કરનારા, **પ્રકાશપુરી** નામથી ઓળખાતા બંડમંડળને શ્રીભગવતપ્રસાદજી મહારાજના વખતમાં જુનાગઢથી વિમુખ કરી કાઢી મુકેલું. આ પછી આજ મંડળના અવલંબનવાળા ભાદરણના પાટીદાર **પુરૂષોત્તમ** કે જે પોતે પુરૂષોત્તમ ભગવાન્ હોવાનું ધૂર્ત-ધતીંગ ચલાવનારા હતા તેને વડતાલથી શ્રીવિહારીલાલજી મહારાજના વખતમાં વિમુખ કરાવી કાઢી મુકેલા. ત્યારબાદ ગુણાતીતજ્ઞાનપર્યાય પ્રકાશપુરીના પરિપૂર્ણ સંસર્ગવાળા **શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરૂષદાસ** કે જે ભગા પ્રાગા ભક્તથકી જ્ઞાન ઐશ્વર્ય પામ્યાનો પામર પાખંડ લઈ બેઠેલા હતા તેમને મંડળ સાથે સં. ૧૯૬૨ માં લક્ષ્મીપ્રસાદજી મહારાજના વખતમાં સર્વાનુમતે બહિષ્કૃત કરેલા. આ રીતે સંપ્રદાયના સમારંભથી અત્યાર સુધીમાં ઘણાં ત્યાગીગૃહી બંડમંડળો સંપ્રદાયથકી વૈજ્ઞાનિક કે વ્યાવહારિક દોષવશાત્ બહિર્મુખ બન્યાં છે કે બનાવ્યાં છે.

સંપ્રદાયની શાસ્ત્રીય કે વ્યાવહારિક વ્યવસ્થા કે મર્યાદાના સંરક્ષણ માટેજ તેનાથકી વિરૂદ્ધ ઉપદેશ કે વર્તન કરનારાને બહિર્મુખ કરવાની ભલી ભલામણ વચનામૃતમાં શ્રીજીએજ સત્સંગસમાજને ઉદ્દેશીને કરી છે. તેમજ બીજા ઘણા ગ્રંથોમાં પણ એ બાબત લખવામાં આવી છે. ગુણાતીતાનંદ-સ્વામીની વાતોમાં એવા ઉલ્લેખો બહુ સ્થળે છે. એટલે આ બાબત નવી નથી પણ શાસ્ત્રપ્રમાણથી તેમજ વ્યવહારપ્રમાણથી પ્રતિપન્ન પ્રસિદ્ધ છે. આ બાબતનો વિધિ હરિલીલામૃતમાં લખ્યો છે.

અંત્ય મંડળને બાદ કરીને બીજાં જે જે ભિન્નમંડળો બહિર્મુખ થયાં છે તેમણે પોતાની વિમુખી વ્યવસ્થા જુદી કરી લીધી છે અને સંપ્રદાય સાથે બાઝવાની બહુ બાકરી દ્વેષભાવભારી બાંધી જણાતી નથી. આ અંતિમ મંડળીએ તો મંદિરો જુદાં, ઇષ્ટદેવ જુદા, મૂર્તિઓ જુદી, પ્રાપ્ય ધામ જુદું, જ્ઞાન જુદું, ભક્તિ જુદી, શાસ્ત્રો જુદાં, આચાર્ય જુદા, દીક્ષાવિધિ જુદો, સભૈયા જુદા, ધર્માદો નામ જુદું, મીલકત જુદી, વહીવટ જુદો, આશ્રિતો જુદા, રહેણી કેણી જુદી, એમ શ્રીજીસ્થાપિત સંપ્રદાયની અપેક્ષાએ બધીય વામમાર્ગીય વ્યવસ્થા તેજસ્તિમિર જેટલી અત્યંત જુદી કરી છે અને સંપ્રદાયનાં શ્રીજીસ્થાપિત સર્વ અંગો સામે **'सहजान्धदृशः स्वदुरिते परदोषेक्षणदिव्यचक्षुषः'** આ ન્યાયે દ્વેષ અસૂયાભરી કે નિંદાભરી લાંબી બાકરી બાંધ્યાજ જાય છે. એક તરફથી સંપ્રદાયના આશ્રિત સાધુ સત્સંગી કંકેરાવવાની ઉગ્ર ઉત્કંઠા રખાય છે અને બીજી તરફથી સંપ્રદાયનાં સર્વ અંગો સાથે કોર્ટ સુધીના લાંબા ઝઘડાની ઝુંબેશ ઉઠાવાય છે. આ વસ્તુ આ બંડમંડળમાં વધારે પડતું વિરૂદ્ધ છે. જાણે સંપ્રદાય સામે બહારવટે નીકળ્યા હોય એવી સઘળી પ્રવૃત્તિ ધાંધલવાળી છે.

આ બહિર્ભૂત બાઝકણી મંડળીએ **'अन्धेन नीयमाना यथान्धाः'** આ ન્યાયે ભોળા અજાણ્યા વિશ્વાસુ કેટલાક સત્સંગીઓને અવળો બોધ આપી પોતાના ખાસ અનુયાયી બનાવ્યા. આવા અનુયાયીઓને ઉશ્કેરી આગળ ધરીને સંપ્રદાયનાં મંદિરો કે જેમાં વિમુખોને ઉતરવા રહેવાનો બીલકુલ હક નથી તેમાં પરાણે પેસી જતાં, તેમ નહિ કરવાની સાચી સમજણ આપ્યા અપાવ્યા છતાં તે વાત નહિ માનવાથી તેમની ઉપર ફોજદારી વિગેરે કોર્ટ કેશો કરીને તેમનો પ્રવેશ બહુધા અટકાવેલો.

સંપ્રદાયના વહીવટની અર્ધદગ્ધ દશાનો લાભ લઈ વળી આ સામાવાડીયા મંડળી કોઈ કોઈ મંદિરોમાં બળાત્કારે પેસવા રહેવાના પ્રયત્નપર થઈ. તેમાં હાલમાં બોરસદ તાલુકાના તાબામાં આવેલા ઈસણાવ ગામના મંદિરમાં ઘુસી ગઈ અને વડતાલના સાધુઓ સાથે કુટિલ કજીયામાં ઉતરી. એટલુંજ નહિ પણ મંદિર ભંડાર કે પટારાને વાસેલાં તાળાં તોડવા સુધીના જોરાવર ઝઘડામાં તત્પર થઈ. આ રીતે છેવટની તકરાર ઉપર વાત જતાં, અંદર અંદર સમાધાનના પ્રયત્નો નિષ્ફળ જતાં, અન્ત્યે અનુપાયે આચાર્યશ્રીને ન્યાય કોર્ટનો આશ્રય લેવો પડ્યો. આચાર્યશ્રીએ કુલમુખત્યારના નામથી તા. ૮-૧૨-૩૬ માં બોરસદ કોર્ટમાં શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરૂષદાસ વિગેરે સાતને પ્રતિવાદી ગણી ૫૨૯ નંબરનો દાવો નંધાવ્યો. આમાં મૂળ મંડાણ દાવા અરજીથી છે તેની નકલ આ પ્રમાણે છે—

દાવા અરજી—

કો. મુ. નં. ૫૨૯ સન ૧૯૩૬

બોરસદના મે. સે. કા. સબજજ સાહેબની કોરટમાં

વાદી	ઉમર	જાત	કસબ	રહેવાસી
વડતાલની શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવની ગાદીના				
૧ આચાર્યશ્રી આનંદપ્રસાદજી શ્રીપતિપ્રસાદજી મહારાજના	૪૦	બ્રાહ્મણ	આચાર્ય	વડતાલ
કુલમુખત્યાર પા જશભાઈ મિકનદાસ	૪૯	પાટીદાર	નોકરી	વડતાલ
પ્રા વાદી				
૧ બોચાસણના અક્ષરપુરુષોત્તમની સરથાના મેનેજર તરીકે તથા પોતે શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરૂષદાસજી	૭૦	ત્યાગી	ભીક્ષાવૃત્તી કરવાનો	બોચાસણ
૨ અક્ષરપુરુષોત્તમદાસ, ગુરૂ યજ્ઞપુરૂષદાસ	૪૫	,,	,,	બોચાસણ હાલ
૩ ધર્મતનયદાસ, ગુરૂ યજ્ઞપુરૂષદાસ	૬૫	,,	,,	ઇસિણાવ
૪ સતદાસ, ગુરૂ યજ્ઞપુરૂષદાસ	૬૦	,,	,,	,,
૫ ધર્મસરૂપદાસ, ગુરૂ યજ્ઞપુરૂષદાસ	૩૨	,,	,,	,,
૬ નિર્ગુણજીવનદાસ, ગુરૂ યજ્ઞપુરૂષદાસ	૬૦	,,	,,	,,
૭ સગીર રામજી ભગત ગુરૂ યજ્ઞપુરૂષદાસના દાવા પુરતા વાલી	૧૨	,,	,,	,,

દાવો રૂા ૨૭૦)

અમો વાદી જણાવીએ છીએ કે—

૧ અમો વાદી વડતાલની શ્રીલક્ષ્મીનારાયણ દેવની ગાદીના આચાર્ય છીએ, અમારા તાબામાં આ કોર્ટની હદના મોજે ઇસિણાવનું સ્વામિનારાયણનું મદીર છે, તે મંદીર મેડાબંધી ઉગમણું દરવાજે કમ્પાઉન્ડના વંડી સાથેનું આથમણા દ્વારનું છે તેના ચતુરસીમાની વીગત—

ઉત્તરે–મહેલ્લાનો મારગ છે, દક્ષીણે–મહેલ્લાનો મારગ છે પૂર્વે–કેટલાક ભાગમા નવેળું તથા મંદીરના આગળની છુટી જમીન મુકી પગી મગન મથુર વીગેરેના ઘર છે, પશ્ચિમે–રાજમારગ છે

૨ વડતાલની આગળી શ્રીસ્વામિનારાયણની ગાદીની મીલકતના વહીવટ માટે મુંબાઇની નામદાર હાઈકોર્ટે સને ૧૯૨૨ મા એક સ્કીમ કરી છે તે પ્રમાણે આ ગાદીનો વહીવટ ચાલે છે અને આ ગાદીની તમામ મીલકતનો વહીવટ કરવાનો હક અમારો છે.

૩ શ્રીસ્વામિનારાયણના ધર્મના મૂળ સ્થાપક શ્રીમદ્સહજાનંદ સ્વામી હતા તેમણે ગુજરાત કાઠીઆવાડ વીગેરે દેશમા શ્રીસ્વામિનારાયણના ધર્મની સ્થાપના કરેલી અને તેમના લાખો મનુષ્ય અનુયાયી થયેલા. સંવત ૧૮૮૩ મા શ્રીસ્વામિનારાયણે આખા હીંદુસ્તાનના બે ધર્મવિભાગ કરી પોતાના બે ભત્રીજાઓને આચાર્ય નીમેલા, સદરહુ બે ગાદીઓ એક અમદાવાદ ને નરનારાયણ

દેશનો દેશ અને બીજી વડતાલ તે શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવનો દેશ એ નામથી ઓળખાય છે અને તેમને સાધુ પાળા બ્રહ્મચારી તથા સત્સંગીઓના ગુરૂ સ્થાપેલા અને સાધુ બ્રહ્મચારીને દીક્ષા આપવાનો તથા સત્સંગિઓને વર્તમાન આપવાનું છે. અધિકાર આચાર્યોને આપેલો ત્યારથી તેને વહીવટ તે મુજબ ચાલે છે અને હાલ બન્ને ગાદીના આશ્રિત સાધુ પાળા બ્રહ્મચારી તથા ગૃહસ્થ સત્સંગીઓ છે.

૪ સંવત ૧૯૧૮ મા આ ગાદી ઉપર આચાર્યશ્રી ભગવતપ્રસાદજી મહારાજ હતા, તેઓશ્રીના વખતમા સં. ૧૯૧૮ માં ઉપર કા. ૧ મા જણાવેલુ મંદીર સ્થાપીત કરેલુ અને તેનો લેખ સં ૧૯૧૮ ના ભાદરવા વદી ૩ ના રોજનો તેઓશ્રીના નામનો ધર્મશાળાના મુખી મનાગર નરનાગર સખઓએ કરી આપેલો છે. ત્યારબાદ સ. ૧૯૪૮ ના ચૈત્ર વદી ૪ના રોજ આચાર્યશ્રી વીહારીલાલજી ભગવતપ્રસાદજીએ બારૈયા નાથા સ્થા પાસેથી કેટલીક મીલકત રાખી અને તે પણ મદીરમા ભેળવી દીધેલી છે અને ઉપર કા ૧ મા જણાવેલી મીલકતમા આવી જાય છે. સદરહુ મીલકત વડતાલની શ્રીલક્ષ્મીનારાયણ દેવની ગાદીની છે અને તેનો વહીવટ અસલથી વડતાલની ગાદીના આચાર્યો કરતા આવ્યા છે. વડતાલની ગાદી ઉપર પ્રથમ આચાર્ય શ્રીરઘુવીરજી મહારાજ હતા, તેમના પછી શ્રીભગવતપ્રસાદજી મહારાજ અને તેમના પછી વિહારીલાલજી મહારાજ હતા, તેમના પછી લક્ષ્મીપ્રસાદજી મહારાજ થયેલા, તેમણે ગાદી છોડેલી ત્યારથી શ્રીપતિપ્રસાદજી મહારાજ ગાદી ઉપર હતા અને હાલ અમો વાદી આચાર્યશ્રી આનંદપ્રસાદજી મહારાજ ગાદી ઉપર છીએ.

૫ અમારી ગાદીના આશ્રિત ગૃહસ્થ અનુયાયીઓને અમારા ધર્મનાં શાસ્ત્રો પ્રમાણે ભજન–ભક્તી કરવાના હેતુથી અને તેમા અમારી ગાદીના આશ્રિત સાધુ પાળા બ્રહ્મચારીઓને અમારી આજ્ઞાનુસાર જઈ રહેવા તથા અમારા ધર્મનો ઉપદેશ કરવા માટેના ઉદ્દેશથી ઉપર કા. ૧ મા જણાવેલુ મદીર સ્થાપીત કરેલુ છે અને તેનો તે પ્રમાણેનો ઉપયોગ મંદીર બધાયુ ત્યારથી આજસુધી થાય છે.

૬ આ કામના પ્રા. વાદી નં. ૧ વડતાલ ગાદીના આશ્રિત સાધુ હતા પરંતુ તેમણે અમારા ધર્મના સિદ્ધાંતવિરૂદ્ધ પ્રચાર કરવાથી તેમને સં. ૧૯૬૧ ના અરસામા વિમુખ કરેલા અને મદીરમાથી કાઢી મુકેલા છે. ત્યારથી તેમણે પોતાની જુદી સસ્થા શ્રીસ્વામિનારાયણના સિદ્ધાન્તથી વિરૂદ્ધ પ્રચાર કાર્ય કરી પોતે કેટલાક અનુયાયી કર્યા છે અને સપ્રદાયના સાધુ વિરૂદ્ધ કેટલાક ચેલા પણ મુડયા છે. સદરહુ અનુયાયી અને ચેલાઓની મદદથી પ્રા. વાદી નં. ૧ એ બોચાસણ સારંગપુર અને ગોંડળમાં તેમનાં પોતાનાં મદીર બાધ્યા છે અને તેથી તેમના પોતાના મત પ્રમાણેનો ધર્મોપદેશ તથા પ્રચારકાર્ય કરે છે.

૭ હમણાંમા પ્રા. વાદી નં. ૧ ના કેટલાક અનુયાયી થયા છે તેમની મદદથી પ્રા. વાદી નં. ૨ થી ૭ સુધીના જે તેમના ચેલા છે તેમને ઉપર કા. ૧ માં જણાવેલા અમારા ગાદીના મદીરમાં તા. ૫–૧૨–૩૬ ના રોજ બળજબરીથી દાખલ કર્યા છે અને તેઓ અમારા સાધુઓને અમારા સત્સંગીઓને દરેક રીતે હરકત કરે છે. અમારા ધર્મ પ્રમાણે અમારા સાધુઓ તેમની સાથે ખાવા પીવાનો સંસર્ગ રાખી શકતા નથી તેમને અડચણ થાય તેવુ વર્તન પ્રા. વાદી નં. ૨ થી ૭ કરે છે અને તેમજ અમારા ધર્મના ગૃહસ્થ સત્સંગીઓની લાગણી દુઃખાય તેવી રીતનો ઉપદેશ કરે છે. તે પ્રમાણે નહિ કરવાનુ અને મદીરમાથી જતા રહેવાનું કહ્યા છતાં તે જતા રહેતા નથી અને ખોટી રીતે કબજો કરે છે અને તેને લીધે ગામમાં પણ અમારા ગૃહસ્થ સત્સંગીઓમાં પણ કજીયો થવા સંભવ છે. આ પ્રમાણેનું કૃત્ય કરવાનો તેમને કોઈપણ જાતનો

હક નથી. અમારા અનુયાયી કે અમારા સાધુ સીવાય બીજા કોઈને મંદીરમાં જઈ ભજન ભક્તી કરવાનો અગર ઉપદેશ કરવાનો કે રહેવાનો હક નથી. તેમ છતાં પ્રા. વાદી નં. ૨ થી ૭ પ્રા: વાદી નં ૧ ની ઉશ્કેરણીથી ગેરકાયદેસર પ્રવેશ કરી રકેજોરીથી બીન હકે મંદીરમાં રહી ધાંધલ કરે છે અને ઉપર મુજબનાં અપકૃત્યો કરે છે અને અમારા અટકાવ્યા અટકતા નથી. માટે આ દાવો ઉપર કા. ૧ માં જણાવેલું મંદીર અમો વાદીની વડતાલની ગાદીનું મંદીર છે અને તેમાં પ્રા. વાદી નં ૧ અને તેના ચેલા પ્રા. વાદી નં. ૨ થી ૭ તથા તેમના બીજા ચેલા તથા સત્સંગીઓને સદરહુ મંદીરમાં આવી ભજન કીર્તન કરવાનો કે તેમાં રહેવાનો કે તેમાં આવી ઉપદેશ કરવાનો હક નથી એવું ઠરાવા માટે અને પ્રા. વાદી ૧ થી ૭ દાવાવાળા મંદીરમાં પ્રવેશ કરે નહી કે રહે નહી કે તેમાં રહી રસોઇ કરાવે નહી કે જમે જમાડે નહી તથા પોતાના બીજા માણસોને મોકલી પ્રવેશ કરાવે નહી કે તેમાં રાખે નહિ કે તેમાં આવી ઉપદેશ કરે કરાવે નહિ અને અમારા ધર્મની લાગણી દુઃખાય તેવું કઇપણ કૃત્ય કરે કરાવે નહિ તેવો નીચે કા. ૯ માં જણાવ્યા પ્રમાણે થવાનો મનાઈ હુકમ મેળવવા માટે આ દાવો કરવો પડયો છે.

૮ દાવાનુ કારણ આ કોર્ટની હદના મોજે ધમણાવમાં તા. ૫-૧૨-૩૬ ના રોજ ઉત્પન્ન થયું છે.

૯ માટે દાદ માગવાની કે—

૧ ઉપર કા. ૧ માં જણાવેલું મદીર અમો વાદીની વડતાલની શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવની ગાદીનુ છે અને તેમાં અમારી વડતાલના શ્રીલક્ષ્મીનારાયણ દેવની ગાદીના આશ્રિત સત્સંગીઓને ભજન કીર્તન સેવા વીગેરે કરવા સ્થાપીત કરેલું છે અને તેમાં જઇ અમારી વડતાલ ગાદીના આશ્રિત સાધુ બ્રહ્મચારી પાળા અમારી ગાદીના નીયમ મુજબ જઇ રહે ઉપદેશ કરે અને નામ ધર્માદા ઉગરાવે તે સીવાય બીજા કોઈ પંથના સાધુ ત્યાગી વેરાગીને તેમાં ઉતરવાનો રહેવાનો કે ઉપદેશ કરવાનો કે તેનો કોઇપણ જાતનો ઉપભોગ કરવાનો હક નથી એવું ઠરાવો.

૨ તથા આ કામના પ્રા. વાદી નં. ૧ શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરૂષદાસજી વડતાલના શ્રીલક્ષ્મીનારાયણ દેવની સંસ્થાએ વિમુખ કરેલા છે અને તેમણે બોચાસણ વિગેરે જગ્યાએ પોતાનો જુદો પંથ ચલાવી અક્ષરપુરૂષોત્તમનો નવો પંથ કાઢી મદીરો બાંધ્યાં છે અને જુદી સંસ્થા ચલાવે છે અને ધર્મના સિદ્ધાંન્ત વીરૂદ્ધ ચેલા વીગેરે પંથ ચલાવે છે, તેમને તેમના ચેલા તથા તેમના શીષ્યોને અમારી લક્ષ્મીનારાયણની ગાદીના કોઇ હરીમંદીર કે શિખરબધી મદીરમાં જઇ રહેવાનો કે ઉપદેશ કરવાનો હક નથી તેવું ઠરાવી પ્રા. વાદી નં. ૧ ની ઉશ્કેરણીથી પ્રા. વાદી નં ૨ થી ૭ ઉપર કા. ૧ માં જણાવેલા મંદીરમાં પ્રવેશ કરી તેમાં તેમના મત પ્રમાણેનાં ભજન કીર્તન કરે છે તથા ઉપદેશ કરે છે તે પ્રમાણે કરવાનો કે તેમાં રહેવાનો તેમને હક નથી એમ ઠરાવી પ્રા. વાદી ૨ થી ૭ કે પ્રા. વાદી ન. ૧ કે પ્રા. વાદી નં. ૧ ના તરફના કોઇપણ ત્યાગી વેરાગી કે ચેલા કે શીષ્યો તેમાં રહે નહિ કે ભજન કીર્તન કરે નહિ કે ઉપદેશ કરે નહિ કે તેમાં રહી ધર્માદા-દેણગી લે નહી અને પ્રા. વાદી નં. ૧ કોઇને આ પ્રમાણે કરવા કોઇને મોકલે નહિ કે પોતે જાય નહી એવો જાથુનો મનાઈ હુકમ આપશો.

૩ કામની હકીકત ઉપરથી યોગ્ય અને વ્યાજબી લાગે તે દાદ આપશો.

૪ આ દાવાનુ તમામ ખર્ચ અપાવશો.

૧૦ કોર્ટ ફી તથા હકુમત માટે દાવાનો આંક પહેલી દાદ માટે રૂ. ૨૦૦)નો બાંધી રૂ. ૧૫)ના સ્ટેમ્પ ઉપર અને બીજી દાદ ઠરાવ સાથે મનાઈ હુકમની છે તેને માટે રૂ. ૫૦)નો

આંક બાંધી રૂા. ૫-૪-૦ ના સ્ટેમ્પ પર મળી કુલ રૂા. ૨૭૦) નો આંક બાંધી રૂા. ૨૦-૪-૦ ના સ્ટેમ્પ ઉપર કર્યો છે. વકીલ ફી તથા પ્રોસેસ ફી માટે મંદીરની કીમત રૂા. ૧૧૦૦) છે તે પ્રમાણે આંક બાંધ્યો છે.

૧૧ પ્રા. વાદીઓનો ધંધો ખેતીનો નથી.

૧૨ વકીલ ફી મેડયુલ કરતાં વધારે ઠરાવી છે.

૧૩ દાવા અરજી સાથે વકીલ પત્ર તથા લીસ્ટ રજુ

તા ૮-૧૨-૩૬

પટેલ જશભાઈ મકનદાસ મહી દા. પોતે

છડગાર બોરસદમાં

ખરી નકલ

કલાર્ક.

પ્ર. નં. ૧ શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરૂષદાસનો જવાબ.

કો. સુ./નં. ૫૧૯/૧૯૩૬

બોરસદના મે. સે. કા. સબજજ સાહેબની કોર્ટમાં

વાદી આનંદપ્રસાદજી

પ્રા. વાદી યજ્ઞપુરૂષદાસજી વીગેરે

પ્રા. ન. ૧ નો લેખી જવાબ નીચે પ્રમાણે છે—

૧ વાદીનો દાવો ખરો નથી અને તે અમારે કબુલ નથી.

૨ દાવાઅરજીની કલમ ૧ માં વાદી વડતાલની શ્રીલક્ષ્મીનારાયણ દેવની ગાદીના આચાર્ય હોવાનુ જે લખવામા આવેલું છે તે વાત ખરી નથી અને તે વાત અમારે કબુલ નથી. આ કામના વાદી વડતાલના શ્રીલક્ષ્મીનારાયણ દેવની ગાદીના ખરા આચાર્ય નથી તેમજ તેમની શ્રીસ્વામિનારાયણ સપ્રદાયના નિયમ અને લેખ મુજબ આચાર્યતરીકે નીમણુક થયેલી નથી, તેથી ફરી તેઓ વડતાલના શ્રીલક્ષ્મીનારાયણ દેવના આચાર્ય તરીકે આ દાવો લાવવા હકદાર નથી.

૩ દાવા અરજીની કા. ૧ માં ઈસણાવનું મદીર વડતાલના શ્રીલક્ષ્મીનારાયણ દેવના મંદીરના તાબાનું હોવાનું લખવામાં આવ્યું છે તે વાત ખરી નથી અને તે અમારે કબુલ નથી.

૪ વડતાલના મદીર માટે નામદાર હાઈકોર્ટે સ્કીમ કર્યાની વાત ખરી છે પરનુ તેના આધારે વડતાલના મંદીરનો વહીવટ કરવાનો વાદીનેજ હક છે તે વાત ખરી નથી અને તે અમારે કબુલ નથી તેમજ તે સ્કીમમા ગામડાંના હરિમદિરો ગણેલાં નથી, માટે સ્કીમના આધારે દાવાવાળા ઈસણાવના મંદીરસંબધી દાવો લાવવાનો વાદીને કાયદા પ્રમાણે હક નથી.

૫ દાવાઅરજીની કા. ૩ માં સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના મૂળ પ્રવર્તક શ્રીસહજાનદસ્વામી હતા 'એમ જે લખ્યું છે તે ખરૂ છે તેમજ તે કલમમાં લખ્યા પ્રમાણે તેમણે તે ધર્મની બે ગાદીઓ સ્થાપ્યાની વાત પણ ખરી છે. તે સીવાય તે કલમનું બીજું લખાણ અમોને કબુલ નથી.

૬ દાવાઅરજીની કા. ૪ માં દાવાવાળું ઇસણાવ ગામનું મંદીર સં. ૧૯૧૮ ની સાલમાં શ્રીભગવત્પ્રસાદજી મહારાજે સ્થાપીન કર્યાનું લખવામાં આવ્યું છે તે વાત ખરી નથી અને તે અમોને કબુલ નથી. તેમજ તે કલમમાં સંવત્ ૧૯૧૮ નું તથા સં. ૧૯૪૮ નું એ રીતે બે ખર્ચ સદરહુ મંદીર સંબંધી કરવામાં આવેલાં એમ જે બનાવવામાં આવ્યું છે તે ખર્ચનું ખરાપણું અમોને કબુલ નથી તેમજ તે કલમમાં સદરહુ મંદીર વડતાલના શ્રીલક્ષ્મીનારાયણ દેવની માલકીનું છે અને તેનો વહીવટ તે મંદીરના આચાર્ય તરફથી હરહમેશથી થાય છે એમ જે લખાણ છે તે ખરૂં નથી અને તે અમોને કબુલ નથી.

૭ ઇસણાવ ગામમાં શ્રીસ્વામિનારાયણનું મંદીર છે, સદરહુ મંદીર ઇસણાવ ગામના શ્રીસ્વામિનારાયણના સંપ્રદાયના માણસોએ પોતાને ઇશ્વિરભજન કરવાનું સુગમ અને દરરોજનું થાય તે સારૂ ગામમાં ઉગરાણી કરી બાંધેલું ત્યારથી તેનો વહીવટ ઇસણાવ ગામના સત્સંગીઓ કરે છે અને તે પ્રમાણે સદરહુ મંદીરનો વહીવટ હજું પણ ઇસણાવ ગામના સત્સંગીઓના હાથમાં છે. તેનો વહીવટ કોઈ વખત વડતાલના આચાર્યોએ કે વડતાલ તરફના કોઇ માણસે સાધુ પાળા રોકીને કોઈ વખત કર્યો નથી. દાવાવાળા ઇસણાવના સ્વામિનારાયણના મદીરના અંગની ખેતરોની જમીન છે, સદરહુ જમીનો પણ ઇસણાવના મંદીરના વહીવટ કરનાર સત્સંગીને નામે રેકર્ડમાં પણ ચાલે છે, વળી ઇસણાવ ગામમાં વડતાલ ખાતાની પણ ખેતરોની જમીન છે અને તે તમામ વડતાલના મદીરના આચાર્યના નામે ચાલે છે. આ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે ઇસણાવ ગામના મંદીરનો વહીવટ મૂળથીજ ઇસણાવના સત્સંગીઓના હાથમાં છે અને તે મંદીરના વહીવટ સંબધે વડતાલના મંદીરના આચાર્યને કઇ લેવા દેવા નથી.

૮ દાવાઅરજીની કલમ ૫ માં વડતાલ ગાદીના આશ્રિત સત્સંગીઓ તથા સાધુ ત્યાગી તથા માણસોના વાપર માટેજ ફક્ત દાવાવાળુ મદીર બાંધવામાં આવ્યું છે અને તે ફક્ત તેઓજ વાપરે છે એમ જે લખ્યું છે તે તદ્દન ખોટુ અને બનાવટી છે. દાવાવાળું મંદીર ઉપર પેરા ૭ માં બતાવ્યા પ્રમાણે ઇસણાવ ગામના સત્સંગીઓએ બધાવેલું છે, તેમજ તેનો ઉપભોગ સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનો કોઇપણ સત્સંગી ત્યાગી સાધુ તથા પાળાઓ હરહંમેશાથી કરે છે તેમ અમે પણ નાંખા નીકળ્યા પછી પણ એકવીસ વરસથી ઉપભોગ કરીએ છીએ. સદરહુ મંદીરમાં સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના કોઇપણ માણસને ઉતરવાનો હક છે અને તે પ્રમાણે વાપરત કરતાં કોઈને કોઇ વખત અટકાવ કરવામાં આવ્યો નથી.

૯ દાવાઅરજીની કા. ૬ માં અમારી સામે જે આક્ષેપો કરવામાં આવ્યા છે તે દ્વેષને લીધે તદન ખોટા બનાવટી જોડી કાઢેલા છે.

૧૦ અમો શ્રીસ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના સાધુ છીએ. અમો પ્રથમ વડતાલમાં રહેતા હતા. સંવત્ ૧૯૬૨ ની સાલમાં વડતાલના મદીરમાં રહેતા ત્યાગી તથા સાધુઓમાં વીખવાદ ઉભો થયેલો અને તે વીખવાદને લીધે અમારાથી શ્રીસ્વામિનારાયણના સંપ્રદાય પ્રમાણે અમારૂ પોતાનું તથા બીજાઓનું કલ્યાણ થઇ શકે તેમ નહિ રહેવાથી અમો ત્યાંથી તે સાલમાં નીકળી ગયેલા અને ત્યારબાદ શ્રીસ્વામિનારાયણના સંપ્રદાય પ્રમાણે હરીભજન કરવા સારૂ ભીક્ષા માગી બોચાસણ ગામે મંદીર બધાવી ત્યાં રહીએ છીએ અને હરીભજન કરીએ છીએ.

૧૧ વાદી અમો ધર્મના સિદ્ધાંત વિરૂદ્ધ પ્રચાર કરવાથી અમોને વિમુખ કરેલા અને અમોને મંદીરમાંથી કાઢી મુકેલા એમ જે લખે છે તે તદન ખોટું અને અમોને અપમાન કરવા લખવામાં

અંવેલું છે. અમોએ ધર્મના સિદ્ધાંત વિરૂદ્ધ કોઈ વખત પ્રચાર કામ કર્યું નથી તેમજ અમો શ્રીસ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના તમામ સિદ્ધાંત માનીએ છીએ અને તે અનુસાર હરીભજન કરીએ છીએ. સદરહુ સંપ્રદાયનાં માન્ય પુસ્તકો શિક્ષાપત્રી વચનામૃત સત્સંગીજીવન વીગેરે પ્રમાણે અમો હરીભજન કરીએ છીએ. વડતાલનાં જે પુસ્તકો આધારે સંપ્રદાય ચાલે છે તે પુસ્તકો પ્રમાણે અમો પણ હરીભજન કરીએ છીએ. વડતાલના મંદીરમાં રહેવું યોગ્ય નહી લાગવાથી બીજા ગામોની જેમ ગામ લોકો મંદીરો બાંધી શ્રીસ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય પ્રમાણે હરીભજન કરે છે તેજ પ્રમાણે અમો મંદિર બધાવી તેજ પ્રમાણે હરિભજન કરીએ છીએ અને બીજાં હરિમંદિરોમા પણ જઈ આવીએ છીએ અને શ્રીસ્વામિનારાયણના સંપ્રદાયના સિદ્ધાંત પ્રમાણે ઉપદેશ પણ કરીએ છીએ. તેથી કરી અમોને વિમુખ થયેલા લખવામાં આવ્યું છે તે તદ્દન સંપ્રદાયવિરૂદ્ધ અમોને અપમાન કરવા ફક્ત દાવામાં લખવામાં આવ્યું છે. વીમુખ કોને કહેવા તે વચનામૃત શિક્ષાપત્રી વીગેરે ગ્રંથોમા લખેલ છે.

૧૨ અમોએ નવી ગાદી સ્થાપી નથી તેમ બોચાસણ ગામે નવા પંથની ગાદી નથી અમો સાધુ છીએ અને શ્રીસ્વામિનારાયણના શિખરબંધ મંદીરો બાંધી ત્યાં હરીભજન કરીયે છીએ અને બહાર ગામ હરીમંદીરોમા જઈએ આવીએ છીએ ને ઉપદેશ પણ કરીએ છીએ.

૧૩ દાવાઅરજીની કા. ૭ મા અમોએ બાકીના પ્રા. વાદીઓને તા. ૫-૧૨-૩૬ ના અરસામાં દાવાવાળા ઇમગુરના મંદીરમાં ઘુસાડી દીધા એમ જે લખવામા આવ્યું છે તે તદ્દન ખોટું અને બનાવટી છે. ઇમગુર ગામના મંદીરમા અમો તથા બીજા સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના હરકોઇ સત્સંગી સાધુ તથા ત્યાગી હરહમેશથી ઉતરે છે અને તેનો વાપર કરે છે તે પ્રમાણે અમો તથા બાકીના પ્રા. વાદીઓ હરહમેશથી સદરહુ મંદીરમાં ત્રીસ એકત્રીશ વરસથી ઉતરીએ છીએ ને વાપર કરીએ છીએ.

૧૪ અમારા રહેવાથી સદરહુ મંદીરમા વડતાલથી આવતા સાધુ વીગેરેને હરકત થાય છે, તેમજ અમારા ઉપદેશથી ત્યાં વડતાલથી આવતા સાધુઓને તથા બીજાઓને કલેશ થાય છે, એમ જે દાવામાં લખવામા આવ્યુ છે તે તદ્દન જોડી કાઢવામા આવેલું છે, અમો સદરહુ મંદીરમા પહેલાંની માફક બોચાસણમા મંદીર બાંધ્યા બાદ ઉતરીએ છીએ અને અત્યાર સુધી કોઇએ વાંધો લીધો નથી તેમ અમારા ઉતરવાથી કોઇને હરકત થતી નથી તેમજ અમારો ઉપદેશ સ્વામિનારાયણના સંપ્રદાય પ્રમાણે હોવાથી અમારા ઉપદેશથી કોઇને કોઇ પણ કલેશ થાય તેમ નથી

૧૫ ઇમગુર ગામનું મંદીર તથા બીજા ગામના હરીમંદીરો સ્વામિનારાયણના સંપ્રદાયના હરકોઇ સત્સંગી, સાધુ ત્યાગી વીગેરે માટે છે. અમો શ્રીસ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના નક્કી કરેલા નીયમ પ્રમાણે વર્તીએ છીએ તેમજ હરીભજન કરીએ છીએ, તો તેથી કરી સદરહુ મંદીર અગે તેની મીલકતનું કંઇ તો પણ તે મંદીરમાં જતા આવતા તથા હરીભજન કરતા કે ઉપદેશ કરતા અટકાવવાનો વાદીનો કાયદા પ્રમાણે હક નથી.

૧૬ દાવાવાળું મંદીર તેમજ બીજા સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના મંદીરોના વહીવટ કરનાર ફક્ત ટ્રસ્ટીઓ છે અને તેનો લાભ સદરહુ ધર્મના તમામ સત્સંગીએ સાધુ પાળા વીગેરેને લેવાનો છે. સ્વામિનારાયણ ધર્મના સિદ્ધાંતો પ્રમાણે હરીભજન કરવાને સદરહુ મંદીરમા જતા આવતા અટકાવવાનો કોઇનો કાયદા પ્રમાણે કશો જાતનો હક નથી.

૧૭ વાદી ઇમગુરના મંદીર શીવાય બીજાં બધાં મંદીરો સંબંધી ગેરવાજબી માગે મનાઇ હુકમ માગે છે. તો તે કયા મંદીરો સંબંધી દાદ માગે છે, તે સ્પષ્ટ કર્યા શીવાય વાદીને દાવો

ચાલે નહિ તેમજ કોર્ટની હકુમતને માટે પણ સદરહુ બીજા મંદીરોની કીંમત પણ ગણવી જોઇએ અને તે જોતાં આ દાવો ચલાવવાને આ કોર્ટને હકુમત રહેતી નથી.

૧૮ આ દાવો યોગ્ય સ્ટાંમ્પ ઉપર નથી.

૧૯ વાદીએ મંદીરની કીંમત બાંધી તે કબુલ નથી. તે દાવો મુદત બહાર છે.

૨૦ આ દાવો ધર્મના સિદ્ધાંતોના તથા સાધુ સત્સંગીઓના નીયમ સંબંધીના નીર્ણયનો હોવાથી તે સીવીલ નેચરના નથી તેથી કરી સીવીલ પ્રો. કોડ કલમ ૯ પ્રમાણે આ દાવો ચાલે નહી.

૨૧ વાદીતરફથી મુખત્યારને આવો દાવો લાવવાનો હક નથી.

૨૨ દાવામાં બીજી અમારા વિરૂધ્ધની હકીકત અમારે કબુલ નથી. મજકુર મીલકત બંધાઈ ત્યારથી સત્સંગીઓના કબજા ભોગવટામાં છે, માટે વાદીનો દાવો ચાલી શકતો નથી.

૨૩ ઉપરનાં કારણોથી વાદીનો દાવો રદ ખરચ સાથે કરી, અમારૂં ખર્ચ અપાવશો અને વાદી ખોટા ને હેરાન કરવા માટે દ્વેષબુધ્ધિથી દાવો લાવ્યો છે માટે અમને કંપનસેસન અપાવો.

તા.

સહી

પ્રકગાર

કો. મુ. નં. ૫૧૯/૩૬

બોરસદના મે. સે. કા. સબજજ સાહેબની કોર્ટમાં

વાદી વડતાલની શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવની ગાદીના આચાર્ય.

પ્ર. વાદી શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરૂષદાસજી વિગેરે.

પ્રા. નં. ૬ નો જવાબ નીચે મુજબ છે—

૧ વાદીનો દાવો ખરો નથી અને તે અમારે કબુલ નથી.

૨ દાવાઅરજીની કલમ ૧ માં વાદી વડતાલના શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવની ગાદીના આચાય હોવાનું જે લખવામાં આવ્યું છે તે વાત ખરી નથી અને તે અમારે કબુલ નથી. આ કામના વાદી વડતાલના શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવની ગાદીના ખરા આચાર્ય નથી તેમજ તેમની શ્રીસ્વામિનારાયણના સંપ્રદાયના નીયમ ને લેખ મુજબ આચાર્ય તરીકે નીમણુક થએલી નથી તેથી કરી તેઓ વડતાલના શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવના આચાર્ય તરીકે આ દાવો લાવવા હકદાર નથી.

૩ દાવાઅરજીની કલમ ૧ માં ઇસણાવનું મંદીર વડતાલના શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવના મંદીરના તાબાનું હોવાનુ લખવામાં આવ્યું છે તે વાત ખરી નથી અને તે અમારે કબુલ નથી.

૪ વડતાલના મંદીર માટે નામદાર હાઇકોર્ટે સ્કીમ કર્યાની વાત ખરી છે પરતુ તેના આધારે વડતાલના મદીરનો વહીવટ કરવાનો વાદીનેજ હક છે તે વાત ખરી નથી અને તે અમારે કબુલ નથી તેમજ તે સ્કીમમાં ગામડાંનાં હરીમંદીરો ગણ્યાં નથી માટે સ્કીમના આધારે દાવાવાળા ઇસણાવના મંદીર સંબધી દાવો લાવવાનો વાદીને કાયદા પ્રમાણે હક નથી.

૫ દાવાઅરજીની ક. ૩ માં સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના મૂળ પ્રવર્તક શ્રીસહજાનંદ સ્વામી હતા એમ જે લખ્યું છે તે ખરૂ છે તેમજ તે કલમમાં લખ્યા પ્રમાણે તેમણે તે ધર્મની બે ગાદીએ સ્થાપ્યાની વાત પણ ખરી છે, તે સીવાય ને કલમનુ બીજું લખાણ અમોને કબુલ નથી.

૬ દાવાઅરજીની કલમ ૪ માં દાવાવાળું ઈસણાવ ગામનું મંદીર સં. ૧૯૧૮ ની સાલમાં શ્રીભગવતપ્રસાદજી મહારાજે સ્થાપીત કર્યાનું લખવામાં આવ્યું છે તે વાત ખરી નથી ,અને તે અમારે કબુલ નથી તેમજ તે કલમમાં સં. ૧૯૧૮ નું તથા સં. ૧૯૪૮ નું એ રીતે બે ખતાં સદરહુ મંદીર સંબંધી કરવામાં આવેલાં એમ જે બતાવવામાં આવ્યું છે તે ખતાંનું ખરાપણું અમારે કબુલ નથી તેમજ તે કલમમાં સદરહુ મંદીર વડતાલના શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવની માલકીનું છે અને તેનો વહીવટ તે મંદીરના આચાર્ય તરફથી હરહમેશથી થાય છે એમ જે લખાણુ છે તે ખરૂ નથી અને તે અમારે કબુલ નથી.

૭ ઇસણાવ ગામમાં શ્રીસ્વામિનારાયણનું મંદીર છે. સદરહુ મંદીર ઇસણાવ ગામના શ્રીસ્વામિનારાયણના સંપ્રદાયના માણુસોએ પોતાને ઇશ્વરભજન કરવાનું સુગમ અને દરરોજનુ થાય તે સારૂ ગામમાં ઉગરાણી કરી બાંધેલું ત્યારથી તેનો વહીવટ ઇસણાવ ગામના સત્સંગીઓ કરે છે અને તે પ્રમાણે સદરહુ મંદીરનો વહીવટ હજુ પણ ઈસણાવ ગામના સત્સંગીઓના હાથમાં છે. તેનો વહીવટ કોઈ વખત વડતાલના આચાર્યોએ કે વડતાલ તરફના કોઈ માણુસે સાધુ પાળા રોકીને કોઇ વખત કર્યો નથી.

૮ દાવાઅરજીની કલમ ૫ માં વડતાલની ગાદીના આશ્રિત સત્સંગીઓ તથા સાધુ ત્યાગી તથા માણુસોના વાપર માટેજ ફક્ત દાવાવાળું મંદીર બાંધવામાં આવ્યું છે અને તે ફક્ત તેઓજ વાપરે છે એમ જે લખ્યું છે તે તદ્દન ખોટું અને બનાવટી છે. દાવાવાળું મંદીર ઉપર પેરા ૭ માં જણાવ્યા પ્રમાણે ઇસણાવ ગામના સત્સંગીઓએ બંધાવેલું છે તેમજ તેનો ઉપયોગ સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના કોઈપણ સત્સંગી ત્યાગી સાધુ પાળાઓ હરહમેશથી કરે છે તેમ અમો પણ એકત્રીસ વરસથી ઉપયોગ કરીએ છીએ. સદરહુ મંદીરમાં સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના કોઈપણ માણુસને ઉતરવાનો હક છે અને તે પ્રમાણે વાપર કરતાં કોઈને કોઇ વખત અટકાવ કરવામાં આવ્યો નથી.

૯ ધર્મના સિદ્ધાંત વિરૂદ્ધ પ્રચાર કરવાથી પ્રા. નં. ૧ ને વિમુખ કરેલા અને તેમને મંદીરમાંથી કાઢી મુકેલા એમ જે વાદી લખે છે તે તદ્દન ખોટું અને અમોને અપમાન કરવા લખવામાં આવેલું છે. અમોએ ધર્મના સિદ્ધાંત વીરૂદ્ધ કોઇ વખત પ્રચાર કામ કર્યું નથી તેમજ અમો શ્રીસ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના તમામ સિદ્ધાંત માનીએ છીએ અને તે અનુસાર હરીભજન કરીએ છીએ. સદરહુ સંપ્રદાયના માન્ય પુસ્તકો શિક્ષાપત્રી વચનામૃત સત્સંગીજીવન વિગેરે પ્રમાણે અમો હરીભજન કરીએ છીએ. વડતાલમાં જે પુસ્તકો આધારે સંપ્રદાય ચાલે છે તે પુસ્તકો પ્રમાણે અમો પણ હરીભજન કરીએ છીએ. વડતાલના મંદીરમાં રહેવું યોગ્ય નહિ લાગવાથી બીજા ગામોમાં જેમ ગામ લોકો મંદીરો બાંધી શ્રીસ્વામિનારાયણના સપ્રદાય પ્રમાણે હરીભજન કરે છે તેજ પ્રમાણે અમો પણ હરીભજન કરીએ છીએ અને બીજાં હરિમંદીરોમાં પણ જઇ આવીએ છીએ અને શ્રીસ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના સિદ્ધાંત પ્રમાણે ઉપદેશ કરીએ છીએ.

૧૦ દાવાઅરજીના કલમ ૭ માં અમો પ્રા.ઓને તા. ૫-૧૨-૨૬ ના અરસામાં દાવાવાળા ઈસણાવના મંદીરમાં ઘુમાડી દીધા એમ જે લખવામાં આવ્યું છે તે તદ્દન ખોટું અને બનાવટી છે. ઇસણાવ ગામના મંદીરમાં અમો તથા બીજા સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના હરકોઇ સત્સંગી સાધુ તથા ત્યાગી હરહમેશથી ઉતરે છે અને તેનો વાપર કરે છે તે પ્રમાણે અમો તથા બાકીના પ્રા.ઓ હરહમેશથી સદરહુ મંદીરમાં ત્રીસ એકત્રીસ વરસથી ઉતરીએ છીએ.

૧૧ અમારા રહેવાથી સદરહુ મંદીરમાં વડતાલથી આવતા સાધુ વીગેરેને હરકત થાય છે તેમજ અમારા ઉપદેશથી તથા વડતાલથી આવતા સાધુઓને તથા બીજાઓને કલેશ થાય છે એમ

જે દાવામાં લખવામાં આવ્યું છે તે તદ્દન જોડી કાઢવામાં આવેલું છે, અમે સદરહુ મંદીરમાં પહેલાંની માફક બોચાસણમાં મંદીર બંધાવ્યા બાદ ઉતરીએ છીએ અને અત્યાર સુધી કોઈએ વાંધો લીધો નથી તેમજ અમારા ઉતરવાથી કોઈને કાંઇ હરકત થતી નથી તેમજ અમારો ઉપદેશ સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય પ્રમાણે હોવાથી અમારા ઉપદેશથી કોઇને કાંઈ પણ કલેશ થાય એમ નથી.

૧૨ ઈસણાવ ગામનું મંદીર તથા બીજા ગામોનાં હરીમંદીરો સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય પ્રમાણે હરકોઇ સત્સંગી સાધુ ત્યાગી વીગેરે માટે છે, અમો શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના નકી કરેલા નીયમ પ્રમાણે વર્તીએ છીએ તેમજ હરીભજન કરીએ છીએ, તો તેથી કરી પણ સદરહુ મંદીર ગમે તેની માલકીનું ઠરે તો પણ તે મંદીરમાં જતાં આવતાં તથા ત્યાં હરીભજન કરતાં કે ઉપદેશ કરતાં અટકાવવાનો વાદીને કાયદા પ્રમાણે હક નથી.

૧૩ દાવાવાળું મંદીર તેમજ બીજાં સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનાં મંદીરોનો વહીવટ કરનાર ફક્ત ટ્રસ્ટીઓ છે અને તેનો લાભ સ્વામિનારાયણ ધર્મના તમામ સત્સંગી સાધુ ત્યાગી પાળા વીગેરેને લેવાનો છે. સ્વામિનારાયણ ધર્મના સિદ્ધાંત પ્રમાણે હરીભજન કરનારને સદરહુ મંદીરમાં પેસતાં રોકવાનો કોઇનો કાયદા પ્રમાણે કશી જાતનો હક નથી.

૧૪ વાદી ઈસણાવના મંદીર સીવાય બીજાં બધાં મંદીરો સબંધી અમારી સામે મનાઇ હુકમ માગે છે તો તે કયાં મંદીરો સંબંધી છે તે સ્પષ્ટ કર્યા સીવાય વાદીનો દાવો ચાલી શકે નહિ તેમજ કોર્ટની હકૂમતો માટે પણ સદરહુ બીજાં મંદીરોની કીંમત પણ ગણવી જોઇએ અને તે જોતાં આ દાવો ચલાવવાનો આ કોરટને હકુમત રહેતી નથી.

૧૫ આ દાવો યોગ્ય સ્ટાંપ ઉપર નથી.

૧૬ વાદીએ મંદીરની કીંમત લખી છે તે કબુલ નથી ને દાવો મુદ્દત બહાર છે.

૧૭ આ દાવો ધર્મના સિદ્ધાંતનો તથા સાધુ સતસંગીઓના નીયમ સંબંધના નીર્ણયનો હોવાથી ને સીવીલ નેચરનો નથી તેથી કરીને સીવીલ પ્રો. કોડની કલમ ૯ પ્રમાણે આ દાવો ચાલી શકે નહિ.

૧૮ વાદી તરફથી મુખત્યારને આ દાવો લાવવાનો હક નથી.

૧૯ અમો શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના સાધુ છીએ, અમો પ્રથમ વડતાલમાં રહેતા હતા. સં. ૧૯૬૨ની સાલમાં વડતાલના મંદીરમાં રહેતા ત્યાગી સાધુઓમાં વીખવાદ ઉભો થયેલો અને તે વીખવાદને લીધે અમારાથી શ્રી સ્વામિનારાયણના સંપ્રદાય પ્રમાણે અમારૂં પોતાનું તથા બીજાઓનું કલ્યાણ થઇ શકે તેમ નહિ રહેવાથી અમો પ્રા. નં. ૧ સાથે ત્યાંથી તે સાલમાં નીકળી ગયેલા અને તેમની સાથે બોચાસણ આવી રહીએ છીએ અને હરિભજન કરીએ છીએ.

૨૦. વડતાલમાં સાધુઓનાં ઘણાં મંડળો છે અને અમારૂં પણ સાધુઓનું એક મંડળ છે અને પ્રા. નં. ૧ અમારા મંડળના મુખ્ય સાધુ છે. અમો શ્રી સ્વામિનારાયણના સિદ્ધાંત પ્રમાણે ઉપદેશ વીગેરે કરીએ છીએ અને શ્રી સ્વામિનારાયણના સિદ્ધાંતને અનુસરીએ છીએ.

૨૧ દાવામાં બીજી અમારા વિરૂદ્ધની હકીકત અમારે કબુલ નથી.

૨૨ મજકુર મીલકત બંધાઈ ત્યારથી સત્સંગીઓનાં કબજા ભોગવટામાં છે માટે વાદીનો દાવો ચાલી શકે નહિ.

૨૩ ઉપરના કારણોથી વાદીનો દાવો રદ કરી અમારો ખરચ અપાવશો, અને અમને ખોટી હરકત કરવા દ્વેષબુધ્ધિથી દાવો લાવ્યા છે માટે અમને કંપનસેશન અપાવશો.

તા. ૨૨-૪-૩૭

સ. દા. પોતે

ધ્રુવગ્ર બોરમદમાં.

ઉપર મુજબનો ૧ એક તથા ૬ ૭ નબરના પ્રતિવાદીઓએ જડજવાબ આપ્યો છે. બીજા પ્રતિવાદીઓ તેમનાજ શિષ્ય હોવાથી તેમને મળતોજ જવાબ અપાવ્યો છે.

આ પ્રમાણે જવાબ અપાયા પછી લાંબે ટાઇમે વાદી પ્રતિવાદી તરફથી પોતપોતાને ફાવતાં કેટલાંક પુસ્તકો દસ્તાવેજો વિગેરે પુરાવાના કાગળો કોર્ટમાં રજુ થયા. ત્યારબાદ બે વાર મળીને તા. ૨૭–૬–૩૮ મી સુધીમાં ૧૧ ઇસ્યુઓ નક્કી થયા. તે આ પ્રમાણે છે—

એગ્ઝીબીટ ૬૩

૧ ફરીઆદ ઊપર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ ચોઢવામાં આવ્યો નથી કે કેમ? જો એ બાબત સત્ય હોય તો ફરીઆદી કેટલો વધારે સ્ટેમ્પ ચોઢવાને પાત્ર છે?

૨ સાક્ષી એકઝીબીટ ૨૮ ના ૧૯ મા પેરામાં આક્ષેપ કર્યો મુજબ તથા ૨૯ મા એકઝીબીટના ૧૭ મા પેરામાં આક્ષેપ કર્યો મુજબ સદરહુ દાવો ચાલી શકે તેમ નથી કે કેમ?

૩ પ્રતિવાદી નં. ૧ અને ૬ ના આક્ષેપ મુજબ કુલમુખત્યારે માંડેલો સદરહુ દાવો કાયદેસર રીતે ચાલી શકે તેમ નથી કે કેમ?

૪ દાવામાં દાખલ કર્યું છે તે મુજબ ફરીઆદી દાવાવાળું મંદીર વડનાલ મંદીરના તાબામાં છે એમ સાબીત કરે છે કે કેમ?

૫ અ ફરીઆદી મંદીરની મેનેજમેન્ટ (વ્યવસ્થા) કરવાનો પોતાને હક છે એમ સાબીત કરે છે? (બ) હાઇકોર્ટે નક્કી કરેલી સ્કીમમાં ટેમ્પલ મેનેજમેન્ટ (મંદીરની વ્યવસ્થા) ના દાવાનો સમાવેશ થાય છે કે કેમ?

૬ અ. ફરીઆદી સદરહુ ફરીઆદના છઠ્ઠા પેરામાં જણાવ્યા મુજબ પ્રતિવાદી નં. ૧ ને વિમુખ કર્યા એ બાબત સાબીત કરે છે?

બ. અને એ પંથના સાધુ નથી એમ સાબીત કરે છે?

૭ ફરીઆદીએ કરેલા આક્ષેપ મુજબ દાવાવાળા મંદીરનો ઉપયોગ કરવા પ્રતિવાદીઓને અધિકાર નથી કે કેમ?

૮ ખાસ અમુકજ મંદીર દર્શાવ્યા સીવાય દરેક મંદીરના સંબંધમાં સામાન્ય મનાઈ હુકમ માટે દાદ આપી શકાય કે કેમ?

૯ જો કોઇપણ જાતની દાદ હોય તો ફરીઆદી કઇ દાદને પાત્ર છે?

૫–૨–૩૮ પી. બી. પટેલ.

નીચે મુજબના ઇસ્યુઓ (મુદ્દાઓ) ઊત્પન્ન થયા હતા.

૧૦ સીવીલ પ્રોસીજર કોડના ૧૧ મા સેકશનના છઠ્ઠા ખુલાસાની અમજુતીના અર્થમાં ૧૯૨૪ ના કો. મુ. નં. ૪૪૪ નું જજમેન્ટ પ્રતીનીધિત્વવાળા દાવાના જજમેન્ટ તરીકે થયેલું હતું કે કેમ? અને જો એ પ્રમાણે હોય તો પ્રતિવાદી વાદીની આચાર્ય તરીકેની યોગ્યતાની તકરાર કરી શકે કે કેમ?

૧૧ જો ઉપરના મુદ્દાનો ઠરાવ પ્રતિવાદીના લાભમાં થાય તો તેઓ પોતાની તકરાર મુજબ વાદી કાયદેસર રીતે સ્થપાયેલા આચાર્ય નથી એમ સાબીત કરે છે કેમ? અને જો તેમ હોય તો સદરહુ દાવો દાખલ કરવાનો હક વાદીને છે કે કેમ?

૨૭–૬–૩૮ પી. બી. પટેલ.

જજમેન્ટ—

બોરસદના સેકન્ડ કલાસ સબ જડજની કોર્ટમાં

મુકરદમો નંબર ૫૧૯, સને ૧૯૩૬.

વકીલો:—
કાઉન્સેલ:—મી કે. એમ. મુનશી.
મી. એચ. જી. પટેલ.
મી. સી. એન. પટેલ.

વાદી:—વડતાલના શ્રી લક્ષ્મીનારાયણદેવની ગાદીના આચાર્યશ્રી આનંદપ્રસાદજી શ્રીપતિપ્રસાદજીના કુલમુખત્યાર પટેલ જસભાઇ મકનદાસ.

વિરૂદ્ધ—

પ્રતિવાદીઓ:—(૧) શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરૂષદાસજી પોતે જાતે તથા બોચાસણની અક્ષરપુરૂષોત્તમની સંસ્થાના મેનેજર તરીકે.

(૨) અક્ષરપુરૂષોત્તમધામ ગુરૂ યજ્ઞપુરૂષદાસજી
(૩) ધર્મતનયદાસ „ „
(૪) સંતદાસ „ „
(૫) ધર્મસ્વરૂપદાસ „ „
(૬) નિર્ગુણદાસ „ „
(૭) રામજી ભગત „ „
સગીરના વાલી શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરૂષદાસ

વકીલો:—
કાઉન્સેલ:—મી. એમ. પી. અમીન.
મી. ડી. એન. પટેલ.
પ્રતીવાદી નં. ૧ અને ૭ માટે.
મી. જે. એન. દવે
પ્રતીવાદી નં. ૬ માટે.
બાકીના એકસપાર્ટી.

દાવો રૂા. ૨૭૦)

(૧) વાદી આ દાવો દાવા અરજીના પેરા (૧) માં જણાવેલું ઇસણાવનું હરિમંદિર વડતાલના શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવની ગાદીનું છે અને તે વડતાલની ગાદીના સાધુ, પાળા અને બ્રહ્મચારીના ઉપયોગ માટે છે; અને વડતાલની ગાદીના સાધુ સીવાયના કોઇ સાધુને તેમાં ઉતરવાનો અથવા તેમાં રહી ઉપદેશ કરવાનો કંઇજ હક્ક નથી એવું ઠરાવવા કરે છે. વળી વધુમાં પ્રતિવાદી નં. ૧ ને 'વિમુખ' ઠરેલા કોઇ પ્રતિવાદી નં. ૧ં અથવા તેમના સાધુઓને દાવાવાળા હરિમંદિરમાં અથવા વડતાલની ગાદીના તાબાના કોઇપણ હરિમંદિરમાં ઉતરવાનો અથવા તેમાં રહી ઉપદેશ કરવાનો બીલકુલ હક્ક નથી એવું ઠરાવવા તથા પ્રતિવાદીઓને ઇસણાવના હરિમંદિરમાં રહેવા તથા તેમાં રહી ઉપદેશ કરતા અટકાવવા માટે મનાઈ હુકમ મેળવવા તથા આ દાવાનું ખર્ચ તેમની પાસે મેળવવા કરી છે.

(૨) વાદી દાવાઅરજીમાં જણાવે છે કે–ઇસણાવના હરિમંદિરની વિગતો દાવાઅરજીના પેરા (૧) પ્રમાણે છે. સંપ્રદાયના સ્થાપક સહજાનંદસ્વામી હતા; સંવત્ ૧૮૮૩ માં સ્થાપકે પોતાના અનુયાયીઓ જે દેશમાં વસતા હતા તે દેશના બે વિભાગ પાડ્યા; (૧) નરનારાયણદેવનો દેશ (૨) લક્ષ્મીનારાયણદેવનો દેશ; દરેક વિભાગમાં એક એક આચાર્યની નિમણુંક કરી; દરેક આચાર્ય પોતાના વિભાગમાં વસતા સાધુ, પાળા, બ્રહ્મચારી તથા સત્સંગીઓના ગુરૂ ગણાય. આચાર્યને, ગૃહસ્થ સત્સંગીઓને ગુરૂમંત્ર આપવાની અને સાધુ, પાળા તથા બ્રહ્મચારીને મંત્રદીક્ષા આપવાની સત્તા આપવામાં આવી હતી.

(૩) દાવાઅરજીમાં વધુ જણાવવામાં આવેલ છે કે-ઇસણાવનું હરિમંદિર સંવત્ ૧૯૧૮ (સને ૧૮૬૨)માં બાંધવામાં આવ્યું હતું; મંદિર બાંધવા માટે જમીન તે વખતના આચાર્ય ભગવત્પ્રસાદજીને ઇસણાવ ગામના નરવાદારોએ ખતથી આપેલી હતી. એ મંદિર વડતાલની ગાદીનું છે; વહીવટ સદાય આચાર્ય મારફતજ થતો; હરિમંદિરો બાંધવાનું કારણ અને ઉદ્દેશ હરિભક્તોને હરિભજન કરવા માટે સ્થાન આપવાનો તેમજ સંપ્રદાયના સાધુઓને જ્યારે વડતાલ બહાર આચાર્યની આજ્ઞાથી ઉપદેશ કરવા તથા ધર્માદો ઉઘરાવવા જવું પડે ત્યારે ઉતારો આપવાનો હતો. પ્રતિવાદી નં. ૧ સંપ્રદાયના સિદ્ધાન્તો વિરૂદ્ધ ઉપદેશ કરતા હોવાથી સંવત્ ૧૯૬૧ માં યા એ અરસામાં તેમને 'વિમુખ' કરેલા. (સંપ્રદાયમાંથી બહાર કાઢેલા), તે વખતથા પ્રતિવાદી નં. એકે, એક નવો પંથ સ્થાપ્યો છે અને તે સંપ્રદાયના સિદ્ધાન્તોથી વિરૂદ્ધ ઉપદેશ કરે છે. સંપ્રદાયના સિદ્ધાન્ત વિરૂદ્ધ જઈ તે સાધુઓને દીક્ષા આપે છે; પ્રતિવાદી નં. એકે પોતાની માલીકીનાં મંદિરો બોચાસણમાં, સારંગપુરમાં અને ગોન્ડળમાં બાંધેલાં છે. તા. ૫-૧૨-૧૯૩૬ ના અરસામાં બેથી સાત નંબરના પ્રતિવાદીઓ જબરજસ્તીથી ઇસણાવના હરિમંદિરમાં પેસી ગયેલા; ઉપલી હકીકતમાં ઉપર જણાવેલી દાદો મેળવવા આ દાવો કરેલ છે.

(૪) **પ્રતિવાદીઓ** નંબર ૧, ૬ અને ૭ આ દાવામાં સામે થયા છે. તેમનું કહેવું એમ છે કે-(આંક ૨૮-૨૯) વાદી વડતાલની ગાદીના આચાર્ય નથી; ઇસણાવનું હરિમંદિર વડતાલના લક્ષ્મીનારાયણદેવની ગાદીની માલકીનું તેમજ વહીવટ નીચે નથી, ના. હાઇકોર્ટની સ્કીમમાં કોઈપણ હરિમંદિરના વહીવટનો યા દાવાવાળા હરિમંદિરનો સમાવેશ થતો નથી. દાવાઅરજીમાં જણાવેલા ઇસણાવના હરિમંદિરના દસ્તાવેજો તેમને કબૂલ નથી. આચાર્ય એકલાનેજ સાધુને તેમજ સત્સંગીઓને દીક્ષા આપવાનો હક છે તે ખોટું છે અને તે કબુલ નથી. ઇસણાવનુ હરિમંદિર ગામના હરિભક્તોનું છે; અને તેનો વહીવટ ગામના સત્સંગીઓ કરે છે; સ્વામિનારાયણસંપ્રદાયના કોઈપણ માણસને તેમાં ઉતરવાનો હક છે; પ્રતિવાદી નં. ૧ વડતાલથી નીકળી ગયા ત્યારથી એટલે કે લગભગ ૩૧ વર્ષથી તેઓ તેનો ઉપયોગ કરે છે. પ્રતિવાદી નં. ૧ ને 'વિમુખ' કર્યાની હકીકત કબુલ નથી. ખરી હકીકતમાં પ્રતિ. નં. એકે પોતેજ વડતાલ છોડેલું. પ્રતિ. નં. ૧ સ્વામિનારાયણસંપ્રદાયના અનુયાયી છે. બધાજ પ્રતિવાદીઓ (૧) શિક્ષાપત્રી (૨) વચનામૃત અને (૩) સત્સંગિજીવનના નિયમો અને સિદ્ધાન્તોને અનુસરે છે; બોચાસણમાં કોઇ પંથ શરૂ કર્યો નથી. માટે આ દાવો વ્યાજબી નથી અને કાઢી નાંખવો જોઇએ.

(૫) બાકીના પ્રતિવાદીઓ ઉપર સમન્સ બજ્યા છતાં તેઓ હાજર થયા નથી.

(૬) ઉપર પ્રમાણેની હકીકતમાં નીચેના મુદ્દાઓ, આંક ૬૩ થી કાઢવામાં આવ્યા છે.

(૧) દાવાઅરજી ઉપર પુરો સ્ટેમ્પ ચોડ્યો નથી કે કેમ! અને જો ન ચોડ્યો હોય હોય તો વાદી કેટલો વધારે સ્ટેમ્પ ચોડવાને જવાબદાર છે?

(૨) દાવાઅરજીના લેખિત જવાબ (આંક ૨૮) ના પેરેગ્રાફ ૧૯ અને આંક ૨૯ ના પેરેગ્રાફ ૧૭ માં જણાવ્યા મુજબ આ દાવો ચાલી શકે નહિ કે કેમ?

(૩) પ્રતિવાદી નં. ૧ અને ૬ ના જણાવ્યા મુજબ કુલમુખત્યારથી આ દાવો કાયદા મુજબ ચાલે એમ નથી કે કેમ?

(૪) દાવાઅરજીમાં જણાવ્યા મુજબ વાદી, દાવાવાળુ મંદિર વડતાલના તાબાનું છે એમ સાબીત કરે છે કે કેમ ?

(૫) વાદી દાવાવાળા મંદિરનો વહીવટ કરવાનો પોતાનો હક્ક સાબીત કરે છે કે કેમ ? અને ના. હાઈકોર્ટની સ્કીમમાં સદરહુ મંદિરના વહીવટનો સમાવેશ થાય છે કે કેમ ?

(૬) દાવાઅરજીના ફકરા છઠ્ઠામાં જણાવ્યા મુજબ પ્રતિ, નં. ૧ ને 'વિમુખ' કર્યાનું તેમજ પ્રતિ, નં. ૧ સ્વામિનારાયણસંપ્રદાયનો સાધુ નથી એવું વાદી સાબીત કરે છે કે કેમ ?

(૭) વાદીના જણાવવા મુજબ પ્રતિવાદીઓને દાવાવાળા મંદિરનો ઉપયોગ કરવાનો હક્ક નથી કે કેમ ?

(૮) બધાં મંદિરોની વિગત સિવાય બધાં મંદિરોના સંબંધમાં સામાન્ય મનાઈની દાદ આપી શકાય કે કેમ ?

(૯) વાદીને કોઈપણ દાદ મેળવવાનો હક્ક છે કે કેમ ? અને હોય તો કયી ?

વધારેલા મુદ્દાઓ:—

(૧૦) 'સીવીલ પ્રોસીજર કોડ'ની ૧૧ મી કલમની છઠ્ઠી સમજુતી મુજબ દાવા નં. ૩૪૪ સને ૧૯૨૪નો ફેંસલો પ્રતિનિધિત્વ ધરાવનાદાવાનો ફેંસલો હતો કે કેમ ? જો એમ હોય તો પ્રતિવાદીઓ વાદીની આચાર્ય તરીકેની પદવી બાબત તકરાર કરી શકે નહિ કે કેમ ?

(૧૧) જો ઉપરના મુદ્દાનો નિકાલ પ્રતિવાદીઓની તરફેણમાં હોય તો પ્રતિ.ઓ તેમના કહેવા મુજબ 'વાદી કાયદેસર નિમાયેલા આચાર્ય નથી' એવું સાબીત કરે છે કે કેમ ? જો કરે તો વાદીને આ દાવો કરવાનો અધિકાર છે કે કેમ ?

નિર્ણયો:—

(૧) ના. પાછળનો ભાગ રહેતો નથી.
(૨) દાવો ચાલી શકે છે.
(૩) નકારમાં.
(૪) હકારમાં.
(૫) બન્ને ભાગમાં હકારમાં.
(૬) (૧) જરૂર નથી.
(૨) પ્રતિવાદી નં. ૧ સંપ્રદાયના સાધુ નથી.
(૭) પ્રતિવાદીઓને અધિકાર નથી.
(૮) ઈસણાવના મંદિર સંબંધમાં તો મનાઈ હુકમ આપવો જોઈએ.
(૯) ઉપરે હુકમ પ્રમાણે.
(૧૦) હા અને હા.
(૧૧) પ્રતિવાદીઓને બાધ નથી એમ ગણીએ તો નિર્ણય એવો છે કે (૧) ના (૨) સવાલ રહેતો નથી.

કારણો :—

(૭) દાવા ૧-૬ અને ૭ નંબરના પ્રતિવાદીઓ દાવો લડવા હાજર રહ્યા છે. અને તેમના કહેવાથી ૧, ૨ અને ૩ નંબરના મુદ્દાઓ કાઢવામાં આવ્યા છે.

આ બધાજ મુદ્દાઓ તેમણે છોડી દીધા છે. (આંક ૯૮) અને તેથી એ મુદ્દાઓ બાબત મારો નિર્ણય વાદીની તરફેણમાં રહેશે.

(૮) આ દાવો વડતાલના લક્ષ્મીનારાયણદેવની ગાદીના આચાર્યે પ્રતિવાદીઓ અને પ્રતિવાદી નં. ૧ ના અનુયાયીઓ સામે ઇસણાવનું હરિમંદિર વડતાલના તાબાનું છે એમ જાહેર કરવા અને ઉપર જણાવેલા માણસોને તેમાં ઉતરતા તથા તેમાં રહી ઉપદેશ કરતા અટકાવવા માટે કર્યો છે.

વાદીની હકીકત એવી છે કેઃ—

(૧) વાદી આચાર્ય છે.

(૨) દાવાવાળા હરિમંદિરનો તેમજ બધાંજ હરિમંદિરોનો વહીવટ વડતાલ ગાદી નીચે છે.

(૩) ના. હાઇકોર્ટે કરેલી સ્કીમમાં બધાંજ હરિમંદિરોના વહીવટનો સમાવેશ થઈ જાય છે. (અલબત્ત દાવાવાળા હરિમંદિરના વહીવટનો પણ સમાવેશ થઈ જાય છે.)

બચાવ એવો છે કેઃ—

(૧) વાદી વડતાલના શ્રી લક્ષ્મીનારાયણદેવની ગાદીના આચાર્ય નથી.

(૨) વાદી ની નિમણૂક સ્વામિનારાયણસંપ્રદાયના નિયમ મુજબ નથી.

(૩) ના. હાઇકોર્ટે કરેલી સ્કીમમાં હરિમંદિરોના વહીવટનો સમાવેશ થતો નથી. (પેરા ૪. આંક ૨૮)

વિશેષમાં એમ કહેવામાં આવે છે કે--દાવાવાળું હરિમંદિર ઇસણાવના સત્સંગીઓએ બાંધેલું છે. (પેરા ૭, આંક ૨૮). અને તેનો વહીવટ ઇસણાવના લોકો કરતા હતા અને કરે છે. અને આચાર્યને અથવા વડતાલગાદીને તેની સાથે કંઇજ લેવાદેવા નથી. ૪–૫–૧૦ અને ૧૧ નંબરના મુદ્દાઓ પ્રતિવાદીઓની આ હકીકતના સંબંધમાં છે અને તે બાબત હું પ્રથમ વિચાર કરવા માગું છું.

(૯) એ બાબતની હકીકતો અને દલીલોમાં પડતા પહેલાં બન્ને પક્ષોએ કબૂલ રાખેલી કેટલીક હકીકતોની નોંધ લેવી જરૂરી છે.

આ સંપ્રદાય **સહજાનંદસ્વામી** (શ્રીજીમહારાજ તરીકે પણ ઓળખાતા)એ સ્થાપ્યો હતો. શ્રીજીમહારાજ સને ૧૭૮૧માં (સં. ૧૮૩૭) જન્મ્યા હતા અને સને ૧૮૦૨માં (સં. ૧૮૫૮) તેમને ગુરપદે સ્થાપવામાં આવ્યા હતા. સને ૧૮૦૪ માં તેમણે આ સંપ્રદાય સ્થાપ્યો હતો. પોતાના સંપ્રદાયના અનુયાયીઓના ઉપયોગ માટે તેમણે સને ૧૮૨૬ માં (સં. ૧૮૮૨) શિક્ષાપત્રી (આંક ૯૩) લખેલી. સને ૧૮૨૭ માં (સં. ૧૮૮૩) લેખ (આંક ૯૨) કરી દેશના વિભાગ પાડી દરેક વિભાગમાં પોતાના એક એક ભત્રીજાને આચાર્ય તરીકે સ્થાપ્યા. શ્રીજીમહારાજ સને ૧૮૩૦ માં (સં. ૧૮૮૬) ધામમાં પધાર્યા. ગાદીના વારસો ધર્મ (શ્રીજીમહારાજના પિતા) વંશના હતા. અને વડતાલ ગાદી ઉપર નીચે પ્રમાણે આચાર્યો થયાઃ—

(૧) રઘુવીરજીમહારાજ	સને ૧૮૨૭-૧૮૬૩
(૨) ભગવતપ્રસાદજીમહારાજ	૧૮૬૩ ૧૮૭૯

(૩) વિહારીલાલજીમહારાજ	સને ૧૮૭૯-૧૮૯૯
(૪) લક્ષ્મીપ્રસાદજીમહારાજ	૧૮૯૬-૧૯૦૯
(૫) શ્રીપતિપ્રસાદજીમહારાજ	૧૯૦૯ ૧૯૩૧
(૬) આનંદપ્રસાદજીમહારાજ	૧૯૩૧-(હાલના આચાર્ય)

(૧૦) પહેલો સવાલ એ છે કે-વાદી વડતાલના લક્ષ્મીનારાયણદેવની ગાદીના આચાર્ય છે કે કેમ?

દાવાઅરજીના પહેલા ફકરામાં એમ જણાવવામાં આવે છે કે-વાદી ગાદીના આચાર્ય છે. પ્રતિવાદીઓ એમ કહે છે કે:—

(અ) વાદી વડતાલના શ્રી લક્ષ્મીનારાયણદેવની ગાદીના આચાર્ય નથી. (ફકરો ૨, આંક ૨૮)

(બ) વાદી ખરા આચાર્ય નથી; કારણ કે તેમની નીમણુંક સંપ્રદાયના નિયમ મુજબ તેમજ લેખ (આંક ૯૨) ના હુકમ મુજબની નથી.

લેખિત જવાબમાં એમ જણાય છે કે-હાજર રહેલા પ્રતિવાદીઓએ આ હકીકતનો શરૂઆતમાં અસ્વીકાર કરેલો. વાદીના સાક્ષીઓ સોગનપૂર્વક જણાવે છે કે-વાદી આચાર્ય છે. અને આ હકીકત ઉલટ તપાસમાં છેડવામાં આવેલ નથી. ખરી રીતે આ હકીકત આંક ૨૮૦ની જુબાની. (પેરા ૩૨) થી કબુલ કરવામાં આવી છે. અને આ માણસ કહે છે કે-તે પોતે પ્રતિવાદી નંબર ૧ નું કામકાજ કરે છે. પ્રતિવાદી નંબર ૬ (નિર્ગુણદાસ) સાક્ષીના પાંજરામાં આવેલ નથી. અને તેણે કંઈજ પૂરાવો આપેલ નથી.

(૧૧) તેથી ફક્ત સવાલ એજ રહે છે-કે, વાદીની નીમણુંક સંપ્રદાયના રીવાજ મુજબ યા લેખ મુજબ હતી કે નહિ? (આંક ૯૨). આ સંબંધમાં પ્રથમ એટલું જોવાનું છે કે, આ મુદ્દા ઉપર કોઈપણ જાતનો પૂરાવો આપવામાં આવ્યો નથી.

બચાવ પક્ષ તરફથી આંક ૨૮૦ સિવાય કોઇ સાક્ષીને આ બાબતમાં કંઈજ પૂછવામાં આવ્યું નથી. અને આંક ૨૮૦ ના ૩૩ મા ફકરાથી જણાય છે કે:—

> "શ્રીપતિપ્રસાદજી (વાદીની પહેલાંના આચાર્ય) લેખ અને સત્સંગિજીવન પ્રમાણે આચાર્ય નિમાયા ન હતા અને તેથી વાદી આચાર્ય નથી."

આ બાબતની દલીલોમાં બચાવ તરફે કોઇ ધર્મપુસ્તકમાંથી કોઈજ આધાર દર્શાવવામાં આવ્યો ન હતો, પણ એટલુંજ કહેવામાં આવ્યું હતું કે 'શ્રીપતિપ્રસાદજીની નિમણુંક લેખ પ્રમાણે ન હતી' (આંક ૯૨) એ એક નોંધવા જેવી બાબત છે કે-શ્રીપતિપ્રસાદજી આચાર્ય તરીકે ૨૨ વરસ રહ્યા અને આજથી ૧૦ વરસ પહેલાં ગુજરી ગયા. મ્હારા સમજવા પ્રમાણે દાવાના જવાબમાં જણાવેલી હકીકતોમાં આ દલીલનો સમાવેશ થતો નથી. જો પ્રતિવાદીઓએ અત્યારે જે દલીલ કરે છે તે તકરાર લેવી હોત તો તેમણે લેખીત જવાબમાં જરૂરી હકીકતો જણાવવી જોઈતી હતી. પ્રતિવાદીઓએ એવું જણાવવું જોઇતું હતું કે-'શ્રીપતિપ્રસાદજીની નિમણુંક લેખ અનુસાર ન હતી.' શ્રીપતિપ્રસાદજીની નિમણુંકની બાબતમાં બન્ને લેખીત જવાબોમાં એક પણ શબ્દ લખ્યો નથી.

(૧૨) ગમે તેમ હોય તો પણ હવે એ બાબતમાં તપાસ થઈ શકે એમ નથી અને ધારો કે થઈ શકે તેમ હોય તો પણ એ તો ચોકખુંજ છે કે-વાદી કાયદેસર નિમાયેલા આચાર્ય છે.

(૧૩) શ્રીપતિપ્રસાદજીમહારાજની નિમણુંકની બાબતમાં આંક ૨૮૦ શ્રીજીસ્વરૂપદાસ સિવાય વાદી યા પ્રતિવાદીના કોઈપણ સાક્ષીને એકેય સવાલ પૂછવામાં આવ્યો ન હતો. અને તેમણે જે જવાબ આપ્યો હતો તે મેં આગળ જણાવ્યો છે. નિમણુંક કેવી રીતે થઈ એ બાબતમાં એમાંથી કંઈજ જાણી શકાય તેમ નથી. તેથી કદાચ તે બાબતમાં કંઈ નક્કી કરવાનું હોત તો પણ તેમને ગાદી ઉપર કેવી રીતે બેસાડવામાં આવ્યા હતા તે બાબત માટે આ દાવાના રેકર્ડમાં કાંઈ પૂરાવો નથી. એટલે આંક ૯૨ ના કોઈપણ નિયમનો ભંગ થયો છે એમ કહેવા માટે કોઈ આધાર નથી. ખરી રીતે એ પુરાવાનો સવાલ છે, અને કાંઈ પુરાવો મુકવામાં આવ્યો નથી. વાદીના કેટલાક સાક્ષીઓએ કહ્યું કે—વાદી આચાર્ય છે અને એક વખત એ નક્કી થયું. એટલે એ પુરાવો નકામો છે યા નિમણુંક કાયદેસરની નથી એ હકીકત બચાવ પક્ષે સાબીત કરવી જોઈતી હતી.

(૧૪) એ બાબત આટલેથી અટકતી નથી, કારણ કે આ દાવામાં પડેલો પુરાવો બતાવે છે કે—શ્રીપતિપ્રસાદજીમહારાજ સને ૧૯૦૯ થી ૧૯૩૧ સુધી આચાર્ય હતા. ૧૯૧૪ અને ૧૯૨૪ ના દાવા એમના વખતમાં થયેલા. પહેલો દાવો સત્સંગીઓએ સીવીલ પ્રોસીજર કોડના સેકશન ૯૨ મુજબ શ્રીપતિપ્રસાદને ટ્રસ્ટી તરીકથી ખસેડી મૂકવા માટે કરેલો. અને એ દાવામાં નીચે મુજબનો એક ચોક્કસ મુદ્દો કાઢવામાં આવેલોઃ—

નબર ૭ "પ્રતિવાદી નં. ૧ રીતસર નિમાયેલા આચાર્ય છે કે નહિ?"

એ દાવાના પ્રતિ. નં. ૧ શ્રીપતિપ્રસાદજીમહારાજ હતા. આ વિષય ઉપર કોર્ટનો નિર્ણય નિચે પ્રમાણે હતોઃ—

"પ્રતિવાદી નં. ૧ રીતસર નિમાયેલા આચાર્ય છે, એમ બન્ને પક્ષને કબુલ છે. અને દાવાઅરજી તથા લેખિત જવાબમા જણાવેલી હકીકતો ઉપરથી આ સંવાલ ઉપસ્થિત થતો નથી."

સીવીલ પ્રોસીજર કોડના ૯૨ મા સેકશન મુજબના દાવાઓ બાબત સીવીલ પ્રોસીજર કોડના ૨૯૫ મા પાને (સર ડી. એફ. મુલ્લા, ૧૦ મી આવૃત્તિ) એમ જણાવેલું છે કેઃ—

"પ્રતિનિધિત્વવાળો દાવો અને રેસજ્યુડીકેટાઃ આ કલમમા જણાવેલો દાવો પ્રતિનિધિત સ્વરૂપનો દાવો એટલે કે વ્યક્તિએ પોતાના લાભ માટે નહિ પણ સામાન્ય જનતાના પ્રતિનિધિ તરીકે આણેલો આ દાવો છે. તેથી આ કલમ મુજબના દાવાનુ હુકમનામુ સેકશન ૧૧ ની સમજુતી ૬ મુજબ રેસજ્યુડીકેટા થાય છે."

(૧૫) આ સંબંધમાં બીજો દાવો દાવા નંબર ૩૪૪ સને ૧૯૨૪નો હતો. આંક ૯૭ એ દાવાના જજમેન્ટની સહીસિક્કાવાળી નકલ છે. અને આંક ૧૦૨ સંપ્રદાયના પ્રતિનિધિ તરીકે દાવો કરવાની મંજુરી મેળવવા માટેની અરજીની સહીસિક્કાવાળી નકલ છે. આંક નં. ૧૦૧ તે દાવાના હુકમનામાની સહીસિક્કાવાળી નકલ છે. અને તે ઉપરથી જણાય છે કે—આ સંપ્રદાયના કુલ ૬૪૫ માણસો દાવાના વાદી તરીકે જોડાયા હતા એ દાવામા પ્રથમ નિચે મુજબની દાદ માગવામા આવેલી.—

શ્રીપતિપ્રસાદજીને, હાલના વાદીને અથવા બીજા કોઈને પોતાની પછીના આચાર્ય બનાવવા માટે દત્તક લેવાનો હક હતો નહિ. એ દાવા દરમ્યાન શ્રીપતિપ્રસાદજીએ આનંદપ્રસાદજીને ભવિષ્યના આચાર્ય તરીકે નિમેલા અને તેના પરિણામે દાવાઅરજીમાં સુધારો કરવામાં આવેલ અને નીચે મુજબ વધુ દાદ માગવામાં આવેલી.

"હાલના વાદીની ભવિષ્યના આચાર્ય તરીકેની શ્રીપતિપ્રસાદજીએ કરેલી નિમણૂંક ગેરકાયદેસર છે."

એ દાવામાં નિચેના બે મુદ્દાઓ કાઢવામાં આવ્યા હતાઃ—

મુદ્દા નં. (૩) પ્રતિ. નં. ૧ (શ્રીપતિપ્રસાદ) સામે તેમને તેમની હાલની ગાદી ઉપર આનંદપ્રસાદજીને બેસાડતા અટકાવવા માટે તથા બીજા પ્રતિવાદીઓ સામે વાદીઓને દાવાનું કાંઇ કારણ છે કે કેમ?

મુદ્દા નં. (૪) જો એમ હોય તો ઉપર જણાવેલ દાવો કે જે તા. ૨૫–૪–૧૯૦૯ ના દસ્તાવેજના આધારે છે તે દાવા નંબર ૧૭૯ સને ૧૯૧૪ માં અને અપીલ નંબર ૬૨–૧૬૪ તથા ૧૯૯ સને ૧૯૧૯ માં પ્રતિવાદી નં. ૧ સહજાનંદસ્વામિના લેખ મુજબ કાયદેસર નિમાયેલા આચાર્ય છે એવો નિર્ણય થયો છે તે નિર્ણયના કારણે રેસજ્યુડીકેટા છે કે કેમ?

ઉપરના મુદ્દાઓનો નિર્ણય 'ના' અને 'હા' અનુક્રમે હતો.

(૧૬) આ રીતે ચોકખુંજ છે કે, પ્રતિવાદીઓ વાદીના આચાર્ય તરીકેનો હકક બાબત તકરાર લઈ શકે નહિ. શ્રીપતિપ્રસાદજી કાયદેસરના નિમાયલા આચાર્ય ન હતા એ હકીકત ઉપરજ તેમની તકરાર આધાર રાખે છે. પરંતુ **આ બન્ને દાવાઓમાં શ્રીપતિપ્રસાદજી કાયદેસરના નિમાયલા આચાર્ય હતા એમ ઠરાવેલું** છે. એ પ્રમાણે હોય તો આ દાવાના આંક ૨૮૦ ના સાક્ષીએ બચાવ તરફે જણાવેલી તકરારનો પૂરેપૂરો જવાબ મળે છે. **ખરી રીતે આ સંપ્રદાયના બધાજ માણસો આ બે ફેંસલાથી બંધાયેલા** છે. અને પ્રતિ. નં. ૧ અથવા હાજર રહેલા કોઇ પ્રતિવાદીનું એવું કહેવું નથી કે 'તે સંપ્રદાયની બહારના છે.' વાસ્તવિક રીતે તેઓ સંપ્રદાયમાંજ છે એમ ન કહે તો—તેમને કાંઇ સ્થાનજ રહેતું નથી, કારણ કે હરિમંદિરો સંપ્રદાયના માણસો માટેજ છે.

(૧૭) આ પછી એક **રાધારમણપ્રસાદે** વાદીના આચાર્ય તરીકેના સ્થાન સામે તકરાર લઈ દાવો કરેલો, જે કાઢી નાંખવામાં આવ્યો હતો. એક નોંધ કરવાની છે કે–આંક ૨૮૦ કબુલ કરે છે કે–રાધારમણને પ્રતિવાદી નં. એક અને બેચાસણના પંચે મદદ કરેલી. અને એમ જણાય છે કે તેમને સલાહથી તેમજ પૈસાથી બન્ને રીતે મદદ કરેલી. આંક ૨૮૦ કહે છે તે પ્રમાણે તેમને લગભગ રૂા. ૧૧૦૦) આપેલા.

(૧૮) એટલે વસ્તુસ્થિતિ એવી છે કે, સીવીલ પ્રોસીજર કોડના ૯૨ મા સેક્શન નીચેના દાવામાં શ્રીપતિપ્રસાદજી આચાર્ય ઠરાવવામાં આવેલા અને ત્યાર પછી સંપ્રદાયના કોઇપણ માણસને તેમના આચાર્યતરીકેના સ્થાન બાબત તકરાર લેવાનો હક નથી. એ તકરાર પાછલા દાવામાં લેવામાં આવેલી. અને કોર્ટે એ દાવામાં એ બાબતને રેસજ્યુડીકેટા (એક બંધન નિર્ણય થયેલ) ગણેલી.

પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતા દાવામાંના આ નિર્ણયથી હાલની તકરારને બાધ નડે છે. એ એક નોંધવા જેવી બાબત છે કે કાયદાની આવી દલીલ બાજુ પર રાખીએ તોપણ બચાવપક્ષ આ બાબતમાં કંઇપણ સાબીત કરવામાં નિષ્ફળ નીવડેલ છે. તેથી મુદ્દા નં. ૧૦ના પહેલા ભાગ માટે મારો નિર્ણય 'હકારમાં' અને બીજા ભાગ માટે 'પ્રતિવાદીઓને એ તકરાર લેવાનો હક નથી' એવો છે.

(૧૯) ઉપરનો નિર્ણય હોવાથી મુદ્દા નં. ૧૧ નો સવાલ રહેતો નથી. જ્યાંય ધારીએ કે આગળ જણાવ્યા મુજબ તેમને હક છે તો પણ બચાવપક્ષે કંઇજ સાબીત કર્યું નથી. આંક ૧૬૦ ની

ઉક્ત તપાસમાંથી એમ જણાતું હતું કે, મચાવપક્ષનું સૂચન એવું હતું કે હુકમનામું દગા અને મળ-તીયાપણાને કારણે ખોટું છે. દલીલો દરમ્યાન આ બાબત માટે કઈજ કહેવામાં આવ્યું નથી, કારણ કે એ ઉપરથી ચુકાદો 'રેસજ્યુડીકેટા' (એક વખત નિર્ણય થયેલ) નથી એમ સૂચવવું એ પણ નિરર્થક હતું.

(૨૦) આ દાવામાં બીજો સવાલ એ છે કે—ના. હાઇકોર્ટે કરેલી અને પ્રીવીકાઉન્સીલે ૩૧ બોમ્બે લૉ રીપૉર્ટર પાનું ૨૪૩ માં મંજુર કરેલ સ્કીમમાં હરિમંદિરોનો સમાવેશ થાય છે કે નહિ ? આને માટે દાવા નં. ૯૬ સને ૧૯૧૪નો દાવો કઈ હકીકતોમાથી થએલો તે તપાસવાની જરૂર છે. આંક નં. ૯૬ દાવા નંબર ૧૭૯ સને ૧૯૧૪ના ફેંસલાની સહીસિક્કાવાળી નકલ છે અને તે ઉપરથી જણાય છે કે સંપ્રદાયના કેટલાક સત્સંગીઓએ મળી સીવીલ પ્રોસીજર કોડના સેક્શન ૯૨ નીચે એ દાવો નીચેની તથા બીજી દાદો માટે કરેલોઃ—

"સ્વામિનારાયણનાં મંદિરો અને તેને લગતી તેના રેકર્ડમાં જણાવેલ બીજી મીલકતો સુદ્ધાં દાવાઅરજીમાં જણાવેલી મીલ્કતો જાહેર જનતાની, ધાર્મિક અને ધર્માદાની મીલ્કત છે એમ જાહેર કરો. આચાર્ય અને તેમણે નીમેલા શખ્સોને મિલ્કતના વહીવટમાંથી દૂર કરો. સંપ્રદાયના માણસો પૈકી કોર્ટને મુનાસબ લાગે તેવા માણસોને ટ્રસ્ટી અથવા વહીવટકર્તા નીમો. અને આ નવા ટ્રસ્ટીઓને મજકુર મીલકતોને લગતા હિસાબના ચોપડા, દસ્તાવેજો, રોકડ રકમ તેમજ ઘરેણાં વિગેરે સોંપો." વધુમા એવી દાદ માગવામાં આવેલી કે—"આ મીલકતોના વહીવટ માટે એક સ્કીમ નક્કી કરવી." આમ વસ્તુસ્થિતિ એવી છે કે—એ દાવાના વાદીઓએ એવો દાવો કરેલો કે એ દાવાવાળી તમામ મિલ્કત જાહેર જનતાની, ધાર્મિક અને ધર્માદાના ટ્રસ્ટની મીલ-કતો છે અને તેમાં હિત ધરાવતા હોઇ તેઓએ ઉપર જણાવેલી તથા બીજી દાદો માગેલી. એજ દાવાવાળી તમામ મિલ્કત પોતાની સંપૂર્ણ માલકીની છે એમ આચાર્યે પ્રથમ તકરાર લીધેલી. એ તકરાર પાછળથી ખેંચી લઇ છેવટે આચાર્યે એવી તકરાર લીધેલી કે—"આ સંસ્થાના નિભાવ કરવાના બોજા સહિત એ મિલકતોના તેઓ પોતે માલીક છે."

(૨૧) તેથી આ દાવામાં પ્રથમ સવાલ એ ઉપસ્થિત થાય છે કેઃ—એ દાવામાં કઈ કઈ મિલકતોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો ? આ સંબંધમાં એ દાવાના ફેંસલા (આંક ૯૬) માંથી જણાય છે કેઃ—

"વડતાલ ગાદીના તાબામાં વડતાલમંદિર જેટલીજ અગત્યના અને મોટાં ૧૪ મંદિરો છે. આ મંદિરો ઉમરેઠ, સુરત, ભરૂચ, મુંબાઇ, બુરાનપુર, ધોલેરા, સારંગપુર, ખંભાત, વડોદરા, ગોંડળ, ગઢડા, માણાવદર અને ચાણોદમા છે. સાધુઓને રહેવા તથા તેમની પાઠશાળા માટે જુનાગઢ, ધોલેરા અને ગઢડાનાં મંદિર વડતાલના મુખ્ય મંદિરથી બીજે નંબરે છે. શ્રીકૃષ્ણની મૂર્તિ ધરાવતાં શિખરબંધ મંદિરો નામથી ઓળખાતાં મુખ્ય મંદિરો ઉપરાંત લગભગ દરેક ગામમાં હરિમંદિરો છે કે જેમાં સંપ્રદાયના સ્થાપક (શ્રીજીમહારાજ)નો ફોટો અને શિક્ષાપત્રી હોય છે, જેની સંપ્રદાયના હરિભક્તો પૂજા ભક્તિ કરે છે."

આંક ૯૬ ના ૫૮ મા પાને વધુમાં આ બાબત જણાવવામાં આવેલ છે કેઃ—"આ સાથે જોડેલા પરિશિષ્ટ "અ"માં જણાવ્યા મુજબની મિલ્કતો અને અત્યાર પછી શ્રીસ્વામિનારાયણની વડતાલની સંસ્થા માટે જે જે મિલ્કતો મેળવાય તે બધીજ મીલકતો વડતાલના શ્રીલક્ષ્મીનારાયણ-દેવની ગાદીના આચાર્ય પાસે સંપ્રદાયના ટ્રસ્ટી તરીકે રહેશે."

આંક ૯૬ ના ૬૮ મા પાને મિલકતો કયી કયી છે તે જણાવવામાં આવેલ છે:—

"શેડ્યૂલ ૩. લક્ષ્મીનારાયણદેવના દેશમાં સ્થપાયેલાં બધાંજ હરિમંદિરો અને તેને લગતી સ્થાવર, જંગમ મીલ્કત."

આ રીતે સ્પષ્ટ જણાય છે કે—એ દાવામાં બધાંજ' હરિમંદિરોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. અહિં એક વસ્તુ નોંધવા જેગ છે કે—કોર્ટે આચાર્યને ટ્રસ્ટી તરીકેથી દૂર કરવાનું નામંજુર કર્યું હતું, પણ નીચે પ્રમાણે જણાવી ફક્ત વહીવટ માટે સ્કીમ કરવા હુકમ કર્યો હતો:—

"અગાઉ મે જણાવ્યું છે તેમ આચાર્ય આધ્યાત્મિક અને સાંસારિક બન્ને દૃષ્ટિએ સંસ્થાના પ્રતિનિધિ છે. એમનું સ્થાન સંપ્રદાયમા અજોડ છે. એમનું, માલકીપણુ સંસ્થા તરફે ટ્રસ્ટી તરીકેનું છે તો પણ સંસ્થાના વહીવટને લગતી ગમે તેવી સ્કીમ નક્કી કરવામાં આવે તેમા તેમની આધ્યાત્મિક તેમજ વહીવટને લગતી વિશાળ સત્તાઓને માન આપવુજ જોઇએ. સ્કીમ નક્કી કરવામાં આચાર્યના સંપ્રદાયના ધર્મગુરૂ તરીકેના હક્ક અને અધિકારોને ખલેલ ન પહોંચાડવા મેં પ્રયત્ન કર્યો છે અને મેં મ્હારી પોતાની નમ્ર રીતે આચાર્યના અધિકાર અને આબરૂ ઓછાં કર્યા વિના જ્યાં જરૂર જણાય અને બની શકે તેમ હોય ત્યાં અંકુશો મૂકવા પ્રયત્ન કર્યો છે. આચાર્યના પોતાના વ્યક્તિગત વહીવટને બદલે વહીવટની કમીટી નિમવાની સૂચના મે નકારી છે, કારણ કે તે સંસ્થાના બંધારણથી આડે માર્ગે તથા સંસ્થાના સ્થાપિત રિવાજ વિરૂદ્ધ છે. મે વડતાલમાં નાની સલાહકાર કમીટીઓ નીમવાની વિકલ્પેની સૂચના માન્ય રાખી છે."

આ રીતે એ દાવામાં હરિમંદિરોનો સમાવેશ થાય છે એ સ્પષ્ટ છે. અને એ દાવામા જણાવેલી સ્કીમે ફક્ત સલાહકાર કમીટીઓ નીમી હતી. મિલ્કતો આચાર્યને નામે સ્થાપન કરી હતી અને આચાર્યમાં સ્થાપિત થયેલ હક્કો બીજામાં સ્થાપિત થાય એવો અર્થ થાય અથવા એવો ભાવાર્થ હોય એવું તે ફેસલામા કાંઈ નહોતું.

(૨૨) આ નિર્ણય ઉપર બન્ને પક્ષ તરફથી અપીલો થઇ હતી. સંસ્થાના નિભાવના બોજા સાથે મીલ્કતો આચાર્યની માલીકીની નહોતી તે ફેસલા વિરૂદ્ધ આચાર્ય તરફથી અને નામવેરા સબન્ધી ફેંસલા સામે સતસંગીઓ તરફથી કરવામાં આવી હતી.

(૨૩) અપીલના અને જોઇન્ટ જજના નિર્ણય વચ્ચેના સમય દરમ્યાન વહીવટ એક સલાહકાર કમીટીની મદદથી આચાર્ય હસ્તક હતો. અને હાઇકોર્ટે આખરની સ્કીમ મંજુર કરી ત્યાં સુધી આ પ્રમાણે વહીવટ ચાલેલો. આ સંબધમાં આંક ૧૪૮, ૧૪૯ અને ૧૫૦ ના દસ્તાવેજો હરિમંદિરોનો તે દાવામાં સમાવેશ કરવામાં આવેલો એ બતાવે છે. આ દસ્તાવેજો સને ૧૯૨૦થી ૧૯૨૩ના સમયના છે. આંક ૧૪૮ અને ૧૫૦થી જણાય છે કે—હરિમંદિરોના સમારકામના ખર્ચ માટે મંજુરી મેળવવામાં આવી હતી અને તે સમારકામો રીવાજ મુજબ સંસ્થાના ત્યાગીઓની દેખરેખ નીચે કરાવવામા આવેલાં. આંક ૧૪૯ એક જુના હરિમંદિરની જગા વેચવા માટે કોર્ટની મંજુરીના સંબધમા છે.

(૨૪) આ દાવાનો આંક ૯૫, ઉપર ૨૨ મા ફકરામાં જણાવેલા અપીલોના હાઇકોર્ટના ફેંસલાની સહીમિકાવાળી નકલ છે. એમ જણાય છે કે એ અપીલમા આચાર્ય તરફથી એવી દલીલ કરવામા આવેલી કે 'સ્કીમની જરૂર નથી' અને ના કોર્ટનો મત એવો હતો કે 'સ્કીમની

જરૂર છે.' અને આંક ૯૫ના ૧૩૯મા ફકરામાં ચીફ જસ્ટીસ માર્ટીને જણાવ્યું છે કે, "મ્હારા મત પ્રમાણે નિચલી કોર્ટે કરેલ સ્કીમ કરતાં ઘણીજ સરળ સ્કીમ નક્કી કરવી જોઇએ અને ખાસ કરીને તેમાં ધાર્મિક ક્રિયાઓ બાબત વિગતો ન રાખવી."

ખરી હકીકતમાં હાલના દાવાને લાગે વળગે છે ત્યાં સુધી સ્કીમમાં અથવા મીલકતો બાબત આચાર્યની સત્તામાં હાઇકોર્ટના ફેંસલાથી કંઇજ ફેરફાર કરવામાં આવ્યો ન હતો અને કરેલા ફેરફારો મીલકતોને અથવા આચાર્યના ટ્રસ્ટી તરીકેના મોભા સંબંધે નહોતા. **બધીજ મીલકતો આચાર્યમાં સ્થાપિત હતી અને હજી છે.** જોઇન્ટ જડજે રજુ કરેલી સ્કીમને જોડેલા પરિશિષ્ટને બદલે હાઇકોર્ટે સ્કીમને મથાળે **"વડતાલના શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવના મંદિરની અને તેના તાબાનાં મંદિરોની મિલ્કતના વહીવટને માટેની સ્કીમ"** એવું નામ આપેલું. હાઇકોર્ટે મંજુર કરેલ સ્કીમની સહીસિક્કાવાળી નકલ આંક ૯૪ છે.

(૨૫) હાઇકોર્ટના ફેંસલા ઉપર અપીલ થયેલી અને પ્રીવીકાઉન્સીલના ફેંસલાનો રીપોર્ટ ૩૧ બૉમ્બે લૉ રીપોર્ટરના પાન–૨૪૩ ઉપર આપેલ છે. એટલું જાણવું બસ છે કે–પ્રીવી-કાઉન્સીલે હાઇકોર્ટે મંજુર કરેલ સ્કીમને તેમજ આચાર્યના મોભાને માન્ય રાખેલાં.

(૨૬) હવે આપણે આંક ૯૪–સ્કીમ ઉપર આવીએ. મ્હારી આગળની દલીલોમાં પ્રતિવાદી નં. ૧ તરફે મી. અમીને કલોઝ નંબર ૧૭–૨૦–૨૨–૨૬ અને ૨૭ નો નિર્દેશ કર્યો છે અને બીજા પક્ષે કલોઝ ૧, ૧૬ અને ૩૪નો નિર્દેશ કર્યો છે. આંક નં. ૯૪ માં કલોઝ નં. ૧ નીચે મુજબ છે—

> **"આગળ જણાવેલી મીલ્કતનો વહીવટ આચાર્ય, કમીટીની મદદથી આ સ્કીમ અનુસાર કરશે."**

ઉપર મેં સ્કીમના મથાળા (હેડીંગ)ની બાબત જણાવી છે અને આ કલોઝ વાંચવાથી ફક્ત એકજ નિર્ણય થઇ શકે છે કે–ઉપર જણાવેલી મીલ્કતોનો સ્કીમમાં સમાવેશ થઇ જાય છે. આંક ૯૪ના ૨ થી ૧૫ નંબરનાં કલોઝ આપણને હાલના કામ માટે જરૂરી નથી. અને કલોઝ ૧૬ "કમીટીની અંકુશની સત્તા" વર્ણવે છે. કલોઝ (૧૬) ૨ નિચે પ્રમાણે છેઃ—

> "સંસ્થાની મિલ્કતની આચાર્યે કરેલી દરેક વ્યવસ્થા–વેચાણથી, બદલાથી અથવા બીજી રીતે–તેમની મંજુરીને આધીન રહેશે. પણ આ પેટા કલોઝ જમીનની પેદાશની અથવા ઢોરોના વ્યવસ્થાને લાગુ પડશે નહિ."

અને પછી, કલોઝ ૧૬ (૪)માં એમ છે કે, "સંસ્થાની મિલ્કતના વહીવટને લગતા યા આંતરીક વ્યવસ્થાને લગતા કમીટીના કોઇપણ ઠરાવને, કમીટીને લેખિત કારણો સાથે જણાવ્યા સિવાય આચાર્યથી અમાન્ય કરી શકાય નહિ." આ પ્રમાણે સ્કીમથી આચાર્યમાં કાયદેસરના સ્થાપિત થએલા હકો અને તેનો આચાર્યથકી વહીવટ એ બેમાં કંઇ ફેર પડ્યો નથી. સ્કીમથી તો ફક્ત એટલુંજ થયું કે–એક નાની સલાહકાર કમીટી નક્કી થએલી. અને ત્યાં પણ આચાર્ય લેખિત કારણો આપી કમીટીએ કરેલા ઠરાવને અનુસરવાની ના પાડી શકે. **મીલ્કતો કમીટીમાં સ્થાપિત કરવામાં તો ન્હોતીજ આવી, એ વાત તો નિઃશંક અને નિર્વિવાદ છે.**

(૨૭) મી. અમીનની દલીલ એવી હતી કેઃ–આંક નં. ૯૪ના કલોઝ નંબર ૧૭ થી સંસ્થાનો દરેક જગાએની મિલ્કતો અને આવકતાની નોંધ કરવી ફરજીઆત છે, કલૉઝ ૨૨ માં

મંદિરોનો નિર્દેશ છે. 'ક્લોઝ નંબર ૨૬' હીસાબના 'કયા ચોપડા રાખવા તે બતાવે છે.' ક્લૉઝ નં. ૨૭ માં જણાવવામાં આવે છે કે-દરેક મંદિર બાબત આવક તથા ખર્ચના હિસાબનું માસિક સ્ટેટમેન્ટ બનાવવું અને આવાં સ્ટેટમેન્ટો કમીટી રૂબરૂ મુકવાં. અને આં ઉપરથી દલીલ કરવામાં આવી છે કે-ઇસણાવના મંદિર સંબંધે ઉપર પ્રમાણેની એક પણ વસ્તુ હજી સુધી બની નથી અને આ ઉપરથી લાગશે કે-ઇસણાવનું હરિમંદિર સ્કીમમાં આવી જતું નથી. વધુમાં દલીલ કરવામાં આવી છે કે-ફક્ત વડનાલે બાંધ્યાં હોય તેટલાંજ હરિમંદિરોનો સમાવેશ થાય છે. **હું ઉપર જણાવેલ એકપણ દલીલ માન્ય કરવા તૈયાર નથી, કેમકે તે ખોટી માન્યતા ઉપર અવલંબે છે.** પ્રથમ જણાવવું જોઇએ કે-ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે કોઇપણ હરિમંદિર ખાતલ રાખવામાં આવ્યું નથી. બીજું આ દાવામાંના પુરાવા ઉપરથી માલમ પડે છે કે-ઇસણાવ હરિમંદિરને લગતા બધા દસ્તાવેજોની નોંધ કરવામાં આવેલી અને આંક ૩૩૫ અને આંક ૩૩૬ નોંધવામાં આવ્યા છે તે બતાવવા દસ્તાવેજ રજુ કરવામાં આવ્યા છે. (આંક ૧૪૩) આંક ૧૪૩ ના શબ્દનો વિરોધ થયો નથી. હું ધારું છું કે આ મુખ્ય મુદ્દાના કાગળોની નોંધણી એ પુરતી 'નોંધ છે' અને વાસ્તરિક રીતે વડનાલની ગાદી નીચેનાં લગભગ ૨૫૦૦ હરિમંદિરોએ જવાનું તથા તપાસવાનું જરૂરી નથી. વધુમાં એ પણ નોંધવા જોગ છે કે-હરિમંદિરોની ખાસ બીજી કંઈ મીલકત હોય નહિ અને કોઇપણ હકીકતમાં ઇસણાવ હરિમંદિરનાં ફક્ત થોડાંક ખેતર અને થોડાં વાસણો છે એનો આ દાવામાં પુરાવો છે. અને દસ્તાવેજ તેમજ અગત્યના કાગળોની નોંધ એટલે સ્થાવર મિલકતોની નોંધ છે. એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે આ વાસણોની નોંધ કરવી જોઈતી હતી, પણ વાસણોની નજીવી કીંમત અને સંસ્થાની મીલ્કત જોતાં તેની નોંધ કરવાની જરૂર ન હતી. આ સીવાય ઇસણાવ હરિમંદિરમાં શ્રીજીમહારાજની છબીરૂપી મૂર્તિ છે. ઇસણાવ હરિમંદિરની આવકનો સવાલ નથી. અને તે ફક્ત સ્કીમમાં જણાવવામાં આવેલ શિખરબંધ મંદિરો સંબંધે છે **અને તેથી હું મી. અમીનની દલીલ સ્વીકારવા તૈયાર નથી.**

(૨૮) તકરારને ખાતર માની લઇએ કે-ઇસણાવ હરિમંદિર બાબત કોઈ નોંધ કરેલ નથી અથવા જે કરેલ છે તે ભૂલભરેલી અથવા અધુરી છે, તો તેથી શું? **એથી કંઇ સંસ્થાનું કોઈપણ હરિમંદિર સ્કીમની બહાર કાઢી શકાય નહિ.** અને જો હુકમ પ્રમાણે નોંધ થયેલ ન હોય તો એ માટે જવાબદાર માણસ અથવા માણસો સામે લાગતા વળગતા માણસો પગલાં લઈ શકે છે. ટુંકમાં એથી કંઇજ બચાવ થતો નથી. સ્કીમ ક્લૉઝ ન. ૨૨. ૧૭ શિખરબંધ મંદિરોનો નિર્દેશ કરે છે. અને ક્લૉઝ નંબર ૨૬ અને ૨૭ દેખીતી રીતે એ મંદિરો સંબંધે છે. વાસ્તવિક રીતે એનો બીજો કંઈ અર્થ હોઇ શકે નહિ. ઇસણાવ હરિમંદિરમાં થોડાંક ખેતરો છે, જેની આવક મંદિરના ખર્ચ માટે રાખવામાં આવેલી છે અને તે વાર્ષિક રૂા. ૭૫ થી વધુ નથી. આ રીતે એમાં માસિક સ્ટેટમેન્ટ બનાવવાનું અને પ્રગટ કરવાનું કાંઈ જણાતું નથી.

(૨૯) ના. હાઇકોર્ટે કરેલી સ્કીમ ૧૯૨૪ થી અમલમાં આવી. અને હરિમંદિરોનો વહીવટ પણ આંક ૯૪ પ્રમાણે થતો તે બતાવવા માટે દસ્તાવેજી પુરાવો છે. આંક ૧૫૨ થી આંક ૧૫૧ સુધીના દસ્તાવેજો વહીવટકર્તા કમીટીએ પસાર કરેલા ઠરાવોની ખાત્રી કરે છે. અને તે જરૂરી નવાં હરિમંદિર બાંધવા, રીપેર કરવા અને વેચવાના સબંધમાં છે. વધુમાં નોંધવા જેવું છે કે આ ઠરાવોમાં એ કામ આચાર્ય અથવા કોઠારીએ એ ગામમે કરેલા સંપ્રદાયના સાધુ-

ઓની હાજરીમાં કરવાં એમ પણ જણાવવામાં આવેલ છે.' અને આ દાવામાંના પૂરાવાથી જણાય છે કે સાધુઓ કામ ઉપર ફક્ત દેખરેખ રાખતા એટલું જ નહિ પણ મંજુર કરેલાં કામોમાં મજુરી પણ કરતા. ઉપરના દસ્તાવેજો પૈકી સને ૧૯૨૭ માં ગુજરાતમાં ભારે વરસાદ થયો ત્યારે ઘણાં મકાનો પડી ગએલા અથવા ઘણુંને નુકશાન થએલું તે વખતને લગતો આંક ૧૫૪ નો દસ્તાવેજ તપાસવો બસ છે. એ વખતે કમીટીએ વિભાગનાં હરિમંદિરો રીપેર કરવા માટે રૂા. ૭૦૦૦) મંજુર કરેલા. આ ઉપરથી દેખીતો નિર્ણય થઇ શકે છે કે-**સ્કીમમાં હરિમંદિરોનો સમાવેશ કરવામાં આવેલો અને હરિમંદિર** દાવા નં. ૧૭૯ અને ૧૯૧૪ ના દાવાની ટ્રસ્ટની મીલ્કતોનો એક ભાગ હતો. **વધુમાં એક નોંધવા જેવું છે કે સમારકામો દરેક પ્રસંગે સંસ્થાના સાધુઓનેજ સોંપવામાં આવેલાં.** જો હરિમંદિરોનો સ્કીમમાં સમાવેશ ન થતો હોત તો આ બધું કેમ બને એ હું સમજી શકતો નથી.

(૩૦) આ રીતે ઉપર જણાવેલી હકીકતોનો વિચાર કરતાં હું નીચેના નિર્ણયો ઉપર આવું છું:-

(૧) હરિમંદિરોનો આંક ૯૪ ની સ્કીમમાં સમાવેશ થાય છેજ.
(૨) હરિમંદિર ટ્રસ્ટ મીલકતનો ભાગ છે.
(૩) વહીવટ આચાર્યમાંજ સ્થાપિત હતો અને તેમને સલાહ આપવા માટે એક કમીટી હતી. આચાર્યનો નિર્ણય આખરી ગણાય.
(૪) આચાર્યોની કોઇપણ સત્તા સ્કીમથી ઓછી થઇ નથી.
(૫) કમિટીમાં કંઇ સ્થાપિત નથી.

(૩૧) ઇસણાવ મંદિરને કંઇ રકમ આપવામાં આવી ન હતી એમ દલીલ કરવામાં આવે છે, પણ એ બાબતમાં સવાલ એ ઉપસ્થિત થાય છે કે-સને ૧૯૨૦ પછી ઇસણાવ હરિમંદિરને ક્યારેય પૈસાની જરૂર પડી હતી ? આ સવાલના જવાબમાં ભાગ્યેજ કોઇ શંકાને સ્થાન હોય. **સામાન્ય નિયમ એવો છે કે-સાધુઓ હરિમંદિર માટે ફંડ ભેગું કરે છે અને તેમાં સત્સંગીઓ મદદ કરે છે. અને આ ફંડ વાપરવામાં આવે છે** આ બાબત આપણે આગળ વિચારવી પડશે.

(૩૨) આંક નં. ૨૮ ની લેખિત હકીકતથી જણાય છે કે, ઇસણાવમાં હરિમંદિર છે એ હકીકત કબુલ છે. અને આંક ૧૧૨ (પેરા ૨-૪) અને આંક ૧૪૩ (પેરા ૩) તે વડતાલ ગાદીના વહીવટ હેઠળ હોવાનું જણાવે છે. અને આ હકીકતોને બીજા પૂરાવાથી આધાર મળે છે. અને હું તે હકીકત માન્ય રાખું છું.

(૩૩) આ દાવો આચાર્યે એકલા નહિ પણ કમીટીએ કરવો જોઇતો હતો અથવા કોઇપણ સંજોગોમાં આચાર્ય અને કમીટી મળી કરવો જોઇતો હતો એમ દલીલ કરવામાં આવી છે. આ બાબતમાં જણાવવુંજ જોઇએ કે-પ્રતિવાદીઓએ ઉપર પ્રમાણે તકરાર તેમની લેખિત હકીકતમા કરેલ નથી (આંક ૨૮-૨૯). ફક્ત એટલીજ હકીકત છે કે-"પરંતુ તેના આધારે વડતાલના મંદિરનો વહીવટ કરવાનો વાદીનેજ હક્ક છે તે વાત ખરી નથી અને તે અમારે કબુલ નથી."

આંક ૨૮ ના ફકરા ૪ નું બીજું વાક્ય વાંચતાં જણાય છે કે-હરિમંદિરોનો સ્કીમમાં સમાવેશ થતો નથી અને તેથી સ્કીમના આધારે વાદીને આ દાવો દાખલ કરવાનો કોઈ હક્ક નથી.

આ રીતે પૂર્વાપરનો સંબંધ જોતાં બયાન એવો છે કે-સ્કીમ મુજબ એકલા વાદીનેજ વડતાલ મંદિરનો વહીવટ કરવાનો હક્ક નથી અને તેથીજ ઓછું, હરિમંદિરોનો વહીવટ એકલાને કરવાનો હક્ક નથી, કારણ કે તેનો તો સ્કીમમાં સમાવેશ પણ થતો નથી. આનો પૂરેપૂરો જવાબ ઉપર જણાવેલી હકીકતોથી મળી રહે છે.

(૩૪) છતાંય દલીલ દરમ્યાન આ હકીકતનો જે અર્થ કરાયો છે તે લઇએ. સ્કીમ મુજબ કમીટીની નિમણુંક થયેલ છે, તેથી એમ કહેવું છે કે આ દાવો કમીટી અને આચાર્યે મળી કરવો જોઇતો હતો. આ બાબતમાં મી. અમીને નીચેના ફેંસલા ઉપર આધાર રાખ્યો છે—

(૧) ૫ કલકત્તા લૉ જર્નલ ૫૨૭ કોકીલાસારી દાસી, વિરૂદ્ધ મહંત રૂદ્રાનંદ.
(૨) ૨૭ કલકત્તા લૉ જર્નલ, ૬૦૫ નરેન્દ્રનાથકુમાર, વિરૂદ્ધ અતુલચંદ્ર બેનરજી.
(૩) ૩૨ કલકત્તા, ૧૨૯ જગેન્દ્રનાથ રૉય, વિરૂદ્ધ હેમંતકુમારી દેવી.
(૪) ૨૫ બોમ્બે લૉ રીપોર્ટર, ૫૨૩ સરસપુર મેન્યુફેક્ચરીંગ કું. વિરૂદ્ધ બી. બી. એન્ડ સી. આઈ રેલ્વે કું.

પહેલા બે ફેંસલા બતાવે છે કે-જ્યાં ઘણાએક ટ્રસ્ટીઓ હોય ત્યાં બધા ટ્રસ્ટીઓએ ભેગા મળી દાવો કરવો જોઇએ. ત્રીજો ફેંસલો મી. અમીને કરેલી દલીલથી ચોક્કસ વિરૂદ્ધનો છે. અને છેલ્લો ફેંસલો જણાવે છે કે પક્ષકારના વર્ણનમાં ભુલ હોય તો સુધારવા માટે રજા આપી શકાય. દાવાઅરજીને મથાળે વાદીના વર્ણનમાં ભુલ છે એમ હું ગણું નહિ ત્યાં સુધી છેલ્લો ફેંસલો લાગુ પડતો નથી એ દેખીતું છે અને વર્ણનમાં ભૂલ છે એમ હું માનતો નથી. પહેલા બે ફેંસલા ઉપર આવતાં એમ જણાવવું જોઇએ કે-તે ફેંસલામાંનું પ્રમાણ લાગુ પાડવા પહેલાં આ દાવામાંનો પુરાવો "બે વહીવટકર્તા-બે ટ્રસ્ટીઓ અથવા એકથી વધારે ટ્રસ્ટીઓ અથવા વહીવટકર્તાઓનું અસ્તિત્વ" છે એ સાબીત કરે છે કે કેમ? એ નક્કી કરવુ જોઇએ. પહેલા બે ફેંસલાઓ કોઇપણ રીતે લાગુ પડે છે કે કેમ? તે જાણવા માટે નીચેની વસ્તુ જાણવી જરૂરી છેઃ—

દાવા નંબર ૧૭૯ સને ૧૯૧૪ પહેલાં આ દાવામાંના હરિમંદિર સહિત મીલકતોના સંબંધમાં આચાર્યનું સ્થાન કયું હતું? અને ફેંસલાથી એ સ્થાન બદલવામાં આવ્યું હતું અગર તેના ઉપર કંઇ અસર થઇ હતી કે કેમ?

આગળ જણાવ્યા મુજબ દાવો નં. ૧૭૯, ૧૪ સીવીલ પ્રોસીજર કોડના સેક્શન ૯૨ નીચેનો દાવો હતો અને તેમાં બે વસ્તુઓ સમાએલી હતી.

(૧) આચાર્ય ટ્રસ્ટી હતા.
(૨) મિલકતો એક જાહેર ધામક અને ધર્માદા ટ્રસ્ટની હતી.

આચાર્યે પોતાની સંપૂર્ણ માલકીનો હક કર્યો. કોઇપણ પ્રકારે એટલું તો નક્કીજ હતું કે-એ દાવામાં સંબંધ ધરાવતી મીલકતો આચાર્યમાં સ્થાપિત થયેલી હતી. અથવા આચાર્યનું એ મીલકત ઉપર કાયદેસર હોદ્દાપણું હતું. પછી સવાલ એ ઉભો થશે કે-એ દાવાના પરિણામથી આચાર્યમાં સ્થાપિત થયેલ હતો બીજા કોઇમાં અથવા આચાર્ય અને બીજા કોઇમાં સ્થાપિત થયેલો કે કેમ? આ બન્ને સવાલોના નિર્ણય પ્રતિવાદીની વિરૂદ્ધમાંજ આપી શકાય. કોઇજ ટ્રસ્ટી ઉમેરવામાં આવેલ ન હતા. આ સંબંધમાં આંક ૯૫ (માર્ટીન મી. જેનું જજમેન્ટ) ના પેરા

૧૨૨ અને ૧૩૪ અગત્યના છે એને આચાર્ય એકલાજ ટ્રસ્ટી રહેતા પ્રીવીકાઉન્સીલના કેસનાથી આ સ્થિતિમા કાંઈજ ફેરફાર થવા પામ્યો નથી કમીટી તો આચાર્ય, ટ્રસ્ટની મીલકતોનો ગેરવહીવટ કરે તે સામે અંકુશરૂપે ફક્ત સલાહ આપવા માટેજ નીમાએલી હતી તેથી દેખીતી રીતેજ ઉપરના બે ચૂકાદા લાગુ પડતા નથી કમીટીના મેમ્બરો તો મદદગીરકર્તા પણ ગણી ન શકાય બીજો કેસનો મદદે (વીઆઈપી) મૂર્તિના નામથી નહિ પણ પોતાના નામથી દાખલ કરેલા દાવાનો છે અને એ દાવો ચાલી શકે છે એવો ચુકાદો આપવામા આવેલો (૩૨, કલકત્તા ૧૨૮, પાન ૧૪૦-૪૧).

(૩૫) આથી વાદી એકલાજ ટ્રસ્ટી છે અને તેમનામાંજ મિલકતોનુ સ્થાપિતપણુ છે અને કમીટીના મેમ્બરોને મિલકત સાથે કાંઈજ નિસ્બત નથી એવો નિર્ણય થાય છે. આમ કમીટીના મેમ્બરો જરૂરી યા યોગ્ય પક્ષકારો નથી એ સ્પષ્ટ છે. (જુઓ હીંદુ લૉ-ડી એફ મુલ્લા-૧૯૨૬, પેરા ૪૧૩-૪૧૪)—

(૩૬) વધુમા એવી દલીલ કરવામા આવેલી છે કે—અમુક સંજોગોમા દાવો મૂર્તિના નામથીજ કરવો જોઈતો હતો ૩૨ કલકત્તા ૧૨૮ નો ચૂકાદો મ્હારી ધારણા પ્રમાણે આ દલીલનો પુરેપુરો જવાબ આપે છે આમ સંબંધમા એ.આઈ.આર. ૧૯૪૦ કલકત્તા ૪૬૮ ગેર્વિંદદાસ વિરુદ્ધ શ્યામચરણના કેસના ઉપર આધાર રાખવામા આવેલો વીગતો અને સંજોગોના હોવા બાબત એ કેસનો છે દાવાના દવામા આચાર્ય વીગતો છે અથવા ફક્ત એક રીતે છે એમ કહી શકાય નહિ અને આંક ૮૬ થી એ સ્પષ્ટ સમજાય છે ૩૩ અલ્હાબાદ ૭૩૧ જેતીરામ, વિરુદ્ધ બાસદેવપ્રસાદનો કેસનો પણ લાગુ પડતો નથી

(૩૭) ઉપર જણાવેલા કારણોને લીધે મુદ્દા નં. ૫ ના બન્ને ભાગો ઉપર મારો નિર્ણય હકારમા રહેશે.

(૩૮) હવે આપણે દાવાના મુદ્દા નં. ૪ ઉપર આવીએ વાદીની હકીકત આ સંબંધમા એવી છે કે—ઇસણાવનું હરિમંદિર સંવત ૧૯૪૮ મા જ્યારે રઘુવીરજી મહારાજ આચાર્ય હતા ત્યારે બાંધવામા આવ્યુ હતુ. અને એ બાબતમા ગામના સમગ્ર સત્સંગીઓએ આચાર્યને તા. ૧૧-૮ ૧૮૯૨ ને રોજ દસ્તાવેજ કરી આપેલો વધુમા દાવાઅરજીમા જણાવેલુ છે કે—બાંધેલું નાનું હતું પામેથી (સંવત ૧૯૪૮ મા) જમીન ખરીદી તેમા વધારો કરવામા આવેલો અને આ મિલકત વડતાલના શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવની ગાદીની છે અને તેનો વહિવટ મહાન આચાર્ય પાસેજ હતો. (દાવાઅરજીનો ફકરો ૪) ઉપરની તમામ હકીકતો હાજર રહેલા પ્રતિવાદીઓએ ના કબુલ કરેલી છે (આંક ૨૮ પેરા ૬) વધુમા પ્રતિવાદીઓએ એવી તકરાર લીધી છે કે (આંક ૨૮ પેરા ૭) ઇસણાવનું મંદિર ગામના હરિભક્તોએ મળી ભેગા કરેલ રકમમાંથી બાંધવામા આવેલુ હતુ અને મંદિરનો વહીવટ હમેશા ગામ લોકોજ કરતા હતા અને આચાર્યે કોઈ પણ વખત તેનો વહીવટ કર્યોજ નથી

(૩૯) ઇસણાવનું હરિમંદિર વાદીના કથન મુજબ સંવત ૧૯૪૮ મા કે પ્રતિવાદીના કથન મુજબ ૧૯૩૨ મા બંધાયુ, એ બાબતનો પ્રથમ નિર્ણય કરવાની જરૂર છે નિશાની નંબર ૧ ના સાક્ષીએ કરેલુ મંદિરનુ વર્ણન પ્રથમ નોંધવુ જોઈએ (આંક ૨૦૬ પેરા ૭ અને આંક ૨૧૨ પેરા ૧૦) સાક્ષી પુરુષોત્તમભાઈ વમનલાલ (આંક ૨૧૨) નીચે પ્રમાણે કહે છે —

"રસ્તા ઉપરથી મંદિરના ચોકમાં જવા માટે ૬ પગથીયાં ચઢવાં પડે છે અને ચોકમાંથી સભામંડપમાં જવા માટે બીજાં ૬ પગથીયાં ચઢવાં પડે છે. આથમણી ભીંતમાં જમીનથી આશરે ૧૬ ફુટ ઉંચે ખુંટીઓ છે અને તેટલીજ ઉંચાઈએ ચાર ગોખલા (તાકાં) છે. ભોંયતળીયાથી લગભગ ૬ ફુટ ઉંચે એજ દિવાલમાં બીજી ખુંટીઓ તથા ગોખલા છે. ઉગમણી ભીંતમાં આથમણી ભીંતની માફક જમીનથી ૧૬ ફુટ ઉંચે ગોખલા તેમજ ખુંટીઓ નથી. ઉત્તરની દિવાલમાં આશરે ૧૬ ફુટ ઉંચે ખુંટીઓ તથા એક ગોખલો છે અને બીજી ખુંટીઓ તથા ગોખલા આશરે ૬ ફુટની ઉંચાઇએ છે.

પ્રતિવાદી નંબર એકે આ દાવામાં તપાસેલા ઇસણાવના સાક્ષીઓમાં (આંક ૨૧૨) સૌથી મોટી ઉંમરનો સાક્ષી છે. શું સંવત્ ૧૯૩૨ પહેલાં ઇસણાવમાં હરિમંદિર ન હતું એમ કહેવું છે એમ આ સાક્ષીને પૂછવામાં આવેલું. જેના જવાબમાં તેણે જણાવેલું કે 'એ પહેલાં જીનું મંદિર હોય તો તે હું જાણતો નથી' અને પ્રતિવાદીના સાક્ષી (આંક ૧૯૪ પેરા ૧૨) એ પણ એજ મુજબનું વર્ણન આપ્યું છે. ફુલાભાઈ વસનભાઈની જુબાની (આંક ૨૧૨ પેરા ૧૦) ઉપરથી વધુમાં જણાય છે કે–તે ૧૯૩૨ માં સત્સંગી ન હતા. અને એ ઉપરથી માલમ પડે છે કે તેઓને સત્સંગી થયા પહેલાં મંદિરમાં જવાને કંઈ ખાસ કારણ ન હોય. એ બાબત તે એવો ખુલાસો કરે છે કે–તેણે જે હકીકત જણાવી છે તે તેણે નિશાળે જતાં જોએલી.

(૪૦) ખુંટીઓની બે લાઇનોનું અને તેમાંની એક લાઇન આશરે ૧૬ ફુટ જમીનથી ઉંચે હોવાનું વર્ણન બતાવે છે કે–એ જગાએ પહેલાં મકાન હતું જે પાછળથી ઉંચું બનાવવામાં આવેલું. જુની ભીંતો રહેવા દઈને ઉભણી ઉંચી કરેલી. બચાવ પક્ષનું કહેવું એવું નથી કે સંવત્ ૧૯૩૨ માં કોઇ હયાત મકાન ઉપર મંદિર બાંધવામાં આવ્યું હતું, પણ બચાવ પક્ષનું કહેવું એવું છે કે–ત્યારે એ પ્રથમ વારજ બંધાયેલું. કદાચ બચાવ પક્ષને આ બાબત સમજ પડેલી અને ભોંયતળીયાની નજીકમાં ખુંટીઓ અને ગોખલા શાથી રાખ્યાં હતાં તેનો ખુલાસો કરવા આંક ૨૦૧ ના સાક્ષીની ફરી તપાસમાં પ્રયત્ન કરવામાં આવેલો અને એવો જવાબ મળેલો કે 'ઘડા ગોઠવવા માટે રાખેલા.' આ ખુલાસો બેવકુફી ભર્યો છે અને સામાન્ય જ્ઞાનની વાત છે કે–ખુંટીઓ એ માટે હોતી નથી. માની લઇએ કે ખુંટીઓ એ ઉપયોગ માટે રાખવામાં આવેલી હતી તોપણ બીજી ખુંટીઓની હાર ૭ ફુટ ઉંચે છે અને એમ ખુટી તથા ગોખલાની બે હારો શાથી રાખવામાં આવી હોય તે હું સમજી શકતો નથી.

(૪૧) વાદી તરફથી ઇસણાવના મંદિરના વહીવટદારની જુબાની આંક ૧૧૫ થી થયેલી છે અને તે પણ એજ વિગતો આપે છે (પેરા ૮ આંક ૧૧૫). વધુમાં એ જણાવે છે કે–જુનું મંદિર સંવત્ ૧૯૩૩ માં ફક્ત વધારવામાં આવેલું. જગ્યા આંક ૩૩૫ અને દાવાઅરજીમાં વર્ણવ્યા મુજબની છે.

(૪૨) સંવત ૧૯૩૩ પહેલાં કોઇપણ હરિમંદિરની ગામમાં હયાતી હોવાનું બચાવ પક્ષ કબુલ કરતો નથી એ સ્પષ્ટ છે કારણ કે આંક ૩૩૫ નો દસ્તાવેજ બનાવટી છે એમ બચાવ પક્ષ જણાવે છે. એટલે આ દલીલમાં કેટલું તત્ત્વ છે તે જોવાની પ્રથમ જરૂર છે. આ સંબંધમાં પ્રથમ એ નોંધવું જરૂરી છે કે–સને ૧૮૯૬ માં એટલે આ દાવો દાખલ થયો ત્યાર પહેલાં ૪૦ વરસ ઉપર વડનાલ સંસ્થાના બધાજ દસ્તાવેજોની નોંધ થયેલી અને તેમાં આંક ૩૩૬ અને આંક ૩૩૫ બન્ને

નોંધાયા છે. વધુમાં એ નોંધમાં સંસ્થાના દસ્તાવેજોની નકલો બનાવવામાં આવેલી અને આંક ૩૪૨ એ વખતે કરેલી નકલ છે. હાઈકોર્ટમાં થયેલી અપીલ દરમીઆન કામચલાઉ કમીટીએ એક નોંધ તૈયાર કરેલી અને તેમાં પણ ઉપરના બન્ને દસ્તાવેજો નોંધાયેલા છે. આ બધી હકીકત કોઠારી ગોવિંદ ભગતે (આંક ૧૪૩) જણાવી છે અને આ પૂરાવા સામે વિરોધ થયો નથી. ત્યાર પછી પણ જ્યારે સ્કીમ નક્કી થઈ ત્યારે ફરીથી નોંધ થયેલી અને તેમાં પણ આંક ૩૩૫ અને આંક ૩૩૬ ના દસ્તાવેજો નોંધાયેલા છે. આ ઉપરથી એક વાત ચોક્કસપણે કહી શકાય કે–આંક ૩૩૫–૩૩૬ ના દસ્તાવેજો હાલની તકરાર પહેલાં લાંબા સમય ઉપર પણ હયાતીમાં હતા. પછી સવાલ એ ઉભો થાય છે કે–હાલની તકરાર પહેલાં ૪૦ વરસ અગાઉ આ દસ્તાવેજો ઉપજાવી કાઢવાનું કાંઈ કારણ હતું કે કેમ? આ સવાલનો જવાબ દેખીતો જ છે. અને ૪૦ વરસ પહેલાં સંસ્થાએ આ દસ્તાવેજો શા માટે ઉપજાવી કાઢ્યા તે બાબત કાંઈ પણ સૂચન કરેલું નથી.

(૪૩) દલીલો દરમ્યાન આંક ૩૩૬ ના દસ્તાવેજ બાબત કાંઈ કહેવામાં આવ્યું નથી અને તેનું દેખીતું કારણ એ છે કે–પ્રતિવાદી નં. ૧ ના સાક્ષીઓમાંથી ઘણાને તેમની જુબાનીમાં **"બારૈયા નાથા રઘા પાસેથી જમીન ખરીદી જુના મંદિરમાં જોડવામાં આવી હતી"** એવું કહેવું પડેલું. આથી સ્પષ્ટ છે કે લેખિત હકીકતમાં આંક ૩૩૬ ના દસ્તાવેજનું ખરાપણું કબુલ રાખવામાં આવેલું નહિ એ બચાવમાં કાંઈ તથ્ય નથી.

(૪૪) હવે આપણે પહેલા દસ્તાવેજ (આંક ૩૩૫) ઉપર આવીએ. સંસ્થાના તે વખતના આચાર્યને ગામના મુખી, મતાદારો અને નરવાદારોએ મળી એ દસ્તાવેજ કરી આપેલો. તેમાં જણાવેલું મિલકતનું વર્ણન અગત્યનું છેઃ—

"......આપી છે, તે જમીન ઉપર ખરચ કરી મંદી (ર તમોએ બા) ધમશા઼ળ કરવું છે. તેના ખુંટ."

કૌંસમાં લખેલા શબ્દો આંક ૩૩૫ માં ફાટેલા છે અને તે મેં ૪૪ વરસ ઉપર થયેલ નકલ (આંક ૩૪૨) માંથી લીધા છે. દેખીતી રીતે "બાંધ્યું" એ શબ્દ સરતચુકથી રહી ગયેલો છે. આનો અર્થ એવો થાય છે કે એ મંદિર આચાર્યે બંધાવ્યું હતું અને સં. ૧૯૧૮ પહેલાં હસ્તીમાં હતું અને જે હેતુ માટે એ બેટ થએલી તે નીચે મુજબ છેઃ—

"તમારા (આચાર્યના) સાધુઓ આવે ત્યારે ઉતારો આપવા."

આ રીતે આ એક બેટ છે અને એ ટ્રસ્ટનો ઉદ્દેશ બહુજ સ્પષ્ટ રીતે જણાવવામાં આવેલો છે.

(૪૫) આંક ૩૩૫ નો દસ્તાવેજ બનાવટી છે એવી દલીલ નકામી છે એમ બચાવપક્ષે કદમ જાણ્યું અને એવી દલીલ કરવામાં આવી કેઃ—

(૧) આંક નં. ૩૩૫ ના દસ્તાવેજ ઉપર સહી કરનારાઓ પૈકી બે માણસ દસ્તાવેજની તારીખે સગીર હતા એમ રેકર્ડ ઉપરથી બતાવી શકાય એમ છે અને તેથી એ દસ્તાવેજ રદ બાતલ હતો અને એ દસ્તાવેજ સન ૧૮૬૨ માં કરવામાં આવ્યો ન હતો એટલું બતાવવું બચાવપક્ષ માટે પુરતું છે.

(૨) આંક નં. ૩૩૫ નો દસ્તાવેજ કરનાર માણસોનો હક સાબીત કરવામાં આવ્યો નથી.

(૩) લેખિત હકીકતમાં એ દસ્તાવેજ કાગળનો ટુકડો હતો અને એનો અમલ કદી થયો નથી.

આંક ૨૮-૨૯ની લેખિત હકીકતો વાંચતાં ઉપરની ત્રણે બાબતો પૈકી કોઈપણ બાબત ઉપર એકે શબ્દ જોવામાં આવતો નથી. જો બચાવપક્ષનું કહેવું એમ હોત કે દસ્તાવેજથી કાંઈ હક પ્રાપ્ત થયો નહોતો અથવા ફક્ત થોડા સહભાગીદારોજ તેમાં જોડાયેલા હતા તોપણ હું ધારું છું કે તે ચોક્કસ જણાવવું જોઈતું હતું. મ્હારી આગળ દલીલ કરવામાં આવે છે તેમ પ્રતિવાદીઓને તકરાર લેવાનો હક છે એમ માની લઈએ તોપણ આપણે દલીલો તપાસીએ અને તેમને કેટલો ટેકો આપી શકાય તે જોઈએ.

(૪૫) ઞ. આંક ૩૨૯-૩૩૦ શંકરભાઈ મથુર અને કુબેરભાઈ ગરબડ બન્નેની ચોક્કસ ઉંમર બતાવે છે એમ માનીએ તો આંક ૩૩૫ના દસ્તાવેજની તારીખે તેઓ સગીર હતા. પરંતુ મરણની નોંધ ચોક્કસ ઉંમર બતાવે છે એમ બાગ્યેજ માલમ પડે છે અને ઘણુંખરું માત્ર આસરે ઉંમરજ બતાવે છે. વૃદ્ધોની બાબતમાં કેટલીક વખત લગભગ ૧૦ વરસનો તફાવત હોય અને કોઈપણ રીતે ચોક્કસપણે એમ કહી ન શકાય કે બન્ને માણસો સગીર હતા. આંક ૩૨૮નો દસ્તાવેજ જેમાં કુબેરભાઈસને ૧૯૧૬માં ૬૨ વરસના હતા એમ જણાવ્યું છે તેને પણ આજ દલીલ લાગુ પડે છે. એમ દલીલ કરવામાં આવી છે કે ૨-૩ વરસનો તફાવત હોય પણ તેથી વધુ નહી હોય. જ્યાં નોંધ થાય ત્યાં આમરાનો આધાર નોંધ કરાવનાર માણસની બુદ્ધિ ઉપર રહે છે. અત્યારે (૭૮ વરસ પછી) આંક ૩૩૫થી કાંઈપણ હકો પ્રાપ્ત થયા નથી એમ કહેવું અશક્ય છે, કારણ કે પુરાવો કહે છે કે-આચાર્ય વહીવટ કરતા હતા અને જણાવેલા બે માણસોએ દસ્તાવેજનુ ખરાપણું કબુલ રાખ્યુ છે અને તે પ્રમાણે વર્તન કર્યુ છે. (એ બે માણસોની શાખવાળા આંક ૩૩૩ અને આંક ૩૩૬ના દસ્તાવેજો જુઓ) ત્રીજી દલીલ ઉપર આવતાં જણાય છે કે આંક ૩૩૫નો દસ્તાવેજ કરનાર નરવાદારો હતા એ બાબત તકરાર નથી, તો પછી દસ્તાવેજ કરનારા માત્ર થોડાક માલીકોજ હતા એમ સુચવવા આખા પુરાવામાં કાંઈપણ નથી. આ દલીલો પ્રતિવાદીની તરફેણમાં કોઈપણ પ્રકારે મદદકર્તા નથી.

(૪૬) હવે આપણે, ઇસણાવ મંદિરનો વહિવટ કોણ કરે છે.-એટલે કે વહીવટ પોતાના માણસો મારફત આચાર્ય કરે છે કે ગામના માણસોજ કરે છે એ બાબત ઉપર આવીએ. હરિમંદિરોના ધ્યેયની બાબતમાં બન્ને પક્ષો એકમત છે. અને એ ઉદ્દેશ નિચે પ્રમાણે છેઃ—

(૧) સત્સંગીઓને ભજન કીર્તન કરવા માટે જગા આપવી.

(૨) સંપ્રદાયના સાધુઓને રહેવા માટે જગા આપવી.

આ દાવામાંના પુરાવા ઉપરથી જણાય છે કે-વડતાલ દેશનાં લગભગ ૨૫૦૦ હરિમંદિરો છે. વધુમાં પુરાવાથી જણાય છે કે સંસ્થાના સાધુઓ ઉપદેશ કરવા માટે તથા ધર્માદો ઉઘરાવવા માટે વાર્ષિક યાત્રાએ નીકળતા ત્યારે જે ગામોમાં જતા ત્યાંનાં હરિમંદિરોમાં ઉતરતા. ઘણાં ખરાં હરિમંદિરોની મિલકત એક બે ખેતરો હોય છે. અને તેની આવક મંદિરમાં થાળ ધરાવવા તેમજ દીવો કરવા માટેજ પુરતી છે. આમ એકંદરે હરિમંદિરોમાં ખાસ કંઈ કરવાપણુ હોતું નથી.

(૪૭) આગળ જણાવ્યા મુજબ આંક ૩૩૫નો દસ્તાવેજ સને ૧૮૬૨માં કરવામાં આવ્યો હતો. પછી હરિમંદિરને વધારવા આચાર્યે સને ૧૮૯૨માં બારૈયા નાથા રઘા પાસેથી થોડીક જમીન ખરીદેલી. (આંક ૩૩૬થી અડધા વેચાણ થયેલા) મકાનનો બાકી રહેલો ભાગ હજી નાથા રઘાના વારસોના કબજામાં છે અને ખરીદેલો ભાગ મંદિરમાં લઈ લેવામાં આવેલ છે અને અત્યારે મંદિરનોજ એક ભાગ છે એ કબુલ થયેલી હકીકત છે. (આંક ૧૧૫ અને આંક ૨૩૧ પેરા ૯)

આંક ૩૩૬ ના દસ્તાવેજમાં જણાવવામા આવેલું છે કેઃ—

"ઉત્તરે **તમારૂં** મંદિર છે." અને '**તમારૂં**' એટલે વડતાલના આચાર્યનું. કારણ કે આચાર્યને દસ્તાવેજ કરી આપવામાં આવેલો હતો. હવે આંક ૩૩૫ એ એક કાગળનો ટુકડો જ હતો તો સવાલ એ ઉપસ્થિત થાય છે કે–મંદિર આચાર્યનું છે એ કેવી રીતે લખવામા આવ્યું !

(૪૮) તેથી વસ્તુસ્થિતિ એવી છે કે–આંક ૩૩૫ અને આંક ૩૩૬ ના દસ્તાવેજો આચાર્યના નામના છે અને વાદી હાલના આચાર્ય છે એ સાબીત થાય છે. એ મિલકત ઉપર ચોક્કસપણે તેમનો હકક છે. પ્રતિવાદીઓ તરફે આક ૩૩૩ નો દસ્તાવેજ રજુ કરાવવામાં આવેલો છે અને તેમાં જણાવવામાં આવ્યુ છે કે–૨૮ ચોરસ ગજ જમીન મંદિર વધારવા માટે ખરીદેલી. એ દસ્તાવેજ સંવત ૧૯૩૯નો છે. અને દસ્તાવેજ લક્ષ્મીનારાયણદેવના નામનો છે અને લક્ષ્મીનારાયણદેવ વડતાલ સીવાય બીજે કયાય નથી ઇસણાવ હરિમંદિરમાં લક્ષ્મીનારાયણદેવની મૂર્તિ નથી પણ પૂજા માટે ફક્ત શ્રીજીમહારાજની છબી છે. ઉપરની હકીકતો ધ્યાનમા લેતા મ્હારો અભિપ્રાય એવો છે કે–**આચાર્યનો કાયદેસર માલીકી હકક છે.**

(૪૯) આચાર્યને ધાર્મિક માણસોએ કેટલીક જમીનો, તેની આવક અમુક ઉપયોગમાં લેવા માટે આપેલી તેને લગતા બીજા કેટલાક દસ્તાવેજો છે. અને આ પ્રમાણે દાન કરનારાઓનું ધ્યેય મોક્ષ મેળવવાનું હતુ. આ બધા દસ્તાવેજો આક ૧૨૦, ૧૨૨, ૧૨૩, ૧૨૬, ૧૨૯, ૧૨૫, ૧૨૭ અને ૧૨૮ છે. આ દરેક દસ્તાવેજમા એક વસ્તુ સામાન્ય છે અને તે એ કે, એ દસ્તાવેજો **વડતાલના લક્ષ્મીનારાયણદેવના વખતો વખતના આચાર્યને નામે કરેલા છે.** હવે જો વહીવટ ગામલોકો પાસે હોત તો દાન કરનાર માણસોને દસ્તાવેજો આચાર્યને કરી આપવાનો કદાપિ વિચાર થાત નહિ, અને જો લોકોને ઇસણાવ હરિમંદિરના ઉપયોગ માટે મીલકત આપવી હોત તો બચાવપક્ષ કહે છે તેમ ગામલોકોએ નીમેલા મંદિરના વહીવટદારોનેજ દસ્તાવેજો કરી આપ્યા હોત વધુમા જો હરિમંદિર વડતાલના આચાર્યના કબજા વહીવટમા ન હોત તો સ્વાભાવિક રીતેજ આચાર્યે કહ્યુ હોત કે પોતાના વહીવટ નીચે ઇસણાવમા કોઈ હરિમંદિર નથી અને એ સંજોગોમા એમને કોઈપણ મીલ્કત લખી આપવી નિરર્થક છે. આ દસ્તાવેજોની વિગતોમા ઉતરવું બીન જરૂરી છે. **એટલુંજ કહેવું પૂરતું છે કે બધુંજ કૃષ્ણાર્પણ કરેલું છે અને કૃષ્ણાર્પણ આચાર્ય સિવાય બીજા કોઇને થઈ શકે નહિ,** કારણ કે જો ગામના લોકો વહીવટ કરતા હોય તો કૃષ્ણાર્પણ નહિ પણ ટ્રસ્ટ હોય.

(૫૦) દાસાવાળા હરિમંદિરનો નિભાવ ખર્ચ ઉપર જણાવ્યા મુજબ આચાર્યને આપેલી જમીનની આવકમાથી થાય છે એ ખર્ચ બીજી કોઇ રીતે પુરો પાડવામા આવે છે એમ પ્રતિવાદીઓનુ કયાય કહેવુ નથી. આક ૧૧૫ કહે છે કે તે આચાર્ય તરફથી હરિમંદિરનો વહીવટ કરે છે. અને પોતાની પાસે સ. ૧૯૫૯થી વહીવટને લગતા હીસાબના ચોપડા છે માત્રી કોર્ટમા ચોપડા લાવ્યા હતા. અને જો પ્રતિવાદીઓને પોતાની હકીકત સાબીત કરવી હોત તો તેઓ ચોપડામાથી બતાવી શકયા હોત. આ વાત આટલેથી અટકતી નથી, કારણ કે પૂરાવો આગળ કહે છે કે–**વડતાલ સંસ્થાના પૈસા ઈસણાવ હરિમંદિરમાં વાપરવામા આવ્યા હતાં–કારણ તે વખતના આચાર્ય એમ માનતા હતા કે–સસ્થાની બધીજ મિલકતોના પોતે એકલાજ સ્વતંત્ર માલીક છે.**

(૫૧) હવે આપણે દાવાવાળા હરિમંદિરના વધારા તથા સમારકામની બાબત ઉપર આવીએ. સમારકામ પહેલી વખત સં. ૧૯૩૨ માં થયેલું. આ બાબતમાં નોંધવા જેવું એ છે કે–વધારો તથા સમારકામ એ બન્નેનું ખર્ચ તે કામ માટે સાધુઓ અને સત્સંગીઓએ કરેલા ફંડમાંથી ઘણુંખરું કરવામાં આવે છે. વધુમાં સાધુઓ ફક્ત ફંડજ ઉઘરાવે છે એટલુંજ નહિ પણ તેઓ સમારકામમાં અને વધારામાં ખરેખર કામ પણ કરે છે. આંક ૨૧૨ (પ્રતિવાદી નં. ૧ નો સાક્ષી) કહે છે કે–સં. ૧૯૩૨ માં થયેલ કામ સાધુઓની હાજરીમાં થયું હતું અને બીજાઓ સાથે તેમાં સાધુઓ પણ કામ કરતા હતા. ત્યાર પછી બારૈયા પાસેથી આંક ૩૩૬ ના દસ્તાવેજથી જમીન ખરીદી ભંડાર વધારવામાં આવ્યો અને આંક ૨૦૬ કહે છે કે–વડતાલના સાધુઓ ત્યાં હતા અને બાંધકામમાં તેઓ કામ કરતા હતા.

(૫૨) પછી સને ૧૯૦૬ માં સ્ત્રીઓ માટે મંદિર બનાવવામાં આવેલું. અને આંક ૨૧૧ (પેરા ૧૧–૧૨) કહે છે કે–જ્યારે તે બાંધવામાં આવ્યું ત્યારે સાધુઓ ત્યા હતા. વાત આટલેથીજ અટકતી નથી પણ આંક ૧૧૫ કહે છે કે–આ કામ માટે વડતાલના કોઠારી પાસેથી રૂ. ૨૫) લેવામાં આવેલા અને આ હકીકત ઉપર વિરોધ થયેલો નથી. પછી સં. ૧૯૮૫ મા સિંહાસન બનાવવામાં આવેલું. અને આંક ૧૧૫ (પેરા ૧૦) તથા આંક ૨૧૧ (પેરા ૧૧) બન્ને કહે છે કે–વડતાલના સાધુઓની હાજરીમાં એ કામ થયેલુ. સંવત ૧૯૮૬ માં દાવાવાળા હરિમંદિર ઉપર પતરાં નખાવવામાં આવેલાં અને વડતાલના સાધુઓ ત્યા હતા એ બાબત આંક ૧૧૫–૨૧૧ અને ૨૧૨ એકમત છે.

(૫૩) આ રીતે પુરાવો કહે છે કે–**બધાંજ સમારકામો વડતાલ સંસ્થાના સાધુઓની હાજરીમાં થયેલાં અને આ સાધુઓ ત્યાં આચાર્યની આજ્ઞા સીવાય જઈ શકે નહિ. સાધુઓ હાજર રહેલા એટલુંજ નહિ પણ તેમણે બીજાઓની સાથે સમારકામમાં જાતે કામ કરેલું.** જો આ હરિમંદિર ટ્રસ્ટની મીલકતનો ભાગ ન હોત તો ઉપર જણાવેલી હકીકતોના અસ્તિત્વનું કાંઇ પણ કારણ યા વ્યાજબીપણું મને જણાતું નથી.

(૫૪) સમારકામ માટે મોટા ભાગનું ફંડ ગામના સત્સંગીઓમાંથી થયેલું એ માટે શંકા નથી પણ તેથી કંઇ તેમનું માલકીપણું અથવા વહીવટ–જે બેમાંથી એકેય પહેલાં ન હતું–તે થતું નથી. વાસ્તવિક રીતે સત્સંગીઓ માલકીપણું કરવા અથવા વહીવટ કરવા માટે ફંડમાં પૈસા આપતા નથી, પણ મુખ્ય ઉદ્દેશ મોક્ષ મેળવવાનો અને ગૌણ ઉદ્દેશ સાધુઓ પોતાની આધ્યાત્મિક જરૂરીઆતોને પહોંચી વળે એ છે.

(૫૫) સંવત ૧૯૩૨ મા મંદિરની ભીંત ઉંચી કરવામા આવેલી અને માળીયું વધારવામા આવેલુ તે વખતે કરેલા ઉઘરાણા ઉપર બચાવપક્ષે ઘણો ભાર મૂકેલો છે. આ સંબંધમા આંક ૩૫૧–૨૩૩ અને ૨૩૪નો નિર્દેશ કરવામા આવેલો. આંક ૩૫૧ નો દસ્તાવેજ આંક ૨૧૪ ના સાક્ષીએ રજુ કરેલો અને તે ઉકેલવો મુશ્કેલ છે. એ દસ્તાવેજ કેટલી રકમ ઉઘરાવવામા આવી હતી તેની હીસાબની ચોપડી હોય એમ લાગે છે. પણ ઉઘરાણાથી પહેલા જે હક્ક મીલકત ન હોય તે હક્ક મળી શકે નહિ. આંક ૧૯૮ અને ૨૦૯ ના દસ્તાવેજો જોતા ખરી વસ્તુસ્થિતિ શું હતી તે સહેલાઇથી સમજી શકાય છે. આંક ૧૯૮ એ પ્રતિવાદીના સાક્ષી (આંક ૧૯૪) ના હીસાબની ચોપડીમાંની રકમની નકલ છે. અને એ ઉપરથી એમ જણાય છે કે–ચોપડીનો માલીક

વડતાલ સંસ્થા માટે વાર્ષિક ૧૩ રૂપીઆ આપતો અથવા ઉઘરાવતો. સં. ૧૯૩૩ માં આ માણસે રૂપીઆ વડતાલ ન મોકલતાં દાવાવાળા મંદિરના રીપેરમાં આપેલા. આ હકીકત બતાવી આપે છે કે–**ગામ લોકોએ ઇસણાવ હરિમંદિરને વડતાલ સંસ્થાથી કોઇપણ રીતે જુદું હોવાનો કદી વિચાર પણ કર્યો નથી અને ખરી રીતે તો વડતાલ ગાદીના એક ભાગ તરીકેજ ગણેલું.** એમ જણાય છે કે–જે માણસની આંક ૧૯૮ ની ચોપડી રજુ કરવામાં આવેલી તેને કંઇક કામ સોંપવામાં આવેલું અને તેથી તે ચોપડીમાં કેટલીક રકમો છે. આંક ૧૯૬ (બચાવ તરફે રજુ કરાવેલી રકમો) વાંચવાથી દેખીતી રીતે માલમ પડે છે કે–**જે પૈસા ખરેખર વડતાલના લક્ષ્મીનારાયણદેવના હતા તે પૈસા ઇસણાવના મંદિરમાં વાપરવામાં આવેલા.** અને જો વહીવટ વડતાલ સંસ્થા પાસે યા આચાર્ય પાસે ન હોત તો આમ બનવા પામે નહિ. આંક ૨૩૨ અને ૨૩૩ થી જણાય છે કે–સંવત ૧૯૫૦ માં સમારકામ થયેલું અને વહીવટદારે તેમજ બાવાજીએ આંક ૨૩૧ ના બાપ સાથે ખાતું રાખેલું. હકીકત એ છે કે બન્ને માણસોએ આ ખાતામાં પૈસા ભરાવેલા અને એ પૈસા ક્યાંથી આવ્યા અને કેવી રીતે ભરાયા તે નોંધવા જેવું છે. ખાતાની થોડીક રકમ આચાર્યના નામે ચાલતા ખેતરની આવકમાંથી ભરપાઇ કરવામાં આવેલી અને થોડીક રકમ આચાર્યને નામે ચાલતાં ખેતરો કે જેને ઇસણાવ હરિમંદિર સાથે કંઈ નિસ્બત નથી તેની આવકમાંથી ભરપાઈ કરવામાં આવેલી.

(૫૬) તેથી સત્ય હકીકત એ જણાય છે કે–દરેક દસ્તાવેજ આચાર્યના નામનાજ છે. દરેક સમારકામ વખતે સાધુઓએ ફંડ ઉઘરાવેલાં અને કામ પણ કરેલું છે. જરૂર પડે આચાર્યની અથવા સંસ્થાની મિલકતમાંની આવકનો કેટલોક ભાગ થએલા ખર્ચમાં વપરાએલો.

(૫૭) ગામલોકોએ વહીવટદાર નીમેલા એમ દલીલ કરવામાં આવે છે. વાદીનું કહેવું એવું છે કે વહીવટદાર વાદીના એજન્ટ તરીકે વહીવટ કરે છે. અને આંક ૧૧૫ એ હકીકત સોગંદ ઉપર જણાવે છે. ઉપર જણાવેલા સંજોગોમાં આ બાબતનો મૌખીક પૂરાવો આંક ૧૧૫ ના કથનને ટેકો આપે છે. વધુમાં પૂરાવા ઉપરથી નીચેની હકીકતો જણાય છે—

(૧) ગામલોકો આ મંદિરના કોઈપણ હિસાબ માટે ભેગા કદીજ મળતા નહિ.

(૨) ગામના કોઈપણ માણસે હીસાબ કદી જોયેલો નહિ અને ગામના સત્સંગીઓ આગળ કદી હીસાબ રજુ કરવામાં આવેલો નહિ.

આ દાવામાનો પૂરાવો કહે છે કે–ગામલોક પાસે ગામનાં બીજાં મંદિરો અથવા સંસ્થાનો વહીવટ છે. અને તેમાં ઉપર જણાવ્યા મુજબની બધીજ વસ્તુઓ (હીસાબ અને તેની તપાસ બાબત) બનેલી. વધુમાં નોંધવું જોઇએ કે–એ સંસ્થાઓ માટેનાં ઉતરાણાં ફરજીઆત હતાં આથી જણાય છે કે–**હરિમંદિરના માલીકીપણા સાથે તેમજ વહીવટ સાથે સત્સંગીઓને કંઇજ લેવાદેવા નથી એની તેમને પૂરી જાણ છે. અને તેઓને મંદિરમાં જઇ હરિભક્તિ કરવાનોજ હક્ક છે એટલુંજ દેખાય છે.** એ નોંધવા જેવું છે કે–ઘણી મોટી પૈસાની રકમ સમારકામો પાછળ ખર્ચવામાં આવેલી હતી. જ્યાંય ગામલોકોએ કદી હીસાબ જોયો નથી એમ કબુલ રાખવામાં આવે છે.

(૫૮) આ બધા કરતાં મોટી અગત્યની હકીકત એ છે કે–બચાવપક્ષના કહેવા મુજબ **હાલના વહીવટદાર, (આંક ૧૧૫ થી જેમની તપાસ થયેલ છે) ગામના સત્સંગી-**

ઓની મોટી સંખ્યાથી વિરૂદ્ધ છે છતાંય તેમને વહીવટમાંથી દૂર કરવા પ્રયત્ન સરખો પણ થયો નથી. જો વહીવટ ગામલોકો પાસે હોત તો આ પ્રમાણે ક્યારેતુંય બન્યું હોત અથવા બનવું જોઇતું હતું.

(૫૯) આ બાબતમાં મૌખીક પુરાવાનું વિવેચન કરવાની જરૂર નથી. પણ એટલુંજ કહેવું પૂરતું છે કે–વહીવટ પોતાના એજન્ટ મારફત થાય છે એમ વાદી કહે છે, જ્યારે વહીવટ ગામલોકનો હતો અને છે એમ પ્રતિવાદીઓ કહે છે. દસ્તાવેજના પૂરાવાથી અને ઉપર જણાવેલા સંજોગોથી વાદીના કથનને ટેકો મળે છે અને તેથી વાદીના કથનની તરફેણમાં સંભવ છે અને વહિવટને લગતા વાદીના સાક્ષીઓએ આપેલા મૌખીક પૂરાવાને હું માન્ય રાખું છું.

(૬૦) મી. અમીને ટાંકેલા બન્ને ફેંસલાઓ—૬ કલકત્તા ૨૦૯ અને ૧૧ મુંબાઈ ૭૪–આ બાબતમાં લાગુ પડતા નથી. હાલના દાવામાં, નરવાદારો કે જેમણે આંક ૩૩૫ નો દસ્તાવેજ કરી આપેલો તેઓ સંપૂર્ણ માલકી ધરાવતા ન હતા એવું સૂચન પ્રતિવાદીઓએ હાલના દાવામાં કરેલું નથી. મેં જણાવેલા કારણોસર વાદી કાયદેસરના માલીક છે અને વહીવટ તેમની પાસે છે એમ મારો નિર્ણય હોઈ બીજો ફેંસલો જુદો પાડી શકાય એમ છે.

(૬૧) આ વસ્તુ આટલેથી અટકતી નથી. કારણ કે બધીજ મીલકતો અગાઉ સરકારી દફતરમાં આચાર્યના નામેજ હતી. અને ફક્ત સને ૧૯૦૬ માં સગવડતા ખાતર ઇસણાવ હરિમંદિરના ઉપયોગ માટે નક્કી કરેલી મિલકતો સ્થાનિક વહીવટદારને ખાતે ટ્રાન્સફર કરવામાં આવેલી (આંક ૧૦૦) આચાર્યને કોઇપણ મિલકત કોઇના ખાતે ટ્રાન્સફર કરવા બાબત કહેવામાં આવેલું એમ બચાવ પક્ષનું અથવા કોઇપણ સાક્ષીનું કહેવું નથી. વધુમાં એ નોંધવું જોઈએ કે–જો વહીવટકર્તા આચાર્યે નિમેલા ન હોત તો વડતાલસંસ્થા કોઇપણ મિલકત કોઈને ખાતે ટ્રાન્સફર કરે એવી કલ્પના થઈ શકે?

(૬૨) ઉપર જણાવેલી બધી હકીકતો ભેગી કરતાં નિચે મુજબ નિર્ણય થાય છેઃ-

(૧) વહીવટની સ્કીમમાં હરિમંદિરોનો સમાવેશ થાય છે અને ઇસણાવના હરિમંદિરનો આપમેળે સમાવેશ થાય છે.

(૨) વહીવટ સદાય આચાર્ય પાસે હતો અને હજી આંક ૧૧૫ આચાર્યના એજન્ટ તરીકે વહીવટ કરે છે.

(૩) મિલકતોના દસ્તાવેજો આચાર્યના નામે છે અને તે વડતાલને હવાલે છે.

(૪) કાયદેસરનો હક આચાર્યમાં સ્થાપિત છે.

(૫) આ હરિમંદિર વડતાલનું છે અથવા વડતાલ સંસ્થાનો ભાગ છે એ આધારે સમારકામ થએલાં છે.

તેથી ચોકકસરીતે મુદ્દા નંબર ૪ અને ૫ ના નિર્ણયો 'હકારમાંજ' હોવા જોઇએ.

(૬૩) હવે આપણે મુદ્દા નં. ૬ અને ૭ ઉપર આવીએ અને બન્નેને સાથેજ તપાસવા સરલ પડશે. અગાઉ જણાવ્યા મુજબ આ ધર્મના સ્થાપક શ્રીજીમહારાજ સને ૧૭૮૧ માં જન્મ્યા હતા, ૧૮૦૨ માં ગુરૂપદ પામ્યા હતા અને છેવટે ૧૮૦૪ માં સંપ્રદાયની સ્થાપના કરવામાં આવેલી. આ સંબંધમાં આંક ૯૬ માં જણાવવામાં આવ્યું છે કેઃ—

"......પરંતુ સને ૧૮૦૨ માં જ્યારે તેઓ વિષ્ણુના ઉપદેશક થયા ત્યારે તેઓએ ધારણ કરેલ (બલ્કે તેમને આપવામાં આવેલ) 'સ્વામિનારાયણ' નામથી પણ ઓળખાતા. રામાનુજ, મધ્વ, ચૈતન્ય (નિંબાર્ક) અને વલ્લભે સ્થાપેલા તે વખતના પ્રચલિત ચાર સંપ્રદાયોમાંથી સહજાનંદસ્વામીએ વૈષ્ણવોના મોટા ગુરૂ **રામાનુજાચાર્યે** સ્થાપેલો મત—મનુષ્ય આત્માનો દૈવી આત્મા (પરમાત્મા) ઉપર આધાર છે અને મનુષ્યનો આત્મા છેવટે સર્વોપરિ વિષ્ણુ ભગવાન સાથે એકતાને પામે છે એ મત પસંદ કરેલો. ખરીરીતે એમણે વેદાન્તના તત્વજ્ઞાનનો અદ્વૈત સિદ્ધાન્ત ગ્રહણ કરેલો અને તેનો ખાસ અર્થ કરી "**વિશિષ્ટાદ્વૈત**" નામ આપેલું. સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના પ્રમાણપાત્ર ગ્રંથ શિક્ષાપત્રીમાં સહજાનંદસ્વામી કહે છે કે:—"**મારો મુખ્ય સિદ્ધાંત વિશિષ્ટાદ્વૈત છે અને આપણે માટે ઇપ્સિત ધામ ગોલોક છે કે જેમાં બ્રહ્મરૂપે રહી કૃષ્ણની સેવા કરવી એ અમે મુક્તિ માની છે.**"

પોતાના સંપ્રદાયની રચના કરવાની તથા પોતે આપેલ જ્ઞાનને કાયમ રાખવાની ઈચ્છાથી સહજાનંદસ્વામિએ પોતાની આગળ નિમ્ને પ્રમાણે કાર્યક્રમ રાખેલો:-(સત્સંગિજીવન, પ્રકરણ ૪ અ. ૨૪ આંક ૨૯૬ પાન ૨૦૦ અને ૨૦૧)

(૧) પોતપોતાની ધાર્મિક ફરજો બજાવવા બધા માણસો જેમાં ભક્તિ કરી પોતાની જીંદગીના ચાર હેતુ (ધર્મ-અર્થ-કામ અને મોક્ષ)ની સિદ્ધિને પામે એ ઉદ્દેશથી શ્રીકૃષ્ણની ભક્તિ કરવા માટે પોતાની મૂર્તિઓવાળાં મંદિરો બાંધવાં.

(૨) લોકોને ભક્તિના માર્ગે ક્ષખસ કરવા માટે મંત્રદીક્ષાની જરૂર હોવાથી શુદ્ધ ધર્મકુળમાં એક ગુરૂ સ્થાપવાની ખાસ જરૂર છે.

(૩) પોતાના ભક્તો બધા શાસ્ત્રોમાંનુ સત્ય જ્ઞાન મેળવે તે માટે ગ્રંથોનુ પ્રકાશન.

પહેલી બાબતમાં—પોતાના સંપ્રદાયનું કોઇપણ મંદિર પોતાની પ્રતિમા સિવાયનું ન હોવું જોઈએ એ હકીકત ઉપર ભાર મૂકવામાં આવેલો. બીજી બાબતમાં—ધર્મ (જેમને તેઓ પોતાના પિતા કહેતા હતા તે)ના કુળમાંથી ઉતરી આવેલા આચાર્ય પાસેથી મંત્રદીક્ષા લીધા સીવાય ભક્તિમાં આગળ વધી શકાતુજ નથી એ બાબત ઉપર ભાર મૂકવામાં આવેલો. ત્રીજી બાબતમાં—તેમણે શતાનંદમુનિને સત્સંગિજીવન ગ્રંથ લખવા કહેલું.

(૧૪) સંપ્રદાયના પ્રમાણભૂત ગ્રંથો નીચે મુજબ છે:—

(૧) શિક્ષાપત્રી (આંક ૯૩)
(૨) લેખ (આંક ૯૨)
(૩) વચનામૃત (આંક ૩૫૯)
(૪) સત્સંગિજીવન (પાંચ ગ્રંથ યા પ્રકરણ. આંક ૨૯૩, ૨૯૪, ૨૯૫, ૨૯૬, ૨૯૭)

૧૯૧૪ના દાવામાં પણ આ ગ્રંથો સંપ્રદાયના પ્રમાણભૂત ગ્રંથો તરીકે માનવામાં આવ્યા હતા. (૩૨ બૉમ્બે લૉ રીપોર્ટ્સ, ૨૪૩ પાનું ૨૪૭)

(૬૫) શિક્ષાપત્રી (આંક ૯૩) વાચતા સ્પષ્ટ જણાય છે કે–તે બીજા કોઈને નહિ પણ પોતાના અનુયાયીઓનેજ સંબોધાયેલ છે. વધુમાં નોધવા જેવું એ છે કે–શિક્ષાપત્રી શ્રીજીમહારાજે પોતે સને ૧૮૨૬ મા ગુજરાતીમા લખી હતી અને ત્યારબાદ તેમની આજ્ઞા અનુસાર શતાનંદ મુનિએ તેનું સંસ્કૃતમાં ગ્રથન કરેલું. સત્સંગિજીવનનો પણ એ એક ભાગ છે (જુઓ આંક ૨૮૦ પેરા ૬૬ અને સત્સંગિજીવન પ્રકરણ પાંચ અધ્યાય ૬૭–આક ૨૯૭ પાન ૫૯૩–૯૪) વધુમાં એમ જણાય છે કે–સંપ્રદાયના સ્થાપકની આજ્ઞાથી શતાનંદમુનિએ એ ઉપર સંસ્કૃતમાં ટીકા લખેલી કે જે અર્થદીપિકા (આંક ૨૮૦ પેરા ૬૬) નામથી ઓળખાય છે. એ ટીકા આ દાવામાં આંક ૩૪૪ છે. એ ટીકા શ્રીજીમહારાજે વાચેલી અને તે માન્ય રાખેલી હતી.

(૬૬) પછી ક્રમ પ્રમાણે લેખ (આંક ૯૨) આવે છે અને તે સને ૧૮૨૬ માં લખાયેલ હતો. આક ૯૨ સ્થાપકના બે ભત્રીજા (જેમને સ્થાપકે આચાર્યો તરીકે પસંદ કરેલા) તેમને સંબોધાયેલ છે. અને તેના છેલ્લા બે ફકરા નીચે મુજબ છે.—

"આ મુજબ અમે બન્ને આચાર્યોને લખી આપેલું છે. બન્ને આચાર્યોએ અમે જે જે આજ્ઞાઓ કરેલી છે તે તે સદાય અને હરહંમેશ પાળવી અને પળાવવી. અને તેમાથી કોઇએ કોઈપણ વખતે આડે રસ્તે જવુ નહિ એ આજ્ઞાઓનુ જે ઉલ્લંઘન કરશે તે અમારો વિશ્વાસઘાતી છે અને તે ગુરુનો દ્રોહી છે અને તે ધર્મવંશનો નથી એમ ગણાશે.

અમે અહિં જે લખેલુ છે તેનુ કોઈપણ સાધુ બ્રહ્મચારી પાળા અને સત્સંગીએ ઉલ્લંઘન કરવું નહિ એવી અમારી આજ્ઞા છે અને તેઓએ સદાય આચાર્યની આજ્ઞામા રહેવું..."

આ રીતે આક ૯૨ થી બધાજ અનુયાયીઓને આજ્ઞાઓને તાબે રહેવા ફરમાવવામા આવેલુ છે. અને તેનું ઉલ્લંઘન કરનાર લેખના શબ્દોમા નીચે પ્રમાણે ગણાશે —

"એ અમારો નથી. એને ચંડાળ (ન્યાત બહાર) જેવો ગણવો."

વધુમા એ નોંધવુ જરૂરી છે કે–સ્થાપકે પોતાના અનુયાયીઓ માટે 'સત્સંગી' શબ્દ અને બીજાઓ માટે 'કુસંગી' (શબ્દાર્થમા સત્સંગી નહિ તે) શબ્દ વાપરેલ છે. સ્થાપકે પોતે કરેલા બીજા ઠરાવને આંક ૯૨ થી પરિપૂર્ણ કર્યો છે આક ૯૨ થી સ્થાપકે એ આચાર્યોની મુલ્કી હકુમત વર્ણવેલ છે અને વધુમાં જણાવ્યુ છે કે–પોતાના સંપ્રદાયના બધાજ માણસો–સત્સંગી, સાધુ પાળા અને બ્રહ્મચારીઓએ પોતાના વિભાગના આચાર્યની સદાય સંપૂર્ણપણે આજ્ઞામા રહેવુ. આ સબન્ધે આક ૯૨ ના પાના ૪ ઉપરથી નિચે પ્રમાણે જણાય છે —

"જો કોઈપણ માણસને મંત્ર ઉપદેશ લેવો હોય તો પ્રત્યેક આચાર્યે ફક્ત પોતાના દેશના માણસનેજ વિધિપૂર્વક મંત્ર ઉપદેશ આપવો અને તેને કંઠી બાધવી. પછી આવા માણસોમાથી કોઇને સાધુ, પાળા અગર બ્રહ્મચારી થવુ હોય તો તેણે ફક્ત પોતાના વિભાગના આચાર્ય પાસેજ દીક્ષા લેવી જોઇએ"

(૬૭) પછી સત્સંગિજીવન (આક ૨૯૩ થી ૨૯૭) આવે છે. એ ગ્રંથો સંપ્રદાયના સ્થાપક શ્રીજીમહારાજના જીવન અને તેમના ઉપદેશો ધરાવતા ઘણાજ પ્રમાણભૂત ગ્રંથો છે. એ આખો ગ્રંથ તેમને વાચી સંભળાવવામા આવ્યો હતો અને તે એમણે માન્ય રાખેલો.(ફક્ત ૬૮ અધ્યાય વાચવામા આવ્યો ન હતો)

(૬૮) આંક ૩૫૯ એ શ્રીજીમહારાજના સંપ્રદાયના સિદ્ધાન્તો જેના ઉપદેશોમાંથી ચુંટી કાઢેલા ઉપદેશોનો ગ્રંથ છે, કે જેની તેમના અનુયાયીઓમાંથી ચાર મોટા શિષ્યોએ નોંધ કરેલી અને પછી પ્રકાશન કરેલું. આ ગ્રંથ (વચનામૃત) પણ શ્રીજીમહારાજે માન્ય રાખ્યો હતો.

(૬૭) આંક ૯૨–૯૩ અને આંક ૨૯૭ના પાના ૬૦૨ થી નિઃશંક જણાય છે કે–આ બધાજ ગ્રંથો બીજા કોઇને માટે નહિ પણ સંપ્રદાયના અનુયાયીઓ માટેજ હતા. વાસ્તવિક રીતે શ્રીજીમહારાજ પોતાના આશ્રિત (અનુયાયી કે તેમના ઉપર આધાર રાખનારા) સંબન્ધે હમેશાં વિચારતા. પોતાના સંપ્રદાયના સિદ્ધાન્તો, ક્રિયાઓ અને બંધારણ સંબન્ધે આ ગ્રંથના પ્રમાણભૂતપણા વિષે કંઇજ પ્રશ્ન નથી અને તેઓ સર્વોપરિ પ્રમાણભૂત છે એમ બન્ને પક્ષને કબુલ છે.

(૬૯) અ. આ સપ્રદાયના આશ્રિત (સંપ્રદાયને અનુસરનારા) કોણ છે અને તેઓને કેવી રીતે દીક્ષા અપાય છે એ પ્રથમ નક્કી કરવું જોઇએ. આ સબંધમાં પ્રથમ વસ્તુ એ નોંધવા જેવી છે કે–લેખ આંક ૯૨ જણાવે છે કે–ચારમાંથી ગમે તે વર્ગને બીજા કોઇથી નહિ પણ આચાર્યથીજ મંત્રદીક્ષા અપાવી જોઇએ. સત્સંગિજીવનમાં પણ એજ વસ્તુ છે. આ દાવામાંનો પુરાવો કહે છે કે–જે માણસોને આ ધાર્મિક સંપ્રદાયમાં દાખલ થવું હોય તે સાધુઓથી વર્તમાન ગ્રહણ કરે અને આંક ૨૮૦ કબુલ કરે છે તેમ વર્તમાન એ ફક્ત પ્રાથમિક પગથીયું છે. અને આ પ્રાથમિક પગથીયા પછી, આવા માણસે ધર્મવંશી આચાર્યનો આશ્રય લેવો જોઇએ એમ સત્સંગિજીવન પ્રકરણ ૪ અધ્યાય ૪૬–શ્લો. ૨૦ (આંક ૨૯૬–પાન ૫૬૯) જણાવે છે. મંત્રદીક્ષા લેવા ઇચ્છનાર માણસે આચાર્ય પાસે કેવી રીતે જવું તે બાબત શ્લો. ૨૫ માં વર્ણન કરવામાં આવેલું છે. પછી આચાર્યે મંત્રદીક્ષા આપવા બાબત અને બીજા વિધિ બાબત જણાવેલું છે અને મંત્ર કયો છે એ બાબત ઉપર બન્ને પક્ષો એકમત છે. આ બધો વિધિ થયા પછી અને આચાર્ય પાસેથી ગુરૂમંત્ર લીધા પછી શ્લો. ૬૦ (આંક ૨૯૬ પાન ૫૮૫) જણાવે છે કે–ભાગવતી દીક્ષા મળ્યા પછી એ સત્સંગી તરીકે ગણાશે.

આ સંબન્ધમાં અહિં બે વસ્તુની નોધ કરવા જેવી છેઃ—

(૧) આચાર્યે મંત્રોપદેશ કરવો જોઇએ અને દીક્ષા એ ભાગવતી દીક્ષા છે.
(૨) મંત્રોપદેશ આચાર્યેજ કરવો જોઇએ અને બીજો કોઈ (ગમે તેવો મોટો અને પવિત્ર હોય તો પણ) તે કરી શકે નહિ.

પછી મહાદીક્ષા કેવી રીતે લેવામાં આવે છે એ બાબત પ્રકરણ ૪ અધ્યાય ૪૮ (આંક ૨૯૬) માં વર્ણવામાં આવેલું છે અને એ પણ આપવા માટે આચાર્ય એકલાનેજ હકક છે. પ્રકરણ ૪ અધ્યાય ૫૦ અને ૫૧ બ્રહ્મચારી અને સાધુની દીક્ષા બાબત છે અને તે પણ આચાર્યેજ આપવી જોઇએ. દીક્ષા ઘણીજ અગત્યની વસ્તુ છે અને આચાર્ય પાસેથી મંત્રઉપદેશ લીધા સીવાય કોઇપણ આ સંપ્રદાયનો (સત્સંગી) હોવાનો દાવો કરી શકે નહિ.

(૭૦) પ્રતિવાદીઓમાંથી પ્રતિ. નં. ૧ સિવાય કોઇએ કદી આચાર્ય પાસે મંત્રઉપદેશ અથવા દીક્ષા લીધી નથી એ હકીકત કબુલ થએલી છે. પ્રતિ. નં. ૧ એ આચાર્ય પાસે દીક્ષા લીધી હતી અને પુરાવો કહે છે કે–એને આચાર્ય અથવા વડતાલ સંસ્થા સાથે કંઈ નિસ્બત નથી અને તેથી પ્રથમ દષ્ટિએ એને વડતાલ સંસ્થાનો

સાધુ કહી શકાય નહિ. સ્થાપકે પોતે મંત્રદીક્ષાની અગત્યના ઉપર ઘણોજ ભાર મુકેલો છે અને સ્થાપકે પોતે પોતાના બધાજ અનુયાયીઓને પોતે સ્થાપેલા આચાર્ય પાસે ફરીથી મંત્રઉપદેશ લેવડાવેલો. (આંક ૨૯૫ પ્રકરણ ૪ અધ્યાય ૫૪ શ્લો. ૧૭)

(૭૧) આચાર્યના હકકો અને ફરજો દાવા નંબર ૧૭૯/૨૪ માં વિચારવામાં આવેલા અને આંક ૯૬ થી જણાય છે કેઃ—

"આ રીતે આચાર્ય સંસ્થામાં મુખ્ય, મૂળ તત્વ છે એ બાબત ના કહી શકાય નહિ. સહજાનંદસ્વામીના સિદ્ધાંત મુજબ જ્ઞાન અને સાધના સિવાય મુક્તિ હોઇ શકે નહિ. અને સદ્‌ગુરૂ સિવાય સાધના હોઇ શકે નહિ (જુઓ પ્રકરણ ૪ અધ્યાય ૪૮-શ્લોક ૮૫ સત્સંગિજીવન) આ બાબત **"સદ્‌ગુરૂ"** શબ્દ સંસ્થાના આચાર્યને ઉલ્લેખીને છે. મૌખીક પુરાવા મુજબ આચાર્ય મંત્ર ઉપદેશના વિધિથી દરેક સત્સંગીને દીક્ષા આપે છે તથા સાધુઓને દીક્ષા આપે છે અને પોતાના અનુયાયીઓને ભક્તિ માટે શ્રીકૃષ્ણની પ્રતિમાઓ આપે છે. શિક્ષાપત્રી પ્રમાણે ભાવિક સત્સંગીએ દરરોજ જેટલી વખત બની શકે તેટલી વખત મંત્ર ઉચ્ચારવાનો છે અને ફક્ત આચાર્યેજ આપેલી પ્રતિમાને પૂજવાની છે....." આંક ૩૩૫ જોતાં ટ્રસ્ટનું ધ્યેય ૨૫૮ છે. અને **"તમારા સાધુ"** એવા શબ્દો વાપર્યા છે. અને એનો અર્થ એવો થાય છે કે—વડતાલના આચાર્યે દીક્ષા આપેલાજ સાધુ અને બીજા નહિ. લેખ કરનારાઓને વડતાલના આચાર્ય પાસેથી દીક્ષા લીધા સીવાયના બીજા સાધુઓને કાંઇપણ લાભ આપવાનો વિચાર યા ઇચ્છા પણ થઇ નહિ હોય અને ખરી હકીકતમાં તેમણે તેવા સાધુઓ માટે કાંઇ ગોઠવણ કરી નથી એ વાત નિઃશંક કહી શકાય. કોઇપણ કલ્પનાથી એમ નજ કહી શકાય કે વડતાલના આચાર્યના આશ્રિત નહિ, એવા બીજા સાધુઓને અથવા સાધુઓ કે જેમની યોગ્યતા, આચાર્યને માન્યા સિવાય, (આંક ૯૨ સિવાયના) ફક્ત ત્રણ ગ્રંથો વાચવાથીજ હોય તેઓને કંઇ આપવાની ઇચ્છા આંક ૩૩૫ ની હોય. **વડતાલ ગાદીના આશ્રિત નહિ એવા બીજા સાધુઓને કંઇજ લાભ કરવાનો આંક ૩૩૫ નો દસ્તાવેજ કરનારાઓનો ઇરાદો ન હતો** એવો મ્હારો નિર્ણય ખરો હોય તો આ એકજ મત્વ હકીકત બચાવ માટે નાશકારક નિવડે અને વાદીને જરૂર માગ્યા મુજબ મનાઇની દાદ મેળવવા હકક રહે.

આ સબંધમાં હેલ્સબરીઝ લૉઝ, ઑફ ઈંગ્લેન્ડ વૉલ્યુમ ૪ ના પેજ ૨૫૭ અને ૨૫૯ (બીજી આવૃત્તિ સન ૧૯૩૨)ની ટીકાઓ મુદ્દાસર છેઃ—

*"૨૫૭ દરેક ધર્માદા સંસ્થાને એક મુદ્દો અપવાદ સીવાય લાગુ પડે છે કે—સ્થાપકના ઇરાદાનો અમલ જેટલો બને તેટલો અને કાયદા અને નીતિ વિરૂદ્ધ ન હોય તેટલે અંશે કરવો જોઇએ. તેથી જો સ્થાપકે જણાવ્યું હોય કે અમુક ધાર્મિક સિદ્ધાન્તોને અનુસરતા માણસોજ તેમની કૃપાના ભોક્તા બની શકશે તો તેની મરજી મુજબ અનુસરવુંજ જોઇએ."

*૨૫૯. ધાર્મિક સંસ્થાના સામાન્ય લાભ માટેના અથવા ધાર્મિક પ્રચારકાર્યની મદદ માટેના કોઇપણ ધર્માદા બાબતમાં બે અનુમાનો ઉદ્‌ભવે છેઃ—પહેલું એ કે સ્થાપકની ઇચ્છા કોઈ અમુક પ્રકારના ધર્મની સંસ્થાને મદદ કરવાની અને ધર્મનો કોઇ અમુક સિદ્ધાન્ત શીખવાડવાની હતી. **અને બીજું** એ કે—આ સંસ્થા અને સિદ્ધાન્ત તેણે ટેકો આપેલા અને

જણાવેલા સસ્થા અને સિદ્ધાન્ત હતા. અને તે કયા સિદ્ધાન્ત અને અભિપ્રાયો ધરાવતો અને જણાવતો એ નક્કી કરવા કોર્ટે કાળજીપૂર્વક તેનું જીવન અને વર્તન જોવા જોઇએ અને ફક્ત મુખ્ય લેખજ નહિ પણ તેનું વીલ તથા બીજા ગ્રંથો તપાસવા જોઇએ. તેથી સવાલ એ છે કે–જમીન લીધા પછી ઇસણાવનું હરિમંદિર કોના લાભ માટે **બાંધવામાં આવ્યું હતું. અને દાવામાંનો પુરાવો કહે છે કે–સંવત ૧૯૬૦ (સને ૧૯૦૪) સુધી કોઇ અક્ષરપુરૂષોત્તમ વિષે કશું જાણતું ન હતુ.**

ટયુડર ઓન ચેરીટીઝના (પાચમી આવૃત્તિ) પાન ૨૭૪ ઉપર જણાવેલુ છે કે —

"કોઇપણ ધર્માદાનો લાભ અમુક માન્યતા ધરાવતા માણસો માટે મર્યાદિત કરેલો હોય તો તેની યોગ્યતા નહિ ધરાવતા માણસો પ્રત્યે ધર્માદાનો લાભ વિસ્તૃત કરવો એ ટ્રસ્ટનો ભગ છે"

"કોઇ શુદ્ધ ધાર્મિક હેતુ માટે ધર્માદા સ્થાપવામા ન આવ્યું હોય તો પણ તે અમુક માન્યતા ધરાવતા માણસો માટેજ છે એવી ઇચ્છા બતાવવામા આવી હોય તો તે ઇચ્છાનો અમલ થવોજ જોઇએ . ....."

(૭૨) તેથી સવાલ એ ઉદ્‌ભવશે કે–સ્થાપકે કયા ધાર્મિક સપ્રદાયની સ્થાપના કરેલી ? અને પ્રતિવાદીઓને તે સપ્રદાયના શખ્સો કહી શકાય કે નહિ ? પુરાવો કહે છે કે–એક ધાર્મિક સપ્રદાયની સ્થાપના કરેલી આ વિષય ૩ મથાળા હેઠળ સરલતાથી તપાસી શકાય —

(૧) **રચના—**

(અ) **બે આચાર્યોની સ્થાપના અને આચાર્યોની વિભાગીય હકુમત એકબીજાથી જુદી પણ ત્રીજો આચાર્ય થઇ શકે નહિ.**

(બ) **અનુયાયીઓને પોતાના આચાર્યની આજ્ઞામાં રહેવાનું.**

(૨) **ધર્મગ્રંથો—**

(અ) **ચાર પુસ્તકોમાં જણાવ્યા મુજબ ધર્મગ્રંથોનું પાલન કરવું.**

(૩) **સિદ્ધાન્તો—**

(૪) **મંત્રદીક્ષા દેશવિભાગના આચાર્યથીજ થઇ શકે, બીજા કોઇથી નહિ.**

પ્હેલા અને ચોથા મથાળા હેઠળની વાતોનો હું નિર્દેશ કરી સુચરું છુ મંત્રઉપદેશ અને દીક્ષા બીજા કોઇ પાસે નહિ પણ આચાર્ય પાસેજ લેવા જોઇએ એટલુંજ આ ઠેકાણે કહેવુ પુરતું છે આ રીતે સપ્રદાયના બધાજ અનુયાયીઓને મન્ત્રઉપદેશ સામાન્ય સંબધરૂપ છે અને તે સબધથી બધા આચાર્યને બધાયેલા છે સાધુઓની ફરજો તથા હકો ઝીણવટથી વર્ણવેલા છે અને સંપ્રદાયમા તેમનું સ્થાન અગત્યનું છે ગુરૂમન્ત્રનો વિધિ ચોક્કસપણે વર્ણવેલ છે (આંક ૨૯૬ પાનું ૬૧૨ શ્લો ૭૯–૮૫) આંક ૫૫–૫૬–૩૧ બૉમ્બે લૉ રીપોર્ટર ૭૪૩ અને આંક ૯૨ તથા આંક ૯૩ વાચતા નિચેના નિર્ણય ઉપર અવાય છે કે–આ ધાર્મિક સંપ્રદાયમા નીચે મુજબના વિભાગ છે —

(૧) **આચાર્ય.**

(૨) **સાધુ**

(૩) બ્રહ્મચારી.

(૪) પાળા.

(૫) સત્સંગી ગૃહસ્થો.

અને બેથી પાંચ નંબરના મથાળા નિચેના અનુયાયીઓ વચ્ચે એક સામાન્ય ગાંઠ છે. **આ સિવાયના કોઈપણ માણસને સંસ્થાના હક્કો સાથે કંઈજ નિસ્બત નથી.** ૩૧ બૉમ્બે લૉ રીપોર્ટર ૨૪૩ નો એ નિર્ણય હતો કે, એ સંસ્થાનું ટ્રસ્ટ હતું અને તેને માન આપવુંજ જોઇએ અને તેમાં હિત ધરાવનારાઓ ઉપર જણાવ્યા મુજબ સંપ્રદાયમાં દાખલ થયેલા માણસો હતા.

(૭૩) ચાર ગ્રંથો આપણે ક્યારનાય તપાસ્યા છે.

(૭૪) હવે આપણે સ્થાપકના સિદ્ધાન્તો ઉપર આવીએ અને તેમના ઉપદેશ વિષે કાંઇ શંકા નથી. સત્સંગિજીવન પ્રકરણ ૨ અધ્યાય ૩૭ શ્લો. ૫૧ પ્રમાણે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે કે—"આપણો સંપ્રદાય ઉદ્ધવ સંપ્રદાય છે." (આંક ૨૯૪–પાન ૩૮૮). અને દીક્ષા એ અગાઉ જોયું તેમ ભાગવતી દીક્ષા હતી. (આંક ૨૯૬–પાન ૫૬૭ શ્લો. ૯–૧૨). તેમણે પોતાના અનુયાયીઓને શું જાણવું જરૂરી છે એ પણ કહ્યું છે (જુઓ વચનામૃત વડતાલ ૧૮ આંક ૩૫૯ પાન ૬૨૩–૬૨૪) અને તે નિચે મુજબ છેઃ—

(૧) સંપ્રદાય ઉદ્ધવસંપ્રદાય છે.

(૨) ગુરૂપરંપરા.

(૩) સંપ્રદાયના પ્રમાણપાત્ર ગ્રંથો નીચે મુજબઃ—

(૧) વેદ	(૨) વ્યાસસૂત્ર
(૩) શ્રીમદ્‌ભાગવત.	(૪) વિષ્ણુસહસ્રનામ.
(૫) ગીતા.	(૬) વિદુરનીતિ.
(૭) વાસુદેવમાહાત્મ્ય.	(૮) યાજ્ઞવલ્કયસ્મૃતિ.

પહેલી બાબત વિષે કાંઇ તકરાર નથી. પણ અહિં કહેવું જોઇએ કે જણાવેલ **ઉદ્ધવ એ શ્રીકૃષ્ણના એક ભક્ત હતા.** આ ઉદ્ધવ વિષે ભાગવતમાં વર્ણન છે. આ સંપ્રદાયમાં માન્યતા એવી છે કે—**ઉદ્ધવજીનો ફરીથી જન્મ થયો હતો અને રામાનંદસ્વામી તે ઉદ્ધવજીના અવતાર હતા.**

(૨) રામાનંદસ્વામી પહેલા હતા અને તે સ્થાપકના ગુરૂ હતા. સ્થાપકે બે આચાર્યો બનાવેલા અને બન્ને આચાર્યો અને તેમના વંશજો ગુરૂઓ થાય છે. (જુઓ. આંક ૨૯૬ પાન ૩૬૨ શ્લો. ૧૨–૧૬) જ્યારે શ્રીજીમહારાજે પોતાના બે ભત્રીજાઓને ગાદીઓ (એક વડતાલ, બીજી અમદાવાદ) ઉપર આચાર્ય તરીકે બેસાડયા ત્યારે તેમણે એવું કહેલાનું કહેવાય છે કેઃ—(સત્સંગિજીવન પ્રકરણ ૪ અધ્યાય ૪૦ શ્લો. ૩૮–૩૯ અને ૫૩ આંક ૨૯૬ અનુક્રમે પાના ૩૬૬ અને ૩૬૯)

"તમારે આ બે તેના (ધર્મવંશમાંથી ઉતરી આવેલા) દીકરાઓ તરફ ધર્મદેવ તરીકે જોવાનું છે અને તમારે બધાએ તેમની અનાજ, વસ્ત્ર, ઘરેણાં તથા ધન વિગેરેથી સેવા

કરવી જોઇએ. જે જે આ બન્ને આચાર્યોનો તથા તેમનામાંથી ઉતરી આવેલા આચાર્યોનો આશ્રય કરશે તે બધાને તેમના મૃત્યુ સમયે શ્રીકૃષ્ણભગવાન્ પોતાના નિવાસસ્થાન ગોલોકમાં લઈ જશે."

અને વધુમાં:—

"જેઓ આ પ્રમાણે નહિ વર્તે તેઓ પોતે સ્થાપેલા સંપ્રદાયથી દૂર અથવા બહાર રહેશે."

'' પ્રતિવાદી નં. એકના પુરાણી' કે જે આંક ૨૮૦ થી તપાસાયા છે તેમણે આ હકીકત કબુલ રાખેલી છે (જુઓ પેરા ૮૨) છતાંય આ પછી એ સાક્ષીએ એવી મતલબની વિચિત્ર હકીકત કહેલી છે કે–આચાર્યનો આશ્રય લીધા સિવાય અથવા આચાર્યને ગુરૂ માન્યા સિવાય પણ માણસ આ સંપ્રદાયનો હોઈ શકે. આ હકીકતનો ટેકો આપવા આંક ૨૮૦ એ વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ ૫૪ (આંક ૩૫૯ પાન ૧૧૬–૧૧૭) અને સત્સંગિજીવન પ્રકરણ ૨ અધ્યાય ૫૧ શ્લો. ૯ (આંક ૨૯૪ પાન ૫૪૦) ઉપર આધાર રાખ્યો હતો અને સાક્ષીને આ બન્ને ગ્રંથો આપવામાં આવ્યા હતા. અને તેની જુબાનીના પેરા ૮૨ અને પેરા ૮૩ ના પાછળના ભાગમાંથી સ્પષ્ટ જણાશે કે તે પોતે કહેલી હકીકતને ટેકો આપી શકતો નથી. **આથી ચોકકસ છે કે બીજું કોઈ નહિ પણ આચાર્યોજ ગુરૂ છે.**

(૩) ગ્રંથો અને સિદ્ધાન્તો—

વચનામૃત વડતાલ ૧૮ માં જે ગ્રંથો પ્રમાણપાત્ર તરીકે જણાવવામાં આવેલા છે તે શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૯૩ થી ૧૦૦ મા પણ જણાવેલા છે (અને આંક ૨૯૪ સત્સંગિજીવન પ્રકરણ ૨ અધ્યાય ૩૭માં પણ જુઓ) હીંદુ દર્શનશાસ્ત્રના બધાજ મતો ૧–૨ અને પાંચ નંબરના ગ્રંથોને તેમના પાયા તરીકે ગણે છે. **રામાનુજ વૈષ્ણવ ગુરૂ** હતા અને પોતાના તત્વજ્ઞાનના મૂળ તરીકે (૧) ક્ષર (૨) અક્ષર (૩) નારાયણ, પુરૂષોત્તમ તરીકે ઓળખાતા પરમાત્માને લીધેલા. "એવો ઉપદેશ કરવામાં આવતો હતો કે–જે ક્ષરો ભજન અથવા ભક્તિથી શરણે જાય તેઓ અક્ષર બને છે અને એવી રીતે મુક્ત થયા બાદ તેઓ શાશ્વત સ્થાનને પામે છે અને ત્યાંજ રહે છે. બીજું કે–કૃષ્ણ એ વિષ્ણુના આઠમા અવતાર હતા ત્રીજું કે શ્રીપતિ અથવા શ્રીમન્નારાયણ ઇષ્ટદેવતા હતા. સંપ્રદાય સ્થાપ્યા પછી શ્રીજીમહારાજે એજ સિદ્ધાન્તો થોડાક ફેરફાર સાથે ગ્રહણ કરેલા અને એ ફેરફાર કરવાના કારણ તેમનો વાસુદેવમાહાત્મ્ય પ્રત્યેનો અગાધ પ્રેમ અને શોખ હતા. (જુઓ સત્સંગિજીવન પ્રકરણ ૪ અધ્યાય ૪૫ શ્લો. ૭-૮=આંક ૨૯૬ પાન ૫૬૦, પ્રકરણ ૨ અધ્યાય ૨ શ્લો. ૨૩ ૨૪=આંક ૨૯૪ પાન ૨૪, ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૨૩ આંક ૩૫૯ પાન ૨૫, લોયા–૯ આંક ૩૫૯ પાન ૩૩૫. આંક ૩૫૯ પાન ૪૯૬) નીચેના ફેરફારો કરવામાં આવ્યા હતા.

(૧) શ્રીમન્નારાયણને બદલે કૃષ્ણ રાખવામાં આવ્યા.

(૨) કૃષ્ણ વાસુદેવને શરણે જનારા મુક્તો થાય.

(૩) આ મુક્તોને બ્રહ્મપુર અથવા ગોલોક (ગીતામાં દર્શાવ્યા મુજબનું શાશ્વત સ્થાન)માં સ્થાન મળે છે અને વાસુદેવ કૃષ્ણનું નિવાસસ્થાન અક્ષરધામ છે.

(૪) કૃષ્ણનો અવતાર ગોપ હતો.

(૫) શ્રીકૃષ્ણ ઇષ્ટદેવતા છે અને ગોલોક એ દિવ્ય ધામ છે.

ઉપરના બધા નિર્ણયો સાબીત કરવા માટે ચાર ગ્રંથોમાં પૂરતું પ્રમાણ છે.

(૭૫) આ દાવામાં આંક ૩૬૧ વાસુદેવમાહાત્મ્ય છે. તેના ૧૬ મા અધ્યાયમાં શ્રીકૃષ્ણનું ધામ કેવું છે એ બાબત કહેવામાં આવેલી છે. નારદ એ જગાએ કેવી રીતે પહોંચ્યા એ બાબત એ અધ્યાયમાં જણાવવામાં આવેલી છે. (શ્લો. ૧૨-૧૩) શ્લો. ૪૩ થી ૪૭ માં ગોલોકનું વર્ણન છે. અને ગોલોકમાં શ્રીકૃષ્ણના સ્થાન બાબત શ્લો. ૪૮ થી ૪૯ માં વર્ણન છે. આવી રીતે આંક ૩૬૧ ગોલોક શું છે? અને ક્યાં છે? એ બાબત જણાવે છે. સત્સંગિજીવન પ્રકરણ ૩ અધ્યાય ૪૦ શ્લો. ૨૫ થી ૩૦ (આંક ૨૯૫-પાન ૪૪૫) જોતાં જણાય છે કે-પુસ્તકના એ ભાગમાં કરેલ આજ્ઞાઓ મુજબ જે માણસ વર્તે તે મૃત્યુ બાદ શ્રીકૃષ્ણના ધામને પામે. પછી એ ધામ કેવું છે? એવો પ્રશ્ન થતાં શ્રીજીમહારાજે સત્સંગિજીવન પ્રકરણ ૩ અધ્યાય ૪૧ (આંક ૨૯૫-પાન ૪૪૬)માં વર્ણન (ભૌગોલિક) આપેલું છે. અને સરખામણી કરતાં બન્ને વર્ણનો એજ પર્વતો, નદીઓ અને બીજી વસ્તુઓ સહિત સરખાં છે. આ વાંચતાં સ્પષ્ટ જણાય છે કે-અક્ષરધામ ગોલોકમાં છે. અને આ વાત જે ભક્તોએ સાંભળેલી તે ભક્તોએ શું નિર્ણય કર્યો એ બાબત શ્લો. (૬૦-૬૧) માં જણાવેલ છે:—

> "શ્રીજીમહારાજ પોતે બીજા કોઇજ નહિ પણ શ્રીકૃષ્ણ હતા. બ્રહ્મપુર એ એમનું ધામ છે. અને મરણ પછી એ બધા એ ધામમાં જશે એમ જાણી બહુ રાજી થયા."

• આંક ૩૫૯-પાન ૫૭૧-આંક ૩૫૯ પાન ૬૨૪ અને આંક ૯૩ ના ૧૨૧ શ્લોકમાં એજ હકીકત કહેવામાં આવેલી છે. (શ્રીજીસ્વરૂપદાસજીની જુબાની) આંક ૨૮૦ ના પેરા ૧૦૩ થી ૧૦૭ વાંચતાં સ્પષ્ટ જણાય છે કે-અક્ષરધામો હતાં એમ એ કહે નહિ તો કશુંજ સમજાવી ન શકે અને પ્રતિવાદી નં. ૧ જેનો ઉપદેશ કરે છે એ અક્ષરધામ શ્રીકૃષ્ણના અક્ષરધામથી તદ્દન જુદું છે એમ એ છેવટે કહે છે.

(૭૬) આપણે તો અહિં શ્રીજીમહારાજે કયા સિદ્ધાન્તો ગ્રહણ કરેલા તેની સાથેજ નિસ્બત છે. અને સવાલ એટલોજ છે કે-પ્રતિવાદીઓ એ સિદ્ધાન્તો ધરાવે છે કે નહિ? પ્રતિવાદીઓએ ગ્રહણ કરેલા સિદ્ધાન્તો વધારે ઉંચા છે અથવા એ બે સિદ્ધાન્તોમાં ફેરફાર થોડો છે કે વધારે અથવા માત્ર દેખાવનો છે કે ખરો છે એ સવાલ નથી.

(૭૭) પ્રતિવાદીઓ જે અક્ષરધામનો ઉપદેશ કરે છે તે જુદું છે એ સિદ્ધાન્તને ટેકો આપવા બચાવપક્ષના વિદ્વાન્ કાઉન્સેલે નિમ્નેના ગ્રંથો ઉપર આધાર રાખેલો:—

(૧) અક્ષરધામ ગોલોકથી જુદું છે અને તે ગોલોક કરતાં વધારે ઉંચું છે.

આંક ૩૫૯-પાન ૩૮૦-૮૧, ૪૩૮, ૩૭૦ અને ૨૦૬.

આંક ૩૦૩-પાન ૩૫૨ કડી ૬૧.

આંક ૩૦૪-પાન ૪૯૩ ,, ૨૮.

આંક ૩૦૨-પ્રકરણ ૧૨૮ ,, ૨૧

,, ,, પ્રકરણ ૧૦૧ ,, ૫-૨૧.

• સત્સંગિજીવન પ્રકરણ ૨ અધ્યાય ૨૦ શ્લો. ૧૬.

શિક્ષાપત્રી ઉપર કંઇજ આધાર રાખવામાં આવેલો નહિ અને એવી દલીલ કરવામાં આવેલી કે–વચનામૃત સંપ્રદાયના ચારેય ગ્રંથોમાં શ્રેષ્ઠ છે. હું આ વસ્તુ માન્ય રાખવા તૈયાર નથી અને આ દલીલને ટેકો આપવા કોઇ આધાર નથી.

(૭૮) ઉપરનાં પ્રમાણો તપાસતાં પહેલાં અમુક હકીકતોની નોંધ કરવાની જરૂર છે. અમાઉ જણાવ્યા મુજબ આંક ૩૪૪ શતાનંદમુનિએ શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞાથી લખેલી અને તે ટીકા શ્રીજીમહારાજે મંજુર રાખેલી. (આંક ૨૮૦ પેરા ૮૫) પ્રતિ. નં. એકના પુરાણી આંક ૨૮૦ થી તપાસવામાં આવેલા અને તે કહે છે કે (આંક ૨૮૦ પેરા ૧૦૪)

"શિક્ષાપત્રીની ટીકા અર્થદીપિકામાં શ્લો. ૨૯ની ટીકામાં શતાનંદ-મુનિ જણાવે છે કે-વૈકુંઠ, ગોલોક અને બ્રહ્મપુર એ બધાં એકજ છે."

આ સાક્ષી પોતાની જુબાનીના પેરા ૧૦૫ માં વધુમાં કબુલ કરે છે કે–ગોલોકમાંનું શ્રીકૃષ્ણનું સ્થાન એ અક્ષરધામ કહેવાય છે. પેરા ૧૦૬ માં એમ કબુલ કરવામાં આવેલું છે કે–સત્સંગિજીવન પ્રકરણ ત્રીજામાં અક્ષરધામ અને ગોલોકને એકજ જણાવવામાં આવેલ છે. (આંક ૨૮૦ના પેરા ૧૦૭નો છેલ્લો ભાગ પણ જુઓ) પેરા ૧૧૦ માં કબુલ કરવામાં આવ્યું છે કે–ભક્તચિંતામણિ (આંક ૩૦૨) ના ૧૫૯ મા પ્રકરણમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે–સંપ્રદાયના અનુયાયીઓ શ્રીકૃષ્ણના ધામ ગોલોકને પામે છે. આ બધું વાંચતાં જે વસ્તુનો ઉપદેશ કરવામાં આવતો હતો તે સ્પષ્ટ જણાય છે. વધુમાં જણાય છે કે–આંક ૨૮૦ને પોતે નિર્દિષ્ટ કરેલ ગોલોક અને અક્ષરધામ જુદા હોવાના સિદ્ધાન્ત વિષે ખાત્રી ન હતી અને તેથી એમને કહેવું પડેલું કે 'શ્રીજીમહારાજ સમજતા હતા કંઇક અને કહેતા હતા કંઇક બીજું.' શ્રીજીમહારાજને બન્ને પક્ષો ભગવાન ગણે છે અને આથી વિશેષ પાખંડી હકીકતની હું કલ્પના કરી શકતો નથી. ગમે તેમ પણ આથી શ્રીજીમહારાજે શું કહ્યું છે અને એમનાં વચનો લોકો કેવી રીતે સમજ્યા અને તે પણ ખાસ કરીને આંક ૩૩૫ ના દસ્તાવેજ સમયે કેવી રીતે સમજ્યા એ વસ્તુ સ્પષ્ટ સમજાય છે. શ્રીજીમહારાજે કહેલા શબ્દોને વડતાલ-સસ્થા અનુસરે છે તે અર્થ સિવાય બીજો કોઇ અર્થ થઇ શકતો નથી. છતાં શ્રીજીમહારાજ ખરી રીતે શું કહેવા માગતા હતા એ પ્રતિવાદીઓ જરૂર કહી શકે છે અને કદાચ એ સમજણમાં યોગ્યતા હોય તો પણ એ હકીકતમાં કાયદાની રૂએ પ્રતિવાદીઓનો ટ્રસ્ટની મીલકતમાંનો હકક નાબુદ થાય છે એ કહેવું જોઇએ. મ્હારા પોતાના મત માટે હું કહું છું કે શ્રીજીમહારાજ કહેતા હતા એક વાત અને સમજતા હતા બીજી વાત, એ વાત મારે ગળે ઉતરી શકતી નથી. શ્રીજીમહારાજે જે કહેલું તેજ પ્રમાણે તેમનો ભાવાર્થ હોય તો પ્રતિવાદીએ જરૂર શ્રીજીમહારાજે કદી નહિ ઉપદેશેલા સિદ્ધાન્તો ધરાવે છે એમ કહેવુંજ જોઇએ અને એ સંજોગોમાં પ્રતિવાદીઓને કાયદાની રૂએ કંઇજ બચાવ નથી.

(૭૯) આંક ૨૮૦ કહે છે તે ખરૂં છે (એક વાત કહેવી અને ભાવાર્થ બીજો હોવો) એમ દલીલ કરવા ખાતર માની લઇ બચાવ તરફે ટાંકેલા પ્રમાણો તપાસીએ. આંક ૩૦૩ અને ૩૦૪ હરિલીલામૃતના બે ભાગ છે અને તે પુસ્તક. સને ૧૮૯૯ ના અરસામાં પ્રકાશન પામેલું અને તે અમાક થોડાંક વર્ષો પહેલાં લખાયેલું. તે પુસ્તકમાં શ્રીજીમહારાજનું જીવનચરિત્ર કડીઓમાં લખાએલું છે. (આંક ૧૭૬ શાસ્ત્રી હરિજીવનદાસ) આ પુસ્તકનું સત્સંગિજીવન જેનો

ઉલ્લેખ મેં આગળ કર્યો છે તેના જેટલું પ્રમાણ ન હોઇ શકે. અને સત્સંગિજીવન તથા આંક ૩૦૩ અને ૩૦૪ વચ્ચે જ્યાં મતભેદ હોય ત્યાં આંક ૩૦૩ અને આંક ૩૦૪ ને નાપસંદ કરવા જોઇએ. આંક ૩૦૩ ના ૩૫૨ મા પાને કેટલાક માણસોએ સમાધિમાં જોયેલી જગાઓનાં વર્ણનો છે. કેટલાકે ગોલોક જોયાનું જણાવ્યું છે, કેટલાકે વૈકુંઠ જોયાનું અને કેટલાકે અક્ષરધામ જોયાનું જણાવ્યું છે. ત્યાર પછીની બીજીજ કડી વાંચતાં સમજાય છે કે–જે આ લોકોએ જોયું તે બધું એકજ છે, પણ તેઓએ જુદાં જુદાં નામ આપેલાં. કારણ કે તેઓ કહે છે કેઃ—

"તેમણે ત્યાં શ્રીજીમહારાજને સિંહાસન ઉપર બીરાજેલા જોયા. અને ત્યાંથી શ્રીજીમહારાજ આટલા જલદી કેવી રીતે આવ્યા."

અને આનો અર્થ એવો થાય છે કે–આ લોકોએ વર્ણવેલ ત્રણે જગાઓ શતાનંદમુનિના કહેવા મુજબ એકજ હતી. પછી આંક ૩૦૪ બનાવવામાં આવેલ છે અને શ્રીજીમહારાજ મરણ પથારીએ હતા ત્યારના દેખાવો બાબતના પ્રકરણમાં આ કડીઓ છે. એ પ્રકરણમાં † કડી ૫૦ માં કહ્યું છે કે–શ્રીજીમહારાજ શ્રીકૃષ્ણના અવતાર હતા. (જે પ્રતિવાદીઓ કબુલ કરતા નથી) અને તેઓ ગોલોકમાં ગયા. જો ગોલોક શ્રીજીમહારાજનું ધામ ન હોત તો આ સમજાવવું અશક્ય બને. પેરા ૭૭ માં જણાવેલાં ચાર વચનામૃતો વાંચતાં નિચેના વિષયો જણાય છેઃ—

(૧) વાસનાઓ વશ કરવી. અને તે કેવી રીતે બને અને તેનું પરિણામ શું આવે?
(૨) શ્રીજીમહારાજને જે ભગવાન તરીકે ઓળખે તે અક્ષરધામને પામે.
(૩) સાધુનો દ્રોહ કરનારનું પતન થાય છે.
(૪) ઇંદ્રિયોના આનંદથી પર એવા માણસને શરીર અને આત્મા એ જુદા છે એવું જ્ઞાન થશે. શ્રીજીમહારાજ બ્રહ્મપુર, ગોલોક અને શ્વેતદ્વીપના અધિપતિ ભગવાન છે.

આ વચનામૃતો વાંચતાં અક્ષરધામ ગોલોકથી જુદું છે એમ કબુલ કરવા હું તૈયાર નથી. આગળ પાછળનો પૂરેપૂરો સંબંધ ધ્યાનમાં લેવોજ જોઇએ. અક્ષરધામ ગોલોકથી ઉંચી કક્ષાએ છે એમ કહેવા માટે આંક ૩૫૯ ના પાન ૬૬૦ ઉપર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો. અર્થ સમજવા માટે પૂરેપુરૂં વચનામૃત વાંચવું જોઇએ. અને શો અર્થ છે એ નક્કી કરવા માટે વચનામૃતમાં નીચે જણાવેલા ફકરા કરતાં બીજા કોઈ શબ્દો વધુ જોરદાર હોઇ શકે નહિ.

"વિષ્ણુના આઠમા અવતાર શ્રીકૃષ્ણના ધામમાં આવા વૈષ્ણવો (વૈકુંઠ જેનું ધામ છે એવા વિષ્ણુના અનુયાયીઓ) સાથે રહેવાનો અમારો નિશ્ચય છે અને સંપ્રદાયે પણ એજ નિશ્ચય રાખવો જોઇએ."

આ ઉપર કંઈજ વિવેચનની જરૂર નથી, કારણ કે અર્થ ઘણો દેખીતો છે. બીજો આધાર આંક ૩૫૯ પાન ૬૪૪ ઉપર રાખવામાં આવ્યો હતો, કે જેનો અર્થ નીચે મુજબ છેઃ—

"સત્સંગીઓની સભાને પોતે (શ્રીજીમહારાજે) ગોલોક, વૈકુંઠ અથવા શ્વેતદ્વીપમાંની સભા કરતાં મોટી ગણી છે."

† આ ઠેકાણે ટાંકેલા શાસ્ત્રાધારોમાં શંકા છે

આ વચનામૃતનો હેતુ વાસનાઓને વશ કરવાનો માર્ગ બતાવવાનો છે અને એ વિષે શ્રીજીમહારાજે, ઉદ્ધવજીને ભાગવતના ૧૧ મા સ્કંધમાં શ્રીકૃષ્ણે જે કહેલું તેનો નિર્દેશ કરેલો છે. (બીજા સાધનો કરતાં સત્સંગથી તેમની પ્રાપ્તિ જલદી થાય છે) અને છેવટે (આખી હકીકતનો ઉપસંહાર કરતાં) કહેલું કે જો સંપ્રદાય પોતાની સમક્ષ એજ દેવ (શ્રીકૃષ્ણ–કારણ કે એ શ્રીકૃષ્ણનાં અવતાર હતા) છે એમ જો સમજે તો જે પરમ પદ (શાશ્વત સ્થાન) આજસુધી લોકો પોતાના મૃત્યુ પછી પામતા હતા તેને પ્રાપ્ત કરે. આની ઉપર કંઇ વિવેચનની જરૂર નથી, કારણ કે શ્રીકૃષ્ણનું સ્થાન શું હતું એ બાબત કબુલ કરવામાં આવે છે અને શો ભાવાર્થ હતો તે શ્રીકૃષ્ણની સભાથી જણાય છે. પછી આંક ૩૫૯ પાન ૧૨૮ ઉપર આધાર મૂકવામાં આવેલો. અને આખું વચનામૃત વાંચતાં વૈકુંઠ, ગોલોક અને બ્રહ્મમહોલ એ શબ્દો એકજ વસ્તુ માટે વપરાયેલા હોય એમ મને લાગે છે.

આ વચનામૃતનો વિષય નિચે મુજબ છેઃ—

"પરમેશ્વર પ્રત્યે પરમ પ્રેમ ઉત્પન્ન કરવાનો શ્રેષ્ઠ રસ્તો કયો છે?"

એ ભાવના મેળવવા નિચેના રસ્તા છેઃ—

(૧) શ્રીજીમહારાજ પરમેશ્વર હતા એમ માનવા નિશ્ચય કરવો.

(૨) આજ પરમેશ્વર "બ્રહ્મમહોલ, ગોલોક, વૈકુંઠ અને બીજાં બધાંજ ધામોના" અધિપતિ હતા.

ઉપર જણાવેલાં ધામોના અધિપતિઓ કોણ હતા એ નક્કિ થાય તો અર્થ શો છે એ સ્પષ્ટ થાય. ગોલોક શ્રીકૃષ્ણનું ધામ છે, વૈકુંઠ વિષ્ણુનું અને બ્રહ્મમહોલ શ્રીકૃષ્ણનું નિવાસ સ્થાન છે, એ કબુલ કરવામાં આવેલું છે. **શ્રીકૃષ્ણ વિષ્ણુના અવતાર હતા. આ રીતે એ બધા શબ્દો એકજ છે.** ઉપર જણાવેલ કારણ આંક ૩૫૯ પાન ૨૯૭ ને લાગુ પડે છે. આંક ૩૦૨ ને પણ ઉપર (આંક ૩૦૩ અને '૩૦૪ ના સંબંધમાં) કરેની ટીકા લાગુ પડે છે.

(૮૦) વડતાલ ગાદીનો સિદ્ધાંત એવો છે કે–**શ્રીજીમહારાજ શ્રીકૃષ્ણનો અવતાર હતા.** અને પ્રતિવાદીઓનું કહેવુ એમ છે કે–શ્રીજીમહારાજ શ્રીકૃષ્ણથી પર હતા અને તેમનાથી જુદા હતા. આ સંબંધમાં આપણે સત્સંગિજીવનથી શરૂ કરવું જોઇએ. આંક ૨૯૩ પાન ૧૦૭ થી ૧૧૧ માં જણાય છે કે–એક વખત દુર્વાસા મુનિ નરનારાયણ પાસે ગયા અને ત્યાં તેમનો યોગ્ય આવકાર અને સત્કાર થયો નહિ તેથી તેમણે નારાયણને તથા ત્યાં બીજા હતા તે બધાને શાપ આપ્યો. પછી નારાયણે બધાને દીલાસો આપ્યો અને સમજાવ્યું કે પોતાને એકાન્તિક ભક્તિના પ્રચારનું કાર્ય પરિપૂર્ણ કરવાનું હતું. (શ્લો. ૪૨ પાન ૧૦૯ આંક ૨૯૩) આંક ૨૯૩ ના ૩૦૫ મા પાનથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે–જેનો જન્મ થએલો તે **શ્રીકૃષ્ણ સીવાય બીજું કોઇ ન હતું.** આ વાત આટલેજ અટકતી નથી પણ આ વસ્તુને ચોકસપણે ખાત્રીપૂર્વક જણાવતી હકીકતો સત્સંગિજીવનના પ્રકરણોમાથી મળી રહે છે. (જુઓ આંક ૨૯૩ પાન ૪૩; પાન ૯૫ (શ્લો. ૧૬), પાન ૧૦૮–૧૦૯ (૩૪ થી ૪૦), પાન ૨૧૩, (શ્લો. ૩૬), પાન ૭૦૭ (શ્લો. ૯૨), પાન ૪૭૧). આ પ્રમાણેથી જણાય છે કે–શ્રીજીમહારાજ પોતાને શ્રીકૃષ્ણના અવતાર સિવાય બીજા કોઈ કદીજ માનતા નહોતા. પ્રતિવાદીઓ આ કબુલ કરતા નથી. અને

કહાય આ મોટામાં મોટો મતભેદ છે. શ્રીકૃષ્ણને સંપ્રદાયથી દૂર કરવામાં આવે તો કોઇપણ કલ્પનાથી એ ઉદ્ધવસંપ્રદાય કહી શકાય નહિ. અને વધુમાં દીક્ષા એ ભાગવતી દીક્ષા રહે નહિ.

(૮૧) પ્રતિવાદીઓ નીચે પ્રમાણે માને છે અને ઉપદેશ કરે છેઃ—

(૧) શ્રીજીમહારાજ શ્રીકૃષ્ણના અવતાર નથી.

(૨) શ્રીજીમહારાજ શ્રીકૃષ્ણથી ઉંચી કોટીના છે અને એનો અર્થ કે જુદા છે.

(૩) શ્રીજીમહારાજ અવતારના અવતારી હતા.

(જુઓ પેરા ૧૧૧ આંક ૨૮૦). આંક ૨૮૦ એ ઉપર જણાવ્યા મુજબ કહેવાને માટેનાં પ્રમાણો જુબાનીના પેરા ૮ અને ૧૫ માં આપેલાં છે. પ્રમાણો અનેક છે પણ ઉલટ તપાસમાં શ્રીસ્વરૂપદાસજીને તેમાંનાં ઘણાંખરાં છોડી દેવાં પડેલાં. આંક ૨૮૦ ને તે જે વચનામૃત ઉપર આધાર રાખતા હતા તે પૈકી કેટલાંક વચનામૃતો બતાવવામાં આવેલાં અને તે ઉપરથી અનિવાર્ય નિર્ણય (આંક ૨૮૦ ના શબ્દોમાં) એવો હતો કેઃ—

"હવે હું કહું છું કે શ્રીજીમહારાજે પોતે કહેલું કે–શ્રીકૃષ્ણ પૂર્ણ પુરૂષોત્તમ હતા." (પેરા ૧૧૨ આંક ૨૮૦ છેવટનો ભાગ).

પછી આ સાક્ષીને વચનામૃત વડતાલ ૧૮ (આંક. ૩૫૯) બતાવવામાં આવેલું અને તેને બે વસ્તુ કબુલ કરવી પડેલી. (પેરા ૧૧૩–આંક ૨૮૦).

(૧) શ્રીકૃષ્ણ અવતારના અવતારી હતા.

(૨) શ્રીકૃષ્ણને પુરૂષોત્તમ નારાયણ કહી શકાય.

અને પેરા ૧૧૩ અ માં એ કબુલ કરે છે કે–બધાજ અવતારો પુરૂષોત્તમ નારાયણના છે. આ કબુલતો ઉપરથી એમ કહી શકાય કે–શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમ નારાયણ હતા. અને અવતારના અવતારી હતા. અને શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીજીમહારાજ એકજ હતા એટલે કે શ્રીજીમહારાજ એ શ્રીકૃષ્ણના અવતાર હતા તેથી શ્રીકૃષ્ણને માટે જે જે કહી શકાય તે તમામ શ્રીજીમહારાજને માટે પણ કહી શકાય અને શ્રીજીમહારાજ વિષે જે જે કહી શકાય તે તમામ શ્રીકૃષ્ણ વિષે પણ કહી શકાય. જો આ નિર્ણય હોય તો એમ ચોક્કસપણે કહી શકાય કે–પ્રતિવાદીઓ વડતાલ સંસ્થાને માન્ય નથી એવો ઉપદેશ લોકોને આપે છે. અને વધુમાં જો બેમા કયો પક્ષ આ બાબતમાં ખરો છે એ નક્કી કરવાનું હોય તો કહેવું જોઇએ કે–સંભવો વાદીની તરફેણમાં છે.

(૮૨) આંક ૯૩ શ્લોક ૧–૫૪. ૧૦૮–૧૧૬–૧૨૧ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે–સંપ્રદાયના ઇષ્ટ દેવ શ્રીકૃષ્ણ છે અને શ્રીકૃષ્ણની ઉપાસના કરવાની છે. શ્રીજીમહારાજ અને શ્રીકૃષ્ણ એકજ હતા અને શ્રીકૃષ્ણ સર્વોપરી અને અવતારના અવતારી બન્ને હતા એ બાબત વચનામૃતમાં સ્પષ્ટ હકીકતો છે. આ વિષે જુઓ આંક ૩૫૯ પાન ૭ પાન ૮૯–૩૫૫–૪૦૫–૪૭૫–૪૯૬–૫૨૨–૫૭૨–૬૨૩–૬૮૨ અને ૬૮૩. કોની ભક્તિ કરવાની છે (શ્રીકૃષ્ણ અને રાધા) એ આંક ૩૫૯ ના ૭ મા પાને કહેવામાં આવેલું છે. શ્રીકૃષ્ણનો અવતાર સર્વોપરી હતો અને એ અવતારમાં બીજા બધા અવતારો કરતાં વિશેષ શક્તિ હતી એ હકીકત શ્રીજીમહારાજે આંક ૩૫૯ ના ૩૫૫ માં પાને કહેલી

અને દાખલા સહિત સાબીત કરેલી અને શ્રીજીમહારાજ અને શ્રીકૃષ્ણ એકજ હતા એવા નિર્ણય ઉપર લોકો આવેલા. આંક ૩૫૯ ના ૫૨૨ મા પાને કહેલું છે કે–શ્રીમદ્‌ભાગવતના શ્રીકૃષ્ણ સર્વોપરી હતા અને શ્રીકૃષ્ણ સાકાર છે. ગઢડા મધ્ય ૬૪ (આંક ૩૫૯. પાન. ૫૭૨) માં શ્રીકૃષ્ણનો અવતાર બધાજ અવતારોમાં મોટો શા કારણોથી હતો એ બાબત શ્રીજીમહારાજે જણાવી છે. અને એજ વચનામૃતના છેલ્લા શબ્દો નિચે મુજબ છેઃ—

"જે એજ જે શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમ તેજ આ ભક્તિ ધર્મના પુત્ર શ્રીજીમહારાજ છે."

વચનામૃત વડતાલ ૧૮ (આંક ૩૫૯ પાન ૬૨૫) કહે છે કે–શ્રીકૃષ્ણનો અવતાર સર્વ અવતારોમાં મોટો છે. અને તે અવતારના અવતારી છે. અને પોતેજ પુરૂષોત્તમ નારાયણ છે. આ પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણ, પુરૂષોત્તમ નારાયણ, સર્વોપરી અને અવતારના અવતારી હતા. અને શ્રીજીમહારાજ બીજા કોઇ નહિ પણ શ્રીકૃષ્ણજ હોવાથી એ પણ પુરૂષોત્તમ નારાયણ, સર્વોપરી અને અવતારના અવતારી હતા. આથી ઉપર જણાવેલા વડતાલના સિદ્ધાન્તમાં વધુ વ્યાજબીપણું છે. અને આંક ૨૮૦ પણ વડતાલમાં ધરાવાતા સિદ્ધાન્તોની તદ્દન વિરૂદ્ધના જે પોતાના સિદ્ધાન્તો છે તેને ટેકો આપી શકતો નથી.

(૮૩) આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે–પ્રતિવાદીઓ કહે છે કે શ્રીકૃષ્ણ તેના ઉપાસ્ય દેવ નથી એટલે પ્રતિવાદીઓ કરે છે તેમ શ્રીકૃષ્ણને સંપ્રદાયમાંથી ખસેડી મૂકવા કોઇ પણ માણસ પ્રયત્ન કરે, અથવા શ્રીકૃષ્ણની જગાએ બીજાને દાખલ કરે, અથવા શ્રીજીમહારાજ એ શ્રીકૃષ્ણથી જુદા છે અને ઉંચી કોટીના છે એમ કહે (વાંચો આંક ૨૮૦ પેરા ૧૧૩) તો તે દેહમાંથી આત્માને કાઢી લે છે અને ખરૂં જોતાં આખા સંપ્રદાયને ભાંગી નાંખે છે. મારી ધારણા પ્રમાણે મતભેદો અને તફાવતો એટલા બધા મોટા જણાય છે કે કોઈ પક્ષ તેમના પંથો એકજ છે એમ પ્રામાણિકપણે કહી શકે નહિ.

(૮૪) એ નિઃશંક ખરૂં છે કે–શ્રીજીમહાજે "સર્વોપરી" અને "અવતારના અવતારી" અને "પુરૂષોત્તમ નારાયણ" એ શબ્દો બન્ને–શ્રીકૃષ્ણ અને પોતાના સંબંધે વાપરેલા. શ્રીજીમહારાજે હંમેશાં પોતાને શ્રીકૃષ્ણ સાથે જોડેલા અને શ્રીકૃષ્ણને પુરૂષોત્તમ નારાયણ સાથે જોડેલા એ હકીકત કોઇ ધ્યાનમા લે તો આ તદ્દન ચોખ્ખું જણાય છે. કોઇ પણ શ્રીકૃષ્ણને આ સંપ્રદાયમાંથી તદ્દન કાઢી નાંખી શકે નહિ. આંક ૨૮૦ ઇચ્છે છે તેમ જો શ્રીકૃષ્ણને કાઢી નાંખવામાં આવે અથવા શ્રીજીમહારાજથી ઉતરતી કોટીએ ઉતારી પાડવામાં આવે તો શિક્ષાપત્રીના ઘણા ખરા શ્લોકોનો બીલકુલ કંઇજ અર્થ રહે નહિ એમ હું માનું છું. બરાબર આજ નિર્ણય ઉપર આંક ૨૮૦ આવે છે પણ તે એ કબુલ કરતો નથી, કારણ કે તે કહે છે કે 'શ્રીજીમહારાજે પોતે ઉપદેશ કરતા હતા ત્યારનો સમય અને દેશકાળ જોઇ આવું કહેલુ.' (આંક ૨૮૦ પેરા ૧૧૨ છેવટનો ભાગ) હું ધારૂં છું કે–જેને બન્ને પક્ષો ભગવાન જેવા ગણે છે–ઇશ્વરના અવતાર જેવા ગણે છે અને ઇશ્વર જેવા ગણે છે તેને દ્વૈતપણુ આરોપવા કરતાં પોતાને જે લાગે છે તે કહે છે પણ એને પોતે ટેકો આપી શકતો નથી એમ કહેવું પ્રતિવાદી નં. ૧ ના પ્રતિનિધિ માટે વધારે સારૂં અને પ્રતિષ્ઠાભર્યુ હોત.

(૮૫) ઉપરની હકીકત જોતા ઉપરના શબ્દો જ્યા જ્યા વપરાયા છે તેનુ પૃથક્કરણ કરવાની જરૂર નથી. એટલુજ કહેવું બસ છે કે જે શ્રીજીમહારાજે કહ્યુ હતુ તે એ હતુ કે **પોતે શ્રીકૃષ્ણનાજ અવતાર હતા અને શ્રીકૃષ્ણ સીવાય બીજા કોઈજ નહોતા.**

(૮૬) આ સંબધમા મ્હને આક ૩૦૩ પાન ૨૧૩ની ૪૦–૪૩ કડીઓ બતાવવામાં આવેલી અને જણાવવામા આવેલુ કે રામાનંદે નીચે મુજબ કહ્યાનુ કહેવાય છે:—

"શ્રીજીમહારાજ શ્રીકૃષ્ણથીય પણ મોટા છે."

મ્હારી આગળ એવી દલીલ કરવામા આવી છે કે–જો શ્રીજીમહારાજ શ્રીકૃષ્ણના અવતાર હતા તો આ વાત અસબદ્ધ છે અને તે સમજાવી શકાય તેમ નથી કડી ૧ થી ૨૫ વાચવાથી આ શંકાઓ દૂર થાય છે. કડી ૧ થી ૨૫ સુધીમા જણાવવામા આવેલ છે કે–રામાનંદસ્વામી ભુજ ગયા હતા તેમની શ્રીજીમહારાજ લોજમા ગહ જોતા હતા જ્યારે શ્રીજીમહારાજની ધીરજ ખુટી ત્યારે આ નવા સંન્યાસીના આગમન સંબધમા રામાનંદસ્વામિને કાગળ મોકલવામા આવેલો. એ કાગળ મળતા રામાનંદસ્વામિને સમાધિ થઈ **અને તે સમાધિમાં તેમણે જોયુ કે–શ્રીજીમહારાજ શ્રીકૃષ્ણના અવતાર હતા અને પોતે ઉદ્ધવના અવતાર હતા.** તેથી એ કડીઓના અર્થમા એટલુંજ છે કે–બીજા બધા અવતારોમાની સિદ્ધિઓ કરતા આ અવતારની સિદ્ધિ (કર્મ) ચઢીઆતી હતી આ એકજ એનો અર્થ છે. આમ કહેવાને બીજુ કારણ એ છે કે–શ્રીજીમહારાજતરીકેના અવતારમા શ્રીકૃષ્ણે મોક્ષમાટેનો એક ચોક્કસ અને સહેલો માર્ગ ભક્તિનો ઉપદેશ કરવાનો હતો.

(૮૭) મી. અમીને દલીલ કરેલ કે–'કોઇપણ સંજોગોમા અનુયાયીઓને શ્રીજીમહારાજ શ્રીકૃષ્ણનાથી ઉંચી કોટીના ન હતા એવી કોઇ સીધી મના કરવામા આવી નથી' હુ ધારૂ છુ કે–શિક્ષાપત્રીના શ્લોક ૨૯ અને મત્સ્યગિરજીવન પ્રકરણ ૨ અધ્યાય ૧૭ શ્લો ૧૧ (આક ૨૯૪ પાન ૧૮૧) જોતા આ દલીલ ખોટી પડે છે. **સંપ્રદાયના કોઇપણ પુસ્તકમા શ્રીકૃષ્ણને ઉતારી પાડવામાં આવ્યા નથી અથવા હલકા સ્થાને મુકવામાં આવ્યા નથી એમ ચોક્કસ કહી શકાય.**

(૮૮) પછી તેમણે સ્થાપેલા ધર્મમા ઇષ્ટદેવતા તરીકે કોને ગણ્યા છે તે આપણે જોઇએ. આક ૯૩ શિક્ષાપત્રીના પહેલા શ્લોકમા શ્રીજીમહારાજ જણાવે છે કે —

"હુ મ્હારા હૃદયમાં શ્રીકૃષ્ણનું ધ્યાન ધરૂં છુ ...."

શ્લોક ૨૫મા તેઓ શ્રીકૃષ્ણની ભક્તિ માટે આજ્ઞા કરે છે શ્લોક ૬૨ મા એઓ કહે છે કે 'શ્રીકૃષ્ણ–આદમા અવતારને ભજવાના છે' શ્લોક ૧૧૧ થી ૧૧૫ કહે છે કે 'શ્રીકૃષ્ણનું ધ્યાન ધરવાનુ છે' શ્લોક ૧૦૮–૧૦૯ કૃષ્ણ–સંપ્રદાયના ઇષ્ટદેવ કોણ હતા એ બાબત કહે છે આથી **સંપ્રદાયના ઇષ્ટદેવ શ્રીકૃષ્ણ છે** એ બાબતમા કાંઇ શંકા રહેતી નથી (જુઓ સ જી પ્રકરણ ૨ અધ્યાય ૩૭ શ્લો. ૯૬–૧૦૨=આક ૨૯૪ પાન ૨૮૯, પ્રકરણ ૪, અધ્યાય ૨૫ શ્લો ૮૩=આક ૨૯૬ પાન ૨૧૫ અને પ્રકરણ ૪, અધ્યાય ૪૬, શ્લો ૧૧–૧૨ આ=૨૯૬ પાન ૫૬૭) **પ્રતિવાદીઓ શ્રીકૃષ્ણને પોતાના ઇષ્ટદેવ તરીકે ગણતા નથી.**

(૮૯) હવે આપણે સંપ્રદાય માટે નક્કી કરેલી ક્રિયાઓ તપાસીએ. તે નીચે મુજબ છે —

(૧) ફક્ત આચાર્યેજ આપેલી પ્રતિમાઓને પૂજવાની.
(૨) ફક્ત આચાર્યેજ સ્થાપેલી મૂર્તિઓને પૂજવાની.

આ સીવાયની બીજી મૂર્તિઓ તો ફક્ત નમસ્કાર કરવાને યોગ્ય છે. (આંક ૯૩ શ્લોક ૬૨) આ સબંધમાં આંક ૨૮૦ કહે છે કે —

"મ્હને સ જી પ્રકરણ ૪ અધ્યાય ૫૨ ના શ્લોક ૧ થી ૪ બતાવવામાં આવેલ છે. કઇ મૂર્તિઓ પૂજવાની છે તે તેમા જણાવેલું છે એમા નીચે મુજબની મૂર્તિઓ પૂજવાનું કહેવામા આવ્યુ છે."

(૧) ઔદ્ધવ આચાર્યો (વર્તમાન આચાર્ય અને ભવિષ્યના આચાર્ય સહિત) પાસેથીજ મૂર્તિઓ મેળવવી.

(૨) આચાર્યે આપેલી મૂર્તિઓની અથવા આચાર્યે પ્રતિષ્ઠા કરેલ મૂર્તિઓ, બીજી નહિ.

બીજા ભાગ માટે એમ કહેવામા આવ્યુ છે કે 'એ આજ્ઞા કદી પાળવામા આવેલ નથી' ગમે તેમ હોય પણ આંક ૨૮૦ ને કબુલ કરવુ પડયુ છે કે **પોતાના સમયમાં બંધાયેલાં શિખરબંધ મંદિરોમાં બધીજ મૂર્તિઓની સ્થાપના શ્રીજીમહારાજે પોતે કરેલી** છે. વધુમા એ કબુલ કરે છે (પેરા ૧૨૯) કે શ્રીજીમહારાજે બ્લૉક તૈયાર કરાવ્યા હતા અને વાદી એજ બ્લૉકમાથી તૈયાર કરેલી પ્રતિમાઓ આપે છે. બીજી નહિ આ સબંધમા એમ કહેવામા આવેલું કે–સસ્કૃતમા ગુરૂ શબ્દ છે (આંક ૯૩ શ્લોક ૬૨) પણુ અગાઉ જણાવ્યા મુજબ ગુજરાતી મૂળનુ છે અને તેમા આચાર્ય અથવા ધર્મવંશના ગુરૂ એ શબ્દ વપરાયેલો છે

(૩) બે સમૈયા.

૧ કાર્તિકી એકાદશી.

૨ રામનવમી.

આ **સમૈયા** દર વરસે ભરાય છે અને તે વખતે વડતાલમા આખે સપ્રદાય મળે છે (જુઓ આંક ૧૭૬ પેરા ૨૧ આંક ૩૦૪ પાન ૪૩૨ કડી ૨૨–૨૪ અને ૨૮–૩૧. આંક ૩૦૨ પ્રકરણ ૭૮) **પ્રતિવાદી ન. ૧ બોચાસણ મંદિરમાં સમૈયા ભરે છે એ કબુલ કરવામાં આવેલ છે.**

(૪) આવાહન મંત્ર.

પૂજા શરૂ કરતા પહેલા આ મત્ર ઉચ્ચારવામા આવે છે પૂજાની મૂર્તિમા ઇશ્વરને દાખલ થવા માટે પ્રાર્થના કરવામા આવે છે એમ આ મત્રનો અર્થ છે. ધર્મક્રિયામા એ એક અગત્યની વસ્તુ છે અને ફક્ત ઇષ્ટદેવનેજ આવાહન કરવામા આવે છે અથવા સબોધવામા આવે છે. આ મત્ર શુ છે એ બાબત સ જી પ્રકરણ ૩ અધ્યાય ૨૮ શ્લોક ૩૫ (આંક ૨૯૫ પાનુ ૨૮૭) મા જણાવવામા આવેલુ છે પ્રાર્થના કરવામા આવેલા ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણ છે અને તેમા કઇ આશ્ચર્ય પામવા જેવુ છે નહિ, કારણ કે તે સપ્રદાયના ઇષ્ટ દેવ છે. આ સબધમા આંક ૨૮૦ કહે છે કે —

'અમે એ નામ બદલ્યુ છે અને શ્રીકૃષ્ણુને બદલે અમે સબોધીએ છીએ કે–હે નાથ સ્વામિનારાયણ પ્રભો "

આ વસ્તુ આગ્નેથીજ અગત્ની નથી પણ **આમાં બે દેવોની પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે (૧) શ્રીજીમહારાજ (૨) ગુણાતીતાનદસ્વામી.**

(૫) આરતી.

(૬) ધૂન.

વાદીના સાક્ષી (આંક ૧૭૬) કહે છે કે 'સ્વામિનારાયણ' નામની ધૂન કરવામાં આવે છે

(૯૦) શ્રીજીમહારાજે પોતે સ્થાપેલ સંપ્રદાયની રચનાના સંબંધમાં ચોક્કસપણે જણાવેલ બાબતો વિષે આપણે આગળ જોઇ ગયા છીએ સંપ્રદાયના પ્રમાણપાત્ર ગ્રંથો બાબત, સંપ્રદાયના સિદ્ધાન્તો બાબત અને સંપ્રદાયની ક્રિયાઓ બાબત પણ જોઇ ગયા છીએ **વાસ્તવિક રીતે કશુંજ અનિશ્ચિત રાખવામાં આવ્યું ન હતું અને તેમણે જણાવેલ બાબતોમાંથી કોઇપણ બાબતમાં જુદા પડવા માટે વ્યાજબીપણું નથી.** પ્રતિવાદીઓ વાદી પાસે છે તે અને શ્રીજીમહારાજે કહ્યા પ્રમાણેના સિદ્ધાન્તો અને ક્રિયાઓ વિગેરે ધરાવે છે કે નહિ એ સવાલ સાથે આ દાવામાં આપણને સંબંધ છે. એ વધારે ઉંચા કે સારા છે યા નહિ એ સવાલ નથી. પ્રતિવાદીઓ એજ સિદ્ધાન્તોને અનુસરે છે કે નહિ એ સવાલ છે આ સંબંધમાં ૧૯૦૪ એ સી ૫૧૫ (**જનરલ એસેમ્બલી ઓફ ફ્રી ચર્ચ ઓફ સ્કોટલેન્ડ વિ. લોર્ડ ઓવરટાઉન**) મા ૬૧૩ મા પાના ઉપરની ટીકા બરાબર મુદ્દાસરની છે.

પાન ૬૧૩ ઉપર નીચે મુજબ છે:—

"ન્યાયની અદાલતને કોઇપણ સિદ્ધાન્તની સંગીનતા અથવા પોચ્ળતા સાથે કાંઇ સંબંધ નથી એ વસ્તુ હાલની તકરારમાં ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે જે વિચારો ધરાવવામાં આવે છે તે ગેરકાયદેસર નથી એમ માની લઇ—અને એ સવાલ અત્રે ઉપસ્થિત થતો નથી— **ટ્રસ્ટનો અમલ હેતુ શો હતો તેજ અદાલતે નક્કી કરવાનું છે.**

મારા સાહેબો! જે વિચારો હોય તેમાં અગત્યનું શું છે અને બીન અગત્યનું શું છે એ બાબત તર્ક ચલાવવાનો આપણને હક્ક છે એમ હું માનતો નથી **કયા વિચારો ધરાવવામાં આવતા હતા અને ટ્રસ્ટના સ્થાપકે શું અગત્યનું માનેલું એજ માત્ર સવાલ છે.**

આ વિષય ઉપર વિલાયતના કાયદાના સિદ્ધાન્ત મુજબ, ધાર્મિક પૂજા માટે અ, બ, ક, વીના બનેલા કોઇપણ પંથ માટે કોઈ મીલ્કત ટ્રસ્ટમાં આપવામાં આવી હોય અને તેની બાબતમાં જો દસ્તાવેજમાંગોઠવણ કરવામાં આવી હોય તો અદાલત તે પ્રમાણે અમલ કરે પરંતુ જો દસ્તાવેજમાં એ બાબત કાંઇ ગોઠવણ ન હોય અને સંસ્થામાં તડ પડે તો જે મતો અને સિદ્ધાન્તો માટે પંથ અમલ સ્થાપવામાં આવ્યો હોય તે મતો અને સિદ્ધાન્તોને વળગી રહેવા બદલ ટ્રસ્ટના હિતધારીઓ મીલ્કતમાનો પોતાનો હક્ક ગુમાવી બેસે એવી રીતે ધાર્મિક સંસ્થાનું ટ્રસ્ટ વિલાયતનો કાયદો ચલાવે એવું મને જણાતું નથી અને ટ્રસ્ટ સંસ્થાના મૂળ સિદ્ધાન્તોને વળગી રહેનારના લાભ માટેને બદલે માત્ર બહુમતિના લાભમાં અદાલત ચલાવે એમ કહેવા માટે મને કાંઇ કારણ મળતો નથી"

પાના ૬૨૬ ઉપર નીચે મુજબ ટીકા છે —

"આજ વિષય ઉપર આયર્લેન્ડમાં ડીલ વિરૂદ્ધ વોટ્સનના કેસમાં સ્મીથ વી એ કહ્યું છે કે—"મારી મરજીથી અથવા મારી જીંદગીથી પ્રભુના શબ્દો ઉપર માણસોના શબ્દોને હું અપીલ કરું છું અથવા ધાર્મિક મંડળોમાના કેટલાક ફીરકાઓના મત મદદઅનુયાયીઓ

(ખ્રીસ્તીઓ)ના કેટલાક મડળોએ કરેના અર્થ સાથે હુ સમત થાઉ છુ એમ હુ માનતો નથી. અર્થમા તેમજ તેમાથી ઉદ્‌ભવતા પથમા તેઓ મારી સાથે એકમત છે અને હુ તેઓ સાથે એકમત છુ પણ બન્નેમાથી એક પણ બીજાના પ્રમાણ ઉપર માન્યતા ધરાવના નથી બન્નેએ બાઇબલને મૂળ તરીકે લઈ સિદ્ધાન્ત કાઢ્યો છે, ખરા ધર્મનો એક માત્ર નિયમ અને ભૂલ વગર રસ્તો બતાવનાર એક માત્ર ભોમીઓ બાઇબલમા છે એમ બન્ને માને છે માણસના દોષો છતા જેટલી સારી રીતે બની શકે તેટલી સારી રીતે દરેક જણ પ્રભુની સહાય અને તેથી ઉતરતી મનુષ્યની ધાર્મિક સહાય વડે અર્થ કાઢે છે બન્ને એ અર્થમા એકમત છે, એ અર્થથી તેમની માન્યતા થાને છે અને એ રીતે અર્થમા જેઓ એકમત હોય છે તેઓ એક પથના અનુયાયીઓ બને છે

અને ત્રીજુ, અમે અમારી માન્યતાઓ યા સિદ્ધાન્તો ઉપર સહી કરવા માટે અમારા પડોશીઓ ઉપર જોરજુલમ કરતા નથી તેની અક્કલ, તેનું અત કરણ અને પ્રભુની કૃપા તેને જેમ દોરવે તે મુજબ તેને એ પથ કબુલ રાખવા યા તેનાથી વિરુદ્ધ થવા સપૂર્ણ છુટ આપીએ છીએ અમે તો માત્ર એટલુજ કહીએ છીએ કે અમારી સાથે સમત હો તો સહી કરો અથવા અમારા સિદ્ધાન્તો સાચા છે એ બદલ બીજી રીતે જાહેરાત કરો, અથવા જો વિરુદ્ધ હો તો એવી સહી યા જાહેરાત નહિ કરો અને જો અમારી સાથે સમત હોય તો તે અમારા ધર્મનો છે અને અમારાથી વિરુદ્ધ હોય તો તે અમારા ધર્મનો નથી એમ અમે કહીએ છીએ અમે તેને અમારો મત કબુલ કરવા દબાણ કરતા નથી પણ ફક્ત તે અમારો મત માને છે કે નહિ તે બાબત અમુક કૃત્યોથી અમોને જણાવવા અમે કહીએ છીએ અને તે પણ જો તે અમારી સસ્થામા દાખલ થવાનો અને અમારો સહધર્મી હોવાનો હક્ક કરે તો એ કસોટી વગર અમારી સસ્થા એક સરખા મતથી સધાઇ ગએલો સગીન ખડક ન થાય પણ સધાયા વગર ફક્ત ભગા મળેના છુટા છુટા રેતીના દાણાનો ઢગલો એટલે કે એકબીજાથી જુદા અને છુટા અને માત્ર આતરિક અસરખાપણ અને પરસ્પર મતભેદ અને વિરોધ વડે સકળાએલ ફક્ત નામના જોડાએલા પરતુ ખરી રીતે તદ્દન જુદા જુદા બુદ્ધિવાળા માણસોનો સમુદાય હોય . . . . . અને અનમત થાને "એક જુની કહેવત મુજબ ધર્મ વગરનુ મદિર સમ તુ"

અને તેથી સવાલ એ છે કે પ્રતિવાદીઓ શ્રીજીમહારાજે નક્કી કરેલા સિદ્ધાન્તો, ક્રિયાઓ રીતો અને કસોટી કે જે વડે પોતાનો આખો સપ્રદાયમ કળાએલો છે તેજ સિદ્ધાન્તો, ક્રિયાઓ, રીતો અને કસોટીઓ ધારણ કરતા હતા એમ કહેવાય કે નહિ ?

(૧) બચાવપક્ષ નીચેની હકીકતો ખુલ્લી રીતે કહે છે:—

(૧) પ્રતિવાદીઓએ આચાર્યની સત્તાનો સિદ્ધાંત નકાર્યો છે. તેઓ કહે છે કે—પોતે આચાર્યના આશ્રિતો નથી

(૨) આચાર્યનેજ દીક્ષા અને મંત્ર ઉપદેશ આપવાની સત્તા છે, એ સપ્રદાયના મુખ્ય સિદ્ધાન્તને પ્રતિવાદીઓએ નકાર્યો છે.

(૩) પ્રતિવાદીઓએ શ્રીજીએ પાડેલા દેશવિભાગને નકાર્યો છે

(૪) શ્રીજીમહારાજે જેમને સંપ્રદાયના ઇષ્ટદેવ હોવાનુ સ્પષ્ટપણે કહ્યુ હતું તે ઇષ્ટદેવ શ્રીકૃષ્ણને નકાર્યા છે

(૫) પ્રતિવાદીઓએ શ્રીકૃષ્ણના સ્થાને અક્ષરપુરૂષોત્તમને મુક્યા છે

(૬) પ્રતિવાદીઓએ ક્રિયાઓ બદલી છે.

(૭) ગોલોક કે જેને સ્થાપકે પોતાના અનુયાયીઓ માટે પ્રાપ્તવ્ય ધામ જણાવેલું તેને પ્રતિવાદીઓએ નકારેલ છે.

આમ દરેક વિગતમાં તફાવત હોવા છતાં પણ પ્રતિવાદીઓ શ્રીજીમહારાજે સ્થાપેલા સંપ્રદાયના અનુયાયીઓ હોવાનું કહી શકાય? આ સવાલનો ફક્ત એકજ જવાબ હોઇ શકે અને તે પ્રતિવાદીઓની વિરૂદ્ધમાં. ખરૂં જોતાં તેઓ અને શ્રીજીમહારાજે સ્થાપેલા સંપ્રદાયના અનુયાયીઓ વચ્ચે કોઈજ બાબતમાં સરખાપણું નથી અને કોઇ સામાન્ય માન્યતાની સાંકળ નથી.

(૯૨) ઇસણાવ હરિમંદિર એ વડતાલ સંસ્થાના સાધુઓના ઉપયોગ માટે હતું એ ચોક્કસ છે. આંક ૩૩૫ માં 'તમારા' શબ્દ વાપરવામાં આવેલ છે અને આનો અર્થ આચાર્યે દીક્ષા આપેલા અને સત્સંગિજીવન અને લેખમાં જણાવ્યા મુજબ તેમને વફાદાર રહેતા હોય એવા સાધુઓ એ છે. ઉપર જણાવેલાં કારણોને લીધે મુદ્દા નં. ૬ (૨) અને નં. ૭ ઉપર મ્હારો નિર્ણય હકારમાં રહેશે.

(૯૩) આ દાવામાં બીજો સવાલ એ છે કે–પ્રતિવાદી નં. એકને સંપ્રદાયમાંથી 'વિમુખ' કરેલા એટલે સંપ્રદાયની બહાર મુકેલા કે નહિ? (મુદ્દા નં. ૬. ભાગ (૧)).

આ સંબંધમાં વાદીનું કથન નીચે મુજબ છે:—

"પ્રતિવાદી નં. ૧ પહેલાં વડતાલ ગાદીનો આશ્રિત સાધુ હતો. પણ તે સંપ્રદાયના સિદ્ધાન્તોથી વિરૂદ્ધ પ્રચાર કરતો હોવાથી લગભગ સંવત ૧૯૬૧માં તેને વિમુખ કરવામાં આવેલો અને પરિણામે તેને કાઢી મુકવામાં આવેલો. અને તે સમયથી પ્રતિવાદી ન. એકે અમારા સંપ્રદાયના સિદ્ધાન્તોની વિરૂદ્ધના સિદ્ધાન્તોનો ઉપદેશ કરી પોતાના અનુયાયીઓ બનાવ્યા છે અને અમારા સંપ્રદાયના નિયમ વિરૂદ્ધ દીક્ષા પણ આપી છે. અને તેના અનુયાયીઓની મદદથી પ્રતિવાદી નં. એકે સારંગપુર, બોચાસણ અને ગોંડળમાં જુદાં મંદિર બંધાવ્યાં છે અને એ મંદિરમાં એ પોતાના પંથના સિદ્ધાન્તોનો ઉપદેશ કરે છે (પેરા ૬ આંક ૧).

આના જવાબમાં પ્રતિવાદી નં. ૧ નીચે પ્રમાણે કહે છે:—

"પ્રતિવાદી નં. એકને સંપ્રદાયના સિદ્ધાન્તોથી વિરૂદ્ધ પ્રચાર કરવા બદલ વિમુખ કરવામાં આવેલ એ વાદીનું કથન તદ્દન જુઠું છે અને તે પ્રતિવાદી નં. એકનું અપમાન કરવાના ઇરાદાથી કરવામાં આવેલું છે. તેણે સંપ્રદાયના કોઇપણ સિદ્ધાન્તથી વિરૂદ્ધ કદી પ્રચાર કર્યો નથી. વડતાલ મંદિરમાં રહેવું એ વ્યાજબી નથી એમ તેને લાગ્યું તેથી તેણે વડતાલ છોડયું અને બીજા લોકોની માફક મંદિરો બાંધ્યાં અને તેમાં તે સંપ્રદાયપ્રમાણે ભગવાનને ભજે છે. તે ઘણાં હરિમંદિરોમાં જાય છે અને તેમાં સ્વામિનારાયણસંપ્રદાયના સિદ્ધાન્તોનો ઉપદેશ કરે છે." (આંક ૨૮ પેરા ૧૧)

આંક ૨૮ના પેરા ૧૦ માં વધુમાં જણાવવામાં આવેલ છે કે–વાદીએ જણાવેલા સમયના અરસામાં ત્યાગીઓ સાથે વિખવાદને લીધે તેણે પોતાની મરજીથીજ વડતાલ છોડેલું. આ ઉપરથી

એક વાત ચોક્કસ જણાય છે કે–પ્રતિવાદી નં. ૧ છેલ્લા લગભગ ૩૫ વરસથી વડતાલ રહેતા નથી. વધુમા એમ જણાય છે કે–ગોઇપણ ઠરાવ થયો હોવાનુ તે નાકબુલ કરે છે. પ્રતિવાદી ન. એકે પોતાની મરજીથી વડતાલ છોડેલું એમ માની લઇએ તો પણ તેમણે વડતાલ સંસ્થાના સાધુતરીકેના બધાજ હક્ક ગુમાવ્યા છે એ બાબતમાં કંઇ શકા જણાતી નથી અને તેઓને ઇસણાવ મદિરનો ઉપયોગ કરવાનો હક્ક હોઇ શકે નહિ કારણ કે ઇસણાવ હરિમદિર એ વડતાલ સસ્થાના સાધુઓનાજ ઉપયોગ માટે છે. પ્રતિવાદી નં એકના સાક્ષી આક ૨૧૧ પોતાની જુબાનીમા આવો ભાવાર્થ કહે છે જુબાનીના ૧૪ મા ફકરામા આક ૨૧૧ કહે છે કે —

"એક હરિકૃષ્ણ નામનો પહેના વડતાનનો સાધુ હતો એણે વડતાલ છોડયુ અને પોતાનું મદિર બાધ્યુ એ હરિકૃષ્ણ અથવા તેના સાધુઓને ઇમણાવ હરિમદિરમા ઉતરવા દેવામા આવે નહિ"

પ્રતિવાદી નં. ૧ ના પોતાનાજ કહેવા મુજબ હરિકૃષ્ણને જે કાયદો લાગુ પડયો તે પ્રતિવાદી ન. ૧ ને કેમ લાગુ નહિ પડે એ હું સમજી શક્તો નથી. આ સબધમા આક ૨૮૦ (પેરા ૪૦) કહે છે કે–'વડતાનના સાધુઓને વડતાનમદિરમાથી ભગ્ણુ પોષણુ કપડાનત્તા તથા આશ્રય મેળવવાનો હક્ક છે દરેક સાધુને વડતાન મદિરમા રહેના માટે આસન આપવામા આવેન છે તેમા પ્રતિવાદી ન. ૧ માટે અથવા બોચામણના કોઇજ સાધુ માટે સ્થાન નથી અને તેમનો વડતાલ સસ્થામાથી ખોરાકી અથવા પોષણ મેળવવાનો હક્ક નથી" આ દષ્ટિએ મુદ્દા ન ૬ ના પહેના ભાગ વિષે કઇજ નિર્ણય કરવાની જરૂર નથી છતાય બન્ને પક્ષોએ આ વિષય ઉપર દલીલ કરી યોગ્ય ગણેલી હોવાથી હુ આ વિષય ઉપર મ્હારો નિર્ણય અને કારણો આપીશ.

(૮૪) પ્રતિવાદી ન. એકના જીવનનો હેવાલ આપવો ઉપયોગી થશે. પ્રતિવાદી ન એકને ૫૦ વરસ પહેલાં તે વખતના વડતાલ સંસ્થાના આચાર્યે દીક્ષા આપેલી એમ જણાય છે પછી આક ૧૪૩ થી જણાય છે કે–તેમના પ્રચારના પાખંડીપણાને લીધે તેઓ મુશ્કેલીમાં મૂકાયા અને તેમને સાધુના સ્થાનમાંથી ઉતારી પાડી પાળા બનાવવામા આવ્યા. પ્રતિવાદી ન એકને સાક્ષીના પાકરામા આવી આ કથન ખોટુ છે એમ કહેવુ ઉચિત લાગ્યુ નથી પણ આ વાત બહુ મહત્વની નથી પછી તેઓ ફરીથી સસ્થાના સાધુ તરીકે આવ્યા હતા પ્રતિ ન ૧ અને બીજા સાધુઓ વચ્ચે શા મતભેદો ઉભા થયા કે જેના પરિણામે તેઓ કહે છે તેમ વડતાલ છોડવુ પડયુ તે જાણવા આ દાવામા કઇ પુરાવો નથી આક ૧૪૩ અને ૬૬૭ કહે છે કે–મતભેદો સંપ્રદાયવિષે હતા અને તેમને કાઢી મૂકવામાં આવેલા શુ સબધિત હતુ એ નક્કી કરવા પ્રતિવાદી નં. એકનું પછીનું વર્તન તપાસવુ જરૂરી છે

(૮૫) વડતાલ મદિર છોડયા પછી પ્રતિવાદી ન એકે રૂદેલમા એક નવુ મદિર શરૂ કરે છે અને આક ૨૮૦ કબુલ કરે છે કે–મેચાનજ પથનુ રૂદેલમા એક હરિમદિર છે' જો કે મકાન હવે પડી ગયેલુ છે આ પછી એક વરસની અંદર બોચાસણમા મદિર બાંધવા પૈસા મેળવવાની વ્યવસ્થા પ્રતિવાદી ન એકે કરી અને તેમા મૂર્તિઓની સ્થાપના કરવા પ્રતિવાદી

નં. એકે (આ દાવાના આંક ૨૪૧ મુજબની) આમંત્રણપત્રિકાઓ કાઢેલી. **બોચાસણનું મંદિરને વડતાલ મંદિર સાથે કંઇ નિસ્બત નથી એ બાબત ના કહી શકાય નહિ.** આંક ૨૪૧ કહે છે કે-આ નવા મંદિરમાં મુખ્ય દેવ **અક્ષરપુરૂષોત્તમ** છે. એટલે કે-શ્રીજીમહારાજ એકલાજ નહિ પણ શ્રીજીમહારાજ અને ગુણાતીતાનંદસ્વામી છે. એ જાણવા જેવું છે કે **વડતાલ ગાદીના તાબાના એકેય મંદિરમાં અક્ષરપુરૂષોત્તમ જેવી કોઈ મૂર્તિઓ નથી.** (આંક ૨૮૦ પેરા ૧૨૩). **ખરૂં જોતાં સંવત ૧૯૬૦ સુધી અક્ષરપુરૂષોત્તમ વિષે કોઇ કશુંજ જાણતું ન હોતું.** શ્રીજીમહારાજે સાધુની મૂર્તિ મૂકવા બાબત અથવા સાધુની ઉપાસના કરવા બાબત સીધી મના કરેલ છે, (આંક ૯૩ શ્લો. ૧૧૫). આ બાબત આંક ૨૮૦ પણ કબુલ કરે છે (જુઓ પેરા ૧૧૫ આંક ૨૮૦) આ મૂર્તિઓની સ્થાપનાનું વ્યાજબીપણું બતાવવા નિચેના મુદ્દાઓ ઉપર આધાર રાખવામાં આવે છેઃ—

(૧) વડતાલ સંસ્થાએ સાધુઓની મૂર્તિઓની સ્થાપના કરેલ છે.

(૨) વડતાલ સંસ્થા તેમની પૂજા કરે છે.

(૩) ગુણાતીતાનંદસ્વામી અક્ષર ધામનો અવતાર હતાં.

(૪) સ્થાપના હંમેશાં આચાર્યશ્રીજ થાય એમ નથી અને તેથી સાધુઓને સ્થાપના કરવાનો હક્ક છે.

પ્રતિવાદી નં. એક શિક્ષાપત્રી વચનામૃત અને સત્સંગિજીવન એ પ્રમાણપાત્ર ગ્રંથો છે એમ કબુલ કરે છે અને આ બાબત તેમાં મનાઇ કરવામાં આવેલ છે. હવે જો વાદીએ (૧) (૨) અને (૪) શરતોનો ભંગ કર્યો હોય તો તે સંપ્રદાયને બંધનકર્તા સંપ્રદાયના ગ્રંથો અનુસાર નથી. એકે કરેલ ભંગથી બીજાનો ભંગ વ્યાજબી ઠરી શકે નહિ. છતાં પણ જો પ્રતિવાદીઓને રીવાજની દલીલ કરવી હતી તો તે પ્રમાણે તેમણે જણાવવું જોઇતું હતું. પરંતુ આવો રિવાજ માન્ય રાખી શકાય કે કેમ એ શંકાભર્યું છે. ઉપર જણાવેલ મુદ્દા (૧) અને (૨) ને ટેકો આપવા માટે બચાવપક્ષે કેટલાંક ચિત્રો (ચિત્રોના ફોટાઓ) રજુ કરાવ્યા છે. એમાંનો એક આંક ૨૪૦ છે અને તેમાં શ્રીજીમહારાજ એક હિંચકા ઉપર ઉભેલા જણાય છે અને ગુણાતીતાનંદસ્વામી અને રઘુવીરજી હિંચકા પાસે નિચે જમીન ઉપર ઉભેલા જણાય છે. તેમના હાથમાંની વસ્તુઓ ઉપરથી જણાય છે કે-તેઓ શ્રીજીમહારાજના ફક્ત સેવકો તરીકે છે. એમાં ગુણાતીતાનંદસ્વામી પૂજવા માટે હોય એમ હું માનતો નથી. આંક ૨૪૦ જેવું ચિત્ર રાજકોટના સભામંડપમાં છે અને ગઢડા ધર્મશાળામાં શ્રીજીમહારાજ સાથે પાંચ સાધુઓનું ચિત્ર છે (અનુક્રમે આંક ૨૫૯ અને ૨૫૩). આંક ૨૨૩ સંપ્રદાયનો અનુયાયી ફોટોગ્રાફર છે તેને તપાસવામાં આવેલ છે. તેની જુબાની પેરા ૧૦ માં તે જણાવે છે કે નિજમંદિર (જ્યાં ભજવા માટે મૂર્તિઓ પધરાવી હોય તે) સભામંડપ અથવા ધર્મશાળાથી જુદું છે. અને સભામંડપમાં નહિ પણ નિજમંદિરમાં આરતી ઉતારવામાં આવે છે અને થાળ ધરાવવામાં આવે છે. આંક ૨૫૫ અને ૨૫૬ એ બે જુદાં ચિત્રો એક ફ્રેમમાં મુકવામાં આવેલ છે અને તે દિવાલ ઉપરનાં હોય એમ જણાય છે અને આ બધાં ચિત્રો ભજવા માટે નથી. આંક ૨૫૨ અને ૨૫૩ ના ફોટાઓ સંબન્ધમાં ફોટોગ્રાફર (આંક ૨૨૪ પેરા ૧૦) જણાવે છે કે-એ છબીઓ સાથે બીજી ઘણી છબીઓ હતી પણ તેણે ફક્ત આટલીજ છબીઓના ફોટા લીધેલા કારણ કે બીજા વધુ ફોટા લેવા તેને કહેવામાં આવેલું નહિ. આમ બતાવે છે કે એ ચિત્રો ભજવા

માટે ન હતાં. અને ઘણીવાર એવું બને છે કે–કોઇ માણસ છબી ભેટ આપે અને તેને ભીંતે ચોડવામાં આવે છે. **પ્રતિવાદીઓએ ભાર મૂકેલ મુદ્દા (૧) અને (૨) ને આથી ટેકો મળી શકતો નથી.** (આંક ૨૨૪ નો પેરો ૪ પણ જુઓ) છબીઓ જેનાં સવાલ એ થાય છે કે–જો સાધુ અથવા આચાર્યને બદલે કોઇ સત્સંગિને ઉભો રાખવામાં આવે તો શું એમ કહી શકાય કે તેનું પણ ભજન કરવાનું અથવા ધ્યાન ધરવાનું છે? જવાબ ચોક્કસ છે કે **'ના'.**

(૯૬) ઉપર જણાવેલ ત્રીજા મુદ્દા બાબત આંક ૨૪૪–૨૪૫–૨૪૬–૨૪૭–૨૪૮–૨૪૯ અને ૨૬૧ ના શીલાલેખો ઉપર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે. નોંધવા જેવી બાબતો એ છે કે– **આ બધા નિજમંદિરની બહાર છે.** અને એમ જણાય છે કે અમુક પ્રસંગે, અમુક સમયે, અમુક રીતે વાપરવા માટે ભેટ કરનાર વ્યક્તિઓએ એ મૂકાવેલા. એ સંબંધમાં ગુણાતીતાનંદ-સ્વામિની આગળ નીચે મુજબના શબ્દો વાપરવામાં આવેલા છેઃ—

> "અનાદિ મૂળ અક્ષરમૂર્તિ સદ્‌ગુરૂ ગુણાતીતાનંદસ્વામી અથવા અનાદિ મૂળ અક્ષર સ્વામી ગુણાતીતાનંદ"

એ શિલાલેખો ગુણાતીતાનંદના અનુયાયીઓએ મૂકેલા છે. વધુમાં નોંધવા જેવું છે કે–એ **બધાજ શિલાલેખો છેલ્લા લગભગ ૨૦ વરસમાં મૂકવામાં આવેલ છે.** (આંક ૨૪૬ ઉપર કોઇ તારીખ નથી). ખરૂં જોતાં તે મૂકનાર માણસોને પોતે એક દ્રષ્ટ કરે છે એ સિવાય બીજો કંઈ ખ્યાલ હતો નહિ. એ (ભેટ કરનારા—જેના નામો શિલાલેખમાં છે તેઓ)માંથી કોઇને આ દાવામાં તપાસવામાં આવેલ નથી. હવે એનો અર્થ સૂચવવામાં આવે છે તે પ્રમાણે છે કે નહિ તે આપણે જોઇએ. એમાં 'આદિ મહન્ત' શબ્દ ગુણાતીતાનંદસ્વામી જેઓ જુનાગઢ મંદિરના સંવત ૧૮૮૫ થી પોતે ધામમાં ગયા ત્યાં સુધી મહંત હતા તેમને માટે છે. મૂર્તિ શબ્દનો અર્થ અવતાર કરી શકાય નહિ અને બનવા જોગ છે કે કદાચ તેનો અર્થ તેમની ભક્તિને અંગે તેમને અમર અથવા મુક્ત કહેવાનો હોય. આ સંબંધમાં મી. અમીને આંક ૧૪૩ (ગોવિંદભક્ત)ની જુબાની ઉપર ટીકા કરેલી અને વ્યાજબી રીતે પણ તેથી કંઇ અર્થમાં ફેર પડતો નથી.

(૯૭) આગળ પેરા ૯૫ માં જણાવેલ ચોથા મુદ્દા બાબત સારંગપુરમાં હનુમાનજીની નજીકમાં ગોપાળાનંદસ્વામિની છબી છે. પુરાવો વાંચ્યા પછી મને લાગે છે કે–ત્યાંના હનુમાનજીની મૂર્તિ સાથે એ સ્વામીને ખાસ સંબંધ હતો એટલુજ ફક્ત એ બતાવે છે. ગોપાળાનંદસ્વામિનું ધ્યાન ધરવામાં આવે છે એમ કોઇજ કહેતું નથી. તેથી હું એવા અભિપ્રાય ઉપર આવું છું કે– **આગળ પેરા ૯૫ માં કરવામાં આવેલ કોઇ તકરારમાં તથ્ય નથી.**

(૯૮) જ્યાંસુધી મને લાગે વળગે છે ત્યાંસુધી **તેમાં ક્યાંય ગુણાતીતાનંદસ્વામી અક્ષરધામનો અવતાર હતા એમ કહેવામાં આવ્યું નથી** એ કબુલ કરવામાં આવેલું છે. ગુણાતીતાનંદસ્વામિની આગળ વપરાએલા શબ્દો સંબંધમાં આંક ૨૮૦ ના પેરા ૬૨ થી ૬૫ વાંચતાં નીચે મુજબ નક્કી થાય છેઃ—

(૧) રૂપ અને સ્વરૂપ એકજ હોવાનું કબુલ કરવામાં આવે છે.
(૨) સ્વરૂપ અને મૂર્તિ બન્ને એકજ હોવાનું કબુલ કરવામાં આવે છે.

તો પછી ત્રણેને એકજ કેમ ન કહી શકાય તે હું સમજી શકતો નથી. જો એમ હોય તો પછી બીજા ઘણા સાધુઓ ગુણાતીતાનંદસ્વામીના મોભાના હોવાનો દાવો કર.

(૯૯) આક ૨૮૦ કહે છે કે–ગુણાતીતાનદસ્વામી અક્ષરધામનો અવતાર હતા એવો રચના મૃતમા ભાવાર્થ થાય છે આક ૨૮૦ ના પેરા ૫૯ અને ૬૦ વાચતા જણાય છે કે–પ્રતિવાદી ન. ૧ ના શાસ્ત્રીને એ વસ્તુ છોડી દેવી પડેલી અથવા તેને એ ટેકો આપી શકેલા નહિ. પછી પુરુષોત્તમચરિત્રનો ઉલ્લેખ કરવામા આવેલો, પરતુ ચાર પ્રમાણપાત્ર ગ્રંથોના આધાર સીવાય તેની કંઇજ કીમત નથી.

નીચેની બીજી વસ્તુઓ કબુલ કરવામાં આવેલ છે–(આક ૨૮૦ના પેરા ૧૨૨-૧૨૫)

(૧) શ્રીજીમહારાજ ધામમાં ગયા તે પહેલાં તેમણે પોતાના સાધુઓ અને અનુયાયીઓને ગોપાળાનંદસ્વામિની આજ્ઞા મુજબ વર્તવા આજ્ઞા કરેલી.

(૨) એ વખતે શ્રીજીમહારાજે સત્સંગના મુખ્ય સાધુઓને બોલાવેલા અને તેમાં ગુણાતીતાનદ ન હતા.

(૩) હરિલીલામૃત (આંક ૩૦૩ અને ૩૦૪)માં ચાર સાધુઓ સત્સંગના સ્થંભરૂપે જણાવેલા છે અને તેમાં ગુણાતીતાનદસ્વામિનુ નામ નથી

(૪) શ્રીજીમહારાજે અમુક સાધુઓને આદર્શ સાધુઓ કહ્યા છે અને વધુમાં તેમને અનુસરવા જણાવ્યું છે અને એમા પણ ગુણાતીતાનદસ્વામિનું નામ ન હતું.

જો ગુણાતીતાનદસ્વામિનુ શ્રીજીમહારાજથી બીજાજ નબરનુ અગત્યનું સ્થાન હોત તો હુ ધારૂ છુ કે–ઉપર જણાવેની હકીકતોમા તે વિષે જણાવવામા આવ્યુ હોત આ ઉપરના દાવા માના પુરાવા અને સજોગોથી નીચે જણાવ્યા કરતા વધુ કઈ નિર્ણય થઇ શકે એમ નથી —

(૧) ૩૭ વરસ સુધી ગુણાતીતાનદસ્વામી જુનાગઢ મદિરના મહત હતા

(૨) તે ઘણા પવિત્ર સાધુ હતા અને કાઠીયાવાડમા કે જ્યા તેઓ જન્મ્યા હતા અને ધામમા ગયા ત્યા સુધી રહ્યા હતા ત્યા તેમને માટે બહુ માન હતુ

(૩) તેમના ભક્તિભાવને અગે અનેક માણસો તેમને ગુરૂ તરીકે ગણતા

આ વસ્તુનો આટલેથીજ અત આવતો નથી કારણ કે પોતાની સાથે જન્મેલા મુક્તોની ઓળખ કોઇએ પણ ન જાણવી એવી આજ્ઞા શ્રીજીમહારાજે કરેલી અને જે હકીકત લોકોએ નહિ જાણવી એમ ભગવાને ઇચ્છા રાખેલી અને ઠરાવેલું તે હકીકત પ્રતિવાદીઓ કેમ ઉકેલી શક્યા એ વિચિત્ર છે મ્હારે તો ફક્ત એજ સવાલ સાથે નિસ્બત છે કે–વડતાલ સસ્થા ઉપગની માન્યતાને અનુસરે છે કે નહિ અથવા સ્થાપકે તેવો ઉપદેશ કરેલો કે નહિ પ્રતિવાદીઓ જે માન્યતા ધરાવે છે એ ખરી છે કે ખોટી એ સવાલ સાથે મ્હારે નિસ્બત નથી પ્રતિવાદીઓના સૂચન પ્રમાણે શ્રીજીમહારાજે કદી કહ્યુ નથી અથવા લખ્યું નથી એ ચોક્કસ છે. અને ગુણાતીતાનંદસ્વામિના ધામમાં ગયા પછી ઘણાં વરસો સુધી કોઇને એવો કઇજ વિચાર નહોતો.

(૧૦૦) નર ભાવિક ભક્ત હતા અને ગુણાતીતાનદ પણ ભાવિક ભક્ત હતા એને આધારે પ્રતિવાદીઓ નરનારાયણમાના નરને ઠેકાણે ગુણાતીતનદને મુકે છે એમ મને લાગે છે એ વિચાર

કદાચ સારો અથવા વધારે ઉમદા હોય તો પણ ગ્રંથોના પ્રમાણ સિવાય કંઇજ ફેરફાર કરી શકાય નહિ.

(૧૦૧) આ સંબંધમાં ગી. અમીને એવી દલીલ કરી હતી કે શ્રીજીમહારાજે એમ કર્યું હતું કે–પોતે પોતાના મુક્તો અને અક્ષરધામ સહિત પૃથ્વી ઉપર આવેલા હતા અને તેમના અસીલો (પ્રતિવાદીઓ) જણાવે છે કે–ગુણાતીતાનંદસ્વામી અક્ષરધામનો અવતાર હતા અને 'એ ખોટું છે' એમ વાદી સાબીત કરી શક્યા નથી. આ દલીલ સ્વીકારી શકાય તેમ નથી, કારણ કે ભગવાને લોકોને જે વસ્તુ ન જાણવા માટે ઠરાવ્યું હોય તે ઉપર પોતે કંઇ પ્રકાશ પાડી શકે તેમ છે એમ વાદીએ કદાપિ જણાવ્યું નથી.

(૧૦૨) સંસ્થા માને છે અને પ્રચાર કરે છે તેમ 'સ્વામિનારાયણ' એટલે શ્રીજીમહારાજ એકલાજ એવો અર્થ નથી પણ એનો અર્થ 'સ્વામી' અને 'નારાયણ' એટલે કે 'અક્ષર' અને 'પુરૂષોત્તમ' અથવા 'ગુણાતીતાનંદસ્વામી' અને 'શ્રીજીમહારાજ' એવો છે એમ પ્રતિવાદીઓએ શોધી કાઢ્યું છે. પ્રતિવાદી નં. એકના કેટલાક સાક્ષીઓ જણાવે છે કે–તેઓ પ્રતિ. નં. ૧ ના પરિચયમાં'આવ્યા પછી ઉપરનો અર્થ જાણતા થયા છે. પ્રતિવાદી નં. એકે આવો અર્થ કર્યાથી એમજ કહેવાય કે ભજવા અને ધ્યાન ધરવા માટે તેણે ભગવાનનું દ્વૈત-પણું સ્થાપ્યું છે. આ સંબંધમાં આંક ૨૮૦ કબુલ કરે છે કે–આ શબ્દ (સ્વામિનારાયણ) સત્સંગિજીવન, સર્વમંગળસ્તોત્ર અને જન્મમંગળસ્તોત્રમાં શ્રીજીમહારાજ એક-લાનેજ માટે વપરાયેલ છે (પેરા ૯૪). વધુમાં તે કબુલ કરે છે કે–'સ્વામિનારાયણ' શબ્દનો 'ગુણાતીતાનંદ' અને 'શ્રીજીમહારાજ' એવો અર્થ સત્સંગિજીવનમાં કયાંય કરી શકાય એમ નથી અને તેમની જુબાનીના પેરા ૯૫ થી જણાય છે કે–બે વ્યક્તીઓના સમાવેશની આ રીતને ટેકો આપી શકાય તેમ નથી. કદાચ તેમનાથી વધારે નહિ તો તેમના જેટલાજ વિદ્વાન્ અને પવિત્ર માણસો ૭૫ વરસોથી વધારે સમયમાં જે ઉકેલી ન શક્યા એ વસ્તુ પ્રતિવાદીઓ કેવી રીતે ખોળી શક્યા એ વિચિત્ર છે.

(૧૦૩) એટલું કહેવું પુરતુ છે કે–પ્રતિવાદી નં. ૧ વડતાલ મંદિરથી જુદું મંદિર સ્થાપે છે અને તેમાં વડતાલ મંદિરોથી અજાણી (જુદી જાતની) મૂર્તિ પધરાવે છે.

(૧૦૪) પ્રતિવાદી નં. એક ઇચ્છે છે કે–આ નવા મંદિરમાં પણ સાધુઓ, પાળાઓ અને બ્રહ્મચારીઓ હોવા જોઇએ અને પ્રતિવાદી નં. ૧ સંપ્રદાયના ચાર પ્રમાણ-પાત્ર ગ્રંથોનાં લખાણોનો સ્પષ્ટપણે ભંગ કરી પોતે દીક્ષા અને મંત્ર ઉપદેશ આપે છે. દીક્ષાવિષે મેં અગાઉ જણાવેલ છે અને એ બાબત ફરીથી લખવાની જરૂર નથી. પ્રતિવાદી નં. ૧ બ્રહ્મચારીને પણ દીક્ષા આપવાની હિંમત ધરાવે છે. (જુઓ–આંક ૯૨. આંક ૯૩ શ્લોક ૨૪. સ. જી. પ્રકરણ ૪ અધ્યાય ૫૦ શ્લોક ૨–૪). અવશ્ય કરીને એ સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનું મંદિર નથી. જો કે ઘણી બાબતોમાં તે મળતું દેખાય છે. ઇષ્ટદેવ શ્રીકૃષ્ણને મુખ્ય સ્થાનમાંથી કાઢી નાંખવામાં આવ્યા છે અને તેમને અક્ષર-પુરૂષોત્તમ પછીનું બીજું સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે એ બાબત મેં અગાઉ જણાવ્યું છે. એટલું કહેવું પૂરતું છે કે–સિદ્ધાન્તો અને ક્રિયાઓ પણ બદલવામાં આવેલી છે.

(૧૦૫) એમ છતાં બોચાસણ મંદિર બાંધ્યા પછી પ્રતિવાદી નં. ૧ પોતે આચાર્યની ફરજને બજાવી શકે કે કેમ એ વિષે ખચકાયા અને વિચારમાં પડયા. એમણે એમ વિચાર્યું

હશે કે એ પાખંડી ગણાશે અને તેથી એ કાર્ય માટે કોઇ ધર્મવંશમાંથી મળી શકે એમ છે કે નહિ એ શોધવા પ્રયત્ન કર્યો એ તપાસમાં એઓ મદદગાર થયા અને એમણે **રાજેશ્રીપ્રસાદને** બોલાવ્યા આક ૧૬૦ કહે છે કે–એટલાજ માટે રાજેશ્રીપ્રસાદને પડગીથી લાવવામાં આવેલા અને આક ૨૮૦ કબુલ કરે છે કે–રાજેશ્રીપ્રસાદ આવેલા અને થોડા દીનમાં ઓચામણમાં રહેતા. આ બાબતમાં પોતાના વર્તન પ્રત્યેની શરમ દૂર કરવા પ્રતિ ન ૧ અને ૬ એ યોગ્ય ધાર્યું નથી અને તેથી આક ૧૬૦ કહે છે તે સ્વીકારવુંજ જોઇએ (જુઓ–૨૯ બૉમ્બે લૉ રીપોર્ટર ૧૩૫૭. ગુરબક્ષસિંહ વિરૂદ્ધ ગુરદીઆલસિંહ) વધુમાં વાદીએ પ્રતિવાદી એકને હીમામના ચોપડા (આ વર્તના રોજમેળ) રજુ કરવા જણાવેલું છતાં તેમણે રજુ કર્યાં નથી રાજેશ્રીપ્રસાદને ગાદીએ બેસાડેલા કે નહિ એ સાથે મ્હારે નિસ્બત નથી પણ એ વાત ચોકસ છે કે–એ માટે પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો હતો પરંતુ જ્યારે પ્રતિવાદી ન. ૧ ને જણાયું કે–એ બાબત પ્રયત્ન કરવો નિરર્થક હતો **ત્યારે આચાર્યની બધીજ ફરજો તેમણે પોતે ઉપાડી લીધી અને પોતે (પાટીદાર સાધુ હોઈ) બ્રહ્મચારીઓને દીક્ષા આપવામાં વર્ણાશ્રમ ધર્મની અવગણના કરી છે.**

(૧૦૬) પછી તેમણે સારંગપુર અને ગોંડળમાં શિખરબંધ મંદિરો બંધાવ્યા એ નોંધવા જેવું છે કે–**આ બન્ને જગાઓએ વડતાલ ગાદીનાં મોટા મંદિરો છે અને લોકોને જુદા સિદ્ધાન્તો અને જુદી વસ્તુઓ શીખવવાની ન હોય અથવા તો એ મંદિરો હરીફ મંદિરો ન હોય તો આ મંદિરો માટે વ્યાજબીપણું બતાવી શકાય નહિ.** પ્રતિવાદીઓના કેટલાક સાક્ષીઓએ એવું સૂચવવા પ્રયત્ન કર્યો છે કે–તેઓ પ્રતિવાદી ન એકને આચાર્યના કરતાં વધુ વિદ્વાન અને પવિત્ર માને છે અને તેથી તેઓ આચાર્ય કરતાં પ્રતિ ન એકને વધુ માને છે **પ્રતિવાદી નં. એકના આ સંબંધના વર્તન ઉપરથી પ્રતિવાદી નં. એકના હૃદયમાં કોઇના આત્માનો ઉદ્ધાર કરવાનો ઉદ્દેશ નથી, પણ હરીફ મંદિરો સ્થાપી પોતાની તકલીફો કે જે તે સારી રીતે સમજે છે તેનું સંપ્રદાય ઉપર વેર વાળવા બહાર પડેલા છે એમ દલીલ કરવા વાદીને તક મળી છે.** વધુમાં એમ કહી શકાય કે–જો ફરજ ન બજાવવા બાબત આચાર્યોનો કસુર કાઢવામાં આવે તો બીજા જન્મમાં મોક્ષ અથવા પરમ પદ મેળવવા સાથે કાંઇ સંબંધ ન હોય તેવા હેતુ માટે કેટલાક લોકોના ભોળપણનો ગેરલાભ ઉઠાવવાના વધુ ગંભીર આક્ષેપનો જવાબ પ્રતિ ન ૧ ને આપવાનો રહે છે આ દલીલો ઉપર મ્હારે કંઇ નિર્ણય કરવાનો નથી (કાયદેસર રીતે એ મારી ફરજ નથી અને એ મારે માટે જરૂરી નથી)

(૧૦૭) હવે પછીનો બનાવ ગઢડાનો છે–**ભાવનગર સ્ટેટમાં ગઢડામાં સ્થાપનાના વખતનું એક ઘણુંજ મોટું મંદિર છે** આક ૨૮૦ કબુલ કરે છે કે–પ્રતિવાદી નં એકે **જુના મંદિરની નજદીકમાંજ પોતાનું (બોચાસણ મંદિરના નામનું) મંદિર** બાંધવા **માટે જમીનની પરવાનગી** માગેલી એમ જણાય છે કે એ માગણી સ્વીકારવામાં આવી નહોતી અને મંજુરી આપવામાં આવેલી નહિ **જો સિદ્ધાન્તો, પંથ અને ક્રિયાઓ એકજ હોય તો જ્યાં જ્યાં મંદિરો મોજુદ હોય ત્યાં ત્યાં નવા મંદિરો બાંધવા માટે કશું વ્યાજબીપણું હું જોઇ શકતો નથી**

(૧૦૮) પછી રાધારમણનો દાવો આવે છે અને આક ૨૮૦ કબુલ કરે છે કે–રાધારમણને **એ દાવો ચલાવવા માટે આશરે રૂા ૧૧૦૦ અથવા ૧૨૦૦ આપવામાં આવ્યા હતા.**

આટલેથીજ એ વાત અટકતી નથી. કારણ કે વધુમાં પ્રતિવાદી નં. ૬ કે જે પ્રતિ. નં. એકનો જમણો હાથ છે (બન્ને સાક્ષીના પાંજરામાં આવ્યા નથી) તેણે રાધારમણપ્રસાદના કેસમાં એફીડેવીટ કરેલી અને આ દાવામાં આંક ૩૪૭ તેની સહીસિક્કાવાળી નકલ છે. અને તેના ત્રીજા પેરામાં પ્રતિવાદી નં. ૬ (નિર્ગુણદાસ) નિચે મુજબ હકીકત કહે છે:—

"હું જણાવું છું કે-લગભગ ૨૪ વરસ પહેલાં હું અને કેટલાક બીજા સાધુઓ કે જે પહેલાં વડતાલ ગાદીને લગતા સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના હતા તે અમુક મતભેદાને અંગે વડતાલગાદીથી જુદા પડેલા અને અમે ગુજરાતમાં જુદી જુદી જગાએએ મંદિરો બાંધ્યાં છે અને તેનો વહીવટ અમે કરીએ છીએ. અને મ્હારે તથા મ્હારા સમાગમીઓને (કે જે એ રીતે જુદા પડયા છે તેમને) અમદાવાદ અથવા વડતાલ બેમાંથી એકેય ગાદીપતિઓ સાથે કોઇ જાતનો સંબંધ નથી."

આંક ૨૮૦ કબુલ કરે છે કે-આ દાવામાં પ્રતિવાદી નં. એકે અને ૬ એ બધીજ બાબતમાં દોરવણી આપેલી તથા આ દાવો ચાલતો હતો ત્યાં સુધી તેઓ બોરસદમાં રહેતા અને વધુમાં પ્રતિ. ૧ તથા નં. ૬ બન્નેનો સામાન્ય બચાવ છે. અને આ હકીકતોથી જણાય છે કે-તેઓએ અખત્યાર કરેલી વર્તણુંક બન્નેને બંધનકર્તા છે. પ્રતિવાદી નં. ૬ જણાવે છે કે-તે તથા તેના જોડીદારો પહેલાં સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના હતા. અને આનો અર્થ સ્વાભાવિક રીતેજ એવો થાય છે કે-તેઓ હાલમાં તે સંપ્રદાયના નથી. પછી સવાલ ફક્ત એકજ રહે છે કે-જે માણસો સત્સંગિજીવન, શિક્ષાપત્રી અને વચનામૃતનો ફક્ત શોખ ધરાવતા હોય તેમને માટે સંસ્થામાં કંઈ સ્થાન છે કે કેમ? હું ધારૂં છું કે ન હોય. એ સંપ્રદાયની અંદર હોય યા બહાર હોય. જો એ લોકો એમ કહેતા હોય કે પોતે સંપ્રદાય બહાર છે તો ચોક્કસ થાય છે કે તેઓ અંદર નથી. અને એમ તો કહી શકાય એમ નથી કે-પોતે થોડીક બાબતો માટે અંદર છે અને થોડીક બાબતો માટે બહાર છે. તેઓ એવી દલીલ કરીજ શકે નહિ કે-ટ્રસ્ટની મીલક્તનો લાભ ઉઠાવવા પૂરતા પોતે સંપ્રદાયમાં છે અને બીજી બધી બાબતોમાં તેઓ બહાર છે.

(૧૦૯) તેથી નિચેના નિર્ણયો થાય છે:—

(૧) પ્રતિવાદી નં. એકે જુદાં મંદિરો અને ખરી હકીકતમાં હરીફ મંદિરો સ્થાપ્યાં છે.

(૨) સિદ્ધાન્તો બદલ્યા છે.

(૩) ક્રિયાઓ બદલી છે.

(૪) પોતાના પંથમાં પ્રતિ. નં. ૧ પોતે આચાર્યનાં બધાંજ કાર્યો કરેછે.

(૧) પૂજા માટે પ્રતિમાઓ આપે છે. (જુઓ આંક ૨૦૦ પેરા ૫)

(૨) ધરમાદો અને નામવેરો ઉઘરાવે છે અને પોતાની 'પધરામણી' કરાવે છે. (આંક ૨૧૭ પેરા ૭)

(૩) પ્રતિવાદી નં. ૧ ગુરૂ અથવા આચાર્ય હોઇ ત્રીજું આચાર્ય-પદ જાણે સ્થાપ્યું છે. અને પ્રતિ. નં. એકે શ્રીજીમહારાજની નકલ કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

(૪) તે સાધુઓને દીક્ષા આપે છે.

(૫) બ્રહ્મચારીઓને દીક્ષા આપી વર્ણાશ્રમધર્મના આખાય નિયમનું ઉલ્લંઘન કર્યું છે.

(૬) પોતે મિલકતો ધરાવે છે અને તેમાં હિત ધરાવનારા કોણ છે એ અનિશ્ચિત છે.

(૫) પ્રતિવાદી નં. ૧ પોતાના પંથને 'સંસ્થાન' તરીકે ઓળખાવે છે. (જુઓ આંક ૨૪૧)

(૬) પ્રતિવાદી નં ૧ ગુણાતીતાનંદસ્વામિની વાતોને વચનામૃતો જેવીજ ગણે છે અને બોચાસણના સાધુઓ પારાયણ કરે છે તેમાં આ વાંચવામાં આવે છે (આંક ૨૬૮). (આંક ૨૮૦ તેમાની કેટલીક વાતો કે જે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું હતું તેની વિરૂદ્ધમાં હતી તેને ટેકો આપી શકયો ન હતો અને તેથી તેણે જણાવ્યું કે-તેઓ તેમાંની કેટલીક વાંચે છે અને બાકીની નકારે છે.)

(૭) સિદ્ધાન્તોમાં ફેર.

(૧) શ્રીજીમહારાજ ક્ષર, અક્ષર અને શ્રીકૃષ્ણ કહેતા. અને પ્રતિવાદીઓએ તેમાં ગુણાતીતાનંદને ઉમેર્યા.

(૨) ફક્ત ગુણાતીતાનંદમાં માન્યતાવાળાઓનેજ મોક્ષ મળે. આ માન્યતા તદ્દન જુદી છે.

(૩) શ્રીજીમહારાજનું ગોલોક એ નીચી કોટીની દુનિયા બને છે અને તેને માટે બહુ મહેનત કરવા જેવી નથી એમ કરી કાઢી નાંખવામાં આવે છે.

(૪) શ્રીકૃષ્ણને શ્રીજીમહારાજથી ઉતરતી કોટીના ગણવામાં આવ્યા અને એ સહજાનંદસ્વામી ન હતા.

(૫) શ્રીકૃષ્ણ પોતાનું ઈષ્ટદેવ તરીકેનું સ્થાન ગુમાવે છે અને તે સ્થાનમાં બે દેવોની સ્થાપના કરવામાં આવે છે.

(૮) સત્સંગને બદલે 'ગુણાતીતજ્ઞાનમંડળ' મૂકવામાં આવે છે.

(૯) હરીફ સમૈયા:—

મેં ઉપર જણાવેલ કલમો બાબત અગાઉ જણાવેલ છે અને આ બન્ને પક્ષોમાં કંઈ વસ્તુનું સામ્ય છે તે હું સમજી શકતો નથી. એથી જણાય છે કે—એ હરીફ પંથ અથવા સંપ્રદાય છે કે જેમાં બધુંય જુદું છે. પ્રતિવાદી નં. એકને શક્તિશાળી માણસ ગણવો જોઈએ કારણ કે તેણે ૩૦ વરસમાં આટલું બધું કર્યું છે.

(૧૧૦) આ બધા બનાવોની દ્રષ્ટિએ પ્રતિ. નં. એકને કાઢી મુકવા હતા કે કેમ એ સંબંધમાં પુરાવો તપાસવો જોઇએ. ઉપર જણાવેલ બનાવો એક દિવસમાં બન્યા હતા એમ કહી

શકાય નહિ. કયા સિદ્ધાન્તો હોવા જોઇએ અને કયા દેવોને કયું સ્થાન હોવું જોઇએ એ બાબત ઘણો વિચાર કર્યો હશે. સંભવ છે કે પોતાની માન્યતા પ્રમાણે પ્રતિવાદી નં. એકે ઉપર જણાવ્યા મુજબ વડતાલના નિયમોથી જુદા પ્રકારનો ઉપદેશ કર્યો હતો. આ કાર્યોની નોંધ થઇ હતી અને એક સભા ભરવામા આવેલી.

(૧૧૧) પ્રતિવાદી નં. એકે સંવત ૧૯૬૧ ના ચૈત્રી સમૈયા પહેલાં વડતાલ છોડેલું એ હકીકત કબુલ કરેલી છે. આ દાવામા વધુમા સાબીત થયુ છે કે–કોઇજ સાધુ આચાર્યની આજ્ઞા લીધા સીવાય વડતાલ છોડી શકે નહિ. અને પ્રતિવાદી નં. એકને જો કાઢી મૂકવામા ન આવ્યા હોય તોપણુ એ તો ચોક્કસ છે કે–તેમણે વગર આજ્ઞાયે વડતાલ છોડેલું. તેથી હકીકતો એવી છે કે —

પ્રતિવાદી નં. એકે લડાયક વલણ લીધેલું અને ઘણું કરીને સંસ્થાની તે વખતની માન્યતાઓની વિરૂદ્ધની વસ્તુઓનો ઉપદેશ કરતો હતો. અને પ્રતિ નં ૧ હંમેશ માટે જતો રહ્યો અથવા આક ૧૪૩ ના જણાવવા મુજબ તેને ગોરધનદાસ કોઠારીએ કાઢી મૂકેલો. લેખિત હકીકત ઉપરથી એમ જણાય છે કે–આ સભા થયાનુ નાકબુલ કરવામા આવે છે પણ વાદીના કથન મુજબ સભા ભરવામાં આવી હતી એ બનાવવા આ દાવામા પૂરતો પૂરાવો છે આક ૩૦૬ અને ૨૪૨ જણાવે છે કે–તેમણે આવી સભા કદી જોઇ નહોતી પણ હું તે સ્વીકારવા તૈયાર નથી (આક ૧૭૬ નો પેરે ૩૧ અને ૧૪૩ નો પેરો ૩૮ વાચો) આક ૧૭૬ (શાસ્ત્રી હરિજીવનદાસ) ની ઉલટ તપાસમા આવા સભાના વિધિ સંબધે ઘણા સવાલો પૂછવામા આવ્યા હતા. ગમે તેમ પણ કોઇ પણ સધુને કાઢી મુકવાનો હક્ક આચાર્યનો છે પ્રતિવાદી નં. ૧ ના પંથમાં એવો વિધિ છે કે–સાધુઓ ફરીયાદ કરે અને પ્રતિ. નં. ૧ ને તે વ્યાજબી જણાય તો તે માણસને પંથમાંથી પોતે કાઢી મૂકે છે (આક ૨૮૦) એજ વિધિ છે એમ જણાય છે અને શ્રીજીમહારાજ એજ પ્રમાણે કરતા હતા. રઘુનાથદાસ નામના કોઈ માણસને શ્રીજીમહારાજે વિમુખ કરેલો. તે વખતે શુ બનેલુ તે બાબત આક ૩૦૩ મા ૩૬૨ મે પાને વર્ણવેલુ છે રઘુનાથદાસ શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞામા રહેતા ન હતા અને એક રામદાસ નામના સાધુએ શ્રીજીમહારાજને ફરીયાદ કરી કે–તેને કાઢી મૂકવો જોઇએ અને તે પ્રમાણે તેને કાઢી મૂકવામાં આવેલ. એમ જણાય છે કે–એ માટે કોઈ ખાસ વિધિ નથી અને શકય પણ નથી ફક્ત એજ વિધિ હોવાનુ જણાય છે કે–ફરીયાદ કરવામા આવે છે અને જો તે બાબત આચાર્યને ખાત્રી થાય છે તો ફરીયાદ પ્રમાણે શિક્ષા કરવામા આવે છે.

(૧૧૨) મી અમીને એવી દલીલ કરી હતી કે–નોટીસ આપવામા આવેલ ન હતી અને હુકમ પસાર કરતા પહેલા પ્રતિવાદી નં એક પાસે કઈજ જવાબ માગવામા આવ્યો નહોતો વધુમા દલીલ કરવામા આવી હતી કે–આ બાબત ઉપર કાયદો ન્યાત અથવા મડળમાથી બહિષ્કૃત કર્યાના કેસ જેવોજ છે છતા પણ એમ કહેવુજ જોઇએ કે– દેવળ (ધાર્મિક સસ્થા) અને ન્યાતનો સવાલ હોય ત્યાસુધી તેમા એક અગત્યનુ જુદાપણુ છે દેવળ (ધાર્મિક સસ્થા)મા માણસ આમત્રણથી દાખલ થાય છે જ્યારે ન્યાતમા માણસ જન્મથી દાખલ થાય છે કલમ (મડળે)નુ બંધારણ માથા ઉપર ગીને લેખિત હોય છે. મારી માન્યતા મુજબ જે માણસ હક્કો

આપે તે માણુસ જ્યાંસુધી વેરભાવથી અથવા એકહથ્થુપણે કામ કરે નહિ ત્યાં સુધી તે હક્કો પાછા ખેંચી લઇ શકે. ઉપર જણાવેલા ઠરાવમાં વેરભાવ યા એકહથ્થુપણું હતું એમ કહી શકાય નહિ. ટાંકેલા ફેંસલાઓનો આપણે આગળ ઉપર વિચાર કરીશું.

(૧૧૩) આ સંબંધમાં દસ્તાવેજી પુરાવો આંક ૧૮૩ નો ઠરાવ છે. આ પછી ભીમજી કોઠારીએ કેટલાક ટ્રસ્ટીઓને એ ઠરાવ ઉપરના પોતપોતાના અભિપ્રાય જણાવવા માટે કાગળ (આંક ૧૮૪) લખેલો. આંક ૧૮૪ થી જણાય છે કે-ટ્રસ્ટીઓમાંની બહુમતિએ એ ઠરાવને પસંદ રાખેલો. એ કહેવું જોઇએ કે-તે પછીનું પ્રતિવાદી નં. એકનું વર્તન જણાવે છે કે તેમણે હરીફ મંદિરો સ્થાપ્યાં. પછી વાદીના પૂર્વગામિઓ આંક ૧૮૩ ના ઠરાવના અમલ માટે આતુર હતા. આ સંબંધમાં આંક ૧૬૦ (પેરા ૯-૧૦) કહે છે કે-આ વિષે હુકમો કાઢવામાં આવેલા અને આ બાબતની વિરૂદ્ધમાં કંઇ નથી. આંક ૧૮૮ થી રેવાશંકર ભવાનીશંકરને તપાસવામાં આવેલા અને તે સોગંદપૂર્વક જણાવે છે કે-૧૯૬૩ માં પ્રતિવાદી નં. એકે કેટલાંક હરિમંદિરોમાં દાખલ થવા માટે પ્રયત્ન કરેલો અને પ્રતિવાદી નં. એકના એ વર્તનને અંગે યોગ્ય અધિકારીઓને અરજીઓ કરવામાં આવેલી. વધુમાં એ જણાવે છે કે-એ અરજીઓના પરિણામે પ્રતિવાદી નં. એકને કોઇપણ હરિમંદિરમાં ન જવા માટે હુકમ કરવામાં આવેલો. અને ખરી હકીકતમાં પ્રતિવાદી નં. એકે ખાત્રી આપેલી કે-એ બાબતમાં જ્યાં સુધી તે દીવાની અદાલતમાંથી રીતસરનો હુકમ મેળવશે નહિ ત્યાંસુધી કોઇજ હરિમંદિરમાં દાખલ થશે નહિ. વાદી તરફે કરેલ અરજીના જવાબમાં વડોદરાના સુબાનો મૂળ કાગળ આંક ૧૯૧ છે. આ હકીકત ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે પ્રતિવાદી નં. એકને હરિમંદિરોમાં દાખલ થવા દેવામાં આવતો નહિ અને તે માટે આંક ૧૮૩ ના ઠરાવ સિવાય બીજું કંઇ કારણ હોઇ શકે નહિ અને બનેલી હકીકતોની જાણ પ્રતિવાદી ન. એકને હતી એમ ચોક્કસ કહી શકાય. મી. અમીને એવી દલીલ કરી છે કે-શાન્તિનો ભંગ ન થાય એ દૃષ્ટિએ એ અરજીઓ કરવામાં આવેલી. એ વાત નિઃશંક સાચી છે. પણ સવાલ એ છે કે-એ અરજીઓ શાથી અને કયા કારણોથી થયેલી? કારણ ચોક્કસ છે અને તે એ કે-પ્રતિવાદી નં. એકને કાઢી મૂકવામાં આવેલા હતા. આ સંજોગોમાં સવાલ એ ઉપસ્થિત થાય છે કે- પ્રતિવાદી નં. એકે પોતાને મંદિરોમાં દાખલ થવાનો હક છે અને તેની સામેનો વિરોધ વ્યાજબી નથી એમ સાબીત કરવા માટે પગલાં કેમ ન લીધાં? વધુમાં એ નોંધવા જેવું છે કે-જો પ્રતિવાદી ન. ૧ સંપ્રદાયના સાધુ હોત તો તેમને હરિમંદિરોમાં દાખલ થતા અટકાવી શકાત નહિ અને કોઇજ સાધુ (જો સંપ્રદાયનો હોય તો) એવું વર્તન શાન્ત રહી સહન કરે નહિ.

(૧૧૪) હવે આપણે આ સંબંધે પ્રતિવાદી ન. એકની દલીલો ઉપર આવીએ અને તે નીચે મુજબ છેઃ—

(૧) પ્રતિ. નં. ૧ ને જુદા પાડવામાં આવ્યા હતા અને તે વિમુખ બનાવવા બરાબર ન હતું અને કહી શકાય પણ નહિ.

(૨) કોઇજ જાતનો વિધિ કરવામાં આવ્યો ન્હોતો અને એ બાબત જાણ કરવામાં આવી ન હતી તેમજ વસ્તુસ્થિતિનો ખુલાસો કરવા માટે તક આપવામાં આવી ન હોતી, તેથી કુદરતી ન્યાયના નિયમની વિરૂદ્ધનો એ ઠરાવ છે.

(૩) આંક ૧૮૩ માં જણાવેલા આક્ષેપો સાબીત થતા નથી. આક્ષેપો નિચે મુજબ છે.—

(૧) કુંજવિહારીપ્રસાદ પાસે દીક્ષા અપાવવી.

(૨) જુદી ઉપાસના કરવી.

એ વિધિ બાબત મેં અગાઉ જણાવ્યું છે અને વાસ્તવિક રીતે રઘુનાથદાસ બાબત થયેલ સીવાય બીજો કોઈ અમુક વિધિ નથી. છતાંય બચાવ માટે મી. અમીન નિચેના વચનામૃતોનો ઉતારો કરે છેઃ—

ગઢડા પ્રથમ ૭૭ (આંક ૩૫૯ પાન ૧૯૦)
ગઢડા મધ્ય ૨૬ („ „ „ ૪૯૨)
„ „ ૬૦ („ „ „ ૫૫૯)

આ બધાંજ વચનામૃતોમા 'વિમુખ' શબ્દ વપરાયેલો છે, પણ તે ફક્ત એટલુંજ બનાવે છે કે–માણસે પોતાની જાતને ક્યારે 'વિમુખ' ગણવી. હેતુ એવો છે કે–સત્સંગિઓએ અમુક બાબતો ન કરવી જોઈએ અને છતાંય ધર્મના મનાઈ હુકમથી ઉપરવટ થઇ એ વસ્તુઓ કરે તો બાહ્ય દૃષ્ટિએ પોતાને સત્સંગી કહેવાડે છતા પોતાનાં કર્મોથી 'વિમુખ' બને છે. એકજ વસ્તુ ઉપર ભાર મૂકવાનો જણાય છે અને તે એ કે સત્સંગિઓએ ભક્તિને માટે અમુક વસ્તુઓ ન કરવી જોઇએ અને તેમ હોવા છતા પણ તેઓ મના કરેલી વસ્તુઓ કરે અને જો તેમ તેઓ પકડાય નહિ અને ખબર ન પડે તોપણ તેમણે પોતાની જાતોને 'વિમુખ' થયેલી ગણવી જોઇએ. પહેલા વચનામૃતનો સાર એવો છે કે–સદાચારનો ત્યાગ કરી ધર્મ અને ભક્તિનું અનુસરણ કરવુ નિરર્થક છે અને સદાચાર સીવાયનો માણસ 'વિમુખ' બને છે. બીજા વચનામૃતનો સાર એવો છે કે–ભગવાન્ અથવા ભગવાનના ભક્તે નામંજુર કરેલી વસ્તુઓ સત્સંગીએ ન કરવી જોઇએ. અને સત્સંગીએ બીજાના દોષ જોવા પ્રયત્ન ન કરવો જોઇએ પણ પોતાનાજ દોષો શોધી કાઢી પોતાનીજ જાતને સુધારવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. આ પ્રમાણે વર્તવામા કસુર કરનાર 'વિમુખ' બને છે. છેલ્લુ વચનામૃત જણાવે છે કે–સંપ્રદાયના સાધુઓનુ સ્થાન બીજા સાધુઓની સરખામણીમાં અનેરું છે અને જો સત્સંગી જણાવેલા માર્ગ પ્રમાણે વર્તે નહિ તેણે પોતાની જાતને 'વિમુખ' થયેલ સમજવી. ઉપદેશ એવો છે કે વિચારોને પણ કાબુમા રાખવા જોઇએ અને એમ નહિ કે માણસને આ પ્રમાણે વિમુખ બનાવવો જોઇએ, કારણ કે વ્યવહારુ તકલીફ એ ઉભી થાય કે કોઈનેજ પકડી શકાય નહિ અથવા વિમુખ બનાવી શકાય નહિ. મી. અમીન જણાવે છે એ ભાવાર્થ હોય તો મ્હને દહેશત છે કે કદાચ સવાલ એ ઉભો થાય કે સંપ્રદાયની અંદર કોણ છે અને નહિ કે કોણ બહાર છે? તેથી મ્હારા મત પ્રમાણે આ વચનામૃતો કોઇપણ રીતે પ્રતિવાદીઓના કેસને મદદ કરતાં નથી.

(૧૨૫) બીજી દલીલ એવી કરવામા આવે છે કે–પ્રતિવાદી નં. એમને કહી મુકવામાં આવ્યા ન હતા પણ તેઓ પોતાની મરજીથીજ જતા રહ્યા હતા. આ સંબંધમા જણાવવું જોઈએ કે–વાદી તરફના મૌખીક પુરાવા માટે કંઇજ સવાલ કરવામાં આવ્યો નથી. પ્રતિવાદીઓ નં. ૨ અને ૬ કે જેઓ ઘણી વસ્તુઓ સમજાવી શકયા હોત તેઓ સાક્ષીના પાંજરાથી દૂર રહ્યા છે અને તે પણ ઇરાદાપૂર્વક. આ સંબંધમા ૨૯ બોમ્બે લૉ રીપોર્ટ ૧૯૫૨ ના પાના ૧૩૯૯ ઉપરની નીમ (ગુરુબક્ષસિંહ વિ. ગુરુદીઆલસિંહ) મુદ્દામની છે—

"અમે એ દલીલ માન્ય રાખતા નથી. જે પક્ષકાર બધી હકીકતો જાણતો હોય તે પોતાની જુબાનીથી એ હકીકતોને લગતી શંકાઓ દૂર કરી શકે અને તેની જુબાની વડેજ ન્યાયની અદાલત પોતાનું ધ્યેય પહોંચી શકે અને એ રીતે બધી હકીકતોની વીગતો બાબત ઉલટ તપાસ થઇ શકે. પક્ષકારે જે હકીકત લખાણમાં જણાવી છે તેજ હકીકત તે જણાવને એમ કહેવામાં આવે છે પણ તેમાં ઉલટ તપાસનો સવાલ ગણવામાં આવ્યો નથી અને અમે માનીએ છીએ કે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે કાયદા મુજબ જો આ તકરાર છણવામાં આવી હોત તો હાઇકોર્ટ જે નિર્ણય ઉપર આવી છે તે નિર્ણય ઉપર આવતે નહિ"

પ્રતિવાદી નં. એક એકલાજ, તેમના કહેવા પ્રમાણે ઉપર જણાવેલ સંજોગોમાં જતા રહેલા એ સમજાવી શક્યા હોત. **સં. ૧૯૬૦ માં અને તે પહેલાં તેઓ શું ઉપદેશ કરતા હતા તે પણ એઓ પોતેજ કહી શક્યા હોત અને તેમણે કશુંજ સ્પષ્ટ કરવાની દરકાર કરી નથી એ ના કહી શકાય એમ નથી.** વાદીની ઇચ્છા હતી કે પ્રતિ-**વાદી નં. ૧ સાક્ષીના પાંજરામાં આવે** (આંક ૧૯૨) પરંતુ પ્રતિવાદી નં. ૧ ને તેમ કરવું ઠીક લાગ્યું નથી.

(૧૧૬) પછીનો પ્રશ્ન એ છે કે-ખબર આપવામાં આવી ન હોતી અને જવાબ માગવામાં આવેલો ન હતો. આ સબંધમાં જાણવું જોઇએ કે-**આ બનાવ લગભગ ૩૫ વરસ પહેલાં બનેલો.** આ સબંધમાં નીચેના કેસો બતાવવામાં આવ્યા છેઃ—

(૧) ૧૦ મદ્રાસ ૧૩૩ કૃષ્ણસામી ચેટ્ટી, વિરૂદ્ધ વિગસામી ચેટ્ટી.

(૨) ૨૩ બૉમ્બે ૧૨૨ અપ્પાયા વિરૂદ્ધ પદાપ્પા.

(૩) ૩૭ બૉમ્બે લૉ. રીપોર્ટર ૨૬૧, રામજી વિરૂદ્ધ નાગણજી.

નિઃશંક આ કેસો જણાવે છે કે-કહેવાના ગુનેગારને ખબર આપવી જરૂરી છે અને ખબર આપ્યા સીવાય તેમજ ખુલાસો કરવા માટે તક આપ્યા સિવાય જ્ઞાતીના કોઇ માણસને બહિષ્કૃત કરવાના રિવાજને કોર્ટ કાયદેસર ગણી શકે નહિ ચાલુ દાવામાં સવાલ એ છે કે-જે સાધુ સસ્થા પોતાની મરજીથી (પરવાનગી સિવાય) છોડે અને જે **પોતાને સંપ્રદાયમાં રહેવું નથી** એમ વાણીથી તથા કર્મોથી જણાવે તેવા માણસને કઇ નોટીસની જરૂર હોય શકે? એ ત્રણે કેસોમાં **સંમતિ** ન હતી અને એ દાવા ઠરાવની જાણ થયા પછી થોડાક મહિનામાંજ દાખલ કરવામા આવેલા. હુ ધારૂ છુ કે-**હાલના દાવામાં જે હકીકતો સાબીત થઇ છે તે જોતાં નોટીસની જરૂર ન હતી,** કારણ કે નોટીસનો હક્ક જતો કરવામા આવેલો અને નોટીસ બીન જરૂરી હતી તોપણ સવાલ ઉભો રહે છે કે-ઠરાવ વેરભાવ જુલમીપણા અથવા અદેખાઇને લીધે કરવામાં આવ્યો હતો કે કેમ?

(૧૧૭) પ્રતિવાદી નં. એકની સામે કયા કયા આક્ષેપો હતા તે ઉપર પેરા ૧૧૪ માં જણાવ્યા મુજબ છે—

(૧) **પ્રતિવાદી નં. એકે કુંજવિહારીપ્રસાદ પાસે સાધુઓને દીક્ષા અપાવેલી અને આ કૃત્ય લેખમાંની આજ્ઞા વિરૂદ્ધનું છે.** (આંક ૯૨).

(૨) **પ્રતિવાદી નં. એકે કરેલ ઉપદેશો સંપ્રદાયના સિદ્ધાન્તથી વિરૂદ્ધ છે.**

નિઃશંક એ ઉપદેશો માટે વિરોધો થયેલા (જુઓ આંક ૧૮૪) અને ઠરાવ થતાં પહેલાં ૨ વરસથી એ બાબત શ્રીમહ્જી મહારાજનું ધ્યાન ખેંચાએલ હતું. શ્રીમહ્જી મહારાજે પ્રતિવાદી નં ૧

પ્રત્યે દ્વેષભાન હતો એમ બતાવવા આંક ૧૪૩ (ક્રો. ગોવિંદભક્ત) અને આંક ૧૬૦ (ક્રો. ખુશાલભક્ત)ની ઉલટ તપાસમા નિરર્થક પ્રયત્ન કરવામાં આવેલો. પણ તેમાથી કંઈ જાણવા મળેલું નહિ અને આ દ્વેષભાવના મુદ્દા ઉપર પ્રતિવાદીઓનો કોઇજ પૂરાવો નથી. આ દાવામાનો પૂરાવો બતાવે છે કે–કુંજવિહારીપ્રસાદે વઢવાણમાં (નરનારાયણ દેશવિભાગમાં) સં. ૧૯૬૦માં મંદિર સ્થાપેલું. વધુમા એમ કબુલ કરવામા આવ્યુ છે કે–એ મંદિરમાં પોતાના સાધુ પાળા અને બ્રહ્મચારીઓ છે. આંક ૨૭૪ જણાવે છે કે–શ્રીજીમહારાજે કરેલા બે વિભાગોમાંથી એકેયમાં વઢવાણવાળા લોકો આવતા નથી. કુંજવિહારીપ્રસાદ સાથે પ્રતિવાદી નં. ૧ ને સંબંધ હતો એ બાબત ના ન કહી શકાય. અને આજ કારણે વાદી તરફના સાક્ષીઓની ઉલટ તપાસમા વાદીને કુંજવિહારી સાથે સબંધ છે એ હકીકત કઢાવવા પ્રયત્ન કરવામાં આવેલો પણ કુંજવિહારીપ્રસાદ વાદીના કુદરતી પિતા છે અને તેથી એ આધારે પોતે પોતાના પુત્રને મળવા આવે છે એવી હકીકત નીકળી છે. વાદીના કોઇજ સાક્ષી પ્રતિવાદી નં. એકે દીક્ષા આપેલા સાધુઓના નામ આપી શકતા નથી, પણ એ યાદ રાખવુ જોઇએ કે આ વસ્તુ ૩૫ વરસની જુની છે અને લોકો એની વીગતો યાદ રાખે એવો સંભવ નથી. શું પ્રતિવાદી નં. એકની ફરજ નથી કે પોતે સાક્ષીના પાંજરામાં આવી કહે કે એ હકીકત ખોટી છે? વિગતો આપવામાં આવી નથી છતાં પણ આંક ૧૩૨–૧૪૩–૧૬૦ અને ૧૭૬ જે જણાવે છે તે નહિ માનવા હું તૈયાર નથી. બીજી બાબતના સંબધમા હુ એમ માની શકતો નથી કે પ્રતિવાદી નં. એકે એમની માન્યતાઓનો વિકાસ બે ત્રણ માસમા કર્યો હોય અને જો તેમ હોય તો એમણે તેનો વિકાસ સાધ્યો છે એ માન્યતાઓને વળગી રહ્યા છે અને તેનો હિમતપૂર્વક ઉપદેશ કર્યો છે. વધુમા જો તેઓને તેમની સામેના આક્ષેપોની તેમજ તેમની સજાની ખબર ન હોત તો તેઓ પાછા વડતાલ ગયા હોત અથવા જવા માટે પ્રયત્ન તો કર્યોજ હોત. અને આ પ્રમાણે બન્યુ નથી તેથી પરિણામ એવુ છે કે–આક્ષેપો અને હકીકતો ખરી હોવાની તરફેણમાં વધુ શકયતાઓ છે જ્યા ગુનેગાર પોતે પોતાના વર્તનથી જણાવતો હોય કે પોતાને તેઓ સાથે કંઈ નિસ્બત નથી ત્યાં એ ફેંસલાઓ લાગુ પડી શકે નહિ

(૧૧૭) ઠ. પછી, આ ઠરાવના સબધમા ટ્રસ્ટીઓને જાણ કરવામા આવી હતી અને તેમના અભિપ્રાયો માગવામા આવ્યા હતા. એ સબંધનો કાગળ આંક ૧૮૪ છે આંક ૧૮૪ માથી જણાય છે કે–ટ્રસ્ટીઓમાં બહુમતિ આ ઠરાવની તરફેણમાં હતી. એમ કહેવામા આવ્યું છે કે–કેટલાક ટ્રસ્ટીઓએ એ કાગળમા સહીઓ કરી નથી એ બતાવે છે કે ટ્રસ્ટીઓમા મતભેદ હતો અને સહિઓ ન કરનારાઓનો આંક ૧૮૩ ના ઠરાવ સામે વિરોધ હતો એમ ભાવાર્થ નીકળે એ ગમે તેમ હોય પણ કોઈ ટ્રસ્ટીએ પોતે ઠરાવના વિરોધમાં છે એમ લખી જણાવ્યુ નથી બીજો ચાલતી હતી ત્યારે ગોરધનભાઇ કોઠારીની સહી નહિ હોવા બાબત ઉપર ઘણોજ ભાર મૂકવામા આવેલો પણ આંક ૧૪૩ અને ૧૬૦ આ બાબતમા કહે છે કે ગોરધનદાસ કોઠારીએ કહેલુ કે પોતે પ્રતિવાદી નં. એકને જતા રહેવા માટે ક્યારનો હુકમ આપેલો હતો અને આમ કહેવા સામે કંઈ વિરોધ કરવામા આવ્યો ન હતો ત્યાર પછીની અરજીઓ (જેનો આંક ૧૯૧ એક દાખલો છે અને જે વિષે આંક ૧૮૮ કહે છે) બતાવે છે કે—એ વસ્તુ ગોરધનભાઇને માન્ય હતી. કારણ કે તેમના હુકમો સીવાય આવીત થયેલ વસ્તુમાથી કર્જ બની શકે એમ ન હતુ

(૧૧૮) તેથી સર્વ હકીકતો ધ્યાનમાં લઇ હું નિચેના નિર્ણયો ઉપર આવું છું–

(૧) એ ઠરાવ ત્યાગીઓની ખુલ્લી સભામાં થયેલો.

(૨) એની જાણ ટ્રસ્ટીઓને કરવામાં આવેલી અને ટ્રસ્ટીઓના મોટા ભાગે લીધેલાં પગલાંને માન્ય રાખેલું.

(૩) તેનો અમલ કરવામાં આવેલો અને પગલાં લેવાયેલાં.

(૪) પ્રતિવાદી નં. એકને તેની જાણ હતી અને તેમાં તેમણે વાંધો ઉઠાવેલો નહિ.

(૫) મુકાયેલા આક્ષેપો ખરા હતા.

(૬) નોટીસ નહિ આપવાથી આંક ૧૮૩ નો ઠરાવ ખોટો થઈ શકતો નથી, કારણ કે પ્રતિવાદી નં. એકને બધીજ વસ્તુની ખબર હતી અને તેમના વર્તનથી એમણે પોતેજ જણાવ્યું છે કે–જે પ્રમાણે અનુસરવાનું હતું એ પ્રમાણે તેઓ કરતા હતા.

તેથી ૬ નંબરના મુદ્દાના પહેલા ભાગ ઉપર કઇ નિર્ણયની જરૂર હોય તો **મ્હારો નિર્ણય તે બાબતમાં હકારમાં રહેશે.**

(૧૧૯) આ મ્હારી આગળ બીજી એવી દલીલ કરવામા આવી છે કે–મનાઇ હુકમની દાદ કોર્ટની મુન્સફી ઉપર અવલંબે છે અને તે ન આપવી જોઇએ. વધુમા એવી દલીલ કરવામા આવી છે કે–મનાઇ હુકમ માટેના હકકનો આધાર સંપ્રદાયના સિદ્ધાન્તો ઉપર છે અને નહિ કે વડતાલ સંસ્થાએ ધરાવેલા સિદ્ધાન્તો ઉપર. તેમજ પ્રતિવાદી નં. એક તથા બીજા પ્રતિવાદીઓ ગ્રંથોનો તેમના પોતાના મત પ્રમાણે અર્થ કરે છે. આ સંબંધમા બચાવ માટે નીચેના આધારો બતાવામા આવ્યા છે –

૩૦ મદ્રાસ ૧૫૮ ક્રીષ્ણુમામી વિરૂદ્ધ સામગામ

૧૮ કલકત્તા ૪૪૮ ફેઝલ કરીમ વિરૂદ્ધ મૌલાબક્ષ.

પહેલા ફેસલામાની હકીકતો જુદી છે. તે દાવાવાળા મંદિરમા બન્ને હરીફ ગુરૂઓના અનુયાયીઓના બે પક્ષોને પૂજા કરવાનો હક્ક અને અધિકાર હતા અને તે હકીકત ઉપરથી એવો ફેંસલો કરવામા આવેલો કે:—

"બીજા પક્ષની પૂજાને અડચણ કર્યા વિના જો એક પક્ષ જેને પૂજાનો હક્ક હોય તે પોતાને ખર્ચે નવી મૂર્તિ ગોઠવે તો તે સંસ્થાના રિવાજ વિરૂદ્ધનું કૃત્ય નથી"

અને હાલના દાવામાં હકીકતો એવી છે કે–ઇમલાવ હરિમંદિર વડતાલ સંસ્થાનુ છે અને જે પંથના ઉપયોગ માટે તે સ્થાપવામા આવ્યુ હોય તે પંથ સાથે જે પંથને નિસ્બત ન હોય તેવા પંથને હક્ક છે એમ કહી શકાય કે કેમ? મતભેદો બાહ્ય રીતે દેખાતા અથવા ખરા છે કે નહિ એ પ્રશ્ન નથી સવાલ ફકત એટલોજ છે કે–(આંક ૩૩૫ મા જણાવેલા મુજબના) આચાર્યના સાધુઓ સિવાય બીજા સાધુઓને તેમા ઉતરી ઉપદેશ આપવાનો હક્ક હોઈ શકે કે કેમ?

અગાઉ જણાવ્યા મુજબ **પ્રતિવાદી નં. એકનો જુદી મૂર્તિઓ જુદા સિધ્ધાન્તો અને જુદી ક્રિયાઓ સાથે જુદો પંથ છે.** ૧૮ કલકત્તા ૪૪૮ ના ફેંસલાના બાબતમા નોંધવા જેવુ છે કે એ દાવાના પ્રતિવાદીઓ કે જેમની સામે દાદ માગવામા આવી હતી તેમનો ઇમામ (તે દાવાના વાદી) સામે કોઇ ખોટા અથવા પાખંડી સિદ્ધાન્ત ધરાવવા હોવાનો આક્ષેપ કર્યો નહોતો (૧૮ કલકત્તા ૪૪૮ ના પા ૪૫૪) એમા ૪૫૯ મા પાના ઉપરની ટીકા મનનીય છે.

"નીચની કોર્ટમાં ઘણી ચર્ચાએનો બીજો સવાલ જોતા, એ સવાલ જણાય છે કે મોટે સ્વરે 'આમીન' અને 'રફાદઈન' બોલવુ (જે આક્ષેપ હારીઝ મીના બક્ષ ઉપર મુકવામા આવ્યો છે અને જેને લીધે તે પોતે પોતાની જાતને આમીન–મીન–હદીસ કહેવડાવે છે અને તેના સામાવાળાઓ તેને વહાબી કહે છે) એ ધાર્મિક મતમા એવો મહત્વનો ફેરફાર છે અથવા ગીના જ્યી એનો દુરનો ફાગ છે કે જેથી જે મસ્જીદમા અગાઉ એવી ક્રિયાઓ નહોતી થતી તે મસ્જીદમા કામ કરવા માટે ઇમામને નાલાયક ઠેરવે" આ બન્ને સવાલોનો જવાબ નકારમા આપવામા આવેલો એટલે એ ફેસલો એટલુજ જણાવે છે કે–જ્યા ધાર્મિક મતમા કાઇ ફેરફાર ન થતા હોય અથવા રિવાજથી બહુ દુરનો ફાટો ન પડતો હોય ત્યા મનાઇ આપવી અદાલત માટે વ્યાજબી નથી.

અને એ દાવા મુજબ હાલના દાવામા સિદ્ધાન્તો વિગેરેમા જુદાપણુ નથી એમ કહી શકાય એમ છે કે કેમ એ એક સવાલ છે. આ સવાલનો જવાબ અગાઉ કયારનો આપવામા આવ્યો છે અને ખરુ જોતા હુ ધારુ છુ કે–હાલના દાવામાં બન્ને પક્ષોને એકેય વસ્તુમાં મળતાપણુ નથી. અને સિદ્ધાન્તોમાં જુદાપણું દેખીતું છે.

(૧૧૯) તેથી વાદીને મનાઇ હુકમ મેળવવાનો હક છે એવો મારો અભિપ્રાય છે અને એમ ૮ નંબરના મુદ્દાનો નિર્ણય થાય છે. એમ જણાય છે કે શરતચૂકને અંગે બવાજ હરિમંદિરોના સબંધમા મનાઇ હુકમ માટે અરજ થયેલી પણ ખરેખર ઇમણાવ હરિમંદિરને લગતો આ દાવો છે

(૧૨૦) વધુમા એમ જણાવવુ જોઇએ કે–પક્ષો વચ્ચે ફક્ત ઇમણાવના હરિમંદિર અંગેનો સવાલ હતો અને ફક્ત ઇમણાવ હરિમંદિર સબધમા આ દાવામા દાદ માગવામા આવે છે

(૧૨૧) આ દાવાની બધીજ હકીકતો ધ્યાનમાં લઇ હુ નીચેનો હુકમ આપુ છુ–

હુકમ–

૧ જાહેર કરવામાં આવે છે કે:–

(૧) ઇમણાવ હરિમંદિર દાવાઅરજીમા જણાવેલ સ્કીમ નીચેનું હરિમંદિર છે અને તેનો વહિવટ આચાર્યમા સ્થાપિત થાય છે.

(૨) વડતાલ સંસ્થાના અને વડતાલ મંદિરના આચાર્યથી દીક્ષા અપાયેલા સાધુ સીવાય બીજા કોઇ સાધુને તેમા ઉતરવાનો અથવા ઉપદેશ કરવાનો કંઇજ હક નથી

૨ વધુમા એમ જાહેર કરવામા આવે છે કે–પ્રતિ નં. ૧ અને બીજા પ્રતિ. ઓને તેમાં ઉતરવાનો અથવા એ હરિમંદિરમાં ઉપદેશ કરવાનો કંઇજ હક્ક નથી.

૩ પ્રતિવાદી નં. એક અને બીજા પ્રતિવાદીઓ તેમજ પ્રતિવાદી નં. એકના સાધુઓને એ હરિમંદિરમાં ઉતરવા અથવા એમાં ઉપદેશ કરવા સામે કાયમી મનાઈ હુકમ કરવામાં આવે છે.

૪ આ દાવામાં પ્રતિવાદીઓનુ પોતાનું ખર્ચ પોતાના શિરે જાણવું અને વાદીનું ખર્ચ તેમણે આપવું.

તા. ૬–૧૧–૧૯૪૦

સહી પી. બી. પટેલ.
એમ. જજ.

ઉપર મુજબ તા ૬-૧૧-૪૦ ના રોજ અંગ્રેજીમા અપાએલા આખાય જજમેન્ટનો ગુજરાતીમા યથાસ્થિત તરજુમો છે. દાવામા પુરાવા માટે રજુ થતા કાગળોને અનુક્રમે અનુકૂળતા માટે એક આંક પાડવાની પદ્ધતિ છે આમા અમુક બાબત જણાવવા કે સિદ્ધ કરવા અમુક આંકો લીધા હોય છે. આ આંક સાક્ષીનો છે કે દસ્તાવેજનો છે કે પુસ્તકનો છે કે બીજો કોઇ છે તે બગેર સમઝવામા આવતુ નથી. જો આ આંકો અનુક્રમે વિગત સાથે જણાવ્યા હોય તો જજમેન્ટનો અર્થ સમઝવામા બહુજ અનુકૂળતા સરલતાવાળી આવે તેમજ વધારામા દાવાના આખા રેકર્ડનો પણ સાર સમજાય એમ ધારીને દાવાના આરભથી અંત સુધીમા જે જે કાગળો રજુ થયા છે તેના તમામ આંકો વિગતવાર તારીખવાર આ નીચે મુજબ અનુક્રમથી જીજ્ઞાસુની જાણ માટે આપવામા આવ્યા છે અને જજમેન્ટમા જે આંકો ખાસ લીધા છે તે * આના નિશાનથી જણાવ્યા છે—

આંક ન.	બાબત—	તારીખ
*૧	વાદીની દાવાઅરજી, પ્રતિવાદીઓને ઇસણાવના હરિમદિરમા નહિ પેસવાનો મનાઇ હુકમ મેળવવા બાબત તા	૮-૧૨-૩૬
૨	વાદી તરફથી વકીલ હરિભાઇ ગોવિંદભાઇને વકીલાતપત્ર આપવા બાબત તા	૮-૧૨-૩૬
૩	વાદીનુ ૭ કાગળોનુ લીસ્ટ, (૧) દેશવિભાગ લેખ (૨) શિક્ષાપત્રી (૩) ઇસણાવના મુખી મતાદાર નરવાદાર વિગેરે અગ્રેસરોએ સ ૧૯૧૮ મા કરી આપેલો મદિર બાધવા માટેની જમીનનો દસ્તાવેજ (૪) ઇસણાવના મદિર માટે બારૈયા નાથા રઘાનુ ઘર વેચાણ રાખ્યુ તેનો તા ૧૬-૪-૧૮૮૨ નો દસ્તાવેજ (૫) આ આનદપ્રસાદજીએ જસભાઇને આપેલુ મુખત્યારપત્ર (૬) હાયકોર્ટે કરેલી સ્કીમની છાપેલી નકલ તા	૮-૧૨-૩૬
૪	વાદીની અરજી, પ્ર નં. ૭ રામજી ભક્ત સગીર હોવાથી તેના વાલી નીમવા બાબત તા.	૮-૧૨-૩૬
૫	વાદી તરફે ઇસણાવના પા પુનમભાઇ ઝવેરભાઇની આંક ૪ ના ટેકામા એફીડેવીટ તા	૮-૧૨-૩૬
૬	વાદીની અરજી, પ્રતિવાદીઓને ઇસણાવ મદિરમા નહિ પેસવા માટે કામચલાઉ મનાઇ હુકમ મેળવવા બાબત તા	૮-૧૨-૩૬
૭	વાદીની એફીડેવીટ, આંક ન. ૬ ના કામના ટેકામા ત	૮-૧૨-૩૬
૮	વાદીતરફે ઇસણાવના પા. કુબાભાઈ જીવાભાઇની એફી આ નં ૬ના ટેકામા. તા	૮-૧૨-૩૬
૯	„ વડતાલના કોઠારી ખુશાલભાઇની એફીડેવીટ „	„
૧૦	„ ઇસણાવના પા પુનમભાઇ ઝવેરભાઇની એફીડેવીટ. „	„
૧૧	„ „ „ બાઇલાલભાઇ જીવાભાઇની એફીડેવીટ. „	„
૧૨-૧૩	પ્રતિવાદીઓ ઉપર નોટીસો	
૧૪	વાદીની અરજી, પ્રતિવાદીઓના ઠેકાણા નહિ મળવાથી મુદત માગેલી	૨૩-૧૨-૩૬
૧૫	વાદીની ફરીથી અરજી, પ્રતિવાદીઓને સમન્સ તથા નોટીસો સારગપુર પહોચાડવા બાબત	૬- ૧-૩૭
૧૬-૧૭-૧૮	નોટીસો	૧૨- ૧-૩૭
૧૯	પ્ર ન. ૧ તથા ૭ નુ સમીશ્નનામુ, મી જમનાદાસનામ તા	૧૮- ૧-૩૭

૨૦ પ્રતિવાદીવકીલની અરજી, પ્ર. નં. ૧ તથા ૭ નો જવાબ આપવા માટે બીજી મુદત માગવા બાબત. ૧૮– ૨–૩૭
૨૧ પ્રતિવાદી વકીલની અરજી, પ્ર. નં. ૧ તથા ૭ નો જવાબ આપવા બીજી મુદત માગવા બાબત. તા. ૧૯– ૩–૩૭
૨૨ વાદીની અરજી, પ્ર. નં. ૨ થી ૬ નં. પ્રતિવાદીઓને સમન્સ તથા નોટીસો મળવા માટે તેમના ખેચાસણ મકાને ચોટાડવા બાબત ૧૮– ૩–૩૭
૨૨ વાદીની એફીડેવીટ, આંક ૨૨ ના કામના ટેકામાં. તા. ૧૮– ૩–૩૭
૨૩ વાધી લેખ.
૨૪ પ્રતિવાદી નં. ૧ તથા ૭ તરફથી વકીલ પા. ધનાભાઈને વકીલાતનામું. ૨૨– ૪–૩૭
૨૫ પ્રતિવાદી નં. ૬ તરફથી વકીલ જગમોહનદાસને વકીલાતનામું. " " "
૨૬ પ્રતિવાદી નં. ૨–૩–૪–૫ એકપાર્ટી ઓડર " " "
૨૭ પ્રતિવાદી નં. ૧ નો જવાબ, વાદીની મનાઈ હુકમની અરજી સામેનો. ૨૨– ૪–૩૭
*૨૮ પ્રતિવાદી નં. ૧ નો લેખિત જવાબ, વાદીની દાવાઅરજી આક ૧ સામેનો. ૨૨– ૪–૩૭
*૨૯ પ્રતિવાદી નં. ૬ નો લેખિત જવાબ, વાદીની દાવાઅરજી સામેનો. " " "
૩૦ પ્રતિવાદી નં. ૬–૭ ની પુરસીશ.
૩૧ પ્રતિવાદીની અરજી, મનાઈ હુકમની અરજીની સુનાવણી માટે લાંબી મુદત મળવા બાબત. ૨૪– ૪–૩૭
૩૨ પ્રતિવાદીના સાક્ષી સોખડાના પા. શંકરભાઈ જેઠાભાઈની એફીડેવીટ તા. ૩૦– ૬–૩૭
(પ્રતિવાદીઓને હરિમંદિરોમાં રહેવા વિગેરેનો હક્ક હોવા બાબતની)
૩૩ પ્રતિવાદીના સાક્ષી નાપાડના પા. ભુલાભાઈ વલ્લભભાઈ " "
૩૪ " " સાકરદાના પા. સોમાભાઈ દેસાઈભાઈ " ૨૮– ૬–૩૭
૩૫ " " " પા. આશરદાસ પુરુષોત્તમદાસ " "
૩૬ " " આશીના પા. નાથાભાઈ વાઘજીભાઈ " "
૩૭ " " " પા. જેઠાભાઈ નાથાભાઈ " "
૩૮ " " સાકરદાના ચાવડા માનસંગ ઉમેદસંગ " "
૩૯ " " બોરીઆના શાહ અંબાલાલ મગનલાલ " "
૪૦ " " નાપાડના પા. ભાઈલાલ દેસાઈભાઈ " ૩૦– ૬–૩૭
૪૧ " " આનાના પા. ફુલાભાઈ મુળજીભાઈ " ૨૮– ૬–૩૭
૪૨ " " " પા. શામળભાઈ શંકરભાઈ " "
૪૩ " " ધર્મજના પા. ડુંગરભાઈ ઝવેરભાઈ " "
૪૪ " " " પા. શિવાભાઈ વહેરીભાઈ " "
૪૫ " " " પા. ભુલાભાઈ કીશોરભાઈ " "
૪૬ " " " પા. નરસીભાઈ કાકુજીભાઈ " "
૪૭ " " બાદરપુરના પા. દાદાભાઈ બાબરભાઈ " "
૪૮ " " " પા. પીતાભાઈ વાઘજીભાઈ " "

૪૯	„ „ „ પા. હીરાભાઇ ચતુરભાઇ „	„
૫૦	પ્રતિવાદી નં. ૬ નિર્ગુણદાસની એફીડેવીટ. (બોચાસણવાળાઓને ઇસણાવના મંદિરમાં રહેવા તથા રહી ઉપદેશ કરવા વિગેરેના હક બાબત)	તા. ૨૮– ૬–૩૭
૫૧	પ્રતિવાદીના સાક્ષી ભાદરણના પા. સોમાભાઇ ચતુરભાઇની એફીડેવીટ	„
૫૨	„ „ સારસાના પા. ગીરધરભાઈ મથુરભાઇ „	૩૦– ૬–૩૭
૫૩	વાદીની અરજી, આંક નં. ૬ ની કામચલાઉ મનાઇ હુકમની અરજી મુલતવી રાખવા બાબત.	૧૭– ૭-૩૭
૫૪	વાદીની અરજી, દસ્તાવેજી પુરાવો રજુ કરવા બીજી મુદત માગવા બાબત.	૧૯– ૮–૩૭
૫૫	પ્રતિવાદીની અરજી, „ „ „ „	„
૫૬	વાદીની અરજી „ „ „ „	૧૭ - ૯–૩૭
૫૭	પ્રતિવાદીની અરજી „ „ „ „	„
૫૮	વાદી તરફથી ઇસણાવ મંદિરના દસ્તાવેજો તથા કોર્ટનાં જજમેન્ટો વિગેરે ૧૨ કાગળો રજુ કર્યા તેનું લીસ્ટ.	૧૬–૧૦-૩૭
૫૯	વાદીનું બ્યાન, જરૂર પડે ચોપડા, દસ્તાવેજો, કોર્ટના કાગળો વિગેરે રજુ કરવા બાબત.	૧૬–૧૦–૩૭
૬૦	પ્રતિવાદી તરફથી દસ્તાવેજ, પુસ્તકો વિગેરે ૨૧ કાગળોનું લીસ્ટ રજુ થયું.	૧૬–૧૦–૩૭
૬૧	વાદીની અરજી, પ્રતિવાદીઓએ રજુ કરેલા કાગળો આંકે ન પાડવા બાબત.	૨૬–૧૧–૩૭
૬૨	પ્રતિવાદીની અરજી, વાદીએ રજુ કરેલા કેટલાક કાગળો આંકે ન પાડવા બાબત.	૨૬–૧૧–૩૭
*૬૩	૧૧ મુદ્દાઓ નક્કી થયા. તા. ૫–૨–૩૮ તથા ૨૭–૬–૩૮ મળીને.	
૬૪	પ્રતિવાદીની અરજી, ૪ અ. મુદ્દો વધારવા બાબતની	૧૩– ૪–૩૮
૬૫	વાદીનો જવાબ, (આંક નં. ૬૪ નવો મુદ્દો વધારવાની પ્રતિવાદીઓની અરજીનો)	૧૩– ૪–૩૮
૬૬	વાદી તરફથી વકીલપત્ર, નડીયાદના વકીલ પા. ચુનીભાઇનું.	
૬૭	વાદીની અરજી, લીસ્ટ સાથે કેટલાક જરૂરી કાગળો રજુ કરવા બાબત.	૫– ૮–૩૮
૬૮	વાદીની અરજી, પ્રતિવાદીએ કઢાવેલો ઇસ્યુ નં.૧૦ પહેલાં સાંભળવા બાબત.	૫– ૮–૩૮
૬૯	વાદી તરફથી આચાર્યોએ અત્યાર સુધીમાં કરેલાં વીલો વિગેરે ૧૦ કાગળો રજુ કર્યા બાબત.	૫– ૮–૩૮
૭૦	વાદી તરફથી નડીયાદમાં ચાલેલો મુ. નં. ૩૪૪ (દત્તવિધાન બાબત)ના દાવાના દાવાઅરજી, જજમેન્ટ વિગેરે ૧૦ કાગળો રજુ કર્યા બાબત.	૫– ૮–૩૮
૭૧	પક્ષકારોના વકીલની અરજી, પુરાવાની લાંબી મુદત માગવા બાબત.	૧–૧૨ ૩૮
૭૨	વાદીની અરજી, (પ્રતિવાદીએ આંક ૬૦ થી રજુ કરેલા કાગળો મધ્યે ૬૬ થી ૬૬ સુધીનાં પુસ્તકો રજુ કર્યાં છે તેની વિગત રજુ કરવા બાબત તથા આંક ૬૯–૭૦ થી વાદીએ રજુ કરેલા વીલ વિગેરે કાગળોની પ્રતિવાદી પાસેથી કબૂલાત લેવા બાબત)	૨૫– ૧–૩૯

૭૩ પ્રતિવાદીની અરજી, વાદીએ ૭૨ નંબરથી માગેલી વિગત અને કબૂલાતનો જવાબ આપવા માટે બીજી મુદત માગવા બાબત. ૨- ૨-૩૯
૭૪ પક્ષકારોની અરજી, આંક ૭૨ માં માગેલી વિગત આવ્યા પછી કામનો પુરાવો લેવાની મુદત માગવા બાબત. ૨- ૨-૩૯
૭૫ પ્રતિવાદી વકીલની અરજી, આંક ૭૨ નો જવાબ આપવા માટે બીજી મુદત મળવા બાબત. ૧૦- ૩-૩૯
૭૬ પ્રતિવાદીએ આંક ૭૨ ની વાદીઅરજીનો આપેલો જવાબ. (કયાં પુસ્તકો ઉપર આધાર રાખે છે તે બાબત) ૧૫- ૪-૩૯
૭૭ વાદી પ્રતિવાદીની અરજી, બીજી મુદત મળવા બાબત. ૩- ૮-૩૯
૭૮ વાદી પ્રતિવાદીની અરજી, બીજી મુદત મળવા બાબત. ૨૬- ૯-૩૯
૭૯ વાદીની અરજી, લીષ્ટમાં જણાવેલા સાક્ષીઓ ઉપર સમન્સ કાઢવા બાબત ૧૭-૧૧-૩૯
૮૦ સાક્ષી સમન્સ ઇસણાવનો
૮૧ ,, ,, પીપળાવનો
૮૨ ,, ,, ઓચાસણનો
૮૩ વાદીની અરજી, કેટલાક જરૂરી કાગળો તથા દસ્તાવેજો કોર્ટના કામમાં રજુ કરવા બાબત. ૪-૧૨-૩૯
૮૪ વાદીનું લીષ્ટ, આંકલાવ વિગેરે ગામોના મંદિરોના દસ્તાવેજ વિગેરે ૩૩ કાગળોનું. ૪-૧૨-૩૯
૮૫ પ્રતિવાદીની અરજી, કેટલાંક છાપેલાં પુસ્તકો રજુ કરવા બાબત. ૬- ૧-૪૦
૮૬ વાદીના આંક ૭૨ ના સાક્ષી સમન્સથી પ્રતિવાદીએ રજુ કરેલા દસ્તાવેજ વિગેરે ૧૩ કાગળોનું લીષ્ટ. ૬- ૧-૪૦
૮૭ પ્રતિવાદીનું લીષ્ટ, વચનામૃત વિગેરે ૧૧ પુસ્તકો રજુ કર્યાં બાબત. ૬- ૧-૪૦
૮૮ તાકીદ. ૨૭- ૨-૪૦
૮૯ પ્રતિવાદી તરફથી સાક્ષી દરખાસ્ત, વાદીએ ઇન્વેન્ટરી વિગેરે ૪ કાગળો રજુ કરવા બાબત. ૨૭- ૨-૪૦
૯૦ સાક્ષી સમન્સ
૯૧ વાદીની અરજી, બીજી મુદત મળવા બાબત. ૨૧- ૨-૪૦
*૯૨ નિ. નં. $\frac{૬}{૧}$ દેશવિભાગનો લેખ, મુંબાઇ નિર્ણયસાગરમાં છપાએલો.
*૯૩ નિ. નં. $\frac{૬}{૨}$ શિક્ષાપત્રી ચોપડી.
*૯૪ નિ $\frac{૬}{૩}$ હાયકોર્ટની સ્કીમ છાપેલી.
*૯૫ હાયકોર્ટનું જજમેન્ટ.
*૯૬ નિ. નં. $\frac{૬}{૫}$ અમદાવાદમાં ચાલેલો મુ. નં. ૧૭૯/૧૪ ના જજમેન્ટની નકલ.
*૯૭ નિ. નં. $\frac{૬}{૬}$ નડીયાદમાં ચાલેલો મુ. નં. ૩૪૪/૨૪ ના જજમેન્ટની નકલ.
*૯૮ પ્રતિવાદીની પુરસીસ, ઇસ્યુ નં. ૧-૨-૩ ની તકરાર છોડી દેવા બાબત. ૧૭- ૬-૪૦
૯૯ પ્રતિવાદીની પુરસીસ, નિ. $\frac{૬}{૯}$ ઇમબ્જાની સરકાર ભરતની ચોપડી સરકારી દાખલા તરીકે આંક પાડવામાં વાંધો નથી તે બાબત. ૧૭- ૬-૪૦
૧૦૦ નિ. નં. $\frac{૬}{૯}$ ઇમબ્જાના સરકાર ભરતની ચોપડીના ખાતાંના પાનાંની નકલ.

*૧૦૧ નિ. ૭૦/૧ નડીયાદમાં સબજજ કોર્ટનો મુ. નં. ૩૪૪/૨૪ ની દાવા-
અરજીની સહીસિક્કાવાળી નકલ (જેમાં આ. શ્રીપતિપ્રસાદે કરેલા
વાદી આચાર્યના દત્તવિધાન સામે ૬૪૫ વાદીઓ ઉભા થયા હતા)
*૧૦૨ નિ. ૭૦/૨ ઉપરના દાવાના કો. હઠીભાઇ વિગેરે વાદીઓની અરજીની સહી
સિક્કાવાળી નકલ (જાહેરનામું કાઢવા બાબત તથા પરવાનગી મળવા બાબત)
૧૦૩ નિ. નં. ૭૦/૩ ઉપરના દાવાના રોજનામાની સહીસિક્કાવાળી નકલ.
૧૦૪ નિ. નં. ૬૯/૧ આ. રઘુવીરજી મહારાજે સં. ૧૯૧૩ ના કાર્તિક શુદી ૧૫
કરેલા વીલની નકલ.
૧૦૫ નિ. નં. ૬૯/૭ આ. ભગવત્પ્રસાદજી મહારાજે સં. ૧૯૩૩ ના ભાદ-
રવા શુદી ૬ કરેલા વીલની નકલ.
૧૦૬ નિ. નં. ૬૯/૨ આ. વિહારીલાલજી મહારાજે સં. ૧૯૪૫ ના જેઠ
શુદી ૫ કરેલા વીલની નકલ.
૧૦૭ નિ. ૬૯/૪ આ. વિહારીલાલજી મહારાજે સં. ૧૯૪૮ ના કાર્તિક શુદી
૧૪ કરેલા વીલની નકલ.
૧૦૮ નિ. ૬૯/૫ આ. વિહારીલાલજી મહારાજે સં. ૧૯૫૧ ના માગશર
શુદી ૮ કરેલા પુરવણી વીલની નકલ.
૧૦૯ નિ. ૬૯/૬ આ. શ્રીપતિપ્રસાદજી મહારાજે સં. ૧૯૭૩ ના આસો
શુદી ૧૫ કરેલા વીલની નકલ
૧૧૦ વાદીની અરજી, પ્રતિવાદી નં. ૧ ને વિમુખ કર્યા બાબતના, ત્યાગીઓ તથા
ગૃહસ્થ ટ્રસ્ટીઓના હસ્તાક્ષરવાળા લેખિત મુદ્દાના કાગળો રજુ કરવા બાબત. તા. ૧૭–૬–૪૦
૧૧૧ વાદીનું પુરસીશ, ૧૧ નંબરના ઇસ્યુનો પુરાવો રીઝર્વ રાખવા બાબત. તા. ૧૭–૬–૪૦
*૧૧૨ વાદી આચાર્યશ્રીના કુલમુખત્યાર જસભાઈ મકનદાસની જુબાની. તા. ૧૭–૬–૪૦
૧૧૩ પ્રતિવાદીની અરજી, વાદીએ ૧૭–૬–૪૦ ને રોજ રજુ કરેલા બે
વિમુખ બાબતના લેખી કાગળો સામે વિરોધ દર્શાવવા બાબતની. તા. ૧૮–૬–૪૦
૧૧૪ પ્રતિવાદીએ આંક ૧૧૨ ની જુબાની વખતે રજુ કરેલું ગુણાતીતા-
નંદજીના ફોટાવાળાં મંદિરોનું લીસ્ટ. તા. ૧૮–૬–૪૦
*૧૧૫ વાદી તરફે ધસણુાવ મંદિરના કોઠારી પા. દેસાઈભાઇ લલ્લુભાઇની જુબાની. તા. ૧૮–૬–૪૦
૧૧૬ વાદીનું લીસ્ટ, (પ્રતિવાદીના સમન્સથી પ્રોવીઝનલ કમીટીની તથા સ્કીમ
કમીટીની પ્રોસીડીંગ બુક નંગ ૧ થી ૧૭ સુધીની સને ૧૯૨૯ થી
૧૯૩૬ સુધીની તથા સં. ૧૯૮૦ થી ૧૯૯૩ સુધીનાં સરવૈયાં નંગ
૨૪ ની બુક તથા પ્રોવીઝનલ કમીટી અને સ્કીમકમીટી વખતે થએલી
ઇન્વેન્ટરીની બુક વિગેરે ૧૯ કાગળો રજુ કર્યાનું) તા. ૧૮–૬–૪૦
૧૧૭ વાદીની એફીડેવીટ, આંક ૧૧૦ ના ટેકામાં કરી તે. તા. ૧૯–૬–૪૦
૧૧૮ વાદીનું લીસ્ટ, પ્ર. નં. ૧ ને વિમુખ કર્યા સંબંધના બે લેખિત અસલ
કાગળો તથા તે સંબંધી વિવેચનપત્રો નંગ ૬ ની બુક એક આંક
૧૧૦ સાથે રજુ કર્યા તે. તા. ૧૭–૬–૪૦

૧૧૯ વાદીના સાક્ષી દેસાઈભાઈનું લીસ્ટ, ઇસણાવના દસ્તાવેજ ગણોતપટા વિગેરે ૧૦ કાગળોનું. તા. ૧૯–૬–૪૦

૧૨૦ પ્રતિવાદીની અરજી, આંક ૩ થી રજુ થએલા બે દસ્તાવેજોમાં સહીયો કરનારની ઉમર જણાવનારાં ઇસણાવનાં જન્મમરણનાં પત્રક રજુ કરવા તથા બીજો એક દસ્તાવેજ રજુ કરવા બાબત. તા. ૧૯–૬–૪૦

૧૨૧ વાદીના સાક્ષી ૧૧૫ ની ઉલટ તપાસ વખતે પ્રતિવાદી તરફથી રજુ થએલા ત્રણ કાગળો (દસ્તાવેજ તથા બે જણની ઉમર જણાવનારૂં પત્રક) તા. ૧૯–૬–૪૦

*૧૨૨ નિ. નં. ૫/૮ ઇસણાવના પા. રણછોડભાઇએ આ. વિહારીલાલજીને કરી આપેલો ખેતરનો ધર્માદા દસ્તાવેજ.

*૧૨૩ નિ. ૫/૮ ઇસણાવના પા. ડુંગરભાઇએ આ. વિહારીલાલજીને કરી આપેલો ખેતરનો ધર્માદા દસ્તાવેજ.

૧૨૪ નિ. ૫/૮ ઇસણાવની બાઇ રૂપીએ આ. વિહારીલાલજીને લખી આપેલો ખેતરનો ગીરો દસ્તાવેજ.

*૧૨૫ નિ. ૫/૮ ઇસણાવના પા. ઇશ્વરભાઈએ આ. વિહારીલાલજીને લખી આપેલો ઘરનો ધર્માદા દસ્તાવેજ.

*૧૨૬ નિ. નં. ૫/૮ ઇસણાવના પા. નારાયણભાઇએ આ. શ્રીપતિપ્રસાદજીને કરી આપેલો જમીનનો ધર્માદા દસ્તાવેજ.

*૧૨૭ નિ. નં. ૫/૮ ઇસણાવના વાળંદ પૂંજા ખોડાએ આ. લક્ષ્મીપ્રસાદજીને બાઇઓના મંદિર માટે કરી આપેલો ઘરનો ધર્માદા દસ્તાવેજ.

*૧૨૮ નિ. નં. ૫/૮ ઇસણાવની બાઇ કસન, શામળભાઈની વિધવાએ આ. શ્રીપતિપ્રસાદજીને કરી આપેલો જમીનનો દસ્તાવેજ.

*૧૨૯ નિ. નં. ૬/૪ ઇસણાવના પા. મુળજીભાઇ રામજીભાઇ વિગેરેએ આ. વિહારીલાલજીને કરી આપેલો ખેતરનો ધર્માદા દસ્તાવેજ.

*૧૩૦ નિ. નં. ૬/૪ ઇસણાવના પા. કલ્યાણભાઈ ગલાભાઇએ આ. વિહારીલાલજીને લખી આપેલો જમીનનો ધર્માદા દસ્તાવેજ.

૧૩૧ વાદી તરફે ઇસણાવના પા. ભાઇલાલભાઇ જીવાભાઇની જુબાની તા. ૧૯–૬–૪૦

*૧૩૨ „ વડતાલના સ. પુ. હરિપ્રસાદદાસજીની જુબાની. તા ૨૦–૬–૪૦

૧૩૩ વા. અરજી, આંક ૧૨૬ ૧૨૭ના ઇસણાવના દસ્તાવેજોની નકલોવાળી, વડતાલની કેરીસ્તમાં જુના વખતથી થએલી નોંધના ત્રણ ચોપડા રજુ કરવા બાબત. તા. ૨૦–૬–૪૦

૧૩૪ પ્ર. અરજી, વાદીએ રજુ કરેલા ઉપરના કાગળો સામે વિરોધ દર્શાવવા બાબત. તા. ૨૦–૬–૪૦

૧૩૫ વાદી તરફે ઇસણાવના પા. પુનમભાઇ ઝવેરભાઇની જુબાની. તા. ૨૧–૬–૪૦

૧૩૬ „ „ પા. સનાભાઈ પરભુદાસની „ તા. ૨૧–૬–૪૦

૧૩૭ વાદી તરફના સાક્ષી આંક ૧૩૬ ના એ દાજીભાઇ વસ્તાભાઇના ઘરના લાંભવાનો દસ્તાવેજ રજુ કરવા બાબત.

૧૩૮ વાદી તરફે ઇસણાવના પા. કીશાભાઇ જીવાભાઇની જુબાની. તા. ૨૧–૬–૪૦

૧૩૯ મુદત માગવાની અરજી

૧૪૦ વાદી તરફે ઇસણાવના પા. હરિભાઈ પ્રભુદાસની જુબાની તા. ૯-૭-૪૦

૧૪૧ ,, પીપળાવના પા. લલ્લુભાઇ ખોડાભાઇની ,, તા. ૯-૭-૪૦

૧૪૨ ,, દાવોલના પા. શંકરભાઇ લલુભાઇની ,, તા. ૯-૭-૪૦

*૧૪૩ ,, કોઠારી ગોવિંદભકતની જુબાની તા. ૯-૭-૪૦

૧૪૪ વાદીની અરજી, ૧૧૬ લીસ્ટથી રજુ કરેલી કમીટીની પ્રોશીડીંગ બુકો તથા ઇન્વન્ટરી બુકોમાંથી અમુક ૧૨ નકલો ઉતારી કામમાં રજુ કરવા બાબત. તા. ૯-૭-૪૦

૧૪૫ વાદીનું લીસ્ટ, વડતાલની ફેરીશ બુકનો ચોપડો તથા દસ્તાવેજોની નકલોના ચોપડા રજુ કરવા બાબત. તા. ૨૦-૬-૪૦

૧૪૬ પ્રતિવાદીની અરજી, આંક ૧૪૩ના સાક્ષીને મુંબઇના એડવોકેટ બાલુભાઇ પાસે બરોબર તપાસવાના હોવાથી તેને માટે લાંબી મુદત માગવા બાબત. તા. ૧૧-૭-૪૦

૧૪૭ પ્રતિવાદીની અરજી નં. ૧૪૬/૬ માંથી સં. ૧૯૮૨ ની ઇન્વેન્ટરીમાંથી પુસ્તકોની યાદીની નકલો કામમાં ઉતારી મુકવા બાબત. તા. ૨૫-૬-૪૦

*૧૪૮ **નિ. નં. ૧૪૪/૬ પ્રોવીઝનલ કમીટીના ઠરાવની નકલો—** ૧૪-૧૧-૧૯, ઠરાવ નં. ૨૪ (નારગોરના હરિમંદિરના મકાનનો કબજો લેવા દાવો કરવા બાબતનો) તથા ૨૧-૫-૨૦ ઠરાવ નં. ૭ (નારગોર મંદિરનું મકાન બદલવા બાબતનો) તથા તા. ૨૧-૫-૨૦ ઠરાવ નં. ૨ (તાલસાના મંદિરને દુરસ્ત કરવામાં ૫૦ રૂપીયા આપવા બાબતનો) તથા ૨૭-૧૧-૨૦ ઠરાવ નં. ૧ (નારગોરના હરિ મંદિરનો ફરી વિચાર કરવા બાબતનો) તથા ૨૩-૫-૨૦ ઠરાવ નં. ૧ (સારંગના મંદિરને રીપેર કરવામાં ૩૦૦ રૂપીયા આપવા બાબતનો)

*૧૪૯ નિ. ૧૪૪/૬ પ્રોવીઝનલ કમીટીના ૨૩-૩-૨૧ ઠરાવ નં. ૪ ની નકલ— (આમળાના જુના મંદિરને ૫૦૦ રૂપીએ વેચીને તેના રૂપીયા નવા મંદિરમાં વાપરવા બાબત અને વેચવાની કોર્ટની મંજુરી લેવા બાબત)

*૧૫૦ **નિ. ૧૪૪/૬ પ્રોવીઝનલ કમીટીના ઠરાવની નકલો**—તા. ૫-૧૧-૨૨ ઠરાવ નં. ૮ (વસોમાં બાઇઓના મહુવાળા મંદિરના રીપેરમાં ૭૦૦ રૂપીયા આપવા બાબત) તથા ૨-૩-૨૩ ઠરાવ નં. ૩૩ (ઉંટીલાનું મંદિર રીપેર કરવામાં ૧૦૦ રૂપીયા આપવા બાબત) તથા ૨-૩-૨૩ ઠરાવ નં. ૪૨ (પાંદડના મંદિરના રીપેરમાં ૧૦૦ રૂપીયા આપવા બાબત) તથા ૨૯-૩-૨૩ ઠરાવ નં. ૧૮ (અંબાવના મંદિરની સાધુદ્વારા દુરસ્તીમાં ૫૦ રૂ. આપવા બાબત) તથા તા. ૧૯-૩-૨૩ ઠરાવ નં. ૩૩ (જંબુસરમાં બાઇઓના મંદિરમાં રીપેર માટે ૧૦૦ રૂ. આપવા બાબત) તથા ૨૭-૭-૨૩ ઠરાવ નં. ૧૨ (હરીયાળાની દુકાન રીપેર કરવા બાબત)

*૧૫૧ **નિ ૧૪૪/૬ કમીટીના ઠરાવોની નકલો**—તા. ૬-૭-૨૪ ઠરાવ નં. ૬ (ટીંબીનું મંદિર વેચી દેવા બાબત) તથા ૬-૭-૨૪ ઠરાવ નં. ૭ (આમલીયાળાનું જુનું મંદિર વેચી નવું કરવા સાધુદ્વારા તજવીજ કરવા બાબત) તથા ૬-૭-૨૪ ઠરાવ નં. ૯ (કારેલીના મંદિરનું

પડતર ગભાણુ સાધુદ્વારા વેચી દેવા બાબત) તથા ૧૪–૮–૨૪ ઠરાવ નં. ૩ (ટીંબીના મદિરની જાયગા ૨૫૦ મા વેચી દેવા બાબતનો)

*૧૫૨ નિ. નં. ૩૪૪/૪ કમીટીના ઠરાવની નકલો—તા. ૬–૬–૨૫ ઠરાવ નં. ૭ (સોદરણાનું મદિર રૂ. ૫૦૦ મા વેચી દેવા બાબત) તથા તા. ૬–૬–૨૫ ઠરાવ નં. ૮ (ભાટપરાની જમીન વેચવા બાબત) તા. ૬–૬–૨૫ ઠરાવ નં. ૧૦ (કારેલી ગામના મદિરની પડતર જમીન ૪૨૫મા વેચી દેવા બાબતનો)

*૧૫૩ નિ. નં. ૩૪૪/૪ કમીટીના ઠરાવની નકલ—તા ૧૦–૧૦–૨૬ ઠરાવ નં. ૬ (અજરપરાના મંદિરની ખુલ્લી જમીન ૨૫૦ મા વેચી દેવા બાબતનો)

*૧૫૪ નિ. નં. ૩૪૪/૪ કમીટીના ઠરાવની નકલો—તા ૩૧–૧૨–૨૭ ઠરાવ નં. ૮ (હરિભક્તોની અરજીથી રેલ સકટમા પડી ગએલા હરિમદિરોને સાધુદ્વારા રીપેર કરવામા સાત હજાર વાપરવાની મજુરી બાબતનો)

*૧૫૫ નિ નં. ૩૪૪/૪ કમીટીના ઠરાવની નકલ—૧–૩–૩૪ ઠરાવ નં. ૧૧ (પરીયેજના મદિરને રીપેર કરવામાં એક હજાર આપવા સંબન્ધી)

*૧૫૬ નિ. ૩૪૪/૪ કમીટીના ઠરાવની નકલ—તા ૨૦–૩–૩૫ ઠરાવ ન ૧૪ (કાશીપરાના મદિરની દુરસ્તીમા ૩૦૦ આપવા સમન્ધી તથા તા ૧૬–૬–૩૫ ઠરાવ નં. ૧૪ (પીપળાવના મદિરના રીપેરીંગમા ૨૫૦ આપવા સબન્ધી)

*૧૫૭ નિ ૩૪૪/૪ કમીટીના ઠરાવની નકલ—તા. ૧૫–૧૨–૩૫ ઠરાવ નં. ૧૯ (માણીપરાના મદિરના રીપેરીંગમા ૨૦૦ આપવા સબન્ધી) તથા ૩ ૮–૩૬ ઠરાવ નં. ૧૧ (કાશીપરામા ૩૦૦ ફરીથી વધારે આપવા સબન્ધી)

૧૫૮ પ્ર નં. ૬ નિર્ગુણદાસતરફથી કાટાવાળા રુક્મીકાતને વકીલપત્ર આપ્યા બાબત તા ૨૬–૭ ૪૦

૧૫૯ ૩૪૪/૭ સં. ૧૯૮૨મા થએલી ઇન્વેન્ટરીમાથી વચનામૃત વિગેરે પુસ્તકોની યાદીની નકલ ઉતારી રજુ કરી તે.

*૧૬૦ વાદી તરફે કોઠારી ખુશાલભાઈની જુબાની. તા ૨૬–૭–૪૦

૧૬૧ વાદીની અરજી, પ્રતિવાદી પાસે મોચાસણના સ ૧૯૬૩–૬૪ ના ચોપડા તથા દસ્તાવેજો રજુ કરવા બાબત તા ૨૬–૭–૪૦

૧૬૨ પ્રતિવાદીની અરજી, વાદી પાસે પ્ર. નં ૧ ૧૯૬૦ મા સારગપુરમા હતા ત્યારે વડતાલ કોઠારીએ ગઢડાના કોઠારીને ચાર્જ સોપી દેવા આપેલો મોરછાપનો કાગળ રજુ કરવા બાબત તા ૨૭–૭–૪૦

૧૬૩ પ્રતિવાદી નં. ૧ તથા તેના કોઠારી ઉપર કો ગોરધનદાસે ચાર્જ સોપી દેવા લખેલ અસલ કાગળનુ લીષ્ટ તા ૨૭–૭–૪૦

૧૬૪ પ્રતિવાદી નં. ૧ ઉપર સં. ૧૯૬૦ના કાર્તિક વદી ૧ શુક્રવારે લખેલ મોર છાપના કાગળની નકલ

૧૬૫ પ્ર. નં. ૨નું લીષ્ટ, વાદીએ રજુ કરેલી સં ૧૯૮૧ની પ્રોસીડીંગ બુક આફ ૩૪૪/૬ માથી પાન ૩–૪–૫ ઉપર ઠરાવ નં. ૨–૩ છે તેની નકલ (મથાળા સાથે તથા બેઉની સહીઓ સાથે) ઉતારી કામમા સામેલ કરવા બાબત. તા. ૨૭–૭–૪૦

૧૬૬ ઉપરની પ્રતિવાદીની માગણી મુજબ સં. ૧૯૮૧ પ્રોર્શીડીંગ બુકમાંથી કમીટીના ઠરાવની ઉતારીને મુકેલી નકલ. (વાદીના પિતા વિમુખ કર્યા હોવાથી વાદીને ગાદીએ ન બેસાડી શકવાનો વિગતવાર ઠરાવ કે જેમાં છેલ્લે (૧) મંછારામ મયારામ ભટ્ટ પ્રમુખ, (૨) હરગોવિંદ ગીરધરભાઈ, (૩) કોઠારી ખુશાલભાઈ, (૪) બ્ર. ઈશ્વરાનંદજી, (૫) પુરાણી ભક્તિજીવનદાસ આ મેંબરોની સહીયો છે)

૧૬૭ પ્રતિવાદીની અરજી, મુદત માગવા બાબતની. તા. ૨૭–૭–૪૦

૧૬૮ વાદીની અરજી, પ્રતિવાદીએ કેટલાંક ગુણાતીતાનંદવાતો વિગેરે પુસ્તકો તથા કાગળો તથા સ્વામિનારાયણપ્રકાશ માસીક વિગેરે ૭ કાગળો રજુ કરવા બાબત. તા. ૩૧–૭–૪૦

૧૬૯ વાદીની અરજી, પ્રતિવાદીને ત્રણ સવાલો પુછાવ્યા બાબત. તા. ૩૧–૭–૪૦

૧૭૦ પ્રતિવાદીનો જવાબ, વાદીની ૧૬૯ ની અરજીનો. તા. ૫–૮ ૪૦

૧૭૧ પ્રતિવાદીનો જવાબ, વાદીની ૧૬૮ ની અરજીનો. તા. ૫–૮–૪૦

૧૭૨ વાદીની અરજીથી પ્રતિવાદીએ રજુ કરેયો અક્ષરપુરુષોત્તમનો નાનો ફોટો, અનાદિ મુક્તરાજ કૃષ્ણજીમહારાજ તરફથી ભેટ થનો.

૧૭૩ વાદીની અરજી, ભક્તચિંતામણી, વચનામૃત, સત્સંગિજીવન, શિક્ષાપત્રી-અર્થદીપિકાટીકા જનમંગલ સર્વમગલસ્તોત્ર રજુ કરવા બાબતની. તા. ૫–૮–૪૦

૧૭૪ વાદીનુ લીષ્ટ, ઉપરના પુસ્તકો રજુ કર્યા બાબતનુ. તા. ૫–૮–૪૦

૧૭૫ વાદીનુ લીષ્ટ, ૭ પ્રકરણની તથા બે પ્રકરણની ગુણાતીતાનંદવાતો તથા સ્વામિનારાયણપ્રકાશ માસીકની બે બુકો તથા ભક્તચિંતામણી તથા સિદ્ધાંતસાગરની ચોપડી રજુ કર્યા બાબત. તા. ૫–૮–૪૦

*૧૭૬ વાદી તરફે શાસ્ત્રી હરિજીવનદાસની જુબાની તા. ૫–૮–૪૦ થી ૯ સુધી

૧૭૭ વાદીની અરજી, કેટલાક પુસ્તકો રજુ કરવા બાબત.

૧૭૮ વાદીનું લીષ્ટ, ભક્તચિંતામણી, વચનામૃત, શિક્ષાપત્રી ટીકાસાથે, જનમંગળ સર્વમંગળભાષ્ય રજુ કર્યા બાબત. તા. ૬–૮–૪૦

૧૭૯ વાદીની અરજી, સાક્ષીસમન્સ, પ્રતિવાદી ન ૧ ને પોતે કરેલા વીલને લઇને કોર્ટમાં હાજર થવા બાબત. તા. ૯–૮–૦૪

૧૮૦ સાક્ષીસમન્સ.

૧૮૧ પ્રતિવાદીની અરજી, હરિલીલામૃત પુસ્તક રજુ કરવા બાબત. તા. ૯–૮–૪૦

૧૮૨ પ્રતિવાદીનું લીષ્ટ, હરિલીલામૃતના બે ભાગ રજુ કર્યા તે. તા. ૯–૮–૪૦

*૧૮૩ નિ. ન. ૩૨૬ પ્રતિવાદી ન. ૧ ને વિમુખ કર્યા મંબન્ધી ત્યાગીઓનો ઠરાવ અને તેમની સહીઓવાળો લેખી અસલ કાગળ.

*૧૮૪ નિ. નં. ૩૨૬ પ્રતિવાદી નં. ૧ ને વિમુખ કર્યા મંબન્ધમાં ટ્રસ્ટીઓનો ઠરાવ અને તેમનો અભિપ્રાય જણાવનારો લેખી અસલ કાગળ.

૧૮૫ પ્રતિવાદીનો ૧૭૯ની વાદીની અરજીનો જવાબ, (વીલ ન કર્યા બાબતનો અને સાક્ષીમાં આવવા બાબતનો) તા. ૯–૮–૪૦

૧૮૬ પ્રતિવાદીનું લીષ્ટ, સારંગપુરના બે દસ્તાવેજ રજુ કર્યા બાબત. તા. ૯-૮-૪૦
૧૮૭ વાદી તરફે જુનાગઢના મહંત પુરાણી હરિનારાયણદાસની જુબાની તા. ૧૫-૮-૪૦
*૧૮૮ વાદી તરફે વડતાલના જુના મહેતા રેવાશંકર ભવાનીશંકરની જુબાની તા. ૧૫-૮-૪૦
૧૮૯ વાદીની અરજી, પ્રતિવાદીઓ ઉપર હરિમંદિર પ્રવેશ અટકાવવા માટે
થએલી ફોજદારીફરીયાદો અને તેના ફેંસલાની નકલો રજુ કરવા બાબત. તા. ૧૫-૮-૪૦
૧૯૦ વાદીનું લીષ્ટ, રેવાશંકરે વડોદરા પ્રાન્તના માજીસ્ટ્રેટને સુલેહભંગ
બાબતની કરેલી અરજી. તા. ૧૫-૮-૪૦
*૧૯૧ ૧૮૯/૧ પ્રતિવાદી ઉપર કરેલી ફોજદારીની અરજીની નકલ.
*૧૯૨ વાદીની લાંબી અરજી, પ્રતિવાદી નં. ૧ એ કાગળો સાથે સાક્ષીમાં
આવવા બાબતની. તા. ૧૫-૮-૪૦
૧૯૩ વાદીની અરજી, હવેથી વધુ પુરાવો નહિ આપવાની જાહેરાત બાબત તા ૧૫-૮-૪૦
*૧૯૪ પ્ર. નં. ૧ ના સાક્ષી નં. ૧ ઇસણાવના પા. ઈશ્વરભાઇ દેસાઈ
ભાઇની જુબાની. તા. ૧૬-૮-૪૦
૧૯૫ પ્રતિવાદીના સાક્ષી ન. ૧ નું લીષ્ટ, સ. ૧૯૩૯નો ઇસણાવમંદિર
સબન્ધી દસ્તાવેજ તથા સ. ૧૯૩૨-૩૩ના શકર મથુરના રોજમેળ
માથી મંદિરખાતાની જમા ઉધાર રકમો ઉતારી મુકવા બાબત. તા. ૧૬-૮-૪૦
*૧૯૬ પ્રતિવાદી નં. ૧ ના સાક્ષી ન. ૧ ના સ. ૧૯૩૨-૩૩ ના ચોપડામાથી
નકલો ઉતારી મુકી તે
૧૯૭ વાદીનું લીષ્ટ, આંક ૧૯૪ ના સાક્ષી મારફતે તેણે રજુ કરેના ચોપડા-
માથી અમુક નકલો ઉતારી મુકવા બાબત તા ૧૬-૮-૪૦
*૧૯૮ ૧૯૬/૭ સ. ૧૯૩૨-૩૩-૩૪ના ચોપડામાથી વાદીએ આંક ૧૯૪ ના
સાક્ષીની ઉલટ તપાસમા રજુ કરાવેલી નકલોનુ લીષ્ટ.
૧૯૯ પ્ર. નં. ૧ના સાક્ષી નં. ૨ ઇમણાવના પા. સનાભાઇ ઇશ્વરભાઇની જુબાની તા ૧૬-૮-૪૦
*૨૦૦ પ્ર. ન. ૧ના સાક્ષી ન. ૩ „ પા રણછોડભાઇ કાળીદાસની જુબાની તા. ૧૬-૮-૪૦
૨૦૧ પ્ર. નં. ૧ના સાક્ષી નં. ૪ „ પા. પ્રભુદાસ કુબેરભાઇની જુબાની તા ૧૬-૮-૪૦
૨૦૨ પ્રતિવાદી નં. ૧ ની સાક્ષી દરખાસ્ત તા ૨૧-૮-૪૦
૨૦૩ પ્ર નં. ૧ના સાક્ષી ન. ૫ પીપળાવના પા વાઘજીભાઇ છોટાભાઇની જુબાની તા ૨૧-૮-૪૦
૨૦૪ પ્રતિવાદી ન. ૧ તરફથી આંક ૨૦૩ ના સાક્ષીએ રજુ કરેલો ૧૯૬૨ નો
આડગીરો દસ્તાવેજ (પંડ્યા મણીલાલને પા. ભાઇજી મનોરે લખી આપેલો)
૨૦૫ પ્ર. ન. ૧ ના સાક્ષી ન. ૬ વસોના પા. મગનભાઇ મોતીભાઇની જુબાની તા. ૨૧-૮-૪૦
*૨૦૬ „ „ ૧ ના સાક્ષી ન. ૭ ઇમણાવના પા આશાભાઇ વેણીભાઇની „ તા. ૨૧-૮-૪૦
૨૦૬ અ સાક્ષી સમન્સ
૨૦૭ વાદીની અરજી, આંક ૧૯૫ ના લીષ્ટથી રજુ થએલા ચોપડામાથી
કેટલીક રકમો ઉતારી રજુ કરવા બાબત તા ૨૮-૮-૪૦
૨૦૮ વાદીનું લીષ્ટ ૨૦૭ મા જણાવેલુ. „

*૨૦૯ ૩૬૯ આંક ૧૯૪ ના સાક્ષીના સં. ૧૯૩૨-૧૯૩૩ ના ચોપડામાંથી
નકલે ઉતારી મુકી તે.

૨૧૦ પ્ર. નં. ૧ ના સાક્ષી નં. ૮ બોરસદના બાળકૃષ્ણ જેશંકરની જુબાની. તા. ૨૨-૮-૪૦

*૨૧૧ „ „ ૧ ના સાક્ષી નં. ૯ ધસણાવના શિવાભાઇ રણછોડની „ તા. ૨૨-૮-૪૦

*૨૧૨ „ „ ૧ ના સાક્ષી નં. ૧૦ ધસણાવના પા. ફુલાભાઈ વસનભાઈની „ તા. ૨૨-૮-૪૦

૨૧૩ „ „ ૧ ના સાક્ષી નં. ૧૧ „ પા. હરિભાઇ કાળીદાસની „ તા. ૨૩-૮-૪૦

*૨૧૪ આંક ૨૧૩ ના સાક્ષીનું લીસ્ટ, શંકરભાઇ ગલાભાઈના રોજમેળમાંથી
બે ૧૨૮)≡ તથા ૧૭ા ની રકમોની નકલ ઉતારી મુકવા બાબત તથા
ધસણાવના મંદિરની ઉઘરાણી બાબતનું સં. ૧૯૩૨-૧૯૩૩ નું. તા. ૨૧-૮-૪૦

૨૧૫ પ્ર. નં. ૧ ના સાક્ષી નં. ૧૨ ધસણાવના પા. રણજી ભુલજીની જુબાની તા. ૨૩-૮-૪૦

૨૧૬ પ્ર. નં. ૧ ના વકીલની અરજી, ગુણાતીતાનંદના ૨૦ ફોટાઓનું લીસ્ટ
રજુ કરવા બાબત. તા. ૨૩-૮-૪૦

*૨૧૭ પ્ર. નં. ૧ના સાક્ષી નં. ૧૩ ધર્મજના પા. ડુંગરભાઈ ઝવેરભાઇની જુબાની. તા. ૨૩-૮-૪૦

૨૧૮ પ્ર. નં. ૧ તરફથી ૨૦ ફોટાઓનું લીસ્ટ તેની હકીકત સાથે રજુ થયું તે. તા. ૨૩-૮-૪૦

૨૧૯ વાદીવકીલનું પુરસીશ, ૨૦ મધ્યે ૧૧ ફોટા મલ્યા બાબતનું. તા. ૨૩-૮-૪૦

૨૨૦ પ્ર. નં. ૧ ના ૫૬ સાક્ષીઓની દરખાસ્તનું લીસ્ટ. તા. ૨૩-૮-૪૦

૨૨૧ „ „ ૧ ના વકીલનું પુરસીશ, કરમસદના પા. છોટાભાઇને સાક્ષીમાં
નહિ તપાસવા બાબત. તા. ૨૩-૮-૪૦

૨૨૨ „ „ ૧ ના સાક્ષી નં. ૧૪ વીરસદના પા નરસીભાઇ શામળભાઈની જુ. તા. ૨૩-૮-૪૦

*૨૨૩ „ „ ૧ ના સાક્ષી નં. ૧૫ રાજકોટના પુરૂષોત્તમ શામજીની જુબાની. તા. ૪-૯-૪૦

*૨૨૪ „ „ ૧ ના સાક્ષી નં. ૧૬ અમદાવાદના હીરાલાલ લલુભાઇની „ તા. ૪-૯-૪૦

૨૨૫ પ્રતિવાદીની અરજી ૩૬૯ નો ગોંડળ મંદિરના સભામંડપમાં આવેલો
ફોટો રજુ કરવા બાબત. તા. ૪-૯-૪૦

૨૨૬ પ્રતિવાદીનું લીસ્ટ, ગોંડળ મંદિરના સભામંડપમાં આવેલા ફોટાની નકલ રજુ, તા. ૪-૯-૪૦

૨૨૭ વાદીની અરજી, રાજકોટમાં જુનાગઢ તરફથી સત્સંગસાહિત્યકાર્યાલયમાંથી
છપાઇ પ્રસિદ્ધ થએલાં ૧૯૯૪-૯૫-૯૬-૯૭નાં પંચાંગ રજુ કરવા બાબત. તા. ૪-૯-૪૦

૨૨૭ આંક ૨૨૭ની અરજીના પેટામાં વાદીનું લીસ્ટ, ઉપરનાં પંચાગ રજુ કર્યા તે તા. ૪-૯-૪૦

૨૨૮ પ્ર. નં. ૧ ના સાક્ષી નં. ૧૭ દીલ્હીના મહમદમીયાં અલતાફ હુસેન
ફોટોગ્રાફરની જુબાની. તા. ૪-૯-૪૦

૨૨૯ પ્ર. નં. ૧ ના સાક્ષી નં. ૧૭નું લીસ્ટ, જુનાગઢમાં જુના કેમેરાની જકાતની
રકમ રૂા. ૮ કષ્ટમના નાકાદારે લીધેલી તેની અસલ પાવતી રજુ કરવા બાબત. તા. ૪-૯-૪૦

૨૩૦ નિ. નં. ૩૬૯ અમલ રસીદ, સિકકાવાળી તા. ૫-૧-૪૦ ની.

*૨૩૧ પ્ર નં. ૧ના સાક્ષી નં. ૧૮ મોગરીના પા. ડાહ્યાભાઇ નરસીભાઇની જુબાની તા. ૪-૯-૪૦

*૨૩૨ પ્રતિવાદી તરફથી ડાહ્યાભાઇનું લીસ્ટ, દાદા ગંગાદાસ તથા પિતા
નરસીદાસના ૧૯૫૧ થી ચોપડામાં બાપાજી તથા લલ્લુભાઇનું ખાતું

છે તેની રકમો તથા રોજમેળમાં ધર્મશાળામંદિર ખાતે ઉધારેલી
રકમો વિગેરે ૯ ની નકલો ઉતારી મુકવા બાબત. તા. ૪-૯-૪૦

*૨૩૩ નિ. ૨૩૩/૧ સં. ૧૯૫૧ થી ૫૭ સુધીના ચોપડામાથી ઉપરોક્ત ખાતાના
ઉતારાની નકલો.

*૨૩૪ નિ. ૨૩૪/૧ સં. ૧૯૮૦-૮૧ના ચોપડામાથી ઉપરોક્ત ખાતાના ઉતારાની નકલો

૨૩૫ પ્ર નં. ૧ ના ૨૩૧ સાક્ષીનું લીસ્ટ, તેમના દાદા ગંગાદાસના પરભાર્યા
હાથદસ્તના ચોપડામાંથી ૧૯૫૨ થી ૫૬ સુધીના બાજી તથા લલ્લુભાઈ
વિગેરેના ખાતા છે તેની ચાર નકલો ઉતારી મુકવા બાબત. તા. ૪-૯-૪૦

૨૩૬ પ્ર. નં. ૧ના સાક્ષી ન. ૧૯ પીજના પા. કાળીદાસ ગોવિંદભાઈની જુબાની તા. ૬-૯-૪૦

૨૩૭ પ્રતિવાદી તરફથી વધારે સાક્ષીઓનું લીષ્ટ

૨૩૮ પ્ર. ન. ૧ ના સાક્ષી નં. ૨૦ પીજના માણેકલાલ છોટાલાલની જુબાની તા. ૬-૯-૪૦

૨૩૯ પ્ર. ન. ૧ના સાક્ષી નં. ૨૧ વીરસદના પા. નાથાલાલ હરગોવિંદની જુબાની તા. ૬-૯-૪૦

*૨૪૦ પ્ર. તરફથી વીરસદના મંદિરનો ગુણાતીતાનંદસ્વામી સાથેનો ફોટો નિ ૨૪૦/૧

*૨૪૧ નિ. ૨૪૧/૧ પ્રતિવાદીએ બોચાસણમાં મૂર્તિ પધરાવી તેની કંકોત્રીના
કાર્ડ સયાજીવિજયપ્રેસમા છપાએલો વડતાલ શ્રી હરિકૃષ્ણજી મહારાજના
શીરનામાથી મોકલાવેલો તેની નકલ.

*૨૪૨ પ્ર. ન. ૧ના સાક્ષી ન. ૨૨ નડીયાદના મણીલાલ મયારામની જુબાની તા ૬-૯-૪૦

૨૪૩ પ્ર. ન. ૧ના સાક્ષી ન ૨૩ અમદાવાદના બાબુભાઇ સોમનાથની જુબાની તા ૬-૯-૪૦

*૨૪૪ પ્ર. નં. ૧ તરફે આ ન. થી ૨૬૨ સુધી ગુણાતીતાનંદના ફોટાઓ રજુ કર્યા છે,
તેમા જુનાગઢના સભામંડપમાના સિંહાસન પાસે શિલાલેખ છે તેનો ફોટો.

*૨૪૫ જુનાગઢના કોઠારીની ઓશરીમા આવેલા શિલાલેખનો ફોટો.

*૨૪૬ ,, ગુણાતીતાનંદને નાવાની ચોકડી પ્રથમ ખોદી નાખેલી, તેની
ઉપર કરેલા ઓટાનો ફોટો

*૨૪૭ જુનાગઢમા મંદિરની પ્રદક્ષિણામા આવેલા શિલાલેખનો ફોટો.

*૨૪૮ ,, રસોઈ માટે ઉઘરાણી કરેલી તેની રકમોનો આપનારના નામ સાથેનો ફોટો.

*૨૪૯ જુનાગઢમંદિરના હનુમાનજી સામેના બારણાપાસે આવેલા શિલાલેખનો ફોટો

૨૫૦ કારીસારી ગામના મંદિરના સિંહાસનમા રહેલી પ્રતિમાનો ફોટો.

૨૫૧ સારંગપુર હનુમાન મ. આવેલા ગોપાળાનંદ સ્વામીના ચિત્રપટનો ફોટો.

*૨૫૨ કારીયાણીના સિંહાસનમા પધરાવેલા ચિત્રપટનો ફોટો.

*૨૫૩ ગઢડાના સભામંડપમા રાખેલો ગોપાળાનંદસ્વામીનો ફોટો.

૨૫૪ અડાલજ (અમદાવાદતાબે)ના મંદિરના સિંહાસનમા પધરાવેલા ચિત્રપટનો ફોટો

*૨૫૫ ગોંડલ મંદિરના સભામંડપમા રાખેલા ચિત્રપટનો ફોટો.

*૨૫૬ ઉનાના મંદિરના સિંહાસનમા પધરાવેલા ચિત્રપટનો ફોટો.

૨૫૭ જેતપુર મંદિરની અંદર સુખશય્યામાં ચાંદીના ઉપાડનો ફોટો.

૨૫૮ જેતપુરના જુના મંદિરમાં પધરાવેલ ચિત્રપટનો ફોટો.

*૨૫૯ રાજકોટના સભામંડપમાં રાખેલા ચિત્રપટનો ફોટો.

૨૬૦ જામનગરના સભામંડપમાં ભીંતે ટાંગેલા ચિત્રપટનો ફોટો.

*૨૬૧ વીશાવદર મંદિરમાં આવેલા શિલાલેખનો ફોટો.

૨૬૨ કરમશદ મંદિરના સિંહાસનમાં પધરાવેલ ચિત્રપટનો ફોટો.

૨૬૩ પ્ર. નં. ૧ના સાક્ષી નં. ૨૪ સારંગપુરના ખાચર **હુક્ક રૂખડની** જુબાની. તા. ૯-૯-૪૦

૨૬૪ „ „ „ „ નં. ૨૫ વિશાવદરના ઠક્કર **ત્રિભોવન** જાદવજીની „ તા. ૯-૯-૪૦

૨૬૫ „ „ „ „ નં. ૨૬ બોરડીના શાહ **દેવીચંદ** કસ્તુરચંદની „ તા. ૧૦-૯-૪૦

૨૬૬ „ „ „ „ નં. ૨૭ કડીના મોચી **ડાહ્યા દલીચંદની** „ તા. ૧૦-૯-૪૦

૨૬૭ પ્ર. નં. ૧ના સાક્ષી, ડાહ્યા દલીચંદની જુબાની વખતે રજુ થએલું વાદી તરફથી લીષ્ટ, અમદાવાદના સત્સંગપ્રચારક મંડળ તરફથી થએલા પારાયણની કંકોતરી આબત.—તા. ૧૦-૯-૪૦

*૨૬૮ ૨૬૭ ઉપરની કંકોતરીની નકલ.

૨૬૯ પ્ર. નં. ૧ના સાક્ષી નં. ૨૮ રાજપુરના (અમદાવાદ તાબે)ના પા. કુબેરદાસ ગંગદાસની જુબાની. તા. ૧૦-૯-૪૦

૨૭૦ „ „ ૧ના સાક્ષી નં. ૨૯ જેતપુરના મોચી કલ્યાણ હીરાની „ તા. ૧૦-૯-૪૦

૨૭૧ „ „ ૧ના સાક્ષી નં. ૩૦ અગડના **મોહનલાલ** હીરાલાલની „ તા. ૧૦-૯-૪૦

૨૭૨ „ „ ૧ના સાક્ષી નં. ૩૧ મહુવાના દરજી **ભગવાનજી** નારાયણની „ તા. ૧૧-૯-૪૦

૨૭૩ „ „ ૧ના સાક્ષી નં. ૩૨ સંજાયાના પા. **ચતુરભાઈ** ગોકળભાઇની „ તા. ૧૧-૯-૪૦

*૨૭૪ „ „ ૧ના સાક્ષી નં. ૩૩ બીલારાના **હાજીભાઇ** મનેમગની „ તા. ૧૧-૯-૪૦

૨૭૫ ૨૭૪ના સાક્ષીનું લીષ્ટ.

૨૭૬ ૨૭૫ જુબાની વખતે જુનાગઢના મૂળ અક્ષર નારાયણદાસસ્વામીને ઓળખાવીને તેમનો રજુ કરેલો ફોટો.

૨૭૭ પ્રતિવાદીની સાક્ષીદરખાસ્ત. અમદાવાદના નારદાસ આશારામને સમન્સથી બોલાવી લાવવા બાબત. તા. ૧૨-૯-૪૦

૨૭૮ પ્રતિવાદીનો સાક્ષી સમન્સ.

૨૭૯ પ્રા. નં. ૧ના સાક્ષી નં. ૩૪ અમદાવાદના ચાવડા **અર્જુનભાઈ** રણછોડભાઈની જુબાની. તા. ૧૧-૯-૪૦

*૨૮૦ પ્ર. નં. ૧ના સાક્ષી નં. ૩૫ બોચાસણના શાસ્ત્રી કોઠારી **શ્રીજીસ્વરૂપદાસની** જુબાની. તા. ૧૮-૯-૪૦થી

૨૮૧ પ્ર. નં. ૧નું પુરસીશ, ૨૭૯ની જુબાની વખતે સ્વા. ના. પ્રકાશમાંથી પાન ૨૮૦થી ૨૮૫ બુક ૧૨ સં. ૧૯૯૫ની આંકે પાડવા બાબત. તા. ૧૮-૯-૪૦

૨૮૨ વાદીનું લીટ, આંક ૨૮૦ ની ઉલટ તપાસ વખતે રજુ કરેલું.

૨૮૩ ૩૬૯૩ ગોંડળ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા પ્ર. નં. ૧ એ કરેલી તેની કંકોતરી છાપેલી સાધુ જ્ઞાનજીવનદાસના નામની રજુ કરી તે.

૨૮૪ વાદીની અરજી, પ્ર. નં. ૬ નું 'નિર્ગુણજીવનદાસ' નામ સુધારીને "નિર્ગુણદાસ" કરવા બાબત. તા. ૧૯-૯-૪૦

૨૮૫ વાદીની અરજી, પ્ર. નં. ૬ ની મુંબાઈ હાયકોર્ટમાં રાધારમણના દાવામાં કરેલી એફીડેવીટ રજુ કરવા બાબત. તા. ૧૯-૯-૪૦

૨૮૬ વાદીનું લીટ, ૨૮૦ની જુબાની વખતે હાયકોર્ટના સુ. નં. ૨૩૬૯/૧૯૩૧ના દાવામાં રજુ કરેલી પ્ર. નં. ૬ ની એફીડેવીટની સહી સિક્કાવાળી અંગ્રેજી નકલવાળી.

૨૮૭ નિ. ૩૯૩ પ્ર. નં. ૧ એ સ્વામિનારાયણપ્રકાશમાં ૨૮-૯-૩૮ મીએ આર્ટીકલ છપાવ્યો છે તે.

૨૮૮ ૩૯૩ પ્ર. નં. ૧ એ „ પ્રકાશમાં મને ૧૯૩૯માં છપાએલો આર્ટીકલ

૨૮૯ વાદીની અરજી, પ્રથમ છ પ્રકરણની ગુણાતીતાનંદવાતો છપાયા પછી પાંચ પ્રકરણની ચોપડી સં. ૧૯૬૬ માં ગોરધનદાસ દામોદરે છાપેલી પ્રથમાવૃત્તિ રજુ કરવા બાબત. તા. ૨૦-૯-૪૦

૨૯૦ વાદીનું લીટ, ઉપરની ગુણાતીતાનંદવાતોની ચોપડીનું.

૨૯૧ ૨૮૦ની જુબાની વખતે પ્ર. નં. ૧ એ તેમના શિષ્ય વિદ્યાર્થી અક્ષરજીવનદાસ સાધુ ઉપર તા. ૯-૧૨-૩૯ મીએ હસ્તાક્ષરથી લખેલો પ્રેમપત્ર (જેમાં ગુણાતીતજ્ઞાનમંડળ શબ્દ લખ્યો છે) રજુ કરવા બાબત. તા. ૨૭-૯-૪૦

૨૯૨ પ્ર. નં. ૧ના હસ્તાક્ષરનો ઉપરની હકીકતનો અસલ કાગળ.

*૨૯૩ નિ ૬૯ સત્સંગિજીવન પ્રથમ પ્રકરણ ગુજરાતી સાથે મુબઈમાં મુદ્રિત ગુટકા

*૨૯૪	નિ. ૩૯૪	„	દ્વિતીય „	„	„	„	„
*૨૯૫	નિ ૩૯૪	„	તૃતીય „	„	„	„	„
*૨૯૬	નિ ૬૯	„	ચતુર્થ „	„	„	„	„
*૨૯૭	૩૯૪	„	પંચમ „	„	„	„	„

૨૯૮ નિ ૬૯ વચનામૃત ૧૯૬૪ ની સાલનું. સુરતની આવૃત્તિ.

૨૯૯ નિ. ૯૭ વચનામૃત. ૧૯૫૭ ની રાજકોટની આવૃત્તિ.

૩૦૦ નિ. ૬૯ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની વાતો બીજી આવૃત્તિ.

૩૦૧ નિ. ૯૩ કીર્તન કૌસ્તુભમાલા ૧૯૬૮ની પ્રથમાવૃત્તિ છપાવનારા ડો. હકીનાથ

*૩૦૨ નિ. ૬૯ ભક્ત ચિંતામણી સુરતમાં મગનલાલ ફીકાભાઈએ છાપેલી ૧૯૬૮

*૩૦૩ નિ. ૧૯૩ હરિલીલામૃત પ્રથમ ભાગ મુંબાઈમાં છપાએલ.

*૩૦૪ નિ. ૧૨૯ હરિલીલામૃત દ્વિતીય ભાગ „

૩૦૫ વાદીનું લીષ્ટ, ૨૮૦ ની જુબાની વખતે પુછેલા પ્રતિવાદીના ૧૯૬૩-૬૪ ની ખાતાવહી તથા આવરાના ચોપડામાંથી પુંજાપાન તથા ખાતાંની નકલ ઉતારી મુકવાની યાદી તા. ૧-૧૦-૪૦

*૩૦૬ પ્ર.નં.૧ના સાક્ષી નં.૩૬ સારસાના પા. ગિરધરભાઇ મથુરભાઇની જુબાની તા. ૨-૧૦-૪૦

૩૦૭ વાદી તરફથી ૩૦૬ ની જુબાની વખતે સારસાના પા. મથુરભાઇ દીવાળભાઇએ આ. વિહારીલાલજી મહારાજને મંદિર કરવા માટે ઘરનો ધર્માપટ કરી આપેલો તે રજુ કર્યો.

૩૦૮ પ્રતિવાદીનું લીષ્ટ, ૩૦૬ની જુબાની વખતે રજુ કરેલા દસ્તાવેજો તથા ગણોતપટા ભાડાચીઠી વિગેરે ચૌદ કાગળોનું લીષ્ટ તા. ૧-૧૦-૪૦

૩૦૯ ડીફેન્ડન્ટ નં.૩૦૬ એ મંદિર માટે વેચાણ રાખેલા ઘરનો દસ્તાવેજ પ્રતિવાદી તરફથી રજુ કર્યો તે.

૩૧૦ પ્રતિવાદીનું પુરસીશ, હાસરાના માણેકલાલ કાળીદાસને સાક્ષીમાં નહિ તપાસવા બાબત તા. ૧-૧૦-૪૦

૩૧૧ વાદીની અરજી, ઇસિણાવનું મંદિર નામદાર કોર્ટે જાતે જોઇ આવવા બાબત તા. ૩-૧૦-૪૦

૩૧૨ પ્રતિવાદી નં. ૧ નું પુરસીશ, કામમાં હવે વધુ પુરાવો નહિ આપવા બાબત. તા. ૩-૧૦-૪૦

૩૧૩ પ્ર. નં. ૬ નું પુરસીશ, પ્ર. નં. ૬ નિર્ગુણદાસને સાક્ષીમાં નહિ તપાસવા બાબત તથા કોઇ વધુ પુરાવો ન આપવા બાબત. તા. ૩-૧૦-૪૦

૩૧૪ નિ. ૬૦ ઓચાસણ મંદિરના જમીનોના ખાતાની નકલ.

૩૧૫ નિ. ૬૦ ઓચાસણના જુના મંદિરની જમીનોના ખાતાના ઉતારાની નકલ.

૩૧૬ નિ. ૬૦ ઇસણાવ સ્વા. ના. મંદિરની જમીનોના વહીવટ કરનાર પા. દેસાઇભાઇના ખાતાના ઉતારાની નકલ.

૩૧૭ નિ. ૬૦ થી ૧૫ સુધી ઇસિણાવની મંદિરના જમીનોના ખાતાના ઉતારાની નકલ.

૩૧૮ નિ. ૬૧ ઓચાસણમાં ઘર વેચાણ રાખેલું તેના (અક્ષરપુરૂષોત્તમના વહીવટદાર કો. સાધુ ભક્તિવલ્લભદાસના નામથી થએલા) દસ્તાવેજની નકલ.

૩૧૯ નિ. ૬૧ ઓચાસણમાં જમીન વેચાણ રાખેલી તેના (અક્ષરપુરૂષોત્તમનો વહીવટ કરનાર કો. ભક્તિવલ્લભદાસના નામથી) દસ્તાવેજની નકલ.

૩૨૦ નિ. ૬૧ ઓચાસણ ગામમાં ગભાણ વેચાણ રાખ્યું તેના (અક્ષરપુરૂષોત્તમના વહીવટ કરનારા શ્રીજીસ્વરૂપદાસના નામથી થએલ) દસ્તાવેજની નકલ.

૩૨૧ નિ. ૬૧ ઓચાસણમાં ઘર વેચાણ રાખ્યું તેના (અક્ષરપુરૂષોત્તમ મંદિરનો વહીવટ કરનાર પા. ગિરધરભાઈ મથુરભાઇના નામનો) દસ્તાવેજની નકલ.

૩૨૨ નિ. ૬૬૧ ઓચાસણુ ગામમા ઘર વેચાણનો દસ્તાવેજ (અક્ષરપુરૂષોત્તમ મંદિરનો વહીવટ કરનાર કો. પરભુદાસ દેવશીના નામનો)

૩૨૩ ૬૬૧ ઓચાસણુ ગામમા ઘર વેચાણ રાખ્યુ તેના દસ્તાવેજની નકલ (કો. પ્રભુદાસ દેવશીના નામનો)

૩૨૪ નિ. ૬૬૩ ઓચાણુ ગામમા ઘરબાર જમીનનો વેચાણ દસ્તાવેજ (કો. પ્રભુદાસ દેવશીના નામનો)

૩૨૫ નિ. ૬૬૧ ઓચાસણુ ગામમા ઘર વેચાણ રાખ્યુ તેનો દસ્તાવેજ (કો. પ્રભુદાસના નામનો)

૩૨૬ નિ. ૬૬૧ ઓચાસણુમા ઘર તથા જમીન વેચાણ રાખી તેનો દસ્તાવેજ (અક્ષરપુરૂષોત્તમમહારાજ તરફથી વહીવટ કરનાર કો. પ્રભુદાસ દેવશી)

૩૨૭ નિ ૬૬૭ ઓચાસણુમા ઘરનો અદલા બદલાનો દસ્તાવેજ (અક્ષરપુરૂષોત્તમ મહારાજનો વહીવટ કરનાર કો. પરભુદાસ દેવશી)

*૩૨૮ નિ. ૩૬૬ આક ૧૧૫ ની ઉલટ તપાસ વખતે પ્રતિવાદી તરફથી ત્રણ કાગળો રજુ થએલા તે પૈકી પ્રથમનો (કુબેર ગરબડ તથા દેસાઈભાઈ લલ્લુભાઈએ કલ્યાણમગ મેરૂભાઈ વિગેરે પાસેથી લખાવી લીધેલો ઈમિણાવની જમીનનો વેચાણ દસ્તાવેજ)

*૩૨૯ નિ ૩૬૭ ઇસણાવના જન્મ મરણ પત્રકમાથી કુબેરભાઇ ગરબડભાઇના મરણના દાખલાની નકલ પ્રતિવાદી તરફથી રજુ કરી તે.

*૩૩૦ નિ ૩૬૭ પ્રતિવાદી તરફથી ઇસણાવના જન્મ મરણ પત્રકમાથી પાશકરભાઈ મથુરભાઇના મરણના દાખલાની નકલ રજુ કરેલી તે.

૩૩૧ નિ ૩૬૯ ઓચાસણુમસ્થાના અક્ષરપુરૂષોત્તમ મહારાજનો વહીવટ કરનાર કોઠારી પ્રભુદાસ દેવશીને ખાચર પીઠાભાઈ વિગેરેએ લખી આપેલો સારગપુરમંદિર સબન્ધી જમીનનો વેચાણ દસ્તાવેજ આક ૧૮૦ ના વાદી સાક્ષી સમક્ષથી પ્રતિવાદીએ રજુ કરેલો.

૩૩૨ નિ ૩૬૯ લીંમડીના ઠાકોરસાહેબને ઓચાસણુના અક્ષરપુરૂષોત્તમ મંદિરનો વહીવટ કરનાર કો પ્રભુદાસ દેવશીએ લખી આપેલો સારગપુર મંદિર સબન્ધી જમીનનો પત્ર આક ૧૮૦ ના વાદી સાક્ષીસમક્ષથી પ્રતિવાદીએ રજુ કરેલો તે (સારગપુરમા આવેલા વડતાલ તાબાના સ્વામિનારાયણ તથા હનુમાનજીવાળા મંદિરમા કોઇ દિવસ અમો બેઠવાશુ નહિ એ બાબતનો)

*૩૩૩ નિ ૩૬૧ ઇસણાવના લક્ષ્મીનારાયણના મંદિરના વહીવટ કરનાર પાશકરભાઇ મથુરભાઈ વિગેરેને રબડોડ રૂપસગ વિગેરેએ લખી

આપેલો ઘરનો દસ્તાવેજ, પ્ર. નં. ૧ ના સાક્ષી ઇશ્વરભાઇ દેસાઇભાઇ તરફથી રજુ થએલો તે.

૩૩૪ નિ ૩૧૪ લીષ્ટથી પ્ર ન ૧ ના સાક્ષી હરિભાઇ કાળીદાસે રજુ કરેલ ઇસિણાવના પા. શંકરભાઇ ગલાબભાઇના રોજમેળમાથી ખર્ચ ખાતે રૂા. ૧૨૮)= તથા રૂા. ૧૭ાા ઉધાર્યા છે તેની ઉતારેલી નકલ.

*૩૩૫ નિ. ૧/૪ ઇસણાવમાં મંદિર કરવા માટે પા. દાજીભાઈ વરજભાઇ વિગેરે ગામના અગ્રેસરો તરફથી આચાર્યશ્રી ભગવત્પ્રસાદજી મહારાજને કરી આપેલો સં. ૧૯૧૮ માં ધર્માદા જમીનનો દસ્તાવેજ.

*૩૩૬ નિ. ૧/૪ ઇમણાવના મંદિર માટે ખારિયા નાથા રવાનુ ઘર રૂા. ૭૫)માં વેચાણ રાખ્યુ તેનો વિહારીલાલજી મહારાજના નામનો દસ્તાવેજ.

૩૩૭ નિ ૧/૨૮ ના લીષ્ટમાની પ્રોવીઝનલ કમીટી વખતે થએલી વડતાલ દેશની ઇન્વેન્ટરીમાથી ઇસણાવના મંદિરના દસ્તાવેજ સંબન્ધી એન્ટ્રી નં. ૧૬ તથા એન્ટ્રી નં. ૧૬૨ ની છે તેની નકલો

૩૩૮ પ્રતિવાદી તરફથી રજુ નિ. ૩૦૫ મા જણાવેલ સં. ૧૯૬૩ ની ખાતાવહીના નિ ૬૬/૬ માથી ઉતારાની નકલો, જે શ્રીજીસ્વરૂપદાસની જુબાની વખતે વાદીએ રજુ કરવા કહેલી તે.

૩૩૯ પ્રતિવાદી તરફથી રજુ, નિ. ૩૦૫ મા જણાવેલ સં. ૧૯૬૪ ની ખાતાવહીના નિ. ૬૬/૬ માથી ઉતારાની નકલો.

૩૪૦ પ્ર તરફથી નિ ૩૦૫ મા જણાવેલ સ. ૧૯૬૩–૬૪ ના આવનાના નિ. ૬૬/૨ માથી ઉતારાની નકલો.

૩૪૧ નિ. ૩૩૭ ની દસ્તાવેજોની ઇન્વેન્ટરીના પત્રકમાથી ઇમણાવના મંદિરના દસ્તાવેજની ઉતારેલી નકલો

*૩૪૨ નિ ૩૩૭ દસ્તાવેજોના ફેરીસ્તના ચોપડામાથી ઇમણાવમંદિરનો સં ૧૯૧૮ તથા ૧૯૪૮ ના દસ્તાવેજોની ઉતારેલી નકલો

૩૪૩ પ્ર. નં. ૧ નુ વકીલપત્ર, અમદાવાદના મી પાટીલનુ

*૩૪૪ નિ ૩૪૮ શિક્ષાપત્રી શતાનંદમુનિકૃત અર્થદીપિકા ટીકા સહિત મુદ્રિત સને ૧૯૨૮ ની આવૃત્તિ.

૩૪૫ નિ. ૩૪૮ જનમંગળ તથા સર્વમંગળ સ્તોત્ર રઘુવીરાચાર્યકૃત ભાષ્યે સહિત, શુકાનંદમુનિના હસ્તાક્ષરવાળુ લેખિત

૩૪૬ વાદીનું લીષ્ટ, (૩૪૯–૩૫૦ ની નકલો મુકારરા બાબત)

*૩૪૭ નિ. ૩૬૬ મુંબાઈ હાઇકોર્ટમા પ્ર. નં. ૬ નિર્ગુણદાસે મુ નં. ૨૩૬૩–૧૯૩૧ ના રાધારમણના કામમા કરેલી તા ૭–૪–૩૨ ની એફીડેવીટની સર્ટીફાઇડ નકલ

૩૪૮ નિ. ૫૬/૬ મુંબાઇ હાયકોર્ટમાં ઉપરના દાવા ઉપર થએલી અપીલ નં. ૩૩/૨૨ નું જજમેન્ટ (રાધારમણવાળું)

૩૪૯ નિ. ૩૪૧/૧ ની દસ્તાવેજોના નોંધના પત્રકની નકલ ૧૮૮૬ ની.

૩૫૦ નિ. ૩૪૨/૨ ની દસ્તાવેજોના નોધના પત્રકની નકલ ૧૯૦૩ ની

*૩૫૧ નિ. ૩૧૪/૨ ધોલેરાવ મંદિરના ઉઘરાણાની સં. ૧૯૩૩ની અસલ ચોપડી.

૩૫૨ નિ. ૩૭૫/૧ ગુણાતીતાનંદસ્વામીની વાતોની ચોપડી છ પ્રકરણવાળી ભાગ ૨.

૩૫૩ નિ. ૩૭૮/૧ ની ભક્તચિંતામણિ સં ૧૯૪૦ ની.

૩૫૪ નિ. ૩૭૮/૨ વચનામૃત સં ૧૯૪૪ નું.

૩૫૫ નિ. ૩૭૫/૩ સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ માસીકની (સને ૧૯૩૮-૧૯૩૯)ની બુકો કે જેમાં પ્ર. નં. ૧ ના લેખો છે તે.

૩૫૬ પ્ર. નં. ૧ ની અરજી, ઇસ્યુ વધારાનો કાઢવા બાબતની.

૩૫૭ વાદીની અરજી, વાસુદેવમાહાત્મ્ય તથા શ્રીમદ્‌ભગવદ્‌ગીતાનું રેફરન્સ રજુ કરવા બાબત

૩૫૮ વાદીની યાદ, વચનામૃતની.

*૩૫૯ નિ. ૩૫૮/૧ નું વચનામૃત સને ૧૯૮૪ માં મુંબાઇ નિર્ણયસાગર પ્રેસમાં છપાએલું.

૩૬૦ વાદીની યાદ, વાસુદેવમાહાત્મ્ય તથા શ્રીમદ્‌ભગવદ્‌ગીતા શ્રીરામાનુજાચાર્યના ભાષ્યે સહિત રજુ કરવા બાબત.

*૩૬૧ નિ. ૩૬૦/૧ નું શ્રીવાસુદેવમાહાત્મ્ય, સં. ૧૯૬૬ માં મુંબાઇ નિર્ણયસાગર પ્રેસમાં છપાએલું.

૩૬૨ ૩૬૦/૨ ની શ્રીમદ્‌ભગવદ્‌ગીતા શ્રીરામાનુજાચાર્યકૃત ભાષ્યે સહિત. સં. ૧૯૫૯ ની.

૩૬૩ જજમેન્ટ.

૩૬૪ વાદીનાં આરગ્યુમેન્ટ ટાઇપ કરેલાં.

૩૬૫ પ્રતિવાદીનાં આરગ્યુમેન્ટ ટાઇપ કરેલાં.

૩૬૬ હુકમનામુ.

ઉપર મુજબ દાવામાં આરંભથી અંત સુધીમાં વાદી પ્રતિવાદી તરફથી પોતપોતાના પક્ષની સિદ્ધિ માટે રજુ થએલા કાગળોના આંક નંબરો છે. આમાંથી જે આંકો જજમેન્ટમાં લેવામાં આવ્યા છે ને પણ એક નિશાનથી જણાવ્યા છે. આ ઉપરથી વાદી પ્રતિવાદીની માન્યતા તથા તેમનો પ્રયત્ન તથા આમાં ભાગ લેનાર વ્યક્તિઓનું ઓળખાણ તથા આના અંગની ખટપટ વિગેરે સઘળી પરિસ્થિતિ જણાઈ આવશે. એટલે આ આરંભ ઉપયોગી જાણીને કર્યો છે.

આ દાવામા શાસ્ત્રી હરિજીવનદાસની જુબાની સંપ્રદાયના શાસ્ત્રોસમ્બન્ધી તેમજ બીજી પણ ઉપયોગી ચર્ચાથી ભરપુર હોવાથી તેમજ જજમેન્ટનો ઘણો ભાગ તેને અનુસરતો હોવાથી સંપ્રદાયી જનોને ઘણી ઉપયોગી જાણીને સારથી આપી છે.

મે મુ નં. ૫૧૯ સને ૧૯૩૬. નિશાની નંબર ૧૭૬.

વાદી તરફથી સાહેદ નંબર ૧૩ ની **જુબાની—**

હું આ ઉપરથી પ્રતિજ્ઞા કરી કહું છું કે—મારૂ નામ શાસ્ત્રી **હરિજીવનદાસ**, ગુરુનુ નામ પુરાણી ઘનશ્યામચરણદાસ. ધર્મ હીંદુ સાધુ. ઉમર આસરે ૫૨ વરસની ધંધો ધર્મઉપદેશ. રહેવાનુ ગામ **વડતાલ**. ડીસ્ટ્રીક્ટ ખેડા

સર તપાસણી—

હુ સ. ૧૯૫૬ મા સાધુ થએલો મને લક્ષ્મીપ્રસાદજી મહારાજે સાધુની દીક્ષા આપેલી. સંસ્કૃતનો અભ્યાસ સ. ૧૯૫૬ થી ૧૯૭૨ સુધી કરેલો પ્રથમ વ્યાકરણનો અભ્યાસ સાધારણ કરીને પછી ન્યાયનો અભ્યાસ કરેલો અને ખાસ વેદાંતનો અભ્યાસ કરેલો. ગીતાભાષ્ય સૂત્રભાષ્ય ઉપનિષદ્‌ભાષ્યનો અભ્યાસ વડતાલ પાઠશાળામા કરેલો અમારા સંપ્રદાયના પુસ્તકોનો અભ્યાસ પરેલા કરેલો શિક્ષાપત્રીભાષ્યના સંશોધનમા હુ હતો. સત્સંગિજીવનના પાંચ ભાગ છે તેનુ ગુજરાતીમા મેં ભાષાંતર કરેલું, ગોપાળાનંદસ્વામિના ઉપનિષદ્‌ભાષ્યના સંશોધનમા હુ હતો જનમંગળ સર્વમંગળ વિગેરે પંચરત્ન અમારા સંપ્રદાયનુ છે તેનું સંસ્કૃત ઉપરથી મેં ગુજરાતીમા ભાષાંતર કરેલુ વાસુદેવમાહાત્મ્યનુ ભાષાંતર મેં કરેલુ આ ગ્રંથ અમારા સંપ્રદાયનુ મૂળ છે એમ સ્વામિનારાયણે કહેલુ છે વચનામૃત, ભક્તચિંતામણિ, નિષ્કુળાનંદકાવ્ય અને હરિલીલામૃત આ ગ્રંથો મેં સંશોધન કરીને છપાવેલા છે.

(૨) આચાર્ય મહારાજે મને સદ્‌ગુરૂની પદવી આપી છે અમારા સંપ્રદાયમા મુખ્ય શાસ્ત્ર તરીકે **સત્સંગિજીવન** છે. તે શ્રીજીમહારાજે પોતે કરાવેલુ. **શિક્ષાપત્રી** પણ તેમણે પોતે કરેલી છે, તે સત્સંગિજીવનના પ્ર ૪ મા આવી જાય છે **દેશવિભાગનો** લેખ એ આચાર્યો સ્થાપ્યા બાબતનો સં ૧૮૮૩ મા શ્રીજીમહારાજે લખેલો છે **વચનામૃત** પણ શ્રીજીમહારાજના વખતના છે તેમના વખતના ચાર મોટા સદ્‌ગુરૂઓએ વાતોનો સંગ્રહ કરેલો તે વચનામૃત છે તે ચ-સદ્‌ગુરૂ (૧) મુક્તાનંદસ્વામી (૨) ગોપાળાનંદસ્વામી (૩) નિત્યાનંદસ્વામી (૪) શુકાનંદસ્વામી છે વચનામૃત સંસ્કૃતમા છે તેને હરિવાક્યસુધાસિંધુ કહે છે આ ગ્રંથ શતાનંદમુનિએ કરેલો છે તેમણેજ સત્સંગિજીવન લખ્યુ છે. આઠની ચોપડીઓ શ્રીજીમહારાજની હયાતીની છે

(૩) ત્યારપછી બીજા ગ્રંથો લખાયા છે. મુખ્ય આધાર ઉપર કહ્યા તે ચાર ગ્રંથો ઉપર છે પાછળથી લખાએલી ચોપડીઓમા ફેર આવે તો પ્રથમની ચોપડીઓ ઉપર આધાર રાખવો પડે

નિ ૯૭ સુધાસિંધુ (વચનામૃત ૧૯૫૭ ની આવૃત્તિ) ઠક્કર દામોદરદાસ ગોવર્ધનદાસે છાપેલા પાન ૯૨૭ ઉપર ગુણાતીતાનંદના અષ્ટક છાપેલા છે તે વચનામૃતનો ભાગ નથી તે ભાગ નવો છાપેલો છે. મૂળ ગ્રંથ સાથે તેનો કશો સંબન્ધ નથી. દામોદરદાસ ગુણાતીતાનંદના શિષ્ય હતા આ ચોપડી વડતાલ તરફથી છપાઈ નથી તેમા "અક્ષરસ્વરૂપ સદ્‌ગુરૂ ગુણાતીતાનંદસ્વામિની પ્રેરણાથી" એમ લખ્યુ છે પણ તે વખતે ગુણાતીતાનંદ જીવતા ન હતા. મ નમુકુંદદાસજી ગુણાતીતાનંદજીના શિષ્ય હતા તે અષ્ટક અચિંત્યાનંદજીના કરેલા છે અચિંત્યાનંદજી ગુણાતીતાનંદને

મોટા પુરૂષ તરીકે માનતા અચિંત્યાનંદજી શ્રીજીમહારાજ પછી બ્રહ્મચારી થએલા વચનામૃતની પહેલી આવૃત્તિ સ. ૧૯૪૦ મા વડતાલ મંદિર તરફથી છપાએલી તે હું લાવ્યો છુ તેમા ગુણાતીતાનંદના અષ્ટક નથી વચનામૃતના હસ્તલેખિત પાના પણ છે તે પણ હું લાવ્યો છુ, તેમા પણ તે અષ્ટક નથી વડતાલ મંદિર તરફથી વચનામૃત છપાયા છે તેમજ રાજકોટમા અગાઉ છપાયા છે તેમા પણ તે અષ્ટક નથી નિ. ડૂંક્ સુધાસિંધુ (સુરતના મગનલાલ કીકાભાઈવાળી ૧૯૬૪ની આવૃત્તિ)મા પણ અષ્ટક નથી મે ઉપર જે જે આવૃત્તિઓ કહી તે હું લાવ્યો છુ વચનામૃત ૨૬૨ છે નિ. ઙ્ઝ વચનામૃતની નકલ અમદાવાદમા છપાએલી છે તેમા ૨૭૩ વચનામૃત છે (એમા તે અષ્ટક નથી) નિ ઙ્ઝ વચનામૃતનો પહેલો ભાગ પ્રતિવાદીએ રજુ કર્યો છે બીજો ભાગ રજુ કર્યો નથી વડતાલ ગાદીને ૨૬૨ વચનામૃત માન્ય છે સત્સંગિજીવન મૂળ ગ્રંથના પ્રકરણ ૫ અ. ૬૮ મા ફક્ત ૨૬૨ જણાવેલા છે તે પ્રતમા પાચમા સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદનું નામ વધારામા લખ્યુ છે નિ ઙ્ઝ (પુરૂષોત્તમચરિત્ર) અમારી સસ્થા તરફથી છપાયુ નથી (અને તેમા કોઈ આચાર્યનુ નામ નથી) તે ગ્રંથ ગુણાતીતાનંદના શિષ્ય અમેસિંહજી લીંબડીવાળાએ છપાવેલો તે અમારા ધર્મનુ માન્ય પુસ્તક નથી નિ ઙ્ઝ **કીર્તનકૌસ્તુભમાલા** મને બતાવી તે વિહારીલાલજીમહારાજના વખતમા લખાએલી છે તેમણે શિવાનંદ કવિને પાસે રાખીને લખાવેલી તે કવિતના રૂપમા કીર્તન છે નાટકી ગાયનોનો શોખ થવાથી બાળકોને ગાવા માટે તે મહારાજે લખાવેલા છે આ ચોપડીના પાન ૧૩ ઉપર "અક્ષરમૂર્તિ ગુણાતીતસ્વામી' એમ લખ્યુ છે તે ગુણાતીતાનંદસ્વામી માટે લખ્યુ છે તેજ ચોપડીના પાન ૨૬૭ ઉપર છેલ્લી લીંટીઓમા 'આદિ અક્ષરરૂપ" એમ લખ્યુ છે તે ગોપાળાનંદ સ્વામી માટે લખેલુ છે

નિ ડૂંક્ **ભક્તચિંતામણિ** ગ્રંથ નિષ્કુળાનંદમુનિએ સ ૧૮૮૭ મા રચેલો અને સ ૧૮૮૬ મા શ્રીજીમહારાજ અંતર્ધાન થએલા આ ચોપડી પ્રતિવાદીએ રજુ કરી છે તે સુરતવાળા (મગનલાલ કીકાભાઈ સ ૧૯૬૪ મા) એ છપાવી છે તેના પાન ૩૪૨ પ્રકરણ ૭૭ ચોપાઈ ૬ 'અક્ષરપુરૂષોત્તમ જેહ તેણે ધર્યું મનુષ્યનુ દેહ આમા અક્ષર પછી "પર" શબ્દ જોઈએ તે કાઢી નાખેલો છે આગળનો સબંધ જોતા અક્ષર પછી "પર" શબ્દ જોઈએજ બાગરપ્રમાદજીના વખતમા હાથનો લખાએલો ભક્તચિંતામણિ ગ્રંથ હું લાવ્યો છુ તેમા 'પર" શબ્દ અક્ષર પછી અને પુરૂષોત્તમ પહેલા લખેલો છે અમારી લાયબ્રેરીમા ભક્તચિંતામણી ગ્રંથ સ. ૧૯૫૨ મા રાજકોટમા છપાએલો છે, તેની પ્રત હું લાવ્યો છુ તેમા 'અક્ષરપર પુરૂષોત્તમ જેહ' એમ છાપેલું છે સ. ૧૯૪૦ મા નડીઆદના પડ્યા દોલતરામ કીરપારામે વિહારીલાલજી મહારાજની આજ્ઞાથી છપાએલી પ્રત છે તે હું લાવ્યો છુ તેમા પાન ૧૮૬ "અથ પર પુરૂષોત્તમ જેહ તેણે ધર્યું મનુષ્યનું દેહ એમ છે અત્યારે પણ જે મંદિર તરફથી પુસ્તકો છપાય છે તેમા પણ પર શબ્દ છે અને પ્રતિવાદીની ચોપડી બતાવી તેમા 'પર" શબ્દ કાઢી નાખેલો છે

અમુક અધ્યાય લઈને નિ ૬૭ ની ચોપડી લખી છે. હરિસિદ્ધાંત અને ધર્મરત્નાકર બન્નેમા તે શ્લોક લખેલ છે હરિસિદ્ધાંતનુ ભાષાંતર પ્રતિવાદી નં ૧ એ કરેલુ છે અને તે શ્લોક પણ તેમણે બનાવેલો છે તે શ્લોકનો તરજુમો બન્ને ચોપડીઓમા જુદો જુદો છે નિ ૬૭ મા સંસ્કૃત શ્લોક છે તે બરોબર છે પણ ભાષાંતરમા વિચાર કરવો રહે છે સદ્‌ગુરુ વિજ્ઞાનદાસ એ કોઠારી ગોવર્ધનદાસના ભત્રીજા હતા અને તે પાછળથી પ્ર નં ૧ ના મંડળમા જોડાઈ ગએલા નિ ૬૮ એ સ્વામિનારાયણ ભાગવત છે નિ ૬૬ એ નિષ્કુળાનંદ કાવ્ય છે, તે નિષ્કુળાનંદસ્વામિએ જુદા જુદા પ્રકરણો રચેલા છે એ ગ્રંથ પ્રતિવાદીએ રજુ કર્યો છે, તેમા ૨૦ પ્રકરણ છે અને પછીથી બે પ્રકરણ મળી આવેલા તે હાલની અમારી તેજ ચોપડીમા છે

(૪) ગુણાતીતાનંદસ્વામી સં ૧૯૨૩ મા ગુજરી ગએલ તેમની વાતો પહેલવહેલી સં. ૧૯૫૯ મા છ પ્રકરણની છપાએલી. છપાઈને બહાર પડી ત્યારે વડતાલ આવેલી આખા ટોપી સંપ્રદાયના આગેવાનો બધા ભેગા થએલા અને ચોપડી વાચતા સંપ્રદાયના પ્રાચીન ગ્રંથોથી વિરૂદ્ધ જણાઈ આ ચોપડી છપાવનારને ગોરધનદાસ કોઠારીએ નોટીસ આપેલી તે વાતો મે વાચી છે. તે વાતો સંપ્રદાયના ગ્રંથોથી અવળી છે બીજી બે પ્રકરણની, પચ પ્રકરણની અને સાત પ્રકરણની ચોપડીઓ છાપેલી છે તેમા વાતો વધારા ઘટાડા સાથેની છે આ ચોપડીઓ અમારી વડતાલ સસ્થા તરફથી છપાએલી નથી સસ્થા તરફથી જે ચોપડીઓ છપાય છે તેનુ ખર્ચ વડતાલ સસ્થાના ચોપડામા પડે છે અને બીજા મંદિરોને આજ્ઞા આપી હોય તો તે મંદિરના ચોપડામા ખર્ચ પડે છે ગ્રંથનુ સશોધન કરવા તથા ગ્રંથ છાપવા માટે આચાર્ય મહારાજ મોઢેથી તેમજ લખિત આજ્ઞા આપે છે બહારના માણસને આવી આજ્ઞા કોઠારી મારફતે લેખિત આપવામા આવે છે મેં જે પુસ્તકો છપાવ્યા તેમા મને લેખિત આજ્ઞા આપવામા આવેલી

(૫) પ્ર નં ૧ ને અમારા સંપ્રદાયના સાધુ તરીકે માની શકાય નહિ તેમને સં ૧૯૬૨ મા બહાર કરવામા આવેલા છે તે વખતે હુ મંદિરમા હતો મારા ગુરૂ જીવતા હતા પુરાણી વન સ્યામચરણદાસજીની સહી નિ ૩૬૮ ઉપર છે, તે તેમની છે, અને તેમના અક્ષર ઓળખુ છુ પ્ર નં ૧ સં ૧૯૬૨ થી બોચાસણમા રહે છે, તેમણે જુદુ મંદિર કર્યું છે જે સાધુ વડતાલના હોય તેમની સારૂ જગ્યા નિર્માણ કરેલી હોય છે ગઢડાના હોય તો તેમને માટે પણ જગ્યા નિર્માણ કરેલી હોય છે સં ૧૯૬૨ મા પ્ર નં ૧ ને દૂર કર્યા ત્યારે તેમની જગ્યા વડતાલમા હતી તે આચાર્યશ્રીએ લઈ લેઈને બીજાને આપી દીધી છે પ્ર નં ૧ ને અત્યારે વડતાલમા જગ્યા નથી.

(૬) શ્રીજીમહારાજે એક વડતાલની ગાદી પર અને બીજા અમદાવાદની ગાદી પર એમ બે આચાર્ય નીમેલા આ બાબત સત્સંગિજીવન પ્રકરણ ૪ અધ્યાય ૪૦ મા જણાવેલી છે. શિક્ષાપત્રીનો તે માટે શ્લોક ૪૧ તથા ૧૨૮ છે આ બધી વ્યવસ્થા દેશવિભાગ લેખમા કરેલી છે બે સીવાય ત્રીજો કોઈ આચાર્ય થઈ શકે નહિ સાધુ આચાર્ય બનાવે બ્રહ્મચારી પણ આચાર્ય બનાવે તે બાબતમા આધાર સત્સંગિજીવન પ્રકરણ ૪ અધ્યાય ૪૬ થી ૫૨ સુધીમા જણાવેલુ છે આચાર્યજ દીક્ષા આપી શકે છે તે વાત લેખમા જણાવેલી છે ઉત્તર દેશનો કોઈ માણસ હોય તેને દક્ષિણ દેશના આચાર્ય દીક્ષા આપી શકે નહિ, તેજ પ્રમાણે દક્ષિણ દેશના માણસને ઉત્તર દેશના આચાર્ય દીક્ષા આપી શકે નહિ સાધુઓ જે વિભાગમા હોય તે વિભાગમા છેવટ સુધી રહે એ આચાર્યને આ માટે અધિકાર આપેલો છે, એટલે ત્રીજા માણસને આવો

અધિકાર છેજ નહિ એમ સમાવેશ થઇ જાય છે. દીક્ષાનો વિધિ સત્સંગિજીવન પ્ર. ૪ અ ૫૧ શ્લો. ૩ માં સાધુ માટે છે. પહેલી આજ્ઞા એવી છે કે-જેને તે દીક્ષા લેવી હોય તેણે પ્રથમ આચાર્ય પાસે જવું જોઇએ. પછી બ્રાહ્મણદ્વારા સાધુ થનારની પાસે આચાર્ય ગણેશ પૂજા વિધિ કરાવવો પડે. પછી તે.માફક જેના મંડળમાં રહેવાનો હોય તે ગુરુ તેને ભગવા કપડાં વિગેરે આપે. પછી આચાર્ય કાનમા મંત્ર આપે. પછી યજ્ઞોપવીત આપે. પછી દાસ શબ્દ અંતે આવે એવુ નામ આચાય આપે. બ્રહ્મચારી માટે અ. ૫૦ મા વિધિ છે.

(૭) આચાર્યે દીક્ષા આપી હોય તેવાને અમારા સંપ્રદાયના સાધુ કહી શકાય, તે સીવાયના સાધુ અમારા સંપ્રદાયના નહિ. અમારા સંપ્રદાયને "ઉદ્ધવ સંપ્રદાય" કહેવામા આવે છે. સંપ્રદાય શબ્દનો અર્થ "ગુરૂપરંપરા" એવો છે. એટલે કોઇપણ ગુરુ હોવાજ જોઇએ, ઉદ્ધવ સંપ્રદાય માટે વચનામૃત વડતાલ ૧૮ અને સત્સંગિજીવન પ્રકરણ ૨ અ. ૩૭ શ્લો. ૮૯ થી ૯૧ મા જણાવેલું છે. અમારા સંપ્રદાયમાં ગુરુની જગ્યાએ આચાર્ય આવ્યા છે. શ્રીજીમહારાજને પણ ગુરુ રામાનંદસ્વામી હતા એમણે શ્રીજીમહારાજની આચાર્ય તરીકે સ્થાપના કરેલી. શ્રીજીમહારાજે રઘુવીર પ્રસાદજી મહારાજ અને અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ એમ બે આચાર્ય નીમેલા. અયોધ્યાપ્રસાદને અમદાવાદ ગાદીએ નીમેલા. અમદાવાદ એ ઉત્તર વિભાગ કે નરનારાયણદેશ કહેવાય છે. વડતાલ એ દક્ષિણ વિભાગ કે લક્ષ્મીનારાયણ દેશ કહેવાય છે. એમ તેમની જગ્યાએ અત્રદેશ દેશવિભાગના લેખમાં જણાવેલી છે. રઘુવીરપ્રસાદજી પછીથી પરંપરાએ આચાર્ય થયા છે. અને હાલના (ગાદી) વડતાલના આચાર્ય આનંદપ્રસાદજી મહારાજ છે. આચાર્ય સીવાય બીજા કોઇ દીક્ષા આપી શકે નહિ. બોચાસણના યજ્ઞપુરુષદાસજીના મંદિરમા જે સાધુઓ છે તે અમારા સંપ્રદાયના નથી. તેમણે અમારા આચાર્ય પાસેથી દીક્ષા લીધી નથી. સાધુઓએ આચાર્યના હુકમમા રહેવાનું હોય છે. બોચાસણના સાધુઓ આચાર્યની આજ્ઞામા નથી. આચાર્યને જે ન માનતા હોય તેને વિમુખ અને ગુરૂદ્રોહી ગણ્યો એમ શિક્ષાપત્રીમા છે.

(૮) સત્સંગિને પણ ગુરુમંત્ર આપવામા આવે છે, તેમા પણ વિધિ હોય છે. સત્સંગિજીવન પ્રકરણ ૪ અધ્યાય ૪૬ શ્લોક ૨૦ મા જણાવેલ છે કે પ્રથમ સત્સંગિ થનારે આચાર્ય પાસે જવુ આચાર્ય તેને અભયદાન આપે (શ્લોક ૨૬) પછી આચાર્ય શરણનો સંકલ્પ કરાવે, (શ્લો ક ૨૭) પછી સત્સંગિને કંઠી આપે (શ્લોક ૨૯) પછી શિષ્યને અષ્ટાક્ષર મંત્રનો કાનમા ત્રણવાર ઉપદેશ કર "श्रीकृष्ण त्वं गतिर्मम" આ મંત્ર આપે છે. પછી "સ્વામિનારાયણ" નામના જપ કરવાનુ કહેવામા આવે છે. (શ્લો. ૩૧) પછી પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણના મહિમાનો ઉપદેશ કરવામા આવે છે પછી આચાર્ય પૂજવા માટે પ્રતિમા આપે છે (શ્લો ૪૫) અને પછી સત્સંગિને ધર્મનો ઉપદેશ આપે છે પછી શ્લોક ૬૦ મા સત્સંગી થયો એમ જણાવે છે આ સંપ્રદાયમા આવી જાતનો જેને વિધિ થયો હોય તે સત્સંગી થયો કહેવાય.

(૯) શિક્ષાપત્રી શ્લો ૩ મા આચાર્ય નીમ્યાનું કહ્યુ છે શ્લો ૧૨૩ મા આચાર્યે સ્ત્રિયોને ધર્મોપદેશ ન કરવો તથા સત્સંગિની બનાવવી નહિ એવુ જણાવેલું છે સત્સંગિજીવન પ્રકરણ ૪ અધ્યાય ૫૩ મા સ્ત્રિયોને દીક્ષા આપવાનો વિધિ છે તેમને આચાર્યપત્નીજ દીક્ષા આપી શકે અને આચાર્યપત્નીને આચાર્યજ દીક્ષા આપી શકે

(૧૦) અમારા સંપ્રદાય પ્રમાણે આચાર્ય પાસે જેણે દીક્ષા લીધી હોય, તેનેજ ભક્તિ કરવાનો અધિકાર છે અને તેનેજ ભક્તિનુ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. સત્સંગિજીવન પ્રકરણ ૨ અ. ૧૫૧

શ્લોક ૯ માં જણાવેલું છે કે જેણે સ્વામિનારાયણની ભક્તિ કરવી હોય તેણે પ્રથમ આચાર્ય પાસે દીક્ષા લઈ પ્રતિમા લઈ પછી ભક્તિ કરવી.

(૧૧) સત્સંગિજીવન પ્રકરણ ૪ અ. ૨૪ શ્લોક ૧૦ થી ૧૪ સુધીમાં શ્રીજીમહારાજે જણાવ્યું છે કે મનુષ્યોના કલ્યાણ માટે એક તો પ્રતિમાઓ પધરાવા મંદિરો બાંધવાં. શ્લો. ૧૧ માં આ પ્રતિમાઓની સેવા કરવાથી સર્વનું શ્રેય થશે. (બીજું) ભક્તિમાર્ગમાં વર્તવા માટે મંત્રદીક્ષા જરૂરની છે, તેને માટે આચાર્યને સ્થાપવા. (ત્રીજું) સંપ્રદાયનો સિદ્ધાંત સમજવા માટે શતાનંદમુનિ ગ્રંથ (સત્સંગિજીવન) કરશે, એમ ત્રણ સંકલ્પો કરેલા છે, તેથી શ્રીજી મહારાજે તેમની હયાતી દરમીયાન શિખરબંધી મંદિરો કરાવેલાં. પ્રથમ અમદાવાદમાં તથા ભુજમાં મંદિર બાંધીને તેમાં નરનારાયણદેવની પ્રતિમા પધરાવેલી. ત્યાર પછી વડતાલના મંદિરમાં લક્ષ્મીનારાયણદેવની પ્રતિષ્ઠા કરેલી. ધોલેરામાં મદનમોહનદેવની પ્રતિષ્ઠા કરેલી. ગઢડામાં ગોપીનાથમહારાજની પ્રતિષ્ઠા કરેલી. જુનાગઢમાં રાધારમણદેવની પ્રતિષ્ઠા કરેલી. આ બધા મંદિરો કેવી રીતે બંધાયાં તેનું વર્ણન સત્સંગિજીવનમાં છે. મંદિરોનું ખર્ચ સત્સંગિઓના ઉઘરાણામાંથી તથા સત્સંગિઓએ મહારાજને જે ભેટ આપેલી તેમાંથી કરેલું.

(૧૨) નરનારાયણ, લક્ષ્મીનારાયણ, રાધાકૃષ્ણ, રાધારમણ અને મદનમોહનની મૂર્તિઓ માટે ઉપરના પેરેગ્રાફમાં હું કહી ગયો તે બધી મૂર્તિઓ શ્રીકૃષ્ણનાં સ્વરૂપ છે. બોચાસણમાં અક્ષરપુરૂષોત્તમનું મંદિર બાંધ્યું છે. **અક્ષર** એટલે ગુણાતીતાનંદસ્વામી અને **પુરૂષોત્તમ** એટલે શ્રીજીમહારાજ એમ બોચાસણવાળા કહે છે. ગોંડળ અને સારંગપુરમાં પ્ર. નં ૧ એ મંદિરો બંધાવ્યાં છે. તે ગોંડળ અને સારંગપુરમાં અમારા સંપ્રદાયનાં પણ શિખરબંધી મંદિરો છે.

(૧૩) ધ્યાન કરવા સંબન્ધમાં શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૧૧૫ કહ્યો છે. કૃષ્ણ અને કૃષ્ણના અવતાર અને તેમની પ્રતિમાઓનું ધ્યાન કરવું. કોઇ નર કે રાજાનું ધ્યાન કરવું નહિ તથા ભક્તો અને બ્રહ્મજ્ઞાનીનું પણ ધ્યાન કરવું નહિ. તેજ પ્રમાણે સત્સંગિજીવનમાં જણાવ્યું છે. વચનામૃત મધ્ય પ્રકરણ ૧૯ માં પણ જણાવેલું છે. શ્રીજીમહારાજ શ્રીકૃષ્ણના અવતાર છે એમ શિક્ષાપત્રી, સત્સંગિજીવન અને વચનામૃતમાં જણાવેલું છે. શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૧૦૮ ની ટીકામાં (અર્થદીપિકા) જણાવેલું છે. સત્સંગિજીવન પ્રકરણ ૧ અધ્યાય ૩ શ્લો. ૧૬-૧૭ માં શતાનંદમુનિને શ્રીજીમહારાજે બદરીકાશ્રમમાં કહેલું કે મારો સમાગમ કરવો હોય તો મને ગઢડામાં મળજે. વચનામૃત મધ્ય ૬૪ માં જણાવેલું છે. અંત્ય પ્રકરણ ૩૧ વચનામૃતમાં પણ શ્રીકૃષ્ણના અવતાર શ્રીજીમહારાજ છે એમ જણાવેલું છે. અને તેજ પ્રમાણે બીજી ઘણી જગાએ જણાવેલું છે.

(૧૪) અમારો સંપ્રદાય સ્વામિનારાયણસંપ્રદાય કહેવાય છે. **સ્વામિનારાયણ** એ એકજ શબ્દ છે. આ શબ્દ લોયા ૧૮ વચનામૃતમાં તથા ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૫૬ માં પણ આવ્યો છે. સત્સંગિજીવન પ્ર. ૧ અ. ૧ શ્લોક ૧૨ માં ભગવાન **સ્વામિનારાયણ** નામથી પ્રગટ થશે એમ જણાવેલું છે અને પ્રથમના ૧૧ શ્લોકોમાં શ્રીકૃષ્ણનું વર્ણન આપેલું છે. સત્સંગિજીવન પ્રકરણ ૨ અધ્યાય ૨૮ શ્લો. ૧૬ માં 'શ્રીસ્વામિનારાયણ' એવું નામ છે. સ્વામિનારાયણનાં બીજાં ઘણાં નામ આપ્યાં છે, જનમંગળસ્તોત્રમાં ૧૦૮ નામ છે તેમાં ૪૯ મુ 'સ્વામિનારાયણ' નામ છે સર્વમંગળસ્તોત્રમાં હજાર નામ છે તેમાં ૩૯૪ નંબરે સ્વામિનારાયણ નામ છે. હજાર નામોમાં "સ્વામી" એવું નામ પહેલું આપેલું છે. **સ્વામિનારાયણ** એટલે સ્વામી ચાસૌ નારાયણઃ સ્વામિનારાયણઃ (સ્વામી એવા નારાયણ) સ્વામી અને નારાયણ જુદા નહિ પણ એકજ. **સ્વામી** એટલે સર્વ જગતના નિયંતા અને **નારાયણ** એટલે સર્વ જગતની અંદર બહાર વ્યાપીને રહેલા એવા

અર્થ છે. રઘુવીરપ્રસાદ આચાર્યે સ્વામી, નારાયણ અને સ્વામિનારાયણ આ ત્રણેય શબ્દો ઉપર સંસ્કૃતમાં ટીકા લખી છે, તેમાં **સ્વામી** શબ્દનો અર્થ એવો છે કે સર્વ જગતના સ્વામી (પતિ) અને તે **સ્વામી** શબ્દથી એકલા નારાયણનેજ કહી શકાય. હજાર નામોમાં **સ્વામી** શબ્દ પહેલો મુકયો છે તેનું કારણ કે જે સર્વ જગતના સ્વામી હોય તેનુંજ ઉપાસ્યપણું જણાવા માટે છે. **સ્વામી** શબ્દનો અર્થ 'ગુણાતીતાનંદ' એવો કોઇપણ જગોએ કર્યો નથી. બોચાસણવાળા સ્વામિનારાયણ શબ્દનો અર્થ એવો કરે છે કે સ્વામી એટલે ગુણાતીતાનંદ અને નારાયણ એટલે શ્રીજીમહારાજ. આવો અર્થ અમારા ધર્મના કોઇ પુસ્તકમાં કરવામાં આવ્યો નથી.

(૧૫) ગુણાતીતાનંદ એ એક સાધુ હતા. સાધુને નારાયણ સાથે મુકી શકાય નહિ. અમને ખરાબ લાગે છે અને અમારા ઇષ્ટદેવની સાથે મુકવાથી અમારી લાગણી દુઃખાય છે.

(૧૬) નિ. ૬ ૭ સત્સંગિજીવન પ્રકરણ ૧ અધ્યાય ૧ શ્લો. ૧૨ માં સ્વામિનારાયણ શબ્દ વપરાયો છે તે સહજાનંદસ્વામી માટે છે. તે શ્લોકથી પહેલાંના ૧૧ શ્લોકો પાર્ષદો પરિવાર અને ભગવાનના અવતારો માટેના છે. આ શ્લોકમાં સ્વામિનારાયણ શબ્દનો અર્થ અક્ષર એટલે અક્ષરધામ અને નારાયણ એટલે પુરુષોત્તમ એવો થઇ શકતો નથી અને તે એક વચનમાંજ વપરાએલો છે. પ્ર. ૧ અ. ૩ શ્લો. ૧૬-૧૭ માં જણાવેલું છે કે-શ્રીજી મહારાજ એ શ્રીકૃષ્ણ હતા. શ્રીજી મહારાજ હરિનામથી પ્રગટ થએલા. તેમના માતાપિતાનું નામ ભક્તિ ધર્મ હતું. શ્લો. ૧૩-૧૪ શતાનંદમુનિએ ભગવાનની પ્રાર્થના કરી તેના છે. પ્ર. ૧ અ. ૭ શ્લોક ૧૬. અ. ૯ શ્લો. ૩૬ થી ૪૦ હરિનામથી પ્રગટ થઇશ એમ નરનારાયણે બદ્રિકાશ્રમમાં વચન આપ્યા બાબતના છે. અ. ૨૬ શ્લો. ૬૨, અ. ૩૮ શ્લો. ૧૩ થી ૧૯, ૧૯ મા શ્લોકમાં **સ્વામી** શબ્દ વપરાયો છે તે સ્વામિનારાયણ માટે છે. પ્ર. ૪ અ. ૩૫ શ્લો. ૨૪-૨૫ માં સહજાનંદ નામથી પ્રગટ થયાની વાત છે. અ. ૨૨ શ્લો. ૨૭-૨૮. વચનામૃત મધ્ય. ૧૩ પાન ૪૫૮ માં ધામને વિષે રહેલા પરમાત્માનું વર્ણન કરેલું છે. "જે તેજને વિષે મૂર્તિ છે તેજ આ પ્રત્યક્ષ મહારાજ છે એમ જાણજો" તે બાબતમાં માર એમ કહેવું છે કે-ધામમાં જે રહ્યા છે તેજ આ શ્રીજીમહારાજ પ્રત્યક્ષ છે. ગઢડા મધ્ય ૬૪ માં છેલ્લે તેજ પ્રમાણે કૃષ્ણનું વર્ણન કર્યું છે. વડતાલ ૧૮ માં પણ તેજ પ્રમાણે કર્યું છે. ગઢડા અંત્ય ૩૧ માં પણ એજ પ્રમાણે કર્યું છે.

(૧૭) શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૧૦૮ માં જે શ્રીકૃષ્ણ વર્ણન કર્યા છે તે અમારા ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ છે. નરનારાયણ રાધાકૃષ્ણ વિગેરે જે સ્વરૂપ છે તે શ્લો. ૧૦૯ થી ૧૧૨ સુધીમાં જણાવેલા છે. શ્લો. ૧૧૫ માં શ્રીકૃષ્ણ અને તેમના અવતારો અને તેમની પ્રતિમાએનું ધ્યાન કરવાનું જણાવ્યું છે. શ્લો. ૧૧૩ માં ખાસ ભક્તિ પણ એમનીજ કરવાની કહી છે. વચનામૃત પ્રમાણે અને સત્સંગિજીવનમાં કહ્યા પ્રમાણે ૨૪ અવતારો થયા છે. સત્સંગિજીવન પ્રકરણ ૧ અ. ૧ શ્લો. ૩-૪-૫-૬ માં છે. પ્રકરણ ૩ અ. ૧૭ શ્લો. ૨માં ૨૪ અવતારો જણાવેલા છે. વચનામૃતમાં પણ અવતારનું વર્ણન કરેલું છે.

(૧૮) પરમાત્મા બીજે રૂપે અવતરે છે તેનેજ અવતારો કહેવામાં આવે છે. તેમાં પરમાત્મા અને અવતારમાં કંઇ ભેદ ગણવો જોઇએ નહિ. (અવતારને સ્વયં ભગવાન જાણવાના છે)

(૧૯) ગુણાતીતાનંદસ્વામીની વાતો મેં વાંચી છે. તેમાં શ્રીકૃષ્ણને એક બાધારણ પ્રાકૃત માણસ જેવા વર્ણવ્યા છે. અક્ષર સૌથી મોટા છે એમ વર્ણવેલું છે. અવતારોને તેમાં ભગવાન કહેલા નથી. તેઓ બ્રહ્માંડમાંજ રહે છે અને તેઓ માયાથકી પર નથી. એટલે તેમનું કામનું કલ્યાણ થતું નથી એમ પણ કહેલું છે.

(૨૦) શ્રીજીમહારાજના ગુરુ રામાનંદસ્વામી હતા. તે ઉદ્ધવજીના અવતાર હતા. એમને શ્રીકૃષ્ણે અંત વખતે ઉપદેશ આપેલો. એ પ્રમાણેની સત્સંગિજીવન અને વચનામૃતમાં કથા છે. સામાવાળા તેને માનતા નથી. ઉદ્ધવજીને શ્રીકૃષ્ણે જ્ઞાન આપેલું તેમ ગુણાતીતાનંદ એકલાનેજ શ્રીજીમહારાજે જ્ઞાન આપેલું એમ સામાવાળા કહે છે. આ બાબતમાં અમારા શાસ્ત્રમાં શ્રીજીમહારાજે કાંઈ લખેલું નથી. ગુણાતીતાનંદે જાગા અને પ્રાગા ભક્તને જ્ઞાન આપ્યું અને તેમણે યજ્ઞપુરુષદાસને જ્ઞાન આપ્યું આવી રીતે સામાવાળા તેમનો સંપ્રદાય જુદો મનાવે છે.

(૨૧) ભાગવતનો પાંચમો અને દશમો સ્કંધ અમારા સંપ્રદાયમાં મુખ્ય ગ્રંથ માન્યો છે. તેમાં દશમો સ્કંધ શ્રીકૃષ્ણચરિત્ર બાબતનો છે. આ શાસ્ત્ર પ્રમાણે પ્ર. નં. ૧ અને તેમના અનુયાયિઓ વર્તતા નથી અને તેમની નિંદા કરે છે. અમારા સંપ્રદાયમાં અક્ષરપુરુષોત્તમચરિત્ર નામનો કોઈ ગ્રંથ નથી. "સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ" નામનું માસિક છાપુ નીકળે છે તેમાં પ્ર. ૧ અને પ્ર. નં. ૬ ના લેખો આવે છે.

(૨૨) અમારામાં "શ્રીકૃષ્ણદેવં શરણં" એવો શરણમંત્ર આપવામાં આવે છે ત્યારે સામાવાળા "શ્રીસ્વામિનારાયણશરણં" એવા મંત્રનો ઉપદેશ આપે છે. વડતાલ મંદિરમાં ચૈત્રી પુનમ અને કાર્તિક શુદી ૧૧ એમ બે સમૈયા થાય છે. સામાવાળા આ સમૈયા બોચાસણમાં કરે છે.

(૨૩) કઇ પ્રતિમાઓ પૂજવી તે અમારા સંપ્રદાયના શાસ્ત્રમાં જણાવેલ છે. સત્સંગિજીવન પ્ર. ૪ અ. ૨૮ શ્લો. ૬–૭–૮ માં નારાયણમુનિ સાથે રાધાકૃષ્ણ, ધર્મભક્તિસહિત નારાયણમુનિ (એટલે સ્વામિનારાયણ) અને નરનારાયણ આ ત્રણ પ્રતિમાઓ કરાવેલી. પછીથી બીજી છ મૂર્તિઓ કરાવેલી. ધર્મભક્તિ સાથે પોતાની તપની, શિક્ષાપત્રીની, (જેમાં શિક્ષાનાંજ વચન છે) નરનારાયણની નાની, ધર્મભક્તિ વાસુદેવની, શિક્ષાપત્રીલેખક મૂર્તિ અને ચરણારવિંદ આ મૂર્તિઓ શ્રીજીમહારાજના વખતમાં કરાવેલી. આટલી પ્રતિમાનું પૂજન કરવાનું કહ્યું છે. તેટલી મૂર્તિઓ આચાર્ય પૂજવા માટે આપી શકે અને તે વડતાલથીજ મળી શકે છે. સામાવાળા ગુણાતીતાનંદની તથા પ્ર. નં. ૧ ની પોતાની તથા, જાગા અને પ્રાગા ભક્તની પ્રતિમાઓ આપે છે. ઉપાસનામાં પણ ફેર છે. અમે સ્વામિનારાયણની ઉપાસના કરીએ છીએ. પ્રતિવાદીઓ સ્વામી એટલે ગુણાતીતાનંદ અને નારાયણ એટલે સ્વામિનારાયણને પાછળ રાખીને ઉપાસના કરે છે. "ગુણાતીતાનંદ મૂળ અક્ષર સહજાનંદ એક પરમેશ્વર" એવું ભજન કરાવે છે.

(૨૪) શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૧૨૧ માં ભગવાનનું ધામ ગોલોક કહેલું છે. વચનામૃત વરતાલ ૧૮ માં પણ તે કહેલું છે. સત્સંગિજીવન પ્રકરણ ૩ અ. ૪૧ આખોય તે બાબતનો છે. એ રીતે અક્ષરધામ ગોલોકના મધ્યમાં છે એમ કહેલુ છે. સામાવાળા તે અક્ષરધામથી અમારૂં અક્ષરધામ જુદુ છે એમ કહે છે. અક્ષરધામના મુક્તો સંબન્ધી શાસ્ત્રોમાં વર્ણન છે. તે બાબતમાં વડતાલ ૧૮ માં મુક્તોનાં નામ આપેલાં છે અને તે બાબત સત્સંગિજીવનમાં પણ લખેલું છે.

(૨૫) અમારા સંપ્રદાયના રીવાજ પ્રમાણે સાધુની મૂર્તિ સ્થપાય નહિ તેમ તેની મૂર્તિને દાગીના કે સોનેરી વસ્ત્ર કે મુગટ ધરાવી શકાય નહિ. સાધુને અગ્નિદાહ દીધો હોય તે જગોએ મંદિર બાંધી સ્વામિનારાયણની મૂર્તિ પધરાવી શકાય નહિ. પ્ર. નં. ૧ એ ગોંડળમાં ગુણાતીતાનંદને જ્યાં આગળ અગ્નિદાહ દીધેલો તે જગોએ મંદિર બાંધી મૂર્તિઓ પધરાવી છે. અમારા શાસ્ત્રમાં અક્ષરધામનો અવતાર થયો છે એવું કોઈ જગોએ લખ્યું નથી. વૈષ્ણવ સંપ્રદાયમાં ઘણા અવતારો થઇ ગયાનું કહ્યું છે, પણ ધામનો અવતાર થયાનું કોઈ જગાએ વર્ણન કરેલ નથી.

(૨૬) વચનામૃત સારંગપુર ૧૧ તરફ મારું ધ્યાન ખેંચ્યું. "ભગવાનનો એકાંતિક ભક્ત થઈને ગુણાતીત એવું જે ભગવાનનું અક્ષરધામ તેને પામે છે" આમાં ગુણાતીત શબ્દ આવ્યો તેનો અર્થ એ છે કે માયાના ત્રણ ગુણથી પર. ગુણાતીત એ નામ નથી પણ ધામનું વિશેષણ છે. વચનામૃત ગઢડા મધ્ય ૧૧ માં પણ એજ પ્રમાણે છે. અંત્ય ૩૧ માં પણ એજ પ્રમાણે છે. એ શબ્દ કોઈ વ્યક્તિ માટે નથી.

(૨૭) વચનામૃતમાં ઘણી જગાએ અક્ષર શબ્દ વાપરેલો છે. તેનો અર્થ દરેક જગાએ સંબન્ધ પ્રમાણે જુદો થાય છે. એક તો અક્ષર એ શબ્દ ગોલોક મધ્યેના ધામ માટે તથા તે ધામમાં રહેલા મુક્તો માટે વપરાએલો છે. પરમેશ્વર જેનદ્વારા જગતને ઉત્પન્ન કરે છે તેને માટે તથા જીવાત્મા માટે પણ અક્ષર શબ્દ વપરાયો છે. પરમાત્મા માટે પણ અક્ષર શબ્દ ઘણી જગાએ વપરાએલો છે. અમારા ધર્મનાં પુરાણ શાસ્ત્રોમાં "અક્ષરપુરુષોત્તમ" એવું નામ નથી. સ્વામિનારાયણનાં હજાર નામ લખ્યાં છે તેમાં પણ અક્ષરપુરુષોત્તમ એવું નામ નથી. સ્વામિનારાયણે પોતે તથા આચાર્યોએ થઈને બન્ને દેશમાં એકંદર ૫૦ શિખરબંધ મંદિરો બંધાવ્યાં છે તેમાં "અક્ષરપુરુષોત્તમ" એવા નામની કોઈ મૂર્તિ નથી. તેમ બે મૂર્તિઓ ભેગીને તેનું નામ આપ્યું હોય તેવી પણ મૂર્તિ નથી. અમારા સાધુમાં "અક્ષરપુરુષોત્તમદાસ" એવા નામવાળો સાધુ પણ નથી.

(૨૮) અમારાં મંદિરો "સ્વામિનારાયણ મંદિર" એવા નામથી ઓળખાય છે. પ્રતિવાદીનાં મંદિરો "અક્ષરમંદિર કે અક્ષરપુરુષોત્તમ મંદિર" એવા નામથી ઓળખાય છે. અમારામાં કોઈ વખત સ્વામિનારાયણ નામની ધૂન્ય કરવામાં આવે છે. પ્રતિવાદીની ધૂન્ય જુદી છે. પ્ર. નં. ૨ "ગુણાતીતાનંદ એક અક્ષર સહજાનંદ એક પરમેશ્વર" એવી ધૂન્ય કરાવે છે. અમારામાં સંધ્યા આરતી પછી 'नवीनजीमूतसमानवर्णं' આ અષ્ટક બોલવામાં આવે છે. તેમાં દરેક પદના છેલ્લા ભાગમાં 'श्रीराधिकाकृष्णमहं नमामि' આવું પદ આવે છે. પ્ર. નં ૧ એ નવીન સ્તોત્ર બનાવ્યું છે. 'श्रीस्वामिनारायणमाश्रयामि' આવું પદ દરેક પદને છેડે આવે છે અને તેમાં કેટલાંક પદોમાં ગુણાતીતાનંદનું નામ આવે છે.

(૨૯) વચનામૃતમાં કોઈપણ ઠેકાણે ગુણાતીતાનંદસ્વામીએ પુછેલો પ્રશ્ન આવતો નથી. તેમાં આશરે ૫૦ સાધુ બ્રહ્મચારીઓએ પુછેલા પ્રશ્નો છે. આ સંપ્રદાયની વ્યવસ્થા સાચવવા પ્રથમ ચાર સદ્ગુરુઓ શ્રીજીમહારાજે બનાવેલા અને પાછળથી તેમાં ચાર ઉમેરેલા અને તે પછી તે સંખ્યા વધારીને આઠની કરેલી અને છેલ્લે ૧૬ સદ્ગુરુઓ કરેલા. આ ૧૬ પૈકીમાં ગુણાતીતાનંદનું નામ નથી. વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ ૭૮ માં પહેલા ચાર અને બીજા ચાર સદ્ગુરુઓ બનાવેલા તેનું લખાણ છે. દેશવિભાગના લેખમાં મુળજી બ્રહ્મચારી નામ લખ્યું છે તે માણસ જુદા છે. ને હમેશાં શ્રીજીમહારાજ જોડે રહેતા. શ્રીજીમહારાજે ૧૬ જડભરત સાધુ નક્કી કરેલા. [illegible] વર્તનવાળા સૌથી શ્રેષ્ઠ. તે જડભરત સાધુઓમાં પણ ગુણાતીતાનંદ સ્વામિનું નામ નથી. [illegible]

[illegible] (૩૦) શ્રીજીમહારાજ [illegible] વખતનું વર્ણન સત્સંગિજીવન પ્ર. ૫ અ. ૬૮ શ્લો. ૯૨ માં [illegible] તેમાં [illegible] નહિ. તે વખતે મુક્તાનંદને [illegible] (પ્રકાર [illegible] ૫૫ શ્લો. ૨૨ થી ૨૫) માં જણાવેલી [illegible] ગુણાતીતાનંદ [illegible]

(૩૧) વિમુખ એટલે વિરોધિ પ્રતિકૂળ પતિત થઇ એવો અર્થ કરવામાં આવે છે. શ્રીજી-મહારાજના વખતમાં હરબાઇ અને વાલબાઇને અમારા સંપ્રદાયમાંથી વિમુખ કરેલી તથા એક રઘુનાથદાસને વિમુખ કરેલા. તે વખતે મોટેરા સાધુઓને બોલાવેલા. આ બાબત વચનામૃતમાં લખી છે. તે બાબતનો કોઈ વિધિ લખેલો નથી. ત્યારપછી લોટીયા નામના મંડળને વિમુખ કરેલું. તે લોટીયા લોટ પીઇને રહેતા. ત્યારપછી પ્રકાશપુરી નામના મંડળને વિમુખ કરેલું. તેમણેજ જુનાગઢમાં એક સ્થાન જુદુ સ્થાપ્યું છે અને તેઓ પ્રકાશપુરી નામની ઓળખાય છે. એક હરિકૃષ્ણ બ્રહ્મચારી હતા તે કહેતા કે હું હરિકૃષ્ણ (એટલે હું સ્વામિનારાયણ) છું. તેથી તેને વિમુખ કરેલા. તેમણે મોજીત્રા ખંભાત અને અમદાવાદમાં જુદાં મંદિરો સ્થાપ્યાં છે. બાદરણવાળા પુરૂષોત્તમે કહ્યું કે હું પોતેજ પુરૂષોત્તમ ભગવાન છું. તેથી તેમને વિમુખ કરેલા, તેમણે જુદુ સ્થાન સ્થાપ્યું છે. આ ઉપર કહ્યા તે મંદિરોવાળા અમારા મંદિરમાં આવતા નથી અને તેમને આવવાનો હક્ક પણ નથી.

(૩૨) શિક્ષાપત્રીમાં વર્ણાશ્રમ ધર્મ કહ્યા છે. તેમાં સ્પૃશ્ય અસ્પૃશ્યનો વિચાર કરેલો છે. તેમાં મોચી લોકોને અસ્પૃશ્ય કહ્યા છે. જાગાભક્ત મોચી હતા પ્રાગાભક્ત દરજી હતા જાગાભક્ત પાળા થએલા છતાં પણ કોઇને અડકી શકે નહિ.

(૩૩) મારે હરિમંદિરોમાં ફરવા જવુ પડે છે. ગાના ગામે હુ ગએલો, ત્યાં હરિમંદિર છે. તેને રીપેર કરાવેલું અને તે વખતે હું હાજર હતો. મંદિરનો વંડો કરાવેલો. ૨૫૦) ખરચેલું તે રૂપીઆ અમે વડતાલથી લાવેલા. હું જંબુસર ચીઠી લઇને ફરવા ગએલો ત્યારે ... હરિમંદિરમાં ઉતરેલો, તેનો હિસાબ એક ભોગીલાલ સતસંગી રાખતા હતા. તે હિસાબ ... અને મેં તથા વડતાલના કારકુને તેમાં સહી કરી આપેલી. ગાનાના મંદિરનું રીપેર ... તેને વીશ વરસ થયાં.

પ્રતિવાદી નં. ૧ તરફથી ઉલટ તપાસ—

(૩૪) આ સંપ્રદાયની પરંપરામાં રામાનંદસ્વામી પહેલા. રામાનંદસ્વામી આત્માનંદસ્વામી પાસે ચેલા તરીકે રહેલા. આત્માનંદસ્વામી તેમના સંપ્રદાય પ્રમાણે સાધુને દીક્ષા આપી શકે. તેમના સંપ્રદાયને હું જાણતો નથી. આત્માનંદસ્વામી સાધુ હતા. આત્માનંદ ... ત્યારે ભગવાં કપડાં નહિ. સતસંગિજીવન પ્ર. ૪ અ. ૪૬ શ્લો. ૭ માં રામાનંદસ્વામી ધોળાં કપડાં પહેરતા એમ જણાવેલું છે. સતસંગિજીવન ૧૮૮૫ માં લખાએલું. રામાનંદસ્વામી સં. ૧૮૫૮ માં ગુજરી ગએલા. રામાનંદસ્વામી દીક્ષા પામતા પહેલાં અને દીક્ષા પામ્યા ... ધોળાં કપડા પહેરતા. આત્માનંદને ધોળાં કપડાં હતાં તે હું સતસંગિજીવન પ્ર. ૨ ... વાંચીને કહું છું. (કારણ કે બ્રહ્મચારીઓ સફેત કપડાં પહેરે છે) ... રામાનુજાચાર્યે દીક્ષા આપેલી. તે દીક્ષા રામાનુજાચાર્યના ગુજરી ગયા પછી ઘણે વરસે આપેલી. ... દીક્ષા આપી તે પહેલાં રામાનુજાચાર્ય આશરે બારસો વરસ ઉપર ગુજરી ગએલા એવું ... લખેલું છે. રામાનંદને દક્ષિણમાં શ્રીરંગમાં દીક્ષા આપેલી. પછી રામાનંદ ... વૃંદાવનમાં ગએલા. તેમણે ત્યાં શ્રીજીમહારાજના પિતાને દીક્ષા આપેલી. ત્યારપછી રામાનંદસ્વામી ... આવેલા અને તેમણે મુક્તાનંદસ્વામી અને રઘુનાથદાસને દીક્ષા આપેલી. ... રામાનંદે એ પ્રમાણે ધણા ત્યાગીને દીક્ષા આપેલી. ...

દીક્ષા આપે છે અને સાધુઓ બનાવે છે. રામાનંદે શ્રીજીમહારાજને દીક્ષા આપેલી તે વખતે શ્રીજીમહારાજ બ્રહ્મચારી હતા. "વર્ણિસ્વામી" એવું વિશેષણ સ્વામિનારાયણને આપેલું છે. વર્ણિસ્વામીનો અર્થ સાધુ થાય નહિ. વર્ણિ એટલે બ્રહ્મચારી. રામાનંદે શ્રીજીમહારાજને ગાદીએ બેસાડયા ત્યારે સ્વામિ શબ્દથી સંબોધીને બોલાવેલા. સ્વામી એટલે મોટા.

(૩૫) શ્રીજીમહારાજને રામાનંદે દીક્ષા આપી એટલે શ્રીજીમહારાજ તેમના શિષ્ય થયા અને તે બ્રહ્મચારી હતા. શ્રીજીમહારાજ દીક્ષા લીધા પછી શ્વેત વસ્ત્ર પહેરતા. ત્યારપછી વ્યવસ્થા કરી વિભાગો કર્યા. સાધુ, પાળા અને બ્રહ્મચારી કર્યા. બ્રાહ્મણ હોય તે બ્રહ્મચારી થઇ શકે તેથી ઇતર કોમ પાળા અને સાધુ થઈ શકે. પાળામાંથી સાધુ થઇ શકે. શ્રીજીમહારાજે ઘણાને દીક્ષા આપેલી. ત્યાગી થવા આવનાર પહેલાં પાળા તરીકે રહે. બ્રાહ્મણને દીક્ષા મળે તો તે બ્રહ્મચારી કહેવાય. ક્ષત્રિય વૈશ્ય સાધુ થઇ શકે. શૂદ્ર પાળામાંજ રહે. શૂદ્રમાં સચ્છૂદ્ર અને અસચ્છૂદ્ર એ બે ભાગ છે. શ્રીજીમહારાજે બ્રહ્મચારી પાળા અને સાધુઓને દીક્ષા આપેલી.

(૩૬) શ્રીજીમહારાજ સુરત પધાર્યા તે વાત સત્સંગિજીવન પ્ર. ૨ અ. ૫૦ શ્લો. ૮ માં જણાવેલું છે, સુરતમાં ભાલચંદ્ર સાથે શ્રીજીમહારાજનો સમાગમ થયો અને વાતચીત થએલી તે સં. ૧૮૬૬ માં થએલી. તે સંવાદમાં અ. ૫૧ શ્લો. ૯ માં કોણ દીક્ષા આપી શકે તે કહેલું છે. સ્વામિનારાયણે પોતે કહેલું છે કે—જેને ભક્ત થવું હોય તેણે પ્રથમ દીક્ષા લેવી જોઇએ. ૧૮૬૬ સુધી શ્રીજીમહારાજનો મત હતો કે ભક્તિ કરનારે સદ્‌ગુરૂ પાસેથી દીક્ષા લેવી. દીક્ષા આપનાર ગુરૂ ધર્મ અને ભક્તિમાં નિષ્ઠાવાળા હોવા જોઇએ. તેવા ગુરૂ સેવા કરવા મારૂ પ્રતિમા આપે. જુઓ શ્લો. ૯. ગૃહસ્થો ત્યાગીને હિંદુ ધર્મમાં દીક્ષા આપી શકતા નથી. સદ્‌ગુરૂ પાસેથી દીક્ષા લેવી એવું શ્લો. ૯ માં જણાવેલું છે. ગૃહસ્થ સંન્યાસીને પણ દીક્ષા આપી શકે છે. મધ્વ સંપ્રદાયમાં અપાય છે એમ જાણ્યુ છે પણ તેવો દાખલો હું આપી શકું નહિ. શ્રીજીમહારાજે વ્યવસ્થા કરી નહોતી ત્યાંસુધી ત્યાગીએ ત્યાગીને દીક્ષા આપેલી અને મુક્તાનંદસ્વામીએ દીક્ષા આપીને ચેલા બનાવેલા નહિ. પણ પાસે આવે તેને રાખતા.

(૩૭) શ્રીજીમહારાજે છેવટનો નિર્ણય વિચાર કરીને કર્યો છે. જે આચાર્યો સ્થાપવા તે ગૃહસ્થને સ્થાપવા. ત્યાગીને આચાર્ય સ્થાપવા નહિ શ્રીજીમહારાજે ખાસ હક ગૃહસ્થ આચાર્યોને ત્યાગીઓને દીક્ષા આપવાનો સોપ્યો છે. આંક ૯૨ લેખમાં શ્રીજીમહારાજે લખ્યુ છે કે કોઇપણ મનુષ્યને દીક્ષા લેવી હોય તો તે આચાર્ય આપી શકે. તેપણ પોતાના વિભાગના મનુષ્યનેજ આપવી.

(૩૮) જે મનુષ્ય દીક્ષા લેવા જાય તેને મેં મારી તપાસણીમા જે વિધિ કહ્યો તે લાગુ પડે છે. સત્સંગિજીવન પ્ર. ૪ અ. ૫૧ નો શ્લો. ૧ થી ૧૧ દીક્ષાવિધિ બાબતના શ્લોક છે. શ્લો. ૯ ગુરૂ પોતાના આશ્રિત ત્યાગી પાસે દીક્ષા લેવરાવે એવું મેં (ગુજરાતી) ટીકામાં લખ્યુ છે તેનો પ્રકાર ભગવાં કપડાં વિગેરે છે, અને તે શ્લો. ૧૩ માં જણાવેલું છે. આચાર્યને પણ દીક્ષા આપવી જોઇએ એવું શ્રીજીમહારાજનું વચન છે. આચાર્ય થનાર આચાર્ય પાસેથી દીક્ષા લઇ શકે.

(૩૯) દીક્ષા આપનારની અંદર ધર્મ અને જ્ઞાન હોવું જોઇએ. એકલો ધર્મવાળો હોય તે દીક્ષા આપવાને અધિકારી નથી તેમજ એકલો જ્ઞાનવાળો હોય તેપણ દીક્ષા આપવાને અધિકારી નથી. સત્સંગિજીવન પ્ર. ૨ અ. ૫૧ શ્લો. ૯ ધર્મ અને ભક્તિ જેનામા હોય તેવા સદ્‌ગુરૂ પાસેથી દીક્ષા લેવી જોઇએ એવો તે શ્લોકની ટીકામા અર્થ કરેલો છે દીક્ષા આપનાર આચાર્યોની

યોગ્યતા શ્રીજીમહારાજે વર્ણવેલી છે. સત્સંગિજીવન પ્ર. ૪ અ. ૪૦. આચાર્ય કેવા હોવા જોઇએ તે બાબત તથા કેવા ગુરૂ પાસેથી દીક્ષા લેવી તે લેખમા શ્રીજીમહારાજે કહ્યુ છે. આચાર્યમા કાઇ ન્યૂનતા હોય તોપણુ તેમની પાસેથી દીક્ષા લેવી એમ લેખમા કહ્યુ છે.

(૪૦) ભક્તિમાર્ગની પુષ્ટિ માટે મંત્રદીક્ષાની જરૂર છે અને તેને માટે આચાર્યોની નીમણુક કરેલી છે (સત્સંગિજીવન પ્ર. ૪ અ ૨૪ શ્લો ૧૭) શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૧૨૮ તરફ મારૂ ધ્યાન ખેચ્યુ તે બરાબર છે. આચાર્ય દીક્ષા આપવા માટે છે અને દીક્ષાનો ધર્મમા સમાવેશ થાય છે. આ બાબત સત્સંગિજીવનમા કહી છે. દીક્ષા ધર્મના અંગભૂત છે. દીક્ષા એટલે ગુરૂ-પાસેથી મંત્રોપદેશ લેવો. શિક્ષાપત્રી શ્લો ૧૨૯ તરફ મારૂ ધ્યાન ખેચ્યુ. તે બરોબર છે. સ્વામિનારાયણે ધર્મ સત્સંગિજીવન અને શિક્ષાપત્રીમા વર્ણવેલો છે. એકાંતિક ધર્મ અથવા ભક્તિ તેનો અર્થ એકજ છે ધર્મ વર્ણાશ્રમનો જાણવો એકાંતિક ભક્તિ કરવી તે ભગવાનનો મહિમા સમજીને કરવી. સ્વામિનારાયણ એકાંતિક ધર્મ કે ભક્તિ કે ભાગવત ધર્મ પ્રવર્તાવવા આવેલા છે, એમ કહેલુ છે એકાંતિક ભક્ત ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય અને માહાત્મ્યજ્ઞાનવાળો ગણાય છે. તે ચારમાથી એક ન હોય તો ન્યૂન ભક્ત કહેવાય તે એકાંતિક ભક્ત કહેવાય નહિ આમા જે ધર્મ કહ્યો તે ચાર વર્ણનો અને ચાર આશ્રમનો જાણવો જ્ઞાન એટલે આત્મજ્ઞાન કે આત્મનિષ્ઠા આત્મા એમ જાણે કે હુ શરીરથી જુદો છુ તે આત્મનિષ્ઠા.

(૪૧) એકાંતિક ધર્મ પાળવાનુ ફળ ભગવાનના ધામમા જવુ તે છે એકાંતિક ધર્મની સિદ્ધિ જો ન મેળવી શકે તો તે પરમાત્માના ધામમા જઇ શકે નહિ આચાર્ય નીમ્યા પહેલા શ્રીજીમહારાજ સ્વામિનારાયણધર્મને સત્સંગ તથા સંપ્રદાય તથા ધર્મશબ્દથી પણ કહેતા હતા. સ્વામિનારાયણને ભગવાન સમજીને તેમની ભક્તિ કરે તેજ સાચો ભક્ત એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યુ છે. જે કોઈ માણસ પાકી નિષ્ઠા સાથે ભગવાનની ભક્તિ કરે છે તે ધામને પામે છે તે વાત ખરી છે. જો કોઇ સત્સંગમા હોય અગર બહાર હોય તે એકાંતિક ભક્તિ કરે તો ધામમા જઈ શકે કે કેમ ? તે હુ સ્વરૂપનિષ્ઠાનો અર્થ થયા વગર કહી શકુ નહિ. સ્વરૂપનિષ્ઠા એટલે ભગવાન વિષે સંપ્રદાયના ધર્મ જ્ઞાન અને વૈરાગ્યે સહિત ભક્તિ તેને સ્વરૂપનિષ્ઠા કહે છે. આવી સ્વરૂપનિષ્ઠા વાળો જે કોઇ હોય તે સંપ્રદાય (સત્સંગ) અંદરજ હોય. બહાર હોઈ શકે નહિ અમારા શાસ્ત્ર પ્રમાણે સ્વરૂપનિષ્ઠાવાળો માણસ સંપ્રદાય બહાર હોઇ શકે નહિ. સત્સંગ બહારનો માણસ અને જેણે દીક્ષા વિગેરે લીધી ન હોય તેવો માણસ ધામમા જઈ શકે નહિ

(૪૨) વચનામૃતની સને ૧૯૨૮ ની (મુબઇ નિર્ણયસાગરમા છપાએલી) આવૃત્તિમા વચનામૃતના સંબંધમા ભૂમિકા મારી વખતની છે વચનામૃત ગઢડા મધ્ય ૯ મને વાચી સંભળાવ્યુ. "ભગવાનના વચનનો લોપ થતો હોય' વિગેરેનો અર્થ એ કે તેને ભગવાનના સ્વરૂપનો આશ્રય નથવો આ વચનામૃત ભગવાનની શરણાગતિનો મહિમા કહેવા બાબતનુ છે. મારા મત પ્રમાણે શરણાગતિવાળો સંપ્રદાય બહાર હોઇ શકે નહિ

(૪૩) વચનામૃતની ભૂમિકા મને વાચી સંભળાવી ભગવાનનુ બળ રાખવુ ભગવાનનુ શરણુ રાખવુ વિગેરેને સ્વરૂપનિષ્ઠા અગર શરણાગતિનિષ્ઠાપણે જણાવેલ છે શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૧૦૮ ૧૦૯ વાચી સંભળાવ્યા ૧૦૯ મા રાધા આવે છે તે કૃષ્ણની પત્ની છે રાધા પત્ની તરીકે ભક્ત છે (પણ કેવળ ભક્ત નહિ) લક્ષ્મીજી પણ તેવીજ રીતે પત્ની તરીકે ભક્ત છે નરનારાયણમા નર એ ભક્ત નથી પણ તે પરમાત્માનો અંશ છે બળભદ્ર પણ ભગવાનના એક અંશ છે તેમને આપણા જેવા ભક્ત કહી શકાય નહિ રાધિકાજીની ભાવના ભક્ત તરીકે નથી જેથી તેમની મૂર્તિ ભક્ત તરીકે શ્રીકૃષ્ણ જોડે મુકાતી નથી લક્ષ્મીજીની મૂર્તિ નારાયણ જોડે ભક્ત તરીકે મુકાતી નથી પણ પત્ની તરીકે મુકાય છે. નરનારાયણમા નર એ અર્જુન કે કેમ

તે સત્સંગિજીવન જોઇને કહ્યું. નર એટલે અર્જુન એકલા નહિ પણ નર એ નારાયણનો અંશ છે. કુંતાના પુત્ર એજ અર્જુન. પાંડવ પૈકી એક જેને શ્રીકૃષ્ણે ગીતાનો ઉપદેશ કર્યો તેજ અર્જુન. બળભદ્ર પણ ભગવાનના અંશ હતા. તે બળભદ્ર દેવકીના ઉદરથી અવતરેલા (૧૧૦–૧૧૧ વાંચી સંભળાવ્યા) શ્લો. ૧૧૧ માં રાધાને ભક્ત કહ્યાં છે પણ ખરો અર્થ કરવા માટે સાત શ્લોક સાથે વાંચવા પડે.

(૪૪) સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયને ઉદ્ધવસંપ્રદાય કહીએ છીએ. તેમાં કૃષ્ણની સાથે જે ભક્તો ઉપર કહ્યા તેમની મૂર્તિઓ કૃષ્ણની જોડે પધરાવવામાં આવે છે. ધર્મ અને ભક્તિ તે શ્રીજીમહારાજનાં માતા પિતા છે. તેથી તેમની મૂર્તિઓ મંદિરમાં પધરાવેલી છે. આવી પધરાવેલી મૂર્તિઓને થાળ પૂજા આરતી થાય છે. સ્વામિનારાયણના ભાઇ રામપ્રતાપજી તથા ઇચ્છારામજીની મૂર્તિઓ શ્રીજીમહારાજ જોડે પધરાવેલી છે. તેમની પણ પૂજા આરતી થાળ થાય છે. રઘુવીરજીની મૂર્તિ પધરાવેલી છે પણ તે મુખ્ય મંદિરમાં નહિ. લક્ષ્મીવાડીમાં તે મૂર્તિ પધરાવેલી છે. તે મૂર્તિઓની પૂજા આરતી અને થાળ થાય છે. સુવાસિની બાઇની (રામપ્રતાપની પત્ની) મૂર્તિ પધરાવી છે કે નહિ તેની મને ખબર નથી. સારંગપુર હું ગએલો. ત્યાં હનુમાનજીનું મંદિર છે. તે હનુમાનજીની મૂર્તિને પહેલાં વસ્ત્રઅલંકાર ધરાવતા ન હતા. હાલમાં તે ધરાવે છે. તે મંદિરને શિખર નથી. તે પ્રતિમાને થાળ થાય છે અને આરતી તથા પૂજા કરવામાં આવે છે. તે હનુમાનજી સ્વામિનારાયણના કુળદેવ છે અને તેમણે સ્વામિનારાયણની ઘણીવાર રક્ષા કરેલી તેથી તેમની પ્રતિષ્ઠા કરી છે. તે પ્રતિષ્ઠા શિક્ષાપત્રીમાં જણાવ્યા પ્રમાણે કરેલી છે. ગોપાળાનંદસ્વામીએ તે પ્રતિષ્ઠા રઘુવીરજી મહારાજની આજ્ઞાથી કરેલી એમ હરિલીલામૃતમાં લખેલુ છે. તે હનુમાનજી રામના મોટા ભક્ત બ્રહ્મચારી છે. સારંગપુરના એક ખાચરે માગણી કરવાથી રઘુવીરજીની આજ્ઞાથી ગોપાળાનંદે હનુમાનજીની પ્રતિષ્ઠા કરેલી. સારંગપુરના લોકોએ ગોપાળાનંદસ્વામીને કહ્યું કે અમે ગરીબ છીએ અને સાધુ આવે તો અમે નિભાવ કરી શકતા નથી, જેથી મંદિર બંધાવી આપો. ત્યારે ગોપાળાનંદે કહ્યુ કે હનુમાનજીની પ્રતિષ્ઠા કરી આપીશ અને તે તમારા બીજા ભાઇ તરીકે થશે અને સારી ઉપજ આવશે એવું કહ્યાની વાત ખરી નથી. હનુમાનજીના મંત્રનો જપ કરવાનું શિક્ષાપત્રીમાં લખ્યુ છે. હનુમાનજીનું કોઇ ધ્યાન ધરતું નથી.

(૪૫) સારંગપુર મંદિરના એક ભાગમાં ગોપાળાનંદજીનો ફોટો છે અને તે એવુ બનાવવા માટે કે ગોપાળાનંદજીએ આ બંધાવ્યુ છે. તે પ્રતિમા ચાંદીના સિંહાસન પર છે કે નહિ તેની મને ખબર નથી. ગોપાળાનંદસ્વામીની પ્રતિમાને આરતી થાળ થતો નથી. ફક્ત ફુલહાર ચઢાવે છે પણ બીજી પૂજા થતી નથી. તેમને માટે થાળની ખાસ કંઇ નિમનોક નથી. જુનાગઢ મંદિરમાં શંકર પાર્વતીની મૂર્તિઓ શ્રીજીમહારાજે પધરાવેલી છે. બીજે ઠેકાણે તો લીંગ પધરાવેલ છે. આ શંકર પાર્વતીની મૂર્તિઓ ત્રણ શિખરમાંના એક શિખર નીચે છે. પાર્વતી શંકરના પત્ની છે તેથી ભક્ત કહે છે. જુઓ શિક્ષાપત્રી સત્સંગિજીવન પ્ર. ૨ અ. ૩૭ મા દેવોની પ્રતિષ્ઠા માટે કહેલું છે. જુઓ શ્લો. ૧૦૧.

(૪૬) શંકર પરમાત્મા છે એમ માનીને તેમની પૂજા થતી નથી. શંકરને અમારામાં શ્રીકૃષ્ણ માફક પૂજતા નથી પણ શંકર વૈષ્ણવશ્રેષ્ઠ છે અને વૈષ્ણવો શ્રીકૃષ્ણના ભક્ત છે એમ જાણીને પૂજા થાય છે. હનુમાન અને શંકરની મૂર્તિઓ ઇષ્ટદેવ તરીકે નહિ પણ ભક્ત તરીકે પધરાવવાનુ શિક્ષાપત્રીમાં કહ્યુ છે. સૂર્યની એક દેવ તરીકે પૂજા થાય છે અને તે ગાયત્રીના અધિષ્ઠાતા દેવ છે. શ્રીજીમહારાજે પોતે ગઢડામાં આવી મૂર્તિઓ પધરાવી છે. શંકર પાર્વતીની મૂર્તિ જુનાગઢમાં પધરાવી છે તેને થાળ આરતી પૂજા થાય છે અને વસ્ત્રઅલંકાર ધરાવવામાં આવે છે. તેમજ સૂર્યની મૂર્તિને તેજ પ્રમાણે પૂજા આરતી થાળ થાય છે.

(૪૭) કમાણુ મંદિરના એક ભાગમા શંકરપાર્વતીની મૂર્તિ છે. ત્યાં પણ એજ પ્રમાણે પૂજા આરતી થાય છે. ગોલોક ધામનો અર્થ મારા મત પ્રમાણે સંબન્ધ જોતા શ્રીકૃષ્ણનુ ધામ એવો થાય છે (શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૧૦૭ થી ૧૧૨) ૧૦૭ માં પરમાત્મા કોણ છે તે કહ્યું છે. ભગવાન તે શ્રીકૃષ્ણ છે એમ શ્લો ૧૦૮ મા કહ્યું છે. રાધાકૃષ્ણ વિગેરે જુદા જુદા સ્વરૂપો ૧૦૯–૧૧૦ મા કહ્યા છે. શ્લો ૧૧૧ મા આ સ્વરૂપો સાથે રાધાદિક ભક્તો હોય ત્યારે આ રીતે જાણવુ એમ કહ્યું છે શ્લો. ૧૧૨ મા શ્રીકૃષ્ણના તે સ્વરૂપમા ભેદ ન જાણવો તે સબન્ધિ જણાવેલુ છે.

(૪૮) ગોલોક એ એક આખુ ધામ છે અને તે મધ્યે અક્ષર એ ભગવાનને રહેવાનુ ખાસ મંદિર (ધામ) છે. એવુ શિક્ષાપત્રી અને વચનામૃતમા જણાવેલુ છે. ગોલોક મધ્યેના અક્ષરધામનું આખુય વર્ણન સત્સંગિજીવન પ્ર. ૩ અ. ૪૧ મા આપ્યુ છે. વચનામૃતમા અક્ષરધામ જણાવ્યુ છે તે ગોલોકના મધ્યમા અક્ષરધામ છે તેજ છે. ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ પ્રથમ વચનામૃત મને બતાવામા આવ્યુ. અક્ષરધામ અને વૈકુંઠ તે એકજ છે. વૈકુંઠ અક્ષરધામ કરતા વિસ્તારમા વધારે મોટુ છે અને ત્રણેય ધામ ત્યા લખેલા એકજ છે. શિક્ષાપત્રીમા બતાવ્યા પ્રમાણે અર્થ કરતા ત્રણેય ધામ એકજ છે. વચનામૃત ગઢડા મધ્ય ૪૨ પાન ૫૨૭ મને બતાવ્યુ (પુરૂષોત્તમ ભગવાનનુ જે અક્ષરધામ) તે અક્ષરધામ બીજુ જુદુ છે, અગાઉ જેવુ જણાવ્યુ છે તેવુ તે વર્ણન નથી. વચનામૃત ગઢડા ૪૨ માગશર વદ ૧૨ 'એક સગુણપણુ ને બીજુ નિર્ગુણપણુ' આ જે વર્ણન આપ્યુ છે તે અક્ષરપુરૂષ માટે છે આ ઠેકાણે અક્ષરધામ કહ્યુ છે તેનો અર્થ હુ એવો કરૂં છુ કે તે અક્ષરધામ નહિ પણ અક્ષરપુરૂષ છે તેના ઐશ્વર્યનુ તે વર્ણન કરેલુ છે. શ્રીજીમહારાજે વચનામૃતો ગુજરાતીમા કહ્યા છે અને તે શ્રીજીમહારાજે વાચેના

(૪૯) આ જગાએ અક્ષરને સગુણ નિર્ગુણ કહ્યા છે તે બરાબર છે સગુણ એટલે મોટામા મોટુ અને નિર્ગુણ એટલે નાનામા નાનુ સ્વરૂપ છે સગુણપણામા સર્વનિયંતા અને સર્વપ્રેરક છે મે જે અક્ષરપુરૂષ કહ્યા તેના ઉપરી પુરૂષોત્તમ ભગવાન છે તે ભગવાનની આજ્ઞાથી અક્ષરપુરૂષ દુનીયાને ઉત્પન્ન કરવાનું તથા પાળવાનુ કામ કરે છે અને તે હકીકત સત્સંગિજીવનમા છે અક્ષરપુરૂષ એટલે મુક્તો પૈકીના એકને આ બધું કાર્ય કરવાનુ કહેવામા આવે છે અક્ષરપુરૂષને સ્વામી ગૌણપણે કહી શકાય ગૌણ એટલે પ્રધાન નહિ પ્રધાન એટલે મુખ્ય અક્ષરપુરૂષ પુરૂષોત્તમ ભગવાન આગળ ગૌણ છે.

(૫૦) વચનામૃત પંચાળા ૧ પાન ૩૮૦ મને બતાવામા આવ્યુ - વૈકુંઠ એ વિષ્ણુનુ ધામ છે ગોલોક એ વૈકુંઠ કરતા મોટું છે. અહીંયા વૈકુંઠ અને ગોલોકને જુદા બતાવ્યા છે અક્ષરધામ ગોલોકની સરખામણીમા વિસ્તારમા નાનુ હશે પણ ગુણમા મોટુ છે અક્ષરને ધામ (સ્થાન) તરીકે અને મુક્ત તરીકે પણ વર્ણવ્યુ છે. એટલે મૂર્તરૂપે છે પરમાત્મા સર્વના હૃદયમા રહ્યા છે વચનામૃત ગઢડા પ્ર ૨૧ પાન ૩૬–૩૭ મા જે અક્ષરધામના બે સ્વરૂપ કહ્યા છે. તેમાનુ પહેલુ જે અક્ષરધામ છે તે અર્ચિમાર્ગથી મેળવી શકાય છે તેમા રહેનારા પુરૂષો તે અક્ષરધામ અથવા અક્ષરપુરૂષ અથવા મુક્તો કહેવાય છે. નિરાકાર એટલે બ્રહ્મમહોલ પણ તેને કોઈ અવયવો નહિ. બીજા સ્વરૂપનુ વર્ણન બીજુ છે. આ સઘળા મુક્તો પુરૂષોત્તમ ભગવાનની સેવા કરે છે અક્ષરધામના મુક્તો પરમેશ્વરના મોટા ભક્તો છે. ઉપાસના તો ફક્ત પરમેશ્વરની કરવાની છે બીજાની નહિ સવાલ–અક્ષરધામને પામેલા સર્વે ભક્તને અક્ષરના સાધર્મ્યપણાને પામવુ જોઈએ કે નહિ? જવાબ–ગીતા વચનામૃતોમા "મમ સાધર્મ્યમાગતા" એ ગીતા વચનને લઈને પરમાત્મા સાથે સાધર્મ્યપણુ પ્રતિપાદન કર્યું છે તથા પરમાત્માનુ સાધર્મ્યપણુ મુખ્ય છે. અક્ષરની સાથે સાધર્મ્યપણુ કહ્યુ છે તે તો ત્યાના મુક્તો સઘાને મુક્તો જેટલો અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે માટે કહ્યુ છે બધાય અક્ષરમુક્તો પરમાત્માના ભક્ત છે

(૫૧) ઉપાસનાતો ફક્ત ભગવાનની કરવાની કહી છે, બીજાની નહિ સવાલ–ઉપાસનાતો ભક્ત સાથે ભગવાનની કરવાની કહી છે? જવાબ–ગીતા વચનામૃતના કહ્યા પ્રમાણે એકલી

ભગવાનની ઉપાસના કરવી જોઇએ અને સાધર્મ્યપણાને પામવા માટે તેજ કરવુ જોઇએ સવાલ—ભક્તના સાધર્મ્યપણાને પામી શકાય છે? જવાબ—સાધર્મ્યપણુ એટલે સરખો હોદ્દો મળે તે છે. અને તે પરમેશ્વરની ઉપાસનાથી મળી શકે છે ભક્તોનુ સાધર્મ્યપણુ હોઇ શકે નહિ

વચનામૃત સારંગપુર ૫ મને વાચી સંભળાવ્યુ "અક્ષરનુ અન્વય સ્વરૂપ" એમ લખ્યુ છે તે આ જગાએ અક્ષરપુરૂષને માટે છે. અન્વયનો અર્થ—જગતના કાર્યમા જોડાયા હોય તેને અન્વયરૂપ કહે છે છતા તે દોષથી પર (રહિત) છે માટે એ વ્યતિરેક કહેવાય છે પુરૂષોત્તમનુ અન્વય સ્વરૂપ કહ્યુ તેજ સ્વામિનારાયણનું સ્વરૂપ છે. વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ ૬૩ ઉપરથી સવાલ—અક્ષરધામ મૂર્તિમાન છે કે નહિ? અને તે સર્વના કારણ છે કે નહિ? જવાબ—આ વર્ણન અક્ષરપુરૂષનું છે અને તે વૈરાટ પુરૂષના વર્ણન જેવુ છે ત્યા અક્ષર એટલે અક્ષરધામ એવો અર્થ છે અને મુક્તોની મોક્ષ્ય પણ બતાવી છે. અહીંયા પુરૂષોત્તમ ભગવાન એટલે શ્રીજીમહારાજ એવો અર્થ થાય છે

(૫૨) સવાલ—પુરૂષોત્તમ એવા જે ભગવાન કહ્યા તેનુ શરીર આત્મા તથા અક્ષર છે? (પ્ર ૬૪) જવાબ—પરમાત્મા અને જગતનો સબન્ધ એવો છે કે—જેવી રીતે આપણુ શરીર અને આત્માને સબન્ધ રહેલો છે તેમ પરમાત્મા વ્યાપક છે અને આત્મા ને અક્ષર વ્યાપ્ય છે પરમાત્મા આધાર છે અને આત્મા ને અક્ષર પરમાત્માએ ધારણ કરવા યોગ્ય છે. પરમાત્મા નિયતા છે અને આત્મા ને અક્ષર નિયામ્ય છે. આ રીતે શ્રુતિમા કહ્યું છે. આ ઉપરથી બતાવ્યુ છે કે આત્મા ને અક્ષર પરમેશ્વર આગળ કાંઇ કરવા સમર્થ નથી. આત્મા ને અક્ષર શરીર છે અને ભગવાન્ શરીરી છે ભગવાનનું સાધર્મ્યપણુ પામવા માટે તેમની ઉપાસના ને ભક્તિ કરવી જોઇએ.

(૫૩) ભગવાનની સાથે ધામ (સ્થાનરૂપ) આવે નહિ પણ એવી ભાવના કરી છે ભગવાન સાથે મુક્તો આવે છે ભાગવત દશમ સ્કધ અ ૨ શ્લો ૫–૮ મા ધામ શબ્દ લખ્યો છે તે ધામનો અર્થ કહ્યા થાય છે આ બળદેવજી કે જે દેવકીના સાતમા બાળક છે તેનુ વર્ણન છે ધામનો ખરો અર્થ હુ મારૂ પુસ્તક નહિ હોવાથી કરી શકુ નહિ. શ્રીધરની ટીકા સાથે હુ મળતો થતો નથી. બળદેવજી એ પરમેશ્વરનો અંશાવતાર છે શેષ એ મુક્ત પુરૂષ છે એનો અર્થ ધામ નથી.

(૫૪) સવાલ—સ્વામિનારાયણે કહ્યુ છે કે—આ દુનીયામા અમે અમારા અક્ષરધામ અને મુક્તો સહિત આવ્યા છીએ, તે બધાય સત્સંગમા ખરા કે નહિ? તે બાબત વચનામૃત જોયા વીનાય કહી શકું નહિ જ્યારે ભગવાન અવતાર લે છે ત્યારે ધામ સાથે આવે છે એવી ભાવના કરવાની છે પણ અમુક મુક્તોજ જન્મ લે છે. પરમેશ્વર મનુષ્યરૂપ ધારણ કરે છે સ્વામિનારાયણ અમુક મુક્તોને સાથે લાવેલા અને તેમણે જન્મ લીધેલો સત્સંગિજીવનમા લખ્યુ છે કે કેટલાક ઋષિઓએ જન્મ લીધેલો અને તેમને સાધુ બ્રહ્મચારી તરીકે સાથે રાખવામા આવેલા. મુક્તો સત્સંગમા આવેલા શ્રીજીમહારાજ છપૈયામા જન્મેલા. મુક્તોએ પોતાનુ ઐશ્વર્ય બહાર કાઢ્યુ નહિ પણ સાધુ તરીકે રહેવુ (સ પ્ર ૩) ગોપાળાનંદ, મુક્તાનંદ બ્રહ્માનંદ ને મુક્તો ખરા ગુણાતીતાનંદ મસ્તમા અને નિષ્કુળાનંદ મુક્તોમા ખરા .

(૫૫) ગુણાતીતાનંદ સાધુ થયા તે પહેલા તેમનુ નામ મુળજી હતુ મુળજી જે ગામમા રહેતા હતા તે ગામમા શ્રીજીમહારાજ ગએલા. તે ગામનુ નામ ભાદ્રા છે ગુણાતીતાનંદને ઘેર પણ શ્રીજીમહારાજ પધારેલા (સત્સંગિજીવન પ્ર ૨) મા મુળજીને કેટલોક ઉપદેશ આપ્યો છે. બીજુ કઇ બન્યુ નથી ગુણાતીતાનંદની (મુળજીની) માને મુળજી ગર્ભમા આવતા પહેલાં અમારી સેવામા હતા એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યાની મને ખબર નથી આ બાબતની હકીકત મેં વાચી છે તે ચોપડીમા નથી ગુણાતીતાનંદ અનાદિ અક્ષર છે એવુ કોઇ પુસ્તકમાં મારા વાચવામા આવ્યુ નથી વિહારીલાલજી મહારાજનુ જીવનવૃત્તાન્ત હરિલીલામૃતમા મેં લખ્યું છે તથા તેનું મં સંશોધન કર્યું છે તમા તેમણે ઘણી ચોપડીઓ વખાનુ જણાવ્યુ છે અને તેમાં કીર્તનકૌસ્તુભમાળા તેમણે બનાવ્યાનુ જણાવેલુ છે હરિલીલામૃત ભાગ ૧ પ્રકરણ ૧ પાન ૪ મને વાચી સંભળાવ્યુ.

(૫૬) પુરૂષોત્તમચરિત્ર બનાવનાર લાધિકા દરબાર ગુણાતીતાનંદના શિષ્ય હતા. ગુણાતીતાનંદસ્વામિની વાતો ઉપરથી મેં જાણ્યું કે તે ગુણાતીતાનંદના શિષ્ય હતા. વળી ચાર વરસ ઉપર મુક્તચિંતામણી નામની ચોપડી રાજકોટથી બહાર પડેલી તેમાં ગુણાતીતાનંદના પહેલાના અને હાલના શિષ્યોનાં નામ આપેલાં છે. તેમા તે દરબારનું નામ છે પુરૂષોત્તમચરિત્ર લોધિકા દરબારે વડનાલ વેચવા મોકલેલાં તે ઘણાં વરસ પડી રહેલા. આવુ મોટુ પુસ્તક ૧ રૂપીએ કોઇએ લીધુ નહિ એટલે મફત કાઢી નાંખ્યા છે. જે પુસ્તકો મંદિરમા પડી રહેલા તે વેચવા માટે સત્સંગિજીવનના ઓઠા ઉપર જાહેર ખબર તરીકે મુકેલા પુરૂષોત્તમચારિત્રની કથા મેં મંદિરમા સાંભળી નથી.

(૫૭) રાધાકૃષ્ણ લક્ષ્મીનારાયણ નરનારાયણ કૃષ્ણબળદેવ વાસુદેવ આદિક મૂર્તિઓ પધરાવેલી છે તેમની ઉપાસના કરવામા આવે છે. તેનું કારણ એ છે કે બધાં શ્રીજીમહારાજના સ્વરૂપ છે એમ કહ્યું છે. પાર્વતી સૂર્ય હનુમાનની મૂર્તિઓ સ્વામિનારાયણે પધરાવી છે તે મૂર્તિઓની ઇષ્ટદેવતા તરીકે ઉપાસના થતી નથી હનુમાનજીના મંત્રનો જપ કરવાનો વિધિ છે

(૫૮) વચનામૃત ગઢડા પ્ર. ૪૧ તરફ મારું ધ્યાન ખેંચ્યું. તેમા ઉપાસના વિષે શ્રીજીમહારાજે કહ્યુ છે. સેવા ઉપાસના અને ભક્તિ એકજ અર્થમાં વપરાય છે. ભક્તિ એકજ છે પણ નવ પ્રકારે કરવામા આવે છે તેથી નવધા કહેવાય છે અને બીજી પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ કહેવાય છે નવ પ્રકારમાથી ગમે તે પ્રકારે ભક્તિ કરે તે ભક્ત કહેવાય. સ્વામિનારાયણનુ નામ સ્મરણ કરે તો તેપણ ભક્તિ કરી કહેવાય

(૫૯) સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમા ગુરૂની સેવા કરવી એમ કહ્યુ છે. ગુરૂનુ પાદસેવન સેવામા આવી જાય. અર્ચન વંદન સેવામા આવી જાય. ઇશ્વરના દાસ્યપણા કરતા ગુરૂનુ દાસ્યપણુ ગૌણપણે આવે. દાસ્યપણુ તો એક પરમાત્માનુજ મુખ્ય છે આત્મનિવેદન પરમાત્મામાજ આવે છે ગુરૂમા નહિ ગુરૂની સેવા એટલે પરિચર્યા કરવી તે છે. ગુરૂની ભક્તિ કરવી તે ગુરૂ ભગવાનના ભક્ત છે એમ ધારીને કરવી જગતમા ગુરૂનેજ ભગવાન માને છે સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમા સ્વામિનારાયણ એકજ ભગવાન છે અને બીજા બધા તેમના ભક્ત છે તેમને ભગવાન તરીકે મનાય નહિ

(૬૦) શિક્ષાપત્રીમા લખ્યું છે કે તત્વજ્ઞાન રામાનુજાચાર્યનું સ્વીકારવુ રામાનુજાચાર્યે વેદાંતસૂત્ર ઉપર ટીકા લખી છે તેનુ નામ શ્રીભાષ્ય છે. તેમા નારાયણ પહેલા ઉપાસ્ય છે. આત્મા એ પરમાત્માના દાસ તરીકે ઉપાસ્ય છે એમ કહ્યુ છે. એમ આત્માની ઉપાસના થઈ શકે પણ પરમાત્માપણે થઈ શકે નહિ.

શ્રીભાષ્યમા ભક્તિ જ્ઞાન ઉપાસના આ શબ્દો એક બીજાને સૂચવનારા છે એમ કહ્યુ છે અને એમ પણ લખ્યુ છે કે જ્ઞાન ઉપાસન વિના મુક્તિ નહિ વચનામૃતમા કહ્યુ છે કે આત્માને શુદ્ધ માનીને ભક્તિ કરવી તે પોતાના સંપ્રદાય પ્રમાણે કરવી અને સેવક તરીકે કરવી વચનામૃત લોયા ૧ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે કે ઉપાસના કરવામા સ્વામિસેવકભાવના હોવી જોઇએ. બ્રહ્મ એટલે આત્મા. આત્માને પામવુ એટલે શુદ્ધ અક્ષરરૂપ થવુ પાન ૩૪૮ વચનામૃતમા "નારાયણના ધામરૂપ" એ શબ્દો છે તેમા ધામ એટલે આત્મા. સત્સંગિજીવન પ્ર. ૪ અ ૬૭ શ્લો. ૧ થી ૬ તરફ મારું ધ્યાન ખેચ્યુ. તે બધાને ભેગા વાચવા જોઇએ. અક્ષરબ્રહ્મ આ શ્લોકમા છે તે આત્માથી જુદુ છે પણ એવુ કહેવામા આવ્યુ છે કે આત્મા એ મુક્તોના જેવા થવાનો છે એટલે અક્ષરબ્રહ્મ અથવા તો અક્ષરબ્રહ્મના ગુણો હોવા જોઇએ. મુક્તોની સ્થિતિ સત્સંગિજીવન પ્ર. ૩ અ. ૪૧ મા જણાવી છે આ માટે મુક્તોએ પરમાત્માનુ ધ્યાન ધરવુ

(૬૧) ભાવના એટલે વારવાર સંભારી નાખવુ કોઈ વસ્તુ જાણવા હોય તો તેમા પોતાના પૂર્ણ મનથી તેનુ રટન (મનનદ્વારા મંગ કરવો) જોઇએ આ પ્રમાણે કરવાથી પોતાના એવા આત્માના ગુણો પ્રકાશમા આવ છે વચનામૃત પાન ૪૨૩ (મને ૧૯૨૮) છેલી ચાર લીટીમા "બ્રહ્મ સાથે એકતા કરવી" એમ છે. તે માટે મારુ કહેવુ એમ છે કે અહીં બ્રહ્મ શબ્દથી અક્ષરપુરૂષ કહેલા છે જેમ આ આત્માની ઇંગ્લાટ સાથે એકતાની ભાવના કરવાની કહી છે તેમ અક્ષર-

પુરૂષ સાથેની ભાવનાની વાત છે. અક્ષર એટલે ઘણાં વૈરાટો. શું કર્યાથી ભાવના આવે તે માટે મારે બીજાં પુસ્તકો જોવાં પડે. આત્માને પરમાત્માના સંબન્ધની મુખ્ય ભાવના છે. આ ભાવના ભાવવા માટે પરમેશ્વર સ્વામી છે અને હું દાસ છું એમ સમઝીને આગળ ચલાવવાનું છે.

(૬૨) ઉપાસના શબ્દનો અર્થ વ્યાકરણમાં સમીપે રહેવું એવો થાય છે. રૂઢ અર્થ ભક્તિ કરવી એવો થાય છે.

(૬૩) ભાગવત સ્કંધ ૧૦ હું લાવ્યો છું. તેમાં અ. ૨ શ્લો. ૮ તરફ મારૂં ધ્યાન ખેંચ્યું. તેમાં ધામશબ્દ છે તેનો અર્થ અંશ થાય છે. એકતા કરીને ભાવના કરવી. પ્રાણવાયુનું અનુસંધાન કરવું. આ ભાવના એ યોગક્રિયા છે. સત્સંગિજીવન પ્ર. ૫ અ. ૬૪માં આવી ભાવના માટે જણાવેલું છે. ધર્મ અને ભક્તિની સ્વામિનારાયણનાં માબાપની ઉપાસના થતી નથી. એકલા નારાયણની ઉપાસના થાય છે. રાધાકૃષ્ણમાં કૃષ્ણની ઉપાસના થાય. રાધા પત્ની તરીકે કૃષ્ણ જોડે છે એમ સમઝવું. ધર્મ ભક્તિ અને નારાયણની છબી અપાય છે.

(૬૪) વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ ૬૮ પાન ૧૫૮ અષ્ટ પ્રકારની મૂર્તિ કહી છે. તેમાં ધતુ પાષાણ અને ચિત્રમૂર્તિ આવી જાય છે. સાધુની ચિત્રપ્રતિમા પોતપોતાના સ્થાનમાં પધરાવે છે, પણ મંદિરમાં દેવ તરીકે પધરાવતા નથી. હરિમંદિરમાં શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિ પધરાવાય છે. અત્યાર સુધીમાં સાધુની ધાતુની મૂર્તિ પધરાવ્યાનું અમારા સંપ્રદાયમાં બન્યું નથી. મૂર્તિઓ શેની હોવી જોઇએ તે માટે શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૫૬ માં કહેલું છે. શાલગ્રામ અને કૃષ્ણની મૂર્તિઓ માટે કહ્યું છું. કારણ કે શ્રીજીમહારાજે સત્સંગિજીવન પ્ર. ૪ અ. ૫૫ શ્લો. ૭૨ થી ૮૬ માં પાંચ જાતનાં મંદિર બાંધવાં અને તેમાં કૃષ્ણની મૂર્તિઓ પધરાવવી એમ કહ્યું છે. શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૧૧૫ માં તે જણાવેલું છે.

(૬૫) ગુણાતીતાનંદની વાતો મેં વાંચેલી. પ્ર. નં. ૧ સામે જે આક્ષેપો કર્યા છે તે તે ઉપરથી કર્યા છે. એક વખત પ્ર. નં. ૧ ને હું ચાંણસદમાં પચીશ વરસ ઉપર મળેલો. આ એકજ વખતે હું મારા વિદ્યાગુરૂ સાથે ત્યાં ગએલો. ત્યાં પ્ર. નં. ૧ આવેલા. પ્ર. નં. ૧ એક દિવસ રહેલા. આખો દિવસ અમે ભેગા રહેલા ત્યારે ઉપદેશ સાંભળેલો. પ્ર. નં. ૧ શો ગુરૂમંત્ર આપે છે તે મેં જાતે સાંભળ્યો નથી. ગુણાતીતાનંદને અક્ષરધામ માનીને ભજન કરે તો તે અક્ષરધામને મેળવે છે એવું પ્ર. નં. ૧ એ ઉપદેશમાં કહેલું. તથા ગુણાતીતાનંદને અક્ષર માનીને ભજન કરે તો સ્વામિનારાયણનું ભજન કરવાની જરૂર નહિ. અક્ષરનુંજ પ્રધાનપણું એટલીજ વાત છે. પુરૂષોત્તમને તે સામાન્ય માને છે. પુરૂષોત્તમનું ભજન પછીથી કરવું આટલું મેં સાંભળેલું. અક્ષર અને પુરૂષોત્તમનું ભજન સાથે કરવું એવું પ્ર. નં. ૧ કહે છે. વળી અક્ષર એજ પુરૂષોત્તમરૂપ છે એમ પણ કહેલું પુરૂષોત્તમ અત્યારે ગુણાતીતાનંદમાં રહ્યા છે એવો પ્ર. નં. ૧ એ ઉપદેશ કરેલો. પુરૂષોત્તમ અત્યારે અંતર્ધાન થયા છે અને ગુણાતીતાનંદ સ્વરૂપે રહ્યા છે એમ કહેલું. આવી પદ્ધતિથી ગુણાતીતાનંદને પુરૂષોત્તમ માનીને ભજન કરવું. કારણ કે પુરૂષોત્તમ ગુણાતીતાનંદમાં આવેલા છે.

(૬૬) પ્ર નં. ૧ ને અમે મળ્યા ત્યારે ગુણાતીતાનંદસ્વામી અંતર્ધાન થએલા હતા. સં. ૧૯૨૩ માં ગુણાતીતાનંદ ગુજરી ગએલા. સ્વામિનારાયણ શબ્દમાં સ્વામી અને નારાયણ એમ બે ભાગ છે એમ પ્ર. નં. ૧ કહે છે. સ્વામી એટલે ગુણાતીતાનંદ. આ અમારા સંપ્રદાયથી વિરૂદ્ધ છે. આ વાત મેં તેમની વાતોમાંથી વાંચેલી અને સાંભળેલી. પ્ર. નં. ૧ ના લખાણો ઉપરથી મેં વાંચેલું કે તે ધર્મશાસ્ત્રોની નિંદા કરે છે. સવાલ-કયાં પુસ્તકોની (આ સવાલ પાછો ખેંચી લીધો) ચાણસદમાં પ્ર. નં. ૧ ને હું મળ્યો નહોતો અને હું ગયો નહોતો તે વાત ખરી નથી. ચાંણસદમાં હરિમંદિર છે. ચાંણસદના હરિમંદિરમાં પ્ર. નં. ૧ આવેલા અને ત્યાં હું પણ હતો. આ બધું ત્યાં બનેલું.

(૬૭) સાધુ તોકો ગોગી ભક્તને અત્યારે પણ સ્પર્શ કરતા નથી, કારણ કે તે અસ્પૃશ્ય જાતિ છે. મેગી ઘોડો પાળા થાય તોપણ તેને અડતા નથી મુસલમાનને જો અડાય તો સ્નાન કરવાનુ અમારા ધર્મશાસ્ત્રમા કહ્યુ છે હન્જી ઠક્કર, લાધા ઠક્કર અને હસનભાઈ વગેરે ખોજાઓ હતા પણ શ્રીજીમહારાજે વર્ણાશ્રમની વ્યવસ્થા કરી તે પહેલાની તે વાત છે તે વ્યવસ્થા ૧૮૮૨ પછી કરવામા આવેલી, હસનભાઈ વડતાલમા જુદા મેગી નામુ લખતા. તે વડતાલના કોઠારી નહોતા સં. ૧૮૭૦ સુધી વડતાલમા હસનભાઈ હતા, કે કેમ તેની મને માહીતી નથી મીયાજી ખરીતે મુસલમાન હતા અને તે સ્વામિનારાયણના હથીયારધારી આત્મરક્ષક હતા તે શ્રીજીમહારાજની સેવામા રહેતા નહિ હરજી ઠક્કરને ત્યા શ્રીજીમહારાજ ગએલા તે વખતે શ્રીજીમહારાજને જેમ ઠીક લાગ્યુ તેમ કરેલુ પણ પાછળથી વ્યવસ્થા સં ૧૮૮૨ મા કરી દીધેલી છે કરીમભાઈને ત્યા શ્રીજીમહારાજ ગએલા ને ત્યા ચદન પુષ્પવિધિ કરેલો પણ શ્રીજીમહારાજ ભગવાન હતા એટલે એમણે ગમે તેમ કર્યુ પણ બીજાએ તેમ કરવાનુ નહિ વચનામૃતમા એમ પણ લખ્યુ છે કે મે લખ્યુ તે પ્રમાણે વર્તવાનુ છે પણ મારા આચરણ પ્રમાણે વર્તવાનુ નથી

(૬૮) પેટલાદના મદિરમા કાછીયા શિવલાલ કોઠારી છે સાવરકુડલામા કોઠારી કોણ છે તેની મને માહીતી નથી સાકરલાલ નામ હુ જાણુ છુ તે ગઢડામા છે પણ તે શાની નાતે છે તે હુ જાણતો નથી લવજી ભીમજી કોઠારી સાથે કામ કરતા કે કેમ તેની મને માહીતી નથી જેતપુરમા નિર્ગુણદાસજી કોઠારી છે જેતપુર બાબત હુ કાઇ જાણતો નથી હુ જેતપુરમા હાલ ગયો નથી

(૬૯) અમારા સપ્રદાયમા સ્વામિનારાયણને અવતારના અવતારી સમજવામા આવે છે અવતારના અવતારી એટલે અવતારને ધરનારા સ્વામિનારાયણને ભગવાન જ માનવામા આવે છે અવતારના અવતારી માનવાનુ કારણ એ છે કે પૂર્ણ શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરવા એનુ કહેવાનુ છે વચનામૃત ગઢડા મધ્ય ૯ વાચ્યુ તેમા 'બીજા અવતાર જેવા જાણે તો દ્રોહ કર્યો કહેવાય' એવુ વાક્ય સં ૧૮૮૦ની સાલની લખેલી પ્રતમા નથી વચનામૃતની મેં તો ફક્ત ભૂમિકા લખી છે મારા કહેવા પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણ અને સ્વામિનારાયણ એકજ અને જો કોઇ કહે કે કાંઇ ભેદ છે તો તે દ્રોહી છે શ્રીકૃષ્ણ અને સ્વામિનારાયણને સરખા કહેવુ તે સ્વામિનારાયણનો દ્રોહ કર્યો કહેવાય કે નહિ તે હુ કહી શકુ નહિ શાસ્ત્ર પ્રમાણે રાધાકૃષ્ણને ભજનારને પતિવ્રતાની ટેક મુકવા પ્રમાણે થતુ નથી

(૭૦) વચનામૃત ગઢડા અત્ય ૩૮ મા જણાવેલુ છે તે સ્વામિનારાયણના અવતાર માટે છે પણ પહેલુ પ્રકરણ વાચ્યા સીવાય અર્થ નક્કી કરી શકાય નહિ તેજ વચનામૃતનો છેલ્લો ભાગ મને વાચી સભળાવ્યો તે બરોબર છે ભક્તચિંતામણી ગ્રથ નિષ્કુળાનદસ્વામીએ લખ્યો છે

(૭૨) ભક્તચિંતામણિ પ્ર, ૧૦૧ પાન ૪૬૩ કડી ૯ થી ૧૨ સુધી મારૂ ધ્યાન ખેચ્યુ તે બાબતમા પ્રકરણ પહેલુ તથા પ્ર ૧૫૯ વાચીએ ત્યારે ખરો અર્થ કહી શકાય તે બધાય અવતારને માટે કહ્યુ છે સ્વામિનારાયણ માટે પણ કહ્યુ છે અવતારના અવતારી એટલે અવતારને ધારણ કરનારા એટલે સર્વ અવતારને ધારણ કરવાની શક્તિવાળા સહજાનદસ્વામી માટે અહીંયા તે શબ્દ વાપર્યો છે સર્વ ધામના ધામી એટલે સર્વ ધામના અધિપતિ સહજાનદસ્વામી ભક્તચિંતામણિ પ્રકરણ ૭૯ પાન ૩૫૪ ઠેઠના ભાગ તરફ મારૂ ધ્યાન ખેચ્યુ પ્રકરણ ૧૫૯ સાથે વાચ્યા સીવાય તેનો અર્થ થઇ શકે નહિ (મૂર્તિ અક્ષરાતીત છે) આ ગ્રથના આરભમાજ બધુ જણાવેલુ છે કૃષ્ણ અને સ્વામિનારાયણ એકજ અને સ્વામિનારાયણને કૃષ્ણ જેવા માનવા જોઇએ નિષ્કુળાનદ કાવ્ય માટે હુ સમત છે તેનો અર્થ એવો છે કે સહજાનદ એજ પરમેશ્વર હતા

(૭૨) સત્સગિજીવન પ્ર. ૩ અ ૪૨ શ્લો ૧૫ તરફ મારૂ ધ્યાન ખેચ્યુ હાલનો અવતાર સાધુ તરીકે છે તેને વધુ એકાંતિક ભક્તિ કરાય છે અને તેથી તે ઉત્તમ છે અને તથા મે તેનો અર્થ એવો

કર્યો છે. શ્લો. ૨૬ માં ઇશ્વર લખ્યું છે. શ્લો. ૨૮ માં સર્વોપરિ લખ્યું છે તેનો અર્થ પરમેશ્વર પ્રગટ થયા છે તેથી આ બધુ કહેવામાં આવ્યું છે. તેનું કારણ કે નવા ધર્મમાં તે શીવાય કોઈ માને નહિ.

(૭૩) સાધુને વસ્ત્રઅલંકાર શ્રીજીમહારાજે પહેરાવેલા તે વાત મેં સાંભળેલી નહિ. નિષ્કુળાનંદમુનિએ હરિદિગ્વિજય નામનો ગ્રંથ લખ્યો છે. તેની ભૂમિકા શાસ્ત્રી કૃષ્ણસ્વરૂપદાસે લખી છે. તે કોર્ટમાં છે અવતાર સરખા છે એવું જે હું કહી ગયો છું તે મેં વચનામૃત લોયા ૧૮ ઉપરથી કહ્યું છે. મારી માન્યતા એવી છે કે અવતાર સરખા છે. કોઈ અવતારના તત્વમાં ભેદ નથી. ફક્ત શરીરભેદ છે. સત્સંગિજીવન પ્ર. ૩ અ. ૧૭ શ્લો. ૨ માં અવતારો કહ્યા છે. અમુક અવતારે ઓછી અધિક શક્તિ બતાવી તેનું કારણ કે તે અવતારે જરૂર જેટલી શક્તિ બતાવેલી અને તે જરૂર જેટલી શક્તિ ઇચ્છા પ્રમાણે વાપરેલી.

(૭૪) મેં દીક્ષા લીધી ત્યારે મારી ઉંમર બાર વરસની હતી. મને લક્ષ્મીપ્રસાદજી મહારાજે દીક્ષા આપેલી અને ગુરૂમંત્ર પણ તેમણેજ આપેલો. મને દીક્ષા આપી તે વખતે મહારાજની ઉંમર તેટલીજ કે તેથી વધારે હશે. બારથી ચૌદ વરસની ઉંમર હશે ભગવાન જેવી સંતની સેવા કરવી એવું શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. સરખી સેવા કરવી એમ લખ્યું છે પણ ભગવાનની ભગવાન તરીકે અને ભક્તની ભક્ત તરીકે સેવા કરાય. સમાન શબ્દનો અર્થ જુદો છે. ભક્તની સેવા ભગવાનના જેવી ન થાય. ભક્તનો ભગવાનને સમાન દરજ્જો નથી. જેથી ભક્તને પરમેશ્વરના ભક્ત ગણીને સેવા કરવી એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. જેની જેવી યોગ્યતા એ પ્રમાણે સેવા થાય એમ શ્રીજીમહારાજે શિક્ષાપત્રીમાં કહ્યું છે. વચનામૃત અમદાવાદ ૩ પાન ૬૩૫ થી ૬૩૮ તરફ મારૂં ધ્યાન ખેંચ્યું. નિર્માની થઇને સેવા કરવી એવો એનો ભાવાર્થ છે.

(૭૫) સંત નારાયણ છે એમ વાપરવાની ભાવના એવી છે કે સંતમાં ભગવાન રહ્યા છે સંતની ભગવાન તરીકે પૂજા કે ભક્તિ કરવી નહિ. પ્ર. નં ૧ ના કાઉન્સેલની સૂચનાથી—બધા અવતારોને પ્રાકૃત માને છે અને કૃષ્ણને માનતા નથી એવું ગુણાતીતાનંદની વાતોની ચોપડી ઉપરથી કહું છું. ૭ પ્રકરણની ચોપડીના પ્રકરણ ૫ વાત ૨૩૩ (નિ. ૩૯૫) તથા પાંચ પ્રકરણની ચોપડીના ત્રીજા પ્રકરણની વાત ૧૦૮ (નિ. ૯૭) અને વળી નિ. ૯૭ની આવૃતિના પાંચમા પ્રકરણની વાત ૨૨–૪૧–૯૫–૨૧૫–૨૫૭ છે.

ફરી તપાસ—

(૭૬) સાધુ સાધુને દીક્ષા આપે છે એમ મેં જે કહ્યું છે તે મહાધિપતિના બાબતની છે. તેમાં ફરતારામ સાધુને દીક્ષા આપે. સત્સંગિજીવન પ્ર. ૨ અ. ૫૧ શ્લો. ૯ માં કહ્યું છે તે આચાર્યની નિમણુંક થતા પહેલાં સં. ૧૮૬૬ માં કહ્યું છે. અને તે સામાન્ય ઉપદેશ માટે વપરાયું છે. દીક્ષાનો વિધિ સત્સંગિજીવન પ્ર. ૪ અ. ૪૧ શ્લો. ૯ અને તે પછીના ભાગમાં કહ્યો છે. ગઢડામાં લક્ષ્મીવાડીએ એક મંદિર છે ત્યાં શ્રીજીમહારાજને અગ્નિદાહ દીધો હતો તે જગાએ છે. બાજુ મંદિર છે તે ગોપીનાથજીના મંદિર તરીકે ઓળખાય છે. મંદિરની સ્થાપના વખતે પંચાયતનદેવ વિષ્ણુ શંકર ગણપતિ પાર્વતી અને સૂર્યની સ્થાપના કરવામાં આવે છે. પાંચમો મુક્તો એકંદરે હતા. તે મુક્તોનું વર્ણન સત્સંગિજીવન પ્ર. ૧ અ. ૫ શ્લો. ૧ થી ૧૮ તથા અ. ૨૭ શ્લો. ૬૭ તથા અ. ૧૮ શ્લો. ૩ માં છે. શ્રીકૃષ્ણ અને સ્વામિનારાયણનું ધામ એકજ છે, તે માટે આધાર ગઢડા પ્ર. ૪૮ લોયા ૧૮ ગઢડા મધ્ય ૬૪ વડતાલ ૧૮ અને સત્સંગિજીવન પ્ર. ૩ અ. ૪૧ અ. ૨૯ અને ભક્તચિંતામણી પ્ર. ૧૫૯ છે. મુક્તોને સમ્મો દરજ્જો મળે છે તે સત્સંગિજીવનમાં છે. તા. ૯–૮–૪૦ બીએ સંપૂર્ણ.

ઉપર મુજબ સંપ્રદાયના મુખ્ય માન્ય શાસ્ત્રો અને સ્થાપિત વિશુદ્ધ ચરીત્રને આધારે આપાઓના અપૂર્વ વિસ્તૃત જજમેન્ટથી તથા તેમાં પુરાવા તરીકે રજુ થએલા ઉપર જણાવેલા લેખ સાક્ષી વિગેરેથી બાડમંડળની સંપ્રદાયવિરોધી પત્રી તથા વાણી તથા ક્રિયાઓ બધુંયે શુદ્ધ ઉપાસના જાણવામાં આવી જાય છે પણ આ બધુ બંડ પછીથી બનેલું છે, આનો જો પૂર્વનો ઇતિહાસ યથાસ્થિત મેળવીને જણાવવામાં આવે તો જાણવામાં કશું બાકી રહે નહિ એમ ધારીને અથેતિ ઇતિહાસ સંક્ષેપમાં આલેખવાની આ ઉપસ્થિતિ ઉપયોગી થઈ છે

આ સંપ્રદાયની સઘળી પૂજ્ય માન્ય વસ્તુઓથકી સર્વથા વિરુદ્ધ આ બાડ કુપંથ ક્યારે ક્યાંથી કેવી રીતે ઉપસ્થિત થયો તે તેમાંથીજ વાતું કે વ્યાખ્યાનો કે લેખો વિગેરેથી જણાવવામાં આવે તો તેમને પણ પૂર્ણ પ્રતીતિ આવે એમ ધારીને બહુધા એમજ કરવામાં આવ્યું છે આ તેમની વાતો વ્યાખ્યાનો લેખો વિગેરે સંપ્રદાયના શાસ્ત્રોને કે મર્યાદાને અનુસરીને છે કે નહિ? એ બધો વિચાર આગળ ઉપર વિસ્તારથી કરવામાં આવશે અહીં એટલું જણાવવાની જરૂર છે કે–આ બધો દોષભાર પૂ. સ્વ. નિર્દોષ ગુણાતીતાનંદમુનિને માથે નહિ આરોપતા, પોતાની મિથ્યા મોટપના શોખીન સદોષ શિષ્યો ઉપર આરોપવો સારો સમુચિત સમન્વિત છે એમને ગુ મુનિએજ વરી વાતું કરી છે, એમ માનવામાં માન નથી

આમાં અનેક માન્યતાઓ મનમાની સંપ્રદાયવિરોધી હશે પરંતુ ગુ મુનિને મૂળ અક્ષર કે અનાદિ અક્ષર કે રામાનંદ મુક્તાનંદ ગોપાળાનંદાદિ સર્વ પરમહંસોથી મોટા કે છેક પરબ્રહ્મ પરમાત્માના સાક્ષાત્ અવતારભૂત સર્વજગન્માન્ય રામ કૃષ્ણાદિકથકી પણ મોટા હોવાની માન્યતાની મુખ્યતા છે આને માટેજ ઘણા ગર્વ ગપ્પા સંપ્રદાયવિરોધી તેમજ પરસ્પર પણ વિરોધી જેમ તેમ જેણે તેણે વાતું નામથી જુદા જુદા ઉદ્ગાર ગોઠવી કાઢેલા મળી આવે છે એટલે આ પંથનું માન્ય પુસ્તક બીજું કોઈ નહિ પણ વાતુંજ છે એની ઉપરજ સઘળો આધાર છે.

આ બંડ પંથની પ્રવૃત્તિનું મુખ્ય સ્થાન જુનાગઢ જાગીરું છે ગુ મુનિનો બહુધા નિવાસ ત્યાંજ હતો અને જન્મદેશ પણ એજ હતો એના પ્રવર્તકોનો નિવાસ અને જન્મદેશ પણ એજ હતો આ પ્રસંગે ગુ મુનિની મહંત તરીકેની નિમનોક કોણે ક્યારે કેવી રીતે કેવા રૂપથી થઈ એ જરા જાણવા જેવું છે જુનાગઢમાં મંદિર બાંધવા તો શ્રીજીએ બ્રહ્માનંદમુનિને મોકલ્યાની પ્રસિદ્ધિ છે તેમને આજ્ઞા તો સં ૧૮૮૨ ના વૈશાખ શુદી ત્રીજે દુર્ગપુરમાં કરેલી આ બાબત સં પ્ર ૪ અ ૩૮ શ્લો ૨૦–૨૧ માં છે મંદિર તૈયાર થયા પછી દેવપ્રતિષ્ઠા-વિધિ પણ બ્રહ્માનંદમુનિહસ્તક થએલો આ પ્રતિષ્ઠા સં ૧૮૮૪ ના વૈશાખ વદી બીજે થએલી આ બાબત સં પ્ર ૫ અ ૪૯ શ્લો ૨૪ માં છે આ ઉપરથી આ સમય સુધી ગુણાતીતાનંદમુનિ જુનાગઢમાં ન હતા અને પ્રતિષ્ઠા સુધીનું સઘળું કામ બ્રહ્માનંદમુનિ હસ્તક થયું હતું એમ સાબીત થાય છે સં ૧૮૮૫ ના મહા શુદી નવમીએ શ્રીજીએ લખાવેલા એક પત્રમાં જાણવાજોગા મોટા સંતોને બાતલ કરી અમુકોને મંદિરોના મહંતો નીમવાની આચાર્યોની મરજી (પોતાની નહિ) જણાવવા પૂર્વક કેટલાક નામો લખ્યા છે તેમાં જુનાગઢ ખાતે ગુણાતીતાનંદજીનું નામ જણાવ્યું છે આ ઉપરથી આ અરસામાં એમની નિમનોક થએલી એમ નિશ્ચિત થાય છે જુનાગઢમાં મહંત તરીકે કોઈ જત નહિ શ્રીજીએ તો મુનિદ્વારા ગુ મુનિની મોટપની કરી સાથે કોઈ જોડ તરીકે જનાર ન હોવાથી એ પણ ગોરવણી એમણેજ કરી આપી આ બાબત વાતુમાંથીજ મળી આવે છે જો કે આ સંબંધમાં પણ અરસપરસની વાતો તો બહુ વર્ણન

છે તેનો વિચાર કરવો અસ્થાને છે ૧૮૮૬ મા શ્રીજી સ્વધામ પધાર્યા આ હિસાબે શ્રીજીની હયાતીમા એક વર્ષ મહાનાદ કરેલી એમ પણ નક્કી થાય છે. શ્રીજી સ્વધામમા પધાર્યા પછી તો મંદિરની સ્વતંત્ર વ્યવસ્થા આચાર્યશ્રી રઘુવીરજી હસ્તક આવેલી ૧૯૦૭ મા ઘણો વિક્ષેપ થતા ગુ મુનિની બદલી કરી પુ રઘુવીરચરણ સ્વામીની નીમનોક આ. ભગવત્પ્રસાદજીએ કરેલી એવી પણ વાત વૃદ્ધો થકી મળી આવે છે ૧૯૨૩ મા ગુ મુનિ અક્ષરવાસી થયા આ કથા ઉપરથી ગુ. મુનિ ઘણા વર્ષો મહાન તરીકે રહ્યા આ વાતને પુરતો ટેકો મળે છે આ વર્ષોની અંદરજ ઘણા બડીયા તોફાનો જાગા પ્રાગા ભક્તની આગેવાનીથી થએલા વાતો ઉપરથી જાણવામા આવે છે. તો આ બડ તોફાનનું મૂળ સ્થાન જુનાગઢને કહેવામા અને તેમા નિમિત્ત ગુણાતીતાનંદજીને કહેવામા અને તેના પ્રવર્તક જાગા પ્રાગાને કહેવામા કશી હરકત નથી એમ ગુણાતીતાનંદ મૂળ અક્ષર જ્ઞાનનું મૂળ સ્થાન સર્વ રીતે જુનાગઢ નક્કી થાય છે

હવે ગુ મુનિને અક્ષર કે મૂળ અનાદિ અક્ષર કે સર્વ પરમહંસોથકી મોટા કે રામ કૃષ્ણાદિ અવતારોથકી પણ મોટા ભગવાન્ ઠરાવવાની ગ્રામ્ય ગોઠવણી કોણે કયારે કરી તે જાણવાની પ્રથમ જરૂર છે આ પંથના અનુયાયી બનેના એક ઉત્તમરામ નામના પંડયા પોતાના લેખમા ઉલ્લાસથી ૧૯૧૧ પછીથી આ ગોઠવણીને જણાવે છે અને તેના મુખ્ય પ્રવર્તક તરીકે જાગા પ્રાગા ભક્તને જણાવે છે અને તેમા મ. ગોરધનભાઈને સાક્ષી તરીકે મુકે છે આ લેખ ગુણાતીતજ્ઞાનના વાજીંત્ર તરીકે બહાર પડતા સ્વામિનારાયણપ્રકાશ નામના એકદેશી બડમાસિકના વર્ષ ૨ અંક ૧૦ પૃષ્ટ ૨૩૩ ઉપર છપાએલો છે તેમના વાક્યો—"ભગતજી (પ્રાગજી) તથા જાગા ભક્ત આદિકે સ્વામીના અક્ષરપણાની વાત પ્રચલિત કરી તે વખતના મુખ્ય કોઠારી ગોરધનભાઈ વાત કરતા કે સ્વામિના અક્ષરપણાની પ્રસિદ્ધ વાર્તા બાગની સાલથી સત્સંગમા ઉઘાડે છોગે પ્રવર્તી છે એ ને સ ગોપાળસ્વામી હતા ત્યા સુધી તો અક્ષરપણાની પ્રસિદ્ધિ ઉઘાડી હતીજ નહિ" આ પ્રમાણે છે આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે આ સમયે મુક્તાનંદ ગોપાળાનંદ નિત્યાનંદ આદિક સદ્ગુરૂ સંતો ૧૯૦૮ સુધીમા સ્વધામ પધારી ગયા હતા. બાગની સાલ પહેલા આ વિષે કોઈ કશુ જાણતુ કે બોલતુ ન હતુ ગઢ પાઠશાળાથી પ્રવૃત્તિ થઈ પ્રવૃત્તિમા મુખ્ય જાગાભક્ત તથા પ્રાગાભક્તનાજ નામ લેવામા આવ્યા છે પણ કોઈ સન્નતીસ સમાન મોટા સાધુ બ્રહ્મચારી સદ્ગુરૂ કે કોઈ વિદ્વાનનુ નામ લેવામા આવ્યું નથી આ અવસરે જુનાગઢમાજ ગુણીનંદ સાધુ બ્રહ્મચારીઓની હયાતી હતી તેમજ સ્વામીના પોતાનાજ ઘણા ગુણી મોટા સાધુ શિષ્યો વિદ્વાની હતી એમાના કોઈનુ નામ લીધુ હોત તો ઠીક કહેવાત આને સારી રીતે વિચારીએ તો આમા પ્રથમ મોટાઓની નહિ પણ અભણ પામરોની પ્રવૃત્તિ હતી જ્યારે મોટા મોટા સમાન વર્ગના નંદ સાધુ બ્રહ્મચારી સદ્ગુરૂ વિદ્વાનો હયાત હતા ત્યારે આ બે અલ્પ જાતિની ગણના શી ? તે સર્વ કોઈ સુજ્ઞો સારી રીતે સમજી શકે છે આ વિરૂદ્ધ કલ્પિત કૃત્યમા કોઈ શાસ્ત્રીય પ્રમાણ તો આરંભથીજ હતુ નહિ તેમ કોઈ પ્રામાણિક મોટાઓનુ વચનપ્રમાણ પણ હતુજ નહિ તો આવાને કેટલે અંશે સત્ય માની શકાય તે પણ સુજ્ઞોને સહજમા સમજાઈ જાય તેમ છે જેને આચાર્ય થકી સાંપ્રદાયિક શાસ્ત્રીય દીક્ષા નથી તેમ કશુ શાસ્ત્રીય વિજ્ઞાન નથી એવા અલ્પ જાતિના જાગા ભક્ત તથા પ્રાગાભક્તથકી સંપ્રદાયવિરોધી મનકલ્પિત ગુણાતીત પંથની શરૂઆત એમના શિષ્યો સમજાવે છે તે શુ લજ્જાસ્પદ હાસ્યાસ્પદ નથી ? સજ્જનોની દ્રષ્ટિએ આ સઘળુ અશાસ્ત્રીય અયોગ્ય અસત્ય અતિગર્હિત છે

જાગાભક્તને અને પાછળથી પ્રાગાભક્તને આ વાત ગોઠવવાનું એવું પણ એક કારણ કહી શકાય કે–જાગાભક્ત જાતના ગોળી હોવાથી તેમને મંદિરમાં ત્યાગી તરીકે રહેવાની ઇચ્છા છતાં સ્વામીજી તેને અવકાશ આપતા નહિ અને વિરૂદ્ધમાં હતા. આ પછી જાગાભક્તે ગુ. મુનિ સાથે ગો. મુનિનો સારો સંબન્ધ જાણીને પ્રાર્થના કરી ભલામણ કરાવી. આ ઉપરથી ગુ. મુનિએ જાગાભક્તને મંદિરમાં રાખ્યા અને જાતે ઉતરતા અસ્પૃશ્ય હોવાથી સર્વથી જુદું રહેવાનું સ્થાન આપ્યું અને મંદિરના જરૂરીવાજ મુજબ તેને ત્યાગીઓના જોડા સીવવાનું ધરતું કામ સોંપ્યું. આ બાબતને વાતુનો તેમજ જુનાગઢના મહાંત સાક્ષી પુ. હરિનારાયણદાસનો ટેકો છે. એક તો રહેવાનું જુદું સ્થાન મળ્યું અને વળી જાતિધંધો મળ્યો. આ બે કારણથી તેને સ્વજ્ઞાતિના ચેલા બાંધવાની પણ છુટ મળી. આ ઉપરથી તેણે રણછોડભક્ત લાધાભક્ત વિગેરે ચેલા રાખ્યા અને, ધંધો પણ ચલાવ્યો. જો કે આથી સ્વામીને કે કોઇ બીજાઓને "અર્થી દોષાન્ ન પશ્યતિ" આ એમનાજ ન્યાયે થોડું ફાવતું આવ્યું હશે પણ પવિત્ર દેવમંદિરમાં આ અપવિત્ર વસ્તુને સ્થાન ન જોઇએ એવી ઘણાઓની આંતર સમજણ હતી. આ કારણથી એને જોઈએ તેવું માન મળતું નહિ, ઉલટું ઘણું અપમાન મળતું. મંદિરમાં ગુ. સ્વામી મહાંત હોવાથી તેમની આજ્ઞામાં રહેવાનું અને તે દ્વારા અપેક્ષિત દૈહિક અર્થ સાધવાનું અને તેને માટે મહાંતના મિથ્યાપણ ગુણ ગાવાનું અર્થીને સહજ હોવાથી તે માર્ગનું અનુસરણ કર્યું. વચનામૃતોનું વાચન તો સર્વસાધારણ હોવાથી તેનો આરંભ કર્યો અને અવકાશે તેમાંથી સંતોનો મોટો મહિમા તેમજ અક્ષરનો મહિમા તારવી કાઢયો અને એવા સંત કે અક્ષર આ ગુ. સ્વામી છે એવું રૂઢ ગોઠવી કાઢયું. સંપ્રદાયની શુભ શુદ્ધ સ્થિતિમાં તેની આવી વાયડી અછકલી વાતને મનથી માને એવા કોઈ મોટા સાધુ બ્રહ્મચારી ન હતા તેમ સ્વામીના સાધુ શિષ્યો પણ ન હતા. તેમ તેઓની આગળ એવી કલ્પિત પ્રમાણશૂન્ય અમર્યાદિત વાત કહી શકે એવી તેની પણ સ્થિતિ ન હતી. એટલે તેણે પ્રથમ પોતાની જાતના ચેલાને તેમજ જાતના સત્સંગીઓને છાની રીતે શીખવવા માંડયું. આ વાતની બહાર જાણ થતાં તેને ખુંણીયા કે બુંડીયા કે વિમુખ જ્ઞાનની હીન પદવી મળવા લાગી. આ પછી સ્વામિ વિષે મોટા સંત તરીકેની સંભાવનાવાળા હેતવાળા બીજા સત્સંગીઓને પણ ગુપ્ત રીતે કહેવાની શરૂઆત થઇ અને સ્વામી વિષે હેતવાળા કેટલાક જાડા ભોળા લોકોએ તે નાડું પકડયું. એમ અનુક્રમે ભોળા સત્સંગીઓમાં ઉપરના ધતીંગને સ્વલ્પ સ્થાન મળ્યું. તેવા ભોળા સત્સંગીઓથકી ક્ષુદ્ર અર્થ સાધવાની ક્ષુદ્ર લાલસાવાળા કે સ્વામીને ઉપરથી અર્થવશાત્ સારૂ મનાવવાની કુટિલ મનોવૃત્તિવાળા કેટલાક અવિવેકી દાંભિક ત્યાગીઓ પાછળથી ભળ્યા અને જાગા પ્રાગાની હાએ હા લવવા મંડ્યા અને તે દ્વારા કે તેમના અનુયાયિદ્વારા ક્ષુદ્ર અર્થ ખાનપાનાદિ મેળવવા મંડ્યા. અને આ પ્રસંગથી વર્ણાશ્રમ ધર્મથકી તેમજ શુદ્ધ મર્યાદાથકી 'नास्ति नष्टे विचार:' આ ન્યાયે પતિત થઇ જેમ તેમ વર્તવા લાગ્યા. આ બધી બાબત 'अन्धेन नीयमाना यथान्धाः' આમાં કહ્યા પ્રમાણે અધ-પરંપરાને શોભાડનારી આંધળી બનની ગઇ. અથવા 'एकस्य कर्म संवीक्ष्य करोत्यन्योऽपि गर्हितम्' આ ન્યાયને અનુસરનારી ગાડરપ્રવૃત્તિ જેવી વિવેકશૂન્ય ખુણેખાચરે પ્રવર્તની ગઇ. ઉપરની માન્યતાની પ્રવૃત્તિથી 'प्रशंसा कस्य न प्रिया' આ ન્યાયે (સામાવાળાના કહેવા મુજબ) સ્વામીને પણ સારૂ લાગવા માંડયું હશે અને તેથી 'प्रशंसित: किं न करोति कार्यं' આ ન્યાયે જાગા પ્રાગા ભક્ત પણ પોતાનો ધાર્યો અર્થ માન વિગેરે સાધવા લાગ્યા હશે.

આ પામર પ્રવૃત્તિમાં સંપ્રદાયના અર્થને જાણનારા સારા સત્સંગીઓ તથા ત્યાગીઓ બળ્યા ન હતા. એટલુંજ નહિ પણ તેની પશુપ્રવૃત્તિની સામે જાગ્રત પણ થયા હતા અને તે

અદ્યાપિ તેમ જુનાગઢમાંજ ચાલુજ છે આ પ્રકારની પ્રવૃત્તિથી મંદિરમાં સુખ શાંતિ કે મ૫ મર્યાદાને મોટો ફટકો વાગવા લાગ્યો અને ક્રમથી પરસ્પર વિક્ષેપો આક્ષેપો અને ઉપાધિઓ સંપ્રદાયને હાનિકર્તા વધતી ગઇ આને પરિણામે જાગા ભક્તની અસત્પ્રવૃત્તિ સામે એક સુજ્ઞાનંદ નામના વૃદ્ધ મોટા નંદ સાધુએ સખત વાંધો ઉઠાવેલો અને તેમાં તેમનો પક્ષ નહિ લેતાં સ્વામીએ જાગા ભક્તનો પક્ષ રાખેલો તેમનીજ વાતુમાં પ્રસિદ્ધ છે સં. ૧૯૮૧ મા વાતુનું ત્રીજુ પ્રકરણ વૈજનાથ કરશનજી નામે છપાવ્યુ છે તેની ૧૨૬ વાતમાં આ મુજબના નમુના જેવા અનેક અર્થસૂચક ફકરાઓ છે—"વળી એક દિવસ જાગા ભક્ત પોતાને આસને બેસી બેઠા વાતુ કરતા હતા અને દશબાર હરિજન પણ વાતુ સાંભળતા હતા અને મધ્યનું નવમુ વચનામૃત વચાવી શ્રીજીમહારાજના સ્વરૂપની સર્વોપરી નિષ્ઠા સંબંધી વાતુ નીકળી ત્યાં સુજ્ઞાનંદ આવ્યા ત્યાં તો વાત સાંભળી તેજ ઘડીએ અકળાઈને બોલ્યો જે **અવતારમાત્રનું તો ખોટી કાઢયું ને સંપ્રદાય ડાળી** નાખ્યો ને શિક્ષાપત્રીમાં મહારાજે પોતે શ્રીકૃષ્ણનું ધ્યાન કરે છુ એમ કહ્યુ છે તેના અર્થ અવળા કરીને લોકોને કહે છે, **માટે જો સત્સંગમાં રહેવું હોય તો વાતુ કરવી નહિ** ને મુંડો પડાવવી નહિ ને ત્યાગીને વેષે રહેવું નહિ એટલે કે ધોતીયુ પહેરવું નહિ ને ચોરણો પહેરવો **શાથી જે તમે ઉતરતી જાતિના છો** એમ સુજ્ઞાનંદે જાગાભક્તને કહ્યુ પછી તે વાત રૂપશંકરભાઇએ અમને કરી, રામદાસજીએ તો તેજ વખતે સુજ્ઞાનંદને ઝાટકી નાખ્યો ને કહ્યુ જે જાગાભક્ત મુંડો મુંડાવશે ધોતિયુ પહેરશે ને ધર્મશાળામાં આવશે, **બધુએ કરશે.** તમારે ન પાલવે તો ઘણાય મંદિર છે ત્યાં હાલવા' ઈત્યાદિ આ વાત ઉપરથી જાગાભક્તનુ જાત ભાત વાત વિગેરે વિરોધી સ્વરૂપ આખુય સમજાઇ જશે કહેનારા સાધુ સાધારણ ન હતા, પણ સ્વામીના સમાનવર્ગના નંદ સાધુ સત્યવક્તા હતા અને 'અવતારમાત્રનુ તો ખોટી કાઢયુ ને સંપ્રદાય ડોળી નાખ્યો' આ કહેવું ખોટુ ન હતુ પણ તેમને મહારાજને બધે દેખાતા હતા આ ઉપરથી જણાશે કે જાગાભક્તની વાતને કે તેની જાતને મોટા સાધુઓ ગણતા નહિ અને તેને ત્યાગી તરીકે ગણવામાં કે ધર્મશાળામાં આવવામાં કે ધોતીયુ પહેરવામાં કે મુંડો મુંડાવવામાં પણ સખત વિરૂદ્ધ હતા આવી તુચ્છ તકરારમાં સ્વામી જેવાને પણ ઉતરવુ પડતુ અને તેથી મંદિરમાં ઘણો ક્લેશ વિક્ષેપ અંદર અંદર રહેતો અને તેથી સુખ શાંતિને કે મ૫ મર્યાદાને સ્થાન રહેતુ નહિ બધી વાતુને ગોઠવનારા જાગાભક્ત હોવાથી પોતાની મોટપ વધારવા રૂપની વાતુની વાત ગોઠવી કાઢી હશે એમ જણાય છે

વળી એ જમાનના પણ જુનાગઢના કોઠારી તરીકે નીમાયેલા છગનલાલ નામના ગૃહસ્થ નિ ત્યાગીઓની પ્રેરણાથી જાગા ભક્તને જાત ઉપરથી ઉપાધિ કરેલી આ વાત તેમના શાસ્ત્રીના શિષ્ય આશાભાઇ માલીવાળા શાસ્ત્રીના જીવનચરિત્ર લેખન પ્રસંગ પોતાના લેખમાં જણાવે છે આ લેખ સ્વા. પ્ર. માસીકના વર્ષ ૨ અંક ૫ પૃષ્ઠ ૧૧૫ ઉપર વાંચવા જેવો છે એના અર્થસૂચક કેટલાક વાક્યો—'ત્યાર પછી થોડા વખત જુનાગઢમાં કોઠારી તરીકે છગનલાલ નીમાયા. આ વખતે તેમણે **આ જમાનના વિરોધીઓની ઉશ્કેરણીથી જાગા ભક્તને સભામાં છેટે બેસવાનું કહ્યું તથા એમના ઓરડામાં કોઈએ દર્શન કે પ્રસંગનો લાભ નહિ લેવા આમન્ત્રિત પ્રતિબંધ કરવામાં આવ્યો.** તેથી જાગા ભક્ત ઘણા મુંઝાતા અને એમને હિત દેનારા સંત પાર્ષદ તથા હરિભક્તોને પણ ઘણું દુખ થયું આ વાતની શાસ્ત્રીને ખબર પડી તેથી શાસ્ત્રી જુનાગઢ આવ્યા અને જાગા ભક્તને એ ડે ગયા એટલે જાગા ભક્ત કહે 'હા હા હા' આ કોઠારી તમને ઠાકોર આપશે ને વડો' ત્યારે શાસ્ત્રી કહે તની રીતે આવે તો નહિ, માટે

માટે કોઇ બોલનાર નથી. એમ કહી દંડવત્ કરવા મંડ્યા, એટલે જાગા ભગત ઉપાડી લઈ બાથમાં ઘાળીને બાઝ્યા ને કહ્યું કે "હવે મહારાજ અને સ્વામી મને તેડી જાય તો ઠીક" વિગેરે. આ ઉપરથી ઉપાધિનું સ્વરૂપ બરોબર સમજાશે. એમ ઉત્તરોત્તર ઉપાધિઓ જ્ઞાન સબન્ધે કે જાત સંબન્ધે મંદિરમાં ચાલુજ હતી. ગુણાતીતજ્ઞાન ॥ તેમજ મોટી જાતના વિરોધીઓ પણ ઘણા હતા એમ પણ આ ઉપરથી જણાય છે.

વળી ગઢડાના મોટા સદ્ગુરૂ બ્રહ્મચારી શાસ્ત્રી મુનીશ્વરાનંદજીએ રાજકોટની મહાસભામાં પ્રથમ નીકળેલાં લોટીયા પ્રકાશપુરી હરિશંકર વિગેરે બંડોની સંપ્રદાયવિરોધી સ્થિતિ રીતિનું વિવેચન કરતાં છેવટે જાગા ભક્તની વાત થતાં પાછળથી તેમના શિષ્યોએ મોટો અંધેરોલાહળ કરેલો અને ઉપરના સદ્ગુરૂનું બહુ બીભત્સ શબ્દોથી અપમાન કરેલું. આ બધી વાત જાગા ભક્તના શિષ્ય બનેલા બન્ને આંખ્યે અંધ થએલા ભગવત્સ્વરૂપદાસ (અત્યારે બંડીયાના મંડળમાં છે) નામના સાધુએ ગોઠવી કાઢેલી મુક્તચિંતામણી નામની મુદ્રિત ચોપડીના પાન ૧૬૩ થી સવિસ્તર લખી છે. તેમાંનાં કેટલાંક વાક્યો જાણવા જેવા જાણીને આ સ્થળે ટાંક્યાં છે—"ગઢડાવાળા સદ્ગુરૂ તથા કોઠારીને ખબર પડી જે **જાગા ભક્તનો ફોટો ભાવનગરમાં લીધો** તે વડતાલ સુધી ઉપાધીનો કલાહોળ કરી મુક્યો એવો મહાઉદ્ઘોષ આખા સત્સંગમાં પ્રવર્ત્યો. અને ગઢડાવાળાને તો મૂળ સ્વામી છતાંથીજ જુનાગઢવાળા સાથે અસદ્ભાવ ઘણોજ આજસુધી ચાલ્યો આવે છે તેમ ફોટા બાબત ઉપાધી કરતાં બેચાર વરસ ગયાં. ડોસીઓના મંદિરમાં મૂર્તિ પધરાવાના કારણથી સરવે સદ્ગુરૂઓ ભેળા થયા હતા તેવામા ગઢડાના શાસ્ત્રી મુનીશ્વરાનંદ પણ ત્યાં આવેલા. તેનો તકીયો સ્વામી બાલમુકુંદદાસજીની આગળ પડતો **એમ ત્યાગીવર્ગમાં અગ્રેસર હતા. ને ગુણાતીત જ્ઞાન વિષે અસદ્ભાવવાળા હતા.** સવારમાં ત્યાગીગૃહી બન્ને માણસની સભા ભરાઇને બેઠી હતી. ને મુનીશ્વરાનંદ શાસ્ત્રીએ વાતો કરવા માંડી. તે વાતો કરતા કાળવાને કોઠે આગળ બંડીયા નીકળેલા તે સબન્ધી ઘણુ વિવેચન કરી ભાષણ કર્યું. ત્યારપછી **લોટીયા** બાબતનું વિવેચન કરી ભાષણ કર્યું. ને ત્યારપછી ચુડાવાળા હરિકૃષ્ણ સંબન્ધી વિવેચન કરી ભાષણ કર્યું. ત્યાં કરશનજી દર્શને આવ્યા. તેમને પૂર્વાશ્રમમા વેવાઇ વેલાનુ સગપણ હતું એટલે તુરત વાતનું નિશાન ફેરવ્યુ અને **ફોટા સંબન્ધી વાત ઉપાડીને કુત્સિત શબ્દથી જાતિભાવ દેખાડીને વિવેચન કરવા માંડ્યું.** જે જુવોને આ સત્સંગમાં ઉટાંટ **અને ધતીંગ જ્ઞાન** કેટલુંક ચાલે છે **અને જેને અડવે કરીને નાવું પડે તેના ફોટા પડાવીને ભગવાન તરીકે પૂજે છે**...તે સાંભળીને કરશનજીને બહુ વસમુ લાગ્યુ. તેમના ભત્રીજા જાદવજી આ વાત જાણી મંદિરમાં આવતા કહે જે મારે સ્વા. મંદિરમા **એક બ્રહ્મચારી આવ્યા છે તેને શિક્ષા કરવા જાવું છે** મારે સૌ સાથે ચાલો...મંદિરને પગથીએ ચઢનાજ હાક મારીને લાકડી પછાડીને જાદવજી બોલ્યા કે **ક્યાં ગયો ઓલ્યો બ્રહ્મચારી?** મારા ગુરૂનુ વાંકુ કેમ બોલે. એમ કહી એકદમ મેડે ચડ્યા ત્યા તો મુનીશ્વરાનંદ ધ્રુજવા ને બીવા લાગ્યા જે આમાંથી શુ થાશે. **વળી કહ્યું કે અહીંથી ચાલવા માંડજો નહિતર કોરટમાં જવાબ દેવો પડશે.**" વિગેરે. આ વાક્યોનો ચોમેરથી વિચાર કરવામાં આવે તો બંડ બંડ બાબતો-સંપ્રદાયવિરોધી સમજવામાં આવે આ રીતે અંદર અંદર ઉપાધિઓ ઉત્તરોત્તર ગુણાતીતજ્ઞાનને અંગે વર્તતી અને વ્યાપ અનુવર્તે છે.

વળી પાન ૧૬૮ માં આ પ્રમાણે છે—"એક વખત આચાર્ય (વિહારીલાલજી) મહારાજ જુનાગઢ પધાર્યા.-અને જાગાભક્તને ઉપાધિ થશે એમ જાણીને અહીંથી કૃષ્ણજી અદા વિગેરે

જુનાગઢ ગયા. બીજે દિવસે જાદવજી જાગાભક્તને દર્શને ગયા. જાગાભક્તને કહ્યું કે ઉપાધી જાગી છે અને કરશે તો તું શું કરીશ. જાદવજીએ કહ્યું કે હું માથા સાટે પક્ષ રાખીશ. પછીથી ઉપાધી બંધ રહી" વિગેરે.

વળી પાન ૧૫૫ માં આ પ્રમાણે મોટી ઉપાધીની વાત લખી છે–"આચાર્યશ્રી વિહારીલાલજી ધામમાં ગયા પછી એક વખત વડતાલના કોઠારી (ગોરધનભાઇ) અને સદ્‌ગુરૂઓએ તથા ગઢડાના કોઠારી અને સદ્‌ગુરૂઓએ મળી એવો ઠરાવ કર્યો કે **જુનાગઢમાં બંડ બહુ વધી ગયું છે તે માટે તે સડો કાઢવો જોઇએ.** કેમકે જે આંગળીને સર્પ કરડી હોય અગર કિડીયારાનો રોગ થયો હોય તેટલું અંગ જે તુરત કાપી નાખે તો પંડ કુશળ રહે ને જે ન કાપે તો બહુ બગાડ થાય. **માટે આ બંડરૂપી સડો કાઢવાની ખાસ જરૂર છે.** એવો ઠરાવ મોટા મોટા સદ્‌ગુરૂઓ તથા કોઠારીઓ અને કારભારીઓ કરીને જુનાગઢ પધાર્યા. જુનાગઢ આવી તેણે એવો વિચાર કર્યો કે બંડ તરીકે કોણ કોણ મુખ્ય છે તેને પહેલા કાઢવા. **તે બંડમાં સ્વામી બાળમુકુંદદાસજી તથા જાગા ભક્ત તથા પ્રાગા ભક્ત તથા કોઠારી જીભાઇ પણ ભેગા ભળ્યા** છે માટે તેની પણ બદલી કરવી અને સ્વામી યોગેશ્વરદાસજીને ઉપાધી બહુ છે તે શું? તો વિજ્ઞાનદાસને (અત્યારે સંપ્રદાય બહાર રાજકોટમાં જુદુ મંદિર કરાવી બડીયા ભેગા રહે છે) ગુણાતીતજ્ઞાનવાળા જે જાગા ભક્ત તેની સાથે હેત બહુ છે **તે વિજ્ઞાનદાસ જાગા ભગતના ઓરડે તેની વાતું સાંભળવા તથા દંડવત–સહિત દર્શન કરવા હમેશાં જાય છે** ને તેથી સ્વામીના જુના શિષ્યો જે સામી પાર્ટીના હેતવાળા હતા તે ખમી શક્યા નહિ તેથી સ્વામીના શિષ્યોમાં તકરાર ઉભી થઇ છે માટે વિજ્ઞાનદાસને ધોળા પહેરાવીને રજા આપવી ને જાગા ભગતને સકરીએ જ્યાં આપણી વાડી છે ત્યા એક ઓરડો ચણાવી દેવો ને રાખવા અને જીભાઇ કોઠારીને વડતાલ મોકલવો. આવા ઠરાવથી સૌ ભેગા થયા હતા પણ તે વખતે જાગા ભક્તના શિષ્યો મોટા ઘણા હતા તેથી કરીને જાગા ભક્તનું કોઇ નામ લઇ શક્યુ નહિ. **અને સંપ્રદાયમાં જાગા પ્રાગાનું બંડ શાથી કહેવાય છે? તો તેઓ ગુણાતીતાનંદને મૂળ અક્ષર કહેતા** અને ગુણાતીત જ્ઞાન કરતા તેથી સ્વામીની ઉત્કૃષ્ટતા કોઇ ખમી શક્યુ નહિ માટે ગુણાતીત જ્ઞાનની બધી કરવી. અને સ્વામી યોગેશ્વરદાસની સેવામા જુનાને રાખવો ને નવાને કાઢવો આમ વાત કહે છે ત્યા સ્વામી હાક મારી તાળી પાડીને બોલ્યા **જે મારે ઘેર કજીયો!** એટલે સભા સર્વે વેરાઇ ગઇ. આ બધી વાત મે નજરો નજર જોઇને લખી છે" વિગેરે. આ પ્રમાણે આગળ આગળ પણ અનવધિ ઉપાધીઓ ચાલુજ હતી આનો સૂક્ષ્મ તત્વદૃષ્ટિથી વિચાર કરીએ તો આ બધુ જ્ઞાન તથા વર્તન સંપ્રદાયવિરોધી, અતિગર્હિત હતુ અને તેને અંગેજ સઘળી ઉપાધીઓ સંપ્રદાયદ્રોહી હતા. આ રીતે આવી ગુણાતીત જ્ઞાનની ઉપાધિનું મૂળ જાગા ભક્ત તથા પ્રાગા ભક્ત હતા એમ એમનાજ વચનોથી સ્પષ્ટ થાય છે.

ગુણાતીતાનંદ મૂળ અક્ષર છે કે તેથી પણ અધિક છે આ અજ્ઞાનભર્યું જ્ઞાન ગમે ત્યાથી ગમે ત્યારે ગમે તે થકી પ્રવર્ત્યું તેનો બહુ વિચાર કરવાની જરૂર નથી પરન્તુ એ અપ્રમાણ શુષ્ક જ્ઞાનને સંપ્રદાયમા બહુ સ્થાન ન હતુ એજ ખાસ વિચારવાનું છે. પ્રથમ તો જુનાગઢ મંદિરમાંજ આ જ્ઞાનનો આદર ન હતો. તેમના ખાસ મોટા શિષ્યોજ આ જ્ઞાનના અને જ્ઞાનપ્રવર્તકના ઉઘાડા વિરોધી હતા. આ બાબત માટે બીજા પુરાવાની જરૂર નથી. તેમની વાતુજ પુરતો પુરાવો છે આ જાગાભક્ત ગુ. સ્વામીને મૂળ અક્ષર કહેતા તેને માટે એક **વિક્રમદાસ સાધુ** જે કે ગો.

સ્વામીએ ગુ. સ્વામીની સેવામાં મુકેલો. તેણે પ્રથમ ઉપાધી કરેલી. તે ઉપાધિ વડતાલ પહોંચી અને સ્વામીને બહુ ઠપકો મળ્યો અને સભામાં પોતાને અક્ષર નહિ કહેવાના મર્મ પામે પગ ઝલાવી સમ ખવરાવ્યા. આ બધી જાણવા જેવી રસવાળી વાત ફક્ત ત્રીજા પ્રકરણની ચોપડીના પાન ૯૪ થી આ રીતે છે-"ગોપાળાનંદસ્વામીના કહેવાથી આ ત્રિકમદાસ અમારી સેવામાં રહ્યા છે, પણ તેનો વેગી સ્વભાવ છે. **તે અમને અક્ષર કહે તેની સાથે કજીઓ કરે ને** ઘણાનું **અપમાન કર્યું.** તે સર્વે અમે ખમી રહ્યા પણ છેવટે જાગાભક્તનું જ્યારે અપમાન કર્યું તે અમારાથી સહન ન થયું ને તુરત બપોરે ચાર વાગે કોઠારમાં દોડી ગયા અને દિવ્ય ભાવમાં આવી ગયા. કોઠારમાં ત્રિકમદાસ એકજ હતા ને બહાર હરિશંકર બેઠા હતા. તે કોઠારનું કમાડ વાસી દઈ એકદમ અકળાઈને હાથ પછાડીને કહ્યું કે **જેનું તેનું અપમાન** કેમ કરે છે? ત્યારે તેણે કહ્યું કે-**અરરર! મારૂં તો કાળજું બળી ગયું** છે. ત્યારે અમે કહ્યું કે શું કરવા બાળે છે. ત્યારે તે કહે જે **તમને આ બધા અક્ષર** કહે છે. પછી અમે કહ્યું જે તું પણ કહેવા લાગને? શું ભડકો જેવો છે? ને જે છે તે આ તારી આગળ ઉભુ છે, ને આમજ ઠીક છે. અને તારે કલ્યાણ તો હું કરીશ તો થાશે, ક્યાં તારા હાથમાં છે? પછી મારી માગી. પણ **વેગી તે જેને તેને કહેવા લાગ્યો કે સ્વામીને અક્ષર સમજો** નહિ તો કલ્યાણ નહિ થાય? **તે મોટા મોટા સાધુ કેવળાત્માનંદસ્વામી** તથા વિષ્ણુવલ્લભદાસજી આદિ સૌને કહે જે **તમે તો ખીજડા જેવા છો** તે ખીજડામાં તો મોંગરીયું થાય અને અમે તો આંબા જેવા છીએ ને કેરીયુ થાશે. એમ જે અક્ષર ન સમજે તેની સાથે કજીઓ કરે ને વઢે. **ને તેથી ઘણી ઉપાધિ થઇ. તે વડતાલ સુધી કકળાટ ગયો તે અમને ન ગમ્યું.** પછી ઉપાધિ મટાડવા અમે સભામા કહ્યુ જે **અમને કોઇ અક્ષર કહેશો નહિ અને એવા સમ ખાઓ.** જેથી જેટલા અમને અક્ષર સમજતા હતા તેમને સમ ખવરાવ્યા ને પગ ઝલાવ્યા. **ત્યારથી આ વેગી તે અમને અક્ષર કહેતાં આળસ્યા, પણ અક્ષર અમને સમજતાંય અટક્યા.** અને પછી અમે તો વણથળી ગયા ને વીડીમાં ખડ વઢાતું હતું ત્યા અમે કલ્યાણભાઇને કહ્યું જે આજ તો સભામાં અમને અક્ષર ન કહેવા એમ સમ ખવરાવી પગ ઝલાવ્યા છે પણ અમે તો મૂળ અક્ષર છીએ તો તેમ કહેવાના સમ નથી ખવરાવ્યા પણ **અહીં વગડો છે એટલે કાંઇ નહિ. ને સમ ખાવામાં આ બાલમુકુંદદાસ પણ હતા.** હવે તો અહો વગડો છે ને ગુરૂના પગ ઝલાવ્યા પણ શિષ્ય તો ગુરૂના પગ ઝાલે ને એનું કાંઇ નહિ" વિગેરે. આ ઉપરથી અનેક બાબતો જાણવા મળે છે. જુનાગઢમાંજ શિષ્યોમાંજ મોટી ઉપાધિ થઈ અને વડતાલ પહોંચી અને અક્ષર ન કહેવા માટે પગ ઝલાવી સમ ખવરાવવા પડ્યા. આ ઉપાધિનો ચિતાર કરીએ તો કાંઈ ઓછી ન કહેવાય. અને આવી અવળી ઉપાધી સ્વામીને પણ સહન કરવી પડે તેનુ કારણ પણ ખોટા શિષ્યોજ છે. વધારે પડતુ માન મેળવવાની આ બધી મોકાણ છે. મુક્તાત્માને અક્ષર કહેવામાં **'कूटस्थोऽक्षर उच्यते'** આ ગીતાવાક્યજ પ્રમાણ છે પણ આ તો એના વગી એક મૂળ અક્ષર ઠગવા માટે બધી કડાકુટ કુટિલ કરવી પડે છે. એમાં કોઈ શાસ્ત્રીય પ્રમાણ તો છેજ નહિ અને બડીયા વિમુખ થઇ કુટયા કરે અને અમસ્થ ઉપાધિઓ જ્યા ને ત્યાં સહન કર્યા કરે શુષ્ક જ્ઞાનમા અંતે તો કુમકાજ મળવાના છે '

વળી ત્રીજા પ્રકરણની વાત ૧૨૪ માં આ મુજબનાં વાક્યો છે-"કેશવજીવનદાસજી અમને કહે કે આ જાગાભગત અને પ્રાગજીભક્ત તમને મૂળ અક્ષર કહે છે ને મને મનાતું નથી અને

હું વિશ્વાસી છું ને મારે તો તમારોજ વિશ્વાસ છે, માટે તમે જેમ હોય તેમ કહો તો હું એવો નિશ્ચય કરૂં. પછી ખપવાળા ને નિષ્કપટી જાણી અમે કહ્યું જે અમે મૂળ અક્ષર છીએ. તમારે સમજવું હોય તો સમજો અને અમારા વિના બીજો મૂળ અક્ષર હશે તો તેને ને મારે પંચાત છે...અને જે મૂળ અક્ષર નહિ હોય તેને મૂળ અક્ષર માન્યે બ્રહ્મરૂપ નહિ થવાય. અને આવો આ સ્વામિનો મહિમા સાંભળી ઇર્ષ્યાથી બીજા નથી તેનો આગ્રહ લઈ બેઠા છે તેમાં કેટલાક સારા કુટાઈ મરે છે. અમને અક્ષર નહિ કહે ને બીજાને ઠેરાવશે ને અક્ષર કહેશે તેણે કરી નહિ હોય તે થાશે નહિ અને હશે તે મટશે નહિ...અને એવા અમને પણ અક્ષર ન કહે તેનો તમારે પણ ધોખો ન કરવો" ઇત્યાદિ. આ ઉપરથી જાગા પ્રાગા ભક્તના કલ્પિત જ્ઞાનને માનવા ઘણા ખુશી ન હતા એમ જણાય છે અને બીજા કોઈ મૂળ અક્ષર હોવાની પંચાત પણ ચાલતી હોય એમ સ્વામીવચનથી જણાય છે. (ગોપાળાનંદ સ્વામી મૂળ અક્ષર છે' એવી પંચાત પ્રથમથી અદ્યાપિ તળ જુનાગઢમાંજ સ્વામીના ખાસ શિષ્યોમાંજ છડેચોક ચાલુ છે અને તેને માટે અનેક વાતો ગુણાતીતજ્ઞાનવિરોધી ગોઠવેલી છપાવી પણ છે)

વળી પ્ર. ૩ ની વાત ૧૮૦ "એ ઉપર પ્રાગજીભક્તની વાત કરી જે અમારા સ્વરૂપની પ્રવૃત્તિ કરવા ઘણી ઉપાધિ સહન કરે છે. સત્સંગમાં કુસંગીએ તેનું બહુ અપમાન કર્યું પણ તિરસ્કારને ન ગણતાં ઉઘાડે છોગે મૂળ અક્ષર અમને કહ્યા. તે પવિત્રાનંદસ્વામીને કાનમાં કહ્યું કે–આ સ્વામીને મૂળ અક્ષર સમજી નિષ્ઠા કરશો તોજ અક્ષરનું સાધર્મ્યપણું આવશે...અમારૂં તેના ઉપર અપાર હેત તે ઉઘાડા અહીં તો કોઇ નથી બોલતા પણ બીજા ધખી રહ્યા છે... અને વાડીમાં એકવાર કહ્યુ કે–અમે મૂળ અક્ષર છીએ એમ તમો સૌને કહો. તેણે કહ્યું જે હું જાતે વહેવાયું તે મારો ભાર ન પડે" ઇત્યાદિ. આ ઉપરથી અક્ષરજ્ઞાન માટે ઘણી ઉપાધિઓ થયાનું અને ઉપાધિ કરનારા આચાર્ય કોઠારી સદ્‌ગુરૂ વિગેરેને કુસંગી કહેવાનું અને સદ્‌ગુરૂ પવિત્રાનંદસ્વામી સુધી અક્ષરજ્ઞાન કહેવાની ધૃષ્ટતા કરવાનું અને ઉપરથી કોઇ બોલતા નથી પણ અંતરથી તો આ શુષ્ક જ્ઞાન ગોટાળાવાળા ઉપર ધખી રહેવાનું અને અપમાન થયાનું અને પ્રાગજીની વહેવાયું દરજી જાતિ સૂચવવાનું ઉઘાડે છોગે જણાય છે.

આ પ્રસંગને મળતી એક ૬ પ્રકરણની ચોપડીની પ્ર. ૫ ની વાત ૭૨ છે. 'અમને મહારાજે ઘણી વાતું કરી છે તે કહેવાય એમ નથી ને કહીએ તો પ્રાગજી તથા શામજી (ઠક્કર બોજો) ભુંકતા કરે" આ ઉપરથી પ્રાગજીની જ્ઞાનદાનમા અપાત્રના બીભત્સ શબ્દથી સ્વામીએજ જણાવી છે. જ્ઞાનની ઉપાધિઓ આના ખોટા શિષ્યો કરે અને ગુરૂને ભોગવવી પડે. જેપિ. ચાપતેશ્વતે. વીરૈદ 'ભુંકતા. કરે' એતો. અપશબ્દ. વિજાતિ. બોલ્યા. નહે..જેની. પુરુષ આવી. હલકી કીંમત કરી નીચ પદવી ખરની આપે તે વહેવાયુ પવિત્રાનંદસ્વામી જેવા સમર્થ વૃદ્ધ આગળ જઇને જેમ તેમ ભુંકે એમાં કાઇ નવાઈ કહેવાય નહિ. આનું તાત્પર્ય એટલું કે આ શુષ્ક જ્ઞાન અંગે સ્વામીને બહુ ઉપાધીઓ આવતી.

આ પ્રાગજી ભક્ત ગઢડા દેશમા આવેલા મહુવા ગામના હતા પણ ગઢડામા મનસ્વી માન નહિ મળવાથી જુનાગઢ જઇ જાગામંડળ સાથે મળીને નિર્ગુણ બ્રહ્મજ્ઞાનમા ભળ્યા હતા તેથીજ વાતુમાં જ્યાં ત્યાં બન્નેનું સાથે વિવેચન આવે છે. વાયડી વાતુને ગોઠવનારાજ એ બન્ને વાયડ હતા. એટલે એવુજ જાતિ સ્વભાવ મુજબ આવે અને બધા મોટાઓને ખોટી રીતે હલકા પાડી પોતાને.જ મિથ્યા મહિમા લાવે એમાં નવાઇ ન કહેવાય. સ્વામીના બહુ પડતા મહિમાને

આગળ ધરવામાં આવે છે એ પણ પોતાનો મહિમા વધારવા પૂરતુંજ છે. ઉપરે ભગવાન સુધીનો મહિમા ગોઠવી કાઢયો છે. વાતુને પૂર્વાપર સારી રીતે સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી વિચારીએ તો એવુંજ પર્યવસાન ચોક્કસ જણાઇ આવશે. આ બાબતનો વિચાર પ્રસંગ આવતાં થશે. અહીં કહેવાનું એટલું છે કે નિરક્ષર જાગા પ્રાગા ભક્તે પ્રવર્તાવેલા શુષ્ક ગુણાતીત અક્ષર બ્રહ્મજ્ઞાનને બહુ માનતા નહિ અને ઉપાધિઓ તો બહુ થતી.

આ રસરહિત જ્ઞાનને ભણેલ ગણેલ માનતા નહિ એમ સ્વામીજ કહે છે–પ્ર. ૩ વાત ૧૯ "ભણેલ ગણેલ–રહી ગયા; કેમ જે બુદ્ધિનો ડોડ અને આ સાધુનો જેણે વિશ્વાસ કર્યો અને સમજ્યા તેમને મહારાજ અને આ સાધુનું જેમ છે તેમ જ્ઞાન થયું. તે તો લોધીકામાં એકવાર ગઢડાના સાધુ રઘુનાથચરણદાસ અને અહીંના રઘુવીરચરણદાસ અક્ષરની વાત કરતા હતા. ત્યારે અમે કહ્યું જે અક્ષર અક્ષર શું કરો છો ? અક્ષર ભેળા તો બેઠા છો. પણ જેને ન સમજાય તેને શું ? પણ **ભણેલ તે માન્યું નહિ...**અમે સાખી કરી જે **"ભણી ગણી ડોડો થયા સબ** <u>**લેણા ન દેણા**</u>" એમ ત્રણ ચાર વાર કહી ફરી કહ્યું જે–મહારાજની સેવામાં જે અક્ષરધામ સાકાર છે. તેજ તમને કહે છે. પણ ભણી ગણી ડોડો થયા તે મહારાજ છતાં રહી ગયા છે અને આજ પણ કોરાકાટ રહેશે" વિગેરે. આ વાતથી ગઢડા જુનાગઢના બે ભણેલા ગણેલાનાં નામ દેવા પૂર્વક બધા ભણેલ ગણેલની ઘણી મશ્કરી કરવામાં આવી છે. ભણેલા ગણેલાઓ જાગા (મોચી) પ્રાગા (દરજી) શામજી (બોજ્ઞ) જેવાએ પોતાના મહિમા માટે જેમ તેમ ઉપજાવી કાઢેલા પ્રમાણશૂન્ય ગ્રામ્ય ગુણાતીતજ્ઞાનને ન માને તે તેમના ભણતર ગણતરને ઘણું સારું શોભિતુંજ છે. ભણેલ ગણેલ તો "ગુણાતીતાનંદને મૂળ અક્ષર કયા પ્રામાણિક પ્રાચીન શાસ્ત્રમાં કહ્યા છે ?" એમ સંપ્રદાયના શાસ્ત્રનું પ્રમાણ માગે, તેને અભણ અગણ આપી શકે નહિ, એટલે ભણેલ ગણેલની પ્રકારાંતરે મશ્કરી કરીનેજ પુરુ કરે. અભણેલ અગણેલને તો ભણેલ ગણેલની ખોટી રીતે નિંદા કરીનેજ ક્ષુદ્ર ક્ષણિક એકદેશી માન મેળવવાનો આ એક ધૂર્તધંધોજ કહી શકાય. ભણેલા માટે એક ખાસ નવી સાખી પણ જોડી કાઢીને ફરી સમજાવા ગયા પણ ભણેલાં ભૂત અપ્રમાણ વાતને માને શેનાં ? સંપ્રદાયમાં આરંભમાં શતાનંદ મુક્તાનંદ નિત્યાનંદ ગોપાળાનંદ બ્રહ્માનંદ શુકાનંદ વિગેરે ભણેલ ગણેલ ન હોત તો સંપ્રદાયની શી વ્યવસ્થા થાત તે સર્વકોઇ સમજે છે. ખોટી વાતને મનવાનો ભણેલ ગણેલ સુધી કેટલો આગ્રહ થાય છે તે પણ આ વાતથી જણાઇ આવે છે. હવે આનું બહુ વિવેચન કરવાની જરૂર નથી. ભણેલ ગણેલ ત્યાગીએ અપ્રમાણ ગુણાતીત મૂળ અક્ષરવાદને માનતા ન હતા એટલી વાત તો ઉપયોગી સ્વવચનથી ચોક્કસ થાય છે.

ગઢડાવાળા પણ આ ગુણાતીતાનંદ બ્રહ્મવાદને માનતા ન હતા પ્ર. ૩ વાત ૨૧ "અને અહીં આવતા હરિજનને અટકાવશે. ખંભાતના જગુભાઇને ગઢડાવાળે બહુ **આગ્રહ કરી જુનાગઢ જાવાની ના કહી,** પણ તે તો અહીં આવ્યેજ રહ્યા અને અમને વાત કરી જે ભક્તિવલ્લભદાસે (ગઢડાના કોઠારી હતા) કહ્યું જે અહીં ગઢડામાં મહારાજ ત્રીશ વરસ રહ્યા છે તો જુનાગઢ ધોડા શું કરો છો ?" વાત ૨૨ "પણ ગઢડાવાળે રઘુવીરજી મહારાજને આડુ અવળુ સમજાવ્યુ તેથી મહારાજ જુનાગઢ આવતાં આળસ્યા" વાત ૧૫૩ "તેમજ આ પ્રાગજીભક્ત તથા મનજીભાઇ તથા કારીયાણીના નથુ પટેલ એ સર્વે ગઢડા દેશમાં રહે છે અને ગઢડાના સૌ સાધુ અહીં અમારી પાસે આવવાની તમને ના કહે છે તો પણ તે સર્વની મોબત મુકી અમારો સમાગમ કરવા અહીં આવે છે અને <u>ગઢડાના તો તેમને બંડીયા</u> કહે છે" આ વાતુ

ઉપરથી ગઢડાવાળા આ નિરર્થક શુષ્ક જ્ઞાનના આદિથી વિરોધી હતા અને તેથી તેવા જ્ઞાનીને જુનાગઢ ન જવાનો છડેચોક ઉપદેશ કરતા અને તેવા જ્ઞાનીને બંડીયા શબ્દથી કહેતા એ નિશ્ચિત થાય છે. આ ઉપરથી બંડીયા કહેવાની પદ્ધતિ બહુ જુની જામેલી ઠીક જણાય છે.

ગઢડાવાળા તેમને મૂળ અક્ષર નહિ માનતા હોવાથીજ તેમને માટે આ એક તુચ્છ હસવા જેવી નિંદ્ય વાત ગોઠવી જણાય છે. ૬ પ્રકરણની ચોપડીના પ્ર. ૫ વાત ૯૫ "અવિદ્યાને બધી તરેહથી મહારાજે દાબી તે ડોશીયુંનું રૂપ લઇને ગઢડામા આવીયું તે દેવાનંદસ્વામી સંન્યાસીએ દીઠી. તે મહારાજ ગઢડામાં રહ્યા ત્યાંસુધી કજીયા મટયા નહિ" આ વાતથી ગઢડામાં કજીયા અને તેનું કારણ જણાવે છે. ગઢડાનું કહે છે પણ જુનાગઢમાં કયાં ઓછા થયા છે? જુનાગઢના કજીયાની વાત તો પોતેજ પ્રસંગ લાવી લાવીને બહુધા કરી છે. જુનાગઢમાં ગુણાતીત જ્ઞાનને અંગે અને વહીવટને અંગે થએલા કજીયાનો કોઇ ઓડીટર હિસાબ કરે તો ચાર પાંચ ઘણા અધિક થાય જે અદ્યાપિ ચાલુજ છે. આ તો 'પોતાનો દોષ જોવામાં સહજ આંધળા અને પરના દોષ જોવામાં દિવ્ય દ્રષ્ટિવાળા' એના જેવી અવળી વાત છે.

વળી ગઢડા સાથેની તકરારનું એક કારણ મુક્તચિંતામણી નામની બંડીયા ચોપડીમાં પાન ૨૨૧ આખ્યાન ૪૨ માં આ પ્રમાણે જણાવે છે. "ને જુનાગઢના દેશ ખારાપાટમાં ગાયકવાડનું રાજ છે તે તમામ હરિજનોને અમરેલી આવવુ પડે અને જો અમરેલી ગઢડા ભેગી જાય તો ગઢડાના સાધુ કાયમ ત્યાં રહે તેથી જુનાગઢના દેશના હરિજનોને તેમનો પ્રસંગ ઘણોજ થાય તેથી સ્વામીને એવો ખટકો જે જુનાગઢના દેશના હરિજનોને ઉપાસનામાં ફેર પડાવી દે ને ગોપીનાથનું પ્રધાનપણું કરાવી દે. એટલે અમરેલી ગઢડા ભેગી જવા દેરી નહિ" આ ઉપરથી બન્ને દેશ વચ્ચે વ્યવહારભેદ સાથે જ્ઞાનભેદ પણ જણાય છે. "ગઢડાવાળા ઉપાસનામા ફેર પડાવી દે ને ગોપીનાથનું પ્રધાનપણુ કરાવી દે" આ વાત ગઢડાવાળે સમજવા જેવી છે આ વાતથી ગઢડાવાળા ગુણાતીતજ્ઞાનના વિરોધી હતા એમ સાબીત થાય છે.

વડતાલવાળા તો આ અનુપયોગી અતિશુષ્ક જ્ઞાનના અતિવિરોધી હતા એમ પોતેજ કહે છે. બે પ્રકરણના એક ચોપડી છપાઈ છે તેના પ્ર. ૨ વાત ૧૪૬ "આખા વરતાલમાં એક રઘુવીરજી મહારાજે અમને ઓળખ્યા તે પગે ચાલીને અમારો સમાગમ કરવા જુનાગઢ આવ્યા" આ વાતથી રઘુવીરજી સીવાય બીજા કોઈ વડતાલમાં માનતા ન હતા એમ નિશ્ચિત થાય છે રઘુવીરજી પણ વહીવટને અંગે માનતા પણ જ્ઞાનને અંગે નહિ જ્ઞાન માટે તો વિરૂદ્ધજ હતા. બહુ વર્ષો મહાંતાઇ ચાલુ રાખી તેથીજ ઓળખ્યાની વાત આરોપે છે. રેલગાડી ન હોવાથી સર્વને પગ રસ્તેજ જવાનું હતું. જુનાગઢ જવાના પ્રસંગો તો અનેક આવે. "પગે ચાલીને સમાગમ કરવા આવતા" આ તો પોતાના મહિમા માટે ગોઠવી કાઢેલી તદન જુદી વાત છે. એમને જુનાગઢ સુધી પગે ચાલવાનો પ્રસંગજ નથી. વાહનોની ઘણી સારી સગવડ હતી.

આ પ્રસંગે આ એક કથાનુસ્મૃતિ જેવી છે. જુનાગઢમાં હરિકૃષ્ણમહારાજની પ્રતિષ્ઠા ઉપર રઘુવીરજીને આમંત્રણ કર્યું. ગઢડાવાળાએ રોકયા છતાં બહુ આગ્રહ થવાથી આચાર્યશ્રી જુનાગઢ આવ્યા. પણ પ્રતિષ્ઠા થઈ રહેતા તુરતજ વિદાય કરવાની કુટિલતા કરી અને કુવામાં પાણી ખુટવાનું નિમિત્ત ઉભુ કર્યું અને પોતાનો મહિમા વધારવા શ્રીજીમહારાજ પાસે બેચાર હજારો દેવરાવ્યાની વાત ગોઠવી કાઢી. રઘુવીરજીએજ જુનાગઢના મહંત કરેલા અને બહુ વર્ષ મહંતાઇમા નભાવી રાખ્યા અને માન પાન ખાન સારૂ સાચવ્યુ તથાપિ એમણે તો આચાર્યને

ગ્હેવાનું નહિ કહેતા ઉવરો કાઢવાનો અવળો પ્રયત્ન કર્યો આ વાત તો રઘુવીરજીની પણ હલકાઇ અને પોતાની ખોટી સરસાઇ જણાવા ગોઠવી કાઢી છે. આ બાબત પ્ર. ૩ વાત ૨૨ મા છે. વિસ્તાર ભયથી લખી નથી.

વળી ૬ પ્રકરણની ચોપડીના પ્ર. ૫ વાત ૪૨૮ 'જુનાગઢના સાધુ પાળા તથા બ્રહ્મચારીમાં આશરે પંદર એકાંતિક ધર્મને પામશે. **બાકી બીજા મંદિરમાં તો થાય તે ખરૂં"**, આ વાત ઉપરથી એમ જણાય છે કે–એમને અક્ષર માનનારા એજ એકાંતિક અને એવા જુનાગઢમાં ૧૧ હશે. બીજા મંદિરમાં તો એક પણ કહી શકતા નથી. એટલે એમને મૂળ અક્ષર માનનારા એકાંતિક બીજે સ્થળે નથી. આપણુ એક અન્યના દોષ દર્શનનીજ વાત છે. જુનાગઢમા પણ જુજ સંખ્યા બતાવે છે. એટલે તેમને બહુ માનતા ન હતા એવા અનુમાનને સ્થાન મળે છે.

વળી મુક્તચિંતામણીના પાન ૧૭૭ આખ્યાન ૨૨ માં આ મુજબ શબ્દો છે–"એક વખત વડનાલના સાધુનું મંડળ નામ ઉધરાવા ગણોદ આવ્યું. તેમને દરબાર અભેસંગ બાપુએ રસોઇ આપી ને વાતો સાભળવા બેઠા. સાધુ બોલ્યા જે દરબાર ! **આ દેશમાં કેટલાક ગુણાતીતાનંદસ્વામીને ભગવાન સમજે છે એવું ખુણીયું જ્ઞાન છે તેમા છેતરાવું નહિ. ને આ ખુણો આટલો બગડેલો છે તે જાણી રાખજો.** એમ આ જ્ઞાન બાબતનો ઘણો નિષેધ કરીને બહુ વાતો કરી" આ વાત ઉપરથી વડતાલના સાધુ ખુણીયા જ્ઞાનના અને બગડેલા ખુંણાના ખરા વિરોધી અને દરબાર જેવાને પણ ઉઘાડે છોગે કહેનારા હતા એમ સાબીત થાય છે. આથી બંડજ્ઞાનને 'ખુણીયા' કહેવાની પદ્ધતિ પણ જુની જણાય છે.

વળી પ્ર. ૩ ની વાત ૫૮ "વડતાલમા અમને મસાણીયા કહેતા અને કહેતા જે મહારાજની આજ્ઞા લોપે છે તે ઝાપડાને સંભારે છે' આ વાત ઉપરથી પણ વડતાલવાળા નિરસ ગુણાતીત જ્ઞાનને માનતા ન હતા એ સાબીત થાય છે.

વળી પ્ર. ૩ વાત ૨૫૪ "એક વખત અમારે માથે કેટલાકે ઉપાધી કરેલી (વડતાલમા) તે વખતે તેમા ઉપેન્દ્રાનંદ બળેવ" આ વાત ઉપરથી પણ વડતાલવાળા નંદ સાધુઓ ગુણાતીત જ્ઞાનના વિરોધી હતા એ નિશ્ચિત થાય છે. ઉપાધિનું કારણ બીજુ કોઇ હતું નહિ. જાગા બ્રાગાએ પ્રવર્તાવેલુ અપ્રમાણુ શુષ્ક અજાગળસ્તન જેવુ નિરર્થક બ્રહ્મજ્ઞાનજ હતુ.

અમદાવાદ દેશના પણ આ પ્રમાણશૂન્ય ખુણીયા જ્ઞાનને માનતા નહિ. પ્ર ૩ વાત ૧૨૩ 'નાણીયાવાળી વણથરીના બેચર શ્રીમાળી બ્રાહ્મણ અમદાવાદ ગયા હતા તેમને સભામા અયોધ્યાપ્રસાદજીએ કહ્યુ જે સ્વામી તો બહુ વાતો કરે છે. ત્યા મહાનુભાવાનંદ સ્વામી કહે **એભલખાચરના ખરચમાં મુંડયા હતા તે મેં દેખ્યાતા એના"** આ વાતથી 'તેમની વાતુ ઉપરજ આચાર્યશ્રીએ તથા મોટા સાધુએ કટાક્ષથી વાત કરી' એમ સ્પષ્ટ જણાય છે. અમદાવાદવાળા એ જ્ઞાનના વિરોધી હોવાથીજ ઉપાસના બાબતમા તેમની અજ્ઞાનતા જણાવવા 'એ તો જ્યા નહિ ઝાડ ત્યા એરંડો રૂખ' (સંસ્કૃતમા '**निरस्तपादपे देशे एरंडोऽपि द्रुमायते**') આવુ જડવાક્ય પ્ર ૩ વાત ૪૯ મા જોડી કાઢયું છે. વાતનો અભિપ્રાય એવો છે કે અમદાવાદ દેશવાળાને ઉપાસનાનુ સ્થૂ ઠેકાણુ નથી. વડતાલદેશમાથી શીખીને વાત કરવા જાય પણ આવડતુ નથી. એને માટે ઉપરનુ દ્દષ્ટાંત દીધુ છે. આ વાત અમદાવાદીએ વાચવા સાભળવા જેવી છે પણ વિસ્તારભયથી લખી નથી.

વળી પ્ર ૩ વાત ૩૧ "એમ કહ્યું જે **જેમ પાંચસો પરમહંસમાં અમને જેમ છે તેમ કોઇ કળી શકયા નથી"** આ પોતાની વાત ઉપરથી પણ પાચસો પરમહંસો તેમને મૂળ અક્ષર તરીકે માનતા નહિ એમ નિશ્ચિત થાય છે. એ સીવાય બીજુ કાઇ કળવાનુ હતુ નહિ.

આ પ્રસંગે આ પણ એક વાત સર્વેએ અવશ્ય જાણવા જેવી જણાવી દીધા જેવી છે. પાંચ પ્રકરણની ચોપડીના પ્ર. ૨ વાત ૩૭ "પણ **અમારો અભિપ્રાય તો મોટા મોટા સદ્‌ગુરુ પણ જાણી શક્યા નથી તો આજ તમે શું જાણશો?** ત્યારે પુછ્યું જે બહુ મોટા હોય તેનો અભિપ્રાય નાનો હોય તે જાણે કે ન જાણે? ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે શું ધૂડય જાણે, જે **પતંગીયો હોય તે સૂર્યનો અભિપ્રાય** જાણે છે? નથી જાણતો. તેમ મોટાનો અભિપ્રાય તો જણાયજ નહિ" આ ઉપરથી નિશ્ચિત થાય છે કે, તેમનો મૂળ અક્ષર હોવાનો અભિપ્રાય બીજા કોઈ મોટા મોટા સદ્‌ગુરુ માનતા નહિ. મોટા મોટા સદ્‌ગુરુ તો શતાનંદ મુક્તાનંદ નિત્યાનંદ ગોપાળાનંદ બ્રહ્માનંદ શુકાનંદ નિષ્કુળાનંદ સ્વરૂપાનંદ વ્યાપકાનંદ વિગેરે ઘણા હતા. જેમનો સારો મહિમા શ્રીજીએજ સ્વમુખે વચનામૃતાદિ ગ્રંથોમાં કહ્યો છે. એવા મોટાઓને અતિ તુચ્છ પતંગીયા કહે છે અને પોતાને અતિ મોટા સૂર્ય કહે છે. આ કેટલી બધી સાહસ દૂષિત જુઠી વાત છે. દ્રષ્ટાંત પણ કેવું ખરાબ વાપર્યું છે. શ્રીજીએ કે તેમના મોટા સદ્‌ગુરુઓએ જેની કશી મોટપ્ય કહી નથી તેવાને સર્વથી મોટા ઠરાવાની કેવી ધૃષ્ટતા કરી છે તે આ ઉપરથી જણાશે. સંપ્રદાયમાં જ્ઞાનાદિ ગુણથી કોણ મોટા હતા તે સ્વામી જાણતા હોવાથી મોટાની કનિષ્ટતા કહેવાની વાત કરેજ નહિ પણ પોતાની મોટપ્ય માટે બીજા જાગા પ્રાગા જેવાએ ગોઠવી કાઢેલી આ દૂષિત વાત છે એમ માનવું સારૂં છે. પોતાની મેળે કહેવાથી મોટપ્ય મળવાની નથી. હવે બહુ વિવેચનની જરૂર નથી. તેમને મૂળ અક્ષર તરીકે કોઈ મોટા સદ્‌ગુરુ માનતા ન હતા એ મુદ્દા પુરતી વાત આવે છે તે આથી સુસિદ્ધ થાય છે. જે બાબતને કોઇ મોટા સદ્‌ગુરુ ન માને તેનું શું પ્રામાણ્ય? અને અપ્રમાણને માને કોણ? એજ વિચારવાનું છે.

વળી આ વાતને તદ્દન મળતી એક વાત. પ્ર. ૩ વાત ૧૭૭ છે, "તેમજ મહારાજનો જે રહસ્ય તે એક મહારાજ કાં આ મૂળ અક્ષર મહારાજ સાથે આવ્યા છે તે જાણે. કાં આ સાધુને વિષે સર્વોપરી નિષ્ઠા હોય ને હેને કરી નિશ્ચય કર્યો હોય તે જાણે પણ બીજો તો યથાર્થ અભિપ્રાય જાણી શકે નહિ એ સિદ્ધાંત છે" આ ઉપરથી એક શ્રીજીમહારાજ, મૂળ અક્ષર ગુણાતીતાનંદ અને એમને વિષે મૂળ અક્ષરની નિષ્ઠા કે નિશ્ચયવાળા, (જાગા પ્રાગા) એમ ત્રણજ શ્રીજીનું રહસ્ય જાણે છે, બીજા કોઇ આચાર્ય કે શતાનંદ મુક્તાનંદ નિત્યાનંદ ગોપાળાનંદાદિ કોઈપણ જાણતા નથી આવો અભિપ્રાય નીકળે છે. આ એક ગુણાતીત જ્ઞાનમંડળની મોટાઇ માટે ગોઠવી કાઢેલી ખોટી વાત છે. શ્રીજીના રહસ્યના જ્ઞાતા તરીકે તો સંપ્રદાયમાં શતાનંદાદિ વિદ્વાન મુનિવરો હોવાથી તેમને ઉદ્દેશીનેજ બધું રહસ્ય જ્ઞાન શ્રીજીએ ઉપદેશેલું પુસ્તકમાં પ્રસિદ્ધ છે એમની હલકાઇ અને પોતાની સરસાઇ શીવાય આ વાતમાં કશો મહત્વ ભાગ કે સાર નથી. આ તે સંપ્રદાયની ગુરૂપરંપરાથી વિરૂદ્ધ જુદી ઉટાંગ ગુરૂપરંપરા ખડીવા ગોઠવી કાઢવાની એક વિમુખતા છે. આ જ્ઞાન ઉપરથી તેમના એકદેશી, કલ્પિત સ્વકલ્પનાવાળા શુષ્ક નિરર્થક ઉપાધીવા જ્ઞાનને કોઇ માનતું ન હતું એમ પણ અનુમાન થઇ શકે. એટલું તો સત્ય છે કે તેમના જ્ઞાન નામના અજ્ઞાનના વિરોધી મોટાઓ હતા તેથીજ 'કોઇ રહસ્ય જાણતા નથી' એમ વાતે વાતે અપમાનથી કુટયા કરે છે.

વળી આ પ્રસંગને મળતીજ એક બીજી વાત યાદ આવે છે. છ પ્રકરણની ચોપડીમાં પ્ર ૪ વાત ૧૪૪ '**મહારાજે અમને રાજા ઠેરાવીને ત્રણ કામદાર ઠેરાવ્યા.** ગોપાળાનંદસ્વામી અખંડાનંદ બ્રહ્મચારી ને પરમાનંદસ્વામી એ ત્રણ તમારા કામદાર એમ મહારાજે કહ્યું" આ વાતને અણુ પણ માનવાનું સ્થાન છે? રાજા (મોટા) તો બન્ને દેશના ગોપાળાનંદસ્વામીને

ગ્રંથમાંજ ઠરાવ્યા છે. બીજાઓને પણ સદ્‌ગુરુ મોટેરા ઠરાવ્યા હોત. એમાં ગુ. સ્વામીનું નામજ નથી. તો પછી તેમને રાજા કેણે કયાં ઠરાવ્યાં અને ખીજા મોટાઓને કેણે કયાં કામદાર (ચાકર) ઠરાવ્યા એનું કોઈ પ્રમાણ હશે કે? આ પણ એક ખોટા મહિમા માટે ખોટી વાત ઉપાવિઆ ચેલાએ ગોઠવી કાઢેલી જણાય છે. જ્ઞાતા સ્વામી આવું કદાપિ કહે નહિ. એ તો શ્રીજીના અભિપ્રાય પ્રમાણે અને ગ્રંથમાં લખ્યું હોય એજ પ્રમાણે માહાત્મ્ય સમજે. સ્વામીને માથે કે જાગા પ્રાગા માથે સંસ્કાર થવાનું આવી ઉટાંગ વાતુ પણ એક કારણ હોઈ શકે. આને વાતુ કહેવી કે ઘાતુ કાતુ?

વળી આ પ્રકરણને બહુજ બંધ બેસતી એક વાત વગર શોધે હાથ લાગી ગઇ. પ્ર. ૬ ની પ્ર. ૪ વાત ૧૪૪ **"ગોપાળાનંદસ્વામી કહે મારી મોટપ મૂળ અક્ષર જે ગુણાતીત તે વિના બીજાથી ન લેવાય. મારા મહિમાને મોટા મોટા સદ્‌ગુરુ ઓળખી શકયા નથી** તે તમારાથી કેમ ઓળખાય? એમ ગુ. સ્વામીએ કાશીરામને વાત કરેલી" આ ઉપરથી પણ મોટા મોટા સદ્‌ગુરુઓ તેમને મૂળ અક્ષર તરીકે ઓળખતા નહિ એમ સાબીત થાય છે. 'ગોપાળાનદસ્વામીની મોટપ સર્વોપરી છે તેને એક ગુણાતીતાનંદજ લઈ લે. બીજાથી લેવાય નહિ' આવી ગપ મારીને પોતાની ગોપાળસ્વામીથી પણ અધિક મોટાઇ જણાવા આ વાત જુડી જોડી કાઢી છે. સર્વાધિક મહિમા તો સત્સંગિજીવન જેવા મહાગ્રંથમાં અને નિષ્કુળાનંદ જેવા મુનિએ પોતાના ગ્રંથમાં ગોપાળાનંદમુનિનો ગાયો છે. એ કોઇનાથી અજાણ્યો નથી. તેમ કોઇથી ખોટો થાય તેમ નથી. આવાં ગપોડાં તો ખુણેખાચરે બેસીને ઘણા જોડી કાઢયા છે તેનો લખે પાર આવે તેમ નથી.

વળી આ અનુપ્રવર્તિત ગ્રંથ ઉન્મત્ત જ્ઞાનને અંગે ચોમેરથી અનેક સંસ્કારો અવાચ્ય અસહ્ય થવાનું પોતેજ કહે છે. ૭ પ્રકરણની ચોપડીના પ્ર. ૩ વાત ૩૬ "એમ કહીને વળી બોલ્યા જે **એવો સંસ્કાર તો અમારે માથે ઘણો થયો છે તે મુખથકી કહેવાય નહિ"**

વળી આજ પ્રસંગને મળતી બીજી એક વાત અત્યધિક સંસ્કારવાળી પોતે કહે છે. ૨ પ્રકરણની ચોપડીમા પ્ર. ૨ વાત ૨૦૦ **"તે હરગોવિંદદાસે અમારી ઉપર બેલુ** (એક મણ સુધીનો ચણવાનો પથ્થર) **નાંખ્યું પણ વાગ્યું નહિ** ને પડખે પડયું એટલે અમે ઉંચું જોઈ કહ્યું જે **તારો માર્યો નહિ મરૂં"** વિગેરે. આ વાત ઉપરથી અનેક અનુમાનને સ્થાન મળે છે. જો આ વાત સત્ય માનીએ તો મંદિરમાં જુદા જ્ઞાનને અંગે કે ખોટા વહીવટને અંગે આ. ધણીજ અવાચ્ય ઉપાધ મારણપર્યંતની મોટી કહેવાય. કારખાનાને અંગે સાધુઓ કામ કરવા ગયા હોય અને પ્રમાદથી બેલુ પડી ગયુ હોય અને ભ્રમથી એ સાધુને અપવાદ અપાયો હોય એમ પણ અનુમાન થઇ શકે. ગમે તેમ હોય પણ આ જ્ઞાન બહુ ઉપાધિવાળું સ્વામીને તો નીવડયું હતુ અને તેથી કંટાળી ગયા હતા અને મંદિરમા પણ તેથી સુખ શાંતિને કે સંપ મલાહને સ્થાન રહ્યું ન હતુ એમ સાબીત થાય છે. આ તે ગુણાતીત જ્ઞાન કે અજ્ઞાન?

વળી આજ ચોપડીના પ્ર. ૧ વાત ૫૨ '**સૌને અમારી સાથે વેર છે**' એમ પોતે કહે છે. આપણ એક અર્થસૂચક છે. સૌને વેરનુ કારણ તો કલ્પિત ગુણાતીત મૂળાક્ષર જ્ઞાનજ હતું અને તેથીજ બધી ઉપાધિઓ ઉદ્‌ભવતી. આ કેવી વિચિત્ર વાત?

વળી આવી ઉપાધિઓથી સ્વામી જાણે અંતરથી કંટાળી ગયા હોય એવી એક અરજીની વાત આ પ્રસંગે મેળવી દીધા જેવી છે. પ્ર. ૩ વાત ૨૬૧ "અને આો પણ અરજી નાખી છે જે ગયરાજા જેવો રાજા ને રઘુવીરજી મહારાજ જેવા એ આચારજ કરો તો પરમેશ્વર ભજવાનુ સુખ આવશે. નહિ તો પાછી ભગવાન ભજવા નહિ દે" શ્રીજીમહારાજને અરજી કરી પડી અને અક્ષરજ્ઞાનના વિરોધીઓને પાપી કહેવા પડ્યા એ ઓછા કંટાળાની વાત નથી.

વળી ઉપર પ્રમાણે ચોમેરથી બહુ ઉપાધિ થવાથી પોતાની મોટાઇ કહેવાની એક યુક્તિ પણ સ્વયં શીખવે છે. ૬ પ્રકરણની ચોપડીની પ્ર. ૫ વાત ૭૨ "કોઇની મોટાઇ કહેવી હોય તો ચાર જણની ભેગી મોટાઇ કહેવી પણ એકલી કહેવી, નહિ, નિકર એ વાતમાંથી તમને દુઃખ આવશે." પ્ર. ૫ વાત ૮૨ "સત્સંગમાં રામાનંદસ્વામી મુક્તાનંદસ્વામી નિત્યાનંદસ્વામી બ્રહ્માનંદસ્વામી ગોપાળાનંદસ્વામી આદિક કેટલાક સાધુ ને કેટલાક હરિભક્ત મોટેરા થઈ ગયા તેમને લઇને અમારી મોટાઇ કહેવી ને તે વિના કહેશો તો અપકીર્તિ કરાવશો ..માટે એમને લઈને અમારી મોટાઈ કહેવી તથા ભગવાન જેવા કહેવા" પ્ર. ૫ વાત ૧૪૯ "સમજો છો તેમ સમજવું પણ બારણે મોટાઇ કહેવી નહિ...ને આપણી વાત સાચી છે પણ આપણી ઉત્કૃષ્ટતા ખમી શકે નહિ તેથી ઉપાધિ કરે માટે બહાર વાત કરશો નહિ ને તમે સમજો છો તેમ સમજજો પણ છતી જણાશો તો દીન ઉઠશે ને દુઃખ થશે" પ્ર ૫ વાત ૧૩૪ "ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે એ વાત કહેવાય નહિ, કહીએ તો માર પડે ને અવગુણ આવે માટે સમજો છો તેમ સમજવું" ઇત્યાદિ. આ ઉપરથી એકલી મોટાઇ કહેવામા દુઃખ આવવાનું અને અપકીર્તિ થવાનું અને દીન ઉઠવાનું તથા માર મળવાનું તથા ઉપાધિ થવાનું સ્વયં સમજીને તેમ નહિ કરવાની ભલામણ કરે છે. પણ અવળા ચેલાઓ તેમ નહિ કરતાં એકલી અધિક પદની મોટાઇ કહેવા જાય છે તેથીજ દુઃખ અને અપકીર્તિ થવાનો પ્રસંગ વારેવારે તેમને આવ્યો છે એમ સ્વયં જણાવે છે. સાચા ગુરુને મોટાઇનું કાંઇ હોય નહિ પણ અશિક્ષિત ચેલાઓ ગુરુની મિથ્યા મોટાઇ વધારીને પોતાની મોટાઇ વધારવા જવાથી બન્નેના દીન ઉઠે છે અને ઉપાધિઓ આવે છે અને દુઃખી થાય છે. આ બધી બાબત હસ્તામલક જેવી સંપ્રદાયમા પ્રકટ છે.

વળી આ પણ એક વાત બહુ અર્થસૂચક છે. પ્ર. ૩ વાત ૨૮૮ "ધર્મશાળામા સ્વામિની શિક્ષાપત્રી ખોવાણી. ત્યારે પોતે કહ્યું જે ઉપવા માટેજ કોકે લીધી હશે. પછી ધર્મશાળામાં તડકો ન આવે માટે પડદો બાંધેલ તેમાથી નીકળી ત્યારે સ્વામીએ કહ્યું જે એ તો અમે લક્ષણ કહેતા અટકળ કરી હતી, અને તેમજ થયુ જે પડદામાથી નીકળી આવી" આ ઉપરથી મેડાવાળા સાથે સ્વામીને અણબનાવ જણાય છે. તેમની શિક્ષાપત્રી ચોરી ગયા એ અણબનાવનુ લક્ષણ છે. જે સ્વામીની શિક્ષાપત્રી ચોરે તે તેમને મૂળ અક્ષર તો શેના માનેજ ? એટલે મેડાવાળા તેમને નહિ માનતા હોય એમ અનુમાન થાય છે. આને મળતી એક વાત પ્ર ૬ વાત ૧૫૧ છે. 'અને મેડે મંડળી ભેળી થઇને ભક્તની નિંદા કરે છે' પ્ર ૬ વાત ૧૫૯ 'ઓહો જીવોને પરદેશથી વાતુ સાંભળવા આવે છે અને આહિના મેડે ને બીજે બેઠા રહે છે ને શુ સમજ્યા ?' આ ઉપરથી તેમની વાતુને મેડાવાળા તેમજ બીજાઓ કશો આદર નહિ આપતા હોય એમ સાબીત થાય છે.

વળી આપણ એક વાત અર્થસૂચક છે. ૭ પ્રકરણની ચોપડીની પ્ર. ૪ વાત ૫૬ "ગામ બાવાપરામા હરિભક્તને કહ્યુ જે જે છે (ચેતન) તે તો અહીં આવ્યુ છે ને જુનાગઢમાં તો હવે ડુંગર (જડ પથ્થર) છે" આ વચનથી મહંતાઇથી કંટાળી ગયાનુ કે છેવટે મહંતાઇ મુકાવાથી બહુ વિષમ લાગવાનુ અનુમાન થાય છે. મહંતાઇમા બહુધા ઉપાધિ તો નિરક્ષરી જાગા ભગતજીએ પ્રવર્તાવેલ નિરર્થક જ્ઞાનજ હતુ

૭ પ્રકરણની પ્ર. ૩ વાત ૧૭ 'ને હું કહું એમ જે તમો કરો તો ત્યાંથી વિમુખ થાઓ ત્યારે એ વાત થાય પણ તે વિના તો થાયજ નહિ. ત્યારે વળી પુછ્યું જે તમે કેમ તેમ કરે તે વિમુખ કેમ કહેવાય ? ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે આ બે જણ (જાગાજી પ્રાગજી)

હું કહું એમ કરે છે તો ત્યાંના (વડતાલના) તેને વિમુખ જાણે છે. આ વાત તો અનેક અર્થને સૂચવે છે આ ભગા પ્રાગાએ ગોઠવેના અને પ્રવર્તાવેના શુષ્ક જ્ઞાનથી તેમને વડતાલવાળા વિમુખ કહેતા અને તેથી તેનું જ્ઞાન કરતા સ્વામી પણ મનાતા અને વિમુખ કહેવાની પદ્ધતિ બહુ પ્રાચીન હતી એમ અનુમાન થાય છે ગમે તેમ હોય પણ આ જ્ઞાનવાળાને વડતાલવાળા આચાર્ય આદિક વિમુખ કહેતા અને ક્રમે તેમને વિમુખ કરી કાઢી પણ મુકતા એવા અનેક દાખલાઓ બન્યા છે.

પ્ર ૨ની ચોપડી પ્ર ૨ વાત ૧૯૯ 'એવા સાધુના સમાગમને તો ભગાએ હરિકે છે ત્યારે પ્રાગાએ સ્વામીને પગે લાગીને કહ્યું જે—અમે તમારો સમાગમ કરીએ છીએ તે સારૂ અમને હેરાન કરીને મંદિરમાંથી કાઢવાનું કરે છે તેનું શું કરવું? સ્વામી કહે આહિ તો મેં બોલાય નહિ પણ ધામમા હું તેડી જઈશ એમ કહી મૌન આપ્યો' આ વાત પણ બહુ અર્થને સૂચવે છે ભગાજી પ્રાગાજી લાધાજી રાજી સ્વામજી વિગેરે પાનાઓ ગુ સ્વામીને મૂળ અક્ષર ઠરાવી તેનું પ્રચારકાર્ય કરતા હતા આ ઉપરથી વડતાલવાળાએ તેમને મંદિરમાંથી કાઢી મુકવાનો ઠરાવ કરેલો આ વાતની જાણ થવાથી જાણે 'સ્વામી આપણી મદદ કરશે' એમ જાણીને 'શુ કરવું' એમ પુછેલુ પણ જ્ઞાતા સ્વામીએ તો 'મારાથી કશુ બોલાય નહિ' એવોજ ઉડાઉ જવાબ આપ્યો આ પછી લાધા વિગેરે કેટલાકને કાઢી પણ મુકેલા અને તેમણે પ્રકાશપુરી સ્થાપેલી એમ કહેવાય છે એટલે આ પણ ગુણાતીત મૂળાક્ષર જ્ઞાનને અંગે થએલી ઉપાધિનું સૂચન છે એમ આ શુષ્ક જ્ઞાન જ્ઞાનીને ઘણી ઉપાધિઓ થએલી અને થાય છે અને તેણે સંપ્રદાયને પણ ઘણી ઉપાધિઓમા અનેકવાર નાખ્યો છે અને નખાય છે કેટલાક બધા ગરબડ ગોટાળા તેથીજ ન્યાય કોર્ટમા ગયા અને ચોખુચટ થઈ ગયું

સ્વા પ્ર ૩ વાત ૧૦૯ તે આવું તમને કહેનાર નહિ મળે પછી તો ઉલટા ભેડશે કા જે પોતાનો સ્વાર્થ, તે જાણીને જેમ રુચિ હશે તેમજ કહેશે ને તમારી ગરજ રાખશે અને કુસંગીની શુશ્રૂષા કરશે અને મંદિરમાંથી હવનો પૈસો લુંટાવશે એવા ગુરૂ અને મોટેરા થાશે. કેમકે આપણામા રાહુ ગ્રહણ જેવા પેસી ગયા છે તે ઉધ્વસાધન કરી સત્સંગ નભાવશે પણ પાપીનું કેટલા સુધી—આવશે—તો—જ્યા—સુધી માયાનો પ્રવેશ છે ત્યા સુધી ને બધાનું રૂપ ઉઘાડું થઈ રહેશે' આ વાત પણ અનેક વર્તમાન ભવિષ્ય અનર્થને જણાવનારી જબરી છે જેમ જ્ઞાનથી કઢાણી ગયા તેમ મંદિરના વ્યવહારથી પણ કઢાણી ગયાનું અનુમાન થાય છે કેમકે કઢાણાના બધા ખીસ્સામા પાકો મેળવાયા છે આ વાત પણ પોતાની મોટાઈ ખાજ પર્યવસાન પામનારી પામર છે

આ પણ એક વાત સઘી બાબતને પુરી પાડનારી પુરતા પુરાવારૂપ પ્રધાન છે ૨ ૨ની ચોપડીના પ્ર ૨ વાત ૩૧ 'ઉનાળામા મેડી માથે અચિંત્યાનંદ બ્રહ્મચારીએ અમને પુછ્યું જે ભગવત્પ્રસાદ તમને ટપકો દેવા સારૂ આહિ આવે છે તે એટલું બધું શું છે? સ્વામી કા કરો ઘણીએ માને હશે તેમ થાશે ત્યા તો કૃષ્ણપ્રસાદ રસ્તામા મરી ગયા તેનો મેલો આવ્યો ત્યારે અમે કહ્યું કે દોરણી મા પછી નદીએ નાવા ગયા ત્યા કહ્યું જે હવે વાળો પડે નાવા ને લુગડા પહેરતા બોલ્યા જે આ તો આપણા સૌનાથી મોટેરા અને જ્ઞાનમા ધ્યાનમા તપમા ને ઉપાસનામા કોઈ પહોચી શકે નહિ ને ખમી શકે નહિ એવા આપણી ઇર્ષ્યા કરે છે પણ બીજું કાંઈ નથી' આ ઉપરથી અનેક તર્કોનું જન્મ થાય છે ભગવત્પ્રસાદજી જેવા આચાર્ય ઉના સુધી બહુ દૂર પગ રસ્તે ટપકો દેવા જાય એ કાંઈ અલ્પ કારણ નહિ હોય એવું ગણું હશે ત્યારેજ

આચાર્ય પોતે ઉના સુધી ઠપકો દેવા નીકળેલા. ઠપકાનું કારણ તો ગુણાતીતાનંદ મૂળ અક્ષરના ભજન સીવાય બીજું ન હતું. જુનાગઢ તાબામાં અને બીજે પણ ઉપરના અપ્રમાણ શુષ્ક જ્ઞાનનો ગોકીરો ઉઠયો હશે અને તેને અંગે અંદર અંદર અધિકોલાહલ ઉભો થયો હશે અને તે આચાર્ય સુધી વડતાલ પહોંચ્યો હશે અને તેની ચર્ચા મંદિરમાં બહુજ થઇ હશે અને તેનું પ્રશમન આચાર્ય સીવાય નહિ થવાનું ધારીનેજ આચાર્યને ઠપકો દેવા આવવાનું ઉપસ્થિત થયું હશે. કારણ તો ગંભીરજ હતું અને તે પોતે તેમજ અચિંત્યાનંદજી જેવા જાણતા હતા. આ વાતનો મુદ્દો તો આત્મપ્રશંસામાં છે. ખરા કારણને ઢાંકી દઇને ઇર્ષ્યાને કારણ તરીકે આગળ ધરે છે તે એક કુટિલતા છે. ઇર્ષ્યા કરવાનો પ્રસંગ કોઇને હતોજ નહિ. જુનાગઢમાં ગઢડામાં ધોલેરામાં અને વડતાલમાં જ્ઞાન ધ્યાન તપ ઉપાસનામાં પહોંચી જાય એવા સર્વથી સરસ ત્યાગીઓ તે સમયે બહુ હૈયાત હતા. જુનાગઢમાં જુદા પ્રવર્તેલા ખુંણીયા ખોટા જ્ઞાન ધ્યાન તપ અને ઉપાસનામાં તો ઘણા ગરબડ ગોટાળા દંભાદિ પાછળથી બહાર નીકળ્યા હતા. એ બાબત પણ વાતુ ઉપરથીજ સાબીત થાય છે. એટલે આ વાત તો પોતાની ક્ષુદ્ર સરસાઇ અને બીજા મોટાઓની હલકાઈ જણાવા જોડી કાઢેલી કેવળ કુટિલ છે. એટલું બધુ કારણ કાગળથી કે બીજા કોઇથી અનિવાર્ય હશે તેજ આચાર્ય જેવા દૂર દેશ ઠપકો દેવા ગયા હશે. આચાર્યશ્રીના ઠપકા સહન કરવા પડે અને ભર સભામાં અપમાન સહન કરવું પડે એનું અગ્ર કારણ તો જાગા પ્રાગા ભકતની જાતિ અછકલાઇ અને તેમણે ચલાવેલું શુષ્ક ક્ષુદ્ર ગુણાતીતજ્ઞાનજ હતું એમ વાતુ ઉપરથીજ સાબીત થાય છે. આનો સારાંશ એટલોજ છે કે સ્વામીની હયાતીમાંજ બધુ બુંડાકુબાંડ થતું અને એને અંગે અસહ્ય ઉપાધિઓ થતી અને તે દુઃખ શોકથી સહન કરવી પડતી અને તેથી શુદ્ધ સંપ્રદાયનું વિરૂદ્ધ વગોણું વિશેષ થતું. એમ આ ખુંણીયા જ્ઞાન નામનું અજ્ઞાન અનેકને અનર્થપરંપરામાં પરોવતું અને વિમુખ બનાવતું સંપ્રદાયવિરૂદ્ધ સર્વની જાણમાં હતું.

વળી ઉપરની ઉપાધિયા વાતમાં વધારો કરનારી આ એક વાત પણ અવસરે ઉમેર્યા જેવી ઉત્તમ છે. મુક્તચિંતામણી નામની બુંડીયા ચોપડીના પાન ૧૩૫ થી "૧૯૨૨ ની સાલમાં રામનવમીના સમૈયા ઉપર સ્વામીશ્રી ગુણાતીતાનંદજી વડતાલ પધાર્યા હતા. તે સ્વામિ વિષે અસદ્ભાવવાળા લોકોએ સ્વામીનું અપમાન કર્યું. તે વખતે ભગવત્પ્રસાદજી મહારાજ મેડા ઉપર બારીયેથી જોઇ રહ્યા હતા પણ સ્વામી તરફથી કોઇ બોલ્યા નહિ...શુકમુનિના સાધુ હરિસ્વરૂપદાસજી સ્વામી સામુ બોલ્યા હતા...વડતાલમાં સ્વામીનું અપમાન થવાથી જુનાગઢના માધવચરણનામ સ્નેહી સાધુ બહુ ઉદ્વેગ પામીને તેમને મળવા ગોંડળ ગયા. મળ્યા પછી કહે જે સ્વામી આ ફેરે તો કહે છે કે વડતાલમાં બહુ થયું. ત્યારે સ્વામી કહે હા. ને ઉંડેથી શ્વાસ મુકીને બોલ્યા જે માધવચરણદાસજી જેમ ઓતેરાનો મેઘ વરસે તેમ શબ્દ પડ્યા પણ કોઇ માગ તરફથી બોલ્યા નહિ" ઇત્યાદિ. આ વાત ઉપરથી ૧૨ ની સાલથી ૨૨ સુધીમાં આ બધી ઉગ્ર ઉપાધિઓ થઇ જણાય છે પ્રથમ તો ગુણાતીતાનંદજીને મૂળ અક્ષર સર્વોપરી સૂર્ય ઠરાવીને બીજા ગોપાળાનંદ આદિકને તેમના હાથ નીચેના ચાકર પતંગીયા ઠગવ્યા. આટલેથી નહિ અટકતાં રામકૃષ્ણાદિ અવતારો કે જે પંચ્યકા પરમાત્માનાં સાક્ષાત્ અપર રૂપો ભજનીય વંદનીય છે તેમને પણ આડાં અવળા દુષ્ટ દૃષ્ટાંતોથી મનુષ્યજાતિથી પણ નીચે ઉતારી પાડીને તેમના ઉપરી સ્વામીને ઠરાવ્યા. આટલેથી પણ સંતોષ નહિ પામતાં છેવટે સ્વામીને સ્વામિનારાયણનું પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપ ઠરાવીને તેના ભજન વિના કોઇનો મોક્ષ નહિ થાય એમ વધારા પડતું ઠરાવીને તેના ધૂન ભજનમાં ઉતારે

છોગે પ્રવર્ત્યા અને તેને માટે ચિત્રપટાદિ કરાવામાં પ્રવર્ત્યા અને મોટા ભગવાન ઠરાવ્યા એટલે તેમનાં વસ્ત્ર નખ કેશ દાતણ વિગેરે વસ્તુને પ્રસાદ તરીકે પૂજવા સંઘરવા લાગ્યા એમ બધી દેશી શ્રીજીમહારાજના જેવી ચલાવી. એટલેથી પણ નહિ અચકાતાં 'नास्ति नष्टे विचारः' આ ન્યાયે આ જ્ઞાનના ઉત્પાદક પ્રચારક અસ્પૃશ્ય જાતિ જાગા પ્રાગા ભક્તને પણ પાંચમા મુક્ત પર્ષદમાંથી પણ બહુ મોટા ઠરાવીને, છેવટે ભગવાન સુધીના મહિમાએ પહોચાડીને, તેનો સાધુ ત્યાગી થઇને સ્પર્શ કરવો પૂજા કરવી સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરવો બાથમાં ઘાલીને મળવું તેનો પ્રસાદ લેવો વિગેરે અનાચારમાં પ્રવર્તીને વર્ણધર્મના વિલોપનમાં પણ હદ ઉપરાંત ઉઘાડા પ્રવર્ત્યા. આ બધી અવળાઇ જુનાગઢમાંજ પ્રવર્તેલી જુનાગઢવાળાએજ જણાવેલી વડનાલવાળાને જાણવામાં આવતાં સંપ્રદાયની મર્યાદા સાચવવાના શુભાશયથી કોઇ મોટાએ બે હિતવાક્યો સભામાં કર્યાં હશે અને સમયને સમઝનારા સ્વામીએ પણ તેવું ધતીંગ કરનારા શિષ્યો માટે પણ બહુ બીભત્સ શબ્દો વાપરીને સર્વના મનનું સમાધાન પણ કર્યું હશે. એટલે સભામાં અપમાન થવાનું મુખ્ય કારણ ઉપર વર્ણવ્યું એજ હતું. બીજો વ્યવહારાદિ પ્રસંગ ન હતો. વધુ પડતું માન પણ અપમાનનું કારણ થાય છે એ આ ઉપરથી સમઝી લેવું. અપમાન કરનારાઓને અસદ્‌ભાવવાળા ઠરાવ્યા છે તે સંપ્રદાય પ્રત્યે અસદ્‌ભાવવાળા વિમુખોની વિમુખી પ્રવૃત્તિ છે. પોતાને માને તેને સદ્‌ભાવવાળા અને ન માને તેને અસદ્‌ભાવવાળા ઠરાવાનો આ એક વિમુખ સંકેત છે. ખરી રીતે તો પ્રિયતમનું અપમાન બહુ જાહેરમાં ન મુકવું જોઇએ તથાપિ શિષ્યો 'અપમાન સહન કર્યું' એટલીજ સરસાઇ જણાવા જ્યાં ત્યાં લખ્યા કે લખ્યા જાય છે. પણ એમ થવાથી તો અનેક છિદ્રોના પ્રકાશનને અવકાશ મળે છે. વડનાલમાં સભા વિષે થએલા અપમાનને તેમના એક અનુયાયી ઉલ્લાસરામ પંડ્યા સ્વા. પ્ર માસીકના વર્ષ ૨ અંક ૧૦ પાન ૨૩૬ ઉપર બહુ ઉલ્લાસથી જાહેરમાં મુકે છે. અપમાનના કારણો પણ ઉપર જણાવેલી સત્ય બાબતને કોઇ કલ્પિત અસત્ય ન સમઝી બેસે એને માટે તેવાં વાક્યો વાતુમાં વિગેરેમાંથી તારવી કાઢીને સંગ્રહથી આગળ ઉપર પ્રદર્શાવામાં આવશે અને તેની સાથે એ બધી બાબત સંપ્રદાયનાં શાસ્ત્રોથી વિરૂદ્ધ અપ્રમાણ છે એમ પણ જણાવામાં આવશે.

વળી આ બાબત વહેલી વિચારી લેવા જેવી જણાય છે. સંપ્રદાયમાં વાતુની પ્રમાણતા કેટલી? જો કોઇ બાબત સિદ્ધ કરવી હોય તો તેમાં પ્રમાણ પહેલુંજ જોઇએ. પ્રમાણ વિના કોઇ બાબત સાધી શકાય નહિ. જેનો પ્રમાણપણે પરિગ્રહ કરીએ તેનીજ પ્રમાણતા ન હોય તો તેનાથી પણ કોઇ બાબત પ્રામાણિકપણે સાધી શકાય નહિ તો પ્રમાણનું પ્રામાણ્ય પ્રથમ નિશ્ચિત હોવું જોઇએ. ગ્રન્થની પ્રમાણતા તો કર્તાની વિશિષ્ટતા તેમજ વિષયોની વિશિષ્ટતા ઉપરજ આધાર રાખે છે. કર્તા વિશુદ્ધ અને વિષયો પણ વિશુદ્ધ હોય તોજ તે પ્રમાણ તરીકે સ્વીકારી શકાય જેમ મંત્ર ભગવાન્ શ્રીહરિ વચનામૃતનો ઉપદેશ આપનારા સર્વથા વિશુદ્ધ અને તેનો સંગ્રહ કરનારા મુક્તાનંદાદિ વિદ્વાનો વિશુદ્ધ અને તેમાં વર્ણવેલા વેદાદિ શાસ્ત્રાનુસારી વિષયો વિશુદ્ધ હોવાથી વચનામૃતની સંપ્રદાયમાં પ્રમાણતા છે તેમ હોવું જોઇએ. વેદાદિ શાસ્ત્રોની પ્રમાણતા પણ એવી રીતથીજ છે.

આ વાતુના કર્તા કોણ? એજ અનિશ્ચિત છે. ગુ સ્વામીનું નામ અપાય છે પણ તેમનો તે વિષયજ ન હતો. પ્રથમ તો પોતે ભણેલા ગણેલા ન હતા એમ વાતુમાંજ છે પ્ર. ૩ વાત ૧૭૮ 'સેવા સારૂ ભણવું મુકી દીધું, લખવું મુકી દીધુ, ગાવન શીખવું મુકી દીધું" એમ પોતેજ કહે છે. આ કારણથીજ તેમને બીજી સેવા નંદ મોટા બીજાઓ સાથે કૃષ્ણકીર્તન ગાવાની સેવા સોંપેલી એમ સાંપ્રદાયિકજ્ઞાનમાં આવ્યા છે. અને એ વાતને શિષ્યો કોર્ટ સુધી જાહેરપણે

સ્વીકારે છે. મહી કરતા પણ આવડતું નહિ હોવાથી એક વીસમા બીજા પાસે કરાવી છે એ પણ સૂચક છે. પ્રથમ વાતુ કરતા નહિ, પાછળથી વાતુ કરવાનું રાખ્યું એમ વાતુમાજ વ્યક્ત કર્યું છે એટલે જ્યાંસુધી મોટા મોટા વિદ્વાન્ સંત બ્રહ્મચારી સદ્ગુરૂઓ હતા ત્યાંસુધી આવી વાતુ થઈ શકે નહિ એવી સ્થિતિમર્યાદા હતી. મોટાઓની હયાતીમાં આવી ગ્રામ્ય વાતુનો હિસાબ પણ શો? વાતુજ ન થઇ શકે તો સંગ્રહની તો વાતજ શી કરવી? કદાચિત્ સ્વામી પાછલી વયમાં પ્રસિદ્ધ વાતુ કરતા હશે પણ તે વાતુ શ્રીજીઅભિમત આદિ સચ્છાસ્ત્રો અને સંપ્રદાયના પ્રબન્ધોને અનુસારે હોવી જોઇએ જેમ તેમ જડજલ્પન કરવાનો સમય ન હતો. જો આ વિદ્યમાન વાતુ સ્વામીએજ કહેલી એમ માનવામાં આવે તો તેમાં જે દોષ થયા હોય તેના ભાગી પણ સ્વામીજ થાય દોષો તો અનવધિ થયા છે. જો એમની મોટઇ માગવી હોય અને એમને નિર્દોષ રાખવા હોય તો 'એમની કરેલી એ વાતુ નથી' એમજ જાહેરમાં સ્વીકારવું જોઇએ કેમે તે એક વાતમાં ઉભા રહેવું પડશે વાતુ તો સ્વામીએ કરેલી પણ સંગ્રહકર્તાએ કેટલીક મનસ્વી વાતો ક્ષેપક નાખી દીધાનું કહીએ તો સ્વામી માથેથી થોડો દોષ ઓછો થાય અને સંગ્રહ કર્તા ઉપર વધારે દોષ આવે એમ માનતા પ્રબન્ધની અપ્રમાણતા તો સ્પષ્ટજ થાય. એટલે વાતુમાં સર્વાંશે કર્તા તરીકે સ્વામીને સ્થાપવા જોઈએ નહિ. વળી જ્યારે ભાગવત ગીતા વ્યાસસૂત્રાદિક ગ્રંથોનું તેમજ સંપ્રદાયના શિક્ષાપત્રી સત્સંગિજીવન વચનામૃત વિગેરે પ્રામાણિક પ્રબન્ધોનું વચન પઠનપાઠનાદિ પ્રવર્તતું હતું તેમજ મોટા સદ્ગુરૂ વિદ્વાન્ સંતોનું ઉપદેશાદિકમાં મુખ્ય સાન્નિધ્ય હતું ત્યારે આવી લોકશાસ્ત્રવિરૂદ્ધ વાતુની કીંમત કેટલી? એ પણ સમજી શકાય છે વળી શ્રીજીના તથા મુક્તાનંદ ગોપાળાનંદાદિકના સારા સમાગમમાં બહુ વર્ષ રહેના સ્વામીની વાતુ આવી હોઇ શકેજ નહિ એવી લવરી કરવાનો સમય ન હતો તેમ ~~શક્તિ પણ ન~~ હતી સ્વામી વાતુ કરતા હશે એ માનવાજોગ છે પરન્તુ જે વાતુ તેમના નામ ઉપર અત્યારે ચાલુ છે તે તો તેમની વાતુ નહિજ એમ બહુ વિચાર કરતા માનવાજોગ છે એવી ગામડીયા ગપાષ્ટક જેવી વાતુ કરનારા પણ ઘણા હશે તેમની વાતુની જેમ કશી કીંમત નથી તેમ આની પણ કશી કીંમત નથી વૃદ્ધ વિદ્વાનો તો શ્રીજીમહારાજના વચનામૃતરૂપ વાતો સીવાય બીજી વાતો માટે બહુ વિરૂદ્ધ હતા અને તેથી કેટલીક વિરૂદ્ધ વાતોના વિનાશક પણ થયા હતા સ્વામીએ વાતુ બીજા કોઇ પાસે લખાવી હશે એમ પણ માની શકાય તેમ નથી સં ૧૯૨૩ માં તો સ્વામી અક્ષરવાસી થયા ત્યાં સુધીમાં તેવું કશું હતુંજ નહિ અને હોઇ પણ શકે નહિ પાછળની વાતુની ચોપડીના અંતમાં 'સ્વામીએ અંત સમયે બાળમુકુંદદાસજી પાસે સર્વને સાંભળતા વંચાવી હતી' એવું ગોઠવ્યું છે પણ તે સત્યથી બહુ દૂર છે કેમકે ૧૯૫૯ માં છપાએલી છ પ્રકરણની ત્રીજા પ્રકરણની, સે પ્રકરણની અને સાત પ્રકરણની ચોપડીમાં તેવા શબ્દો નથી આ ઉપરથી નિશ્ચિત થાય છે કે સ્વામીની હયાતીમાં કશુંજ ન હતું પાછળથીજ બધા ગડબડગોટાળા વળ્યા છે તેમાં જે સંપ્રદાયવિરોધી વાતો છે તેનો ચોમેરથી બહુ બહુ વિચારી કરતા પ્રચલિત વાતુના કર્તા તરીકે કે સંગ્રહ કરાવનાર તરીકે સ્વામીને નજ ગોઠવવા જોઇએ. તેમના નામે બહુ પાછળથી બીજાએ પોતાનીજ મોટાઇ વધારવાના ક્ષુદ્ર ઉદ્દેશથી ગોઠવી કાઢી છે એમજ માનવું સારૂ હિતકર છે આ બાબતનેમ ૧૯૫૯ માં છપાએલી છ પ્રકરણની ચોપડી સામે કો ગોરધનદાસે વકીલ મારફત અપાવેલી નોટીસની નકલ ઉતારતા મથાળા ઉપર લખેલા 'સદ્ગુરૂ શ્રી ગુણાતીતાનંદસ્વામીની વાતો છે એવું તેમનું નામ બદલામ કરી કેટલાકોએ પોતાના મનસ્વી અભિપ્રાયની વાતોની ભેળવણી કરેલી છ પ્રકરણની ચોપડી" આ શબ્દો સાગ રેકારૂપ છે તેમજ રાજકોટના હરિભક્તો ઉપર કો.

ગોરધનદાસે લખેલા કાગળમાં 'માટે સદ્‌ગુરૂ સ્વામીનુ' નામ હઇને પોતાને મોટું થાવું છે' આવા શબ્દો છે તે પણ ટેકારૂપે મળતા આવે છે.

વળી જો આ વાતુ સ્વામીએજ કરી હોય કે તેમના શિષ્ય બાળમુકુંદદાસજીએ સંગ્રહ કરી હોય તો તેની એકરૂપતા પ્રકરણ, સંખ્યા, સમય, વિષય શબ્દ ભાષા વિગેરે પ્રકારથી કાંઇ હોવી જોઇએ. આમાં તેવી એકરૂપતા કશી નથી. ૭ પ્રકરણવાળી, સાત પ્રકરણવાળી, પાંચ પ્રકરણવાળી, ત્રીજા પ્રકરણવાળી અને વળી બે પ્રકરણવાળી એમ વિવિધ વાતુ છપાએલી જ્યાં ત્યાં રઝળતી જોવામાં આવે છે. આમાં પ્રથમ તો પ્રકરણજ વ્યવસ્થિત નથી. વાતુની સંખ્યા પણ કાંઇમાં ન્યૂન તો કોઇમાં અધિક જોવામાં આવે છે. એક વ્યવસ્થા નથી. વાતુમાં વર્ણવેલા વિષયો પણ મળતા આવતા નથી. વાતો ગોઠવ્યાનો સમય પણ મળતો આવતો નથી. જુદો જુદો જણાય છે. શબ્દો કે ભાષા પણ મળતી આવતી નથી. એમ કોઇપણ પ્રકારે એકરૂપતા જોવામાં આવતી નથી. એટલુંજ નહિ પણ પરસ્પર વિરૂદ્ધ પણ છે. સંગ્રહકર્તા કે ગોઠવણકર્તા કે છપાવનાર શોધનાર પણ એક નથી. એમ કશુંજ મળતાપણું નથી. તો સ્વામીએ કહેલી અને બાળમુકુંદદાસે સંગ્રહ કરેલી એમ પણ સાબીત થતું નથી.

હવે વાતુના કર્તાની વાતને કોરે મુકીને બીજી વાત કરીએ. આના સંગ્રહકર્તા કે ગોઠવણીકર્તા કોઈ સંપ્રદાયનાં શાસ્ત્રોને તથા મર્યાદાને યથાસ્થિત જાણનારા શાસ્ત્રી પુરાણી સાધુ બ્રહ્મચારી ત્યાગી કે કોઇ સદ્‌ગુરૂ સભ્ય સમીચીન જણાતા નથી. ૭ પ્રકરણની ચોપડીમાં પ્રથમનાં ત્રણ પ્રકરણના સંગ્રહકર્તા તરીકે જાગાભક્તને અને ૫ ટીના ૪–૫ પ્રકરણના સંગ્રહકર્તા તરીકે ધોળકાના હરિશંકર આશારામને અને ૬ પ્રકરણના સંગ્રહકર્તા તરીકે જુનાગઢના સદાશંકર અમરજીને ગોઠવ્યા છે એમ એકજ ૭ પ્રકરણની ચોપડીમા જુદા જુદા બતાવ્યા છે. સંશોધનમા સહાયકર્તાપણે વ્યાસ હરશંકર ઇન્દ્રજીને અને છપાવનાર તરીકે તેમના પુત્ર વૈજનાથ હરશંકરજીને તથા છગનલાલ ધનેશ્વર રાવળને ઠરાવ્યા છે. એટલે સંપ્રદાયના કોઇ વિદ્વાન્ સભ્ય શોધક લેખક મુદ્રક સહાયકર્તા પણ નથી એ સાબીત થાય છે. સંપ્રદાયના અધ્યક્ષ આચાર્ય કે તેમના કોઠારી કારભારીની આજ્ઞા પણ લીધી જણાતી નથી. તેમ બીજી કોઈ રીતનો સંપ્રદાય સાથે સ્વલ્પ પણ સંબન્ધ જણાતો નથી. નામ તો 'સ્વામીની વાતુ' અથવા 'અનાદિ અક્ષરમૂર્તિ ગુણાતીતાનંદસ્વામિનાં વચન' એવું બેવડું આપ્યું છે. સ્વામિની પ્રસન્નતા અને જાગાભક્તની પ્રેરણા લખી છે. પહેલ વહેલી સં. ૧૯૫૯ (સને ૧૯૦૩)મા છપાઇ છે અને આને પહેલી આવૃત્તિ તરીકે અને બીજા ભાગ તરીકે ગણી છે. એટલે પહેલો ભાગ શોધવાનો રહ્યો. આ પ્રમાણે આ ચોપડીની સ્થિતિ છે.

સં. ૧૯૬૯ માં 'પહેલો ભાગ' આવા મથાળાની ચોપડી છપાઇ છે. પહેલા ભાગની અપેક્ષાએ દશ વર્ષનુ અંતર ગણાય. પ્રથમ 'બીજો ભાગ' અને દશ વર્ષ પછીથી 'પહેલો ભાગ' છપાવાનુ કારણ તો તે કુંભંડીજ જાણે. આમાં ફક્ત બેજ પ્રકરણો છે. આ પણ ૭ પ્રકરણના બે પ્રકરણોને મળતાં નથી. ઇતિઓ પણ મળતી આવતી નથી. વાતોની સંખ્યા વિષય સમય શબ્દ ભાષા વિગેરે કશી ચીજ મળતી નથી. સંગ્રહકર્તા પણ જુદા ગઢડાના ઠક્કર (મિસ્ત્રી) નારાયણ પ્રધાનને લખ્યા છે. છપાવનારા કૃષ્ણજી ઇન્દ્રજીને અને પ્રસ્તાવના લખનાર છગનલાલ ધનેશ્વર રાવળને લખ્યા છે. એમ ૭ પ્રકરણથકી અહિં જુદોજ ઠરાવ છે. આમાં જાગાભક્તનો મહિમા મર્યાદિક ગોઠવ્યો છે. વાતુનું નામ તો એનું એજ છે. આમાં ૧૯૧૮ ના અષાઢ શ્રાવણ ભાદ્રપદ આ ત્રણ માસનીજ વાતો તિથિવાર વચનામૃતની દેશીએ ગોઠવી છે. આમા પણ આચાર્ય આદિકની આજ્ઞા આદિક કશું સાંપ્રદાયિક ચિહ્ન નથી. આને પહેલી આવૃત્તિ ગણી છે ૭ પ્રકરણનીને બીજી

ભાગ અને બે પ્રકરણનીને પહેલો ભાગ કહે છે પણ કર્તા વિગેરે કશી ચીજ એક મળતી નથી. આ પ્રમાણે આ ચોપડીની જુદી સ્થિતિ છે.

૧૯૮૧ માં એકજ ત્રીજુ પ્રકરણ છપાયું છે. તેને પહેલા ભાગ તરીકે અને પ્રથમાવૃત્તિ તરીકે લખવામાં આવ્યું છે. છપાવનાર તથા પ્રસ્તાવના લખનાર વૈજનાથ કરશનજી છે. આના સંગ્રહકર્તા ગઢડાના ખોજા નારણ પ્રધાનને ઠરાવ્યા છે. આ વાતુ તેમનાથકી જાગાભક્તદ્વારા કૃષ્ણજી પાસે આવેલી એમ જણાવ્યું છે. છપાવાના ખર્ચની અનુકુળતા કરી આપનારા રાજકોટના મોરારજીભાઇને ગોઠવ્યા છે. શ્રીજી, ગુ. સ્વામી, તેમના શિષ્ય જાગાભક્ત તથા કરશનજીની પ્રમતા દર્શાવી છે. જાગાના શિષ્ય રણછોડ ભક્ત (રાડિઆ) પુંજાજી, હરગોવિંદભાઇ, ઓધવજી શામજી અને મોહનલાલ રામજી અજાગીઆને સહાયકર્તા તરીકે સ્થાપ્યા છે. પ્રસ્તાવનામાં પ્રથમ છપાએલી છ પ્રકરણની તથા બે પ્રકરણની ચોપડીનું અનુસંધાન આપ્યું છે. (આ બે પહેલાં પાંચ પ્રકરણની બે આવૃત્તિઓ થઈ છે પણ તેનું કશું અનુસંધાન નથી એ એક અનેક તર્કનું સ્થાન છે) આમાં પણ સંપ્રદાયના અધ્યક્ષ આચાર્ય આદિકની અનુમતિ નથી. તેમ સંપ્રદાયના શોધક બોધક કોઇ શાસ્ત્રી પુરાણી સભ્ય સાધુ વિગેરે નથી. આમાં ફક્ત ત્રીજુ પ્રકરણ છે. તે છ પ્રકરણવાળીના કે પાંચ પ્રકરણવાળીના કે સાત પ્રકરણવાળી ચોપડીના ત્રીજા પ્રકરણને કોઇ રીતે મળતું નથી. વાતુ પણ જુદી સંખ્યા પણ જુદી વિષય પણ જુદો એમ સર્વ રીતે જુદુજ ધતીંગ છે. આમાં સં. ૧૯૧૯ ના એક જેઠ માસની વાતુ વચનામૃતની દેશીએ લખી છે. તેમાં તિથિનું ઠેકાણું નથી. આમાં જાગાભક્તનો મહિમા પાંચમો પરમહંસોથી તેમજ અવતારાદિકથી પણ અધિક જણાવાની જડતા કરી છે. આમાં ગુણાતીતાનંદજી તથા જાગાભક્ત તથા કરશનજીના ફોટાનો વિશેષ ગુનાવટી ગુરૂપરંપરા જણાવા કર્યો છે. આ રીતે આ ચોપડી તદ્દન જુદીજ સ્થિતિવાળી છે.

વળી ૧૯૮૧ માં છ પ્રકરણ જેવીજ સાત પ્રકરણની ચોપડી છપાઈ છે, એક પ્રકરણનો વધારો થયો ગણાય. ટાઇટલ પેજ એક સરખોજ છે. ગુ. સ્વામીનો ફોટો છે અને એમનુ જીવન ચરિત્ર છે. આમાં ૧૯૫૯ ની પ્રથમાવૃત્તિનું સ્મરણ આપ્યું છે. આમાં આચાર્ય આદિકની સંમતિ છાપવામાં લીધી જણાતી નથી. બધો અંશ છ પ્રકરણવાળીને મળતોજ છે. આ પણ જુદીજ વ્યવસ્થાવાળી ચોપડી બની છે.

સં. ૧૯૬૬ માં પાંચપ્રકરણવાળી ચોપડી બહાર પડી. આના ટાઇટલ પેજમાં "સ્વામીશ્રી બાલમુકુંદદાસજીએ સંગ્રહ કરી સંશોધન કરેલી પ્રત ઉપરથી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર દામોદરદાસ ગોરધનદાસ છાપખાનાવાળા" આવા શબ્દો લખ્યા છે. એટલે આમાં સ્વામીને સંગ્રહકર્તા ઠરાવ્યા. પ્રથમની ચોપડીઓમાં જાગાભક્ત વિગેરેને ઠરાવ્યા છે એમ સંગ્રહકર્તાઓમાં ભેદ પડ્યો ૧૯૫૯ માં જે છ પ્રકરણ છપાએલાં હતાં તેનોજ સમાવેશ પાંચ પ્રકરણમાં કર્યો જણાય છે. એમ કેટલીક વાતુમાં પદ વાક્યોનો ફેરફાર કર્યો જણાય છે. અને સંખ્યામાં પણ ફેરફાર થયો છે. ઘણો ભાગ મળતોજ છે. ૧૯૫૯ માં છ પ્રકરણની ચોપડી છપાયા પછી તેની વિરૂદ્ધ ચર્ચા બહુ થઇ હતી અને તેથી છપાવનાર સામે કાયદેસર નોટીસ પણ અપાઇ હતી અને તેનો પ્રચાર બંધ કરવાની જાહેરાત પણ અપાઇ હતી. આ કારણને લીધેજ પ્રકરણથી વાતમ ખ્યાથી શબ્દથી ભાષાથી અને વિષયાદિકથી પણ કાંઈ રૂપાન્તર કર્યાનું અને પ્રસિદ્ધ પુરાણ સ્વામીને સંગ્રહકર્તા ઠરાવવાનું તૂત કર્યું હોય એમ જણાય છે. સંગ્રહ તો જાગાભક્ત વિગેરેના નામે પ્રથમથી હતો અને છાપકામ પણ પહેલું થયું હતું, એટલે એમ કહેવાને પુરતું કારણ મળે છે. સ્વામીએ શું સંગ્રહ કર્યું હશે અને શું સંશોધન કર્યું હશે તે તો તે પોતેજ એકલા ખાનગી જાણે. ૧૯૫૯માં છપાએલી પ્રસિદ્ધમાં વેચાતી છ પ્રકરણની ચોપડી શું સ્વામીના જાણવા વાંચવામાં નહિ આવી હોય!

અને તેને માટે વડતાલથી થએલી ઉપાધિ નહિ સાંભળી જાણી હોય? બધું જાણીનેજ બહુધા એનું એજ રાખીને કાંઇ કાંઇ ફેરફાર લોકોનાં મન મનાવા પુરતો કરીને સ્વામીને નામે સંગ્રહદોષભાર આરોપ્યો જણાય છે. વસ્તુતઃ સ્વામીએ આમાં કશુંજ કર્યું નથી એ સત્યને મારી સહાય છે સ્વામીનું ખોટું નામ આપ્યું છે એમજ કહેવામાં સાર છે. નહિ તો એમને માથે વગી બધો દોષભાર આવે. આમા રઘુવીરજી મહારાજ કે જે બહુ વર્ષ પહેલાં અક્ષરવાસી થયા હતા તેમને અર્પણ કર્યાનું લખ્યું છે. આમાં પ્રસ્તાવના કે સ્વામીનો ફોટો વિગેરે કશુંજ નથી. છાપખાનાવાળા બદલાયા છે. આના મુદ્રાપણ સમયે શ્રીપતિપ્રસાદજી મહારાજ આચાર્ય હતા અને કો. ગોરધનભાઇ કમીટીના પ્રમુખ તરીકે વહીવટ કરતા હતા. એમાંથી કોઇની આજ્ઞા છાપવામાં લીધી જણાતી નથી. તેમ કોઇ સંપ્રદાયના વિદ્વાન્ સાધુ બ્રહ્મચારી કે સભ્ય શોધનાર પણ જણાતા નથી. આને પ્રથમાવૃત્તિ તરીકે જાહેર કરી છે. ૧૯૫૯ માં છપાએલી પ્રથમાવૃત્તિને કોરે મુકી દીધી છે. આમા પાછલા ભાગમાં શ્રુ. સ્વામીનુ અષ્ટક ગુજરાતી સાથે છપાયું છે. આ રીતે આ ચોપડી તદન જુદાજ સ્વરૂપની જાહેરમાં આવી.

આ પછી ૧૯૬૭માં એક ગુરૂપ્રસાદ નારણજી નામના બુકસેલરે ૧૯૬૬ ની આવૃત્તિ ઉપરથીજ આવૃત્તિ કઢાવી છે. આમાં કશો વિશેષ કર્યો નથી. ફક્ત વ્યાપાર પુરતું આ કામ કર્યું જણાય છે. ગુ. સ્વામીનો ફોટો કે અષ્ટક પણ નથી. આચાર્ય વાસુદેવપ્રસાદજીની આજ્ઞા છાપવામા ખોટી રીતે લખી છે. છાપવામા રામાનંદસ્વામીને આરંભીને પુ. નંદકીશોરદાસ સુધીની પ્રેરણા અસંભવિત લખી છે.

આ પછી સં. ૧૯૭૫ માં સત્સંગ હિતવર્ધક મંડળ તરફથી કામદાર અમૃતલાલ મુળજીના નામથી પૃથક્ પ્રેસમાં ત્રીજી આવૃત્તિ તરીકે છપાઇ છે. આમા એજ પાચ પ્રકરણો છે. 'વાતુ' શબ્દ બદલીને 'વાતો' શબ્દનો પણ સુધારો થયો છે ૧૯૬૬ ની આવૃત્તિમાં જે ગુ સ્વામીનુ અષ્ટક પાછળ હતુ તે આમાં આગળ લાવ્યા છે. અને ગુ. મુનિનો ફોટો તથા જીવનચરિત્રનો વધારો છે. આમાં પણ સંગ્રહકર્તા બાલમુકુંદદાસને ગોઠવ્યા છે. વિશેષમા શ્રીપતિપ્રસાદજી મહારાજની આજ્ઞા છપાવામાં આવી છે. આમા પ્રથમ આવૃત્તિનું સ્મરણ કરાવીને કેટલીક જરૂરી સુધારો વધારો કરવાની સૂચના છે. આની આવી કેટલીક જુદી સ્થિતિ છે.

આ પછી ૧૯૮૯ મા એક ત્રીજી આવૃત્તિ છપાઇ છે. આમા પાચ પ્રકરણો છે. રાજકોટના માસ્તર રાજારામ પુરૂષોત્તમ ભટ છપાવનારા છે. આચાર્યશ્રી આનંદપ્રસાદજીની આજ્ઞા છપાવામાં ખોટી લખી દીધી છે. આમા ગુ. સ્વામીનો ફોટો તથા જીવનવૃત્તાંત તથા અષ્ટક છે. બીજો કોઇ વિશેષ નથી. એમ આ ત્રીજી અંતિમ આવૃત્તિ છે.

આ રીતે પૃથક્ પૃથક્ છપાએલી ચોપડીઓમાં પ્રકરણ વાનમખ્યા વિગ સંગ્રહકર્તાં શબ્દો ભાષા કાળ વિગેરે કશીજ ચીજ એક મળતી આવતી નથી. કવામાઇની સાળી જેવુ બધુ દાડો દાડો જણાય છે. આવી ચોપડીને ગુણાતીતાનંદજીની વાતુ તરીકે શી રીતે માની શકાય? જો કોઇ જનની એક વ્યાખ્યા હોય તો કોઇ અશે માનવાને મળ્યુ મળે. સંપ્રદાયના ગ્રંથ તરીકે પણ શી રીતે માની શકાય? આનો કોઇ સપ્રમાણિત વિદ્વાન સંગ્રહકર્તા નથી તેમ કોઇ સારો જ્ઞાતા શોધક પણ નથી. એમાં કોઇ આચાર્યાદિકની અનુજ્ઞા નથી. સંપ્રદાય તરફથી છપામણી કે વેચ વ્યવસ્થા કે મંદિરના પુસ્તકોમા સંગ્રહ નથી. બારોબારીયા અજો સંગ્રહ કરીને બારોબાર છપાવે અને વેચે. આવું પુસ્તક સંપ્રદાયની દૃષ્ટિએ કોઇ રીતે પ્રમાણપદને યોગ્ય નજ ગણાય.

૧૯૭૫-૧૯૮૯ માં છપાએલી આવૃત્તિમાં આચાર્યની આજ્ઞા લખી છે તે ખોટી છે. આજ્ઞા માગી નથી તેમ આપી પણ નથી. આનો પુરેપુરો તપાસ થાય તો સત્ય તરી આવે. તપાસ તો અધ્યક્ષને કરવાનો છે. રાજકોટમાં આવું બનતુંજ આવે છે એની ઉપર લક્ષ અપાતો નથી એજ અપશોષ છે. આ બધા વિરૂદ્ધ બનાવો જુનાગઢ અને રાજકોટમાંજ બહુધા બન્યા છે.

૧૯૫૮ માં ૭ પ્રકરણો છપાયાં તેમાં સ્વા. બાળ૦ને સંગ્રહકર્તા નહિ ગોઠવતાં જાગાભક્ત વિગેરે ત્રણને ગોઠવ્યા અને ૧૯૬૬ માં એની એજ બાબતવાળાં કાંઈક ફેરફાર કરેલાં પાંચ પ્રકરણો છપાયાં તેમાં સ્વા. બાળ૦ એકને ગોઠવ્યા. આ વિચિત્રતાજ સાબીત કરી આપે છે કે તેમાં સ્વામીનું નામ ખોટુંજ આપ્યું છે. વળી સાત પ્રકરણની, ત્રીજા પ્રકરણની અને બે પ્રકરણની ચોપડીઓ છપાઈ છે તેમાં પણ સ્વામીનું નામ નથી. આજ બનાવી આપે છે કે પાંચ પ્રકરણમાં સ્વામીનું નામ તો ઉલામણા તરીકે વાતનું ગૌરવ મનાવા કે લોકોને ગ્રાહક બનાવા જુઠું ગોઠવી કાઢયું છે. જો પ્રથમથીજ સ્વામીને સંગ્રહકર્તાપણે દાખલ કર્યા હોત તો તેમ માનવામાં સ્વલ્પ સ્થાન મળત પણ તેમ કર્યું નથી એજ સારામાં સારૂ કામ થયું છે. આવી અવ્યવસ્થિત ઢંગધડા વિનાની વાતને સંપ્રદાયના પ્રમાણભૂત પ્રબન્ધ તરીકે ગણી શકાય નહિ અને અદ્યાપિ કોઈએ ગણ્યો પણ નથી.

આમાં જે જે વિષયો લખ્યા છે તેનો શાસ્ત્રદૃષ્ટિથી વિચાર કરીએ તો કોઈ રીતે આ વાત પ્રમાણપદને યોગ્ય નથી. જે જે વિષયો વર્ણવ્યા છે તે શ્રીજીઅભિમત આઠ સચ્છાસ્ત્રે થકી તેમજ સંપ્રદાયના શ્રીજીમાન્ય મુખ્ય ગ્રંથો શિક્ષાપત્રી આદિકથકી તેમજ સપ્રદાયની સઘળી શુદ્ધ માન્યતા મર્યાદાથકી બહુધા વિરૂદ્ધ છે. આવા વિરૂદ્ધનું પ્રમાણ હોઈ શકે નહિ એ નિર્વિવાદ છે. એની અપ્રમાણતામાં ઉપયોગી જે જે વિરૂદ્ધ અંશો હશે તે પ્રસંગે પ્રસંગે આગળ ઉપર બતાવવામાં આવશે.

વળી આમાં ગુ. સ્વામી તથા જાગા પ્રાગા વિગેરેની સર્વોપરી મહત્તા ગોઠવવા વેદાદિ શાસ્ત્રોની, સંપ્રદાયનાં શાસ્ત્રોની, રામકૃષ્ણાદિ અવતારોની તથા મોટા પરમહંસોની પણ જે તે પ્રકારે હલકાઈ બતાવવામાં પાછી પેની ભરી નથી. આથી પણ એની અપ્રમાણતા ચાર્વાકિના પ્રબન્ધ જેવી પ્રકટ છે.

વળી આ વાતનો સંપ્રદાયના આચાર્ય આદિક આશ્રિતોએ આરંભથી સ્વીકારજ કર્યો નથી. એટલુંજ નહિ પણ સપ્રદાયથકી વિરૂદ્ધ પદ કૃત્ય વચનવાળી વ્યક્તિઓના બહિષ્કારની પેઠે તેમણે ગોઠવેલી માનેલી વિરૂદ્ધ વાતનો પણ બહિષ્કાર જગજાહેર કર્યો છે. સં. ૧૯૫૯ માં ૭ પ્રકરણની ચોપડી છપાઈ અને તે બહાર પડતાં વડતાલ કોઠારી ઉપર આવેલી. કોઠારીનેજ વાંચતાં વિરૂદ્ધ જણાયાથી સંપ્રદાયના જ્ઞાતા આગેવાનોને બોલાવીને વંચાવી. આ ઉપરથી સર્વેનો એક અભિપ્રાય થએલો કે આ વાતો આપણા સંપ્રદાયનાં શાસ્ત્રોથકી વિરૂદ્ધ છે, માટે બનતી તજવીજે બહિષ્કાર કરવો જોઈએ. આ ઉપરથી કો. ગો. એ છાપનારને વકીલ મારફત નોટીસ અપાવી. સર્વેએ વાંચવા સમજવા જેવી તે આ નોટીસની નકલ નીચે મુજબ છેઃ—

સુચના પત્ર   પોષ્ટ ઓફીસ પાસે નડીયાદ તા. ૩૧-૫-૧૯૦૩

રા. રાજેશ્રી શ્રીપ્રગટ પુરૂષોત્તમ ઉપાસક સર્વોપમાલાયક વૈજનાથ કરસનજી તથા છગનલાલ ધનેશ્વર વી. વિ. કે આપે જે **"સ્વામીની વાતું"** અથવા "અનાદિ અક્ષરમૂર્તિ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીનાં વચન" એ નામનું પુસ્તક બહાર પાડેલું છે, તે જોઈ વાંચીને તમને ખબર આપવી પડે છે કે શ્રીપ્રગટ પુરૂષોત્તમ મહારાજ શ્રીસહજાનંદજીસ્વામીની આજ્ઞા અનુસાર તથા શ્રી ઉદ્ધવ **સમ્પ્રદાયની રૂઢી મુજબ તમારે તે પુસ્તક છપાવતા પહેલાં અત્રેના મંદિર તરફથી યોગ્ય સંમતિ લેવી જોઈતી હતી.** તમારા તરફથી આવા પ્રકારની ગંભીર ભૂલ થવાથી

અને તેથી સદરહુ પુસ્તકમાં લખેલી હકીકતને તપાસવાની તક અમને નહિ મળવાથી તથા તે પુસ્તક છપાવવામાં મહારાજશ્રીની આજ્ઞા તથા આપણા સંપ્રદાયની સનાતન રૂઢી જળવાય છે કે નહી તે બાબત વિચારવાનો પ્રસંગ અમને નહી આપવામાં હોવાથી **અમને બહુ ઠપકો મળો છે અને મળે છે અને તેના જુમેદાર તમે છો.**

૨ અમુક બાબત છપાવી પ્રસીધ કરવી તે અને તેજ બાબત અમુક પ્રસંગે અમુક હરિભક્તોના સમોહમાં કેહેવી એ બે વીષય તદન 'જુદાજ પ્રકારનો છે. એવાં વચન તો પ્રગટ પ્રમાણુ પરમ-કલ્યાણકારી પુરૂષોત્તમ શ્રીસહજાનંદસ્વામીના શ્રી વચનામૃતના પુસ્તકમાં છે.'

૩ **તમોએ વગર સંમતીએ પ્રસીદ્ધ કરેલા પુસ્તકોની અંદર કેટલાંએક એવાં વચન છે કે જે વચનો મારી અલ્પબુદ્ધી અનુસાર તથા કેટલાએક મોટા સાધુ બ્રહ્મચારીના કહેવા મુજબ સદ્‌ગુરૂશ્રી ગુણાતીતાનંદસ્વામી પોતેજ છાપીને જાહેર પ્રસીદ્ધિમાં મુકવા માટે આજ્ઞા ન કરે માટે બહુ વિચારવાનું** છે અને તમારે સદરહુ પુસ્તકો બહાર પાડતાં પહેલાં બહુજ વિચારવું જોઇતુ હતું.

૪ થવાનું થઇ ગયું પરંતુ **તેજ પુસ્તકોની નવીન આવૃત્તી તથા વધારે પુસ્તકો હવે છપાવશો નહી યા પ્રસીદ્ધમાં લાવશો નહી.** તેજ અત્રેનો ઉપદેશ સફળ થયો ગણાશે એજ અરજ. લી. શુભેચ્છક

શ્રી વડતાલવાસી શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવની ગાદીના આચાર્ય મહારાજશ્રી લક્ષ્મીપ્રસાદજી મહારાજના કુલવાદી કોઠારી શ્રી ગોરધનભાઇના તરફથી અને સૂચનાથી શા. મુળજી દરગોવિંદદાસ વકીલ સહી દા. પોતે.

આવા રૂપની નોટીસ અપાવીને કોઠારી કૃતકૃત્ય ન થયા હતા. પણ તરતજ આ પુસ્તકની બંધી કરવા પ્રત્યેક મંદિરોએ કાગળો પણ લખ્યા હતા. સંપ્રદાયના અગ્રેસરોના આદેશથી વાલી કોઠારીએ વકીલદ્વારા 'કાયદેસર નોટીસ અપાઇ એ વિરૂદ્ધનું છેવટનુ ઉગ્ર રૂપ કહેવાય આમાં આની નવીન આવૃત્તિ નહિ કાઢવાની તેમજ વધારે કોપી નહિ પ્રસિદ્ધ કરવાની સૂચના પણ અપાઇ છે. આના કારણ તરીકે વાતોમાં સંપ્રદાયનાં શાસ્ત્રોવિરૂદ્ધ ઘણો અંશ છે એવી પણ અગ્રેસરોની માન્યતા પણ જણાવી છે. છપાવામાં અધ્યક્ષની અનુમતિ લીધી નથી તેને તો ભારે ભૂલ તરીકે પણ ઓળખાવી છે. વળી સ્વામીનું નામ બદલામ કરવા મનરૂચી અભિપ્રાયની વાતો કોઈએ ગોઠવી કાઢી છે એમ પણ નકલ ઉતારનારે જણાવ્યુ છે. વળી વાતોની અંદર એવાં કેટલાક વચનો છે કે તેને ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પોતે છાપીને જાહેર પ્રસિદ્ધિમાં મુકવા આજ્ઞા નજ કરે એવી પણ માન્યતા સૂચવી છે. એ રીતે સંપ્રદાયના સિદ્ધાંતથી વિરૂદ્ધ વાતોનો બહિષ્કાર કરવા પૂર્ણ વૃદ્ધોએ કેવો પ્રયત્ન કર્યો છે એ પણ આ ઉપરથી સમજમા આવે છે. તો આની અપ્રમાણતામાં આથી અધિક કોઇ પુરાવાની કશી જરૂર રહેતી નથી. જે મજબુત કારણોથી છ પ્રકરણવાળીને નોટીસ અપાઇ એજ કારણો બીજી બધી વાતોમાં પણ ભરપુર હોવાથી એનો પણ બહિષ્કાર અર્થાત્ સમજી લેવાય છે.

કિં બહુના—જે ખંડ પથીને વાતુજ મુખ્ય માન્ય પુસ્તક છે તેનું પ્રામાણ્ય તેઓ પણ મર્યાદે સાબીત કરી શકયા નહિ અને ધીમે ધીમે તેને અપ્રમાણને પગે ધમડી ગયા. બધી વાતોની ચોપડીઓની ચર્ચા કોર્ટમાં બહુ આસેલી. તેમાં પ્ર. નં. ૧ કે જે અત્યારે ખંડ પંથના પ્રમુખ છે તેના સાક્ષી શાસ્ત્રીએ બીજી બધી વાતો માન્ય નહિ ગણતાં એક પાંચ પ્રકરણવાળી કે જેમાં

આચાર્યશ્રીની આજ્ઞા ખોટી છાપેલી તેજ અર્થદગ્ધ હૃદયે માન્ય રાખેલી. ૧૯૫૯ માં છપાએલી ૭ પ્રકરણની ચોપડી કે જેને સંપ્રદાય વિરૂદ્ધ ગણીને નોટીસ અપાએલી. આ વાતોનો પ્રચાર સામાવાળા કરે છે એવો એમની ઉપર એક અપવાદ હતો. આમાંથી બચવા માટે એ ચોપડી એમણે અમાન્ય કરેલી. પરંતુ તેમના ૧૯૬૩–૧૯૬૪ ચોપડા કોર્ટમાં રજુ થએલા તેમાં એક ગુ. સ્વામીની ચોપડીઓનું વેચાણખાતું મોટું નીકળ્યું. એ ઉપરથી વાદીઓ વળગ્યા કે એજ વિરૂદ્ધ ચોપડીઓ વેચતા અને પ્રચાર કરતા. બીજી કોઇ ચોપડીઓ હતીજ નહિ. આ અપવાદમાંથી બચવા માટે તેમણે બીજી કોઇ આવૃત્તિ-છપાએલી બતાવવી જોઇતી પણ નહિ હોવાથી બતાવી શક્યા નહિ. એમ અર્થાત્ સાબીત થયું કે એજ ચોપડીઓ વિરૂદ્ધ વેચતા હતા. આની દદના માટે ૧૯૬૬ માં છપાએલી આવૃત્તિ પાંચ પ્રકરણવાળી કે જેમાં આચાર્યની આજ્ઞા ન હતી તે રજુ કરવામાં આવી આની પહેલાં બીજી કોઇ આવૃત્તિ ઉપલબ્ધ ન હતી પણ ૧૯૫૯ ની આવૃત્તિ ૭ પ્રકરણવાળી વિરૂદ્ધ ઉપલબ્ધ હતી અને એનેજ વેચતા હતા એમ સ્પષ્ટ સાબીત થયું. તથાપિ તેને પ્રમાણ તરીકે તો માન્ય રાખી નહિ. આ પછી બીજી બે પ્રકરણવાળી વિગેરેની ચર્ચા નીકળતાં તે પણ માન્ય રાખી નહિ. છેવટે માન્ય રાખેલી પાંચ પ્રકરણવાળા ચોપડીમાંથી અવતારોની નિંદાની વાતો પુછવામાં આવી ત્યારે તેની માન્યતામાંથી પણ ખસી ગયા. એમ આ ઉપરથી ગુ. સ્વામીના નામ ઉપર વણાતી સઘળી વાતોનો થોડેથોડે બહિષ્કાર ગુણાતીત જ્ઞાન પંથીઓએ પણ કરેલો નિશ્ચિત થાય છે.

ઉપરની બાબતની સત્યતામાટે આ પ્રસંગે તેમનાજ શાસ્ત્રીની જુબાનીનાં કેટલાંક જરૂરી વાક્યો સંગ્રહ્યાં છે–પેરા ૫ **'પાંચ પ્રકરણની વાતનું' અમે પારાયણ કરીએ છીએ'**, પેરા ૪૧ 'શાસ્ત્રનો અર્થ કરવા અગર ઉપદેશ કરવામાં મતભેદ પડે તો તેનો નિકાલ શી રીતે કરવામાં આવે છે તેની મને ખબર નથી પણ **આચાર્ય અને સાધુઓ ભેગા મળીને વિચાર કરે'** (વાતુ વિરૂદ્ધ હોવાનો નિકાલ આચાર્ય અને સાધુઓએ મળીને કરેલો અને પછીથી વાણી કોઠારીએ નોટીસ આપેલી) પેરા ૪૨ '૧૯૬૩–૧૯૬૪ ના બોચાસણ મંદિરના ચોપડા રજુ થયા છે **તેમાં ગુણાતીતાનંદની વાતો વેચતા તેનાં ખાતાં છે'** (આ સમયે ૧૯૫૯ ની ૭ પ્રકરણની આવૃત્તિ હતી પણ પાચ પ્રકરણવાળી હતી નહિ) પેરા ૬૫ 'કીર્તન કૌસ્તુભમાંળા ચાર માન્ય પુસ્તકોથી બીજે નંબરે ગણાય. **શિક્ષાપત્રી, લેખ, વચનામૃત અને સત્સંગિજીવન તે માન્ય પુસ્તકો પહેલા નંબરનાં ગણાય.** અને નંદ સાધુ આચાર્યએ લખેલાં પુસ્તકો બીજા નમ્બરે ગણાય',(આ ન્યાય વાતુને પણ લાગુ પાડી શકાય) પેરા ૬૬ **'ગુણાતીતાનંદની વાતો ઉપર હું આધાર રાખુ' છું'** પેરા ૬૭ થી ૬૯ 'અમૃતલાલ મુળજીએ સં. ૧૯૭૫ મા પાચ પ્રકરણની ચોપડી છપાવેલી મેં જોઇ એ તે પહેલાં ૭ પ્રકરણની વાતોની ચોપડી સં. ૧૯૫૯ મા કૃષ્ણજી ઇન્દ્રજીએ છપાએલી હોય તો તે મેં જોઇ નથી.(આજ ચોપડી બોચાસણમાં પ્રથમ વેંચાતી),૧૯૬૯મા કૃષ્ણજી ઇન્દ્રજીએ બે પ્રકરણની છપાવેલ કે કેમ તે હું જાણતો નથી. રાજારામ પુરૂષોત્તમે ત્રીજી આવૃત્તિ છપાવી તેમા આચાર્યની આજ્ઞા લીધાનું લખાણ મારા વાચવામાં આવ્યું નથી. સ્વામીની વાતો છપાવામા આચાર્ય વાધો લે છે તેની આજ્ઞા મારા વાચવામા આવી નથી. મુળજીભાઈ વકીલ મારફતે નોટીસ આપ્યાનું મારા જાણવામાં નથી. **સં. ૧૯૬૩ માં 'સ્વામીની વાતો' એ નામનું ખાતુ અમારા ચોપડામાં છે.** ખાતા ઉપરથી વાતોની ચોપડીઓ વેચાતી હોવી જોઇએ તે વખતે કઇ અને કોની આવૃત્તિ વેચાતી હશે તે મને ખબર નથી (આ વખતે ૭ પ્રકરણ સીવાય બીજી આવૃત્તિ હતી નહિ) સં. ૧૯૬૬ માં પાંચ પ્રકરણની ચોપડી પહેલી આવૃત્તિ છપાઇ એની

મેં તપાસ કરી નથી (આ પહેલાં પાંચ પ્રકરણની આવૃત્તિ હતીજ નહિ) પાંચ પ્રકરણની વાતોની ચોપડી બોચાસણના મતવાળા વાંચે છે પણ ૭ પ્રકરણની વાતો વંચાતી નથી. ૧૯૭૩માં હાથે લખેલી વાતો બોચાસણના અનુયાયીઓ વાંચતા તે ચોપડી અત્યારે ક્યાં હશે તેની મને ખબર નથી. મારા જોવામાં આવેલી ચોપડીઓ પહેલાં વેચતા તે બાબત મેં પ્ર. નં. ૧ ને પુછેલું. તેમણે કહેલું કે મને ખબર નથી અને અત્યારે ચોપડીઓ નથી. પ્ર. નં. ૧ ને મેં પુછેલુ કે ૭ પ્રકરણની વેચતા એવું ખાતું છે. ત્યારે પ્ર. નં. ૧ એ કહેલું કે મને યાદ નથી. (આજ ચોપડીઓ વેચાતી) મારા જાણ પ્રમાણે પ્ર. નં. ૧ એ એકેય પુસ્તક લખાવ્યું નથી તેમ બહાર પાડયું નથી'. પેરા ૭૬ 'ગુણાતીતાનંદની વાતોની ચોપડીઓ તેમણે જાતે લખેલી કે કેમ તેની મને ખબર નથી. ગુણાતીતાનંદ ગુજરાતી ભણેલા હતા એવું મે સાંભળેલું'. 'પેરા ૭૭ પ્ર. નં ૧ એ કહેલું કે બાલમુકુંદદાસે સ્વામીની વાતો લખેલી. વૈજનાથ કરશનજીએ છાપેલી ચોપડી મેં જોઈ નથી' (સં. ૧૯૫૯ વાળી) પેરા ૧૧૪ 'અવતારનું ખંડન થાય તેવાં પુસ્તકો બોચાસણમાં વંચાતાં નથી. ગુણાતીતાનંદની વાતો વંચાય છે. શ્રીકૃષ્ણને ઉતારી પાડવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો નથી. પાન ૧૯૧ નિ. ૬ સ્વામીની વાતો (૧૯૭૫ ની આવૃત્તિ) વાત ૧૦૮ માં **સારૂ હોય તે ગ્રહણ કરીએ અને નઠારૂ હોય તે કાઢી નાંખીએ.** વાત ૧૦૮ વાંચી કહું છુ. **તેમાં અવતારોને ઉતારી પાડવા જેવું લખેલુ** છે પણ અમારૂ તેમ માનવું નથી.' (આ વાતમાં "**પૂર્વના અવતાર કરતાં આજ તો સાધુ સત્સંગીમાં ઘણું સામર્થ્ય** છે. શ્રીકૃષ્ણે તો અનિરૂદ્ધ પ્રદ્યુમ્ન ને સંકર્ષણ એવાં નામ પાડ્યાં અને અમે તો નિત્યાનંદ નિર્ગુણાનંદ અક્ષરાનંદ એવાં નામ પાડ્યાં.. **વળી દીલ્લીના બાદશાહનું નામ શેરખાં ને બીજા કોઈકનું નામ શેરખાં એમ અવતારમાં ભેદ છે**'. આવા શબ્દોથી કૃષ્ણાદિ અવતારોને ઉતારી પાડ્યા છે. આ ઉપરથી અવતારોને ઉતારી પાડનારી વાતોને પોતે નકારી જણાવે છે. એથીજ એની અપ્રમાણતા સુસિદ્ધ થઇ) 'સ્વામીની વાતોનું પારાયણ થતું નથી પણ પારાયણની કથા થતી હોય ત્યારે વચલા વખતમાં વાતો વચાય છે.' વાત ૧૭૨ નિ. ૬ (૧૯૭૫ વાળી આવૃત્તિ પાન ૨૦૫) **તે વાંચી તે વાત અવતારોને ઉતારી પાડે છે.** (આ વાતમાં 'ને કોટાનકોટી ભગવાનના અવતાર જે શ્રીકૃષ્ણ રામચંદ્ર વાસુદેવ નરનારાયણ મત્સ્યાદિક સર્વના કારણ મહારાજ છે. **ને પૂર્વે અવતાર થઇ ગયા એવા તો આજ સત્સંગી ને સાધુ છે.** બીજા અવતાર મોટા મોટા તે પારસમણી જેવા છે ને પુરૂષોત્તમ તો ચિંતામણી છે.' આમાં આવા અપશબ્દો છે. તે ઉપરથી ઉતારી પાડવાનું કબૂલ કરે છે) **પાને ૨૯૨ જે વાત છે તેમાં અવતારોને ઉતારી પાડવા માટે વધુ પડતા શબ્દો વાપર્યા છે અને અપમાન કર્યું છે.** (આમાં–**બીજાએ તો રાસ કરાવ્યા ને આ** તોડાવે છે...ને બીજા ભગવાન તો કેવા છે? તો તેનું દૃષ્ટાંત દીધું જે દીલ્હીના પાદશાહનું નામ શેરખાં તે બીજાથી નામ ન પડે. તે એક ગામનો સિપાઇ નામે શેરખાં દીલ્લી ગયો તેને પાદશાહે પુછ્યું જે "કેમ તમારૂ નામ શેરખાં છે?" ત્યારે કહે જે હું તો શેરખા કેવો તો નામમાત્રે કરીને શેરખાં છુ તે જેવાં પગરખાં ચમરખાં ને લબરખાં એવો છું'. એમ ભેદ છે આવા અપશબ્દોથી અવતારોને ઉતારી પાડ્યા છે. આ ઉપરથી તેને નઠારી વાતો કહે છે. એમ વાતોમાં સારી નઠારી ભેદ સ્વીકારીને તેમા અપ્રમાણતા સ્વયં સ્વીકારે છે) પેરા ૧૧૫ 'શિક્ષાપત્રીમાં શ્લો. ૨૯ માં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે કે અવતારનું ખંડન થાય તેવી ચોપડી વંચવી નહિ' (આથી અવતારોનું બહુજ ખંડન કરનારી ગુ. સ્વામીની વાતોનો અધિકાર પોતેજ સૂચવ્યો)

વચનામૃતને મુખ્ય માનીને સત્સંગિજીવન શિક્ષાપત્રીને અમુખ્ય માને છે. આ બાબતમાં પ્ર. નં. ૧ના અંતરંગ અનુયાયી ઉલ્લાસરામના પંડ્યા ઉલ્લાસથી કોર્ટના નિર્ણયને પ્રમાણપણે લઈને વચનામૃતને એક લેખમાં ગૌણ કહે છે. આ લેખ સુધામાસિકના વર્ષ ૭ અંક ૮ તા. ૧-૧૦-૩૪ પાન ૨૦૦ ઉપર છે. લેખનાં વાકયો-'હાલમાં તો એટલુંજ કહેવું બસ થશે કે જેમ બન્ને દેશોની શિક્ષાપત્રી તથા સત્સંગિજીવન ગ્રંથો સર્વમાન્ય મનાયા છે તેમ **વચનામૃત ગ્રંથ આચાર્યોની તકરારોમાં અમદાવાદ તથા મુંબઈ કોરટે સર્વમાન્ય તરીકે ગ્રાહ્ય કર્યો નથી.** વળી શ્રીજીમહારાજે વચનામૃતો પ્રાકૃત વાણીમાં કહેલાં છે ને તેના ઉપરથી "સુધાસિંધુ" નામે સંસ્કૃત વચનામૃતો કરવામાં આવેલા છે તે સત્ય છે" આ રીતે આ ભાઈએ શિક્ષાપત્રી સત્સંગિજીવન આગળ વચનામૃતને ગૌણ માન્યુ જણાય છે. બોરસદ કોર્ટમાં પ્ર. નં. ૧ તરફથી દલીલો થઈ ત્યારે આથી વિપરીત વાત આવી હતી, એટલે વચનામૃતને મુખ્ય કરીને શિક્ષાપત્રી સત્સંગિજીવનને ગૌણ કરવામાં આવ્યા હતા. પણ આમાં કોર્ટે વચનામૃતને મુખ્યપણે નહિ માનવાનો નિર્ણય આપ્યો છે, જજમેન્ટના શબ્દો પેરા ૭૭ "શિક્ષાપત્રી ઉપર કઈજ આધાર રાખવામાં આવેલો નહિ. અને એવી દલીલ (પ્રતિવાદી તરફથી) કરવામાં આવેલી કે-**વચનામૃત સંપ્રદાયના ચારેય ગ્રંથોમાં શ્રેષ્ઠ છે. હું આ વસ્તુ માન્ય રાખવા તૈયાર નથી અને આ દલીલને ટેકો આપવા કોઈ આધાર નથી"** આ પ્રમાણે નિર્ણય થયો છે. જ્યારે વચનામૃતની આવી સ્થિતિ પ્રતિવાદીઓ કહે છે તો પછી તેની આગળ તેથી બહુધા વિરુધ્ધ વાતોની તો ગણતરીજ શી રીતે થાય? સર્વાંશે અપ્રમાણજ ગણાય.

વળી આ વાતોના ગોઠવનારા છપાવનારા શોધનારા પ્રચાર કરનારા અને તેને વધુ પડતું માન આપનારા તો ગુણાતીતજ્ઞાનમંડળવાળા વિમુખ બહીયાજ એક તુરી છે. બીજા કોઈ માગ વિદ્વાન સાધુ બ્રહ્મચારી સભ્ય મંપ્રદાયનિષ્ઠ પ્રામાણિક નથી. આ કારણથી પણ તેની સંપ્રદાયમાં પ્રમાણતા હોઈ શકે નહિ.

આ પ્રસંગે આ પણ એક ઉપયોગી ચર્ચા કરી લીધા જેવી છે. ગુ સ્વામીના નામે ઘી જુદી જાતની વાતો બહાર પડી છે. તેમાથી ફક્ત ૧૯૭૫ ૧૯૮૯ની આવૃત્તિનેજ કેટલાક બંડીયા પિશાચવત્ વળગ્યા હતા. આ પહેલા ઘણી આવૃત્તિઓ-છ પ્રકરણની પાચ પ્રકરણની નીકળેલી પોતાને હસ્તક વેચાએલીને પણ બીલકુલ વળગતા ન હતા. પછીની આવૃત્તિમા આચાર્યની આજ્ઞા છાપી છે માટે પ્રમાણભૂત ગણાય અને પહેલીમા આચાર્યની આજ્ઞા છાપી નથી માટે અપ્રમાણભૂત ગણાય એવો એમનો આશય હોય એમ સમજાય છે. આ આશય બહુ યોગ્ય નથી મારો કે કોઈ વિરુદ્ધ ગ્રંથ પોતે આચાર્યેજ કર્યો હોય કે કરાવ્યો હોય અને મંદિર તરફથીજ છપાવીને બહાર પાડ્યો હોય અને વેચાતો હોય તોપણ શું! એટલામાત્રથી એ સર્વાંશે પ્રમાણભૂત છે એમ માની શકાય નહિ. પ્રમાણતાનો બહુધા પ્રામાણિક વિષયો ઉપર છે. ગ્રંથમા વર્ણવેલા વિષયો શ્રીજીઅભિમત આઠ સચ્છાસ્ત્રોની તેમજ સંપ્રદાયના મુખ્ય પ્રમાણભૂત સત્સંગિજીવન વિગેરે ગ્રન્થોથી જો વિરુદ્ધ હોય તો તે પ્રમાણભૂત ગણાયજ નહિ કોઈ આચાર્યે કે અધિકારીએ અર્થવશાત્ કે અજ્ઞાનવશાત્ કે વચનાગ્રહાત્ એવુ કામ કર્યું હોય તે ઉપરથી તે પ્રમાણભૂત થઈ ગયુ એમ સુજ્ઞોથી માની શકાય નહિ. સો વર્ષે પણ કોઈ અભિજ્ઞ તપાસનાર મળે અને એમાં કોઈ અંશ વિરુદ્ધ નીકળે તો તે અપ્રમાણ વિમુખ થયાજ. એટલે પ્રમાણતામાં કેવળ આચાર્યની આજ્ઞાજ હેતુ છે એમ નહિ પણ મુખ્ય પ્રામાણિક વિષયો છે. અમદાવાદના ગાદી- આચાર્યશ્રીના વાણીએ એક

મ એવું અજાણથી કરેલું પણ પાછળથી વિચાર કરતાં વિરૂદ્ધ જણાયેથી પોતે આચાર્યે મહાંત દ્વારકત તે કામ રદ કરાવ્યું આવો દાખલો હાલમાં સ્વામિનારાયણભાગવત વિષે બનેલો તાજો છે. ઉપરનો ન્યાય બીજા ગ્રંથો માટે પણ જાણી લેવો. વાતોની બાબતમાં તો પહેલી આવૃત્તિઓ છપાઇ તેમાં આચાર્યની આજ્ઞા ન હતી. છપાઇને બહાર પડતાં વિરૂદ્ધ જણાયાથી તેને નોટીસ અપાઇ, એટલે તેની અપ્રમાણતા પરિપૂર્ણ થઇ. પછીની આવૃત્તિમાં ખરી રીતે આચાર્યની આજ્ઞા લેખી કે મુખી નથી. છાપનારે આલ માન્ય થવા માટે છાપી દીધી છે. એટલામાત્રથી પ્રથમથીજ નિષિદ્ધ થએલી વિરૂદ્ધ વાતોનું પ્રામાણ્ય હોઇ શકે નહિ. વિરૂદ્ધ હોય તે વાતોજ નહિ. એ તો એક જાતનાં ગપોડાંજ ગણાય. એવી પાશ્ચાત્ય વાતોને સંપ્રદાયના મુખ્ય પ્રાચીન ગ્રંથો આગળ કેટલું માન આપી શકાય તે સુજ્ઞો સમજી શકે છે. ગોળ ખોળની કે કાચ મણિની કાંઇ સરખી કીંમત હોય નહિ. બહુ વિચારીએ તો સંપ્રદાયના મુખ્ય ગ્રંથો અને વાતોને તેજસ્તિમિર જેટલું અંતર છે.

વળી આ વાતોનો વિશદ વિચાર કરીએ તો પરબ્રહ્મ પરમાત્માના સાક્ષાત્ રામકૃષ્ણાદિ અવતારો, તેમનાં લોકકલ્યાણકારી દિવ્ય ચરિત્રો, તેમને પ્રતિપાદન કરનારા ગીતાદિ સદ્ગ્રંથો, સંપ્રદાયના માન્ય ગ્રંથો અને સંપ્રદાયના મોટા પરમહંસો વિગેરેનું નિકંદન કરવામાં કાતરણીરૂપ છે. આવી વાતો ગુણાતીતાનંદસ્વામી કદાપિ મનથી પણ કરે નહિ. કેમકે "કૃષ્ણ અને કૃષ્ણના **અવતારોનું કુયુક્તિથી ખંડન કરનારાં શાસ્ત્રો ન માનવાં.**" આ શિક્ષાપત્રીની આજ્ઞાને જાણતા હતા. વળી પોતાને ગામે પધારેલા શ્રીજીએ સ્વામીના પુછવા ઉપરથીજ '**કૃષ્ણ અને કૃષ્ણના અવતારોનું ખંડન કરવું અને એમનાં અદ્‌ભુત ઐશ્વર્યમાં શિશુપાલની પેઠે દોષ આરોપવો એજ અસુરનું મુખ્ય લક્ષણ છે**', એવો ઉપદેશ આપેલો એને પણ જાણતા હતા. વળી વચનામૃતાદિ ગ્રંથોમાં શ્રીજીએ વર્ણવેલા રામકૃષ્ણાદિ અવતારોના સર્વોપરી અવતારી સર્વોપાસ્ય મહિમાને પણ જાણતા હતા. વળી પોતેજ કૃષ્ણકીર્તન પદોને ગાતા હતા. વળી શ્રીજી-સ્થાપિત રાધારમણદેવના તો મહાંત હતા. આવા સ્વામી એવી રામકૃષ્ણાદિ અવતારોને તુચ્છ રીતે ઉતારી પાડવાની વાત કરેજ નહિ. એટલુજ નહિ પણ કોઇ અસુરો કરે તો તેને પણ ભરસભામાં ઝાટકીજ નાંખે. આવા સ્વામી ઉપર આ વાતોનું કર્તાપણું આરોપવું તે તેમને માટે બીલકુલ સારૂં નથી. બાલ શિષ્યો આરોપે છે તે મોટી ભુલ કરે છે અને તેથી સ્વામીની મહત્તાને મહા હાનિ પહોંચાડે છે. તેમના શિષ્ય બાલમુકુંદદાસ સ્વામી પણ ઉપરની બધી સાંપ્રદાયિક શાસ્ત્રીય પરિસ્થિતિ જાણતા હતા. એટલે એ પણ એવી વાતોનો સંગ્રહ કરેજ નહિ. કદાચિત્ એવી વાતો ગુરૂથી થઇ ગઇ હોય તો પણ શિષ્ય સ્વામી તો તેમાં વિવેક વાપરેજ. માટે સ્વામીને માથે સંગ્રહકર્તાપણું આરોપવું તે પણ તેમને માટે સારૂં નથી. સંગ્રહ તો પહેલેથી થએલો હતો, એમ ઉપરના સ્વામી વિષે કર્તાપણું કે સંગ્રહકર્તાપણું નહિ આરોપતાં બીજા બાલ બડીયા વિષે આરોપવું મારૂ સત્યાવલંબી સંભવિત સમન્વિત છે. ઉપર મુજબ આ વાતોની પ્રમાણતા કોઇ પણ રીતે નથી. બીજી બધી બનાવટી વિરૂદ્ધ વાતોની પણ સ્થિતિ એવીજ અપ્રમાણ સમજી લેવી. સુજ્ઞેષુ કિં બહુના.

વળી આ સઘળી વાયડ વાતુમાં એક તો જુઠ અને અનિંદ્ય સર્વકોઇની નિંદા એ બેજ વસ્તુ ભરેલી છે. આ બાબતને સ્વામીના મુખ્ય શિષ્યોજ લોકશ્રુતિના અનુવાદથી તેમનેજ માથેમારુ મુચવી દે છે. પ્ર. ૬ ની પ્ર. ૫ વાત ૧૦૧ "હરિશંકરભાઇએ પુછ્યું જે **લોકમાં તો આપણને એમ કહે છે જે એ તો નિંદા બહુ કરે છે ને જુઠુ બોલે છે માટે અકલ્યાણ થાશે તેનું કેમ સમજવું**" આનો કશો સીધો સારો ઉત્તર આપી શક્યા નથી. આ ઉપરથી સાબીત થાય છે કે—વાતોમાં જુઠ

અને નિંદા એજ વસ્તુ ખરાબ છે. આ બાબતને શિષ્યો પણ સારી રીતે સમજે છે. તેથી સાક્ષાત્ પુછવામાં સંકોચાતાં યુક્તિપૂર્વક અન્યોક્તિથી પુછી પણ લે છે. વળી 'અકલ્યાણ થાશે તેનું કેમ સમજવું' એમ પણ પુછે છે. આ ઉપરથી આવી અનિંદ્યનિંદાથી અને જુઠું બોલવાથી અકલ્યાણ થવાનું પણ સમજે છે. વળી લોકશ્રુતિ પણ પ્રમાણ તરીકે મનાય છે. લોકોનું કહેવું એમ છે કે–સ્વામી બહુ નિંદા કરે છે અને બહુ જુઠું બોલે છે. આ વાત પ્રસિધ્ધજ થતી હશે એમ જણાય છે. જુઠ નિંદા તો વાતોમાં પદે પદે આવે છે એ નિશ્ચિત છે તો આવી જુઠ નિંદા ભરેલી અકલ્યાણકારી વાતોનું સંપ્રદાયમાં લેશથી પણ પ્રામાણ્ય હોય શકે નહિ. અપ્રમાણતામાં પ્રબળ પુરાવો આજ છે. આ વાત તો સર્વેએ સમજવાની બહુ રહસ્યવાળી સર્વોપરી છે. શી જુઠ નિંદા છે તે પણ આગળ જણાવવામાં આવશેજ. વળી સ્વામી પણ પોતા માટે જનશ્રુતિ કેવી અવળી છે તેને સારી રીતે સ્વયં સમજીને કહે છે. પ્ર. ૩ ની વાત ૪૭ "અને બીજા તો એમ માનશે જે સ્વામી નિંદા કરે છે" આ ઉપરથી ઉપરની વાતને બરોબર ટેકો પોતાનોજ મળી રહે છે.

વળી વાતોમાં ગુ. સ્વામીના સ્વધામ સીધાવ્યા પછીનાં પણ ઢંગધડા વિનાનાં ગ્રામ્ય ગપોડાં જેમ તેમ ગોઠવી કાઢેલાં મળી આવે છે અને ગોઠવનાર પણ પાશ્ચાત્ય ફળગો પ્રાગો નારાયણ વિગેરે ઇતર જાતિ જુઠા નિંદકોના મનમાન્યાં 'अहो !! रूपाण्यहो !! स्वराः' એવાં વખાણ વારે વારે આવે છે. આથી સ્વામીનુ ખોટું નામ આપીને પોતાના મૂઢ મહિમા માટેજ ગોઠવી કાઢેલી નિશ્ચિત થાય છે. આ ઉપરથી પણ બાજીપાલા જેવી નિર્બીજ વાતોની અપ્રમાણતા અતિ સારી સાબીત થાય છે.

પ્ર. ૩ ની વાત ૩૧ 'અમે જાગા ભક્તને જુનાગઢથી મેગણી તેડાવ્યા. તે રણછોડ ભક્ત (શિષ્ય રાઠોડ)ને જોડે લઇને આવ્યા. પછી અમે વાતુ દર્શન પ્રસાદી આપીને માથ્યા. જાગાભક્ત નાવા ગયા હતા તે નાહીને આવ્યા તે શામજી (બોજા) ભાઇ વચનામૃત વચવા લાગ્યા. ત્યારે અમે કહ્યું જે જુવાન અવસ્થા છે ને રજોગુણ પ્રધાન છે માટે આવાં વેદાંતનાં વચનામૃત વાંચવાં નહિ, ત્યારે જાગાભક્તે કહ્યું કે મારે કયા વચનામૃત વાચવા? ત્યારે અમે કહ્યું જે તમારે તો સર્વે વચનામૃત વાંચવાં. અને તમે તો અક્ષરધામના અતિ ઉત્તમ અનાદિ મહામુક્ત છો. ને નૈમિષારણ્યને વિષે મોટા મોટા મુનિઓ પણ સૂત પુરાણીથકી નિરંતર કથાવાર્તા સાંભળે છે તેમ તમો તો મોટા મોટા મુક્તને પણ સમાગમ કરવા યોગ્ય છો. પછી રણછોડ (મોચી) ભક્તે હાથ જોડીને કહ્યું જે જાગાભક્ત તો અજુન મેટા તે આજ તમે કહ્યું ત્યારે જાણ્યુ. પછી અમે કહ્યું જે જેમ પાંચસો પરમહંસમાં અમને જેમ છે તેમ કોઇ કળી શક્યા નહિ તેમજ આ જાગાભક્ત પણ કોઇના કળ્યામાં આવે તેવા નથી. અને શ્રીજીમહારાજ ને અમે અનંત જીવોનાં કલ્યાણ કરવા સારૂ જે જે બ્રહ્માંડમાં મનુષ્યાકૃતિ ધારીએ છીએ ત્યારે જાગાભક્ત પણ અમારા ભેળા હોય છે. અને શ્રીજી મહારાજનું અને અમારૂ સ્વરૂપ જેવુ છે તેવુ અનેક જીવોને સમજાવીને શુધ્ધ ભાવ પમાડીને આત્યંતિક મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરાવે છે' વિગેરે.

આ ભજન મંડળીનો સુજ્ઞોએ મધ્યસ્થની દૃષ્ટિએ દીર્ઘ વિચાર કરવા જેવો છે. આ તો "ગુરૂ લોભી અને ચેલા લાલચુ. દોનો ખેલે દાવ" એના જેવી વાત છે. લાલચુ ચેલાઓ ગુરૂનો મહિમા ગાય અને લોભી ગુરૂઓ ચેલાનો મહિમા ગાય. ધર્મ અધર્મ પેઠે અપેટ્ર સત્ય અસત્ય સંભવિત અસંભવિતનો તો કોને વિચારજ કરવો છે? ગુ ગુ સ્વામી પાસે જાગા પ્રાગા શામજી

(મોચી દરજી ખોજા) શીવાય બીજો કોઇ વચનામૃત વાંચનારજ શિષ્ય સાધુજ નહિ હોય ? અને વળી શું આ વખતે કોઈ મોટા નંદ સાધુઓ કે બીજા મોટા શિષ્ય સાધુ બ્રહ્મચારીઓ ઉચ્ચ જાતિના નહિ હોય ? કોઇનું નામ કે મહિમા નહિ કહેતાં જાગા વિગેરેનોજ મહિમા હદ ઉપરાંત સ્વામી કહે એ સંભવિત હોઈ શકે ? એ સમયે મંદિરમાં જાગા પ્રાગા રણછોડ શામજી વિગેરે કાંઈ હિસાબમાં હોઇ શકે ? અસ્પૃશ્ય જાગા ભક્તને સ્વામી મળ્યા એ બન્નેનો ધર્મ કહી શકાય ? "પાંચસો પરમહંસમાં અમને જેમ છે તેમ કળી શકયા નહિ તેમજ આ જાગાભક્ત પણ કોઇના કળ્યામાં આવે તેવા નથી" આ વાત સંપ્રદાયમાં સંભવિત છે ? પાંચસો પરમહંસો કરતાં સ્વામીનો મહિમા અધિક અને સ્વામીના જેવોજ જાગાનો મહિમા, આ તે કાંઇ વાત જેવી વાત. આથી બધાય મોટાઓનો મહાદ્રોહ કેમ ન કર્યો કહેવાય ? જે જે બ્રહ્માંડમાં સ્વામી જાય ત્યાં બીજા કોઈ નહિ પણ જાગાભક્તને સાથેજ લઇ જવાનું સંભવે છે ? શું ત્યાં જાતિધંધાવાળા મોચી દરજી ખોજાની જરૂર પડતી હશે ? શું સ્વામીનું સ્વરૂપ જાગા પ્રાગા શામજી વિગેરે ઇતર સીવાય બીજાને સમજાવાનો અધિકારજ નથી ? શું મોક્ષ કરવાનો પણ સિક્કો જાગાભક્ત એકલાનેજ મારી આપ્યો હશે ? અતિ ઉત્તમ અનાદિ મોટા મુક્તોને પણ સમાગમ કરવા યોગ્ય જાગા સીવાય બીજો કોઇ સ્વામીની દષ્ટિમાં યોગ્ય નહિજ આવ્યો હોય ? નૈમિશારણ્યના ઋષિઓનું દષ્ટાંત જાગાને આપી શકાય ? અક્ષરધામમાંથી ઉતરી આવેલાને મોચી જાતિમાં જન્મ કયા કારણે થયો હશે ? શ્રીજીના સાથેના મુક્તો તો ત્રણ વર્ણમાં જન્મ્યા હતા એમ સત્સંગિજીવનમાં વ્યક્ત છે. બીજા બ્રહ્માંડોમાં સ્વામી મનુષ્યાકૃતિ ધારે ત્યારે જાગાભક્ત મોચીનો અવતાર ધારે કે બીજો કોઇ ? સ્વામીના મહાનુયાયી મોચી દરજી ખોજા સીવાય બીજા કોઇ સારા શિષ્ય હશેજ નહિ કે શું ? જાગાભક્ત સીવાય બીજાને બધાં વચનામૃતો વાંચવાનો પણ અધિકાર નહિ આ કેવી વિચિત્ર વાત ? વચનામૃતોમા પણ વિભાગ શો ? આ વાતો ઉપરથી એમ પણ માની લેવાય કે સ્વામીને જાગો પ્રાગો શામજી વિગેરે હીન જાતી સિવાય બીજા કોઈ શિષ્યજ નહિ હોય જેથી એમનાંજ વધારે પડતાં વિમુખ વખાણો વારંવાર કરે છે. જો આ બધો વાત દોષભાર શુધ્ધ સ્વામી માથે ચઢાવીએ તો સંપ્રદાયની દષ્ટિએ સ્વામીની કેવી ખરાબ સ્થિતિ થાય તે શિષ્યોએ વિચારવાનું છે. જો સ્વામીને નિર્દોષ રાખવા હોય તો આવી વાતો એમણે કરીજ નથી એમજ ઉઘાડુ સ્વીકારવું જોઇએ. જાગો પ્રાગો શામજી નારાયણ વિગેરે ઇતરોએ પાછળથી પોતાના મહિમા માટે સ્વયં જોડી કાઢી છે એમજ માનવુ જોઇએ. અને છે પણ એમજ તથાપિ અંધ શિષ્યો એને અજાણ્યા બાઝી પડયા છે. વાતોને ગોઠવવામાં એમનાંજ નામો અડાવ્યાં છે તે પણ એક રીતે સારૂ કર્યું છે આ કારણથી વાતોની અપ્રમાણતા સ્વયં સિધ્ધ થાય છે. આ ગરબડ ગોટાળા ઇતરોના ઓછા ન કહેવાય ? શુધ્ધ સ્વામીને માથે કેવો દોષભાર આરોપ્યો છે તેનો આ એક સારો નમુનો છે અસ્પૃશ્ય ઇતર જાતિ સાથે મર્યાદા મુકીને વધારે પડતો સંબન્ધ એ પણ એક દોષનું કારણ સ્વામી માટે કહી શકાય. આવો મહિમા ઇતરોનો કહેવાથી સ્વામીનો મહિમા સંપ્રદાયમાં વધે છે કે ઘટે છે તેનો વિચાર કરી લેવો. આવી વાતોને પ્રમાણ તરીકે કશામા લઇ શકાય નહિ એટલુંજ કથનીય છે.

વળી ઉપરની વાતને મળતી બીજી એક મોટી વાત છે. પ્ર. ૩ ની વાત ૧૨૬ "તેમજ આ જાગાભક્ત કેવા છે તે જાતિ સામુ જોઇ પોતે ઉંચી જાતિના હોય એમ ધારી તિરસ્કાર કરે છે, પણ એ તો અજન્મા અમારી પેઠેજ છે અને અક્ષરના મહા ઉત્તમ સ્વતંત્ર અનાદિ મુક્ત છે અને એ ભક્ત તો મહારાજ અને આ સાધુ જે જે બ્રહ્માંડમાં પધારે છે ત્યાં ત્યાં ભેળાજ છે અને તેમાં જે આ જાગભક્ત તેને વિષે મનુષ્યની બુધ્ધિ કરે છે તે

નારકી થાય છે...અને આ અમારા ભક્ત તો અનંત કોટી અક્ષરના મહામુક્તોમાં ઉત્તમ છે. એની આગળ સ્વરૂપાનંદસ્વામી જેવા મહાસમર્થ તે પણ ગણતીમાં નથી, અને સર્વે અમારા ગુણ તેનામાં છે અને અમારી અનુવૃત્તિ જેવી એ પાળે છે તેવી બીજા નથી પાળતા. અને તે તો અનાદિના મોટા છે અને જેમ મહારાજ અને અમારા સંબંધથી કલ્યાણ થાય તેમજ તેમના સંબંધથી કારણ શરીર જીવનું ટળી જાય છે...એવી સિદ્ધ દશાવાળા છે. અમારૂં પરમ સત્ય સ્વરૂપ છે. અમારે ને તેમને જુદાઈ નથી. આપણે તો ઉપલા દેખાવમાં ભુલા પડયા. તેમજ આ રાઠોડ જાતિએ દેખાય છે પણ અનાદિ અક્ષરના મહા ઉત્તમ મુક્ત છે...આ તો અમને અખંડ ધરી રહ્યા છે. તે અમારા રૂપે વરતી અનંતને સમજણ આપી અક્ષરધામ આપે છે તેના ભક્તને વિષે જાતિબુદ્ધિ કેમ પરઠાય ? ત્યારે રૂપશંકર કહે હા મહારાજ! એ ભક્ત તો એવાજ છે આવો મહિમા જાગાભક્તનો અમે જાણતા ન હતા તે આજે સુખીયા કરી આનંદ આપ્યો અને અમને સમાગમ કરવા દ્વાર બતાવ્યું. પછી સ્વામી બોલ્યા જે લાધો ભક્ત બહુ વાતો કરે છે પણ એકદેશી છે. આ જાગાભક્ત જેવા કોઇ સર્વદેશી પુરૂષ બ્રહ્માંડમાં નથી. એ તો મોટા મોટા મુક્તોને પણ સમાગમ કરવા યોગ્ય છે અને અમારો હૃદ્‌ગત અભિપ્રાય તે યથાર્થ-તો જાગાભક્ત જાણે છે તેવો બીજાને જાણવો બહુ દુર્લભ છે... જાગાભક્તને હૃદયમાં ભીડીને મળ્યા...રઘુવીરજી મહારાજ ગાદીમાંથી ઉતરીને જાગાભક્તને મળ્યા...ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે સ્વામી આ જાગાભક્ત જેવા નિરાવરણ દૃષ્ટિવાળા કેટલા શિષ્ય કર્યા છે? પછી અમે કહ્યું જે એ જેવા તો એ એકજ છે" વિગેરે.

આ વિગત વાત તો જુનાગઢીના અને તે પછીથી આખા સંપ્રદાયે વિશેષ વિચારણીય છે. આ તો હીંગોરે હીમ કર્યા જેવી વાત છે જ્યારે મોટા મોટા નંદ સાધુઓ તેમજ સ્વામીના શિષ્ય સાધુ બ્રહ્મચારીઓની મોટી સંખ્યા મોજુદ હતી અને સંપ્રદાયની સ્થિતિ શુદ્ધ સુધારા ઉપર સજ્જડ હતી ત્યારે સ્વામી આવી લોકશાસ્ત્રનિંદિત વાત સ્વપ્ને પણ કરી શકે ખરા? શું આવી વાત કરીને સ્વામીને સંપ્રદાયમાં રહેવાનો ખપજ નહિ હોય? નેડા સીવવાનો જાતિધંધો કરનારા અદીક્ષિત જાગા મોચીને બ્રહ્મજાતિ સ્વામી હૃદયમાં ભીડીને પ્રસિદ્ધમાં મળે અને વળી બ્રહ્મજાતિ રઘુવીરજી આચાર્ય ગાદીમાંથી ખાસ ઉતરીને મળે એ શાસ્ત્રથી સંમતિત છે? શું તેઓ સંપ્રદાયમાં શ્રીજીએ બાંધેલા વર્ણધર્મના નહિ જાણનારા અધર્મી હતા? સંપ્રદાયમાં સ્વરૂપાનંદ સ્વામીનો મોટો મહિમા ગ્રંથોમાં તેમજ આ વાતુમાં પણ બંધા છે આવા મહાસમર્થ સ્વામી પણ જાગાભક્ત આગળ કશી ગણતીમાંજ નથી આવી વાત સંપ્રદાયવાળા માની શકે કે સહન કરી શકે ખરા? જાગાને અને સ્વામીને તેજતિમિર જેટલું અંતર છે તેવા આવી વાત સમજી શકે ખરી? શ્રીજીનો સઘળો મહિમા સ્વામીમાં લાવ્યા અને સ્વામીનો મહિમા સઘળો રાઠોડ જાગામાં લાવ્યા આ વાત પણ સમજવે ખરી? શું સંપ્રદાયમાં આ બે ગુરૂ શિષ્ય સિવાય બીજો કોઇ સમર્થ યોગ્ય વ્યક્તિજ ન હતી? સ્વામીને રાઠોડ સીવાય બીજા કોઈ પણ શિષ્યજ નહિ હોય? શ્રીજીના સંબંધથી અને સ્વામીના સંબંધથી જેવું કલ્યાણ થાય તેવુંજ જાગા મોચીના સંબંધથી કલ્યાણ થાય આ કેવી વિકટ વાત? સ્વામીને સમાન દરજ્જે બસે જાગો ભક્ત ભોગવે પણ શ્રીજીને સમાન દરજ્જે કેમ કહેવાય? શું આ શ્રીજીનો સમોવડીયો કે સામાવાડીયો છે? શું આ બે જણના સંબંધથીજ કલ્યાણ થવાનો ઇજારો અપાઇ ગયો છે? કે મોરછાપ મરાઇ ગઈ છે? વળી

શ્રીજીનું પરમ સત્ય સ્વરૂપ સ્વામી અને સ્વામીનું પરમ સત્ય સ્વરૂપ જાગો ભક્ત, આ કેવો વિમુખ મહિમા? મહારાજ, સ્વામી અને જાગો આ ત્રણજ પ્રત્યેક બ્રહ્માંડમાં સાથે પધારવાનું કહે છે આ કેવી સમજણની વાત? શ્રીજી સાથે બીજાનો તો સમાવેશજ નહિ આ કેવું ગાંડ? શ્રીજીને આ બે જણાએજ વેચાણ કરી લીધા હશે કે શું? સ્વામીના બધા ગુણો જાગા સીવાય બીજામાં નથી અને એના જેવો બીજો અનુવૃત્તિ પાળનારો નથી, આ કેવી સમજણની લબાડ વાત? સ્વામીના શિષ્યોને લજવનારી કે હલકા પાડનારી આ વાત શું ન કહેવાય? સર્વે શિષ્યોને સમાગમ કરવાનું ઠામ જાગોભક્ત ઠરાવ્યા તો બીજા શિષ્યોની અધમતા ન કહેવાય? જાગા સીવાય બીજો કોઇ સ્વામીનો હૃદ્ગત અભિપ્રાય યથાર્થ જાણનારો નજ મળે તો સ્વામીના બીજા શિષ્યોની કોડીની કીંમત કહેવાય કે નહિ? આખા બ્રહ્માંડમાં જાગા જેવો સમાગમ કરવા યોગ્ય સર્વદેશી પુરુષજ નથી આ કેવી વાયડ વાત? આથી સ્વામીના શિષ્યોની અને બ્રહ્માંડની અવગણના શું નથી થતી? જાગા સીવાય બીજો કોઇ નિરાવરણ દૃષ્ટિવાળો શિષ્યજ ન મળે એ કેવી વિચિત્ર વાત? બીજા બધા શિષ્યોની ભુંડી દશા શું ન કહેવાય? સ્વામીને અખંડધારી રહેનારો અને તદ્રૂપ થઇ સમજણ આપી અક્ષરધામ આપનાર જાગા સીવાય બીજો કોઇ પાત્ર શિષ્ય ન મળ્યો એ પણ સ્વામી માટે બહુ અપલાપની વાત છે. અક્ષરના અતિ ઉત્તમ મોટા અનાદિ મુક્તને નીચ મોચી જાતિમાં જન્મ થવામાં ક્યું પાપ આડું આવ્યું હશે? શું સ્વામીના જેવા સીવાય એનો જન્મ લીધેલો? આ બહુ વિચારીએ તો સ્વામીશ્રી આવી સંપ્રદાયવિરોધી વાત સ્વપ્ને પણ ન કરે. આ તો મોચી દરજી ખેડા વિગેરે અસ્પૃશ્ય અંત્ય જાતિ ભેગી થઈ પોતાનો મહિમા મૂર્ખવર્ગમાં વધારવા સ્વામીના ખોટા નામથી વાતો જુદી જોડી કાઢી છે એમજ માનવું જોઇએ ઇતર જાતિનો મહિમા કહેવાની પણ કાંઇ મર્યાદા તો હોવીજ જોઇએ 'વૈષ્ણવમાં જાતિબુદ્ધિ ન કરવી' એવું વચન લઇને વર્ણધર્મની અવગણના કરવાનો શ્રીજીનો કે મહામુનિજનોનો વિચાર ન હતો આવી વાતોનો બધો ભાર સ્વામી માથે આરોપવામાં આવે તો સ્વામીની શી અવદશા થાય? તે કોઇ વિચારશે કે? આવી વિધિ અજ્ઞકની વાતો સ્વામી નજ કરે એ સિદ્ધાન્ત છે કદાચિત્ કહે તો પણ તે પ્રમાણપદને યોગ્ય તો નજ થાય એ પણ સિદ્ધાન્તજ છે. આ વાતુની વાતનું વિવેચન ન કરીએ એટલું ઓછુંજ છે

વળી આ પણ એક વાત જાગાની મોટાઇ માટેજ જોડી કાઢેલી તદ્દન જુઠી છે પ્ર ૩ની વાત ૧૧૫ "એકવાર તદ્રૂપાનંદસ્વામીએ કહ્યું કે-મૂર્તીમાં રાધાકૃષ્ણ અને હરિકૃષ્ણ મહારાજને બોલચાલ થાતી હતી ને હું ગયો તે હરિકૃષ્ણ મહારાજને રાધિકાજી કહે કે આ બધા તમારા કહેવાય છે, તમારા પ્રતાપે પૂજાય છે, પણ ભજન અમારૂં કરે છે અને અમારા જેટલો તમારામાં ભાર નથી તે કેટલાક સાધુ હરિભક્ત પગે લાગતા નથી તેમને જોઇને કહે કે જુઓ અમારા તરફ કેવો ભાર છે? પછી હરિકૃષ્ણમહારાજની મૂર્તિએ મંદિરમાં જાગાભક્ત ઉભા હતા તેની સામી આંગળી કરી કહ્યું જે આ જે અમારા એકાંતિકધારી ખરા ભક્ત છે તે તો તારા સામું જુએ પણ નહિ તો ભજન તો શું કરે? એ તો ગોલોકના બધા ભેગા થયા છે તે અમારા કરતા તમારામાં વધુ માન માને" વિગેરે

આ અસત્ય વાત રાધાકૃષ્ણને ઉતારી પાડવા અને જાગાનો તેથી મોટો મહિમા જણાવવા કેવી ઉપજાવી કાઢી છે કયા ગુણાતીતાનંદ, કયા તદ્રૂપાનંદ, કયા મૂર્તી, કયા રાધાકૃષ્ણ અને કયા હરિકૃષ્ણ અને ક્યાં ગયા હરિકૃષ્ણનો મહિમા, ક્યાં જાગોભક્ત, કેવું "ઉંટ પાડાને આખતો તેનો ન મેળે દાખતો

એના જેવું જોડી કાઢયું છે. શું રાધાકૃષ્ણને અને હરિકૃષ્ણને મૂળીમાં સાથે રહીને એવો સંવાદ કરવા પધરાવ્યા હશે ?'મૂળીમાં સંવાદ થયો તો જુનાગઢમાં કેમ ન થાય ?. જુનાગઢમાં રાધારમણ અને હરિકૃષ્ણ પધરાવેલા છે. આવો સંવાદ થાય એ તો પરસ્પર બહુજ કલેશ કુસંપ કહેવાય. એમની તકરારનો નિવેડો લાવે પણ કોણ ? વડતાલમાં રાધાકૃષ્ણ સાથેજ હરિકૃષ્ણને પોતે પધરાવ્યા છે તે શું એવો સવાદજ કર્યા કરતા હશે ? આ બધી વાત કેવળ જાગાની જુદી જડમોટાઈ માટે જોડી કાઢી છે. આ ઉપરથી ફક્ત રાધા પ્રત્યેનો આ બંડમંડળીનો દ્વેષજ તરી આવે છે. જાગાભક્ત રાધાનાં દર્શન ન કરતા અને તેની નિંદા કરતા હતા આ વાતને પુરતો ટેકો મળે છે. આ મોચીમંડળી રાધાની હદ ઉપરાંત નિંદા કરતી. દર્શન વખતે રાધાનાં દર્શન ન કરતી અને અધની પેઠે આંખ્યો મીચી જતી હતી. કોઇ એક અસુરે તો પૂજાની રાધાની ચિત્રમૂર્તિ ઉપર મેંશ પણ ચોપડવાનું પાપકર્મ કરેલું. આ ઉપરથી મોટી ખટપટ થએલી અને એ લીધા વિગેરે અસુરને સંપ્રદાય બહાર પણ કાઢેલા. આ બંડીયા મંડળમાં આ વાત એમજ અદ્યાપિ અનુવર્તે છે. જાણે રાધા સાથે કૃષ્ણના દ્રોહ માટેજ બધી આસુરમંડળી ફરીથી જન્મી હોય એવુંજ બધુ વર્તન ઉઘાડુ છે. કયાં સંપ્રદાયનાં વચનામૃત સત્સગિજીવન શિક્ષાપત્રી વિગેરે શાસ્ત્રો અને કયાં આ આસુરી વાત ? તેજતિમિર જેટલું અંતર છે. સ્વામીને તો રાધારમણદેવના મહાંત સેવક શ્રીજીએ નીમ્યા હતા; એટલે એ તો એવી વાત કરેજ નહિ. આ તો તેમના નામે ઠગી ખાનારા, તેમનુંજ ખરાબ દેખાડનારા નિમુખોએજ જોડી કાઢેલી નક્કી છે. રાધાકૃષ્ણ કોણ ? અને હરિકૃષ્ણ કોણ ? એ બધુ વિવેચન આગળ આવશે. આ બનાવટી વાત મૂળીવાળા તો જરૂર જાણતાજ હોવા જોઇએને ?

વળી પ્ર. ૩ ની વાત ૧૮૦ "ને દેશકાળ ન લાગે એવા મનુષ્ય ઝાઝા મળે નહિ. એ ઉપર પ્રાગજીભક્તની વાત કરી જે અમારા સ્વરૂપની પ્રકરતી કરવા ઘણી ઉપાધી સહન કરે છે. સત્સગમાં કુસંગીએ તેનું બહુ અપમાન કર્યું પણ તિરસ્કારને ન ગણતા ઉઘાડે છોગે મૂળ અક્ષર અમને કહ્યા. તે પવિત્રાનંદ સ્વામીને કાનમાં કહ્યું કે આ સ્વામીને મૂળ અક્ષર સમજી નિષ્ઠા કરશો તોજ અક્ષરનું સાધર્મ્યપણુ આવશે ને મહારાજની સેવામાં રહેવાશે. નહિ તો રખડશો. આવી સાચી વાત એવા મોટેરાને બીજાથી ન કહેવાય. પણ આને તો હરેક પ્રકારે બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રવરતાવવાનુંજ તાન. તે આ કોહાનનો ધાબો નાખના બોલે અને અમે પાસે ઉભા હઇએ ને અમારા સામા હાથ ધરી બીજાને બતાવે ને કહે જે 'આની મરજી વિના રે કોઈથી તરણું નવ તોડાય, આ વિના જાણજો રે બીજા માયિક સર્વ આકાર' તે કેટલાકને એ ન રૂચે. પણ અમારૂં તેના ઉપર અપાર હેત તે ઉઘાડા અહીં તો કોઇ બોલતા નથી, પણ બીજા ધામી રહ્યા છે પણ અમારો તેમના ઉપર બહુ રાજીપો છે અને તે અમને સર્વોપરી અનાદિ મૂળ અક્ષર સમજે છે. એટલે અમારાથી મોટા એક મહારાજ છે ને બીજા અને આ મૂર્તિનુંજ ભજન કરે છે. અક્ષરધામમાં કર્તુમકર્તું ને અન્યથાકર્તું શક્તિ છે. એવી છવમાં નિષ્ઠા અમારા કહેવાથી થઇ ગઈ છે, જેથી તેમને પણ એમ છે કે આગી વાત પ્રગટ પ્રમાણ મમજીને પ્રવર્તાવવી તેજ પરમ એકાંતિક ભક્તિ છે...અમે તેને વાડીમાં એકવાર કહ્યું કે અમે મૂળ અક્ષર છીએ એમ તમે સૌને કહો. પછી તેણે કહ્યું જે હું જાને વંચાવાનું તે મારો ભાર ન પડે, પણ કાંઈક ઐશ્વર્ય આપો તો મને પણ એમ ન્દે છે કે સૌને મારા

ભરાઈ ગયો ને તેમાં અમને જેમ મૂર્તિમાન ઉભા હતા તેમજ એવા પ્રકાશને મધ્યે દીઠા. અમે કહ્યું કે કેમ છે? પછી તે કહે બહુ આનંદ છે. તે વખતથી તેની નિરાવરણ દૃષ્ટિ થઇ ગઇ" વિગેરે.

આ આખી વાત જાગાના જેવાજ પ્રાગાના મહિમા માટે જુઠી જોડી કાઢી છે. સ્વામી પોતે પોતાના મહિમાની આવી વાત કરી શકેજ નહિ. તેવી સ્થિતિ શક્તિ કે સમય ન હતો. આ તો વડતાલાંએ પોતાના મહિમા માટે જેમ ફાવે તેમ પાછળથી સ્વામીને નામે ગોઠવી કાઢી હશે. સ્વામીએ એવું શું વિમુખ ઐશ્વર્ય આપ્યું હશે કે સત્સંગમાં અનેકવાર અપમાનનો પાત્ર થયો અને છેવટે સંપ્રદાયથકી વિમુખ થયો. ઓરડામાં એકાંતે આપેલા ઐશ્વર્યનો પ્રતાપ તો આવો અવળોજ નીકળ્યો ને? સ્વામીને ઐશ્વર્ય આપવાનું કે હેત કરવાનું પાત્રજ પ્રાગા સીવાય બીજુ કોઇ શિષ્યોમાંથી નહિજ મળી આવ્યું હોય કે શું? સ્વામીના મૂળ અક્ષરપણાનું જ્ઞાન દુરાગ્રહથી પ્રવર્તાવીને પણ તેને અંતે તો વિમુખપદજ મળ્યું. આને અક્ષરજ્ઞાન કહેવું કે અનક્ષરજ્ઞાન? નિરાવરણ દૃષ્ટિવાળાને આ બધો અનર્થ કેમ જાણવા જોવામાં નહિ આવ્યો હોય? આને બ્રહ્મજ્ઞાન કહેવું કે ભ્રમજ્ઞાન? આવી વાત સ્વામીએ કરી હોય તો તે કેટલા દોષના પાત્ર સ્વામી થાય એજ શિષ્યોએ વિચારવાનું છે. આ તે વાત કે વડતાલાંની વાયડી વેવલઇ?

વળી પ્ર. ૩ની વાત ૨૩૮ "ગોંડલના દેવરાજ કડીયાની વાત કરી જે તેના આગળ **રાઠોડ લાધાભક્તે મહારાજના સર્વોપરીપણાની વાત કરી** ત્યારે થાપટ મારી તે એને ન ગમ્યું" આ વાત રાઠોડ લાધાભક્તના મહિમા માટે ગોઠવી કાઢી છે. શું રાઠોડ સીવાય બીજા કોઇ સ્વામી પાસે વાત કરનારજ ન હતા? આ લાધાભક્ત મોચીમંડળમાં અગ્રેસર હતા અને વિમુખ થએલી પ્રકાશપુરીમાં પણ પ્રમુખ હતા એમ કહેવાય છે.

વળી પ્ર. ૩ની વાત ૨૪૮ "સુણોભક્ત અંધારે સોઇ લઇ આવે, તેની વાત કરી છે જે મહારાજને પ્રતાપે નિરાવરણ દૃષ્ટિ થઇ હતી" આ ભક્ત પણ એક જાગા પ્રાગા લાધાની મંડળીના જણાય છે. નિરાવરણ દૃષ્ટિ કોને કહેવાય અને તેવી દૃષ્ટિવાળાની કેવી સ્થિતિ હોય તેનું તો કશું ભાનજ ન હોય અને કેવળ લવરીજ શિખ્યા હોય તેની આ તુચ્છ વાત હોય એમ જણાય છે.

પ્ર. ૩ની વાત ૨૫૧ '**આ પ્રાગજી ભક્તની વાતને સાંભળીને જે કોઇ એનો દ્રોહ કરે છે તેના ઉપર મહારાજનો કોપ થાશે તેથી એવાના અંતરમાં સુખ નહિ રહે અને અતિ ક્લેશને પામશે**' આ વાત પણ પ્રાગજીના પામર વખાણ કરવા જોડી કાઢી છે. બધા મહારાજનો કોપ તો તેની ઉપર થયો સંભળાય છે અને તેથી પ્રાગજીના અંતરને સુખ નહિ આવતાં અતિ ક્લેશને સ્વયં પામ્યો છે. એમ બધુ અવળુંજ બન્યું છે. છેવટે વિમુખના કાગળો લખાયા હતા એ શું થોડો ક્લેશ કહેવાય?

પ્ર. ૩ની વાત ૩૦૩ "સાચી વાત હોય તે સમજાણી તો નિધડક રહેવું. જેમ આ પ્રાગજીભક્ત અમને અક્ષર કહે છે પણ તેનું કેટલાક માનતા નથી પણ **અંતર્યામીપણું આવ્યા પછી ઘણો સમાસ કર્યો છે**" આ વાત પણ પામર પ્રાગજીના મહિમા માટે નિધડક જુઠી જોડી કાઢી છે. સર્વની અંદર રહીને નિયમન કરવાપણું તેને અંતર્યામિપણું કહે છે. આ તો એક પરમાત્મામાંજ સંભવે બીજામાં નહિ. મૂળ સ્વામીમાંજ તે સંભવિત નથી તો શિષ્યને શું આપે? 'મૂળં નાસ્તિ કુત: શાખા.' આ તો પારમેશ્વરી મોટાઇ નિરવાધિક કહેવાય. જો સ્વામીને પ્રાગા

વળી પ્ર. ૬ ની પ્ર. ૩ વાત ૧૭ 'આ બે જણ હું કહું એમ કરે છે તો ત્યાંના તેને વિમુખ જાણે છે' આ વાત પણ જાગા પ્રાગાની સરસાઇ અને બીજાની હલકાઇ માટે જોડી કાઢેલી કઢંગી છે. શું સ્વામીનો કોઇજ અંગસેવક કહે તેમ કરનારો જુનાગઢમાં નહિજ હોય? શું આ બે નકામા નીચ અનુપયોગીજ સ્વામી કહે તેમ કરનારા હશે? આ કેવી વિમુખી વાત? વાતો ગોઠવનારા જ્યાં પોતે હોય ત્યાં શા માટે કશી મણાજ રાખે?

પ્ર. ૬ ની પ્ર. ૫ વાત ૨૦૬ **'પ્રાગજી બહુ સારાં વચનામૃત** ગોતી કાઢે છે ને **બહુ સારી વાતુ કરે છે તે ઉપર અમારો બહુ રાજીપો છે'** આ વાત પણ અનેક અર્થસૂચક છે. વચનામૃતમાં સારાં નરસાં એવો ભેદ પાડી શકાય નહિ તેને મનસ્વી રીતે પાડ્યાનો આ એક પુરાવો છે. જેમાં સંતનો કે અક્ષરનો મહિમા આવે એ વચનામૃત સારાં અને બીજાં નહિ સારાં એમ મનસ્વી માનીને, એવા સંત કે અક્ષર આ સ્વામી છે એવી ગોઠવી કાઢેલી વાયકી વાતુ કરતા હશે તેથી સ્વામી બહુ ફુલાઇ જઇને બહુ રાજીપો કહેતા હશે. આમાં **'परस्परं प्रशंसन्ति अहो!! रूपाण्यहो!! स्वराः'** એના જેવાં વિમુખી વખાણ સીવાય બીજો કશો સાર અર્થ નથી. બહુ સારાં વચનામૃત ગોતી કાઢયાં અને બહુ સારી વાતુ કરી અને બહુ રાજીપો મેળવ્યો, એનું ફળ તો છેવટે સંપ્રદાયથકી વિમુખ થવામાં પરિણમ્યું. આને સારાં વચનામૃત કહેવાં કે નરસાં? સારી વાતુ કહેવી કે નરસી? સ્વામીનો બહુ રાજીપો કહેવો કે કુરાજીપો? વચનામૃતમાં સારાં નરસાં મનસ્વી કરવા ગયા એનુંજ આ મહાપાપ લાગ્યું કહેવાય. સ્વામીની દષ્ટિએ પ્રાગા સીવાય વચનામૃત વાંચનારો કે વાતુ કરનારો કે રાજીપો મેળવનાર બીજો કોઇ શિષ્ય નહિજ હોય કે શું? અસ્તુ. ગપ્પાંમાં બીજુ સાર હોયજ શું?

પ્ર. ૬ ની પ્ર. ૫ વાત ૩૮૨ "સ્વામી કહે **જીવ બાંધવામાં જોગેશ્વરદાસજી જાગાભક્ત** લાધાભાઇ કલ્યાણભાઇ છે" વાત ૩૮૭ "પછી સંગ કરવાનુ કહ્યુ **તેમાં પ્રથમ જાગાભક્તનું કહ્યું. તે પછી બીજાં નામ લીધાં"** આ વાતમાં જીવ બાંધવા યોગ્ય અને સંગ કરવા યોગ્યની ગણતીમાં જાગાભક્તને મુખ્ય ઠરાવ્યા છે. આ તો હીંગોરે હીમ ઠર્યા જેવી વાત છે. શું સ્વામીના શિષ્ય ત્યાગિવર્ગમાં જાગા સીવાય બીજો કોઇ મુખ્ય સમાગમ કરવા યોગ્ય નહિજ હોય? નીચ પોતાની મોટાઇ અને ઉચ્ચ બીજાની હલકાઇ માટે કેવી વાત જોડી કાઢી છે તેનો આ એક સારો નમુનો છે. પોતેજ જ્યાં વાતો ગોઠવનારા હોય ત્યાં શા માટે બાકી રાખે? આથી આખા સંપ્રદાયની અવગણના શું નથી થતી?

પ્ર. ૬ ની પ્ર. ૫ વાત ૩૯૫ 'કોઇકે સ્વામીને કહ્યું **જે આ પ્રાગજીને તમે ઐશ્વર્ય આપ્યું તે છકી ગયો માટે** શેખજીની પેઠે કરો. ત્યારે સ્વામી કહે આ હોટ બોડીયું નથી **આ તો પાતાળે પાયા છે, ખરા રાજીપાનું ફળ છે"** આ વાત તો અતિ વિસ્મયનીય છે. પ્રાગજીને ઓરડામાં એકાંતે લઇ જઇને શું ઐશ્વર્ય આપ્યું હશે તે તો તે બે જણાજ જાણે. બીજો કોઇ સભ્ય સાક્ષી ન હતો. સ્વામીના મૂળ અક્ષરપણાની એકદેશી વિમુખી લવરી સીવાય બીજું કાંઇ ઐશ્વર્ય જણાયું નથી. પોતે વદવાયુ અછકેલી જાતિ અને વળી એવી છકેલી લવરી કરવા શીખ્યા તેથી કોઇએ સ્વામીને ઐશ્વર્ય પાછુ ખેંચી લેવાની ફરીયાદ કરી. પણ સ્વામીએ તેમ નહિ કરતાં પાતાળમાં પાયાવાળો બહુ રાજીપો જણાવ્યો. ઐશ્વર્યનું કે બહુ રાજીપાનું ફળ તો જ્યાં ત્યાં દાડદાડ થઇ છેવટે સત્સંગથી વિમુખ થવા એજ સર્વને જોવામાં આવ્યું છે. જો કે મૂળમાં આપવાની શક્તિ પણ ન હતી તેમ અપાય એમ પણ નથી તેમ આપ્યું પણ નથી

તથાપિ માની લઈએ કે કાંઈ આપ્યું હશે પરંતુ છકમાં આવવાથી શેખજીની પેઠે એવી પણ લીધું હોય અને તેથીજ બની અવળી દશા વિમુખ સુધીની થઇ હોય તો પણ કોણ જાણી બેઠું છે વિષમ ફળથી ઉપરનું અનુમાન થઇ શકે. પાતાળમાં નાખેલા પાયાને પણ હચમચાવી મુકે એવા ઘણા સમર્થ મળી આવ્યા છે એમ પણ સ્પષ્ટ થાય છે આને ખરો રાજીપો કહેવો ? કે ખરાબ રાજીપો કહેવો ? કાર્ય ઉપરથી કારણનું અનુમાન કરી શકાય છે

વળી પ્ર ૨ ની પ્ર. ૨ વાત ૧૮૯ 'પાળાએ સ્વામીને પગે લાગીને કહ્યું કે અમે તમારો **સમાગમ કરીએ છીએ તે માટે અમને હેરાન કરીને મંદિરમાંથી કાઢવાનું કરે છે તેનું શું કરવું ? સ્વામી કહે આહિં તો મેં બોલાય નહિ ..ત્યારે રત્નાજી કહે મને** કોલ દ્યો, તો કહે તને તો છેજનાં', પછી કોલ દીધો" આ વાત પણ અનેક અર્થની સૂચક છે. સ્વામીનો સમાગમ કરનાર પાળા સીવાય બીજા કોઇ સાધુ વિગેરે નહિજ હોય કે શું ? મંદિરમાંથી વિમુખ કરી કાઢી મુકેલા પાળા રત્નાજી લાધોજી વિગેરેજ જણાય છે કર્તુંમકર્તું અને અન્યથાકર્તું શક્તિ સુધીનો પારમેશ્વરી મહિમા ગાનાર પાળાઓનું કશુંજ ધોળકું સ્વામીએ તો ધોળ્યું નહિ છેવટે બીચારા બહાર નીકળી હેરાન હેરાન થઈ મરી ગયા પાળાઓને સમાગમનું ફળ તો બહુ સારૂ વિમુખ થવા સુધીનું ઇનામ મળ્યું

રણછોડભક્ત કરશનજી બામ વિગેરેનાં અટકો કેટલાગો વિગેરે પણ પ્રવર્તેલું જાહેર જોવામાં આવે છે. ઉપરનાં કાગળોને સીધેજ તે તે મમગે ઘણાને વિમુખ કરી સંપ્રદાયથી કાઢી મુકયા છે. પ્રાગજીને વિમુખ કરી કાઢી મુકવાની વાતને તેમના શિષ્ય ઉત્તમરામે સ્વા. ના. પ્રકાશ માસીકના વર્ષ ૨ અંક ૧૦ પાન ૨૩૪ ઉપરના લેખમાં "ભગતજી" મહારાજને તથા શામજીભાઈને સત્સંગમાંથી વિમુખ કર્યાના કાગળો ફેરવી જુનાગઢથી ભગતજીને વિદાય કરતાં એક સાધુએ ઝેરનું ભાથું કરી આપ્યું" આવા શબ્દોમાં કહે છે. તથ જુનાગઢમા પ્રાગજીને ઝેરનું ભાથું કરી આપે એવા પણ સાધુ હોવાનું આથી જણાય છે. આ ઉપરથી જુનાગઢમાંજ ગુણાતીતાનંદના વિરોધી સાધુઓ હોવાનું નિશ્ચિત થાય છે. વિમુખ કરી કાઢી મુકવાનું ખરૂ કારણ તો ઉપરનું શુષ્ક નિરક્ષર જ્ઞાનજ હતું આ જ્ઞાન નામના અજ્ઞાનની ઉપાધિઓ એટલી ન કહેવાય. કહેવાની વાત એટલી છે કે, જેમાં ઉપર કહ્યા એવા કેવળ ક્ષુદ્ર જાગા પ્રાગા વિગેરેના મહિમાવાળાં અન્ય ગપોડાંનીજ ગોઠવણી છે એવી વાતોની પ્રમાણતા સંપ્રદાયની દૃષ્ટિએ લેશથી પણ હોઈ શકે નહિ. સંપ્રદાયનાં માન્ય પુસ્તકોથકી વિરૂદ્ધ વિમુખ માન્ય વાતો પણ વિમુખજ છે. આ રીતે આ કારણથી પણ વાતોનું અપ્રમાણ્ય સુસ્થિર થાય છે એટલે સંપ્રદાયનો કોઈપણ અર્થ આપવામાં આ વાતો લેશથી પણ પ્રમાણ તરીકે સ્વીકારી શકાય નહિ એટલુંજ તત્વ છે.

આ એક મુખ્ય બાબત તો સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી બહુજ વિચારવા જેવી છે શિક્ષાપત્રીમાં શ્લોક ૧૦૪થી ૭૧ સુધી અને પરમાત્મા આ ત્રણ તત્ત્વો સર્વેએ અવશ્ય જાણવાના જણાવ્યાં છે, તેને માટે શાસ્ત્રોની આવશ્યકતા હોવાથી શ્લો ૯૩ થી ૯૫ સુધીમા અભીષ્ટ વેદાદિ આઠ સચ્છાસ્ત્રો ગણાવીને, તેમા જે વિશેષ સમજવાનો છે તે પણ શ્લો ૯૬ થી ૧૦૭ સુધીમા નિરૂપણ કર્યો છે. સંપ્રદાયની પુષ્ટિ માટે મુખ્ય ગ્રંથ સત્સંગિજીવન છે. શિક્ષાપત્રી એની અંદર આવી જાય છે. શ્રીહરિની વાર્તાઓનો ચાર સદ્ગુરૂઓએ સંગ્રહ કરેલો તે વચનામૃત છે. આ ગ્રંથો થયા પછી બીજા પણ કેટલાક ગ્રંથો સંસ્કૃત પ્રાકૃત થયા છે, પણ આ ગ્રંથો ઉપરના મુખ્ય ગ્રંથોને અનુસરીને હોવા જોઈએ. જો વિરૂદ્ધ હોય તે પ્રમાણભૂત મનાય નહિ. વિવાદગ્રસ્ત વસ્તુનો છેવટે નિર્ણય તો ઉપરના પ્રાથમિક પ્રામાણિક પ્રબન્ધોથીજ થાય. આજ પ્રમાણે સત્સંગિજીવન વચનામૃત વિગેરે પ્રબન્ધોમા પ્રતિપાદન કરવામા આવ્યુ છે. આનું ઉલ્લંઘન કોઈપણ સંપ્રદાયનુયાયી કરી શકે નહિ. આના અનુસંધાનથીજ સત્યો સદર્થ સમજવાનો છે.

જેનાથી સાંપ્રદાયિક સઘળો સદર્થ સિદ્ધ કરી શકાશે, નિઃશ્રેય સંપાદન કરવાનુ છે એવા શ્રીજીઅભિમત વેદાદિ આઠ સચ્છાસ્ત્રો અને સંપ્રદાયના મુખ્ય શાસ્ત્ર સત્સંગિજીવન શિક્ષાપત્રી વચનામૃત વિગેરેની પણ જે તે પ્રકારે ઘણી નિંદા વાતોમા નાસ્તિક લોકોની પેઠે ઉતારી કરવામા આવી છે. આ બધુ નિંદ્ય કર્મ કરવાનુ ખરૂ કારણ તો ઉપરના પુસ્તકોમા પોતાના ગુરૂનો મહિમા નહિ મળી આવવાથી તેને નીચે ઉતારી પાડીને, પોતાની બધી ગોઠવણીવાળી વાતોનો વિશેષ મહિમા વર્ણવીને તે દ્વારા ગુરૂ શિષ્યનો ઉન્મત્ત મહિમા પ્રસારીને સર્વથી મોટુ માન મેળવવુ એજ છે. આ બાબતમા સંપ્રદાય વાડુ અજાણ્યો હોવાથી જણાવાની જરૂર લાગીને આ બાબત ઉપયોગી કરવામા આવ્યો છે.

સત્સંગિજીવન કે જે ભાવિ મનુષ્યોના હિતનો એકાંતે વિચાર કરતા દયાનિધિ શ્રીહરિએ સ્વમહિમા કરવાનો નિર્ધાર કરીને શતાનંદ મહર્ષિને દિવ્યદર્શી જ્ઞાન આપીને કરાવ્યો છે અને જેનો મહિમા

સર્વગ્રંથશિરોમણી તરીકે માહાત્મ્યમાં મુક્તાનંદમુનિએ ગાયો છે અને સત્સંગિઓનું જીવન હોવાથી 'સત્સંગિજીવન' એવું નામ પણ જેનું સાર્થક છે એમ એમાંજ સ્વયં શ્રીહરિ કહે છે અને જેને મુખ્ય પ્રમાણ તરીકે માન્યા વિના છુટકોજ નથી અને વળી બંડીયા વિમુખો પણ જેનું પારાયણ પાખંડથી વિધિવિહીન કરે છે આવા આ મુખ્ય ગ્રંથને પણ બહુજ ખરાબ રીતે ઉતારી પાડવામાં આવ્યો છે.

પ્ર. ૩ ની વાત ૮૭ "આપણા સંપ્રદાયનો મુખ્ય ગ્રંથ સત્સંગિજીવન છે, તેમાં શ્રીકૃષ્ણ એજ મહારાજ છે એમ લખ્યું છે...હવે બીજી રીતે શ્રીકૃષ્ણ જેવા કેમ કહેવાય? વળી તે ઉપર ગોપાળાનંદ સ્વામીએ વાત કરી હતી જે ત્યારે સત્સંગિજીવન લખવા માંડયો ત્યારે દીનાનાથે અને બીજા કેટલાકે મળી મહારાજને કૃષ્ણ જેવા લખવા માંડયા, ત્યારે નિત્યાનંદ સ્વામી કહે મહારાજને કૃષ્ણ જેવા કહેવાયજ નહિ. એમ સાત દિવસ સુધી વિવાદ થયો. પછી મહારાજે નિત્યાનંદ સ્વામીની ડોકમાં હાર નાખી બહુ પ્રશંસા કરીને કહ્યું જે ઉપાસક હોય તે આવા જોઇએ જે અમારા ફેરવ્યા પણ કોઈ પ્રકારે ન ફરે. પછી નિત્યાનંદ સ્વામીને મહારાજે કહ્યું જે તેઓને એમ લખવા દીયો અને હું સર્વોપરી અવતારમાત્રનો અવતારી છું તે એનો લખ્યો કૃષ્ણ તેવો નહિ થાઉં અને લખ્યું સર્વે ગ્રંથમાં પડયું રહેશે. અને હું જેવો છું તેવો સત્સંગમાં પ્રસિદ્ધ થાઇશ...તેમ અમને પણ સત્સંગિજીવનમાં કૃષ્ણ જેવા લખે છે તે ગ્રંથમાંજ રહેવાનું છે અને અમે જેવા છીએ તેવા સત્સંગમાં પ્રસિદ્ધ થાશું. માટે એ હમણા ભલે લખે એમ મહારાજે નિત્યાનંદ સ્વામીને કહેલ છે તે વાતું સૌ જાણે છે. આવો મહારાજનો અભિપ્રાય અને રહસ્ય જાણતા નથી ને પૃથા પૃથા કુટે છે ને સત્સંગિજીવનને બાઝી પડયા છે, પણ તે ગ્રંથથી તો મહારાજના સ્વરૂપનો દ્રોહ થાય છે, માટે આપણે તો મહારાજ જેવા છે તેવા મહિમાવાળું શાસ્ત્રજ મુખ્ય રાખવું તે વેદરસ અને જુનાં વચનામૃતમાં બહુ પુરુષોત્તમપણું નિરૂપણ કર્યું છે તેથીજ મહારાજના સ્વરૂપની આગળ પુષ્ટિ થાશે અને આ ગ્રંથમાં શુકાનંદ આદિએ ભેળસેળજ ઘાલી છે તે અમે જ્યારે સાંભળ્યો ત્યારે જાણ્યું જે ગ્રંથ બહુ બગાડયો અને અમને વિચાર થયો જે આ ગ્રંથમાં મહારાજનું સર્વોપરીપણું ક્યાંઇ આવ્યું નહિ. પછી અમે બ્રહ્મચારી અચિંત્યાનંદજી પાસે ગ્રંથ કરાવ્યો ને મહિમા ચરિત્ર સંપૂર્ણ નંખાવ્યું. એ ગ્રંથ હરિલીલાકલ્પતરૂ ગ્રંથ કર્યો ત્યારે અમે ઘણુ રાજી થયા છીએ." વિગેરે.

આ વાતમા સંપ્રદાયનો મુખ્ય ગ્રંથ સત્સંગિજીવન છે અને એમાં શ્રીજીએજ પોતાનો શ્રીકૃષ્ણ સાથે સર્વથા અભેદ વિવાદને અંતે પણ લખાવ્યો છે એમ પણ સ્વીકારીને, તેને ઉડાવી દેવા ગ્રંથને પણ ઉતારી પાડવાની બધી કુયુક્તિ ગોઠવી કાઢી છે. શ્રીજીએ લખાવેલી બાબતમા કોઇને સંશય કરવાનો કે અન્યથા કરવાનો બીલકુલ અધિકાર નથી ગ્રંથ લખવા માંડયો ત્યારે લખનાર સાથે નિત્યાનંદજીને સાત દિવસ વિવાદ થયાની વાત કોઇ પ્રામાણિક શાસ્ત્રમા કે તેમની વૃદ્ધ પરંપરામાં પણ નથી. આવી કલ્પિત વાત પણ ગોપાળાનંદમુનિ માથે આરોપી દેવાનું પણ કાવતરું કર્યું જણાય છે. શ્રીજી સ્વયં જ્યાં લખાવનાર હોય ત્યાં બીજાને કલ્પના કરવાનો અવસરજ ન હોય. ગ્રંથકર્તા તો શતાનંદમુનિ છે એમ ગ્રંથમાંજ બહાર છે તેને પણ મૂળથીજ ઉડાવી દેવાની ઉન્મત્તતા કરી છે. સંપ્રદાયમા પંડિત તરીકે નિત્યાનંદજી પ્રમુખ હતા તેમને જો એવો વિવાદ થયો હોય અને એ વાતને પંડિત ગોપાળાનંદજી કરતા હોય તો આ બે જગ્યાએ સ્વીકા

હરિદિગ્વિજય શાંડિલ્યસૂત્ર ગીતાભાષ્ય આદિકમાં શ્રીકૃષ્ણથકી શ્રીહરિની જુદાઇજ વર્ણવી હોય. એવું તો કશું જોવામાં આવતું નથી. ઉલટું બન્ને વચ્ચે પ્રમાણ યુક્તિથી અભેદજ વર્ણવેલો જોવામાં આવે છે. આ ઉપરથી કદાચન્ એમ સંભવી શકે કે—બીજાએ શ્રીકૃષ્ણથી કાંઇક ન્યૂન લખવાનું કહેતા હોય ત્યારે નિત્યાનંદજીએ શ્રીકૃષ્ણથી અન્યૂન લખવાનું કહ્યું હોય. એટલે આવો વિવાદ કદાચિત્ સંભવે ખરો, કેમકે સંપ્રદાયના બધા ગ્રંથોમાં એવીજ એકજ ભાતની શૈલી જોવામાં આવે છે. (આ બધુ આગળ બતાવવામાં આવશે) તો આ આખી વાત ઉટાંગ ગોઠવી કાઢી નિશ્ચિત થાય છે. સત્સંગિજીવનમાં જેમ શ્રીકૃષ્ણને પરંબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ સર્વોપરી સર્વાવતારી લખ્યા છે તેમજ શ્રીહરિને પણ લખ્યા છે. એટલે કોઇપણ અંશે ન્યૂન લખ્યા નથી. એટલે જેવા પોતે હતા એવાજ ગ્રંથમાં લખાયા છે અને એવાજ સત્સંગમા પ્રસિદ્ધ થયા છે. એટલે પ્રથમાં લખેલું કશું પડ્યું રહ્યું નથી. બંડ કુસંગમાં બીજી રીતે લખાયા હોય અને બીજી રીતે પ્રસિદ્ધ થયા હોય તેનો શુદ્ધ સંપ્રદાય સાથે કશો સંબન્ધ નથી. મહારાજનો મહિમા અને રહસ્ય જેવો ગ્રથમાં લખ્યો છે તેવોજ બધા અનુયાયીઓ જાણતા હતા અને જાણે છે. ફક્ત બંડીયા જાણતા નથી અને અવળી આસુરી વાત કરે છે. સપ્રદાયની પૃથાને અને સત્સંગિજીવનને અનુયાયીઓએ તો બાઝીજ પડવું જોઇએ. એથીજ આત્યંતિક કલ્યાણ થાય છે. પૃથાને ન બાઝે અને સત્સંગિજીવનને ન બાઝે તો પછી બાઝવુ કોને ? સત્સંગિઓના અવલંબન માટે તો પૃથા અને સત્સંગિજીવન શ્રીહરિએ કરી આપ્યો છે. પૃથાને અને સત્સંગિજીવનને કોણ ન બાઝે વળગે ? તો જે સંપ્રદાયવિમુખો હોય એજ. જેનુ સંપ્રદાયમાં નામ નિશાનજ નથી તેમ પ્રામાણ્યજ નથી એવા વેદરસ અને જુના વચનામૃતને મુખ્ય શાસ્ત્ર કહેવુ અને સત્સંગિજીવનને ગૌણ કહેવુ એ તો સપ્રદાય બહિષ્કૃતોનુ નાસ્તિક નિંદ્ય અપકૃત્ય છે. સત્સંગિજીવનથી મહારાજના સ્વરૂપનો દ્રોહ થતો હોય તો પછી એવુ શાસ્ત્ર રચવાની શ્રીજીને જરૂરજ શી ? શ્રીજીએ તો યથાસ્થિત સ્વસ્વરૂપ સમજવા એજ શાસ્ત્ર રચ્યુ હોવાથી તેનાથી દ્રોહ થતો નથી પણ બહુ મહિમા સમજાય છે. આ તો નાસ્તિકની દૂષિત દૃષ્ટિએ વિપરીત જણાય છે. વેદરસ અને જુનાં વચનામૃત આ એજ મહારાજના મહિમાવાળાં મુખ્ય શાસ્ત્ર ઠરવ્યું, તે ઉપરથી ઉઘાડુ થાય છે કે તેમને મતે શિક્ષાપત્રી તથા વચનામૃત પણ મુખ્ય શાસ્ત્ર નથી. ૨૬૨ વચનામૃત મુખ્ય શાસ્ત્ર નહિ અને જેનો કશો પત્તોજ નથી એવાં હેય વચનામૃતોને મુખ્ય શાસ્ત્ર ઠરવ્યું આ કેવી વિચિત્ર વિમુખી વાત ? વિદ્યમાન વચનામૃતોમા શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીહરિનો અભેદ સ્પષ્ટ વર્ણવેલો હોવાથી તેનો પણ અહીં અનાદર કર્યો જણાય છે. પુરુષોત્તમપણુ તો શાસ્ત્ર રીતે સત્સંગિજીવનમા બહુધા વર્ણવ્યું છે, વર્ણવવાની રીતિ જે બંડીયાએ નવી નિંદ્ય ગોઠવી કાઢી છે તે નહિ હોય તેથી પુરુષોત્તમપણુ નથી નિરૂપ્યુ એમ લવરી કરતા હશે

શુકાનંદ આ ગ્રંથના કર્તા નહિ હોવાથી તેમને માથે મોરલી ધારવાનો અપવાદ અપાયો છે તે સંભવતો નથી. પરબ્રહ્મ પરમાત્માનું મૂળ સ્વરૂપ જ્યાં જ્યાં વર્ણવ્યું છે ત્યાં સર્વત્ર કરકમળમાં મોરલીનુ વર્ણન આવે છે કેવળ સત્સંગિજીવનમાજ આવે છે એમ નથી વચનામૃતનો પરચારો કે જે વચનામૃતોના સંગ્રહકર્તા ચાર સદ્ગુરુઓએ સારરૂપે સંગ્રહ્યો છે તેના પરોક્ષ મૂળ સ્વરૂપનુ નિરૂપણ કરતા **"અને મધુરે સ્વરે કરીને વેણુને વજાડે છે"** આનો વિશદ શબ્દ લખ્યો છે વાસુદેવમાહાત્મ્યમા અક્ષરધામાધિપતિ મૂળ પરબ્રહ્મનુ સ્વરૂપ વર્ણવતા **'निनादयन्तं मधुरं च वेणुं करेण मुखाम्बुजचारुदोर्भ्याम्'** (અ ૧૭ શ્લો. ૧૭) એમ હસ્તકમળમા

આ વાત પણ સત્સંગિજીવનને અને તેમાં વર્ણવેલા રાધાકૃષ્ણ તથા હરિકૃષ્ણના અભેદ ખંડન કરવા તદ્દન જુદી જોડી કાઢી છે. મોરલી જેવી તો અનેક વસ્તુઓ આવે છે તેની ઉપર બહુ દ્વેષ નહિ જણાવતાં મોરલી ઉપરજ બહુ દ્વેષ વારેવારે ઉઘાડો જણાવવાનું શું પ્રયોજન હશે તે સમજાતું નથી. શું મોરલીએ વાતુવાળાનો બાપ માર્યો હશે ? મોરલી ઉપરથીજ સત્સંગિજીવન નરસો થઇ ગયો તો બીજા ગ્રંથોમાં પણ તેજ વર્ણન છે તો તે પણ નરસા થઇ ગયા કહેવાય સત્સંગિજીવન સાંભળ્યો નહોતો ત્યાં સુધી સારો જાણ્યો પણ સાંભળ્યા પછી નઠારો જાણ્યો એ પણ કેવી નાસ્તિકભાવવાળી વાત ? આસ્તિક પાત્ર થયા વિના તો બધું અવળુંજ લાગે. મહારાજે લખાવેલા ગ્રંથો અને તેમાં લખેલી કૃષ્ણમોરલી અને પ્રવર્તાવેલી પૂજા ગમે તેટલા બંડીયા વિમુખો મળશે તો પણ કદાપિ જતી રહેવાની નથી. એ તો આગળ આગળ વધારે વધારે મનાતી પૂજાતી જશે. અને ભવિષ્યમાં એમજ બન્યું છે. પણ તેને નિંદનારા બંડીયા બધાજ વિમુખ થઇ ગયા છે અને અદ્યાપિ થતા જાય છે. એથી સંપ્રદાયસાગરને કશી હાનિ નથી પણ તેમાંથી નીકળી જનાર નાસ્તિક નિંદકોને હાનિ છે. મહારાજ હતા ત્યારે કોઇ અભિપ્રાય સમજતા નહિ અને જ્યારે બંડીયા વિમુખ થયા ત્યારેજ અભિપ્રાય સમજાયો આ કેવી વિમુખી વાત ? બંડીયા બહાર પડીને અત્યારે જે વિમુખ પ્રવૃત્તિ–કુસંગિજીવન નવા જુદા ગ્રંથો અક્ષરપુરૂષોત્તમચરિતાદિ, ગુણાતીતાનંદ જાગા પ્રાગા વિગેરેની નવી જુદી મૂર્તિઓ અને દીક્ષામંત્ર સમૈયા વિગેરે નવી જુદી પૂજા વિગેરે કરી રહ્યા છે તે માટેની બધી ભવિષ્યવાણી પણ ભાખી હોય એવા પણ છળશબ્દો ગોઠવી કાઢ્યા છે. આ ઉપરથી એમજ નિશ્ચય થાય છે કે થોડા વર્ષો પહેલાંજ આ વાતુનો બનાવટ બન્યો હશે આ વાત ઉપરથી સત્સંગિજીવન ઉપર અને તેમા પ્રતિપાદન કરેલા પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ ઉપર કેટલો બધો રોષ દ્વેષ છે તે પ્રકટ જણાઇ આવે છે. આનો મુખ્ય આંતર હેતુ તો સંપ્રદાયની બધી માન્ય પૂજ્ય વસ્તુઓની હલકાઇ કરીનેજ પોતાનીજ સરસાઇ મૂર્ખ લોકોને મનાવીને પોતાને ભજાવ પૂજાવવાનો છે. સત્સંગિજીવન જેવા મુખ્ય ગ્રંથની ગર્હા કુસંગિઓ સીવાય બીજો કોણ સાંપ્રદાયિક કરી શકે ? આને સંપ્રદાયની વાત કહેવી કે ઘાત ?

પ્ર. ૬ ની પ્ર ૫ વાત ૪૨૧ ‘સત્સંગિજીવનમાં પુરૂષોત્તમને ઠેકાણે મોરલી ઘાલે તે અમને ન ગમે ને તેને તો શાસ્ત્ર આડાં ફરે માટે જેને મોટા સાધુનો વિશ્વાસ હશે તેનેજ પાધરૂં પડશે’ ૪૨૨ ‘જન્મ થયા મોર શાદી ક્યાંથી લખાય તેમ પુરૂષોત્તમ આવ્યા નહોતા તેની વાત શાસ્ત્રમાં ક્યાંથી લખાણી હોય. શાસ્ત્રમા જીવનુ ઇશ્વરનું માયાનું ને પુરૂષ સુધીનું લખ્યું હોય પણ પુરૂષોત્તમની વાત શાસ્ત્રમા ક્યાંથી હોય ? ને અવતાર-માત્રનુ બીજ તો વૈરાટને કહે છે ને તે કરતા વાસુદેવ ને સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ ત્યાં સુધીની વાત વેદમા હોય પણ તેથી પર ક્યાંથી હોય ને ભગવાનને તો શાસ્ત્ર સામી દૃષ્ટિ હોય તેથી તેને આ વાત સમજાય નહિ’ વિગેરે.

આ વાતમા તો વેદાદિ શાસ્ત્રો, સંપ્રદાયના સત્સંગિજીવન આદિક શાસ્ત્રો, તેને ભણેલાઓ અને શાસ્ત્રોમાં પ્રતિપાદન કરેલા અવતારો ઇત્યાદિ સર્વ પૂજ્ય માન્ય વસ્તુઓની ઉઘાડે જોગે નાસ્તિકવત્ ગંભીર ગર્હા કરવામા આવી છે મુરલી ગમે કે ન ગમે પણ શાસ્ત્રમાં જે કહ્યું હોય એ આસ્તિક આસ્તિકે સ્વીકારવાનુ છે. સત્સંગિજીવનમા પુરૂષોત્તમને ઠેકાણે મુરલી ઘાલી છે તે કલ્પિત નથી પણ શાસ્ત્રસિદ્ધજ છે. આસ્તિકોને તો શાસ્ત્રો આડાં આવવાંજ જોઇએ નાસ્તિકોને ન આવે એ સ્વાભાવિક છે. ભણેલા કે નહિ ભણેલા સર્વને શાસ્ત્ર સામી દૃષ્ટિ અવશ્ય રાખવાની

સાધારણ છે. ભણેલા તો જે વાત શાસ્ત્રસિદ્ધ હોય તેનેજ સત્ય માને અને બીજાને અસત્ય ગપ્પા માને. શાસ્ત્રોને અને શાસ્ત્રીઓની ગર્હા કરીને પોતાની અને પોતાની વાતોની મોટાઇ મનાવા કેવી નિંદ્ય વાત ગોઠવી કાઢી છે આ તે શાસ્ત્રની વાત કે ઘાત? આ વાત શાસ્ત્રો ઉપર અને શાસ્ત્રીઓ ઉપર કેવો રોષ દ્વેષ છે તેનો એક પુરાવો છે **'શાસ્ત્ર આડાં ફરે માટે જેને મોટા સાધુનો વિશ્વાસ હશે તેનેજ પાધરૂ પડશે' 'ને ભણેલાને તો શાસ્ત્ર સામી દૃષ્ટિ હોય તેથી તેને એ વાત સમજાય નહિ'** આ વાકો સપ્રદાયના સુજ્ઞોએ બહુ વાચવા વિચારવા જેવા છે શાસ્ત્રોનો ત્યાગ કરીને સ્વય મોટા બનેલા સાધુના વિશ્વાસથી એવુ પાધરૂ પડી ગયું છે કે તેઓ સપ્રદાયથકી વિમુખ થઇ જ્યા ત્યા હાડહાડ થાય છે

પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમનું સ્વરૂપ તો બીજા પ્રમાણથી નહિ પણ એક શાસ્ત્રપ્રમાણથીજ જાણી શકાય છે એવો **'शास्त्रयोनित्वात्'** આ સૂત્રથી વ્યાસે નિર્ણય કર્યો છે માટેજ શિક્ષાપત્રીમા એજ વસ્તુ લેવામા આવી છે પરબ્રહ્મ પરમાત્માને **'स उत्तम पुरुष' प्रथित पुरुषोत्तम'** આ રીતે શ્રુતિસ્મૃતિમા પુરુષોત્તમપણે નિરૂપણ કર્યા છે આજ પદ્ધતિએ **'स श्रीकृष्ण परब्रह्म भगवान् पुरुषोत्तम'** એમ શિક્ષાપત્રીમા તથા વચનામૃતમા પણ નિરૂપણ કર્યા છે વેદનો આવિર્ભાવ કરનારા પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમજ છે એમ પણ સત્સગિજીવનમા વ્યક્ત છે **'वेदान्तकृत् वेदविदेव चाहं'** એમ ગીતામા કહ્યુ છે. પુરુષોત્તમનુ જ્ઞાન મેળવવા તો ઉપનિષદોનું શ્રવણાદિ કરવાનુ વચનામૃતમા કહ્યુ છે આવો વેદ અને વેદાત પુરુષોત્તમને નથી નિરૂપણ કરતા એમ કોઈ આસ્તિક કહી શકે નહિ શાસ્ત્રમા ત્રણ કે પાચ તત્ત્વોનું નિરૂપણ આવે છે તેમા પુરુષોત્તમ આવી જાય છે અવતાર માત્રનુ બીજ તો શિક્ષાપત્રીમા શ્લો ૧૦૮ **'सर्वाविर्भावकारण'** આ વચનથી પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પુરુષોત્તમને કહ્યા છે. વચનામૃત અત્ય ૩૧ 'તેજોમય જે ભગવાનનુ ધામ તેને વિષે જે પુરુષોત્તમ ભગવાનની આકૃતિ રહી છે ને તે આકૃતિમાથી એ પોતે ભગવાન અવતાર ધારે છે' અત્ય ૩૬ 'પુરુષોત્તમભગવાનને બ્રહ્મજ્યોતિના સમૂહમા અનાદિ સાકારમૂર્તિ સગાથ્યા ને તેનાજ સર્વે અવતાર છે' મધ્ય ૧૩ 'અને એ અક્ષરાતીત જે પુરુષોત્તમભગવાન છે તેજ સર્વ અવતારનું કારણ છે અને સર્વે અવતાર પુરુષોત્તમમાથી પ્રગટ થાય છે અને પાછા પુરુષોત્તમને વિષે લીન થાય છે' આ રીતે વચનામૃતમા અનેકવાર પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમનેજ સર્વ અવતારોનું બીજ કહ્યા છે પણ વિરાટને કહ્યા નથી આ રીતે શાસ્ત્રમાં પુરુષોત્તમનીજ વાત ઉઘાડી કહેલી હોવાથી પુરુષોત્તમની વાત શાસ્ત્રમા ક્યાથી હોય એમ નાસ્તિક સીવાય બીજા કોઇ કહી શકે નહિ પુરુષોત્તમ ભગવાન તો અનેકવાર અનેક બ્રહ્માડમા અનેક રૂપે આવી ગયા છે આ અર્થ મધ્ય ૪૨ 'તમ પુરુષોત્તમ ભગવાન બ્રહ્માડ બ્રહ્માડ પ્રત્યે જ્યા જેવુ રૂપ પ્રકાશ્યુ જોઇએ તેવા રૂપને અક્ષરધામમા રહ્યા થકા પ્રકાશે છે આ વચનામૃતમા વ્યક્ત છે તો પુરુષોત્તમ આવ્યા નહોતા તેની વાત શાસ્ત્રમા ક્યાથી લખાય' એમ કોઈ આસ્તિક કહી શકેજ નહિ આ આખી વાત નાસ્તિકોની સભામા સારી રીતે શોભે એવી હોવાથી ત્યાજ્ય કરવાની હતી આ રીતે વેદાદિ શાસ્ત્રો અને સત્સગિજીવન વિગેરેની ખોટી ગર્હા કરવામા આવેલી હોવાથી વાતોની નિપ્રમાણતા સિદ્ધ થાય છે

પ્ર ૫ની પ્ર ૫ વાત ૩૩ 'અને મહારાજે પ્રથમ નિત્યાનન્દસ્વામીને પોતાનું પુરુષોત્તમપણું કહ્યું ન તે જ્યારે સત્સગિજીવન કર્યો ત્યારે ઉપાસનાનો પ્રસગ નાખ્યો તેમા શ્રીકૃષ્ણની ઉપમા દેવા માડી ત્યારે સ્વામી કહે જે બાદશાહને શુ ચાકરની ઉપમા દેવાય? ન દેવાય એવી રીતે સાત દિવસ કજીયો ચાલ્યો ત્યારે મહારાજ કહે એમજ લખાય તમે શુ જાણો' ઇત્યાદિ

આ વાત પણ સત્સંગિજીવનની હલકાઇ કરવા નિત્યાનંદજીને નામે જુદી જોડી કાઢી છે. શ્રીજીનું પુરૂષોત્તમપણું તો સત્સંગિજીવન વિગેરે ગ્રંથોમાં બહુ સારી રીતે વર્ણવ્યું છે પણ વિમુખ બંડીયાની કુશૈલીએ નહિ પણ માન્ય શાસ્ત્રની સુશૈલીથી વર્ણવ્યું છે. જો કે આ વાત તદ્દન અસત્ય છે તથાપિ સત્ય માનીએ તો આ વાત ઉપરથી એમ પણ નક્કી કરી શકાય તેમ છે કે સત્સંગિજીવનમાં જે અત્યારે લખેલું ઉપલબ્ધ છે તે સાત દિવસનો કજીયો થયા પછી થએલા નિર્ણય પછીનું નિશ્ચિત છે. એટલે એમાં જે હોય તે અસંશયથી માનવાનુંજ રહ્યું. એમાં શ્રીકૃષ્ણને સર્વોપરી સર્વાવતારી ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ તરીકે લખ્યા છે. શિક્ષાપત્રીમા તો તેમને ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ તરીકે લખીને તેમનું પોતે ધ્યાન ધરવાનું પણ લખ્યું છે. એટલે અહીં જે બાદશાહને ચાકરની ઉપમા અપાય?' આવું નિંદિત દ્રષ્ટાંત આપ્યું તે તદન અવળી કૃષ્ણની હલકાઇ માટે આપ્યું છે. નિત્યાનંદજીને અને ગોપાળાનંદને શ્રીજીએ પુરૂષોત્તમપણું જે સુશૈલીથી કહ્યું હતું તેજ રીતીથી તેમણે પોતાના ગ્રંથમા લખ્યું છે અને પ્રવર્તાવ્યું છે. ગ્રથમા શ્રીકૃષ્ણને પરબ્રહ્મ પરમાત્મા પુરૂષોત્તમ સર્વાવતારી વર્ણવીને તેમની સાથે શ્રીજીનો અત્યંત અભેદ વિશદ શબ્દમા વર્ણવ્યો છે. આ વાત તો પોતાની વાતોની ક્ષુદ્ર સરસાઇ અને સત્સંગિજીવનની હલકાઇ કરવા ઉપજાવી કાઢેલી નાસ્તિક છે.

પ્ર ૩ ની વાત **૧૧૨ "શુકસ્વામી બોલવામાં વાત કરે ત્યારે પુરૂષોત્તમપણું કહે પણ લખે તેમાં મોરલી મુખ્ય આણે એ અમને ન ગમે. પછી શુકસ્વામીએ કહેલ તે કહ્યું જે વચનામૃત લખ્યાં શોધ્યાં પણ આજ સમજણાં, જે ગુણાતીતાનંદસ્વામીની વાતોથી મહારાજની વાતો જેટલો સમાસ થાય છે"** ઇત્યાદિ.

આ વાત શુકાનંદ અને તેમના લખાણની હલકાઇ કરી પોતાની અને પોતાની વાતોની સરસાઇ કરવા માત્ર જુઠી ગોઠવી કાઢી છે. પુરૂષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણ અને મોરલીને ખાસ સંબન્ધ હોવાથી શાસ્ત્રમા જેમ લખ્યું છે તેમજ શુકસ્વામી ગ્રંથમા લખી શકે. શાસ્ત્રમા લખેલી વાત ગમવીજ જોઇએ. 'અમને ન ગમે' એમ આસ્તિકથી કહેવાયજ નહિ. 'શુકસ્વામી વાતમા પુરૂષોત્તમપણું કહે' આ વાકયથી એટલું તો કબૂલ થયું કે તે શ્રીજીનું પુરૂષોત્તમપણું પ્રતિપાદન કરતા હતા. એટલે હવે પ્રતિપાદનની શૈલીમાજ જુદાપણું રહ્યુ, પરમેશ્વર પુરૂષોત્તમ તો એકજ છે એજ પોતે અવતાર ધારણ કરે છે એટલે અવતાર અવતારીનો અભેદ માનવો જોઇએ રામ કૃષ્ણ શ્રીજી આદિક અવતારો કહેવાય અને એમનું જે મૂળ તે અવતારી કહેવાય એમ હોવાથીજ અવતારોને પુરૂષોત્તમપણે વર્ણવી શકાય. આવા અભિપ્રાયથી પુરૂષોત્તમપણું રામકૃષ્ણાદિ અવતારોનું શુકસ્વામી શાસ્ત્ર શૈલીથી વાતમા વર્ણવતા હશે, બંડીયા વિમુખ તો મૂળ પુરૂષોત્તમ સાથેથી અવતારોનો સંબન્ધ કાપી નાખીને, અવતારોને એક અનાદિનું જુદુ નીચ ખાતું જીવાદિક જેવું જણાવીને, રામકૃષ્ણાદિકને પુરૂષોત્તમ ન કહેવાય એમ વિમુખી લવરી કરે છે વિશેષમા પુરૂષોત્તમનો કદાપિ પૂર્વે અવતારજ નથી થયો એમ લવે છે આ શૈલી શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ હોવાથી અગ્રાહ્ય જાણીને સંપ્રદાયના શાસ્ત્રોમા શાસ્ત્રીય શૈલીથી પુરૂષોત્તમપણું અવતારોનું નિરૂપ્યું છે એજ પ્રકારથી શ્રીજીનું પણ પુરૂષોત્તમપણું નિરૂપ્યું છે, એટલે બંડીયાના અને સંપ્રદાયના નિરૂપણમા રાત્રિદિવસ જેટલું અંતર છે ઉપરની શાસ્ત્રીય રીતીથીજ સંપ્રદાયના સર્વ કોઇ મોટાઓ શ્રીજીનું પુરૂષોત્તમપણું સમજયા છે તેને બંડીયા પોતાની મોટાઈ મુખાંઇ ભરી જણાવા 'કોઇ સમજતા નથી' એમ કહીને નિંદા કરે છે. શુકાનંદે વચનામૃત સમજીનેજ લખ્યા શોધ્યા છે, સમજયા

વિના તો લખાય શોધાયજ નહિ. આ બાબતને પણ અવળી અડાવી દીધી. બરોબર શુકાનંદે વચનામૃત લખ્યાં શોધ્યાં પણ સ્વયં સમજયા ન હતા પણ અભણેલ ગ. સ્વામીએ સમજાવ્યું ત્યારે સમજયા. ભણેલાઓને અભણો સમજાવે ત્યારેજ સમજે આ કેવી વિપરીત વાત? જેવું શુષ્ક જ્ઞાન લેશથી પણ માનતા નહિ એટલું નહિ પણ સભામાં ખંડન કરતા એવા શુકાનંદજી શ્રીજીની વાતો જેટલું ગુ.ની વાતોને ગૌરવ આપે ખરા? આ તો વચનામૃત જેટલું વાતોનું ગૌરવ ઠરાવવા ગયા પણ બડીયા સીવાય માને કોણ?

પ્ર. ૬ ની પ્ર. ૫ વાત ૪૧૯ "બોલવું તો ઘટે તેમ પણ સમજવું તો ખરૂં...પણ સમજવાનું તો આટલુંજ છે જે લઘુસંખ્યા જેવાને પુરૂષોત્તમ ઠેરાવે છે તો આ તો પુરુષોત્તમ છેજ ને આમ ન સમજે તો કોઇનો ભાર રહી જાય ને મહારાજે શિક્ષાપત્રીમાં લખ્યું છે તે જો એમ ન લખે તો પત્રી કાઢી નાખે." આ વાતમાં શિક્ષાપત્રી કે જે શ્રીજીની અપર મૂર્તિરૂપ છે અને જેનો પાઠ પૂજા કરવાની કહી છે તેની હલકાઇ કરવામાં આવી છે. સર્વ શાસ્ત્રોમાં શ્રીકૃષ્ણને પરંબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ ભગવાન ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવપણે વર્ણવ્યા છે અને જેને જગત્ એમજ માને છે તેને લઘુશંકા જેવા અતિતુચ્છ કહેવાનું આસુર લક્ષણ વાપર્યું છે. કોઇ એવો પ્રશ્ન લાવે કે જ્યારે લઘુશંકા જેવા શ્રીકૃષ્ણ છે તો તેમને શિક્ષાપત્રીમાં શ્રીજીએ સ્વધ્યેયપણે અને ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ પરંબ્રહ્મ ભગવાન પુરુષોત્તમ સર્વાવતારકારણપણે કેમ વર્ણવ્યા છે? તેનો બંડીયો વિમુખ ઉત્તર આપ્યો કે—"મહારાજે શિક્ષાપત્રીમાં લખ્યું છે તે જો એમ ન લખે તો પત્રી કાઢી નાખે" એટલે દુરાશય એ નીકળ્યો કે જો એમ ન લખે તો શિક્ષાપત્રીને કાઢી નાખે એવા તે વખતે બધા અણસમજું હતા તેના ભયથી શ્રીજીએ એમ લખેલું પણ પોતાનો તેમાં અભિપ્રાય ન હતો. એમનો અભિપ્રાય તો શિક્ષાપત્રી બહાર ખાનગી હતો જે બંડીયાએ શોધી કાઢી પાછળથી બહાર પાડ્યો કે—લઘુશંકા જેવાને પુરુષોત્તમ ઠેરાવે છે તેનો ભાર રાખવો નહિ. આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થયું કે શ્રીકૃષ્ણની શ્રીજીએ કહેલી મહત્તા આસુરાવેશવશાત્ નહિ સહન થવાથી તેને વર્ણવનાર શિક્ષાપત્રીની પણ હલકાઇ નાસ્તિકવત્ લખી દીધી. આ રીતે શિક્ષાપત્રી અને તેમાં પુરુષોત્તમપણે પ્રતિપાદન કરેલા શ્રીકૃષ્ણની શિશુપાળવત્ ખોટી રીતે જે તે પ્રકારે નિંદા કરનારી વાતોની લેશથી પણ પ્રમાણતા હોઇ શકે નહિ.

આ પ્રસંગને મળતી નવી ઉપયોગી એક વાત યાદ આવે છે. બોરસદના કેસમાં બંડીયાના શાસ્ત્રીની જુબાની થઇ તેમાં તેણે એવું કહેલું કે 'શ્રીજી મહારાજ સમજતા હતા કંઇક અને કહેતા હતા કંઇક બીજું' આ ઉપરથી કોર્ટે જજમેન્ટમાં લખ્યું કે—પેરા ૭૮ 'મારા પોતાના મત માટે હું કહું છું કે શ્રીજી મહારાજ કહેતા હતા એક વાત અને સમજતા હતા બીજી વાત એ મારે ગળે ઉતરી શકતી નથી' પેરા ૮૪ 'ને શ્રીકૃષ્ણને કાઢી નાખવામાં આવે અથવા શ્રીજી મહારાજથી ઉતરતી કોટીએ ઉતારી પાડવામાં આવે તો શિક્ષાપત્રીના ઘણાખરા શ્લોકોનો બીલકુલ કંઇજ અર્થ રહે નહિ એમ હું ધારૂં છું. અગાઉ આજ નિર્ણય ઉપર આંક ૨૮૦ આવે છે પણ તે એ કબૂલ કરતો નથી. કારણ કે તે કહે છે કે 'શ્રીજી મહારાજે પોતે ઉપદેશ કરતા હતા ત્યારનો સમય અને દેશકાળ જોઇ આવું કહેલું (પેરા ૧૧૨) હું ધારૂં છું કે જેને બન્ને પક્ષો ભગવાન ગણે છે તેને દ્વૈતપણું આરોપણ કરતા પોતાને જે લાગ છે તે કહે છે પણ એને પોતે ટેકો આપી શકતો નથી એમ કહેવું પ્ર નં. ૧ ના પ્રતિનિધિ માટે વધારે સારૂં અને પ્રતિષ્ઠાભર્યું હોત.'

ઉપર પ્રમાણે ન્યાયનિર્ણય આપેલો હોવાથી 'દેશ કાળને અનુસરીને કે કોઈના ભયથી કે અજ્ઞાનથી શિક્ષાપત્રીમાં એમ લખ્યું હશે એમ અનુવાદીથી કહી શકાય નહિ. બોલવું કંઈક અને સમજવું કંઈક એ તો એક દુર્જનોની કુટિલતા પાખંડભરી કહેવાય છે. એવો પાખંડ શિક્ષાપત્રીલેખક ભગવાન શ્રીજી માટે કહી શકાય નહિ. અહીં કહેવું એટલું છે કે સર્વમાન્ય શિક્ષાપત્રી જેવા ગ્રંથની પણ હલકાઈ કરી છે. માટેજ કોર્ટે પણ ફેંસલામાં એમ જણાવ્યું છે કે–પેરા ૭૭ 'શિક્ષાપત્રી ઉપર કંઈજ આધાર રાખવામાં આવેલ નહિ.' બંડીયા લોકો શિક્ષાપત્રી ઉપર આધાર રાખતા નથી.

પ્ર. ૫ ની ચોપડીના પ્ર. ૫ વાત ૩૮ 'સર્વોપરી પુરૂષોત્તમપણું સમજવું તે હમણાં અચિંત્યાનંદ બ્રહ્મચારી પાસે અમે ગ્રંથ કરાવ્યો તેમાં સંપૂર્ણ પુરૂષોત્તમપણું નાખ્યું છે અને એક જણે રામકથા-વાંચી તે શું સાત કાંડમાં કયાંઇ સ્વામિનારાયણનો મોવાળો પણ છે? એમાં શું વાંચવું? એનો તો સૌને નિશ્ચય છેજ પણ આ પુરૂષોત્તમનોજ કરવો એ વાત મુખ્ય છે. એકવાર સમૈયામાં ભગવદ્ગીતાની કથા કરી તેની પણ રાતના બાર વાગે વાત કરીને કહ્યું જે એમાં શું વાંચે છે? એમાં મહારાજનું કાંઇ આવે છે? એ તો શું કરીએ સૌને એ વાતની તાણ તે કરે છે.'

આ વિગીત વાતમાં રામાયણ કે જે શ્રીરામચંદ્ર ભગવાનના ચરિતરૂપ જગન્માન્ય મહાગ્રંથ હોઈને જેનું શ્રવણ અયોધ્યામાં પ્રતિમંદીર બાળ વયમાં શ્રીહરિએ બહુધા કર્યું છે. અને વળી જેની આખી કથા પણ શ્રીહરિએ દુર્ગપુરમાં રહીને સં. ૧૮૭૭ ના જેઠ શુદી ૧૧ થી પોષ શુદી ૧૧ સુધી સભામાં પ્રયાગજીથકી સાંભળી છે. (સ. પ્ર. ૪ અ. ૨૫ માં આ વાત છે) આવી રામાયણની અને તેમાં વર્ણવેલા રામચંદ્ર કે જેની શ્રીજીએ પરબ્રહ્મ પુરૂષોત્તમના અવતાર તરીકે પૂજયતા પ્રતિપાદન કરીને જેમની સ્તુતિ પણ સ્વયં કરી છે અને જેમનાં નામ ગુણચરિત્ર ગાવાની આજ્ઞા કરી છે અને વચનામૃત વિગેરે ગ્રંથમાં જેમનું નામ પ્રથમજ મુકવામાં આવ્યું છે એવા ભગવાન શ્રીરામચંદ્રની પણ કુબુદ્ધિથી નિંદા કરવામાં આવી છે. જો શ્રીજીને પુરૂષોત્તમ સમજતા હોય તો તેમનોજ એક અવતાર રામચંદ્રજી છે એમ સમજીને પણ તેમની અને તેમના નિરૂપણ પર ગ્રન્થની નિંદા કરવી જોઇએ નહિ. એમજ સમજવું જોઇએ કે એમાં પણ બીજા રૂપથી રહેલા મારાજ ઇષ્ટદેવનું વર્ણન આખા ગ્રંથમાં છે. ભગવદ્ગીતા કે જે જગન્માન્ય વેદાંત ગ્રંથ છે, જેને આઠ શાસ્ત્રમાં શ્રીજીએ ગણીને જેના અધ્યયનની સર્વને આવશ્યકતા જણાવી છે અને જેની અનેકવાર કથા પણ સભામાં કરાવી છે આવી માન્ય પૂજ્ય ભગવદ્ગીતાની અને તેમાં પ્રતિપાદન કરેલા પરંબ્રહ્મ ભગવાન પુરૂષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણ કે જે શ્રીજીરૂપે સાક્ષાત્ ફરીથી અવતર્યા છે તેની પણ અતિ નિંદા કરવામાં આવી છે. તત્ત્વભાવથી જો સમજે તો આખી ગીતામાં મહારાજના પૂર્ણ રૂપનુંજ પ્રતિપાદન પદે પદે છે. કેવળ રામાયણ ભગવદ્ગીતાની નિંદા નહિ પણ તેને વાંચનાર સાંભળનારની પણ વધારે નિંદા કરી છે. જ્યારે પાશ્ચાત્ય વાંચનારા સાંભળનારા ઉપર દોષ આરોપાયો ત્યારે તો પ્રથમ વાંચનાર વંચાવનાર સાંભળનાર શ્રીહરિ અને તેમના બીજા આશ્રિતો ઉપર પણ દોષ આરોપાયો ગણાયજ. વળી આ નિંદા તો દિવસે નહિ પણ રાત્રિના બાર વાગે ખાસ ઉઠીને ઇરાદાપૂર્વક રોષદ્વેષથી કરી હોય એમ તુચ્છ ભાષા ઉપરથી સમજાય છે. સત્સંગિજીવન શિક્ષાપત્રી વચનામૃત વિગેરે કોઈ ગ્રંથમાં પુરૂષોત્તમપણું નાંખ્યુ નથી એમ સ્વયં મનથી માની લઇને તેને માટે બીજો ગ્રંથ કરાવ્યાનું કહે છે એ ઉપરથી ઉપરના ત્રણ ગ્રંથોનો એમને હરી. હિસાબજ નથી એમ સમજી શકાય છે. હરિલીલાકલ્પતરુ ગ્રંથ તો રઘુવીરાચાર્યે કર્યો છે. પોતે કરાવ્યાનું તો મિથ્યા અભિમાન

અ ૪૬ શ્લો. ૩૧ મા સ્પષ્ટ છે આ શુભ સર્વોપરી નામનો પ્રયોગ સર્વ શાસ્ત્રોમા તથા સંપ્રદાયમા બહુ વર્તે છે સત્સંગિજીવન પ્ર ૧ અ ૧ શ્લો. ૧૨ 'स एव साक्षाद्भगवान् स्वामिनारायणाख्यया प्रसिद्धोऽस्ति' (તે આ સાક્ષાત્ ભગવાન સ્વામિનારાયણ નામથી પૃથ્વી ઉપર પ્રસિદ્ધ થયા છે) સં પ્ર. ૨ અ ૨૪ શ્લો. ૪૬ 'सैव नारायणमुनि सहजानन्दनामक । स्वामिनारायणाख्यश्च स्वाम्याख्यश्च विराजते' (તે આ ગુરુ નારાયણમુનિ સહજાનંદ સ્વામિનારાયણ અને સ્વામી નામથી વિરાજે છે) (આ અભય રાજા પ્રત્યે ખટ્વાંગની ઉક્તિ છે) સ પ્ર ૫ અ ૬૯ શ્લો ૧૭ 'हरिकृष्णो घनश्यामो नीलकण्ठश्च स स्मृत । स्वामी च सहजानन्द स्वामिनारायणस्तथा' (ભગવાન શ્રીહરિના હરિકૃષ્ણ ઘનશ્યામ નીલકંઠ સ્વામી સહજાનંદ સ્વામિનારાયણ આદિક બહુ નામો છે) આ પ્રમાણે સત્સંગિજીવનમા બહુ સ્થળે પ્રયોગ છે વચનામૃત ગઢડા ૨ ૫૬ મા નામ મહિમાવર્ણન સાથે તથા ચોથા ૧૮ મા સ્વામિનારાયણ નામ છે અષ્ટોત્તરશત નામાત્મક જનમંગળમા શ્લો ૧૨ નામ ૪૯ 'स्वामिनारायण स्वामी' આ રીતે છે સહસ્રનામાત્મક સર્વમંગળમા શ્લો ૭૩ નામ ૩૯૪ 'स्वामिनारायणो' આ રીતે છે શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૧૦૮ ની શતાનંદીમા અંતે 'य साक्षाद्भगवान् श्रीस्वामिनारायण (સાક્ષાત્ ભગવાન સ્વામિનારાયણ નામથી પ્રકટ થયા) આ રીતે આ ભવ્ય નામ સંપ્રદાયના સઘળા સંસ્કૃત પ્રાકૃત શાસ્ત્રોમા તેના મહિમા સાથે વર્તે છે સંપ્રદાયમા કલ્યાણકારી આ નામથી જપભજનની પ્રવૃત્તિ રામાનંદસ્વામીના ચૌદમાના દિવસથી થઈ છે એમ સ પ્ર ૨ અ ૨૪ શ્લો ૪૬ ઉપરથી અને હરિલીલામૃતના કળશ ૫ વિશ્રામ ૩ ચોપાઈ ૫૭ ઉપરથી નક્કી સમજાય છે અને સં ૧૯૫૮ ના માગશર શુદી ૧૩ એ રામાનંદ સ્વામી સ્વધામ પધાર્યા અને તેમના ચૌદમાને દિવસે શ્રીહરિએ અનુયાયીઓની સભા ભરી તેમા આ મંગળકારી નામથી ભજન કરવાનો નિર્ણય થયો

આ નામમા સ્વામી અને નારાયણ એવા બે શબ્દો છે આ બે શબ્દો પ્રાચીન શાસ્ત્રોમા બહુધા પૃથક્ પૃથક્ આવે છે તેને સાથે જોડવાથી 'સ્વામિનારાયણ' એવુ એક નામ એક વ્યક્તિનુ વાચક થયુ છે જેમ હરિ અને કૃષ્ણ આ બે નામ જોડવાથી હરિકૃષ્ણ નામ છે તેમ એ ઉપરથી નવુ જ નામ કાઢ્યુ છે એમ કહેવાય નહિ સંપ્રદાયના શાસ્ત્રોમા પણ સ્વામી અને નારાયણ એવા બન્ને શબ્દો બહુ સ્થળે જુદા જુદા પણ આવે છે અને તે બન્નેના સહ જોડાણવાળો સ્વામિનારાયણ શબ્દ પણ આવે છે આ શબ્દો ડિત્થડપિત્થાદિકની પેઠે નિરર્થક સંજ્ઞામાત્ર નહિ પણ સાર્થક હોવાથી તેનો અનુગત અર્થ પણ કરી શકાય જોઈએ જે જે પ્રાચીન ગ્રંથમા તે શબ્દો આવે છે તેના ભાષ્ય કે ટીકામા તેનો અર્થ કરેલો અવિસ્તર ઉપલબ્ધ થાય છે માટેજ સંપ્રદાયના શાસ્ત્રોમા આવેલા ઉપરના શબ્દોનો અર્થ કરતા તેનેજ પ્રમાણ તરીકે ગ્રહણ કરવામા આવે છે એટલે જેમ શબ્દ નવીન નથી તેમ અર્થ પણ નવીન નથી સ્વામી અને નારાયણ આ બે પૃથક્ શબ્દનો જે અર્થ કરવામા આવે છે એજ અર્થ 'સ્વામિનારાયણ' આ સંયુક્ત શબ્દનો પણ કરવામા આવ્યો છે પણ જુદો નહિ.

અમુક શબ્દનો અમુક અર્થ થાય એ તો વ્યાકરણ કોશ આમ્નાય નિરુક્ત (ટીકા વિગેરે) વ્યવહાર વિગેરેથી નક્કી થાય છે સત્સંગિજીવન ગ્રંથની આ ટીકા બીજા કેઈ આધારનુ નહિ પણ જે શ્રીજીના સહચર વિદ્વાન હોઈને શ્રીહરિએ પોતાના ચરિત્રનો ગ્રંથ શાસ્ત્ર લખવા સોંપ્યા બાદ તેનુ વાંચન કરવુ વિગેરે સમુચિત સેવામા નિયોજેલા હતા તે શતાનંદ મુનિ એ કરેલી પ્રથમ પ્રમાણભૂત છે વળી પોતાની ટીકાની પ્રમાણતા માટે 'આમા મનકલ્પિત અર્થ કર્યો નથી પણ ગ્રંથના શતાનંદમુનિના મુખ થકી સમક્ષ જે અર્થ સાંભળ્યો હતો તે યથાર્થ છે અને વિપરીત પ્રકાર

નહિ એની કાળજી રાખીને કર્યો છે" એમ આરંભમાંજ 'अभिप्रायानुसारेण शतानन्दमहामुनेः। कर्तुरस्य मुखाच्चोऽर्थः समक्षं संश्रुतो मया ॥ स यथावस्थितस्तित्रेत्र यायाद्विपरीतताम्। एतदर्थं श्रमोऽसौ मे पाण्डित्यख्यातये नच ॥' આ રીતે સ્વયં જણાવે છે. આવી પ્રમાણભૂત સાર્થક હેતુ નામની ટીકામાં **સ્વામી** અને **નારાયણ** શબ્દનો અન્વર્થ અર્થ બહુ સ્થળે કર્યો છે. **સ્વામિનારાયણ** નામનો સમાસ સાથે સાર્થક અર્થ સ. પ્ર. ૨ અ. ૨૪ શ્લો. ૪૫ ની ટીકામાં આ પ્રમાણે કર્યો છે. મનધાર્યો નહિ પણ અર્થને અનુસારે સમાસ થાય છે. **સ્વામિ**-શબ્દાર્થ અને **નારાયણ**શબ્દાર્થ ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિમાં નહિ પણ એકજ ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ વ્યક્તિમાં ઘટાવાનો હોવાથી 'स्वामी चासौ नारायणः स्वामिनारायणः' એવો કર્મધારય સમાસ કર્યો છે. **સ્વામી**–સકલ ઐશ્વર્યે સપન્ન અને **નારાયણ**–સર્વની અંદર બહાર આત્માપણે રહીને નિયમન કરનારા **અંતર્યામી** એવો અર્થ કર્યો છે. 'नराणां समूहो नारं तदयनं–निवासस्थानं यस्य स नारायणः' એવો અવયવાર્થ કર્યો છે. સ્વામી એટલે સર્વના રક્ષણમાં સમર્થ હોવાથી **પતિ** અને નર–નરાકાર ધર્મદેવના પુત્ર હોવાથી **નારાયણ** એવો બીજો પણ અર્થ કરવામાં આવ્યો છે. સમાસ તો એનો એજ છે. આ ઉપરથી નક્કી થયું કે–**સ્વામી** શબ્દથી બીજી કોઇ વ્યક્તિ અને **નારાયણ** શબ્દથી બીજી કોઇ વ્યક્તિ નહિ પણ એકજ વ્યક્તિ ધર્મનંદન હરિકૃષ્ણ છે. એમ બન્ને શબ્દનો અર્થ એકમાંજ ઘટાવ્યો છે.

આ ટીકામાં ટીકાકાર શુકાનંદે એવું અનુસંધાન આપ્યું છે કે–'**સ્વામિ** શબ્દનો અર્થ શ્રી રઘુવીરાચાર્યકૃત સર્વમંગળ જનમંગળ સ્તોત્રની ટીકાથકી જાણવો' આ ઉપરથી નક્કી થાય છે કે સર્વમંગળ જનમંગળ સ્તોત્ર કે જે ત્રિકાળદર્શી શતાનંદમુનિકૃત હોઇને સત્સંગિજીવનમાંજ જણાવેલાં છે તેની ઉપર શ્રીરઘુવીરાચાર્યે ટીકા કરેલી છે. જનમંગળસ્તોત્રની ટીકાનું નામ **ભાવાર્થ પ્રકાશિકા** અને સર્વમંગળસ્તોત્રની ટીકાનું નામ **ભાવપ્રબોધિની** છે. આ ટીકાનું પુસ્તક સં. ૧૮૯૦ માં શુકાનંદમુનિના હસ્તાક્ષરથી લખાએલું બહુ જુનુ છે. શુકાનંદ અને રઘુવીરાચાર્ય બન્ને સમાન સમયી અને સહસમાગમી હોવાથી બન્નેની ટીકાનો અર્થ એક મળતોજ આવે એ સહજ છે.

સર્વમંગળમાં શ્રીહરિનાં હજાર નામો આવે છે. તેમાં સ્વામી નામ પહેલુંજ છે. એનો અર્થ ટીકામાં–સ્વ–ઐશ્વર્ય જેને છે તે **સ્વામી** કહેવાય. 'स्वामिन्नैश्वर्ये' આ સૂત્રથી **સ્વામિ**શબ્દ નિષ્પન્ન કરવામાં આવ્યો છે. અર્થાત્ સર્વ જીવ ઇશ્વરોનું નિયંતાપણું સર્વકર્મફળનું આપવાપણું વિગેરે ઐશ્વર્યવાળા તે **સ્વામી** કહેવાય. આથી એમનુંજ ઉપાસ્યપણું કહ્યું. જે સર્વસ્વામી હોય એજ ઉપાસ્ય હોઇ શકે. ભલે કોઇ મહારાજા આદિક શબ્દથી કહેવાતો પણ જો ઐશ્વર્યહીન હોય તો કોઇએ ઉપાસના કરાતો નથી. માટેજ **સ્વામિ**શબ્દ એક શ્રીહરિ વિષેજ મુખ્યપણે પ્રવર્તે છે એમ 'एक एव हरिः स्वामिशब्दवाच्योऽस्ति सर्वथा' આ વિ. પુ. વચન કહે છે. આજ અર્થ સર્વ નામોના બીજ રૂપ હોવાથી **સ્વામી** નામનો પહેલોજ નિર્દેશ કર્યો છે. આથી એ નક્કી થયુ કે શ્રીહરિનાં હજાર નામો મધ્યે **સ્વામી** નામ મુખ્ય સાર્થક છે. આ નામનો જે આ અર્થ તે સર્વ નામોના બીજભૂત હોવાથી સર્વ નામોમા અનુસ્યૂત સમજી લેવાનો છે.

નારાયણ શબ્દના અનેક અર્થો શાસ્ત્રમા કરવામા આવ્યા છે. તેમા આ અર્થ મુખ્ય છે. **નરોનો**–જડચિદાત્મક સમસ્ત નિત્ય વસ્તુઓનો સમૂહ તે **नार** કહેવાય તે **नार** **अयन**–આશ્રય જેમને છે (નારનો આશ્રય કરી રહેલા) અથવા **નારના** **अयन**–આશ્રય તે **નારાયણ** કહેવાય. અર્થાત્ સર્વ ચિદચિત્ તત્વમાં અંદર બહાર અંતરાત્માપણે વ્યાપી રહેલા હોવાથી **નારાયણ** નામથી

સાર્થક કહ્યા છે. **'अन्तर्बहिश्च तत्सर्वं व्याप्य नारायणः स्थितः'** એવી શ્રુતિમાં **નારાયણ** શબ્દની નિરૂક્તિ કરી છે. **'नारायणाय विद्महे' 'नारायणः परंब्रह्म' 'एको ह वै नारायण आसीत्'** ઇત્યાદિ બહુ શ્રુતિઓમાં પર વસ્તુનું બીજા ભવ બ્રહ્માદિ દેવોથકી નિવૃત્તિ કરનારૂ અસાધારણ નામ **નારાયણ** નિરૂપ્યું. છે. એટલે જગત્કર્તા પરમાત્માનું અસાધારણ મુખ્ય નામ નારાયણ છે એમ નક્કી કરવામાં આવ્યું છે.

ઉપર પ્રમાણે **સ્વામિ** શબ્દનો અને **નારાયણ** શબ્દનો જુદો જુદો અર્થ કરવામાં આવ્યો છે. 'આને અનુસારે બન્ને સ્તોત્રની ટીકામાં **સ્વામિનારાયણ** શબ્દનો અર્થ આ રીતે કરવામાં આવ્યો છે. **'एक एव हरिः स्वामिशब्दवाच्योऽस्ति सर्वथा'** આ સ્મૃતિને અનુસારે સર્વના નિયંતા સર્વૈશ્વર્ય સંપન્ન હોવાથી **સ્વામિ** અને **'अन्तर्बहिश्च तत्सवँ व्याप्य नारायणः स्थितः'** આ શ્રુતિને અનુસારે સર્વની અંદર બહાર આત્માપણે વ્યાપી રહેલા હોવાથી **નારાયણ** અને તે બન્ને મળીને **'अन्तः प्रविष्टः शास्ता जनानां सर्वात्मा'** આ શ્રુતિને અનુસારે સર્વની અંદર આત્માપણે પ્રવેશ કરીને સર્વ જનોને નિયમન કરનારા (અંતર્યામી) હોવાથી **સ્વામિનારાયણ** એવા સાર્થક નામથી કહેવાય. અર્થાત્ **સ્વામિ** શબ્દથી સર્વનિયંતાપણું અને **નારાયણ** શબ્દથી સર્વાન્તર્વ્યાપકપણુ, આ બન્ને મળીને **'સ્વામિનારાયણ'** એવું એક નામ થયું. આખા નામનો અર્થ "ચેતનાચેતનાત્મક સર્વ વિશ્વમાં આત્માપણે વ્યાપીને સર્વને યથેચ્છ નિયમન કરનારા" એવો થયો. આવા તત્વાર્થવાળું **સ્વામિનારાયણ** નામ ધર્મપુત્ર શ્રીહરિનું વાચક યોગરૂઢ છે. ટીકામાં **'स्वामी चासौ नारायणः स्वामिनारायणः'** એવોજ કર્મધારય સમાસ કરવામાં આવ્યો છે. એટલે સત્સંગિજીવનની ટીકા અને સ્તોત્રની ટીકામાં એક મળતોજ સમાસ અને અર્થ છે. સ. પ્ર. ૨ અ. ૨૮ શ્લો. ૧૬ ની બીજી ટીકા રઘુવીરાચાર્યકૃત છે તેમાં સ્વામિનારાયણ શબ્દનો **'सर्वेषां निरुपाधिकः स्वामी नारायणः'** એવો કર્યો છે. અભિપ્રાય એવો છે કે—સર્વ કોઇના નિરૂપાધિક (જેનો કોઇ બીજો ઉપરી સ્વામી નથી) સ્વામી એવા નારાયણ તે સ્વામિનારાયણ કહેવાય. આમાં પણ ઉપર મુજબ કર્મધારય સમાસ સૂચવ્યો છે. ઉપર મુજબ **સ્વામી** શબ્દનો અને **નારાયણ** શબ્દનો અર્થ બહુ ઉપયોગી ઉત્તમ હોવાથી સંપ્રદાયનાં વચનામૃતાદિ શાસ્ત્રોમાં એ બે શબ્દોથી બહુધા વ્યવહાર થયો જણાય છે. વિસ્તાર ભયથી લખતા નથી. બન્ને સ્તોત્રો ગુર્જરાનુવાદ સાથે છપાઇને બહાર પડયા છે તેમા ઉપરનો સઘળો અર્થ સવિવેચન છે.

વળી સ. પ્ર. ૪ અ. ૫૪ શ્લો. ૨૨ **'इत्थं नारायणः स्वामी'** તથા અ. ૪૬ શ્લો. ૩૪ **'स हि नारयणः स्वामी'** આ રીતે નારાયણ શબ્દને આગળ મુકીને સ્વામી શબ્દ પાછળ મુકયો છે. બન્ને શબ્દનો અર્થ તો એક શ્રીહરિ વિષેજ વ્યાખ્યાન કર્યો છે. જેમ આવા પ્રયોગમાં બીજો અર્થ થાય નહિ તેમ સ્વામિનારાયણ નામમાં અવળો અર્થ થાય નહિ એ સિદ્ધાન્ત છે

ઉપર પ્રમાણે આ સંપ્રદાયના ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ શ્રીહરિના અસાધારણ ભજનીય જપનીય મંગળ **સ્વામિનારાયણ** નામનો શાસ્ત્રાનુસારી સંપ્રદાયાનુસારી અર્થ સર્વેએ નક્કી કર્યો છે. આવા શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ નિશ્ચિત અર્થને પણ ઉડાવી દઇને કેટલાક ખુણીયા બંડીવાઓએ "સ્વામી એટલે ગુણાતીતાનંદ અને નારાયણ એટલે શ્રીજીમહારાજ એમ મળીને સ્વામિનારાયણ નામ થયું છે. જેમ રાધા અને કૃષ્ણ, લક્ષ્મી અને નારાયણ, નર અને નારાયણ, એમ સ્વામિનારાયણ નામ છે" એવો ઉટાંગ અર્થ કરવાનુ કુભાંડ કર્યું છે. એકજ વ્યક્તિ ધર્મપુત્ર ભગવાન ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ શ્રીહરિનું અખંડિત સ્વામિનારાયણ નામ હતું તેમાં **સ્વામી** શબ્દથી બીજી અનુપાસ્ય વ્યક્તિ ગુણાતીના-

નંદને ઘુમાવી દીધા. ગુણાતીતાનંદ તો શ્રીજીનું પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપ હોવાથી ભજનમાં તે પહેલું જોઈએ એવો તેમનો દુરાશય સમજાય છે. જો કે બીજી બધી બાબતમાં ગુણાતીતાનંદ સર્વોપરી મોટા દેખાડ્યા છે અને અક્ષરપુરુષોત્તમ સ્વામીશ્રીજી આદિક શબ્દો પણ ગોઠવ્યા છે પણ એટલેથી નહિ સંતોષ થતાં આ નામમાં પણ ઘુમાડી દેવાની દુરંત વિમુખતા કરી. આ તો શાસ્ત્રોને પણ છેતરવાનો પ્રપંચ કર્યો કહેવાય. 'बिभेत्यल्पश्रुताद्वेदो मामयं प्रतरिष्यति' (વેદ પણ એવો ભય રાખે છે કે આ અલ્પશ્રુત મને છેતરશે, એટલે અર્થનો અનર્થ કરશે.) શાસ્ત્રાર્થ તો સંપ્રદાયવાળાને આડો આવે, વિમુખોને તો આવેજ નહિ, એટલે ગમે તેવા સમાસ અને અર્થ કરે. અસ્તુ આ અર્થનો સંપ્રદાય સાથે કશો સંબંધ નથી એટલુંજ વિચારવાનું અને કહેવાનું છે.

આવો અસદર્થ પ્રથમ અપ્રમાણ્ વાતોમાં ગોઠવેલો જોવામાં આવે છે. પ્ર ૬ ની ચોપડીના પ્ર. ૫ વાત ૪૨૭ "સ્વામિએ કહ્યું જે મહારાજે શિક્ષાપત્રીમાં અવિદ્વાન વાત કોઈ રાખી નથી. ત્યારે હરિશંકરભાઈએ પુછ્યું જે **અવિદ્વાન વાત કોઈ નથી ત્યારે મૂળ અક્ષરનું પ્રગટપણું શિક્ષાપત્રીમાં શી રીતે છે તે કહો?** ત્યારે સ્વામી કહે **એ વાત શિક્ષાપત્રીમાં લખી છે પણ અતિસૂક્ષ્મપણે લખી છે એટલે કોઈના સમજવામાં આવતી નથી...અને અક્ષરનું તો શિક્ષાપત્રીના ૧૦૯ ને ૧૧૦ શ્લોકમાં પ્રતિપાદન કર્યું છે.** ભગવાન રાધાજીએ યુક્ત હોય ત્યારે રાધાકૃષ્ણ એવા નામે જાણવા ને રૂક્મિણીરૂપ જે લક્ષ્મી તેણે યુક્ત હોય ત્યારે લક્ષ્મીનારાયણ એવા નામે જાણવા અને અર્જુને યુક્ત હોય ત્યારે નરનારાયણ એવા નામે જાણવા. અને બળભદ્રાદિકના યોગે કરીને એવે એવે નામે કહેવાય છે. એટલે વર્તમાનકાળે પણ એમજ કહેવાય છે. **કહેતા સ્વામી જે અક્ષર અને નારાયણ જે મહારાજ એમ સ્વામિનારાયણ નામ છે.** એમ સમજવા સારૂ ઉપર રાધાદિકના દૃષ્ટાંત દીધા છે...માટે એમ લખવાનો હેતુ એ છે જે જેમ રાધાકૃષ્ણ કહેવાય છે તેમજ સ્વામિનારાયણ કહેવાય છે. કેતા મહારાજે **પોતાના મુખ્ય ભક્ત જે અનાદિ અક્ષર તેમના નામ સાથે પોતાના નામનું પ્રતિપાદન કર્યું છે પણ કોઈએ સમજતા નથી...**એટલા સારૂ **એવા ભક્ત અને ભગવાનને વિષે ભેદ ન સમજવો.** એમ કહ્યું છે (શ્લો. ૧૧૩) ...કહેતા એવા અર્થે સહિત જે સ્વામિનારાયણની ભક્તિ તે જે તે સર્વને કરવી"

આમાં આ રીતે અવળા અર્થ કરીને શ્રીજીની અપરમૂર્તિરૂપ શિક્ષાપત્રીના રહસ્ય શ્લોકોને પણ સાવ ગરદન માર્યા છે. શિક્ષાપત્રી ઉપર ગ્રંથકર્તા શતાનંદજીએજ અર્થદીપિકા નામની મહા ટીકા કરી છે. જેને સાંભળીને 'અમારો સઘળો અભિપ્રાય આમાં બરોબર આવ્યો છે' એમ કહીને ટીકાની પ્રશંસા શતાનંદમુનિ સાથે કરેલી સત્સંગિજીવનમાંજ ખ્યાત છે વળી આની ઉપર ભાષ્ય સટીક પણ છે. બીજી પણ કેટલીક ટીકાઓ થઈ છે અર્થ માટે ભાષ્ય ટીકાઓ કરવાની હોય છે. ગુર્જરાનુવાદ પણ છે. કોઈમાં આવો અર્થ કરવામાં આવ્યો નથી તેથી તે તદન મન કલ્પિત બનાવટી વિમુખ છે. શિક્ષાપત્રી જેવા પ્રસિદ્ધ પ્રામાણિક પ્રબન્ધમાંથી અક્ષરની મન કલ્પિત ગોઠવણી કરી ને તેને સ્વામિનારાયણ નામમાંના **સ્વામિશબ્દાર્થ**માં અડાવી દીધાની અંધ ઉન્મત્ત અવળાઈ કરી. મૂર્ખમૂર્ધન્ય મંડળીમાં આ મનનો અર્થ શોભે તેવો છે પંડિતોની સભામાં શોભે તેવો અર્થ તો પ્રથમજ સમાસ સાથે પ્રગટ પ્રદર્શાવી દીધો છે. અર્થમાં દિન રાત્રિ જેટલું અંતર સુજ્ઞોને સમજાય તેમ છે. 'ભક્ત અને ભગવાનમાં ભેદ ન સમજવો' આ પણ કેવી શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ વાત છે આવી વાત પણ શ્લો. ૧૧૩ થી ઉપજાવી કાઢી છે સત્ય અર્થ તો 'જે પ્રથમ રાધાકૃષ્ણ આદિક સ્વરૂપો

કહ્યા તેમા નામભેદથી પણ ભેદ ન સમજશો' એવો છે ભક્ત અને ભગવાનનો ભેદ નથી એમ કહેવાનો પ્રયોજન નથી આનો દુરાશય એ જ છે કે એમ ઠગીને ઉપર ભગવાન સાથે અનપાયર અક્ષરની ઉપાસના ભક્તિ ઘુસાડી દેવી આ કેટલી વિરુદ્ધ વાત છે તે સંપ્રદાયના સજ્જને એ સારી રીતે સમજવાની છે. 'આવો અર્થ શિક્ષાપત્રીમાથી કોઇ સમજતા નથી અમેજ સમજીએ છીએ' એમ બીજા બધા વિષે મહા દોષ અને પોતા વિષે મહા ગુણ મનાવાની પણ વિચિત્ર ચતુરાઇ વાપરી છે આ તે અર્થ કર્યો કે અનર્થ ? આવા અર્થ કરનારાને સંપ્રદાયના કહેવા કે સંપ્રદાયથી બહાર ?

વળી સિદ્ધાંતસાગરની ચોપડીમા આ સિદ્ધાન્તાન્તર ઉપજાવી કાઢ્યો છે વાત ૨૪ "પ્રકૃતિ થકી પર જે **નરનારાયણ તથા વાસુદેવનારાયણ તથા કૃષ્ણનારાયણ તેજ અમે છીએ એમ જ્યારે કહિતા હોઇએ ત્યારે એમ સમજવું જે નર તથા વાસુદેવ તથા કૃષ્ણ તે અક્ષરને** ઠેકાણે છે ને નારાયણ તે પુરુષોત્તમને ઠેકાણે છે" વાત ૨૫ "આ પ્રગટ મૂળ અક્ષર જે મુળજી ને અમે પ્રગટ પુરુષોત્તમ એ બેયનો જેને યથાર્થ મહિમા સહિત નિશ્ચય છે તેનેજ પુરા સત્સંગિ કહીએ કારણ કે—જેમ રાધાકૃષ્ણ ને જેમ લક્ષ્મીનારાયણ ને જેમ નરનારાયણ કહેવાય છે તે તેઓએ પોતાના ભક્તે સહિત પોતાનુ ભજન કરાવ્યુ છે તેમજ **અમે પણ આ પ્રગટ મૂળ અક્ષર મૂર્તિમાન તે અસંખ્ય અક્ષરમુક્તના સ્વામી છે તે એ સ્વામી ને અમે નારાયણ એમ અમારા ભક્તે સહિત અમારા નામ** છે ને જે એમ જાણીને ભજન કરે છે તેનેજ અમે પૂરો ભક્ત કહીએ છીએ ..અને તમે સર્વેએ અમને પુરુષોત્તમ જાણ્યા છે ને આ મુળજીને મૂળ અક્ષર જાણ્યા છે ને **તે બેય નામસહિત આ સ્વામિનારાયણ નામ** છે એમ સમજીને તમે ભજન કરો છો ..**તેમ સ્વામિનારાયણ ભજન** તો કરે છે પણ **સ્વામી જે આ મૂળ અક્ષર તે સહિત મહારાજે પોતાનુ ભજન કરાવ્યુ** છે એમ ન સમજે તો તેને બ્રહ્મવિદ્યાની પ્રાપ્તિ ન થાય ને તે પુરો ભક્ત પણ ન કહેવાય" વિગેરે

આ વાત કેટલી વિરોધી અવળા સિદ્ધાન્તવાળી છે તે ઉપરના સ્વામિનારાયણ શબ્દાર્થના વિમર્શથી સુજ્ઞોને સમજાશે એકજ ગુણાતીતાનંદ સાધુને મૂળ અક્ષર ઠરાવી તેના સહભજન માટે કેવી ધૂર્તવિદ્યા વાપરી છે તે આ નમુના ઉપરથી સમજાશે શ્રીજી મહારાજને નરનારાયણ, વાસુદેવ-નારાયણ અને કૃષ્ણનારાયણ કહ્યા હોય ત્યારે નર વાસુદેવ કૃષ્ણ શબ્દથી મૂળ અક્ષર ગુ સ્વામીને સમજવા આવો અપસિદ્ધાંત કાઢ્યો કે જનમંગળના આરંભમાજ 'श्रीकृष्ण श्रीवासुदेवो नरनारायण प्रभु' એમ ત્રણેય શબ્દથી શ્રીજીનેજ સમજાવ્યા છે અને એનો અર્થ પણ ટીકામા કર્યો છે. આવા શ્રીહરિપર પ્રસિદ્ધ શબ્દોને પણ શ્રીહરિ આગળ અતિ તુચ્છ અક્ષરમા લઇ જવાનો દુસિદ્ધાંત કાઢ્યો છે વળી વધારાનો દુસિદ્ધાંત એ કાઢ્યો છે કે જે નરનારાયણ વાસુદેવનારાયણ કૃષ્ણ નારાયણ કહેવાય છે તે પ્રકૃતિ પુરુષથી પર નથી પણ એમાંજ અંતર્ગત છે, પર તો એક અક્ષરજ છે એમ ઠરાવા ઉપરના ત્રણને માયામંડળની અંતર્ગત જીવ જેવા તુચ્છ ઠરાવ્યા છ આને સંપ્રદાયના શાસ્ત્રોની દૃષ્ટિએ સિદ્ધાંત કહેવો કે દુસિદ્ધાંત તે સ્વય વિચારી લેવુ જ્યારે આવો અપસિદ્ધાંત નરનારાયણાદિ શબ્દોમા અડાવ્યો ત્યારે હરિકૃષ્ણ નામમા પણ હરિ એટલે અક્ષર અને નારાયણમુનિ નામમા મુનિ એટલે અક્ષર અને સહજાનંદસ્વામી નામમા સ્વામી એટલે અક્ષર એમ પણ સમજાવાનો દુરભિપ્રાય હશે ખરો રાધાકૃષ્ણ નામમા રાધા શબ્દથી અક્ષર અને લક્ષ્મીનારાયણ નામમા લક્ષ્મી શબ્દથી અક્ષર સમજાવાનો પણ દુસિદ્ધાંત કાઢ્યો છે. એમ શ્રીજીના સઘ નામોના અવળા અર્થો ગોઠવ્યા છે વળી સ્વામી શબ્દ કે જે

ખાસ ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ શ્રીજીમાંજ સર્વમંગળ સ્તોત્રના આરંભમાં સકારણ વપરાયો છે તેને તેની આગળ અનુપાસ્ય અનિષ્ટદેવ મૂળ અક્ષર ગુ. સ્વામીમાં ઘસડી જઈ, તેનું સાથે ભજન કરવાનું ઠરાવીને એવું સહભજન કરનારાનેજ પૂર્ણ ભક્ત અને નહિ કરનારાને અપૂર્ણ ભક્ત સમજવાનો દુઃસિદ્ધાંત પણ દાખલ કર્યો છે. આમાં વધારે પડતો દુઃસિદ્ધાંત' એ છે કે 'આ બધી વાતો શ્રીજીએ કરેલી' એમ એમને માથે ભાર આરોપી દીધો છે. શ્રીજીની વાતો તો વચનામૃત સત્સંગિજીવનમાં બીજા રૂપમાં વ્યક્ત છે, એમાં એવું કશું નથી. તો આ વાતો નિરક્ષરમાંથી કે મૂળ અક્ષરમાંથી લાવ્યા? એનો કાંઈ નિર્ણય થાય તો સારૂ. આ ચોપડીમાં તો અક્ષરે અક્ષર શ્રીજીના સિદ્ધાંતથકી જુદા કે અવળા સિદ્ધાંતોના સાગરરૂપ છે. આ ચોપડી છપાઈ ત્યારેજ આની અપ્રમાણતાના માટેનો ઉહાપોહ બહુજ સમાજમાં થયો હતો જે હાલમાં પેપરોમાં પ્રસિદ્ધ થયો છે.

વળી પ્ર. ૩ની વાત ૨૭૮માં 'स राधया युतो ज्ञेयो' ઇત્યાદિ શિક્ષાપત્રીના ૧૦૯ થી ૧૧૨ શ્લોકો લખીને ઉપરના અર્થને મળતો બંડીયો ભાવાર્થ કાઢ્યો છે "એ એકાંતિક ધર્મનાં બીજ મુક્યાં છે. તેમાં કહ્યું જે રાધાજીએ જુક્ત શ્રીકૃષ્ણ હોય ત્યારે રાધાકૃષ્ણ એવે નામે જાણવા, તેમજ આજ પણ મહારાજે પોતાના ભક્ત સહિત પોતાનું ભજન સ્વામિનારાયણ એવે નામે કરાવ્યું છે. ઇત્યાદિક બીજ મુકયાં છે તેનાં ઝાડ થશે ત્યારે સૌના જાણવામાં આવશે" આ વાતમાં સ્વામિનારાયણ નામનો વિપરીત અર્થ કરવાનો ગોટાળો વાળ્યો છે, જેમ રાધાએ સહિત કૃષ્ણ તે રાધાકૃષ્ણ કહેવાય, એવા ઉઘાડા શબ્દો છે તેમ સ્વામિએ સહિત નારાયણ તે સ્વામિનારાયણ એવા ઉઘાડા શબ્દો કોઈ સ્થળે છેજ નહિ જેમ, પરંબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણની પત્ની એકજ રાધા છે તેમજ સ્વામી તો એકલા ગુણાતીતાનંદજ એવું પણ કોઈ સ્થળે વાક્ય નથી. એથી પણ મોટા સ્વામીઓ તો અનેક હતા. તો પછી ઉપરનો અર્થ ખૂણીયો બંડીયો વિમુખીયોજ કહેવાય. બીજમાંથી ઝાડ થવાનું ભવિષ્ય ભાખ્યું તે પ્રમાણે બીજમાંથી ઝાડ થયા પણ તે સબીજ ઝાડ ઝેરનાં નક્કી કરીને સંપ્રદાયે ખોદીને બહારજ કાઢી નાંખ્યાં છે. શિક્ષાપત્રીના પણ કેવા બંડીયા અવળા અર્થો કરે છે તેનો આ એક પુરાવો છે. શિક્ષાપત્રીના અવળા અર્થ કરવાની વાત જાગાભક્તને સુજ્ઞાનંદ નામના નંદ સાધુએ સૂચવી છે તે પ્ર. ૩ની ૧૨૬ની વાતમાં છે.

જેમ સ્વામિનારાયણ નામમાં સ્વામિ શબ્દનો અવળો અર્થ કલ્પી કાઢ્યો એમ મુખ્ય હરિકૃષ્ણ નામમા પણ અવળો અર્થ સમજાવાની પણ કુબુદ્ધિ કરી જણાય છે. પ્ર. ૨ની ચોપડીના પ્ર. ૨ વાત ૬૬ "મહારાજ પોતાના અક્ષરધામ સોતા આંહિં પધાર્યા છે. તે બન્નેના સ્વરૂપનો દૃઢ નિશ્ચે કરાવવો એજ પ્રયોજન સારૂ અમોને રાખ્યા છે. મનજીભાઈએ પુછ્યું જે એ સ્વરૂપની નિષ્ઠા કરાવવી છે ત્યારે મહારાજે હરિકૃષ્ણ મહારાજ એકનીજ મૂર્તિ કેમ પધરાવી છે? ને તેવી વાત પણ કેમ કરી નથી? એટલે સ્વામી કહે મહારાજે તો પ્રથમથીજ વાસુદેવ નારાયણની બે મૂર્તિઓ ગઢડામાં પધરાવી હતી ને હાલ તે ઓરડો વાસુદેવનારાયણના નામથીજ ઓળખાય છે વડતાલમાં પણ પ્રથમ ઓરડી તળે નરનારાયણની બે મૂર્તિઓ પધરાવી હતી...પણ મહારાજનો એ સિદ્ધાંત હજી કોઈ સમજતું નથી. ફરી પુછ્યું જે વાસુદેવનારાયણ એટલે શું? સ્વામી કહે વાસુદેવ એટલે અક્ષર અને નારાયણ એટલે પુરૂષોત્તમ એમ મહારાજે તો અક્ષરપુરૂષોત્તમની બે મૂર્તિઓ પધરાવી હતી તે અત્યારે સમજાતું નથી પણ મહારાજ પોતાનો સિદ્ધાંત પ્રવર્તાવશે ત્યારે સૌના જાણ્યામાં આવશે. પણ તે દિસે ત્મે નહિ હો" વિગેરે.

શ્રીજીએ તો પોતાના સ્વરૂપનોજ એક દૃઢ નિશ્ચય કરવાનો કહ્યો છે એની સાથે મૂળ નિરક્ષર અક્ષરનો પણ કલ્પિત બીજો અધિક એક નિશ્ચય ઘુસાવી અહીં દે છે. પુછનારે તો પૂર્ણ પ્રજ્ઞાથી પુછ્યું છે કે-જ્યારે બે સ્વરૂપની નિષ્ઠા કરાવાનો શ્રીજીનો અભિપ્રાય હતો તો વડતાલમાં હરિકૃષ્ણ નામની એકલીજ મૂર્તિ પધરાવી અને સાથે અક્ષરની કેમ ન પધરાવી ? અને તેવી વાત પણ કેમ શાસ્ત્રમાં કરી નથી ? આનો યોગ્ય ઉત્તર નહિ આપી શકવાથી આડાંબવળાં અપ્રકૃત બાફાં મારીને પુરૂ કર્યું છે. વાસુદેવ નારાયણની બે મૂર્તિઓ ગઢડામાં પ્રથમ પધરાવ્યાનું કહીને, વાસુદેવ શબ્દનો પણ અવળો અર્થ અક્ષર કરીને, અક્ષરપુરૂષોત્તમની મૂર્તિઓ પધરાવવાનું ગઢડામાં પહેલવહેલું ગોઠવી કાઢ્યું. આ વાત સર્વાંશે બનાવટી છે. ગઢડામાં મૂર્તિ પધરાવી તેનું વિવેચન સ. પ્ર. ૨ અ. ૩૨ શ્લો. ૪૪ **"विधिना क्षितिपस्य तस्य दुर्गे प्रभुरस्थापयदुत्तमालये सः। सह राधिकयैव वासुदेवं महमत्रापि महान्तमाततान"** (ટીકા પ્રમાણે અર્થ-પ્રભુ શ્રીહરિએ અભયરાજાના દરબારમાં ઉત્તમ મંદિર વિષે રાધિકા-શ્રી રાસેશ્વરીની પ્રતિમા સાથેજ વાસુદેવ શ્રીકૃષ્ણ ભગવદર્ચાની સ્થાપના યથાવિધિ કરી. આ શ્રી રાધાકૃષ્ણપ્રતિષ્ઠાવિધિમાં મોટો ઉત્સવ પણ કર્યો) આ પ્રમાણે છે. આમાં તો રાધા અને કૃષ્ણ એ નામની બેજ મૂર્તિઓની સ્થાપના આવે છે. રાધાકૃષ્ણનેજ વાસુદેવનારાયણ નામથી કહ્યા છે. જેમ હરિકૃષ્ણ નામ છે તેમ, આ બન્ને શબ્દો એકજ વ્યક્તિને કહેનાર છે પણ ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિને નહિ. વાસુદેવ શબ્દ જનમંગળ સર્વમંગળ સ્તોત્રમાં પરમાત્મા શ્રીહરિપર લીધો છે. એનો અર્થ પણ ટીકામાં કર્યો છે. અન્નકૂટ પણ એમની આગળજ પુરવામાં આવેલો. આમાં નિરક્ષર અક્ષરનો તો ગંધ પણ નથી. ક્યાં અક્ષરાતીત વાસુદેવ અને ક્યાં અક્ષર. તેજતિમિર જેટલું અંતર છે. વડતાલમાં પણ પ્રથમ ઓરડીતળે નરનારાયણની બે મૂર્તિઓ પધરાવી હતી તે અક્ષરપુરૂષોત્તમને સમજાવા માટે હતી પણ મહારાજનો એ સિદ્ધાંત નહિ સમજીને પાછળથી હરિકૃષ્ણની એકલી મૂર્તિ વડતાલમાં પધરાવી દીધી એવો આ વાયડ વાતનો દુરાશય સમજાય છે, એટલે પ્રથમ નરનારાયણ પધરાવ્યા ત્યારે તો મહારાજનો અભિપ્રાય હતો તે કોઇ સમજ્યા નહિ અને પાછળથી ફેરવી નાંખીને એકલી હરિકૃષ્ણ નામની શ્રીજીની મૂર્તિ પધરાવી દીધી. એટલે આમાં શ્રીજીનો અભિપ્રાય નહિ. આ રીતે આ વાત પણ બનાવટીજ છે. વળી આ સિદ્ધાંત અત્યારે સમજાતો નથી પણ મહારાજ પોતાનો સિદ્ધાંત પ્રવર્તાવશે ત્યારે સૌને જાણવામાં આવશે એમ કહીને જે અત્યારે બાહ્ય વિમુખોએ અક્ષરપુરૂષોત્તમની પ્રવૃત્તિ કરી છે તેનું પણ ભવિષ્ય ભાખી નાખ્યા જેવી બંડબાજી વાપરી છે. આ આખી વાતનો દુરાશય એ નીકળી આવે છે કે મહારાજે કે આચાર્યે અત્યાર સુધીમાં જે હરિકૃષ્ણ આદિકની મૂર્તિઓ પધરાવી છે તેમા મહારાજનો અભિપ્રાય ન હતો. મહારાજનો અભિપ્રાય તો બંડીયએ બહાર વિમુખ થઈ પ્રસિદ્ધ કર્યો એજ હતો. મહારાજના શુદ્ધ અભિપ્રાયને પણ ચોમેરથી કેવો ગરદન માર્યો છે એ આ ઉપરથી સમજાશે. વડતાલમાં હરિકૃષ્ણની એકલી મૂર્તિ શ્રીજીએ પધરાવી પણ સાથે મૂળ અક્ષર ગુ. સ્વામી નહિ હોવાથી ફાવતું આવ્યું નહિ એમ નિંદા આ વાત ઉપરથી સમજાય છે. આ ચોપડીએ તો વળી નવીનજ એક બંડીયો વિમુખીયો ખુણીયો અર્થ પ્રકાશમાં આણ્યો છે. આજ રીતે શ્રીજીનાં બીજાં પણ ઘણાં નામોના અવળા અર્થો શાસ્ત્રના અનુસંધાન વિનાના ગોઠવ્યા છે. તેનો લખતાં પાર આવે તેમ નથી. આ તો દિગ્દર્શન થાય છે.

આ તો જુની વાતોની વાત કરી. હવે તાજી નવી વાતોની પણ વાત પ્રસંગાત્ કરી લઇએ. બોચાસણવાળા યજ્ઞપુરૂષદાસ કે જે ઘણાં વર્ષો સંપ્રદાયમાં રહીને શાસ્ત્રોનો સારો અભ્યાસ

કરીને શાસ્ત્રી બન્યા છે તેમણે પણ '**સ્વામિનારાયણ**' આ મંગળ નામનો અમંગળ અતિ વિરૂદ્ધ અર્થ કરવામાં લેશ પણ શરમ કે સંકોચ રાખ્યો નથી. ગુણાતીતજ્ઞાનના વાજીંત્રમા **સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ** નામના માસીકનો ઉદ્દેશ અને તેનો અર્થ સમજાવા પ્રથમારંભમાંજ એક લેખ લખીને છપાયો છે. તે આ પ્રમાણે છે—"શ્રીજી સ્વામીના લાડીલા શ્રીઅક્ષરપુરૂષોત્તમ ઉપાસક રા. ખેંગારજીભાઈ......આપે શ્રીજી મહારાજ અને સ્વામિના અદ્ભુત મહિમાનો પ્રચાર કરવા સારૂ "સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ" નામનું માસિક બહાર પાડી......સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ **એટલે 'સ્વામી' મૂળ અક્ષર ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અને 'નારાયણ' એટલે પૂર્ણ પુરૂષોત્તમ સહજાનંદસ્વામી તેમનો પ્રકાશ–જ્ઞાન તેનો દિગ્વિજય આખા બ્રહ્માંડમાં થાય** અને દિન પ્રતિદિન ઉપાસનાનો ડંકો વાગે એટલા સારૂજ આ છાપુ કાઢવા નક્કી કર્યું છે તેથી ઘણો સમાસ થશે......**અને આપ ઉપર શ્રીજી મહારાજ અને સ્વામી ને ભગતજી મહારાજ તથા જાગા ભગત રાજી થશે**" આ પ્રમાણે આ લેખમાં સ્વામિનારાયણ નામના શાસ્ત્રીય ખરા અર્થનો અનર્થ કર્યો છે. નિરક્ષરો તો અક્ષરજ્ઞાનના અભાવે કે શાસ્ત્રના જ્ઞાનના અભાવે અર્થનો અનર્થ કરે એ સંભવિત છે પણ આવા સાક્ષર થઈને અનર્થ કરે તે બીલકુલ સંભવિત નથી. શું આ શાસ્ત્રીએ સંપ્રદાયનાં શાસ્ત્રો શિક્ષાપત્રી સત્સંગિજીવન જનમંગળ સર્વમંગળ વિગેરે સટીક અદ્યાપિ નહિજ જોયાં હોય કે નહિ વાચ્યાં સાંભળ્યાં હોય? ભણેલાને તો શાસ્ત્રો આડાં ફરવાંજ જોઈએ. એક પણ આડુ ફર્યું જણાતું નથી. સંપ્રદાયનાં શાસ્ત્રોના શુદ્ધ અર્થો જાણીને પણ અવળા અર્થો હદ ઉપરાન્ત કરીને લોકોને અવળે માર્ગે ચઢાવાથી લેશ પણ આત્મકલ્યાણ કે લોકકલ્યાણ કદાપિ છે ખરૂ? આને વિદ્વત્તાના અંતરાયો કહેવા? કે અવિદ્વત્તાના કહેવા? એનો નિર્ણય જેને સમજવા કે જે દ્વારા બીજાને સમજાવા લેખ લખી મોકલ્યો છે એવા એમના તંત્રીજી ખેંગારભાઈ કરી લેશે. સંપ્રદાયના કોઈ પણ શાસ્ત્રમા જે અર્થનો ગંધ પણ નથી એવો વિચિત્ર વિમુખ અર્થ આવા સાક્ષર શાસ્ત્રી મુર્ખમાફક કલ્પી કાઢે અને વળી જગતને જણાવા ઉઘાડા બહાર પડે એજ અત્યંત અપશોષની વાત છે. આ શાસ્ત્રીજી હજી પણ પાછા વળી ઉપર જણાવેલો શાસ્ત્રીય સ્વામિનારાયણ શબ્દનો અર્થ સ્વયં સમજીને અનુયાયીઓને સત્ય રીતે સમજાવે તો મોટો ઉપકાર મોક્ષ સુધીનો સર્વેનો થશે અને શુદ્ધ ઉપાસનામાં અસદ્ભાવથી કરેલો ગરબડગોટાલો નીકળી જઈને ઉપાસના પણ શુદ્ધ સારી થશે ત્યારે પ્રામાણિક સંપ્રદાયના શાસ્ત્રાર્થને પણ બહુ કોરે મુકીને મનસ્વી ઉભાગડ અર્થ કરવાનો જુઠો જડ ઠરાવજ થયો ત્યારે તો જેને પ્રથમ વૃત્તિ કે આશ્રય આપનારા અને પોતાને દીક્ષા અપાવનારા અને વિદ્યા ભણાવનારા વૃદ્ધ ગુરૂ તરીકે માને છે એવા વિજ્ઞાનાનંદ સ્વામીને અને જેને વર્તમાન ધરાવનાર સમર્થ ગુરૂ તરીકે માને છે એવા શુકાનંદસ્વામીનેજ સ્વા. ના. નામમાના સ્વામિ શબ્દથી ઠરાવીને તેમનુંજ સદ્ભજન કરતા તેમનીજ મૂર્તિઓ પધરાવી હોત તો વધારે સારૂ અધમેમનું શોભિતુ થાત. જેની સાથે કશોજ સંબન્ધ કે બંધન નથી એવા ગુ. સ્વામી સુધી વિકટ વિદેશ જુનાગઢ જવાની જરૂર રહેત નહિ. અથવા આવી પરોપાધિ પડી-મુકીને સુડાવાળા હરિકૃષ્ણ કે ભાદરણવાળા પુરૂષોત્તમની પેઠે '**अहं ब्रह्मास्मि**' થઈ બેઠા હોત તો વળી વધારે સારૂ થાત. આ વખતે કોઈ બુદ્ધિ આપનાર મારો મળ્યો નહિ હોય તેમ સ્વબુદ્ધિનો સારો ઉપયોગ કર્યો નહિ હોય એમ જણાય છે.

વળી આ શાસ્ત્રીએ વર્ષ ૨ અંક ૧મા આપેલા લેખના મંગળ માટે મથાળામા સ્વામિનારાયણ કે તેવો બીજો શબ્દ પ્રયોગ નહિ કરતા "*श्रीजिस्वामिभ्यो नमोनम*" આવો પ્રયોગ કર્યો છે. શ્રીજી મહારાજ અને ગુ. સ્વામી બેના હોય તો દ્વિવચન જોઈએ. બહુ વચનથી તો અર્થ બેવાનો

હશે અને વ્યાકરણના નિયમ મુજબ એનો કેવો સમાસ થાય એ તો એ શાસ્ત્રીજીજ જાણે સમાસ અર્થ કરી બતાવશે તો વ્યાકરણ પંડિતોને બહુ ઉપયોગનો થશે આ લેખમા સ્વામિનારાયણ શબ્દના સામાવાડીયા "શ્રીજી સ્વામી, સ્વામીશ્રીજી" શબ્દો ઢગલાબધ છે. આ બધુ ગુણાતીતપંથની જુઠાઈ જણાવા જણાય છે.

અમદાવાદના રા રા જેઠાલાલભાઈ ચીમનલાલભાઇ કે જે જગતમા ગણીતના પ્રોફેસર તરીકે અને સતસંગમા સ્વામિનારાયણની અટકથી ઓળખાય છે તેમણે પણ પદવીનો કરોજ સારો ઉપયોગ નહિ કરતા ઓચ્ચામણના બંડમા પ્રવેશ કરીને "गतानुगतिको लोको न लोक पारमार्थिक" આ ન્યાયે દેખાદેખી એકડા વિનાના મીંડા જેવો જુઠો અર્થ લખી વાળ્યો જેવામા આવ્યો છે સ્વા પ્ર માસિકના વર્ષ ૧ અંક ૧ પાન ૯ ઉપર "સ્વામિનારાયણ" આવા હેડીંગથી એક લેખ માસિકમહત્તા માટે લખ્યો છે તેમા **"ગુણાતીતાનંદસ્વામી અને આદિ નારાયણ પુરૂષોત્તમ શ્રીજી મહારાજ એ બન્ને નામોને એકબીજાની સાથે લખતાં "સ્વામિનારાયણ" એવો અમોઘ મંત્ર થયો.** સ્વામિનારાયણરૂપી અમોઘ મંત્રનો પ્રકાશ કરવા માટે 'સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ' નામના માસિકનો જન્મ થયો છે" આવા ખુણીયા શબ્દો લખ્યા છે આ ભાઇની સ્વામિનારાયણ' અટક તો ઓચ્ચામણ પંથમા ભળ્યા પહેલા અને માસિકના જન્મ પહેલા બહુ પૂર્વ વર્ષોથી હતી, ત્યારે શુ આવો અર્થ તે સમજ્યા હતા? તે સમયમા બ્રહ્માનંદ મહાનુભાવાનંદ આદિક સ્વામીઓના નામ શુ નહિ સાંભળ્યા હોય? કોઈ ગુરૂ પણ શુ નહિ કર્યા હોય? મંદિરે પણ નહિ ગયા હોય? સંપ્રદાયનુ કોઇ શાસ્ત્ર નહિ વાચ્યુ સાંભળ્યું હોય? શુ સ્વામી જેવા કે તેથી પણ બહુ મોટા નંદ સ્વામીઓ તો શ્રીજી સાથે સહસ્ત્રાવધિ હતા તેમાથી કોઇપણ સ્વામી સ્વામિનારાયણ નામમાના **સ્વામિશબ્દથી** ન કહેવાય અને એકલા ગુણાતીતાનંદજ કહેવાય એવુ એકદેશી અંડીયું જ્ઞાન તે વખતે હતુ? કે બંડમા ભળ્યા પછી પેઠું? આનો જો દુરાગ્રહને કે પક્ષપાતને દૂર કરી શાસ્ત્ર-દૃષ્ટિથી સૂક્ષ્મ વિચાર કરી જોશે તો સ્વયં ક્ષણમા જણાઇ જશે કે આ તો એકડા વિનાના મીંડા જેવો સાવ જુઠો અર્થ છે 'સ્વામિનારાયણ' આ ષડક્ષર નામ તો અસાધારણ અખંડિત એક ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ શ્રીજી મહારાજનુજ છે, એમ સંપ્રદાયના સઘળા સચ્છાસ્ત્રોએ નિર્ણય આપ્યો છે તેમા **સ્વામિશબ્દથી** બીજી અનુપાસ્ય વ્યક્તિની નવી ગોઠવણી કરી બન્નેનુ સહભજન ઠરવ્યુ એથી 'સ્વામિનારાયણ' એ અમોઘ મંત્ર થયો? કે મોઘ? (નિષ્ફળ) તે પણ શાંત મનથી એકાંતે વિચાર કરી જોશે તો સત્ય સમજાઇ જશે. જો કે સ્વામિનારાયણ આ ષડક્ષર મહાઅમોઘ નામ મંત્ર છે પરંતુ **સ્વામિશબ્દ** કે જે ખાસ ધ્યેય શ્રીજી મહારાજમાજ પ્રથમ નંબરે સર્વમંગળમા સબીજ ઘટાવ્યો છે તેને બીજી અધ્યેય વ્યક્તિમા ઘટાવવાથી મોઘજ મનાવી દીધો કહેવાય જે સદર્થના અનુસંધાનથી ષડક્ષરી નામમંત્ર સદા જપવા અદ્વિતીય શ્રીજી માટે તેમના મહાપુરૂષોએ ગોઠવ્યો છે તેમા બે ભાગ પાડી દ્વૈતપણુ કલ્પવાથી ષડક્ષરી નહિ રહેતા મોઘજ થઇ ગયો કહેવાય આ રીતે અમોઘને મોઘ કરનારા તો **'मोघाशा मोघकर्माणो मोघज्ञाना विचेतस.'** આમા ગણ્યા જેવા મોઘજ કહેવાય કિંબહુના શતાનંદમુનિએ રચેલા સર્વમંગળ જનમંગળની રઘુવીરાચાર્યકૃત ટીકામા તથા એજ મુનિએ રચેલા સત્સંગિજીવનની શુકાનંદકૃત ટીકામા જે શાસ્ત્રીય અર્થ સમાસ સાથે પ્રમાણ સાથે કર્યો છે એજ એમના અનુયાયિઓએ સ્વીકારવો જોઇએ એમા મોઇએ દોઢ ડહાપણુ કરવુ જોઇએ નહિ શ્રીજીએ તો સત્સંગિઓના જીવન માટે સત્સંગિજીવન ગ્રંથ અમોઘ રચાવ્યો છે તે કુસંગવશાત્ ન ગમ્યો તો ભલે અને તેની સામે બીજો અસત્ગુરૂગીતમયગિત નામનો એકડા વિનાના મીંડા જેવો મોઘ ગ્રંથ ભલે ત્યાર પણ તેમા આવા અવળા મોઘ અર્થો

ન ગોઠવાય તો સારૂ, એટલું ઇચ્છીએ છીએ. અભણેય અગણેય અપ્રતિષ્ઠિત ગમે તેવું બોલે કે લખે પણ આવા ભણેલ ગણેલ પ્રતિષ્ઠિતને આવું અશાસ્ત્રીય અપ્રમાણિક બોલાય લખાય નહિ. ભણેલ અભણેલમાં ભેદ તો હોવો જોઇએ. પોતાને એકતરફથી સ્વા. ના. સંપ્રદાયના સાચા અને સારા અનુયાયિઓ કહેવરાવે છે અને બીજી તરફથી તેના સર્વ અર્થને અનર્થ કરીને ખેંચી સામાવડીયા કે સમોવડીયા જુદીજ પ્રવૃત્તિ કરાય છે માટેજ આ કહેવાનો પ્રસંગ છે. જો જાહેર કરી દેતા હોય કે અમો સંપ્રદાય બહાર છીએ તો કોઇને કશુ કહેવાનો પ્રસંગ રહેશે નહિ. આવા પ્રતિષ્ઠિત પુરૂષે આવા ઉભાંગડ બંડ ટીખળમાં ભળવું જોઇએ નહિ. સુજ્ઞેષુ કિં બહુના.

ઉપર પ્રમાણે બીજા નિર્ગુણદાસ વિગેરે ઘણા બંડ લેખકો સ્વા. ના. પ્ર. માસિકમાં કે બીજે ગમે ‘अन्धेन नीयमाना यथान्धा’ આ ન્યાયે જેમ તેમ લખતા ભસતા કે લવવા મંડ્યા છે પણ ‘રોટલીજી પડ્યા’ એનો જેમ સુગ્ન કોઇએ તપાસ કર્યો નહિ તેમ કોઈ સત્ય તપાસ કરતા નથી. શ્રીજીએ તો કોઇને એવી મોરછાપ તો મારી આપી નથી તેમ પ્રમાણ ગ્રંથમાં પણ એવુ લખ્યું નથી કે ‘અમુક એકજ સ્વામી - મારા સંયુક્ત નામમાં સ્વામિશબ્દથી કહેવાશે.’ આવી સત્ય સ્થિતિ હોવા છતા જ્યારે એકલા ગુણાતીતાનંદસ્વામી સાધારણ વ્યક્તિનો એવો હક ગોઠવાય ત્યારે તેથી મોટા બીજાઓનો તો તેવો હક અવશ્ય ગોઠવાયજ. તેમા પ્રથમ તો એવો હક રામાનંદસ્વામીનો હોઇ શકે. કેમકે જેમને શ્રીજીએ ગ્રંથમાંજ સ્વામિશબ્દથી બહુ સબોધ્યા છે અને જે શ્રીજીના ગુરૂ દીક્ષાદાતા હોઇને શ્રીજીએ જેમને ગુરૂપરંપરામાં ગણ્યા છે અને જેમણે શ્રીજીને પોતાની ગાદીએ બેસાર્યા છે અને વળી ઉદ્ધવાવતાર જેમના નામથી સંપ્રદાયનું ઉદ્ધવ સંપ્રદાય એવુ સાર્થક નામ શ્રીજીએજ નક્કી કર્યુ છે. આ બધુ વિશાળ દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો પ્રથમ હક રામાનંદસ્વામીનો સંભવિત સમન્વિત લાગે. એટલે સ્વામિ કહેતા રામાનંદ અને **નારાયણ** કહેતા સહજાનંદ, એમ મળીને ‘સ્વામિનારાયણ’ નામ થયું. બન્નેનું મહભજન પણ પણ સંભવિત છે, કેમકે શ્રીજીએ દીક્ષા ગુરૂ તરીકે તેમને પ્રથમ સ્મૃતિમા લીધા છે. બીજે નંબરે હક ધર્મવંશી આચાર્યોનો લાગે, કેમકે તેમને પોતાની ગાદીએ સ્થાપન કર્યા છે અને તેમને બધી સત્તા સોંપવામા આવી છે અને શ્રીજીએ તેમનો મહિમા પોતા જેવો ગ્રંથમા ગાયો છે. ત્રીજે નંબરે મુક્તાનંદસ્વામીનો હક લાગે. કેમકે તે રામાનંદસ્વામીના મુખ્ય શિષ્ય હતા અને શ્રીજી તેમને ગુરૂ તરીકે માનતા અને નર મહિમા સુધી તેમની આજ્ઞામા રહેતા અને તેમનો મહિમા વચનામૃતાદિ ગ્રંથોમા પણ બહુ ગાયો છે. એ પછી શતાનંદ મહર્ષિ કે જેમને ત્રિકાળ જ્ઞાન આપીને જેમની પાસે સત્સંગિજીવન ગ્રંથ કરાવ્યો છે અને જેમના વિશેષ વખાણ ગ્રંથમાજ લખાયા છે તેમનો હક લાગે આ પછી નૈષ્ઠિક મુકુંદાનંદ બ્રહ્મચારી કે શ્રીજીના સદાય સહચર હોઈને શ્રીજીની સઘળી સેવા કરતા અને જેમનું નામ પણ મુળજી હતુ અને જેમની શ્રીજીએ ગ્રંથમા ઘણી પ્રશંસા કરી છે એમનો હક હોઈ શકે. આ પછી ગોપાળાનંદસ્વામી કે જેમને શ્રીજીએ બન્ને દેશના રક્ષક મોટેરા કર્યા હતા અને જે યોગિરાજ હતા અને જેમની પ્રશંસા ગ્રંથમાજ ઘણી કરવામા આવી છે તેમનો હક મારો લાગે. તેમજ નિત્યાનંદ સ્વામી કે જે પંડિતરાજ હતા અને જેમની પાસે શ્રીજી કથા વંચાવતા હતા અને જેમના વખાણ પણ ગ્રંથમા શ્રીજીએ કર્યાં છે એમનો હક સારો લાગે. એજ રીતે બ્રહ્માનંદસ્વામી કે જે કવિરાજ હતા અને જેમના શ્રીજીએ વખાણ ગ્રંથમા કર્યાં છે તેમનો સરો હક લાગે. આ પછી શુકાનંદસ્વામી કે શ્રીજીના સહચર હોઇને ગ્રંથાદિકના લેખન શોધનમા નિયુક્ત હતા અને જેના શ્રીજીએ ઉચ્ચ શબ્દોથી

ગ્રંથમાં વખાણ કર્યાં છે તેમનો હક સારો લાગે. એજ રીતે જેમને કાંઇ મહંગુરૂ વિગેરે ઉચ્ચ પદવી આપી હોય અને શ્રીજીએ પ્રશંસા કરી હોય તેમનો હક લાગે. આ પછી બીજા બધા નંદ સ્વામીઓનો પણ હક લાગે. એમ સર્વને સાધારણ હક લાગતાં સર્વ કોઇને એક ગુરૂ સ્વામી તો હોયજ તેમાં જ્યારે એક શિષ્યમંડળી સ્વા. ના. નામમાં **સ્વામિ** શબ્દથી પોતાના ગુરૂ ગુણાતીતાનંદને ઠરાવીને તેને ગોખાવે અને મૂર્તિઓ પધરાવી સહભજન કરાવે, તો બીજી શિષ્યમંડળી ગોપાળાનંદને તો ત્રીજી મંડળી નિત્યાનંદને તો ચોથી મંડળી બીજા હરકોઇને સ્વા. ના. નામમાં **સ્વામિ** શબ્દથી ઠરાવીને તેને ગોખાવે અને મૂર્તિઓ બનાવી પધરાવી સહભજન કરાવે ત્યારે સ્વામિનારાયણની કે તેમના સંપ્રદાયના બંધારણની શી અવદશા થાય? સંપ્રદાયજ બધો વહેંચાઇ જાય અને છિન્નભિન્ન થઇ જાય અને સ્વામિનારાયણનું નામ પણ બદનામ થઈ જાય અને શાસ્ત્રોની પણ બહુ ભુંડી હલકી દશા થઇ જાય, જેમ જેને ફાવે તેમ અર્થ કરવાનો અધિકાર મનાઇ ગયો એટલે કોઇ આધુનિક શિષ્યો કોઈ ગુરૂને શ્રીજીસ્વરૂપ સમજતા હોય તેઓ તેમને **સ્વામિ** એટલે ગુણાતીતાનંદ અને **નારાયણ** એટલે નારાયણજીભાઈ મળીને સ્વામિનારાયણ નામ થયું, એમ ઠરાવાનો ભવિષ્યમાં પ્રસંગ લાવે તેમજ કોઇ શિષ્યમંડળી સ્વામી એટલે માયાતીતાનંદ અને નારાયણ એટલે નારાયણભાઇ, મળીને સ્વામિનારાયણ નામ થયુ એમ પણ બંધ બેસતું કરવાનો પ્રસંગ ભવિષ્યમાં લાવે તો ના કહેવાય નહિ. એમ બધાય જેમ ફાવે તેમ ગોઠવતા જાય તો સંપ્રદાયની કેવી અવદશા થાય? અને સ્વામિનારાયણ શબ્દાર્થની અવદશા કેવી થાય? એજ વિચારવાનું છે. ભલે બીજે સ્થળે સ્વામી શબ્દનો અવળો અર્થ મનમાન્યો ગમે તે કરે, પણ 'સ્વામિનારાયણ' આ એક ષડક્ષર નામમંત્રમાંના સ્વામિશબ્દનો અવળો અર્થ ન કરે તો બહુ સારૂ. જો કે શ્રીજીએ કોઇને એવો શિક્કો નહિ મારી આપેલો હોવાથી ઉપરની બધી ગોઠવણી ગ્રાહ્ય બનાવવી વિમુખ છે. તથાપિ એકલા ગુણાતીતાનંદજીના શિષ્યોજ આવું ધુમાંગડ ધતીંગ ક્યાંથી ક્યારે કેવી રીતે બહુ વર્ષો વીતી ગયા પછી હાલમા ગોઠવી લાવ્યા તે વિચારણીય વિસ્મયનીય છે. સ્વામિનારાયણ નામની પ્રવૃત્તિ તો ૧૮૫૮થી થઇ છે. આ બાબત નિર્ગુણદાસ ભોયાસણીયાએ પણ સ્વા. ના. પ્ર. ના અંક ૨ પાન ૨૪ ઉપરના લેખમાંજ સ્વીકારી છે. આ વખતે ગુણાતીતાનંદ તો ભાદ્રા ગામમા ગૃહસ્થ મુળજી નામથી ખેતી કરતા હતા. ૧૮૬૬માં સાધુ થતા ગુણાતીતાનંદ નામ અપાએલુ. એટલે આઠ વર્ષ પછી એ નામના મુનિ બન્યા. તો આ પહેલાં એમની દષ્ટિએ સ્વામિશબ્દ નિરર્થક પડી રહેલો? કે કોઇ બીજામાં વપરાએલો? કે એક શ્રીજીમાંજ વપરાએલો એ પણ એક વિચારીને નક્કી કરવા જેવુ છે.

વળી ગુ. સ્વામીને શ્રીજીનું પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપ પ્રથમ ભજનીય ઠરાવ્યું છે, એટલે એવો અવળો અર્થ કરવાની કડાકુટ કરવાની કશી જરૂર પણ રહેતી નથી. સ્વામિનારાયણ નામનીજ તેમને જરૂર રહેતી નથી. કેમકે સ્વામિનારાયણ નામને બદલે સ્વામીશ્રીજી કે શ્રીજી સ્વામી એવો પણ એક નવો શબ્દસંકેત કરીને ભજન કરાવાય છે અને જે તે વ્યવહારમા લખાય છે. વળી એવા ખુણીયા બડીયા અર્થના અનુસંધાનથી સ્વામિનારાયણ શબ્દનો સામાવાડીઓ શબ્દ 'અક્ષરપુરુષોત્તમ' એવો ગોઠવ્યો છે અને એ નામની મૂર્તિઓ ધાતુચિત્રની પધરાવીને એ નામથી ભજન પણ થાય છે અને વળી 'ગુણાતીતાનંદ મૂળ અક્ષર સહજાનંદ એક પરમેશ્વર' એવી ધૂન પણ કરાય છે. અને દસ્તાવેજાદિ વ્યવહારમાં પણ એજ વપરાય છે અને એ નામનો નવો ફુસંગિજીવન ગ્રંથ પણ કરાય છે અને સાધુઓનાં નામ એવાં વીનપડાય છે, એમ નવો વ્યવહાર એ નામથીજ થાય છે. આ દષ્ટિએ પણ

હવે એમને સ્વામિનારાયણ નામની લેશ પણ જરૂર રહી નથી. ફક્ત બીજા લોકોને ઠગવા પુરતો ઉપલો વ્યવહાર સ્વામિનારાયણ નામથી થતો સ્પષ્ટ નક્કી થાય છે. વળી આ લોકો ગુણાતીતાનંદજીનેજ એક સ્વામી કહીને અટક્યા નથી. અદીક્ષિત અભણ રાડોડ ભગાભક્ત તથા તેમના શિષ્ય રાડોડ રણછોડ ભક્તને પણ સ્વામી નામથી કહે છે લખે છે અને એવાં અષ્ટકો પણ બનાવીને બોલાવાય છે. અને ચિત્ર ફોટાઓ પણ બનાવી પૂજાય છે. એનો દુરાશય પણ ઉપરના જેવોજ હોવો જોઇએ. આ બધાનો વિમર્શ કરીએ તો 'नास्ति नष्टे विचारः' એવું છે. અસ્તુ. સામ્રાવાડીયા બંડીયા ગમે તેવો ઉભાંગડ અર્થ કરે અને ગમે તેવું આચરણ કરે તેનું કાંઇ નહિ. સંપ્રદાયનાં શાસ્ત્રો સાથે કે ધોરણ પ્રથા સાથે એમને કશો સંબન્ધ નથી એટલુંજ કહેવાનું છે. ધર્મનંદન ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ શ્રીહરિનેજ એક વાચક યોગરૂઢ સ્વામિનારાયણ શબ્દ છે તેમાં સ્વામિશબ્દથી બીજી અનુપાસ્ય અનિષ્ટદેવ વ્યક્તિનો સમાવેશ કરવારૂપ તદ્દન ખોટો અર્થ ગોઠવનારા અને સ્વામિનારાયણ શબ્દનો સાવ સામાવાડીઓ બંડીયો ખુણીયો અક્ષર પુરૂષોત્તમ' એવો શબ્દ અશાસ્ત્રીય કલ્પી કાઢનારા બંડીયાઓને સ્વામિનારાયણ નામથી ભજનાદિ કોઇપણ વ્યવહાર કરવાનો અધિકાર નથી. આવા અવળા અર્થના અનુસંધાનથી જય સ્વામિનારાયણ કહેવા ઇચ્છના વંચક બંડીયાઓને શુદ્ધ સંપ્રદાયનિષ્ઠોએ સામા જય સ્વામિનારાયણ પણ કહેવા જોઇએ નહિ. એટલે આવો પ્રસંગ પણ અનિષ્ટ રાખવો જોઇએ નહિ.

ઉપરની બાબતને બહુજ મળતી આ પણ એક વાત પ્રસંગાત્ જણાવી દીધા જેવી સારી છે. બોરસદ કોર્ટમાં પણ સ્વામિનારાયણ શબ્દના અર્થની ચર્ચા વાદિપ્રતિવાદી તરફથી ખંડન-મંડનાત્મક બહુજ ચર્ચાઈ હતી. શાસ્ત્રી હરિજીવનદાસની જુબાની પ્રથમ થએલી તેમાં સ્વા. ના. શબ્દનો અર્થ પૂર્વોક્ત શાસ્ત્રપદ્ધતિએ સમાસ સાથે સપ્રમાણ થઈ ગયો હતો. આ બધું તંત્ર જાણવા છતાં પણ શાસ્ત્રોક્ત અર્થને ખોટો કરીને પોતાનો મનસ્વી અર્થ સાબીત કરવાનો અત્યાગ્રહ કોર્ટમાં કરવામાં આવેલો. પ્ર. નં. ૧ ના ઘણા સાક્ષીઓ એવો અવળો અર્થ કરતા મંડેલા પણ શાસ્ત્રાધાર પુછતાં તે નહિ મળવાથી છેવટે 'પ્ર. નં. ૧ એ એવો અર્થ શીખવાડેલો' એમ સત્ય વાત નિવેદન કરીને નિવૃત્ત થએલા. છેવટે પ્ર. નં. ૧ ના કોઠારી શ્રીજીસ્વરૂપદાસ શાસ્ત્રી તરીકે જુબાનીમાં આવેલા. તેમણે સર તપાસણીમાં એવો અવળો અર્થ સમઝાવા પેરા ૯ **"અક્ષરપુરૂષોત્તમ એટલે અમે સ્વામિનારાયણ કહીએ છીએ. સ્વામીનારાયણ એટલે અક્ષરપુરૂષોત્તમ.** અક્ષર એટલે ગુણાતીતાનંદ અને પુરૂષોત્તમ એટલે શ્રીજી મહારાજ." પેરા ૧૪ "સ્વામિનારાયણ શબ્દનો હું એવો અર્થ કરૂં છું કે સ્વામી એટલે અક્ષર અને નારાયણ એટલે પુરૂષોત્તમ...અક્ષરને જો સ્વામી કહીએ તો પુરૂષોત્તમનો મહિમા વધે છે. જો સ્વામી શબ્દ નારાયણને લગાડીએ તો નારાયણનો મહિમા અક્ષર જેવો થઇ જાય છે. સ્વામી એટલે નિયંતા. નારાયણ સગુણ નથી તેમ નિર્ગુણ નથી. **નારાયણને સ્વામિશબ્દ લગાડી શકાય નહિ"** આવા મનસ્વી શબ્દો વાપર્યા હતા. (આ બાબત તદ્દન વિપરીત છે. નારાયણનેજ સ્વામિશબ્દથી મુખ્યપણે બહુધા વર્ણવ્યા છે. સર્વમંગળમાં 'સ્વામી' નામજ શ્રીજી માટે પ્રથમ વપરાયુ છે. નારાયણને સગુણ નિર્ગુણપણે પણ વચનામૃતમાંજ નિરૂપ્યા છે)

ઉલટ તપાસમાં સ્વામિનારાયણ શબ્દનો સમાસ પુછવામાં આવતાં પ્રથમ **'स्वामी च नारायणश्च स्वामिनारायण.'** એમ દ્વંદ્વ સમાસ કરવામાં આવ્યો. આવો દ્વંદ્વ સમાસ થાય તો **'रामश्च कृष्णश्च रामकृष्णौ'** એની પેઠે **स्वामिनारायणौ** એમ દ્વિવચનાંત પ્રયોગ થવો જોઇએ.

એવો પ્રયોગ તો કોઇ સ્થળે જોવામાં આવતો નથી, **स्वामिनारायणः** એવો એક વચનાંત પ્રયોગ જોવામાં આવે છે, આવી આશંકા થતાં તેને પડી મુકીને, સમાહારદ્વંદ્વ સમાસ કહેવામાં આવ્યો. સમાહારદ્વંદ્વમાં તો એકવદ્ભાવ થતાં નપુંસકલિંગે થવાનો નિયમ હોવાથી **'पाणिपादम्'** **'अहिनकुलम्'** એની પેઠે **'स्वामिनारायणम्'** એમ નપુંસકલિંગ થતાં અંતે **'म'** પ્રત્યય હોવો જોઈએ, એવો પ્રયોગ તો ઉપલબ્ધ નથી. **"स्वामिनारायणः"** એવો પ્રયોગજ પુંલ્લિંગેજ હોય છે, આવી આશંકા થતાં તેને પણ પડી મુકીને છેવટે **'राधया सहितः कृष्णः राधाकृष्णः'** એની પેઠે. મધ્યમપદલોપી સમાસ કરવા ગયા. આવો સમાસનો સાંપ્રદાયિક આધાર માગતાં તે નહિ મળી આવવાથી તેને પણ પડી મુક્યો. છેવટે ને છુટકે સત્સંગિજીવનની હેતુ ટીકાંમાં તથા સર્વમંગળ સ્તોત્રની ટીકામાં કરેલો **'स्वामी चासौ नारायणः स्वामिनारायणः'** આવો કર્મધારય સમાસ સ્વીકારવો પડ્યો. સમાસ સ્વીકાર્યો એટલે અર્થ પણ સ્વીકારીજ ગયો કહેવાય. એટલે 'સ્વામી એટલે ગુણાતીતાનંદ' એવો કલ્પિત ઉટાંગ અવળો અર્થ છોડીજ દેવો પડેલો. છેવટે 'આવો અર્થ સંપ્રદાયના કોઇપણ શાસ્ત્રમાં નથી, આ અર્થ મારા ગુરુ પ. ન. ૧ શાસ્ત્રીએ મને શિખવાડેલો" એમ સાચે સાચું કહી દીધેલું. આ બધી બાબતનો તેમના અનુયાયીઓને વિશ્વાસ આવવા માટે તેમનીજ જુબાનીના શબ્દોનો હવે પછી સંગ્રહ થાય છે. પ્રથમ ગોંડળ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા સમયે કાઢેલી કંકોતરીમાં **'स्वामिनारायणो नीलकण्ठो नारायणो हरिः। हरिकृष्णश्च सहजानन्दः कृष्णोऽस्तु मे हृदि'** આ સત્સંગિજીવન માહાત્મ્યમાં આવેલો મંગળ શ્લોક આરંભમાં દાખલ કર્યો છે. તે સંબન્ધી પ્રસંગાત્ પ્રશ્ન થતાં તેના જવાબમાં આવાં વાક્યો નીકળેલાં-પેરા ૪૪-૪૫ "આંક ૨૮૩ (કંકોતરી)માં જણાવેલો શ્લોક સત્સંગિજીવનમાં છે, તે શ્લોકના 'સ્વામિનારાયણો' શીવાયના બધાય શબ્દો એકજ અર્થના છે. સ્વામીનારાયણ એ શબ્દો હોય તો દ્વિવચન વપરાય પણ તેવું નથી. કારણ કે તે શબ્દ દ્વંદ્વ સમાહારમાં વપરાએલો. દ્વંદ્વ સમાહાર વિશેષ નામનો પણ થઈ શકે છે. તે માટે વ્યાકરણનો આધાર જોયા સિવાય કહી શકું નહિ...ત્યાં (કંકોતરીની અંદર) શ્રીસ્વામિન રાયણ શબ્દ લખ્યો છે તે શ્રીજી મહારાજ માટે લખ્યો છે...નીલકંઠ શબ્દ એકજ છે હરિકૃષ્ણ નારાયણ તે શબ્દ એકજ છે. સમાસથી થયેલો નથી. વચનામૃતનું મંગળાચરણ (એનો એજ શ્લોક છે) શ્રીજી મહારાજ માટે લખ્યું છે ત્યાં સ્વામિનારાયણ લખ્યા છે તે શ્રીજી મહારાજ માટે લખેલ છે. જ્યારે સમાહાર દ્વંદ્વ સમાસ હોય ત્યારે છેવટે મ્ પ્રત્યય લાગે છે એવું કંઈ નથી. કૌમુદી ભણેલો છું. સમાહાર દ્વંદ્વ સમાસમાં છેવટે મ્ પ્રત્યય ન લાગ્યો હોય તેના દાખલા આપી શકું નહિ. પેરા ૫૫ "સત્સંગિજીવન નીચે સંસ્કૃતમાં ટીકા લખી છે તેવી ચોપડી વડતાલ તરફથી છુટા પાનમાં છપાઇ છે તે આઠ વર્ષથી મારા જાણવામાં આવી છે તેનું પારાયણ કરીએ છીએ. પારાયણમાં શ્લોક વાંચીએ છીએ. તે હેતુ ટીકા સમજાવતા નથી. પણ શકા પડે કોઈ વખતે જોઇએ. તે હેતુ ટીકા શુકાનંદમુનિએ લખેલ છે. શુકાનંદ શ્રીજી મહારાજના વખતમાં થઇ ગયા અને હેતુ ટીકા સર્વમાન્ય ગણાય છે...પેરા ૯૩ "જપ કરવાનો મંત્ર સ્વામિનારાયણ આપે છે. સ્વામી એટલે અક્ષર ગુણાતીતાનંદ અને નારાયણ એટલે પુરુષોત્તમ પોતે......પેરા ૯૪ "સ્વામિનારાયણ શબ્દ સત્સંગિજીવન પ્ર. ૨ અ ૨૪ શ્લોક ૪૧-૪૭ માં છે. ત્યાં સ્વામિનારાયણ એટલે શ્રીજી મહારાજને કહ્યા છે. શ્રીજી મહારાજને પહેલાં આચાર્યપદે સ્થાપ્યા ત્યારે પહેલવહેલો શબ્દ સ્વામિનારાયણ સં. ૧૮૫૬ માં વપરાયો. ત્યારથી શ્રીજી મહારાજ માટે સ્વામિનારાયણ શબ્દ વપરાય છે. અ ૨૮ શ્લો. ૧૬ માં સ્વામિનારાયણ એટલે

એમ નથી. અને તેમની જુબાનીના પેરા ૯૫ થી જણાય છે કે–**એ વ્યક્તિઓના સમાવેશની આ રીતને ટેકો આપી શકાય તેમ નથી.** કદાચ તેમનાથી વધારે નહિ તો **તેમના જેટલાજ વિદ્વાન્ અને પવિત્ર માણસો ૭૫ વર્ષોથી વધારે સમયમાં જે ઉકેલી ન શક્યા તે વસ્તુ પ્રતિવાદીઓ કેવી રીતે ખોળી શક્યા એ વિચિત્ર છે"** આ પ્રમાણે નિર્ણય અપાયો છે.

ઉપર પ્રમાણે સંપ્રદાયના ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવના જપનીય અસાધારણ મુખ્ય મંગળ નામમાં અનુપાસ્ય અન્ય વ્યક્તિના સમાવેશરૂપ અશુદ્ધ અમંગળ ગરબડગોટાળો બડીયાએ વાળ્યો હતો તેની શુદ્ધિ અંતે કોર્ટના નિર્ણયથી થતાં ગોખુચટ થઈ ગયું. હવે આ પ્રામાણિક અર્થમાં કોઈને લેશ પણ સંશયનું સ્થાન રહ્યું નહિ. આ ઉપરથી 'સ્વામિનારાયણ' જેવા શ્રીહરિનાજ એક મુખ્ય વાચક શબ્દના અવળા અર્થની ગર્વ ગોઠવણીવાળી લખેલી વાતો લેખો વિગેરેનું અપ્રામાણ્ય પણ નિર્ણીત થઈ ગયુ. સ્વા. ના. ને તો ફક્ત ભોળા લોકોને ઠગવા પુરતા આગળ ધરવામાં આવે છે. મુખ્ય ઉદ્દેશ અને તાન નિશાન તો ગુ. સ્વામી જાગા પ્રાગા વિગેરે ઉપરજ છે. માટેજ જેમ સંપ્રદાયમાં ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ શ્રીજીનું ભજન પૂજનાદિ પ્રવર્તે છે તેમ બંડમંડળમાં જાણે કોઈ શ્રીજીનો બીજો સગો-વડીલો કે મામાવાડીઓ ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ હોય એમજ માન્યતાથી ગુ સ્વામી જાગો પ્રાગો વિગેરેનું ભજન પૂજનાદિ પ્રવર્તે છે. સ્વા. ના. ને સર્વોપરી માનનારાઓમાં આવા સર્વાંશે વિરોધી ધૂર્તધતીંગનો લેશથી પણ સંભવ હોઈ શકે નહિ. અંતે કહેવાનું તત્ત્વ એટલુ કે આ સંપ્રદાયના ઉપાસ્ય ઇષ્ટ-દેવના અસાધારણ ભજનીય અમોઘ મંગળ નામનો અત્યંત અવળો અર્થ કરીને તેને અંગે બીજી અવળી પ્રવૃત્તિ કરનારા વિમુખોને સંપ્રદાય સાથે કશો સંબન્ધ નથી.

સ્વામિનારાયણ શબ્દનો શુદ્ધ અર્થ કરવાના પ્રસંગથી આ પણ એક અશુદ્ધ અર્થ કરેલો સ્મૃતિમાં આવે છે. બળધીયાના અમરજીબાપાના ભક્તોએ "લક્ષ્મીનારાયણ નરનારાયણ વિરાટનારાયણ આદિક જે નારાયણો કહેવાય છે તે સર્વના સ્વામી તે **સ્વામિનારાયણ** કહે-વાય" એવો પણ ઉટાંગ અર્થ કરવાની અંધ અવળાઇ કરી જોવામાં આવે છે. લક્ષ્મીનારાયણાદિકના સ્વરૂપમાં ભેદ નહિ સમજવાનો શિક્ષાપત્રીમાં કહ્યો છે અને નરનારાયણ આદિક શબ્દોથી શ્રીજી-નેજ સર્વમંગળાદિકમાં કહ્યા છે, માટે આ અર્થ તદ્દન ખોટો છે. ખરો અર્થ શાસ્ત્રાધારે જે ઉપર કર્યો એજ છે. આવા અવળા અર્થનો પણ સંપ્રદાય સાથે કશો સંબન્ધ નથી. આ બાબતમાં કહેવાનું બહુ છે પણ અત્યારે અપ્રસક્ત થવાથી બંધ રાખ્યું છે. કોઈ વખતે પાનુ નીકળે ત્યારે વાત.

સર્વ સંપ્રદાયોમાં પરંપરાગત સદુપદેશરૂપ **સંપ્રદાય** મનાય છે, પરંપરા તો ગુરૂઓની મનાય છે, આથી એક ગુરૂપરંપરા સર્વત્ર માનવામાં આવે છે. આ સંપ્રદાયની **ગુરૂપરંપરા** એવી છે કે–પરંબ્રહ્મ પરમાત્મા પુરુષોત્તમ ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણ કે જે ગુરૂઓના ગુરૂ છે તેમણે સ્વધામ સીધાવાના સમયે પોતાથકી ગુણોએ કરીને અણુ પણ ન્યૂન નહિ એવા પ્રિયતમ એકાંતિક ભક્ત ઉદ્ધવજીને પોતાના સ્વરૂપ રૂપ ગુણ વિભૂતિ વિગેરેનું વિજ્ઞાન આપીને, તેની પૃથ્વી ઉપર પ્રવૃત્તિ કરવા પ્રજ્ઞ આચાર્યપદ આપીને, બદરિકાશ્રમમાં મોકલ્યા. નરનારાયણ પાસે રહેતા ઉદ્ધવજી દુર્વાસા ઋષિનો શાપ થવાથી પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થઇ **રામાનંદસ્વામી** નામથી વિખ્યાત થયા તેમને શ્રીરામાનુજાચાર્યે શ્રીરંગમાં વૈષ્ણવી મહાદીક્ષા આપીને સંપ્રદાયની પ્રવૃત્તિ કરવા આચાર્ય-પદ આપ્યું. શ્રીરામાનંદસ્વામીએ શ્રીકૃષ્ણનાજ દ્વિતીય અવતારભૂત શ્રીમત્સહજાનંદસ્વામીને ભાગવતી મહાદીક્ષા આપીને તેની બહુધા પ્રવૃત્તિ કરવા આચાર્યપદ આપ્યું. શ્રીમત્સહજાનંદસ્વામી ભગવાને

પોતાના ધર્મવંશમાં અયોધ્યાપ્રસાદજી તથા રઘુવીરજીને વાસુદેવી મહાદીક્ષા આપીને આચાર્યપદ આપ્યું. આ પ્રમાણે ઉદ્ધવ સંપ્રદાયની પ્રવૃત્તિ છે.

સંપ્રદાયના પ્રત્યેક પ્રબન્ધોના ઉપોદ્ઘાતમાં અવશ્ય જ્ઞાતવ્ય આ વસ્તુ વિસ્તારથી નિરૂપણ કરવામાં આવી છે. વચનામૃત વરતાલ ૧૮ માં "એક તો આપણો ઉદ્ધવ સંપ્રદાય છે તેની રીત જાણી જોઈએ તથા બીજી ગુરૂપરંપરા જાણી જોઈએ, તે કેવી રીતે તો ઉદ્ધવ તે રામાનંદસ્વામી રૂપે હતા ને તે રામાનંદસ્વામી શ્રીરંગ ક્ષેત્રને વિષે સ્વપ્નમાં સાક્ષાત્ રામાનુજાચાર્યથકી વૈષ્ણવી દીક્ષાને પામ્યા માટે રામાનંદસ્વામીના ગુરૂ તે રામાનુજાચાર્ય છે ને તે રામાનંદસ્વામીના શિષ્ય અમે છીએ, એવી રીતે ગુરૂપરંપરા જાણવી. અને અમે અમારા ધર્મકુળનું સ્થાપન કર્યું છે તેની રીત જાણવી." આ પ્રકારે સ્પષ્ટ છે આ વચનામૃતના અર્થનો વિસ્તર સ. પ્ર. ૨ અ. ૩૭ જે ઉદ્ધવ સંપ્રદાય પ્રકાશ નામથીજ પ્રસિદ્ધ છે તેમાં પ્રથમ ઉપયોગી પૂર્વ વૃત્ત વર્ણવીને ત્રણ શ્લોકથી તત્ત્વાર્થ શ્રીહરિએજ શિવરામવિપ્ર પ્રત્યે કહ્યો છે–'स गुरुर्मम विप्रेन्द्र ! साक्षादुद्धव एव हि। कृष्णाद्प्यणुरन्यूनः कृष्णभक्तिप्रवर्तकः ॥ ८९ ॥ तदाश्रितानथावोचं तत्र सर्वांश्च वैष्णवान्। एष नः सद्गुरुः साक्षादुद्धवोऽस्ति स्वयं किल ॥ ९० ॥ अतो नः सम्प्रदायोऽयं सर्ववैष्णवसम्मतः। औद्धवाख्योऽस्त्विति श्रुत्वा तथोचुस्तेऽखिला अपि ॥ ९१ ॥" (અર્થ–હે વિપ્રેન્દ્ર! સાક્ષાત્ ઉદ્ધવજીજ અવતરેલા, કૃષ્ણભક્તિના પ્રવર્તક તે આ અમારા ગુરૂ છે. તે કૃષ્ણથકી અણુમાત્ર પણ ન્યૂન નથી એમ અમો માનીએ છીએ. આ અર્થ 'नोद्धवोऽण्वपि मन्न्यूनो' આ વચનથી ભગવાને ભાગવતમાં કહ્યો છે. હે વિપ્ર! આવા મહામહિમાવાળા સદ્ગુરૂ શ્રીરામાનંદમુનિથકી દીક્ષા ગ્રહણ કર્યા પછી મેં તેમના આશ્રિત સર્વ વૈષ્ણવોને કહ્યું કે–હે ભક્તો! આપણા આ સદ્ગુરૂ સાક્ષાત્ સ્વયં ઉદ્ધવજીજ છે; માટે આપણો આ સંપ્રદાય સર્વવૈષ્ણવસમ્મત "ઉદ્ધવ સંપ્રદાય" એવા નામથી પ્રખ્યાતિને પામો. આવું મારૂં વચન સાંભળીને તે બધાએ 'તથાસ્તુ' એમ કહ્યું) આ રીતે સત્સંગિજીવનમા વ્યક્ત છે. આથી હવે કોઈ વિશેષ પ્રમાણની જરૂર રહેતી નથી. શ્રીજીએ એક લેખથી બંધારણ બાંધી રઘુવીરજી તથા અયોધ્યાપ્રસાદજીને આચાર્યપદ આપ્યા પછી તેને આધારે બન્ને ગાદીએ ઉતરોત્તર આચાર્યપદ અપાતું આવે છે. આ રીતે ગુરૂપરંપરા પ્રવર્તે છે. આનુંજ નામ સંપ્રદાય કહેવાય છે.

આ જે શ્રીજીઅભીષ્ટ શુદ્ધ ગુરૂપરંપરા સંપ્રદાયનાં સર્વ શાસ્ત્રોમાં નક્કી કરી છે તેને પણ ઉરાડી મુકીને કે ગૌણ ઠરાવીને બંડીયાએ બીજી જુદીજ ગુરૂપરંપરા પોતાના પૃથક્ બંડ પંથ માટે ગોઠવી કાઢવાની ગરબડ કરી છે. કેવી રીતે? તો જેમ શ્રીકૃષ્ણે પોતાથકી અણું પણ ન્યૂન નહિ એવા પ્રિય ભક્ત ઉદ્ધવજીને અંત સમયે જ્ઞાન ઐશ્વર્ય આપ્યું હતું તેમ સ્વામિનારાયણે પોતા તુલ્ય મૂળ અક્ષર ગુણાતીતાનંદજી એકલાને જ્ઞાન ઐશ્વર્ય આપ્યું. ગુણાતીતાનંદે પોતાના સર્વોત્તમ ભક્ત અનાદિ ડાબા જમણા હાથરૂપ જાગા તથા પ્રાગાને જ્ઞાન ઐશ્વર્ય આપ્યું. જાગા પ્રાગા ભક્તે પોતાની લાજ માન અને ભયનો ત્યાગ કરીને સેવા કરનારા અનન્ય ભક્ત શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરૂષદાસને જ્ઞાન ઐશ્વર્ય આપ્યું. આ રીતે જુદીજ જ્ઞાનની ગુરૂપરંપરા ગોઠવી છે. સ્વામિનારાયણે બીજા કોઈને જ્ઞાન ઐશ્વર્ય આપ્યું નથી માટે 'અક્ષરધામને પામવા ઇચ્છનારે આ ગુરૂપરંપરાનોજ આશ્રય કરી તેમનાં જે વચનો વાતો તેજ મુખ્ય માનવી' અને આમનીજ આજ્ઞા ઉપાસના રાખીને એમને વિશેજ સદ્ભાવ અને પક્ષ રાખવો વિગેરે સવર્ગ જુદું તડ કે વાડો હોય એવું વિરૂદ્ધજ ઉભાંગડ ગોઠવી કાઢ્યું છે.

ઉપરનો ઉન્મત્ત અસત્ય અભિપ્રાય તેમણી વિવિધ વિચિત્ર વાતો તથા તેમના લુખા થેમો વાક્યના વિચારવાથી નક્કી થાય છે પ્ર ૬ ની પ્ર. ૫ વાત ૩૯૪ **"મહારાજ પંઢારવાના હતા ત્યારે અને એકાંતે મળ્યા. જેમ શ્રીકૃષ્ણને ઉદ્ધવજી એકાતે મળ્યા તેમ"** આ વાત ઉપરથી જેમ શ્રીકૃષ્ણ સ્વધામ ગમન સમયે એકલા ઉદ્ધવજીને મળ્યા હતા અને વિજ્ઞાન આપ્યું હતુ તેમ શ્રીજી મહારાજ સ્વધામ ગમન સમયે એકલા ગુણાતીતાનંદને મળ્યા અને વિજ્ઞાન આપ્યુ હતું એમ કહેવાનો ગૂઢ અભિપ્રાય નીકળે છે. આપેલા દૃષ્ટાતનો અને એકાતે મળ્યાનો બીજો કાંઈ અર્થ જણાતો નથી. આવી વિપક્ષી વાત જ્ઞાતા સ્વામી કદાપિ કરે નહિ આ તો બીજા મધા મોટાઓની હલકાઈ જણાવી ગુ સ્વામીની સરસાઈ જણાવવા અર્થી અનુ શિષ્યોએ ખુણે બેસીને હડહડતી જુઠી ઉપજાવી કાઢેલી જણાય છે આવી વાત સપ્રદાયના કોઈપણ પ્રામાણિક ગ્રથમા કે વિશુદ્ધ વૃદ્ધપરંપરામા નથી જ્યારે શ્રીજી સ્વધામ પધારવાના થયા ત્યારે તો મુક્તાનદ ગોપાળાનદ નિત્યાનદ શુકાનદ બ્રહ્માનંદ આનંદાનદ ભજનાનદ આદિકને પોતાનાથી પાસે ગણેલા આમા ગુણાતીતાનદનું નામજ નથી અતર્ધાન સમયે તો નિત્યાનદ ગોપાળાનદ ભજનાનદ શુ ાનદ આ ચારનીજ સન્નિધી હતી આમા પણ ગુ નુ નામ નથી આ બાબત સ પ્ર ૫ અ ૬૮ મા છે એકાતે મળ્યા હોય અને કાઇ આપ્યું હોય તો પ્રસિદ્ધ ગ્રથમા હોયજ કદાચિત્ મળ્યા હોય અને કાઇ આપ્યુ હોય પણ તે જ્ઞાનજ આપ્યુ હતું એનો શો પુરાવો ? અજ્ઞાન આપ્યુ હોય તો પણ કોણ જાણે ? વાતોમા તો ઉદ્ધવસંપ્રદાય વિરોધી અજ્ઞાનજ આપ્યુ જોવામા આવે છે, તો અજ્ઞાનજ આપ્યું હશે એમ પણ અસશય કહી શકાય તેમ છે. શ્રીજીએ તો પોતાનું જ્ઞાન ઘણા મુનિઓ વિગેરેને જાહેરમા આપેલુ સત્સગિજીવન વિગેરેમા વ્યક્ત છે. અમુકનેજ એકાતમા મળ્યા અને જ્ઞાન ઐશ્વર્ય આપી દીધુ એવી મોરછાપ તો કોઇને કોઇ અગમા મારી આપી નથી તો સર્વ કોઇ મુનિઓ એવી એકાતમા શ્રીજીથકી જ્ઞાન મળ્યાની ગોઠવણ કરે અને જુદા જુદા વાડા વાળે તો સપ્રદાયની શી દશા ? એક જણનીજ ગોઠવણીમા અગણિત ઉપાધિઓ જોવામા આવે છે. શ્રીજીએ શ્રીકૃષ્ણને અને ઉદ્ધવજીને સ્વસપ્રદાયમા જે સર્વોત્તમ પૂજ્ય સ્થાન આપ્યુ છે તેમાથી તેમને તદન ઉતારી પાડનારા અને મૂળથી પણ ઉડાવી દેનારા વિમુખોને તેમનું દૃષ્ટાત લેવાની પણ જરૂર શી ? એકાતમા મળ્યા અને જ્ઞાન આપ્યુ આ તો એક ખુણીયુ બડીયુ જ્ઞાન કહેવાય આ વાત સત્ય હોય અને લખવાની રહી ગઇ હોય તો ગુ. મુનિના અનન્ય બાળમિત્ર નિષ્કુળાનદ તો સ્વગ્રથમા જરૂર લખેજ તેમણે ભક્તચિંતામણીના તો સત્સગિજીવનની પેઠેજ લખ્યુ છે. વિશેષ એટલો લખ્યો છે કે સર્વેને ગોપાળાનદસ્વામીની આજ્ઞામા રહેવાનું શ્રીજીએ કહ્યુ. આમાં ગુ મુનિનુ નામજ નથી હરિલીલામૃતમા પણ આજ પ્રમાણે લખ્યુ છે ઉપરનો યથાર્થ મેળવના ઉપરની વાત તદન બનાવટી નિશ્ચિત થાય છે આ બાબતનો કોર્ટમાં સવાલ આવતા પ્ર ન ૧ ના સાક્ષી શાસ્ત્રીએ "શ્રીજી મહારાજ ધામમા જવાના થયા ત્યારે મે ટેરા સાધુ માફક ગુણાતીતાનદને સત્સગિજીવનમા કહ્યા પ્રમાણે બોલાવેલા નહિ શુ ને એ વાવેલા તે મે નારાયણચરણ સાધુ જુનાગઢના પાસેથી સાભળેલુ" આવો સત્ય ઉત્તર આપ્યો છે. આ બાબતમા કોર્ટે પણ જજમેન્ટના પેરા ૯૯ મા 'એ વખતે શ્રીજી મહારાજે સત્સગના મુખ્ય સાધુઓને બોલાવેલા અને તેમા ગુણાતીતાનદ ન હતા' એવો ફેસલો આપ્યો છે આવો બનાવટ કરવાનું કારણ તો સપ્રદાયથી પોતાના વાડાની જુદીજ ગુરૂપરપરા ગોઠવીને લોકોને ઠગવા એજ છે.

ઉપરના કલ્પિત અભિપ્રાયને સૂચવનારા બીજા વાક્યો વાચકો વાતુમાથીજ ઘણા મળી આવે કે પ્ર ૬ ની પ્ર ૪ વાત ૪૮ "સ્વામીએ વાત કરી જે જે સભામાં જેને હાથ કલ્યાણ કરવાનુ

ભગવાને સોંપ્યું હોય તેનાથીજ કલ્યાણ થાય. જેમ પરીક્ષિતને શાપ થયો ત્યારે વ્યાસજી આદિક ઘણા મોટા હતા. પણ શુકજી આવ્યા ત્યારે કલ્યાણ થયું" આ વાત તો અતિવિચિત્ર છે, જેમ પરીક્ષિતનું કલ્યાણ મોટા વ્યાસાદિકથી થયું નહિ પણ શુકજીથીજ થયું; તેમ મોટા મુક્તાનંદાદિકથી કલ્યાણ થવાનું નહિ પણ એકલા ગુણાતીતાનંદથીજ થવાનું ઠરાવ્યું. શ્રીજીએ બીજા કોઈનો પણ અણુ પણ અંશ નહિ રાખીને એકલા ગુણાતીતાનંદનેજ એ સમગ્ર કલ્યાણ કરવાનો આખો ઈજારો આપી દીધો હશે કે શું? ઈજારો અપાઈ ગયો એટલે અર્થીઓને ઈજારદારનોજ આશ્રય લેવો પડે. જ્ઞાન વિના કલ્યાણ થાય નહિ. આવું કલ્યાણકારી જ્ઞાન તો ગુ. સ્વામીને એકાંતમાં ઈજારે આપી દીધું. એમ થતાં કલ્યાણ પણ એમના હસ્તક ગયું. એટલે એમના ભજનાદિ આશ્રય વિના કોઈનું કલ્યાણ તો થવાનું રહ્યુંજ નહિ. એટલે આખો સંપ્રદાયજ નિરર્થક આંટા મારતો કે ફાંફાં મારતો કે બાલાં મારતોજ નિઃસત્ત્વ રહ્યો કહેવાય. આ તે કાંઈ વાત જેવી વાત છે? ખરી રીતે કશું જ્ઞાનજ આપ્યું નથી તેમ કલ્યાણ કરવાનું સોંપ્યું નથી આખા સંપ્રદાયનો અનાદર કરનારી અને પોતાની સરસાઈ કરનારી આવી વાત ગુ. સ્વામી કદાપિ નજ કરે. આ તો ઉપાધીઆ ઇતર ચેલાઓએ એમના નામથી પોતાનો જુદો મહિમા વધારી વાડો વાળી લોકોને ઠગી ખાવાની એક ધૂર્ત ચાલાકી વાપરી છે.

જ્ઞાન તો બધું ગુ. મુનિને આપી દીધું. બીજાઓને તો કશું મળ્યું નહિ. એટલે એ તો બધાય અજ્ઞાનીજ રહ્યા. આવા અજ્ઞાનીઓ જ્ઞાની ગુ સ્વામીનો અભિપ્રાય ક્યાંથી સમજી શકે? જેમ ક્ષુદ્ર અજ્ઞાની પતંગીયા તેજોરાશિ સૂર્યનો અભિપ્રાય સમજી શકતા નથી તેમ, આવા દુરભિપ્રાયની વાત પણ એક જોડી કાઢેલી મળી આવે છે. પ્ર. ૫ ની પ્ર. ૨ વાત ૩૭ **'અમારો અભિપ્રાય તો મોટા મોટા સદ્ગુરૂ પણ જાણી શક્યા નથી...જે પતંગીયો હોય તે સૂર્યનો અભિપ્રાય જાણે છે? નથી જાણતો, તેમ મોટાનો અભિપ્રાય તો જણાયજ નહિ'** આ વાતનો ગૂઢ અભિપ્રાય તો ઉપર જણાવ્યો એજ ગર્વ છે.

વળી પ્ર. ૬ ની પ્ર. ૩ વાત ૪૯ માં 'સ્વામીએ સર્વ ધામોના મુક્તો સાથે પ્રશ્નોત્તરો કર્યા પણ કોઈ મુક્ત જીતી શક્યા નહિ' એવી પણ ગર્વતિશયી વાતુળ વાત કરી છે. આ વાત પણ જાણે શ્રીજીએ એકલા અભણ ગુ મુનિનેજ બધુંજ જ્ઞાન આપી દીધું છે પણ બીજા કોઈને આપ્યું નથી એમ મનાવા હડહડતી જુઠી જોડી કાઢી જણાય છે. સ્વયં અભણ હતા અને જ્ઞાનનો ગર્વ તો નિ:સીમ જણાવ્યો છે. એક અભણે કાશીના પંડિતોની સભા જીતી. શી રીતે તો 'પંડિતોએ જે જે કહ્યું તે મે નાજ કહ્યું' આના જેવી ઉપરની ઉન્મત્ત વાત જણાય છે.

ઉપરની બાબતને મળતી પ્ર. ૩ ની વાત ૧૭૭ છે. **'તેમજ મહારાજનો જે રહસ્ય અભિપ્રાય તે એક મહારાજ કાં આ મૂળ અક્ષર મહારાજ સાથે આવ્યા છે તે જાણે** કાં આ સાધુ વિષે સર્વોપરી નિષ્ઠા હોય ને હેતે કરીને વિશ્વાસ કર્યો હોય તે જાણે પણ બીજે તો યથાર્થ અભિપ્રાય જાણી શકે નહિ એ સિદ્ધાંત છે' આ વાયડ વાતમાં તો એક મહારાજ, બીજા ગુ. સ્વામી અને ત્રીજા તેમને વિષે સર્વોપરી નિષ્ઠા તથા વિશ્વાસવાળા બંડીયાજ રહસ્ય અભિપ્રાયને જાણનારા ઠરાવ્યા. બીજાને તો યથાર્થ અભિપ્રાય નહિ જાણનારા ઠરાવ્યા. વળી આ વાતને સિદ્ધાંત વાત ઠરાવી. એટલે સર્વેને રહસ્ય જ્ઞાન માટે આજ વાડાવાળા બંડીયા જ્ઞાનગુરૂઓનો આશ્રય કરવાનો નવો ઠગાવ્યો. આ વાત પણ પોતાની ઈજારી સરસાઈ અને બીજા સર્વ મોટાઓની હલકાઈ ઠરાવવા હડહડતી જુઠી જોડી કાઢેલી પડીયા નિશ્ચિત છે.

પ્ર ૬ ની પ્ર. ૬ વાત ૨૬૭ 'સ્વામી કહે જેના ગુરૂ અક્ષર હોય તે અક્ષર ધામમાં લઈ જાય ને પુરૂષોત્તમને મેળવે' આ વિગીત વાત પણ ઉપરની બાબતને ટેકો આપતી છે આમા તો ગુ મુનિ અક્ષર છે, એજ ગુરૂ છે, એજ અક્ષર ધામમા લઇ જાય અને એજ પુરૂષોત્તમને મેળવે એમ ગુરૂપણાનો અક્ષરપણાનો અને અક્ષરધામમા લઇ જઇ પુરૂષોત્તમને મેળવવાનો જાણે આખો ઈજારો એકલા ગુ સ્વામીનેજ શ્રીજીએ આપી દીધો હોય એવી ખુબસુરતીથી બડીરાગ ગર્વિષ્ટ ગોઠવણી કરી જણાય છે

વળી આચાર્ય સાથેના જ્ઞાન પ્રસંગે એવો જ્ઞાન ગર્વ પણ વાતુમા જણાવ્યો છે કે—'તમને તો શ્રીજીએ ધનનો ખજીનો આપ્યો છે પણ પુરૂષોત્તમના રહસ્ય જ્ઞાન સંબન્ધી ખજીનો તો અમને સોપ્યો છે' વિગેરે આ વાત પણ ઉપરની બાબતને બહુજ મળતી અહંકારી છે

પ્ર ૫ ની પ્ર ૪ વાત ૧૪ મા તો રામાનંદસ્વામી ઉદ્ધવજીનો અવતાર નહિ પણ એ તો અનાદિ અક્ષરમુક્ત હતા એમ ઠરાવીને તેમને ગુરૂપરંપરામાથી ઉડાવી દઇ સંપ્રદાયનુ 'ઉદ્ધવ' એવુ નામ પણ ઉડાવી દેવાની અને શ્રીકૃષ્ણે ઉદ્ધવજીને જ્ઞાન આપી બદરીકાશ્રમ મોકલ્યા એ સાંપ્રદાયિક વાતને પણ ઉડાવી દેવાની આખીય અધ અવગણના કરી છે બળદીયાના અમજીભાપના પંથીઓએ પણ આવીજ અવગણના કરી છે આનું વિવેચન ઉદ્ધવ સંપ્રદાય માસિકનો આરંભમાજ ઉદ્ધવ સંપ્રદાય શબ્દનો અર્થ કરવાને પ્રસંગે સવિસ્તર કર્યું છે મનમાન્યો અર્થ કરવામા અડચણ માનીને એવી ગર્વ ગોઠવણી કરી હશે શ્રીકૃષ્ણના પરમભક્ત ઉદ્ધવજીને અક્ષર ધામના મુક્ત તરીકે કે શ્રીજીના અવતાર તરીકે સ્વીકારીને અક્ષરમા સ્થાન આપ્યુ અને તેના સ્વામી પરબ્રહ્મ અક્ષરાધિપતિ શ્રીકૃષ્ણને તો એ અક્ષરધામના દર્શન પણ નથી એમ આસુરી ભાવથી ઠરાવીને તેને સ્થાન ન આપ્યુ આ કેવી ઉંધી અવળી અન્યાયી વિચિત્ર વાત?

ઉપર પ્રમાણે બીજા કોઇ મુક્તાનંદાદિકને નહિ પણ એકના ગુગુણાતીતાનંદનેજ એકાંતમા પક્ષપાતી શ્રીજીએ બધુય રહસ્ય જ્ઞાન આપીને કલ્યાણ કરવાની આખીય સત્તા પણ એમને ઇજારે આપી દીધેલી હોવાથી એમનાજ આશ્રયથી સર્વ કોઇને કલ્યાણ સાધવાનુ ઉપાય ઠરાવ્યુ આ રીતે બડીવાએ પ્રવર્તાવેલા જ્ઞાન નામના અજ્ઞાનના પ્રથમ ગુરૂ ગુ સ્વામી અગ્રણીને ઠરાવ્યા

હવે એમણે પોતાનો નિજ પ્રતિબિંબ જ્ઞાન ઐશ્વર્ય કોને આપ્યુ એ વિચારવાનું રહ્યુ સ્વામીએ સ્વજ્ઞાનના પરમ પાત્રની બહુ બહુ તપાસ કરી પણ કોઈ શિષ્ય સાધુ વર્ગમા નહિ મળ્યો આવના ઉપરે પોતાના પૂર્વ પુણ્યના પ્રતાપે જાગો ભક્ત (મોચી) અને પ્રાગો ભક્ત (દરજી) મળી આવ્યા એમને પોતાનુ તમામ જ્ઞાન ઐશ્વર્ય અસંકોચથી આપી દીધુ અને નિષ્કિંચન થઇ ગયા આ બધી ઉમગડ ગોઠવણી તેમની વાપરી વાતુમાજ મળી આવે છે

પ્ર ૩ ની વાત ૧૦૮ 'અમે તેને વાડીમા એકવાર કહ્યુ કે અમે મૂળ અક્ષર છીએ એમ તમે સૌને કહો પછી તેણે કહ્યુ જે હું જાને વાહુવાયુ' તે મારો ભાર ન પડે પણ કાંઇક ઐશ્વર્ય આપો તો મને પણ એમ રહે છે કે સૌને મારા જેવુ સમઝાવી દઉ એમ અમને કહ્યુ પછી ઓરડામા અમારી સાથે તેને તેડી ગયા ને કહ્યુ કે કરો ધ્યાન, તે ધ્યાનમા દિવ્ય તેજોમય સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ પ્રકાશથી ઓરડો ભરાઇ ગયો. ને તેમાં અમને જેમ મૂર્તિમાન્ ઉભા હતા તેમજ એના પ્રકાશને મધ્યે દીઠા. અમે કહ્યુ કે કેમ છે? પછી તે કહે બહુ આનંદ છે તે વખતથી તેની નિરાવરણ દૃષ્ટિ થઇ ગઇ અને પરંપરા તેમાથી મણિધર જેવા કર્યા છે તે સૌના અંતરનુ જાણે છે ને કેટલાકના સંકલ્પ કહે છે' વિગેરે આ વાત તો અતિ વિચિત્ર વિસ્મયનીય છે આમા જાને વહાલુ કે જેનો ભાર

પડે નહિ એવાનો ભાર પાડયા, વાડીમાંથી પોતાના ઓરડામા લઇ જઇ ધ્યાન ધરાવી તેમા દેખાએલા પ્રકાશમા મૂર્તિમાન મૂળ અક્ષરના દર્શન કરાવીને ઐશ્વર્ય આપ્યાની સનિપાતી લવરી કરી છે વડતાલવાને વાડીમાથી ઓરડામા લઈ જઈને પ્રગટ પ્રદર્શાવેલ હશે કે અપ્રગટ? મૂર્તિમાન્ મૂળ અક્ષરનુ ધ્યાનમા દર્શન કરાવ્યુ હશે? કે અમૂર્તિમાન્ અમૂળ અનક્ષરનું? ઓરડામા ઐશ્વર્ય આપ્યુ હશે કે બીજુ કાઇ વિરોધી? દર્શનથી આનદ થયો હશે કે વિરોધી બીજુ કાઇ? આ તો એ બે ગુરુ શિષ્યજ જાણે બીજો કોઈ આમા સાક્ષી નથી છેવટે સંપ્રદાયથકી તો વિમુખ થયો હોવાથી એવુજ કાઇ વિપરીત ઐશ્વર્ય આપ્યુ હોય એમજ માનવાનું રહ્યુ અગાઉ અને વળી વડતાલવાને બીજુ સારૂ આપવુજ શુ?

વળી પ્ર ૩ની વાત ૩૦૩ "જેમ આ પ્રાગજી ભગત અમને અક્ષર કહે છે પણ તેનું કેટલાક માનતા નથી પણ અંતર્યામીપણુ આપ્યા પછી ઘણો સમાસ કર્યો છે" આ વાત ઉપરની બાબતને બહુ મળતી છે અંતર્યામિપણું તો એક પરમાત્માને અસાધારણ હોવાથી બીજાને કરી શકાયજ નહિ અંતર્યામિપણુ આપ્યુ હશે કે બહિર્યામિપણું? તે તો એ બેજણજ જાણે બીજો કાઇ સાક્ષી નથી અંતર્યામિપણુ આપવાથી સમાસ થયો કે અસમાસ? એ પણ એ બેજણજ જાણે સંપ્રદાયની શુદ્ધ દૃષ્ટિએ જોઇએ તો ફળ તો બન્નેને અસમાસસમાજ આવ્યુ દેખાય છે. જુનાગઢથી વિમુખ કરીને કાઢી મુકેલા એમ એમના શિષ્યોજ કહે છે

આ વાતને મળતી આ પણ એક બીજી વાત છે. પ્ર. ૬ ની પ્ર ૫ વાત ૮૫ "કોઇકે સ્વામીને કહ્યુ જે આ પ્રાગજીને તમે ઐશ્વર્ય આપ્યુ તે છકી ગયો માટે શેખજીની પેઠે કરો ત્યારે સ્વામી કહે આ થોડમોળીયુ નથી આ તો પાતાળે પાયા છે ખરા રાજીપાનું ફળ છે' આ વાતમા કોણ ફરીયાદી હશે? શુ ઐશ્વર્ય આપ્યુ હશે? શુ છકી ગયો હશે? શુ શેખજીની પેઠે કરવાનું હશે? શા પાતાળે પાયા હશે? અને શુ ખરા રાજીપાનું ફળ હશે? એ તો એજ જાણે ખરા રાજીપાનું અને પાતાળે પાયાનું ફળ તો અંતે વિમુખપણામા આવ્યુ છે આ કઇ જાતનુ ઐશ્વર્ય? આ બધી અતિ વિચિત્ર વાત છે પ્રાગજી કરતા પણ જાગાનો મહિમા તો અત્યધિક શુ સ્વામીના જેવોજ અન્યૂન ગાયો છે પ્ર ૩ ની વાત ૩૧ તથા ૧૨૫-૨૬ મા એવા વાયડા વાક્યો છે–'જેમ પાયમો પરમહંસમા અમને જેમ છે તેમ કોઇ કળી શક્યા નહિ તેમજ આ જાગાભક્ત પણ કોઈના કળવામા આવે તેવા નથી એવા એ અનાદિ સિદ્ધ દશાવાળા છે અમારી પેઠે અજન્મા છે અને અક્ષરના મહોત્તમ સ્વતંત્ર અનાદિ મુક્ત છે અને એ ભક્ત તો મહારાજ ને આ સાધુ જે જે અખાડમા પધારે છે ત્યા ત્યા ભેળાજ છે, એની આગળ સ્વરૂપાનંદસ્વામી જેવા મહાસમર્થ છે તે પણ ગણતરીમા નથી અને સર્વ અમારા ગુણ તેમનામા છે અને અમારી અનુવૃત્તિ જેવી એ પાળે છે તેવી બીજા નથી પાળતા અને જેમ મહારાજ અને અમારા સંબન્ધથી કલ્યાણ થાય તેમજ તેમના સંબન્ધથી કલ્યાણ થાય એવી નિર્દ્દશાવાળા છે અમારૂ પરમ સખ સ્વરૂપ છે અમારે ને તેમને જુદાઈ નથી આ જાગાભક્ત જેવા બીજા કોઇ સરદેશી પુરૂષ આ ઘડામા નથી એ તો મોટા મોટા મુક્તોને પણ સમાગમ કરવા યોગ્ય છે અને શ્રીજી મહારાજનો અને અમારો સ્વરૂપ અભિપ્રાયને યથાર્થ તો જાગાભક્ત જાણે છે તેવો બીજાને જાણવો દુર્ગમ છે દરવાજે ઉભા હતા ત્યા હું સ્વામી બીડીને મળવા રઘુવીરજીમહારાજ ગાડીમાથી ઉતરીને જાગાભક્તને મળ્યા એ જોતા તો (નિરાવરણ દૃષ્ટિવાળા) તો એજ છે વિગેરે આ સનિપાતી વાતો ગાઢ થયૂ છે કે તેને તો નિરાવરણ જ્ઞાન ઐશ્વર્ય ઈજારે આપી દીધુ હતુ વાતો પ્ર ૬ની પ્ર ૩

વાત ૧૭ 'આ બે જણ (જાગો પ્રાગો) હું કહું તેમ કરે છે. તો સાંના તેને વિમુખ જાણે જે પણ **જો મહારાજ ને મોટા સાધુ રાજી છે તો સર્વે રાજી થઇ રહ્યા છે."** પ્ર. ૬ ની પ્ર. ૫ વાત ૩૮૨ માં **જીવ બાંધવા યોગ્ય જાગાભકતને** જણાવ્યા છે. પ્ર. ૫ વાત ૩૮૭ માં **સમાગમ કરવા યોગ્યમાં મુખ્ય જાગાભકતને** ગણ્યા છે. વિગેરે.

ઉપર પ્રમાણે પ્રાગાભકત તથા જાગાભકતનાં ગુ. સ્વામીથી અણુ પણ અન્યુન વખાણ કરીને તેને ગુ. સ્વામી પછી ગુરૂખાતામાં ગોઠવ્યા છે. આ બાબતતો તેમની વાતો ઉપરથી બહુધા નીકળે છે પણ તે પાછળની વાતોથી તથા લેખોથી વધારે સ્પષ્ટ થાય છે. જાગા પ્રાગા પછીથી કોણ ગુરૂખાતામાં ગોઠવાયા તે તો હજુ પાછળના લેખોથી જાણવાનું રહ્યું. લેખોમાં સ્પષ્ટ છે કે–સદ્‌ગુરૂ જાગા સ્વામીએ અને પ્રાગજી મહારાજે સાધુ શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરૂષદાસને જ્ઞાન ઐશ્વર્ય અનુવૃત્તિ પૂર્વકની બહુ સેવા કરી રાજી કરવાથી આપ્યું. એટલે શાસ્ત્રીજીના સદ્‌ગુરૂ સ્વામી અને મહારાજ તો જાગો પ્રાગો ભક્ત મોચી દરજી નક્કી થયા.

ઉપરની ગાહ્ય જ્ઞાનપરંપરા તેમના બાહ્ય એકદેશી માસીકમાંથી મળી આવે છે. સ્વા. ના. પ્રકાશ માસીકના મુખપૃષ્ટ ઉપર એક વિચિત્ર ચિત્ર છે તે સંપ્રદાયથકી જુદી તડીયા ગુરૂપરંપરાને પ્રસિદ્ધમાં જણાવનાર છે. શ્રીજીનો પ્રકાશ એકલા ગુ સ્વામીમાંજ સીધો આવે છે એવો બંડ ભાવાર્થ જણાવા શ્રીજી સામા આગળ એકલા ગુ. સ્વામીને ઉભા ગંડ ચિતર્યા છે. તેમનોજ પ્રકાશ બીજાઓમા પછીથી જાય છે એમ જણાવા બીજા કેટલાકને નીચે તેમજ પાછળ ચિતર્યા છે. આવુ ચિત્ર સંપ્રદાયનાં શાસ્ત્રોના ભાવાર્થથી સાબીત થતુ નથી તેમ અદ્યાપિ સંપ્રદાયમા સ્થાપિત નથી. આ તો બંડીયાઓની એકદેશી ગુરૂપરંપરા લોકમાં જણાવવાજ ઢંગઢાળ વિનાનું ચિતરી કાઢ્યુ છે. આટલેથી બંડ તડ ભાવાર્થ તત્ક્ષણ પ્રકાશમાં નહિ આવતો જાણીને વળી પૃષ્ઠ ૧ ઉપર **'गुणातीतोऽक्षरंब्रह्म भगवान् पुरुषोत्तम । जनो जानन्निदं सत्यं मुच्यते भवबन्धनात्'** (અર્થ ગુણાતીત અક્ષરબ્રહ્મ અને ભગવાન પુરૂષોત્તમને જે જન જાણે તેજ ભવબંધનથકી મુકાય છે) આવો અશ્લીલ શ્લોક મુકયો છે. આનો ભાવાર્થ પેજ ૨ માં અનુમોદક શાસ્ત્રીએજ જણાવ્યો છે. **સ્વામી** એટલે મૂળ અક્ષર ગુણાતીતાનંદ અને **નારાયણ** એટલે સહજાનંદસ્વામી તેનો **પ્રકાશ**–જ્ઞાન આપનાર છે...શ્રીજી મહારાજ, સ્વામી ને તેમના મુક્ત ત્રણ જણાએ...શ્રીજી સ્વામી...સ્વામીની વાતોમા...આપ ઉપર શ્રીજી મહારાજ અને સ્વામી ને ભગતજી મહારાજ (પ્રાગજી) તથા સ્વામી જાગાભક્ત રાજી થશે" વિગેરે. આ બધા શબ્દો સંપ્રદાયથકી પૃથક્ ગુરૂપરંપરાની પ્રતીતિ કરાવનારા સ્પષ્ટ છે.

શાસ્ત્રીના તંત્રી શિષ્ય બનેલા ખેંગારભાઇએ વર્ષ ૧ અં. ૧ પાન ૫–૬ ઉપર લખેલા લેખમાં જુદી વાડારૂપ ગુરૂપરંપરા સ્પષ્ટ સમજાવી છે. **"આ માસીક ગુણાતીતમંડળનું વાજીંત્ર છે.** અનાદિ મૂળ અક્ષરના અવતાર ગુણાતીતાનંદ સ્વામીથી તદ્રૂપ બ્રહ્મ સ્થિતિને પામેલા મહાના મહામુક્ત ભગતજી મહારાજશ્રી પ્રાગજી તથા મહામુક્તશ્રી જાગાભક્ત તથા મહામુક્તશ્રી કૃષ્ણજી અદા તથા તે સર્વેના પરમ કૃપાપાત્ર, પ્રસંગથી પારમ થએલા, સિદ્ધદશા પામેલા, પ્રગટ ઉપાસના પ્રવર્તક, હાલ વિચરતા સદ્‌ગુરૂ શાસ્ત્રી મહારાજશ્રી **યજ્ઞપુરૂષદાસજીદ્વારા શ્રીજી-સ્વામીના વચનથી ઉત્તરોત્તર અત્યારસુધી શુદ્ધ જ્ઞાનનો પ્રવાહ અસ્ખલિત વહી રહ્યો છે"** આ તેમના લેખના શબ્દો છે. આમાં અમુક વ્યક્તિઓને સંપ્રદાયની દૃષ્ટિએ શોભતું નહિ મંનવાતાં નહિ શોભતાં મિથ્યા વિશેષણો આપીને બંડીયા ગુરૂપરંપરા જણાવી છે. માસીકને 'ગુણાતીતમંડળનુ વાજીંત્ર' એવું વિચિત્ર પક્ષપાતી વિશેષણ આપીને પોતેજ જણાવી આપ્યુ છે

કે સ્વા. ના. સંપ્રદાયના કશા ઉપયોગનું નથી. તેમજ 'ગુણાતીતમંડળ' એવું વિશેષણ આપીને પોતાના તડની કે વાડાની પૃથક્તા પણ પોતેજ જણાવી દીધી છે. માસિકનો આવો પૃથક્ ઉદ્દેશ આરંભથી સૂચવી દીધો એ સારામાં સારું કામ કરી દીધું કે જેથી કોઈ સંપ્રદાયી જનને ભરમાવાનું રહે નહિ. એમ પંથનું પદ વચન કૃત્ય જુદું જણાવીને કૃતાર્થતા સાધવાનો પ્રયત્ન માસિકે સારો આરંભ્યો છે. 'ગુણાતીતમંડળ' આ શબ્દથીજ વાડો કે તડ તદ્દન જુદું સમજાય છે.

વળી આ તંત્રીજીએ વર્ષ ૧ અંક ૯ પાન ૧૯૬ ઉપર બીજો મતનો લેખ લખ્યો છે "મૂળ અક્ષર શ્રી સ્વામીને પોતાનું પુરુષોત્તમપણું તત્ત્વે સહિત પ્રયાગ કરવા આજ્ઞા કરી તે સ્વામીએ ઝીલી અનેકને તે જ્ઞાન ધરાવ્યું; સિદ્ધ કરાવ્યું. તેમા મહુવાના પ્રાગજી ભગતજી મહારાજ તથા સ્વામીશ્રી જાગાભક્ત તો સ્વામીશ્રીની જમણી ડાબી ભુજાઓ. એકે બન્ને દેશમા ડંકો માર્યો. બીજાએ આખો સોરઠ સર કર્યો ..આજ જ્ઞાનનો દિગ્વિજય સતત ચાલુ રહે કલ્યાણના માર્ગનાં વહેણ અખંડિત રહે તે માટે ભગતજીએ તૈયાર કર્યું એક પાત્ર. (યજ્ઞપુરુષદાસ) પાત્ર તે કાંઈ પાન જેવું પાત્ર" આ રીતે છે. આમા ની યજ્ઞપુરુષદાસ સુધીની ગુરુપરંપરા સૂચવનાર ગ્રામ્ય વાક્યોની ગોઠવણી છે. આમા પ્રાગા જાગાને શ્રી. સ્વામીની જમણી ડાબી ભુજાઓ ઠરાવી છે. કોણ જમણી અને કોણ ડાબી ભુજા તે તો તેમના સંકેતમા હોય તે ખરૂ. લેખના શબ્દનો ક્રમ લઈએ તો પ્રાગજી જમણી ભુજા અને જાગાજી ડાબી ભુજા ઠરે છે સ્વામીના ઘણા શિષ્યો ત્યાગી ગૃહી હતા તેમાથી જાગા પ્રાગા શકોરા સિવાય સ્વામીની ભુજા થાય એવો કોઈ પાત્ર નજ નીવડ્યો એ શિષ્યોને મહેણામા ઠરાવવા જેવું નથી શું ? ગુણાતીતજ્ઞાનનો દેશમા ડંકો મારતા કે દિગ્વિજય કરતા આખા સંપ્રદાયથી વિમુખપણાનો ડંકો કે દિગ્વિજય થઇ ગયો એનો કોઈ વિચાર કરશે કે ? જાગા પ્રાગાની દૃષ્ટિએ પાત્ર થતા જતાં આખા સંપ્રદાયની દૃષ્ટિએ કુપાત્ર થઇ ગયા એનું કાંઇ ભાન રહ્યું ? આ બન્ને તંત્રીએ પણ તત છોડીને સાથે સાથે વિચાર કરવો ઘટે છે. આવા લેખો તો તંત્રીના ઘણા છે પણ વિસ્તાર ભયથી લીધા નથી.

પંડ્યા ઉત્તમરામનો વર્ષ ૨ અંક ૧૦ પાન ૨૩૩ ઉપર લેખ છે તેમા તે "ભગતજી (પ્રાગજી) તથા જાગાભક્તે સ્વામીના અક્ષરપણાની વાત પ્રવર્તિત કરી" આવા શબ્દો લખીને ગુણાતીત પંથમા જાગા પ્રાગાની ગુરુ તરીકેની ભાવનાનો આશય જણાવે છે. પા મણિભાઇ ઉમેદભાઈનો વર્ષ ૧ અંક ૩ પાન ૬૦ ઉપર લેખ છે તેમા તે "પ્રાગજી ભગતના આખ્યાનનું પુસ્તક લઇને ગોરાને ઘેર ગયા એ પુસ્તકમાંથી બાર વાગ્યા સુધી કથા કરી. પ્રાગજીભક્ત મહામુક્ત હતા ગુ સ્વામીના કૃપાપાત્ર હતા સત્સંગમા એ મહામુક્તનું નામ પણ અગ્રસ્થાને છે" આવા ઉચ્ચ શબ્દો લખીને સંપ્રદાયમા પ્રાગજીને અગ્રસ્થાને મૂકી સ્વામી પછી ગુરુસ્થાને ગોઠવવાનો આશય સમજાવે છે. આ ઉપરથી પ્રાગજીના આખ્યાનનું પુસ્તક પણ બનાવ્યુ હોય એમ જણાય છે. અને સ્વામીના ત્યાગી શિષ્યોમા કોઇપણ કૃપાપાત્ર અગ્રસ્થાન ભોગવે એવો નહિજ હો। એમ જણાય છે સન્મુખમા અગ્રસ્થાન કે વિમુખમા અગ્રસ્થાન ભોગવે છે તે તો જાણનારા જાણે છે.

રા રા. પ્રેમિંગ જોઇતાભાઇએ તો તદ્દન નગ્ન રીતે નવી ગુરુપરંપરા વિના શરમે હદ ધોઇને એક લેખ અર્પીને ગવાડીને પણ જણાવી દીધી છે અ ૧ પાન ૯-૧૦ ઉપરના તેમના લેખના વાક્યો—'શ્રીજી મહારાજના યથાર્થ સ્વરૂપનું જ્ઞાન શ્રી સ્વામીએ કરાવ્યું.

ગુ. સ્વામી અને આદિનારાયણ શ્રીજીમહારાજ એ બન્ને નામોને એક બીજા સાથે લખતાં 'સ્વામિનારાયણ' એવો અમોઘ મંત્ર થયો...ગુ. **સ્વામિના શિષ્યોમાં મહુવાના પ્રાગજી ભક્ત અગ્ર સ્થાન ભોગવે છે.** પ્રાગજી ભક્તની અપ્રતિમ સેવા અને ભક્તિથી પ્રસન્ન થઇ ગુ. સ્વામીએ તેમને એકાંતિકપણું સિદ્ધ કરાવી **પોતાનું સર્વોપરી શુદ્ધ જ્ઞાન તથા ઐશ્વર્ય આપ્યું......પ્રાગજી ભક્તે તેજ જ્ઞાન તથા ઐશ્વર્ય શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરૂષદાસને આપ્યું. "પ્રાગજાય દત્તમૈશ્વર્યં ગુણાતીતેન વર્ણિના । યજ્ઞપુરુષદાસાય પ્રાગ્જિરૈશ્વર્યમાદદે"** (અક્ષરપુરૂષોત્તમ ચરિત સર્ગ ૨ શ્લો. ૫) યજ્ઞપુરૂષદાસજીએ લજ્જા માન અને ભયનો ત્યાગ કરી શ્રીપ્રાગજી ભક્તની પરમ સેવા કરી અને તેની પાસેથી અલૌકિક જ્ઞાન તથા ઐશ્વર્ય સંપાદન કર્યું...શાસ્ત્રી મહારાજે પ્રાગજીથકી જ્ઞાન ઐશ્વર્ય મેળવીને બોચાસણ સારંગપુર ગોંડળ મંદિરો કરી અક્ષરપુરૂષોત્તમ પધરાવ્યા" આ પ્રમાણે છે. આ પ્રોફેસરે તો સંપ્રદાયનાં શાસ્ત્રો તથા પ્રથાને અમાન્ય કરીને, સંપ્રદાયના ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવના અસાધારણ સ્વામિનારાયણ નામનો મોઘ અર્થાંતર કરીને, ગુરૂપરંપરા પણ મોઘ અર્થાન્તરવાળી કરીને, શ્રીજીસ્થાપિત સંપ્રદાયથકી ગુણાતીત તંત્રની સર્વાંશે પૃથકૃતાનો પ્રબળ પુરાવો કરી આપ્યો. શાસ્ત્રીએ પ્રાગાથકી જ્ઞાન ઐશ્વર્ય મેળવ્યું હોવાથી શાસ્ત્રીના ગુરૂ પ્રાગજી કહેવાય એવો પ્રશ્ન થતાં સાક્ષી શ્રીજીસ્વરૂપદાસ શાસ્ત્રીએ શરમને માર્યે નકાર કહેલો એ બાબતની પણ આ ભાઇએ સંસ્કૃતમાં શ્લોક રચીને જાહેરમાં કબૂલાત આપી.

સ્વામીના શિષ્યોમાં પ્રાગા સીવાય અગ્રસ્થાન ભોગવે એવો કોઈ શિષ્યજ ન મળે આ કેવી શિષ્યલજ્જામણી વાત? સ્વામીએ જાગા પ્રાગાને કદાચિત્ જ્ઞાન ઐશ્વર્ય આપ્યું કહ્યું હોય તો તે ઠીક છે પણ અદીક્ષિત અસાધુ અભણ અસમર્થ જાગા પ્રાગા મોચી દરજીએ ઉચ્ચ સાધુ શાસ્ત્રી સમર્થ યજ્ઞપુરૂષદાસને જ્ઞાન ઐશ્વર્ય આપ્યું કહેવું એ તો સંપ્રદાયની દ્દષ્ટિએ બીલકુલ ઠીક કહેવાય નહિ. પોતે જાતિએ ઉચ્ચ વૈશ્ય હોઇને આચાર્યથકી દીક્ષાને પામીને સાધુ થયા છે. આબાળ બ્રહ્મચારી હોઇને વિદ્યા મેળવીને શાસ્ત્રી થયા છે. વળી ત્યાગ તપાદિ ગુણો પણ મેળવ્યા છે. વળી ગુરુસ્વામીથકી વર્તમાન અને ગુરૂ વિજ્ઞાનાનંદ સ્વામીથકી સાંપ્રદાયિક વિજ્ઞાનને પણ પામ્યા છે. આ બધાનો વિચાર કરીએ તો પોતામાં જ્ઞાન ઐશ્વર્ય આત્મીય અત્યધિક કહેવાય. આથી અધિક ઉચ્છિષ્ટ જ્ઞાન ઐશ્વર્ય શું અદીક્ષિત અસાધુ અભણ અસમર્થ અંત્ય જાગા પ્રાગ થકી પરકીય મેળવ્યુ હશે તે તો તેઓ ખાનગી જાણે. ક્યાં ઇતર અભણ જાગા પ્રાગા ભક્ત? અને ક્યાં સાધુ શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરૂષદાસજી? બન્ને વચ્ચે વિચારીએ તો તેજસ્તિમિર જેટલો ભેદ છે, એનો પણ અણુ જેટલો વિચાર નહિ કરતાં અજ્ઞ શિષ્યો શાસ્ત્રીના ગુરૂ જાગા પ્રાગા ભક્તને ઠરાવીને, તેમની ઇતરની અનુવૃત્તિપૂર્વક સેવા કરવા દ્વારા પ્રસન્નતા મેળવીને તે દ્વારા જ્ઞાન ઐશ્વર્ય મેળવ્યાની વિષમ વાતો ઉઘાડે છોગે કરતાં કેમ લગાર પણ લજ્જાતા નહિ હોય? જો કદાચિત્ કાંઇ જ્ઞાન ઐશ્વર્ય મળ્યું હોય તો તે શુદ્ધ સંપ્રદાયનું તો નહિજ પણ સંપ્રદાયથકી સર્વથા વિમુખ થવાનું અસાંપ્રદાયિકજ હોઇ શકે. જે અત્યારે જાહેરમાં જોવામાં આવે છે. આથી તો દીક્ષાદાતા ગુરૂ વિજ્ઞાનાનંદસ્વામીથકી જ્ઞાન ઐશ્વર્ય મેળવ્યાનું ઠરાવીને આવું કાંઇ ધતીંગ ચલવ્યું હોત તો સંભવિત સમુચિત સુંદર હતું. ઇતર અભણ વિમુખ વાડામાં વિદ્વાન ઉચ્ચ સાધુને પેસવાનું ન હતું. વિમુખ જ્ઞાન ઐશ્વર્ય મેળવીને સંપ્રદાયથકી વિમુખ થઈ બહાર જઈ સંપ્રદાય સામે મંદિરો કરાવ્યાં એ તો પ્રોફેસર સાહેબના કહેવા મુજબ એકડા વિનાનાં મીંડાં જેવું નિરર્થક નિર્માલ્ય નિંદ્ય કહેવાય. બીજા ઘણા લેખો આ ભાઇના આવાજ ખુંણીયા છે પણ વિસ્તારભયથી લેતા નથી.

વળી વર્ષ ૨ અંક ૧૦ પાન ૨૩૧ ઉપર કોઈ ગોરધનભાઈનો લેખ છે તેમાં "એ ગુ. સ્વામી અક્ષરધામરૂપ સગુણમૂર્તિ હતા.. એ ગુરૂપરંપરાએ ભગતજીની આજ્ઞાથી આ શાસ્ત્રી ભક્ત અને ભગવાન્ એ પ્રમાણે યુગલ ભક્તિનો પ્રચાર કરવા તનતોડ મહેનત કરી ગામગામ ફરી સંપ્રદાયની સેવા કરે છે. એમણે ત્રણ મંદિરો બંધાવ્યાં છે. એ મંદિરોમાં મહારાજનીજ મૂર્તિઓ પધરાવી છે. **તફાવત એટલોજ છે કે મહારાજ ભેગી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની મૂર્તિઓ વચલા ઘુમટમાં પધરાવે છે.** બીજુ મૂળ અક્ષર અથવા અક્ષરધામ એકજ હોઈ શકે. એ તો અમે **"ગુણાતીતાનંદ મૂળ અક્ષર, સહજાનંદ એક પરમેશ્વર"** એમ ધૂન કરાવીએ છીએ" આવા શબ્દો છે. આ બાઈ તો તફાવત સ્પષ્ટજ કરી દેવાની નિખાલસતા વાપરે છે. આ ઉપરથી નક્કીજ થયું કે સંપ્રદાયથકી તફાવતવાળી બધી બાબત તડ વાડાને બંધ બેસતી વિમુખી છે.

વળી તંત્રી ખેંગારભાઈએ તો વર્ષ ૨ અંક ૧૦ પાન ૨૪૩ ઉપરના લેખમાં સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય શબ્દનો **"શ્રીજીનો તથા સ્વામીનો પોતાનો સંપ્રદાય છે"** એવો અવળો અર્થ કરીને અવળા અર્થો કરવામાં અગ્ર પદ મેળવ્યુ જણાય છે. એટલા શ્રીજીનો સંપ્રદાય નહિ તેમ શ્રીજીએ માન્ય કરેલા ઉદ્ધવજીનો નહિ પણ ગુ. સ્વામીનો પોતાનો પણ ઠરાવી દીધો. એટલે સ્વા. ના. સંપ્રદાય શબ્દમાં બે વ્યક્તિઓનો સમાવેશ સાહસી કર્યો અર્થાન્તરનો અનર્થાન્તર તો બહુ સારો કર્યો પણ સંપ્રદાયથકી ઇતરોમાંજ શોભે. સ્વા. ના. શબ્દનો અવળો અર્થ કરવાનું હડાપણુ તો ઘણા વિમુખોએ કર્યું છે પણ આવું દોઢડહાપણુ તો આ તંત્રીએજ કર્યું જણાય છે. અસ્તુ ગમે તેવા ઉભાગડ ઉટાંગ ઉનટ અર્થો કરો અને ગોખો ગોખાવો તેની કોઈ ના કહેતું નથી, પણ આવા અર્થાન્તરોનો શુદ્ધ ઉદ્ધવ સંપ્રદાય સાથે કશો સંબન્ધ નથી એટલુંજ તત્ત્વ કહેવાનું છે.

વળી એવળ વાર્તાગ્રંથોમાં કે લેખોમા સ્વપથી પૃથક્ ગુરૂપરંપરા લખીને અટક્યા નથી. પણ પોતાના મંદિરના ચોપડા જે રોજમેળ ખાતાવહી આવરો વિગેરે લખાય છે તેના પ્રથમના પૂજનપાનમાં પણ "શ્રીસ્વામિનારાયણ યાને શ્રીઅક્ષરપુરૂષોત્તમ મહારાજને નમો નમ, શ્રી મૂળ અક્ષરમૂર્તિ શ્રીગુણાતીતાનંદસ્વામીને નમ, પરમ એકાન્તિક મહામુક્તરાજ શ્રી પ્રાગજી ભગત તથા જાગા ભક્ત તથા સ્વામીશ્રી વિજ્ઞાનદાસજી તથા શાસ્ત્રીશ્રી યજ્ઞપુરૂષદાસજીને નમો નમ" ઇત્યાદિ શબ્દો લખીને સંપ્રદાયથકી સર્વથા પૃથક્ પરંપરા સ્પષ્ટ પ્રદર્શાવે છે. પોતે બનાવેલા મંદિરોમા ગુ. સ્વામી, જાગાભક્ત, શાસ્ત્રીજી વગેરેની મૂર્તિઓ પધરાવે છે એ પણ ઉપરનાજ અર્થને સૂચવે છે.

વળી પોતાનો પંથ કે વાડાની જુદાઈ જણાવા માટે "અક્ષરપુરૂષોત્તમ, અક્ષરપુરૂષોત્તમદાસ, અક્ષરપુરૂષોત્તમ ઉપાસક, મૂળ અક્ષર, અક્ષરમંડળ, અક્ષરમંદિર, અક્ષરમંડળ ગુણાતીત જ્ઞાનમંડળ, ગુણાતીત બાગ, ગુણાતીત બ્રહ્મજ્ઞાન, શ્રીજી સ્વામી, ઇત્યાદિ જુદાજ શબ્દો જોડી કાઢીને ઉઘાડો વ્યવહાર કરાય છે. આ રીતે શ્રીજીઅભિમત સાંપ્રદાયિક ગુરૂપરંપરાથકી જુદીજ ગુરૂપરંપરા જોડી છે અને તેમા આવેલાઓનુ ધૂન્ય ભજન પૂજનાદિ પણ પ્રવર્તાવ્યું છે. આ પ્રકારે સંપ્રદાયની મુખ્ય ચીજ સ્વામિનારાયણ નામ અને ગુરૂપરંપરા છે તેમા ગરબડ ગોટાળો સામેલ કરીને વાળવાની વિમુખના વિશેષ વાપરી છે આ રીતનું અનવધિ અવળું કર્યું પ્રવર્તાવ્યું તથાપિ પોતાને સ્વા. ના. સંપ્રદાયના અનુયાયી કહેવરાવા કોડ સેવે છે એજ વિચિત્ર છે. વિપરીત ધંધો કરવો અને બેસવાનો અને પતિવ્રતા કહેવરાવા જેવી આ તદન અવળી વાત છે

પ્રસંગાત્ આ પણ એક વાત જણાવી દીધા જેવી છે. એક કાશીપાસ પંડિતે અનાવટી ગુણાતીતબ્રહ્મોપનિષત્ નવી ગોઠવી છે. તેમાં "સ્વામિનારાયણે એકલા મૂળ અક્ષર ગુ. સ્વામીને જ્ઞાન આપ્યું, તેમણે મુખ્ય શિષ્ય સ્વા. બાળમુકુંદદાસજીને જ્ઞાન આપ્યું, તેમણે મુખ્ય કૃપાપાત્ર નિર્ગુણદાસ જેતપરવાળાને આપ્યું, તેમણે સર્વ વિદ્યાના પારને પામેલા કૃષ્ણલક્ષ્મણાચાર્યને આપ્યું. તેમણે ભક્તરાજ દરબાર અર્જુનસિંહને જ્ઞાન આપ્યું" એમ જ્ઞાનગુરૂઓની જુદીજ પરંપરા ગોઠવી છે. વધારામાં એમ પણ ગોઠવ્યું છે કે–આ જ્ઞાન આ ગુરૂપરંપરાથીજ પ્રવર્ત્યું છે. બીજા કોઈની પણ પાસે અદ્યાપિ ગયું નથી. ભાદરણના પરસોતમે તો ગુ. સ્વામીએ જાગા પ્રાગાને આપ્યું અને તેમણે મને આપ્યું એમ પણ ગોઠવ્યું છે. એમ અનેક પ્રકારનાં પૂંછડી-ફુમંડી ટીખળો પ્રવર્ત્યાં જોવામાં આવે છે, જે કહેતાં પાર આવે એવો નથી. આનો સ્વા. ના. સંપ્રદાય સાથે કશો સમ્બન્ધ નથી અને એવી વાતો પ્રમાણ નથી એટલોજ મુદ્દો કહેવાનો છે.

સંપ્રદાયનાં સર્વ શાસ્ત્રોમાં પરંબ્રહ્મ પરમાત્મા ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણ પુરુષોત્તમને નિરૂપણ કરતાં, પ્રથમ તેમના નિવાસસ્થાનને નિરૂપણ કરવામાં આવે છે. આનું કારણ એવું છે કે–અમુક સ્થાનમાં રહ્યા છે એમ કહેવાથી સર્વાન્તરાત્માપણે સર્વમાં વ્યાપી રહેલા પણ પરમાત્માના દિવ્ય રૂપની સિદ્ધિ થાય છે અને દિવ્ય રૂપવાળા છે એમ કહેવાથી નિવાસસ્થાનની સિદ્ધિ થાય છે. માટેજ "અમુક ધામમાં દિવ્ય રૂપથી વિરાજમાન છે" એમ બહુવાર વર્ણવામાં આવે છે. સંપ્રદાયનાં સમસ્ત શાસ્ત્રોમાં નિવાસસ્થાનનો નિર્દેશ કરતાં 'ગોલોકના મધ્યને વિષે અક્ષરધામ છે' એમ બહુ સ્થળે કહેવામાં આવ્યું છે.

વચનામૃતના ઉપોદ્ઘાતમાં—'**શ્રી ગોલોકના મધ્યને વિષે** ભગવાનનું અક્ષરધામ છે' '**ગોલોકને મધ્યે જે અક્ષરધામ** તેને વિષે લક્ષ્મી રાધિકા અને સુદામાદિક પાર્ષદે સહિત શ્રીકૃષ્ણ રૂપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા' આવું વાક્ય છે. વચનામૃત વરતાલ ૧૮ મા–'માયાના તમથકી પર એવો જે **ગોલોક તેને મધ્યે** જે અક્ષરધામ છે તેને વિષે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ રહ્યા છે' આવું વાક્ય છે. સ. પ્ર. ૩ અ. ૪૧ શ્લો. ૨૯ '**तन्मध्येऽस्ति महत्तेजः**' (ગોલોકના મધ્ય પ્રદેશમાં અક્ષરબ્રહ્માત્મક મહાતેજ છે) આવું વાક્ય છે. આજ પ્રમાણે વાસુદેવમાહાત્મ્ય ભક્તચિંતામણી વિગેરે બધાય ગ્રંથોમાં વર્તે છે.

આમાં જે મધ્ય શબ્દ આવે છે તેનો અર્થ 'અંદર' એવોજ થાય છે, એવીજ વચનવ્યક્તિ છે. વળી **મધ્ય** શબ્દની સાથે 'વિષે' એવો શબ્દ વાપર્યો છે. એટલે બીજો અર્થ થઈ શકેજ નહિ. જો કે આ રીતે મૂળ વાક્યોમાંજ એવો અર્થ અતિ સ્પષ્ટ છે તથાપિ ભવિષ્યમાં કોઈ વાંકાવાળા અવળો અર્થ ન કરે એને માટે વૃદ્ધ ગ્રંથકારોએજ બહુ કાળજી રાખીને અર્થ પણ નક્કી કરી દીધો છે. વચનામૃતો ઉપર **હરિવાક્યસુધાસિંધુ** નામનો સસ્કૃત ગ્રંથ શતાનંદમુનિકૃત છે. એના અર્થબોધ માટે એની ઉપર રઘુવીરાચાર્યકૃત ટીકા પણ **સેતુમાળા** નામની છે ઉપોદ્ઘાતમાં 'શ્રી ગોલોકના મધ્યને વિષે' આવું વાક્ય છે એની ઉપર હરિ. સુ માં '**अस्ति श्रीमति गोलोके... नित्याविर्भूतं**' (શ્લો. ૭) આવું વાક્ય છે. આનો અર્થ ટીકામાં '**गोलोके–महामायान्धतमसपरतर-चिदंबरस्थगोलोकाख्यपदे विषये**' એવો કર્યો છે. (અર્થ–મહામાયાનું જે ઘાટું અંધારૂ તે થકી પર એવો જે ચિદાકાશ તેની અંદર વર્તતું જે ગોલોક નામનું પદ તેને વિષે અક્ષરધામ છે) અહીં તો મધ્ય શબ્દજ નહિ વાપરતાં '**गोलोकाख्ये पदे**' એમ સપ્તમી વિભક્તિને વાપરીને, આ વિભક્તિ નિર્ધારણમાં નહિ પણ વિષયમાં સપ્તમી છે એમ ખાસ જણાવતાંજ '**विषये**' એવોજ શબ્દ પ્રયોગ કર્યો છે. એનો અર્થ 'અંદર' એવોજ થાય. આવો અર્થ કરવાજ આટલી ચોકસાઈ કરી છે. ઉપોદ્ઘાતમાં–'ગોલોકને

મધ્યે જે અક્ષરધામ તેને વિષે લક્ષ્મી રાધા' આવું વાક્ય છે. આની ઉપર સુધાસિંધુમાં–'**गोलोकेऽक्षरधामनि**' (શ્લો. ૧૫૯) આવું વાક્ય છે. એનો અર્થ ટીકામાં '**गोलोके वर्तमाने अक्षरधामनि**' (ગોલોકમાં વર્તતા અક્ષરધામમાં રાધાલક્ષ્મી સાથે દર્શન દેતા હતા) એમ કર્યો છે. અહીં તો મધ્ય શબ્દ પણ નહિ લેતાં 'વર્તમાન' એવો શબ્દ લીધો છે. એનો અર્થ 'અંદર વર્તતું' એવો સ્પષ્ટ થાય છે. વરતાલ ૧૮માં–'માયાના તમથકી પર એવો જે ગોલોક તેને મધ્યે જે અક્ષરધામ છે' આવું વાક્ય છે, આની ઉપર સુધાસિંધુમાં–'**परोक्षं ब्रह्मधामस्थं गोलोके**' (શ્લો. ૧૫) આવું વાક્ય છે. એનો અર્થ ટીકામાં '**परोक्षरूपं तु गोलोके तत्रापि ब्रह्मधामस्थं**' (અર્થ–પરોક્ષરૂપ તો ગોલોકમાં તેમાં પણ બ્રહ્મધામમાં રહેલું જાણવું) આ પ્રકારે કર્યો છે. અહીં તો મધ્ય શબ્દ નહિ વાપરતાં तत्रापि એવો શબ્દ વાપર્યો છે. આનો અર્થ પણ 'ગોલોકની અંદર વર્તતું' એવો વિશદ થાય છે. વળી ઉપોદ્ઘાતના મંગલ શ્લો. ૨ માં '**गोलोकब्रह्मधाम्नः**' આવું એક પદ છે. આનું ટીકામાં '**गोलोकमध्यवर्त्यक्षरपदात्**' (અર્થ–ગોલોકની અંદર વર્તતા અક્ષરધામથકી આવ્યા) આવું વ્યાખ્યાન કર્યું છે. આનો અર્થ પણ 'અંદર વર્તતા' એવોજ થાય છે, વળી પ્રથમ પ્ર. તરંગ ૧ શ્લો. ૧૪ માં '**परं पदम्**' આવું વાક્ય છે. આનો અર્થ ટીકામાં–'**पदं–गोलोकान्तर्वर्ति अक्षरधाम**' (અર્થ–ગોલોકની અંદર વર્તતા એવા અક્ષરધામને પામે છે) આ પ્રકારે કર્યો છે, અહીં તો '**अन्तर्वर्ति**'–અંદર વર્તતું એવો સુપદેન જેવો ઉઘાડોજ શબ્દ છે. આથી મધ્ય શબ્દાર્થની સ્પષ્ટના થઇ. શ્લો. ૧૫ માં '**गोलोकधाम**' આવું વાક્ય છે એનો અર્થ ટીકામાં '**गोलोकमध्यवर्त्यक्षरपदम्**' (ગોલોકના મધ્યમાં વર્તતા અક્ષરપદને પામે છે) આ પ્રમાણે ઉપરના અર્થને મળતો છે. વચનામૃત પ્ર. ૭ માં–'પોતાના ગોલોકધામને વિષે જે બ્રહ્મજ્યોતિ તેને વિષે રહ્યા છે' આવું વાક્ય છે. આની ઉપર સુધાસિંધુમાં '**लीलाविहरणं राधादिभिः परमधामनि**' (શ્લો. ૧૫) આવું વાક્ય છે. આની ટીકામાં '**परमधामनि–अक्षरब्रह्माख्ये स्वस्थाने**' એવો અર્થ કર્યો છે. મૂળ વચનામૃત, સુધાસિંધુ અને તેની ટીકાની એકાર્થતા કરતાં 'ગોલોકની અંદર વર્તતા અક્ષરધામમાં' એવો અર્થ નક્કી થાય છે. મૂળમાં તો મધ્ય શબ્દ પણ નહિ લેતાં 'ગોલોક ધામને વિષે જે બ્રહ્મજ્યોતિ (અક્ષરધામ) તેને વિષે' એમ 'વિષે' શબ્દ લીધો છે. આ ઉપરથી તો 'અંદર વર્તતુ' આ અર્થની અતિસ્ફુટતા થાય છે. આ રીતે વચનામૃતમાં તથા સટીક સુધાસિંધુમાં ઘણા વાક્યો છે. બધાયનો અનુસ્યૂત એકજ અર્થ ઉપર કહ્યો એજ છે.

સ. પ્ર. ૩ અ.–૪૧ કે જે આખો ધામના નિરૂપણપર છે તેમાં પ્રથમ અષ્ટાવરણથકી પાર ગોલોકને વર્ણવીને '**तन्मध्येऽस्ति महत्तेजः**' (શ્લો. ૨૯) આ શ્લોકથી ગોલોકની અંદર વર્તતા મહાતેજોમય અક્ષરધામનું વર્ણન કર્યું છે. આની શુકાનંદમુનિકૃત હેતુટીકામાં '**तन्मध्ये–तद्धाममध्यप्रदेशे**' (ગોલોક ધામના મધ્ય પ્રદેશમાં અક્ષરધામ વર્તે છે) આવું મધ્ય શબ્દનું મધ્યપ્રદેશપર્યંત વ્યાખ્યાન કર્યું છે. આથી ઉપરનો અર્થ અતિસ્પષ્ટ થ.ય છે. વળી સ. પ્ર. ૧ અ. ૨૨ શ્લો. ૨૬ માં '**गोलोक एवाक्षरधाम्नि दिव्ये**' આવું વાક્ય છે. આની ટીકામાં–'**गोलोके–गोलोकान्तर्वर्तमाने दिव्ये अक्षरधाम्नि**' (ગોલોક એટલે ગોલોકની અંદર વર્તતા દિવ્ય અક્ષરધામમાં) આવું વ્યાખ્યાન કર્યું છે. અહીં તો મધ્ય શબ્દ નહિ લેતાં '**अन्तर्वर्तमान**'–અંદર વર્તતું એવોજ શબ્દ સ્પષ્ટાર્થવાળો લીધો છે, આથી તો અર્થાન્તરની ભ્રમણાનો અંતજ આવી જાય છે. વળી પ્ર. ૧ અ. ૩૬ શ્લો. ૪૮ '**गोलोके सोऽक्षरे धाम्नि**' આ મૂળ શ્લોકની ટીકા–**गोलोके धाम्नि, अक्षरे–तदन्तर्वर्तिन्यक्षरब्रह्माख्ये धाम्नि**' આ રીતે કરી છે. અહીં પણ '**अन्तर्वर्तिनि**' એવો

શબ્દ લઈને 'ગોલોકની અંદર વર્તતું અક્ષર બ્રહ્મધામ' એવો અર્થ કરવામાં આવ્યો છે. અહીં તો 'કોઈ સ્થળે ગોલોક અને અક્ષરધામ' એમ બે ધામ જુદાં કહેવામાં આવ્યાં હોય તેની પણ સુંદર સંગતિ સૂચવી છે. વળી પ્ર. ૧ અ. ૫૯ શ્લો. ૬૨ માં તો '**गोलोकसंस्थाक्षरदिव्यधामनि**' (ગોલોકની અંદર રહેલું જે દિવ્ય અક્ષરધામ તેમાં) આવું સ્પષ્ટાર્થવાળું મૂળ વાક્ય જ છે. ગોલોક અને અક્ષર વચ્ચે '**संस्थ**' શબ્દ મુકયો છે. એનો અર્થ 'અંદર રહેલુ' એવોજ થાય. આથી બીજા અર્થનો ભ્રમ પણ આવી શકે નહિ. '**अन्तर्वर्तमान**' અને '**संस्थ**' આ બન્ને શબ્દનો એકજ મળતો અર્થ થાય. ઉપરના અર્થના નિર્ણય માટે હવે કોઈપણ પ્રમાણની જરૂરજ રહેતી નથી. વળી પ્ર. ૨ અ. ૧૮ શ્લો. ૧૬ માં '**नमो दिव्यगोलोकधाम्नि प्रकाशे**' આવું વાક્ય છે. આની ટીકામાં-'**दिव्यं यद्गोलोकधाम तस्मिन् वर्तमाने प्रकाशे-प्रकाशमयेऽक्षरधाम्नि**' (અર્થ-દિવ્ય જે ગોલોકધામ તેમાં વર્તતું જે પ્રકાશમય અક્ષરધામ તેમાં) આવું વ્યાખ્યાન કર્યું છે. એમ અહીં મધ્ય શબ્દ નહિ મુકતાં '**वर्तमान**' 'તેને વિષે વર્તતું' એવો સ્પષ્ટાર્થવાળો શેષ શબ્દ મુકયો છે. *વળી શ્લો. ૩૦ માં* '***गोलोकं तत्र च ब्रह्मतेजसि***' *આવું મૂળ વાક્ય છે આની ટીકામાં*-'**तत्र-गोलोके स्थिते ब्रह्मतेजसि-अक्षरधाम्नि**' (ગોલોકમાં રહેલું અક્ષરધામ) આવું વ્યાખ્યાન કર્યું છે. અહીંયાં ગોલોક અને અક્ષરધામ વચ્ચે મધ્ય શબ્દ નહિ લેતાં '**स्थिते**' એવો **શેષ** શબ્દ લીધો છે. આ ઉપરથી ઉપરનો અર્થ અસંશય નક્કી થાય છે. **સ્થિત** શબ્દનો બીજો અર્થ થઈ શકેજ નહિ. 'ગોલોકને વિષે રહેલુ' એવોજ અર્થ થાય. પ્ર. ૨ અ. ૨૪ શ્લો. ૫૦ ની ટીકામાં '**गोलोक-मध्यस्थ अक्षरधाम**' આવું વાક્ય છે. આનો અર્થ પણ ઉપર મુજબનો સ્પષ્ટ છે. **મધ્ય** શબ્દની સાથે '**स्थ**' શબ્દ વાપર્યો છે એનો અર્થ 'મધ્યમાં રહેલુ' એવોજ થાય સ. પ્ર. ૪ અ. ૨૫ શ્લો. ૮૨ '***अस्माकमिष्टदेवोऽस्ति श्रीकृष्णः पुरुषोत्तमः। तेजोमण्डलमध्यस्थो गोलोके यः स एव हि॥***' (ગોલોકમાં અક્ષર નામના તેજોમંડળના મધ્યમાં શ્રીકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ આપણા ઇષ્ટદેવ વિરાજે છે) અહીં પણ ઉપર પ્રમાણેજ અંદર વર્તતુ એવો અર્થ કર્યો છે. આ રીતે સત્સંગિજીવનમાં અનેક વચનો ઉક્ત અર્થને વ્યક્ત કહેનારાં છે. વાસુદેવમાહાત્મ્યના અ ૧૬-૧૭ માં ઉપર પ્રમાણેજ વર્ણન છે. 'ભક્તચિંતામણિ પ્ર. ૧૫૯ માં ઉપર પ્રમાણેજ વિસ્તૃત વર્ણન છે' પુરુષોત્તમપ્રકાશમાં પ્રકાર ૧ ચોપાઈ ૧૦ મા '**श्रीगोलोकधाम मोझार रे, अक्षरधाम छे हरिनुं सार रे**' આવા શબ્દો છે. 'મોઝાર' આ ભાષા શબ્દનો 'અંદર વર્તતું' એવોજ અર્થ થાય. બીજો અર્થ થઈ શકેજ નહિ એવો આ સ્પષ્ટાર્થવાળો શબ્દ છે. ભાગવતની સાંપ્રદાયિક ભક્તરંજની ટીકામાં સ્કંધ ૧૧ અ. ૩૧ શ્લો. ૫ '**धामाविशत्स्वकम्**' આ મૂળ પદનું વ્યાખ્યાન '**गोलोकान्तर्वर्ति स्वीयमक्षरं धाम**' (ગોલોકની અંદર વર્તતા પોતાના અક્ષરધામમાં શ્રીકૃષ્ણ પ્રવેશ કરી ગયા) આવું કર્યું છે. અહીં '**अन्तर्वर्ति**' એવોજ શબ્દ સ્પષ્ટાર્થવાળો લીધો છે.

ઉપર પ્રમાણે મધ્ય શબ્દનો તાત્વિક અર્થ 'અંદર વર્તતુ' એવોજ નિશ્ચિત થાય છે. અહીં 'અમુકની અપેક્ષાએ અમુક અધિક કે મોટું છે' એવું નિર્ધારણ કરવામાં આવ્યું નથી. આ બાબતની વધારે ચોકસાઈ મજબુતાઈ કરવા પણ સંપ્રદાયિ જનો મુકયા નથી. જુઓ સ. પ્ર ૪ અ. ૬૭ શ્લો. ૩૯ માં '**गोलोकं धाम यान्ति हि**' આવું પદ છે, એનો અર્થ કરતાં શુકાનન્દીટીકામાં '**ताद्ध्यास्ताच्छब्द्यम्' इति न्यायात् गोलोकमध्यावस्थितत्वेन गोलोकशब्दाभिहितं धाम-अक्षरपदम्**' આવાં વાક્યો લખ્યાં છે. અર્થ એવો છે કે-"તેની અંદર રહેલું હોવાથી તે શબ્દથી તેને કહી શકાય" આવો ન્યાય છે માટે ગોલોકના મધ્યમાં રહેલું હોવાથી ગોલોક શબ્દથી કહેલું જે ધામ-અક્ષરપદ તેને પામે છે. અથાત્ અક્ષરધામ ગોલોકની અંદર રહેલુ હોવાથી તેને ગોલોક

શબ્દથી પણ કહી શકાય આ ન્યાય ઉપરથી ચોખ્ખોજ નિર્ણય આપી દીધો કે અક્ષરધામ ગોલોકની અંદર વર્તે છે જો મધ્ય શબ્દનો નિર્ધારણરૂપ અર્થ હોય તો આ ન્યાય કોઇ રીતે ઘટી શકે નહિ અને સંગતિ પણ થાય નહિ માટે ઉપર જે અર્થ કર્યો એજ શાસ્ત્રીય ગ્રાહ્ય માન્ય છે આમા હવે લેશ પણ શંકાને સ્થાન રહ્યુ નહિ આ ન્યાય હરિદિગ્વિજયની ટીકામા પણ લીધો છે એમ આ એક સાંપ્રદાયિક નિર્ણય સર્વેએ સમજી લેવો આ રીતે સંપ્રદાયના શાસ્ત્રોમા અનુસ્યૂત ગોલોકની અંદર વર્તતા અક્ષરધામનું વર્ણન છે. આવો અર્થ કરવાથીજ સર્વની એકવાક્યતા થાય

આ રીતે ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણપુરુષોત્તમનું ગોલોકની અંદર વર્તતું અક્ષરધામ નિવાસસ્થાન છે એવો શાસ્ત્રીય શ્રીજીઅભિમત નિર્ણય છે તેને પણ પોતાનો જુદો ચાડો ચાતરવાના ઇરાદાથી નહિ ગણીને, ગોલોકને અને અક્ષરને જાણે કશો સંબન્ધજ ન હોય અને અત્યંત વિરોધ હોય એમ તેજસ્તિમિર જેટલું અંતર પાડવાની ઉઘાડી વિમુખતા કરી છે. સંપ્રદાયના શાસ્ત્રોમા 'ગોલોકને મધ્યે અક્ષરધામ છે' આવા વાક્યો આવે છે તેનો ઉટાંગ અર્થ પ્ર. ૫ ની પ્ર. ૨ વાત ૨૩ મા આ પ્રમાણે ગોઠવી કાઢ્યો છે 'એક હરિજને પ્રશ્ન પુછ્યુ જે '**ગોલોકને મધ્યે જે અક્ષર ધામ છે**' એમ સંપ્રદાયના ગ્રંથમા લખ્યુ છે તે કેમ સમજવુ ? એ પ્રશ્ન છે પછી સ્વામી બોલ્યા જે જેવી જેની સમજણ હોય ત્યા તેણે અક્ષરધામ માન્યુ હોય તેમા કેટલાકે તો બદરીકાશ્રમને અક્ષરધામ માન્યુ હોય, કેટલાકે તો શ્વેતદ્વીપને અક્ષરધામ માન્યુ હોય કેટલાકે તો વૈકુંઠને અક્ષરધામ માન્યુ હોય, ને કેટલાકે તો ગોલોકને અક્ષરધામ માન્યુ' હોય પણ જેને મહારાજનો મહિમા જણાય છે તેને જેમ છે તેમ અક્ષરધામ સમજાય છે તે ઉપર પ્રથમનુ ૬૩ નુ વચનામૃત વચાવીને કહ્યુ જે જુઓને મહારાજ લખી ગયા છે જે "જેમ ઝીણા મચ્છર હોય તેને મધ્યે કીડી હોય તે મોટી દેખાય ને કીડી મધ્યે વીંછી હોય તે મોટો દેખાય પાડાને મધ્યે હાથી હોય તે મોટો દેખાય ને હાથીને મધ્યે ગિરનાર જેવો પર્વત હોય તે મોટો દેખાય ને તે પર્વતને મધ્યે મેરુ પર્વત મોટો દેખાય ને તે મેરુ જેવા પર્વતને મધ્યે લોકાલોક પર્વત તે અતિશે મોટો જણાય છે તેમ ગોલોકને મધ્યે અક્ષરધામ છે એમ સમજવુ પણ કાંઇ એક હાથીમા ગિરનાર પર્વત આવી ગયો એમ નથી અને બીજા અનંત પર્વતને મુકીને ગિરનાર પર્વતને ગણ્યો છે ને બીજા અનંત પર્વતને મુકીને મેરુ પર્વતને ગણ્યો છે ને બીજા અનંત પર્વતને મુકીને લોકાલોક પર્વતને ગણ્યો છે તેમ અનંત ધામને મુકીને અક્ષરધામને કહ્યુ છે પણ કાંઇ ગોલોકમા અક્ષરધામ આવી ગયુ એમ નથી અને બીજા ધામની તો અવધિ કહી છે પણ અક્ષર ધામની તો અવધિ કહી નથી એ સિદ્ધાંત વાત છે વિગેરે

પ્રથમ તો સ્પષ્ટ અર્થનો પ્રશ્ન કરનાર નામ ઠામ ઠેકાણો નહિ મળવાથી એક હરિજને પુછ્યુ એમ પોતેજ અવળો અર્થ ખાસ કરવાજ પ્રશ્નકર્તા થતા જણાય છે આ કપટભરી ગરબડ કરી છે અહીંયા કંઇ જુદી જુદી વ્યક્તિઓની જુદી જુદી સમજણનો પ્રસંગજ નથી, મહારાજના મહિમાવાળા સૌ કોઇ ગોલોકાન્તર્વર્તિ અક્ષરધામ સમજે છે કોઇપણ બદરીકાશ્રમ શ્વેતદ્વીપાદિકને માયાપાર અક્ષરધામ સમજતા નથી તથાપિ "કેટલાકે તો બદરિકાશ્રમને અક્ષર ધામ માન્યુ હોય ઇત્યાદિ ખોટો અપવાદ અપસિદ્ધાંતનો સર્વને આપીને હલકાઇ કરીને પોતાની સાવ અવળી સમજણની સંભાળ કરતા ગયા છે પ્રશ્ન કાંઇક છે અને ઉત્તર કાંઇક છે

વચનામૃતાદિ ગ્રંથોમા જે જે સ્થળે 'ગોલોકના મધ્યને વિષે અક્ષરધામ છે' એવા શબ્દોથી વર્ણન કરાય છે ત્યા કોઇપણ સ્થળે 'પાડાને મધ્યે હાથી મોટો, હાથીને મધ્યે ગિરનાર પર્વત મોટો, ગિરનારને મધ્યે મેરુ મોટો' ઇત્યાદિ દૃષ્ટાંતો આપીને ગોલોકની અપેક્ષાએ અક્ષરધામ ...

છે કે જુદુ છે કે ઉપર છે ઇત્યાદિ કહેવામાં આવ્યુ નથી. તેમજ જે ૬૩ વચનામૃતમાંથી દૃષ્ટાનો લીધાં છે તેમાં 'ગોલોકના મધ્યને વિષે અક્ષરધામ છે' એવા શબ્દો લઇને અક્ષરધામની મોટાઇ કહીજ નથી. 'જેમ પાડાને મધ્યે હાથી મોટો એમ ગોલોકને મધ્યે અક્ષરધામ મોટુ' એવો શબ્દજ નથી. જેમ ઉંટ પાડા ને આખલાનો મેળ બેસે નહિ તેમ ઉપરના ઉટાગ અર્થનો મેળ બેસતો નહિ હોવાથી તદન ખોટો મનસ્વી બડીયો ઠરે છે. ૬૩ વચનામૃતમા તો '**પ્રથમ તો એને ભગવાનની મોટપ્ય જાણી જોઇએ**' એવો આરંભ કરીને સર્વની અપેક્ષાએ પરમાત્માની અનેક પ્રકારે મોટપ્ય વર્ણવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે. તેમા 'પૃથ્વીથકી જળ મોટુ છે અને તે પૃથ્વીનું કારણ છે અને તેથકી સૂક્ષ્મપણુ છે'' આ પ્રકારે પૃથ્વીથી આરંભીને ઉપર ઉપર અક્ષરપર્યંત કારણ ભાવ અને સૂક્ષ્મભાવથી મોટપ્ય કહીને છેવટે સર્વપર શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માની કારણભાવથી અને સૂક્ષ્મભાવથી મોટપ્ય કહી છે તેમાં 'જેમ ઝીણું મચ્છર હોય તેને મધ્યે કીડી હોય તે મોટી દેખાય' એમ મચ્છરથી આરંભીને લોકાલોક પર્વત સુધીનાં દૃષ્ટાનો આપ્યા છે આમા જેમ 'અમુકને મધ્યે અમુક મોટુ છે' એવા શબ્દો છે તેમ 'ગોલોકને મધ્યે અક્ષરધામ મોટુ છે' એવો મૂળમાં શબ્દજ નથી 'ગોલોકના મધ્યને વિષે અક્ષરધામ છે' આ વાક્યો જે વચનામૃતાદિ ગ્રથમાં હોય તેનો ઉત્તર ત્યાંથીજ નહિ આપતા જેનો કશો સંબન્ધજ નથી એવા ૬૩ ના વચનામૃતથી ઉટાગ ઉત્તર આપ્યો તે અસંભવિત અયોગ્ય અનન્વિત છે જો એવો અર્થ હોય તો ઉપરનો બધો શાસ્ત્રીય પ્રામાણિક અર્થ નિરર્થક થઇ જાય. ઉપરનો શાસ્ત્રીય અર્થ એ ચોપડી ભણેલા બાળકને પણ સમજાય એવો અતિ સુગમ છે.

અંદર કહેવાથી અવધિ આવી જતો નથી જો આવે તો પરમાત્માનો પણ આવી જાય જ્યાં જ્યાં દિવ્યમૂર્તિ પરમાત્માનું વર્ણન આવે છે ત્યાં પ્રથમ અષ્ટ આવરણથકી પર ઊર્ધ્વ ગોલોકધામને કહીને તેની અંદર તેજોમય અક્ષરધામ નિરવધિ કહીને તેની અંદર સુંદર ભવન કહીને તેની અંદર સિંહાસન કહીને તેમા નરાકૃતિ ભગવાનને વિરાજમાન વર્ણવે છે એટલે સર્વની અપેક્ષાએ પરમાત્માનો અવધિ અધિક આવે એમ છતા પણ પરમાત્માની નિરવધિતા કહેવાય છે એમ ગોલોકની અંદર વર્તતા અક્ષરધામની નિરવધિતા પ્રકારાન્તરથી કહી શકાય છે ધામને પ્રથમજ પ્રકૃતિમંડળથકી પર કહેવામા આવે છે વળી લાખમણના લોખંડના ગોળાના દૃષ્ટાંતથી બહુ દૂર કહેવામા આવે છે, એટલે એની અવધિ તો જે કોઇ પ્રકારે આવીજ. જ્યા અક્ષરધામનુ વર્ણન છે ત્યા ગોલોકની અંદર છે એમ કહે છે અને નિરવધિ છે એમ પણ સાથે કહે છે જુઓ વાસુદેવમાહાત્મ્યનો અ. ૧૭ શ્લો. ૨ તથા સ. પ્ર. ૩ અ ૪૧ શ્લો ૩૦.

જેમ પાડા અને હાથી બન્ને તદ્દન જુદીજ જાતિ વ્યક્તિઓ છે તેમ ગોલોક અને અક્ષર બન્ને તદ્દન જુદીજ જાતિ વ્યક્તિઓ હોય તો બન્નેનુ આખુય જુદુ વર્ણન જોઇએ એટલે જેમ સ પ્ર ૩ અ ૪૧ મા તથા ભક્તચિંતામણિ પ્ર ૧૫૯ મા વર્ણન છે તેવુ દિવ્ય ભોગ્ય ભોગોપકરણ, ભોગસ્થાન, ભોક્તા અને રહેનારા પરમાત્મા વિગેરે સર્વ પ્રકારથી જુદુ વર્ણન જોઇએ એવુ આત્યંતિક જુદુ વર્ણન તો કુત્રાપિ જોવા વાચવામા આવતુ નથી માયાના તમથકી પર ગોલોક અને તેની અંદર તેજોમય અક્ષરધામ અને તેની અંદર મંદિર અને તેની અંદર સિંહાસન અને તેમા વિરાજમાન પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ અને તેમની સાથે રાધાલક્ષ્મી પત્નીઓ અને નંદ સુનંદ સુદામા ગરૂડ વિગેરે પાર્ષદો છે એમજ સહ સંબન્ધ ધરાવતુ સળંગ સગળુ એકજ પ્રકારનુ વર્ણન આવે છે

જો કે સંપ્રદાયના શાસ્ત્રોનું અનુસંધાન લઇએ તો મધ્ય શબ્દનો એવો અર્થ થતો નથી તથાપિ એક તરફે એવો અર્થ ક્ષણભર માની લઇએ તોપણ તેનાથી વડીલોને કશો પણ

લાભ નથી. કારણ કે ગ્રંથોમાં ગોલોક પછી જે અક્ષરધામનું સુંદર વર્ણન આવે છે તેમાં તો દિવ્ય રાધા લક્ષ્મી પત્નીઓનું પ્રાધાન્ય, નંદ સુનંદ શ્રીદામ ગરુડાદિ પાર્ષદોનું પ્રાધાન્ય અને તે સર્વના સ્વામી વંશીવાદનરસિક પરબ્રહ્મ અક્ષરાધિપતિ શ્રીકૃષ્ણનું પ્રાધાન્ય વર્ણવીને, એજ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન સ્વામિનારાયણરૂપે ફરીથી અવતર્યા છે અને એજ અક્ષરધામ એમનું છે અને એજ એમના આશ્રિતોને અંતે મળવાનું છે ઇત્યાદિ અત્યંત એકમેક વર્ણન આવે છે. આથી ગુણાતીતાનંદ મૂળ અક્ષરવાદી વિમુખોને અભિમત અર્થની સિદ્ધિ લેશથી પણ થતી નથી, કેમકે એમને તો ઉપરનું કશુંય શાસ્ત્રીય જોઇતું નથી. ગુણાતીતાનંદ મૂળ અક્ષર અને તેમના ડાગા જગમણા હાથ લાગો પ્રાગો ભક્ત અને તેમની સેવામાં શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરુષદાસ વિગેરે બધુ બંડીયું શાસ્ત્રાતીત જોઇએ છીએ.

હવે જો સંપ્રદાયનાં સર્વ શાસ્ત્રોમાં વર્ણવેલા ગોલોક મધ્યેના અક્ષરધામને મર્યાદો પડી મુકીને જુદુ નવુંજ બીજુ શાસ્ત્રાતીત અક્ષરધામ માનવામાં આવે ત્યારે તો મધ્ય શબ્દનો અર્થાંતર કરવાની બીલકુલ જરૂર નથી. કેમકે એમને તો શાસ્ત્રોક્ત ગોલોક મધ્યેનું અક્ષરધામ અનુપયોગી હેય ઠરાવીને બીજુ ઉપયોગી શાસ્ત્રાતીત બંડીયું ઠરાવાનુંજ હતું. જ્યારે શાસ્ત્રાધારની કશી જરૂર રહી નહિ ત્યારે શાસ્ત્રના મધ્ય શબ્દનો બીજો અવળો અર્થ કરવાની પણ જરૂર શી? નાસ્તિકોની પેઠે રાખવું જોઇએ. આ તો એક તરફથી ઉપરથી શાસ્ત્રોનો સંબન્ધ રાખવો છે અને બીજી તરફથી શાસ્ત્રોના તદ્દન અવળા અર્થો કરીને શાસ્ત્રીય વસ્તુ અંતરથી તદ્દન નહિ સ્વીકારવાની નાસ્તિકો કરતાં પણ નભગી નવીન કુટિલ પ્રવૃત્તિ કરવી છે. એજ અત્યંત અપશોચની વાત છે. શાસ્ત્રમાં વર્ણવેલા ગોલોક મધ્યેના અક્ષરધામથકી જુદુ બીજુ નવીન ધામ બંડીયું ગોઠવવાની વિમુખ કૂટ કારીગરી ગુ. સ્વામીની વાતોમાં કરવામાં આવી છે તે આગળ ઉપર જણાવવામાં આવશે. જ્યારે શાસ્ત્રમાં શ્રીજીએ વર્ણવેલું ગોલોક મધ્યેનું અક્ષરધામ પણ બંડીયાથી સહન થયું નહિ તો શ્રીજીએ એકલું વર્ણવેલું ગોલોકધામ તો સહન થાયજ કેમ? શ્રીજીએ તો શ્રીમુખે શિક્ષાપત્રીમાં 'મારૂં ઇપ્સિતધામ ગોલોક છે' એમ કહ્યું છે. વચનામૃતમાં 'અમો ગોલોકમાં ગયાં' એમ કહ્યું છે. સત્સંગિજીવનમાં 'ધર્મામૃતને યથાસ્થિત પાળનારાઓ ગોલોકને પામે છે' સર્વમંગલસ્તોત્રમાં 'ભગવાનનાં હજાર નામનો પાઠ કરનારાઓ ગોલોક ધામને પામે છે' ભક્તચિંતામણિમાં 'અંતર્ધાન પામીને પોતે ગોલોકમાં ગયા' હરિલીલામૃતમાં 'ગોલોક અને અક્ષર પર્યાયવાચી શબ્દો છે' એ રીતે સાંપ્રદાયિક ગ્રંથોમાં બહુ સ્થળે આવા શબ્દો છે. આ ચર્ચા પણ આગળ ઉપર કરવામાં આવશે. અહિં તો મધ્ય શબ્દનો અર્થ શાસ્ત્રાધારે નક્કી કરવાનો છે આ રીતે મધ્ય શબ્દનો અવળો અર્થ કરવામાં અનેક આક્ષેપો અને વિક્ષેપો આવતા હોવાથી પ્રથમ જે શાસ્ત્રના અનુસંધાનથી અર્થ કરવામાં આવ્યો છે એજ સપ્રમાણ સયુક્તિ હોવાથી સંપ્રદાયિ જનોએ સ્વીકારવો જોઇએ. જુદા તડવાડવાળા બંડીયા બીજો કરે તે તેમની જુદી નાત જાત બાનને સારૂ શોભિતું છે. કહેવાનો મુદ્દો એટલોજ છે કે બંડીયાએ કરેલા અર્થનો ઉદ્ધવ સંપ્રદાય સાથે કશો સબન્ધ નથી અને એ સિદ્ધાંત નહિ પણ અપસિદ્ધાંત કે સિદ્ધાંતાંતર છે. ગતાનુગતિ ન્યાયે બીજા કેટલાક પણ પોતાની વાતો વિગેરેમાં અવળો અર્થ કરવાની અવળાઇ કરી જોવામાં આવે છે તેમજ તેમના સંગમાં આવેલા બીજા પણ કેટલાક તેવું વિના વિચારે લખવા મંડયા છે તેમણે પણ ઉપરનો શાસ્ત્રીય નિર્ણય સમજીને શાસ્ત્રીય નિર્વિઘ્ન સ્થાનમાં આવી જવું જોઇએ. વિશેષ આગળ ઉપર.

ઉપર પ્રમાણે મધ્ય શબ્દનો શાસ્ત્રાનુસારી અર્થ કરીને બીજાએ કરેલા ખોટા અર્થાંતરનું ખંડન કર્યું, હવે પરમાત્માના નિવાસસ્થાન તરીકે કોઈ સ્થળે ગોલોકને કહેછે તો કોઇ સ્થળે અક્ષરને કહે છે તો કોઇ સ્થળે ગોલોક મધ્યે અક્ષરને કહે છે તો કોઇ સ્થળે બ્રહ્મપુર વૈકુંઠ પરમ પદ આદિક શબ્દથી પણ કહે છે તેની શાસ્ત્રાધારે સારી સંગતિ કરીને બીજાએ કરેલી દિવારાત્રિ જેટલી અવળી ગોઠવણીનું ખંડન કરવામાં આવશે.

સંપ્રદાયનાં માન્ય શાસ્ત્રોમાં ઘણે સ્થળે દિવ્યાકાર પરમાત્મા શ્રીહરિના નિવાસસ્થાનને અને આશ્રિત મુક્તોને પામવાના સ્થાનને ગોલોક શબ્દથી કહે છે. શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૧૨૧ **"गोलोको धाम चेप्सितम्। तत्र ब्रह्मात्मना कृष्णसेवा मुक्तिश्च गम्यताम्"** (ગોલોક નામનું જે ધામ છે તે અમને ઇપ્સિત છે અને તે ગોલોકમાં બ્રહ્મરૂપ થતાં જે શ્રીકૃષ્ણની સેવા મળે તે મુક્તિ અમને ઇપ્સિત છે) આથી પરમાત્મા શ્રીહરિનું નિવાસસ્થાન અને આશ્રિત મુક્તોને પામવાનું સ્થાન ગોલોક નામથી કહ્યું. **સત્સંગિજીવન** પ્ર. ૩ અ. ૧ શ્લો. ૨ **'विहाय दिव्यं प्रतिपद्य देहं तद्धाम गोलोकमवाप भूप'** (શ્રીહરિના એકાંતિક ભક્ત અભય રાજા ભૌતિક દેહનો ત્યાગ કરતાં દિવ્ય દેહને પામીને તેમના ગોલોક ધામને પામ્યા) સ. પ્ર. ૩ અ. ૨૨ શ્લો. ૫૦ **'भक्ता एते तु देहान्ते धाम गोलोकमुत्तमम्। लभन्ते राजते यत्र श्रीराधाकृष्ण ईश्वरः॥'** (એકાંતિક, ભક્ત, સંત, ભાગવત, ઇત્યાદિ સંજ્ઞાથી કહેવાતા તે આ **સત્સંગિઓ** દેહને અંતે **ઉત્તમ ગોલોક** ધામને પામે છે. જે ધામમાં પરમેશ્વર શ્રીરાધાકૃષ્ણ વિરાજે છે) સ. પ્ર. ૩ અ. ૨૬ શ્લો. ૭૭ **'देहान्ते परमं धाम गोलोकं लभते प्रभोः'** (ધર્મસિદ્ધિને પામેલો પુરૂષ દેહને અંતે મહાપ્રભુના **પરમ** ગોલોક નામના ધામને પામે છે) સ પ્ર. ૪ અ. ૫૨ શ્લો. ૨૫-૨૬ **'देहान्ते परमं धाम विष्णोर्गोलोकसंज्ञितम्। प्रयान्ति दिव्यदेहास्ते विमानैरर्कभास्वरैः॥ तत्र श्रीदामनन्दाद्यैः पार्षदैः सेवितं च ते। प्राप्य श्रीराधिकाकृष्णं लभन्ते स्वेप्सितं सुखम्॥'** (આચાર્યદીક્ષિત એકાંતિક ભક્તો દેહને અંતે સૂર્યસદૃશ પ્રકાશમાન વિમાનમાં બેસીને ગોલોક **નામના** પરમ વિષ્ણુધામને પામીને દિવ્ય દેહને પામે છે. તેઓ તે ધામમાં શ્રીદામ નંદ આદિ મુક્ત પાર્ષદોએ રાજોપચારવડે સેવા કરાતા શ્રીરાધાકૃષ્ણને પામતાં **ઇપ્સિત સુખને** પામે છે) સ. પ્ર ૪ અ. ૬૭ શ્લો. ૩૯ **'एकान्तिनो वैष्णवा ये ते त्यक्त्वा भौतिकानिह। देहान् लब्ध्वा दिव्यतनूर्गोलोकं धाम यान्ति हि॥'** (ધર્મામૃતમાં કહેલા ધર્મોમાં નિષ્ઠાવાળા જે એકાંતિક વૈષ્ણવો છે તેઓ અહીં ભૌતિક દેહોને ત્યાગ કરીને દિવ્ય તનુને પામીને **ગોલોક ધામને** પામે છે) સ. પ્ર. ૪ અ. ૪૦ શ્લો. ૩૯ **'एतयोश्चैतद्वंश्यानां करिष्यन्ति य आश्रयम्। तान् कृष्णो भगवान् धाम देहान्ते नेष्यति स्वकम्॥'** (જે મારા ભક્તજનો આ બન્ને આચાર્યો અને તેમના વંશમાં થનારા આચાર્યોનો આશ્રય કરશે તેમને ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણ દેહને અંતે પોતાના ગોલોક ધામ પ્રત્યે તેડી જશે ટીકામાં ધામ શબ્દથી ગોલોક લીધું છે) પ્ર. ૨ અ. ૨૮ શ્લો. ૧૧ **'स्वभक्तगोलोकनय'** (પોતાના ભક્તોને ગોલોક ધામ પ્રત્યે તેડી જનારા. શ્રીહરિની સ્તુતિ કરતાં તેમને આવું વિશેષણ અપાયું છે) સ. પ્ર. ૩ અ. ૩૦ શ્લો. ૪૮ **'ते यान्ति धाम परमं परमात्मनो वै गोलोकसंज्ञममलं'** (જે જનો ઉદ્ધવ સંપ્રદાયમાં રહીને નામમંત્રને યથાવિધિ જપે છે તેઓ કમલાપતિ પરમાત્માના **નિર્મળ ગોલોક નામના પરમ** ધામને પામે છે) પ્ર. ૪ અ. ૫૩ શ્લો. ૮૫ **'स्वधर्मसंस्थिता नित्यं देहान्ते त्वं तु सन्मते!। राधिकेव सुखं स्वेष्टं गोलोके प्राप्स्यासि ध्रुवम्॥'**

(હે સન્મતે! આ રીતે તું સ્વધર્મમાં રહેવા પૂર્વક ભગવદ્‌ભક્તિને કરતા દેહને અંતે ગોલોકને પામીને રાધિકાજીની પેઠે **નિત્ય હાંસલ સુખને** પામીશ આ આત્મનિવેદિની સ્ત્રીભક્તા પ્રત્યે ગુરુપત્નીનું આશિર્વચન છે) પ્ર. ૫ અ. ૧૯ શ્લો. ૯૪ 'अन्ते च गोलोकपदं द्विजेन्द्र ! ॥' (હે દ્વિજેન્દ્ર! આ સદાચાર વિધિને જે પુરુષ શ્રદ્ધા ભક્તિ સહિત પાળે તે આ લોકમાં કીર્તિને પામીને દેહને અંતે ગોલોક **પદને** પામે છે) સ. પ્ર. ૫ અ. ૩૨ શ્લો. ૩૭ 'द्वितीयस्य फलं ज्ञेयं गोलोकप्राप्तिरुत्तमम्' (બીજા ભક્તિસહિત પતિવ્રતા ધર્મનું ગોલોક પ્રાપ્તિરૂપ ઉત્તમ ફળ કહ્યું છે) પ્ર. ૫ અ. ૭૦ શ્લો. ૬૭ 'कालेनाल्पेन गोलोकं तद्धाम परमं ययौ' (આખા સત્સંગિજીવનના શ્રોતા પ્રતાપસિંહ રાજા પણ અલ્પ કાળમાં ભગવાન્ શ્રીહરિના **પરમ** ગોલોક ધામને પામી ગયા) સ. પ્ર. ૨ અ. ૪૪ શ્લો. ૭૯ 'गोलोकाधिपतिस्त्वं कृष्ण' (ગોલોકના અધિપતિ શ્રીકૃષ્ણ તમો છો. એમ શ્રીહરિને ગોલોકના અધિપતિપણે કહે છે) સ. પ્ર. ૨ અ. ૧૮ શ્લો. ૩૭ 'गोलोकेश परेश' (ભુજના સુંદરજીએ ગોલોકેશપણે શ્રીહરિની સ્તુતિ કરી છે) **સર્વમંગળ સ્તોત્રમાં** શ્લો. ૨૧૧ 'देहान्ते च हरेर्धाम गोलोकं प्राप्नुयाद्धि सः' (શ્રીહરિના હજાર નામોનો પાઠ કરનારો કે શ્રવણ કરનારો જન દેહને અંતે શ્રીહરિના ગોલોક ધામને પામે) **શ્રીહરિકવચમાં** આવો જ શ્લોક ૭૯ નંબરે છે. **હરિદિગ્વિજયમાં** ઉલ્લાસ ૧૪ શ્લો. ૨૯ 'सोऽथास्य धाम परमं गोलोकं प्राप दुर्लभम्' (ગોપાળયોગી શ્રીહરિના **અતિદુર્લભ પરમ ધામ ગોલોકને** પામ્યા) **વાસુદેવમાહાત્મ્ય** અ. ૧૬ શ્લો. ૧૨ 'क्रान्त्वा दशोत्तरगुणाः प्राप गोलोकमद्भुतम्। धाम तेजोमयं तद्धि प्राप्यमेकान्तिकैर्हरेः ॥' (અનુક્રમે એક એકથી ઉત્તરોત્તર દશદશ ઘણાં અધિક અષ્ટ આવરણોને અતિક્રમ કરીને નારદજી અદ્‌ભુત ગોલોકને પામ્યા. જે આ **તેજોમય ધામ હરિના એકાંતિક ભક્તોને પામ**વાનું છે) વા. મા. અ. ૨૯ શ્લો. ૩૫ 'गोलोकाख्यं हरेर्धाम दिव्याङ्गो याति पूजकः' (મહાપૂજાને યથાવિધિ કરનારો જન દેહને અંતે દિવ્ય દેહને પામીને ગોલોક નામના શ્રીહરિના ધામને પામે છે) **વચનામૃત** મ. ૧૯ "અમે ગોલોકમાં ગયા ત્યાં ભગવાનના અનંત પાર્ષદ દીઠા" (એમ ગોલોક ધામમાં પોતે જવાનું કહીને તેનો ઉત્કર્ષ બહુ કહ્યો છે) **હરિવાક્યસુધાસિંધુમાં**—તરંગ ૧ શ્લો. ૧૫ 'कृष्णेच्छयैव सम्प्राप्य याति गोलोकधाम ते' (કૃષ્ણની ઇચ્છાથી જ બ્રહ્મમય દેહને પામીને ગોલોક ધામને પામે છે) તરંગ ૯ શ્લો. ૧૦ 'गोलोकाधिपतिर्यो हि स एवास्त्यत्र नेतरः' (ગોલોકના અધિપતિ જે છે તે જ સ્વયં અહીં પધાર્યા છે પણ બીજા કોઈ નહિ) **ભક્તચિંતામણિ** પ્ર. ૧૩ ચોપાઈ ૫૪ 'जेणु गमशे गोलोकधणिनेरे। तेणुं आवशे सहजे यणिनेरे' (આ ભક્તિદેવી પ્રત્યે ધર્મદેવનું વચન છે) પ્ર. ૧૫૯ ચોપાઈ ૬ થી 'श्रीगोलोक गुणातीत जेहरे। मायातमपार धाम तेहरे ॥ अचळ अनादि दिव्य केवायरे। श्रीराधाकृष्ण रहे तेह मांयरे ॥ अति अनुपम धाम एहरे। पामे उद्धवाश्रित जन जेहरे ॥' (ઉદ્ધવાશ્રિત મુક્તજનોને પ્રાપ્ય સ્થાન તરીકે ગોલોકને કહે છે) પ્ર. ૧૬૭ ચોપાઈ ૪ 'फरी थाज महाराज मोटां। गया पोते गोलोक' (શ્રીહરિ અંતર્ધાન પામતાં ગોલોક ધામમાં ગયા આથી એમનું નિવાસસ્થાન ગોલોક છે એમ નક્કી થાય છે) **ભૂમાનંદકૃત કીર્તનમાં**— 'પેરે ચાલી આવ્યા ગોલોકવાસી રે જેને કહે છે અક્ષરાતીત અવિનાશી રે' **જયરામકૃત કીર્તનમાં**—'ન ગઈ ગંગા ગોદાવરી કાશી, ઘેરે બેઠાં મળ્યા ગોલોકવાસી' આ રીતે અનેક સ્થળે ગોલોકને જ પરમાત્મા શ્રીહરિના મુખ્ય નિવાસસ્થાન તરીકે અને આશ્રિત મુક્તોને પામવાના મુક્તિસ્થાન તરીકે કહેલ છે

વળી સંપ્રદાયનાં એજ શાસ્ત્રોમાં અનેક સ્થળે એજ પરમાત્માના નિવાસસ્થાનને તેમજ મુક્તપ્રાપ્ય સ્થાનને **અક્ષરધામ** શબ્દથી કહે છે. **સત્સંગિજીવન** પ્ર. ૧ અ. ૪ શ્લો. ૫ **'स्वीयं धाम तमःपरं नयति तान् देहावसानेऽक्षरम्'** (જે શ્રીહરિ પોતાના ભક્તોને દેહને અંતે પોતાના માયાના તમ થકી પર અક્ષરધામ પ્રત્યે તેડી જાય છે) પ્ર. ૧ અ. ૧૯ શ્લો. ૩ **'तव धाम मतं परात्परं बृहदेवाक्षरमव्ययं सदा'** (હે હરે ! તમારું ધામ પરાત્પર બૃહત્ અક્ષર અવ્યય સદા માનેલું છે) પ્ર. ૨ અ. ૨૭ શ્લો. ૧૬ **'ह्यक्षरे बृहति धाम्नि वसन्तम्'** (અક્ષર બૃહત્ ધામમાં નિવાસ કરી રહેલા) પ્ર. ૩ અ. ૧૭ શ્લો. ૯ **'नित्यं योऽक्षरधाम्नि दिव्यमहसि स्वे प्राकृताख्यात्परे'** (પ્રકૃતિના ગાઢ અંધકારથી પર વર્તતા દિવ્ય તેજોમય પોતાના અક્ષરધામમાં નિરંતર વિરાજમાન છો) પ્ર. ૩ અ. ૪૩ શ્લો. ૯ **'अक्षरवासिने'** (અક્ષરધામમાં નિવાસ કરી રહેલા) પ્ર. ૩ અ. ૪૩ શ્લો. ૨૯ **'त्वं राजसे हि परमेऽक्षरधाम्नि भूमन्'** (હે ભૂમન્! તમે પરમ અક્ષરધામમાં વિરાજો છો) પ્ર. ૪ અ. ૨૧ શ્લો. ૨૯ **'ब्रह्मण्येवांसतेऽक्षरे'** (મુક્તપુરુષો અક્ષરબ્રહ્મ ધામમાં રહે છે) પ્ર. ૪ અ. ૪૬ શ્લો. ૬ **'धाम्नि स्वीयेऽक्षराख्ये विलसति भगवान्'** (ભગવાન્ પોતાના અક્ષર નામના ધામમાં મુક્તો સાથે વિલાસ કરે છે) પ્ર. ૪ અ ૪૬ શ્લો. ૩૪ **'स हि नारायणः स्वामी धाम्नः स्वादक्षरात्परात्'** (તે આ સર્વ જગતના સ્વામી એવા નારાયણ પોતાના પર અક્ષરધામથકી નરાકારથી પ્રગટ થાય છે) પ્ર. ૪ અ. ૬૮ શ્લો. ૫ **'आत्यन्तिके लये पूर्वं भगवान् एक एव हि । आसीत्स्वयं वासुदेवः स्वकीयेऽक्षरधामनि ॥'** (પૂર્વે આત્યંતિક પ્રલયમાં સ્વયં ભગવાન વાસુદેવજ એક પોતાના અક્ષરધામમાં હતા) પ્ર. ૫ અ. ૫૩ શ્લો. ૫ **'नारायणोऽक्षरे धाम्नि वासुदेवो व्यराजत'** (નારાયણ વાસુદેવ ભગવાન્ અક્ષરધામમાં વિરાજમાન છે) **વચનામૃતમાં**—પ્ર. ૨૧ 'એકાંતિક ભક્ત તે દેહનો ત્યાગ કરીને સર્વે માયાના ભાવથી મુક્ત થઇને અર્ચિમાર્ગે કરીને ભગવાનના અક્ષરધામને પામે છે' પ્ર. ૪૨ 'ગોપીઓ...ગુણાતીત થઇને નિર્ગુણ એવું જે ભગવાનનું અક્ષરધામ તેને પામીઓ' પ્ર. ૭૧ 'પોતાનું અક્ષરધામ તેને વિષે સદા દિવ્યાકાર થકા વિરાજમાન છે' સા. ૧૧ 'ભગવાનનો એકાંતિક ભક્ત થઇને ગુણાતીત એવું જે ભગવાનનું અક્ષરધામ તેને પામે છે' લોયા ૧૮ 'તમે તો નારાયણ છો માટે અમને તમારું ધામ દેખાડો ત્યારે અક્ષરધામ દેખાડયું' પંચાળા ૭ 'આત્યંતિક પ્રલયને અંતે અક્ષરધામને વિષે જેવું ભગવાનનું સ્વરૂપ છે' મધ્ય ૬૪ 'ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ છે તે તો રાજાધિરાજ છે અને અખંડમૂર્તિ છે અને પોતાના અક્ષરધામરૂપ જે તખત તેને વિષે સદા વિરાજમાન છે' વર. ૨ 'શ્રીકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ ભગવાન છે તે પોતાના અક્ષરધામને વિષે સદા દિવ્ય સાકાર મૂર્તિમાન્ રહ્યા છે' અન્ત્ય. ૩૧ 'માટે ગુણાતીત એવું જે અક્ષરધામ તેને વિષે જે મૂર્તિ છે' ઉપોદ્ઘાતમાં-'અને પોતાના અક્ષરધામમાં જેવા પોતે સદા વિરાજમાન છે તેવું પોતાનું દર્શન આપીને' **સર્વમંગળસ્તોત્રમાં** 'अक्षरस्थ'(અક્ષર ધામમાં રહેલા, એવું નામ છે. આ રીતે એજ ગ્રંથોમા ઘણે સ્થળે ભગવાનના નિવાસસ્થાનને અને મુક્તપ્રાપ્ય સ્થાનને **અક્ષર** શબ્દથી કહે છે.

વળી ઘણે સ્થળે **ગોલોકના મધ્યને વિષે** વર્તતા અક્ષરધામને ભગવાનના નિત્ય નિવાસ-સ્થાન તરીકે તેમજ મુક્તપ્રાપ્ય સ્થાન તરીકે કહે છે. **સત્સંગિજીવન** પ્ર ૧ અ. ૨૨ શ્લો. ૨૬ **'गोलोक एवाक्षरधाम्नि दिव्ये'** (ગોલોકની અંદર વર્તતા દિવ્ય અક્ષરધામમાં ભગવાન્ વિરાજમાન છે) પ્ર. ૧ અ. ૩૬ શ્લો. ૮૪ **'गोलोके सोऽक्षरे धाम्नि'** (તે ભગવાન ગોલોકની

અંદર વર્તતા અક્ષરધામમાં વિરાજે છે) પ્ર. ૧ અ. ૫૯ શ્લો. ૯૨ 'गोलोकसंस्थाक्षरदिव्यधामनि' (ગોલોકની અંદર વર્તતા દિવ્ય અક્ષરધામમાં વિરાજમાન છે) પ્ર. ૨ અ. ૧૮ શ્લો. ૧૬ 'नमो दिव्यगोलोकधाम्नि प्रकाशे' (દિવ્ય ગોલોક ધામમાં વર્તતાં પ્રકાશમય અક્ષરધામમાં વિરાજમાન છે. પ્રકાશશબ્દનો 'પ્રકાશમય અક્ષરધામ' એવો અર્થ ટીકામાં કર્યો છે) પ્ર. ૨ અ. ૧૮ શ્લો. ૩૦ 'गोलोकं तत्र च ब्रह्मतेजसि' (ગોલોકની અંદર રહેલાં અક્ષરધામમાં વિરાજમાન છે. બ્રહ્મતેજ શબ્દનું 'અક્ષરધામ' એવું ટીકામાં વ્યાખ્યાન કર્યું છે) સ. પ્ર. ૩ અ. ૪૧ શ્લો. ૨૯ 'तन्मध्येऽस्ति महत्तेजः' (ગોલોક ધામના મધ્ય પ્રદેશમાં અક્ષરધામ વર્તે છે) પ્ર. ૪ અ. ૨૫ શ્લો. ૮૨ 'तेजोमण्डलमध्यस्थो गोलोके यः स एव हि' ગોલોકમાં અક્ષર નામના તેજોમંડળના મધ્યમાં શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમ આપણા ઈષ્ટદેવ વર્તે છે) વચનામૃત–વરતાલ ૧૮ 'માયાના તમથકી પર એવો જે ગોલોક તેને મધ્યે જે અક્ષરધામ છે તેને વિષે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન રહ્યા છે' ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૭ 'પોતાનો ગોલોક ધામને વિષે જે બ્રહ્મજ્યોતિ તેને વિષે રહ્યા છે' ઉપોદ્‌ઘાતમાં—'શ્રીગોલોકના મધ્યને વિષે ભગવાનનું અક્ષરધામ છે' 'ગોલોકને મધ્યે જે અક્ષરધામ તેને વિષે લક્ષ્મી રાધિકા અને સુદામાદિક પાર્ષદે સહિત શ્રીકૃષ્ણરૂપે પોતાનું દર્શન દેતા હતા' હરિવાક્યસુધાસિંધુમાં આજ પ્રમાણે છે. ભક્તચિંતામણી પ્ર. ૧ ચોપાઈ ૩ 'अतिसुंदर गोलोक मध्ये। अक्षर एवुं जेनुं नाम छे' પુરૂષોત્તમપ્રકાશ પ્ર. ૧ ચોપાઈ ૧૦ 'श्रीगोलोकधाम मोझार रे। अक्षर धाम छे हरिनुं सार रे' ઈત્યાદિ. આ રીતે અનેક સ્થળે ગોલોક મધ્યે વર્તતા અક્ષરધામને પરમાત્મા શ્રીહરિના નિવાસસ્થાન કરીકે તથા મુક્તપ્રાપ્ય સ્થાન તરીકે કહે છે.

વળી બહુ સ્થળે બ્રહ્મ બ્રહ્મપુર પરમપદ ચિદાકાશ અમૃત બ્રહ્મજ્યોતિ વૈકુંઠ આદિક શબ્દથી પણ ભગવાનના નિત્ય નિવાસસ્થાનને તેમજ મુક્તપ્રાપ્ય સ્થાનને કહે છે. સત્સંગિજીવન–પ્ર. ૧ અ. ૩૨ શ્લો. ૧૫ 'परमं याति तद्धाम यद्ब्रह्मेत्याहुरागमाः' (કૃષ્ણભક્ત કૃષ્ણના પરમ ધામને પામે છે, જે ધામને નિગમો 'બ્રહ્મ' એવા નામથી કહે છે. અહીં ભગવાનનું ધામ બ્રહ્મશબ્દથી કહ્યું) પ્ર. ૧ અ. ૩૮ શ્લો. ૧૩ 'ब्रह्मज्योतिश्चये तत्र विहरन्तं बृहद्वने' (બ્રહ્મજ્યોતિમંડળના મધ્યમાં રહેલા. અહીં બ્રહ્મજ્યોતિ શબ્દથી ધામ કહ્યું) પ્ર. ૧ અ. ૩૯ શ્લો ૧૦ 'स्वकीयं धाम परमं' (પોતાના પરમ ધામને પામશે. અહીં ધામ શબ્દનો સ્થાન કહ્યું છે) પ્ર. ૨ અ. ૪૪ શ્લો. ૫૦ 'कैचिदाहुश्चिदाकाशे प्राकृतात्तमसः परे' (પ્રાકૃત તમથકી પર વર્તતા ચિદાકાશમાં રહેલા ભગવાન્ જોયા. અહીં ધામને ચિદાકાશ શબ્દથી કહ્યું) પ્ર. ૩ અ. ૨૯ શ્લો ૧૨ 'धामाक्षरं तु यत्तस्य तद्ब्रह्मपुरमुच्यते। यदुच्यते चिदाकाशं' (અહીં ભગવાનના ધામને બ્રહ્મપુર તથા ચિદાકાશ શબ્દથી કહે છે) પ્ર. ૩ અ. ૪૦ શ્લો. ૨૬ 'प्राप्य ब्रह्मपुरं तच्च सर्वधामोत्तमोत्तमम्' (અહીં ભગવાનનું સર્વધામોત્તમોત્તમ ધામ બ્રહ્મપુર શબ્દથી કહ્યું) મ. પ્ર ૪ અ. ૬૧ શ્લો. ૪૮ 'प्राप्स्यन्त्येव हि तत्पदम्' (અહીં ધામને સામાન્ય પદ શબ્દથી કહ્યું છે) પ્ર. ૫ અ. ૬૬ શ્લો. ૧૨ 'विमलामृतधामवासं' (અહીં ભગવાનના ધામને અમૃત શબ્દથી કહે છે) વચનામૃતમાં પણ એવાજ બહુ શબ્દો આવે છે. શિક્ષાપત્રીની ૨૯ શ્લોકની ટીકામાં શ્રુતિસ્મૃતિનાં વચનોથી ધામનું વર્ણન કરતા બહુ જુદા જુદા શબ્દો વાપર્યા છે. અને તે 'एतदेव धाम वैकुण्ठशब्देनाप्युक्तम्' એમ અક્ષરધામને વૈકુંઠ શબ્દથી પણ કહેવાનો અભિપ્રાય જણાવીને તેમાં 'लोकं विकुण्ठमुपनेष्यति गोकुलं स' આ ભાગવત વચનને પ્રમાણપણે લીધું છે. વળી શ્રી

સ્થળે તો એક સાથે ગોલોક વૈકુંઠ બ્રહ્મપુર શ્વેતદ્વીપાદિકને ધામ તરીકે કહે છે. આ રીતે અનેક શબ્દથી દિવ્યાકાર પરંબ્રહ્મ પરમાત્મા શ્રીહરિના નિવાસસ્થાનને અને મુક્તપ્રાપ્ય સ્થાનને કહે છે. વિસ્તારભયથી અહીં વિશેષ પ્રમાણો લખ્યાં નથી.'

આની એકાર્થતારૂપ સંગતિનો વિચાર અવિરોધથી કરવાની જરૂર છે. જો જુદાં જુદાં ધામ જલ્પવામાં આવે તો એકાર્થતા ન થતાં અસંગતિનો કે વિરોધનો અવધિ રહે નહિ અને કશુંજ નક્કી કરી શકાય નહિ માટે દિવ્ય વિગ્રહે વિશિષ્ટ પરંબ્રહ્મ પરમાત્મા વસ્તુતઃ એક છે એવો શાસ્ત્રીય નિર્ણય હોવાથી તેમનું નિવાસસ્થાન પણ એક મુખ્ય હોવું જોઇએ અને એજ મુક્તિદશામાં મુક્તોને પામવાનું હોવું જોઇએ. જેમ પરમાત્માના વાચકશબ્દો સત્ બ્રહ્મ આત્મા નારાયણ આદિક અનેક આવે છે પણ તેની સંગતિ એકમાં કરવામાં આવે છે તેમ આમાં પણ થવું જોઇએ.

જો કે ધામના વાચક અનેક શબ્દો ગ્રંથમાં આવે છે પણ તેની એકાર્થતા સમજાવાનો અભિપ્રાય પણ સાથે સાથે આવે છે. વચનામૃતનો ઉપોદ્‌ઘાત કે જે વચનામૃતની સંગતિરૂપ સાર છે તેમાં પ્રથમજ **'અને જેને બ્રહ્મપુર કહે છે અમૃતધામ કહે છે પરમપદ કહે છે અનંત અપાર કહે છે બ્રહ્મ કહે છે ચિદાકાશ કહે છે'** આવું વાક્ય છે આ ઉપરથી બધા શબ્દો પર્યાયવાચી હોવાનો અભિપ્રાય નક્કી થાય છે. જુદાં જુદાં ધામ હોય તો આવું વાક્ય લખેજ નહિ. વચનામૃતમાં એકજ પ્રકરણ ચાલતું હોય છે તેમાં પણ જુદા જુદા શબ્દો વાપરવામાં આવે છે પણ વસ્તુ તો એકજ હોય છે. આ બાબતને પુરેપુરો ટેકો મતસંગિજીવન આપે છે. સ. પ્ર. ૩ અ. ૪૧ કે જે ખાસ સંપૂર્ણ ધામવર્ણન માટેજ છે તેનો શ્લો. ૨–૩ **'एतद्रहस्यमस्तीति 'पुराणेषु महर्षिभिः। न सम्यग् विस्तरेणोक्तं प्रोक्तं नामान्तरेण च ॥ छान्दोग्योपनिषद्यैं- तन्मोक्षधर्मेषु ,भारते । स्कान्दादिषु पुराणेषु सङ्क्षेपेणोपवर्णितम्'** આ પ્રમાણે છે. (અર્થ– આ ધામની બાબત અતિરહસ્યની હોવાથી મહર્ષિઓએ પુરાણોમાં બહુ વિસ્તારથી કહી નથી. અને વળી તે જુદાં જુદા નામોથી કહી છે. છાંદોગ્ય આદિક ઉપનિષદોમાં તથા ભારતીય મોક્ષ ધર્મમા તથા સ્કાંદ આદિક પુરાણોમા સંક્ષેપથી વર્ણવવામાં આવી છે) આની બન્ને ટીકામાં **'नामान्तरेण'** આ પદનો અર્થ **'वैकुण्ठगोलोकादिनाम्ना'** એવો કરવામા આવ્યો છે. એટલે વૈકુંઠ ગોલોક આદિક જુદાં જુદાં નામોથી એકજ ધામ કહેલુ છે. નામાંતર કહો કે પર્યાયવાચી શબ્દો કહો બન્નેનો એકજ અર્થ થાય છે. તાત્પર્યાર્થ એ થયો કે ધામવાચક શબ્દો વૈકુંઠ ગોલોક અક્ષર આદિક અનેક છે પણ વસ્તુ તો એકજ છે. એક વસ્તુને અનેક નામથી કહે છે. એમ સર્વ શબ્દાની એકાર્થતારૂપ સંગતિ સમજાય છે. નામો જુદા જુદા આવતા હોય પણ તેને એકમાં ઘટાવા માટેનો આ એક ન્યાય લોકોના સંશયનિવારણ માટે શ્રીજીએજ ધામવર્ણનના આરંભમાંજ જણાવી દીધો. આ શ્રીજીપ્રોક્ત ન્યાયથી હવે સર્વત્ર આવો નિર્ણય કરવાનો નક્કી થયો. આજ રીતિ પુરુષોત્તમપ્રકાશ ભક્તચિંતામણિ વિગેરેમા આરંભમાજ લેવામાં આવી છે.

બીજી બાબત શ્રીહરિ એ કહે છે કે–આ જે ધામ વસ્તુ છે તે ઉપનિષત્ ભારત પુરાણો વિગેરે પ્રાચીન પ્રબન્ધોમા મહર્ષિઓએ રહસ્યપણે સંક્ષેપમા વર્ણવેલુ છે. આ ઉપરથી એ સાબીત થાય છે કે–આ વસ્તુ નવી શોધી કાઢી છે કે કલ્પી કાઢી છે એમ નથી પણ પ્રાચીન પ્રામાણિક શાસ્ત્રીય છે. આવી વસ્તુસ્થિતિ હોવાથી આ સંપ્રદાયવાળાએ પણ પ્રાચીન શાસ્ત્રોને અનુસારેજ આ વસ્તુ સમજવાની છે, નહિ કે મનઃકલ્પિત રીતે જેમ તેમ ઉટાંગ. વળી આ વસ્તુ રામાનુજાચાર્ય આદિક ગુરુપરંપરાપ્રાપ્ત હોવાથી તેમની શૈલી પણ તદનુયાયિઓએ અવશ્ય અનુસરવી

પડે. આવોજ શ્રીહરિનો અભિપ્રાય હોવાથીજ ધામનું જ્યાં નિરૂપણ કરાય છે ત્યાં અનેક શ્રુતિ-સ્મૃતિઓનાં વચનોનો ઉપન્યાસ કરવામાં આવે છે અને તેમાં એકજ જાતના શબ્દો હોતા નથી પણ જુદા જુદા હોય છે. શિક્ષાપત્રીના શ્લો. ૨૯ ની ટીકામાં એવો પ્રમાણસંગ્રહ છે. 'दिव्ये ब्रह्मपुरे ह्येषः' (આમાં ધામને **બ્રહ્મપુર** શબ્દથી કહે છે) 'अपहतपाप्मा ह्येष ब्रह्मलोकः' (આમાં ધામને **બ્રહ્મલોક** શબ્દથી કહે છે) 'तदक्षरे परमे व्योमन्' (આમાં ધામને **અક્ષર પરમ વ્યોમ** શબ્દથી કહે છે) 'परमं ब्रह्मधाम यत्र' (આમાં ધામને **બ્રહ્મધામ** શબ્દથી કહે છે) 'ते ह नाकं महिमानः सचन्ते' (આમાં ધામને **નાક** શબ્દથી કહે છે) 'तद्विष्णोः परमं पदम्' (આમાં **પરમ પદ** શબ્દથી કહે છે) 'प्राप गोलोकमद्भुतम्' (આમાં ધામને ગોલોક નામથી કહે છે) આજ ધામને વૈકુંઠ શબ્દથી પણ કહે છે. 'लोकं विकुण्ठमुपनेष्यति गोकुलं स्म' (આમાં ધામને વૈકુંઠ શબ્દથી કહે છે) આ રીતે એકજ વસ્તુના નિરૂપણમાં બ્રહ્મપુર બ્રહ્મલોક અક્ષર પરમાકાશ બ્રહ્મધામ પરમપદ વૈકુંઠ ગોલોક આદિક શબ્દોવાળાં પ્રમાણો લીધાં છે. આજ રીતે બીજે બહુ સ્થળે ટીકામાં નિરૂપણ છે. આ બધાનો વિચાર કરતાં એકજ ધામનાં બધાં નામાંતર છે એમજ નિશ્ચય થાય છે.

ઘણે સ્થળે અમુક એકજ શબ્દથી ધામ કહેવામાં આવે છે પરંતુ ત્યાં તેનું સંપૂર્ણ વર્ણન હોતુજ નથી. સંપૂર્ણ વર્ણન તો શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૧૨૧ ની ટીકામાં કહ્યા પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણ-જન્મખંડમાં તથા વાસુદેવમાહાત્મ્યમાં છે. આના આધારવાળું આખુ વર્ણન સ. પ્ર. ૩ અ. ૪૧ તથા ભક્તચિંતામણિ પ્ર. ૧૫૯ માં છે. એટલે જ્યારે ધામનું આખુ સ્વરૂપ સમઝવું હોય ત્યારે તો આ પ્રકરણોનો પુરેપુરો વિચાર કરવો પડે. પ્ર. ૩ અ. ૪૧ માં ધામનું વર્ણન કરતાં પ્રથમ અષ્ટ આવરણથકી પાર ચિદાકાશ કહે છે, તેની અંદર ગોલોક કહે છે અને તેના મધ્યને વિષે અક્ષરધામ કહે છે. આની સંગતિ તો એમ સમઝવી કે–પરમવ્યોમપર્યાય ચિદાકાશને આખા લોક કે દેશ તરીકે, ગોલોકને પુર તરીકે અને અક્ષરધામને તેની અંદર વર્તતા તેજોમય ચોક કે મંદિર ભવન તરીકે સમઝવુ ઘટે છે. જેમ અમુક મહાદેશમાં અમુક મહાનગર અને તેમાં અમુક મહામંદિર કહેવાય છે તેમ સમઝી લેવુ. કોઇ સ્થળે આખો દેશ કહેવાના અભિપ્રાયથી તો કોઇ સ્થળે મહાનગર કહેવાના અભિપ્રાયથી તો કોઇ સ્થળે મહામંદિર કહેવાના અભિપ્રાયથી જુદા જુદા શબ્દો વપરાયા હોય પરંતુ એક આખુ ધામરૂપ વસ્તુ કહેવાનો સર્વમાં અનુસ્યૂત અભિપ્રાય સમઝી લેવો. એકબીજાને કશો સંબન્ધજ ન હોય એવી તદ્દન આ જુદી વ્યક્તિઓ સમઝવાની નથી. આ બાબતને ધામનું વર્ણન કરનારા મહાજનોજ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં સમઝાવે છે સ. પ્ર. ૪ અ. ૬૭ શ્લો. ૩૯ માં 'गोलोकं धाम यान्ति हि' આવું મૂળ પદ છે. આનું વ્યાખ્યાન ટીકામા– 'तात्स्थ्यात्ताच्छब्द्यम्' इति न्यायात् गोलोकमध्यावस्थितत्वेन गोलोकशब्दाभिहितं धाम-अक्षरपदं' આ રીતે કર્યું છે. અર્થ એવો છે કે–"તેની અંદર રહેલુ હોવાથી તે શબ્દથી તેને કહી શકાય" એવો ન્યાય છે, માટે **અક્ષરધામ** ગોલોકના મધ્યમાં રહેલુ હોવાથી ગોલોક શબ્દથી પણ કહી શકાય છે. જેમ નગરનિવાસી જનોને **નગર** શબ્દથી કહેવાય છે તેમ આમા સમઝી લેવું. આવા પ્રયોગો શાસ્ત્રમાં બહુ આવે છે. ઉપરના ન્યાયના નિર્દેશથી એ નિર્ણય થયો કે–જ્યાં એકલો ગોલોક શબ્દ આવે ત્યાં પણ તેની અંદર વર્તતું અક્ષરધામ સમઝીજ લેવું અને જ્યાં એકલો અક્ષરધામ શબ્દ આવે ત્યાં પણ અક્ષર ગોલોકની અંદર વર્તતુ હોવાથી ગોલોક સાથે સંબન્ધ ધરાવતુંજ અક્ષરધામ સમઝી લેવુ પણ તદ્દન જુદુ બીજુ નહિ એમ થતાં બન્ને જુદી

ભક્તિ નથી એમ નક્કી મનું. ઉપરનો ન્યાય હરિદિગ્વિજય ઉલ્લાસ ૧૪ શ્લો. ૨૯ ની ટીકામાં પણ લીધો છે. આ રીતે ઉપરનો ન્યાય લઇને ગોલોક અક્ષરની એકાર્થના કરવાનો જ્ઞાનવૃદ્ધોએ સારો પ્રયત્ન આપણા ભ્રમનિવારણ માટે પ્રથમથીજ કરેલો જોવામાં આવે છે.

આ રીતે થતાં ઉપર જે એકલા ગોલોકને તથા એકલા અક્ષરને તથા ગોલોકમધ્યે અક્ષરને કહેનારાં બધાં વચનોનો ઉપન્યાસ કર્યો છે તેની સારી રીતે એકાર્થતા થાય છે. આ બાબતને હરિલીલામૃત ગ્રંથ પણ પુરતો ટેકો આપે છે. કળશ ૨ વિશ્રામ ૨ ચોપાઇ ૩૧-'गोलोक नामे सुप्रसिद्ध धाम छे, जेनुं वळी अक्षरधाम नाम छे' આ રીતે છે. અહીં તો ગોલોક નામની અને અક્ષરધામ નામની પર્યાયતા સ્પષ્ટ કહી છે. વસ્તુ એકજ હોવાથી ગમે તે એક નામથી કહી શકાય એવો અભિપ્રાય છે. આવા અભિપ્રાયને લીધેજ આજ ગ્રંથમાં કોઇ સ્થળે શ્રીહરિને ગોલોકાધિપતિપણે કે કોઇ સ્થળે અક્ષરાધિપતિપણે વર્ણવે છે.

' સત્સંગિજીવન વચનામૃત વિગેરેમાં ગોલોક વૈકુંઠ બ્રહ્મપુર શ્વેતદ્વીપ બદરિકાશ્રમ વિગેરે ધામોનો એક સાથે નિર્દેશ કરેલો જોવામાં આવે છે. આમાં શ્વેતદ્વીપ બદરિકાશ્રમનું જ્યાં જ્યાં વર્ણન આવે છે ત્યાં તેને પ્રાકૃત ભૂમિસ્થ ભગવદ્ધામ તરીકે કહેવામાં આવે છે, એટલે એનો બહુ વિચાર કરવાનો રહેતો નથી. ગોલોક બ્રહ્મપુર અક્ષરનો વિચાર તો ઉપર ન્યાયયુક્તિથી કર્યો. હવે એક વૈકુંઠધામનો વિચાર કરવાનો રહ્યો. જેમને સંપ્રદાયની ગુરૂપરંપરામાં ગ્રહણ કર્યા છે અને જેના કરેલા શ્રીભાષ્ય ગીતાભાષ્યને અધ્યાત્મશાસ્ત્ર તરીકે માન્યા છે અને જેનો વિશિષ્ટાદ્વૈતમત સ્વીકાર્યો છે એવા રામાનુજાચાર્યના સંપ્રદાયમાં 'वैकुण्ठे तु परे लोके श्रिया सार्धं जगत्पतिः' 'लोकं विकुण्ठमुपनेष्यति गोकुलं स्म' ઇત્યાદિ વચનોને અનુસારે મુક્તપ્રાપ્ય પરાત્પર અપ્રાકૃત અનાદિ અપુનરાવૃત્તિ ભગવદ્ધામને વૈકુંઠ શબ્દથી વિશેષતઃ કહે છે. એજ ધામને 'तदक्षरे परमे व्योमन्' 'तद्विष्णोः परमं पदम्' ઇત્યાદિ શ્રુતિને અનુસારે પરમ પદ પરમ વ્યોમ અક્ષર અમૃત આદિક શબ્દોથી પણ તે વ્યવહાર કરે છે. ગીતાભાષ્યમાં 'अक्षरपरमव्योमनिलयः' શ્રીભાષ્યમાં 'विद्वयोमनिलयः' વેદાંતદીપમાં 'परमखपदः' શરણાગતિગદ્યમાં—"परमयोगिवाङ्मनसापरिच्छेद्यस्वरूपस्वभावस्वाभिमतविविधविचित्रानन्तभोग्यभोगो पकरणभोगस्थानसमृद्धानन्ताश्चर्यानन्तमहाविभवानन्तपरिमाणनित्यनिरवद्यनिरतिशय वैकुण्ठनाथ" એવાં ભગવાનને વિશેષણ આપ્યાં છે. ભગવાનના નિવાસસ્થાનને અને મુક્તપ્રાપ્ય સ્થાનને નિરૂપણ કરવા શ્રુતિ સ્મૃતિનાં પ્રમાણો પણ એનાં એજ ગીતાભાષ્ય શ્રીભાષ્યાદિ ગ્રંથોમાં લેવામાં આવ્યાં છે. રામાનુજાચાર્યવિરચિત વૈકુંઠગદ્યમાં આ બધી બાબત વિસ્પષ્ટ છે. આ સંપ્રદાયમાં એની એજ વસ્તુ એના એજ પ્રકારથી વર્ણવામાં આવી છે. વૈકુંઠ શબ્દને અક્ષરપર્યાય તરીકે લેવામાં આવે છે. 'एतदेव धाम वैकुण्ठशब्देनाप्युक्तम्' એવું શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૨૯ ની ટીકામાં વાક્ય છે. એની પ્રમાણતા માટે 'लोकं विकुण्ठमुपनेष्यति गोकुलं स्म' આ ભાગવતવચન લેવામાં આવ્યું છે. વચનામૃત લો. ૧૪ માં રામાનુજનો મત કહેતાં શ્રીહરિ "જીવ માયા અને પુરૂષોત્તમ એ ત્રણે નિત્ય છે ને પુરૂષોત્તમ છે તે જીવ માયાના નિયંતા છે ને સર્વના કારણ છે ને પોતાના અક્ષરધામને વિષે સદા દિવ્ય આકારથકા વિરાજમાન છે" આ રીતે કહે છે. આમાં શ્રીહરિએ વૈકુંઠ શબ્દને સ્થાને અક્ષરધામ શબ્દ લીધો છે. વળી રામાનુજાચાર્યથકી વૈષ્ણવી મહાદીક્ષા પામ્યાપછી રામાનંદસ્વામીને લક્ષ્મીનારાયણનાં સાક્ષાત્ દર્શન થયાં. આ પ્રસંગનો સ. પ્ર ૧ અ. ૧૪ શ્લો. ૫૮ 'ददर्श ब्रह्मतेजःस्थं लक्ष्मीनारायणं हृदि' આ પ્રમાણે છે.

'प्रद्योतेऽरथं तेजोमयाक्षरधामनि साक्षाद्विराजमानं' આ રીતે બ્રહ્મતેજ રથ શબ્દનો ટીકામાં અર્થ કર્યો છે આ ઉપરથી નક્કી થયુ કે રામાનુજનો અને મ પ્રદાયનો ધામનિરૂપનો સિદ્ધાન્ત પણ એકજ મળતો છે નામભેદથી ધામભેદ સાબી થતો નહિ ભાગવત સ્કંધ ૨ અ ૭ નો ૩૧ 'लोके विकुण्ठ उपनेष्यति गोकुलं स्म' (શ્રીકૃષ્ણ વિકુંઠ લોકમાં ગોકુળને લઈ જશે) આવો છે 'विगत कुण्ठं-कार्ममायादर्मजन्यो रोधो यस्मात् तस्मिन् विकुण्ठे अक्षरधामाभिधे लोके ब्रह्मपुरे' એવો ગોપાળાનંદ ટીકામાં વિકુંઠ લોક શબ્દનો અર્થ કર્યો છે કાળ માયા કર્મના સબન્ધે રહિત હોય તે વિકુંઠ કહેવાય એવો અન્વયાર્થ કરીને તેનું બીજુ નામ અક્ષરધામ લીધુ છે, તો વિકુંઠ શબ્દ અક્ષરધામપર્યાય નક્કી થયો લોક શબ્દનો અર્થ બ્રહ્મપુર કર્યો છે વિકુંઠ અક્ષરધામ અને બ્રહ્મપુર આ શબ્દથી વસ્તુ વ્યક્તિઓ જુદી જુદી નહિ પણ એકજ છે એવો અભિપ્રાય સ્પષ્ટ થાય છે જો જુદી જુદી હોય તો એકજ ગોકુળને ત્રણ સ્થાને લઈ જવાનો અર્થ આવે આ તો સભવિત નથી બધાયને એકજ પોતાના લોકમાં પમાડવાનો અભિપ્રાય ભગવાનનો છે એમ થતાં આ ભાગવત 'ગોપીઓ નિર્ગુણ અક્ષર ધામને પામી' 'ગોપોને અક્ષરધામ બતાવ્યુ' આ વચનામૃતને મળતી થાય છે રામાનુજે પણ વૈકુંઠ શબ્દનો એવો અર્થ કર્યો છે, ભાગવત સ્કંધ ૧૧ અ ૧ ના ૭૭ માં 'स्वपदं' એવુ પદ છે તેનુ વ્યાખ્યાન ભક્તરજની ટીકામાં- 'एतत्पदं क्वचिदक्षरधामशब्देन क्वचिद्वैकुण्ठशब्देनाप्यभिधीयते' આ રીતે કર્યુ છે આથી બન્ને શબ્દો પર્યાયવાચી નિશ્ચિત થયા

ભાગવત સ્કંધ ૧૧ અ ૧૧ નો ૨૮ 'त्वं ब्रह्म परमं व्योम पुरुषः प्रकृतेः परः । अवतीर्णोऽसि भगवन् ! स्वेच्छोपात्तपृथग्वपुः ॥' આ શ્લોકની ગોપાળાનંદમુનિકૃત ટીકામાં- "स्वाभिप्रायं तु स्वयं त्वमेव जानासीत एतं वक्तुं वैकुण्ठ-गोलोक-अक्षर-परमपद-परमव्योमेत्यादिशब्दैरुक्तात् स्वब्रह्मपुरस्थानात् स्वयमागतोऽसि ततो भवद्भिः कथ्यतामित्युद्धवस्वामिचरणानां हृद्गतोऽभिप्रायः । वैकुण्ठब्रह्मधाम्नोरैक्ये प्रमाणानि- लोकं विकुण्ठमुपनेष्यति गोकुलं स्म 'सत्यं ज्ञानमनन्तं यद्ब्रह्म' नन्दादयस्तु तं दृष्ट्वा परमानन्दनिर्वृताः । कृष्णं च तत्र छन्दोभिः स्तूयमानं सुविस्मिताः' આવા વાક્યો છે (અર્થ- પોતાનો અભિપ્રાય તો પોતે તમેજ જાણો છો માટે આ વાતને કહેવા માટે વૈકુંઠ ગોલોક અક્ષર પરમપદ પરમ વ્યોમ ઇત્યાદિ શબ્દોથી કહેલા પોતાના બ્રહ્મપુર સ્થાનથકી સ્વય પધાર્યા છો માટે તમેજ મારા પ્રશ્નનો ઉત્તર આપો, એવો ઉદ્ધવસ્વામિચરણોનો હૃદ્ગત અભિપ્રાય છે વૈકુંઠધામ બ્રહ્મધામ એકજ છે એમાં પ્રમાણો 'लोकं विकुण्ठमुपनेष्यति गोकुलं स्म' ઇત્યાદિ છે) અહીં શ્રીકૃષ્ણ ક્યાંથી અવતર્યા હતા? તો પોતાના બ્રહ્મપુર સ્થાનથકી અવતર્યા હતા એમ કહેવાના અર્થ છે બ્રહ્મપુર એટલે શુ? એ સ્પષ્ટ જણાવા તેના વૈકુંઠ ગોલોક અક્ષર પરમપદ પરમવ્યોમ આદિક પર્યાયો જણાવ્યા આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થયુ કે વૈકુંઠ ગોલોક અક્ષર આદિ શબ્દો પર્યાય છે ધામ એકજ છે અને ધામી પણ એકજ છે આ અભિપ્રાય બીજા કોઈનો નહિ પણ જે ભવિષ્યમાં રામાનંદરૂપે અવતરનારા ઉદ્ધવજી છે તમનો છે એટલે સત્ય ધર્મમાં આ અભિપ્રાય અવશ્ય સ્વીકારવો પડે એમ જણાવ્યુ વળી ટીકામાં-વૈકુંઠ અને બ્રહ્મધામ એકજ છે એમ ઉપાડ કહીને તેના પ્રમાણો પણ આપ્યા છે આ ઉપરથી તો દિવા જેવુ અંત નિશ્ચિત થયુ ટીકાકાર બીજા કોઈ સાધારણ નહિ પણ ગોપાળાનંદમુનિ યોગિરાજ છે ગ્રંથ પણ સાધારણ નહિ પણ સર્વમાન્ય શ્રીમાન્ય ભાગવતનો એકાદશ સ્કંધ વગેરે છે આ રીતે ગોલોક વૈકુંઠ અક્ષર બ્રહ્મપુરને પર્યાયવાચી

કરાવીને તેના નિવાસી પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણને કરાવ્યા છે. આથી હવે શુદ્ધ સંપ્રદાયનિષ્ઠોને કાંઈપણ શંકા કરવાની રહેતી નથી. વળી સ્કંધ ૧૧ અ. ૩૧ શ્લો. ૬ 'धामाविशत्स्वकं' આ વાક્યનું વ્યાખ્યાન 'स्वकं-'स्वकीयं गोलोके ब्रह्मपुरं धाम-स्थानं आविशत्' આ રીતે કર્યું છે. આ ઉપરથી એ સ્પષ્ટ થયું કે ગોલોકની અંદર જે બ્રહ્મપુર સ્થાન છે તેના નિવાસી શ્રીકૃષ્ણ હોવાથી અંતર્ધાન પામતાં ત્યાંજ પધાર્યાં. વળી સ્કં. ૧૧ અ ૩૧ શ્લો. ૧૩ 'गतिं' આ મૂળ પદનું વ્યાખ્યાન 'अविनाशि वैकुण्ठगोलोकादिस्वस्थानगमनं' એમ કર્યું છે. આથી ગોલોક વૈકુંઠાદિકની પર્યાયતા અને અવિનાશિતા સ્પષ્ટ થઈ વળી ભાગવત સ્કંધ ૧૦ અ. ૨૩ શ્લો. ૧૪ 'स एव भगवान् साक्षात्' આ શ્લોકની ગોપાળાનંદમુનિકૃત ટીકામાં-'स एव श्रीपतिः वैकुण्ठ-गोलोक-ब्रह्मपुरनिवासी यदुषु साक्षात् जात' આ પ્રમાણે વ્યાખ્યાન છે. આમાં શ્રીકૃષ્ણનું પ્રાકટ્ય કહેતા તેમને ગોલોક વૈકુંઠ બ્રહ્મપુરના નિવાસી એક સાથે કહ્યા. આ ઉપરથી ધામભેદ નહિ સમજતાં ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ત્રણેય શબ્દની પર્યાયતા સમજવી કેમકે એકજ શ્રીકૃષ્ણનો આવિર્ભાવ એક સાથે ત્રણ સ્થાનથકી કહેવો તે સંભવે નહિ. જેમ ધામી એક છે તેમ ધામ પણ એકજ સમજવું. વળી સ્કંધ ૧૦ અ. ૨૮ શ્લો. ૧૩ 'दर्शयामास लोकं स्वं गोपानां तमसः परम्' આની ગોપાળાનંદ ટીકામાં 'स्वं स्वकीयं, लोकं-ब्रह्मपुराख्यं स्वभक्तैः सह स्वनिवासस्थानं, वैकुण्ठसंज्ञस्य हरेर्निवासस्थानात् वैकुण्ठ इति केचिद्वदन्ति तं दर्शयामास' આવું વ્યાખ્યાન છે. આમાં શ્રીકૃષ્ણનું નિવાસસ્થાન તમ પર બ્રહ્મપુર કહ્યું અને વૈકુંઠસંજ્ઞિત તેમનું નિવાસ સ્થાન હોવાથી તેને વૈકુંઠ શબ્દથી પણ કહ્યું આ રીતે બન્નેની નામાંતરતાથી એકાર્થતા જણાવી. વળી સ્કંધ ૧૦ અ. ૬૩ શ્લો. ૩૭ 'तत्रागतारोऽयमकुण्ठधामन्' આની ટીકામાં 'अकुण्ठधामन्-अकुण्ठं अक्षरं धाम स्थानं यस्य' એવું વ્યાખ્યાન કર્યું છે. આ ઉપરથી અકુંઠશબ્દનો અને અક્ષરશબ્દનો એક મળતોજ અર્થ નક્કી થાયછે અને તેથી બન્નેની પર્યાયતા નક્કી થાયછે અકુંઠ કહો કે વિકુંઠ કહો બન્ને એકાર્થવાળા શબ્દો છે.

આ રીતે વૈકુંઠ શબ્દ તો અક્ષરપર્યાય તરીકેજ ઘણુંખરા વાપરેલો સપ્રમાણ નક્કી થાય છે. આવો અભિપ્રાય હોવાથીજ સર્વમંગળસ્તોત્રમાં શ્રીહરિનું 'वैकुण्ठनायक.' એવું નામ લીધું છે. બ્રહ્માનંદકૃત કીર્તનમાં "જેના દર્શન દુર્લભ દેવને, જેને નિગમ રે નેતિ કરી ગાય તે તો પ્રગટ થયા સુખ આપવા, વ્રજજીવન રે વાલો વૈકુંઠરાય." આ રીતે શ્રીહરિને વૈકુંઠરાય તરીકે ગાયા છે. પુરુષોત્તમપ્રકાશમાં પ્રકાર ૧ ચોપાઈ ૧૪ "કહું વિષ્ણુ વૈકુંઠપતિ સ્વામી રે" એમ વૈકુંઠપતિ નામથી ગાયા છે. સ. પ્ર. ૩ અ ૫૫ શ્લો. ૨૧ માં વૈકુંઠ નામથી શ્રીહરિને કહ્યા છે.

વળી ભગવાનના ધામની વાત લેતા કોઈ સ્થળે ગોલોકને તો કોઈ સ્થળે વૈકુંઠને તો કોઈ સ્થળે અક્ષર બ્રહ્મપુર આદિકને આગળ મુકે છે સા ૧૪માં 'ભગવાનના ભક્ત હોય તે ભગવાનના ધામ જે વૈકુંઠાદિક તેને પામીને પાછા પડતા નથી' એમ વૈકુંઠને મુખ્ય તરીકે લે છે. તથા પ્રથમ ૧ મા છે. પ્રથમ ૫૬ 'અને ગોલોકાદિક જે ધામ છે તેને વિષે તો રાધિકા લક્ષ્મી આદિક જે પોતાના ભક્ત તેમણે નિરંતર સેવ્યા એવા એ ભગવાન છે' એમ ગોલોકને મુખ્ય તરીકે લે છે. સ. પ્ર. ૧ અ. ૩૬ શ્લો. ૫૯ 'देहान्ते ते च कृष्णस्य गोलोकादिषु धामसु' એમ ગોલોકને મુખ્ય લે છે. પ્ર. ૭૧ 'જ્યારે અક્ષરાદિ ધામ દેખીશું' એમ અક્ષરને મુખ્ય લે છે. આ રીતે લઈને તેના અધિપતિ તો એકજ ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણને કહેવામાં આવે છે. આ સ્થિતિ જોતા પણ ત્રણેય શબ્દને ઉપર મુજબ પર્યાય અર્થમાં લેવા એજ સમંજિત સમુચિત છે.

ઉપર ટીકામા લખેલાં સંગતિકારક વાકયોનું અનુસંધાન લઇને જ્યાં જ્યાં આ ત્રણ શબ્દો સાથે હોય ત્યાં આવી રીતની સંગતિ સમજી લેવી. ત્રણેય શબ્દોની પર્યાયતાનાં પ્રમાણ પણ સાંપ્રદાયિક ઉપર બતાવ્યાં છે. રામાનુજાદિ આચાર્યોનો પણ એવોજ સિદ્ધાંત છે. સત્સંગિજીવન પ્ર. ૩ અ. ૪૧ માં ગોલોક વૈકુંઠ અક્ષરની પર્યાયતા **'प्रोक्तं नामान्तरेण च'** આ વચનથી વ્યક્ત છે. આથી હવે બીજા પ્રમાણની કે ન્યાયયુક્તિની જરૂર રહેતી નથી. વળી જે વિશેષણો અપુનરાવૃત્તિ અપ્રાકૃત અવિનાશિ અનાદિ માયાપર સનાતન વિગેરે અક્ષરને અપાય છે એજ વિશેષણો ગોલોક વૈકુંઠને અપાય છે. જો કોઇ ભેદક વ્યાવર્તક વિશેષણો હોય તો ધામમા ભેદ પાડી શકાય. તેવુ તો નથી. એકજ પ્રકારના વિશેષણો ત્રણેયને અપાય છે આ કારણથી પણ તે જુદી જુદી વ્યક્તિઓ નથી એમ સાબીત થાય છે.

વળી ગ્રંથોમાં ઘણે સ્થળે ગોલોક વૈકુંઠ બ્રહ્મપુર આદિક શબ્દોને આગળ કરીને તેમાં રહેનારાઓનું વર્ણન કરતા તો રાધા લક્ષ્મી પત્નીઓ, નંદ સુનંદ શ્રીદામ ગરૂડ વિશ્વક્સેન આદિક પાર્ષદો અને તે સર્વના સ્વામી પરમાત્મા રાધાકૃષ્ણ એના એજને વર્ણવે છે. જુદી જુદી પત્નીઓ કે જુદા જુદા પાર્ષદો કે જુદા જુદા ભગવાનો વર્ણનમા આવતા નથી. આ ઉપરથી પણ ખરી રીતે જુદી જુદી ધામવ્યક્તિઓ નહિ પણ એકજ હોવુ જોઇએ.

વળી ભગવાનના દ્વિભુજ ચતુર્ભુજાદિપણાથી પણ ધામનો ભેદ સિદ્ધ થતો નથી. અક્ષરધામમાજ ભગવાન ભક્તોની ઇચ્છા મુજબ દ્વિભુજ ચતુર્ભુજ અષ્ટભુજ સહસ્રભુજ રૂપે દર્શન આપે છે. સ. પ્ર. ૩ અ. ૪૧ શ્લો. ૫૪-૫૫ **'स च तेषु स्वभक्तेषु दिदृक्षा स्वस्य यादृशी। तेषां स्याद्यादृशं तेभ्यो दर्शनं स्वं ददाति हि॥ केचिच्चतुर्भुजं केचित्पश्यन्त्यष्टभुजं तथा। केचित्सहस्रबाहुं तं तस्मिन् बृहति धामनि॥'** (અર્થ—ભગવાન તે ભક્તોને મધ્યે જેમને જેવી પોતાની મૂર્તિના દર્શનની ઇચ્છા થાય તેમને તેવુ પોતાનુ દર્શન આપે છે. આ અર્થને સ્પષ્ટ કહે છે કે—ઉક્ત બૃહત્ બ્રહ્મપુર ધામમા કેટલાક ભક્તો દ્વિભુજ એવા પણ શ્રીકૃષ્ણને ચતુર્ભુજરૂપે જુવે છે, કેટલાક ભક્તો અષ્ટભુજરૂપે જુવે છે તથા કેટલાક ભક્તો સહસ્રભુજરૂપે પણ જુવે છે) સ. પ્ર. ૩ અ ૬૩ શ્લો. ૧૧-૧૨ મા આ મુજબજ વર્ણન છે. લોયા ૧૮ 'તે સદા દ્વિભુજ છે ને પોતાની ઇચ્છાએ કરીને કયારેક ચતુર્ભુજ પણ જણાય છે અષ્ટભુજ પણ જણાય છે અને સહસ્રભુજ પણ દેખાય છે' અહીંયા ધામ તો અક્ષર એકજ છે, એમાજ ચતુર્ભુજાદિરૂપનો ભેદ વર્ણવ્યો છે. એટલે એકજ ધામમા ચતુર્ભુજાદિ ભેદ પણ કહી શકાય છે જેમ ચતુર્ભુજાદિ ભેદથી ભગવાનમા ભેદ નથી તેમ તેના રૂપભેદથી ધામનો ભેદ થઇ શકતો નથી.

હરિદિગ્વિજય પ્રથમા ઉલ્લાસ ૧ શ્રીહરિનો પ્રાદુર્ભાવ કહેતા પ્રથમ શ્રીકૃષ્ણના પ્રાદુર્ભાવની કથા કહી છે. તેમા પૃથ્વીની પીડા સાંભળીને બ્રહ્માજી મહાદેવને લઇને ક્ષીરસાગરના ઉત્તર તટે વર્તમાન શ્વેતદ્વીપ ધામમા ગયા. ત્યા જઇને તે મહાપુરુષ પરમાત્માની પ્રાર્થના કરતા તેમણે ભૂમિ ઉપર અવતારધારણની પ્રતિજ્ઞા કરી અને પ્રતિજ્ઞાને અનુસારે કૃષ્ણરૂપે અવતરીને પૃથ્વીના ભાર ઉતારી કૃતકૃત્ય થતા ઉ. ૧ શ્લો. ૪૩-૪૪ મા **'स्वपदं-मामकीनमक्षराख्यं धाम गन्ता'** 'હું મારા અક્ષરધામમા જઇશ' એવો વિચાર કર્યો. શ્લો. ૭૩ મા **'प्रभु श्रीकृष्णः स्वधाम-स्वकीयवैकुण्ठपदं यास्यन्'** 'પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણે પોતાના વૈકુંઠધામમા પધારનાર હોવાથી ઉદ્ધવજીને સંભાર્યા' શ્લો. ૮૦ મા **'त्वं याहि ते. श्रीनारायणस्य मम सेवनम्'** ઋષિમૂર્તિ શ્રીનારાયણ કે જે હુંજ છુ તે મારી સેવા બદરિકાશ્રમમા રહીને કરજો એમ ઉદ્ધવજીને કહ્યું શ્લો. ૮૨ મા **'अक्षरधाम गत्वा स्वस्थ आस'** શ્રીકૃષ્ણ અક્ષરધામમા જઇને સ્વસ્થ થયા આ રીતે એકજ શ્રીકૃષ્ણની

અવતારકથા કહેતાં પ્રથમ શ્વેતદ્વીપમાંથી પ્રાદુર્ભાવ કહ્યો, કાર્ય પછી ગયા પછી અક્ષરધામમાં જવાનો વિચાર કર્યો. વચ્ચે વૈકુંઠ પદ પ્રત્યે જવાની વાત કરી અને અંતે અક્ષરધામમાં ગયા આનો જો આપણે વિચાર કરીએ તો અક્ષર અને વૈકુંઠ શબ્દની પર્યાયતા જરૂરથી સમજવી પડે. તોજ સંગતિ થાય. નહિ તો પરસ્પર વિરોધ આવે એકજ શ્રીકૃષ્ણને શ્વેતદ્વીપ બદરિકાશ્રમનો પણ સંબન્ધ કહીને સર્વના અધિપતિ શ્રીકૃષ્ણને કહ્યા. એ શ્રીકૃષ્ણ ફરીથી સ્વામિનારાયણરૂપે પ્રગટ થયા એમ આગળ કથા કહેવાય છે. આ ઉપરથી એમ સમજાય છે કે વ્યાખ્યાનકર્તાઓ પોતાની ઈચ્છા મુજબ એકજ વસ્તુને નામભેદથી કહે છે. કોઈ સ્થળે તો ખાસ પર્યાયના જણાવવા નામભેદથી પ્રયોગ કરે છે. આજ રીતે બીજા ગ્રંથોમાં પણ એવા પ્રયોગો બહુ આવે છે. માટેજ સર્વમંગળમાં શ્રીહરિના નામ કહેતાં 'गोलोकरमणः, वैकुण्ठनायकः, अक्षरस्थ, ब्रह्मक्रीड' આ નામથી એમને એકનેજ કહ્યા છે. શાસ્ત્રીય વિશાળ તત્વ દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો અનાદિ પરાત્પર પરમેશ્વર એકજ અને તેમનું પરાત્પર અપુનરાવૃત્તિ અપ્રાકૃત અનાદિ ધામ મુક્તપ્રાપ્ય પણ એકજ છે એમ અવશ્ય સ્વીકારવું પડે

ઉપર પ્રમાણે વૈકુંઠ શબ્દને અક્ષરધામપર્યાયમાં લેવામાં આવેલો હોવાથી બન્નેને જુદી જુદી વ્યક્તિઓ નહિ કહેતાં એકજ કહેવામાં બહુ સમુચિતતા છે કોઈ સ્થળે ગોલોક મધ્યેના અક્ષરધામથકી જુદા વૈકુંઠ લોકનું વર્ણન આવે છે ત્યાં તો 'रक्षार्थं सर्वभूताना विष्णुत्वमुपजग्मिवान्' આમાં કહ્યા પ્રમાણે પરબ્રહ્મ પરમાત્માના સાક્ષાત્ અવતારભૂત વિષ્ણુ ભગવાન કે જેમનાથકી ઘણા અવતારો થયાનું પણ ગ્રંથમાં પ્રતિપાદન છે તેમના લોકને સમજવો. જેની સ્થિતિ બ્રહ્માંડની અંદર ઊર્ધ્વ વર્ણવી છે. રમાની રુચિથી ભગવાને રચેલો હોવાથી જેને રમાવૈકુંઠ તેમજ રચેલો હોવાથી કાર્યવૈકુંઠ નામથી પણ કહે છે આ ભાગવત 'वैकुण्ठ कल्पितो येन लोको लोकनमस्कृत' આ ભાગવત વચનથી વ્યક્ત થાય છે સ ૮ અ ૫ શ્લો ૪ 'वैकुण्ठेऽपि रमाया रुचयेऽतिविशाले रचिते स्वेन च विष्णु र वसासि त्वमकाले' (રમાની રુચિ માટે પોતેજ રચેલા, બહુ વિશાળ, કાળભયે વર્જીત એવા વૈકુંઠ ધામમાં પણ તમે વિષ્ણુરૂપે લક્ષ્મીજી સાથે નિવાસ કરી રહ્યા છો આ શ્રીહરિની સ્તુતિ છે) આ ઉપરથી રમાવૈકુંઠ નામ પડયુ છે સ ૫ ર અ. ૪૪ શ્લો ૫૫ 'केचिदाहुर्वयं त्वेनं सलक्ष्मीकमचक्ष्महि। विष्णु वैकुण्ठलोके वै सेवित पार्षदोत्तमै ॥' (બીજા કોઈએ આ નારાયણમુનિજ કાર્યવૈકુંઠ લોકમાં લક્ષ્મી સહિત નદસુનંદાદિ પાર્ષદ પ્રવરોએ સેવેલા વિષ્ણુરૂપે અમોએ ભાળ્યા છે એમ કહ્યું) આની રઘુવીર ટીકામાં 'कार्यवैकुण्ठ' એમ કહ્યું છે બ્રહ્માંડાતર્વર્તિ આ ધામમાં વિષ્ણુ ભગવાન્ આપ્રલય રહે છે આ ધામને પામેલાઓની પણ પુનરાવૃત્તિ નથી એમ વચનામૃત સારંગપુર ૧૪માં શ્રીહરિએ કહ્યું છે આ બાબત ભાગવત સ્કંધ ૧૦ અ ૮૮ શ્લો ૨૫-૨૬ 'ततो वैकुण्ठमगमद्भासर तमस परम्। यत्र नारायणः साक्षात् न्यासिनां परमा गतिः। शान्ताना न्यस्तदण्डानां यतो नावर्तते गत ॥' આમાં બહુ સ્પષ્ટ છે આમાં આવેલા વૈકુંઠ શબ્દનો શ્વેતદ્વીપધામપર અર્થ પણ ગોપાળાનંદ ટીકામાં કર્યો છે શિક્ષાપત્રી શ્લો ૨૯ ની ટીકામાં 'देहेन्द्रियासुहीनाना वैकुण्ठपुरवासिनाम्' (ભા સ્કંધ ૭ અ ૧ શ્લો ૩૪) આ શ્લોક લઈને તેનો અર્થ પણ 'प्राकृतैर्देहेन्द्रियासुभिर्हीनाना, दिव्यदेहानामित्यर्थ' આ રીતે કર્યો છે આ ઉપરથી અપ્રાકૃત ધામ તેજ આ ધામ છે એમ જણાય છે વાસુદેવ માહાત્મ્યમાં અ ૧૯ શ્લો ૬ માં ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણ ગોલોક મધ્યેના અક્ષરધામમાં રાધા લક્ષ્મી સાથે નિત્ય રહેવાનું કહીને, શ્લો ૮ માં વૈકુંઠ ધામમાં લક્ષ્મી સાથે ચતુર્ભુજરૂપે નંદ ગરુડાદિ પાર્ષદો

સાથે રહેવાનું કહીને શ્લો. ૯ માં શ્વેતદ્વીપમાં મુક્તોને પાંચ વખત નિત્ય દર્શન દેવાનું કહે છે. આજ બાબત વચનામૃત વરતાલ ૨ માં પણ વર્ણવી છે. અહીં જે વૈકુંઠ કહ્યું તે પણ રમાવૈકુંઠ સમજવું. કોઈ સ્થળે શ્વેતદ્વીપને વૈકુંઠ શબ્દથી પણ કહે છે. આ ધામને પામેલાઓની પણ પુનરાવૃત્તિ નથી. આનો મહિમા વાસુદેવમાહાત્મ્યમાં અક્ષરધામતુલ્ય કહેવામાં આવ્યો છે. બદરિકાશ્રમ તો ભૂમિસ્થ હોઇને સંપ્રદાયના ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ શ્રીહરિના આવિર્ભાવનું સ્થાન છે. એનું ગૌરવ પણ ગ્રંથમાં બહુ કહેવામાં આવ્યું છે.

હવે મહાવૈકુંઠનો વિચાર કરવાનો રહ્યો. સ. પ્ર. ૨ અ. ૪૪ શ્લો. ૫૪ **'केचिद्भूर्मेदालक्ष्म्या विश्वक्सेनादिभिः सह। महावैकुण्ठलोकेऽयं दृष्टोऽस्माभिर्हरिर्नृप ॥'** આની ટીકામાં મહાવૈકુંઠ શબ્દનો પર્યાય 'અવ્યાકૃત ધામ' એવો કર્યો છે અને હરિશબ્દનો 'ભૂમાપુરૂષ' એવો અર્થ કર્યો છે. પ્ર. ૨ અ. ૪૪ શ્લો. ૭૯ માં પણ આ મુજબજ અર્થ છે. સ. પ્ર. ૩ અ. ૨૯ શ્લો. ૬૧ **'आनेतुं विप्रतनयान् रथस्थः सार्जुनो ययौ। स ब्रह्मधाम स्वस्यैच प्राकृतात्तमसः परम् ॥'** (શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ રથમાં બેસીને અર્જુનને સાથે લઈને, મરેલા વિપ્રતનયોને પાછા લાવવા માટે પ્રાકૃત ગાઢ અંધકારથકી પાર વર્તતા પોતાનાજ બ્રહ્મધામ (અવ્યાકૃત નામના સ્વપદ) પ્રત્યે ગયા હતા) આમાં એક તો ધામને પ્રકૃતિથકી પર કહ્યું અને તેનું બ્રહ્મધામ નામ કહ્યું અને ત્યાં શ્રીકૃષ્ણની વિપ્રતનયો લેવા માટે પધરામણી કહી. અહીં ટીકામાં બ્રહ્મધામ શબ્દનો પર્યાય 'અવ્યાકૃત' ધામ એવો કર્યો છે. આ ઉપરથી જેને મહાવૈકુંઠ કહેતા હતા તેનેજ અવ્યાકૃત કહ્યું અને એનેજ **બ્રહ્મધામ** શબ્દથી મૂળમાં કહ્યું. આ બાબત વચનામૃત પ્રથમ ૬૬ માં "જ્યારે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ અર્જુનની પ્રતિજ્ઞા રાખવાને કાજે બ્રાહ્મણનો પુત્ર લેવાને ગયા ત્યારે દ્વારિકામાંથી રથ ઉપર બેસીને અર્જુનસહિત ચાલ્યા તે લોકાલોક પર્વતને ઉલ્લંઘીને માયાનો જે અંધકાર તેને સુદર્શન ચક્રે કરીને કાપીને તેને વિષે રથને હાંકીને ને **તેજઃપુંજને વિષે** પ્રવેશ કરીને અને ભૂમાપુરૂષ પાસેથી બ્રાહ્મણના પુત્રને લઇ આવતા હવા. માટે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ દિવ્યમૂર્તિ હતા તો તેને પ્રતાપે કરીને લાકડાનો જે રથ અને પંચભૂતના દેહવાળા જે ઘેડા તે સર્વ દિવ્ય ને માયાપર જે ચૈતન્ય તે રૂપે થતા હવા અને જો દિવ્યરૂપ ન થયા હોય તો જેટલું માયાનું કાર્ય હોય તેટલું માયામાંજ લીન થાય પણ માયાથી પર જે બ્રહ્મ ત્યાં સુધી પહોંચે નહિ" આ રીતે લાંબી છે. આમાં જે દિવ્ય માયાપર ચૈતન્ય આદિક શબ્દો આવે છે તે પ્રાકૃતમાં અમભક્તિ સમજીને સુધસિંધુની ટીકામાં **'તેજઃપુંજ'** શબ્દનો અર્થ **'જ્યોતિર્મય અક્ષરબ્રહ્મધામ'** એવો કર્યો છે તેમજ **'બ્રહ્મ'** શબ્દનો અર્થ **'અક્ષરબ્રહ્મ ધામ'** એવો કર્યો છે. ભૂમા શબ્દનો અર્થ પણ 'અપરિચ્છિન્ન સુખસ્વરૂપ' એવો કરીને શ્રીહરિપર લીધો છે. આ બધી કથા અને તેની અંદરના શ્રીજીના શબ્દોને મેળવીએ તો મહાવૈકુંઠ કહો કે અવ્યાકૃત ધામ કહો કે બ્રહ્મધામ કહો કે અક્ષર બ્રહ્મધામ કહો બધુ એકજ સાબીત થાય છે. માત્ર નામભેદ છે.

ઘણી ખુબી તો વર્ણનમાં એ છે કે—અક્ષર ગોલોક વૈકુંઠ શબ્દથી વર્ણવેલા ધામમાં એકજ ભગવાન્ અને તે ભગવાન સાથે એની એજ રાધાલક્ષ્મીનો તથા એના એજ નંદ સુનંદ શ્રીદામ વિશ્વક્સેન ગરૂડાદિ પાર્ષદોનો યોગ અને તેમનાથકી અવતારો થવાનુ વર્ણવે છે. આ ઉપરથી તે ધામો એકજ છે અને તેના અધિપતિ એકજ શ્રીરાધિકાકૃષ્ણ છે એમ માનવું પડે. અને એમ માનીએ તોજ સારી સંગતિ થાય. નહિ તો વિરોધનો અવધિ રહે નહિ.

સંપ્રદાયના ગ્રંથોમાં વર્ણવેલા સમાધિપ્રકરણમાં જુદાં જુદાં ધામો ભક્તોને બતાવ્યાની વાત આવે છે. આમાં જે ધામો શ્વેતદ્વીપ બદરીકાશ્રમ રમાવૈકુંઠ વિગેરે ભૂમિસ્થ તરીકે કહ્યાં છે

તેનો કશો વિચાર કરવાનો નથી. જે ધામો વૈકુંઠ ગોલોક અક્ષર આદિકને પ્રકૃતિપર અનાદિ અપ્રાકૃત અવિનાશિ આદિક વિશેષણોથી વર્ણવ્યા છે તેનો અહીં વિચાર કરવાનો છે આ ધામોની એકાર્થતા તો પ્રથમ સપ્રમાણ નક્કી કરી છે. ભગવાને પોતાની ઇચ્છાથી કે ભક્તોની ઇચ્છાથી આ લોકમા સમાધિ વિષે અમુક દેખાવ દર્શાવ્યો હોય તે ઉપરથી ધામનો ભેદ સિદ્ધ થતો નથી. જે સમાધિપ્રકરણ છે તે ધામનિર્ણાયક નથી ધામનો નિર્ણય તો મ પ્ર ૩ અ ૪૧ તથા ભક્તચિંતામણિ પ્ર ૧૫૯ છે એને અનુસરીનેજ બીજો બધો યથાર્થ ઘટાવવો જોઇએ વળી સમાધિ પ્રકરણમા ધામભેદ જેવું આવે છે પરતુ ધામી તો એક શ્રીકૃષ્ણસ્વરૂપ શ્રીહરિનેજ ઠેરવે કહેવામા આવે છે આ બાબત મ પ્ર. ૨ અ ૪૪ નો ૮૦ થી ૯૩ સુધીમા સ્પષ્ટ છે આનો અર્થ સર્વેએ વાચવા વિચારવા જેવો છે જ્યારે ધામી ભગવાન અને રાધા લક્ષ્મી પત્નીઓ અને નંદ સુનંદ શ્રીદામ વિશ્વક્સેન ગરૂડાદિ પાર્ષદો અને બીજી બધી વિભૂતિ એકજ મળતી નક્કી થાય છે તો પછી ધામભેદ અનુપયોગિ નિરર્થક છે અથવા 'तुष्यतु दुर्जन' આ ન્યાયે ભલે ધામ ભેદ માનો તથાપિ ધામી તો અંતે એકજ રાધાકૃષ્ણ નક્કી કરવામા આવ્યા છે એટલે કાઇ કહેવાનુ રહેતું નથી આવો ધામભેદ પણ પરમાત્માની ઇચ્છા ઉપર આધાર રાખે છે એમા અન્ય કોઇ હેતુ નથી મુખ્ય વિવાદ જુદા જુદા ધામી ઉપર છે તે ધામી તો એકજ હોવાથી કશા વિવાદને સ્થાન રહેતુ નથી ગોલોક કહીને પણ તેના અધિપતિ શ્રીરાધાકૃષ્ણને કહ્યા છે અક્ષર કહીને પણ તેના અધિપતિ શ્રીરાધાકૃષ્ણને કહ્યા છે. અને ગોલોક મધ્યે અક્ષરધામ કહીને પણ તેના અધિપતિ શ્રીરાધાકૃષ્ણને કહ્યા છે અને વૈકુંઠાદિ કહીને પણ તેના અધિપતિ શ્રીરાધાકૃષ્ણને કહ્યા છે અને વધાગમા 'એજ સ્વામિનારાયણ છે' એમ પણ કહ્યુ છે એને માટે પુરતા પ્રમાણો ગ્રથમાજ છે

આ પ્રસગે આ એક બાબત ખાસ સમજવાની છે તે ગોપાળાનંદસ્વામીએ ભાગવતના દશમ સ્કધના અતમા આવેલી વેદસ્તુતિની ટીકામા જીવ ઇશ્વર બ્રહ્મ માયા પરબ્રહ્મ આ પાચ ભેદનું નિરૂપણ કરવાના પ્રસગે ખાસ સમજાવી છે. અક્ષરબ્રહ્મના નિરૂપણમા આવા વાક્યો લખ્યા છે "अथाक्षरब्रह्मलक्षणानि–(હવે અક્ષરબ્રહ્મના લક્ષણો કહે છે એમ આરભ કરીને) अक्षरब्रह्मसज्ञास्त्रय सन्ति। तत्राद्य प्रकृतिसबन्धरहित पुरुषोत्तमस्य निवासभूतमक्षर ब्रह्माभिध ब्रह्मपुर धाम बोध्यम्। द्वितीय पुरुषोत्तमोपासकं तद्धामस्थ मुक्तकोटिवृन्द च। तृतीय पुरुषोत्तमेच्छया ब्रह्माण्डोत्पादक प्रकृत्यधिष्ठाताऽक्षरपुरुषश्च। (અક્ષર બ્રહ્મ સજ્ઞાથી ત્રણ વસ્તુઓ સમજવાની છે તમા પ્રથમનુ–પ્રકૃતિના સબન્ધે રહિત પુરૂષોત્તમના નિવાસસ્થાનભૂત, અક્ષરબ્રહ્મ નામનુ બ્રહ્મપુર ધામ જાણવુ બીજુ–પુરૂષોત્તમોપાસક, તે ધામમા રહેલુ મુક્તકોટિવૃંદ જાણવુ. ત્રીજો–પુરૂષોત્તમની ઇચ્છાથી બ્રહ્માડને ઉત્પન્ન કરનારો પ્રકૃતિનો અધિષ્ઠાતા અક્ષરપુરૂષ જાણવો આ રીતે અક્ષર બ્રહ્મ સજ્ઞાથી ત્રણ વસ્તુઓ સમજવી) तत्र प्रमाणभूता श्रुतिस्मृतय (તેમા પ્રમાણભૂત શ્રુતિસ્મૃતિઓને કહે છે) दिव्ये ब्रह्मपुरे ह्येष स व्योम्न्यात्मा प्रतिष्ठित 'एतत्सत्य ब्रह्मपुर' 'अक्षरे परमे व्योमन् यस्मिन् देवा अधिविश्वे निषेदु' 'यद्गत्वा न निवर्तन्ते तद्धाम परम मम' 'माया परैत्य भिमुखे च विलज्जमाना विलज्जमानया यस्य स्थातुमीक्षापथेऽमुया' स्वधामनि ब्रह्मणि रस्यते नम ब्रह्माख्यं धाम ते यान्ति शान्ता सन्न्यासिनोऽमला' गच्छ त्वमूढा पदम यय तत्' 'मद्धामागता' 'मम साधर्म्यमागता' पुनश्चाक्षरधामनि स्थास्यन्ति ते स्वनन्याश्च कालमायाभयोज्झिता' 'न यत्र माया किमुतापरे हरेरनुव्रता यत्र सुरासुरार्चिता' इत्य हरिधाममुक्तवृन्दयोर्निरूपणमुक्तम्। (આ પ્રકારે ભગવાનનુ નિવાસ સ્થાન

ભૂત અક્ષરબ્રહ્મ ધામ અને તેમાં રહેનારા મુક્તવૃંદનું નિરૂપણ કર્યું) इदानीमक्षरब्रह्माभिधपुरुषनिरूपणे प्रमाणानि-(હવે અક્ષરબ્રહ્મ નામથી કહેલા પુરુષના નિરૂપણમાં પ્રમાણોને કહે છે) 'जहात्येनां भुक्तभोगामजोऽन्यः' 'अनादिरात्मा पुरुषो निर्गुणः प्रकृतेः परः । प्रत्यग्धामा स्वयंज्योतिर्विश्वं येन समन्वितम्' 'स एष प्रकृतिं सूक्ष्मां दैवीं गुणमयीं विभुः' 'यदृच्छयैवोपगतामभ्यपद्यत लीलया' 'त्वत्तः पुमान् समधिगम्य ययास्य वीर्यं' इत्यादीनि"

આ ગોપાળાનંદમુનિસંગ્રહીત પદો અને પ્રમાણોની પર્યાલોચના કરતાં **અક્ષરબ્રહ્મ** શબ્દથી ત્રણ વસ્તુઓ સ્પષ્ટ સમજાય છે, તો વચનામૃત સત્સંગિજીવન વિગેરેમાં આવતા અક્ષર બ્રહ્મ શબ્દનો એકજ વસ્તુમાં સમન્વય નહિ કરતાં અર્થવશાત્ જેમ ઘટતું મળતું આવે તેમ ઉક્ત ત્રણ વસ્તુઓમાં સમન્વય કરવો. કોઇ સ્થળે મુક્તોમાં તો કોઇ સ્થળે નિવાસસ્થાનમાં તો કોઇ સ્થળે અક્ષરપુરુષમાં વપરાતો **અક્ષરબ્રહ્મ** શબ્દ નક્કી થાય છે, તો એકનું એક જ્યાં ત્યાં કુટયા કરવું નહિ. અહીંયાં ભગવાનના ગોલોકાંતર્વર્તિ નિત્યનિવાસસ્થાનનો વિચાર ચાલે છે તેમાં **અક્ષરબ્રહ્મ** શબ્દ વપરાએલો સમજવો. કેટલાક અખતરડાહ્યાએ તો ઉપરનાં નિવાસસ્થાનને નિરૂપણ કરનારાં શાસ્ત્રવચનોના ઉટાંગ અર્થો કરીને તે સ્થાનનેજ ઉડાવી દઇને મૂર્તિતેજનેજ અક્ષરધામ મનાવાની મનઃકલ્પિત ગામડી ગોઠવણી બીજી જુદીજ કરી છે. આની પરીક્ષા કોઇ અવસરે કરવામાં આવશે.

કોઇ અડબંગાઓ 'અમુક ધામ રામચંદ્રજીનું છે, અમુક ધામ શ્રીકૃષ્ણનું છે અને અમુક ધામ શ્રીજીમહારાજનું છે અને તેમના તેમના ઉપાસકોને તે તે ધામ જુદુ જુદુ પામવાનુ છે' એવો ભેદ પાડીને ધામોનો સમન્વય કરવાની અડબંગાઇ કરતા જણાયા છે. આ બાબત બીલકુલ સંભવિત સમન્વિત પ્રમાણિત નથી. આવો વિભાગ માન્ય મુખ્ય ગ્રંથોમાં નથી. જેને રામચંદ્રજીનું ધામ કહેતા હોય તેનેજ શ્રીકૃષ્ણના ધામ તરીકે કહે છે અને જેને શ્રીકૃષ્ણનું ધામ કહેતા હોય તેને શ્રીહરિના ધામ તરીકે કહે છે. સ. પ્ર. ૩ અ. ૪૧ શ્લો. ૫૭ માં પરબ્રહ્મ પરમાત્માના અવતારોની ઉપાસનાથી અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ થાય છે એમ શ્રીહરિ સર્વને એકરૂપ પ્રાપ્તિ કહે છે. આ બાબતને શ્લો. ૧૮ પુરેપુરી પુષ્ટિ આપે છે. અવતારોના ઉપાસકોને અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ અને ઉપાસ્ય અવતારોને તેની પ્રાપ્તિ નહિ આ તો અત્યંત વિપરીત અવિચારિત અઘટિત કહેવાય. જો કોઇએ રામચંદ્રજીનો પ્રાદુર્ભાવ વૈકુંઠથકી વર્ણવ્યો હોય અને તે ઉપરથી તેમનુ ધામ વૈકુંઠજ ઠરતું હોય તેમજ કોઇએ શ્રીકૃષ્ણનો પ્રાદુર્ભાવ ગોલોકથકી વર્ણવ્યો હોય અને તે ઉપરથી તેમનું ધામ ગોલોકજ ઠરતુ હોય તો શ્રીહરિનો પ્રાદુર્ભાવ બહુધા બદરીકાશ્રમથકી વર્ણવેલો હોવાથી તેમનુ ધામ તેજ ઠરે અને એમના આશ્રિતોને એજ મળવાનું ઠરે. પરંતુ એમ નથી. પરમેશ્વર પુરુષોત્તમ એકજ છે, એમનાજ અવતારો છે, અવતાર અવતારીથકી પૃથક્ નથી, ગમે ત્યાંથી અવતાર ધારણ કરે છે. એકજ શ્રીકૃષ્ણના આવિર્ભાવનાં અનેક સ્થાનો કહ્યા છે. શ્રીહરિના આવિર્ભાવનાં પણ અનેક સ્થાનો કહ્યાં છે. તો એવો વિભાગ માન્ય કરી શકાય નહિ.

કોઈ ઉડબંગાઓ આગ્રહથી ગોલોક ધામ શ્રીકૃષ્ણનું છે અને અક્ષરધામ શ્રીજીનું છે અને તેમના ઉપાસકોને તે તે જુદુ જુદુ ધામજ પ્રાપ્ય છે' એવી પણ ઉડબંગાઈ કરતા જણાયા છે. આ બાબત પણ સર્વાંશે અસંભવિત અનન્વિત અપ્રમાણ છે. એવો વિભાગ માન્ય ગ્રંથમાં નથી. સ. પ્ર. ૩ અ. ૪૧ શ્લો. ૬૧ માં શ્રીકૃષ્ણને અને શ્રીહરિને એકજ રૂપ નક્કી કરીને, તે બન્નેનું ધામ પણ ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષર એકજ નક્કી કરીને, તેમના ઉપાસકોને પામવાનું ધામ પણ તે એકજ છે એમ શ્રીહરિએજ નક્કી કરી આપ્યું છે. એવાં વચનો સત્સંગિજીવનમાં બહુ છે. આ

અર્થને વચનામૃત મધ્ય ૬૪ વડતાલ ૧૮ તથા ભક્તચિંતામણિ પ્રકરણ ૧૫૯ પુરેપુરી પુષ્ટિ આપે છે. વિશેષ પ્રમાણોનો ઉપન્યાસ પ્રથમ કર્યો છે.

વસ્તુસ્થિતિ તો આ કહી તેવીજ સુંદર છે છતાં તેનો પરિત્યાગ કરીને કેવળ ઉપર મુજબ એકદેશી આગ્રહમાંજ ઉતરે અને જો તેની સામે બીજો કોઇ એકદેશી અવળા આગ્રહમાં ઉતરે તો 'શ્રીકૃષ્ણનું અક્ષરધામ છે અને શ્રીહરિનું ગોલોક ધામ છે' એમ પણ અવળું સાબીત કરી શકાય તેમ છે. કેમકે તેવાં પણ પ્રમાણો ગ્રંથોમાં ઘણાં છે. વચનામૃત પ્ર. ૪૨ 'અને પરમાત્મા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ તેની સંઘાથે વ્રજની ગોપીઓએ કામબુદ્ધિએ કરીને પ્રીતિ કરી તોપણ સર્વે ભગવાનની માયાને તરી ગઇઓ ને પોતે ગુણાતીત થઇને **નિર્ગુણ એવું જે ભગવાનનું અક્ષરધામ તેને પામીઓ,** તેનું કારણ એ છે જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ પોતે સાક્ષાત્ પુરૂષોત્તમ ગુણાતીત દિવ્યમૂર્તિ હતા' લોયા ૧૮ "જેમ વ્રજના ગોપને આશ્ચર્યરૂપ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનાં ચરિત્ર દેખીને પ્રથમ તો દેવભાવ આવ્યો પછી ગર્ગાચાર્યનાં વચનને સંભારીને નારાયણનો ભાવ આવ્યો પછી એમ કહ્યું જે 'તમે તો નારાયણ છો માટે અમને તમારૂં ધામ દેખાડો' ત્યારે **અક્ષર ધામ દેખાડયું**" મધ્ય ૬૪ 'ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમ છે તે તો રાજાધિરાજ છે અને અખંડમૂર્તિ છે **અને પોતાનું અક્ષરધામરૂપી જે તખત તેને વિષે સદા વિરાજમાન છે'** વરતાલ ૧૮ 'માયાના તમથકી પર એવો જે ગોલોક તેને મધ્યે જે **અક્ષરધામ તેને વિષે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ રહ્યા છે'** સ. પ્ર. ૩ અ. ૪૧ શ્લો. ૩૬ **'ગોલોકની અંદર વર્તતા તેજોમય અક્ષરધામમાં** શોભાયમાન મંદિરમાં રહેલા રમણીય રત્નસિંહાસન **વિષે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્** રાધા લક્ષ્મી આદિક પોતાની શક્તિઓએ સેવાયકા **સદા વિરાજમાન** છે' સ. પ્ર. ૪ અ. ૪૬ **'પોતાના અક્ષર નામના ધામમાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ વિરાજે છે'** ઇત્યાદિ અનેક પ્રમાણો અક્ષરધામ શ્રીરાધાકૃષ્ણનું છે એમ કહે છે. શિક્ષાપત્રી શ્લો-૧૨૧ 'અમને ઇપ્સિત ધામ ગોલોક છે' વચનામૃત મધ્ય ૧૯ 'અમે ગોલોકમાં ગયા' સત્સંગિજીવન પ્ર. ૨ અ. ૪૪ શ્લો. ૭૯ 'તમો ગોલોકના અધિપતિ છો' પ્ર. ૪ અ. ૫૨ શ્લો ૨૫ 'દીક્ષિત એકાંતિક ભક્તો દેહને અંતે ગોલોક નામના પરમ ધામને પામે છે' પ્ર ૩ અ. ૧ શ્લો ૨ 'મહાભક્ત અભયરાજ શ્રીહરિના ગોલોક ધામને પામ્યા' ભક્તચિંતામણી પ્ર ૧૬૨ 'કરી કાજ મહારાજ મોટાં, ગયા પોતે ગોલોક' કીર્તનમાં—'આવ્યા ગૌલોકવાસી રે' ઇત્યાદિ બહુ પ્રમાણો ગોલોક ધામ શ્રીજીમહારાજનું છે એમ કહે છે. એક દેશી આવા અવળા વિવાદમાં ઉતરતાં આવું અવળું પણ સાબીત થઇ જાય, માટે બધી અપ્રમાણ અવળાઇને છોડીને સ. પ્ર. ૩ અ. ૪૧ માં તથા ભક્તચિંતામણિ પ્ર. ૧૫૯ માં તથા વાસુદેવમાહાત્મ્ય અ. ૧૭-૧૮ મા જે ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષરધામ એકજ શ્રીકૃષ્ણનું તેમજ શ્રીહરિનું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે એજ અંગીકાર કરવુ યોગ્ય છે.

આ પ્રસંગમાં આ એક બાબત પ્રથમ સમજવાની છે. ધામશબ્દ તેજ ગૃહ સ્થાન વિગેરેમાં પ્રવર્તે છે. પરમાત્માના નિવાસસ્થાનને કે મંદિરને ધામ શબ્દથી બહુધા કહે છે, આવા પ્રકૃતિપાર પરમ ધામને 'જેમાં કાળ માયા કર્મજન્ય રોધ નથી તે વૈકુંઠ કહેવાય એવી વ્યુત્પત્તિ કરીને વૈકુંઠ શબ્દથી કહે છે. જેના પ્રમાણો પ્રથમ આપ્યા છે. એજ પરમ સ્થાનને **'यत्र गावो भूरिशृङ्गा अयासः अत्राह तदुरुगायस्य वृष्णः परमं पदमवभाति भूरि'** આ શ્રુતિને અનુસારે નિરતિશય દીપ્તિએ યુક્ત હોવાથી ગોલોક કહેવાય એવો અર્થ કરીને ગોલોક શબ્દથી કહે છે. જેના પ્રમાણો પ્રથમ આપ્યાં છે. એજ પરમ ધામને 'જેનો ક્ષર—નાશ નહિ તે અક્ષર કહેવાય' એવી વ્યુત્પત્તિ કરીને અક્ષર શબ્દથી કહે છે. જેનાં પ્રમાણો પ્રથમ આપ્યાં છે

આ રીતે જોતાં ગોલોક વૈકુંઠ અક્ષર આદિક શબ્દો ધામના વિશેષણભૂત સમજાય છે. માટેજ 'ગોલોક ધામને પામે છે' આ રીતે સર્વત્ર ધામ શબ્દને વિશેષ્ય તરીકે લેવામાં આવે છે. કોઇ સ્થળે ઉપરના શબ્દો વિશેષ નામ તરીકે પણ લેવામા આવે છે. માટેજ 'ભગવાનનું ધામ જે ગોલોક તેને પામે છે' એવા પ્રયોગોની પણ સંગતિ થાય છે. વસ્તુતત્ત્વથી વિચારતાં ઉપરના શબ્દો ભગવાનના એકજ દિવ્ય સ્થાનના વાચક જે તે રીતે થાય છે. શબ્દો જુદા જુદા આવે છે એ ઉપરથી ધામો પણ અત્યંત જુદા જુદાં છે એમ સમજવુ નહિ એટલોજ મુદ્દો શાસ્ત્રીય કહેવાનો છે.

આ પ્રસગે વળી આ વાક્ય ઉપર ઘણાને ઘણી શંકા રહે છે તેનો પણ વિચાર કરી લેવો ઉપયોગિ છે. પચાળા ૧ માં "અને પશુના સુખથી મનુષ્યમાં અધિક સુખ છે ને તે કરતાં રાજાનું સુખ અધિક છે ને તેથી દેવતાનું સુખ અધિક છે ને તેથી ઇન્દ્રનુ અધિક છે ને તેથી બૃહસ્પતિનું ને તેથી બ્રહ્માનુ ને તેથી **વૈકુંઠનું ને તેથી ગોલોકનું સુખ તે અધિક છે અને તેથી ભગવાનના અક્ષરધામનું સુખ અતિ અધિક છે.** એવી રીતે ભગવાનના સુખને અતિશય જાણીને...અને તે ભગવાનના સુખ આગળ બ્રહ્માદિકનું સુખ તો" આવા વાક્યો છે. આમા કહેલી સુખની ન્યૂનાધિકતા ઉપરથી ગોલોક અક્ષરની અત્યત ભિન્નતા પ્રાકૃત અપ્રાકૃત આદિ અનાદિ જેટલી કેટલાક સમજે છે અને સમજાવે છે તે યોગ્ય નથી. આનો પૂર્વાપરનો તેમજ અન્ય સ્થળનો વિચાર કરતાં અહીં પરમાત્માના સુખની નિરવધિકાતિશયના કહેવાનો મુખ્ય મુદ્દો છે. એક પરમાત્માનું, બીજુ આત્મસ્વરૂપનું અને ત્રીજુ પરમાત્માના દિવ્ય લોકનું, એમ ત્રણ પ્રકારનુ સુખ કહેવાય છે. આમા ખરુ નિરુપાધિ સુખ પરમાત્માસમ્બન્ધી છે. બીજામા સુખ છે તે પણ પરમાત્માના સમ્બન્ધથી હોઇને સોપાધિક સ્વરૂપ છે. એમ ત્રિવિધ સુખ હોવાથી પરમાત્માના સુખની સાથે ધામાદિકનુ સુખ પણ કહે છે એમ ભગવાનનું સુખ મુખ્ય હોવાથી તેની નિરવધિકતા પ્રતિપાદન કરવા આ વચનામૃત છે. સાથે ધામસુખને પણ કહે છે. આ બાબત 'તેથી ભગવાનના ધામમા ભગવાનનુ સુખ અતિ અધિક છે' આ વાક્યથી બહુ વ્યક્ત થાય છે એટલે લોકનો આનંદ મુખ્ય નથી સુખ કહો કે આનદ કહો બન્ને એકજ છે. ભગવાનના આનંદની અનવધિકતા '**आनन्दमयोऽभ्यासात्**' આ સૂત્રમા વ્યાસે કહી છે. એમા આનદવલ્લીની શ્રુતિઓને પ્રમાણપણે લીધી છે. એ શ્રુતિઓમા '**सैषा आनन्दस्य मीमांसा भवति**' એમ આરંભ કરીને વચનામૃતની પેઠે મનુષ્યથકી દેવોનો, તેથી ઇન્દ્રનો, તેથી બૃહસ્પતિનો, તેથી બ્રહ્માનો આનદ અધિક છે એમ આગળ આગળ આનદની અધિકતા કહેતા છેવટે '**यतो वाचो निवर्तन्ते अप्राप्य मनसा सह**' એમ પરમાત્માના આનદની નિરવધિકતા કહી છે. આજ શ્રુત્યનુસારી ક્રમ આ વચનામૃતમા લેવાનો ખાસ અભિપ્રાય છે. આ અભિપ્રાય પણ '**અને તે ભગવાનના સુખ આગળ બ્રહ્માદિકનું સુખ તો** જેવુ બારે ગૃહસ્થને બારણે કોઇક રાક ઠીકરુ લઇને માગવા આવ્યો હોય તેના જેવુ છે' આ વચનથી વ્યક્ત થાય છે. તેથીજ પશુ મનુષ્ય રાજા દેવ દેવેન્દ્ર બૃહસ્પતિ બ્રહ્મા સુધી મળતું સુખ લીધુ છે અર્થ જોતા પ્રથમ ચેતન વ્યક્તિઓનુ સુખ લીધુ હોવાથી બ્રહ્મા પછી તરતજ પરમાત્માનુંજ સુખ લેવુ જોઇએ. અહીં છેવટે લોકસુખની વાત લીધી છે તે મળતી નહિ આવવાથી શ્રુતિપ્રોક્ત ક્રમનો ભંગ થાય છે શ્રુતિપ્રોક્ત શૈલીથી વચનામૃતોક્ત શૈલીમાં ભિન્નતા આવતી જાણીને હરિવાક્યસુધાસિંધુમા 'ને તેથી વૈકુંઠ લોકનું ને તેથી ગોલોકનું સુખ તે અધિક છે અને તેથી ભગવાનના અક્ષ ધામનુ સુખ અતિ અધિક છે' આ આખુ વાક્યજ નથી તેમ બ્રહ્માદિકના સુખથી ભગવાનનુ સુખ

અત્યધિક છે' એમજ ટુંકું લીધું છે. એમ વચનામૃતથકી સુધાસિંધુમાં ફેરફાર કરવાનું કારણ તો ઉપર કહ્યું એજ સમઝાય છે. સુધાસિંધુની ટીકામાં **'સૈષા આનન્દસ્ય મીમાંસા ભવતિ'** આ 'શ્રુતિવાક્ય પ્રમાણ માટે લીધું છે. એ ઉપરથી શ્રુત્યર્થ સાથે મેળવવાનો યોગ્ય આશય સુધાસિંધુનો સ્પષ્ટ થાય છે. વચનામૃતો ચાર સદ્‌ગુરુઓએ સંગ્રહેલાં છે તેની ઉપર સંસ્કૃતમાં શતાનંદમુનિએ શ્રીજી આજ્ઞાથી હરિવાક્યસુધાસિંધુ નામનો ગ્રંથ કર્યો છે. આ ગ્રંથ શ્રીજીએ પ્રમાણ કરેલો છે અને એની નોંધ પણ સત્સંગિજીવનમાં લીધી છે. એટલે આનો ત્યાગ થાય નહિ તેમ ગૌણ કહેવાય નહિ. શ્રુત્યર્થ સાથે સુધાસિંધુનું અનુસંધાન લેતાં વચનામૃતપ્રોક્ત બાબતમાં સંશયોત્પત્તિને અવકાશ મળે છે. એટલે એની ઉપર બહુ જોર મરાય નહિ. માટે 'બ્રહ્માના સુખની અપેક્ષાએ ભગવાનનું સુખ અતિ અધિક છે' એમ લેવું તે વધારે યોગ્ય જણાય છે.

વસ્તુવિચાર કરતાં ઉપર મુજબ વચનામૃત વાક્ય વિષે યોગ્ય સંશય આવતાં તેની અહીં અનપેક્ષતા જણાય છે તથાપિ શ્રીજીના વચન તરીકે આવેલ હોવાથી તેનું સમાધાન કે સંગતિ સારી અવશ્ય થવી જોઇએ. આગળ ગોલોક અક્ષર લીધેલું હોવાથી અહીં વૈકુંઠ શબ્દથી રમાવૈકુંઠપર્યાય કાર્યવૈકુંઠ કે જેની સ્થિતિ પરમાત્માના સાક્ષાત્ અવતારભૂત શ્રીવિષ્ણુ ભગવાનના સ્થાન તરીકે અંડની અંદર આપ્રલય છે તે લેવું પડે. બ્રહ્માના સુખની અપેક્ષાએ રમાવૈકુંઠના સુખની અધિકતા સર્વથા સંભવિત અસંશયિત છે. ગોલોક કે જેને ગુણાતીત અપ્રાકૃત અનાદિ અવિનાશિ અપુનરાવૃત્તિ સ્થાન તરીકે કહે છે તેના સુખની અધિકતા વૈકુંઠના સુખની અપેક્ષાએ કહી છે તે પણ સંભવિત સમુચિત છે. હવે ગોલોક સુખની અપેક્ષાએ અક્ષરધામના સુખની અત્યધિકતા કહી છે તેનો એક વિચાર કરવાનો રહ્યો. તેને માટે પ્રથમ તો ગોલોકનું અને અક્ષરનું સ્વરૂપ સમઝવું પડે. વાસુદેવમાહાત્મ્ય સત્સંગિજીવન ભક્તચિંતામણીમાં કરેલું વર્ણન જોતાં તેમજ વચનામૃત વડતાલ ૧૮ તથા ઉપોદ્‌ઘાત જોતાં ગોલોકની અંદર, તેની સાથે સંબન્ધ ધરાવતું અક્ષરધામ છે એમ નિશ્ચિત થાય છે. આ જોતાં ગોલોક એ આખો લોક અને અક્ષર એ એની અંદર વતતું એક ઉત્તમ ભવન ભગવાનને ધામ રહેવાનું લેવુંજ પડે. એમ લેતાં ગોલોકની અપેક્ષાએ અક્ષરધામના સુખની અત્યધિકતા કહી શકાય. 'જેમ આ મશાલ બળે છે તે મશાલને સમીપે જેવો પ્રકાશ છે તેવો થોડેક છેટે નથી અને તેથી ઘણે છેટે તો મુળગો નથી, તેમ બીજે ઠેકાણે તો કિંચિત્ સુખ છે અને સંપૂર્ણ સુખ તો ભગવાનના સમીપમાં રહ્યું છે' આ જે દૃષ્ટાંત આપીને ભગવત્સન્નિધિના સુખની સંપૂર્ણતા કહી છે તે પણ બહુ ઘટતી આવે છે. ધામમાં સુખની ન્યૂનાધિકતા તો સુખનિધિ ભગવાનની ઇચ્છા ઉપર આધાર રાખે છે અને તે સુખ પણ મુખ્ય નથી. સુખની સહજ ન્યૂનાધિકતા કહી એ ઉપરથી ગોલોક અક્ષર તદ્દન જુદીજ બીજીજ વ્યક્તિઓ નીચે ઉંચે છે એમ કહી શકાય નહિ. જે રીતે શાસ્ત્રમાં બન્નેને વર્ણવ્યાં છે તેમ લઇને બન્નેના સુખની સંગતિ કરવી જોઇએ વળી જ્યાં ગોલોક મધ્યે અક્ષર ધામ વર્ણવ્યું છે ત્યાં બન્નેના ધામી ભગવાન તથા મુક્તો જુદા નહિ પણ એકજ વર્ણવ્યા છે. આ ઉપયોગી બાબત પણ સાથે લક્ષમાં લેવાની છે. વળી મ. પ્ર ૩ અ. ૪૧ માં ધામનું આખુય વર્ણન છે ત્યાં ગોલોકના મધ્યને વિષે અક્ષર ધામ કહીને તેને લગતું બધુય વિવેચન ઉપયોગી કર્યું છે તેમાં ગોલોકના સુખથી અક્ષરનું સુખ અતિઅધિક છે એમ કહેવામાં આવ્યું નથી. આ બાબત પણ સાથે લક્ષમાં લેવાની છે. વળી ધામનું સુખ નહિ કહેતાં, સુખનિધિ ભગવાન થકીજ મુક્તોને સુખની ઇચ્છા છે એમ કહીને, મુક્તોને મળતું સુખ સર્વને સમાન છે પણ ન્યૂનાધિક નથી એમ પણ કહ્યું છે. આ બાબત પણ લક્ષમાં લેવાની છે. જોતાં

વિશેષણો અક્ષરને આપ્યા છે એવાજ ગોલોકને આપ્યા છે એ પણ સાથે લક્ષમાં લેવાનું છે. બીજા વચનામૃતોને તેમજ બીજા ગ્રંથોને પણ અનુસરવું પડે 'શ્રીજી મહારાજ ગોલોકમાં ગયા અને ત્યાં બહુ આનંદ પામ્યા' એવી વાત ગ્રંથ ૧૯મા લખી છે. 'શ્રીજી મહારાજ અંતર્ધાન થતાં ગોલોકમાં ગયા અને એજ ધામ એમના આશ્રિતોને અંતે પામવાનું છે એમ ભક્તચિંતામણી કહે છે. આ બધું પણ ઘટાવવું પડે ખુંચીને કે ઝડીને કે ટુંકીને કે ગમાડીને ઘટે ત્યાં નહિ. ભિન્નભિન્ન અર્થના આભાસવાળા ઉપનિષદ્ વચનોને વ્યાસે જેમ સૂત્રમાં ન્યાયયુક્તિથી ઘટાવીને એકાર્થવાળા કર્યા છે તેમ કરવું જોઇએ. નહિ કે એકનો ત્યાગ કરીને કે એકને ગૌણ પાડીને કે એકને ઉતારી પાડીને જેમ તેમ વ્યવસ્થા કરી લેવી. ઉપર મુજબ શાસ્ત્ર રીતે ગોલોકથકી અક્ષરધામના સુખની અધિકતા સંગત થાય છે સુખની ન્યૂનાધિકતાથી બન્ને વિમુખો ગોલોક અક્ષરને તદ્દન જુદા પાડવાની કુટિલતા કરતા હોય તો તે ભલે કરે પણ તેથી તેમને લેશ પણ ઇષ્ટ લાભ થવાનો નથી. કેમકે જે ગોલોકની અંદર અક્ષર કહેવામાં આવ્યું છે તેના નિવાસી અધિપતિ તો શ્રીરાધિકાકૃષ્ણને નિશ્ચય કરીને એજ શ્રીજી મહારાજ છે એમ પણ નક્કી કરવામાં આવ્યું છે. આ બાબત બીજે બાહ્ય સ્થળે નહિ પણ વચનામૃતમાંજ વરતાલ ૧૮ માં તથા તેના સારભૂત ઉપોદ્ઘાતમાંજ ઉદ્ધરીને કહી છે. એટલે ગોલોક કરતાં અક્ષરનું સુખ અતિઅધિક છે એમ સ્વીકારવાથી શ્રીજીના શાસ્ત્રીય સિદ્ધાંતને લેશથી પણ અનિષ્ટ નથી અનિષ્ટ તો વિમુખોને છે, કેમકે તેમને જે શ્રીકૃષ્ણને તથા તેમની પત્નીભૂત રાધાલક્ષ્મીને તથા તેમના કિંકરભૂત નંદ સુનંદ વિશ્વક્સેન આદિક મુક્તોને કાઢી નાખીને તેમને સ્થાને બીજાને ગોઠવવાનું ઇષ્ટ છે તે લેશથી પણ બની શકતું નથી. માટે ઉપર જે શાસ્ત્રાનુસારી સંગતિ કરી તેજ સ્વીકારવી સમુચિત છે 'ગોલોક કરતાં અક્ષરનું સુખ અતિ અધિક છે' આ વાક્યના અનેક અર્થાન્તરો આવા કરેલા જોવામાં આવવાથી અને તેને અવલંબીને ઘણાઓ જ્યાં ત્યાં અવળી લવરી અનવધિ આવર્ત કર્યા જ કરતા હોવાથી ઉપરનો ઉપયોગી વિચાર પ્રસંગાત્ કરી લેવાની જરૂર જણાયાથી કર્યો છે.

વળી આ પ્રસંગે આ પણ એક શંકાસ્થળનું સમાધાન કરવાનું છે. સ. પ્ર. ૨ અ. ૧૮ શ્લો. ૨૮ મા સમાધિ વિષે શ્રીહરિના ભુજના સુંદરજીને મહાતેજ વિષે દર્શન થવાની વાત છે શ્લો. ૩૦ મા ગોલોકમાં રહેલા બ્રહ્મતેજમાં રાસમંડળ વિષે વળી રાધિકાના કૃષ્ણરૂપે દર્શન થવાની વાત છે, આવા શબ્દભેદથી ગોલોકાન્તર્વર્તિ અક્ષરધામથકી બીજા તદ્દન જુદા અક્ષરધામની સિદ્ધિ થાય છે એમ કોઇ અજ્ઞ માનતું છે. પરંતુ આ ઉપરથી જુદું નિરાળું અક્ષરધામ સાબીત થતું નથી. ગોલોકમાં જે બ્રહ્મતેજ કહ્યું એનું એજ મહાતેજ કહ્યું છે પણ બીજું જુદું નહિ ટીકામાં બ્રહ્મતેજ શબ્દનો અર્થ '**પૂર્વેક્ષિતब्रह्मधाम्नि**' એવો કર્યો છે. આ ઉપરથી બ્રહ્મતેજ શબ્દનો 'બ્રહ્મધામ' એવો અર્થ નક્કી થયો. આ બ્રહ્મધામ કયું ? તો જે ૨૮ શ્લોકમાં મહાતેજ કહ્યું એજ જાણવું પણ જુદું બીજું નહિ એમ જણાવવાજ '**પૂર્વેક્ષિત** (પહેલા જોએલું) એમ કહેવામાં આવ્યું છે. એટલે ટીકાકારેજ પ્રથમ કહેલું મહાતેજ અને પછી કહેલું ગોલોકમાં રહેલું બ્રહ્મતેજ તે બન્નેની એકાર્થતારૂપ સંગતિ કરે છે. એમ કરીને આપાતતઃ જણાતી બન્નેના ભિન્નપણાની શંકાને સ્વયં નિવારે છે. વળી જો એવો ભેદ હોત તો જે સુંદરજીને તેના દર્શન થયા છે તેજ પોતે સમાધિમાંથી બહાર આવીને શ્રીજીનીજ સ્તુતિ કરતા તેમને '**गोलोकेश**' એમજ કહે છે, મહાતેજ કે બ્રહ્મતેજમાં રહેલા એમ પણ કહેતા નથી. જો તેને જુદું જુદું જણાયું હોય તો સ્તુતિમાં જરૂર તેમ કહેત જ. તો જેમ સ. પ્ર. ૩ અ. ૪૧ કે જે આખાય ધામના વર્ણનપર છે તેમાં

શ્લો. ૨૯ માં 'तन्मध्येऽस्ति महत्तेजः' એમ ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષરધામને મહાતેજ શબ્દથી કહ્યું છે તેમ અહીં પણ મહાતેજ શબ્દથી ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષરધામજ લઈ શકાય. પણ બીજું જુદું નિરાળું લઈ શકાય નહિ. આમ થવાથી પરસ્પર વિરોધ ન આવતાં સારી સંગતિ પણ થાય છે.

વળી આજ અધ્યાયમાં એજ ભુજનગરના ભક્તોને શ્લો. ૫૦ માં ગોલોકાદિ દિવ્ય ધામો વિષે દિવ્યમૂર્તિ શ્રીહરિનાં દર્શન થયાની વાત લખી છે. અહીં તો મહાતેજને કે અક્ષરને નહિ લેતાં ગોલોકનેજ શ્રીહરિના મુખ્ય દિવ્ય ધામ તરીકે લીધું છે. આ જોતાં ગોલોકથી અક્ષરનેજ જુદું કહેતા નથી તો ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષરધામથકી બીજા જુદા નિરાળા અક્ષરધામને કહેવાની વાતજ ક્યાંથી હોય ? વળી આજ અધ્યાયમાં શ્લો. ૧૩ માં પ્રયાગજીત વિપ્રને પ્રથમ બ્રહ્મપ્રકાશ વિષે વર્ણિવેષ શ્રીહરિનાં દર્શન થયાની વાત છે. શ્લો. ૧૪માં પછીથી ગોલોકધામમાં શ્રીકૃષ્ણરૂપે દર્શન થયાની વાત છે. ટીકામાં બ્રહ્મપ્રકાશ શબ્દનો 'અક્ષર બ્રહ્મ તેજઃપુંજ' એવો અર્થ કર્યો છે. ગોલોક શબ્દનો 'ગોલોક મધ્યસ્થ મહાતેજોમય અક્ષરબ્રહ્મ પદ' એવો અર્થ કર્યો છે. એમ ટીકાકારે બન્નેની એકાર્થરૂપ સંગતિ કરી છે. એજ પ્રયાગજીત સમાધિથી બહાર આવતાં 'नमो दिव्यगोलोकधाम्नि प्रकाशे' (શ્લો. ૧૬) એમ સ્તુતિ કરે છે. જો સમાધિમાં બે ધામ ધામી જુદા જુદા જોયા હોય તો સ્તુતિમાં તે જણાવેજ, સ્તુતિમાં તો એકજ ધામ ધામીને કહે છે. ટીકામાં મૂળના શબ્દનો 'દિવ્ય ગોલોકમાં વર્તતા પ્રકાશમય અક્ષર બ્રહ્મધામ' એવો અર્થ કર્યો છે. એમ કરીને એકાર્થતારૂપ સંગતિ કરી છે. આ બધું પ્રકરણ પુરેપુરૂં જોતાં દિવ્ય ગોલોકાંતર્વર્તિ પ્રકાશમય અક્ષરધામથકી બીજા જુદા નિરાળા અક્ષરધામની સિદ્ધિ થાય એવું કશુંજ નથી. આજ રીતે બીજે સ્થળે તેવા શબ્દો આવે છે તેની પણ આવીજ સંગતિ કરેલી છે. ગોલોક શબ્દનોજ 'મહાતેજોમય' એવો અવયવાર્થ હોવાથી તેને પણ મહાતેજ શબ્દથી કહી શકાય છે. આ બાબત સ. પ્ર. ૩ અ. ૪૧ શ્લો. ૨૨ થી ૨૫ સુધીમાં ગોલોક માટે અદ્ભુત રૂપમાંથી સાબીત કરી છે.

આ પ્રસગે આપણે એક એકદેશીઓના શંકાસ્પદ વાક્યોનો વિચાર કરવાનો છે વચનામૃત અંત્ય ૨૧ માં 'આ સત્સંગ છે તે તો અલૌકિક છે અને જેવા શ્વેતદ્વીપ વૈકુંઠ ગોલોક તેને વિષે ભગવાનના પાર્ષદ છે તે જેવાજ આ સર્વે સત્સગી છે અને અમે તો જેવા સર્વથી પર જે દિવ્ય અક્ષર ધામ તેને વિષે ભગવાનના પાર્ષદ છે તે જેવા જો 'આ સત્સંગીને ન જાણતા હોઈએ તો અમને ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્તના સમ છે' આવાં વાક્યો છે. અહીં શ્રીજીનો મુખ્ય ઉદ્દેશ તો સત્સંગનો મહિમા કહેવા પૂર્વક સત્સંગિઓનો મહામહિમા કહેતાં, તેમને પ્રથમ શ્વેતદ્વીપ વૈકુંઠ ગોલોકના પાર્ષદની ઉપમા આપીને પછીથી તેને ભક્ત ભગવાનના સમ ખાઈને દૃઢ કરવાનો છે. પણ ધામનો ભેદ સમજાવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ નથી. જે સત્સંગીઓ છે તે એકજ ભક્તમંડળી છે તેમને એક સાથે પ્રથમ ત્રણ ધામના પાર્ષદની ઉપમા આપીને 'અને અમે તો જેવા સર્વથી પર જે દિવ્ય અક્ષરધામ તેને વિષે ભગવાનના પાર્ષદ છે તે જેવા' આ વાક્યથી અક્ષરધામના પાર્ષદની ઉપમા આપેલી લઈએ તો ચાર ઉપમાઓ થાય પરંતુ આ ઉપરથી ગોલોકથકી અત્યંત જુદું બીજું નિરાળું અક્ષર ધામ સાબીત થતું નથી. અહીં તો ફક્ત પર-દિવ્ય અક્ષર ધામ કહ્યું પણ તે કયું ? એનું કશું વિવેચન નથી. વિવેચન તો ઉપોદ્ઘાતમાં તથા વરતાલ ૧૮ તથા સત્સંગિજીવન પ્ર. ૨ અ. ૪૧ તથા ભક્તચિંતામણિ પ્ર. ૧૫૯ તથા વાસુદેવમાહાત્મ્યમાં છે. આમાં અક્ષર ધામને ગોલોકાંતર્વર્તિપણે નક્કી કર્યું છે. આનું અનુસંધાન લેતા અહીં ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષર ધામજ લઈ શકાય પણ તેનાથી બીજું જુદું લઈ શકાય નહિ જો જુદું લેવા જઈએ તો બીજા વચનોનો વિરોધ આવે અને જુદું લેવામાં કોઈ પ્રબળ પ્રમાણ નથી. હવે અહીં

મુખ્ય બાબત સત્સંગીઓને જે પાર્ષદોની ઉપમા આપી છે તેનો વિચાર કરવાનો છે. જ્યાં આખુ ધામનું વર્ણન કર્યું છે ત્યાં ગોલોક અક્ષરના પાર્ષદો જુદા જુદા નહિ પણ એકજ અક્ષરધામાધિપતિ શ્રીકૃષ્ણના રાધા લક્ષ્મી નંદ સુનંદ ગરૂડ વિશ્વક્સેન ગોપ ગોપીઓ વિગેરેને નામ સાથે જણાવ્યા છે. અક્ષરમાં પણ આથી બીજા કોઇ પાર્ષદોનું નિરૂપણ નથી. એટલે આજ નિત્ય પર્ષદોની ઉપમા આપી છે એમજ માનવું પડે. જો કે અહીં નામ આપીને ઉપમા આપી નથી પણ બીજે બહુ સ્થળે તો ઉપરનાં નામ આપીને ઉપમા આપેલી સ્પષ્ટ મળી આવે છે માટે એમજ નક્કી થાય છે. આ જોતાં ગોલોક અક્ષરને જુદા માનવાથી પણ જે ધામોને જુદા પાડીને તેના પાર્ષદોને પણ જુદા પાડીને તેની ઉપમા મનસ્વી જોઇએ છીએ તે મળી શકતી નથી. વળી બધા ધામોના પાર્ષદોને બીજા કોઇના નહિ પણ ભગવાનનાજ પાર્ષદો તરીકે અવિભાગથી કહે છે આપણુ એક બાબત બહુ વિચારવાની છે આ વિવેચન તો બીજા સ્થળોનું અનુસંધાન લઇને કર્યું. પણ તેમ બહુ છેટે નહિ જતાં આજ વચનામૃતના પાછળના ભાગનુ અનુસંધાન લઇએ તો ઉપરનો અર્થ બહુજ સ્પષ્ટ સારી રીતે બંધબેસતો આવે છે. 'એવા જે દૃઢ સત્સંગી વૈષ્ણવ છે તેજ અમારે તો સગા વહાલા છે ને તેજ અમારી નાત છે ને આ દેહે કરીને પણ એવા વૈષ્ણવ ભેળુંજ રહેવું છે ને **શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના ધામમાં પણ એવા વૈષ્ણવ ભેળુંજ રહેવું** છે એમ અમારો નિશ્ચય છે અને તમારે પણ એમજ નિશ્ચય રાખવો જોઇએ' આ તો વાક્યો છે. આમાં દૃઢ વૈષ્ણવ સત્સંગિઓને સગા વહાલા નાત જાત માનવાની સાથે આ લોકમાં તેમની ભેગું રહેવાનુ પ્રથમ કહીને પછીથી પરલોક શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના ધામમાં પણ એવા વૈષ્ણવો ભેળું રહેવાનું કહે છે. આમાં જે વૈષ્ણવ શબ્દ છે તે વિષ્ણુના ભક્તનો વાચક છે. એનેજ સત્સંગી સંજ્ઞાથી કહે છે, આ વૈષ્ણવોને શ્રીકૃષ્ણના ધામનો સંબન્ધ કહેવામાં આવે છે. તો વિષ્ણુ શબ્દથી શ્રીકૃષ્ણને કહેવા પડે અને એમનાજ આશ્રિતોને વૈષ્ણવ શબ્દથી કહેવા પડે. એમ કહીએ તોજ શ્રીકૃષ્ણના ધામમાં વૈષ્ણવો ભેગે રહેવાની વાત બંધ બેસતી થાય જો વૈષ્ણવ શબ્દથી વિષ્ણુભક્ત જુદા લઇએ અને શ્રીકૃષ્ણના ભક્ત જુદા લઇએ અને સત્સંગી શબ્દથી શ્રીજીના જુદા ભક્તો લઇએ અને તેમનાં ધામ જુદાં જુદા લઇએ તો ઉપરની વાત બંધબેસતી બીલકુલ થાય નહિ. શ્રીકૃષ્ણનું ધામ ગોલોક જુદુ છે અને શ્રીજીનું અક્ષરધામ જુદુ છે એમ તો કહી શકાય તેમ નથી, કેમકે શ્રીજી તો શ્રીકૃષ્ણના ધામમાં અને વળી વૈષ્ણવો ભેળુ રહેવાનોજ પોતાનો નિશ્ચય કહીને આશ્રિતોને પણ એમાંજ રહેવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરી રાખવાનું કહે છે. શ્રીજીએ અહીં ફક્ત શ્રીકૃષ્ણનું ધામ અને તેમના વૈષ્ણવો કહ્યા પણ એ ધામ કયુ ? અને વૈષ્ણવો કયા ? તે તો શ્રીજીએ બીજે સ્થળે સ્પષ્ટ કર્યું છે. ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષર ધામ અને રાધા લક્ષ્મી નંદ સુનંદાદિ વૈષ્ણવ મુક્ત પાર્ષદો સીવાય બીજુ જુદુ કાંઇ મળી આવતું નથી. માટે અહીં શ્રીકૃષ્ણના અક્ષરધામથકી બીજા જુદા ધામની સિદ્ધિ કોઇપણ રીતે થાય એવું એક પણ પદ નથી. એક પદથી અર્થ નક્કી થતો નથી પણ પૂર્વાપરનો પુરેપુરો સંબન્ધ જોઇને વાક્યાર્થ નક્કી થાય છે.

વળી આવીજ વાત અંત્ય ૨ માં છે. "શા માટે જેવી શ્વેતદ્વીપમા સભા છે ને જેવી ગોલોક વૈકુંઠ લોકને વિષે સભા છે ને જેવી બદરીકાશ્રમ વિષે સભા છે તેથી પણ હુ આ સત્સંગીની સભાને અધિક જાણુ છું અને સર્વ હરિભક્તોને અતિશય પ્રકાશે યુક્ત દેખુ છું. એમાં જો લગાર પણ મિથ્યા કહેતા હોઇએ તો આ સંત સભાના સમ છે" આવા વાક્યો છે. આમાં 'અને સર્વે સાધનના ફળરૂપ તો આ સત્સંગ છે, તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને ઉદ્ધવ પ્રત્યે

એકાદશ સ્કંધમાં કહ્યું છે જે 'અષ્ટાંગ યોગ તથા સાંખ્યવિચાર તથા શાસ્ત્રપાઠ તથા તપ ત્યાગ યોગ યજ્ઞ અને વ્રતાદિકે કરીને હું તેવો વશ થતો નથી જેવો સત્સંગે કરીને વશ થાઉં છું' ઇત્યાદિ વાકયથી શ્રીકૃષ્ણે જે સત્સંગનો મહિમા કહ્યો છે તેનો અનુવાદ કરીને સત્સંગિઓનો મહિમા શ્રીજી કહે છે. શ્રીકૃષ્ણોક્ત સત્સંગમહિમાના અનુવાદથી તેમાં સર્વને પ્રવર્તાવવા એજ વાતનો મુખ્ય મુદ્દો છે. માટેજ બ્રહ્માદિકને દુર્લભ એવા સત્સંગમાં આવીને પરમેશ્વર વિના બીજા પદાર્થમાં પ્રીતિ રાખનારાને આગળ પાછળ મંદ બુદ્ધિવાળો કહે છે. મહિમા ગમે તેટલો કહ્યો હોય પણ વસ્તુ સ્થિતિ તેમાં વિચારવાની પહેલી હોય છે. ઘણે સ્થળે ભગવાન્ કરતા પણ ભક્તનો મહિમા ભગવાનેજ અધિક કહ્યો હોય છે તેથી વસ્તુવિચાર કરતા ભગવાન કરતાં ભકતોને અધિક માની શકાયજ નહિ. અહીં સત્સંગીની સભાને અધિક કહી એ ઉપરથી તેમને પામવાનું ધામ ગોલોકથકી જુદુ બીજુ છે એવો અર્થ નીકળી શકતો નથી. એવો અર્થ થાય એવુ એક પણ પદ નથી. અંસ ૨૧ માં તો અક્ષર ધામ શબ્દ છે અહીં તો તે પણ નથી. એટલે શંકાને સ્થાનજ નથી. 'સત્સંગીઓને પામવાનું ધામ તો રાધાકૃષ્ણનું ગોલોક છે' એમ સ. પ્ર. ૩ અ. ૨૨ આખામાં સત્સંગિ શબ્દની નિરૂક્તિ કરવા પૂર્વક શ્લો. ૫૦ માં કહ્યુ છે તથા ભક્તચિંતામણી પ્ર ૧૫૯ માં કહ્યુ છે. વળી જ્યાં શ્રીકૃષ્ણના વચનના અનુવાદથી સત્સંગનો મહિમા કહે છે ત્યાં તેમના ધામનોજ પ્રસંગ હોઇ શકે પણ તેમના ધામથકી બીજા જુદા ઉંચા ધામનો પ્રસગ હોઇ શકેજ નહિ. બીજા વચનામૃતોનું અનુસંધાન પણ લેવું જોઇએ. ત્યા તો શ્રીકૃષ્ણનું ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષર ધામ હોવાનુ નક્કી કરીને તદવતારભૂત શ્રીજીનું પણ એજ ધામ છે અને એમના આશ્રિતોને અને એજ પામવાનુ છે એમ પણ નકકી કર્યું છે, એટલે આથી બીજા જુદા નિરાળા અક્ષર ધામની કલ્પના ખપુષ્પ જેવી તદ્દન ખોટી અસિદ્ધ છે. આજ રીતે જ્યાં એવા શંકાસ્થળો હોય ત્યાં આવી સગતિ શાસ્ત્રીય સમુચિત સમજી લેવી

ઉપર પ્રમાણે અવર્જનીય પ્રમાણ **શ્રુતિસ્મૃતિના** અને અવર્જનીય રામાનુજાદિ ગુરૂપરંપરાપ્રાપ્ત **ઉપદેશના** અનુસધાનથી સંપ્રદાયના શાસ્ત્રોમા ગોલોકાન્તર્વર્તિ અક્ષરધામનેજ પરંબ્રહ્મ પરમાત્માના મુખ્ય નિત્ય નિવાસસ્થાન તરીકે અને મુક્તપ્રાપ્ય સ્થાન તરીકે નક્કી કરવામાં આવ્યુ છે. અને વધારામા આજ પરાત્પર ધામ સ્વામિનારાયણનું હોઇને તેમના આશ્રિતોને પામવાનુ પણ એજ ધામ છે, એમ પણ નકકી કરવામા આવ્યુ છે. આવા શાસ્ત્રસિદ્ધ સંપ્રદાયમાન્ય ગોલોકાતર્વર્તિ અક્ષરધામને પડતું મુકીને, તે થકી તદ્દન જુદુ બીજુ નવુ એક બુઢીયુ અક્ષરધામ બોચાસણીયાએ કલ્પી કાઢયુ છે અને વધારામાં એજ ધામ શ્રીજીનું હોઇને એમના આશ્રિતોને એજ પામવાનુ છે એમ પણ ખોટુ કલ્પી કાઢયું છે. એમ કલ્પીને સંપ્રદાયના આખાય શાસ્ત્રાર્થને ઉથલાવી પાડવાની મહાનાસ્તિકતા વાપરી છે. એટલુંજ નહિ પણ શ્રીજીએ સંપ્રદાયના શાસ્ત્રોમા પ્રકૃતિપર માયાતીત અપ્રાકૃત અપુનરાવૃત્તિ અનાદિ અવિનાશિ પરાત્પર સર્વોત્તમપણે વર્ણવેલા ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષર ધામને ખોટી રીતે તદન નીચે ઉતારી પાડવાની પણ વધારામા અતિ નાસ્તિકતા વાપરી છે. જાણે સંપ્રદાયના સર્વ અભિમત અર્થોને છિન્નભિન્ન કરવા કે નવો જુદો વાડો વાળવા કે જુદુ તડ પાડવા રાગ દ્વેષથી સંપ્રદાયને બહારવટે ચડાવા નીકળ્યા હોય એવુંજ બધું વિરૂદ્ધ વર્ણન અને વર્તન નજરે જોવામા આવે છે. આ બધી બુઢીયા પુરૂષોત્તમ ગુણાતીત શ્રી ગુ. સ્વામીના ખોટા નામથી જાગા પ્રાગા વિગેરેએ પોતાના મહિમા માટે ગોઠવી કાઢેલી વિરૂદ્ધ વાતો ઉપરથી કરી જણાય છે

૭ પ્રકરણની ચોપડીના પ્ર. ૫ વાત ૩૦૭ "નારદજી અક્ષર ધામમા ગયા હતા તથા શ્વેતદ્વીપના મુક્ત પણ અક્ષર ધામમા જાય છે તે અક્ષર તો આપણા ગ્રંથમા ગોલોકને મધ્યે જે અક્ષર લખ્યુ છે તે છે ને એ સર્વેને ઉપાસના પણ એ ધામના ભગવાનની છે પણ આ મૂર્તિમાન્ અક્ષરની તથા મહારાજની ઉપાસના કોઇને નથી ને તેની કોઇને ખબર પણ નથી ને પુરુષોત્તમની ઉપાસના તો અક્ષર ધામના મુક્તને છે તથા આ પૃથ્વી ઉપર આપણે છે વચ્ચે રહ્યા તેને કોઈને નથી આ ફેરે નારદજી વિગેરે સર્વેનું પાર પડ્યુ છે"

આ વિમુખ વાતનો શાસ્ત્ર રીતે પૂર્ણ વિચાર કરીએ તો પ્રત્યેક પદો જુદા બુડીયા અક્ષર ધામની કુકલ્પના માટે જૂઠાં ગોઠવેલા જણાય છે 'નારદજી અક્ષરધામમા ગયા હતા તથા શ્વેતદ્વીપના મુક્ત પણ અક્ષર ધામમા જાય છે તે અક્ષર તો આપણા ગ્રંથમા ગોલોકમધ્યે જે અક્ષર લખ્યુ છે તે છે ને એ સર્વેને ઉપાસના પણ એ ધામના ભગવાનની છે" આ બાબત વાસુદેવમાહાત્મ્ય કે જેને શ્રીજીએ સ્વાભીષ્ટ આઠ સચ્છાસ્ત્રોમા ગણીને સ્વસંપ્રદાયના મૂળ તરીકે સત્સંગિજીવનમા સંભાવના કરી છે અને વચનામૃતમા 'એના જેવો કોઇ ગ્રંથજ નથી' એમ અતિ પ્રશંસા કરી છે અને વળી શિક્ષાપત્રીના શ્લો. ૧૨૧ ની ટીકામા જેનાથકી ઇપ્સિત ગોલોક ધામનું સ્વરૂપ સમજવાનું પણ કહ્યું છે એવા શ્રીજીમાન્ય એ ગ્રંથમા વર્ણવેલી છે. આના અનુસંધાનથીજ સંપ્રદાયના સઘળા ગ્રંથોમા ગોલોકના મધ્યને વિષે અક્ષર ધામનુ પ્રતિપાદન કરવામા આવ્યુ છે આ વસ્તુજ શ્રીજીમાન્ય હોઈને સંપ્રદાયના ગ્રંથોમા પ્રતિપાદન કરેલુ છે એમ સ્વયં સમજીને પણ બુડખાતુ તેને નાસ્તિકભાવવશાત્ નહિ ગણીને, આથી જુદુ બીજુ બુડીયુ અક્ષરધામ ઠરાવવા "પણ આ મૂર્તિમાન્ અક્ષરની તથા મહારાજની ઉપાસના કોઇને નથી ને તેની ખબર પણ નથી ને પુરુષોત્તમની ઉપાસના તો અક્ષર ધામના મુક્તને છે તથા આ પૃથ્વી ઉપર આપણે છે વચ્ચે રહ્યા તેને કોઇને નથી આ ફેરે નારદજી વિગેરેનુ પાર પડ્યુ છે' આવા બુડીયા પદો ગોઠવી કહેલા છે આ રીતે બુડીયા બનવાજ જુદુ ધામ, જુદા તેના અધિપતિ અને જુદા તેના ઉપાસક વિગેરે બધુય જુદુજ ગોઠવ્યુ છે આવુ સર્વાંશે જુદુ નિરાળુ ધામ અપ્રમાણ ગોઠવવાનુ ખરુ કારણ તો એવુ સમજાય છે કે શ્રીજીએ સંપ્રદાયના ગ્રંથોમા શાસ્ત્રાધારે પ્રતિપાદન કરેલા ગોલોક મધ્યેના અક્ષર ધામમા તો તેના નિવાસી અધિપતિતરીકે પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણનું પ્રાધાન્ય તથા તેમની રાધા લક્ષ્મી નિત્ય પત્નીઓનુ સખીઓ સાથે પ્રાધાન્ય તથા તેમના નંદ સુનંદ શ્રીદામ વિશ્વક્સેન ગરુડાદિ નિત્ય પાર્ષદોનુ પ્રાધાન્ય વર્ણવામા આવ્યુ છે આમા બુડીયાઓને બીલકુલ કાળજકુ ખાય તેમ નથી કેમકે એમને તો ગુણાતીતાનંદનેજ મુખ્ય નિવાસસ્થાન અક્ષરતરીકે તેમજ અક્ષરમુક્તોમા પણ મૂળ મુખ્ય તરીકે ગોઠવીને તેમની ડાબી જમણી બાજુએ મુખ્ય પાર્ષદો તરીકે જાગા પ્રાગાને અને તેમના ચાકર તરીકે બીજા રત્નપુરવાદાસાદિ સમાય બુડીયાઓને ગોઠવવા છે આ બધુ શ્રીજીમાન્ય શાસ્ત્રીય ગોલોકાન્તર્વર્તિ અક્ષર ધામમા બંધ બેસતુ ફાવતું નહિ આવવાથી તેને ઉથાડે છોગે ખંડન કરીને કે નીચે ઉતારી પાડીને બીજુ જુદુ બુડીયુ અક્ષર ધામ ગોઠવવાની વિમુખતા વાપરી છે

શ્રીહરિએ તો વાસુદેવમાહાત્મ્યમા વર્ણવેલા ધામ ધામાધિપતિ, તેના પોતા સાથેના અવતારો, વિગેરે સમસ્ત વસ્તુને સ્વાભિમતપણે સ્વીકારીને મ. પ્ર. ૩ અ. ૪૧ મા ગોલોકાન્તર્વર્તિ અક્ષર ધામ, તેના અધિપતિ શ્રીરાધાકૃષ્ણ, તેમની પત્નીઓ રાધા લક્ષ્મી અને વિશ્વક્સેનાદિ પાર્ષદોને વર્ણવીને, શ્લો. ૬૧ મા 'श्रीकृष्ण ननु भगवन्तमेव ते त जानन्तस्तदपि च धाम

तस्य राजन् ।। निश्चित्याथ यपुरोऽन्त आत्मलभ्यं तद्ध्येयेत्यपि विविदुः प्रहृष्टचित्ता ॥" (અર્થ–હે રાજન! અક્ષરધામનું માહાત્મ્ય સાંભળીને હર્ષ પામેલા સમગ્ન ભક્તજનો 'તે આ શ્રીહરિકૃષ્ણજ સાક્ષાત્ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ છે' એમ નિશ્ચયથી જાણીને 'તે આ અક્ષરપુર ધામ પણ તે શ્રીહરિકૃષ્ણનું જ છે' એવો નિશ્ચય કરીને અને 'દેહને અંતે તે અક્ષર ધામજ આપણે પામવાનું છે' એવો વિનિશ્ચય કરીને મનમાં બહુજ હર્ષ પામ્યા) આ રીતે પોતાનુ ધામ અને પોતાના ભક્તોને પામવાનું ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષરજ નક્કી કર્યું છે. ભક્તચિંતામણિ પ્ર. ૧૫૯ માં પણ આરંભમાં "श्री गोलोक गुणातीत जेहरे । माया तमपार धाम तेहरे ॥ अचळ अनादि दिव्य कहेवायरे । श्री राधाकृष्ण रहे तेह मांयरे ॥ अति अनुपम धाम एहरे । पामे उद्धवाश्रित जन जेहरे ॥" એમ ઉદ્ધવાશ્રિત જનોએ પામવાનું રાધાકૃષ્ણવિરાજીત ગુણાતીત ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષર ધામ કહીને, પછીથી તેનું સઘળું વર્ણન કરીને ઉપસંહારમાં–"हरि धरी पोते अवतार रे । एह धामनुं उघाडयुं द्वाररे ॥ जे कोइ सत्संगी नरनारीरे । कर्या ए धामनां अधिकारीरे ॥ जेने मळ्या स्वामि सुखराशिरे । ते तो सर्वे ए धामनां वासिरे ॥ कहे कवि सुणो शुभमतिरे । कही सत्संगिनी प्रापतिरे ॥" આ રીતે એજ ધામ ભગવાન્ શ્રીહરિનું અને તેમના સત્સંગી આશ્રિતોને અંતે પામવાનુ નક્કી કર્યું છે. વચનામૃત વરતાલ ૧૮ તથા મધ્ય ૬૪ વિગેરેમા તથા તેના ઉપોદ્‌ઘાતમા ઉપર મુજબજ નક્કી કર્યું છે. એજ રીતે બીજાં શાસ્ત્રોમા પણ નક્કી કર્યું છે. આ બધા પ્રામાણિક શ્રીજીમાન્ય શાસ્ત્રપ્રતિપાદિત સાંપ્રદાયિક સિદ્ધાંત જોતા શ્રીજીનુ પરાત્પર ધામ અને તેમના આશ્રિતોને પામવાનું ધામ ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષરજ નિર્ણીત થાય છે. આજ ધામમા શ્રીજીમહારાજ અને તેમના અનુયાયી મુક્તોની સ્થિતિ હોઈ શકે શ્રીજીમાન્ય ધામ અને તેના અધિપતિ અને તેના મુક્તોનું ખંડન કરનારા કે તેને નીચે ઉતારી પાડનારા દ્રોહિ વિમુખોએ બીજા જુદા ગોઠવેલ અશાસ્ત્રીય ધામમા શ્રીજી કે તેમના મુક્તાનંદ ગોપાળાનંદ ગુણાતીતાનંદ વિગેરે મુક્તોની સ્થિતિ કદાપિ હોઈ શકેજ નહિ શ્રીજીએ વેદાદિ શાસ્ત્રોને આધારે સંપ્રદાયના શાસ્ત્રોમા વર્ણવેલા ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષરધામથકી બીજુ જુદુ ઊર્ધ્વ અક્ષરધામ હોવામાં કશુ પ્રમાણ નથી તથાપિ ખંડીના તેવો દુરાગ્રહ કરતા હોય તો ઉપર નહિ પણ નીચે 'अक्षरं तमसि लीयते' એમા કહ્યા પ્રમાણે માયાના ગાઢ અંધકારમા લય પામનારૂ કોઈ નિરક્ષર અક્ષર યમપુરીતૂ હોય અને વિમુખભાવને લીધે તેને અંતે પામતા હોય અને બધી વિમુખમંડળી ત્યા ભેગી થતી હોય તો તેને માટે સંપ્રદાયને કશી તકરાર નથી

વળી વાતમા આ જુદા બીજા ધામની કોઈ શાસ્ત્રોને કે શ્રીજીને પણ ખબર નથી એમ કહેવાનો દુરાશય તરી આવે છે. આ ઉપરથી એટલું તો ચોક્કસજ થયુ કે આ બીજુ જુદુ ધામ શાસ્ત્રબાહ્ય અને સંપ્રદાયબાહ્ય વિમુખ કલ્પિત છે. શ્રીજીએ તો ધામનું વર્ણન કરતા આરંભમાજ 'શ્રુતિસ્મૃતિઓમા મહર્ષિઓએ જે સંક્ષેપમા રહસ્ય તરીકે પ્રતિપાદન કર્યું છે એજ કહું છુ' એમ પ્રતિજ્ઞા કરી કહ્યુ છે એનેજ માન્ય રાખ્યુ છે. એટલે બીજુ હોવામા પ્રમાણ નથી શશશૃંગ કે આકાશપુષ્પની પેઠે અપ્રામાણિક આ જુદા અક્ષર ધામની શાસ્ત્રને કે શ્રીજીને ખબર ન હોય એ બરોબર છે, હોય તો તેમને ખબર હોય ન હોય તેની ખબર કોઈને પણ નજ હોય અનાદિ પરમેશ્વરપ્રવર્તિત વેદાદિ શાસ્ત્રોને જેની ખબર નથી તેમજ પરમેશ્વરના પૂર્ણ અવતાર શ્રીહરિએ ઉપદેશેલા વચનામૃત સત્સંગિજીવન શિક્ષાપત્રી વિગેરેને ખબર નથી તેમજ સંપ્રદાયમા પ્રમુખ મનાતા મુક્તાનંદાદિ મુક્તોને પણ ખબર નથી એવા બીજા જુદા અક્ષર ધામની ખબર એકલા

બંડમંડળનેજ ખબર પડી આ વાત કેવી વિચિત્ર વિષમ વિપરીત અને વિગીત છે. તેનો સુજ્ઞ સંપ્રદાયી જનો વિચાર કરશે. વાસુદેવમાહાત્મ્યમાં અ. ૧૮ શ્લો. ૪૨–૪૪ માં ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષરધામના અધિપતિ પરંબ્રહ્મ શ્રીરાધાકૃષ્ણેજ કળિકાળમાં ધર્મ મૂર્તિથકી સ્વામિનારાયણ નામે પ્રકટ થવાનું બ્રહ્મા આગળ ભવિષ્ય ભાખેલું નારદજીને કહ્યું છે. તેને અનુસારે પ્રગટ થએલા શ્રીજીને આ ધામની ખબર નથી એમ એના અનુયાયીથી લખરી થઈ શકે નહિ જે ધામમાંથી આવ્યા હતા તેની તેમને ખબર હોવાથી એજ ધામ પોતાનાં શાસ્ત્રોમાં પરાત્પર પ્રાપ્ય કહ્યું છે. આથી અન્ય ધામ ખપુષ્પની પેઠે તુચ્છ અપ્રામાણિક હોવાથી તેમને કહેવાનુ હોયજ નહિ.

વળી બંડીયાની એવી પણ એક માન્યતા આ વાત ઉપરથી તરી આવે છે કે-અત્યાર સુધી પુરૂષોત્તમની કોઇને ખબર ન હતી અને કોઈને તેમની ઉપાસના ન હતી અને તેમનો અવતાર પણ થયો ન હતો અને તેમને કોઇ પામ્યો ન હતો. આ બધી માન્યના તદ્દન નાસ્તિકભાવને આભારી વિમુખી ખોટી છે. સંપ્રદાયનાં શાસ્ત્રોમાં ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષર ધામ અનાદિ કહીને, તેના અધિપતિ પરંબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણનેજ અનાદિ પૂર્ણ પુરૂષોત્તમ કહીને, તેનાથકીજ અનાદિ અવતારો થવાનું કહીને, શ્રીજી પણ આજ લાઇનના એક અવતાર છે એમ પણ કહીને, તેમને પણ પુરૂષોત્તમપણે વર્ણવીને, તેમનીજ ભક્તિ ઉપાસના કરવાની કહીને, એથીજ અક્ષર ધામની પ્રાપ્તિ સ્પષ્ટ વર્ણવી છે. 'પુરૂષોત્તમનારાયણની આકૃતિમાંથી અવતાર થાય છે અને તેમાં લીન થાય છે' એમ વચનામૃતમાજ વિસ્પષ્ટ છે. જેમ નાસ્તિકોને મતે કોઇ અનાદિ પરમેશ્વર કે તેમનું ધામ કે તેમની ઉપાસના કે તેમના ધામની પ્રાપ્તિ વિગેરે કશુજ નથી તેમ આ બડીયાને મતે પણ અત્યાર સુધી કોઇનિ પુરૂષોત્તમની ખબર ન હતી, તેમના ધામની ખબર ન હતી, તેમની ઉપાસના કોઇને ન હતી અને તેમના ધામને કોઇ પામ્યો ન હતો એવી શાસ્ત્રબહાર ગર્વ ગોઠવણી સમજાય છે. આસ્તિકોને તો એમજ માનવુ પડે કે—પરંબ્રહ્મ પરમાત્મા અનાદિના એક છે અને એમને રહેવાનું ધામ અક્ષર અનાદિનુ છે અને એજ અનાદિ કાળથી અવતાર ધારણ કરતા આવે છે અને એમનીજ ઉપાસના ભક્તિ કરવાથી એમના ધામની પ્રાપ્તિ ઉપાસકોને અનાદિથી થતી આવે છે. આ બધું તો શાસ્ત્રમાં છે અને તેને સર્વ કોઈ માને છે અને પુરૂષોત્તમની ઉપાસના અનાદિ કાળથી પ્રવર્તે છે. પરંતુ તેની સાથે બડીયાઓ અજાગળસ્તન જેવા નિરર્થક નિરક્ષર નિર્ગુણ સ્વકલ્પિત અક્ષરની ઉપાસના જ્યાં ત્યાં ઘુસાડી દેવાના અવલાભને લીધેજ બધી જ અવ ધામાદિ બાબતમાં અનવધિ અબળાઇ કરતા ફરે છે.

વળી વાતમાં 'આ ફેરે નારદજી વિગેરે સર્વેનું પાર પડ્યુ છે' એમ કહીને બંડીયા પેદા થયા તે પહેલાંના બધાય નારદ શુક સનક પ્રહ્લાદ આદિ રખડી ગયાનો દુરભિપ્રાય દેખાડ્યો છે. નારદજી કે જેમને ભગવાનના અવતાર તરીકે પણ શ્રીજીએ મન્યા છે અને જેમની માહાત્મ્ય કથાઓ સર્વ શાસ્ત્રોમા વર્ણવી છે અને જેમની એકાંતિક મુખ્ય ભક્ત મુક્ત તરીકે આસ્તિકોમાં મોટી સભાવના છે અને વાસુદેવમાહાત્મ્યમાં આને આ દેહે શ્વેતદ્વીપદ્વારા અક્ષરધામમાં ગયાનું અને પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણથકી વરદાન મળ્યાનું જેમને માટે લખ્યુ છે અને જેમના મોક્ષમાં સંશયજ ન હોઇ શકે એવા નારદજીનું પણ પ્રથમ પાર પડ્યું ન હતુ એમ ઠરાવ્યું છે. જ્યારે નારદજી જેવાનું પાર પડ્યું નહિ ત્યારે બીજાની તો વાતજ કરવાની રહેતી નથી. જ્યારે અત્યાર સુધી નારદાદિકનો આત્યન્તિક મોક્ષ નથી થયો એમ કહીએ ત્યારે તો અનાદિ એક પરંબ્રહ્મ પરમાત્મા મોક્ષદાતા અને તેમણે મોક્ષાર્થે પ્રવર્તાવેલા વેદાદિ શાસ્ત્રો અને તેમાં પ્રતિપાદન કરેલા મોક્ષના

ઉપાયો અને તેને આચરનારા મુમુક્ષુઓ અને મોક્ષને પામેલા મુક્તો એ બધુ કશું હતુંજ નહિ એમ માનવું પડે અથવા હતુ પણ બધુય નિષ્ફળ ગયું છે એમ માનવું પડે. આ બધુ તો કાંતો ચાર્વાકાદિક નાસ્તિકોમાં કે બંડીયાઓમાંજ બંધ બેસતું શોભતું આવે તેમ છે. અનાદિનો કોઇ મોક્ષ માર્ગંજ પૂર્વે ન હતો, હમણાંજ નવો માર્ગ નીકળ્યો છે એમ કહેવાનો દુરાશય સમજાય છે.

વળી નારદાદિકનું આ ફેરે પાર પડ્યાનું પણ બંડીયા સ્વયં સ્વીકારે છે, એ ઉપરથી પોતાની વિમુખમંડળમાંથી કોઇને નારદાદિકના અવતાર ઠરાવ્યાની અને તે મરી જતાં પાર પડ્યાની ગોઠવણી હોવાનું સમજાય છે. પોતાની આવી ગ્રામ્ય ખોટી ગોઠવણી માટેજ નારદાદિ જેવા મહા મુક્તોને પણ અનંત કાળથી મોક્ષ વિના રઝળતા ઠરાવાના મહાદ્રોહમાં દુરાગ્રહથી પ્રવર્ત્યા છે. આ ફેરે પાર પડ્યું એમ કહેવાથીજ તેઓ અત્યાર સુધી રઝળતા હતા એમ સાબીત થાય છે. આ ઉપરથી એમ પણ સાબીત થાય કે–સંપ્રદાયનાં શાસ્ત્રોમાં વાસુદેવમાહાત્મ્યના અનુસંધાનથી ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષરધામ કહ્યું છે અને તેના અધિપતિ પરંબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણને કહ્યા છે અને તેમના પૂર્ણ અવતાર શ્રીહરિને કહ્યા છે અને તેમની ઉપાસના કરનારા ભક્ત મુક્તો કહ્યા છે તે કોઇનો મોક્ષજ થયો નથી અને થશે નહિ અને બધાય રખડીજ પડ્યા છે. જ્યારે ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષરધામમાં ગએલા નારદજીની આવી દુર્દશા થાય ત્યારે તેને પ્રતિપાદન કરનારા શ્રીજીમહારાજ અને તેમના ભક્ત અનુયાયિઓની એવી દુર્દશા કેમ ન થાય? જો બંડીયાની ગોઠવેલી વાત સત્ય માનીએ તો શ્રીજીએ વેદાદિ શાસ્ત્રોનો આધાર લઇને ગોલેકમધ્યે અક્ષરધામ પરાત્પર પ્રાપ્ય કહ્યુ અને તેના અધિપતિ પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા પરાત્પર પરમ પ્રાપ્ય કહ્યા અને તેમના થકીજ બધા અવતારો થવાનું કહેવાપૂર્વક તેમની ઉપાસનાથી ઉક્ત ધામની પ્રાપ્તિ થવાની કહી અને પોતાનો પણ અવતાર તે થકી થયો કહેવાપૂર્વક પોતાની ઉપાસનાથી ઉપાસકોને ઉક્ત ધામની પ્રાપ્તિ થવાની કહી આ આખોજ સાંપ્રદાયિક શાસ્ત્રાર્થજ ઉડી જાય છે કે નિરર્થક થઇ જાય છે. જો ખરૂ કહીએ તો એક ગુણાતીતાનંદને સર્વોપરી ઠરાવા અને જાગા પ્રાગાને તેમના મુખ્ય મુક્ત ઠરાવા અને તે દ્વારા પોતાની મોટાઇ ઠરાવાજ આવા સંપ્રદાયદ્રોહી પાપપ્રયત્નો થયા છે. શ્રીજીને તો લોકોને ઠગવા પુરતા આમળ ધરવામાં આવે છે. તેમને વિષે કે તેમના શાસ્ત્રીય સિદ્ધાંત વિષે કે સ્થાપિત મર્યાદા વિષે લેશ પણ શુદ્ધ આસ્તા કે શ્રદ્ધા કે ભાવ નથી.

આ વાત ઉપરથી એ સ્પષ્ટ થયું કે–વેદાદિ શાસ્ત્રોએ અને સંપ્રદાયનાં શાસ્ત્રોએ સર્વોપરીપણે પ્રતિપાદન કરેલા ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષરધામથકી બીજુ જુદુ અક્ષરધામ વિમુખપ્રાપ્ય ઠરાવ્યુ છે અને વિશેષમાં અનાદિની જે અવિચ્છિન્ન પારમેશ્વરી લાઇન શાસ્ત્રીય હતી તે થકી શ્રીજી મહારાજની અદ્યાપિ કોઇને ખબર નથી, એમની અદ્યાપિ કોઇને ઉપાસના નથી, એમને કે એમના ધામને અદ્યાપ કોઇ પામ્યો નથી' એમ કહીને તદ્દન વિખુટા પાડી દઇને જુદા બીજા ખુણીયા પરમેશ્વર ઠરાવ્યા છે અને તેમનો જે અનાદિનો રાધા લક્ષ્મી નંદ સુનંદાદિ સાજિમન શાસ્ત્રસિદ્ધ મુક્ત સેવકવર્ગ હતો તેનાથી પણ જુદા પાડીને બીજા જુદા ગુણાતીતાનંદ જાગા પ્રાગા વિગેરેને મુખ્ય સેવકવર્ગ ઠરાવ્યો છે. એમ બધી ગોઠવણી બંડીયા બનાવી લીધાનું સ્પષ્ટ થાય છે. એટલુ સારૂ થયું કે–પોતાની મેળેજ સંપ્રદાયથકી બહિષ્કૃત થવા માટેજ સંપ્રદાયમાન્ય ધામથકી પોતાનું જુદુ બીજુ ધામ ઠગવા ગયા છે. આ રીતે ઉપરની વાતમાં શાસ્ત્રસિદ્ધ સંપ્રદાયમાન્ય અક્ષર ધામથકી બીજુ જુદુ અશાસ્ત્રીય અક્ષરધામ કલ્પવાની વાત નક્કી થઇ.

વળી પાંચ પ્રકરણની. પ્ર. ૪ વાત ૩ 'આ પુરૂષોત્તમ ભગવાન્ તો ક્યારેય આ બ્રહ્માંડને વિષે આવ્યા નથી ને આવશે નહિ...પોતાનું જે નવા પ્રકારનું ઐશ્વર્ય તે સમાધિએ કરીને

દેખાડતા હવા. તેમાં કેટલાક મનુષ્યને તો અક્ષરધામને વિષે અનંત મુક્તે સેવ્યા થકા પોતાની અલૌકિક મૂર્તિનું દર્શન દેતા હવા ને કેટલાક મનુષ્યને તો ગોલોકને વિષે લક્ષ્મી રાધિકા ને શ્રીદામાદિક પાર્ષદે સહિત તે રૂપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા' વિગેરે.

આ વાત પણ જુદા બીજા અક્ષરધામને ઇરાદાજ ગોઠવી જણાય છે. વેદાદિ શાસ્ત્રોમાં અને સંપ્રદાયના શાસ્ત્રોમા જે એક જગત્કર્તા પરાત્પર અનાદિ પુરુષોત્તમ કહ્યા છે એમના અનંત અવતારો આ બ્રહ્માંડમા થઈ ગયાનુ અને થવાનુ કહેવામા આવ્યું છે. શ્રીજી મહારાજ પણ એજ પુરુષોત્તમના પૂર્ણ અવતાર છે એમ પણ બહુવાર કહેવામા આવ્યું છે, માટે 'આ પુરુષોત્તમ તો આ બ્રહ્માંડમા ક્યારેય આવ્યા નથી ને આવશે નહિ' એમ કહેવુ તે સર્વાંગે શાસ્ત્રવિરુદ્ધ અસત્ય છે. જો એમ માનીએ તો આખા શાસ્ત્રાર્થને તિલાંજલિ દઇ દીધી કહેવાય પુરુષોત્તમે એવો ફગન કરી રાખ્યો નથી અને તેમની ઉપર કોઇનો નિગ્રહ ચાલતો નથી આ ઉપરથી બડીવાને મતે તો જાણે કોઈ અનાદિ જગત્કર્તા પુરુષોત્તમજ નહિ હોય અને તેમનો અદ્યાપિ અવતાર પણ નહિજ થયો હોય એમ મનાય છે. આ બધુ જુઠુ બુડકુભંડ છે વચનામૃતના ઉપોદ્‌ઘાતમા—"પોતાનું જે નાના પ્રકારનું ઐશ્વર્ય તે સમાધિએ કરીને દેખાડતા હવા. તેમા કેટલાક મનુષ્યને તો ગોલોકમધ્યે જે અક્ષરધામ તેને વિષે લક્ષ્મી રાધિકા અને શ્રીદામાદિક પાર્ષદે સહિત શ્રીકૃષ્ણરૂપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા" આવા વાક્યો છે આમા જે ગોલોકમધ્યે અક્ષરધામમા રાધાલક્ષ્મી અને શ્રીદામાદિક પાર્ષદ સાથે શ્રીકૃષ્ણરૂપે દર્શન આપ્યાની વાત છે તેને ઉપરની જુઠી વાતમા ફેરવી નાખીને, ગોલોક અક્ષરને તદ્દન જુદા પાડવાનું અને તેમા રહેનાર ભગવાનને પણ જુદા પાડવાનું આખુ કપટકુભંડ કર્યું જણાય છે. વળી ગોલોકથકી જુદા પાડેલા અક્ષરમા અનંત મુક્તે સહિત અલૌકિક મૂર્તિના દર્શનની સામાન્યપણે વાત કરી પણ કોઇ મુક્તનુ નામ તેમજ અલૌકિક મૂર્તિનું નામનિશાન કશુ નહિ આપવાનુ પણ કાપટ્ય કર્યું જણાય છે વળી અક્ષરથી જુદા પાડેલા ગોલોકમા 'તે રૂપે દર્શન દેતા હવા' એમ સામાન્ય કહીને શ્રીકૃષ્ણનુ નામ પણ નહિ દેવાનું કૌટિલ્ય કર્યું જણાય છે. આવુ શાસ્ત્રવિરુદ્ધ કપટકૌટિલ્ય કરવાનું કારણ તો એજ જણાય છે કે—ગોલોકમધ્યેના અક્ષરધામમા તો લક્ષ્મી રાધા શ્રીદામાદિક નિત્ય મુક્તોનું પ્રધાન્ય આવે છે અને વિમુખોને તો ગુણાતીતાનંદ અને જાગા પાગાનું વિગેરેનુ પ્રાધાન્ય ગોઠવવું છે. જો ઉપોદ્‌ઘાતમા કહ્યા પ્રમાણે લેવા જાય તો પોતાની ગોઠવણી બંધ બેસતી આવતી નથી. માટે ધામ તથા તેના મુક્તો તથા તેના અધિપતિ વિગેરે બધીજ જુદી ગોઠવણી કલ્પિત કરી. ઉપોદ્‌ઘાતમા જે દર્શન દેવાની વાત વચનામૃતના સંગ્રહકર્તા ચાર સદ્‌ગુરુઓએ સંગ્રહી છે ને વરતાલ ૧૮ વચનામૃતમાં સર્વાંશે મળતી છે તેમા માયાપાર ગોલોકમધ્યે અક્ષરધામ કહીને, તેના અધિપતિ પરમેશ્વર શ્રીકૃષ્ણને ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ કહીને, તેમના લક્ષ્મી રાધા નંદ સુનંદ શ્રીદામાદિ નિત્ય મુક્તવર્ગને કહીને, ઉક્ત વારતામાં એજ શ્રીકૃષ્ણના અવતાર શ્રીજી મહારાજને કહ્યા છે. એટલે સ્વયં અવતારભૂત શ્રીજી મહારાજે પોતાનુ પૂર્ણરૂપ શ્રીકૃષ્ણરૂપે રાધા લક્ષ્મી શ્રીદામાદિક મુક્તવર્ગ સાથે ગોલોકમધ્યેના અક્ષરધામમાં ભક્તોને સમાધિ વિષે દર્શન દેવાની વાત સર્વ રીતે મળતી થાય છે. તેમજ સ. પ્ર. ૩ અ. ૪૧ તે મળતી આવે છે. જો ધામ ધામી મુક્તને જુદા પાડવા જાય તો વચનામૃતની અને સત્સંગિજીવન ઉપોદ્‌ઘાતની સંગતિ થાય નહિ ઉક્ત મુજબ ચાર સદ્‌ગુરુઓએ ૧૮ વચનામૃતના તેમજ સત્સંગિજીવનના અનુસંધાનથી પ્રતિપાદન કરેલી બાબતને પણ સાવ ફેરવી નાખવાની વિમુખોએ સદ્‌ગુરુના નામથી ઘાપરી છે. આ ઉપરથી શ્રીજીમાન્ય સંપ્રદાયપ્રતિપાદિત બધી બાબતને દ્વેષ રોગથી જે તે પ્રકારે

ફેરવી નાંખીને કે ખોદી કાઢી નાખીને કે અવળો અર્થ કરીને પોતાનું જુદુ તડ પાડવું કે જુદો વાડો વાળવો એટનેજ વિમુખી કર્મકાંડ તેમજ ઉપાસનાકાંડ સમજાય છે

વળી પ્ર. ૫ની પ્ર ૪ વાત ૨૩ "શ્રીજીમહારાજ સાધુએ બહુ તપ કરવાથી તેમને લાયક ધામ શોધવા નીકળ્યા. પ્રથમ બદરિકાશ્રમમા જતા ત્યાના વાસી નરનારાયણે સાધુ માટે રહેવાનુ સ્થાન આપવાનુ પ્રેમથી કહ્યુ પણ આ દેશના જેવુંજ એક તપઃ સ્થાન જોઇને તે ઠીક ન લાગવાથી શ્વેતદ્વીપમા ગયા. ત્યાના વાસી વાસુદેવે સાધુ માટે સ્થાન આપવાનું ઉત્સાહથી કહ્યુ પણ એકોરે ક્ષીરસમુદ્ર હડુડ્યા કરતો હોવાથી પ્રભુ ભજવાનુ સુખ ન આવે એમ ધારી લાયક ન લાગવાથી વૈકુંઠમા ગયા. ત્યાના વાસી રામચંદ્રજીએ સાધુ માટે સ્થાન આપવાનુ આદરભાવથી કહ્યુ પણ ચાર ભુજાની કડાકુટ્ય અને સ્ત્રિયોના પ્રસંગને લીધે પ્રભુ ભજનાનું સુખ નહિ જણાયાથી અયોગ્ય માનીને પછી ગોલોકમા ગયા ત્યાના વાસી શ્રીકૃષ્ણે સ્થાન આપવાનું કહ્યુ પણ ગોપ ગોપીયું ગાયુ વાછરડાં છાશું આદિક કેટલીક જાતના વિક્ષેપને લીધે પ્રભુ ભજાય નહિ એમ ધારીને પછીથી પ્રકૃતિ પુરુષના લોકમા ગયા ત્યાના વાસીએ સાધુને રહેવાનુ સ્થાન શ્રદ્ધાથી આપવાનુ કહ્યુ પણ પ્રકૃતિનો કાળો ગુણ પુરુષમા અને પુરુષનો પ્રકાશ ગુણ પ્રકૃતિમા એમ વ્યત્યસ્ત થએલો તેમના ચરીજ જાણી સાધુને પણ પ્રકૃતિ કાળા કરી નાખે એમ ધારી તે પણ ઠીક ન લાગવાથી અતે અક્ષરધામમા ગયા ત્યાના વાસી મુક્તને શ્રીજીએ કહ્યુ કે—'અમે મૃત્યુ લોકને વિષે પધાર્યા હતા ત્યારે ત્યાના મનુષ્ય તથા સતે બહુજ તપ કરીને અમને રાજી કર્યા છે તે માટે તેમના અર્થે ધામ જોવા ગયા હતા કે જે ધામમા બહુ સુખ હોય તે ધામમા તેને નાખીએ તેથી અમે બદરિકાશ્રમ તથા શ્વેતદ્વીપ તથા વૈકુંઠ ગોલોક એ આદિક ધામ જોયા પણ તે ધામને વિષે ઉપાધિએ રહિત એવુ ભગવાનને ભજવાનુ સંપૂર્ણ સુખ દીઠુ નહિ તેથી અમે અહીં પધાર્યા છીએ, ત્યારે તે મુક્તે કહ્યું જે આ ધામ તમારુંજ છે ને અમો પણ તમારા છીએ, માટે સાધુને આહીં લાવીને તમારી મૂર્તિનું સુખ આપો' વિગેરે. આવીજ વાત પ્ર ૨ વાત ૧૧ મા પણ મહજ ફેરફારથી છે બીજી પણ ચોપડીઓમા છે.

આ આખી વાત ભગવાનના વાત્સલ્ય સિદ્ધ, ગોલોકાદિકને તદ્દન ઉતારી પાડીને જુદુ નવુ ખડીયુ અક્ષરધામ ઠરાવા અને ધામીને પણ તદ્દન જુદા ઠરાવા ખોટી જોડી કાઢી છે. પ્રથમ તો સર્વજ્ઞ શ્રીજીનેજ 'ધામ જોવા ગયા' એમ કહીને અસર્વજ્ઞ અનન્તર્યામી ઠરાવ્યા છે જેમ બધા ધામોમા એક એક ધામી નરનારાયણાદિ મળ્યાનુ કહ્યુ છે તેમ અક્ષરમા કોઇ ધામી મળ્યાનું નહિ કહેતા એકના મુક્તને મળ્યાની વાત કરી છે તે ઉપરથી ત્યા શ્રીજી પણ મૂળરૂપે ન રહ્યા હતા, તખત ખાલી શૂન્ય પડ્યુ હતુ એમ સૂચવવાનો દુરાશય નીકળી આવે છે

બદરિકાશ્રમ કે જે નરનારાયણ ભગવાનનું આગમ વાસિઓના કલ્યાણ માટે કરાતા તપનું નિરુપમ સ્થાન છે વળી સંપ્રદાયના ઇષ્ટદેવ શ્રીજીના તથા માતાપિતા ધર્મભક્તિના તથા ગુરુ રામાનન્દસ્વામિના તથા સાધુ બ્રહ્મચારીના આવિર્ભાવનુ પરમ સ્થાન હોઇને સંપ્રદાયનું પણ ખરી રીતે મૂળસ્થાન છે. આજે જેનો મહિમા સ પ્ર ૧ અ ૪ મા સપ્રમાણ કરતા શ્લો ૩૦ મા અખંડ મળ પોતાના નિજ પ્રભુ માખ ન પુરાણમની મે ા માટે બ ગીક સમસ્ત આકૃતિ ધારી રહ્યા છે' એવા મોટા મહિમા કહ્યો છે' ત્યા અનેકો મોક્ષ્યાની વાત પણ સંપ્રદાયમા પ્રસિદ્ધ છે એવા આશ્રમના નિરંગી નરને ત્યજી કે જે અશ્રુ વિપત્તિ પરહજના માર્ગ ન અવતારભૂત હોવાથી

ગ્રંથમાં ગોલોક અક્ષરના અધિપતિપણે વર્ણવીને જેનાથી શ્રીજીનો અવતાર થએલો હોવાથી **'तपस्विनमिवर्षिं मां जानीत बदरीपतिम्'** (સ. પ્ર. ૪ અ. ૪૦) એમ પોતેજ પોતાને બદરીપતિ નરનારાયણરૂપ હોવાનું ઓળખાણ આપવાપૂર્વક અભેદપણે સમજવાનું કહે છે. આવી સ્થિતિ હોવાથીજ તેમની **પ્રતિમાઓનું** પ્રથમ પ્રતિષ્ઠાપન મધ્યમંદિરે કર્યું છે. સંપ્રદાયના બધા ગ્રંથો જોઇએ તો તેમને માટેનો આવોજ ઉપોદ્‌ઘાત મળી આવે છે. આવા મૂળસ્થાન બદરિકાશ્રમને અને મૂળરૂપ નરનારાયણને હદ ઉપરાંત ઉતારી પાડવાની દ્વેષમત્સરભરી વિમુખતા વાપરી છે.

શ્વેતદ્વીપ કે જેનો મહિમા સંપ્રદાયના મૂળભૂત વાસુદેવમાહાત્મ્યમાં અક્ષરધામથી અન્યૂન દિવ્ય કહ્યો છે, જેને પામેલાની પુનરાવૃત્તિનો પ્રતિષેધ કર્યો છે, જે બીજા ધામો પ્રત્યે જવાના દ્વારભૂત છે, જેમાં પરમાત્માજ અપરરૂપથી વિરાજમાન રહે છે, તેમની સેવા માટે અક્ષરમુક્તો પણ જેમાં આવીને આપ્રલય રહે છે, જેમાં ચૌદ રત્નો સાથે લક્ષ્મીજીનો આવિર્ભાવ અને વિવાહાદિ વિધિ વર્ણવ્યો છે. એવા શ્વેતદ્વીપને અને તેના અધિપતિ વાસુદેવ ભગવાન કે જે અક્ષરાધીશ પરંબ્રહ્મના સાક્ષાત્ અવતારભૂત હોવાથી જેમની સેવા માટે અક્ષર મુક્તો આવી રહે છે, જેમના થકી અનેક અવતારો થયાનું કહ્યું છે. શ્રીહરિને પણ શ્વેતદ્વીપપતિપણે ગ્રંથમાં વર્ણવ્યા છે. એવા વાસુદેવ ભગવાનને **'ક્ષીરસાગરના હડુડાટને લીધે પ્રભુ ભજનમાં સુખ આવે નહિ'** એવો મહાદોષ આરોપીને ઉતારી પાડવાની બંડખોરતા કરી છે. જે સમુદ્રનો હડુડાટ આકલ્પ ભક્તસુખાર્થે રહેતા વાસુદેવ ભગવાનને તથા તેમની પ્રતિવર્ષ ચાતુર્માસમાં સ્વીકારાતી યોગનિદ્રાને પણ અડચણકર્તા થયો નથી તેમજ લક્ષ્મીજી એકાદશી અને બ્રહ્માદિ દેવોના તીવ્ર તપશ્ચર્યા સાથેના ભજનમાં તથા નિરન્નમુક્તોના અને અક્ષરધામથી સેવા માટે આવી વસેલા અક્ષરમુક્તોના ભજનમા અડચણકર્તા થયો નથી, ઉલટો સર્વને અનુકૂળ થયો છે તે હડુડાટ એકલા બડીવાને ભજનમાં અડચણકર્તા કેવી રીતે થયો તે અતિવિચિત્ર છે.

વૈકુંઠ ધામ કે જે અક્ષરધામનીજ સર્વ પ્રકારે પ્રતિમારૂપ હોઇને ભગવાનના નિવાસ-સ્થાનભૂત છે. જેને પામેલાઓની પુનરાવૃત્તિનો અને જેમા કામાદિ દોષોના ઉદયનો પ્રતિષેધ વચનામૃત સા. ૧૪માં તથા મધ્ય ૨૬માં શ્રીજીએ કર્યો છે. જેનો મહિમા ભાગવતાદિ ગ્રંથોમાં ઘણો ગાયો છે. વિષ્ણુ કે જે પરંબ્રહ્મ પરમાત્માના સાક્ષાત્ લોકરક્ષાર્થે થએલા અવતારભૂત ચતુર્ભુજ છે. જેમની સાથે લક્ષ્મીજીનો તથા નંદ સુનંદાદિ પાર્ષદોનો યોગ વર્ણવ્યો છે. જે વિષ્ણુથકી નૃસિંહ રામ કૃષ્ણાદિ અવતારો શાપિત જય વિજયના અવતારભૂત હિરણ્યકશિપુ રાવણ શિશુપાલાદિકના નાશ માટે થયાનું વર્ણન છે. એવા ધામ ધામીને **ચાર ભુજા અને સ્ત્રિયોના પ્રસંગથી પ્રભુ ભજનમાં સુખ ન આવે'** એવો દોષ આરોપીને ઉતારી પાડવાની આસુરી અવલાઇ કરી છે. ચતુર્ભુજપણું તો કેવળ વૈકુંઠમાં નહિ પણ અક્ષરધામમાં પણ સ. પ્ર. ૩ અ. ૪૧ શ્લો. ૫૫ થી જણાવેલું છે. ભગવાનની મૂર્તિ અને બીજા આકારમાં અવિવેકીને સમભાવ ન થવા માટે દ્વિભુજ રૂપમાં પણ ચતુર્ભુજાદિ ભાવના કરવાની લોયા ૧૧ માં કહી છે. 'આ પરમેશ્વર છે' એવી પ્રતીતિ કરાવવામાં ચતુર્ભુજપણું બહુજ ઉપયોગી હોવાથી 'ભગવાન્ પોતાની ઇચ્છાથી ક્યારેક ચતુર્ભુજ જણાય છે અષ્ટભુજ પણ જણાય છે અને સહસ્રભુજ પણ દેખાય છે' એમ લોયા ૧૮ માં કહ્યું છે. તથા વરતાલ ૧૮ માં "શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પોતાના જન્મ સમયમાં વસુદેવ દેવકીને પરમેશ્વરપણાની પ્રતીતિને અર્થે જે ચતુર્ભુજરૂપ દેખાડ્યું તથા બ્રહ્માને અનેક ચતુર્ભુજ દેખાડ્યાં" એમ કહ્યું છે. માટેજ શ્રીજીએ પણ પરમેશ્વરત્વની પ્રતીતિ કરાવવા ઘણાઓને

ચતુર્ભુજરૂપે દર્શન આપ્યાં છે. શ્રીકૃષ્ણ કે જેમને અક્ષરધામના અધિપતિ કહ્યા છે તેમણે 'પ્રથમ જન્મ સમયમાં વસુદેવદેવકીને ચતુર્ભુજ દર્શન દીધું. અક્રૂરને પણ ચતુર્ભુજરૂપે દર્શન જળને વિષે દીધું. તથા રૂકિમણીને ચતુર્ભુજરૂપે દર્શન દીધું' અને અર્જુને પણ એમ કહ્યું જે '**तेनैव रूपेण चतुर्भुजेन सहस्रबाहो भव विश्वमूर्ते**' માટે અર્જુન પણ ચતુર્ભુજરૂપ દેખતા અને યાદવા-સ્થળી કરીને પીપળાની હેઠે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ બેઠા હતા તે સમયમાં ઉદ્ધવજીએ તથા મૈત્રેય ઋષિએ ભગવાનનું રૂપ ચતુર્ભુજ શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ પીતાંબર સહિત દીઠું' એમ શ્રીકૃષ્ણના ચતુર્ભુજપણાની બહુ વાતો લોયા ૧૮ માં કહી છે. 'અક્ષરધામી પરરૂપ ચતુર્ભુજ છે' એવી બહુધા જગતની માન્યતા છે. એવાં પ્રમાણો પણ અનેક મળી આવે છે. શ્રીજીએ પણ આ બાબત લોયા ૧૮ માં 'માટે ચિત્રામણમાં જ્યાં જ્યાં મત્સ્ય કૂર્માદિક ભગવાનના અવતારના ચિત્રામણ કરે છે ત્યાં ત્યાં થોડોક મત્સ્ય કચ્છાદિકનો આકાર કરીને પછી તે ઉપર **શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ**, વૈજયંતીમાળા, પિતાંબર વસ્ત્ર, કિરીટ મુકુટ, શ્રીવત્સનું ચિહ્ન, ઇત્યાદિક ચિન્હે સહિત ભગવાનની મૂર્તિને લખે છે **તો 'જે ભગવાનનું રૂપ અનાદિ એવુંજ છે'** તથા મધ્ય ૩૯ 'અને એજ જે શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવ તેણે વસુદેવ દેવકીને પ્રત્યક્ષ ચતુર્ભુજરૂપે અદ્‌ભુત બાળકપણે દર્શન દીધું એ અનાદિ વાસુદેવરૂપ છે' આ વાક્યથી અર્થાત્ સૂચવી છે. ચતુર્ભુજાદિ ભેદથી ભગવાનમાં ભેદ નથી એમ શિક્ષાપત્રીમાં કહ્યું છે. 'જે અક્ષરધામમાં રાધા લક્ષ્મી સાથે વિરાજમાન ભગવાન્ છે તેજ વૈકુંઠમા ચતુર્ભુજરૂપે લક્ષ્મીજી સાથે અને નંદ ગરૂડાદિ પાર્ષદો સાથે રહે છે અને એજ ભગવાન્ દિવ્ય શ્વેતદ્વીપમાં શ્વેતમુક્તોને પાંચવખત દર્શન આપે છે' એમ વાસુદેવમાહાત્મ્યમાં અ. ૧૮ માં કહ્યું છે. આજ સઘળી બાબત વચનામૃત વરતાલ ૧ માં સ્પષ્ટ શ્રીજીએ કહી છે. ઘણા ભક્તોએ ચતુર્ભુજ ભગવાનની ઉપાસના કરી છે. આ 'ચતુર્ભુજ' લક્ષ્મીનારાયણની ઉપાસના કેવળ શાસ્ત્રમાં લખી રાખી નથી પણ મહામંદિરોના મધ્ય મુખ્ય ભાગમાં તેમની સ્થાપના કરીને સંપ્રદાયમાં શ્રીજીએ પ્રવર્તાવી છે. ઘણા મુક્તો પણ ચતુર્ભુજ હોવાની વાત ગ્રંથમાં છે. આતુ સર્વને બહુ અનુકૂળતાવાળું અને પરમેશ્વરપણાની ઓળખાણને આપનારૂં ચતુર્ભુજપણું ભગવાનને કે કોઇ ભક્ત મુક્તને કષ્ટકુટ્યવાળું ભજનમાં અંતરાય કરનારૂં જણાયું નહિ અને એકલા વિમુખોને ક્યાંથી જણાયું તે બહુ શાસ્ત્ર દૃષ્ટિએ વિચારવા જેવું છે.

વળી લક્ષ્મીજી કે જે ભગવાનના વક્ષઃસ્થળમાં સ્નેહાતિશયને લીધે રહેલા પૂર્ણ સ્ત્રીરૂપે સેવામાં રહ્યાં છે. જેનું ભગવાનની સાથે અખંડ સાહચર્ય છે. જેની સાથેજ ભગવાનની ભક્તિ કરવાનું વિધાન છે. જો ભગવાન સાથે ન જણાતાં હોય તો જેની ભાવના કરવાની શાસ્ત્રમાં કહી છે. ભગવાનના અનેક અવતારોની સાથે જેના અનેક અવતારો છે. જેની રૂચિને લીધે ભગવાને વૈકુંઠ લોક રચ્યો છે. જેની વિભૂતિરૂપે પણ સ્થિતિ છે. એવાં જગન્માતા લક્ષ્મીજીનો વૈકુંઠમાં નિવાસ વર્ણવ્યો છે. તેમની સાથે તેમની સખીઓનું પણ વર્ણન છે. રાધા લક્ષ્મી અને તેની સખીઓનો યોગ તથા સ્ત્રીપુરૂષરૂપ મુક્તનો યોગ તો છેઠ અક્ષરધામમાં પણ સ. પ્ર ૩ અ. ૪૧ શ્લો. ૩૫–૩૬–૩૮–૪૨ માં તથા ભક્તચિંતામણિ પ્ર. ૧૫૯ મા ઉધાડો વર્ણવ્યો છે. અક્ષરધામમાં સ્ત્રીપુરૂષ મુક્તોને પરસ્પર કામવાસના નથી. અને તેમને ભગવાનથીજ સુખની ઇચ્છા છે પણ બીજાથકી નથી એમ પણ પ્ર. ૩ અ. ૪૧ શ્લો ૪૩–૪૭ માં કહ્યું છે. શ્રીજીએ પણ અક્ષરધામમાં રાધા લક્ષ્મી સાથેના પોતાના મૂળ દિવ્ય રૂપનાં દુર્લભ દર્શન ત્યાગી હરિભક્તોને આપ્યાની વાત સ. પ્ર ૪ અ ૨૨ શ્લો. ૨૮–૪૬ માં કહી છે. રાધા લક્ષ્મી મંદિરોમાં માતા

જેવી નિત્ય નિર્દોષ પૂજ્ય ભાવના રાખવાની વાત વચનામૃત મધ્ય ૩ માં કહી છે. ગુરૂપરંપરારૂપ સંપ્રદાયનુ રામાનુજાચાર્યથકી આગળ મૂળ જોઇએ તો વૈકુંઠવાસી વિષ્વક્સેન લક્ષ્મીજી અને નારાયણને કહ્યા છે. એમ જોતાં લક્ષ્મીજી આ સંપ્રદાયનું મૂળજ કહેવાય. માટેજ તેમને સ. પ્ર. ૨ અ. ૩૭ શ્લો. ૧૧૨ **'आद्या शक्तिर्भगवतो लक्ष्मीर्देव्यस्ति नो मते'** એમ ભગવાનની આદિ શક્તિ (પત્ની) પણે માનીને તેમનો મહામહિમા ગ્રંથોમાં કહેવા પૂર્વક મંદિરોમાં પણ સ્થાપના કરી છે. આ બધુ જોતાં આવાં સ્ત્રીરૂપ જગન્માતા લક્ષ્મીજી વિગેરે સર્વને પ્રભુ ભજનમાં અનુકૂળ થયાં છે પણ કોઇને અડચણકર્તા થયાં નથી તો બ ડીય.ને મતે માતાજી અડચણકર્તા કયાંથી થયાં તે શાસ્ત્રાધારે વિચારવાનું છે. આ તો અતિ વિચિત્ર અતિ અસહ્ય છે અને અતિ વિરૂદ્ધ છે. ધામ વૈકુંઠ અને ધામી લક્ષ્મીનારાયણને ઉતારી પાડવાજ આ બધી દુર્બુદ્ધિ વાપરી જણાય છે.

ગોલોક કે જે અક્ષરપર્યાય હોઇને શ્રીજીએ ઇપ્સિત સ્વધામ કહેવાપૂર્વક મુક્તિસ્થાન તરીકે કહ્યું છે. જેને 'આવ્યા ગોલોકવાસી રે' 'ગયા પોતે ગોલોક' એમ પોતાના આવિર્ભાવ અને અંતર્ધાનનું મૂળસ્થાન સ્વયં કહે છે. જેને સ્વાશ્રિત એકાંતિકભક્તોએ પ્રાપ્યપણે કહે છે, જેને પ્રકૃતિપર અનાદિ અચળ અવિનાશિ અપ્રાકૃત દિવ્ય અપુનરાવૃત્તિ સ્થાન કહે છે. જેના વાસી પરંબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમને ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ પરમ પ્રાપ્યપણે કહેવાપૂર્વક પોતાને તેમના અવતાર તરીકે મનાવે છે. એવા **શ્રીકૃષ્ણ** અને તેમના પરમ ધામને તદન ઉતારી પાડવા **'ત્યાં ગોપ ગાયું ગોપીયો આદિક કેટલીક જાતના વિક્ષેપને લીધે સુખેથી પ્રભુ ભજાય નહિ'** એવો દોષ આરોપવાની વિમુખી દુર્બુદ્ધિ આખીય વાપરી છે. રાધિકા લક્ષ્મી ગોપ ગોપીઓ આદિકનો સંબન્ધ તો પ્રકૃતિપર અક્ષરધામમાં પણ શ્રીજીએ વર્ણવેલો વાસુદેવમાહાત્મ્ય અ. ૧૭–૧૮ તથા સત્સંગિજીવન પ્ર. ૩ અ. ૪૧ તથા ભક્તચિંતામણિ પ્ર. ૧૫૯ વિગેરે સ્થળે વ્યક્ત જોવામાં આવે છે. રાધિકાએ સહિત શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું ધ્યાન ધરવાનું તો વચનામૃત પ્રથમ ૫ માં કહ્યું છે. આ બધુ કેવળ ગ્રંથમાંજ લખી રાખ્યું છે એમ નહિ પરતુ મહામંદિરો કરાવી તેના મધ્ય ભાગમાં ગોપીનાથાદિકની સ્થાપના કરીને સંપ્રદાયમાં જાહેરમાં પણ મુકયું છે. મધ્ય ૧૯ માં શ્રીજી ગોલોકમા ગયા અને ત્યાં ભજનનું બહુ સુખ પામ્યા એવી વાત પોતેજ કરી છે. ખરૂ જોતાં આ ધામ પ્રભુ પ્રાપ્તિ માટે પ્રભુભજનનું નહિ પણ પ્રભુભજનના ફળરૂપે અને તે પામવાનુ ભોગવવાનું કહ્યું છે. એમ શ્રીજી વિગેરે બધાયને વિક્ષેપ વિનાનું ભજનસુખ આવ્યું છે. એકલા બડીયાને મતે ભજનસુખ ન આવ્યું એ અતિવિચિત્ર છે. બંડીયાને તો શ્રીજીસ્થાપિત શુદ્ધ મહા સંપ્રદાયમાં પણ કયાં ભજનનું સુખ આવ્યું છે? સુખ લેવા માટે શુદ્ધ સંપ્રદાયથકી વિમુખ થયા છે તો બીજી બધી બાબતોથકી પણ વિમુખ થાયજ એમાં કહેવુંજ શું? ધામ ધામીને દ્વેષ રોષ મત્સરથી ઉતારી પાડવાજ આ બધી પાપબુદ્ધિ વાપરી જણાય છે.

વળી ખંડવાતમાં ગોલોક અને અક્ષરને તદન જુદા પાડવાજ ખંડને કે લોકોને જુદા પાડવા વચ્ચે પર્વતાદિ આવરણો ગોઠવ્યાં છે તેમ વચ્ચે પ્રકૃતિ પુરૂષનો લોક કે જે માયાવેષ્ટિત કોઇને વૈકુંઠ ગોલોકાદિક આગળ અતિતુચ્છ છે તેને અડાડ્યો છે. એમ અવળું અડાડીને બન્ને વચ્ચે પ્રાકૃત અપ્રાકૃત આદિ અનાદિ અનિત્ય નિત્ય અપર પર અપ્રાપ્ય પ્રાપ્ય નાશિ અવિનાશિ હેય ઉપાદેય જેટલો અત્યંત ભેદ પાડવાનો ઉઘાડો દુરાગ્રહ દર્શાવ્યો છે. આ બાબત સંપ્રદાયનાં શાસ્ત્રોથી સર્વાંગે વિરૂદ્ધ બનાવટી છે. શાસ્ત્રો તો ગોલોકને પ્રકૃતિપર અપ્રાકૃત દિવ્ય સનાતન નિત્ય અવિનાશિ અચળ અનાદિ એકાંતિકપ્રાપ્ય સર્વોત્તમપણે વર્ણવે છે. જુઓ સનત્કુમાર-વિવાદ પત્રો ૧ ૧૧.

૧૨૧ ના ભાષ્યમા ગોલોક શબ્દનુ 'यत्र गावो' આ શ્રુતિપ્રમાણ લઈને 'निरतिशयद्दीप्तियुक्तोऽप्राकृतलोकविशेष' એવુ' વ્યાખ્યાન કર્યું છે. આથી ગોલોકની **અપ્રાકૃતતા** કહી. વચનામૃત વરતાલ ૧૮ મા **'માયાથકી પર એવો જે ગોલોક'** આવો શબ્દ છે. આથી **માયાપરતા** કહી સ પ્ર. ૩ અ ૪૧ શ્લો. ૬-૭-૮ મા પૃથિવ્યાદિ સાત આવરણ કહીને, શ્લો. ૯ મા પ્રકૃતિ નામનું મહા આવરણ કહીને, શ્લો. ૧૦ મા **પ્રકૃતિથકી પર તેજોમય મહત્ અનાદ્યનન્ત** ચિદાકાશ કહીને, શ્લો ૨૧ થી ૨૫ થી તેની અંદર **તેજોમય દિવ્ય ભૂમિ અનુપમ** કહીને, શ્લો ૨૬-૨૭ થી તેનેજ ગોલોકધામ કહેતા તેને **પરમ સનાતન દર્શનીયતમ સર્વ-મનોહર અલૌકિક** આદિક વિશેષણો આપ્યા છે આથી ગોલોકની પ્રકૃતિપરતા સનાતનતા દિવ્યતા લોકવિલક્ષણતા અને અનુપમતા સિદ્ધ થઈ. પ્ર ૩ અ. ૧૮ શ્લો ૧૬ 'नमो दिव्यगोलोक धाम्नि' એમ ગોલોકને **દિવ્ય** વિશેષણ આપ્યુ' છે. એક ટીકામા દિવ્યનો અર્થ **અપ્રાકૃત** કર્યો છે અને એક ટીકામા **કાળમાયાના પરાભવે રહિત** એવો કર્યો છે. આથી અપ્રાકૃતતા અને કાળમાયાતીતતા સિદ્ધ થઈ. સ. પ્ર ૩ અ ૨૨ શ્લો ૫૦ એકાંતિક ભક્તોને પામવાનું ધામ ઉત્તમ ગોલોકને કહ્યુ છે આથી ગોલોકની **ઉત્તમ પ્રાપ્યતા** કહી પ્ર ૩ અ ૩૦ શ્લો ૪૮ **'ते यान्ति धाम परमं परमात्मनो वै गोलोकसंज्ञममल'** એમ ગોલોકને પરમ અને અમળ વિશેષણ આપીને **પરમ પ્રાપ્ય ધામ** કહ્યુ' છે. પ્ર. ૫ અ. ૩૨ શ્લો ૩૭ **'द्वितीयस्य फलं ज्ञेय गोलोकप्राप्तिरुत्तमम्'** એમ ગોલોકની પ્રાપ્તિને **ઉત્તમ ફળ તરીકે** કહી છે સ પ્ર. ૪ અ ૩૩ શ્લો ૧૯ **'लक्ष्मीनारायणादीनां महापूजां नरोऽत्र ये । करिष्यन्ति त आप्स्यन्ति गोलोके परमं सुखम्'** એમ ગોલોકને **પરમ સુખરૂપ** કહે છે. વાસુદેવમાહાત્મ્ય અ. ૧૬ શ્લો ૧૨-૧૩ **'भूम्यप्तेजोनिलाकाशाहमहत्प्रकृती क्रमात्। क्रान्त्वा दशोत्तरगुणा प्राप गोलोकमद्भुतम्। धाम तेजोमयं तद्धि प्राप्यमेकान्तिकैर्हरेः ॥'** એમ ગોલોકને પ્રકૃતિ સાથેના **અષ્ટાવરણથકી પાર અદ્ભુત તેજોમય અને એકાંતિક પ્રાપ્ય** એવા વિશેષણો આપ્યા છે આથી ગોલોકની પ્રકૃતિપરતા અદ્ભુતતા તેજોમયતા અને એકાંતિકપ્રાપ્યતા નક્કી થઈ વચનામૃત સારંગપુર ૧૪ મા ગોલોકને પામીને કોઈ પાછો પડતો નથી એમ કહીને **અપુનરાવૃત્તિસ્થાનતા** કહી છે. સુધાસિન્ધુના ઉપોદ્ઘાતના શ્લો ૭ ની ટીકામા મૂળ ગોલોક પદનુ **'महामायान्धतमसपरतरचिद्‌व्योमस्थगोलोकाख्यपदे'** એવુ વ્યાખ્યાન કર્યું છે આથી ગોલોકની માયાના ગાઢ અંધકારથી પરતર ચિદાકાશની અંદર સ્થિતિ કહી. ભક્તચિંતામણિ પ્ર ૧૫૯ ચોપાઈ ૬-૬૮ મા ગોલોકને **ગુણાતીત માયાતમપાર અચળ અનાદિ દિવ્ય અનિઅનુપમ અપુનરાવૃત્તિ** વિગેરે વિશેષણો આપીને છેવટે ઉદ્ધવાશ્રિત એકાંતિક જનોને **પરમપ્રાપ્ય** કહ્યુ છે આથી સઘળા અર્થની સિદ્ધિ થાય છે આ રીતે ગોલોકને પ્રકૃતિમંડળથકી પર કહેવા પૂર્વક તેને એકાંતિકપ્રાપ્ય પરાત્પર અચળ અનાદિ અપ્રાકૃત અપુનરાવૃત્તિ અનુપમ અવિનાશી કહે છે આવા શ્રીજી અભિમત ગોલોકને આથી તદ્દન વિપરીત ભાવવાળુ ઠરાવાજ સામાવાડીયાએ ગોલોક અક્ષર વચ્ચે તુચ્છ લૌકિક પ્રકૃતિ પુરુષના લોકને ગોઠવ્યો છે એમ કરીને સંપ્રદાયના શાસ્ત્રોમા ગોલોકની અંદર અક્ષર ધામ કહીને જે એક સળંગ સંબન્ધ નિત્ય અખંડિત વર્ણવ્યો છે તે પણ અવિચ્છિન્ન તોડી નાખ્યો છે (ગોલોકની અંદર અક્ષરધામ હોવાના પ્રમાણો પ્રથમ ઘણા દર્શાવ્યા છે)

હવે વિરોધિઓએ ગોલોક અને અક્ષર વચ્ચે પ્રકૃતિ પુરુષનો માયિક લોક માયાથી કહીને ગોલોકથકી અત્યંત જુદું પ્રકૃતિપર અક્ષર ધામ ઠરાવ્યુ એજ સંપ્રદાયના શાસ્ત્રોમા ગોલોકના મધ્યને વિષે વર્ણવેલું અક્ષરધામ છે? કે તેનાથી પણ તદ્દન જુદુ બીજુ અક્ષરધામ છે? એના

વિચાર કરવાનો રહ્યો. ગ્રંથમાં પ્રકૃતિપર ગોલોક મધ્યેના અક્ષર ધામમાં તો અનાદિ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણનારાયણ અને તેમની રાધા લક્ષ્મી નિત્ય પત્નીઓ અને તેમના નંદ સુનંદ શ્રીદામ વિશ્વક્સેન વિગેરે નિત્ય પાર્ષદો ઇત્યાદિકનું પ્રાધાન્ય વર્ણવીને, છેવટે એજ શ્રીકૃષ્ણના અવતાર સ્વામિનારાયણ છે અને તેમના આશ્રિતોને એજ ધામ પામવાનું છે વિગેરે બાબત વર્ણવી છે. આ બધુ બડીયાની માન્યતાને અનુકૂળ બધ બેસતુ નહિ હોવાથી તેનાથી તદ્દન જુદુ બીજુજ અક્ષર ધામ બડીયુ કલ્પ્યુ છે એ સ્પષ્ટ થાય છે. એમ જુદુ બીજુ અક્ષર ધામ કલ્પતાં ગોલોક મધ્યેના અક્ષર ધામની તો ગોલોક જેવીજ તુચ્છ દુર્દશા થઇ. એમ થતાં શાસ્ત્રસિદ્ધ ગોલોક અને તેની અંદર વર્તતા અક્ષર ધામનું પણ પ્રાકૃતપણુ અનિત્યપણુ નાશિપણુ પુનરાવૃત્તિપણુ વિમુખને મતે મનાયુ કહેવાય. આ બધો દુરાશય ગોલોક અક્ષર વચ્ચે પ્રકૃતિપુરુષનો લોક ગોઠવવાથીજ બહાર તરી આવે છે. આવો આશય સાંપ્રદાયિક કોઇપણ ગ્રંથમાં નથી. આવો દુરાશય છ પ્રકરણની ચોપડીના પ્ર. ૫ વાત ૩૦૭ માં ઉઘાડો જણાવ્યો છે. એનું વિવેચન પ્રથમ થઇ ગયુ છે. એટલે આ આખી વાત પણ શાસ્ત્રીય ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષરધામથકી બીજા જુદા અશાસ્ત્રીય અક્ષર ધામને ઠસાવાજ ગોઠવી કાઢી છે. સંપ્રદાયમાં રહીને અને તેનો બધો લાભ લઇને પણ આવી ભાંગતોડની ભાંજગડનું કુટિલ ઉંધાંડુ કુભંડ કરવાનુ ખરૂ કારણ તો નિરક્ષર ગુણાતીતાનંદને મૂળ અક્ષર સર્વોપરી ઠરાવી, જાગા પ્રાગાને તેના મુખ્ય મુક્ત સેવક ઠરાવીને પોતાને પણ સર્વોપરી ઠરવુ એજ છે. સંપ્રદાયની શ્રીજીઅભિમત શાસ્ત્રીય માન્યતાને અને વિમુખાભિમત અશાસ્ત્રીય માન્યતાને શાસ્ત્રદૃષ્ટિએ બરોબર મેળવીએ તો આભ જમીન જેટલુ કે દિવા રાત્રિ જેટલુ અંતર આ ઉપરથી સાબીત થાય છે. આ જોતા એમને બંડીયા કે ઢુંઢીયા કે અખુણીયા કે વિમુખ કે સામાવાડીયા કે સમોવડીયા કહેવામા આવે છે અને વિમુખ કરવામાં આવ્યા છે તે સર્વપ્રકારે સભવિત સમન્વિત સમુચિત છે. સંપ્રદાયમાં રહીને તેથી તદ્દન જુદુ માનવુ કે જુદુ કહેવુ કે જુદુ કરવુ એજ બંડીયા કે વિમુખનું અપલક્ષણ છે.

સંપ્રદાયના સર્વ શાસ્ત્રોમા શ્રીજીએ તથા મુક્તોએ પ્રકૃતિપર અપ્રાકૃત અનાદિ અવિનાશિ અપુનરાવૃત્તિ નિત્યનિર્દોષ એકાંતિકપ્રાપ્યપણે વર્ણવેલા ગોલોક અને તદંતર્વર્તિ અક્ષર ધામની વચ્ચે, તેના વિરોધિઓએ પ્રકૃતિપુરુષના હેય પ્રાકૃત આદિ પુનરાવૃત્તિ નાશવત દૂષિત લોકને અડાવીને, ગોલોક અક્ષરને તેથી પણ નીચે પ્રકૃત્યંતર્ગત પ્રાકૃત પુનરાવૃત્તિ નાશવત આદિ બદ્ધપ્રાપ્ય હેય ઠગવાને ઉતારી પાડવાનો વિમુખાશય વ્યક્ત દર્શાવ્યો છે તે ઉપરની વાતો ઉપરથી જણાશે.

આવી વાતો તો અનેક છે—પ્ર. ૫ ની પ્ર ૧ વાત ૪૬ "વિષયનો તિરસ્કાર તો અક્ષર ધામમા, શ્વેતદ્વીપમાં, બદરિકાશ્રમમા ને આ લોકમા મોટા એકાંતિક પાસે છે, એ ચાર ઠેકાણા વિના બાકી સર્વે ઠેકાણે વિષયનો આદર છે" આમા વિષયના આદર વિનાના ચાર ઠેકાણા નામ આપે કહવાથી અને તેમા વૈકુંઠ ગોલોકને નહિ ગણવાથી નિર્વિષયિ અને નિર્વિષયિજનોએજ પ્રાપ્ય એવા તેમા વિષયનો આદર કહેવાનો અને તેથી તેની અક્ષર વિનાના ત્રણ ઠેકાણા કરતા અત્યંત તુચ્છતા કહેવાનો દુરાશય તરી આવે છે. બદરીકાશ્રમ શ્વેતદ્વીપ અને આ લોકના એકાંતિકની અવિધિ કરતા તો વૈકુંઠ ગોલોકનો તો અધિક ઉત્કર્ષ તો સર્વ શાસ્ત્રમા પ્રસિદ્ધ છે. તેને આ લોકના માનીતા એકાંતિકની અવિધિ કરતા પણ ઉતારી પાડવાની પારાવાર દુર્બુદ્ધિ ઉભરાઇ આવે છે. વિષયી વિમુખ લોકોને બધુ વિપરીતજ જણાય છે. આ વાતમા ગોલોક અક્ષરને તદ્દન જુદા પાડવાનો દુરાશય વ્યક્ત છે.

પ્ર. ૧ વાત ૪૮ "બદરિકાશ્રમના ને શ્વેતદ્વીપના મુક્તને ત્યાગ વૈરાગ્યનું અંગ છે ને ગોલોકના ને વૈકુંઠના મુક્તને પ્રેમ મુખ્ય છે ને અક્ષરધામના મુક્ત સ્વરૂપ છે" આ વાત આખી ઉંધાય છે. ત્યાં ધામોના મુક્તોનું વર્ણન કર્યું છે ત્યાં સર્વને ત્યાગ વૈરાગ્ય અને ભગવાનમાં પ્રેમ તથા તદ્રૂપ

કહ્યા છે અને એવાજ એમાં રહે છે એમ પણ કહ્યુ છે અને એમાં એવો કશો ભેદ પાડયો નથી. એવો ભેદ પાડવા જાય તો અક્ષર ધામના ભક્તોને ત્યાગ વૈરાગ્ય અને પ્રેમ નથી એવો વિપરીત અર્થ આવે. મધ્ય ૧૮ માં 'અને શ્વેતદ્વીપને વિષે જે નિરન્નમુકત છે તે તો બ્રહ્મસ્વરૂપ છે અને કાળના પણ કાળ છે અને પોતે અક્ષરસ્વરૂપ છે' એમ શ્વેતદ્વીપનાને પણ બ્રહ્મરૂપ કહ્યા છે. વૈકુંઠ ગોલોકના મુક્તો તો તેથી અધિક હોવાથી બ્રહ્મરૂપ હોય એમા કાંઇ કહેવાનુંજ નથી. બ્રહ્મરૂપ થાય ત્યારેજ તેની પ્રાપ્તિ કહી છે બ્રહ્મરૂપપણું તો અહીંના ભક્તોમા પણ વર્ણવ્યુ છે. બ્રહ્મરૂપ થયા પછી તો' ભક્તિનો અધિકારી થાય છે. વાતની ગૂઢ કુયુક્તિ જોતા વૈકુંઠ ગોલોકને ઉતારી પાડીને ગોલોકથકી અક્ષરને તદ્દન જુદું પાડવાનો વિરૂદ્ધાશય સમજાય છે. વિરોધિને બીજુ કામજ શુ હોય ?

પ્ર. ૧ વાત ૨૭૭ "અને કથા વાર્તા બદરિકાશ્રમ, શ્વેતદ્વીપ, અક્ષરધામ ને આ લોકમા મોટા એકાંતિક પાસે એમ ચાર ઠેકાણે થાય છે ને બીજે કયાંઇ થાતી નથી ને જ્યા વિષય છે ત્યા કથા વાર્તા નથી" આ વાતમા ગોલોક વૈકુંઠ લીધા નથી એ ઉપરથી એમા વિષયને લીધે કથા વાર્તા નહિ થવાનો દુરાશય સ્પષ્ટ થાય છે. ખરૂ જોતા ત્યા કથા વાર્તાનો કશો અર્થજ નથી ગોલોકમા જઇને ત્યાની કથા વાર્તાનો દુર્લભ લાભ લઈ આવ્યાની વાત મધ્ય ૧૯ મા શ્રીજીએજ સ્વાનુભવથી કહી છે. વળી ગોલોક તો માયાતીત દિવ્ય નિર્વિકારી જનોએજ પ્રાપ્ય હોવાથી એમા વિષયની વાતજ કહેવાય નહિ તેમ છતા જો કહીએ તો શ્રીજી ત્યાથીજ આવ્યા ગયા હોવાથી તેમને વિષે તેવા દોષનો પ્રસંગ આવે. વૈકુંઠ ગોલોકને બદરિકાશ્રમ આદિક ત્રણ ઠેકાણા કરતા પણ નીચે ઉતારી પાડીને તેનાથી અક્ષરને તદ્દન જુદુ પાડવાનો બડ ભાવાર્થ સ્પષ્ટ તરી આવે છે. વિપર્યસ્તને બીજુ સારૂ સુઝેજ કયાથી ?

પ્ર ૧ વાત ૩૪૧ 'અને આગળ જે ભક્ત થઈ ગયા તે કોઇની આજ સત્સંગમા ઉપમા દેવાય નહિ ? કેમ જે આગળ થયા તે કોઇ અક્ષર ધામના નિવાસી નથી ને આજ તો પુરૂષોત્તમના આશ્રિત છે તે સર્વે અક્ષર ધામના અધિકારી છે' આમા શાસ્ત્રોક્ત પરાત્પર અનાદિ ગોલોકાન્તર્વર્તિ અક્ષરધામથકી અને તેના અધિપતિ પરાત્પર અનાદિ શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમથકી જુદા બીજા બડીયા અક્ષર ધામની અને બીજા જુદા પુરૂષોત્તમની ગોઠવણીનો ગૂઢ દુરાશય વચનવ્યક્તિથી વિશદ થાય છે શ્રીજીએ તો આગળ થઇ ગએલા પ્રહ્લાદ નારદ શુક સનકાદિક જડભરત અંબરીષ ગોપ ગોપી આદિક ભક્તોની ઉપમા સત્સંગમા અનેકને આપેલી વચનામૃત પ્રથમ ૬૩ વિગેરેમા પ્રસિદ્ધ છે એટલુજ નહિ પણ પોતે પોતાને પણ તેવી ઉપમા બહુ સ્થળે આપી છે વળી તેમને પ્રતિદિન પ્રભાતમા સંભારવાનું અને તેમની રીતિને સદા અનુસરવાનુ પણ વિધાન કરેલુ સત્સંગિજીવન વિગેરે ગ્રંથમા પ્રસિદ્ધ છે વળી આગળ થઈ ગએલા નારદ ગોપ ગોપીઓ વિગેરેને 'ગોપીઓ ગુણાતીત થઇને ભગવાનના નિર્ગુણ અક્ષરધામને પામીઓ' 'ગોપોને અક્ષરધામ બનાવ્યુ' એમ અક્ષરધામના નિવાસી વચનામૃતમાજ કહ્યા છે એટલે આ વાત વચનામૃતથકી તદ્દન વિરૂદ્ધ સનાતની બડીસા છે શ્રીજીએ જેને અક્ષરપતિ પુરૂષોત્તમ કહ્યા છે તેના આશ્રિતો શ્રીજીએ જેને અક્ષરધામ કહ્યુ છે તેના અધિકારી આગળ થઈ ગયા છે અને અત્યારે પણ થાય છે અક્ષરધામ અને પુરૂષોત્તમ અનાદિના હોવાથી કોઇએ કદાપિ નવા બીજા બનાવી લેવાના નથી. વિમુખને કોઇની ઉપમા ન અપાય અને એ અક્ષરધામના નિવાસી નથી એ વાત સત્ય છે

પ્ર ૨ વાત ૨ 'તેથી અનંત ગણી પ્રકૃતિ છે, તેથી અનંત ગણો પુરૂષ છે ને તેથી અનંતગણુ પર અક્ષર ધામ છે ને તે ધામને વિષે રહેનાર જે અનંતકોટિ મુક્ત છે તેમને પુરૂષોત્તમનો સંબન્ધ છે બીજાને નથી ..અક્ષરના મુક્તને પુરૂષોત્તમનો સંબન્ધ છે કે તમારે છે પણ બીજા અવતાર કોઇને નથી' આમા પ્રકૃતિ પર ગોલોકાન્તર્વર્તિ અક્ષરધામ લીધુ ન હોવાથી તેને પ્રકૃતિની અંદર

ગણીને તેના થકી જુદા બીજા અક્ષરધામનો અને બીજા અવાંતર કોઇને પુરૂષોત્તમનો સંબન્ધ નથી એમ કહીને જુદા બીજા પુરૂષોત્તમ ગોઠવવાનો ગૂઢ દુરાશય તરી આવે છે. પ્ર. ૨ વાત ૨૩ ઉટાંગ પ્રશ્ન ઉત્તર કરીને ગોલોકની અંદરના અક્ષર ધામથકી બીજુ જુદુ ઉપર અક્ષર ધામ ઠરાવવાનું ગૂઢ ધમંડ ખોટી રીતે કર્યું છે. એનું વિવેચન પ્રથમ આવી ગયું છે.

પ્ર. ૨ વાત ૪૯ 'સ્વામિએ બદરિકાશ્રમ શ્વેતદ્વીપ વકુંઠ ગોલોક ધામના મુક્ત સાથે પ્રશ્ન ઉત્તર કર્યા તે મુક્ત જીત્યા નહિ. પછી અક્ષરધામમાં ગયો ત્યારે તે મુક્ત સાથે સારે પ્રશ્ન ઉતરમાં ઠીક પડયું. માટે ભગવાનના સ્વરૂપ સંબન્ધી જ્ઞાન તો અક્ષર ધામના મુક્તમાં છે કે આંહી એકાંતિક સાધુમાં છે પણ બીજે નથી ને બીજે તો બીજું જ્ઞાન છે" આમાં અક્ષર ધામના મુક્તમાં કે એકાંતિકમાં જ્ઞાન છે, બીજે તો બીજુ જ્ઞાન છે, (વિષય સંબંધી) ગોલોકાદિક ધામના મુક્તો જીત્યા નહિ, અક્ષર ધામના મુક્ત સાથે પ્રશ્ન ઉત્તરમાં ઠીક પડયું વિગેરે છળશબ્દો દંભથી લખીને ગોલોકને ઉતારી પાડીને તેનાથકી અક્ષરને તદ્દન જુદુ પાડવાની કૂટ કોશીસ કરી છે બંડીયાને બીજું જ્ઞાન હોયજ કયાંથી?

પ્ર. ૨ વાત ૫૫ 'પછી સ્વામી બોલ્યા જે બીજાએ કલ્યાણ તો કર્યાં છે પણ કારણ શરીરના ભાવને ટાળીને કલ્યાણ કર્યાં નથી. ને જો કારણ શરીરના ભાવને ટાળીને કલ્યાણ કર્યાં હોય તો ગોલોક ને વૈકુંઠ લોકમાં કજીયા શા સારૂ થાય? માટે ગોલોકમાં રાધિકાજીએ શ્રીદામા સાથે વઢવેડ કરી ને વૈકુંઠ લોકમાં જય વિજયે સનકાદિક સાથે વઢવેડ કરી છે. તે એમ જાણવું જે ત્યાં કારણ શરીર નહિ ટળ્યું હોય અને મહારાજ તો કારણ શરીર ટાળવા સારૂ સાધુ ને નિયમ તો અક્ષર ધામમાંથી લઇનેજ પધાર્યા છે" આ વાત સા. ૧૪ શ્રીજીવચનામૃત સાથે મેળવતાં તદ્દન વિરૂદ્ધ નકરી થાય છે. શ્રીજીએ વઢવેડનું ખરૂ કારણ ભગવાનની અવતાર ધારીને લોકકલ્યાણની ઇચ્છાજ જણાવી પૂર્વક ગોલોક વૈકુંઠને પુનરાવૃત્તિવર્જીત અને કાળમાયાકર્માદિકના ભયે વર્જીત નિત્યનિર્દોષ જણાવ્યું છે. ભાગવતમાં પણ શ્રીજીના કહ્યા મુજબજ સમાધાન કર્યું છે. આ જોતાં એમાં વિરૂદ્ધ કારણ શરીરનો ભાવ કહી શકાયજ નહિ, કારણ શરીરવાળા તો તે ધામને પામેજ નહિ એમ પણ શ્રીજીએ છેવટે કહ્યું છે. માટે પૂર્વે ભગવાને જેનાં કલ્યાણ કર્યાં છે તેના કારણ શરીરના ભાવને ટાળીનેજ કર્યાં છે એમ નિશ્ચિત થાય છે. સાધુઓ તો બદરીકાશ્રમવાસી મરીચ્યાદિ ઋષિઓના અવતાર હતા એવો સંપ્રદાયિક શાસ્ત્રીય ઉપોદ્ઘાત છે. એટલે તેમનું ત્યાંથીજ આવ્યાનું અને શ્રીજીનું પણ ત્યાંથીજ આવ્યાનું કહી શકાય. આ બધી વાત શ્રીજીમાન્ય ગોલોક વૈકુંઠમાં કારણ શરીર અને તેથી કજીયા થયાનું કલ્પીને તેને તદ્દન ઉતારી પાડીને તેથકી અક્ષરને અત્યંત જુદુ બીજુ કલ્પવાના દુરાશયવાળી સ્પષ્ટ થાય છે. આવીજ બાબત પ્ર ૬ ની પ્ર. ૩ વાત ૫૫ માં છે. આમાં પણ ગોલોક વૈકુંઠમાં કારણ શરીર અને તેથી કજીયા થયાનું કલ્પ્યું છે. આ વાતોમાં તો અક્ષર ધામમાં કારણ શરીર નહિ હોવાનું નિરૂપણ કર્યું છે. પણ પ્ર. ૩ વાત ૪૫ 'અક્ષરના મુક્તને પણ સમજવામાં કસર રહી ગઇ હોય તો તેને પણ આંહી ભગવાનની ભેળું કસર ટાળવા આવવું પડે છે' પ્ર. ૫ વાત ૯૩ 'અને અક્ષરના મુક્તપણ આંહી ભગવાન ભેળા આવે છે ત્યારે કસર ટળે છે' તથા પ્ર. ૬ ની પ્ર ૨ વાત ૧૬૩ માં 'અને અક્ષર ધામમાંથી બીજે તો વાસનાએ કરીને આવે' પ્ર. ૫ વાત ૧૯૫ 'અક્ષર ધામમાંથી પણ જે મુક્તને પોતાની કસર ટાળવા લાવ્યા હોય' આવા શબ્દો છે, આ ઉપરથી બડ મતે અભિમત અક્ષર ધામમાં પણ વાસના અને કસર હોવાનું કબૂલ થયું. વાસના કહો કે કારણ શરીર કહો કે કસર કહો બધાનો એકજ અર્થ છે આ જોતાં જુદા અક્ષરમાં પણ કજીયા થવાનો પૂર્ણ પ્રસંગ આવેજ. આ બધું મેળવતાં ઉપરની વાત શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ, શ્રીજીવચનવિરૂદ્ધ અને પરસ્પર વિરૂદ્ધ પણ છે. વાતોમાં

'गुप्तमस्तीति वक्तव्यं' એટલેજ અપન્યાય જણાય છે આવી સર્વ પ્રકારે વિરૂદ્ધ વાતો કરવા શુ. સ્વામી નવરા ન હતા. બીજાએ પાઠશ્રી જેમ આવે તેમ ગામડી ગપ્પાં માર્યાં છે.

પ્ર ૨ વાત ૬૪ "મહારાજની મૂર્તિ વિના ને અક્ષર ધામ વિના અહીંથી તે પ્રકૃતિ પુરૂષ સુધી લઘુશંકાનો વ્યવહાર દેખાતો હોય તેમાં શાનો મોહ થાય?' ગોલોકને તો બીજી વાતોમા પ્રકૃતિની અ દરજ ઠરાવ્યું છે, એનું અહીં અનુસંધાન લઇ મેળવતા ગોલોકમા પણ લઘુશંકાનો વ્યવહાર હોવાનો પાપાશય વ્યક્ત થાય છે. શ્રીજીએ જેને દિવ્યિન પરમ ધામ નિર્વિવાદી સ્વધામ કહીને જ્યાથી પોતાનો આવિર્ભાવ અને અંતે જેમા અંતર્ધાન કર્યુ છે એવા ધામમા લઘુશંકાનો વ્યવહાર કલ્પવામા આવે તો તેનો દોષ શ્રીજીમહારાજ ઉપર પણ કેમ ન આવે? એમ કરીને ખરો ઇરાદો તો ગોલોકથકી અક્ષરને અત્યંત જુદું ઠરાવવાનો છે લઘુશંકામા લુબ્ધ લઘુ લોકોને સર્વત્ર એવુંજ પાપ જણાય એ સહજ છે

પ્ર. ૩ વાત ૨ 'ઉપાસનાની રિતિ–જે જેવા મહારાજને સમજે તેવો થાય. મહારાજને શ્રીકૃષ્ણ જેવા સમજે તો ગોલોકને પામે, રામચંદ્રજી જેવા સમજે તો વૈકુંઠને પામે, વાસુદેવ જેવા જાણે તો શ્વેતદ્વીપને પામે ને નરનારાયણ જેવા જાણે તો બદરિકાશ્રમને પામે ..અક્ષર ધામના પતિ સમજે તો અક્ષર ધામને પામે માટે ઉપાસના ચોખી સમજવી" આ વાત વેદાદિશાસ્ત્રો અને સંપ્રદાયના શાસ્ત્રોથી તદ્દન વિરૂદ્ધ ઉગ્ર છે. શ્રીકૃષ્ણનેજ ગોલોકાન્તર્વર્તિ અક્ષર ધામના અધિપતિ પરબ્રહ્મ ભગવાન પુરૂષોત્તમ સર્વઅવતારકારણ ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવપણે શિક્ષાપત્રીમા નક્કી કરીને એમનાજ અવતાર શ્રીજીમહારાજ છે એમ પણ નક્કી કરીને બન્નેનો અભેદ સુદૃઢ કરીને બન્નેનું ધામ પણ એકજ છે એમ શાસ્ત્રોએ નિશ્ચિત કર્યું છે. આવીજ ઉપાસનાની ચોખી રિતિ કરી છે તેને પણ નહિ ગણકારીને બન્નેને જુદા પાડવા માટે ધામને પણ જુદું પાડવાની બની કપટ કુયુક્તિ વાપરી છે પુરૂષોત્તમનારાયણની આકૃતિમાથી યથાકાર્ય અવતાર થાય છે અને કાર્ય પૂર્ણ થતા લય પામી જાય છે એવું શ્રીહરિવચનામૃત હોવાથી લક્ષ્મીનારાયણ નરનારાયણ વાસુદેવ રાધાકૃષ્ણ આદિક ભગવત્સ્વરૂપોમા ભેદ સર્વથા નજ સમજવાનો શિક્ષાપત્રીમાં કહેલો હોવાથી તેઓને તત્ત્વથી કોઇ રીતે જુદા પાડી શકાય નહિ એટલે તેમના ધામ પણ આત્યંતિક જુદા જુદા ઠરાવીને તેમના ઉપાસકોને તે તે જુદા જુદા ધામની પ્રાપ્તિ પણ કહી શકાયજ નહિ આ બધી બાબત તો ૧૮ ગા અતિસ્પષ્ટ છે. પરબ્રહ્મ પરમાત્મા એકજ છે અને એમનાજ અવતારો છે અને અવતાર અવતારિનો અભેદ છે અને એમ રીતે સર્વને ઉપાસના છે અને મોક્ષ શામા એમનીજ પ્રાપ્તિ છે શ્રીજી તો અંતર્ધાન પામતા દિવ્યિન ગોલોકમા ગયા છે અને આશ્રિતોને એજ અંતે પામવાનું નક્કી કરી ગયા છે એવા ગોલોકને અત્યંત ઉતારી પાડીને તેથી તદ્દન જુદા અક્ષરને ઠરાવીને બન્નેના જુદા અધિપતિને ઠરાવીને ચોખી ઉપાસનામા ગરબડ કરવા આવો બડ ગોટાળો વાળ્યો સમજાય છે વિમુખોની રહેન સગડેન ઉપાસનામા સહુ અવળુંજ હોય એ સહજ છે

પ્ર ૩ વાત ૧૬૨ 'અને અક્ષર શ્વેતદ્વીપ બદરિકાશ્રમ ને આ લોકમા એકાંતિક પાસે એ ચાર ઠેકાણે માયા નથી ને કજીયો નથી બાકી સર્વ ઠેકાણે માયા ને કજીયો છે" આ વાતમા વૈકુંઠ ગોલોક કે જે શ્વેતદ્વીપ બદરિકાશ્રમ અને એકાંતિકની સન્નિધિ કરતાં અતિ શ્રેષ્ઠ છે તે નહિ લીધા હોવાથી તેમા માયા કજીયો ઠરાવીને ગોલોકથકી અત્યંત જુદા અક્ષરને ઠરાવવાનો ગુપ્ત દુરાશય ઉપર તરી આવે છે જો માયા કજીયાવાળુ ગોલોક હોય તો ત્યાંથી આ યા ગયાનું કહેનાર સ્વામી શા માટે ?? અને ત્યા શ્રીજીએ મોકલેલા આશ્રિતોની સ્થિતિ માયા કજીયાના ચેરમાન માટે કેમ નહિ કહેવાય? જેને આ લોકના એકાંતિક ઠરાવ્યા છે તેની પાસે તો કોઇ માયા કજીયા થવાના દાખલા વાતુમાંજ મળી આવે છે માયા કજીયાવાળાને સર્વત્ર એવીજ દૃષ્ટિ પડે એ સહજ છે

પ્ર ૩ વાત ૧૭૯ 'અને બ્રહ્મચર્ય તો ક્યાંઈ નથી એ તો અક્ષર, શ્વેતદ્વીપ, બદરિકાશ્રમ, ને આહી સંતમાં આ ચાર ઠેકાણે છે" આ વાતમાં ગોલોક વૈકુંઠને નહિ લીધાં હોવાથી તેમાં 'બ્રહ્મચર્ય નથી વિષયસુખ છે' એમ કુબુદ્ધિથી કલ્પીને તેને ઉતારી પાડીને અક્ષરને જુદુ પાડવાનો ગૂઢ પાપાશય અર્થાત્ સૂચવ્યો છે. વિષય સુખવાળું ગોલોક હોય તો ત્યાંથી આવ્યા ગયાનું કહેનારા શ્રીજીની પણ એવીજ દશા કહેવાય. અને શ્રીજીએ પ્રમિત ગોલોકને પમાડેલા આશ્રિતોની પણ એવીજ દશા કહેવાય આ બધુ વિષયલુબ્ધોએ વિચારવાનુ છે.

પ્ર. ૪ વાત ૭ "માટે જેમ વૈકુંઠવાસીને રહેવાનું વૈકુઠ ધામ છે ને જેમ ગોલોકવાસીને રહેવાનુ ગોલોક ધામ છે તેમ અમારે રહેવાનું ધામ અક્ષર ધામ છે," આ વાત તદ્દન ઉઘાડ શ્રીજીવચનથી વિરૂદ્ધ છે. શ્રીજીએ આવી ભેદથી વાત કહીજ નથી, એમણે તો ઉલટુ પોતાને ગોલોકવાસી કહીને ત્યાંથીજ આવ્યાનું અને ત્યાંજ પાછુ જવાનું કહીને એજ ધામ પોતાનું અને આશ્રિતોનુ છે એમ ઉલટું કહ્યું છે અને વળી શ્રીકૃષ્ણને અક્ષરવાસી કહીને તેમનુંજ તે ધામ છે અને તેમના આશ્રિતોને એજ પામવાનું છે એમ ઉલટુ કહ્યુ છે. વાસુદેવમાહાત્મ્ય તથા મ. પ્ર ૩ અ. ૪૧ તથા ભક્તચિંતામણિ પ્ર. ૧૫૯ ની દષ્ટિએ જોઇએ તો જે એક ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષરધામના વાસી રાધાકૃષ્ણ છે એજ ચતુર્ભુજરૂપે રહેતા હોવાથી વૈકુંઠવાસીને જુદા કહિ શકાય નહિ તેમ ગોલોક અક્ષરને જુદુ પાડીને તેના અધિપતિને જુદા પાડી શકાય નહિ આવી શાસ્ત્રીય સ્થિતિને નહિ ગણીને, શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીજીને અત્યંત જુદા પાડી, તેમના ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષરધામ થકી બીજા જુદા બંડઅક્ષરની ગોઠવણી માટે વાત ખોટી જોડી કાઢી છે બડીવાનુ લક્ષણજ એ છે કે જેને તેને જુદા પાડવા.

પ્ર. ૪ વાત ૯ 'તેજની ન્યૂનાધિકતા ઠરાવી, તેનાથી વૈકુંઠ ગોલોક અક્ષરના મુક્તોમાં બહુ ભેદ ઠરાવવાદ્વારા ગોલોક અક્ષરને આભ જમીન જેટલી અત્યંત જુદી બીજી વ્યક્તિઓ ઠરાવવાનો બંડાશય સૂચવ્યો છે. ધામના નિત્ય મુક્તો તો રાધા લક્ષ્મી નંદ સુનંદ વિશ્વક્સેન ગરૂડાદિ એના એજ સર્વત્ર લેવામાં આવે છે જુદા જુદા લેવામાં આવતા નથી. માટે આ વાત તદ્દન વિરૂધ્ધ છે.

પ્ર. ૪ વાત ૧૪ રામાનંદસ્વામીને અક્ષરમુક્ત ઠરાવવાદ્વારા શ્રીજીમાન્ય ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષર ધામથકી જુદા બીજા બનાવટી ધામને ઠરાવવાનો વિરૂદ્ધાશય છે. પ્ર ૪ વાત ૧૫ એક ભક્તને ખોટો ઉભો કરી, બધા ધામોમાં સાચુ બ્રહ્મચારી પાળાઓની સ્થિતિ ઠરાવીને, ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષરધામથકી જુદા બંડીયા અક્ષરધામને કલ્પવાની કુબુદ્ધિ વાપરી છે.

પ્ર. ૪ વાત ૨૩ 'સાધને કરીને એ ધામ પમાતુ નથી ..ને ને મુક્તને એ પુરૂષોત્તમના બે ચરણારવિંદની ઉપાસના છે ને તે સાથેજ રમણ છે ને બીજા ધામોને વિષે તો ચાર ચરણારવિંદની ઉપાસના છે ને તે સાથે રમણ છે ને સ્ત્રી છે તે પોતાના પુરૂષ સાથે પણ રમણ કરે છે ને પુરૂષોત્તમની જે મૂર્તિ છે તે સાથે પણ રમણ કરે છે ને જે પુરૂષ છે તે પણ પોતાની સ્ત્રીના ચરણારવિંદની સેવા તત્પર થઇને કરે છે ને નવધા ભક્તિએ કરીને પુરૂષોત્તમની સેવા પણ કરે છે. એવી જાતની જે ઉપાસના ને ભક્તિ તે અક્ષરધામને વિષે નથી. બીજા ધામોને વિષે છે. ને તે અક્ષરધામ માટે છે ..આવી ઉપાસના ને એકાંતિક ધર્મ એ બે સંપૂર્ણ હોય તો તે અક્ષરધામને પામે છે ને એકાંતિક ધર્મને વિષે કસર હોય તો મૂળ પુરૂષને પામે છે ને ઉપાસનામાં તથા નવીન-નિરૂપણમાં કસર હોય તો ભગવાનના ગોલોકાદિક ધામને પામે છે' આ વાતના અક્ષરે અક્ષર લોકશાસ્ત્રની અને સંપ્રદાયની દષ્ટિએ જોતા વિરૂદ્ધ છે અક્ષરધામની પ્રાપ્તિના ૧૬ સાધનો અત્ય ન્ત મા કહ્યા છે, માટે 'સાધને કરીને એ ધામ પમાતુ નથી' આ શબ્દ છે તે શ્રીજીવચનથી વિરૂદ્ધ

છે. એટલુંજ નહિ પણ 'સાચી ઉપાસના ને એકાંતિક ધર્મ એ બે સંપૂર્ણ હોય તો તે અક્ષરધામને પામે છે' આ પોતાના પાશ્ચાત્ય વચનથી પણ વિરૂદ્ધ છે. એમ એકજ વાતમાં પરસ્પર વિરૂદ્ધ વાત છે. ઉપાસના અને એકાંતિક ધર્મ આ બધાં સાધનજ કહેવાય છે. શ્રીજીએ સ. પ્ર. ૩ અ. ૪૧ માં વર્ણવેલા અક્ષરધામમા શ્લો. ૮–૩૫–૩૬–૩૮–૪૨ થી સ્ત્રીરૂપ રાધા લક્ષ્મીનો તથા સ્ત્રી પુરૂષરૂપ મુક્તનો યોગ વર્ણવ્યો છે. માટે અક્ષરધામમા સ્ત્રીરૂપ મુક્ત નથી એમ કહેવુ તે શ્રીજીવચનથી વિરૂદ્ધ છે 'સ્ત્રીપુરૂષરૂપ મુક્તોને પરસ્પર કામવાસના નથી' એમ શ્લો. ૪૭ મા કહીને શ્લો. ૪૩ મા 'ભગવાનથકીજ તેમને સુખેચ્છા છે પણ બીજા થકી નથી' એમ પણ સાથે કહ્યુ છે. હવે જો પાપરૂપ દોષજ કલ્પવો હોય તો અક્ષરમાં પણ સ્ત્રીરૂપ મુક્તો હોવાથી ચાર ચરણની ઉપાસના કહેવાય અને શ્રીજીના કહ્યા પ્રમાણે નિર્દોષભાવ લેવો હોય તો ચાર ચરણની ઉપાસના ન કહેવાય. આજ રીતે ગોલોક વૈકુંઠાદિકમા પણ સમજી લેવુ. ભગવાનની જે એવી લીલા છે તે નિર્દોષ અને ભક્તોના સુખ માટે સમજવાનું વચનામૃતાદિ ગ્રંથોમાજ કહ્યુ છે. અને રાસલીલા શુકદેવ જેવાએ ગાએલી હોવાથી ત્યાગીઓને પણ ગાવાની આજ્ઞા પ્રથમ ૭૨ મા કરી છે. અને એવી ભગવાનની લીલામા દોષ પરઠનારને મધ્ય ૫૩ મા વિમુખ કહ્યો છે. લોકમા પણ સ્ત્રીની ઉપાસના પુરૂષોને છે એમ કહેવાતુ નથી તો પર દિવ્ય લોકમા કહેવાયજ કેમ ? સ્ત્રીને પુરૂષના બે ચરણની અને ભગવાનના બે ચરણની, મળીને ચાર ચરણની ઉપાસના અને પુરૂષને પોતાની સ્ત્રીના બે ચરણની અને ભગવાનના બે ચરણની, મળીને ચાર ચરણની ઉપાસના કુકલ્પી ત્યારે તો અક્ષરાદિ બધા ધામોની આ લોક કરતા પણ અતિતુચ્છતા થઇ જાય. ગોલોકાદિકમા સ્ત્રીઓ છે અને અક્ષરમા નથી માટે એમ કહી શકાય નહિ એમ કહેવાય એમ નથી, કેમકે મુક્ત સ્ત્રીઓનો સબન્ધ તો અક્ષરધામમા પણ શ્રીજીએ નિર્દોષભાવથી વર્ણવ્યો છે. આવી પાપબુદ્ધિ કલ્પીએ તો ભગવાન્ પોતાની રાધા લક્ષ્મી પત્નીના બે ચરણની ઉપાસના કરે છે એમ કુબુદ્ધિ કહેવાય શ્રીજીને પણ રાધાલક્ષ્મીના પતિપણે બહુધા વર્ણવ્યા છે. અક્ષરમા એવુ નથી પણ ગોલોકાદિકમા એવુ છે એમ માનીએ તો શ્રીજી પણ ગોલોકમા અંતર્ધાન પામતા ગયા છે અને આશ્રિતોને તે ધામ પ્રાપ્ત કરીને તેને પહોંચાડ્યા છે એવી વાત ગ્રંથમા ઘણી છે, તો આ બધા સ્ત્રીવિષયભોગ સાથેની ચાર ચરણની ઉપાસના ભક્તિ કરવા ત્યા ગયા છે એમજ માનવાનો પ્રસંગ આવે વળી ઉપાસનામા તથા એકાંતિક ધર્મને વિષે કસરવાળાને ગોલોકાદિકની પ્રાપ્તિ કહી છે, તો ગોલોકમા ગએલા શ્રીજી તથા તેમના આશ્રિતો વિષે ઉપાસના તથા એકાંતિક ધર્મમા કસર માનવાનો પ્રસંગ આવે શાસ્ત્રદૃષ્ટિએ શ્રીજી તથા તેમના આશ્રિતો વિષે એવી કસર તો કહી શકાય નહિ વળી જે ગોલોકાદિક ધામને કાળ માયા કર્માદિ દોષે વર્જીત અવિનાશી અપુનરાવૃત્તિ અપ્રાકૃત કહે છે. એટલે એમા કિંચિત્ દોષસંભાવના કહી શકાય નહિ ખરૂ જોતા આ વાત પોતાના આતર કામાદિ દોષો નિર્દોષ ગોલોકાદિ ધામમા અને તેના નિવાસી નિત્યનિર્દોષ પરમાત્મામા કલ્પીને, તેમને અત્યન્ત ઉતારી પાડીને બીજા અક્ષરની અને બીજા અધિપતિ ભગવાનની કુકલ્પના માટે ઉપજાવી કાઢી છે આવી લોકશાસ્ત્રનિંદિત, શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ, ધામધામીને બહુ ઉતારી પાડવાની મહામોટી વાત ગુણાતીતાનંદસ્વામી કદાપિ કરેજ નહિ એ કાંઇ એવા ગાઢ અજ્ઞાની દોષવાન્ ન હતા બોટી ખરાબ બકવાદોમા આને પ્રથમ નંબર આપીએ તો શોભે તેમ છે. આનુ વિવેચન તો બહુ થાય તેમ છે પણ બીભત્સ જાણીને કર્યું નથી બડીયાનો બધો દુરાશય સમજવામા આ એકજ વાત પર્યાપ્ત છે.

પ્ર ૪ વાત ૨૮ 'આ બ્રહ્માંડના આવરણપાર ને ચિદાકાશપર્યંત અવતાર ને અનંત અવતારના સ્થાનક ને અનંત મુક્ત તે કોઇ અક્ષરધામને પામતા નથી' આમા પણ જુદા અક્ષર ધામની કલ્પનાનો

વિમુખાશય છે. ગ્રંથમાં તો ચિદાકાશ શબ્દ અક્ષરપર્યાય લીધો છે. અહીં તો ચિદાકાશને પણ જુદું પાડીને ત્યાં સુધી અવતારોનાં સ્થાનક અડાડ્યાં છે અને કોઇ અવતાર ને મુક્તો અક્ષરધામને પામતા નથી એમ કલ્પ્યું છે. સ. પ્ર ૩ અ. ૪૧ માં શ્રીજી જે અવતારોની ઉપાસનાથી ભક્તોને અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ કહે છે તે અવતારો અક્ષરધામને ન પામે આ કેટલી વિરૂદ્ધ વાત છે? અવતારો તો પુરૂષોત્તમના હોવાથી પુરૂષોત્તમજ છે તેને પણ અક્ષરથી નીચે ઉતારી પાડવાની વિમુખતા કરી સમઝાય છે.

પ્ર. ૫ વાત ૨૧ "જો રામચંદ્રજી જેવા મહારાજને જાણશે તો વૈકુંઠમાં જાશે તેમાં ચાર હાથ તે મહાકુટય, એમાં શું? એ તો કાંઇ ઠીક નહિ. ને શ્રીકૃષ્ણ જેવા જાણશે તો ગોલોકમાં જાશે, ત્યાં ગાયો વાછરડાં ને ગોપ ગોપીયું છે તેમાં પણ શું? માટે કયાંય અક્ષર ધામ જેવું સુખ નથી...તે પુરૂષોત્તમ જાણવે કરીને અક્ષરમાં પુગાય તે પાછો નાશ ન થાય ને બીજે તો પ્રકૃતિ પુરૂષ લગી કાળ ખાય જાય છે. ત્યારે એક જણે કહ્યું જે 'જ્યાં ભગવાન્ રાખે ત્યાં રહેવું ને ભગવાનનાં ધામ તો બધાંય સરખાં છે અમથા શું કુટો છો? ત્યારે સ્વામી કહે તારા ને ચંદ્રમા તે કાંઇ એક કહેવાય નહિ" આ વાત પણ શ્રીજીની સમસ્ત માન્યતાથી સાવ વિમુખ છે. આમાં વૈકુંઠ ગોલોકની અને તેમાં વિરાજમાન ચતુર્ભુજ દ્વિભુજ ભગવાનની ખોટી નિંદા કરીને, તેનાથી અક્ષરને અને તેના અધિપતિને તદ્દન જુદા પાડવાની દુરાગ્રહી મહાકુટય હુંઢીયા કરી છે. જો રામચંદ્રજીનો આવિર્ભાવ વૈકુંઠ થકી વર્ણવ્યો હોય અને તેથી તેમનું તેજ ધામ ઠરતું હોય અને એમના આશ્રિતોને એજ ધામ મળતું હોય તો શ્રીજીનો આવિર્ભાવ બદરીકાશ્રમથકી એકમતે વર્ણવેલો હોવાથી તેમનું ધામ તેજ ઠરે અને તેમના આશ્રિતોને એજ પામવાનું ઠરે. એથી આગળ કોઇની ગતિ નથી એમજ અવળું ઠરે. પણ એમ નથી. મૂળ ભગવાનના અવતાર હોવાથી તેમનું ધામ મૂળ ભગવાનનું જે ધામ છે તેજ હોઇ શકે. જેમાંથી અવતાર થાય છે તેમાં તેમનો લય થાય છે એવું તો શ્રીજીવચન છે. મહારાજને શ્રીકૃષ્ણ જેવા જાણવાનું તો પ્રત્યેક પ્રબન્ધમાં પદે પદે લખ્યું છે અને આશ્રિતો એકજ સમજ્યા છે એમ પણ મધ્ય ૬૪ મા લખ્યું છે અને બન્નેનું ધામ પણ એકજ પ્રાપ્ય છે એમ પણ લખ્યું છે માટે એથી અવળી લવરી કરવાનું રહેતું નથી. છતાં જુદા ધામ ધામીની લવરી કરે તો 'ગોલોક શ્રીજીનું છે અને અક્ષર શ્રીકૃષ્ણનું છે' એમ પણ અવળું શાસ્ત્રથી સિદ્ધ થાય તેમ છે. માટે જેમ કહ્યું છે તેમ સમજવું એમાંજ સાર છે. ભગવાને ભક્તોને પરમેશ્વરપણાની પ્રતીતિ માટે તેમજ ધ્યાન ભજન માટે ચતુર્ભુજ રૂપ ધારેલું છે તેમા મહાકુટય ઠરાવીને તુચ્છના ઠરાવાનો દુરાશય છે તે લોકશાસ્ત્રનિંદિત નાસ્તિક છે. પોતે ધણીને મહાકુટય જણાતી નથી તેમ કોઈ ભક્તોને મહાકુટય જણાઇ નથી, ઉલટી ચતુર્ભુજ રૂપદર્શનની અત્યાકાંક્ષા કરી છે. તો એકલા બંડીયાને વિના કારણે વિના સંબન્ધે કયાંથી મહાકુટય જણાઇ તે અતિવિચિત્ર છે. શ્રીકૃષ્ણને કે તેમના અવતાર શ્રીહરિને તથા બીજા મુક્તોને દિવ્ય મુકનસ્વરૂપ ગાયો ગોપ ગોપીઓની મહાકુટય જણાઇ નથી તો આ બંડીયાને કયાંથી જણાઈ એ પણ અતિવિચિત્ર છે. વળી પ્રકૃતિપર અવિનાશિ ગોલોકને પ્રકૃતિની અંદર ઠરાવીને તેનો કાળથી નાશ ઠરાવાનો પણ વિમુખાશય વ્યક્ત કર્યો છે. શાસ્ત્રીય તાત્વિક દ્રષ્ટિએ તો એક જણે જે 'જ્યાં ભગવાન રાખે ત્યાં રહેવું ને ભગવાનનાં ધામ તો બધાંય સરખાં છે અમથા શું કુટો છો?' એમ કહ્યું છે તે યથાર્થ છે. છતાં પણ તારા ચંદ્રમાના દ્રષ્ટાંતથી ગોલોક અક્ષરને તદ્દન જુદા પાડવાની અભિજ્ઞતા વાપરી છે. એમ આ વાત અક્ષરશઃ અવળી છે. બંડીયાને તો આખો સંપ્રદાયજ મહાકુટયરૂપ જણાયો છે અને તેનું સુખ પણ કયાં આવ્યું છે?

પ્ર. ૫ વાત ૯૫ 'ગોલોકને અને તેના અધિપતિને પ્રકૃતિમંડળની અંદર ઠરાવપૂર્વક તેમને નાશવંત ઠરાવીને તેમાં અરુચિ કરાવવાની કહેવાડારા તેનાથી જુદા અક્ષરની અને જુદા અધિપતિની ગોઠવણીનો મુખ્ય ગુપ્ત દુરાશય છે. વિશેષમાં લક્ષ્મીનારાયણ વાસુદેવનારાયણ નરનારાયણની પણ એવીજ દુર્દશા ઠરાવવાનો વિમુખાશય છે.

૭ પ્રકરણની પ્ર. ૪ વાત ૭૮ "ગોલોકમાં વિષય ભોગવે છે ને ગ્રાન છે તેથી પાછી દાઝ પણ થાય છે" આ વાતમાં ગોલોક કે જે નિર્ગુણનિષ્ઠ એકાંતિકોએ પ્રાપ્ય સુખનિધિ છે તેમા વિષયભોગ અને દાઝ ઠરાવીને, તેને આ લોક જેવો તુચ્છ કહેવાનો દુરાશય દર્શાવ્યો છે. જેમાથી શ્રીજી આવ્યા છે અને અંતે જેમા પધાર્યા છે અને જે આશ્રિતોને અંતે પામવાનુ છે એવા અપ્રાકૃત અનાદિ ગુણાતીત ધામમા વિષયવાસના અને દાઝ દોષ કલ્પીએ તો શ્રીજી અને તેમના ભક્તો ત્યાં તેને માટેજ રહ્યા છે અને આવીને પણ તેને માટેજ પાછા ત્યા ગયા છે એમ પણ કલ્પવાનો પ્રસંગ આવે. માટે આ વાત તદ્દન વિષમ વિમુખ વિનિંદિત છે. ગોલોકથકી અક્ષરને અત્યંત જુદુ ઠરાવવાજ આ બધી બંડાઇ કરી જણાય છે. વિષયલુબ્ધ વિમુખોને સદાય સર્વત્ર દાઝજ રહેવાની છે.

પ્ર ૪ વાત ૯૪ 'જ્યા સુધી પોતાને પુરુષ મનાશે ત્યા સુધી સ્ત્રી જોઇશે ને જ્યા સુધી પોતાને સ્ત્રી મનાશે ત્યા સુધી પુરુષ જોઇશે. તે ગોલોક સુધી જોઇશે. માટે '**निजात्मानं ब्रह्मरूपं**' એ સિદ્ધાંત છે." આ વાત પણ ઉપરના જેવીજ બીભત્સ છે. પોતાના આત્માને ત્રણ દેહ થકી વિલક્ષણ બ્રહ્મરૂપ માનીને કૃષ્ણની સર્વથા ભક્તિ કરીને મુક્ત ભાવને પામેલાઓનેજ પ્રાપ્ય એવા ગોલોક ધામમા સ્ત્રીભોગની કુબુદ્ધિ કરવી તે નાસ્તિક કર્મ છે શ્રીજીએ પોતાને માટે તથા આશ્રિતો માટે નિરતિશય પ્રસન્ન કર્યું છે તે શુ સ્ત્રીભોગ માટે ? અને ત્યા રહેતા શ્રીજીને તથા તેમના આશ્રિતોને પણ દેહાત્મભાવ નહિ ટળેલો હોવાથી નિજાત્માને ત્રણ દેહથકી વિલક્ષણ બ્રહ્મરૂપ માનીને કૃષ્ણની ભક્તિ કરવી પડશે કે શુ ? કુત્સિત પાપાશયનો કાંઈ અવધિ છે ? આ વાત તો અવાચ્ય અશ્રોતવ્ય અતિગર્હ્ય અતિવિમુખ છે. આ પાપાશય તો ગોલોકને ઉતારી પાડીને જુદા અક્ષરની ગોઠવણી માટેજ જણાય છે.

પ્ર. ૫ વાત ૧૪૧ 'સ્વરૂપાનંદસ્વામીને મહારાજે કહ્યુ જે તમને ગોલોકમા મોકલીએ ત્યારે કહ્યું જે એ ખાડેમે તો પડેજ હે'' આમા ગોલોક કે જેને ઇપ્સિત ધામ કહીને, 'આવ્યા ગોલોકવાસી રે' એમા કહ્યા પ્રમાણે ગોલોકથી અવતાર ધરી આવ્યાનુ અને 'ગયા પોતે ગોલોક' એમા કહ્યા પ્રમાણે અંતર્ધાન થતા ગોલોકમા ગયાનું અને સ પ્ર ૩ અ ૪૧ તથા ભક્તચિંતામણી પ્ર ૧૫૯ મા કહ્યા પ્રમાણે આશ્રિતોને મોક્ષ શામા પામવાનું સ્વયં શ્રીજી સપ્રમાણ કહે છે તેવા માયાતીત અપુનરાવૃત્તિ અચળ અનાદિ અપ્રાકૃત અવિનાશિ અવિકારિ ગુણાતીત એકાંતિકપ્રાપ્ય નિત્યનિર્દોષ ગોલોકને નાસ્તિક દેવીલના ખરાબ ખાડાની અધમ ઉપમા આપીને તેને અત્યંત ઉતારી પાડવાનું અધમ વિમુખ આસુરકર્મ કર્યું જણાય છે. જો આ વાતને પ્રમાણ માનીએ તો શ્રીજી અને બીજા બધાય આશ્રિતો નરકના ખાડામા પડ્યા છે અને એમા પડવાનોજ માર્ગ બતાવી ગયા છે એમ અકામે પણ માનવાનો પ્રસંગ આવે શ્રીજીના તથા તેમના મુક્તોના વચનો જોતા અને આ વિમુખ વાત જોતા દિનરાત્રિ જેટલું અંતર નિશ્ચયથી જણાય છે. આથીજ આવી વિરુદ્ધ વાતને પ્રમાણ ગણનારાને વિમુખ બડીયા ખુણીયા હુદીયા તરીકે કહેવામા આવે છે તે બરોબર બંધબેસતુ થાય છે આવો ગોલોક માટે બીભત્સ શબ્દ સ્વરૂપાનંદ વાપરેજ નહિ તેમ શ્રીજી સાંભળેજ નહિ આ તો બધી બડગોઠવણી છે. વિવેકિઓને વિચાર કરવાનો છે શુ સ્વામી આવી શાસ્ત્રવિરુદ્ધ ગપ્ય વાતો કરે ખરા ? આ તો ખાડા કાદવના અભ્યાસવાળી નીચ કોમનુ કામ કહેવાય

પ્ર. ૫ વાત ૧૭૧ 'હું કુટુંબનો નથી, લોકનો નથી, દેહનો નથી, હું તો ભગવાનનો છું એમ માનવું. ને **આ સમાગમ કર્યા વિના તો ગોલોકમાં જવાશે પણ મહારાજ પાસે નહિ જવાય'** આ વાત પણ ગોલોકની ગર્હા કરીને તેની આ લોક જેવીજ તુચ્છ સ્થિતિ કહેવાનો મલિન આશય પ્રકાશમાં મુકે છે. મહારાજ તો ઈપ્સિત પ્રાપ્ય ગોલોકના અધિપતિ હોઇને ત્યાંથી આવ્યા ગયા છે અને સમાગમ કરીને ઘણા એકાંતિકો મહારાજની પાસે જઈ પહોચ્યા છે એમ સંપ્રદાયના સર્વ ગ્રંથોમાં કથ્યા છે. મહારાજ અને તેમના આશ્રિતો તો ગ્રંથમાં કહ્યા પ્રમાણે ગોલોકને પહોચી ગયા છે પણ તેને નિંદનારા મહારાજના વચનદ્રોહી બંડીયા તો સમાગમ વિના રઝળી પડયા છે તે તેમનો પત્તોજ પડ્યો નથી અને પડશે નહિ. ગોલોકમાંથી આવેલા અને તેમાંજ પાછા પધારેલા મહારાજને પણ તેનાથી જુદા પાડવાનો અને અક્ષરને જુદા પાડવાનો પાપાશય વ્યક્ત સમજાય છે.

પ્ર. ૫ વાત ૨૨૮ '**ગોલોકાદિ ધામ પણ કાળનું ભક્ષણ છે**' આમાં શ્રીજી જેને માયાતીત અચળ અનાદિ અવિનાશિ સનાતન કાળભયવર્જીત કહે છે તેને તેમના વચનદ્રોહી વિમુખો પ્રકૃતિની અંદર ઠરાવીને કાળનું ભક્ષ્ય ઠરાવે છે. શ્રીજીની વાતને અને વિમુખ વાતને દિવારાત્રિ જેટલું અંતર છે. ગોલોક અક્ષરને અત્યંત જુદાં પાડવા આવી મહાકુત્ય કુટિલ કરી જણાય છે.

પ્ર. ૬ વાત ૨૯૨ '**અક્ષર ધામમાંથી મચ્છરિયું મુતર્યું તે** પ્રકૃતિના લોકમાં ટીપુ પડ્યું ને તેમાંથી પાછુ વળી થોડુંક ટીપુ પ્રધાન પુરૂષના લોકમાં પડયુ ને તેમાંથી પાછુ એમને એમ બીજા લોકમાં પડતે પડતે કાંઇક ઝણ્ય આ બ્રહ્માંડમાં પડી, એ તે શું કેટલુક કહેવાય? તે માટે સર્વોપરી સુખ તો અક્ષરમાં છે ત્યાં જાવું' ઉપરની વાતોમાં ગોલોકને કે તદન્તર્વર્તિ અક્ષર ધામને પ્રકૃતિ પુરૂષના લોકની અંદર ગણવાનો દુરાશય આવી ગયો છે તેનું અનુસંધાન લેતાં શ્રીજીપ્રોક્ત ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષર ધામમાં પણ બંડીયા અક્ષરમાંથી મચ્છરીયાના ટીપાનું પણ અલ્પ ટીપુ પડ્યાનું ઠરાવીને તેમાં પણ સુખ નહિ હોવાનો દુરાશય જણાવ્યો છે. જેમાં મચ્છરીયાંનો ઉદ્‌ભવ હોઇને તેના તીવ્ર દશનો ઉપદ્રવ હોય અને જેમાં મચ્છરના મુતરનો અસહ્ય દુર્ગંધ હોય એવા જુદા બીજા નિગળા અક્ષર ધામમાં ભલે બંડીયા વિમુખ એકલાજ રહે. એમાં કોઇ સંપ્રદાયવાળાએ એમની સામે કશી તકરાર લેવી નહિ એવી ભલામણ છે. અને સંપ્રદાયનાં શાસ્ત્રોએ પ્રતિપાદન કરેલું શ્રીજીમાન્ય ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષર ધામ કે જેમાં મચ્છરીયાંનો કોઇપણ પ્રકારનો ઉપદ્રવ નથી અને સર્વ સુખના પરમ નિધિરૂપ સર્વોપરી છે તે સંપ્રદાયી જનો માટે પ્રાપ્ય હોવાથી ત્યાં જવાની સર્વેએ ઇચ્છા રાખવી.

બેજ પ્રકરણની ચોપડીના પ્ર. ૨ વાત ૨૭૯ 'મહારાજ કહે આ બ્રહ્માંડ ઉપર એક કરોડ જોજન ઉંચો ગોલોક છે અને તે ઉપર એકલું શુન્ય છે તે શુન્યને વિષે મનને વેગે કરીને વૈરાટ બ્રહ્માની આયુષપર્યંત ચાલે તો પણ એ શુન્ય ભેદવાને કોઇ સમર્થ નથી. એ શુન્યને મહાશુન્ય કહે છે તે મહાશુન્ય તો અસંખ્ય બ્રહ્માંડ અને તેના કારણ જે પ્રકૃતિ પુરૂષ તે સર્વને આવરી રહ્યું છે **તે મહાશુન્યથી પર અક્ષરધામ છે"** વિગેરે. આ વિમુખ વાત તો સાંપ્રદાયિક શ્રીજી-માન્યતા ઉપર મહાશુન્ય (મીંડું) મુકીને બીજી વાતો કરતાં કાંઇ નવીનજ વસ્તુને જણાવે છે. અપ્રાકૃત ગોલોકની ઉપર પ્રકૃતિ પુરૂષનો માયિક લોક કલ્પવાની વાત તો પાછળ આવી ગઇ છે. આમાં તો ગોલોક ઉપર અપાર અભેદ્ય મહાશુન્ય કલ્પીને તેને પ્રકૃતિ પુરૂષના આવરણ તરીકે કલ્પીને તેથી પર અક્ષર ધામને કલ્પે છે. આ ઉપરથી એવો ક્રમ થયો કે—બ્રહ્માંડની ઉપર ગોલોક, તેની ઉપર પુરૂષ પ્રકૃતિ, તેની ઉપર મહાશુન્ય અને તેની ઉપર અક્ષર ધામ આવ્યું.

એમ કલ્પતા ગોલોક અક્ષર વચ્ચે બે અભેદ્ય અપાર મહાવરણો આવ્યા સંપ્રદાયના મુખ્ય માન્ય મહાશાસ્ત્રોમાં અક્ષરને ગોલોક સાથે સળંગ સંબન્ધ ધરાવતું અને વચ્ચે આવરણ વિનાનું અને મંદિરની અંદર સિંહાસનની પેઠે ગોલોકાન્તર્વર્તિ કહે છે. આ દૃષ્ટિએ જોતા ઉપરની વાત તદ્દન વિમુખ ખોળી બંડીયા બનાવટી ઠરે છે. આમા ગોલોક કે ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષરધામથકી જુદા બીજા ખુણીયા અક્ષર ધામની કલ્પના બહુ સ્પષ્ટ છે. આ તે કાંઈ વાત જેવી વાત છે? વિતંડાવાદ કે જલ્પવાદનો કાંઈ અવધિ છે? બંડીયાની બધી બાબતો એકડા વિનાના મીંડા જેવી મહાશુન્યજ છે.

એકલા ત્રીજા પ્રકરણની ચોપડીમા—વાત ૧૯ 'અને બીજા તો શુદ્ધ ઉપાસના વગર ભલે ને સ્વામિનારાયણનું ભજન કરે તથા ગાદીતકીએ બેસી અહીં પૂજાય, પણ બહુ ઠેકડો મારશે તો વૈકુંઠ કે ગોલોક સુધી પહોચશે પણ અક્ષર ધામમા મહારાજની સેવામા નહિ પહોચે" આમા વૈકુંઠ ગોલોક અને તેના અધિપતિની ગૂઢ ગર્હા કરીને તેથકી અત્યંત જુદા અક્ષરની અને જુદા અધિપતિને ઠરાવાનો શઠાશય વ્યક્ત છે. શ્રીજીના કહ્યા પ્રમાણે શુદ્ધ ઉપાસના કરનારા તો તેમણે પરાત્પરપણે પ્રતિપાદન કરેલા ઇપ્સિત ગોલોકાન્તર્વર્તિ અક્ષર ધામમા મહારાજની સેવામા પહોચી ગયા છે અને પહોચશે. પરંતુ અપ્રમાણ અક્ષરની અશુદ્ધ ઉપાસના કરનારા અને પ્રત્યેક ધામ ધામીની પારાવાર નિંદા કરનારા સંપ્રદાયવિમુખોને તો એક પણ ધામની પ્રાપ્તિ નહિ થતાં ધક્કાજ મળશે. અત્યારેજ બહિષ્કૃત થતા એવી દશાને ભોગવે છે તો અંતે એવીજ ગતિ અવશ્ય થવાનીજ. આ વાતનુ ખરૂ ગૂઢ રૂપ તો સંપ્રદાયના સદ્‌ગુરૂઓની ગંભીર હતકાઇ કરીને પોતાના શઠગુરૂઓની સરસાઈ કરવાનુ છે. શ્રીજીના વચન પ્રમાણે માનવુ કરવુ કહેવુ લખવુ એજ શુદ્ધ ઉપાસના છે. વિમુખોનુ સઘળું અવળુ છે બહુ ઠેકડો મારશે તો જમપુરી સુધી પહોચશે

પ્ર ૩ની વાત ૯૯ 'અને ગોલોક તો કાળનું ભક્ષણ છે અને એવાં ગોલોક તો અસંખ્ય છે અને માયિક છે. પણ સદા દિવ્ય ને સનાતન એવુ અક્ષરધામ' આ વાત શ્રીજી-મતથી સર્વથા વિમુખ છે. શ્રીજી જેને ઇપ્સિત ધામ કહીને, માયાતીત સનાતન દિવ્ય અચળ અનાદિ અપુનરાવૃત્તિ ગુણાતીત કાળભયવર્જીત એક છે એમ કહીને જ્યાંથી આવિર્ભાવને અને જેમા અંતર્ધાનને ઉવાડુ કહે છે તેને શ્રીજીના વચનદ્રોહિ વિમુખો માયિક કાળભક્ષ નાશવંત અસંખ્ય કહેવાદ્વારા અત્યંત નીચે પ્રકૃતિની અંદર ઠરાવીને તેનાથકી અક્ષરને આત્યંતિક જુદુ ઠરાવાની મલિન મનોવૃત્તિ વ્યક્ત કરે છે આમા ગોલોકને અસંખ્ય ઠરાવાની નવીન વાત આવી ગોલોકને બ્રહ્માંડની અંદર ઠરાવતા બ્રહ્માંડ તો અસંખ્ય હોવાથી ગોલોકને પણ અસંખ્ય ઠરાવવાજ પડે પ્રથમ એક દોષ કરવાથી બીજા અનેક દોષ કરવાનો પ્રસંગ આવેજ આ ઉપરથી સંપ્રદાયનું કોઈ શાસ્ત્રજ વિમુખોને માન્ય નથી એ ચોક્કસ થાય છે. માન્ય હોય તો આવી વિમુખપ્રમુખતા કદાપિ વાપરે નહિ

પ્ર ૩ની વાત ૨૯૩ 'અને સ્વર્ગ વૈકુંઠ ને ગોલોકમા વિષયનીજ વાતુ થાય છે વૈકુંઠ ને ગોલોકમા લટકઝટક ભગવાનની વાતુ થાય છે. પણ વિષયનું ખંડન તો ત્યાં થતુંજ નથી" આમા વૈકુંઠ કે જે અક્ષરધામરૂપજ છે અને વિષ્ણુ કે જે અક્ષરવાસી પરબ્રહ્મ પરમાત્માના સાક્ષાત્ લોકરક્ષણાર્થે અવતાર પૂર્ણકામ નિત્યનિર્દોષ છે. લક્ષ્મીજી કે જે અક્ષરધામી મૂળ લક્ષ્મીના અવતારભૂત છે. નં૰ સુનંદ વિશ્વક્સેન ગરૂડ જય વિજય દિ પાર્ષદે કે જે અક્ષરધામી નિત્ય પાર્ષદોના અવતાર છે આવા નિત્યનિર્વિષયી દિવ્ય વૈકુંઠને તથા ગોલોક કે જેને શ્રીજીએ ઇપ્સિત ધામ કહીને ઐકાંતિક નિર્વિષયિજનોએજ એક પ્રાપ્ય નક્કી કરીને પ્રકૃતિપર અપ્રાકૃત દિવ્ય કાળમાયાકર્માદિ દોષ રહિત કહ્યુ છે તેને વિષયવ્યામસ્ત સ્વદુર્બુદ્ધિથી વિષયવાળુ ઠરાવીને સ્વર્ગ સાથે મુકી તેને ક્યાર્ગ

પાડવાનો બંડાશય બહાર આણ્યો છે. આથી તો શ્રીજીનું પરમ ધામ નક્કી કરી ત્યાથી તેમનું આગમન ગમન નક્કી કર્યું છે તે પણ વિષયભોગ માટેજ છે એમ અવાચ્ય કહેવાનો પ્રસંગ આવે. મધ્ય ૧૯ માં ગોલોકમા થતી ભગવાનની કથાવાર્તાની ઝડીયો તો શ્રીજીજ જોઇ આવ્યાનું કહે છે તો ત્યા ક્ષથકઝમક વાતુનો અને વિષયવિચારનો દોષ અપાયજ કેમ ? આ તો એક નાસ્તિક આસુરભાવજ કહેવાય. આ વાતનો દુરાશય તો ગોલોકાતર્વર્તિ અક્ષરધામથકી જુદુ બીજુ અક્ષરધામ ઠરાવાનોજ કહી શકાય વિષયગ્રસ્ત વિમુખો સ્વદોષથી શુભ સ્થળે પણ વિષયોનેજ કલ્પે છે.

સિદ્ધાતસાગર–સિદ્ધાત ૧ 'આ નવીન બ્રહ્માડ છે તેમાથી કોઇ જીવ આહીં અક્ષરધામમાં કેમ આવતા નથી' આવો અપસિદ્ધાત કાઢીને શાસ્ત્રોક્ત ગોલોકાતર્વર્તિ અક્ષરધામથકી બીજા જુદા કલ્પિત અક્ષરધામનો બંડીયો સિદ્ધાતાંતર કાઢ્યો છે. આ બ્રહ્માડ નવીન નથી પણ બહુ જુનુ છે. એમાથી અનેક જીવો અક્ષર ધામને પામી ગયા છે. અપસિદ્ધાતવાળા ત્યા જતા નથી એ બરોબર છે.

સિદ્ધાત ૨૪ 'ગોલોકવાસી જે કૃષ્ણનારાયણ તે પ્રકૃતિ પુરૂષથકી પર છે એમ અમારૂ કહેવું નથી ને કેટલાક એમ સમજે છે જે ગોલોકપતિ કૃષ્ણનારાયણ તેજ મહારાજ છે પણ એ કે **અવતાર પ્રકૃતિપુરૂષથી પર નથી.** ને પ્રકૃતિ પુરૂષથી પર તો આ પ્રત્યક્ષ અક્ષર ને પુરૂષોત્તમ એજ છે.' આમા ગોલોક કે જે શ્રીજીઅભિમત પ્રકૃતિપર પરમધામ છે અને પ્રકૃતિપર કૃષ્ણનારાયણ કે જેના અવતાર પોતે શ્રીજીમહારાજ છે તે બન્નેને પ્રકૃતિની અંદર ઠરાવીને ગોલોકાતર્વર્તિ અક્ષરથકી અને તેના અધિપતિ પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણપુરૂષોત્તમથકી બીજા જુદા નવીન ખાનગી અક્ષરધામની અને તેના અધિપતિ ખાનગી જુદા પુરૂષોત્તમની કુકલ્પનાનો શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ અપસિદ્ધાત કાઢ્યો છે પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ કે જેને શ્રીજીએ ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ કહીને ક્ષરાક્ષરથકી અતીત પુરૂષોત્તમપણે પ્રમાણ આપી આપીને વારેવારે નિરૂપ્યા છે તેને અક્ષરથકી ઉતરતા પ્રકૃત્યતર્ગત ઠરાવવા અને અક્ષર કે જેની તેની આગળ કશી ગણતી નથી તેને શ્રીકૃષ્ણનું ઉપરી પ્રકૃતિપર ઠરાવવુ એ કેટલું વિપરીત વિષમ વિનિહિત છે તેનો વિચાર વિમુખોને ન હોય એ સહજ છે શ્રીકૃષ્ણનારાયણ કે જે શ્રીજીનુ મૂળ પૂર્વરૂપ છે તેનાથકી પણ ગુણાતીતાનદને મોટા ઉપરી ઠરાવાજ આ બધા ગરબડગોટાળા વિરૂદ્ધ વારે વારે વાળ વાળ કર્યા છે. વિરોધનો પણ કાઇ અવધિ તથા રીતિ હોય છે વિમુખોને કોઇ વાતનો વિચાર નથી એમ આ વાતુમાજ કહેવામા આવ્યુ છે

ઉપર પ્રમાણે શાસ્ત્રસિદ્ધ શ્રીજીમાન્ય ગોલોક કે તદતર્વર્તિ અક્ષરધામને તદ્દન ઉતારી પાડીને બીજા જુદા નિરાળા અક્ષરધામની ગોઠવણી અશાસ્ત્રીય ઉટાંગ કરી છે. આનો સપ્રદાય સાથે સ્વલ્પ પણ સબન્ધ નથી તેમ તેવી વિરૂદ્ધ સઘળી વાતો સપ્રદાયની દૃષ્ટિએ અણુ પણ પ્રમાણ નથી એટલોજ નિર્ગલિતાર્થ કહેવા સમજવાનો ઠેવરે છે.

ઉપરની અપ્રમાણ વાતોને પ્રમાણપણે માનીને બીજા ઘણા બડનેખકોએ વાર્તાપત્રોમા તથા સ્વા. ના. પ્ર. માસિક વિગેરેમા લેખો લખીને ધર્મવિષયમા ઉપર મુજબનાજ ખાસ લેખમાનથી ઘણા ગરબડ ગોટાળા શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ વાળ્યા છે તે પુનરૂક્તિભયથી તેમજ વિસ્તારભયથી અહીં લીધા નથી. કોઇ પ્રસગે ખબર લેવાશે

ઉપરની અગડબગ અડબંગ ઉટાંગ વાતો ઉપર મડાણ મુકીને કે મદાર બાંધીને બોચાસણવાળાએ ધામ આખનમા જે શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ વાતાવરણ લાગુ ચલવેલું તે બોરસદકોર્ટમા પણ તેમના તરફથીજ બદમૂળ કરવાના દુરાગ્રહથી ઉકેલાએલુ. તેમણે ઘણા સાક્ષીઓ પાસે સંપ્રદાયના ગોલોકાતર્વર્તિ અક્ષર ધામથી જુદુ અક્ષર ધામ હોવાનુ હઠથી કહરગરેલું અને તેવા ઉપ-

લેક પુરાવાઓ પણ બહુ રજુ કરાવેલા. છેવટે તેમના તરફથી તેમના કોઠારી શ્રીજીસ્વરૂપદાસ શાસ્ત્રીય સાક્ષી તરીકે આવેલા તેમણે પણ તેવી વિરુદ્ધ વસ્તુ ઘણી કુયુક્તિથી રજુ કરેલી તેમની જુબાનીમાં ઉઘાડી છે-પેરા ૨૯ "હરિજીવનદાસ શાસ્ત્રીએ ગોલોક મધ્યે અક્ષર ધામ કહ્યું છે તેનાથી મેં જુદું અક્ષર ધામ કહ્યું છે. ગોલોકનું અક્ષર ધામ તે કૃષ્ણને રહેવાનું અક્ષર ધામ અને શ્રીજીમહારાજ રહે છે તે અક્ષર ધામ તેનાથી તદ્દન નિરાળું છે અને તેનું માપજ નથી" પેરા ૧૦૧ 'ગોલોક અંદર અક્ષર ધામ આવેલું નથી. અક્ષર ધામ અને ગોલોક જુદાં છે અને જુદી જુદી વ્યક્તિઓ છે. શિક્ષાપત્રીમા શ્લો. ૧૨૧ માં શ્રીજી મહારાજે કહ્યું છે કે ગોલોક એ અમને પ્રિય ધામ છે, આવું શ્રીજી મહારાજે લખેલું. કારણ કે હજારો લોકોને વિશ્વાસ આવે તે માટે લખેલુ છે. જો અક્ષર ધામ લખ્યુ હોત તો લોકોને શંકા થાત કે નવું ધામ ક્યાથી આવ્યું. સત્સંગિજીવન પ્ર. ૩ અ. ૨૨ શ્લો. ૫૦ (भक्ता एते तु देहान्ते धाम गोलोकमुत्तमम् । लभन्ते राजते यत्र श्रीराधाकृष्ण ईश्वर ॥) મને વાંચી સંભળાવ્યો. ત્યાં સત્સંગિને મેળવવાનું ધામ ગોલોક છે એવું લખ્યું છે. અહીંયા ગોલોક લખ્યું છે તે સત્સંગિને વિશ્વાસ આવે તે માટે લખ્યુ છે. અ. ૧ શ્લો. ૨ (तद्धाम गोलोकमवाप भूप !) મને વાંચી સંભળાવ્યો તેમાં ગોલોક ધામ મળ્યાનું જણાવ્યું છે કારણ કે પ્રસિદ્ધ ભાવના માટે ગોલોક શબ્દ વાપર્યો છે. સ. પ્ર. ૪ અ. ૫૨ શ્લો. ૨૦ થી ૨૫) (देहान्ते परमं धाम विष्णोर्गोलोकसंज्ञितम् । प्रयान्ति) ત્યા "દીક્ષા પામેલા અને એકાંતિક ભક્ત ગોલોકને પામે છે" એવુ લખ્યું છે. શાસ્ત્રમા ગોલોક કૃષ્ણનું ધામ છે અને ગોલોકમા પ્રસિદ્ધ થાય તેથી ગોલોક શબ્દ વાપર્યો છે. અધ્યાય ૬૭ શ્લો. ૩૯ મા (एकान्तिनो वैष्णवा ये ते त्यक्त्वा भौतिकानिह । देहान् लब्ध्वा दिव्यतनूर्गोलोकं धाम यान्ति हि) શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે, મારા એકાંતિક ભક્ત ગોલોકને પામે છે." પેરા ૧૦૨ "સર્વમંગળસ્તોત્રમા પરમેશ્વરનું નામ ગોલોકરમણ કહેલું છે. આ નામ સત્સંગિજીવન ઉપરથી કાઢેલાં છે. વાસુદેવમાહાત્મ્ય અ. ૧૬ શ્લો. ૧૨-૧૩મા (प्राप गोलोकमद्भुतम । धाम तेजोमयं तद्धि प्राप्यमेकान्तिकैर्हरे) એકાંતિક ભક્તને માટે ગોલોક કહેલુ છે, સર્વમંગળસ્તોત્રનો શ્લો. ૨૧૧ (देहान्ते च हरेर्धाम गोलोक माप्नुयाद्धि स) માં પણ ગોલોક કહેલું છે. તે ગોલોકમાં શ્રીકૃષ્ણ રહે છે, તે અમારૂ અક્ષરધામ નથી. પેરા ૧૦૩ "ભક્તચિંતામણિ પ્ર. ૧૬૨ ચોપાઇ ચોથીમા (કરી કાજ મહારાજ મોટાં, ગયા પોતે ગોલોક) શ્રીજીમહારાજ ગોલોકમાં ગયાનું જણાવેલું છે. નિષ્કુળાનંદ મોટા મુનિ હતા હરિલીલામૃત ભાગ ૨ પાન ૬૭ કળશ બીજો (ગોલોક નામે સુપ્રસિધ્ધ ધામ છે, જેનુ વળી અક્ષરધામ નામ છે) ત્યાં ગોલોક અને અક્ષરધામ એકજ છે અને ગોલોકનું બીજું નામ અક્ષરધામ છે એમ કહ્યું છે" પેરા ૧૦૪ 'શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૨૯ નીચેની શતાનંદમુનિએ કરેલી અર્થદીપિકા ટીકામા બ્રહ્મપુર ગોલોક અને વૈકુંઠને પામે છે એમ લખેલુ છે. એ ત્રણેય શબ્દનો અર્થ એકજ.' પેરા ૧૦૫ 'ગોલોકની મધ્યમા શ્રીકૃષ્ણને બેસવાનું આસન તેને પણ અક્ષર ધામ કહે છે. તે અક્ષરધામ અમે કહીએ છીએ તેનાથી જુદુ છે. એ રીતે બે અક્ષરધામ છે. તે માટે વચનામૃતમા લખેલું નથી વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ ૨૧ માં અક્ષરધામ લખ્યુ છે જુદી જુદી જગાએ એ અક્ષરધામ જણાવેલા છે. અર્ચિમાર્ગ ગીતામા વર્ણવ્યો છે તેજ પ્ર. ૨૧ મા વર્ણવેલો છે' પેરા ૧૦૬ 'સત્સંગિજીવન પ્ર. ૩ અ. ૪૧ શ્લો. ૨૫-૨૬ ત્યાં ધામનું નામ બ્રહ્મપુર આપ્યું છે' પેરા ૧૦૭ પ્ર ૩ અધ્યાય ૪૧ મા ગોલોક અને અક્ષરધામ એકજ છે એમ અભેદપણે વર્ણન છે. ગોલોકનું વર્ણન આપેલુ છે તેમા નદીઓ પર્વતો દરવાજા દુર્ગનુ વર્ણન કરેલુ છે.

શ્લો. ૧ થી ૨૫–૨૬ માં (तद्वेतत्परमं धाम श्रीकृष्णस्य सनातनम् । गोलोक इति यत् प्राहुर्गोपगोपीगणावृतम्) શ્રીકૃષ્ણનું સનાતન ધામ ગોલોક કહ્યું છે. શ્લો. ૩૩ માં દિવ્ય મંદિર માટે વર્ણન છે તે બ્રહ્મપુર તરીકે કરેલું છે. આવું વર્ણન કરેલું છે છતાં અક્ષરધામ જુદુ છે એમ મારૂં કહેવું છે. સ. પ્ર. ૩ અ. ૪૧ શ્લો. ૨૯ થી ૩૦ (तन्मध्येऽस्ति महत्तेजः कोटिकोट्यर्कभासुरम् । मनोहरमतिश्वेतं घनं सच्चित्सुखात्मकम् ॥ यदाहुरक्षरं ब्रह्म सर्वाधारं तथाऽमृतम् । अनाद्यनन्तं पूर्णं च स्वयंज्योतिः सनातनम् ॥) તરફ મારૂં ધ્યાન ખેંચ્યું તે જોઇને કહું છું. ગોલોકને અક્ષર અમૃત કહ્યું છે અને ત્યાં જે વિશેષણો લગાડેલાં છે તે હું કહુ છે તે અક્ષરધામને પણ તેજ વિશેષણો લાગે છે. હું કહું છું કે ગોલોક અને અક્ષર તે એકજ એમ વર્ણન કરેલું છે.' પેરા ૧૦૯ સ. પ્ર. ૩ અ. ૪૧ શ્લો. છેલ્લો ૬૧ (श्रीकृष्णं ननु भगवन्तमेव ते तं जानन्तस्तदपि च धाम तस्य राजन् । निश्चित्याथ च वपुषोऽन्त आत्मलभ्यं तद्दृष्येत्यपि विविदुः प्रहृष्टचित्ताः) તરફ મારૂં ધ્યાન ખેંચ્યું અને તે શ્લોક નીચે તરજુમો કર્યો છે તે બરોબર છે.' પેરા ૧૧૦ 'ભક્તચિંતામણિ પ્ર. ૧૫૯માં સ્વામિનારાયણના ધામનું વર્ણન નથી પણ શ્રીકૃષ્ણના ગોલોક ધામનું છે. ચોપાઇ ૮૨ (હરિ ધરિ પોતે અવતાર રે) માં હરિ કહ્યા છે તે શ્રીજી મહારાજ અને તે પછી 'એહ ધામનું ઉચ્ચાર્યું હાગ રે' 'એહ ધામ' એટલે ગોલોક. પ્ર. ૧૫૯ ચોપાઇ ૩૩ થી ૩૮ (તેજઃપુંજ ને મધ્યે અપાર રે, કોટી સૂર્ય શશિથી અપાર રે, જેનું અક્ષર બ્રહ્મ છે નામ રે, ગુણાતીત અચલ હરિધામ રે) વાંચી કહું છું કે તેમાં અક્ષરબ્રહ્મ ગોલોક મધ્યે કહેલું છે અને તે શ્રીકૃષ્ણને રહેવાનું સ્થાન કહેલું છે. એ પ્રકરણની શરૂઆતમાં (એવા સત્સંગી નરનારી રે, તેને અવશ્ય અંત્યે મહારાજ રે, પોતે આવે છે તેડવા કાજ રે. શ્રીગોલોક ગુણાતીત જેહ રે, માયા તમ પાર ધામ તેહ રે. અચળ અનાદિ દિવ્ય કહેવાય રે, શ્રીરાધાકૃષ્ણ રહે તેહમાંય રે. અતિ અનુપમ ધામ એહરે, પામે ઉદ્ધવાશ્રિત જન જેહરે) જણાવેલું છે કે ઉદ્ધવના આશ્રિત હોય તેમને અંતકાળે તે ધામમાં જવાનું. અને તેમને શ્રીજીમહારાજ તેડવા આવે છે અને લઇ જાય છે અને જ્યાં લઇ જાય છે તેને અહીં ગોલોક ધામ કહ્યું છે. ઉદ્ધવાશ્રિત જન આ પ્રકરણમાં કહ્યા છે તે શ્રીજીમહારાજના સંપ્રદાયવાળાને કહ્યા છે" ઇત્યાદિ.

ઉપર પ્રમાણે ગુ. સ્વામીના નામથી ગુંથાએલી વાતોને અવલંબીને કે તેવા ઉપનેક શબ્દોને અવલંબીને ગોલોક કે ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષર ધામને ઉતારી પાડી તેને શ્રીકૃષ્ણનુ ધામ ઠરાવીને. તેનાથી તદ્દન નિરાળું બીજુ અક્ષરધામ શ્રીજીમહારાજનું ઠરાવા ઘણાં કુયુક્તિભર્યા આંટામારાં માર્યાં અને ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષર ધામ શ્રીજીનું છે અને એમના આશ્રિતોને અંતે એ પામવનુ છે એમ માનવામાં મનમાની ઘણી આનાકાની કરી પણ સાંપ્રદાયિક શાસ્ત્રોના ઘણાં પ્રમાણો પ્રદર્શાવતાં, બજેલા હોવાથી અવર્જનીય માનીને, છેવટે સ્વીકાર કર્યું કે–'ગોલોક અને અક્ષર એકજ છે અને એજ ધામ સ્વામિનારાયણનું છે અને એજ એમના આશ્રિતોને અંતે પામવાનું છે. ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષર ધામથકી બીજુ જુદુ અક્ષર ધામ શાસ્ત્રથી સાબીત થતુ નથી' વિગેરે.

ઉપરની તીવ્ર તકરારમાં નામદાર કોર્ટે શંકા સમાધાન સાથે આપેલો નિર્ણય જજમેન્ટમાં આ પ્રમાણે છે–પેરા ૭૪ 'હવે આપણે સ્થાપકના સિદ્ધાંત ઉપર આવીએ અને તેમના ઉપદેશ વિષે કાંઇ શંકા નથી' શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે કે–આપણો સંપ્રદાય ઉદ્ધવ સંપ્રદાય છે... મુક્તોને બ્રહ્મપુર અથવા ગોલોક (ગીતામાં દર્શાવ્યા મુજબનું શાશ્વત સ્થાન)માં સ્થાન મળે

છે અને વાસુદેવ કૃષ્ણનું નિવાસસ્થાન અક્ષરધામ છે. શ્રીકૃષ્ણ ઇષ્ટદેવના છે અને ગોલોક એ ઇપ્સિત ધામ છે'...પેરા ૭૫ 'આ દાવામા આંક ૩૬૧ વાસુદેવમાહાત્મ્ય છે. તેના ૧૬ મા અધ્યાયમા શ્રીકૃષ્ણનું ધામ કેવુ છે એ બાબત કહેવામા આવી છે નારદજી એ જગ્યાએ કેવી રીતે પહોચ્યા એ બાબત એ અધ્યાયમા જણાવવામા આવી છે (શ્લો ૧૦–૧૭) શ્લો ૪૩ થી ૪૭ મા ગોલોકનુ વર્ણન છે અને ગોલોકમા શ્રીકૃષ્ણના સ્થાન બાબત શ્લો ૪૮ થી ૪૯ મા વર્ણન છે આવી રીતે આંક ૩૬૧ ગોલોક શુ છે ? અને ક્યા છે ? એ બાબત જણાવે છે મ પ્ર ૩ અ ૪૦ શ્લો. ૨૫ થી ૩૦ જોતા જણાય છે કે એ પુસ્તકના એ ભાગમા કહેલ આજ્ઞાઓ મુજબ જે માણસ વર્તે તે મૃત્યુબાદ શ્રીકૃષ્ણના ધામને પામે પછી એ ધામ કેવુ છે ? એવો પ્રશ્ન થતા શ્રીજીમહારાજે મ. પ્ર. ૩ અ ૪૧ (આંક ૨૮૫ પાન ૪૪૬)મા વર્ણન (ભૌગોલિક) આપેલુ છે અને સરખામણી કરતા બન્ને વર્ણનો એજ પર્વતો નદીઓ અને બીજી વસ્તુઓ સહિત સરખા છે આ વાચતા સ્પષ્ટ જણાય છે કે અક્ષરધામ ગોલોકમા છે. અને આ વાત જે ભક્તોએ સાભળેલી તે ભક્તોએ શો નિર્ણય કર્યો એ બાબત શ્લો ૬૦–૬૧ મા જણાવેલ છે—"શ્રીજીમહારાજ પોતે બીજા કોઈજ નહિ પણ શ્રીકૃષ્ણ હતા. બ્રહ્મપુર એ એમનુ ધામ છે અને મરણ પછી એ બધા એ ધામમાં જશે એમ જાણી બહુ રાજી થયા" આંક ૩૫૯ પાન ૫૭૨ (મધ્ય ૬૪ વચનામૃત) પાન ૬૭૪ (વરતાલ ૧૮) આંક ૯૩ (શિક્ષાપત્રી)ના ૧૨૧ શ્લોકમા એજ હકીકત કહેવામા આવી છે શ્રીહરિસ્વરૂપાનંદની જુબાની) આંક ૨૮૦ ના પેરા ૧૦૩ થી ૧૦૭ વાચતા સ્પષ્ટ જણાય છે કે—અક્ષરધામ હતા એમ એ કહે નહિ તો કશુ સમજાવી ન શકે અને પ્ર નં. ૧ જેનો ઉપદેશ કરે છે એ અક્ષરધામ શ્રીકૃષ્ણના અક્ષરધામથી તદ્દન જુદુ છે એમ એ છેવટે કહે છે' પેરા ૭૬ 'આપણે તો અહી શ્રીજીમહારાજે કયા સિદ્ધાતો ગ્રહણ કરેલા તેની સાથેજ નિસ્બત છે અને સવાલ એટલોજ છે કે—પ્રતિવાદીઓ એ સિદ્ધાતો ધરાવે છે કે નહિ ? પેરા ૭૭ 'પ્રતિવાદીઓ જે અક્ષરધામનો ઉપદેશ કરે છે તે જુદુ છે અક્ષરધામ ગોલોકથી જુદુ છે અને તે ગોલોક કરતા વધારે ઉચુ છે' પેરા ૭૮ 'અમારે જણાવ્યા મુજબ આંક ૨૪૪ શતાનંદમુનિએ શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞાથી લખેલી અને તે ટીકા શ્રીજીમહારાજે મંજુર રાખેલી પ્ર નં ૧ના પુરાવામા આંક ૨૮૦થી તપાસવામા આવેલા અને તે કહે છે કે—(પેરા ૧૦૪) 'શિક્ષાપત્રીની ટીકા અર્થદીપિકામા શ્લો ૨૯ની ટીકામા શતાનંદમુનિ જણાવે છે કે વૈકુ૦ ગોલોક અને બ્રહ્મપુર એ બધા એકજ છે" આ સાક્ષી પોતાની જુબાનીના પેરા ૧૦૫ મા વધુમા કબૂલ કરે છે કે—ગોલોકમાનુ શ્રીકૃષ્ણનુ સ્થાન એ અક્ષરધામ કહેવાય છે પેરા ૧૦૬મા એમ કબૂલ કરવામા આવેલુ છે કે મ પ્ર ત્રીજામા અક્ષરધામ અને ગોલોકને એકજ જણાવવામા આવેલ છે (આંક ૨૮૦ના પેરા ૧૦૭નો છેલ્લો ભાગ પણ જુઓ) પેરા ૧૧૦મા કબૂલ કરવામા આવ્યુ છે કે ભક્તચિંતામણિ (આંક ૨૦૯)ના ૧૫૯મા પ્રકરણમા જણાવવામા આવ્યુ છે કે સંપ્રદાયના અનુયાયિઓ શ્રીકૃષ્ણના ધામ ગોલોકને પામે છે. આ બધુ વાચતા જે વસ્તુનો ઉપદેશ કરવામા આવતો તે સ્પષ્ટ જણાય છે વધુમા જણાય છે કે—આંક ૨૮૦ને પાને નિર્દિષ્ટ કરેલ સાક્ષી અને અક્ષરધામ જુદા હોવાના સિદ્ધાત વિષે જાણતો ન હતી અને તેથી એમને કહેવુ પડેલ કે—'શ્રીજીમહારાજ સમજતા હતા કંઈક અને કહેતા હતા કંઈક બીજુ' શ્રીજીમહારાજને બન્ને પક્ષો ભગવાન ગણે છે અને આવો વિરોધ રાખવાની શુ કલ્પના કરી શકતો નથી ગમે તેમ પણ આથી શ્રીજીમહારાજે શુ કહ્યુ છે અને એમના વચનો લોકો કેવી રીતે સમજતા અને તે પણ

ખાસ કરીને આંક ૩૩૫ના દસ્તાવેજ સમયે કેવી રીતે સમજયા એ વસ્તુ સ્પષ્ટ સમજાય છે. શ્રીજીમહારાજે કહેલા શબ્દોને વડતાલ સંસ્થા અનુસરે છે તે અર્થ સિવાય બીજો કોઈ અર્થ થઇ શકતો નથી. મારા પોતાના મત માટે હું કહું છું કે શ્રીજીમહારાજ કહેતા હતા એક વાત અને સમજતા હતા બીજી વાત, એ વાત મારે ગળે ઉતરી શકતી નથી. પેરા ૭૯ 'આનો અર્થ એવો થાય છે કે-આ લોકોએ વર્ણવેલ ત્રણે જગાઓ શતાનંદમુનિના કહેવા મુજબ એકજ હતી. શ્રીજીમહારાજ શ્રીકૃષ્ણના અવતાર હતા (જે પ્રતિવાદીઓ કબૂલ કરતા નથી) અને તેઓ ગોલોકમાં ગયા. જો ગોલોક શ્રીજીમહારાજનું ધામ ન હોત તો આ સમજાવવું અશક્ય બને...આ વચનામૃતો વાંચતાં અક્ષર ધામ ગોલોકથી જુદુ છે એમ કબૂલ કરવા હું તૈયાર નથી. આગળ પાછળનો પુરેપુરો સંબન્ધ ધ્યાનમાં લેવોજ જોઇએ. અક્ષર ધામ ગોલોકથી ઉંચી કક્ષાએ છે એમ કહેવા માટે આંક ૩૫૯ના પાન ૬૯૦ (વચનામૃત અંત્ય ૨૧) ઉપર આધાર રાખવામા આવ્યો હતો, અર્થ સમજવા માટે પુરેપુરૂં વચનામૃત વાંચવું જોઇએ. પછી આંક ૩૫૯ પાન ૧૨૮ (વચનામૃત પ્રથમ ૫૯) ઉપર આધાર રાખવામા આવે છે અને આખુ વચનામૃત વાંચતાં વૈકુંઠ ગોલોક અને બ્રહ્મમહોલ એ શબ્દો એકજ વસ્તુ માટે વપરાએલા હોય એમ મને લાગે છે. ઉપર જણાવેલા ધામોના અધિપતિઓ કોણ હતા એ નક્કી થાય તો અર્થ શો છે એ સ્પષ્ટ થાય. ગોલોક શ્રીકૃષ્ણનુ ધામ છે. વૈકુંઠ વિષ્ણુનું અને બ્રહ્મમહોલ શ્રીકૃષ્ણનુ નિવાસ સ્થાન છે એ કબૂલ કરવામા આવ્યું છે શ્રીકૃષ્ણ વિષ્ણુના અવતાર હતા. આ રીતે એ બધા શબ્દો એકજ છે. પેરા ૯૧ ગોલોક કે જેને સ્થાપકે પોતાના અનુયાયિઓ માટે ઇપ્સિત ધામ જણાવેલું છે તેને પ્રતિવાદીઓએ નકારેલ છે. પેરા ૧૦૯ સિદ્ધાંતોમાં ફેર-શ્રીજીમહારાજનું ગોલોક એ નીચી કોટીની દુનીયા બને છે અને તેને માટે બહુ મહેનત કરવા જેવી નથી એમ કહી કાઢી નાંખવામાં આવે છે. અને આ બન્ને પક્ષના કઇ વસ્તુનુ સામ્ય છે તે હું સમજી શકતો નથી. એથી જણાય છે કે-એ હરીફ પંથ અથવા સંપ્રદાય છે કે જેમાં બધું'ય જુદુ છે' ઇત્યાદિ. ઉપર મુજબ જજમેન્ટમા નિર્ણય અપાયો છે એમ આ બાનતની સર્વ રીતે સંપૂર્ણતા થાય છે ઉપર પ્રમાણે દિવ્ય રૂપથી વિરાજમાન જગત્કર્તા પરબ્રહ્મ પરમાત્મા પુરૂષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણના નિત્ય નિવાસસ્થાનભૂત અને મુક્તપ્રાપ્ય સ્થાનભૂત ગોલોકાંતરવર્તિ અક્ષર ધામનો 'तद्विष्णो परम पदम्' 'तदक्षरे परमे व्योमन्' 'तत्प्रसादात्परा शान्ति स्थानं प्राप्स्यसि शाश्वतम्' (ગીતા અ ૧૮ શ્લો ૬૨) ઇત્યાદિ શાસ્ત્રમાન્ય અને શ્રીજીમાન્ય મહિમા સુનિશ્ચિત થયો. એના વિશેષ તો તત્પ્રકરણ પ્રકરણમા બહુ છે તે તેનાથકી જાણવા.

ઉપર પ્રમાણે નિરૂપણ કરેલા ધામથી તેના અધિપતિનુ નિરૂપણ યદ્યપિ અર્થાત્ કે પ્રસંગાત થતુ આવ્યુ હશે પરતુ એની ઉપર સર્વની મુખ્ય મીટ હોવાથી ખાસ કરવાની જરૂર છે. સંપ્રદાયના માન્ય મુખ્ય શાસ્ત્રોમા શ્રીજીએ અભીષ્ટપણે માન્ય કરેલા ગીતા ભાગવતાદિ શાસ્ત્રોનો આધાર આપીને વસુદેવસુત શ્રીકૃષ્ણનેજ અક્ષરાધિપતિ જગત્પતિ પરબ્રહ્મ ભગવાન પુરુષોત્તમ સનાતનાત્કારણ સર્વાન્તરાત્મા સર્વોપરી રાધાવત્નીવિશિષ્ટ દિવ્યમૂર્તિ પરમપ્રાપ્ય ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવપણે પ્રતિપાદન કરીને, એજ ઇષ્ટમૂર્તિ શ્રીકૃષ્ણ ફરીથી ધર્મસુતપણે સ્વામિનારાયણ નામથી

સાક્ષાત્ અવતરેલા હોવાથી એમને પણ એવા વિશેષણવિશિષ્ટપણે વર્ણવવા પૂર્વક એમનો એમની સાથે અત્યંત અભેદસંબન્ધ તત્ત્વતઃ પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યો છે. શુદ્ધ ઉપાસના કે સમઝણમાં આજ બાબત પ્રથમ ગ્રહણ કરવાની પણ સાથે સાથે જણાવવામાં આવી છે.

શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૧ માં રાધાલક્ષ્મીવિશિષ્ટ વૃંદાવનવિહારી શ્રીકૃષ્ણનું પોતે ધ્યાન કરવા રૂપ મંગળ કરે છે. ટીકામાં **'कृष्णस्तु भगवान् स्वयम्' 'श्रुत्वा कृष्णं परंब्रह्म' 'मृगयुरिव कपीन्द्रं'** ઇત્યાદિ પ્રમાણો આપીને શ્રીકૃષ્ણનું સ્વયં પરબ્રહ્મ ભગવાનપણું અને સર્વાવતારધારિપણું સમર્થન કર્યું છે. શ્લો. ૧૦૭ માં અંતર્યામી પરમેશ્વરને નિરૂપીને, એ પરમેશ્વર શ્રીકૃષ્ણજ છે પણ બીજો કોઇ નહિ એમ પ્રતિપાદન કરવા **'स श्रीकृष्णः परंब्रह्म भगवान् पुरुषोत्तमः। उपास्य इष्टदेवो नः सर्वाविर्भावकारणम् ॥'** આ ૧૦૮ શ્લોક છે. "જે પરબ્રહ્મ ભગવાન પુરૂષોત્તમ સર્વાવતારકારણ છે તે ઇશ આપણા ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ શ્રીકૃષ્ણજ છે એમ જાણવું" એવો અન્વય કર્યો છે. એવા અનુભાવવાળા કયા તે કૃષ્ણ? તો સર્વના ઓળખાણ માટે "જે આપણે અવશ્ય ઉપાસનીય અને ઇષ્ટદેવ છે તે" એમ બે વિશેષણ આપ્યાં છે. આવો અર્થ ટીકામાં **'एष वै भगवान् साक्षात्' 'कृष्णस्तु भगवान् स्वयम्'** ઇત્યાદિ પ્રમાણોના ઉપન્યાસ સાથે કર્યો છે. ૧૦૯ થી ૧૧૨ શ્લોકથી રાધાકૃષ્ણ લક્ષ્મીનારાયણ નરનારાયણ આદિક નામભેદથી કે રાધાદિ સેવકભેદથી કે દ્વિભુજ ચતુર્ભુજાદિ આકારભેદથી શ્રીકૃષ્ણના સ્વરૂપમાં ભેદ નહિ સમઝવાનો કહ્યો છે. ૧૧૩માં તેમનીજ ભક્તિ કરવાની કહી છે અને ૧૨૧માં દિવ્ય ગોલોકધામમાં તેમની સેવા મળે એનેજ મુક્તિ કહી છે. આ તત્વાર્થનિરૂપણપ્રસંગે ૧૦૮ની ટીકામાં અંતે શતાનંદમુનિએ શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીહરિનો સર્વથા અભેદ જાણવારૂપ ગ્રંથનો નિર્ગલિતાર્થ આ રીતે કહ્યો છે. **"यः साक्षात् भगवान् क्षराक्षरपरः कृष्णः स एव स्वयं भक्तौ धर्मत आस भूरिकृपया श्रीस्वामिनारायणः। मानुष्यं भुवि नाटयन्निजजनाचार्यत्वधर्मे स्थितः कृष्णं प्राह परोक्षवत्तु ततोऽन्यः सोऽस्ति यत्स स्वयम् ॥"** (અર્થ–જે ક્ષરાક્ષરપર સાક્ષાત્ ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણ હતા તેજ સ્વયં બહુ કૃપાથી ધર્મભક્તિથકી પૃથ્વી ઉપર **શ્રીસ્વામિનારાયણ** નામથી પ્રકટ થઇને માનુષ્યનાટયને શોભાવતા નિજજનોના આચાર્યપણાના ધર્મમા રહીને, **શ્રીકૃષ્ણને પરોક્ષપણે યદ્યપિ કહે છે પણ તેમનાથકી તે પોતે અન્ય–જુદા નથી, કેમકે એજ પોતે સ્વયં છે)** આ રીતે આ સટીક પ્રબન્ધમાં શ્રીકૃષ્ણને પરબ્રહ્મ ભગવાન્ પુરૂષોત્તમ સર્વાવતારી ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવપણે નિરૂપીને તેમની સાથે શ્રીહરિનો સર્વથા અભેદ સ્પષ્ટ કહ્યો છે.

સત્સંગિજીવનના મંગળના પ્રથમ શ્લોકમાંજ *'श्रीकृष्णाय नमस्तस्मै यः साक्षात् धर्मनन्दनः'* એમ શ્રીકૃષ્ણને અને શ્રીહરિને એકપણે કહે છે. પ્ર. ૧ અ. ૩ શ્લો. ૧૬–૧૭ *'किन्त्वहं साम्प्रतं भूमौ कोसलेपूत्तरेष्विह। जातोऽस्मि धर्मतो भक्तौ हरिनाम्ना हि विश्रुतः ॥ वर्ते पश्चिमपश्चालदेशे दुर्गपुरेऽधुना। सोऽहं त्वामन्तिके स्वस्य रक्षिष्यामि न संशयः'* (અર્થ–નરનારાયણ પોતાની સેવા માટે આવેલા શતાનંદમુનિને કહે છે કે-હે મુને મારી સમીપ સેવારૂપ જે તમારો નિશ્ચય છે તે બહુ સારો છે પરંતુ હુંજ હમણા ભૂમિ ઉપર ઉત્તરકોસલ દેશમાં ધર્મ ભક્તિના પુત્રરૂપે પ્રકટ થઇને હરિનામથી પ્રખ્યાતિને પામ્યો છુ. તેજ હું હાલમાં પશ્ચિમ પંચાળ દેશમાં આવેલા દુર્ગપુરમાં રહ્યો છું તો તમોને તે રૂપથી રહેલો હું તે મારી પાસે રાખીશ એમાં સંશય નથી) આથી 'નરનારાયણજ ભગવાન શ્રીહરિરૂપે પ્રકટ થયા છે' આ અર્થની સ્પષ્ટતા થઇ. પ્ર. ૧ અ. ૯ શ્લો. ૪૦–૪૧ *'अतस्त्वत्पुत्रतां भूयो हरिनामाऽहमाप्य तम्। सर्वतो*

नाशयिष्यामि पालयन् साधुपूरुषान् ॥. धर्मज्ञानविरागाढ्यां भक्तिं भुवि यथा पुरा। प्रवर्तयिष्ये युष्माभिः सहैव विचरन्नहम् ॥' (પોતા પાસે આવેલા ધર્મ મૂર્તિ ઉદ્ધવ તથા મરીચ્યાદિ મહર્ષિઓને દુર્વાસાએ શાપ આપ્યા પછી તેમની સાંત્વના માટે ધર્મમૂર્તિ પ્રત્યે નરનારાયણ કહે છે કે-ફરીથી પણ તમારા પુત્રપણાને પામીને હું હરિ નામથી પ્રસિદ્ધ થઈને મારા ભક્તજનોનું પાલન કરવાપૂર્વક અધર્મના બળને મૂળમાંથી નાશ કરીશ. અને તમારી સાથેજ ભૂમિ ઉપર વિચરીને હું ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્યે સહિત એકાંતિકી ભક્તિને પૃથ્વી ઉપર કૃષ્ણાવતારની પેઠે પ્રવર્તાવીશ.) એમ નરનારાયણના અવતારરૂપ કહેવાથી તેમનો અભેદ સ્પષ્ટ થયો. સ. પ્ર. ૧ અ. ૧૯ શ્લો. ૩૬ 'अतोऽहमेव पुत्रत्वं दम्पत्योर्युवयोर्नृप । प्राप्य तन्निग्रहं सम्यक् करिष्यामि न संशयः' આ રીતે અસુરોએ પીડા પમાડેલાં ધર્મ ભક્તિએ વૃન્દાવનમાં શ્રીકૃષ્ણની પ્રાર્થના કરતાં રાધારમાદિ સાથે પ્રત્યક્ષ થએલા તેમણે તેમને પુત્રપણે થવાનું વરદાન આપ્યાનું કહ્યું છે (આથી શ્રીકૃષ્ણજ ધર્મસુત શ્રીહરિરૂપે પ્રગટ થયા છે એમ સ્પષ્ટ થાય છે) સ. પ્ર. ૧ અ. ૨૨ શ્લો. ૨૬ 'गोलोक एवाक्षरधाम्नि दिव्येऽनन्ते च याद्दग्रमते स नित्यम् । तं ताद्दशं ते दद्दशुर्द्विहस्तं निनादयन्तं मुरलीं मुकुन्दम् ॥' એમ જન્મ સમયે આવેલા બ્રહ્માદિ દેવોને પ્રકટ થએલા શ્રીહરિનું ગોલોકાંતવર્તિ અક્ષરના અધિપતિ દ્વિભુજ મુરલીધર શ્રીકૃષ્ણરૂપે દર્શન થયાનું કહ્યું છે. (આથી અક્ષરધામી મુરલીધર શ્રીકૃષ્ણજ ધર્મસુત શ્રીહરિરૂપે પ્રગટ થયા છે એમ સ્પષ્ટ થાય છે) અ. ૨૨ શ્લો. ૨૮ 'वृन्दावने याद्दश आत्मना प्रागाराध्य द्दष्टः परिवारयुक्तः । तं तत्र तौ ताद्दशमेव द्दष्ट्वा निश्चिक्यतुः कृष्ण इति स्वचित्ते ॥' એમ પુત્રપણે પ્રાદુર્ભવેલા શ્રીહરિનો ધર્મ ભક્તિએ વૃંદાવનમાં પ્રત્યક્ષ દર્શન આપી વરદાન આપનારા ગોલોકાધિપતિ શ્રીકૃષ્ણપણે નિશ્ચય કર્યાનું કહે છે. (આથી શ્રીકૃષ્ણનોજ શ્રીહરિરૂપે પ્રાદુર્ભાવ નક્કી થાય છે) પ્ર. ૧ અ. ૨૬ શ્લો. ૬૩ 'बालोऽपि नैव खलु मायिकविग्रहोऽसौ नारायणः स्वयमृषिर्धृतमर्त्यनाट्यः । वृन्दावने वरद एव हि नौ स्वकीयं जातो वरं सफलयन् भुवि नौ निकेते' એમ કાલીદત્ત અસુરના સંહાર પ્રસંગે ધર્મદેવે 'વૃંદાવનમા વરદાતા શ્રી રાધાકૃષ્ણજ પોતાનું વરદાન સફળ કરવા ભાગ ગૃહમાં પ્રગટ થયા છે' એમ કહ્યું છે. (આથી શ્રીકૃષ્ણનોજ ફરીથી શ્રીહરિરૂપે પ્રાદુર્ભાવ કહ્યો) પ્ર. ૧ અ. ૩૧ શ્લો. ૨૫ 'श्रीमद्भागवतादीनि प्रत्यहं तस्य शृण्वतः । उपास्यधीः कृष्ण एव सुद्दढा समवर्तत' એમ શ્રીહરિએ બાલ્ય વયમા ચાર સારનું લઘુ પુસ્તક લખી પોતા પાસે સદા રાખ્યા પછી શ્રીમદ્‌ભાગવતાદિ શાસ્ત્રોને સાંભળતાં 'કૃષ્ણજ એક ઉપાસ્ય છે' એવી દૃઢ બુદ્ધિ કરી. આથી શ્રીકૃષ્ણની ઉપાસ્યતા શ્રીજીએ પ્રથમથીજ નક્કી કરી સમજાય છે. પ્ર. ૧ અ. ૩૨ શ્લો. ૯ 'श्रीकृष्णो भगवान् साक्षाद्यो विष्णुः पुरुषोत्तमः । स एव सर्वभावेन सेवनीयो मुमुक्षुभिः ॥' એમ શ્રીહરિજ શ્રીકૃષ્ણનેજ સાક્ષાત્ પુરૂષોતમ વિષ્ણુભગવાનપણે કહીને તેમનીજ મુમુક્ષુએ સર્વભાવથી ભક્તિ કરવાની કહેછે. પ્ર. ૧ અ. ૩૬ શ્લો. ૯૧–૯૨ 'स्वधर्मज्ञानवैराग्यैरुपेता नवलक्षणा। भक्तिः कृष्णे त्वया प्रोक्ता नृणां श्रेयस्करी हरे !॥ स तु कृष्णस्त्वमेवासि हरिनामात्र साम्प्रतम्' એમ ભક્તિમાતા પુત્ર શ્રીહરિનો શ્રીકૃષ્ણપણે નિશ્ચય કરીને ભક્તિ કરવાની કહે છે. અ. ૩૭ શ્લો. ૯ 'सोऽथ स्वमेव श्रीकृष्णं जानन्तीं निश्चयेन ताम् । तद्रूपं दर्शयामास' એમ શ્રીહરિનેજ શ્રીકૃષ્ણપણે નિશ્ચયથી જાણતાં ભક્તિમાતાને શ્યામસુંદર પિતાંબરધર મુરલીધર શ્રીકૃષ્ણરૂપનાં દર્શન આપ્યાં. (આથી શ્રીકૃષ્ણજ શ્રીહરિરૂપે અવતર્યાનો ભક્તિમાતાનો નિશ્ચય કહ્યો) અ. ૩૮ 'महाज्योतिष्यथ तत्र विहरन्तं वृहद्वने । यथापुरेक्षि तं कृष्णं ददर्श मुरलीकरम् ॥ १३ ॥ कृष्णतुल्याखिलाकारं वर्णिवेषमवस्थितम् ॥ १५ ॥ अवतीर्णो निजगृहे श्रीकृष्णो

हरिसंज्ञया । अस्तीति तत्क्षणे तस्य स्मृतिरासीन्नराधिप ॥ १६ ॥ ज्ञातोऽस्माद्य हरे मयाऽखिलजगत्स्वामी त्वमेक प्रभुर्मत्प्रेप्सो वरदो जगद्गुरुरज श्रीकृष्ण एव स्वयम् ॥ स एव कृष्णो भगवांस्त्वमंशाः साक्षात् परंब्रह्म हि निर्गुणं यत् । कृतं विधातुं निज वाक्यमत्र मत्पुत्रतात्वं धरसि स्वतन्त्र ॥२०॥' એમ 'અક્ષરાધિપતિ સર્વજગત્પતિ પરબ્રહ્મ નિર્ગુણ માયાપર ભગવાન મુરલીધર શ્રીકૃષ્ણજી વરદાનને સફળ કરવા મારા મંદિરમાં હરિકૃષ્ણરૂપથી પ્રકટયા છે' એવી ધર્મદેવને સ્મૃતિ આવી (આથી શ્રીકૃષ્ણજી શ્રીહરિરૂપે અવતર્યાનો ધર્મદેવનો નિશ્ચય કર્યો) સ. પ્ર ૧ અ ૩૯ શ્લો. ૩ 'उपासनां यस्य कुर्मो वयं श्रीराधिकापते. । स एव हरिनामाऽयं वर्तते सोदरो हि वाम् ॥' એમ ધર્મદેવે 'જે રાધિકાપતિ શ્રીકૃષ્ણની ઉપાસના આપણે કરીએ છીએ એજ હરિનામના આ તમારા ભાઇ છે' એમ બીજા પુત્રોને કહ્યું છે. (આથી શ્રીરાધાકૃષ્ણજી શ્રીહરિકૃષ્ણ છે એ સ્પષ્ટ થાય છે) પ્ર. ૧ અ. ૪૯ શ્લો. ૮૯–૯૦ 'त्वं हि साक्षात्परंब्रह्म क्षराक्षरपरं विभु । अनेककोटिब्रह्माण्डोदयास्थित्यन्तकारणम् ॥ गोलोकाधिपतिर्दिव्यवृन्दावनविहारकृत् । अखण्डरासलीलस्त्व राधिकारमणः स्वयम् ॥' એમ વનમાં મળેલા શ્રીહરિને શંકર પાર્વતીએ 'સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ ક્ષરાક્ષરપર જગત્કારણ ગોલોકાધિપતિ વૃંદાવનવિહારી રાસલીલાકર રાધારમણજી તમે ભક્તિ ધર્મ થકી પ્રગટ થયા છો' એવી સ્તુતિ કરી છે. (આથી ગોલોકપતિ રાધાપતિનોજ અવતાર શ્રીહરિ છે એમ સ્પષ્ટ થાય છે) અ ૫૨ શ્લો. ૩–૬ 'श्रीराधिकेशो भगवान् योऽस्ति सर्वेश्वरोऽनघ । इष्टदेव स एवास्ति मम सच्छास्त्रसंमत ॥ ब्रह्मधर्मशिवादीनां देवानामपि देवता । वराहाद्यवताराणां धर्ता कृष्ण परं बृहत् ॥ ध्यायामि तमहं नित्यं पूजयामि च तं मुने ! । कीर्तयामि च तन्नाम यदाहु कलितारकम् । कृष्णमेकं विना नान्या गतिरस्ति कदाचिद ॥' એમ મુક્તાનંદે કેનું ધ્યાન કરો છો ? એમ પુછતા વર્ણિવર્ય શ્રીહરિએ 'જે શ્રીરાધિકેશ ભગવાન્ સર્વેશ્વર દેવદેવ અવતારી પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ છે એજ શાસ્ત્રસંમત મારા ઇષ્ટદેવ હોવાથી તેમનું ધ્યાન પૂજન કીર્તન નામસ્મરણ કરૂ છુ. કેમકે કૃષ્ણ વિના બીજી કોઇ ગતિ કદિકાલમાં નથી' એમ ઉત્તર આપ્યો છે. (આ રીતે સ્વયં શ્રીહરિજ રમાપતિ શ્રીકૃષ્ણને પોતાના ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ પણે કહેવા પૂર્વક ધ્યાનાદિ સ્વયં કરવાનું કહે છે) પ્ર ૧ અ ૫૯ શ્લો ૯૩ 'गोलोकसंस्थाक्षरदिव्यधाम्नि याद्दक् स्वदृष्टश्च बृहद्वनादौ । विलोक्य तं ताद्दशमेव कृष्णमानन्दवाधौं निममज्ज सद्य.' એમ રામાનંદસ્વામીએ 'ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષરધામના અધિપતિ શ્રીકૃષ્ણજી શ્રીહરિરૂપે અવતર્યા છે' એવો નિશ્ચય જાહેર કર્યો (આથી શ્રીકૃષ્ણનોજ અવતાર શ્રીજીમહારાજ છે એ સ્પષ્ટ થયુ) પ્ર ૨ અ. ૬ શ્લો ૨૪ 'परमेश्वर एवायं नारायणमुने स्वयम । श्रीकृष्णोऽस्तीति साश्चर्यं वदन्ति स्म समुत्सुका ' એમ રામાનંદમુનિના શિષ્યોએ 'આ નારાયણમુનિજ સ્વયં પરમેશ્વર શ્રીકૃષ્ણજી છે' એવો દૃઢ નિશ્ચય કર્યો (આથી શ્રીકૃષ્ણનોજ અવતાર શ્રીહરિ છે એમ સ્પષ્ટ થયુ) પ્ર ૨ અ ૧૮ શ્લો ૧૬ नमो दिव्यगोलोकधाम्नि प्रकाशे समं राधिकागोपिकाभिर्विलासम् । सदा तन्वते वेणुनाद्या ? तस्मै' એમ પ્રયાગજીત વિપ્રે શ્રીહરિની ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષરધામના અધિપતિ રાધાપતિ વંશીધર શ્રીકૃષ્ણપણે સ્તુતિ કરી છે (આથી શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીજીની અત્યંત અભિન્નતા જણાઇ) સ પ્ર. ૨ અ ૨૭ શ્લો ૧૪ 'सर्वावतारधर्तारं श्रीकृष्णं पुरुषोत्तमम् । तमेव जानन् खट्वाङ्गस्तुष्टाव प्राञ्जलिस्ततः ' એમ ખટ્વાંગ રાજાએ 'મુરલીધારી સર્વાવતારધર્તા પુરૂષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણના દર્શન ગમતા હતા તેજ આ શ્રીહરિ છે' એવોજ નિશ્ચય કરીને સ્તુતિ કરી છે. (આથી બન્ને વચ્ચે તાત્વિક અભેદ સિદ્ધ થાય છે) પ્ર. ૨ અ. ૩૧ શ્લો ૧૯–૨૦ ब्रह्मात्मके तत्र धाम्नि दिव्ये वृन्दावने वने । रास मण्डलमध्य तं क्रीडन्त कृष्णमैक्षत ॥ 'निनादयन्त मुरलीं किशोरं श्यामसुन्दरम् । मयू

स्वर्हमुकुटं राधावक्त्रेन्दुलोचनम् ॥' એમ અભયરાજાએ શ્રીહરિને અક્ષરસહિત તેજોમય ધામમાં દિવ્ય વૃંદાવનમાં રાસમંડળ મધ્યે ક્રીડા કરતા મુરલીધર શ્યામસુંદર મયૂરપિચ્છમુકુટધારી રાધાપતિ ગોપીમંડળવેષ્ટિત શ્રીકૃષ્ણરૂપે જોઇને સંપૂર્ણમનોરથ થઇ. 'सिताम्बरं नैष्ठिकवर्णिवेषं पीताम्बरं तं नटवर्यवेषम् । नवाम्बुदश्यामलसुन्दराङ्गं वन्दे हरिं धर्मसुतं च कृष्णम्' ઇત્યાદિ આઠ શ્લોકથી વસુદેવસુત શ્રીકૃષ્ણ અને ધર્મસુત શ્રીહરિની અભિન્નપણે સ્તુતિ કરી છે. આમાં પ્રથમ પાદમાં શ્રીહરિને મળતાં વિશેષણો, બીજા પાદમાં શ્રીકૃષ્ણને મળતાં વિશેષણો, ત્રીજા પાદમાં બન્નેને મળતાં વિશેષણો અને ચોથા પાદમાં બન્નેના નામનિર્દેશ સાથે પ્રણામ છે. (આ ઉપરથી તો શ્રીકૃષ્ણનો અને શ્રીહરિનો અત્યંત અભેદ નક્કી થાય છે) પ્ર. ૨ અ. ૩૭ શ્લો. ૯૬–૯૭ 'उक्तस्ते संप्रदायोऽथ श्रीकृष्णोऽस्तीष्टदेवता । परमात्मा परंब्रह्म सर्वकारणकारणम् ॥ सहि राधिकया युक्तो राधाकृष्ण इतीर्यते । युक्तः स लक्ष्म्या रुक्मिण्या लक्ष्मीनारायणस्तथा" આ રીતે શ્રીજીએ શિવરામ વિપ્રપ્રત્યે ઉદ્ધવસંપ્રદાય કહીને, પરમાત્મા પરંબ્રહ્મ સર્વકારણ શ્રીકૃષ્ણને ઇષ્ટદેવતાપણે કહીને, રાધાકૃષ્ણ લક્ષ્મીનારાયણ આદિક નામથી તેમનેજ કહેવાનું કારણ કહીને, શ્રીવાસુદેવાદિ વ્યૂહ અને વરાહાદિ અવતારોના ધર્તાપણે એમનેજ કહ્યા છે (આથી ઉદ્ધવસંપ્રદાયમાં ઇષ્ટદેવતાપણે શ્રીકૃષ્ણને જાણવાના નક્કી કર્યા) પ્ર. ૩ અ. ૪૧ શ્લો. ૬૧ 'श्रीकृष्णं ननु भगवन्तमेव ते तं जानन्तस्तदपि च धाम तस्य राजन्' એમ શ્રીહરિએ કહેલા ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષર ધામનું સ્વરૂપ સમજેલા ભક્તોએ 'તે આ હરિકૃષ્ણજ સાક્ષાત્ શ્રીકૃષ્ણભગવાન છે' એવો નિશ્ચય કર્યો. (આથી શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીહરિ વચ્ચે ભેદ નથી એમ સ્પષ્ટ થયું) સ. પ્ર. ૩ અ. ૪૩ શ્લો. ૩૧ રમાકૃત શ્રીહરિસ્તુતિમાં 'मूर्तौ वृषात्त्वमभवः खलु मानवानां नारायणर्षिरभवाय पुराऽत्र खण्डे । प्रादुर्बभूविथ सुतोऽद्य तयोर्नृतन्वोः श्रीनीलकण्ठ इति कोसल देश ईश ! ॥' એમ અક્ષરાધિપતિ શ્રીનારાયણઋષિજ શ્રીનીલકંઠવર્ણિરૂપે પ્રગટ થયાનું કહે છે (આથી એના એજ નારાયણઋષિ અને એનાં એજ માતપિતા કહીને અભિન્નતા જણાવી) પ્ર ૪ અ. ૨૨ શ્લો. ૨૮–૪૬ 'भगवन् दृष्टपूर्वोऽसि त्वमतस्त्वां तु विद्महे । योऽस्मत्स्वामी स एवासि कृष्णो राधारमायुतः ॥ कोट्यर्केन्दुप्रकाशस्य राधालक्ष्मीयुतस्य ते । ईक्षणं भक्तिधर्मादिस्थस्यात्यन्तं दुर्लभं नृणाम ॥' આ રીતે શ્રીહરિએ પંચાળામાં પરમહંસોને રાધાલક્ષ્મીવિશિષ્ટ ધર્મભક્ત્યાદિ વિશિષ્ટ મુરલીધર પ્રકાશમય દિવ્ય શ્રીકૃષ્ણરૂપે દુર્લભ દર્શન આપ્યાની વાત કહી છે. (આ ઉપરથી શ્રીહરિનું પૂર્ણરૂપ શ્રીકૃષ્ણ છે એમ નક્કી થાય છે) પ્ર. ૪ અ. ૨૫ શ્લો. ૮૨–૮૩ 'अस्माकमिष्टदेवोऽस्ति श्रीकृष्णः पुरुषोत्तमः ॥ तेजोमण्डलमध्यस्थो गोलोके यः स एव हि ॥' એમ શ્રીહરિએ ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષરધામના અધિપતિ શ્રીકૃષ્ણપુરુષોત્તમને સંપ્રદાયના ઇષ્ટદેવ તરીકે કહ્યા છે. પ્ર. ૪ અ. ૩૫ શ્લો. ૨૪ 'नारायणावतारोऽत्र हरिरस्ति गुरुर्हि नः' અ. ૨૬ શ્લો. ૯ 'अहं तु साक्षात् श्रीविष्णोरवतारं कलावपि । श्रेयसे श्रितजीवानां जातं भुवि वदामि वः' એમ મુક્તાનંદમુનિએ વટપત્તનમાં થએલી વિદ્વત્પરિષદમાં શ્રીજીને વિષ્ણુનારાયણના સાક્ષાત્ અવતારપણે નિરૂપણ કર્યા છે. પ્ર. ૪ અ. ૩૦ શ્લો. ૨૩ 'यः साक्षात् भगवान् कृष्णः स तु दुर्गपुरे स्वयम् । विराजते हरिः सोऽत्र वर्तते हि चतुर्भुजः ॥' એમ દ્વારકાધીશ ચતુર્ભુજ શ્રીકૃષ્ણનો અને શ્રીહરિનો અભેદ કહ્યો. પ્ર. ૪ અ. ૪૦ શ્લો. ૨૩ 'अस्माकमिष्टदेवोऽस्ति श्रीकृष्णो भगवान् स्वयम् । तन्मन्दिराण्यनेकानि कारितानि मया भुवि ॥' એમ શ્રીહરિ શ્રીકૃષ્ણભગવાનને સંપ્રદાયના ઇષ્ટદેવ તરીકે કહીને તેમનાંજ મંદિરો કરાવ્યાનું સ્પષ્ટ કહેછે. પ્ર. ૪ અ. ૪૬ શ્લો. ૧૨ 'श्रीकृष्णो वासुदेवो वै गोलोकाधिपतिः स्वयम् । उपास्य देवता हाम्यां दीक्षायां मयति प्रभुः ॥'

એમ શ્રીહરિ સાંપ્રદાયિક દીક્ષામાં ઉપાસ્ય દેવના તરીકે ગોલોકાધિપતિ વાસુદેવ શ્રીકૃષ્ણને કહે છે. શ્લો. ૨૭ 'श्रीकृष्णदेवं शरणं प्रपन्नोऽस्मि स पातु माम्' એમ દીક્ષામાં ઉપાસ્ય શ્રીકૃષ્ણ હોવાથી તેમના શરણને પામવાનો સંકલ્પ કહે છે પ્ર ૪ અ. ૪૮ શ્લો ૨૮થી ૩૫ 'नवीनजीमूतसमानवर्णं . श्रीराधिकाकृष्णमहं नमामि' એમ આ અષ્ટકથી દીક્ષિતોને શ્રીકૃષ્ણની સ્તુતિ કરવાનું વિધાન શ્રીહરિએ કર્યું છે ૧. ૪ અ. ૫૫ શ્લો. ૨ 'अस्माकमिष्टदेवो हि श्रीकृष्णोऽस्तीति तस्य या' એમ શ્રીકૃષ્ણને સંપ્રદાયના ઇષ્ટદેવપણે કહે છે. આ રીતે આ ગ્રંથમાં એવાં બહુ વાક્યો અભેદને કહેનારાં છે

વચનામૃત પ્રથમ ૫ 'રાધિકાએ સહિત એવા જે શ્રીકૃષ્ણભગવાન તેનું ધ્યાન કરવું' (આથી રાધાકૃષ્ણની ધ્યેયતા કહી) પ્ર ૪૧ 'અને પરમાત્મા જે શ્રીકૃષ્ણભગવાન્ તેની સાથે વ્રજની ગોપીઓએ કામબુદ્ધિએ કરીને પ્રીતિ કરી તો પણ સર્વે ભગવાનની માયાને તરી ગઈઓ ને પોતે ગુણાતીત થઈને નિર્ગુણ એવું જે ભગવાનનું અક્ષરધામ તેને પામીઓ, તેનું કારણ એ છે જે શ્રીકૃષ્ણભગવાન્ પોતે સાક્ષાત્ પુરૂષોત્તમ ગુણાતીત દિવ્યમૂર્તિ હતા' (આથી વસુદેવસુત શ્રીકૃષ્ણનું અક્ષરધામાધિપતિપણું, સાક્ષાત્ પુરૂષોત્તમપણું અને ગુણાતીત દિવ્યમૂર્તિપણું કહ્યું) પ્ર ૭૨ 'અને અખંડ બ્રહ્મચારીની પેઠે ઊર્ધ્વરેતા રહ્યા અને એવી રીતે કામનો ગર્વ ઉતાર્યો એવું અલૌકિક સામર્થ્ય ભગવાન વિના બીજામાં હોય નહિ' (આથી ભગવાનપણું કહ્યું) કા ૮ 'માયાના તમથકી પર જે બ્રહ્મજ્યોતિ તેને વિષે રહ્યા એવા જે ભૂમાપુરૂષ તેની પાસેથી બ્રાહ્મણના પુત્રને લઈ આવ્યા ત્યારે તે રથ ને ઘોડા તે માયિક હતા ને સ્થૂળભાવે યુક્ત હતા પણ તે શ્રીકૃષ્ણભગવાનને યોગે કરીને અતિ સૂક્ષ્મ અને ચૈતન્યરૂપે થઈને ભગવાનના નિર્ગુણ બ્રહ્મધામને પામ્યા અને એજ શ્રીકૃષ્ણભગવાન્ તેણે પોતાની માતા જે યશોદાજી તેને પોતાના મુખને વિષે અષ્ટાવરણે યુક્ત સમગ્ર બ્રહ્માંડ દેખાડ્યું અને વળી અર્જુનને પોતાની મૂર્તિને વિષે વિશ્વરૂપ દેખાડ્યું" (આથી શ્રીકૃષ્ણનું અક્ષરધામાધિપતિપણું અને પુરૂષોત્તમપણું કહ્યું) લોયા ૭ 'જે ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ અને અનુભવ એ ત્રણે પુગે એવા ભગવાનના સ્વરૂપને જ્ઞાને કરીને મોક્ષ થાય એમ કહીએ છીએ ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે એવા જે ભગવાન્ તે તો શ્રીકૃષ્ણ છે તે તો પોતે પોતાને એમ કહે છે જે 'यस्मात्क्षरमतीतोऽहमक्षरादपि चोत्तमः । अतोऽस्मि लोके वेदे च प्रथितः पुरुषोत्तमः ॥' ઇત્યાદિ" (આથી શ્રીકૃષ્ણનું પુરૂષોત્તમપણું કહ્યું) લો ૧૧ 'અને મનુષ્યને વિષે તથા દેવતાને વિષે જે પુરૂષોત્તમ નારાયણની રામકૃષ્ણાદિ મૂર્તિઓ તેનું ધ્યાન કરવું પણ ભગવાનની મૂર્તિઓને વિષે ભેદ નથી' (આથી રામકૃષ્ણાદિની ધ્યેયતા અને અભિન્નતા કહી) લો ૧૪ 'બીજા સર્વે અવતાર કરતાં આ અવતાર બહુ મોટા થયા ને બહુ સમર્થ છે અને એમાં અવતાર અવતારી એવો ભેદ નથી' (આથી શ્રીકૃષ્ણનું અવતારિપણું કહ્યું, લો. ૧૮ 'પછી અક્ષરાતીત એવા પુરૂષોત્તમ તેનો બાળ આ છે જેમ વ્રજના ગોપને આશ્ચર્યરૂપ શ્રીકૃષ્ણભગવાનનાં ચરિત્ર દેખીને પ્રથમ તો દેવભાવ આવ્યો પછી ગર્ગાચાર્યના વચન સાંભળીને નારાયણનો ભાવ આવ્યો પછી એમ કહ્યું જે 'તમે તો નારાયણ છો માટે અમને તમારૂં ધામ દેખાડો' ત્યારે અક્ષરધામ દેખાડ્યું' (આથી શ્રીકૃષ્ણનું અક્ષરધામાધિપતિપણું અને પુરૂષોત્તમપણું કહ્યું) પંચાળા ૩ 'અને અક્રૂરજી સુધી વિચાર કર્યો ને સર્વ શાસ્ત્રમાં નજર ફેરવીને જોયું ત્યારે એમ જણાયું જે 'શ્રીકૃષ્ણ જેવા અવતાર સર્વ શક્તિએ યુક્ત બીજો કોઈ નથી' કેમ જે બીજા જે પોતાની અનંત મૂર્તિઓ ભિન્નભિન્નપણે રહી છે તે સર્વેનો ભાવ શ્રીકૃષ્ણભગવાને પોતાને વિષે દેખાડ્યો કેમ જે તો પ્રથમ પોતે દેવકીજીને દર્શન આપ્યાં ત્યારે શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ ધારીને ચતુર્ભુજરૂપે દર્શન દીધું તેમ

કરીને લક્ષ્મીપતિ જે વૈકુંઠનાથ તેનો ભાવ પોતામાં જણાવ્યો. તથા માતા યશોદાને પોતાના મુખમાં વિશ્વરૂપ દેખાડયું, તેણે કરીને સહસ્રશીર્ષપણે કરીને અનિરુદ્ધપણું પોતામાં જણાવ્યું તથા અક્રૂરને યમુનાના ધરામાં દર્શન દીધાં તેણે કરીને શેષશાયિપણું જણાવ્યું તથા અર્જુનને રણસંગ્રામમાં વિશ્વરૂપ દેખાડ્યું જે 'पश्य मे पार्थ रूपाणि शतशोऽथ सहस्रशः' એવી રીતે અનંત બ્રહ્માંડ દેખાડીને પુરૂષોત્તમપણું જણાવ્યું તથા પોતે શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું જે 'यस्मात्क्षरमतीतोऽहमक्षरादपि चोत्तमः। अतोऽस्मि लोके वेदे च प्रथितः पुरुषोत्तमः' એવી રીતે પુરૂષોત્તમપણું જણાવ્યું તથા ગોલોકવાસી જે રાધિકાસહિત શ્રીકૃષ્ણ તે તો પોતેજ હતા અને બ્રાહ્મણબાળકને લેવા ગયા ત્યારે અર્જુનને પોતાનું ભૂમાપુરૂષરૂપે દર્શન કરાવ્યું તથા શ્વેતદ્વીપવાસી વાસુદેવ તેણે તો પોતેજ એ અવતાર ધર્યો હતો તથા નરનારાયણ તો સમગ્ર ભારતને વિષે તથા ભાગવતમાં એ શ્રીકૃષ્ણનેજ કહ્યા છે. તે માટે એ શ્રીકૃષ્ણના અવતારને વિષે તો ભિન્નભિન્નપણે રહી જે એજ ભગવાનની મૂર્તિઓ તથા શક્તિ ને ઐશ્વર્ય તે સમગ્ર છે, માટે એ અવતાર તે બહુ મોટો થયો છે ને બીજી મૂર્તિને વિષે થોડુ ઐશ્વર્ય છે ને એને વિષે સંપૂર્ણ ઐશ્વર્ય છે માટે કૃષ્ણાવતાર જેવો કોઇ અવતાર નથી. અને એ અવતાર સર્વોપરી વર્તે છે...માટે આ અવતાર સર્વોત્કર્ષપણે વર્તે છે' (આથી શ્રીકૃષ્ણનું સર્વોપરીપણું અને સર્વાવતારીપણું કહ્યું) મધ્ય ૧૩ 'માટે શ્રીકૃષ્ણભગવાન્ મનુષ્ય જેવા જણાતા હતા તો પણ અક્ષરાતીત કૈવલ્યમૂર્તિજ છે...અને અક્ષરાતીત જે પુરૂષોત્તમભગવાન્ છે તેજ સર્વે અવતારનું કારણ છે અને સર્વે અવતાર પુરૂષોત્તમાંથી પ્રકટ થાય છે અને પાછા પુરૂષોત્તમને વિષે લીન થાય છે' (આથી શ્રીકૃષ્ણનું અક્ષરાતીત પુરૂષોત્તમપણું કહ્યું) મધ્ય ૧૯ 'અમે ગોલોકમાં ગયા. ત્યાં ભગવાનના અનંત પાર્ષદ દીઠા તેમાં કેટલાક તો ભગવાનની સેવામાં રહ્યા છે તે તો સ્થિર સરખા જણાયા...આવી જે પરમેશ્વરની પ્રેમભક્તિ અને ઉપાસના...અને પોતાના ઇષ્ટદેવ જે શ્રીકૃષ્ણનારાયણ' (એમ શ્રીકૃષ્ણને ઇષ્ટદેવતા કહ્યા) મધ્ય ૩૧ 'અને જ્યારે ભગવાનના અવતાર જે રામકૃષ્ણાદિક તેની ઉપાસના કરે ત્યારે બ્રહ્મરૂપ થાય ને એની મુક્તિ થાય' (આથી રામકૃષ્ણાદિકની ઉપાસ્યતા કહી) મધ્ય ૩૯ 'અમે પચમસ્કંધ તથા દશમસ્કંધનું અતિશય પ્રતિપાદન કર્યું છે...અને એ બે ગ્રંથમાં દશમસ્કંધનું તો એ રહસ્ય છે જે, ઉપનિષદ્ વેદાંત ને શ્રુતિ સ્મૃતિ તેમાં જેને બ્રહ્મ કહ્યા છે સૂક્ષ્મ કહ્યા છે અને નિરંજન ક્ષેત્રજ્ઞ સર્વકારણ પરબ્રહ્મ પુરૂષોત્તમ વાસુદેવ વિષ્ણુ નારાયણ નિર્ગુણ એવે એવે નામે કરીને જેને પરોક્ષપણે કહ્યા છે તે તે આ પ્રત્યક્ષ વસુદેવના પુત્ર શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવ છે. એવી રીતે જ્યાં જ્યાં સ્તુતિભાગ છે ત્યાં ત્યાં એવા એવા સ્તુતિના શબ્દને લઇને પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણભગવાનનેજ કહ્યા છે પણ શ્રીકૃષ્ણભગવાનથી અધિક કાંઇ નથી કહ્યું. તથા સર્વ જગતની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ પ્રલયના કર્તા તે પણ શ્રીકૃષ્ણભગવાન છે એમ કહ્યું છે...અને એજ જે શ્રીકૃષ્ણવાસુદેવ તેણે વસુદેવ દેવકીને પ્રત્યક્ષ ચતુર્ભુજરૂપે અદ્‌ભુત બાલકરૂપે દર્શન દીધું એ અનાદિ વાસુદેવરૂપ છે...અને એ વાસુદેવ ભગવાનનાં જન્મ કર્મ ને મૂર્તિ એ સર્વે દિવ્યરૂપ છે અને એ જે વાસુદેવ શ્રીકૃષ્ણ તેજ સર્વોપરી છે' (આથી શ્રીકૃષ્ણની પરબ્રહ્મ પરમાત્મતા અને સર્વોપરીતા કહી) મધ્ય ૬૪ 'અમે વ્યાસજીના કરેલા જે સર્વે ગ્રંથ તે સાંભળ્યા ને પછી પૂર્વાપર વિચારીને જોયું ત્યારે તેમાંથી અમને એમ સમજાયું છે જે મત્સ્ય કચ્છ વારાહ નૃસિંહાદિક જે ભગવાનના અવતાર છે તે સર્વે અવતારના અવતારી તે શ્રીકૃષ્ણભગવાન છે પણ બીજા અવતારની પેઠે શ્રીકૃષ્ણભગવાન્ તે અવતાર નથી તે તો અવતારીજ છે. એવા જે શ્રીકૃષ્ણભગવાન્ તે આપણા ઇષ્ટદેવ છે અને તે શ્રીકૃષ્ણભગવાનનાં ચરિત્ર શ્રીમદ્‌ભાગવતના દશમ સ્કંધને વિષે સંપૂર્ણ કહ્યાં છે માટે આપણા ઉદ્ધવ સંપ્રદાયને

વિષે અમે દશમ સ્કંધને અતિશય પ્રમાણ કર્યો છે...ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણપુરુષોત્તમ છે તે તો રાજાધિરાજ છે અને અખંડમૂર્તિ છે અને પોતાનું અક્ષરધામરૂપી જે તખ્ત તેને વિષે સદા વિરાજમાન છે... અને તે શ્રીકૃષ્ણભગવાનનો દેવકીજીથકી જે જન્મ તે તો કથનમાત્ર છે અને શ્રીકૃષ્ણ તો સદા અજન્મા છે...એવા જે **શ્રીકૃષ્ણભગવાન્ તે મુમુક્ષુને સર્વ પ્રકારે ભજન કરવા યોગ્ય** છે...માટે સર્વ કળાએ સંપન્ન તો એક શ્રીકૃષ્ણભગવાન છે...એવી રીતે પરોક્ષપણે પોતાના પુરુષોત્તમપણાની વાર્તા શ્રીજીમહારાજે કરી તેને સાંભળીને **સર્વે હરિભક્ત એમ જાણતા હવા જે એજ જે શ્રીકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ તેજ આ ભકિત ધર્મના પુત્ર શ્રીજીમહારાજ છે'** (આથી વસુદેવસુત શ્રીકૃષ્ણને પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ અવતારી ઇષ્ટદેવપણે કહીને તેમની સાથે ધર્મસુત શ્રીહરિનો સર્વપ્રકારે અભેદ કહ્યો) વરતાલ ૧૮ 'અને પાંચમા **આપણા ઇષ્ટદેવ જે શ્રીકૃષ્ણભગવાન્** તેને જાણવા અને સ્થાનક સેવક ને કાર્ય તેને ભેદે કરીને તે શ્રીકૃષ્ણભગવાનની મૂર્તિઓનું બહુપણું છે તેને જાણવું'. અને તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનાં જે પરોક્ષરૂપ ને પ્રત્યક્ષરૂપ તેને જાણવાં. તેમાં પરોક્ષરૂપ તે કેવી રીતે તો માયાના તમથકી પર એવો જે ગોલોક તેને મધ્યે જે અક્ષરધામ તેને વિષે શ્રીકૃષ્ણભગવાન્ રહ્યા છે તે દ્વિભુજ છે ને કોટિકોટિ સૂર્યસરખા પ્રકાશમાન છે ને શ્યામસુંદર છે ને રાધિકાજી ને લક્ષ્મીજીએ સહિત છે ને નંદ સુનંદ ને શ્રીદામાદિક જે પાર્ષદ તેમણે સેવ્યા છે... તે ભાગવતને વિષે સર્વ અવતાર કરતાં શ્રીકૃષ્ણભગવાનનેજ અધિકપણે કહ્યા છે અને સર્વ અવતારના ધરનારા જે છે તેજ સ્વયં શ્રીકૃષ્ણભગવાન છે...અને તે વ્યાસજીએ એમ સિદ્ધાંત કર્યો છે જે **'સર્વ અવતારના ધરતલ જે પરમેશ્વર તેજ સ્વયં શ્રીકૃષ્ણભગવાન છે ને બીજા જે અવતાર તે એના છે'**...માટે શ્રીકૃષ્ણભગવાન તો નિર્ગુણ છે...અને એ શ્રીકૃષ્ણભગવાને પોતાના જન્મ સમયમાં વસુદેવ દેવકીને **પરમેશ્વરપણાની પ્રતીતિને અર્થે ચતુર્ભુજરૂપ દેખાડયું'...એવી રીતની વાર્તાને સાંભળીને સર્વે સાધુ ને સત્સંગી તે એમ સમજતા હવા જે 'એ પરોક્ષ જે શ્રીકૃષ્ણભગવાન્ કહ્યા તેજ આ ભકિતધર્મના પુત્ર શ્રીજીમહારાજ** છે પણ એથકી પર કોઈ નથી અને એજ આપણા ઇષ્ટદેવ છે ને ગુરુ પણ એજ છે' (આથી વસુદેવસુત શ્રીકૃષ્ણની અક્ષરાધિપતિ પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમતા અને સર્વાવતારિતા સ્પષ્ટ કહેવા પૂર્વક તેમની સાથે શ્રીહરિની સર્વથા અભિન્નતા કહી) વચનામૃતના ઉપોદ્ઘાતમાં—શ્રીગોલોકના મધ્યને વિષે ભગવાનનું અક્ષર ધામ છે...તેને વિષે શ્રીકૃષ્ણભગવાન્ જે તે સદાય વિરાજમાન છે અને મધુરે સ્વરે કરીને વેણુને વગાડે છે અને રાધિકાજી ને લક્ષ્મીજી તેમણે પૂજ્યા છે...અને મૂર્તિમાન્ એવાં જે સુદર્શનાદિક આયુધ તથા નંદ સુનંદ ને શ્રીદામાદિક જે અસંખ્ય પાર્ષદ તેમણે સેવ્યા છે...અને વાસુદેવાદિક જે ચતુર્વ્યૂહ તથા કેશવાદિક જે ચોવીશ મૂર્તિઓ તથા વારાહાદિક અવતાર એ સર્વેના ધરનારા છે...એવા જે શ્રીકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ ભગવાન્ તે કોસળ દેશને વિષે પ્રગટ થતા હવા. એક સમયે મરીચ્યાદિઋષિઓ તથા ધર્મ મૂર્તિ શ્રીનરનારાયણનાં દર્શન કરવા બદરીકાશ્રમમાં આવ્યાં. દુર્વાસાએ શાપ આપ્યો. અને વરદાન આપ્યું કે 'આ નારાયણઋષિ તમારા પુત્ર થશે અને શાપથી તથા કષ્ટથી મુકાવશે' નારાયણે ધર્મદેવને સાંત્વના આપી કે—'હું તમારો પુત્ર થઇને તે અસુરનો નાશ કરીને રક્ષા કરીશ ને એકાંતિક ધર્મને પ્રવર્તાવીશ' શ્રીકૃષ્ણભગવાનની આરાધના કરતાં હવાં તેણે કરીને તે ભગવાન્ એમની ઉપર પ્રસન્ન થયા અને પોતાના અક્ષર ધામમાં જેવા પોતે સદા વિરાજમાન છે તેવું પોતાનું દર્શન આપીને ધર્મભક્તિ પ્રત્યે બોલતા હવા જે 'હે ધર્મ ભક્તિ! તમને કષ્ટના દેનારા જે અસુર તેમને પૂર્વે મેં કૃષ્ણઅવતારને વિષે માર્યા હતા. તે મારી ઉપર એમને વૈર છે માટે તમને

મારાં જાણને પીડે છે તે અસુરના નાશને અર્થે હું જે તે નરનારાયણ ઋષિરૂપે તમારાથકી પ્રકટ થઇને હરિકૃષ્ણ નામે વિખ્યાત થઇશ અને તમારી ને ઋષિની અસુરના કષ્ટ થકી રક્ષા કરીશ. એમ કહીને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ અંતર્ધાન થઇ ગયા અને ધર્મના હૃદયકમળને વિષે વિરાજમાન થયા અને પછી શ્રીકૃષ્ણભગવાન પ્રકટ થતા હવા. પછી શ્રીજી મહારાજ નાનાં પ્રકારનું ઐશ્વર્ય તેને દેખાડતા હવા. તેમાં કેટલાક મનુષ્યને તો ગોલોકને મધ્યે જે અક્ષરધામ તેને વિષે લક્ષ્મી રાધિકા અને શ્રીદામાદિક પાર્ષદે સહિત શ્રીકૃષ્ણરૂપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા.' આ બધો સત્સંગીજીવનને મળતો વચનામૃતના સારરૂપ ઉપોદ્ઘાત જોતાં ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષરધામના અધિપતિ મુરલીધર રાધાલક્ષ્મીવિશિષ્ટ સર્વાવતારી શ્રીકૃષ્ણ પરસ્વરૂપ તથા અવતારરૂપ શ્રીકૃષ્ણસ્વરૂપ તથા નારાયણઋષિ સ્વરૂપ તથા અવતારરૂપ શ્રીહરિકૃષ્ણસ્વરૂપ, એ સર્વની સર્વથા અભિન્નતા સ્પષ્ટ જણાય છે.' આ રીતે આ ગ્રંથમાં શ્રીકૃષ્ણની સર્વોપરિતા અને તેમની સાથે શ્રીહરિની અભિન્નતા અતિસ્પષ્ટ છે.

શ્રીજીએ સંપ્રદાયના મૂળ અને શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તરીકે કહેલા **વાસુદેવમાહાત્મ્યમાં** ગોલોકાન્તર્વર્તિ અક્ષરધામના નિવાસી રાધાલક્ષ્મીવિશિષ્ટ મુરલીધર પરંબ્રહ્મ પરમાત્મા પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણભગવાને બ્રહ્મા પ્રત્યે ભવિષ્યમાં થનારા અનેક અવતારો કહેતાં **"मया कृष्णेन निहताः सार्जुनेन रणेषु ये। प्रवर्तयिष्यन्त्यसुरास्ते त्वधर्मं यदा क्षितौ ॥ धर्मदेवात्तदामूर्तौ नरनारायणात्मना। प्रवृत्तेऽपि कलौ ब्रह्मन् ! भूत्वाहं सामगो द्विज ! ॥ मुनिशापान्नृतां प्राप्तं सर्वजनकमात्मनः। ततोऽविता गुरुभ्योऽहं सद्धर्मं स्थापयन्नज ! ॥"** (અ. ૧૮ શ્લો. ૪૨-૪૪) (અર્થ—હે બ્રહ્મન્! અર્જુને સહિત મેં શ્રીકૃષ્ણે યુદ્ધમાં હણેલા જે અસુરો હતા તેજ જ્યારે પૃથ્વી ઉપર અધર્મને પ્રવર્તાવશે ત્યારે હું કલિયુગની પ્રબળ પ્રવૃત્તિમાં પણ ધર્મદેવથકી મૂર્તિને વિષે નરનારાયણરૂપે સામવેદી વિપ્ર થઇને હે અજ ! હું સદ્ધર્મને સ્થાપન કરતોથકો દુર્વાસાઋષિના શાપથી મનુષ્યભાવને પામેલા મરીચ્યાદિ ઋષિઓ અને માતાપિતા ભક્તિ ધર્મનું અસુર ગુરુઓથકી રક્ષણ કરીશ) આ રીતે શ્રીકૃષ્ણનોજ ફરીથી શ્રીહરિરૂપે પ્રાદુર્ભાવ સ્પષ્ટ જણાવ્યો છે. આથી બન્નેનો અભેદ નિશ્ચિત થાય છે.

હરિદિગ્વિજયમાં ઉલ્લાસ ૧ શ્લો. ૭૮ ભગવાન્ દ્વારકાધીશ શ્રીકૃષ્ણે ઉદ્ધવજી પ્રત્યે 'प्रत्यक्षमप्यत्र सह त्वयाऽस्मि स्थाताऽल्पकालेन महासुखाय। तस्मान्न चिन्ता भवता विधेया मद्विप्रयोगस्य तवान्तिकेऽस्मि ॥" (અર્થ—હે ઉદ્ધવ! તમને મહાસુખ આપવા તમારી સાથે થોડા સમયમાંજ આ લોકમાં હું પ્રત્યક્ષ થઇ રહીશ. તો મારા વિયોગની ચિંતા તમારે કરવી નહિ. હું સદાય તમારી સમીપેજ છુ આ રીતે શ્રીકૃષ્ણે ફરીથી પ્રકટ થવાનું કહ્યું) ઉલ્લાસ ૨ શ્લો. ૭૨-૭૮ વળી દુર્વાસાનો શાપ થતાં શાપિત ધર્માદિક સર્વની શાંતિ માટે ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણે **'सामान्यो मुनिशापोऽयमतोऽहमपि मानवः। भूत्वा धर्मं स्थापयिष्ये रक्षन् वोऽसुरपीडनात् ॥ मज्ज्ञानदानाचार्यत्वं प्राप्तः प्रागयमुद्धवः। धर्मरक्षां विधातादौ ततश्चैव गुरुर्भुवि। आविर्भूय ततश्चाहं युष्माभिः सह भूतले। अधर्मोच्छेदनं कुर्वन् विचरिष्यामि सर्वतः॥'** આ રીતે ફરીથી પોતાનો પ્રાદુર્ભાવ શ્રીહરિરૂપે થવાનો કહ્યો. વળી ઉલ્લાસ ૪૨ માં 'ભગવાન ધર્મસુત શ્રીહરિ વસુદેવસુત શ્રીકૃષ્ણનોજ બીજો અવતાર છે' એમ મુક્તાનંદમુનિએ વટપત્તનની રાજસભામાં આગ્રહથી બહુ રીતે ઉઘાડું સમર્થન સુંદર કર્યું છે. તેને માટે આ નીચેના શ્લોકો લખ્યા છે– 'एतत्सामान्यतः प्रोक्तं विशेषेणास्तदीश्वरः। ज्ञेयः कृष्णावतारत्वात्कृष्ण एव न संशयः ॥९२॥ ननु कृष्णः कथं भूयो जातो भुवि नराकृतिः। अवतारकृतौ हेतुस्तस्य को धामि साम्प्रतम् ॥९३॥ इति चेत् श्रूयतां विष्णोः प्रयोजनवशाद्भुवि। एकनामावतारोऽपि

पुनः प्रादुर्भवत्यपि ॥ ९४ ॥ द्विरावीरासीन्मत्स्यो हि वराहश्च तथा पुनः । द्विश्च धन्वन्तरिर्जातो वामनश्चिश्च भूतले ॥ ९५ ॥ त्रयो बुद्धावतारश्च जातास्तुल्यक्रिया भुवि । कथाविस्तार एतेषां ज्ञेयो भागवतामृतात् ॥ ९६ ॥ तथा कृष्णोऽप्यसौ भूयः प्रादुर्भूतो निजेच्छया । अत्र तस्यैव वचनं प्रमाणमपि वर्तते ॥ ९७ ॥ जरासन्धो यदा यातो मथुरायां महाचमूः । तदा युयुत्सुस्तेनासौ बलभद्रमभाषत ॥ ९८ ॥ अन्योऽपि धर्मरक्षार्थं देहः संभ्रियते मया । विरामायाप्यधर्मस्य काले प्रभवतः क्वचित् ॥ १०७ ॥ तस्मात्कृष्णावतारोऽयं सप्रमाण इतीयताम् । कृष्णस्यैव हि दृश्यन्ते लक्ष्माण्यखिलशेषतः ॥ १०८ ॥ ध्वजवज्राङ्कुशादीनि रेखाचिह्नानि षोडश । पादयोरस्य वर्तन्ते कृष्णस्यैव स्फुटानि हि ॥ १०९ ॥ कथेयं कृष्णसन्दर्भे पाद्मोक्ता लिखिताऽस्ति हि । विरिञ्चिर्नारदायाह कृष्णलक्ष्मयुमुत्सवे ॥ ११० ॥ अवतारा ह्यसङ्ख्याताः कथिता मे तवानघ । परं सम्यक् प्रवक्ष्यामि कृष्णस्तु भगवान् स्वयम् ॥ १११ ॥ यैरेव ज्ञायते देवो भगवान् भक्तवत्सलः । तानि लक्ष्माण्यहं वेद सत्यमेतन्मयोदितम् ॥ ११२ ॥ षोडशैव तु चिह्नानि मया दृष्टानि तत्पदोः । दक्षिणे नव चिह्नानि इतरे सप्तसङ्ख्यया ॥ ११३ ॥ अङ्कान्येतानि भो विद्वन् ! दृश्यन्ते यत्पदोः स्फुटम् । कृष्णाख्यं तत्परंब्रह्म भुवि जातं न संशयः ॥ ११४ ॥ एतावांस्त्वत्र भेदोऽपि ज्ञातव्यः कृष्णयोर्द्वयोः । एको गृही क्षत्रधर्मा वर्ण्यन्यो ब्रह्मधर्मभाक् ॥१४०॥ तस्मात्कृष्णावतारोऽयमित्यस्माभिरुदीर्यते ॥" (આનો અર્થ ગુર્જરાનુવાદથકી જાણવો) આ રીતે નિત્યાનંદમુનિએ શ્રીકૃષ્ણને ફરીથી આવવાનું કારણ સપ્રમાણ કહીને, તેમના ચરણારવિંદમાં સોળ ચિહ્નો હોવાનું કહેવાપૂર્વક તેવાં ચિહ્નો શ્રીહરિના ચરણમાં પણ જણાવીને શ્રીહરિને શ્રીકૃષ્ણના ફરીથી અવતારપણે સયુક્તિ સમર્થન કર્યાં છે. આથી બન્નેનો અત્યંત અભેદ સુદૃઢ થયો.

જનમંગળ તથા સર્વમંગળ સ્તોત્રમાં–'राधाकृष्णेष्टदैवतः' એમ રાધાકૃષ્ણને ઇષ્ટદેવપણે માનનારા શ્રીહરિને કહ્યા છે. (ટીકામાં બન્નેનો અભેદ કહ્યો છે)

ઉપરના ગ્રંથોને અનુસારેજ ભક્તચિંતામણિમાં પ્ર. ૧ "अतिसुंदर गोलोक मध्ये अक्षर एवुं जेनुं नाम छे ॥ एवा अक्षरधाममां तमे रहो छो कृष्णकृपाल ॥ एवा श्रीकृष्ण किशोरमूर्ति । आप इच्छाए अवतरी युगोयुग जननां कारज करो । प्रथम मूर्तिधर्मथी प्रगट्या पूरणकाम ॥ नरनारायण नाथजी । तमे रह्या बद्रीकाधाम । त्यार पछी वसुदेव देवकीथी प्रगट्या मथुरामांय । अनंत असुर संहारवा । करवा निजसेवकनी सा'य । त्यारपछी वळी जगमां । अधर्म वाध्यो अपार । भक्ति धर्मने पीडवा । असुरे लीधा अवतार । तारे तमे प्रगट्या । कोसल देशमां घनश्याम ॥" આ રીતે મંગળમાંજ ગોલોકમધ્યે અક્ષરધામ કહીને, તેના અધિપતિ પરંબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણને કહીને, તેના અવતાર નરનારાયણ તથા શ્રીકૃષ્ણને કહીને, તેનાજ અવતાર શ્રીહરિને છેવટે કહે છે. (આ ઉપરથી સર્વનો અભેદ સ્પષ્ટ થાય છે) પ્ર ૫ બદરિકાશ્રમમાં નરનારાયણ સમીપે મરીચ્યાદિ મહર્ષિઓ આવ્યા. પ્ર. ૬ તેમણે તેમની 'जय अक्षर धामी अकामी । जय सर्वतणा तमे स्वामी । जय अवतारना अवतारी । दीठुं अक्षरधाम अलौकि । तेमां बेठा दीठा बहुनामी । जेह अक्षरधामना धामी । जेवा अक्षरधाममां दीठा । तेवा दीठा सन्मुख बेठा' આ રીતે અક્ષરધામાધિપતિ અવતારીપણે સ્તુતિ કરતાં તેવાં દર્શન આપવાથી મુનિઓ પ્રસન્ન થયા. (આથી નરનારાયણને અક્ષરધામી અને અવતારી સ્પષ્ટ કહ્યા) પ્ર. ૭ નરનારાયણ પાસે ધર્મ મૂર્તિ આવ્યાં. વાર્તાલાપ કરે છે ત્યાં દુર્વાસા આવ્યા. સન્માન-

ન મળતાં સર્વને શાપ આપ્યો અને પ્રાર્થના કરતાં 'भक्ति धर्म थाशो दो दंपती। थाशे पुत्र आ जे यज्ञीपति। तारे शापनो ताप टळशे। कहुं ऋपि उद्धवने ते वार। तमे लेजो द्विजमां अवतार। पछी नरवीरना सखा थाशो। मारा शापथी तर्त मुकाशो' આવું વરદાન આપ્યું. પ્ર. ૮ બધા ચિંતાતુર થતાં નારાયણે તેમની 'माटे चिंता करशो मां कांय। शाप थयो छे मारी इच्छाए। माटे पुत्र तमारो थाईश। हरि नामे निश्चे कहेवाईश। मारा साधुनी रक्षाने सारुं। थाशे भूमिए विचरण मारुं। धर्म ज्ञान वैराग्य ने भक्ति। प्रवर्तावीश भूमिए अति' આ રીતે અવતાર ધરવાનું જણાવી સાંત્વના કરી અને તેઓ અન્તર્ધા. પ્ર. ૧૪ ભૂમિમાં અવતરેલા ધર્મ મૂર્તિ મરીચ્યાદિ ઋષિઓ દૈવયોગે વૃંદાવનમાં ભેગા થઈ શ્રીકૃષ્ણનું આરાધન આદરતાં પ્રસન્ન શ્રીકૃષ્ણે ધ્યાનેગમાં નંદ યશોદા ગોપ ગોપી રાધા રમા અષ્ટપટરાણી સાથે 'वळी धेनुए शोभे ए धाम रे। जेनुं कहीए ते गोलोक नाम रे। तेमां मूर्ति सुंदर श्याम रे। दीठा श्रीकृष्ण पूरणकाम रे' આ રીતે દર્શન આપતાં તેઓએ 'क्षरअक्षरपर अकळ रे। रहो तेज पुंजने मंडळ रे। धर्म रक्षा करवा मुरार रे। धार्या मत्स्यादिक अवतार रे। जय गोलोकपति गोविन्द रे। जय राधापति रसरूप रे' આ રીતે સ્તુતિ કરી. પ્ર. ૧૫ પ્રસન્ન થએલા પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણે 'त्यारे श्रीकृष्ण कहे सुणो धर्म रे। एता सर्व जाणु छुं हुं मर्म रे। धर्म तमे भक्ति ने आ ऋपि रे। सहु रहो आनन्दमां खुशि रे। हरि नाम हुं थाईश बाळ रे।' આ રીતે અવતાર ધરવાનું વરદાન આપતાં તેઓ સ્વસ્થાને ગયા. (આ કથા જોતા ગોલોકપતિ રાધારમાપતિ શ્રીકૃષ્ણનોજ શ્રીહરિરૂપે અવતાર થયાનું સ્પષ્ટ થાય છે) પ્ર. ૧૬ વરદાનને અનુસારે દિવ્ય રૂપથી અવતરેલા બાળકૃષ્ણે 'हेमवस्त्र वांसळी छे हाथे रे। नंगजडित मुगट छे माथे रे। कहे तमे छो कृष्ण कृपाळ रे। व्रजे मळ्या हता ते तमे बाळ रे' એવાં દર્શન આપતાં માતાપિતાએ અક્ષરધામી અવતારીપણે સ્તુતિ કરતા પ્ર. ૧૭ 'माता चिंता मां करो। थाशे धार्युं तमारु जेह। व्रजनी वात संभारवा। मैं रूप देखाड्युं तेह' એમ શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું. પ્ર ૩૯ મુક્તાનંદજીને મળતાં શ્રીહરિએ 'राधा आदि जे सर्वना स्वामी। ते इष्ट अमारा अंतरजामी। वाराह आदि जे अवतार। ते सर्वेना जे धरनार। एवा कृष्ण परब्रह्म जाणो। माटे तेनुं ध्यान परमाणो' એમ રાધાપતિ અવતારી શ્રીકૃષ્ણને પોતાના ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવપણે કહે છે. પ્ર. ૪૯ ચોપાઈ ૬૧–૬૨ संतदासना छे सत्य बोल। कहे दीठो मैं ब्रह्ममहोल। तेमां मूरति दीठी मैं दोय। उद्धव ने श्रीकृष्णनी सोय॥ उद्धव ते रामानन्दरूप। श्रीकृष्ण ते आ श्रीहरिस्वरूप' (ઉદ્ધવ શ્રીકૃષ્ણનો પૂર્વ સબંધ જોતાં અને ઉદ્ધવ સંપ્રદાય શબ્દાર્થ જોતા શ્રીકૃષ્ણનોજ ફરી અવતાર શ્રીહરિ છે એમ સ્પષ્ટ થાય છે) પ્ર. ૧૫૯ માં 'श्रीगोलोक गुणातीत जेहरे। माया तमपार धाम तेहरे। अचळ अनादि दिव्य कहेवाय रे। श्रीराधाकृष्ण रहे तेहमांयरे। एवा गोलोकमध्ये सुंदर रे। शोभे राधाकृष्णनुं मंदिर रे। तेजपुंज ते मध्ये अपार रे। कोटि सूर्यशशिथी अपार रे। तेनुं अक्षरब्रह्म छे नाम रे। गुणातीत अचळ हरिधाम रे। एवा धाममांहि सिंहासन रे। ते पर्य बेठा कृष्ण भगवान रे। पीतपट बे कर वंशी शोभेरे। मंद हास ने माथे मुगट रे। कहीए श्रीकृष्ण पुरुषोत्तम रे। वासुदेव विष्णु परब्रह्म रे। हरि नारायण अंतर्यामी रे। भगवान् प्रभु बहुनामी रे। राधा रमा रहे दोय पासे रे। जुवे श्रीकृष्ण हेते कटाक्षेरे। परमात्मा परब्रह्म जेहरे। निगम नेतिनेति कहे तेहरे। नरनारायणादि अनंत रे। दिव्यरूपे रहे भगवंतरे। तेने आश्रित थाय जे जनरे। पामे गोलोक ते सहु

जनरे। हरि धरी पोते अवतार रे। एह धामनुं उघाड्युं द्वार रे। जे कोइ सतसंगी नरनारी रे। कर्या ए धामनां अधिकारी रे। जेने मळ्या स्वामी सुखराशि रे। ते तो सर्वे ए धामना वासिरे। कहे कवि सुणो शुभमति रे। कही सतसंगिनी प्रापति रे। प्र. १५२ 'करी काज महाराज मोटां। गया पोते गोलोक ॥' આ પ્રકારે ગોલોકાંતવર્તિ અક્ષરધામના અધિપતિ, રાધાલક્ષ્મીવિશિષ્ટ, મુરલીધર, શ્રીકૃષ્ણને વર્ણવીને 'એજ પોતે શ્રીહરિરૂપે અવતર્યા છે' એમ કહીને, આશ્રિતોને એ ધામના અધિકારી કરવાનું એમનું ઐશ્વર્ય વર્ણવ્યું છે. આ બધો ગ્રંથનો ઉપક્રમ ઉપસંહાર તત્વદૃષ્ટિએ જોતાં શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીહરિનો સર્વપ્રકારે અભેદ પ્રકટ થાય છે. આ રીતે આ ગ્રંથનો અભિપ્રાય નક્કી થયો. જો કાઇ તેવા મહિમાવાક્યથી શ્રીકૃષ્ણ શ્રીહરિનો કે ધામના ભેદ જેવું જણાતું હોય પણ કહેલી આખી મોટી બાબતને લક્ષમા રાખીને અવિરોધથી સમાધાન કરી લેવું.

નિષ્કુળાનંદકાવ્યમાં ગણાતા પુરૂષોત્તમપ્રકાશમાં "श्रीगोलोक धाम मोझार रे। अक्षरधाम छे हरिनुं सार रे। एमां सदाय श्रीहरिनो वास रे। जोइ रूपछटा सुखदाई रे। रमा राधा करे सेवकाई रे। एवा कृष्ण कमलदल नेणरे। मुख मधुर मनोहर वेण रे। एम गोपगोपीना नाथ रे। श्रीदामादि सखा छे साथ रे। भूमिपर एकांतिक धर्म रे। तेने प्रवर्तावयो एछे मर्म रे। बद्रीकाश्रमने मांयरे। थयो शाप अति दु सदाय रे। ऋषि दुर्वासाने शापे करी रे। भूवि प्रगटया मनुष्यतनु धारी रे। एम पूर्ण पुरुषोत्तमरायरे। दीधो कोल वृंदावन मांयरे। भक्तिधर्मने आप्युं वचन रे। सत्य कीधुं ते जगजीवन रे। कोसलदेश अयोध्या प्रांत रे। प्रभु प्रगट थया करी खांत रे। धर्यो नरविग्रह स्वछन्द रे। परमपावन परमानंद रे। श्रीनारायण ऋषिरूप रे। थया प्रगट ते परम अनुप रे। थया भक्तिधर्मना बाळ रे। श्रीकृष्ण भक्तप्रतिपाळ रे।" આ રીતે ગોલોકની અંદર અક્ષરધામ કહી તેના અધિપતિ રાધારમાવિશિષ્ટ મુરલીધર શ્રીકૃષ્ણને કહીને તેમને નરનારાયણ ઋષિરૂપ કહીને તેમનો અવતાર શ્રીહરિરૂપે થયો છે એમ સ્પષ્ટ કહે છે. આ ઉપરથી બન્નેનો અભેદ નિશ્ચિત થાય છે. આમાં તેવા મહિમાવાક્યો હોય તેનો અર્થ ઉપરના અનુસંધાનથી કરવો પડે. નહિ તો પરસ્પર બહુ વિરોધ આવે. ગ્રંથકર્તા મહામુનિ એકજ છે. બીજા ગ્રંથોનો પણ એવોજ અનુસ્યૂત અભિપ્રાય સમજી લેવો.

બીજા મુનિઓએ પદોમા ઉપરનીજ પ્રામાણિક પદ્ધતિ સ્વીકારી છે–'નારાયણ નરભ્રાતા દ્વિજકુળ તનુધારી, પામર પતિત ઉધાર્યા અગણિત નરનારી' 'વાયો નારદ નિગમના વેણુને, સત્ય કરવા રે પોતે શ્રીબદ્રીનાથ' (મુક્તાનંદ) 'ના ગયે ગંગા ગોદાવરી કાશી, ઘેર બેઠા મળ્યા ગોલોકવાસી. નાભિ નૌતમ ઉંડી છે ભારી, બ્રહ્મા બેસે ત્યા આસન વાળી' (જયરામ) 'ઘેર આવી આવ્યા ગોલોકવાસી રે, જેને કહે છે અક્ષરાતીત અવિનાશી રે' (ભૂમાનંદ) 'જેના દર્શન દુર્લભ દેવને, જેને નિગમ રે નેતિ કરી ગાય. તે તો પ્રગટ થયા સુખ આપવા વ્રજજીવન રે વાલો વૈકુંઠરાય' 'પૂર્વે કહ્યુંતું ઉદ્ધવને રે, લઇશ બીજો અવતાર રે. તે તમે ભક્તિ ધર્મથી રે, ભૂપર ધર્યો અવતાર રે' (બ્રહ્માનંદ) 'આસ્થા રાખીને ઓળખો, ગીરધર ગોપીના શ્યામ. સરવે દેવોના દેવ છે, અલે એનુ છે કામ' (દેવાનંદ) 'સહજાનંદ હરિ પ્રગટ થયા સહજાનંદ હરિ, વ્યાસમુનિએ જે પૂર્વે કહીતી, તે વાત સાચી કરી.' 'સમરોજી શ્રીહરિ સહજાનંદ રે, નરનારાયણ રે પોતે એ પ્રગટ્યા રે, અનેક જીવનો કરવા ઉદ્ધાર રે આજ છે ગાજ રે નરવીર નાથનું રે, જીવડા તું જરૂર જરૂર જાણજે રે. હુકમ ના આને રે આજ કોઈ એકનો રે, નરનારાયણ

સહુના નાથરે. નિષ્કુળાનંદ રે મર્મ વિવેકનો રે, કહું છું ભેરી બજાઇ હાથરે' (નિષ્કુળાનંદ) 'જે ગોકુળચંદ લાડીલો રે, તેજ ભક્તિ ધર્મસુત શ્યામ' 'નાભિ ઉંડી રે રૂપાળી, બ્રહ્મા એમે ત્યાં આસન વાળી' 'વાલો દ્વિભુજ ચતુર્ભુજ શ્રીહરિ રે, સદા સેવિત શ્રીનંદ સુનંદ. શંખ ચક્ર ગદા પદ્મને ધરે રે, યોગેશ્વર શ્રી જગદીશ' 'જો શ્રીકૃષ્ણ ગોકુળમહીં પ્રગટે કંસનિકંદ, સોઇ અબ પ્રગટે ધર્મકુળ સહજાનંદ. મંગળ૦ તબ યદુનંદન પ્રગટ હોઇ ઉતાર્યો ભૂમિભાર, અબ કલિમેં સતજુગ કીયો અધર્મ મૂળ ઉખાર. મંગળ૦ તબ વૃંદાવનગોપીસંગ કીનો રાસવિલાસ, અબ નૈષ્ઠિક વ્રત ધારી કીયે કામાદિક રિપુનાશ. મંગળ૦ નંદકુંવર સોઇ ધરમસુત એક જાની કરો નેહ, પ્રેમાનંદ તેરી યેહી હે યેહી કછુ ન સંદેહ.' મંગળ૦ (આથી નંદસુત અને ધર્મસુતને એકપણે જાણીને સ્નેહ કરવાનો અને તેમાં કશો ભેદ નહિ સમજવાનો પણ જણાવ્યો) 'ભક્તિ ધર્મથકી હરિ અવતર્યાજી રે, શ્રીનારાયણ હરિકૃષ્ણ નામ. એનાં રૂપ અભેદપણે જાણવાંજી રે, રાધાસંગે તે રાધાશ્યામ' (આથી બન્ને વચ્ચે ભેદ નહિ જાણવાનો જણાવ્યો) 'ધન્ય ધર્મકુમાર વારવાર ઘનશ્યામને જાઉં હું તો વારણે રે, ફરી ધર્યો અવતાર કૃષ્ણ કૃપાનિધિ પ્રગટયા નિજજન કારણે. ધર્યો કૃષ્ણાવતાર શ્રીમહારાજે, સુખ દેવા શ્રી ગોપીજનને કાજે. કર્યું વિઘન વચ્ચે અસુર આજે. ધન્ય૦[1] પછી દૈત્ય સમૂહ હરિએ સંહાર્યો વાલે અવનિભાર સર્વે ઉતાર્યો, પાછો ધર્મકુળ અવતાર ધાર્યો. ધન્ય૦[2]' (પ્રેમાનંદ) ઇત્યાદિ અનેક પ્રાચીન પ્રામાણિક પદો વસુદેવસુત શ્રીકૃષ્ણ અને ધર્મસુત શ્રીહરિના અત્યંત અભેદને જણાવનારાં ઉઘાડાં છે.

ભા. સ્કંધ ૧૧ અ. ૫ શ્લો. ૩૮ 'कृतादिषु प्रजा राजन् ! कलाविच्छन्ति संभवम्। कलौ खलु भविष्यन्ति नारायणपरायणाः' આ શ્લોકની ગોપાળાનંદમુનિકૃત ટીકામાં-'યુદ્ધાર્થે મથુરાં આવેલા જરાસંધની સાથે સંગ્રામ સમયે શ્રીકૃષ્ણે પોતાના અવતારનું પ્રયોજન વિચારતાં 'अन्योऽपि धर्मरक्षायै' એમ બીજા અવતાર ધારણનો નિશ્ચય કર્યો હતો, એજ અવતારને આ શ્લોકથી જણાવવા બીજું પણ કળિનું માહાત્મ્ય કહે છે' આવું પ્રતીક આપીને, 'कलौ एकान्तिकधर्मरक्षार्थं श्रीकृष्णो नारायणमुनिनाम्ना 'भक्तिधर्मात्मजो भविष्यति' (કળિમાં એકાંતિક ધર્મની રક્ષા માટે શ્રીકૃષ્ણ નારાયણમુનિ નામથી ભક્તિધર્મના પુત્રપણે પ્રગટ થશે) 'श्रीकृष्णेन धर्मज्ञानवैराग्यसहितैकान्तिकी भक्तिरुद्धवं प्रत्युक्ता सा तु अत्रागतरामानन्दाख्योद्धवसहितेन भक्तिधर्मसुतेन श्रीनारायणमुनिनैवात्र प्रवर्तिता न त्वन्यैः. अतो 'देहः संभ्रियते मया' इत्येकवचनेन प्रोक्तः श्रीनारायणमुनिरेव स्वयं श्रीकृष्णः' (શ્રીકૃષ્ણે ધર્મજ્ઞાન વૈરાગ્યે સહિત એકાંતિકી ભક્તિ ઉદ્ધવજી પ્રત્યે કહી હતી. તે તો અહીં આવેલા રામાનંદ નામના ઉદ્ધવજીએ સહિત એવા ભક્તિધર્મસુત શ્રીનારાયણમુનિએજ અહીં પ્રવર્તાવી છે પણ બીજાએ નહિ માટે 'देहः संभ्रियते मया' આ એક વચનથી કહેલા શ્રીનારાયણમુનિજ સ્વયં શ્રીકૃષ્ણ છે) ઉદ્ધવજી અહીં શાથી આવેલા ? તો શ્રીકૃષ્ણેજ પોતાના સ્વરૂપના જ્ઞાનનો ઉપદેશ કરવા મોકલેલા. 'श्रीकृष्णश्चापि स्वप्रतिज्ञां सत्यां कर्तुमुद्धवसहायार्थतया धर्मदेवगृहे स्वयं प्रादुर्भूत इति बोध्यम्' (શ્રીકૃષ્ણ પોતાની 'अन्योऽपि धर्मरक्षायै' આ પ્રતિજ્ઞાને સત્ય કરવા ઉદ્ધવજીની સહાય માટે ધર્મદેવના ગૃહમાં સ્વયં પ્રગટયા એમ જાણવું. એમ ઉદ્ધવજી અને શ્રીકૃષ્ણ પ્રગટયા) ઇત્યાદિ પદો લખીને વસુદેવસુત શ્રીકૃષ્ણનેજ ધર્મસુત શ્રીહરિરૂપે ફરીથી અવતાર થયો છે' એમ સપ્રમાણ સયુક્તિ સમર્થન કર્યું છે.

સ્કંધ ૧૦ અ. ૫૦ શ્લો. ૧૦ 'अन्योऽपि धर्मरक्षायै देहः संभ्रियते मया। विरामायाप्यधर्मस्य काले प्रभवतः क्वचित्' આ શ્લોકની ભક્તરંજની ટીકામાં 'કોઇ કાળમાં વૃદ્ધિ

પામતા 'અધર્મના વિરામ માટે અને ધર્મની રક્ષા માટે બીજો પણ દેહ હું ધારણ કરીશ' એવો અર્થ કરીને, વધારામાં 'આ શ્રીકૃષ્ણનો ફરીથી પ્રાદુર્ભાવ ક્યાં કહ્યો છે? તો વાસુદેવમાહાત્મ્ય 'मया कृष्णेन निहताः' ઇત્યાદિ શ્લોકથી કહ્યો છે' એમ કહ્યું છે. વળી 'એકજ કૃષ્ણનો બે વાર અવતાર કેમ ઘટે? એવી શંકા કરીને, જેમ મત્સ્ય કૂર્મ વરાહનો બે વાર અને ધન્વંતરિનો ત્રણ વાર અવતાર થયો છે તેમ શ્રીકૃષ્ણનો બે વાર અવતાર ઘટે છે' એવું સમાધાન કર્યું છે. વળી 'ફરીથી પ્રકટ થશે એ કૃષ્ણ ક્યા? તો તે સ્વામિનારાયણજી છે, એ પણ સત્સંગિજીવન હરિલીલાકલ્પતરુ સુધાસિંધુ હરિદિગ્વિજય સંપ્રદાયશુદ્ધિ આદિકથી સવિસ્તર જાણવું' એમ પણ કહ્યું છે. આ રીતે ટીકામાં વિશેષ બતાવ્યો છે. ગોપાળાનંદમુનિકૃત ટીકામાં પણ એવોજ અર્થ છે.

સ્કંધ ૧૦ ની ભક્તરંજની ટીકાના મંગળમાં– अन्यं सतामवनहेतव एव देहं धास्ये प्रतिश्रुतमितीह बलाग्रतो यत्। सत्यं विधातुमुदभूद्दयया स कृष्णो धर्मस्य सद्मनि पुनस्तममुं नमामि ॥ यः पूर्वरूपमदधान्नृपभावयुक्तमन्यत्तु साधुजनभावयुतं सदीशः। तं च द्विरूपधरमेकगुणस्वभावं कृष्णं पितामहमहं शरणं गतोऽस्मि ॥' (અર્થ–'अन्योऽपि धर्मरक्षायै' એમ 'સંતોના રક્ષણ માટે બીજો દેહ ધારણ કરીશ' એવી બળદેવજી આગળ પ્રતિજ્ઞા જે કરેલી તેને સત્ય કરવા તેજ કૃષ્ણ ફરીથી ધર્મના ગૃહમાં દયાથી પ્રગટ થયા છે તેને નમસ્કાર છે. જે શ્રીકૃષ્ણે એક રાજભાવવાળું પૂર્વરૂપ અને સાધુભાવવાળું બીજું રૂપ ધાર્યું છે તે બે રૂપ ધરનારા અને એકજ ગુણ સ્વભાવવાળા પિતામહ શ્રીહરિકૃષ્ણના શરણને હું (ભગવત્પ્રસાદજી પામ્યો છું) આ રીતે **શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીહરિની અભિન્નતા સકારણ સપ્રમાણ ઉઘાડી જણાવી** છે. વળી અ. ૯૦ શ્લો. ૫૦ ની ટીકામાં અંતે મંગળમાં–'धर्माङ्गभूर्धर्मपरः सदीशः श्रीस्वामिनारायणनामधारी। कृष्णावतारो धरणीतलाद्योऽधर्मं समूलं जयताद्धरन् वै ॥' એમ સ્વામિનારાયણને કૃષ્ણના અવતાર તરીકે સ્પષ્ટ કહ્યા છે. વળી ભા. સ્કંધ ૧૦ અ. ૧ શ્લો. ૩ ની ટીકામાં 'तदवतारद्वयसत्त्वेन पूर्वावतारकृष्णचरितानि, भविष्यतो द्वितीयस्य तदवतारचरितानि' આવાં પદ લખીને શ્રીકૃષ્ણના બે અવતારો જણાવ્યા છે. વળી સ્કંધ ૧૦ અ. ૨ શ્લો. ૨૮ ની ટીકામાં 'कृष्णहरिकृष्णयोरेकावतारत्वाच्च' એવું પદ લખીને બન્નેની એકતા નક્કી કરી છે. ઉપર પ્રમાણે 'अन्योऽपि धर्मरक्षायै' ઇત્યાદિ ભાગવત શ્લોકોને પ્રમાણપણે લઇને 'વસુદેવસુત શ્રીકૃષ્ણજ ધર્મસુત શ્રીહરિરૂપે પુનઃ પ્રગટ્યા છે' એમ સંપ્રદાયી સર્વકોઈ જનો માનીત કરે છે. ઉપરના પ્રમાણને અનુસરીનેજ 'व्यासमुनिए पूर्वे कहीती ते वात साची करी' 'पूर्वे कह्युंतुं उद्धवने रे लईश बीजो अवतार रे' 'ज गोकुलचंद लाडीलो रे, तेज भक्ति धर्मसुत श्याम' ઇત્યાદિ પદો પ્રવર્ત્યા જણાય છે.

પાશ્ચાત્ય પ્રાકૃત પ્રબન્ધ હરિલીલામૃતમાં કળશ ૨ વિશ્રામ ૨ 'गोलोक नामे सुप्रसिद्ध धाम छे, जेनुं वळी अक्षरधाम नाम छे। बे छे भुजा ने धरी वंसि हाथमां, राधा विराजे सजि रूप साथमां। वृंदावने जे वरदान आपियुं, त्यारे श्रीधर्मे हरिनाम जापियुं। ते दंपतीए दिल एम धारियुं, ते रूप छे आज अहीं पधारियुं' આ રીતે જાણીને પ્રત્યક્ષ થએલા શ્રીહરિની સ્તુતિ કરતા દેવોએ મુરલીધર રાધાપતિ શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીહરિની તથા તેમના ગોલોક અક્ષરધામની અભિન્નતા સ્પષ્ટ જણાવી છે. વળી વિશ્રામ ૩ ધર્મભક્તિએ 'निजकर मोरली धरण' 'राधिकारमण' એમ સ્તુતિ કરી છે. વિશ્રામ ૪ 'जे काल नामे यवन प्रतापी, श्रीकृष्णनो शत्रु प्रसिद्ध पापी। श्रीकृष्ण साथे मथुरांपुरीए, जुद्धे गयो ने मति आसुरीए। सराविये

त्यां मुचुकुन्द पासे, पाम्यो न मुक्ति अति तीव्र आशे। ते कृष्णनो उद्धव आज जाणी, पापी थयो तत्पर गर्व आणी।' આ કાળયવનના અવતાર કાળદત્તની કથા જોતાં વસુદેવસુત શ્રીકૃષ્ણનોજ ધર્મસુત શ્રીહરિરૂપે પ્રાદુર્ભાવ નિશ્ચિત થાય છે. કળશ ૪ વિશ્રામ ૭-૮-૯ ઉદ્ધવસંપ્રદાયની ઉત્પત્તિ કહેતા શ્રીકૃષ્ણે ઉદ્ધવજીને સ્વસ્વરૂપનું જ્ઞાન આપીને બદરીકાશ્રમમાં મોકલ્યા, એજ શાપથી રામાનંદરૂપે થયા. વિશ્રામ ૧૦ વૃંદાવનમા આરાધન કરતાં પ્રસન્ન થએલા શ્રીકૃષ્ણે રામાનંદને દર્શન આપીને તેમના પૂર્વભવનું જ્ઞાન આપીને કહ્યું છે કે–'कृष्णे महामंत्र आपीने। वळी उद्धवने कह्युं एम। भक्ति भली प्रवर्तावजो, ते धर्मसहित होय जेम ॥ करो सोरठमां जै निवास, घणा त्यां आवशे दैवी पास। ऋषि शापथी मुनिओ जेह, धरामां धर्या छे नरदेह। तेओ पण त्यांज आवीने मळशे, तमारा संप्रदायमां भळशे। वळी हुं नरदेह धरीश, आवि सोरठमांहि मळीश' આ બધી ઉદ્ધવ સંપ્રદાયની બહુમાનનીય મૂળ તાત્વિક કથાઓ જોતાં શ્રીકૃષ્ણજ ફરીથી શ્રીહરિરૂપે પ્રાદુર્ભાવ્યા છે એમ સુદૃઢ થાય છે. સંપ્રદાયની આાણી વ્યવસ્થાજ આ રીતની નક્કી કરી છે તે આ પ્રકરણથી નિશ્ચિત થાય છે કળશ ૪ વિ ૧૮ ચોપાઈ ૧૮ થી 'नारायणजीनी स्त्री रुकमाई, जेनी माता छे लाडकीबाई। तेणे कही निजमातने वात, जे आ वर्णिरूपे साक्षात ॥१८॥ ज्यारे हुंज समाधिमां जती, त्यारे वनमांहि देखती हती। एम कहेतां समाधी थई, रुकमाई गोलोकमां गई ॥१९॥ राधाकृष्णनां दर्शन करी, आवी देहमां ते पाछी फरी। निजमातने ते कही वात, जाण्या वर्णि प्रभु साक्षात' આ વાત જોતા ગોલોકપતિ રાધાકૃષ્ણની અને હરિકૃષ્ણની અભિન્નતા સ્પષ્ટ થાય છે. કળશ ૮ વિશ્રામ ૩૯ 'राधाकृष्ण हरिकृष्णरुप, समजी वेय मारां स्वरूप' એમ રાધાકૃષ્ણ હરિકૃષ્ણને એકસ્વરૂપ સમજવાનું કહે છે. આ રીતે આ ગ્રન્થમા એવી ઘણી બાબતો છે. આમા કોઈ મહિમાવાક્ય ભેદવાદી હોય તો તેની સંગતિ ઉપરના અનુસંધાનથી તેમજ બીજા પ્રાચીન પ્રામાણિક ગ્રન્થોના અનુસંધાનથી કરવી જોઇએ. નહિ તો પરસ્પર વિરોધ આવે

ઉપર પ્રમાણે ઉદ્ધવસંપ્રદાયના પ્રાચીન પ્રામાણિક ગ્રન્થોમા શ્રીકૃષ્ણને અક્ષરાધિપતિ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા પુરુષોત્તમ ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવપણે પ્રતિપાદન કરીને, 'એજ શ્રીકૃષ્ણ ફરીથી ધર્મનંદન સ્વામિનારાયણરૂપે પ્રગટ થયા છે' એમ પ્રતિપાદન કરવાપૂર્વક 'એ બન્ને એકજ તત્વ છે પણ ભિન્ન નથી' એમ ચોખેચોખ્ખુ પ્રતિપાદન કર્યું છે. આશ્રિતોને આથી અધિક અન્ય પ્રમાણની જરૂર રહેતી નથી

ઉપર પ્રમાણે સંપ્રદાયના નાના મોટા સમસ્ત શાસ્ત્રો એકાભિપ્રાયથી શ્રીકૃષ્ણનેજ અક્ષરધામાધિપતિ રાધાલક્ષ્મીવિશિષ્ટ મુરલીધર પરબ્રહ્મ પરમાત્મા પુરુષોત્તમ અવતારી સર્વોપરી નિત્ય નિર્દોષ પરમપ્રાપ્ય ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવપણે વર્ણવીને, એમનજ ખાસ બીજા અવતારતરીકે ધર્મસુત શ્રીજીને વર્ણવવા પૂર્વક તેમની સાથે તેમનો તત્ત્વથી અત્યંત અભેદસંબન્ધ અભેદ્ય અતિસ્પષ્ટપણે વર્ણવે છે. આવા ઉદ્ધવસંપ્રદાયના ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણને પણ મેઇ, અસુરાગ્રહીએ શિશુપાલવત્ દ્વેષરોષઇર્ષ્યાભરપુર મલિન મનોવૃત્તિથી અને કુત્સિત ખંડ ભંડભાષાથી સાધારણ લૌકિક તુચ્છ માણસથકી પણ અત્યત નીચે ઉતારી પાડવાની નાસ્તિકાગ્રેસરતા વાપરી છે આ તેમનો આસુર આશય તેમણે સર્વ શાસ્ત્રોની અપેક્ષાએ મુખ્ય માનેલી વિમુખ વાતો અને તેવા કંગાલ કલંકિત લેખો ઉપરથી સર્વને સ્પષ્ટ સમજી શકાય છે

પ્ર. ૫ ની પ્ર. ૨ વાત ૭૨ "ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે પૂર્વે મોટા મોટા અવતાર થઇ ગયા છે તે કરતાં તો આ સત્સંગિનાં છોકરા સારા જોઇએ છીએ ત્યા કરોડ કરોડ ઘણું

અધિક દૈવત જણાય છે તો મોટા મોટા હરિભક્ત સાધુ અને મહારાજનો મહિમા તો કહેવાયજ કેમ?" આમાં મોટા મોટા કહેવાતા સાધુ હરિભક્તની અપેક્ષાએ છોકરાંની કનિષ્ઠતા જણાવાપૂર્વક તે માનીતાં છોકરાંથી પણ મોટા મોટા રામકૃષ્ણાદિ અવતારોની એક ઘણી નહિ પણ કરોડ ઘણી કનિષ્ઠતા જણાવાનો દુરાશય છે. જો સજાતીય અવતાર અવતારમાં કોઇ રીતે નાનપ્ય મોટપ્ય કહી હોત તો કોઈ અંશે ઠીક હતું પણ મોટા અવતારો અને તેમની આગળ અત્યંત વિજાતીય તુચ્છ છોકરાંને સરખામણીમાં લઇને તે વચ્ચે કોટિઘણી શ્રેષ્ઠતા કનિષ્ઠતા કહેવી તે બીલકુલ ઠીક નહિ. મોટા અવતારોને અત્યંત નીચે ઉતારી પાડવાજ આવી છોકરીયા તુચ્છ શિશુપાળા ગોઠવણી કરી જણાય છે. શ્રીજીનાં વચનો અને આવી વાતુને શાસ્ત્ર રીતે મેળવીએ તો અમૃત અને વિષ અથવા મોટા અવતારો અને છોકરાં અથવા તેજ અને અધકાર જેટલુ વિરૂદ્ધ અંતર ઉઘાડું જણાય છે. મહાનાસ્તિકો પણ સમસ્ત જગતે માન્ય પૂજ્ય મોટા રામકૃષ્ણાદિ અવતારોને આટલે બધે નીચે દરજ્જે ઉતારી પાડવામાં સકોચાયા કે લજ્જાયા છે. શ્રીજીએ પોતાનો તેમજ બીજાનો જેટલો મહિમા શાસ્ત્ર રીતે કહ્યો હોય તેટલોજ સમજવાથી તેમનો રાજીપો છે. મોટા રામકૃષ્ણાદિ ભગવદવતારોને માનીતાં તુચ્છ છોકરાંથી પણ કરોડઘણું નીચે ઉતારી પાડવાથી શ્રીજીનો મહિમા કે સંપ્રદાયનો મહિમા વધી જતો નથી. એથી તો ઉલટો તેમના વચનામૃતોનો અને તેમના ધ્યેય મૂળ પૂર્વ રૂપનો મહાદ્રોહ અપરિહાર્ય થાય છે. મહિમા કહેવાની પણ મર્યાદા અને રીતિ હોય છે. આ શું કુયુક્તિથી મોટા અવતારનું નિંદન કે ખંડન કર્યું ન કહેવાય? અને તેનો મુખ્ય આસુરલક્ષણમાં સમાવેશ ન કહેવાય? જે શ્રીજીનો મહિમા વધારે કહેવા મોટા અવતારનું નિંદન ખંડન કરાય છે તે ભગવાન્ શ્રીજી તો તેમને શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૧૦૮ માં સ્વસપ્રદાયના ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ અવતારી તરીકે નક્કી કરીને, શ્લો. ૨૯ માં કૃષ્ણ અને કૃષ્ણાવતારોનું યુક્તિથી ખંડન નહિ કરવાનું કહેવાપૂર્વક તેવા શાસ્ત્રને પણ અસચ્છાસ્ત્ર સમજીને તેને પ્રમાણપણે નહિ માનવાનો ઉપદેશ કરે છે અને કૃષ્ણાવતારોનો દ્રોહ કરનારાને તેમજ તેમનાં અદ્ભુત દિવ્ય કલ્યાણકારી ચરિત્રોમાં દોષ પરઠનારાને મહા આસુર સમજવાનો ઉપદેશ આપે છે અને વળી સ. પ્ર. ૨ અ. ૧૭ શ્લો. ૧૪-૧૬ થી ગુ. સ્વામીનેજ ઉદ્દેશીને કૃષ્ણ અને કૃષ્ણાવતારોનો દ્રોહ કરનારાને તેમજ તેમના અદ્ભુત દિવ્ય કલ્યાણકારી ચરિત્રોમા દોષ પરઠનારાને મહાઅસુર સમજવાનો ઉપદેશ આપે છે, અને વળી 'निंदत नहि कोइ देवकुं' એવો નિયમ પ્રથમથી ધરાવે છે. આવા ઉપદેશામૃતના અભિજ્ઞાતા અને વળી સ્વય તેને અનુસારે કૃષ્ણકીર્તનપદોને ગાયા કરતા ગુ. સ્વામી આવી અધમ નિંદ્ય નાસ્તિક વાત કદાપિ સ્વપ્ને પણ કરે ખરા? તો આ વાત સૂક્ષ્મ શાસ્ત્રદૃષ્ટિએ વિચારતા સપ્રદાયના સર્વશાસ્ત્રોથી સર્વથા વિમુખ અતિતુચ્છ નાસ્તિકનિંદ્ય નિશ્ચિત થાય છે માનીતા છોકરાને ઘુંઘરાવવા જોડી કાઢી હોય તો પણ કોણ જાણે છે? શું ઐશ્વર્ય દેખાયું હશે તે પણ કોણ જાણે છે? છોકરા સામુ દૃષ્ટિ માંડીને જોવાની તો ગુ. સ્વામીજ ના કહે છે.

પ્ર. ૩ વાત ૧૦૮ 'વળી શ્રીજીમહારાજ કહેતા જે શ્રીકૃષ્ણે તો અનિરુદ્ધ પ્રદ્યુમ્ન ને સંકર્ષણ એવાં નામ પાડ્યાં. અમે તો નિત્યાનંદ નિર્ગુણાનંદ ને અક્ષરાનંદ એવાં નામ પાડ્યાં" આવી વાત શ્રીજીએ ક્યારેય પણ કરેલી સભામાં પ્રસિદ્ધ નહિ હોવાથી એમની ઉપર અપવાદરૂપ શાસ્ત્રવિરુદ્ધ કેવળ બનાવટી વાત નિશ્ચિત થાય છે. અનિરુદ્ધાદિ નામોમાં અને નિત્યાનંદાદિ નામોમાં કનિષ્ઠ શ્રેષ્ઠ ભાવ મનસ્વી કલ્પીને તેના પાડનારાઓમાં કનિષ્ઠ શ્રેષ્ઠ ભાવ કલ્પવાની કુત્સિત કુટિલ મનોવૃત્તિ શ્રીજીઅભિપ્રાયથી અતિવિરુદ્ધ કરી જણાય છે. સર્વજ્ઞ વાસુદેવ શ્રીકૃષ્ણે અનિરુદ્ધ પ્રદ્યુમ્ન

સંકર્ષણ એવાં જે મંગળ નામો પાડેલાં તે તો તેઓ પરબ્રહ્મ પરમાત્માના વ્યૂહરૂપ હોવાથી સાર્થક પાડેલાં છે. પરમાત્મા વાસુદેવની પાચરૂપે સ્થિતિ વર્ણવી છે તેમા વ્યૂહો બીજે નંબરે છે. અવતારો તો પંચીથી આવે છે આ વ્યૂહો કોઈ તત્વાંતર નહિ પણ પરમાત્માજ ઉપાસકોના અનુગ્રહાર્થે તથા જગત્સૃષ્ટ્યાદિકાર્યોથે તે રૂપે સ્વયં રહ્યા છે એવી પાંચરાત્રાદિ શાસ્ત્રોની મર્યાદા પ્રસિદ્ધ છે. શ્રીજીએ સ. પ્ર. ૨ અ ૩૭ શ્લો. ૯૯ 'श्रीवासुदेवप्रमुखाश्चतस्रस्तस्य मूर्तयः। चतुर्विंशतिसंख्याका केशवप्रमुखास्तथा ॥ श्रीकृष्णावतारत्वान्मान्या सन्त्येव नोऽखिला' એમ વ્યૂહોને શ્રીકૃષ્ણના અવતાર કહેવાપૂર્વક માનનીય કહ્યા છે. સ પ્ર. ૩ અ. ૧૮ શ્લો. ૨૧ મા 'वासुदेवं स्मरेद्भाले हृदि सङ्कर्षणं तथा। प्रद्युम्नमनिरुद्धं च दक्षे वामे च दोष्णि ॥' એમ દીક્ષાના અંગભૂત ઊર્ધ્વપુંડ્રના હૃદયાદિ સ્થાનમા ઉપરની ચાર મૂર્તિઓને સ્થાની તરીકે નિત્ય સંભારવાની કહી છે. વચનામૃત પ્રથમ પ્ર 'અને જે પુરૂષોત્તમ નારાયણ છે તેજ વાસુદેવ સંકર્ષણ અનિરૂદ્ધ પ્રદ્યુમ્ન એ ચતુર્વ્યૂહરૂપે થાય છે' લોયા ૭ 'અને જે ભગવાન્ છે તેણે તો આ જગતની ઉત્પત્તિને અર્થે અનિરૂદ્ધ એવું સ્વરૂપ ધાર્યું છે, જેને વિષે સ્થાવર જંગમરૂપ વિશ્વ તે સાવકાશે કરીને રહ્યું છે અને સંકર્ષણરૂપે કરીને જગતનો સંહાર કરે છે અને પ્રદ્યુમ્નરૂપે કરીને જગતની સ્થિતિ કરે છે' પંચાળા ૬ 'માતા યશોદાજીને પોતાના મુખમા વિશ્વરૂપ દેખાડ્યું તેણે કરીને સહસ્રશીર્ષપણે કરીને અનિરૂદ્ધપણું પોતામા જણાવ્યું' એમ શ્રીજી તો પુરૂષોત્તમનારાયણના ઉપાસ્ય દિવ્યરૂપપણે વિશદ કહે છે. આ બધુ જોતા જે સંકર્ષણાદિ નામો છે તે બીજી કોઇ સામાન્ય પ્રાકૃત જીવાદિ વ્યક્તિના નહિ પણ ખુદ પરમાત્માનાંજ નિશ્ચિત થાય છે. માટેજ વિષ્ણુસહસ્રમા તે નામો ભગવાનના મુખ્ય વાચકપણે લીધા છે અને તેના અર્થો પણ શાસ્ત્રાધારે ભગવત્પર ઘટાવ્યા છે. સ પ્ર ૩ અ. ૫૫ મા નિત્યાનંદ અક્ષરાનંદાદિ મુનિઓ વિગેરેએ અષ્ટોત્તરશત નામોથી સ્તુતિ કરતા શ્રીહરિના મંગળ નામો તરીકે સંકર્ષણાદિ નામો લીધા છે. **सङ्कर्षण**–સંહાર સમયે ચિદચિદાત્મક સમસ્ત પ્રપંચને પોતામા એક સાથે અવિભાગથી આકર્ષે છે અથવા આશ્રિતોના સંસારદુઃખને નાશ કરે છે અથવા નારદાદિકો ચતુર્વ્યૂહોપાસનમા ગણે છે માટે **સંકર્ષણ** નામથી સાર્થક કહેવાય છે **अनिरुद्ध**–સમસ્ત લોકના જીવનરૂપ નિત્યનિર્દોષ દિવ્ય ચરિત્ર કોઇથી પણ નિરોધ કરી શકાતુ નથી અથવા ચતુર્વ્યૂહમા અનિરૂદ્ધાત્મક એક વ્યૂહરૂપ છે અથવા પ્રાદુર્ભાવમા કોઇથી પણ નિરૂદ્ધ થતા નથી માટે **અનિરૂદ્ધ** નામથી સાર્થક કહેવાય છે. **प्रद्युम्न**–પ્રકૃષ્ટ દ્યુમ્ન–આત્મપ્રકાશરૂપ ઐશ્વર્યવાળા છે, અર્થાત્ સ્વપ્રકાશ સ્વભાવવાળા છે અને ચતુર્વ્યૂહમા પ્રદ્યુમ્નાત્મક એક વ્યૂહરૂપ છે માટે **પ્રદ્યુમ્ન** નામથી સાર્થક કહેવાય છે. આવો ટીકામા અન્વર્થ અર્થ કરીને આ નામો ભગવાન શ્રીહરિપર ઘટાવ્યા છે. હવે જે શ્રીજીએ નિત્યાનંદ નિર્ગુણાનંદ અક્ષરાનંદાદિ નામો પાડ્યા છે તે તો વર્ણિ સાધુઓ કે જે બદરીકાશ્રમવાસી મરીચ્યાદિ ઋષિઓ મુક્ત ક્ષેત્રજ્ઞો હતા તેમના છે આદિમા ભગવાનનુ નામ આવે અને અંતમા આનંદ પદ આવે એવુ નામ દીક્ષિત સાધુ વર્ણિઓનું પાડવાનો વિધિ હોવાથી શ્રીજીએ તેવા નામ પાડેલા છે. 'नित्यो नित्यानां' 'निर्गुणं' 'अक्षरं पुरुषं वेद' ઇત્યાદિ શ્રુતિઓમા પરમાત્માને નિરૂપાધિક નિત્ય નિર્ગુણ અક્ષર શબ્દથી કહ્યા છે, તેમનો આનંદ જેમને છે તે નિત્યાનંદ નિર્ગુણાનંદ અક્ષરાનંદ કહેવાય. આ રીતે ઘણા નામો બને છે. આ પ્રકારે નિત્યાનંદાદિ નામો પરમાત્માના નહિ પણ મુક્તપ્રાય ક્ષેત્રજ્ઞોના છે આ જોતા ઉપાસ્ય શ્રીહરિના જપનીય શુભ સંકર્ષણાદિ નામોની અપેક્ષાએ અનુપાસ્ય ક્ષેત્રજ્ઞોના નામો તો અતિકનિષ્ઠ નક્કી થાય છે. તો શ્રીકૃષ્ણે સંકર્ષણાદિ નામો પાડ્યા તે ભગવાનના હોવાથી અતિ ઉત્કૃષ્ટ કહેવાય અને શ્રીજીએ નિત્યાનંદાદિ નામો પાડ્યા તે સાધુઓના હોવાથી કનિષ્ઠ કહેવાય એમ શ્રીજીવચનથીજ ઉત્કૃષ્ટ કનિષ્ઠપણું નામમા

નિશ્રિત થાય છે. ઘણા પરમહંસ વિગેરેનાં એવાં નામ જગતમાં પણ પ્રસિદ્ધ છે. જે નામોની સ્વતઃ ઉત્કૃષ્ટતા છે તેને ઉતારી પાડવાં અને જે નામોની સ્વતઃ કનિષ્ઠતા છે તેને ઉંચે ચઢાવવાં તે શાસ્ત્ર અને શ્રીજીઅભિપ્રાયથી અતિવિરૂદ્ધ છે. શ્રીકૃષ્ણને સારાં નામ પાડતાં આવડયું નહિ એમ દોષ જણાવીને શ્રીજીના મૂળ પૂર્વરૂપ તેમને અને તેમનાં નામોને દ્વેષ અસૂયાથી ખોટી રીતે ઉતારી પાડવાં એજ વાતનો વિમુખ મુદ્દો સમજાય છે. ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણાદિ કરતાં પણ પોતાને જે તે રીતે મોટા થઇ પડવું છે.

પ્ર. ૪ વાત ૭ 'ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે **'જૈસા કલ્યાન બડે બડે અવતારકા હોતા હૈ તૈસા કલ્યાન આજ સત્સંગિકા હોતા હૈ'** આવી વાત શ્રીજીએ વચનામૃતાદિ ગ્રંથોમાં કરેલી પ્રસિદ્ધ નહિ હોવાથી તદ્દન વિરૂદ્ધ બનાવટી બાહ્ય તેમની ઉપર અપવાદરૂપ છે. બડે બડે અવતાર તો રામ કૃષ્ણને શ્રીજીએ કહ્યા છે. અવતારો એ દિવ્યાકાર પરમાત્માના દ્વિતીય સજાતીય રૂપાંતરરૂપ હોવાથી તે વચ્ચે તત્વતઃ ભેદ નહિ સમજવાનો કહેવાપૂર્વક તેમનું ધ્યાન ઉપાસન કરવાનું શ્રીજી કહે છે. વિશેષમાં પોતાને શ્રીકૃષ્ણના દ્વિતીય અવતાર તરીકે કહે છે. પૂર્ણકામ કલ્યાણ-સ્વરૂપ પરમાત્માને અવતાર ધર્યાનું પ્રયોજન તો **'यदा यदा हि धर्मस्य'** આ ગીતાવચનને લઇને કૃપાથી સત્સંગિ લોકોનાં કલ્યાણ કરવાં એજ શ્રીજી કહે છે. વચનામૃત મધ્ય ૩૧ 'અને જ્યારે ભગવાનના અવતાર જે રામકૃષ્ણાદિક તેની ઉપાસના કરે ત્યારે બ્રહ્મરૂપ થાય ને એની મુક્તિ થાય' તથા સ. પ્ર. ૩ અ. ૪૧ શ્લો. ૫૭ માં અવતારોની ઉપાસનાથી અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ થાય છે એમ કહે છે. એમ અવતારોના ઉપાસનથી તો આશ્રિત સત્સંગિઓનું અક્ષરધામપ્રાપ્તિરૂપ કલ્યાણ થવાનું શ્રીજી કહે છે. વળી સત્સંગિઓના કલ્યાણ માટે તો શ્રીકૃષ્ણે ફરીથી શ્રીહરિરૂપે કૃપાથી અવતાર ધર્યાનો શાસ્ત્રીય ઉપોદ્‌ઘાત છે. આવા પણ ઉપાસ્ય પૂર્ણકામ અનાદિમુક્ત અવતારોને અદ્યાપિ કલ્યાણ થયું નહિ હોવાથી રઝળતાં પોતાને પણ કલ્યાણ મેળવવાની જરૂર ઠરાવીને તેમના દૃષ્ટાંતથી ઉપાસક સત્સંગિઓનું સમાન કલ્યાણ કહેવું તે અતિવિપરીત અતિનિંદિત અતિઅયુક્ત છે. ઉપાસ્ય મોટા અવતારો અને અનુપાસ્ય સત્સંગિઓનું સરખું કલ્યાણ કહેવાથી 'અવતાર એ પરબ્રહ્મ પરમાત્માના નહિ પણ કોઇ એક જીવાદિ જેવું તુચ્છ જુદું ખાતું છે' એવો આંતર દુરાશય નીકળી આવે છે. જ્યારે મોટા અવતારો માટે આવો દુરાશય જણાવાય ત્યારે શ્રીજીને પણ એક અવતાર તરીકે વર્ણવેલા હોવાથી એમની પણ એવીજ દુર્દશા કોઇ કહે તો ન્યાયદૃષ્ટિએ ના કહી શકાય નહિ. આ વાતથી તો આખો વેદાદિશાસ્ત્રાર્થ અને તદનુસારી સાંપ્રદાયિક શાસ્ત્રાર્થનો સત્યાનાશ વળી જાય છે. કલ્યાણમૂર્તિ પૂર્ણકામ મોટા અવતારોને પોતાનું કલ્યાણ સાધવું પડે છે અને તેને માટે **'निजात्मानं ब्रह्मरूपं'** એમાં કહ્યા પ્રમાણે સાધન કરવાં પડે છે આવો પાપાશય તો વિમુખશિરોમણીના રગેરગમાં રમી રહ્યો જણાય છે. સમસ્ત જગતે અને સંપ્રદાયે પરંબ્રહ્મ ભગવાન પુરુષોત્તમ ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ કલ્યાણકારી તરીકે માનેલા મોટા અવતાર રામકૃષ્ણાદિકને જે તે ખોટી રીતે દ્વેષમત્સરભાવથી હદ ઉપરાંત પરમેશ્વરપદથી ઉતારી પાડવા એટલોજ વિમુખ વાતનો મુદ્દો તરી આવે છે. ધ્યેય અવતારોને ઉતારી પાડીને અધ્યેય માનીતા સત્સંગિઓનો મહિમા કહેતા જવું એ મહિમા નહિ પણ બન્નેની મહાનિંદાજ છે. મહિમાની પણ રીતિ અને અવધિ હોય છે અને તે લોકશાસ્ત્રની મર્યાદા મુજબ કહી શકાય છે. અવતારોની આવી અવજ્ઞા કરનારા દ્વેષિઓને તો અધમ આસુરી યોનિઓમાં નાખવાનું **'तानहं द्विषतः क्रूरान्'** ઇત્યાદિ ગીતાવાક્યથી શ્રીજી કહે છે. આવી વાત ઉદ્ધવ સંપ્રદાયના સાચા અનુયાયિઓએ જાગ્રતે પણ સ્વપ્ને પણ બોલી શકાય નહિ તેમ સાંભળી શકાય નહિ આનું વિવેચન તો બહુ થાય તેમ છે પણ વિસ્તારભયથી બંધ રાખવું પડે છે.

પ્ર. ૪ વાત ૨૬ 'તમે પુરૂષોત્તમ કહ્યા તે તો મહાપુરૂષ છે' આ વાતમાં શ્રીજીએ જેમને સ્વમુખે શિક્ષાપત્રી વિગેરે ગ્રંથોમાં 'द्वाविमौ पुरुषौ लोके...प्रथितः पुरुषोत्तमः' ઇત્યાદિ શાસ્ત્રવચનો લઇ લઇને ક્ષરાક્ષરાતીત પુરૂષોત્તમપણે બહુધા પ્રતિપાદન કરીને ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવપણે સ્વયં સ્થાપન કર્યા છે. અને પોતાને પણ જેમના બીજા અવતાર તરીકે કહેવાપૂર્વક અભિન્નપણે સ્વયં કહ્યા છે એવા મૂળ પૂર્ણરૂપ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું પુરૂષોત્તમપણું શિશુપાળવત્ ખંડન કરીને તેમને પરમેશ્વર પદથી કે તેમના અવતાર પદથી ઉતારી પાડવા તેમજ તેમનાથકી શ્રીજીને અત્યંત જુદા પાડવા માટે મહાપુરૂષ કે જે મહામાયાના અધિષ્ઠાતા હોઇને કાર્યવર્ગ વૈરાજાદિ ઇશ્વર કોટિમાં કહેવાય છે અને જેને શ્રીકૃષ્ણની શક્તિભૂત કહ્યા છે તેની અંદર ગણવાનો આંતર આસુરાશય પ્રકાશમાં મુકયો છે. બીજી વાતોમાં આવો દુરાશય બહુ ઉઘાડો વિવેચનથી કહ્યો છે. એટલે સંશયને સ્થાન નથી. જે કોઇ એક ખોટી રીતે દ્વેષ ઇર્ષ્યાદિકથી કૃષ્ણ અને કૃષ્ણાવતારનું નિંદન ખંડન કરવું એજ વિમુખ ઉદ્દેશ વાતે વાતે બહુધા હોય છે. શ્રીજીવચન તો એમને કોઇ આડુ આવતુંજ નથી, તેમ એમના વચનને માનવા બંધાએલા નથી. એટલે ઇચ્છા મુજબ જેમ તેમ વિતંડાવાદ કે જલ્પવાદ કરીને કૃષ્ણનું કોશકોદાળો લઇને ખોદતું એટલોજ વિમુખ ઘોર ધંધો લઇ બેઠા છે. શ્રીકૃષ્ણને આ રીતે ઉતારી પાડવામાં આવે તો સંપ્રદાયના શાસ્ત્રીય ઉપોદ્‌ઘાત મુજબ શ્રીકૃષ્ણના અવતારભૂત શ્રીજીની પણ એવીજ દુર્દશા કેમ ન થાય ?

પ્ર. ૫ વાત ૧૫ 'ને મોટા મોટા અવતારે પણ કજીયા કર્યાં છે પણ આવો માર્ગ તો કોઇએ પ્રવર્તાવ્યોજ નથી' આમાં મોટા મોટા અવતાર રામકૃષ્ણાદિકનાં ભક્તરક્ષાર્થે અને ધર્મ સ્થાપનાર્થે કરેલાં અસુરહનનાદિ દિવ્ય કલ્યાણકારી ચરિત્રોમાં કજીયારૂપ દોષારોપણનું આસુર લક્ષણ શિશુપાળવત્ વાપર્યું જણાય છે. '**विनाशाय च दुष्कृताम्**' એમ ગીતામાંજ અવતાર ધારણના હેતુપણે આસુરહનનને કહે છે. અને '**जन्म कर्म च मे दिव्यं**' આ વચનને લઇને શ્રીજી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનાં સર્વ ચરિત્રોને દિવ્ય સમજવાનું અનેકવાર વચનામૃતાદિકમાં કહે છે. જો એવાં ચરિત્રોમાં કજીયારૂપ દોષ આરોપવામાં આવે તો શ્રીજીના અવતાર સમયે પણ એવા અસુરહનનાદિ પ્રસંગે અનેક કજીયા થયાની વાતો આ વાતુમાંજ લખવામાં આવેલી હોવાથી તેમના ચરિત્રોમાં પણ એવા દોષના આરોપણનો પ્રસંગ આવેજ. ભગવાનના ભક્તકલ્યાણકારી દિવ્ય ગેય ધ્યેય ચરિત્રોમાં કજીયા કર્યાનું કજીયાખોર બંડખોર સીવાય બીજો કોણ આસ્તિક કહી શકે ? શ્રીજીએ અવતારચરિત્રોની કેવી નિત્ય નિર્દોષતા વચનામૃતાદિકમાં નિરૂપણ કરી છે તેનું લવ અનુસંધાન હોય તો આવી દ્વેષભરી લવરી થાયજ નહિ. જેની ઉપર કજીયાનો આરોપ અને એવો માર્ગ નહિ પ્રવર્તાવ્યાનો આરોપ મુકે છે એવા શ્રીકૃષ્ણે તો ઉદ્ધવજીને પ્રથમ સન્માર્ગ પ્રવર્તાવાની આજ્ઞા આપીને રામાનંદરૂપે અવતારીને અને પછીથી પોતે પણ શ્રીજીરૂપે અવતરીને આવો ઉદ્ધવ મત શુદ્ધ પોષક પ્રવર્તાવ્યો છે એવા મહા ઉપકારી શ્રીકૃષ્ણ ઉપર આવો આરોપ અપાયજ કેમ ? આવા ઉદ્ધવ સંપ્રદાય સામે લુણહરામી થઇ વેર વાળવાના રોષદ્વેષભર્યા ઇરાદાથી કોર્ટ સુધી કજીયો લઇ બેઠેલા બંડીયાને રામકૃષ્ણાદિકનાં દિવ્ય ચરિત્રોમા કજીયા જણાય એ સ્વભાવસિદ્ધ છે. આવો માર્ગ તો કોઇએ પ્રવર્તાવ્યો નથી એમ કહે છે પણ એ માર્ગમાંથી સર્વથા વિમુખ થએલાને શા કામનો ? શિશુપાળવત્ ફક્ત ખોદવા નિંદવાના કામમાં અવલંબન થયો એટલુંજ.

પ્ર. ૫ વાત ૨૨ "**અને બીજાએ તો રાસ કરાવ્યા ને આ તોડાવે છે ને ઓનો** ને મનનો ઘાટ પણ નથી થાતો એવા કેટલાક છે. તે ઉપર પાળાનાં તથા સાધુનાં નામ કહી

દેખાણાં ત્યારે બોલ્યાથી એ સરસ થયા" પ્ર. ૫ વાત ૯૫ પણ આવીજ છે પ્ર. ૬ વાત ૨૨ તથા ૯૫ પણ આવીજ છે. આવી વાતોની આવૃત્તિ બીજી પણ બહુ જગ્યાનેજ કરી છે. આ વાત તો શ્રીજીના મૂળ પૂર્વરૂપ ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ શ્રીકૃષ્ણનાં પરમેશ્વરત્વસૂચક કલ્યાણકારી નિત્યનિર્દોષ દિવ્ય રાસ-રમણાદિ ચરિત્રોમાં દોષારોપણવાળી હોવાથી અતિવિમુખ અતિનિંદિત અતિ વિષમ છે. પોતે સંકેત મુખ્ય મોટા માનેલા દંભમૂર્તિ સાધુ પાળાઓના નામ નિર્દેશપૂર્વક તેમને શ્રીજીના મૂળ પૂર્વરૂપ પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણ કરતાં પણ સરસ મનાવવા માટે શ્રીકૃષ્ણના ચરિત્રમાં દોષ પ્રદર્શન પૂર્વક અતિ કનિષ્ઠ ઠગવાનો પાપાશય ઉઘાડો છે. જે ત્યાગીઓને શ્રીકૃષ્ણથી સરસ કહેવા જાય છે તેમનાં વ્યભિચારાદિ પાપચરિત્રો તો આ વાતોમાંજ વારેવારે દર્શાવામાં આવે છે. ગુ સ્વામીજી પ્ર. ૫ વાત ૧૫૩ માં કહે છે કે અમે બેઠા છીએ ત્યાંજ ધર્મામૃત લોપાય છે.

આ પ્રસંગે શ્રીજીએ પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણના રાસરમણાદિ ચરિત્રોને કેવી સુદૃઢ રીતે નિત્ય નિર્દોષપણે સપ્રમાણ સયુક્તિ વર્ણવ્યાં છે અને તેનાં ચરિત્રોમા દોષબુદ્ધિ કરનારાને કેવા કહ્યા છે તે સહજ જણાવાની જરૂર છે. વચનામૃત પ્રથમ ૨૩ 'ભગવાનને વિષે પણ પ્રાકૃત ભાવ પરઠાઇ જાય છે, **જેમ રાજા પરીક્ષિત્ એવો ભક્ત નોતો તો રાસક્રીડા સાંભળીને શ્રીકૃષ્ણભગવાન વિષે સંશય થયો.** અને શુકજી જે એવા ભક્ત હતા તો તેને કોઇ જાતનો સંશય થયો નહિ અને જે એવો ભક્ત હોય તે તો એમ જાણે જે 'મારે વિષે કોઇ દોષ અડી શકે નહિ તથા તે દોષ કાંઇ બાધ કરી શકે નહિ, તો જેને ભજને કરીને હું આવો થયો **એવા જે ભગવાન્ તેને વિષે તો કોઇ માયિક દોષ હોયજ કેમ ?**' પ્રથમ ૨૪ 'જીવના કલ્યાણને અર્થે મનુષ્ય જેવા ભાસે છે તે ભગવાનને વિષે જે **અલ્પમતિવાળા** છે તે જેવા જેવા દોષ કલ્પે છે તે ભગવાનને વિષે તો **એકે દોષ નથી** પણ કલ્પનારાની બુદ્ધિમાથી એ દોષ કોઇ કાળે ટળવાના નહિ. તેમા **જે ભગવાનને કામી સમજે છે તે પોતે અત્યંત કામી થઇ જાય છે** ..એ આદિક જે જે દોષ ભગવાનને વિષે કલ્પે છે તે તો જેમ **સૂર્ય સામી ધૂળની** ફાંટ ભરીને નાખીએ તે પોતાની આખમાં પડે છે તેમ ભગવાનને વિષે જે જાતનો દોષ કલ્પે છે **તે દોષ પોતાને દુઃખ દે છે** .. જો ભગવાનને અતિશય નિર્દોષ સમજે તો પોતે પણ અતિશય નિર્દોષ થઇ જાય છે' પ્રથમ ૩૧ 'એવી રીતે દોષ જુવે ત્યારે તો પરમેશ્વરે જીવના કલ્યાણ અર્થે દેહ ધર્યો હોય તેમા પણ દોષના જોનારાને ખોટ દેખાય ખરી. .અને તે દોષને જોનારે ખોટય કાઢી તેણે કરીને પરમેશ્વરના અવતાર તે શુ કલ્યાણકારી નહિ ? **તે તો કલ્યાણકારીજ** છે. પણ જેને **અવળી બુદ્ધિ હોય** તેને અવગુણજ સુઝે જેમ **શિશુપાળ** એમ કહેતો જે કૃષ્ણ છે તે પણ પાખંડી છે, કેમકે જન્મ ધર્યો ત્યાથી પ્રથમ તો એણે એક સ્ત્રી મારી ત્યાર પછી બગલો માર્યો વાછડો માર્યો ને મધના પુડા ઉખેળ્યા તેણે કરીને એને મધુસૂદન કહે છે પણ એણે કાંઈ મધુ નામે દૈત્ય માર્યો નથી ને વર્ણસંકર એવા જે પાંડવ તેણે પૂજ્યો તેણે કરીને શુ એ ભગવાન્ થયો ? એવી રીતે **ભગવાનનો અવગુણ આસુરી બુદ્ધિવાળો શિશુપાળ તેણે લીધો.** માટે એવી જાતનો અવગુણ **આવે તેને આસુરી બુદ્ધિવાળો જાણવો**' આવી વાત મ પ્ર ૩ અ ૨૯ મા પણ છે પ્રથમ ૭૫ 'પરમેશ્વરનો અવગુણ લીવો છે તે અવગુણરૂપ દોષ એની બુદ્ધિમા આવ્યો છે તે **સર્પની લાળ સરખો** છે માટે એ તો કલ્યાણને માર્ગે ક્યાથી ચાલે પણ કોઈક એના મુખની વાર્ત સાભળે તો તેની બુદ્ધિ પણ સત્સંગમાથી પાછી પડી જાય છે' પ્રથમ ૪૭ 'અને પરમાત્મા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ તેની સઘાથે વ્રજની ગોપીયોએ **કામબુદ્ધિએ કરીને** પ્રીતિ કરી તો પણ સર્વે ભગવાનની

માયાને તરી ગયા ને પોતે ગુણાતીત થઇને નિર્ગુણ એવું જે ભગવાનનું અક્ષરધામ તેને પામીયો. તેનું કારણ એ છે જે **શ્રીકૃષ્ણભગવાન્ પોતે સાક્ષાત્ પુરૂષોત્તમ ગુણાતીત દિવ્યમૂર્તિ** હતા...અને જો શ્રીકૃષ્ણભગવાન્ પોતે ગુણાતીત ન હોત તો એના ભક્ત જે ગોપીયો તે ગુણાતીતપણાને ન પામત. અને જો ગુણાતીતપદને પામિઓ તો **પોતે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન ગુણાતીત કૈવલ્ય દિવ્યમૂર્તિજ છે'** પ્રથમ ૬૨ 'અને એ સર્વેને કર્તાથકા પણ એ **નિર્લેપ** છે એમ ભગવાનને જાણે...ભગવાન્ સર્વપ્રકારે **નિર્બંધ છે'** પ્રથમ ૬૬ 'માટે શ્રીકૃષ્ણભગવાન્ **દિવ્યમૂર્તિ** હતા તો તેને પ્રતાપે કરીને લાકડાનો રથ અને પચભૂતના દેહવાળા જે ઘોડા તે સર્વ દિવ્ય ને માયાપર જે ચૈતન્ય તે રૂપે થતા હવા...માટે ભગવાનની મૂર્તિને પ્રતાપે **માયિક પદાર્થ હતાં તે પણ અમાયિક થયાં એવું જે ભગવાનનું સ્વરૂપ તેને મૂર્ખ હોય તે માયિક સમજે છે'** પ્રથમ ૭૧ 'રામકૃષ્ણાદિક અવતારને વિષે ત્રણ દેહ ત્રણ અવસ્થા ઇન્દ્રિયો પ્રાણ આદિક સર્વે તત્વ મનુષ્યની પેઠે જણાય છે પણ એ સર્વે **બ્રહ્મ (દિવ્ય) છે પણ માયિક નથી'** પ્રથમ ૭૨ 'પછી **મુનિ જે તે રસિક કીર્તન ગાવા લાગ્યા** તેને સાંભળીને શ્રીજી બોલ્યા જે ભગવાન્ **જીવના કલ્યાણને** અર્થે દેહ ધારે છે ત્યારે મનુષ્યના જેવીજ સર્વે ક્રિયા હોય છે તેને દેખીને જે **ભક્ત હોય તે તો ચરિત્ર કરી જાણે અને વિમુખ જીવ હોય તે તો તે ચરિત્રો વિષે દોષ પરઠે.** જેમ શુકજીએ **રાસ પંચાધ્યાયીનું** વર્ણન કર્યું ત્યારે રાજા પરીક્ષિતને સંશય થયો, પછી એમ પુછયું જે 'ભગવાન તો ધર્મની મર્યાદા સ્થાપન કરવાને અર્થે પ્રગટ થયા હતા તેણે પરસ્ત્રીનો સંગ કરીને ધર્મનો ભગ કેમ કર્યો?' એ રીતે દોષ લીધો અને શુકજીએ તો સમજી વિચારીને ભગવાનનું ગુણગાન કર્યું જે કામદેવે બ્રહ્માદિક દેવતાને જીતીને પોતાને વશ કર્યા તેનો કામદેવને અતિશય ગર્વ થયો તેને ઉતારવાને કાજે ભગવાને કામદેવને પડકાર્યો...એ સર્વે સામાન શ્રીકૃષ્ણે કામદેવને આપીને તેને જીતી લીધો અને **અખંડ બ્રહ્મચારીની પેઠે ઊર્ધ્વરેતા રહ્યા** અને એવી રીતે કામનો ગર્વ ઉતાર્યો એવુ **અલૌકિક સામર્થ્ય ભગવાન્ વિના બીજામાં હોય નહિ.** એવું અતિ ભગવાનનું સામર્થ્ય જાણીને શુકજીએ ભગવાનના ચરિત્ર ગાન કર્યાં અને **રાજા પરીક્ષિતને તે વાત સમજાણી નહિ ત્યારે દોષ પરઠયો.** માટે કોઇ એમ કહે જે 'તમે પરમહંસ થઇને રસિક કીર્તન કેમ ગાઓ છો?' તો તેને એમ કહેવું જે **'જો અમે રસિક કીર્તન ન ગાઇએ અને ભગવાનનાં રસિક ચરિત્રને વિષે દોષ પરઠીએ તો અમે પણ રાજા પરીક્ષિત તથા બીજા જે નાસ્તિક વિમુખ તેની પંક્તિમાં ભળીએ'** માટે **અમારે તો વિમુખની પંક્તિમાં ભળવું નથી,** શા માટે જે પરમહંસમાત્રના ગુરૂ જે શુકજી તેણે ભગવાનનાં રસિક ચરિત્ર ગાયાં છે માટે અમારે પણ જરૂર ગાવાં...ઇત્યાદિ સ્વભાવ હોય તેવાજ સ્વભાવ ભગવાન પણ પોતામાં દેખાડે છે તે સર્વે **જીવના કલ્યાણને અર્થે છે,** પછી જે **ભક્ત હોય** તે તો એ ચરિત્રને ગાઇને પરમ પદને પામે છે અને જે **વિમુખ હોય તે દોષ પરઠે છે...તે માટે ભગવાન મનુષ્ય જેવી મુર્તિ ધારીને જેવાં ચરિત્ર કરે છે તે સર્વે ગાન કરવા** યોગ્ય છે પણ એમ ન સમજવું જે 'ભગવાન થઇને એમ શું કરતા હશે' અને ભગવાનનાં ચરિત્ર તો **સર્વે કલ્યાણકારીજ સમજવાં એજ ભક્તનો ધર્મ છે અને એવું સમજે તેજ ભગવાનનો પુરો ભક્ત કહેવાય છે'** પ્ર. ૭૨ 'અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને **રાસક્રીડાને વિષે** સ્ત્રીનો સગ કરીને પણ વીર્યપાત થવા દીધો નહિ તે માટે **ઊર્ધ્વરેતા બ્રહ્મચારી** કહેવાણા ને કામને જીત્યો...દઢ બ્રહ્મચર્ય રાખ્યા તો એક નગ્ન રાખ્યુ નાદિ છે...અને શ્રીકૃષ્ણે ગોપીઓને સગે રહીને પણ **નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચર્ય** રાખ્યું તે

એવું સામર્થ્ય તો ભગવાનમાંજ હોય પણ બીજાથી એમ રહેવાય નહિ...અને જ્યારે દુર્વાસા ઋષિ આવ્યા ત્યારે ભગવાને સર્વ ગોપીઓને અન્નના થાળ ભરાવીને મોકલવા માંડી ત્યારે તે બોલી જે 'અમે યમુનાજી કેમ ઉતરીશું' પછી શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું-જે 'યમુનાજીને એમ કહેજો જે શ્રીકૃષ્ણ સદા બાળબ્રહ્મચારી હોય તો અમને માગ દે જો' પછી ગોપીઓએ એમ કર્યું ત્યારે યમુનાજીએ માગ દીધો...ત્યારે ગોપીઓના મનને વિષે અતિ આશ્ચર્ય થયું" લોયા ૧' 'તેમ પ્રત્યક્ષ જે શ્રીકૃષ્ણ નારાયણ તે શુભ અશુભ સર્વ ક્રિયાને કર્તાથકા આકાશની પેઠે નિર્લેપ છે એમ જાણે' લોયા ૪ 'એવી રીતે ભગવાનને નિર્દોષ સમજે તો માયાને તર્યા કહેવાય' લોયા ૧૨ 'અને ઉત્તમ ભેદ તો એ જે ભગવાન્ ગમે તેવું નીચ જાતિની પેઠે આચરણ કરે તો પણ સંશય થાય નહિ...કેમ જે એ તો સર્વકર્તા છે. એવી રીતે ભગવાન વિષે સર્વેશ્વરપણું જાણે...એવું જે બ્રહ્મપણું તે ભગવાનને વિષે જાણે. જેમ રાસપંચાધ્યાયીમાં શુકજી પ્રત્યે પરીક્ષિત્ રાજાએ પ્રશ્ન કર્યો જે 'ધર્મરક્ષક ભગવાનનો અવતાર તેણે પરદારાનો સંગ કેમ કર્યો? ત્યારે તેનો ઉત્તર શુકજીએ કર્યો જે શ્રીકૃષ્ણ તો અગ્નિની પેઠે તેજસ્વી છે તે જે જે શુભ અશુભ ક્રિયાને કરે છે તે સર્વ ભસ્મ થઈ જાય છે. એવી રીતે ભગવાનને નિર્લેપ એવા બ્રહ્મરૂપ જાણે' લોયા ૧૩ 'ऋर्षि नारायणमृते योषिन्मय्येह मायया' માટે એને વિષે રહ્યાથકા તો એક નારાયણ ઋષિને પરાભવ ન થાય...'दैवी ह्येषा' એવી રીતે માયાએ કરીને નિર્લેપપણું તે એક નારાયણનેજ છે' પંચાળા ૭ 'यत्र त्रिसर्गो मृषा' માયાના ત્રણ ગુણનો સર્ગ જે પંચભૂત ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ અને દેવતા તે ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે ત્રિકાળમાં છેજ નહિ એમ સમજે તથા એ શ્લોકનું પદ જે 'धाम्ना स्वेन सदा निरस्तकुहकं' કહેતાં ધામ જે પોતાનું સ્વરૂપ તેણે કરીને ટાળ્યું છે એ માયાના સર્ગરૂપ કપટ જેણે એવું ભગવાનનું પરમ સત્ય સ્વરૂપ છે...અને તે ભગવાનમાં જે દેહભાવ જણાય છે તે તો નટની માયાની પેઠે સમજવો' મધ્ય ૧૦ 'જ્યારે જીવોના કલ્યાણ અર્થે ભગવાન મનુષ્ય જેવી મૂર્તિ ધરીને પૃથ્વીને વિષે વિચરે છે ત્યારે કેટલાંક ચરિત્ર તો દિવ્ય હોય અને કેટલાંક ચરિત્ર તો માયિક જેવાં હોય... ભગવાને ગીતામાં કહ્યું છે જે 'जन्म कर्म च मे दिव्यं' મધ્ય ૨૭ 'ભગવાન તો પાપથકી ને અજ્ઞાનથકી મુકાવીને પોતાના ભક્તને અભયપદ આપે છે' એવો મોટો સ્વાર્થ જાણ્યો હોય તો કોઈ રીતે ભગવાનનો અવગુણ આવેજ નહિ. જેમ શુકજીએ રાસ પંચાધ્યાયીનું વર્ણન કર્યું ત્યારે રાજા પરીક્ષિતને સંશય થયો જે 'ભગવાને પરસ્ત્રીનો સંગ કેમ કર્યો' પણ શુકજીને લેશમાત્ર સંશય થયો નહિ અને જે ગોપીઓ સંગે ભગવાને વિહાર કર્યો તે ગોપીઓને પણ સંશય ન થયો જે 'ભગવાન હોય તો આમ કેમ કરે' એવો કોઈ રીતે સંશય થયો નહિ અને જ્યારે ભગવાન્ કુબ્જાને ઘેર ગયા ત્યારે ઉદ્ધવજીને ભેળા તેડી ગયા હતા. તો પણ ઉદ્ધવજીને કોઈ રીતે સંશય થયો નહિ અને જ્યારે ઉદ્ધવજીને વ્રજમાં મોકલ્યા ત્યારે ગોપીઓની વાણી સાંભળીને પણ કોઈ સંશય ન થયો અને સામું ગોપીઓનું માહાત્મ્ય અતિશય સમજ્યા...અને પુરુષોત્તમ ભગવાન છે તે તો સર્વ ક્ષેત્રજ્ઞના ક્ષેત્રજ્ઞ છે તો પણ નિર્વિકાર છે અને માયા-આદિક વિકારવાન્ પદાર્થ તેનો વિકાર તેમને અડતો નથી...ભગવાન તો નિર્વિકારી ને નિર્લેપજ છે...અને જેમ ભગવાનનું યોગ્ય ચરિત્ર હોય તેનું ગાન કરે તેમજ જે અયોગ્ય જેવું ચરિત્ર જણાતુ હોય તેનું પણ ગાન કરે પણ ભગવાનના ચરિત્રને વિષે યોગ્ય અયોગ્ય એવો ઘાટ ઘડે નહિ' મધ્ય ૧૮ 'તેમાં નાસ્તિક તો એમ સમજે છે જે 'રામચંદ્રજી ને શ્રીકૃષ્ણભગવાન્ એ તો રાજા હતા' અને શ્રીકૃષ્ણે દૈત્ય માર્યા તથા પરસ્ત્રીના સંગ કીધા માટે ત્રીજા નરકમાં પડ્યા છે' એવી રીતે

અધમઉદ્ધારણ અને પતિતપાવન એવા જે શ્રીકૃષ્ણભગવાન્ તેને વિષે પરમેશ્વરની બુદ્ધિજ નથી' મધ્ય ૩૯ 'અને એ શ્રીકૃષ્ણભગવાન્ ધર્મ અર્થ અને કામને વિષે પ્રવર્ત્યા છે તે ધર્મ અર્થ કામ સારૂ જે જે ચરિત્ર કર્યા તેનું જે ગાન કરે અથવા શ્રવણ કરે તે સર્વે જીવ સર્વે પાપથકી મુકાઇને પરમ પદને પામે છે અને એ વાસુદેવભગવાનનાં જન્મ કર્મ ને મૂર્તિ એ સર્વે દિવ્યસ્વરૂપ છે' મધ્ય ૫૩ 'અને નિગમ પણ જેના મહિમાને **'નેતિ નેતિ'** કહે છે માટે એવા જે પરમેશ્વર તેનાં ચરિત્રને વિષે ને તે ભગવાનની જે સમજણ તેને વિષે જે **દોષને દેખે છે તેને વિમુખ ને અધર્મી જાણવો અને સર્વે મૂર્ખનો રાજા જાણવો'** વરતાલ ૧૨ 'તેમ જેને ભગવાનને વિષે કોઇ **રીતે દોષબુદ્ધિ થઈ એ જીવ કોઇ રીતે વિમુખ થયા વિના રહેજ નહિ'** વરતાલ ૧૮ 'ને સર્વ અવતારના ધરનારા છે તેજ સ્વય શ્રીકૃષ્ણ છે તેમણે ઉદ્ધવ પ્રત્યે ગુણવિભાગના અધ્યાયમાં કહ્યું છે જે **'હું નિર્ગુણ છું'** ને મારા સંબન્ધને જે પામે છે તે પણ **નિર્ગુણ થાય છે,'** માટે કામભાવ દ્વેષભાવ ભયભાવ સબન્ધભાવ સ્નેહભાવ એમાથી જે જે ભાવે કરીને એ શ્રીકૃષ્ણને જે જીવ આશર્યા તે નિર્ગુણ થઈ ગયા' અંત્ય ૨૮ 'મૂળગો કુબુદ્ધિવાળો થઇને એમ સમજે જે 'એ સુખ ન હોય તો એ ધામમાં રાધિકા લક્ષ્મી આદિક સ્ત્રીઓ ભેળે ભગવાન પણ રમે છે માટે એ સુખ પણ ખરૂ છે' પણ ભગવાનને **પૂર્ણકામ ને આત્મારામ ન સમજે અને એવી જે ભગવાનની ક્રિયાઓ છે તે તો પોતાના ભક્તના સુખને અર્થે** છે' આ રીતે શ્રીકૃષ્ણનાં ચરિત્રોને દિવ્ય નિત્યનિર્દોષપણે વર્ણવનારાં વાક્યો બહુજ છે.

સ. પ્ર. ૧ અ. ૧૬ રામાનંદસ્વામીએ દીક્ષિત ધર્મદેવને ઉદ્ધવસંપ્રદાયના નિયમોનો ઉપદેશ કરતાં **'पञ्चाध्यायी रासलीला श्रीमद्भागवतोदिता । पठनीया प्रतिदिनं राधाकृष्णं समर्च्य च ॥ ३२ ॥'** આ રીતે રાધાકૃષ્ણની પૂજાને અંતે રાસલીલાના પાંચ અધ્યાયોનો પ્રતિદિન પાઠ કરવાનો કહ્યો છે. વળી વૃંદાવનમાં ધર્મ ભક્તિ ઋષિઓ ભેગા થઈ શ્રીકૃષ્ણનું આરાધન આદરતાં ભક્તિદેવીએ **'श्रीमद्भागवतस्थां च रासलीलोपवर्णनाम् । पञ्चाध्यायीं दृढमतिर्नित्यं भक्तिः पपाठ च'** (પ્ર. ૧ અ. ૧૮ શ્લો. ૧૮) એમ પંચાધ્યાયી રાસલીલાનો નિત્ય પાઠ કરવાનું કહ્યું છે. અ. ૧૯ શ્લો. ૨૭-૨૮ મા ભક્તિએ રાસલીલાની નિર્દોષતા કહેવા પૂર્વક તેવી સ્તુતિ કરી છે. ગુરૂ રામાનદસ્વામીએ શિષ્ય સહજાનંદસ્વામીને મહાદીક્ષા આપ્યા પછી તેના અંગભૂત ધર્મોનો ઉપદેશ આપતાં **'पञ्चाध्यायीं पठित्वादौ पूजान्ते निजशक्तितः'** (પ્ર. ૧ અ. ૫૮ શ્લો ૩૧) એમ પૂજાને અંતે રાસપચાધ્યાયીનો પાઠ કરવાની આવશ્યકતા કહી છે. આસુર શિશુપાળે નિત્ય નિર્દોષ શ્રીકૃષ્ણના ગુણમાત્રને દોષ તરીકે વર્ણવતાં **'कामदर्पेद्धतौ रासे गोपीभिर्वंहुरूपिणा । ऊर्ध्ववीर्येण कृष्णेन पारदार्यं कृतेऽप्यदल्'** (પ્ર. ૩ અ. ૨૯ શ્લો. ૯૪) એમ રાસલીલામાં પારદાર્યરૂપ દોષનુ કરેલુ આરોપણ કહીને, શિશુપાળની પેઠે એવી લીલામા દોષ પરઠનારાને શ્લો. ૯૪-૧૦૫ માં આસુર કહ્યા છે. આ રીતે શ્રીકૃષ્ણનાં ચરિત્રોને દિવ્ય નિત્ય નિર્દોષપણે વર્ણવનારાં વાક્યો બહુ છે. બીજા ગ્રંથોમાં પણ આવાં વાક્યો બહુ છે.

આ રીતે સપ્રદાયનાં સર્વ શાસ્ત્રોમાં અવતારમાત્રનાં ચરિત્રોને દિવ્ય નિત્ય નિર્દોષ કહેવા પૂર્વક પૂર્ણકામ આત્મારામ શ્રીકૃષ્ણની રાસલીલા આસુરસંહાર આદિક ચરિત્રોને દિવ્ય નિત્ય નિર્દોષ ભક્તાનુસારકારીપણે શ્રીજીએ વર્ણવ્યાં છે અને એવાં ચરિત્રોમાં દોષ પરઠનારને વિમુખ અસુર અભક્ત અધર્મી મૂર્ખ આદિક નીચ સંજ્ઞાથી કહ્યા છે. આ બધાનો વિચાર કરીએ તો શ્રીજીનાં વચનો અને વાતુમાં આસ્તિક નાસ્તિક જેટલો ભેદ અલ્પજ્ઞને પણ જણાઇ આવે છે. તો 'બીજાએ તો

રાસ કરાવ્યા ને આ તોડાવે છે' આ વાત રાસલીલામાં પારદાર્યરૂપ દોષ આરોપીને શ્રીકૃષ્ણને અત્યંત નીચે ઉતારી પાડીને, તેમના કરતાં પોતે મોટા માનેલા દાંભિક ખુંણીયા સાધુ પાલાઓને સરસ કહેનારી હોવાથી શ્રીજીમાન્યતાથી અત્યંત વિરૂદ્ધ છે એમ નિશ્ચિત થાય છે. આ બધી વાતોનોજ વિચાર કરીએ તો ગુ. સ્વામીની જાત માટે કે તેમની સમીપમાં થએલા કુટ કપટ કજીયાનો હિસાબ કરીએ તો પૂર્વના અવતારોના કજીયા કરતાં સહસ્ર ઘણા વધારે થાય. આવી કુત્સિત કૃષ્ણદ્રોહી વાત શ્રીકૃષ્ણના ભક્ત ગુ. સ્વામી કરે નહિ. બીજા કોઇ વિમુખ અસુર દૂષિતબુદ્ધિનું દુષ્કામ છે.

પ્ર. ૫ વાત ૩૪ 'સત્સંગિજીવન કર્યો ત્યારે ઉપાસનાનો પ્રસંગ નાખ્યો તેમાં શ્રીકૃષ્ણની ઉપમા દેવા માંડી ત્યારે સ્વામી (નિત્યાનંદ) કહે જે **'બાદશાહને કાંઈ ચાકરની ઉપમા દેવાય ?'** આ વાત તદ્દન બનાવટી ઉટાગ શ્રીકૃષ્ણદ્રોહી છે. સત્સંગિજીવનમાં ઉપાસનાના પ્રસંગો અનેક નાખ્યા છે તેમાં શ્રીકૃષ્ણને પરંબ્રહ્મ ભગવાન પુરૂષોત્તમ ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ સર્વોપરી અવતારીપણે વર્ણવીને તેમનાજ બીજા અવતાર શ્રીહરિ છે એમ વર્ણવીને તે બન્ને વચ્ચે અણુપણ ભેદ નાહિ સમજવાનો કહીને ભક્તિ ઉપાસના કરવાની એક લાઇન રાજમાર્ગ જેવા ધડી છે. આવી વસ્તુસ્થિતિ હોવાથી શ્રીકૃષ્ણની ઉપમા અનેકવાર ઉઘાડે છોગે આપવામાં આવી છે. શ્રીજી જેને પોતાના ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ બાદશાહ કહીને સ્વયં ધ્યાન ધરવાનું કહે છે એવા શ્રીકૃષ્ણને નીચ ચાકરની ઉપમા આપીને ઉતારી પાડીને શ્રીજીને તેમના થકી તદ્દન જુદા પાડવા તે શ્રીજીવચનથી વિરૂદ્ધ હોઈ ને અમિત્ર ચાકરકાર્ય છે. જે સંવાદકર્તા નિત્યાનંદસ્વામીનું વાતમાં નામ લેવામા આવ્યું તેમણેજ હરિદિગ્વિજય ઉલ્લાસ ૪૨ મા વસુદેવસુત શ્રીકૃષ્ણજ ધર્મસુતપણે ફરીથી અવતર્યા છે એમ બહુ યુક્તિ વચનોથી સાબીત કરતા શ્રીજીને શ્રીકૃષ્ણની ઉપમા ઉઘાડી આપી છે. આમાં કોણ બાદશાહ અને કોણ ચાકર તે દિવા જેવું સ્પષ્ટ હોવાથી વિવેચનની જરૂર નથી. તત્વશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ જોઇએ તો પુરૂષોત્તમ નારાયણની આકૃતિમાથી અવતારો થાય છે અને તેમા પાછા લીન થાય છે એવુ વચનામૃત હોવાથી તેમની વચ્ચે તત્વથી અભેદ માનવોજ જોઇએ. એમ માનતાં ચાકરની બીલકુલ ઉપમા કોઇમાં પણ ઘટે નહિ. જ્યા ઉચ્ચ નીચ ભિન્ન વ્યક્તિ હોય ત્યાજ પાદશાહ ચાકરનુ દૃષ્ટાંત કહી શકાય દુરાશય તો એવોજ વિમુખ દેખાઈ આવે છે. જ્યા શાસ્ત્રજ્ઞાનહીન નીચ ચાકરોજ વાતો લખનારા હોય ત્યાં શાસ્ત્રીય ઉચ્ચ પાદશાહી વાત ન હોય એ સહજ છે ખરી રીતે તો શ્રીજીએ જેમ કહ્યુ હોય એમજ માનવુ એજ મોક્ષેચ્છુ અનુયાયિઓનુ શુભ લક્ષણ છે. એમના વચનનો વિદ્રોહ કરીને એમના મૂળ પર્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણને જે તે ખોટી રીતે ઉતારી પાડવા એ શ્રીજીનો મહિમા નહિ પણ એમની મહાનિંદાજ છે. એમ કહીને સાથે સત્સંગિજીવન મુખ્ય માન્ય ગ્રંથને પણ ઉતારી પાડવાની નાસ્તિક કુમગીજીવન અવળાઇ કરી છે. આવીજ વાત પ્ર ૬ વાત ૩૩ પણ છે.

પ્ર ૫ વાત ૩૭ 'અક્ષર આવે ત્યારે તેના શિષ્ય પુરૂષ જેવા થાય ને પુરૂષોત્તમ કલ્યાણ કરવા આવે ત્યારે એના શિષ્ય અક્ષર જેવા થાય. **માટે અક્ષર આગળ તો કોઇ અવતારાદિકનું સમર્થપણું હોતું નથી'** પ્ર ૬ વાત ૩૭ પણ આવીજ છે. આમા રામકૃષ્ણાદિ અવતારો કે જે પરબ્રહ્મ પરમાત્માનાં સજાતીય દ્વિતીય રૂપાતરોજ હોવાથી તેમની સાથે સર્વથા અભિન્ન છે, માટેજ જેમને શ્રીજી 'अक्षरात्परतः परः' 'यस्मात्क्षरमतीतोऽहमक्षरादपि चोत्तम.' એમ અક્ષરાતીત પુરૂષોત્તમપણે અને અક્ષરાદિ સર્વેએ ઉપાસ્ય પ્રાપ્યપણે કહે છે તેવા અવતારોને તેમની આગળ અક્ષર કે જે અત્યંત અધમ અનુપાસ્ય છે તેથકી અત્યંત નીચે ઉતારી પાડીને, અક્ષરને ઉપાસ્ય પર માત્મારૂપ અવતારોથકી પણ પર સમર્થ ઠરાવીને અક્ષરપુરૂષોત્તમ ઠરાવાનો બંડ વિમુખાશય

વ્યક્ત થાય છે. રામકૃષ્ણાદિ અવતારોનું જ્યાં જ્યાં વર્ણન શ્રીજીએ કર્યું છે ત્યાં અક્ષરપર પુરુષોત્તમપણે છે અને જ્યાં જ્યાં અક્ષરનું વર્ણન છે ત્યાં તેને તેના ઉપાસક સેવકપણે વર્ણન છે. એટલે સ્વામિસેવકપણે વર્ણન છે. આ વિમુખ વાતમાં તો સ્વામીને સેવક અને ચાકરને સ્વામી ઠરાવાની દિવાને રાત્રિ અને રાત્રિને દીવા કે સૂર્યને પતંગીયા અને પતંગીયાને સૂર્ય ઠરાવ્યા જેવી વિપરીતતા વપરાઇ છે. અક્ષર આવે ત્યારે તેના શિષ્ય પુરૂષ થાય અને પુરૂષોત્તમ આવે ત્યારે એના શિષ્ય અક્ષર થાય એટલે આમાં અવતારોનો કશો પત્તોજ લાગે નહિ, એમનો પત્તો તો પુરૂષના શિષ્ય ચાકર થાય તોજ લાગે, એવો પણ દુરાશય વાતના મરોડથી તરી આવે છે. આ ઉપરથી રામકૃષ્ણાદિ અવતારોને પુરૂષોત્તમ સાથે કશો સબન્ધજ નથી. એ તો અક્ષરપુરૂષથી નીચે એક જીવાદિ જેવું જુદુ નીચ ખાતુ છે, એટલે એમને પુરૂષોત્તમ ન કહેવાય, એવો પણ પાપાશય સમજાય છે. શ્રીજીએ તો લોયા ૧૩માં શ્રીકૃષ્ણનારાયણને અને અક્ષરાદિકને સરખા કહેનારાને દુષ્ટમતવાળા અતિપાપી અદર્શનીય કહ્યા છે તો જેઓ શ્રીકૃષ્ણનારાયણને અક્ષરાદિ કરતાં નીચે ઉતારી પાડનારા છે તેમને તો તે કરતાં પણ કોટી ઘણા દુષ્ટમતવાળા અતિપાપી અદર્શનીય કેમ ન કહેવાય ? શ્રીજીને પણ અવતાર તરીકે ગ્રંથમાં વર્ણવેલા હોવાથી તુલ્ય ન્યાયે તેમની પણ તેવીજ દુર્દશા કોઈ કહે તો ના શી રીતે કહી શકાય ? એ વિચારવાનું છે. નિરક્ષર માનીતા અક્ષરને રામકૃષ્ણાદિ અવતારોથકી પણ બહુ ઉંચે ચઢાવાજ આ બધા દૂષિત ગરબડ ગોટાળા શ્રીજીવચનવિરૂદ્ધ વાળ્યા જણાય છે. એક વાતમાં 'अर्थी दोषान्न पश्यति' એમ કહેવામાં આવ્યું છે તે બરોબર બંધ બેસતું છે. પોતાને નીચને મોટા મનાવાના અંધ સ્વાર્થથી ગુ. સ્વામીને મોટા ઠરાવે. એમાં રામકૃષ્ણાદિકને ઉતારી પાડવાના દોષને ગણેજ નહિ. ગમે તે રીતે રામકૃષ્ણાદિક અવતારોની ગર્હા કરીને ઉતારી પાડવા એટલોજ રાત્રિદિન ચાલુ વિમુખવ્યાપાર સમજાયછે. બહુ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિએ જોઇએ તો આ વાતને વિમુખવાતોમાં અગ્રણી પદ સભા ભરીને આપવું ઘટે.

પ્ર. ૫ વાત ૪૧ 'સમૈયો હતો ત્યારે સત્સંગી સર્વે આવેલ તેણે કહ્યું જે 'કહો મહારાજ ! જેવી ગોપી ગોપાળને પ્રાપ્તિ થઇ હતી તેવી અમને થઇ છે ?' ત્યારે મહારાજ કહે ના ના, ગોપી ગોપાળને જે મળ્યા હતા તેને તો આ ભગવાનનાં હજી દર્શન પણ નથી થયાં ને તમારે તો બહુ મોટી પ્રાપ્તિ છે' આવીજ વાત પ્ર. ૬ વાત ૪૧ છે. આ વાત તો સંપ્રદાયનાં શ્રીજીમાન્ય સર્વ શાસ્ત્રોને ઉઘાડે છોગે ગરદન મારનારી મહાવિમુખ છે. સમૈયામાં મળેલા સત્સંગીઓની વધારેમાં વધારે ઇચ્છા મધ્ય ૬૪માં કહ્યા મુજબ ગોપી ગોપાળને જે પ્રાપ્તિ થઇ હતી તેના જેવી પ્રાપ્તિની હતી એમ વાત ઉપરથીજ જણાય છે. એથી અધિક પ્રાપ્તિ છેજ નહિ. ઇચ્છાવિરૂદ્ધ વધારેની પ્રાપ્તિ તો ઉટાંગ બંડીવાએ ગોઠવેલી જણાયછે. શ્રીજી જેને ઉદ્ધવસંપ્રદાયના ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ અવતારી સર્વોપરી પુરૂષોત્તમપણે સપ્રમાણ નક્કી કરવાપૂર્વક જેનું ધ્યાન ધરવાનું પણ શ્રીમુખે કહેવાપૂર્વક પોતાને જેના દ્વિતીય અવતાર તરીકે ઓળખાવીને અભિન્નપણે માનવાનુ કહે છે એવા સર્વદૃષ્ટા સર્વવ્યાપી શ્રીકૃષ્ણને હજી શ્રીજીનાં દર્શનજ થયાં નથી એમ અવળું કહેવાયજ કેમ ! વળી આવી વાત 'શ્રીજીએ કહી છે' એમ એમને માથે હડહડતી ખોટી આરોપાયજ કેમ ? શ્રીજીએ તો વચનામૃતાદિ ગ્રંથોમાં એવી વાતનો ગંધ પણ આવ્યો નથી. ઉલટું 'એજ જે શ્રીકૃષ્ણપુરૂષોત્તમ તેજ આ ભક્તિધર્મના પુત્ર શ્રીજી મહારાજ છે' 'ઘેરે ચાલી આવ્યા ગોલોકવાસી રે' 'મથા પોતે ગોલોક' 'વ્રજજીવન વાલો વૈકુંઠરાય' 'પૂર્વે કહ્યુંતું ઉદ્ધવને રે, લઇશ બીજો અવતાર રે' 'આરત્ય રાખીને ઓળખો ગિરધર ઓપીના સ્વામ' 'વ્યાસ મુનિએ પૂર્વે કહીતી તે વાત સાચી કરી' 'જે ઓધુજીચંદ લાડીલો રે તેજ ભક્તિધર્મ-

સુત શ્યામ' 'જો શ્રીકૃષ્ણ ગોકુળમહીં પ્રગટે કંસનિકંદ સોઇ; આપ પ્રગટે ધર્મકુળ સહજાનંદ, નંદકુંવર સોઇ ધર્મસુત એક જાની કરો નેહ' 'એનાં રૂપ અભેદપણે જાણવાં જી રે, રાધા સંગે તે રાધાશ્યામ' એમ ગોપી ગોપાળને મળ્યા હતા એજ ફરી અવતર્યા છે એમ બહુ આદરથી સાબીત કર્યું છે. જો શ્રીકૃષ્ણને પુરૂષોત્તમ નહિ પણ ઇશ્વર કોટિની અંદરના કોઇ ભક્ત મુક્ત ખંડમત મુજબ માનવામાં આવે તો પણ શ્રીજીના દર્શનનો સંભવતો આવેજ. એવા સંભવનું પણ ખંડન કરીને શ્રીકૃષ્ણને તેથી પણ અત્યંત નીચે ઉતારી પાડવાનો આસુરાશય વિશદ થાય છે. આ ઉપરથી શ્રીજીની શાસ્ત્રીય વાતો અને આ વિમુખ વાતોનો સારો વિચાર કરતાં તેજ-સ્તિમિર જેટલું કે દૈવી, આસુરી જેટલું અત્યંત અંતર અલ્પજ્ઞને પણ સહજમાં જણાય એવું છે. 'વિમુખને કોઈ વાતનો વિચાર નથી' 'વિમુખને તો સદા અંધારૂંજ છે' 'આમાંથી નીકળે તે બહુ જીવને પાડે' એમ બે પ્રકરણવાળી ચોપડીમાં કહ્યું છે તે બરોબર બંધબેસતું છે.

પ્ર. ૫ વાત ૫૬ 'ને પોતે જે નરનારાયણનું લખ્યું છે તે તો જેમ કોઇને અજાણ્યે ગામ જવું હોય ને ભોમીયો લે તેમ પોતે કોઇવાર આવેલ નહિ ને એનો ભરતખંડ કહેવાય માટે એને **ભોમીયા લીધા છે'** પ્ર. ૬ વાત ૫૬ પણ એવીજ છે. આ વાતમાં ઇષ્ટદેવ શ્રીજીએ ઉદ્ધવસંપ્રદાયના મૂળ બંધારણ તરીકે જે સર્વ શાસ્ત્રોમાં આખો ઉપોદ્‌ઘાત ઘડયો છે તેને મૂળમાંથી ઉખાડી ઉથલાવી પાડવાનો પાકાખાર વાપર્યો જણાય છે. અને અવળા અર્થો કરવાનો ઢુંઢીયા ખુંણીયા બંડીયાનો ઘોર ધંધો ધમારો જણાવ્યો છે. શ્રીજીએ જે નરનારાયણને કોઇ દેવ કે નર તરીક નહિ પણ પરંબ્રહ્મ પરમાત્માના સાક્ષાત્ અવતાર તરીકે કહેવાપૂર્વક અક્ષરધામી અવતારીપણે પ્રતિપાદન કરીને, એજ પોતે શ્રીજીરૂપે અવતાર ધરી આવ્યા છે એમ કહીને તેમને પોતાના અભિન્ન મૂળ પૂર્વરૂપપણે નક્કી કર્યા છે તેમને કોઇ સાધારણ દેવ કે મનુષ્ય કોટિમાં ઉતારી પાડીને શ્રીજીને તેથી તદ્દન જુદા પાડવાની પૂર્વવૈરિતા વાપરી હોય એમ પ્રતીત થાય છે. નરનારાયણનાં માતા પિતા ધર્મ મૂર્તિ હતાં તે શાપ થવાથી મનુષ્ય જન્મને પામેલાં, એજ ધર્મમૂર્તિ શ્રીહરિનાં માતાપિતા થયાં છે. માતાપિતાના રક્ષણ માટે પ્રાદુર્ભાવ છે. તો માતાપિતા એનાં એજ રહ્યાં અને પુત્ર કેમ બદલાઇ જાય ? શું માતાપિતાનું રક્ષણ કરવા નરનારાયણ અસમર્થ હતા ? જુદા માનવામાં અનેક શંકાઓને સ્થાન મળે છે. સર્વજ્ઞને કશું અજાણ્યું નહિ હોવાથી ભોમીયો લેવાની જરૂર હોય નહિ તથાપિ અજાણ્યા હોવાથી ભોમીયો લીધાનું કલ્પીએ તો તેમની અજ્ઞતા અને મૂળ પૂર્વરૂપ નરનારાયણની તુચ્છ ચાંકર જેવી હલકાઇ ઠગાઇ કહેવાય. આ બાબત લીલા સમજવાની હોય તો બધીજ બાબતો તુલ્ય ન્યાયથી લીલાજ સમજવી જોઇએ. પવિત્ર ભરતખંડમાં કોઇવાર આવેલા નહિ એમ ખરા ભારતવાસીએ જુઠ્ઠું કહેવાય નહિ. એમ કહીએ તો અત્યાર સુધીના બધાય રખડી પડ્યા છે એવોજ અનર્થ થાય. ભરતખંડમાં તો કલ્યાણ માટે પુરૂષોત્તમના અનેક અવતારો થઇ ગયાનું શ્રીજી સ્વગ્રંથમાં વારે વારે કહે છે. આવા દુરાશયવાળા કરતાં તો અવતારોને ન માનનારા નાસ્તિકો સારા ગણાય. જે કોઇ એકને વાને વાને અવળો અર્થ કરી નિંદીને ઉતારી પાડવાનોજ આસુરીઇજારો રાખ્યો હોય એમ વાને વાને દેખાય છે.

પ્ર. ૫ વાત ૨૧૫ 'પુરૂષોત્તમપણાનો કજીયો પણ ઘણા વર્ષોથી ચાલ્યો છે તે પુરૂષોત્તમ કહેવામાં માણસને કેટલી શંકા, ને બીજા પુરૂષોત્તમના રૂવાડા જેવા પણ ન હોય તેને પુરૂષોત્તમ કહે છે' આ વાત શ્રીજીમાન્ય સર્વ શાસ્ત્રોથી સાવ વિમુખ છે. પુરૂષોત્તમ શ્રીજીએ જેને પુરૂષોત્તમપણે પ્રમાણ કર્યા છે તેનેજ સર્વકોઇ કહે છે. એમાં કોઇને કજીયો કે શંકા હોયજ નહિ. ભડકીવાને કજીયા અને શંકાઓ થતી હોય તો તે તેમના જન્મનેજ આભારી છે અને હવે એ કજીયો વિમુખભાવને લીધે જન્મોજન્મ કાયમ રહેવાનો. પુરૂષોત્તમના પત્રિદ્રોહનો પરિણામ એવોજ

હોય. પુરૂષોત્તમના રૂંવાડાં જેવા પણ શ્રીકૃષ્ણ નથી એમ બીભત્સ ભાષાથી તેમને અતિ નીચે દરજ્જે ઉતારી પાડવાનો આસુરાશય સમજાય છે. શ્રીજીએ તો શ્રીકૃષ્ણનેજ નિરૂપાધિક પુરુષોત્તમપણે વારેવારે અસંકોચથી વર્ણવીને, પોતાને તેમનાંજ અવતાર તરીકે ઓળખાવીને અત્યંત અભેદ કહ્યો છે. પોતા માટે પુરૂષોત્તમ શબ્દની નિરૂક્તિ સાથે પ્રવૃત્તિ કરનારાજ પ્રથમ ગીતાચાર્ય સ્વય શ્રીકૃષ્ણ છે તેને પુરૂષોત્તમના રૂંવાડા જેવા પણ ન કહેવાય આ કેટલો બધો વિમુખખિડિપ ઉઘાડો છે. શ્રીજીએ જે જે માન્ય કર્યું હોય તેને જે તે એક ખોટી રીતે નિંદન ખંડન કરવું એટલોજ વિમુખોનો ઘોર દુશ્મન ધંધો સમજાય છે.

પ્ર. ૬ ની ચોપડીના પ્ર. ૧ વાત ૨૬૧ 'અને મહારાજ કહેતા જે નામ કેનું લઇએ પણ આગળ તો કલ્યાણ કેવાં કર્યાં છે તો **મુવાળા તોડ્યા જેવાં કર્યાં** છે અને કેટલેક મોટે મોટે **કુવા ખોધા છે'** આ વાત મોટા રામકૃષ્ણાદિ અવતારોનાં કલ્યાણકારી નિત્ય નિર્દોષ દિવ્ય ચરિત્રોમાં શિશુપાળની પેઠે દોષ દર્શાવનારી અતિ આસુરી છે. આવી વાત મહારાજ સ્વયં એક અવતાર રૂપમાં હોવાથી અને પોતાનાં ચરિત્રોને દિવ્ય કલ્યાણકારી પૂર્વ દૃષ્ટાંતોથી સમજાવવાનાં હોવાથી કદાપિ કરેજ નહિ તથાપિ એવી વાત કર્યાનો મિથ્યા અપવાદ ઇષ્ટદેવ શ્રીજીને આપીને તેમને પણ જગતમાં અવતારનિંદક પોતા જેવા ઠરાવ્યા. શ્રીજીએ તો વચનામૃત પ્રથમ ૭૮ 'મત્સ્ય કચ્છ વરાહ વામન પરશુરામ અને રામ કૃષ્ણાદિ એ જે ભગવાનના અનંત અવતાર તેનો મહિમા વિચારે જે જે ભગવાન રામકૃષ્ણાદિક અવતારે કરીને અનંત જીવોનો ઉદ્ધાર કર્યો છે' એમ અનંત જીવોના ઉદ્ધારરૂપ મહિમા સમજવાનો કહીને, અવતારચરિતોને નિત્ય નિર્દોષ કહેવાપૂર્વક તેને નિત્ય ગાવાની આજ્ઞા કરી છે અને એથીજ કલ્યાણ થવાનું નિશ્ચિત કર્યું છે. શ્રીજીના મન મુજબ કલ્યાણમૂર્તિ અવતારો કે જેમની પ્રવૃત્તિ કેવળ કૃપાથી લોકોના કલ્યાણ માટેજ ખાસ છે અને એમણે અનેકના કરેલાં કલ્યાણ યથમા શ્રીજીએજ લખેલાં છે એવા રામકૃષ્ણાદિ અવતારોને મુવાળા તોડ્યા જેવા કલ્યાણ કર્યાનું કુત્સિત દર્ષ્ટાંત આપવું 'અને વળી કલ્યાણકારિ ચરિત્રોને મોટા કુવા ખોધાનું ખરાબ દૃષ્ટાન્ત આપવું તે શ્રીજીવિરોધી નાસ્તિક આસુર સિવાય બીજો કોણ આપી શકે ? આ ઉપરથી તો વિમુખ મને એમજ કહેવાય કે મોટા મોટા અવતારોએ કોઇનું કશુ કલ્યાણ કર્યું નથી પણ ઉલટું અકલ્યાણ માટે મોટા મોટા ઉંડા કુવા પડવા ખોદી આપ્યા છે કદાચિત મોટે મોટે અવતારે કુવા ખોધા હોય તો તે ભક્ત માટે તો નહિજ પણ પોતાના નિંદક દ્વેષી અસુરોને નાંખવા માટે સાર્થક સંભવી શકે અને કદાચિત મુવાળા તોડ્યા જેવાં કલ્યાણ કર્યાં હોય તો તે ભક્તોનાં નહિજ પણ દ્રોહી અભક્તોના સાર્થક સંભવી શકે. કેમકે અવતારોના મહાદ્રોહનું ફળ એવુંજ અવશ્ય શ્રીજીએ ગીતાવાક્યથી સ્વગ્રંથમાં કહ્યું છે. ખરું કહીએ તો વિમુખોએજ, સ્વાર્થવશાત ભોળા લોકોને સંપ્રદાયથકી વિમુખ કરી તેમના મુવાળા જેવા કલ્યાણ કરવા મોટા મોટા કુવા ન નીકળી શકાય એવા ઉંડા શ્રીજીસિદ્ધાંત વિરૂદ્ધ અનેક ખોદી આપેલા સાબીત થએલા નજરે પડતા થયા છે. વળી વાતમા મુવાળા તોડ્યા જેવાં કલ્યાણ કરવામાં અને કુવા ખોદવામા બધાજ અવતારો સરખા છે, એમાં ન્યુનાધિક ભાવથી કોઇને પણ બાદ કરી શકાય નહિ, એવો પણ વધારે દુરાશય જણાવવા વાલુનું પ્રતીકજ **'નામ કેનું લઇએ'** એવું બાંધીને કોઇનું નામ પણ લેવામાં આવ્યુ નથી. વાતમાં આગળના કલ્યાણનો નિર્દેશ કર્યો છે અને **'મોટે મોટે'** એવો શબ્દ વાપર્યો છે તે ઉપરથી તે ખાસ રામકૃષ્ણાદિ મોટા અવતારો માટેજ દોષ કહ્યો છે પણ બીજા માટે નહિ એમ નિશ્ચિત થાય છે. આ વાતમાં ઇત્યાદિ અસદાશયનો અવધિજ નથી. આવી કુત્સિત ભાષાથી અને મલિન મનોવૃત્તિથી જગન્માન્ય શ્રીજીમાન્ય ભજનીય અવતારોને હદ ઉપરાન્ત ઉતારી પાડવાની વાત કૃષ્ણભક્ત ગુ સ્વામી કદાપિ કરેજ નહિ મુવાળા તોડવાનો અને કુવા ખોદવાનો નીચ ધંધો કરનારા લોકોનું દુષ્કામ કહેવાય. આ તે વાત ? કે શ્રીજીના મૂળ પૂર્વરૂપની નિંદા ટીકાભરી ધાન ?

'મહારાજ કહેતા, અમુક કહેતા' એમ મહારાજ કે બીજા કોઇને માથે ઢોળી પાડવાનો પણ કપટ સંકેત અતિ કુટિલ બહુધા જોવામા આવે છે. તેને મૂર્ખ હોય તે વિના વિચારે સત્ય માની લેમે અને અમૂર્ખ હોય તે તો વિચાર કરીને સત્ય અસત્યનો નિર્ણય કરે વળી ઘણીખરી વાતોમા નાસ્તિકોના કે શુષ્કવેદાંતી આદિકોના અપસિદ્ધાંતોનો અનુવાદ કરીને તેને સંપ્રદાયના સિદ્ધાંત તરીકે મનાવાની અનાદિ નાસ્તિકતા પણ વાપરી જણાય છે 'नास्ति नष्टे विचारः' એવુ છે.

પ્ર. ૫ વાત ૪૨૧ 'સત્સંગિજીવનમાં પુરુષોત્તમને ઠેકાણે મોરલી ઘાલે તે અમને ન ગમે ને તેને તો શાસ્ત્ર આડાં ફરે' કૃષ્ણ અને તેમના ચરિત્ર ઉપરના અનવધિ અણગમાની વાતો તો અનેક કરી છે, પરંતુ આ વાત વાતમા તો કૃષ્ણની માનીની જગન્મોહિની મોરલી ઉપર પણ અતિ અણગમો જણાવ્યો, એટલુંજ નહિ પણ પુરુષોત્તમ સાથે નિકટ સંબન્ધ ધરાવતી હોવાથી પુરુષોત્તમ સાથે મોરલીને વર્ણન કરનારા સત્સંગિજીવન ઉપર પણ અત્યંત અણગમો કુમંગિજીવન્ જણાવ્યો. એમ કરીને નિંદવામા કોઇને પણ છોડ્યા નહિ આસ્તિક નાસ્તિકમા તફાવત એટલોજ કે પ્રથમનાને શાસ્ત્રો આડા ફરે અને બીજાને ન ફરે. માટેજ સત્સંગિજીવનના કર્તા શતાનંદ અને કરાવનારા ઇષ્ટદેવ શ્રીજીએ પુરુષોત્તમને ઠેકાણે મોરલી ધારી છે. એટલુંજ નહિ પણ શ્રીજીએ મહામંદિરો બંધાવી તેમા મધ્યમંદિરે કૃષ્ણની મૂર્તિઓ પધરાવીને મોરલીને જાહેરમા મુકી છે વધારામા પોતાની કૃષ્ણાવતારના ઓળખાવા પોતેજ મોહિની મોરલી બજાવી છે અને કવિઓએ 'મારે વાલો વજાડી મોરલી રે' ઇત્યાદિ પદોથી પ્રસિદ્ધમા આણી છે. આવી મહનીય શ્રીજીમાન્ય મોરલી ન ગમે તો સંપ્રદાયવિમુખ થવાનુ કોણ ના કહે છે? પ્રતિદિન પાંચ વખત રાધારમણની મોરલીને નિહાળતા અને ધરી તેવા કૃષ્ણકીર્તનોને ગાતા અને વળી એમના મંદિરના મહાંત બનેલા શુ સ્વામી આવી વામી વાત કરેજ નહિ આ તો કોઇ શાસ્ત્રમાલ સંપ્રદાયબાહ્ય ગુણહરામીનુ નીચ નાસ્તિક નિંદ્ય કામ છે

પ્ર ૫ વાત ૪૨૩ 'ધામ જોવા ગયા, અક્ષરધામ નજરમા આવ્યુ, એમા પોતાનું સ્વરૂપ કહ્યુ ને ધામના સુખની વિસ્તારે વાત કરીને લક્ષ્મીનારાયણ નરનારાયણ વાસુદેવનારાયણ શ્રીકૃષ્ણ પ્રધાનપુરૂષ ને પ્રકૃતિપુરૂષ એ સર્વે કરતાં પણ આ સર્વ પ્રકારે અધિક છે ને એમા અંતરજામીપણુ છે એથી આમાં વિશેષ અંતરજામીપણુ છે ને એમા ઐશ્વર્ય છે એથી આમા વિશેષ ઐશ્વર્ય છે ને શિવજી જેવા સમર્થ તે પણ પાર્વતીને વશ છે ને આજ તો સ્ત્રીયુનુ ગમતુ મરડીને પણ આંહી સમાગમ કરવા આવે છે માટે આ અધિક છે ને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તો એક બ્રહ્માંડની ગોવાળી કરે છે ને એવાં તો અનંત બ્રહ્માંડ છે ને અનંત શ્રીકૃષ્ણ છે" આ આખી પર વાતમા શ્રીકૃષ્ણાદિ આગળ અતિ અધમ નિરક્ષર અક્ષરને સર્વ પ્રકારે સમધિક ઠરાવા શ્રીકૃષ્ણને અનેક પ્રકારે પ્રકૃતિપુરુષથી પણ નીચે ગોવાળીયાપદે ઉતારી પાડવાનુ ગોવાળીયાપણુ વાપર્યું છે પ્રથમ તો પ્રકૃતિ પુરુષને આગળ લખીને અને લક્ષ્મીનારાયણ વાસુદેવનારાયણ શ્રીકૃષ્ણને પાછળ લખીને પ્રકૃત્યંતર્ગત કનિષ્ઠ ઠરાવ્યા, પછીથી એમના કરતા અક્ષરનુ અંતર્યામિપણુ અને ઐશ્વર્ય અધિક કહીને અક્ષરથી કનિષ્ઠ ઠરાવ્યા, પછીથી એક બ્રહ્માંડની ગોવાળી (રખવાળી)ના હલકા કામનો હલકો અધિકાર જણાવીને કનિષ્ઠ ઠરાવ્યા, પછી કૃષ્ણ એક નથી પણ એવા અનંત રખડતા છે એમ જણાવીને કનિષ્ઠ ઠરાવ્યા, એમ અનેક રીતે રાધારમણ શ્રીકૃષ્ણને અક્ષર, પ્રકૃતિથી પણ બહુ નીચે ઉતારી પાડવાની આમર ગોઠવણી કરી છે શ્રીજીએ મહામંદિરમા પધરાવેલા સમર્થ શિવજી એક રહી જતા હતા તેમને પણ સ્મૃતિમા લાવીને તેમનામા ચિત્રકેતુની પેઠે સ્ત્રીવશ્યરૂપ મહાદોષ મહાપાપ આરોપીને તેમનાથી પણ

પ્ર. ૫ વાત ૧૮૭ "બ્રહ્માંડમાં દશ કોટો છે,તેમાં,બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવ અનિરૂદ્ધ પ્રદ્યુમ્ન ને સંકર્ષણ એ ૭ સગુણ ને નરનારાયણ વાસુદેવનારાયણ લક્ષ્મીનારાયણ ને શ્રીકૃષ્ણનારાયણ એ ચાર નિર્ગુણ, તેમાં બ્રહ્મા વિષ્ણુ ને શિવ એ ત્રણ, અનિરૂદ્ધ.પ્રદ્યુમ્ન ને સંકર્ષણ એ ત્રણની ઉપાસના કરે છે ને અનિરૂદ્ધ પ્રદ્યુમ્ન ને સંકર્ષણ એ ત્રણ, ચાર નિર્ગુણ મૂર્તિઓની ઉપાસના કરે છે ને એ ચાર, પુરૂષની ઉપાસના કરે છે ને પુરૂષ, અક્ષરધામની ઉપાસના કરે છે ને અક્ષર, પુરૂષોત્તમની ઉપાસના કરે છે" આ વાત તો વેદાદિ શાસ્ત્રો અને સંપ્રદાયનાં શાસ્ત્રોને પણ ત્રણ તિલાંજળી આપનારી વિમુખરાજ છે. વાતનું ક્રમવાળું વલણ જોતા અનિરૂદ્ધ પ્રદ્યુમ્ન અને સંકર્ષણ કે જે ઉપાસકોના અનુગ્રહાર્થે અને જગત્સૃષ્ટિ આદિક અર્થે પરબ્રહ્મ પરમાત્માનાજ સાક્ષાત્ વ્યૂહસ્વરૂપ ઉપાસ્ય છે તેમને તથા નરનારાયણ લક્ષ્મીનારાયણ વાસુદેવ શ્રીકૃષ્ણ આ ચાર, કે જે પરમાત્માનાં સાક્ષાત દિવ્ય રૂપાંતરો ભજનીય પુરૂષોત્તમ કહેવાપૂર્વક અંદર અંદર પણ અભિન્ન સમઝવાનું શિક્ષાપત્રીમાં શ્રીજી કહે છે તેમને પણ પુરૂષ તથા અક્ષરથી અત્યંત નીચે ઉતારી પાડવાની અને પુરૂષ તથા અક્ષર કે જે ઉપાસ્ય અનિરૂદ્ધાદિ તથા શ્રીકૃષ્ણાદિ આગળ અત્યંત અધમ અનુપાસ્ય છે તેમને તેમનાથી પણ ઉંચા ઉપાસ્ય નબરે ચઢાવાની ઉલટ ઉટાંગ વિમુખી અતિ અવળાઈ કરી જણાય છે. એટલે ઉપાસ્ય શ્રીકૃષ્ણાદિકને પુરૂષ અક્ષરના ઉપાસક ઠરાવ્યા અને અનુપાસ્ય પુરૂષ અક્ષરને શ્રીકૃષ્ણાદિક ઉપાસ્ય ઠરાવ્યા. સૂર્યને પતંગીયા અને પતંગીયાને સૂર્ય કે બાદશાહને ચાકર અને ચાકરને બાદશાહ કે તેજને અંધકાર અને અંધકારને તેજ ઠરાવ્યા જેવી અતિ અવળી થઇ. વાતનો પાપાશય તો એટલોજ કે—અનિરૂદ્ધાદિ ત્રણ અને શ્રીકૃષ્ણાદિ ચારને અક્ષરથી નીચેના પુરૂષથકી પણ નીચે ઉતારી પાડીને, તેમનાથી પુરૂષ અક્ષરને મોટા ઉપરી ઠરાવાનો અને તેમ કરીને, શ્રીકૃષ્ણાદિકને પુરૂષોત્તમનો કશો સંબન્ધજ નથી, શ્રીકૃષ્ણાદિક તો એક પુરૂષથી નીચેના વર્ગના કોઇ જેવાદિ જીવાજ તુચ્છ છે એમ ઠરાવાનો ચોક્કસ થાય છે. આવી અધમ અવળી પાપી ગોઠવણીનું કારણ તો શ્રીકૃષ્ણાદિ મર્યાદા નિરક્ષર અક્ષરને બહુ ઉંચે ચઢાવી દેવાનું સમઝાય છે. શ્રીજીમાન્ય શાસ્ત્રો વાંચો અને આ વિમુખવાતો વાંચો અને પછી નિષ્પક્ષપાતપણે અનાગ્રહથી વિચાર કરો તો સુજ્ઞોને આસ્તિક નાસ્તિક શાસ્ત્રો જેટલો ભેદ જણાયા વિના રહેશે નહિ. શ્રીજીના મૂળ પૂર્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણાદિકને જે તે પ્રકારે દેવદોષ અસૂયાથી ઉતારી પાડવા એટલોજ વિમુખકર્મ કાંડ કે-ઉપાસનાકાંડ અવશે કાય છે. જો બ્રહ્માંડમાં રહેવાનાત્રથી અનિરૂદ્ધાદિ અને શ્રીકૃષ્ણાદિકની પ્રકૃતિ પુરૂષથી નીચે ગણના થાય તો શ્રીજીમહારાજ પણ બ્રહ્માંડની અંદર આવી રહેવા હોવાથી એમની પણ એવીજ ગણના થાય. જો કૃપાથી કલ્યાણ માટે પ્રકટિત માનીએ તો અનિરૂદ્ધાદિ અને શ્રીકૃષ્ણાદિક માટે પણ એમજ માનવું જોઇએ. ન્યાય આગળ પક્ષપાતને સ્થાન હોય નહિ. ખરી રીતે તો કૃપાથી લોકકલ્યાણ માટે ન્યૂનાધિક કાળથી એમ તે બ્રહ્માંડમાં સ્થિતિ છે. વસ્તુતઃ સ્વયં પરમાત્માજ છે. વળી બ્રહ્માંડમાં દશ કોરટો ગોઠવીને, તેમાં દશ ન્યાયાધીશો ગોઠવીને, તેમના ઉપરી ન્યાયાધીશ તરીકે પોતે નિરક્ષર અક્ષર બનીને, ન્યાય આપવાનો ડોળ કરતાં ન્યાય તો બધાયનો શ્રીજીન્યાયથી અત્યંત અવળો અપાયો છે એનો કાંઈ તપાસ કરશે? નોંધ ૧૩ માં શ્રીજીએ તો 'એ નારાયણ પોતાને ઐશ્વર્ય કરીને સર્વોપરી વર્તે છે તે એને ને બીજા અક્ષરાદિક મુક્તને સરખા કહે છે તે દુષ્ટમતવાળા જાણવા ને તેને અતિપાપી જાણવા અને એનાં દર્શન કરીએ તો પંચ મહાપાપ જેટલું પાપ થાય" આવો નારાયણને, અક્ષરાદિકને અને નારાયણ સમઝનારને અદલ ન્યાય આપ્યો છે. આ ન્યાયમાં નારાયણને અને અક્ષરાદિકને સરખા કહેનારનો સમાવેશ છે. પરંતુ નારાયણને અત્યંત પ્રકૃતિથી પણ નીચે ઉતારી પાડીને અક્ષરાદિકને તેમનાથકી મોટા

અધિક કહેનારા દુષ્ટ પાપી મારના ન્યાયનો સમાવેશ નથી, જો આમને કેવો ન્યાય અને કેવી ઉપમા આપવી તે કોઇ ન્યાયાધીશ નક્કી કરી આપે તો વિમુખવર્ગમાં પણ તો સારો સમાસ થશે. આ તો અવતારદ્રોહી કોઇ નિરક્ષર નીચ વિમુખપ્રકૃતિનું દુષ્કામ છે. આવી વિપરીત વામ વાત શુ. સ્વામી કદાપિ કરે નહિ.

પ્ર. ૫. વાત ૨૩૩ "પ્રકૃતિનો પતિ તે કૂટસ્થ પુરુષ કહેવાય ને ગૃહસ્થ પણ કૂટસ્થ પુરુષ કહેવાય **તેમજ ગૃહસ્થની પેઠેજ શ્રીકૃષ્ણ પણ કૂટસ્થ પુરુષ કહેવાય"** આ વામ વાતમાં પુરુષ કોણ ? તો 'પ્રકૃતિનો પતિ' એવો અર્થ કરીને તે પુરુષને કૂટસ્થ ઠરાવીને, અને વળી ગૃહસ્થને પણ કૂટસ્થ પુરુષ ઠરાવીને, શ્રીકૃષ્ણને તેના જેવાજ કૂટસ્થ પુરુષ ઠરાવ્યા છે. આ ઉપરથી શ્રીકૃષ્ણને ભગવાન નહિ પણ પ્રકૃતિ પુરુષથી બહુજ નીચ ગણાતા તુચ્છ માયિક ગૃહસ્થ પુરુષ જેવાજ ગણવાનો આસુરાશય વિશદ થાય છે. શ્રીજીએ તો શ્રીકૃષ્ણને સટીક શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૧૦૮ મા તથા લોયા ૭ પચાળા ૬ મા 'यस्मात्क्षरमतीतोऽहमक्षरादपि चोत्तम । अतोऽस्मि लोके वेदे च प्रथित- पुरुषोत्तमः' 'मत्तः परतरं नान्यत्किञ्चिदस्ति' 'भूमिरापोऽनलो' ઇત્યાદિ ગીતાવાક્યોને લઇને ક્ષર અક્ષર પુરુષના અંતરાત્મા આધાર નિયંતા શરીરી પુરુષોત્તમ અવતારી ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ ભગવાનપણે કહ્યા છે તેમને શ્રીજીના વચનદ્રોહી વિમુખો ઉપર મુજબ અતિ વિરુદ્ધપણે જણે છે. આથી તો જાણે કોઈ શ્રીજીના તથા મૂળ પૂર્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણના અક્ષરેઅક્ષરના વિતંડાવાદથી કે જલ્પવાદથી કે અર્થાંતરવાદથી ખંડન કરનારા કે અવળા અર્થ કરનારા સામાસાડીયા પૂર્વશત્રુઓ ઘોર જાતિબંધા માટે પુનર્ભવ્યા હોય એમ જણાય છે.

પ્ર ૫ વાત ૩૦૪ **'ને બ્રહ્મ ભગવાન્ કહેવાય છે તેણે પણ સ્ત્રીયું સારૂં વખાણ્યાં કર્યા છે'** આ વાત પણ શ્રીજીએ ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવપણે માનેલા શ્રીકૃષ્ણ તથા રામચંદ્ર આદિકના દિવ્ય કલ્યાણકારી નિત્ય નિર્દોષ ચરિત્રોમાં શિશુપાળની પેઠે દ્વેષભાવથી સ્ત્રીવશ્યાદિ દોષ આરોપીને તેમને ઉતારી પાડનારી અતિ આસુરી છે, ભગવાનના શુભ અશુભ સમસ્ત ચરિત્રોને દિવ્ય નિત્યનિર્દોષપણે નિરૂપણ કરનારાં શ્રીજીનાં વચનો ક્યાં ? અને એ ચરિત્રોમાં પહોંદે દોષારોપણ કરનારી વિમુખ વાતો ક્યાં ? અણું પણ મળતાપણું નથી. શ્રીજી તો ગઢડા મધ્ય ૧૦ 'અને સીતાહરણ થયું ત્યારે રઘુનાથજી રોતા રોતા ઘેલા જેવા થઇ ગયા તથા કૃષ્ણાવતારમાં કાળયવનની આગળ ભાગ્યા ઇત્યાદિક જે ભગવાનના ચરિત્ર તે પ્રાકૃત જેવા જણાય છે ..પણ જ્યારે ભગવાન્ પ્રાકૃત ચરિત્ર કરે ને તેને વિષે પણ જેને દિવ્યપણું જણાય ત્યારે તે **પરમેશ્વરનો ભક્ત સાચો.** અને જેમ ગોપીઓ ભગવાનના ભક્ત હતા તો કોઈ રીતે ભગવાનનો અવગુણ લીધોજ નહિ અને રાજા પરીક્ષિતે તો ગોપીઓની વાત સાંભળી એટલામાજ અવગુણ લીધો. પછી શુકજીએ ભગવાનનું સમર્થપણું દેખાડીને તે અવગુણને ખોટો કરી નાખ્યો માટે જે જે ભગવાન્ ચરિત્ર કરે તે સર્વેને ગોપીઓની પેઠે દિવ્ય જાણે પણ કોઇ રીતે પ્રાકૃત જાણીને અભાવ તો આવેજ નહિ **એવી જે ભક્તિ તે તો મહાદુર્લભ** છે' આ રીતે કહે છે ગામ કૃષ્ણાદિ રાજારૂપ પૂર્ણકામ આત્મારામ અવતારોએ સ્ત્રીઓ સારૂ વખાણ્યા માર્યા નથી પણ પોતાના અસાધારણ અનવધિ ગુણ ઐશ્વર્યથી મેળવી છે. તે પણ જેવી તેવી સાધારણ નહિ પણ **'राघवत्वेऽभवत्सीता रुक्मिणी कृष्णजन्मनि'** આમાં કહ્યા પ્રમાણે જગજ્જનની લક્ષ્મીજી અને તેમના અંશભૂત બીજી અનન્યદુર્લભ હતી. સ્ત્રી ધનાદિ માટે વખાણ્યા ખાતાં મારનારા વિમુખો તો ઘેર ઘેર રઝળતા ઘણા જોવા સાંભળવામાં આવે છે. વિમુખ સ્ત્રીવશ્યોને બાજતે. ધંધોજ શો હોય ? ઠેઠ પરમાત્મા સુધી દોષ જોવા પહોંચી ગયા.

મનઃકલ્પિત અક્ષરની અધિકતા ઠરાવી છે. શ્રીજીએ તો શ્રીકૃષ્ણને એકજ અદ્વિતીય કહીને એમને અનંત બ્રહ્માંડના અને અક્ષરના પણ અધિપતિ અંતર્યામી પરંબ્રહ્મ ભગવાન પુરૂષોત્તમ સર્વોપરી ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવપણે પ્રતિપાદન કર્યા છે. જુઓ વચનામૃતાદિ ગ્રંથોમાં શ્રીકૃષ્ણમાટે તેમના બીજા અવતાર શ્રીજીએ આ રીતે કહ્યું છે. 'यस्मात्क्षरमतीतोऽहं...प्रथितः पुरुषोत्तमः' 'अक्षरात्परतः परः' 'कृष्णस्तु भगवान् स्वयं' 'स श्रीकृष्णः परंब्रह्म भगवान् पुरुषोत्तमः। उपास्य इष्टदेवो नः सर्वाविर्भावकारणं' પ્રથમ ૨૧ 'અને એ અક્ષરધામને વિષે શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમ નારાયણ તે સદાય વિરાજમાન છે ને અનંતકોટી બ્રહ્માંડના રાજાધિરાજ છે' પ્ર. ૪૨ શ્રીકૃષ્ણને અક્ષરધામના અધિપતિ કહ્યા છે. પ્રથમ ૭૨ 'અને અખંડ બ્રહ્મચારીની પેઠે ઊર્ધ્વરેતા રહ્યા...અને એ ભગવાન તો જેમ ક્ષરના આત્મા છે તેમજ પ્રકૃતિ પુરૂષથકી પર જે અક્ષરબ્રહ્મ તેના પણ આત્મા છે અને ક્ષર અક્ષર એ બેયને પોતાની શક્તિએ કરીને ધરી રહ્યા છે અને પોતે ક્ષર અક્ષરથકી ન્યારા છે' વરતાલ ૧૮ 'અને પાંચમા આપણા ઇષ્ટદેવ જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેને જાણવા...માયાના તમથકી પર એવો જે ગોલોક તેને મધ્યે જે અક્ષરધામ તેને વિષે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન રહ્યા છે...ને અનંતકોટી બ્રહ્માંડની જે ઉત્પત્તિ સ્થિતિ ને પ્રલય તેના કર્તા છે' મધ્ય ૬૪ 'એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તે આપણા ઇષ્ટદેવ છે...અને પોતાનું અક્ષરધામ રૂપ જે તખત તેને વિષે સદા વિરાજમાન છે...તેમ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તે અનંતકોટી બ્રહ્માંડના પતિ છે' પંચાળા ૬ 'તથા અર્જુનને રણસંગ્રામમાં વિશ્વરૂપ દેખાડયું જે 'पश्य मे पार्थ रूपाणि शतशोऽथ सहस्रशः' એવી રીતે અનંત બ્રહ્માંડ દેખાડીને પુરૂષોત્તમપણું જણાવ્યું' ઇત્યાદિ. આ બધાં શ્રીજીનાં વચનામૃતોનો વિચાર કરીએ અને વિમુખ વાતોનો વિચાર કરીએ તો દૈવી આસુરી જેટલો તફાવત નિશ્ચિત થાય છે. જે તે ખોટે પ્રકારે શ્રીકૃષ્ણ આદિકને ઉતારી પાડવા એટલીજ વિમુખવિદ્યા વાતે વાતે તરી આવે છે, એમની સર્વોપરી ઉપાસના કે ભક્તિ એ પણ આજ.

પ્ર. ૫ વાત ૪૨૭ શિક્ષાપત્રીના પ્રથમ શ્લોકનો શતાનંદાદિકૃત શ્રીજીમાન્ય અર્થથકી સ્વયં પંડિતરાજ બનીને જુદો મનઃકલ્પિત ઉલટ ઉટાંગ બંડીપો અર્થ વિતંડાવાદથી કે જલ્પવાદથી કરીને, શ્રીકૃષ્ણને બહુ નીચે ઉતારી પાડી, તેનાથી શ્રીહરિને બહુ જુદા પાડવાની અવિદ્વત્તા વાપરી છે, અર્થ કરવામાં વ્યાકરણ કોષ આપ્તવાક્ય ટીકાવિગેરેનું અનુસંધાન લેવાનું હોય છે. આમને તો કશાની જરૂરજ નહિ, સ્વયં પંડિતમન્ય વિમુખોને કશાની જરૂર નહિ અને માન્ય નહિ એ સહજ છે. તેમ પણ નિરક્ષરને તો બીલકુલ કશાની જરૂર નહિ. વિસ્તાર બહુ થાય એવો હોવાથી વિચાર કર્યો નથી.

પ્ર. ૬ વાત ૯૫ "બ્રહ્માંડ બ્રહ્માંડ પ્રત્યે એક શ્રીકૃષ્ણનારાયણ એક લક્ષ્મીનારાયણ એક નરનારાયણ ને એક વાસુદેવનારાયણ છે, એવાં અનંતકોટી બ્રહ્માંડ છે એમ સમજવું...પ્રધાન પુરૂષને રૂંવાડે રૂંવાડે ક્ષીરસાગર છે એટલે સાડાત્રણ કરોડ શેષશાયી થવા માટે એ સર્વેથી પ્રધાન પુરૂષ મોટા થયા...એમ ત્યાંસુધી કાળ પુગે છે ત્યારે બીજા શું કાળથકી મુકાવે? માટે તેને વિષે અરૂચિ કરીને" આમાં શ્રીકૃષ્ણાદિક કે જે સાક્ષાત શ્રીહરિ પરમાત્માનાંજ અભિન્ન ભજનીય સ્વરૂપ છે તેમને તુચ્છ પ્રધાન પુરૂષથી પણ નીચે કનિષ્ઠ ઠરાવીને તેમને પણ કાળનું ભક્ષ્ય (નાશવંત) ઠરાવીને, સ્વયં કાળગ્રસ્ત હોવાથી બીજાને કાળથી મુકાવી શકતા નથી માટે તેમાં અરૂચિરૂપ વૈરાગ્ય કરવા સુધીની આસુરાગ્રહતા જણાવી છે. શ્રીજી જેમને જગત્કર્તા કાળનિયન્તા પરબ્રહ્મ પરમાત્મા અક્ષરાતીત સર્વોપરી અવતારી એક ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ કહેવાપૂર્વક જેના શરણાગતથી 'मामेव ये प्रपद्यन्ते मायामेतां तरन्ति ते' 'अहं त्वां सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि' 'मम

साधर्म्यमागताः' **'कालमायापापकर्मयमदूतभयादहम्। श्रीकृष्णदेवं शरणं'** એમ કાળ માયા પાપકર્મ યમદૂત આદિકથકી આવતા ભયની નિવૃત્તિ થવાની કહે છે. એવા સર્વોપરી શ્રીકૃષ્ણને પ્રધાન પુરુષથી પણ કનિષ્ઠ કહીને માયાવેષ્ટિત કહેવા, અને કાળનું ભક્ષ્ય કહેવા અને સ્વયં કાળભક્ષ્ય હોવાથી કાળથી કોઇને મુકાવી શકે નહિ એમ કહેવું અને વળી એમાં હેય તુચ્છ બુદ્ધિથી અરુચિ કરવાની કહેવી આ બધું કેટલું વિરૂદ્ધ વિષમ વિગીત છે તેનો વિચાર કરીએ તો દૈવી આસુરી જેટલું અથવા તેથી અધિક અંતર છે. આવી દુષ્ટ વાત ગુ. સ્વામી કદાપિ કહે ખરા? આ તો કોઇ નીચ નાસ્તિક પ્રકૃતિશીલનું પ્રધાન દુષ્કામ છે. જો બ્રહ્માંડમાં આવવા રહેવા ઉપરથી શ્રીકૃષ્ણાદિ ચારને કાળભક્ષ્ય ઠરાવાય તો શ્રીહરિ પણ બ્રહ્માંડમાં અવતારરૂપે આવેલા હોવાથી કાળભક્ષ્ય ઠરે અને બધા દોષો એમનામાં પણ આરોપિત થાયજ. વિમુખોને કોઇ સચ્છાસ્ત્રનો આંકુ આવેજ નહિ.

સિદ્ધાંતસાગરમાં સિદ્ધાંત ૨૪ "પણ બદ્રીકાશ્રમવાસી જે નરનારાયણ તથા શ્વેતદ્વીપવાસી જે વાસુદેવનારાયણ તથા ગોલોકવાસી જે **કૃષ્ણનારાયણ તે પ્રકૃતિ પુરૂષથકી પર છે એમ અમારૂં કહેવું નથી** તથા તેજ અમે છઇએ એમ પણ, અમારૂં કહેવું નથી...**પણ એકે અવતાર પ્રકૃતિપુરૂષથકી પર નથી ને પર તો આ પ્રત્યક્ષ અક્ષર** ને પુરૂષોત્તમ બેજ છે...અમારૂં ધામ જે **આ પ્રત્યક્ષ અક્ષર તે તો અનંત ભગવાન્ ને અનંત ભગવાનનાં ધામ તે સર્વેનું કારણ છે"** આ વાત તો અપસિદ્ધાંતમાત્રના મહાસાગરરૂપ મહાવિમુખ છે. શ્રીજી જે શ્રીકૃષ્ણાદિકને વચનામૃતાદિ ગ્રંથોમાં પ્રકૃતિ પુરુષ અક્ષર આદિકથી પર, નિયંતા, સર્વ કારણ, અક્ષરાતીત, પુરુષોત્તમ પરમાત્મા ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવપણે કહેવાપૂર્વક પોતાને પણ તેમના દ્વિતીય અવતારપણે કહે છે તેમને તેમના વચનવિદ્રોહી અપસિદ્ધાંતિઓ પ્રકૃતિ પુરુષ અક્ષર આદિકથકી અત્યંત નીચે તુચ્છ પ્રાકૃત માણસ જેવા ઠરાવીને પ્રકૃતિ પુરુષ અક્ષરને પર મોટા કારણ ઠરાવાની નિત્યનિરક્ષરતા વાપરે છે. ક્યાં અમૃત અને ક્યાં વિષ? ક્યાં મણિ ને ક્યાં કાચ? ક્યાં તેજ અને ક્યાં અંધકાર? એવો શ્રીજીનાં વચનો અને આવી ઉશૃંખલ વાતો મધ્યે બહુ ભેદ ઉઘાડો છે. જ્યારે નરનારાયણને તથા શ્રીકૃષ્ણને પ્રકૃતિ પુરૂષની અંદર ગણીએ ત્યારે તેમના દ્વિતીય અવતારભૂત ભગવાન્ શ્રીહરિની પણ એવીજ અવદશા તુલ્યન્યાયે થાયજ. ખરા ન્યાય આગળ પક્ષપાતને બહુ સ્થાન ન હોઈ શકે. આ બધો મહાપરાધી દોષ કરવાનું કારણ તો કલ્પિત તુચ્છ અક્ષરને શ્રીકૃષ્ણાદિકથી બહુ મોટું, તેમનું પણ કારણ નિયંતા સર્વોપરી ઠરાવવું એજ જણાય છે. આથી નામથી સિદ્ધાંતસાગર પણ અર્થથી તો અપસિદ્ધાંત કે સિદ્ધાંતાંતરનો સાગર જણાય છે. આમાં સઘળી વાતો આવીજ અપસિદ્ધાંતભરેલી છે. વિચારવામાં પણ મહાપાપજનક હોવાથી લીધી નથી.

પ્ર. ૩ ની વાત ૮૭ 'કથાના પ્રસંગમાં સ્વામીએ વાત કરી જે નારાયણે પોતાના શરીરમાંથી બે કેશ તોડીને આપ્યા, તેમાં એક ધોળો અને એક કાળો હતો અને કહ્યું જે **આ બે વાળ જે મારા મુકત તે તમારી રક્ષા કરશે.** તેમાં એક ધોળો કેશ તે રોહિણીના ગર્ભને વિષે આવીને તે બળદેવજી થયા ને કાળો કેશ તે દેવકીના ગર્ભને વિષે આવીને કૃષ્ણ થયા. તે ઉપર શ્રીમદ્ભાગવતના દ્વિતીય સ્કંધના સાતમા અધ્યાયમાં શ્લો. ૨૬ મો. જે-**भूमेः सुरेतरवरूथविमर्दितायाः क्लेशव्ययाय कलया सितकृष्णकेशः। जातः करिष्यति जनानुपलक्ष्यमार्गः कर्माणि चात्ममहिमोपनिबन्धनानि'** હવે **આપણા સંપ્રદાયનો મુખ્ય ગ્રંથ સત્સંગિજીવન** છે તેમાં શ્રીકૃષ્ણ એજ મહારાજ છે એમ લખ્યું છે તે આધારે આપણે જો શ્રીજીમહારાજ શ્રીકૃષ્ણ છે એમ કહીએ તો વ્યાસજીના કહેલા શ્લોક પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણ કોઈ નારાયણનો કાળો મુવાળો

છે તો આપણા શ્રીજીમહારાજ પણ કોઈ નારાયણનો કેશ હર્યા એમ થયું" આમાં ઉદ્ધવસંપ્રદાયમને સર્વોપરી ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવપણે મનાતા શ્રીકૃષ્ણને શ્રીકૃષ્ણપર ભાગવતશ્લોકનો વિતંડાવાદથી કે જલ્પવાદથી સંપ્રદાયવિરુદ્ધ ખોટો અર્થાંતર કરીને આ લોકના મુક્તપણે પણ નીચે ઉતારી પાડવાની શિશુપાળી અવળી ગોઠવણી કરી છે. વ્યાસજીએ જે શ્લોક કહ્યો છે તે પરંબ્રહ્મ 'શ્રીકૃષ્ણને કોઈ નારાયણનો કાળો મુવાળો મુક્ત ઠરાવીને ઉતારી પાડવા નહિ. વ્યાસજીની મહત્તા અને શ્રીકૃષ્ણવિષયનો ઉચ્ચ અભિપ્રાય અને ભાગવત રચવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ તો મધ્ય ૬૪ વરતાલ ૧૮ મધ્ય ૩૯ વિગેરેમાં શ્રીજીએ વારંવાર બહુ ઉત્તમ જણાવ્યો છે. રહસ્ય સમજ્યા વિના શ્લોકનો અવળો અર્થ કરીને આચાર્યવર્ય વ્યાસજીને પણ ઉતારી પાડ્યા છે.

આ સંપ્રદાયનો મૂળ સમારંભ 'अन्योऽपि धर्मरक्षार्थं' 'कलौ खलु भविष्यन्ति' 'शुद्धयन्ति तस्मै प्रभविष्णवे नमः' 'नोद्धवोऽण्वपि मन्न्यूनो' ઇત્યાદિ વ્યાસકૃત ભાગવત વચનોને લઈને ઉદ્ધવજી અને શ્રીકૃષ્ણથી થાય છે. શ્રીકૃષ્ણે ઉદ્ધવજીને સ્વસ્વરૂપનું જ્ઞાન પ્રવર્તાવા રાખેલા તે રામાનંદસ્વામીરૂપે અવતર્યા અને પોતે શ્રીહરિરૂપે અવતર્યા હોવાથી સંપ્રદાયનું 'ઉદ્ધવસંપ્રદાય' એવું સાર્થક નામ રખાયું. આવોજ સંપ્રદાયનો શાસ્ત્રીય આખો ઉપોદ્ઘાત શ્રીજીએ ઘડ્યો છે. આ જોતાં શ્રીકૃષ્ણ એજ શ્રીજીમહારાજ છે એમ કહેવું બરોબર છે. આવી અભેદની વાત મુખ્ય ગ્રંથ સત્સંગિજીવનમાં લખી છે એમ સ્વયં બંડીયા કબૂલ કરીને પણ તેમાં ખોટા મોટા દોષ દૂષિતબુદ્ધિથી આરોપી નવિમુખમાર્ગે જાય છે એ કુસંગિજીવન કામ છે. શ્રીજીએ જેને મુખ્ય માન્ય ગ્રંથ કહ્યો હોય તેને અને તેમાં જે કહ્યું હોય તે માનવુંજ જોઈએ. શ્રીજીએ તો 'कृष्णस्तु भगवान् स्वयम्' ઇત્યાદિ વચનોને લઈને શ્રીકૃષ્ણને પરંબ્રહ્મ ભગવાન્ પુરુષોત્તમ સર્વોપરી અવતારી ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવપણે ઉદ્ઘોષીને વર્ણવ્યા છે. એવા શ્રીકૃષ્ણને અત્યંત નીચે ઉતારી પાડવા પોતાને ફાવતું બંડું અવળું ગોઠવીને છેવટે ભાગવત કે જે શ્રીકૃષ્ણને પરબ્રહ્મ પરમાત્મા સર્વોપરીપણે સમર્થન કરવા પ્રવર્ત્યું છે તેના શ્લોકનો દાખલો ખોટો અડાવ્યો. ભાગવત ઉપર ઘણી ટીકાઓ છે તેમાં કોઈએ એવો વિમુખ અર્થ કર્યો નથી. એટલુંજ નહિ પણ ખોટા બંડ અર્થનું ખંડન શંકાસમાધાન સાથે કરીને સારો ઘટિત અર્થ કર્યો છે. બીજી ટીકાઓની વાત બાજુ પર રહી, આ સંપ્રદાયની ગોપાળાનંદમુનિકૃત ટીકામાં 'सितकृष्णकेशः' આ પદની 'सितो बलदेवः, कृष्णोऽर्जुनश्च, तौ द्वौ केशौ तदैश्वर्यलेशप्राप्त्या केशभूतौ यस्य सः। अथवा सितो हरश्च, कृष्णो लोकपालविष्णुश्च, को ब्रह्मा च, तेषां नियामकः' (અર્થ-સિત એટલે બળદેવ, કૃષ્ણ એટલે અર્જુન તે બે જણ, શ્રીકૃષ્ણથી ઐશ્વર્યલેશને પામેલા હોવાથી કેશભૂત જેના છે એવા શ્રીકૃષ્ણ. અથવા સિત એટલે હર, કૃષ્ણ એટલે લોકપાળ વિષ્ણુ, ક એટલે બ્રહ્મા, એ ત્રણના ઈશ નિયામક એવા શ્રીકૃષ્ણ છે) આવો સદર્થ કરીને, છેવટે 'सितकृष्णकेश' इत्यस्य कृतो योऽर्थस्ततोऽर्थान्तरे क्रियमाणे सति 'अन्ये चांशः कलाः पुंसः कृष्णस्तु भगवान् स्वयं' मिति वचनेन सह विरोधापत्तेरस्यार्थस्यैव सामञ्जस्यमस्ति' (અર્થ 'सितकृष्णकेश' આ પદનો જે અહીં અર્થ કર્યો તે થકી બીજો અવળો બંડીયો અર્થ કરવામાં આવે તો 'कृष्णस्तु भगवान्' આ શ્રીકૃષ્ણને સાક્ષાત્ ભગવાન કહેનારા વચનની સાથે વિરોધ આવે. માટે અમે જે અર્થ કર્યો એજ સમીચીન છે) આ રીતે ગોપાળાનંદસ્વામીએ અવળો અર્થનું સકારણ ખંડન કરીને સવળો અર્થ કર્યો છે. ભગવત્પ્રસાદાચાર્ય વિરચિત ભક્તરંજની ટીકામાં- 'सितकृष्णकेशः' આ પદનું 'कलया-चातुर्येण सिता-निबद्धाः कृष्णाः-श्यामाः केशाः-शिरोरुहा येन सः' (અર્થ-ચાતુર્યરૂપ કળાથી સિત-બાંધ્યા છે કૃષ્ણ-કાળા કેશ-મસ્તકકેશ જેણે

એવા શ્રીકૃષ્ણ છે) આવી કશી પંચાત ન આવે એવો પ્રકારાંતરે અર્થ કર્યો છે. બીજો પણ એક પ્રકારાંતરે અર્થ કર્યો છે. વિવરે (શંકા–) જો આવોજ અર્થ હોય તો વિષ્ણુપુરાણ તથા મહાભારતમાં જે ધોળા કાળા કેશનો પ્રાદુર્ભાવ કહ્યો છે તે શી રીતે ઘટશે ? એવી આશંકા કરીને; (સમાધાન) તેમાં તેમ કહ્યું છે તે તો કેવળ કેશમાત્રના પ્રાદુર્ભાવના અભિપ્રાયથી નહિ પરંતુ "પૃથ્વીનો ભાર ઉતારવારૂપ જે કાર્ય છે તે શા હિસાબમાં છે ? અલ્પ હોવાથી મારા કેશ પણ કરવા સમર્થ છે' એમ ઐશ્વર્ય જણાવવાને માટે તથા રામકેશવના શરીરવર્ણની સ્તુતિ માટે કેશનું ઉદ્ધરણ છે' એમ જણાય છે. જો આવો અર્થ ન કરીએ તો તેજ વિષ્ણુપુરાણમાં અને મહાભારતમાં પરસ્પર વિરોધ આવે, કેમકે બીજે ગીતા વિષ્ણુસહસ્ર વિગેરે સ્થળે શ્રીકૃષ્ણને પરબ્રહ્મ પુરૂષોત્તમ સ્વયં ભગવાનપણે નિરૂપણ કર્યા છે. અને વળી, 'कृष्णस्तु भगवान् स्वयं' આ ભાગવતવચન સાથે પણ વિરોધ આવે. માટે જે પ્રથમ અર્થ કર્યો છે એજ સમીચીન છે' એમ ટીકામાં ભગવત્પ્રસાદાચાર્યે સંસ્કૃત વાક્યોથી સમાધાન કર્યું છે. રામાનુજ સંપ્રદાયની વીરરાઘવી ટીકામાં તથા વલ્લભસંપ્રદાયની સુબોધિની ટીકામાં તથા શ્રીધરી ચક્રવર્તી વિગેરે ટીકાઓમાં બંડીવા અર્થાંતરનું ખંડન કરીને આવોજ સમીચીન અર્થ કર્યો છે. એકજ ગ્રંથમાં કોઇ વાક્યમાં શ્રીકૃષ્ણના અપકર્ષ જેવું જણાતું હોય ત્યાં કેમ સમજવું તેની રીતિ પણ શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૧૦૧–૧૦૨ માં કહી છે કે ઉત્કર્ષને કહેનાર વચન પ્રધાન માનવું. એનો પ્રકાર શ્રીકૃષ્ણ માટેજ ટીકામાં ભાગવતવચનોને સરખાવીને સરસ પર્યુંચ્યો છે. આ બધો સદર્થ જોતાં હુંડીયાએ જે અર્થ કર્યો છે તે શ્રીજીમાન્ય શાસ્ત્રથી વિરૂદ્ધ હોઇને શ્રીકૃષ્ણને દેવ અસૂયાથી ઉતારી પાડવાના આસુર ઇરાદાવાળો અત્યંત અવળો છે. સંપ્રદાયમાં શ્રીજીએજ પોતે અને શ્રીકૃષ્ણ એકજસ્વરૂપ છે એમ નક્કી કરેલું હોવાથી જો શ્રીજીની પારમેશ્વરી અવતારો મહત્તા જાળવવી હોય તો શ્રીકૃષ્ણની પહેલી જાળવવી પડે. શ્રીજીએ એમજ કર્યું છે. શ્રીકૃષ્ણને કાળો મુવાળો કરાવે તો શ્રીજી પણ એમજ કરે એ વાત ખરી ન્યાયભરેલી છે. માટે શ્રીજીએ જે વચનામૃતાદિ ગ્રંથોમાં શાસ્ત્રાધારે સુંદર વ્યવસ્થા કરી છે એમજ માનવા વળગવામાં સાર છે. વિમુખ માર્ગમાં ખોટા અર્થો કરવાનો આ એક પ્રબળ પુરાવો છે. આવી સર્વ શાસ્ત્રવિરોધી વામ વાત ગુ. સ્વામી કરે નહિ, કેમકે તે તો બ વ્યવસ્થી વલ્લભસંપ્રદાયની કંઠી બાંધીને ગુણાતીત ગોલોકના અધિપતિ રાધાપતિ શ્રીકૃષ્ણના પરમભક્ત થયા હતા એમ પ્ર. ૫ વાત ૨૦ માં કહ્યું છે. માટે આ તો કોઇ કૃષ્ણદ્વેષી શ્રીજીદ્વેષી અને ગુ. સ્વામીદ્વેષી નીચ શિશુપાળ જેવા કૃષ્ણવિમુખનું પ્રકૃતિસિદ્ધ પાપકામ છે.

પ્ર. ૩ વાત ૨૩૯ "ફકીરે પુછયું જે સાધુરામ કીસકા ભજન કરતે હો ! ત્યારે વિરજાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે કૃષ્ણકા ભજન કરતા હૈ. પછી તે ફકીરે કહ્યું કે આજ તો કૃષ્ણકી ગોલીયા ન ગોળીઓ ફીરતી હૈ તુંમ કરમે કીસ કૃષ્ણકા ભજન કરતે હો" આ કૃષ્ણદ્રોહી વાતમાં બનાવટી પરચો ફકીરના નામથી ઉઠાંગ ઉભો કરી, શ્રીકૃષ્ણની અનંત ગોપીઓ ફરતી કરાવીને, તેમને અત્યંત ઉતારી પાડવાની ફીતુરી ફકીરાઇ વાપરી છે. મુસલમાન નાસ્તિક ફકીર તો શ્રીકૃષ્ણને ભગવાન તરીકે નહિ માનતો હોવાથી તેમને સાધારણ માણસ સમજીને ગમે તેવો વિમુખ પ્રલાપ કરે પણ તેનો અનુવાદ કરીને હિંદુ વૈષ્ણવ આસ્તિક પણ તેના જેવો પ્રલાપ કરે તે તો અત્યંત અનુચિત અધમ આસુરી કહેવાય. સાધુરામ વિરજાનંદસ્વામી કે જે શ્રીજીનાજ દીક્ષિત હતા તેમણે કૃષ્ણનું ભજન કરવાનું કહ્યું તે શ્રીજીવચન પ્રમાણે બરોબર શાસ્ત્રીય સત્ય હતું તેને પણ વિમુખ ભાવથી અસત્ય ઠરાવા બીજો કોઈ સારો હિંદુ હાથ ન આવતાં વિધર્મી નાસ્તિક ફકીર ગોતી કાઢ્યો. એવા કૃષ્ણવિમુખ ફકીરો તો દુનીયામાં ઘણા ફરતા ફરે છે તેનું પ્રમાણ

તો કૃષ્ણદ્વેષી નીચ વિજાતિ હોય તેજ લઈ શકે પણ દૈવી ઉદ્ધવસંપ્રદાયી લઇ શકે નહિ. શ્રીજી જે શ્રીકૃષ્ણને અક્ષરાધિપતિ પરંબ્રહ્મ પરમાત્મા પુરૂષોત્તમ સર્વોપરી અવતારી ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવપણે કહેવાપૂર્વક પોતાને તેમના દ્વિતીય અવતાર અભિન્ન તરીકે ઓળખાવે છે તેમને આવી રીતે નાસ્તિક વિમુખ અસુરો સીવાય બીજો કોણ ઉતારી પાડવાનો ખોટો પરચો ઉભો કરે? જ્યાં વિજાતિ નીચ ખોટીજ વાત ગોઠવનારા હોય ત્યાં ફકીરજ હાથમાં આવે એ સહજ છે અને હિંદુમાન્ય પૂજ્ય શ્રીકૃષ્ણની આવી ગર્હા કરે એ પણ સહજ છે. જે તે પ્રકારે કૃષ્ણને નિંદવા એટલોજ વિમુખ મુદ્દો છે.

પ્ર. ૭ વાત ૫૫ **"મહારાજ અને આ સાધુ કોઈ દિવસ આવ્યા નથી** અને આજ આવ્યા તે **બધો નવો ઉઠાવ** છે અને અક્ષરની આ તરફનાને આ જ્ઞાન પચ પડતું નથી. **અવતારોએ ભેળું ને ભેળું રાખ્યું, તે માયા પરના કોઈ ન હતા"** આ નવા ઉઠાવની વાતમાં રાજારૂપ રામકૃષ્ણાદિક અવતારોનાં નિત્ય નિર્દોષ કલ્યાણકારી દિવ્ય ગુણ ચરિત્રોમાં દ્વેષી શિશુપાળવત દોષારોપણ કરીને તેમને માયાની અંદરનાજ કોઇ જીવાદિક જેવા પ્રાકૃત ઠરાવીને અત્યંત નીચે ઉતારી પાડવાની આસુરી માયા ઉઘાડી વાપરી છે. મહારાજને જો અનાદિ જગંકર્તા ભગવાન્ પુરૂષોત્તમ અવતારી શાસ્ત્રપ્રતિપાદ્ય માનતા હોય ત્યારે 'તો 'કોઈ દિવસ આવ્યા નથી' એમ લખી શકાયજ નહિ તેમજ 'બધો નવો ઉઠાવ છે' એમ પણ લખી શકાય નહિ. કેમકે ભગવાનના તો અનંત અવતારો થઈ ગયા છે અને તેઓ નવો ઉઠાવ નહિ પણ શાસ્ત્રાનુસારી અનાદિનોજ હિતમાર્ગ ચલાવી ગયા છે. જો 'કોઈ દિવસ આવ્યા નથી અને આ નવોજ બધો ઉઠાવ છે' એવો દુરાગ્રહ કરીએ તો શ્રીજી પણ એક બનાવટી ખુંણીયા નવાજ પરમેશ્વર ઠરે અને એમણે ચલવેલો માર્ગ અવૈદિક કલ્પિત પાખંડીજ ઠરે. એમ થતાં બધું અમાન્ય અગ્રાહ્ય અવળું થઈ જાય. ઉદ્ધવસંપ્રદાયનો શ્રીજીમાન્ય શાસ્ત્રીય ઉપોદ્‌ઘાત તો 'શ્રીકૃષ્ણે સ્વસ્વરૂપના જ્ઞાનપ્રચાર માટે પ્રથમ ઉદ્ધવજીને રામાનંદરૂપે અવતારીને પછી પોતે ભગવાન્ શ્રીહરિરૂપે અવતર્યા અને એમણે મળીને ઉદ્ધવસંપ્રદાયની પ્રવૃત્તિ કરી' એવો હોવાથી 'કોઈ દિવસ આવ્યા નથી અને આ તો નવોજ ઉઠાવ છે' એવું જાલ્મજલ્પન એમના સાચા અનુયાયીથી સ્વપ્ને પણ થઇ શકે નહિ. શ્રીજી જે સાધુરૂપ રાજારૂપ અવતારોને અક્ષરધામી પરમાત્માનાં સાક્ષાત્ અભિન્ન દિવ્ય રૂપાંતરો ભજનીય કહેવાપૂર્વક જેમને લોયા ૧૩ વરતાલ ૫ વિગેરેમાં 'दैवी ह्येषा...मायामेतां तरन्ति ते' ઇત્યાદિ ગીતાવચનો લખીને માયાતીત અક્ષરાતીત માયાનિયંતા માયાનિવારક અક્ષરપ્રાપક કહે છે અને જેમના ગુણ-ચરિત્રોને નિત્ય નિર્દોષ કલ્યાણકારી ગેય કહે છે તે ધ્યેય મોક્ષપ્રદ અવતારોને એમના વચનદ્રોહી મહાવિમુખો, 'અવતારોએ ભેળું ને ભેળું રાખ્યું. તે માયાપરના કોઇ ન હતા' એમ જલ્પે છે તે, તેમની માયાબદ્ધ વિમુખ જાતને મળતું શોભતુંજ છે. વળી આમાં 'માયા પરના કોઇ ન હતા' એમ કોઇને પણ બાદ નહિ કરતાં તમામ અવતારો માટે સરખુંજ જડજલ્પન કર્યું છે. જ્યારે અવતાર સામાન્ય માટે આવું અત્યંત અવળુંજ જલ્પાય ત્યારે શ્રીજી પણ એક અવતારરૂપ હોવાથી તુલ્ય ન્યાયે એમને પણ એવાજ કહેવાનો પ્રસંગ કેમ ન આવે? કલ્યાણકારી કૃપાળુ અવતારો તો સ્વતઃ માયા પરના હોવાથી લોકશાસ્ત્રને મળતું ભળતું બધું રાખી રખાવી ગયા છે. એમનાથી, વિમુખ થએલા માયાવેષ્ટિત બંડીયા તો લોક શાસ્ત્રને નહિ મળતું ભળતું કરવા સંપ્રદાયને બહાર રહી છડેચોક નીકળ્યા છે. એટલે પોતાની પાપદૃષ્ટિએ ધ્યેય મોક્ષપ્રદ ભગવદ્રૂપ અવતારોને પણ શિશુપાળવત્ અવળું કહે એ સહજ છે. આ ઉપરથી વિમુખમત વ્યક્ત થયો કે—અવતારો એ પરમાત્માના નહિજ પણ એ તો કોઈ માયામાંથી ઉપજનારા અને અંતે માયામાંજ લય પામનાર

કોઇ જીવાદિ જેવા ક્ષુદ્ર છે. શ્રીજી તો પુરૂષોત્તમમાંથી અવતારોનો આવિર્ભાવ અને પાછો એમાંજ તિરોભાવને કહે છે. શ્રીજીમત અને બંડમતને બરોબર મેળવીએ તો દિવારાત્રિ જેટલું કે દૈવી આસુરી જેટલું કે ચંદ્રમા રાહુ જેટલું અંતર સિદ્ધ થાય તેમ છે. આવો શ્રીજીવચન વિમુખ પ્રલાપ કરવો એ જ્ઞાન નહિ પણ ઉઘાડું અજ્ઞાનજ ગણાય. આવું નવા ઉકાવનું અજ્ઞાન કોઇપણ સાક્ષરોને પચ ન પડે એ સંભવિતજ છે. અવતારોને આવી ખરાબ રીતે ઉતારી પાડવાનો મુખ્ય બંડ હેતુ તો નિરક્ષર માનીતા કલ્પિત અક્ષરને અવતારો કરતાં મોટા ઠરાવાનો છે. આને માટેજ બધાં મહાપાપો કરવામાં આવે છે. ભગવત્સ્વરૂપ અવતારોના દ્રોહને અસધિક પાપમાં ગણ્યો છે.

પ્ર. ૩ વાત ૧૧૯ "અને બીજા દેવ દેવલાં, કહેતાં અનંત 'પ્રધાન પુરૂષ **ને અનંત અવતારો સ્વામિનારાયણનું આપ્યું કણેથું ખાય છે એને કોઇને મોક્ષ કરવાની ગતિ નથી**" ઉપરની વાતમાં રામકૃષ્ણાદિ અવતારોને માયાની અંદરના કોઇ ક્ષુદ્ર ગણ્યા અને આ વાતમાં દેવ દેવલાંની અંદર પ્રધાન પુરૂષ જેવા ક્ષુદ્ર ગણીને 'મોક્ષ કરવાની ગતિ નથી' એમ અતિ અઘટું જલ્પીને અત્યંત નીચે ઉતારી પાડવાની નીચનીચતા નિરતિશય જણાવી. શ્રીજી તો પરંબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમનાજ સાક્ષાત્ અવતારો હોવાનું કહેવાપૂર્વક તેમનાથી અભિન્ન, સર્વ ગુણઐશ્વર્યપરિપૂર્ણ દેવદેવ પ્રકૃતિપર મોક્ષમૂર્તિપણે કહીને જેમના ઉપાસનથી અક્ષરધામની પ્રાપ્તિરૂપ મોક્ષ મળવાનો લોયા ૧૮ મધ્ય ૩૧ વિગેરે વચનામૃતમાં તથા સ. પ્ર. ૩ અ. ૪૧ શ્લો ૫૭ વિગેરેમાં કહે છે અને જેમનું આગમનપ્રયોજનજ આશ્રિતોનો મોક્ષ કરવો એજ ખાસ કહે છે, એવા મોક્ષમૂર્તિ મોક્ષાર્થ સઘળી પ્રવૃત્તિવાળા મોક્ષદાતા ધ્યેય અવતારોને 'આપેલું કણેથું ખાય છે' 'કોઇને મોક્ષ કરવાની ગતિ નથી' 'દેવદેવલા જેવા છે' એમ દિવા રાત્રિ જેટલું અતિશય અઘટું શ્રીજીના સામાવાડીયા વિમુખ સીવાય બીજી આસ્તિક જનતાથી સ્વપ્ને પણ કહી શકાય નહિ. અવતારશત્રુ વિમુખ હોય તે ગમે તે વિમુખભાવથી બોલે કે લખે તે તેમની જાત ભાતને બહુ બંધબેસતું છે. વિમુખ બંડીયા ઢુંઢીયાનો અર્થજ એ છે. જે અવતારોનું પ્રયોજનજ ઉપાસકોનો મોક્ષ કરવો એજ છે એ અવતારોને જ્યારે મોક્ષ કરવાની ગતિ નથી ત્યારે હવે મોક્ષની આશા કોઇ આસ્તિકને રાખવાની રહી નહિ અને એને માટે સાધનપ્રયાસ પણ કરવાનો રહ્યો નહિ અને ભગવાનને અવતાર ધરવાની કડાકુટ રાગી જરૂર પણ રહી નહિ. મોક્ષ, મોક્ષસાધન, મોક્ષદાતા વિગેરે બધી બાબતમા મીંડુ મુકી દેવું વળી વાતમા કોઇ પણ અવતારને બાદ નહિ કરતાં સર્વને એક સરખામણીમાંજ ગણ્યા માટે 'એને કોઇને મોક્ષ કરવાની ગતિ નથી' એમ સર્વસામાન્યપણે કહે છે. ભગવાન્ શ્રીજીને તો સંપ્રદાયના સર્વ શાસ્ત્રો શ્રીકૃષ્ણના બીજા અવતારરૂપે સ્પષ્ટ કહેતાં હોવાથી તે પણ અવતારવર્ગમાં આવી જાય છે. જ્યારે શ્રીકૃષ્ણાદિકની આવી અપગતિ થાય ત્યારે તેમની પણ તુલ્યન્યાયે એવી અપગતિ કોઇ કહે તો કયા પ્રમાણથી ના કહી શકાય? એજ વિચારવાનું છે. માટે અવતારો એ શુ તત્ત્વ છે? એ જો શ્રીજીના શાસ્ત્રીય સિદ્ધાંત પ્રમાણે સમજે તો આવી લવરી કરવાનું વિમુખોને રહેજ નહિ. અવતારોની મોક્ષ કરવાની અસાધારણ સત્તાજ જાણે વિમુખોએ આસુરબળથી લુંટી લીધી હોય કે ઇજારે રાખી લીધી હોય એવીજ બધી સન્નિપાતી લવરી જણાય છે. પરમાત્મા જ્યારે અવતરે છે ત્યારે તેમના દ્રોહી અસુરો પણ અવતરે છે એ વાત શાસ્ત્રસિદ્ધ હોવાથી અત્યારે પણ એમજ થયું જણાય છે.

પ્ર. ૨ ની પ્ર. ૨ વાત ૨૯૩ 'બસે છોકરાંને અમે બ્રહ્મવિદ્યા ભણાવી છે તે હું કલ્યાણ કરીશ એવું તો એકુકો કરશે, **ત્યારે અવતારથી તો એ સરસ થયા**, પણ જીવને એના મોહ તે શું કરીએ? માટે આપણને તો આ ભગવાન મળ્યા છે તેજ અક્ષરધામમાં લઇ જશે

ને બીજાને તો '**कृष्णाय नमो नमः**' એથી આગળ કોઈ ચાલી શકે નહિ, પણ મહારાજે તો શિખવ્યું હતું જે 'કોટી કૃષ્ણ ત્યાં જોડ હાથ' આ વિમુખરાજ વાતમાં સ્વચ્છાઅમાન્ય જગન્માન્ય શ્રીજીમાન્ય કલ્યાણમૂર્તિ ધ્યેય રામકૃષ્ણાદિ અવતારોને પ્રથમ બ્રહ્મવિદ્યાધીશ ગુ સ્વામી અને પછીથી તેમણે ભણાવેલાં તુચ્છ છોકરાથી પણ અતિકનિષ્ઠ કલ્યાણ કરવામાં કહીને, 'કોટી કૃષ્ણ જોડે ત્યાં હાથ' એમ નાસ્તિક કબીરપંથને આગળ ધરીને શ્રીકૃષ્ણને નામનિર્દેશ સાથે દ્વેષથી અતિકનિષ્ઠ અનુપાસ્ય તુચ્છ કહીને, છેવટે જ્યાં '**महां नमोऽस्तु यथये निरपत्रपाय**' એમાં કહ્યા પ્રમાણે કોઈ કારણે પોતે પોતાને અતિધિક્કાર કે અતિઅનાદર કહેવો હોય તેમજ બીજા કોઈનો ગાઢ ધિક્કાર કે અત્યંત અનાદર કહેવો હોય ત્યાં 'મને નિર્લજ્જને દૂરથી નમસ્કાર છે, કે તને પ્રભુ દૂરથી નમસ્કાર છે' એમ નમ શબ્દથી જણાતા પૂજાર્થને છેઅક્તિથી નિંદાર્થપણે લેવામાં જેમ આવે છે તેમ આમાં શ્રીકૃષ્ણનો અનવધિ ધિક્કાર અને અનાદર જણાવવા 'બીજાને તો **कृष्णाय नमो नमः**' એમ દ્વેષમાત્રથી જોડી કાઢ્યું છે. અથવા જેમ જે વસ્તુ જેણે કૃષ્ણાર્પણ કર્યું હોય તેનો લેશથી પણ કોઈપણ જાતનો તેને સબન્ધ રહેતો નથી તેમ રામકૃષ્ણાદિક સાથે કશો સબન્ધજ રાખવો નહિ એવો પણ દુરાશય સમજાય છે. વળી જેમ જુઠા માયિક જગતમાં સાચાપણાનો સર્વને મોહ થઇ ગયો છે તે ટાળવાનો છે તેમ જગતને અવતારો કે જે ખરી રીતે પરમેશ્વર કલ્યાણકર્તા નથી અને અક્ષરધામ લઇ જનાર નથી તેમાં પરમેશ્વરપણાનો ને કલ્યાણકર્તાપણાનો ખોટો મોહ થઇ ગયો છે તે પણ ટાળી નાખવો જોઇએ એવો પણ આસુરાશય સૂચવ્યો છે. અવતારો કલ્યાણ નહિ કરી શકશે, છોકરા કરી શકશે, એવો પણ અધમાશય તરી આવે છે 'કોટી કૃષ્ણ ત્યાં જોડે હાથ' આવું મહારાજે શિખવ્યું હતું એમ મહારાજને માથે મિથ્યા અપવાદ અપાય છે તે અત્યંત અયુક્ત હોઇને અધમ અતિપાપાવહ છે મહારાજ તો શ્રીકૃષ્ણને અક્ષરાધિપતિ પરબ્રહ્મ પુરૂષોત્તમ સર્વાવતારકારણ સર્વોપરી ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ કલ્યાણમૂર્તિ કહેવાની સાથે તેમનું પોતે ધ્યાન પૂજન નમન કરવાપૂર્વક બીજાઓને તેમ માનવા કરવાનું શિખવેલું '**श्रीकृष्णाय नमस्तस्मै**' (સ પ્ર. ૧ અ ૧ શ્લો. ૧) તથા '**श्रीकृष्णं हृदि चिन्तयेत्**' (શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૧) ઇત્યાદિ ગ્રંથોમાં સુપ્રસિદ્ધ છે. જ્યારે શ્રીજીના મૂળ પૂર્વરૂપ પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણને આવી રીતે ઉતારી પાડવામાં આવે ત્યારે તેમના અવતારભૂત શ્રીજીની પણ તુલ્યન્યાયે એવી અવદશા કેમ ન થાય? એજ વિચારવાનું છે પ્ર ૫ ની પ્ર ૩ વાત ૧૨૫ મા તો હજી મુછ નહિ ઉગેલ છોકરામાં સ્ત્રીનો ભાવ ઠરાવીને તેની સામુ દૃષ્ટિ માંડીને જોવાનો તેમજ તેમાં હેત કરવાનો સ્વયં નિષેધ કરે છે તે ગુ. સ્વામીએ એવે છોકરાને બ્રહ્મવિદ્યા શી રીતે ભણાવી હશે તે કાંઇ સત્ય સમજવામાં આવતું નથી કેવા પાસે છોકરા? અને શી બ્રહ્મવિદ્યા ભણાવી હશે? અને એવું કેવું કલ્યાણ કર્યું હશે? તે તો તે ભણનારા છોકરા અને ભણાવનારા સ્વામી એ બેજ જણ આનગી જાણે બીજો કોઇ વધ સારો સાક્ષી નથી. આવી વાત વાતો ઉપરથી તો શ્રીજીમાન્ય બ્રહ્મવિદ્યા નહિ પણ પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણની નિંદામાં કે ખંડનમાં પર્યવસાન પામનારી કોઈ અવળી અવિદ્યા આસુરી ભણાવી હોય એમ જણાય છે કેમકે પાછળ એવુંજ અવળું પ્રત્યક્ષ જોવા અનુભવવામાં આવે છે આવી છોકરાની તુચ્છ રમતગમત જેવી છોકરીયા વાત છોકરાથી બહુ છેટે રહેવા ઇચ્છતા ને એવો ઉપદેશ કરતા કૃષ્ણભક્ત ગુ સ્વામી કદાપિ કરે નહિ એ સાબીત છે. આ તો બીજા કોઇએ શ્રીકૃષ્ણથી છોકરાને અધિક કહી તેમને ફુગાવી છેતરીને તેમના થકી તુચ્છ પાપ સ્વાર્થ સાધવાના દુષ્ટાશયથી જુઠી જોડી કાઢી જણાય છે શ્રીકૃષ્ણને ઉતારી પાડવામાં આ વાત અધમાધમ અતિપાપી અતિસાહસી આસુરી છે

ઉપર પ્રમાણે સર્વજ્ઞ શ્રીકૃષ્ણરૂપ ભગવાન્ શ્રીહરિએ જે શ્રીકૃષ્ણને પરબ્રહ્મ પરમાત્મા પુરૂષોત્તમ નારાયણ સર્વોપરી સર્વાવતારી ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવપણે સપ્રમાણ સાદર પ્રતિપાદન કર્યા છે

એમનેજ શિશુપાળ રીતિએ દ્વેષ રોષ ધર્યાથી સાધારણ પ્રાકૃત માણુસ તુચ્છ ઠાકરથી પણ અત્યન્ત નીચે ઉતારી, પાડીને તેમના દ્વિતીય ,સજાતીય અવતારરૂપ શ્રીહરિને અત્યંત જુદા પાડવામા આવ્યા છે. આવી વિમુખ વિગીત વાતો તો ઘણુજ છે, વિવેચન કરીએ તો પારજ ન આવે, અહીં તો તેનું દિગ્દર્શન કરાવ્યુ છે. આવા લોકશાસ્ત્રવિરૂદ્ધ, શ્રીજીસિદ્ધાંતવિરૂદ્ધ અપ્રમાણ માનતોનો અને તેનો પ્રચાર કરનારા વિમુખોનો સ્વા. ના. સપ્રદાય સાથે કશો પણ સંબન્ધ નથી અને એવી વિમુખ વિગીત વાતો સંપ્રદાયને બીલકુલ માન્ય નથી એટલુંજ રહસ્ય કહેવા સમજવાનુ છે ।

ઉપરની નિર્મૂળ નિર્માલ્ય નિષ્પ્રમાણ નિંદક નાસ્તિક નીચ વિમુખવાતોને પ્રમાણ તરીકે આગળ ધરીને બહિષ્કૃત બોચાસણીયા વિગેરેએ ઉદ્ધવસંપ્રદાયમા શ્રીજીએ સર્વોપરી ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવપણે પ્રતિપાદન કરેલા પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણને બહુજ નીચે ઉતારી પાડવાની દ્વેષરોષભરી દુરાશયતા દાખવી છે. આ બધો અમણુ દુરાશય તેમના ખાસ વાજીત્રસમા સ્વા. ના. પ્રકાશ નામના બ ડ માસીક વિગેરેમાં ચર્વિતચર્વણરૂપે લખાતા છપાતા નીચ લેખોથી અને બીજી વાયડ વાતોથી બહુ સ્પષ્ટ થયો છે. વિસ્તાર-ભયથી એનું વિવેચન અહીં કર્યું નથી, નવરાઈ અને પ્રસગ મળતા થઇ રહેશે ઉપરનો આખો ખોટો ખરાબ દુરાશય બોરસદ કોર્ટમા ચાલેલા કેશ સમયે તેમણે ગુ સ્વામીની વાતો વિગેરે પુસ્તકો, સાક્ષી વિગેરે દ્વારા બહુ જાહેરમા જણાવ્યો હતો અને છેવટે તેમના શાસ્ત્રી શ્રીજીસ્વરૂપદાસની સાક્ષી વખતે બહુ સ્પષ્ટ થયો હતો. તે શાસ્ત્રીએ પ્રથમ તો ગુરૂએ ગોખાવેલા અને બીજા પડિત મન્યે પઢાવેલા અનેક અવળા અર્થોને આગળ ધર્યા અને ખરો અર્થ સ્વીકારવામા ઘણી આનાકાની કરી પણ ભણેલા હોવાથી શાસ્ત્રો આડા ફર્યા અને ન છુટકે છેવટે શ્રીજીનો શ્રીકૃષ્ણસમન્ધી સત્સિદ્ધાંત સ્વીકારી લીધો તેમના શિષ્ય તથા લાગતા વળગતા બીજા લોકોને તેમજ આ પ્રસ ગમા ઉપયોગી કેટલાક તેમના જુબાનીવચનો અહીં સંગ્રહ્યા છે. પેરા ૬૬ 'ગુણાતીતાનંદની વાતો ઉપર હું આધાર રાખું છું' પેરા ૬૯ 'પાચ પ્રકરણની વાતોની ચોપડી બોચાસણના મતવાળા વાચે છે' પેરા ૧૦૩ 'સપ્રદાયમા શ્રીકૃષ્ણની અભેદપણે પણ વાત કરેલી છે' પેરા ૧૧૧ 'શ્રીકૃષ્ણ શ્રીજીમહારાજના ઇષ્ટદેવતા નથી શિક્ષાપત્રી શ્લો ૧ મને વચાવ્યો તે મંગળાચરણનો છે તેમા શ્રીજીમહારાજે દેવની પ્રાર્થના કરી છે. કૃષ્ણ એકજ છે. શિક્ષાપત્રી શ્લો ૧૦૮ મને વંચાવ્યો તેમા જણાવેલુ છે કે શ્રીકૃષ્ણ અમારા ઉપાસ્ય દેવ છે. બોચાસણમાં શ્રીકૃષ્ણને અમે ઉપાસ્ય દેવ તરીકે માનતા નથી શ્રીકૃષ્ણ પરબ્રહ્મ પરમેશ્વર કે પુરૂષોત્તમ છે એમ અમે માનતા નથી' પેરા ૧૧૨ 'વચનામૃત ગઢડા મધ્ય ૬૪ મને વાચી સભળાવ્યુ તેમા શ્રીકૃષ્ણનો અવતાર અવતારી તરીકે કહે કે મત્સ્ય કચ્છ વરાહના અવતારોમા શ્રીકૃષ્ણનો અવતાર શ્રેષ્ઠ છે એમ જણાવેલુ છે અને અવતારના અવતારી જણાવ્યા છે અને તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ આપણા ઇષ્ટદેવ છે એમ શ્રીજી-મહારાજે કહ્યુ છે તે ખરૂં છે. તે શ્રીકૃષ્ણ મથુરામા જન્મેલા તેજ અવતારના અવતારી અહીં કહ્યા છે તે સૌથી મોટા. મધ્ય ૬૪ વચનામૃત પ્રમાણે અવતારના અવતારી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને જન્મ લીધેલો છે આ વચનામૃતની છેલી નથું લીટી મને વાચી સભળાવી હવે હુ કહું છુ કે શ્રીકૃષ્ણ એજ શ્રીજીમહારાજ પોતે એવી હરિભક્તોને વાત કહેલી છે, હવે હું કહુ છું કે શ્રીજીમહારાજે ત્યાં કહ્યુ છે કે શ્રીકૃષ્ણ તે પૂર્ણ પુરૂષોત્તમ છે પેરા ૧૧૩ 'અમે બોચાસણવાળા શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીજીમહારાજ જુદા છે એમ માનીએ છીએ અને વડતાલવાળા તે પ્રમાણે માનતા નથી વરતાલ ૧૮ વચનામૃતમા સપ્રદાય માટે શ્રીજીમહારાજે કહ્યુ છે તથા તેજ વચનામૃતમા સંપ્રદાયના ઇષ્ટદેવ શ્રીકૃષ્ણને કહ્યા છે. અને તેમનું ધામ ગોલોક મધ્યેનું અક્ષરધામ

કહ્યું છે અને અહીંયા વળી એમ કહ્યું છે કે શ્રીકૃષ્ણને સર્વ અવતારના ધરનારા કહ્યા છે. ગીતાજીના ગાનારા તે શ્રીકૃષ્ણ વૃંદાવનવિહારી તેજ છે. શ્રીકૃષ્ણને પુરૂષોત્તમ નારાયણ પણ કહેવાય છે. વડતાલ ૧૮ મા અધ્યાય અવતારો કહ્યા છે તે પુરૂષોત્તમ નારાયણના અવતારો. વાસુદેવમાહાત્મ્ય અ. ૧૮ મા શ્લો. ૧૭ થી ૪૪ સર્વે અવતારોને પુરૂષોત્તમ નારાયણના અવતારો કહ્યા છે અને તે અક્ષરધામમાં રહેનારા ભગવાનના અવતારો કહેલા છે.' પેરા ૧૧૪ 'અવતારનું ખંડન થાય તેવા પુસ્તકો મોચાસણમા વચાના નથી. ગુણાતીતાનંદની વાતો બોચાસણમાં વંચાય છે. પાન ૧૯૧ વાત ૧૦૮ (પૂર્વના અવતાર કરતા આજ તો સાધુ સત્સંગીમા ઘણું સામર્થ્ય છે વળી જેમ દીલ્હીના બાદશાહનું નામ શેરખા ને બીજા કોઇનું નામ શેરખા એમ અવતારમા ભેદ છે)મા સારૂ હોય તે ગ્રહણ કરીએ અને નઠારૂ હોય તે કાઢી નાખીએ છીએ. વાત ૧૮૦ વાંચી કહું છું કે તેમાં અવતારોને ઉતારી પાડવા જેવું લખેલું છે. વાત ૧૭૧ (ને પૂર્વે અવતાર થઈ ગયા એવા તો આજ સત્સંગી ને સાધુ છે) તે વાંચી તે વાત અવતારોને ઉતારી પાડે છે. પાન ૨૯૨ (વાત ૨૨ અને બીજાએ તો રાસ કરાવ્યા ને આ તોડાવે છે. ત્યારે ઓદ્યાથી એ સરસ થયા. ને બીજા ભગવાન તો કેવા છે? તો દ્દષ્ટાંત દીધું જે દીલ્હીના પાદશાહનુ નામ શેરખાં તે બીજાથી નામ ન પડે .. તે જેવા પગરખા ચમરખા ને લમરખા એમ ભેદ છે) જે વાત છે તેમાં અવતારોને ઉતારી પાડવા માટે વધુ પડતા શબ્દો વાપર્યા છે અને અપમાન કર્યું છે' પેરા ૧૧૫ 'શિક્ષાપત્રી શ્લો ૨૯મા શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે કે અવતારનું ખંડન થાય તેવી ચોપડી વાંચવી નહિ' પેરા ૧૨૨ 'સત્સંગિજીવન પ્ર. ૩ અ. ૨ ગુણાતીતાનંદ કૃષ્ણનું કીર્તન કરતા હતા એમ એજ અધ્યાયના શ્લોકોમા લખેલું છે. સ પ્ર ૨ અ ૧૭ શ્લો. ૧૦ થી ૧૭ તેમા શ્રીજીમહારાજ ભાદ્રાગામ ગયાનુ લખ્યુ છે અને મૂળશર્માએ શ્રીજીમહારાજને સવાલ પુછ્યા છે શ્લો. ૧૪ માં કૃષ્ણ અને તેના અવતારનો દ્રોહ કરે તેને અસુર કહ્યા છે' આ પ્રમાણે જુબાનીના વચનો છે આ ઉપરથી વિમુખ સન્મુખ સક્ષિપ્ત સાર સમજાશે. ' '

આ પ્રસગે ઉપરની ઉગ્ર ઉજાત સીમાશૂન્ય વાદીપ્રતિવાદીની તકરારમા નામદાર ન્યાયકોર્ટે શો નિર્ણય આપ્યો તે પણ જણાવવાની જરૂર છે. જજમેન્ટમા આ પ્રમાણે વાક્યો છે–પેરા ૭૪ 'હવે આપણે સ્થાપકના સિદ્ધાંત ઉપર આવીએ . શ્રીજીમહારાજે કહ્યુ છે કે–'આપણો સંપ્રદાય ઉદ્ધવ સપ્રદાય છે' ઉદ્ધવ એ શ્રીકૃષ્ણના એક ભક્ત હતા. આ ઉદ્ધવ વિષે ભાગવતમા વર્ણન છે.' આ સપ્રદાયમા માન્યતા એવી છે કે–ઉદ્ધવજીનો ફરી જન્મ થયો હતો અને રામાનંદસ્વામી તે ઉદ્ધવજીના અવતાર હતા .કૃષ્ણનો અવતાર શ્રેષ્ઠ હતો શ્રીકૃષ્ણ ઇષ્ટદેવના છે' પેરા ૭૫ (સ પ્ર ૩ અ ૪૧ શ્લો ૬૧) જણાવેલ છે–શ્રીજીમહારાજ પોતે બીજા કોઈજ નહિ પણ શ્રીકૃષ્ણ હતા' પેરા ૭૯ 'શ્રીજીમહારાજ શ્રીકૃષ્ણના અવતાર હતા (જેને પ્રતિવાદીઓ કબૂલ કરતા નથી) અને તેઓ ગોલોકમા ગયા' પેરા ૮૦ 'વડતાલ ગાદીનો સિદ્ધાંત એવો છે કે શ્રીજીમહારાજ શ્રીકૃષ્ણનો અવતાર હતા અને પ્રતિવાદીઓનુ કહેવુ એમ છે કે–શ્રીજીમહારાજ શ્રીકૃષ્ણથી પર હતા અને તેમનાથી જુદા હતા આ સબન્ધમાં સત્સંગિજીવનથી શરૂ કરવુ જોઈએ. આંક ૨૯૩ પ્ર ૧)ના પાન ૩૦૫ થી સ્પષ્ટ થાય છે કે જેનો જન્મ થએલો તે શ્રીકૃષ્ણ સીવાય બીજું કોઇ ન હતું. આ વાત આટલેથી અટકતી નથી પણ આ વસ્તુને ચોક્કસપણે ખાત્રીપૂર્વક જણાવતી હકીકતો સત્સંગિજીવનના પ્રકરણોમાથી મળી રહે છે આ પ્રમાણે શ્રીજીમ '

છે કે શ્રીજીમહારાજ પોતાને શ્રીકૃષ્ણના અવતાર સિવાય બીજા કોઇ કદીજ માનતા ન હતા. પ્રતિવાદીઓ આ કબૂલ કરતા નથી અને કદાચ આ મોટામાં મોટો મતભેદ છે. શ્રીકૃષ્ણને સંપ્રદાયથી દૂર કરવામાં આવે તો કોઇપણ કલ્પનાથી એ ઉદ્ધવ-સંપ્રદાય કહી શકાય નહિ પૅરા ૮૧ આક ૨૮૦ ને તે જે વચનામૃત ઉપર આધાર રાખતા હતાં તે પૈકી કેટલાક વચનામૃતો બતાવામાં આવેલાં અને તે ઉપરથી અનિવાર્ય નિર્ણય (આક ૨૮૦ ના શબ્દોમા) એવો હતો કે–હવે હું કહું છું કે 'શ્રીજીમહારાજે પોતે કહેલું' કે શ્રીકૃષ્ણ પૂર્ણ-પુરૂષોત્તમ હતા' પછી આ સાક્ષીને વચનામૃત વરતાલ' ૧૮ બતાવામા આવેલુ અને તેને બે વસ્તુ કબૂલ કરવી પડેલી ૧ શ્રીકૃષ્ણ અવતારના અવતારી હતા. ૨ શ્રીકૃષ્ણને પુરૂષોત્તમ નારાયણ કહી શકાય' અને પૅરા ૧૧૩ મા એ કબૂલ કરે છે કે–બધાજ અવતારો પુરૂષોત્તમનારાયણના છે. આ કબૂલતો ઉપરથી એમ કહી શકાય કે–શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમ નારાયણ હતા અને અવતારના અવતારી હતા. અને શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીજીમહારાજ એકજ હતા. એટલે કે–શ્રીજીમહારાજ એ શ્રીકૃષ્ણના અવતાર હતા તેથી શ્રીકૃષ્ણને માટે જે જે કહી શકાય તે તમામ શ્રીજીમહારાજને માટે પણ કહી શકાય અને શ્રીજીમહારાજ વિષે જે જે કહી શકાય તે તમામ શ્રીકૃષ્ણ વિષે પણ કહી શકાય .. પ્રતિવાદીઓ વડતાલસંસ્થાને માન્ય નથી એવો ઉપદેશ લોકોને આપે છે. પૅરા ૮૨ 'આક ૯૩ (શિક્ષાપત્રી) શ્લો. ૧–૫૪–૧૦૮–૧૧૬–૧૨૧ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે સંપ્રદાયના ઇષ્ટદેવ શ્રીકૃષ્ણ છે અને શ્રીકૃષ્ણની ઉપાસના કરવાની છે. શ્રીજીમહારાજ અને શ્રીકૃષ્ણ એકજ હતા અને શ્રીકૃષ્ણ સર્વોપરી અને અવતારના અવતારી બન્ને હતા. એ બાબત વચનામૃતમા સ્પષ્ટ હકીકતો છે શ્રીકૃષ્ણનો અવતાર સર્વોપરી હતો અને એ અવતારમાં બીજા બધા અવતારો કરતા વિશેષ શક્તિ હતી એ હકીકત શ્રીજીમહારાજે આક ૭૫૯ ના ૩૫૫ પાને કહેલી. અને દાખલાસહિત સાબીત કરેલી અને શ્રીજીમહારાજ અને શ્રીકૃષ્ણ એકજ હતા એવા નિર્ણય ઉપર લોકો આવેલા. ગઢડા મધ્ય ૬૪ મા શ્રીકૃષ્ણનો અવતાર બધાજ અવતારોમા મોટો શા કારણેથી હતો એ બાબત શ્રીજીમહારાજે જણાવી છે અને એજ વચનામૃતના છેલ્લા શબ્દો નીચે મુજબ છે–'જે એજ જે શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમ તેજ આ ભક્તિધર્મના પુત્ર શ્રીજીમહારાજ છે' વચનામૃત વડતાલ ૧૮ કહે છે કે–શ્રીકૃષ્ણનો અવતાર સર્વ અવતારોમાં મોટો છે અને તે અવતારના અવતારી છે અને પોતેજ પુરૂષોત્તમ નારાયણ છે. આ પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણ, પુરૂષોત્તમનારાયણ, સર્વોપરી અને અવતારના અવતારી હતા અને શ્રીજીમહારાજ બીજા કોઇ નહિ પણ શ્રીકૃષ્ણજ હોવાથી એ પણ પુરૂષોત્તમ નારાયણ, સર્વોપરી અને અવતારના અવતારી હતા. આથી ઉપર જણાવેલા વડતાલના સિદ્ધાંતમા વધુ વ્યાજબીપણુ છે અને આક ૨૮૦ પણ વડતાલમા ધરાવાતા સિદ્ધાંતોની તદ્દન વિરૂદ્ધના જે પોતાના સિદ્ધાંતો છે તેને ટેકો આપી શકતો નથી' પૅરા ૮૩ 'આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે–પ્રતિવાદી કહે છે કે–શ્રીકૃષ્ણ તેમના ઉપાસ્ય દેવ નથી એટલે પ્રતિવાદીઓ કહે છે તેમ શ્રીકૃષ્ણને સંપ્રદાયમાંથી ખસેડી મુકવા કોઇપણ માણસ પ્રયત્ન કરે અથવા શ્રીજીમહારાજ એ શ્રીકૃષ્ણથી જુદા છે અને ઉંચી કોટીના છે એમ કહે (વાંચો આક ૨૮૦ પૅરા ૧૧૩) તો દેહમાંથી આત્માને કાઢી લે છે અને ખરૂં, જોતા આખા સંપ્રદાયને ભાંગી નાંખે છે. મારી ધારણા પ્રમાણે મતભેદો અને તકરારનો એટલા બધા મોટા જણાય છે કે કોઇ પક્ષ તેમના પંથો એકજ છે એમ પ્રામાણિકપણે કહી શકે

નહિ' પેરા ૮૪ 'એ નિઃશંક થઈ છે કે-શ્રીજીમહારાજે 'સર્વોપરી' અને 'અવતારના અવતારી' અને 'પુરૂષોત્તમ નારાયણ' એ શબ્દો બન્ને-શ્રીકૃષ્ણ અને પોતાના સંબન્ધે વાપરેલા. શ્રીજીમહારાજે હમેશાં પોતાને શ્રીકૃષ્ણ સાથે જોડેલા અને શ્રીકૃષ્ણને પુરૂષોત્તમ નારાયણ સાથે જોડેલા. એ હકીકત કોઈ ધ્યાનમાં લે તો આ તદન ચોખ્ખું જણાય છે. કોઈપણ શ્રીકૃષ્ણને આ સંપ્રદાયમાંથી કાઢી નાંખી શકે નહિ. આક ૨૮૦ ઈચ્છે છે તેમ જો શ્રીકૃષ્ણને કાઢી નાંખવામાં આવે અથવા શ્રીજીમહારાજથી ઉતરતી કોટીએ ઉતારી પાડવામાં આવે તો શિક્ષાપત્રીના ઘણાખરા શ્લોકોનો બીલકુલ કંઈજ અર્થ રહે નહિ એમ હું માનું છું. બરાબર આજ નિર્ણય ઉપર આક ૨૮૦ આવે છે પણ તે એ કબૂલ કરતો નથી.' પેરા ૮૫ 'એટલુંજ કહેવું બસ છે કે-જે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું હતું તે એ હતું કે પોતે શ્રીકૃષ્ણનાજ અવતાર હતા અને શ્રીકૃષ્ણ સીવાય બીજા કોઈજ ન હતા. પેરા ૮૬ 'રામાનંદસ્વામીને સમાધિ થઈ અને તેમા તેમણે જોયું કે-શ્રીજીમહારાજ શ્રીકૃષ્ણના અવતાર હતા અને પોતે, ઉદ્ધવના અવતાર હતા'-પેરા ૮૭ 'સંપ્રદાયના કોઈપણ પુસ્તકમાં શ્રીકૃષ્ણને ઉતારી પાડવામાં આવ્યા નથી અથવા હલકા સ્થાને મુકવામાં આવ્યા નથી એમ ચોક્કસ કહી શકાય. પેરા ૮૮ 'શિક્ષાપત્રીના પહેલા શ્લોકમા શ્રીજીમહારાજ જણાવે છે કે-'હું' મારા હૃદયમાં શ્રીકૃષ્ણનું ધ્યાન ધરૂં છું. શ્લો ૨૫ મા તેઓ શ્રીકૃષ્ણની ભક્તિ માટે આજ્ઞા કરે છે. શ્લો. ૧૧૧ થી ૧૧૫ કહે છે કે 'શ્રીકૃષ્ણનું ધ્યાન ધરવાનું છે' શ્લો. ૧૦૮-૧૦૯ કૃષ્ણ-સંપ્રદાયના ઈષ્ટદેવ મોષ હતા એ બાબત કહે છે. આથી સંપ્રદાયના ઈષ્ટદેવ શ્રીકૃષ્ણ છે એ બાબતમાં કાંઈ શંકા રહેતી નથી. જુઓ સત્સંગિજીવન - પ્રતિવાદિઓ શ્રીકૃષ્ણને પોતાના ઇષ્ટદેવ તરીકે ગણતા નથી' પેરા ૯૦ 'વાસ્તવિક રીતે કશુંજ અનિશ્ચિત રાખવામા આવ્યું નથી અને તેમણે જણાવેલ બાબતોમાથી કોઈપણ બાબતમા જુદા પડવા માટે વ્યાજબીપણું નથી' પેરા ૯૧ 'શ્રીજીમહારાજે જેમને સંપ્રદાયના ઇષ્ટદેવ હોવાનું સ્પષ્ટપણે કહ્યું હતું તે ઇષ્ટદેવ શ્રીકૃષ્ણને નકાર્યા છે 'પ્રતિવાદીઓએ શ્રીકૃષ્ણને સ્થાને, અક્ષરપુરૂષોત્તમને મુકયા છે' પેરા ૧૧૮ 'હાલના દાવામા બન્ને પક્ષોને ઐક્ય વસ્તુમા મળતાપણું નથી અને સિદ્ધાંતોમા જુદાપણું દેખીતું છે' ઇત્યાદિ અનેક છે

ઉપર મુજબ બહુ શાસ્ત્રોના પૂર્વાપરના વિમર્શપૂર્વક આ બાબતમાં નિશાળ નિર્ણય અપાયો છે એમ આ એક મુખ્ય વિષયની સમસ્ત રીતે પરિપૂર્ણતા થાય છે ઉપર પ્રમાણે ઉદ્ધવ સંપ્રદાયના પ્રામાણિક પ્રાચીન સચ્છાસ્ત્રોમા શ્રીકૃષ્ણને અક્ષરધામાધિપતિ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા પુરૂષોત્તમ નારાયણ સર્વોપરી સર્વાવતારી ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવપણે નક્કી કરીને, એમનાજ સાક્ષાત્ બીજા અન્યૂન અવતાર પરમાત્મા શ્રીજીમહારાજ સર્વોપરી અવતારી પુરૂષોત્તમ છે એમ પણ નક્કી કરીને, એ બેની વચ્ચે અત્યંત અભેદ સમજના પૂર્વક ભક્તિ ઉપાસના કરવાથી આશ્રિતોને શ્રીકૃષ્ણના ગોલોકાંતર્વર્તિ અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ થાય છે એમ પણ નક્કી કરવામા આવ્યું છે આ પ્રમાણે સંપ્રદાયનો શ્રીજીમાન્ય સત્સિદ્ધાંત વાદી પ્રતિવાદીના વિવાદથી સુંદર રીતે સુનિશ્ચિત થાય છે

ઉપર પ્રમાણે પરમ ધામ અને પરમ ધામી આ જે બે મુખ્ય અવશ્ય જ્ઞાતવ્ય વસ્તુઓ મનાય છે તેનું શ્રીજીપ્રિય શાસ્ત્રોને આધારે નિરૂપણ કરીને, એ સંબન્ધમા શાસ્ત્રશત્રુઓએ કરેલી તદન વિરૂદ્ધ ઉગાગ ગોઠવણીનું નિરાકરણ કર્યું. હવે આજ પ્રસંગને અનુજ મળતો બહુજ જરૂરી અવતારોનો વિચાર શ્રીજીઅભીષ્ટ સચ્છાસ્ત્રોને અનુસારે કરીને તે બાબે સામાવાદીપક્ષે

કરેલી કપોળકલ્પિત સાવ અપ્રામાણિકપણાનું નિરાકરણ કરવામાં આવશે. જો કે ઉપરના નિરૂપણમાં પ્રસંગાત્ વિચાર આવ્યો છે પણ આમાં બહુ બાબત સમજવા જેવી હોવાથી ખાસ પૃથક્ કરવાની જરૂર છે.

પ્રથમ તો અવતારો કોના? અને તે શું તત્ત્વ? અને તેમાં ભેદ કેવો? આનો વિચાર તત્ત્વદૃષ્ટિથી કરવાનો છે. અવતાર એ કોઈ જીવકોટી કે ઈશ્વરકોટી જેવું એક અનાદિનું જુદું ખાતું છે તે અવતર્યા કરે છે એમ જલ્પવામાં આવે તો પછી તેને પરાત્પર જગત્કર્તા પરમાત્મા સર્વેશ્વરના સ્વયં અવતાર તરીકે કહી શકાય નહિ. ત્યારે તો 'પરબ્રહ્મ પરમાત્મા સ્વયં કદાપિ અવતરતા નથી' એમ રોકડું મોઢું જ વાળી દેવું પડે. આ તો સર્વ શાસ્ત્રવિરુદ્ધ અપ્રમાણ વિમુખવાદજ કહેવાય. અને આતો એક અવતારખંડનનો ખાસ પ્રકાર છે. સર્વ શાસ્ત્રોમાં નરદેહાદિકને આગળ ધરીને નહિ પણ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા પુરૂષોત્તમ નારાયણ સર્વકર્તાને આગળ ધરીને તેમનાજ અવતારભાવનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવે છે લોયા ૧૮ 'અને તેજ ભગવાન્ મત્સ્ય કચ્છ વરાહાદિક રૂપને તથા રામકૃષ્ણાદિ રૂપને કોઈક કાર્યને અર્થે ધારણ કરે છે પણ જે એ **પોતાનું મૂળ રૂપ છે તેને તજીને એ અવતારનું ધારણ કરતા નથી. તેજ ભગવાન્ પોતે અનંત ઐશ્વર્ય ને અનંત શક્તિ સહિતજ મત્સ્ય કચ્છાદિક રૂપને ધારણ કરે** છે. માટે ચિત્રામણમાં જ્યાં જ્યાં મત્સ્ય કૂર્માદિક ભગવાનના અવતારના ચિત્રામણ કરે છે ત્યાં ત્યાં થોડોક મત્સ્ય કૂર્માદિકનો આકાર કરીને પછી તે ઉપર શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ વૈજયંતીમાળા પીતાંબર વસ્ત્ર કરીટ મુગટ શ્રીવત્સનું ચિહ્ન ઇત્યાદિ ચિન્હે સહિત ભગવાનની મૂર્તિને લખે છે. **તો જો ભગવાનનું રૂપ અનાદિ એવુંજ છે'** ઇત્યાદિ અનેક વચનામૃતોમાં મૂળ પરસ્વરૂપનીજ અવતારતા સુસ્પષ્ટ કહી છે એટલે સ્વયં પરમાત્માનાજ અવતારો છે એમ અવશ્ય માનવું પડે. આ અર્થ **'अजोऽपि सन्नव्ययात्मा'** આ ગીતાવાક્યમાં વિસ્પષ્ટ છે **'एकोऽहं बहु स्यां'** એમાં કહ્યા પ્રમાણે જે જ્ઞાનઘન, હું પદના આશ્રયભૂત, સર્વાન્તરાત્મભૂત વિભુ નિત્યસિદ્ધ નિત્યનિર્વિકારી નિરંશ અચ્યુત પરમાત્મસ્વરૂપ છે તે તો જડચિદાત્મક સમગ્ર જગતમાં સ્વત સદાય સરખી રીતે સંબદ્ધ હોવાથી તેમાથી અવતારપણું સંભવે નહિ અવતારોનો આવિર્ભાવ તિરોભાવ તથા ગમનાગમનાદિ ભાવ તથા હસ્તપાદાદિ અવયવભાવ વર્ણવવામાં આવે છે તે સર્વાન્તરાત્મભૂત સર્વવ્યાપક સ્વરૂપમાં શી રીતે સંભવી શકે? માટે પરસ્વરૂપ કે જે ધામવિશેષમાં દિવ્યમૂર્તિ વિશેષથી વિરાજમાન હોઈને નિયમુક્તાનુભાવ્ય છે તેમાથી અવતારભાવ કહેવો જોઈએ. એટલે દિવ્ય મૂર્તિજ અવતારોનું મૂળ છે દિવ્યરૂપવિશિષ્ટ પર સ્વરૂપનો અવતાર એટલે પોતાનું અસાધારણ સજાતીય દ્વિતીય રૂપજ હોવું જોઈએ કારણ કે અવતાર ધારે છે ત્યારે પણ અક્ષરધામમાં નિત્યસિદ્ધ મૂળ દિવ્ય મૂર્તિથી અખંડ વિરાજમાન રહે છે ત્યાંથી ઉજડ કરીને અહીં આખાય આવતા રહેતા નથી. જેમ હું પદથી વ્યવહાર કરાતો ક્ષેત્રજ્ઞ ચેતન નિર્વિકારી આત્મા શરીરી અનંત શરીરને એક પછી એકને ધારણ કરે છે તે સર્વમાં આત્મતત્વ અનુસ્યૂત છે તેમ હુંપદના આશ્રયભૂત પરબ્રહ્મ પરમાત્મા દિવ્યાકાર અનંત અવતારોને ધારણ કરે છે તેમાં પણ અંતર્ગતતત્ત્વનો અનુવર્તન છેજ એટલે અવતારદશામાં જુદું તત્વ આવી જાય છે કે નવા પરમાત્મા નિપજે છે એમ નહિ પરંતુ મૂળ પર રૂપને ઉદ્દેશીને સજાતીય દ્વિતીય દિવ્ય રૂપજ આવે છે એનેજ અવતાર શબ્દથી કહે છે મ૦ ૧૩ 'એ મૂર્તિ તો અતિસૌમ્ય છે અને મનુષ્યના જેવી આકૃતિ છે ને કિશોર છે . અને એ અક્ષરાતીત જે પુરૂષોત્તમભગવાન્ છે તેજ સર્વ અવતારનું કારણ છે અને સર્વે **અવતાર પુરૂષોત્તમમાંથી પ્રગટ થાય છે અને પાછા પુરૂષોત્તમને વિષે લીન થાય છે'** અંત્ય ૩૧ 'તેજોમય જે ભગવાનનું ધામ તેને વિષે જે પુરૂષોત્તમ ભગવાનની આકૃતિ રહી છે ને તે આકૃતિમાંથી એ પોતે ભગવાન

અવતાર ધારે છે' અંત્ય ૩૬ 'પુરૂષોત્તમ ભગવાનને બ્રહ્મજ્યોતિના સમૂહમાં અનાદિ સાકારમૂર્તિ સમજવા અને તેનાજ સર્વે અવતાર છે' ઇત્યાદિ અનેક વચનામૃતમાં દિવ્ય પરસ્વરૂપનીજ અવતારતા સુસ્પષ્ટ કહી છે. આ બાબતને બહુ સ્પષ્ટ સમઝાવા માટે અનુક્રમે વિવિધ વિચિત્ર વેષને ધરનારા નટનું અથવા પચાસ રૂપે થએલા સૌભરી મહર્ષિનું દષ્ટાંત શાસ્ત્રમાં આપવામાં આવે છે તે, અત્યુત્તમ સુસંગત છે. સુધાસિંધુના ઉપોદ્ઘાત પ્રકરણમાં પ્રથમ અક્ષરધામસ્થ દિવ્યાકાર પરસ્વરૂપને અનેક વિશેષણોથી વર્ણવ્યા પછી, તેની ટીકામાં 'एवं सामान्यतस्तत्प्रादुर्भावरीतिमुक्त्वा' એવું પદ લખીને અવતારમાત્ર માટે આવી એકજ રીતિ સમઝાવી છે. આથી એ સિદ્ધાંત નક્કી થાય છે કે પરમાત્માનાજ અવતારો અને એમાં બીજુ તત્વ નહિ.

ઉપરની શાસ્ત્રદષ્ટિએ જોઇએ તો જે મૂળરૂપ છે તે સ્વતઃ **અવતારી** અને એને ઉદ્દેશીને જે રૂપાંતર થાય તે **અવતાર** કહેવાય. નિત્યસિદ્ધ પરમાત્મતત્વને સ્વતઃ થવાપણું નથી, રૂપાંતર-દ્વારાજ થવાપણું કહેવાય. આવા વિશેષથીજ અવતારીની એકતા અને અવતારોની અનેકતા કહેવાય છે તે સુસંગત થાય છે. અક્ષરધામસ્થ મુક્તાનુભાવ્ય દિવ્ય પર રૂપ અને અવતાર અવસ્થામાં રહેલા મનુષ્યાદિ રૂપની સર્વથા અભિન્નતા અંત્ય ૩૧ 'પ્રત્યક્ષ ભગવાનની મૂર્તિ ને ધામની મૂર્તિ તે બેયમાં લગાર પણ ભેદ ન જણાય...માટે ગુણાતીત એવું જે અક્ષરધામ તેને વિષે જે મૂર્તિ છે તેજ આ પ્રત્યક્ષ છે. આ બેમાં ફેર નથી' પંચાળા ૭ 'જે એવા મર્મને જાણનારા છે તે ભગવાનનું સ્વરૂપ અક્ષરધામને વિષે જેવું રહ્યું છે તેને સમજે છે પણ તે સ્વરૂપને વિષે ને આ સ્વરૂપને વિષે લેશમાત્ર ફેર સમઝતા નથી' ઇત્યાદિ વચનોથી કહી છે તેની પણ ઉપરની સમઝણ લઇએ તો સારી સંગતિ થાય છે. આ અર્થ સ. પ્ર. ૩ ના સ્વરૂપાદ્વૈત નામના ૨૯ અધ્યાયમાં બહુ યુક્તિથી વર્ણવ્યો છે. જો અવતાર અવતારીને તદ્દન જુદા કહેવામાં આવે તો લેશથી સંગતિ થાયજ નહિ. અવતારો એ પરસ્વરૂપનાંજ રૂપાંતરો હોવાથી અને તેમાં પરમાત્મસ્વરૂપ અનુસ્યૂત હોવાથી કશો ભેદ કહી શકાય નહિ માટેજ લોયા ૧૧ મા 'પણ **ભગવાનની મૂર્તિઓમાં ભેદ નથી**' આ શ્રીહરિવચનામૃતની સુસંગતિ થાય છે. રૂપેથી ભેદ છે તે તો અપ્રયોજક છે, માટેજ '**अतश्चास्य स्वरूपेषु भेदो ज्ञेयो न सर्वथा**' એમ શિક્ષાપત્રીમા ભેદ નહિ સમઝવાનુ કહે છે તે સંગત થાય છે

અવતારોમાં હુ પદના આશ્રયભૂત ચેતન સર્વાન્તરાત્મભૂત પરમાત્મતત્વ સર્વદા અનુસ્યૂત હોવાથી તેઓ અવતારીનું સમગ્ર દિવ્ય ઐશ્વર્ય જ્ઞાનશક્ત્યાદિ પ્રદર્શાવી શકે છે અને મોક્ષ આપવો વિગેરે અસાધારણ કાર્યને કરી શકે છે માટે તેઓને પણ અવતારી અમુકાંશથી કહી શકાય છે. આથીજ જેને અવતાર તરીકે કહે છે તેનેજ અવતારી તરીકે પણ કહેવાતું જણાતાં, સંગતિ થાય છે. જેમકે સંપ્રદાયના પ્રબન્ધોમા શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીહરિને એક તરફથી અક્ષરાધિપતિ દિવ્યરૂપ પરંબ્રહ્મ સર્વેશ્વરના અવતાર તરીકે કહે છે અને બીજી તરફથી અવતારી સાથેજ સબન્ધ ધરાવતા અદ્ભુત ઐશ્વર્ય તથા કાર્ય વર્ણવીને અવતારીપણે પણ કહે છે. આવી સ્થિતિ હોવાથી શ્રીહરિને સર્વમંગળસ્તોત્રમાં '**अवतारी**' એવા નામથી પણ કહ્યા છે તે સંગત થાય છે. રામ નૃસિંહાદિ અવતારો માટે પણ એમજ સમઝવું ઘટે. અવતારોને અવતારી કહેવામા અને અવતારધારણમા આજ સર્વસામાન્ય શૈલી શાસ્ત્રસમત વૃદ્ધસમત સમન્વિત સમુચિત સરસ છે.

આ સમગ્ર ઉપયોગી બાબત '**तद्वाक्यशेषात् प्रादुर्भावेष्वपि सा**' (सू. २-१-२१) આ શાંડિલ્યસૂત્રના નિત્યાનંદમુનિકૃત ભાષ્યમાં '**दृश्यते ह्यवतारेष्ववतारिण ऐश्वर्यं अवतारिकार्य-कर्तृत्वं च । न चावताराणामवतारिस्वरूपतो भेदः, यावत्प्रयोजनमैश्वर्यस्य प्रकाशनाम्।**

कृष्णस्य सकलावतारधारित्वमुक्तम्' (અર્થ-અવતારોમાં અવતારીનું ઐશ્વર્ય જ્ઞાન શક્ત્યાદિ અને અવતારીનું કાર્ય જે મોક્ષપ્રદત્વાદિ તે જોવામાં આવે છે. વળી અવતારોનો અવતારિસ્વરૂપથી ભેદ નથી. મત્સ્યાદિ અવતારોમાં ન્યૂનાધિક ઐશ્વર્ય જોવામાં આવતું હોવાથી તેઓ જુદા જુદા અવતારો હોવા જોઈએ ? એમ પણ નથી. કેમકે તેમણે જેટલું પ્રયોજન હતું એટલુંજ ઐશ્વર્ય પ્રકાશ કર્યું છે. કૃષ્ણનું સકલાવતારધારિપણું કહ્યું છે) ઈત્યાદિ વાક્યો લખીને તેના સમર્થન માટે પ્રમાણો પણ લખ્યા છે. વળી **'एवं तत्तदालम्बनापि भक्तिः परा'** (૨-૧-૩૦) આ સૂત્રના ભાષ્યમાં **'यथा श्रीकृष्णस्य सर्वाविर्भावकारणस्यावतारिणः भक्तिः परा-परमनिःश्रेयसकरी, एवं विभूत्यन्तर्गता येऽन्ये तदवतारा रामचन्द्रादयः, तदालम्बना-तेषां 'तेषामवताराणां स्वरूपमवलंब्य कृता या भक्तिः सा परैव-परमनिःश्रेयसप्रदैव। कुतः ? भगवदवताराणां जीवानां जन्ममरणनिवृत्तयेऽनन्ताव्ययसुखप्रदानाय च प्रादुर्भूतत्वादवतारावतारिणो-रैक्याच्चेत्यर्थः.'** (અર્થ-જેમ અક્ષરધામી સર્વાવતારકારણ અવતારી પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણની ભક્તિ પરમમોક્ષને કરનારી હોવાથી **પરા** છે તેમ વિભૂતિમાં અંતર્ગત જે બીજા તેમના અવતારો રામચંદ્રાદિક છે તેમના સ્વરૂપને અવલંબીને કરાતી જે ભક્તિ છે તે પણ પરમ મોક્ષને આપનારી હોવાથી **પરાજ** છે. એમ શાથી ? તો જે ભગવદવતારો છે તે જીવોના જન્મમરણની નિવૃત્તિ કરવા અને અનંત અવ્યય મહાસુખ આપવા પ્રાદુર્ભવ્યા છે **અને વળી અવતાર અવતારિનું ઐક્ય છે,** એટલે અક્ષરધામી નિત્યમુક્તાનુભાવ્ય **પરસ્વરૂપ** અને સાધુરક્ષણાર્થે અવનિતળે પધારેલ **અવતારસ્વરૂપ** એમાં ભેદ નથી) આવા સ્પષ્ટ અર્થવાળા વાક્યો લખીને અવતાર અવતારીનું ઐક્ય સકારણ વર્ણવ્યું છે. આવી સમજણમાં શાસ્ત્રીય મહાપુરુષાભિમત નિષ્પક્ષપાતી તાત્ત્વિક ન્યાયદૃષ્ટિની પ્રથમ જરૂર છે.

ઉપર પ્રમાણે અક્ષરાધિપતિ દિવ્યાકૃતિ પરમાત્માનાજ અવતારો અને અવતારોનો અવતારી પરસ્વરૂપ સાથે અત્યંત અભેદ સપ્રમાણ સિદ્ધ થાય છે. તો પછી તેમાં ન્યૂનાધિક ભેદ શી રીતે કહી શકાય. ભેદ કહેવામાં કોઈક ભેદક અસાધારણ ધર્મ પ્રથમ હોવો જોઈએ. વસ્તુતત્ત્વનો વિચાર કરતાં તેવો ધર્મ કોઈ પ્રામાણિક હોઈ શકે નહિ કોઈ અવતારે અધિક ઐશ્વર્ય બતાવ્યું હોય કે કોઈએ ન્યૂન બતાવ્યું હોય તે ઉપરથી પણ વાસ્તવિક ભેદ કહી શકાય નહિ તેમાં તો અવતારોની ઈચ્છા એજ પ્રયોજક છે પણ બીજો કોઈ હેતુ નથી. માટેજ શ્રીહરિ વચનામૃતમાં અવતારો વિષે રૂચિભેદ બતાવે છે તેમજ અમુકે અધિક ઐશ્વર્ય બતાવ્યું છે એમજ કહે છે પણ અમુકમાં ઐશ્વર્ય ન હતું એમ કહેતા નથી. ઉપરના શાંડિલ્યસૂત્રભાષ્યમાં **'यावत्प्रयोजनमै-श्वर्यस्य प्रकाशनात्'** આ વાક્યનો અર્થ એટલોજ છે કે-સ્વયં ભગવાન અવતાર ધરીને જેટલું પ્રયોજન હોય એટલુંજ ઐશ્વર્ય પ્રકાશ કરે છે. લોયા ૧૮ મા પ્રથમ સમય અવતારોનો એ રીતે પ્રયોજન હોય એટલુંજ ઐશ્વર્ય પ્રકાશ કરે છે. લોયા ૧૮ મા પ્રથમ સમય અવતારોનો એક જ અવતારી પરસ્વરૂપ સાથે તત્ત્વથી સાક્ષાત્ સંબન્ધ સમર્થન કરીને તેમાં ન્યૂનાધિક ભેદ કહ્યા વિના સર્વનો એક ભાવ સયુક્તિ સવિસ્તર વર્ણવ્યો છે. આખું વચનામૃત વાંચવાથી આ અર્થ મરમ સમજાય છે. નામભેદ સ્થાનભેદ સેવકભેદ અને કાર્યભેદથી પણ સ્વરૂપમાં ભેદ નથી એમ શ્રીજી સ્વાશ્રયમાં સ્પષ્ટ સમજાવે છે

ઉપરના સમસ્ત તત્ત્વાર્થને આ વચનો પરિપૂર્ણ પુષ્ટિ આપે છે-**'रामकृष्णादिरूपाणि परिपूर्णानि सर्वदा। न चाणुमात्रं भिन्नानि तथाप्यस्मान् विमोहसि ॥'** (इति नारदीये) **'परिपूर्णानि रूपाणि समान्यखिलरूपतः। तथाप्यपेक्ष्य मन्दानां दृष्टिं त्वामूपयोऽपि हि ॥ परावरं वदन्त्येव ह्यभक्तानां विमोहनम्'** (इति गारुडे) (અર્થ-જે રામકૃષ્ણાદિ ભગવદ્રૂપો છે તે સર્વદા પરિપૂર્ણ છે. તે રૂપોમાં અણુમાત્રપણ ભિન્ન નથી તથાપિ ભિન્ન હોય એમ અમને મોહ

પમાડો છે॥ રામકૃષ્ણાદિ સમગ્ર રૂપો પરિપૂર્ણ છે અને સર્વ પ્રકારે સમાન છે તથાપિ મહોની દૃષ્ટિની અપેક્ષાએ ઋષિઓ પણ પર અવર એમ તમને કહે છે. આ તો અમજ્ઞોને મોહ ઉપજાવા માટે છે પણ વસ્તુતાએ નથી) સ્પષ્ટ અર્થ એવો છે કે–પરમાત્માની પર વ્યૂહ અવતાર આદિક પાંચ પ્રકારે સ્થિતિ વર્ણવી છે તેમાં અક્ષરધામસ્થ દિવ્યાકાર મૂળ સ્વરૂપને પર કહે છે અને બીજાઓને અવર કહે છે, આ ઉપરથી વિભેદ જેવી સ્થિતિ મનાય છે પરંતુ આ સ્થિતિ ઔપાધિક છે પણ વાસ્તવિકી નથી. પ્રથમ અવતાર અવતારીનો અને અવતારોમા પરસ્પર ભેદ કહીને પણ પાછળથી વસ્તુતત્ત્વના વિચારમાં આવતાં 'અવતાર અવતારીમાં ભેદ નથી' 'ભગવાનની મૂર્તિઓમાં ભેદ નથી' એમ અભેદ કહેવામાં તાત્પર્યને લઈને જાય છે. ગ્રંથ સ્થળે અવતારોમા મુખ્ય ગૌણ આદિક ભેદ કહેવામા આવ્યો હશે પરંતુ અવતારોનો સાક્ષાત્ આવિર્ભાવ તિરોભાવાદિ સંબંધ પરમાત્મા સાથેજ હોવાથી છેવટે અભેદ કહ્યા વિના છુટકો થતો નથી તેમા જે ભેદ કહેવામા આવે છે તે ઔપાધિક છે, એ તે અવતારી પરસ્વરૂપની ઇચ્છા ઉપર છે આ ઉપરથી વાસ્તવિક ભેદ સિદ્ધ થતો નથી. જો અવતારી પરસ્વરૂપથકી અવતારોનો અને અવતારોમા પણ પરસ્પર વાસ્તવિક આત્યંતિક ભેદ કહેવામા આવે તો પછી અવતારો એ શું તત્ત્વ? તેનો દીર્ઘ વિચાર કરવો પડે. અને જીવ ઈશ્વર માયા બ્રહ્મ પરબ્રહ્મ આ પાંચ અનાદિ તત્ત્વોમાં તેમનો કેમાં સમાવેશ કરવો? એનો પણ વિચાર કરવો પડે. પરબ્રહ્મમા સમાવેશ નહિ કરતા બીજામા કરવામા આવે તો અવતારોની બીજા તત્ત્વોની પેઠે અધ્યેયતા અને અમોક્ષપ્રદતા આવે આતો અતિ અનર્થ કહેવાય કેમકે ધ્યેય મોક્ષપ્રદ પરસ્વરૂપ તો અક્ષરધામસ્થ હોઇને આપણ વિગેરેને અત્યંત અગોચર હોવાથી દયાળુ ભગવાન્ પોતાનું ધ્યાન આરાધન કરાવી આપણો મોક્ષ કરવા પોતાની દિવ્ય મૂર્તિને આ લોકમા અવતારરૂપે પ્રકાશ કરે છે. અવતારધારણનું પ્રયોજન કા. ૫ મા આજ મુખ્ય કહ્યુ છે. અવતારોની ધ્યેયતા અને મોક્ષપ્રદતા અવતારી સાથે અભિન્નતા માનીએ તોજ કહી શકાય છે. જો અવતારોને જુદાજ માનવામા આવે કે ઉતારી પાડવામા આવે તો તેની ધ્યેયતા અને મોક્ષપ્રદતા કહી શકાયજ નહિ. આજ મુખ્ય કારણ હોવાથીજ શ્રીજીએ શિક્ષાપત્રીમા 'कृष्णस्तदवताराश्च ध्येयास्तत्प्रतिमापि च । न तु जीवा नृदेवाद्या भक्ता ब्रह्मविदोऽपि च' એમ નરદેવાદિ સહ જીવો અને ભક્ત બ્રહ્મજ્ઞાની મુક્તોની મોક્ષપ્રદતા નહિ હોવાથી ધ્યેયતાનું ખંડન કરીને પરસ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણ અને તેમના અવતારો અને તેમની પ્રતિમાઓનીજ ધ્યેયતા સમર્થન કરી છે આ કારણથી અવતારોનો સમાવેશ પરબ્રહ્મ તત્ત્વમાજ થાય પણ બીજા અધ્યેય અર્વાચીન જીવાદિકમા નહિ ઉપરના શાંડિલ્યસૂત્રભાષ્યના વાક્યોનો આવોજ તાત્પર્યાર્થ છે ઉપરના અર્થની સિદ્ધિમા આ દૃષ્ટાન્ત બહુ અનુકૂળ છે જેમ એકજ સૌભરી મહર્ષિ માંધાતા રાજાની પચાસ કન્યાઓ પરણી ત્યારે પછી પોતે યોગ તપના પ્રતાપથી પચાસરૂપે થતા અને તેટલાજ ભોગ્ય ભોગોપકરણ ભોગસ્થાનો બનાવીને તેમા પચાસ પત્નીઓ સાથે એક સાથે રહ્યા હતા. આમા સૌભરીનું અણુ અહમર્થાશ્રય આત્મસ્વરૂપ તો એકજ હતું અને પ્રથમ રૂપ પણ એકજ હતું પછીથી એકજ રૂપમાથી પચાસ રૂપ ધાર્યા હતા પચાસેય રૂપનો પરરૂપ સાથે અભેદ હતો સર્વ રૂપોમા સૌભરી આત્મસ્વરૂપની સંનિધિ હતી આમા સ્વરૂપથી કે રૂપથી કે સ્થાનભેદકાર્યભેદથી ભેદ હતો નહિ એમજ પરમાત્માનુ અહમર્થાશ્રય વિભુ આત્મસ્વરૂપ તો એકજ છે અને ધામમા દિવ્ય મુક્તાનુભાવ્ય રૂપ પણ એકજ છે આ રૂપમાથી બીજા સજાતીય અનેક રૂપોને ધારે છે, આનેજ વ્યૂહ કે અવતાર કહેવામા આવે છે આમા પરમાત્મસ્વરૂપ તો સર્વદા અનુસ્યૂત એકજ છે આમા કોણ અવતારી અને કોણ અવતાર? અને અવતારમા તત્ત્વ શુ? અને ભેદ શો? આ બધો અર્થ દિવ્ય જેવો સ્પષ્ટ સમજ કરે.

છે. સર્વ રૂપો સર્વ કાર્ય કરવા સમર્થ પરિપૂર્ણ છે. બહુરૂપતા શરીરથી છે પણ સ્વરૂપથી નહિ. તેમજ સર્વ રૂપોમાં સ્વરૂપ અનુસ્યૂત હોવાથી અભિન્ન છે અને પરિપૂર્ણ છે. એવો અર્થ સમજાવવા આ લૌકિક દૃષ્ટાંત છે પણ સર્વાંશે નથી. આ બધો તત્વાર્થ શાસ્ત્રાનુભવવાળાને સુગમ છે. વિમુખોને અગમ છે.

ઉપર પ્રમાણે પરાત્પર પરંબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ નારાયણ એકજ છે અને એમનાજ અનેક અવતારો છે અને એમનો પરસ્વરૂપ સાથે સર્વથા અભેદ છે એમ નિશ્ચિત થાય છે તો પછી અવતારોનાં ધામો પણ નિયત જુદાં જુદાં કેમ હોઇ શકે ? સમસ્તનું એકજ ધામ કહેવું જોઇએ. એમ કહીએ તોજ મધ્ય ૧૩ 'અને સર્વે અવતાર પુરુષોત્તમમાંથી પ્રગટ થાય છે અને પાછા પુરુષોત્તમને વિષે લીન થાય છે' આ શ્રીજીવચનની સારી સંગતિ થાય. મૂળસ્વરૂપ પુરુષોત્તમમાં અવતારોનો લય કહેવાથીજ તેમનો પૃથક્‌ભાવ રહેતો નથી એમ સિદ્ધ થાય છે તો પછી તેમના ધામોની પૃથક્‌તા કહેવાનો પ્રસંગજ ક્યાં રહ્યો ? 'मूलं नास्ति कुतः शाखा' એમ છે. (આ વાત પરસ્વરૂપની ઇચ્છા ઉપર મુકવામાં આવતી હોય તો કશો આક્ષેપજ નથી) ઉપાસકો 'પરસ્વરૂપજ અવતારરૂપમાં વિરાજે છે અને જે અવતારરૂપ છે તે પરસ્વરૂપથી ભિન્ન નથી' એમ પરિપૂર્ણપણે સમજીને ઉપાસના કરે છે, તો પછી 'અવતારોના ઉપાસકોને જુદાં જુદાં ઉંચાં નીચાં ધામોની પ્રાપ્તિ થાય છે' એમ પણ શી રીતે કહી શકાય ? ઉપાસ્ય સ્વરૂપ અન્ય સ્થળે રહે અને ઉપાસક અન્ય સ્થળે રહે એમ કહેવું તે તો તદ્દન અસંભવિત છે. જ્યારે અવતારસ્વરૂપને મૂળરૂપ સમજીને ભજે છે તો પછી અંતે તો ઉપાસકને મૂળ રૂપનીજ પ્રાપ્તિ થવી સંભવિત સમન્વિત સપ્રમાણ છે. વળી જ્યારે અવતારસ્વરૂપોજ પરસ્વરૂપમાં પ્રલીન પામી જાય છે ત્યારે અવતારોના જે જે રામકૃષ્ણમત્સ્યાદિ દેહભેદો તથા તદનુસારી સ્વભાવભેદો કાર્યવશાત્ આ લોકમાં પ્રકાશમાં આવ્યા છે તે તમામ અંતે તો વિલય પામી જાય છે. કોઈ પણ ભાવો અવશેષ રહેતા નથી. આવી પ્રામાણિક વસ્તુસ્થિતિ હોવાથી તે તે અવતારોના ઉપાસકોને અક્ષરધામી પરસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ ન્યાયથી થવીજ જોઇએ. એમ હોવાથીજ શ્રીહરિએ સ. પ્ર. ૩ અ. ૪૧ શ્લો. ૫૭ માં અવતારોની ઉપાસનાથી ઉપાસકોને અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ થવાની કહી છે તે બરોબર સંગત થાય છે. આવીજ શાસ્ત્રીય તત્વસ્થિતિ હોવાથી પરંબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ પરમાત્માનાજ અવતારો અને તેમાંજ અવતારોનો લય, એથીજ અવતાર અવતારીનો તત્વથી અભેદ, એથીજ અવતારોના ઉપાસકોને પણ અક્ષરધામી પરસ્વરૂપનીજ પ્રાપ્તિ, વિગેરે તમામ તાત્વિક જ્ઞાતવ્ય અર્થો લોયા ૧૮ માં શ્રીજીએ બહુ વિવેચન કરીને કહ્યા છે. આ એકજ વચનામૃત પૂર્વાપરના અનુસંધાનથી વાચવા વિચારવાથી બધી બાબતો સ્પષ્ટ સમજાય છે.

જ્યારે પરમાત્મા પરસ્વરૂપનાજ અવતારો છે અને અવતારોનો પરસ્વરૂપ સાથે સર્વથા અભેદ છે એમ સપ્રમાણ સયુક્તિ સિદ્ધ થાય છે તો પછી અવતાર અવતારી વચ્ચે લૌકિક કાર્યકારણભાવ કે નિયામ્યનિયામકભાવ કે સેવકસ્વામિભાવ કે તેથી ન્યૂનાધિકભાવ કહેવો તે અનન્વિત અઘટિત અયોગ્ય છે. કોઈ સ્થળે તેવા શબ્દો આવે તો તેનો અર્થ ઉપરના સિદ્ધાંતને અનુસરતો સંભવિત સમજવો પડે અને અવતાર અવતારીનો અર્થ પણ ઉપરના સિદ્ધાંતને અનુસારે ઘટતો સમજવો પડે આવી તત્વસ્થિતિ છે તો અવતારી અવતારનો અત્યંત ભેદ પાડવા જે બાદશાહ ને ચાકર, શેરખાં ને પશેરખાં સવારખાં ચબરખાં, ચમકનો આખો પર્વત ને પાય શેર દશ શેરનો પથર, ચિંતામણિ ને પારસમણિ, તીરનો નાખનારો ને તીર, ચક્રવર્તી ને ખંડીયા રાજાઓ, સૂર્ય ને સૂર્યમંડળ, ચંદ્રમા ને તારા, સરકાર ને વહીવાટદાર, રાજા ને ઉમરાવ, ગારડીવાદી ને ફુલવાદી, ઇત્યાદિ દૃષ્ટાંતો કોઇ જડો તરફથી અપાય છે તે બીલકુલ ઘટિત નથી. બહુજ વિપરીત છે. એવા વિપરીત અસંભવિત વિષમ

વિગીન દૃષ્ટાંતો કોઇ પ્રામાણિક શાસ્ત્રમાં શ્રીજીએ અને તેમના શાસ્ત્રકારોએ આપ્યાં નથી. ભાગવતમાં તથા સત્સંગિજીવનમાં એક નટનું દૃષ્ટાંત આપ્યુ છે. જેમ એકજ નટ પોતે અનેક વેષને ધારે છે તથાપિ એનો એજ છે પણ નવા નવા વેષ ધરવાથી જુદો થઇ જતો નથી તેમ પરમાત્મા એકજ હોઇને અનેક અવતારરૂપોને ધારે છે તથાપિ એના એજ છે. બીજુ-પ્રથમ એકરૂપ અને મધ્યે પચાસ રૂપ અને વળી અંતે એકરૂપ થયેલા સૌભરી મહર્ષિનું દૃષ્ટાંત આપવામાં આવે છે. આમાં કોણ રાજા ને કોણ ચાકર? કોણ શેરખાં ને કોણ પગરખાં? કોણ ચંદ્રમા ને કોણ તારા? કોણ તીરને નાખનારો ને કોણ તીર? આ બધુ બહુ વિચારવા જેવું છે. વિમુખવત્ જેમતેમ જલ્પ-જલ્પન જલદી કરવા જેવું નથી. જો પરમાત્માનો અવતારભાવ માનવો તો આજ શાસ્ત્રીય સમુચિત શૈલીએ માનવો. એક તરફથી પરમાત્માનો અવતારભાવ માનવો અને બીજી તરફથી દુષ્ટ દૃષ્ટાંત આપીને તેમને નીચ જીવાદિપદે ઉતારી પાડવા એના કરતાં તો વિમુખ નાસ્તિકવત્ ન માનવો એ વધારે સારૂં છે.

ઉપરનો સઘળો અપેક્ષિત અર્થ વેદાદિ શાસ્ત્રોમાં તથા સંપ્રદાયનાં શાસ્ત્રોમાં સારી રીતે વર્ણવ્યો છે. રામાનુજાચાર્ય કે જે આ સંપ્રદાયની ગુરૂપરંપરામા પ્રાચાર્ય તરીકે છે અને જેમનો વિશિષ્ટાદ્વૈત મત સ્વમત તરીકે સ્વીકાર્યો છે અને જેમણે કરેલા ગીતાભાષ્ય સૂત્રભાષ્યને અધ્યાત્મશાસ્ત્ર તરીકે સ્વીકાર્યાં છે એવા રામાનુજાચાર્યે ગીતાભાષ્યની ભૂમિકામાં પ્રથમ દિવ્યધામસ્થ દિવ્યાકાર પરસ્વરૂપને ઉપયોગી અનેક વિશેષણોથી વર્ણવીને, 'स्वमेव रूपं तत्तत्सजातीयसंस्थानं स्वस्वभावमजहदेव कुर्वन् तेषु 'तेषु लोकेष्ववतीर्यावतीर्य' એમ અક્ષરધામી પરબ્રહ્મ પરમાત્માજ પોતાના દિવ્ય પરરૂપનેજ સજાતીય અવતારરૂપમાં પોતાનાં સમગ્ર ગુણ ઐશ્વર્ય સાથેજ તે તે લોકમાં અવતારે છે એમ કહે છે. **(આથી પરમાત્માના પર રૂપનીજ સમગ્ર ગુણ ઐશ્વર્ય સાથે અવતાર-રૂપતા સ્પષ્ટ કહી)** 'अजोऽपि सन्नव्ययात्मा भूतानामीश्वरोऽपि सन्। प्रकृतिं स्वामधिष्ठाय संभवाम्यात्ममायया' (ગી. અ. ૪ શ્લો. ૬) આના ભાષ્યમાં 'अतोऽपहतपाप्मत्वादिसमस्तकल्याणगुणात्मकं सर्वमैशं स्वभावमजहत् स्वमेव रूपं देवमनुष्यादिसजातीयसंस्थानं कुर्वन्नात्मसङ्कल्पेन देवादिरूपः संभवामि' એમ પોતાના ગુણ ઐશ્વર્યની સાથેજ પોતાના અસાધારણ દિવ્ય રૂપનેજ દેવમનુષ્યાદિકને સજાતીય રચનાવાળું કરીને પોતાના સંકલ્પથી દેવાદિરૂપે થવાનો ભગવાનનો આશય કહે છે. **(આ ઉપરથી ખુદ પરમાત્માનોજ ગુણ ઐશ્વર્ય સાથે અવતાર અને તેમાં અભેદ સ્પષ્ટ જણાવ્યો)** આમાં ઉપયોગી બીજો ઘણો અર્થ ભાષ્યમાં વ્યક્ત છે.

એજ જ્ઞાનગુરૂપરંપરાએ નિત્યાનંદમુનિએ શાંડિલ્યસૂત્રભાષ્યમાં 'अपारकरुणानिधिरयमुपासकजनानुग्रहाय तदेव रूपं तत्तदनुरूपसंस्थानयोगेन प्रकाशयति तत्तल्लोकेषु' 'स्वेनैवासाधारणेन दिव्येन रूपेण तत्तत्संस्थानसंपत्त्या स्वेच्छयैवाविर्भावात्' ઇત્યાદિ વાક્યોથી ઉપરનો ઉપયોગી અર્થ અતિસ્પષ્ટ કર્યો છે. **(આ ઉપરથી પોતાના અસાધારણ દિવ્ય રૂપથીજ પ્રાદુર્ભાવ સુસ્પષ્ટ કર્યો)**

શિક્ષાપત્રીમાં 'हृदये जीववज्जीवे' આ શ્લોકથી સર્વાન્તર્યામી સર્વેશ્વરનું નિરૂપણ કરીને, 'स श्रीकृष्णः परंब्रह्म भगवान् पुरुषोत्तमः। उपास्य इष्टदेवो नः सर्वाविर्भावकारणम्' આ શ્લોકથી અક્ષરાધિપતિ પરબ્રહ્મ ભગવાન પુરૂષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણ સર્વેશ્વરને સર્વ અવતારોના કારણ અવતારી તરીકે કહ્યા છે. ટીકામાં 'सर्वेषामाविर्भावानां-वासुदेवादिव्यूहानां वराहाद्यवताराणां च कारणं, यस्मात्सर्वे प्रादुर्भावा भवन्तीत्यर्थः।, एवंभूतः स ईदृशः-परमेश्वरः श्रीकृष्ण एव ज्ञेयो नत्वन्यः' આ રીતે વાસુદેવાદિ ચતુર્વ્યૂહો તથા કેશવાદિ ચોવીશ વ્યૂહો અને વરાહાદિ

અવતારોનો સાક્ષાત્ સંબન્ધ પરબ્રહ્મ સર્વેશ શ્રીકૃષ્ણ સાથે વ્યક્ત કર્યો છે. 'कृष्णास्तदवताराश्च ध्येयास्तत्प्रतिमापि च' આ શ્લોકની ટીકામાં 'कृष्णः–साक्षात् स्वयं भगवान्। तथा तस्यावतारा – प्रादुर्भावा। तथा तत्प्रतिमा–तस्य श्रीकृष्णस्य प्रतिमा ध्येया:' આ રીતે અવતારોનો સંબન્ધ સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ ભગવાન્ સાથે તત્વથી કહે છે. 'कृष्णाकृष्णावताराणां खण्डनं यत्र युक्तिभिः' આ શ્લોકની ટીકામાં कृष्णः–यः परंब्रह्म सर्वकारणम्। तस्यास्य येऽवताराः धर्मत्राणार्था रामकृष्णादयः' આ રીતે સર્વકારણકારણ પરબ્રહ્મનાજ રામકૃષ્ણાદિ અવતારો છે એમ સ્પષ્ટપણે કહે છે. વળી એજ શ્લોકની ટીકામાં 'श्रूयते हि परस्य ब्रह्मणः स्वेनैव रूपेण स्वेच्छयावतरणम्। 'अजायमानो बहुधा विजायते' 'तस्य धीराः परिजानन्ति योनिम्', स्मर्यते च–'यदा यदा हि धर्मस्य' ઈત્યાદિ શાસ્ત્રવચનોને લખીને પરબ્રહ્મ ભગવાનજ પોતાનાજ દિવ્ય રૂપથી સ્વેચ્છાથી અવતરે છે' એમ અતિવિશદ કહે છે.

સત્સંગિજીવન પ્ર. ૧ અ. ૧ માં ઇષ્ટદેવનમસ્કારાત્મક મંગળમાંજ પ્રથમ પરંબ્રહ્મને કેટલાક વિશેષણો આપીને 'अनेककोटिब्रह्माण्डाधारोऽनन्तोऽपि यः स्वयम्। नृणां निःश्रेयसायैव धृतमानुषविग्रहः ॥ ३ ॥ वासुदेवादयो यस्माद्व्यूहाः प्रादुर्भवन्ति च। चत्वारः केशवाद्याश्च चतुर्विंशतिरीशितुः ॥ ५ ॥ यः क्रोडाद्यवताराणां धर्ता वैराजपुरुषः। सहस्रशीर्षा च यतो ह्यस्ति नारायणाह्वयः ॥ ६ ॥' આ રીતે નરોના નિઃશ્રેયસ માટે વાસુદેવાદિ ચાર વ્યૂહો તથા કેશવાદિ ચોવીશ વ્યૂહો અને વરાહાદિ અવતારોને ધરનારા અનંતબ્રહ્માંડાધીશ પરંબ્રહ્મ પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણને કહ્યા છે. (આથી અવતારોનો સાક્ષાત્ સંબન્ધ પરંબ્રહ્મ જગત્કર્તા સાથે તત્વથી કહ્યો) પ્ર. ૧ અ. ૧૯ શ્લોક ૧ થી ૧૫ સુધી ધર્મદેવે શ્રીકૃષ્ણરૂપ શ્રીહરિની સર્વાવતારધર્તાપણે સ્તુતિ કરી છે. પ્ર. ૧ અ. ૩૪ મા પરમાત્મસ્વરૂપનુ જ્ઞાન કહેવાને પ્રસંગે શ્રીહરિએ 'श्रीकृष्णो यः परंब्रह्म परमात्मा स कीर्तितः ॥ ८ ॥ अप्राकृतगुणो विष्णुर्निर्गुणश्चेश्वरेश्वरः। नारायणश्च भगवान् वासुदेवो य उच्यते ॥ ९ ॥ श्रेयसे भुवि लोकानां योऽवतारान् बिभर्ति च। अनेककल्याणगुण स ज्ञेयः पुरुषोत्तम ॥ १५ ॥' આ રીતે સર્વ અવતારોના ધર્તા તરીકે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા જગદીશ પુરૂષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણને કહ્યા છે (આથી અવતારોના મૂળ તરીકે પરંબ્રહ્મ પુરૂષોત્તમ નારાયણને કહ્યા) પ્ર. ૧ અ. ૫૨ મા નીલકંઠવર્ણીએ 'श्रीराधिकेशो भगवान् योऽस्ति सर्वेश्वरोऽनघ। इष्टदेव स एवास्ति मम सच्छास्त्रसंमतः ॥ ३ ॥ ब्रह्मधर्मशिवादीनां देवानामपि देवता। वराहाद्यवताराणां धर्ता कृष्णः परं बृहत् ॥ ४ ॥' આ રીતે સર્વેશ્વર દેવદેવ ઈષ્ટદેવ ભગવાન્ શ્રીરાધિકેશને અવતારોના ધર્તા તરીકે કહ્યા છે. (આથી અવતારોનો સંબન્ધ સાક્ષાત્ પર બ્રહ્મ પરમાત્મા સાથે તત્વથી કહ્યો) પ્ર. ૨ અ. ૧૮ મા પ્રયાગજીકૃત શ્રીહરિની સ્તુતિપ્રસંગે 'त्वमेवेश मत्स्यश्च कूर्मो वराहो नृसिंहस्तथा वामन पर्शुरामः। अभूस्त्वं हि रामश्च कृष्णोऽवितुं स्वान् कृपानाथ! तुभ्यं नमस्त्वं प्रसीद ॥ २१ ॥ त्वमेवावतारानधर्मस्य शान्त्यै प्रवृत्त्यै च धर्मस्य धत्सेऽनुकालम् ॥ २२ ॥' એમ રામકૃષ્ણાદિ સર્વ અવતારોનો સાક્ષાત સબન્ધ પરબ્રહ્મ સર્વેશ્વર શ્રીહરિ સાથે સ્વરૂપથી કહ્યો છે. પ્ર. ૩ અ. ૧૭ મા મુકુંદાનંદવર્ણિકૃત શ્રીહરિસ્તુતિમાં 'मत्स्यं कूर्मं वराहं...धृतपुरुवपुषं नौमि नारायणं त्वाम्' આ શ્લોકથી સર્વ અવતારોનો સાક્ષાત સંબન્ધ પુરૂષોત્તમ નારાયણ શ્રીહરિ સાથે કહ્યો છે. પ્ર. ૩ અ ૨૪ 'निःश्रेयसाय जीवानां श्रीविष्णुर्भगवान् स्वयम्। आविर्भवति भूलोके स्वतन्त्रः करुणानिधिः ॥ १० ॥ नरनारायणो दत्त

ऋषभः कापिलाद्यः। रामकृष्णादयश्चास्यावतारः सन्ति भूरिदाः ॥ ११ ॥' એમ સર્વ અવતારોને ધરનારા સ્વયં શ્રીવિષ્ણુ ભગવાનને કહ્યા અને જીવોનું કલ્યાણ કરવા રૂપ પ્રયોજન કહ્યું અને તેમાં તેમની સ્વતંત્રતા અને દયાથીજ તેની પ્રવૃત્તિ કહી. (આથી સ્વયં ભગવાનનાજ સર્વ અવતારો કહ્યા) પ્ર ૩ અ. ૨૬ 'मूर्तयश्चावताराणां श्रीविष्णोः प्रतिपादिता। श्रीरामकृष्णमुख्यानां यत्र सच्छास्त्रमेव तत् ॥ ३९ ॥' આ રીતે રામકૃષ્ણાદિ મૂર્તિઓનો સંબન્ધ પરબ્રહ્મ શ્રીવિષ્ણુ સાથે કહે છે અને એમનું જેમાં પ્રતિપાદન હોય તેનેજ સચ્છાસ્ત્ર તરીકે સમઝવાનું કહે છે. 'तदेतत्परमं धाम श्रीकृष्णस्योदितं जना। तदीया येऽवताराः स्युस्तेषामेव ह्युपासया। भक्तैः स्वधर्मनिरतैस्तत्प्रसादात्तदाप्यते' (મ. પ્ર ૩ અ ૪૧ શ્લો ૫૭) આ રીતે પરંબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણનું અક્ષરધામ અને તેમના અવતારોની ઉપાસનાથી તેની પ્રાપ્તિ કહી. (આથી અક્ષરાધિપતિ પરમાત્માજ સ્વયં અવતાર રૂપે પૂર્ણ પ્રકાશે છે, એમ સ્પષ્ટ થાય છે) પ્ર. ૩ અ. ૨૯ શ્લો. ૮ 'ब्रह्मधामस्थिताद्दिव्यात्स्वरूपान्मनुजाकृतिः। भिन्नो भवत्यभिन्नो वा ?' એમ મુકતાનંદમુનિએ બ્રહ્મધામમાં રહેલા દિવ્ય સ્વરૂપથકી અવતાર રૂપમાં રહેલા મનુષ્યાકૃતિ ભગવાન્ ભિન્ન છે ? કે અભિન્ન છે ? એવો પ્રશ્ન પુછ્યા, શ્રીહરિએ પરંબ્રહ્મ પરમાત્માનું અક્ષરધામી દિવ્ય સ્વરૂપ વર્ણવીને 'दिव्याकृतिर्निर्गुणो होष देवक्यां वसुदेवतः। प्रादुर्बभूव कृष्णाख्यो भूतले मनुजाकृतिः ॥ ३६ ॥ दिव्यमूर्तिनराकृत्योस्तस्य भेदो न किञ्चन। इति जानीहि सद्बुद्धे ! वैष्णवाचार्यनिश्चयम् ॥ ३७ ॥' આ રીતે પરંબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણની અક્ષરસ્થ દિવ્યાકૃતિ અને ભૂમિસ્થ અવતારરૂપ મનુષ્યાકૃતિમાં કિંચિત પણ ભેદ નથી એમ વૈષ્ણવાચાર્યોના સિદ્ધાંત તરીકે ઉત્તર કર્યો છે. આ રીતે સંક્ષેપમાં ઉત્તર આપીને પછીથી ઘણી યુક્તિ પ્રયુક્તિવાળી કૃષ્ણકથાઓથી દિવ્યાકૃતિ અને મનુષ્યાકૃતિની, અત્યંત અભિન્નતા વિસ્તારથી કહેતા 'तस्माद्दिव्याकृतिः कृष्णो प्राकृतिश्चैक एव सः। भेदं च उभयोर्विंयुस्ते त्वज्ञानिन ईरिता ॥ ६९ ॥ अनेकरूपिणोऽप्यस्य ये जानन्त्येकरूपताम्। मानुष्येऽस्य दिव्यत्वं ते ज्ञेया ज्ञानिनो नरा ॥ ७० ॥' આ રીતે અક્ષરસ્થ દિવ્યાકૃતિ અને ભૂમિસ્થ મનુષ્યાકૃતિની એકતા સકારણ કહીને, તે બન્ને વચ્ચે ભેદને જાણનારાને **અજ્ઞાની** અને અભેદને જાણનારાને **જ્ઞાની** કહીને, આ પ્રસંગમાં ઉપયોગી કેટલુંક વિવેચન કરીને 'नराकृतिस्तथा कृष्णो ज्ञातव्यो दिव्यविग्रह। दिव्यविग्रह एवासौ नरनाट्यधरश्च वै ॥ ७६ ॥ जन्मकर्माणि दिव्यानि ज्ञातव्यानि ततोऽस्य च। अभेद एव च सदा दिव्यमानुषरूपयोः ॥ ७७ ॥' આ રીતે ભૂમિસ્થ નરાકૃતિ શ્રીકૃષ્ણને દિવ્યવિગ્રહ જાણવાનું અને દિવ્યવિગ્રહ હોવાનેજ નટની પેઠે મનુષ્યાકૃતિ ધારે છે એમ જાણવાનું અને તેથી તેમના જન્મ કર્મને દિવ્ય જાણવાનું અને છેવટે દિવ્યરૂપ મનુષ્યરૂપનો સદા અભેદ જાણવાનું કહે છે. આ રીતે કહીને વળી 'ईदृक्सामर्थ्यवानेव प्राकृतावपि स प्रभु। भवतीत्यस्य दिव्यत्वं नृत्वं चैक्येन वर्णितम् ॥ ८३ ॥ कृष्णस्यैतादृशस्यापि जन्म कर्म च विग्रहम्। प्राकृतं रूपभेदं च ये वदन्त्यसुरा हि ते ॥ ८४ ॥' (અર્થ—આવા મહા સામર્થ્યવાળા પરાત્પર અક્ષરધામપતિ દિવ્યાકાર શ્રીકૃષ્ણ નરનાટ્યને સ્વીકારે છે તો પણ પોતાના અસાધારણ સમગ્ર ઐશ્વર્યસંપન્ન છે. તો મનુષ્યરૂપથી થતા અવતારમાં પણ એમનું દિવ્યપણું વિશ્લેષ નહિ પામતું હોવાથી 'એજ આ. છે' એમ બન્નેનું એકપણું વર્ણવ્યું છે. આવા પણ પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણના માનુષાકારની તુલ્યતાના દર્શનમાત્રથી જેઓ તેમના જન્મ કર્મ અને દેહને પ્રાકૃત કહે છે તથા અક્ષરસ્થ અવતારી દિવ્યાકાર અને ભૂમિસ્થ મનુષ્યાકાર રૂપમા ભેદને કહે છે તે પુરુષો આસુરીજ છે) આ રીતે અવતારી દિવ્યાકાર અને અવતાર મનુષ્યાકારમાં ભેદ

સમજનારાને અસુર કહે છે; આ પ્રકારે કહીને શ્રીકૃષ્ણની દિવ્યલીલાઓમાં દોષ પરઠનારાને શિશુપાળના દૃષ્ટાંતથી અસુરપણું સમર્થન કરીને તેઓની આસુરી યોનિમાં ગતિ થવાની અપ્રમાણ કહીને, 'इत्युक्तं वासुदेवस्य स्वरूपं ते सुनिश्चितम् । ऐक्यं च दिव्यमनुष्याकारयोरपि सम्मतं ॥१३८॥' એમ દિવ્યાકાર મનુષ્યાકારની એકતાનો ઉપસંહાર કરીને, છેવટે 'इत्थं निर्दोषरूपं सकलगुणगणालंकृतं दिव्यमूर्ति ज्ञात्वा श्रीवासुदेवं भजत शुचि सदा मुक्तये भो ! मदीयाः । एकस्मिन्नद्वितीये भगवति च परब्रह्मणि द्वैतबुद्धि कर्तव्या नैव तस्मिन्नणुरपि च कुधी सच्चिदानन्दरूपे ॥१४४॥' આ રીતે વાસુદેવને નિત્યનિર્દોષ સમસ્ત કલ્યાણગુણપૂર્ણ દિવ્યમૂર્તિ સમજીને મુક્તિ માટે તેમની ભક્તિ કરવાનો આશ્રિતોને ઉપદેશ આપવાની સાથે અદ્વિતીય એક સચ્ચિદાનંદ પરબ્રહ્મ દિવ્યાકાર ભગવાનથકી મનુષ્યાકારમાં અલ્પ પણ ભેદબુદ્ધિ નહિ કરવાનો અને અલ્પ પણ દોષબુદ્ધિ નહિ કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો છે. આ રીતે આ આખા અધ્યાયથી શ્રીહરિએ અક્ષરેશ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માનાજ અવતારો અને અવતાર અવતારી વચ્ચે અત્યંત અભેદ અને અવતારોના ઉપાસનથી મુક્તિ વિગેરે બહુ ઉપયોગી બાબતો હસ્તામલકવત્ વર્ણવી છે.

ઉપરની બધી બાબતોનું વિવેચન વચનામૃતમાં શ્રીજીએ બહુ સ્પષ્ટ કર્યું છે. વચનામૃતનો ઉપોદ્ઘાત કે જે ગ્રંથના સારાંશ સમુદ્ધારરૂપ હોઈને ચાર સદ્‌ગુરુઓએ સંગ્રહીત હોવાથી ગ્રંથનાં અન્વય પ્રમાણભૂત છે તેમાં પ્રથમ અક્ષરધામસ્થ પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણનારાયણનું પરસ્વરૂપ બહુ વિશેષણોથી વર્ણવીને "અને વાસુદેવાદિક જે ચતુર્વ્યૂહ તથા કેશવાદિક જે ચોવીશ મૂર્તિઓ તથા વરાહાદિક અવતાર એ સર્વેના ધરનારા છે" (**આથી અક્ષરધામી મૂળ પરસ્વરૂપનીજ વ્યૂહરૂપતા તથા અવતારરૂપતા સ્પષ્ટ કહી**) 'એવા જે શ્રીકૃષ્ણ પુરુષોત્તમભગવાન તે જે તે આ જે પોતાનું સમગ્ર ઐશ્વર્ય તેણે યુક્ત થકા પૃથ્વીને વિષે ..કોશલ દેશને વિષે પ્રગટ થતા હતા' (આથી **પરરૂપનીજ અવતારરૂપતા તથા બન્નેની અભિન્નતા અને અવતાર અવસ્થામાં પણ પરિપૂર્ણતા કહી**) 'પછી શ્રીજીમહારાજ જે તે તેમના ઉત્સાહને અર્થે નાના પ્રકારનું ઐશ્વર્ય દેખાડતા હતા. તેમાં કેટલાકને ગોલોક મધ્યે અક્ષરધામમાં શ્રીકૃષ્ણરૂપે કેટલાક 'વૈકુંઠમાં વિષ્ણુરૂપે કેટલાકને શ્વેતદ્વીપમાં ભૂમાપુરુષરૂપે, કેટલાકને અવ્યાકૃત ધામમાં ભૂમાપુરુષરૂપે અને કેટલાકને બદરિકાશ્રમમાં નરનારાયણરૂપે પોતાનું દર્શન દેતા હતા' (આથી **ધામીની એકતા અને એકનીજ અનેકરૂપતા અને અવતારાદિ દશામાં પણ પરિપૂર્ણતા જણાવી**) પ્રથમ ૩૧ 'આજ જે સર્વ હરિભક્ત છે તે એમ સમજે છે જે અક્ષરાતીત એવા જે ભગવાન પુરુષોત્તમ તે અમને પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે' (આથી **અવતારરૂપ શ્રીહરિની અને અવતારી અક્ષરાતીત પુરુષોત્તમની અદ્વૈતતા જણાવી**) પ્રથમ ૪૨ 'અને પરમાત્મા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેની સાથે ના ગોપીયોએ કામબુદ્ધિએ કરીને પ્રીતિ કરી તો પણ સર્વે ભગવાનની માયાને તરી ગઈયો અને પોતે ગુણાતીત થઈને નિર્ગુણ એવું જે ભગવાનનું અક્ષરધામ તેને પામીયો. તેનું કારણ એ છે જે શ્રીકૃષ્ણભગવાન પોતે સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમ ગુણાતીત દિવ્યમૂર્તિ હતા' (આથી **અવતાર અવતારીની એકતા જણાવી**) પ્રથમ ૫૧ 'અને તે ક્ષરઅક્ષરથકી પર અક્ષરાતીત એવા જે પુરુષોત્તમભગવાન છે તે સર્વેની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અને પ્રલય તેના કર્તા છે ને સર્વના કારણ છે. એવા જે ભગવાન તેજ કૃપા કરીને જીવના કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વીમાં સર્વ મનુષ્યને દર્શન આપે છે' (આથી **અક્ષરાતીત સર્વકર્તા સર્વકારણ પુરુષોત્તમનીજ કૃપાથી પૃથ્વી ઉપર અવતારરૂપતા કહી**) પ્રથમ ૫૨ 'એક જે પુરુષોત્તમનારાયણ છે તેજ વાસુદેવ સંકર્ષણ અનિરુદ્ધ પ્રદ્યુમ્ન એ ચતુર્વ્યૂહ થાય

છે ને પૃથ્વીને વિષે અવતારનું ધારણ કરે છે' (આથી પુરૂષોત્તમ નારાયણનીજ વ્યૂહરૂપતા તથા અવતારરૂપતા સુસ્પષ્ટ કહી) પ્ર. ૬૩ 'ને અક્ષરધામને વિષે પુરૂષોત્તમ ભગવાન્ પોતે સદા વિરાજમાન છે...એવી રીતે અતિ સમર્થ ને અતિ પ્રકાશે યુક્ત ને અતિ મોટા જે એ ભગવાન્ તે પોતાનું જે આવું ઐશ્વર્ય અને તેજ તેને પોતામાં શમાવીને જીવના કલ્યાણને અર્થે મનુષ્ય જેવા થાય છે' (આથી અક્ષરસ્થ પરરૂપનીજ અવતારરૂપતા અને અવતારસ્થિતિમાં પણ પરિપૂર્ણતા જણાવી) પ્રથમ ૭૧ 'પરબ્રહ્મ પુરૂષોત્તમ એવા જે ભગવાન્ તેજ પોતે કૃપાએ કરીને જીવના કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વીને વિષે પ્રગટ થાય છે' (આથી પરંબ્રહ્મ પુરૂષોત્તમનીજ અવતારરૂપે પ્રગટતા કહી) પ્ર. ૭૮ 'અક્ષરાતીત અને મનવાણીથકી પર ને અગોચર એવા જે ભગવાન્ તેજ કૃપાએ કરીને...મૃત્યુલોકના સર્વે મનુષ્ય દેખે એવા થાય છે... મત્સ્ય કચ્છ વારાહ વામન પરશુરામ અને રામ કૃષ્ણાદિક એ જે ભગવાનના અનંત અવતાર તેનો મહિમા વિચારે જે, જે ભગવાને રામ કૃષ્ણાદિ અવતારે કરીને અનંત જીવોના ઉદ્ધાર કર્યો છે...અનિરૂદ્ધ પ્રદ્યુમ્ન સંકર્ષણ અને વાસુદેવ એ જે ચતુર્વ્યૂહ તથા કેશવાદિક જે ચોવીશ મૂર્તિઓ તથા વારાહાદિક જે અવતાર એ સર્વેના કારણ એવા જે પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમ' (આથી પરાત્પર દિવ્ય પુરૂષોત્તમ સ્વરૂપનીજ વ્યૂહ તથા અવતારરૂપતા અને તેમનો અનંત જીવોના ઉદ્ધારરૂપ મહિમા સમજવાનો કહ્યો' લોયા ૨ 'શ્રીકૃષ્ણ નારાયણ તો સદા મનુષ્યાકૃતિ છે ને તે ભગવાનનું સ્વરૂપ સર્વ કાળે સત્ય છે અને તેજ ભગવાન ક્યારેક મત્સ્ય કચ્છ વારાહ નૃસિંહાદિ અનંતરૂપે ભાસે છે' (આથી અવતારોનું મૂળ દિવ્ય મનુષ્યાકૃતિ શ્રીકૃષ્ણ નારાયણને કહ્યા) લોયા ૧૧ અને મનુષ્યને વિષે તથા દેવતાને વિષે જે પુરૂષોત્તમ નારાયણની રામકૃષ્ણાદિ મૂર્તિઓ તેનું ધ્યાન કરવું' (આથી રામકૃષ્ણાદિ જે મૂર્તિઓ છે તે બીજા કોઇની નહિ પણ પુરૂષોત્તમ નારાયણનીજ કહી અને તેથીજ તેમની ધ્યેયતા કહી) લોયા ૧૪ 'રામાનુજનો એમ મત છે જે જીવ માયા અને પુરૂષોત્તમ એ ત્રણે નિત્ય છે ને પુરૂષોત્તમ છે તે જીવ માયાના નિયંતા છે ને સર્વના કારણ છે અને પોતાના અક્ષરધામને વિષે સદા દિવ્યાકારથકા વિરાજમાન છે ને સર્વે જે અવતાર તે તેના છે' (આથી રામાનુજમતે ક્ષરાક્ષરપર અક્ષરધામનિવાસી સર્વકારણ દિવ્યાકાર પુરૂષોત્તમનું જ સર્વ અવતારમૂળપણું સુસ્પષ્ટ કહ્યું) લોયા ૧૮ 'અને તેજ ભગવાન્ મત્સ્ય કચ્છ વરાહાદિ રૂપને તથા રામકૃષ્ણાદિ રૂપને કોઇક કાર્યને અર્થે ધારણ કરે છે પણ જે એ પોતાનું મૂળ રૂપ છે તેને તજીને એ અવતારનું ધારણ કરતા નથી, તેજ ભગવાન પોતે અનંત ઐશ્વર્ય ને અનંત શક્તિ સહિતજ મત્સ્ય કચ્છાદિક રૂપને ધારણ કરે છે' (આથી મૂળ પર રૂપનીજ અવતારરૂપતા અને અવતાર અવસ્થામાં પણ પરિપૂર્ણતા કહી) પંચાળા ૬ 'શ્રીકૃષ્ણ જેવો અવતાર સર્વશક્તિએ યુક્ત બીજો કોઈ નથી થયો કેમકે બીજી જે સર્વ પોતાની મૂર્તિઓ ભિન્નભિન્નપણે રહી છે તે સર્વેનો ભાવ પોતાને વિષે દેખાડયો...તથા શક્તિઓ અને ઐશ્વર્ય તે સમગ્ર છે માટે એ અવતાર તે બહુ મોટા થયો છે...અને એ અવતાર સર્વોપરી વર્તે છે અને બીજા અવતારે કરીને થોડી શક્તિ જણાી છે અને આ અવતારે કરીને સંપૂર્ણ ઐશ્વર્ય શક્તિયો જણાી માટે આ અવતાર સર્વોત્કર્ષપણે વર્તે છે' (આથી અવતાર અવતારીની અત્યંત એકતા અને અવતારને પણ અવતારી સર્વોપરી કહી શકવાનાં કારણો અને ન્યૂનાધિક ઐશ્વર્ય શક્તિઓના પ્રદર્શનમાં મૂળ ભગવાનની ઐચ્છિકતા જણાવી) પંચાળા ૭ 'આત્યંતિક પ્રલયને અંતે અક્ષરધામને વિષે જેવું ભગવાનનું સ્વરૂપ અનંત ઐશ્વર્ય તેજે યુક્ત છે તેવું ને તેવુંજ પ્રત્યક્ષ મનુષ્યરૂપ ભગવાનને વિષે જાણવું...અને એમ તેજોમ।

દિવ્યમૂર્તિ જે ભગવાન્ તે જીવોના કલ્યાણને અર્થે ને પોતાને વિષે નવ પ્રકારની ભક્તિ જીવોને કરાવાને અર્થે કૃપા કરીને પોતાની જે સર્વ શક્તિઓ ઐશ્વર્ય પાર્ષદ તેણે સહિતથકાજ મનુષ્ય જેવા થાય છે ત્યારે પણ જે એવા મર્મના જાણનારા છે તે ભગવાનનું સ્વરૂપ અક્ષરધામને વિષે જેવું રહ્યું છે તેને સમજે છે પણ તે સ્વરૂપને વિષે ને આ સ્વરૂપને વિષે લેશમાત્ર ફેર સમજતા નથી' **(આથી મૂળ રૂપનીજ અવતારરૂપતા અને મૂળ પરરૂપ તથા અવતારરૂપ વચ્ચે અત્યંત અભિન્નતા અને અવતારરૂપની પણ પરિપૂર્ણતા જણાવી)** મધ્ય ૯ 'સર્વોપરી મે સદા દિવ્ય સાકારમૂર્તિ અને સર્વ અવતારનું અવતારી એવું જે ભગવાનનું સ્વરૂપ છે તેજ મને પ્રાપ્ત થયું છે' **(આથી મૂળ રૂપની સર્વોપરિતા તથા અવતારિતા અને તેનીજ અવતારરૂપતા અને તેથીજ બન્ને વચ્ચે અત્યંત અભિન્નતા જણાવી.** મધ્ય ૧૩ 'અને એ અક્ષરાતીત જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન્ છે તેજ સર્વ અવતારનું કારણ છે અને સર્વે અવતાર પુરૂષોત્તમમાંથી પ્રગટ થાય છે અને પાછા પુરૂષોત્તમને વિષે લીન થાય છે' **(આથી અવતારોના આવિર્ભાવ તિરોભાવનું મૂળ સ્થાન અક્ષરાતીત પુરૂષોત્તમ ભગવાનને કહ્યા અને તેથી અવતાર અવતારીની અત્યંત અભિન્નતા જણાવી)** મધ્ય ૩૧ 'અને જ્યારે ભગવાનના અવતાર જે રામકૃષ્ણાદિ તેની ઉપાસના કરે ત્યારે બ્રહ્મરૂપ થાય ને એની મુક્તિ થાય...માટે અવતાર તો સર્વે વાસુદેવ ભગવાનનાજ છે' **(આથી અવતારોનો સાક્ષાત્ સંબન્ધ સાક્ષાત્ ભગવાન સાથે જણાવાપૂર્વક તેમની ધ્યેયતા જણાવીને તેમના ધ્યાનથી મુક્તિ મળવાની જણાવી)** મધ્ય ૬૪ 'મત્સ્ય કચ્છાદિ જે ભગવાનના અવતાર છે તે સર્વે અવતારના અવતારી તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન છે' **(આથી અવતાર અવતારીનું તત્વથી ઐક્ય હોવાથી અવતારોને પણ અવતારી કહેવાની યોગ્યતા જણાવી)** વરતાલ ૨ 'શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમભગવાન છે તે પોતાના અક્ષરધામને વિષે સદા દિવ્ય સાકાર મૂર્તિમાન્ રહ્યા છે અને તેજ ભગવાન્ જે તે શ્વેત દ્વીપવાસી જે અનંત નિરન્નમુક્ત તેમને પાંચ વખત પોતાનું દર્શન આપે છે તથા વૈકુંઠલોકને વિષે તેજ ભગવાન્ ચતુર્ભુજ મૂર્તિથકા લક્ષ્મીજીએ સહિત છે ને તે શંખ ચક્ર ગદા પદ્મને ધરી રહ્યા છે તથા વિશ્વક્સેનાદિક જે પાર્ષદ તેમણે સેવ્યા છે અને એજ ભગવાન્ પૂજવા યોગ્ય ભજવા યોગ્ય ને પામવા યોગ્ય છે અને તેજ ભગવાન રામકૃષ્ણાદિ અવતાર ધારણ કરે છે' **(આથી અક્ષરધામી પર દિવ્યરૂપનીજ અવતારરૂપતા અને વૈકુંઠસ્થ શ્વેતદ્વીપસ્થ આદિક સર્વ રૂપોની પરરૂપ સાથે અભિન્નતા અને તેથીજ સર્વ રૂપોની મોક્ષ માટે ભજનીયતા સ્પષ્ટ રીતે જણાવી)** વરતાલ ૧૮ 'અને તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનાં જે પરોક્ષરૂપ ને પ્રત્યક્ષરૂપ તે જાણવા. તેમા પરોક્ષરૂપ તે કેવી રીતે તો માયાના તમ થકી પર એવો જે ગોલોક તેને મધ્યે જે અક્ષરધામ તેને વિષે શ્રીકૃષ્ણભગવાન્ રહ્યા છે એવા જે ભગવાન્ તે ચતુર્ભુજ અષ્ટભુજ સહસ્રભુજ રૂપને ધારે છે ને વાસુદેવાદિ ચતુર્વ્યૂહ ને કેશવાદિ ચોવીશ વ્યૂહ રૂપને ધારે છે તથા વારાહાદિક અનેક અવતારને ધારે છે' **(આથી અક્ષરધામી શ્રીકૃષ્ણ પરબ્રહ્મ એકનીજ ચતુર્ભુજાદિ અનેકરૂપતા તથા અવતારરૂપતા સ્પષ્ટ કહી)** 'અને તે વ્યાસજીએ એમ સિદ્ધાંત કર્યો છે જે 'સર્વ અવતારના ધરનાર જે પરમેશ્વર તેજ સ્વયં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ છે ને બીજા જે અવતાર તે એના છે' **(આથી અવતાર અવતારીનું અત્યંત ઐક્ય સ્વરૂપ સ્વભાવાદિ સર્વ પ્રકારથી જણાવ્યું)** અંત્ય ૩૧ 'તેજોમય જે ભગવાનનું ધામ તેને વિષે જે પુરૂષોત્તમ ભગવાનની આકૃતિ રહી છે ને તે આકૃતિમાંથી એ પોતે ભગવાન્ અવતાર ધારે છે' **(આથી અવતાર આકૃતિનો પુરૂષોત્તમની મૂળ આકૃતિ સાથે સાક્ષાત્ સંબન્ધ જણાવાપૂર્વક બન્નેની અભિન્નતા સૂચવી)** 'એવા

જે ભગવાન્ તેજ પોતે દયાએ કરીને જીવોના પરમ કલ્યાણ કરવાને અર્થે હમણાં પ્રગટ પ્રમાણ થકા તમારી સર્વેની દૃષ્ટિએ ગોચર સાક્ષાત્‌પણે વર્તે છે, માટે તે જે ધામમાં રહ્યા મૂર્તિને આ પ્રગટ શ્રીકૃષ્ણની મૂર્તિ તેમાં અધિક સાદૃશ્યપણું છે...પ્રત્યક્ષ ભગવાનની મૂર્તિ ને ધામની મૂર્તિ તે બેયમાં લગાર પણ ભેદ ન જણાય...તે મૂર્તિ ને આ મૂર્તિ એકજ છે... માટે ગુણાતીત એવું જે અક્ષરધામ તેને વિષે જે મૂર્તિ છે તેજ મૂર્તિ પ્રત્યક્ષ છે એ બેમાં ફેર નથી. જેમ ધામની મૂર્તિ ગુણાતીત છે તેમજ મનુષ્ય મૂર્તિ પણ ગુણાતીત છે' (આથી અક્ષરધામસ્થ મૂર્તિ અને ભૂમિસ્થ મનુષ્ય મૂર્તિની અત્યંત અભિન્નતા અને નિત્યનિર્દોષતા જણાવી) અંત્ય ૩૬ 'કલ્યાણનું અસાધારણ સાધન તો એ છે જે પુરુષોત્તમ ભગવાનને બ્રહ્મજ્યોતિના સમૂહને વિષે અનાદિ સાકારમૂર્તિ સમઝવા ને તેનાજ સર્વે અવતાર છે એમ સમઝીને' (આથી અક્ષરધામી પુરુષોત્તમનીજ અવતારમૂળતા જણાવી) અંત્ય ૩૮ 'એવા સર્વોપરી જે પુરુષોત્તમ ભગવાન્ તેજ દયાએ કરીને જીવોના કલ્યાણને અર્થે આ પૃથ્વીને વિષે પ્રગટ થયા થકા સર્વ જનના નયનગોચર વર્તે છે ને તમારા ઇષ્ટદેવ છે...એવા જે એ પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ ભગવાન્ તેના સ્વરૂપમાં ને અક્ષરધામને વિષે રહ્યા જે ભગવાન્ તેના સ્વરૂપમાં કાંઈપણ ભેદ નથી એ બે એકજ છે ને સર્વોપરી વર્તે છે ને સર્વ અવતારના અવતારી છે' (આથી અક્ષરાધિપતિ પુરુષોત્તમનીજ સજાતીય દ્વિતીય રૂપધારણ કરવારૂપ અવતારરૂપતા અને તે બન્નેની અત્યંત એકતા અને તેથીજ અવતારરૂપને પણ સર્વોપરી અવતારી કહેવાની યોગ્યતા જણાવી) આ રીતે આમાં આવાં અનંત વાક્યો છે.

હરિવાક્યસુધાસિંધુમાં-'गोलोकाधिपतिर्यो हि स एवास्त्ययम् नेतरः। स्वतन्त्रः स्वेच्छयैवासौ नराकारेण दृश्यते॥ वेषान्तरं धृतवतो नटस्येवास्य सर्वथा। स्वरूपभेदो नास्त्येव ज्ञेयमित्थं मनीषिभिः॥' (તરંગ ૯ શ્લો. ૧૦-૧૧) (અર્થ–જે ગોલોકાધિપતિ પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ છે તેજ અહીં નરનાટ્ય ધારીને વર્તે છે તથાપિ તે બીજા નહિ એજ સ્વતંત્ર સ્વયં શ્રીકૃષ્ણ પોતાની ઇચ્છાથીજ નરાકારે દેખાય છે માટે પ્રથમના સ્વત સિદ્ધ વેષને બદલીને બીજા વેષને ધરનારા નટનીજ જેમ એમ દિવ્યાકાર અને મનુષ્યાકારે વર્તતા શ્રીકૃષ્ણના સ્વરૂપમાં ભેદ છેજ નહિ એમ સુજ્ઞોએ સમઝવું) 'स प्रभुः कृपया सर्वदेहिनां श्रेयसे नृपु। स्वशक्तिपार्षदैश्वर्यैः सहाविर्भवतीह वै॥ अतः साक्षाद्धरे रूपं रूपं यच्चाक्षरस्थितम्। तयोर्ये न विदुर्भेदं ज्ञानिभक्तास्त उत्तमाः॥' (તરંગ પંચાવન ૭) અર્થ–તે પ્રભુ કૃપાથી સર્વ દેહિઓના શ્રેય માટે આ લોકમાં નરજનિમાં પોતાની શક્તિ પાર્ષદો ઐશ્વર્ય સાથેજ પ્રગટ થાય છે, માટે પૃથ્વી ઉપર વિચરતુ નરાકાર રૂપ અને અક્ષરધામમાં રહેલું દિવ્યરૂપ તે બે વચ્ચે જે જનો ભેદને જાણતા નથી પણ એકજ જાણે છે તેજ ઉત્તમ જ્ઞાનિભક્તો કહ્યા છે) 'तेजोराशिर्भवत्येकः कोटीन्दुकान्तिसन्निभः। यमाहुरक्षरं ब्रह्मानन्तं कृष्णस्य धाम च॥ अस्ति तत्र स्वयं साक्षात् भगवान् पुरुषोत्तमः। अवतारा भवन्त्यत्र तस्मादेवाखिला अपि॥ अतो योऽस्त्यक्षरे धाम्नि गुणातीते हरिः स्वयम्। स एवास्त्यत्र प्रत्यक्षो न स्वल्पापि तयोर्भिदा॥' (અંત્ય તરંગ ૩૧) (અર્થ–એક તેજનો રાશિ કોટી ચંદ્રમાને તુલ્ય છે, જેને કૃષ્ણના અનંત અક્ષરબ્રહ્મ ધામ તરીકે કહે છે. તે ધામમાં સ્વયં સાક્ષાત્ ભગવાન પુરુષોત્તમ વિરાજે છે. તેમનાથકીજ તમામ અવતારો આ લોકમાં થાય છે. માટે ગુણાતીત અક્ષરધામમાં જે શ્રીહરિ વિરાજે છે તેજ અહીં પ્રત્યક્ષ નરાકારે છે. તે બન્ને વચ્ચે સ્વરૂપ પણ ભેદ નથી. બન્ને એકજ છે) આ રીતે આ ગ્રંથમાં આવાં અનેક વાક્યો છે. બીજા ગ્રંથોમાં પણ આજ શાસ્ત્રોક્ત સમુચિત સૈદ્ધાંતિક સ્વીકારોને ઉપર પ્રમાણેજ નિરૂપણ કર્યું છે.

ઉપર પ્રમાણે શ્રીજીઅભિમત વેદાદિ શાસ્ત્રોએ તથા તદનુસારી સાંપ્રદાયિક પ્રામાણિક ગ્રંથીઓએ તથા શતાનંદાદિ યુક્ત મુનિવરોએ અક્ષરધામાધિપતિ દિવ્યમૂર્તિ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા જગતકર્તા સર્વેશ્વર અવતારી પુરૂષોત્તમ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ નારાયણને આગળ ધરીનેજ (બીજા મુક્તાદિ કોઇને પણ નહિ) સજાતીય દ્વિતીય રૂપ ધરવારૂપ અવતારભાવ અને તેથીજ અવતાર અવતારી વચ્ચે વાસ્તવિક આત્યંતિક અદ્વૈતભાવ અને તેથીજ અવતારોને પણ સર્વોપરી અવતારી પુરૂષોત્તમ ભગવાન આદિક એના એજ શબ્દોથી વાચ્યતા અને તેથીજ તેમની ધ્યેયતા અને મોક્ષપ્રદતાની યોગ્યતા વગેરે અવતારવાદમાં અતિ ઉપયોગી અર્થો સયુક્તિ પ્રતિપાદન કર્યો છે.

ઉપર મુજબ સંપ્રદાયનાં પ્રામાણિક શાસ્ત્રો જે અવતારોને અક્ષરાધીશ દિવ્યાકાર પરબ્રહ્મ અવતારી શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમથકી અલ્પ પણ અન્યૂનપણે અને અત્યંત અભિન્નપણે વર્ણવે છે અને જેની ભક્તિ ઉપાસનાથી અક્ષરધામની પ્રાપ્તિરૂપ આત્યંતિક મોક્ષ મળવાનો સ્પષ્ટ કહે છે એવા પણ પૂજ્ય ધ્યેય કલ્યાણકારી રામકૃષ્ણાદિ અવતારોને, કોઇ નાસ્તિકોએ પોતામાં રહેલા દ્વેષ રોષ અસૂયા આદિક દોષોને વાપરવાનું જાણે સ્થાનજ બીજુ જગતમાં ન મળ્યું હોય એમ એમનેજ એક લક્ષ્યસ્થાન કરીને, મલિન મનોવૃત્તિથી અને ખંડ બીભત્સ ભંડભાષાથી પ્રકૃત્યંતર્ગત વિષયી માયાબદ્ધ અકલ્યાણકર્તા તુચ્છ માણસથકી પણ અત્યંત નીચે ઉતારી પાડવાની શિશુપાળવત્ પારાવાર વિમુખપ્રમુખતા વાપરી જોવામાં આવે છે. આ તેમનો આખો આસુર આશય તેમણે સંપ્રદાયના માન્ય મુખ્ય ગ્રંથોને ઉતારી પાડીને મુખ્ય માનેલી સેવકી વામ વાતો અને તેવા સંપ્રદાયદ્રોહી વિમુખ લબાડ લેખો ઉપરથી સર્વને સહજમાં હસ્તામળકવત સમજી શકાય છે.

પ્ર. પાંચની પ્ર. ૧ વાત ૧૬૨ "અને સૂર્યની કોઇને ઉપમા દેવાય ? એ તો એકજ, તેમ ભગવાન પણ એકજ. ને **અનંત અવતાર તે સર્વે એક ભગવાનનું દીધું ઐશ્વર્ય પામ્યા** છે. અનંત અવતાર થઇ ગયા ને અનંત થાશે પણ આ ભગવાન તે આવ્યા નથી ને આવશે પણ નહિ" આમાં જેમ સૂર્યની ઉપમા સૂર્ય સિવાય બીજાને ન દેવાય તેમ ભગવાનની ઉપમા ભગવાન સીવાય બીજાને ન દેવાય એ બાબત કહી તે બરોબર છે. પરંતુ પંચાળા ૪ 'તથા સૂર્ય છે તેને કુંતાજીએ દુર્વાસાના આપેલા મંત્રે કરીને તેડ્યા ત્યારે તે સૂર્ય કુંતાજી પાસે આવ્યા તે મનુષ્યરૂપે જેવાં કુંતાજી હતાં તેવાજ સૂર્ય થઇને આવ્યા...પણ જેવા સૂર્ય પ્રકાશવાન છે તેવા પ્રકાશે સહિત આવ્યા હોત તો કુંતાજી બળી મરત ને સ્પર્શનું સુખ પણ ન આવત તથા સત્રાજીત યાદવ પાસે સૂર્ય આવતા તે પણ માણસ જેવા થઇને આવતા. અને જ્યારે એ સૂર્ય કુંતાજી પાસે તથા સત્રાજીત પાસે આવ્યા ત્યારે શું આકાશમાં નહોતા ? આકાશમાં પણ હતા ને બીજે રૂપે એના એજ સૂર્ય કુંતાજી ને સત્રાજીત પાસે આવ્યા અને જેવો સૂર્યનો પ્રકાશ છે તે સર્વે એમાં છે ખરો પણ તેનો સંકોચ કરીને માણસ જેવા થઇને આવ્યા છે. તેમ એ જે ભગવાન છે તે પોતે પોતાના દિવ્યભાવ સહિતજ જીવને જો દર્શન આપે તો મનુષ્યને ઠીક ન પડે, અને એમ જાણે જે 'આ તે શું ભૂત હશે કે શુ હશે ? માટે એ ભગવાન પોતાના ઐશ્વર્યનો સંકોચ કરીને મનુષ્ય જેવાજ થઇને દર્શન આપે છે અને પોતે પોતાના ધામમાં પણ વિરાજમાન છે...તે માટ મનુષ્યરૂપે એ ભગવાન થાય છે ત્યારે પોતાનો દિવ્ય ભાવ છે તેને છુપાવી રાખરો તે ઉપરજ પોતાની દૃષ્ટિ રહે છે...જેમ શ્રીકૃષ્ણભગવાન ભીષ્મને મારવાને ઉતાવળા થયા ત્યારે મનુષ્યભાવ ભુલી ગયા અને પોતામાં દિવ્ય ભાવ આવ્યો તેણે કરીને પોતાના ભારને પૃથ્વી સહન કરવા સમર્થ ન થઇ તથા અર્જુનને દિવ્ય ભાવ દેખાડ્યો તે પોતાની ઇચ્છાએ દેખાડ્યો" આમા સર્વોપરી શ્રીજીના કહ્યા મુજબ

સ્વયં સૂર્યજ પોતાના તેજને શમાવીને મનુષ્યસજાતીય દ્વિતીય રૂપ ધારીને કુંતાજી પાસે તથા સત્રાજીત પાસે આવ્યા ત્યારે પણ તેમને જેમ સૂર્યનીજ ઉપમા આપી છે તેમ સ્વયં ભગવાનજ પોતાનાં ઐશ્વર્યને ઢાંકીને મનુષ્યસજાતીય દ્વિતીય રૂપમાં અવતરે ત્યારે પણ તેમને ભગવાનની ઉપમા અપાયજ. આ બાબતને મનુષ્યરૂપમાં વિરાજમાન શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માના દૃષ્ટાંતથી સાબીત કરી આપી છે. માટે અવતારોને ભગવાનની ઉપમા ન અપાય એમ જડજલ્પન થાયજ નહિ બીજું–अजोऽपि सन्नव्ययात्मा भूतानामीश्वरोऽपि सन्। प्रकृतिं स्वामधिष्ठाय संभवाम्यात्ममायया' આ ગીતા-વાક્યના અનુસંધાનથી લોયા ૧૮ 'તેજ ભગવાન્ રામકૃષ્ણાદિ રૂપને કોઇક કાર્યને અર્થે ધારણ કરે છે પણ જે એ પોતાનું મૂળ રૂપ છે તેને તજીને એ અવતારનું ધારણ નથી કરતા. તેજ ભગવાન્ પોતે અનંત ઐશ્વર્ય ને અનંત શક્તિ સહિતજ મત્સ્ય કચ્છાદિ રૂપને ધારણ કરે છે' આમા શ્રીજીના કહ્યા મુજબ સ્વયં દિવ્યરૂપ ભગવાનજ પોતાનાં સમગ્ર ઐશ્વર્ય સાથે રામકૃષ્ણાદિ રૂપથી અવતરતા હોઇને અવતારદશામાં પણ પૂર્ણ એકસ્વરૂપ હોવાથી એમને વચ્ચે કોઇએ ઐશ્વર્ય આપ્યાનું કે લીધાનું, જેમ પ્રથમ એકરૂપ હોઇને પછીથી પચાસ રૂપે થએલા સૌભરી ઋષિ વચ્ચે કહી શકાય નહિ તેમ કહી શકાયજ નહિ. તો 'અનંત અવતારો એક ભગવાનનું દીધું ઐશ્વર્ય પામ્યા છે' એમ ભેદથી જલ્પી શકાયજ નહિ. ત્રીજું–'बहूनि मे व्यतीतानि जन्मानि' 'यदा यदा हि धर्मस्य' 'अवतारा ह्यसंख्येया.' આના અનુસંધાનથી લોયા ૪ 'તે ભગવાન્ પોતાના અક્ષરધામમા એક ઠેકાણે રહ્યા થકા પોતાની ઇચ્છાએ કરીને અનંતકોટી બ્રહ્માંડને વિષે પોતાના ભક્તને અર્થે અનંત રૂપે દેખાય છે...અને તેજ ભગવાન્ ક્યારેક મત્સ્ય કચ્છ વરાહ નૃસિંહાદિક અનંત રૂપે કરીને ભાસે છે...ભગવાન્ પુરૂષોત્તમ તે તો યોગેશ્વર છે ને સર્વ યોગકળાના નિધિ છે ને એક ઠેકાણે રહ્યાથકા અનંત કોટી બ્રહ્માંડમાં પોતાની ઇચ્છાએ કરીને જ્યાં જેમ ઘટે ત્યાં તેમ ભાસે તેમા શું કહેવું ? અને એ ભગવાનમાં એમ હોય તેનું શું આશ્ચર્ય છે ?' મધ્ય ૧૩ 'પુરૂષોત્તમ કહીએ તેજ ભગવાન્ રામ-કૃષ્ણાદિરૂપે કરીને પોતાની ઇચ્છાએ જીવોના કલ્યાણને અર્થે યુગ યુગને વિષે પ્રગટ થાય છે... માટે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ મનુષ્ય જેવા જણાતા હતા તો પણ અક્ષરાતીત કૈવલ્ય મૂર્તિજ છે' આમાં શ્રીજીના કહેવા મુજબ સ્વયં પુરૂષોત્તમ ભગવાન્ અનાદિ કાળથી અનંતવાર અનંતરૂપે અનંત બ્રહ્માંડમાં અવતરેલા તથા અવતરતા હોવાથી અને અવતારધારણમાં દેશ કાળાદિકનો નિયમ નહિ હોવાથી 'આ ભગવાન આવ્યા નથી અને આવશે નહિ' એમ દૈવીથી કહી શકાયજ નહિ. આ આખી વાતમા 'અવતારને ભગવાન ન કહેવાય, અવતારને કોઇ ઉપરી ઐશ્વર્ય આપે છે. સ્વયં ભગવાન્ પૂર્વે અવતર્યા નથી અને હવે પછી અવતરશે નહિ' આ ત્રણ બાબતો શ્રીજીમતથી બહુ વિપરીત જણાતી છે. આ ઉપરથી બડ દુરાશય એવો નીકળી આવે છે કે–રામકૃષ્ણાદિ અવતારો એ સ્વયં ભગવાનના નહિ પણ કોઇ એક જીવ ઇશ્વરકોટી જેવી કોટી પ્રકૃત્યતર્ગત છે તેજ અવતરે છે અને એમને મુક્તાદિકની માફક એક ભગવાન્ અલ્પ ઐશ્વર્યને આપે છે, એથી એ ભગવાન્ તરીકે લોકમાં પૂજાય છે પણ વસ્તુતઃ એમનો સ્વયં ભગવાન્ સાથે કશો સંબન્ધજ નહિ હોવાથી એમને ખરી રીતે ભગવાનની ઉપમાજ દેવાય નહિ. આવા દુરાશયવાળા કરતા અવતારોને નહિ માનનારાને સારા કહેવા જોઇએ. જો અવતારોને આવા પાપભાવથી પરમેશ્વર પદથીજ ઉતારી પાડવામા આવે તો શ્રીહરિને પણ એક તરફથી અવતારપણે શાસ્ત્રમા વર્ણવેલા હોવાથી એમની પણ એવીજ આખી દુર્દશા કોઇ વિપક્ષી તરફથી કદેવરાવાનો પ્રસંગ તુલ્ય ન્યાયથી આવેજ. શ્રીજીને સ્વયં સર્વોપરી અવતારી ભગવાન માનીએ અને બીજા બધાને તેમના અવ-તાર તરીકે માનીએ તોપણ ઉપરોક્ત શાસ્ત્ર દૃષ્ટિએ અવતાર અવતારીનો સ્વરૂપથી અત્યન્ત અભેદ

હોવાથી અવતારો માટે ઉપર મુજબનું જાતમજલ્પન થાયજ નહિ. આ રીતે આ વાત કુયુક્તિ-જાળથી સાક્ષાત્ ભગવદ્રૂપ અવતારોને ભગવત્પદથી અત્યંત નીચે ઉતારી પાડવાના પાપાશયવાળી, શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ, મનઃકલ્પનાથી ગોઠવી કાઢેલી વિમુખ પ્રત્યક્ષ થાય છે.

પ્ર. ૧ વાત ૨૪૭ 'દત્તાત્રેયે બે જીવનું કલ્યાણ કર્યું, કપિલે એક જીવનું કલ્યાણ કર્યું ને ઋષભદેવે સો જીવનું કલ્યાણ કર્યું' આ વાત પણ સાધુરૂપ કલ્યાણમૂર્તિ અવતારોની 'હલકાઇ' જણાવા જડ બુદ્ધિથી જુઠી જોડી કાઢી છે. સર્વોપરી શ્રીજી તો પ્રથમ ૭૮ માં જે અવતારોનો **અનંત જીવોનો ઉદ્ધાર** કરવારૂપ મહામહિમા સમઝવાનો કહે છે. લોયા ૧૪ માં 'તથા ભગવાનના જે ઘણા અવતાર થયા છે તેને એમ જાણીએ છીએ જે એ સર્વે અવતાર નારાયણના છે. તોપણ તે અવતારમાં ઋષભદેવજી બહુ ગમે તથા તેથી ઉતરતા કપિલજી તથા દત્તાત્રેય એ બે સરખા જણાય છે' એમ સાધુરૂપ દત્તાત્રેય આદિકને નારાયણના અવતાર તરીકે કહીને તેમાં પોતાનો બહુ ભાવ જણાવે છે. મધ્ય ૬૦ માં 'હું તો દત્તાત્રેય જડભરત નારદ શુકજી તે સરખો દયાવાળો છું' એમ દત્તાત્રેય આદિકને પોતાના દયાળુપણામાં દૃષ્ટાંત તરીકે લે છે. સ. પ્ર. ૩ અ. ૧૭ માં 'मत्स्यं कूर्मं' આ શ્લોકથી શ્રીહરિના અનંત અવતારો કહેતાં ઉપરના ત્રણને શ્રીહરિના અવતાર તરીકે પણ કહ્યા છે. વળી જેમણે અનંતનાં કલ્યાણ થાય એવો મોક્ષ માર્ગ બતાવેલો ભાગવતાદિ ગ્રંથોમાં પ્રસિદ્ધ છે અને જેમના આશ્રયબળથી અનંતનાં કલ્યાણ થઇ ગયાં છે અને અદ્યાપિ થયા કરે છે. એવા ઉપરના પૂજ્ય અવતારોને ખોટી રીતે ઉતારી પાડવાની કુમતિ વાપરેલી વ્યક્ત થાય છે. અવતારોથી પોતાને મોટા થવાના દુરાશયથી આવી પાપપ્રવૃત્તિ થાય છે.

પ્ર. ૨ વાત ૩ 'અને વળી સ્વામીએ વાત કરી જે ભગવાનના અવતારમાત્રમાં ચમત્કાર તો ચમક પાણા જેવો છે. તેમાં **કેટલાક મણ જેવા છે ને કેટલાક તો દશ મણ જેવા છે ને કેટલાક તો સોમણ જેવા છે ને કેટલાક તો લાખ મણ જેવા છે**...ને આજ તો બધો ચમકનો પર્વત આવ્યો છે, નહિ તો બધુ બ્રહ્માંડ કેમ તણાઇ જાય?' આ જડ વાત પણ સર્વોપરી શ્રીજીના સિદ્ધાંતથી બહુ વિરૂદ્ધ, અવતારોમાં મનઃકલ્પિત ભેદ પાડીને તેમને હલકા પાડવાના ઇતર ઇરાદાવાળી અસંબદ્ધ અતિ કુટિલ છે. પંચાળા ૨ માં કહ્યા મુજબ સ્વયં ભગવાન તો અવતારાદિ સર્વ દશામાં પણ સદાય સ્વરૂપ સ્વભાવથી અચ્યુત અખંડ અક્ષર અવિકારી એકરૂપ હોવાથી અને લોયા ૧૮ માં કહ્યા પ્રમાણે અવતાર ભાવમાં પણ સમગ્ર ગુણ ઐશ્વર્ય પરિપૂર્ણ હોવાથી અને મધ્ય ૧૩ માં કહેલી રીતિએ પુરૂષોત્તમમાથીજ અવતારોનો આવિર્ભાવ અને તિરોભાવ થતો હોવાથી અને લોયા ૧૧ માં કહેલી પદ્ધતિએ ભગવાનની મૂર્તિઓમા ભેદ નહિ હોવાથી અને પંચાળા ૬ માં કહેલી સમઝણ મુજબ અવતારોમાં જણાતી ન્યૂનાધિક શક્તિ તથા ઐશ્વર્ય ઐચ્છિક ઔપાધિક હોવાથી એક મણ દશ મણ સોમણ લાખમણના ચમકપાણાના વિષમ દૃષ્ટાંતથી-સ્વરૂપ સ્વભાવથી ભેદ પાડવો તે શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ અનન્વિત અઘટિત હોઇને અતિ વિષમ છે. ભગવાનનો કાર્યવશાત્ અવતારભાવ છે અને કાર્યવશાત્ ઐશ્વર્યપ્રદર્શન છે. શ્રીજીના ગ્રંથોક્ત કથન મુજબ જોઇએ તો મત્સ્ય નૃસિંહ વામન રામકૃષ્ણાદિ અવતારોએ આખુ બ્રહ્માંડ તણાઇ જાય એવાં અદ્ભુત ઐશ્વર્યો શુ નથી બતાવ્યાં? શ્રીજીએ અવતારોનું નિરૂપણ તો બહુધા કર્યું છે એમાં આવા ચમકપાણાના માપથી અવારોનુ માપ કહીને ભેદ પાડ્યો નથી. ઇષ્ટદેવનો મહિમા કહેવાની બીજી ઘણી રીતિઓ સન્મુખ શાસ્ત્રીય સારી છે તેનો અનાસ્તાવશાત અનાદર કરીને ઇષ્ટદેવ કે તેમના વચન ઉપરજ અપવાદ કે વિરોધ આવે એવી ખોટી અશાસ્ત્રીય વિમુખ હલકી રીતિઓ લઇને મહિમા

કહેવો તે એક નાસ્તિકચાલાકીજ કહેવાય. શાસ્ત્રસિદ્ધ અર્થની યોજનાના પ્રભાવ જાણ્યા વિના અને યુક્તાયુક્તનો વિચાર કર્યા વિના વિષમ દૃષ્ટાંત આપવામાં આવે તો તેથી અભિમત અર્થની સિદ્ધિ ન થતાં ઉલટી અનભિમત અનર્થની સિદ્ધિ સ્વયં થાય છે. ગુ. સ્વામી તો આવો વિષમ કારખાનામાં બેઠાંથી કામ લેતા હોવાથી આવા ચમકપાણાના વિષમ જડ દૃષ્ટાંતથી અવતારોમાં અત્યંત ભેદ પાડીને ઉતારી નાખવા લેશ પણ નવરા ન હતા. આ તો કોઇ નવરા નમારમુડા નકામાં નખોદીયા નાસ્તિક નીચનું દુષ્કામ છે.

પ્ર. ૨ વાત ૫ 'અને સ્વામીએ વાત કરી જે વાદી ફુલવાદી ને ગારડી...એ તો દૃષ્ટાંત ને સિદ્ધાંત તો એ છે જે દત્તાત્રેય ને કપિલ તે તો વાદીને ઠેકાણે છે, તે તો મુમુક્ષુ હોય તેનું કલ્યાણ કરે ને રામચંદ્રજી ને શ્રીકૃષ્ણ તે તો ફુલવાદીને ઠેકાણે છે તે તો પોતાનું વચન માને તેનું કલ્યાણ કરે ને ન માને તો તરવારે સમાધાન કરે ને કલ્યાણ કરે. ને શ્રીજીમહારાજ તો ગારડીને ઠેકાણે છે તેની આગળ તો જીવ ઇશ્વર પુરુષ ને અક્ષરાદિક તે હાથ જોડીને ઉભા છે" આ ગામડી વાત પણ વાદીઓમાં 'મનસ્વી ભેદ કલ્પીને તેના અર્થો પણ મનસ્વી ગોઠવીને, તેનું વિષમ દૃષ્ટાંત ધ્યેય અવતારોને આપીને તેમાં મનસ્વી ભેદ પાડીને તેમને ઉતારી પાડવાનું શ્રીજીસિદ્ધાંત સામે વાદિપણું વાપનારી વિષમયી છે. શ્રીજીએ સ. પ્ર. ૨ અ. ૩૦ શ્લો. ૩૭ માં 'सन्तो जाङ्गुलिका ननु' એમ સંસાર વિષને ઉતારવાના યોગથી સંતોને આવું વાદિદૃષ્ટાંત આપ્યું છે તેને અહીં અવતારો વચ્ચે ભેદ પાડવામાં અડાવી દેવાની આડાઇ કરી છે. શ્રીજીએ અવતારોનું નિરૂપણ તો બહુ કર્યું છે તેમાં આવું દૃષ્ટાંત દીધું નથી. સ. પ્ર. ૩ અ. ૨૪ માં શ્લો. ૧૦–૧૨ થી ભગવાનના નરનારાયણાદિ સાધુરૂપ અને રામકૃષ્ણાદિ રાજારૂપ અવતારો કહીને, તેઓનું અસુરહનન અને ધર્મપ્રવર્તન કાર્ય કહીને સર્વની એક સરખી રીતે સેવ્યતા કહીને શ્લો. ૫૦–૫૪ થી તે સાધુરૂપ અને રાજારૂપ ભગવાન્ આંતર કામાદિ અને બાહ્ય શિશુપાળાદિકને કેવી રીતે મારે છે તેનો પ્રકાર કહીને, છેવટે બન્ને અવતારરૂપોની મોક્ષ માટે ઉપાસના કરવાની કહી છે. સ. પ્ર. ૪ અ. ૩૭ માં કેવી રીતે બાહ્ય આંતર આસુરોને હણે છે તેનો પ્રકાર કહીને, છેવટે હસ્તમાં શસ્ત્રધારીને કે નહિ ધારીને, નિગ્રહથી કે અનુગ્રહથી, વધથી કે સદુપદેશથી, એમ જે કોઈ ઉપાયથી ભૂતળમાં સદ્ધર્મને સ્થાપન કરતા અને આશ્રિતજનોનું કલ્યાણ કરતા તે ભગવાનનો આશ્રય કરવો એમ કહ્યું છે. વરતાલ ૧૦ મા સાધુરૂપ અને રાજારૂપ ભગવદવતારો અને તેમની જુદી જુદી લક્ષણરીતિ કહીને છેવટે 'જેને પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છવું તેને તે તે લક્ષણે કરીને તે ભગવાનને ઓળખીને તેમણે શરણે થવું અને તેનો દૃઢ વિશ્વાસ રાખવો ને તેની આજ્ઞામાં રહીને તેની ભક્તિ કરવી એજ કલ્યાણનો ઉપાય છે' એમ સાધુરૂપ રાજારૂપ સર્વ ભગવદવતારો માટે સરખી સમજણ રાખવાની કહે છે. આ વચનામૃત ઉપર સંસ્કૃત સુધાસિંધુમા–'उभयेषां च साधर्म्यं न देहक्रियया त्विह । भवत्यथ प्रपन्नानामास्ति श्रेयोविधौ त्विदम्' એમ બન્ને પ્રકારના અવતારોનું દેહક્રિયાથી તો સમાનધર્મપણું નથી (જુદા જુદા છે) પરંતુ પ્રપન્નોનું કલ્યાણ કરવામાં તો સમાન ધર્મપણું છે, એટલે સર્વ કોઇ કલ્યાણ કરી શકે છે, એમા ભેદ નથી, એવો વિશેષ બતાવ્યો છે. ઉપરનો શ્રીહરિસિદ્ધાંત જોતાં એક વાદી, એક ફુલવાદી, એક ગારડી, એવો ગામડી ભેદ શ્રીજીના સામાવાડીયા વાદી થઇને કહેવો તે સર્વથા વિરુદ્ધ હોઇને અયોગ્ય અગ્રાહ્ય નિર્મૂલ થાય છે. શ્રીકૃષ્ણના સંબન્ધમા શ્રીજી વરતાલ ૬ માં 'તે જ્યારે ભગવાને કૃષ્ણાવતાર ધાર્યો ત્યારે મહાપાપણી જે પૂતના તેણે ભગવાનને ઝેર પાયુ તેને શ્રીકૃષ્ણે પોતાની માતા જે યશોદાજી તે બરોબર ગતિ આપી અને બીજા પણ મહાપાપી દૈત્ય હતા ને ભગવાનને મારવા આવ્યા હતા તેને પણ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પરમ-

પદ આપતા હવા ને બીજા પણ જે જે ભાવે કરીને શ્રીકૃષ્ણના સંબન્ધને પામ્યા તે સર્વેનું કલ્યાણ કર્યું છે' વરતાલ ૧૮ 'ને સર્વ અવતારના ધરનાર જે છે તેજ સ્વયં શ્રીકૃષ્ણભગવાન્ છે માટે કામભાવ દ્વેષભાવ ભયભાવ સબન્ધભાવ સ્નેહભાવ એમાથી જે જે ભાવે કરીને એ શ્રીકૃષ્ણને જે જીવ આશર્યા તે નિર્ગુણ થઇ ગયા' આ રીતે કહેવાપૂર્વક શ્રીકૃષ્ણને જીવ ઇશ્વર પુરુષ અક્ષર આદિકના નિયંતા, અક્ષરધામાધિપતિ પરંબ્રહ્મ ભગવાન્ પુરૂષોત્તમ સર્વાવિર્ભાવકારણ ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવપણે માનીને, વધારામા તેમનું સ્વય ધ્યાન ભજન કરવાનુ પણ કહે છે. અને શ્રીજીને સપ્રદાયના શાસ્ત્રો શ્રીકૃષ્ણના બીજા અવતારરૂપે થયાનું કહેવાપૂર્વક બન્ને વચ્ચે અણુ પણ ભેદ નહિ સમજવાનો કહે છે. આ દૃષ્ટિએ જોતા મૂળ પૂર્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણ અને તેમના અવતાર શ્રીહરિમા તત્વથી ભેદ પાડવા જે ઉપર જુદુ જુદુ વાદિદૃષ્ટાંત આપ્યુ છે તે શ્રીજીમાન્યતાથી તદ્દન વિરૂદ્ધ હોઇને તેમને સામે ગંડ જગાવાના વાદિપણાને જણાવનારૂ વિમુખ છે

પ્ર. ૨ વાત ૧૨ 'આચાર્ય હોય કે ભગવાનનો પુત્ર હોય કે ઇશ્વર હોય કે નાના મોટા **ભગવાનના અવતાર હોય પણ એમ કર્યા વિના છુટકો નથી,** કેમ જે એ પણ મહારાજનો મત છે તે ઉપર મહારાજનો કહેલો શ્લોક છે તે બોલ્યા જે–'**निजात्मानं ब्रह्मरूपं देहत्रयविलक्षणम् । विभाव्य तेन कर्तव्या भक्ति कृष्णस्य सर्वदा ॥**' આ વાતમા નાના મોટા રામકૃષ્ણાદિ અવતારોને પણ 'નિજાત્માને ત્રણ દેહથકી વિલક્ષણ બ્રહ્મરૂપની ભાવના કરીને અન્ય ઉપરી કૃષ્ણની ભક્તિ કર્યા વિના કોટી કલ્પ સુધી છુટકો થવાનો નથી' એવો દુરાશય દર્શાવીને અવતારોને ભગવત્પદથી અત્યત નીચે બદ્ધ જીવની સાથે ઉતારી પાડવાની નાસ્તિકતા ઉઘાડી જણાવી છે અવતારો કે જે પરંબ્રહ્મ પરમાત્માનાં સજાતીય દ્વિતીય અભિન્ન રૂપાતરો હોઇને સ્વયં કલ્યાણમૂર્તિ પૂર્ણકામ આત્મારામ ગુણાતીત છે અને જેમની પ્રવૃત્તિ કેવળ કૃપાથી લોકકલ્યાણાર્થેજ છે એવા પણ અવતારોને આત્મસાધનો કરીને આત્મકલ્યાણ મેળવવાનું જીવાદિકની પેઠે જલ્પવુ તે અનવધિ અવગુ હોઇને અતિનિંદ્ય છે તેમા પણ '**મોટા અવતારો**' એવો શબ્દ લખીને રામકૃષ્ણાદિકની સૂચના આપીને આવી અવળાઇ કરી છે તે સપ્રદાયની દૃષ્ટિએ અત્યત વિમુખ હોઇને અતિઅસહ્ય અતિશોચનીય છે વળી જે શ્લોકમા શ્રીજીના મૂળ પૂર્વરૂપ ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ જે શ્રીકૃષ્ણની ભક્તિથી કલ્યાણ થવાનુ કહે છે તેજ શ્લોકથી તેજ શ્રીકૃષ્ણને પોતાને દેહાદિવિલક્ષણ બ્રહ્મરૂપ થઇ ભક્તિ કર્યા વિના છુટકો નથી એમ જલ્પવુ જે સ્વલ્પ સાહસ ન કહેવાય. વળી આવી વામ વાતમા મહારાજના મતને મિથ્યા અડાવે છે મહારાજે તો તે શ્લોક મુમુક્ષુ જીવાદિક માટે કહ્યો છે પણ નાના મોટા અવતારો માટે કહ્યો નથી. તેમણે તો રામકૃષ્ણાદિ અવતારોની મહત્તા સર્વોપરી કહીને તેમની ભજનીયતા કહી છે આ જોતા શ્લોકનો અર્થ કરવામા આવ્યનુ કાજળ કપાળે ઘસવા જેવુ મૌર્ખ્ય વાપર્યું જણાય છે જ્યા ત્યા અવળુ અડાવામા મહારાજ પણ ઠીક હાથ આવી ગયા છે. મહારાજે તો વચનામૃતાદિ ગ્રથોમા એનો ગધ પણ જણાવા દીધો નથી જ્યારે નાના મોટા અવતારોની આવી દુર્દશા થાય ત્યારે તો શ્રીજીને પણ એક તરફથી અવતાર તરીકે વર્ણવેલા હોવાથી એમની પણ એવી દુર્દશા કોઇ વિપક્ષી તુલ્યન્યાયથી કહે તો શો નિષ્પક્ષપાતી ઉત્તર આપવો તે વિમુખોએ મુખ્ય વિચારવાનુ છે આ ઉપરથી રામકૃષ્ણાદિ અવતારોમા પરમેશ્વરપણાની બુદ્ધિ નહિ પણ પામર મનુષ્ય બુદ્ધિ હોવાનો મડાશય ઉઘાડો તરી આવે છે એમ કરીને નાસ્તિક જૈનાદિકને બહુ સારા કહેવરાવે છે.

પ્ર. ૨ વાત ૨૪ "આ ભગવાન્ ને આ સાધુનું રૂપ તો સિદ્ધિયુ પણ ધરી શક્તી નથી, કેમ જે એ તો અક્ષર છે. **ને બીજા વિભૂતિ અવતારનુ રૂપ તો સિદ્ધિયું ધરે છે જેમ**

જે રાજા ગાદીએ હોય તેનો વેથ તરગાળો કાઢતો નથી તેમ" આ વાંકડ વાતમાં સિદ્ધિઓ કે જે મહાયોગીઓને પણ અત્યંત દુર્લભ છે તેનું સ્વરૂપ સત્તા શ્રેષ્ઠથી પણ સમજ્યા વિનાં તેને નીચ તરગાળાની ઉપમા આપીને, સાધુઓ કે જે સિદ્ધિઓના વશમાં આવી જનારા છે તેને અકળ ઠરાવીને તેનું રૂપ તો સિદ્ધિઓ ધરી શકતી નથી એમ ખોટું ઠરાવીને, વિભૂતિ અવતારોનાં રૂપ તો કળવામા આવે એવાં હોવાથી તેમનાં રૂપ સિદ્ધિઓ ધરી શકે છે એમ અનવધિ અવગુણ અડાવીને માનીતા સાધુથી અવતારોને નીચે ઉતારી પાડવાનું તરગાળાનું તુચ્છ કામ કર્યું જણાય છે. બાદશાહને ચાકર અને ચાકરને બાદશાહ ઠરાવ્યા જેવી વિમુખ વાત છે. ભાગવત સ્કંધ ૧૧ અ. ૧૫ માં શ્રીકૃષ્ણ ઉદ્ધવજી પ્રત્યે સિદ્ધિઓની સંખ્યા અને તેનું સ્વરૂપ વિગેરે આખા અધ્યાયથી વર્ણવીને છેવટે 'सर्वासामपि सिद्धीनां हेतुः पतिरहं प्रभुः' એમ પોતાનેજ સર્વ સિદ્ધિઓના હેતુ-ઉત્પાદક પ્રાપક અને પતિ-રક્ષક અને પ્રભુ-રાજાપણે કહે છે. આ બાબતનો નિર્દેશ શ્રીજીએ પ્રથમ ૬૧ વચનામૃતમાં કર્યો છે. આ રીતે પરતંત્ર સિદ્ધિઓ જેના વશમાં વર્તનારી છે એવા સ્વતંત્ર મહારાજાસ્થાનીય શ્રીકૃષ્ણ કે જે શ્રીજીનું મૂળ પૂર્ણ રૂપ છે તેનું રૂપ કળવામાં આવે એવું હોવાથી સિદ્ધિઓ ધારી શકે છે એમ લવવું અને સાધુ કે જે શ્રીકૃષ્ણ અને સિદ્ધિઓ આગળ પરતંત્ર છે તેમનું રૂપ અકળ હોવાથી સિદ્ધિઓ ધરી શકતી નથી એમ લવવું તે સર્વાંશે વિપરીત છે. શ્રીજી તો પરંબ્રહ્મના સાક્ષાત્ અવતાર હોઇને અવતારીથી અભિન્ન હોવાથી એમને તો રાજગાદીએ હોવાનું સુખેથી કહી શકાય તેમજ એજ પદ્ધતિએ બીજા અવતારોને પણ એમ કહી શકાય, પરંતુ આ સાધુને કોણે અવતારોની પણ ઉપરી ગાદીએ બેસાર્યા છે કે જેથી તેમનું રૂપ સિદ્ધિઓ ન ધરી શકે? આપણ એક ખોટું ખુણેખાચરે વિચારવાનું છે. પ્રભુની ગાદીજ નવરી હોય એમ ચઢી બેસવાનીજ બધી બદદાનત જણાય છે. તેથીજ બધા ધ્યેય અવતારોને ઉતારી પાડીને પોતાને તેથી પણ મોટું બનવાની કુમતિ વપરાય છે. સિદ્ધિઓ કે જે શ્રીકૃષ્ણે પ્રવર્તાવેલી હોઇને ઘણી દુર્લભ છે એમ શ્રીજી કહે છે તેને તરગાળાની તુચ્છ ઉપમા અપાયજ કેમ? સંપ્રદાયની શાસ્ત્રીય દીક્ષા વિનાના, સ્વયં સાધુનો વેષ ધારી બેઠેલા બહિષ્કૃત બંડીયાઓને તો તરગાળાની ઉપમા લોકમાં અપાય અને એનો વેષ પણ તરગાળા કાઢે એ સમજાતું છે.

પ્ર. ૨ વાત ૪૧ "સ્વામિએ એમ વાત કરી જે આજ તો પુરૂષોત્તમ અક્ષરધામ ને મુક્તે સહિત પધાર્યા છે. તે ભેળા અનંત ધામોના ભગવાન્ તેના મુક્તે સહિત અહીં પધાર્યા છે. તે શા સારૂ તો પોત પોતાની ખોટ કાઢવા, ને પુરૂષોત્તમનું સ્વરૂપ સમજવા આંહી આવ્યા છે, નહિ તો આવો બીડો વેઠાય કેમ? તે મહારાજે કહ્યું હતુ જે અવતારમા ત્રણ ત્રણ બીડામા આવ્યા છે ને આજ તો બધાયને બીડામાં લેવા છે...ને એકાંતિકના જન્મ છે તે તો અનત જીવોને બ્રહ્મરૂપ કરવા ને પુરૂષોત્તમનું સ્વરૂપ સમઝાવા સારૂ આ પૃથ્વીને વિષે પધારે છે" આ વામ વાતનો દુરાશય તો દુરંત દુર્વાચ્ય છે. અનંત ધામોના ભગવાન્ કે જે બડ સંકેત મુજબ રામ કૃષ્ણ નરનારાયણ વાસુદેવાદિ કહેવાય છે તે પોતાની ખોટ સાધનો કરતાં પણ અત્યારસુધી નહિ ટળી હોવાથી અનાદિથી રખડતા હતા તે અત્યારે પોતાની અનાદિની ખોટ કાઢવા પોત પોતાનાં સ્થાન પડતા મુકીને પોતાના અનાદિથી રઝળતા મુક્તોને સાથે લઇને સત્સંગમા જન્મ ધરીને ભેળા આવ્યા છે. અને તેઓ બીજા આશ્રિતોને બીડામાં લેતા હતા પણ પોતે અદ્યાપિ બીડામા આવ્યા ન હતા તે હમણાંજ તેમને બીડામાં લીધા છે. માનીતા એકાંતિકને તો કશી પૂર્વની ખોટ કાઢવાની નહિ હોવાથી તેમનો અત્યારે જન્મ છે તે તો બીજા રામકૃષ્ણાદિ

અવતારો અને તેમના મુક્તો વિગેરેની ખોટ ટાળવા માટે થયા છે. આ રીતે માનીતા કહેવાતા એકાંતિકને મોટા સર્વોપરી ભગવાન્ ઠરાવાના પાપઈરાદાથી રામ કૃષ્ણ નરનારાયણ આદિકને અત્યંત નીચે ઉતારી પાડવાની પારાવાર વિમુખમતિ વપરાઇ છે. શ્રીજી જે અવતારોનો પુરૂષોત્તમમાંથી આવિર્ભાવ અને એમાંજ અંતર્ધાન કહેવાપૂર્વક બન્ને વચ્ચે અત્યંત અભેદ તત્વથી સમજવાનો કહે છે અને જે પૂર્ણકામ આત્મારામ નિત્યનિર્દોષ અવતારોનું ખાસ કાર્ય લોકોનું કલ્યાણ કરવું એજ કહે છે એવા ધ્યેય પૂજ્ય પુરૂષોત્તમસ્વરૂપ અવતારોને અનાદિની ખોટ કહેવી અને ખોટ ટાળવા ભીડામાં લેવાનું કહેવું અને વળી એમની ખોટને ટાળનારા બનાવટી એકાંતિકને કહેવા તે શ્રીજીવચનથી અક્ષરશઃ અતિ વિરૂદ્ધ અધમાધમ હોઇને અતિ નિંદિત છે. સર્વોપરી શ્રીજી પણ એક અવતાર રૂપમાં આવેલા હોવાથી તેમને પણ કોઇ વિપક્ષી તુલ્ય ન્યાયે એવું કહે તો શો યોગ્ય ઉત્તર અપાય? એનો પણ વિમુખોને વિચારલેશ મળે નહિ. ક્યાં સર્વોપરી શ્રીજીની પરા વાણી? અને ક્યાં વિમુખી વૈખરી વાણી? અમૃત વિષ જેટલું અંતર ઉઘાડું છે. આ ઉપરથી ખંડમતે પુરૂષોત્તમનો અત્યારસુધી અવતારજ થયો નથી એમ લવીને અત્યારસુધી થએલા રામકૃષ્ણાદિ અવતારોનો પુરુષોત્તમ સાથેથી સંબન્ધજ તોડી નાખીને તેમની એક જીવાદિક જેવી બદ્ધ તુચ્છ કોટી હોવાની કુબુદ્ધિ નિશ્ચિત થાય છે. એટલે અવતારો એ પરમેશ્વરજ નહિ તેમ તેમના અવતારો પણ નહિ. એ તો કોઇ સાધારણ માણસ હતા એવી દુર્બુદ્ધિ સાબીત થઈ. વળી આવી સૂર્યને પતંગીયા અને પતંગીયાને સૂર્ય ઠરાવા જેવી અપવાદી અવળી વાત શ્રીજીએ કહેલી અને ગુ. સ્વામીએ અનુવાદ કરેલી એમ એમને માથે ચડાવી દીધી. શ્રીજીએ તો વચનામૃતાદિ ગ્રંથોમાં ઘણી વાતો કરી છે તેમાં આવી વાતનો ગંધ પણ નથી. માનીના કહેવાતા એકાંતિકને સર્વોપરી ઠરાવાજ સર્વ શાસ્ત્રો અને શ્રીજી-વચનોથકી અનવધિ વિમુખતા વપરાય છે તેનો આ મોટો નમુનો છે. મહિમા કહેવાની મર્યાદા અને રીતિ તો કાંઇ સારી લોકશાસ્ત્રથી અવિરૂદ્ધ હોવી જોઇએ. આ શ્રીજીનો મહિમા નહિ પણ તેમનો અને તેમના વચનનો વિદ્રોહજ કહેવાય. કેમકે શ્રીજી તો પોતાને નરનારાયણ શ્રીકૃષ્ણના દ્વિતીય પ્રાદુર્ભાવ-રૂપ સમજવાનું સ્પષ્ટ કહેછે. અસ્તુ ઉંટનાં અઢારેય વાંકાં એની પેઠે વિમુખોનું સઘળું વાંકુજ છે.

પ્ર. ૨ વાત ૭૨ 'એમ કહીને બોલ્યા જે '**मद्भयाद्वाति वातोऽयं सूर्यस्तपति मद्भयात् । वर्षतीन्द्रो दहत्यग्निर्मृत्युश्चरति मद्भयात्**' એ શ્લોક બોલીને કહ્યું જે બળ તો બહુ દેખાણું પણ કલ્યાણ તો એક **માતાનુંજ** કર્યું છે, એમ જાણતાં એ શ્લોક કોઇના બળનો જણાય છે પણ પોતાનો બળનો નહિ, એમ કહીને વળી બોલ્યા જે **આજ તો સત્સંગમાં ડાશીયું** હશે તે પણ હજારો જીવનું કલ્યાણ **કરશે તો બીજાની તો શી વાત કહેવી?**' આ વાતમા સાંખ્યાચાર્ય સાધુરૂપ ભગવદવતારભૂત કપિલજીનું નામ લઇને અવતારોને, બીજાઓની અપેક્ષાએ ડોશીયોની તુચ્છતા જણાવાપૂર્વક તે માનીની નકામી મૂર્ખ ઉતરી ગએની અમંગળ વિધવાઓથી પણ નીચે ઉતારી પાડવાની આસુર અવળાઈ વાપરી છે જો એક માતાને ઉદ્દેશીને સેશ્વર સાંખ્ય જ્ઞાનનો ઉપદેશ આપવામાત્રથી એક દેવહૂતી માતાનુંજ કલ્યાણ કર્યું ઠરતુ હોય તો શ્રીજીએ નિજ માતા ભક્તિને ઉદ્દેશીને હરિગીતાનો ઉપદેશ આપ્યો છે તે ઉપરથી તેમણે પણ એકજ માતાનો મોક્ષ કર્યો ઠરે. અર્જુનને ઉદ્દેશીને ગીતાનો ઉપદેશ કર્યો છે તે ઉપરથી શ્રીકૃષ્ણે એકલા અર્જુનનો મોક્ષ કર્યો છે એમજ ઠરે. પણ એમ નથી. શ્રીજીએ તથા શ્રીકૃષ્ણે જેમ બીજા મુક્તાનંદાદિ ઉદ્ધવાદિકને ઉદ્દેશીને ઉપદેશ આપ્યો છે એમ કપિલજીએ પણ બીજા આસુરી મુનિ વિગેરેને ઉપદેશ આપ્યાની વાત શ્રીજીએજ સ. પ્ર ૨ અ. ૨૭ માં લખાણી છે. સિદ્ધગણોના ઇશ કપિલજી કે જેમની

ભગવદવતાર તરીકેની સંભાવના 'ऋषिं प्रसूतं कपिलं' એમ સાક્ષાત્ વેદમાં કરી છે અને બીજી સ્મૃતિઓ તથા પુરાણ વિગેરેમાં કરેલી છે. કિંબહુના સ. ૫ ૨ અ. ૨૭ મા ખટ્વાંગ રાજાએ શ્રીહરિની સ્તુતિ કરતાં તેમનાજ અવતાર તરીકે કપિલજીને કહ્યા છે અને જેના આશ્રમમાં શ્રીજી એક માસ રહ્યા હતા અને લોયા ૧૪ મા શ્રીહરિએ કપિલજીને નારાયણના અવતાર તરીકે કહીને તેમાં પોતાની બહુ રૂચિ સકારણ બતાવી છે. અને લોયા ૧૬ તથા અંત્ય ૫ માં શ્રીજીએ ઉપરનો 'मद्भयाद्वाति वातोऽयं' ઇત્યાદિ કપિલગીતાના શ્લોકોને પ્રમાણપણે લઈને ભગવાનનો મહિમા સમજવાની વાત કરી છે. જેના કટાક્ષમાત્રથી સગર રાજાના સાઠ હજાર પુત્રો ભસ્મીભૂત થઇ ગયા હતા આ રીતે શ્રીજીએ તથા બીજાએ કપિલદેવનું મોટું ગુણ ઐશ્વર્યભરેલું આખ્યાન કરવાપૂર્વક તેમને ભગવાનના અવતાર તરીકે કહ્યા છે અને જેમણે એકલી માતાનું નહિ પણ અનેકના કલ્યાણ કર્યાં છે અને કલ્યાણ થાય એવો સાધુ જ્ઞાનમાર્ગ બતાવી ગયા છે એવા કપિલ ભગવાને કહેલા પોતાના મહિમાને 'એ તો બીજો કોઈ ભૂતની પેઠે પેશી ગએલો તે બોલી ગએો. પણ એમાં કશું દૈવત ન હતું' એમ ખોટો કરીને તેમને માનીતી ડોશીઓથી ઘણે નીચે દરજ્જે ઉતારી પાડવા કુત્સિત વિમુખ કોશીશ કરી છે આ ઉપરથી 'અવતારોએ જે કાંઇ અદ્ભુત ઐશ્વર્યો પોતે કર્યાં છે કે બતાવ્યા છે તે તેમનામાં કશું હતું નહિ એ તો નિઃસત્ત્વ નિર્માલ્ય જડવત્ કોઇ ક્ષુદ્ર હતા પણ કોઈ બીજાએ ભૂતની પેરે અંદર પ્રવેશ કરેલો તેનું ઐશ્વર્ય હતું અને એજ બોલેલો હતો' એવો બંડીયો દુરાશય નીકળી આવે છે શ્રીજીએ જેનો જેનો મહિમા વધારે કહ્યો હોય તેને મૂળમાંથી જલ્પવાદથી કે વિતંડાવાદથી કે અર્થાંતરવાદથી ખોટી રીતે દ્વેષ રોષ અસૂયાભાવથી ખોદી નાંખવું એટલેજ વિમુખ કર્મકાંડ કે ઉપાસનાકાંડ નક્કી કર્યો જણાય છે મનમાની ડોશીઓનો મિથ્યા મહિમા ગાઇને તેણીને ઠગીને જીવી ખાનારાઓને બીજું શું સારૂં કામ આવડે? એવી ડોશીઓએ કેટલા હજારો જીવોનું કેવું સત્યાનાશ કર્યું હશે તે તો તે ડોશીઓ અને તેના અંતરંગ પ્રસંગીઓ જાણે.

પ્ર ૩ વાત ૧૦૮ 'પૂર્વના અવતાર કરતા આજ તો સાધુ સત્સંગીમાં ઘણું સામર્થ્ય છે ને પુરૂષોત્તમના ભક્તમાં ને બીજા અવતારના ભક્તમાં કેમ ભેદ છે? તો જેમ હાથણી વિયાય ત્યારે તેને બેશ જેવડું બચ્ચું આવે ને જુ વિયાય ત્યારે તેને લિખ આવે એમ ભેદ છે. વળી જેમ વડનું ઝાડ ને તુવેરનું ઝાડ એમ ભેદ છે' આ ભેદી વાતમાં સર્વોપરી શ્રીજીએ જેમને પૂર્ણ પુરૂષોત્તમપણે પ્રતિપાદન કરવાપૂર્વક જેમની ઉપાસના સમર્થન કરીને મહામંદિરોમાં પણ પ્રતિમારૂપે ધ્યાનોપાસન માટે પધરાવ્યા છે એવા રામકૃષ્ણાદિ પૂર્વાવતારોને પ્રથમ તો પુરૂષોત્તમ પદથીજ નીચે ઉતારી પાડીને, પછીથી જેમની શ્રીજીએ અપેક્ષા કહી છે એવા નર દેવાદિક જીવવર્ગમાં ગણાતા ક્ષુદ્ર માનીતા સાધુ સત્સંગીઓથી પણ અત્યંત નીચે ઉતારી પાડવામાં તથા એમની સાથે એમના શુક સનકાદિક પ્રહ્લાદ ઉદ્ધવ ધ્રુવ આદિક ભક્તો કે જેમને શ્રીજી મોટા એકાંતિકભક્તો કહીને જેમની ઉપમા પ્રથમ કરીને પોતાના ભક્તોને આપે છે એવા પણ એ પૂર્વના અવતારભક્તોને જુ અને તુવેરના ઝાડની તુચ્છ નીચ ઉપમા આપીને ઉતારી પાડવામાં શ્રીજી વચનવિરોધી આખી વિમુખતાનો ઉપયોગ જાહેરમાં કર્યો જણાય છે શ્રીજી વાતોમાં અવતારોને અને સાધુ સત્સંગીઓને સરખા કહ્યા છે. આ વાતમાં તો અવતારો કરતા સાધુ સત્સંગીઓમાં ઘણું સામર્થ્ય કહીને તેમનાથી ઘણે નીચે કહ્યા એટલો વિશેષ છે શ્રીજીને સર્વોપરી પુરૂષોત્તમ કહો અને બીજાને તેમના અવતારો કહો તો પણ શ્રીજીએ કહેલી અવતાર અવતારીની એકતાનો વિચાર કરતા આવી સન્નિપાતી લવરી શ્રીજીવચન સામે યથાર્થ જ નહિ આ ચોખી ઉપાસના નહિ પણ

શ્રીજીના રામકૃષ્ણાદિ અવતારો અને તેમના એકાંતિક મહામુક્તોની ચોખ્ખી નિંદા અગહોપજ શિશુપાળ કહેવાય શ્રીજી તો જે શ્રીકૃષ્ણને પૂર્ણ પુરુષોત્તમ ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવપણે કહેવાપૂર્વક પોતાને પણ તેમના બીજા અવતાર તરીકે ઓળખાવે છે એવા શ્રીકૃષ્ણ માટે તથા તેમના ઉદ્ધવાદિ ભક્તો માટે તુચ્છ નીચ એંકદ્રષ્ટાંતોથી આવુ અતિભેદભર્યું જાદ્દમજલ્પન સંપ્રદાયી જનથી થાયજ કેમ ? આ તે વાત કે ભક્તભગવાનની ઘાત ? આને સંપ્રદાયનુ સચ્છાસ્ત્ર કહેવુ કે સંપ્રદાયવિરોધી અસચ્છાસ્ત્ર ? એનો વિચાર શ્રીજીવચનથી કરાય તો સ્પષ્ટ ભેદ સમજાય.

પ્ર. ૩ વાત ૧૭૧ 'અને ઉપાસના સમજવી જે કોટાનકોટી ભગવાનના અવતાર જે શ્રીકૃષ્ણ રામચંદ્ર વાસુદેવ નરનારાયણ ઇત્યાદિક સર્વેના કારણ મહારાજ છે ને પૂર્વે અવતાર થઈ ગયા એવાતો આજ સત્સંગી ને સાધુ છે...ને શ્રીકૃષ્ણે કેટલું જ્ઞાન કર્યું ત્યારે એક ઉદ્ધવે ત્યાગ કર્યો ! ને આજ તો વીશ વીશ વર્ષના સંસાર મુકીને ચાલ્યા આવે છે . ને પૂર્વે ભગવાન્ બે ત્રણને તેડવા આવ્યા તે શાસ્ત્રમા લખ્યુ છે.. ને બીજા અવતાર મોટા મોટા તે પારસમણિ જેવા છે ને પુરુષોત્તમ તો ચિંતામણિ છે' આ કૂટ વાતમા સર્વોપરી શ્રીહરિ જેમને પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમના અભિન્ન સાક્ષાત્ અવતારો ધ્યેય કહે છે તેમને નામ નિર્દેશ સાથે પ્રથમ પુરુષોત્તમ પદથી પૃથક્ પાડીને, પછીથી પોતે મીથ્યા મોટા માનેલા અધ્યેય સાધુ સત્સંગીની સરખામણીમા મુકીને ઉતોગ પાડવાની અધ અવળાઇ કરી છે શ્રીજી નરનારાયણ શ્રીકૃષ્ણ આદિકમા તત્ત્વથી કશો ભેદ નહિ સમજવાનુ શિક્ષાપત્રીમા કહિને, શ્રીકૃષ્ણ નરનારાયણને તો પોતાના મૂળ પૂર્ણરૂપ સમજવાનુ કહે છે તે ચોખ્ખી ઉપાસના માટેજ છે તેમને ઉતારી પાડવાથી શ્રીજીને પણ ઉતારી પાડ્યાજ કહેવાય, મૂળની હલકાઇ તે પછીનાને લાગુ થાયજ આ ચોખ્ખી ઉપાસના નહિ પણ ખરી રીતે બગડેલ વરેલ વ્યભિચારી અનુપાસનાજ થઇ નિંદાપર્યવસાયી બડીયા ગણુ ય શ્રીજીનું આવુ વાક્ય કોઇ પણ પ્રામાણિક ગ્રંથમા નથી વચ૦ પ્રથમ ૧ મા કહ્યા મુજબ ભગવાનની બધી મૂર્તિઓ ધ્યેય ચિંતામણિ સર્વફળપ્રદ હોવાથી શ્રીજી પણ ભગવાનની મૂર્તિઓમાં ભેદ નથી' એમ સ્વવચનામૃતમા કહે છે અને અવતારોને અવતારીપણે સર્વથા અભિન્ન કહે છે તો પછી તેમા એકને ચિંતામણિ ને એકને પારસમણિ કહીને વ્યક્તિથી ભેદ પાડવો તે વિમુખમણિનેજ શોભે છે શ્રીજીએ પોતાના મૂળ પૂર્ણરૂપ શ્રીકૃષ્ણને સ પ્ર ૩ અ ૨૯ શ્લો ૧૧૭ '**યથા ચિન્તામણિર્લોકે તથા કૃષ્ણઃ સર્વાભીષ્ટફલપ્રદ**' એમ ચિંતામણિની ઉપમા આપી છે જે શ્રીકૃષ્ણે જે ઉદ્ધવજીને જ્ઞાન આપી ત્યાગી કર્યા એજ શ્રીકૃષ્ણ અને એજ ઉદ્ધવજી સહજાનંદસ્વામી અને રામાનંદરૂપે પુનઃ પ્રાદુર્ભાવીને વીશ વીશ વર્ષનાને ત્યાગી કરે છે અને ઘેરોઘેર આશ્રિતોને તેડવા આવે છે બીજા કોઇ જુદા નહિ રામચંદ્રજી ભગવાન આખી અયોધ્યાને, એને એજ દેહે સ્વધામમા લઇ જવાની અને શ્રીકૃષ્ણ આખા ગોકુળને સ્વધામમા લઇ જવાની વાત સંપ્રદાયગ્રંથોમાજ પ્રસિદ્ધ છે એટલે બે ત્રણને તેડી ગયાનુ જલ્પવુ તે તો નિંદા પુરતુંજ છે નારદજીએ, મોટા મોટા ધણીઓને ત્યાગી કરી દીધાની વાત ગ્રંથમાજ પ્રસિદ્ધ છે માનીતા ત્યાગીઓની હદ બહાર પ્રશંસા કરવાજ અવતારોને ઉતારી પાડવામા આવે છે પણ બધી વાતોનો વિચાર કરીએ તો ફક્ત પોતાની મિથ્યા મોટાઇ માટે સંપ્રદાયના ત્યાગીઓને પણ ઉતારી પાડવામા કાંઇપણ ખામી બાકી રાખી નથી અસ્તુ વિમુખોની ગણત્રીમાજ એવી બધાએની નિંદા બડીયા છે એટલે કરવુ શું ?

પ્ર ૪ વાત ૨ 'જેતપુરમા ઉનડ રાજાને ઘેર રામાનંદસ્વામીએ પોતાના ધર્મધુરંધરપણાની શ્રીસહજાનંદ સ્વામીને સોંપણી કરી ત્યારે સ્વામીએ કહ્યું જે આ નીલકંઠ બ્રહ્મચારી તો મોટા

મોટા રામ કૃષ્ણુ વાસુદેવ ને અક્ષરાદિક એ સર્વેને પ્રાર્થના કરવા યોગ્ય ને પૂજવા યોગ્ય છે ને અમે પણ એના મુકયા આવ્યા છીએ...ને તે પૂર્વે ભગવાનનાં અવતાર થયા તેણે જીવનાં જે કલ્યાણ કર્યા છે તેવાં તો પોતાના ભક્તદ્વારા સહેજમાં કરશે' આ વંડેલ વાત આખી બનાવટી સત્સંગિજીવનાદિ ગ્રંથથી અવળી હોઇને રામાનંદસ્વામી ઉપર અપવાદ ઓપી દેનારી છે. રામાનંદસ્વામીએ તો પોતાને શ્રીકૃષ્ણભક્ત ઉદ્ધવજીના અવતાર તરીકે અને ભગવાન્ શ્રીહરિને ઇષ્ટદેવ શ્રીકૃષ્ણના બીજા અવતાર તરીકે ઓળખાવાની ચોખ્ખી વાત પોતાના આશ્રિતો આગળ સ પ્ર. ૧ અ. ૫૯ શ્લો. ૯૧ થી ૯૪ સુધીથી સવિવેચન કરી છે. વિશેષમાં વસુદેવસુત શ્રીકૃષ્ણની પ્રેરણાથીજ પૃથ્વી ઉપર આવવાની વાત 'नोद्धवोऽण्वपि मन्न्यूनो' ઇત્યાદિ ભાગવત શ્લોક ભણીને કરી છે. આવા સબળ કારણથીજ શ્રીજીએ પોતાના ગુરૂ ઉદ્ધવાવતાર રામાનંદસ્વામીની ઓળખાણ માટે સંપ્રદાયનું નામ **'ઉદ્ધવસંપ્રદાય'** એવું સાર્થક રાખ્યું છે. શ્રીજી તો વચનામાં શ્રીકૃષ્ણને સર્વોપરી પરબ્રહ્મ પુરૂષોત્તમ ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ સર્વાવતારકારણ કહેવાપૂર્વક તેમનું ધ્યાન કરવાનું પણ શિક્ષાપત્રીમાં કહે છે. આ બધુ જોતાં શ્રીહરિ અને શ્રીકૃષ્ણ તત્વથી એકજસ્વરૂપ હોવાથી એમની વચ્ચે પૂજ્યપૂજક પ્રાર્થ્ય-પ્રાર્થયિતા એવો અત્યંત ભેદ ઉપાસ્ય ઉપાસક પરમેશ્વર અને જીવ જેવો પાડવો તે સત્સંગિજીવનની વિરૂદ્ધ હોઈને બંડાર્થજ કહેવાય. સત્સંગિજીવનની વાત સત્ય માનવી કે કુસંગિજીવન વાતુની વાત સત્ય માનવી એનો નિર્ણય પ્રથમ અપાયો છે. મોટા મોટા રામ કૃષ્ણ વાસુદેવને પાછળ લખીને એમની આગળ અક્ષરાદિકને લખ્યા છે એ ઉપરથી કહેવાતા માનીતા અક્ષરાદિકથકી રામ કૃષ્ણાદિકને નીચે ઉતારી પાડવાની કુસંગિજીવન અવળાઇ જણાય છે. વળી 'અવતારો જેવાં કલ્યાણ તો ભક્તદ્વારા સહજમાં કરશે' એમ કહીને કહેવાતા સાંકેતિક ભક્તોથકી પણ અવતારોને નીચે ઉતારી પાડવાની અઘબંગાઇ અવળી કરી છે. પ્ર. ૩ વાત ૫૩ માં એમ છે કે-'જેનું દશ જણ પ્રમાણ કરે તે ખરો કહેવાય પણ એકનું કહ્યુ પ્રમાણ નહિ' આ ન્યાય લેતાં સંપ્રદાયના સર્વમાન્ય પ્રાચીન પ્રબન્ધો સત્સંગિજીવન વચનામૃત શિક્ષાપત્રી વગેરે જે બાબતને કહેતા હોય તેનીજ પ્રમાણતા કહેવાય પણ તેનાથી વિરૂદ્ધ એક બે વિમુખ વ્યક્તિઓ બોલે તે પ્રમાણ થાય નહિ. ખરી રીતે જોઇએ તો વિરૂદ્ધ બોલાય લખાયજ નહિ. વિરૂદ્ધ લખે બોલે તે બંડીયા વિમુખજ કહેવાય.

પ્ર. ૪ વાત ૩ 'શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા 'જે ચોવીશ અવતારનાં નાંખાંનાંખાં નામ લઇને સંકલ્પ કરો 'જે એ પુરૂષોત્તમ ભગવાન્ હોય તો તેમનાં સામર્થ્યે કરીને હું અનંતરૂપે થાઉં' ત્યારે તેણે તેમ કર્યુ તો પણ અનંતરૂપે ન થવાણુ...પછી શ્રીજીમહારાજનું નામ લીધુ ત્યારે અનંતરૂપે થવાણું...તથા રામાનંદસ્વામી તથા સર્વે અવતાર તે પોતાની સેવામાં દેખાડતા હવા. પછી પોતાની મૂર્તિમાં સર્વે અવતારોને લીન કરી દેખાડતા હવા.' આવી વામ વાત શ્રીજીએ કરેલી સત્સંગિજીવન મહાગ્રંથમાં ઉપલબ્ધ નહિ હોવાથી અને વળી તેથી તદ્દન વિરૂદ્ધ હોવાથી બંડીયા બનાવટી નિશ્ચિત થાય છે. આ વાતનો અસદભિપ્રાય એવો છે કે-અવતારો એ કોઈ પુરૂષોત્તમ નથી તેમ તેમના સ્વતં અવતાર પણ નથી. એ તો જીવ ઇશ્વરાદિ જેવું એક નાંખુ તુચ્છ ખતું છે તે અવતરે છે ને અંતે પ્રકૃતિમાં લય થનાર છે. શ્રીજીએ તો રામકૃષ્ણાદિકને પુરૂષોત્તમ નામથી શબ્દાર્થ નિરૂપણ સાથે બહુશઃ સંબોધ્યા છે. 'પુરૂષોત્તમમાથી અવતારો થાય છે અને એમાંજ લીન થાય છે' એવુ શ્રીજી-વચન હોવાથી અવતાર અવતારીનું તત્ત્વથી ઐક્ય અવશ્ય માનવુજ પડે અને તેથી અવતારો એ પુરૂષોત્તમજ છે એમ અવશ્ય માનવું પડે. જ્યારે પુરૂષોત્તમમાં અવતારોનો લય થયાનો બંડમત માને છે ત્યારે તેમનામાથી અવતારો થયા છે એમ પણ માનવુંજ પડે એટલે શ્રીજીવચનની સંગતિ થાય

અને તેથી વિરૂદ્ધ જલ્પવાનું કશું રહે નહિ. અનંતરૂપે થવાની વાત તો બહુ સુગમ છે. સૌભરી જેવા મહર્ષિ પણ પોતાના તપઃ પ્રભાવથી પચાસરૂપે થયા હતા. એમ અનંતરૂપે થવું તે તો યોગિઓનું અને 'स एकधा भवति द्विधा भवति' આ શ્રુતિમાં કહ્યા પ્રમાણે મુક્તોનું પણ ઐશ્વર્ય છે. અવતારોને સેવામાં બતાવવા કે અવતારોની સેવામાં રહેવું એ તો એક ભગવાનની લીલા છે. શ્રીજીએ પણ ઘણા અવતારોની સેવા પૂજા પણ કરી છે. અક્ષરધામમાં તો અવતારભાવજ નથી. સ્વયં મૂળસ્વરૂપે છે. ભિન્ન ભિન્ન અવતારોના ઉપાસકોને પણ મૂળ પુરૂષોત્તમ રૂપનીજ પ્રાપ્તિ થાય છે. એવો લોયા ૧૮ માં શ્રીજીએજ બહુ વિવેચન કરીને નિર્ણય આપ્યો છે. આ બધુ જોતાં બંડીયાની અક્ષરે-અક્ષર વાત શ્રીજીવચનથી વિરૂદ્ધ બંધબેસતી નહિ હોઇને તદ્દન બનાવટી બાબ સાબીત થાય છે. પોતે સંપ્રદાયથી વિમુખ થઇ જુદા પડ્યા એટલે બીજા બધા પૂજ્ય ધ્યેય અવતારોને પણ પુરૂષોત્તમ પદથી જુદા પાડવાની વિમુખી પ્રવૃત્તિ કરે એ સહજ છે. ક્યાં શ્રીજીની શાસ્ત્રીય અમૃત વાણી ? અને ક્યાં વિમુખની અશાસ્ત્રીય વિષવાણી ? દિવારાત્રિ જેટલું બહુ અંતર છે.

પ્ર. ૪ વાત ૪ 'પુરૂષોત્તમના બીજા અનંત અવતાર થયા ને બીજા થાશે ને બીજાં ધામમાં જે સર્વે મૂર્તિયું છે તે સર્વેનું મુને દર્શન કરાવો' ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે બીજા સર્વે અવતાર તેમનાં નામ લઇને સંકલ્પ કરો, જે એ જો સર્વેના કારણ હોય તો તેમને પ્રતાપે કરીને મારે એ સર્વેનું દર્શન થાઓ' ત્યારે તે મુળજીભક્તે બીજા સર્વ અવતારનું નામ લઇને સંકલ્પ કર્યો પણ તે સર્વેનાં દર્શન થયાં નહિ. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે 'તું સર્વેના કારણ પ્રગટ પ્રમાણ પુરૂષોત્તમ આ શ્રીજીમહારાજ હોય તો તે સર્વેનું દર્શન મુને થાઓ' પછી એમ સંકલ્પ કર્યો કે તત્કાળ એ સર્વે રૂપનાં દર્શન થયાં ને તે સર્વે અવતાર શ્રીજીમહારાજની સ્તુતિ કરતાથકા શ્રીજી મહારાજની મૂર્તિને વિષે લીન થયા' આ વાત પણ સત્સંગિજીવન વિગેરે માન્ય ગ્રંથોમાં શ્રીજીએ કરેલી ઉપલબ્ધ નહિ હોઇને વિરૂદ્ધ હોવાથી શ્રીજી ઉપર મિથ્યા અપવાદ આપનારી બનાવટી બાબ ઠરે છે. સ્વયં ભગવાનજ સજાતીય દ્વિતીય રૂપમાં વિરાજમાન હોઇને સર્વ ગુણ ઐશ્વર્યે પરિપૂર્ણ હોવાથી એક એક અવતાર પણ બીજાં અનેક રૂપો દર્શાવાને સંપૂર્ણ શક્તિમાન છે. એવાં અનંત પૂર્વ રૂપો શ્રીકૃષ્ણે પ્રદર્શાવેલાં શ્રીજીએ વર્ણવેલાં પંચાળા ૬ મધ્ય ૬૪ વરતાલ ૧૮ તથા સત્સંગિજીવન પ્ર ૩ અ. ૨૯ વિગેરે સ્થળે બહુ વ્યક્ત છે. એ ઉપરથીજ તેમને પૂર્ણ પુરૂષોત્તમ અવતારી સર્વોપરીપણે શ્રીજીએજ પ્રમાણ આપીને પ્રતિપાદન કર્યા છે. રામચંદ્રજીને પણ કેટલાક પૂર્વ અવતારોના ધર્તા પુરાણ પુરૂષોત્તમપણે રામાયણ યુદ્ધકાંડ સર્ગ ૧૧૭ માં કહ્યા છે. એટલે અવતાર એ સ્વય પુરૂષોત્તમજ દ્વિતીય રૂપમાં રહેલા હેવાથી પ્રત્યેક અવતાર બીજા અનંત અવતારભાસોને પોતે પ્રદર્શાવી શકે છે. એ બાબત સર્વસાધારણ હોવાથી આશ્ચર્ય જેવુ નથી ઐશ્વર્ય બતાવવું તે તો પ્રયોજનવશાત્ અને પરમેશ્વરની ઇચ્છા ઉપર છે એમ શ્રીજીજ કહે છે. એમાં ઐશ્વર્ય શક્તિ ન હતી એમ કહી શકાય નહિ. 'પુરૂષોત્તમના બીજા અનંત અવતાર થયા ને બીજા થાશે' 'સર્વે અવતાર શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિમાં લીન થઇ ગયા' આ વાક્ય જોતાં અવતારોના આવિર્ભાવનું અને તિરોભાવનું મૂળ સ્થાન અક્ષરધામી પુરૂષોત્તમ છે એમ બંડમતે પણ મનાયું કહેવાય. શ્રીજી પણ વચનામૃતમાં એમજ મનાવે છે. એમ થતા શ્રીજી પણ એક અવતારરૂપમાં પધારેલા હોવાથી તેમનો પણ લય મૂળ સ્થાનમાં કહેવો પડે. એમ કહેતાં લોયા ૧૮ માં કહ્યા પ્રમાણે બધી બાબતની સંગતિ થાય છે. તો પછી 'એક પુરૂષોત્તમ છે અને એક નથી, એકમાં ઐશ્વર્ય છે અને એકમાં નથી' એવો આત્યંતિક ભેદ પાડવો તે યોગ્યજ ન કહેવાય. વાતનો મરોડ જોતાં જે તે પ્રકારે કાંઇ ભેદ પાડીને ધ્યેય ભગવદ્રૂપ અવતારોને ઉતારી પાડવા એટલીજ બંડ બદદાનત વાતે વાતે તરી આવે છે.

પ્ર. ૪ વાત ૫ 'અંતરની વાર્તા જાણવે કરીને ભગવાનપણાનો નિશ્ચય થાય છે તો અમારા મોટા મોટા સાધુ તથા સત્સંગી તે અનંત જીવની વાર્તા જાણે એવા છે માટે પૂર્વે થયા જે અવતાર તેમના જેવું ઐશ્વર્ય તો અમારા સાધુ સત્સંગીમાં જણાય છે' આવી વાત શ્રીજીએ કરેલી મુખ્ય ગ્રંથમાં નહિ હોઇને શ્રીજીવચનથી વિરૂદ્ધ હોવાથી નવરી વખતે કોઇ નમાર મુંડાએ અવતારોને ઉતારી પાડવા જોડી કાઢેલી ઉટાંગ સાબીત થાય છે વાતનો દુરાશય બહુ ગભીર અને ગર્હ્ય છે અંતરની વાત કોઇ ઉપદેશક જાણે એને ભગવાન્ કહેવાય, મોટા સત્સંગી સાધુઓ અંતરની વાત જાણે છે માટે એમનો ભગવાનપણે નિશ્ચય થઇ શકે, પૂર્વના અવતારો ભગવાન્ કહેવાય છે તે પણ તેથીજ કહેવાય છે, એમ કરીને ભગવાનપણું સાધુ સત્સંગી અવતારો વિગેરે સર્વને માટે સાધારણ ઠરાવી પાડયું. એમ ઠરાવવાનો મૂળ પાપાશય તો અવતારોને ભગવત્પદથી ઉતારી પાડી, સાધુ સત્સંગી જેવા કોઇ ક્ષુદ્ર જીવ જેવા કે તેથી ઉતરતા ઠરાવવા એજ સમજાય છે નિરૂપાધિક સાચુ સર્વજ્ઞપણું તો એક પરમાત્માને અસાધારણ છે. અવતારો એ પરમાત્માનુજ સમગ્ર ગુણ ઐશ્વર્ય સાથેનું દ્વિતીય સજાતીય રૂપ હોવાથી એને વિષે પણ અસાધારણ સર્વજ્ઞપણું કહેવાય. અને એવુ સર્વજ્ઞપણાનુ ઐશ્વર્ય અવતારોમા સંપૂર્ણ જોવામા આવ્યુ છે અને શ્રીજીએ ગ્રંથમા વર્ણવ્યુ છે. આવા સર્વજ્ઞ ધ્યેય મોક્ષપ્રદ અવતારોને અધ્યેય અસર્વજ્ઞ નરદેવાદિ જીવરૂપ સાધુ સત્સંગીઓના સમાનભાવમાં મુકવા એ તેમને હલકા પાડવાની અવતારશત્રુતાજ કહેવાય બહુમને અવતારોમા પરમેશ્વરપણાની બુદ્ધિજ નથી એ આ ઉપરથી સાબીત થાય છે પોતાની કે પોતે માનેલા કોઇ સાધુ સત્સંગીની મોટપ્ય મનાવવા માટેજ આવુ અવતારોના મહાદ્રોહરૂપ મહાપાપ માથે લીધુ છે. કયા ધ્યેય ભગવદવતારો? અને કયા અધ્યેય સાધુ સત્સંગીઓ? તેજસ્તિમિર જેટલુ અંતર છે સ્વા. ના સંપ્રદાયના સાચા અનુયાયી સાધુ સત્સંગીઓ આવી અવતારદ્રોહી મોટપ્ય ઇચ્છતા નથી આ તો બડીયાની બાહ્ય ગોઠવણી ગામડી છે

પ્ર. ૪ વાત ૯ 'શ્રીજીમહારાજ સંતને જોઇને એમ બોલ્યા જે 'મારા પરમહંસની મોટા બ્રહ્માદિક દેવ અક્ષરાદિક ને સર્વે અવતાર તે પ્રાર્થના કરે છે ને તેમના દર્શનને ઇચ્છે છે' 'સંતની અવતારો પ્રાર્થના કરે છે એવી વાત અવતારરૂપ શ્રીજીએ કહેલી કોઇ માન્ય મુખ્ય ગ્રંથમા પ્રસિદ્ધ નહિ હોવાથી અવતારોને ઉતારી પાડવાના પાપાશયથી જોડી કાઢેલી બડ મનાવગી બાહ્ય નક્કી થાય છે રામ કૃષ્ણાદિક અવતારો સંતોની પ્રાર્થના શા માટે કરે છે એ કારણ બીજી વાતો સાથે મેળવીએ તો પોતાની ખોટ ટાગી કલ્યાણ મેળવવાનુ બડ મતે મનાય છે એજ અવગુ હોઇ શકે એટલે અનાદિ કાળથી મોક્ષ વિના થતી રખડપટ્ટીમાંથી મુક્ત થવા અવતારો સંતની પ્રાર્થના અને દર્શનને ઇચ્છે છે એવો પાપાશય વિમુખોની રગેરગમા વ્યાપી ગએલો વાતે વાતે વંચાય છે મોક્ષ માટે સેવ્ય પ્રાર્થનીય રામ કૃષ્ણાદિ અવતારો સેવક પ્રાર્થક સંતોની પ્રાર્થના કરે છે એમ કોઇ પણ સન્મુખ આસ્તિક સ્વપ્ને પણ કહી શકે નહિ શ્રીજીના સાચા મતો તો અવતારોને અવતારી પુરૂષોત્તમથકી અભિન્ન સ્વરૂપ સમજીને તેમા ભગવાનપણાની દૃઢ નિષ્ઠાવાળા હતા તેઓ આવુ પાપ સ્વપ્ને પણ ઇચ્છે નહિ અને કહે નહિ. આ તો શ્રીજીના તથા તેમના સંતોના પૂર્વ ભવના સામાવાડીયા બડીયાની બાહ્ય બનાવટ અવતારદ્રોહી છે શ્રીજી પણ એક અવતાર હોવાથી એ પણ સંતોની પ્રાર્થના કરે છે એવુ કહેવાનો પણ પ્રસંગ આવેજ મહિમા કહેવા લખવાની પણ મર્યાદા અને રીતિ હોય છે જેમ તેમ 'मुखमस्तीति वक्तव्य' એ અપન્યાયે અપમાપ થાય નહિ કોઇ સ્થળે ભગવાને ભક્તનો મહિમા અધિક કહ્યો છે તે ભગવાનને અતિક્રમ કરીને સમજવાને

નથી 'વસ્તુતત્વ પ્રથમ સમજવું પડે. નહિ તો પાદશાહને ચાકર અને ચાકરને પાદશાહ સમજવા જેવી અનાડિ જડ મતિએ વાત પહોંચે. વળી વાતમાં 'અક્ષરાદિક મુક્તો' મતોની પ્રાર્થના ગો દર્શનને ઇચ્છે છે' એમ કહેવામાં આવ્યું છે. એ ઉપરથી સંતો અક્ષરાદિક મુક્તો ન હતા પણ કોઇ બીજા જુદા હતા એમ પણ સ્પષ્ટ કબૂલ થાય છે સંતો તો બદરીકાશ્રમના મરીચ્યાદિ ઋષિઓ હતા એવો સંપ્રદાયના શાસ્ત્રનો ઉપોદ્ઘાત પ્રસિદ્ધ છે. આ મતોની અક્ષરાદિ મુક્તો પ્રાર્થના કરે છે એમ પણ બંધબેસતું નહિ હોઇને અક્ષરાદિ મુક્તોને ઉતારી પાડવાજ ગોઠવેલું જણાય છે આવી વાત કર્યાનો અપવાદ મહારાજને અપાય છે એ અત્યંત અપશોષની વાત છે. પોતા ઉપર દોષ ન આવવાની બદદાનતથી વાતે વાતે કોઇ બીજા શ્રીજી કે કોઇ સંત હરિભક્ત ઉપર દોષી પાડવાની કૂટ કુટિલ પ્રયુક્તિ વિમુખમતે બહુ સારી જોવામાં આવે છે. સર્વનું ઔષધ છે પણ મૂર્ખતનું કોઈ ઔષધ નહિ એના જેવું છે

પ્ર. ૪ વાત ૧૦ "એક સમે શ્રીજીએ વ્યાપકાનંદસ્વામીને આજ્ઞા કરી કે 'ભૂમાપુરુષ પાસે જઈ આવો' ત્યારે સ્વામી કહે જે 'હજાર માથાનો દૈત્ય માર્ગ રોકીને રહ્યો છે' ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે તમે પણ તેવું રૂપ ધરીને તેને જીતીને જાઓ, પછી તેમ કર્યું પછી ફરીને કહ્યું જે 'બીજા દશ હજાર માથાનો દૈત્ય આગળ છે' ત્યારે શ્રીજીએ કહ્યું જે તમે પણ તેથી મોટું રૂપ ધારીને તેને જીતીને જાઓ, પછી તેમ કરીને ભૂમાપુરુષ પાસે ગયા ને ત્યારે તેમણે સ્વામીને પોતાના સિંહાસન ઉપર બેસારીને પૂજા કરી. તે લોકમાં ચાર ભુજાવાળા મનુષ્ય હતા તેમને સ્વામીએ શ્રીજીનો નિશ્ચય કરાવીને બ્રહ્મપુરને વિષે મોકલી દીધા પછીથી સંત પ્રત્યે શ્રીજી બોલ્યા જે હે સંતો! અમો કોઇ દિવસ અક્ષરધામમાંથી આ બ્રહ્માંડમાં આવ્યા નથી ને આવશું પણ નહિ, માટે આજ તો અમારે અગણિત જીવના કલ્યાણ કરવા છે તે માટે અમો અક્ષરધામ તથા અક્ષરધામના મુક્ત તથા બીજા ધામના ભગવાન તથા ઇશ્વર આદિ તેણે સહિત અમે આંહી પધાર્યા છીએ માટે તે સર્વેને અક્ષરધામમાં લઇ જાવા છે" આવી વાત મહારાજે કરેલી કોઇ મુખ્ય માન્ય પ્રાચીન પ્રબન્ધમાં ઉપલબ્ધ નહિ હોવાથી શ્રીજી ઉપર અપવાદ આપ્યારૂપ અને વળી શ્રીજીવચનથી સર્વાંશે વિરૂદ્ધ હોઇને સાર બનાવવી લોકશાસ્ત્રબાહ્ય નિશ્ચિત થાય છે. પ્રથમ તો 'ભૂમા' નામથી સર્વમંગળ સ્તોત્રમાં ભગવાન શ્રીહરિનેજ કહ્યા છે 'અપરિચ્છિન્ન સુખ સ્વરૂપ એવો એનો અર્થ કર્યો છે જે ભૂમાપુરુષ પાસેથી શ્રીકૃષ્ણ બ્રાહ્મણબાળકોને લાવ્યા હતા તને સ પ્ર ૩ અ ૨૮ શ્લો ૬૧ મા 'स ब्रह्मधाम स्वस्येव प्राकृतात्तमसः परम्' એમ એક તો પોતાનું (શ્રીકૃષ્ણનું) અને બીજું પ્રાકૃત તમ થકી પર અને ત્રીજું બ્રહ્મધામ નામથી કહે છે આજ બાબત વચનામૃત પ્રથમ ૬૬ મા વિવેચનથી લખી છે તેમાં તે ધામને માયાના ગાઢ અંધકારથી પર અમાયિક બ્રહ્મ દિવ્ય ચૈતન્ય તેજ પુંજ એવા વિશેષણો આપ્યા છે કા ૮ મા પણ આજ પ્રમાણે છે આના બધા શબ્દો પ્રાકૃતમાં સંભવિ શકે નહિ એમ ધારીને સુધાસિંધુની ટીકામાં 'તેજ પુંજ' શબ્દનો 'જ્યોતિર્મય અક્ષરબ્રહ્મધામ' એવો અર્થ કર્યો છે તેમજ બ્રહ્મ શબ્દનો 'અક્ષર બ્રહ્મ ધામ' એવો અર્થ કર્યો છે વળી આ ધામમાં અક્ષરસ્વામી મહાલક્ષ્મી પત્ની અને વિશ્વક્સેન આદિક પાર્ષદોનો યોગ સ પ્ર ૨ અ ૪૪ શ્લો ૫૪ મા વર્ણવ્યો છે આ બધા શ્રીજીપ્રોક્ત યથાર્થ વિચારીએ તો ભૂમાપુરુષનો લોક કહ્યો તે દિવ્ય અક્ષર બ્રહ્મ ધામજ હોવું પડે આ ધામનો માર્ગ તે પ્રથમ ૨૧ મા કહેલો અર્ચિમાર્ગજ હોવો જોઇએ આ માર્ગમાં તો આતિવાહિક દેવગણો રહે છે આના માર્ગમાં એક હજાર કે દશ હજાર મસ્તકવાળો દૈત્ય માર્ગ રોકી

રહેલો મળ્યો એ વાત બીલકુલ બનાવટી સંભવતી નથી. જ્યારે શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન સાથે ગયા ત્યારે માયાનુ અંધકાર આવ્યું તેને સુદર્શન ચક્રે કરીને કાપીને માયાપાર ગયા એટલુંજ વચનામૃતમા કહેવામા આવ્યુ છે. જો હજાર કે દશ હજાર માયાવાળો દૈત્ય હોય તો તે વખતે શ્રીકૃષ્ણને જરૂર મળ્યો હોય અને તેનુ હનન સુદર્શનથી જરૂર શ્રીકૃષ્ણને કરવું પડ્યું હોય. આવી વાત કોઈ પાશ્ચાત્ય ગ્રથમા લખાઇ હોય તે ઉપરથી તે પ્રમાણભૂત છે એમ કહી શકાય નહિ. શ્રીજીવચન સાથે વિરોધ ધરાવતી વાતનો ત્યાગજ કરવો પડે. વળી આ દૈત્યની વાત કાઇ સ્વામિક કે માયિક નથી કહેતા પણ વસ્તુસ્થિતિની સત્ય કહે છે. શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીજી તો તત્વથી એકજ અભિન્નસ્વરૂપ છે. પૂર્વ વખતમા દૈત્ય મળ્યો ન હતો અને આ વખતે મળ્યો એમ કહી શકાય નહિ ભૂમાપુરૂષ એ બીજા કોઇ નહિ પણ શ્રીકૃષ્ણ કે શ્રીજીજ એવા દિવ્ય રૂપથી તે ધામમા રહ્યા છે. વ્યાપકાનંદસ્વામી એ પરમેશ્વર નહિ પણ અનન્યસેવક છે. તો ભગવાન્ પોતાના સિંહાસનમા સ્વામીને બેસારીને પૂજા કરે અને સ્વામી બેસીને તેમની પૂજાને સ્વીકારે એ વાત પણ બીલકુલ સંભવતી નથી તે લોકમાથી ચાર ભુજાવાળા માણસને સ્વામીએ શ્રીજીનો નિશ્ચય કરાવીને બ્રહ્મપુરધામ મોકલી દીધાની વાત પણ સભવતી નથી, કેમકે ભૂમાપુરૂષ એ બીજા કોઇ નહિ પણ પોતેજ શ્રીકૃષ્ણરૂપ શ્રીહરિ છે. શ્રીજીએ ભૂમા પુરૂષરૂપે દર્શન પણ અનેકને આપેલા છે, અને એમણે એ ધામને માયાતીત પરમ દિવ્ય ચૈતન્ય અક્ષર બ્રહ્મધામજ કહ્યુ છે. શ્રીજીને અવતારી અને બીજાને તેમના અવતાર માનીએ તો અવશ્ય એ અવતાર ધરીને અનેકવાર આવ્યા છે અને હવે પછી અનતવાર આવશે એમ અકામે પણ આસ્તિકે સ્વીકારવુ પડે એટલે 'શ્રીજી કોઈ દિવસ આ બ્રહ્માડમા આવ્યા નથી ને આવશે નહિ' એમ જલ્પવુ તે જરા પણ સભવતુ નથી. વળી બીજા ધામના ભગવાનો તો નરનારાયણ વાસુદેવ લક્ષ્મીનારાયણ શ્રીકૃષ્ણ આદિક કહેવાય છે. આ તો ભગવાન્ શ્રીહરિનાજ દિવ્ય સ્વરૂપો તત્વથી અભિન્ન અક્ષરધામી હોવાથી એમને સાથે લઇને શ્રીહરિનુ અહિં પધારવાનું કહેવુ અને અનાદિ કાળથી મોક્ષ વિના રઝળતા હતા તે તેમને અક્ષરધામમા લઇ જવાનુ કહેવુ તે કિંચિત્ પણ ઘટતું આવતુ નથી આ તો પોતે પોતાને સાથે લઇને આવવા જેવી અને પોતે પોતાને અક્ષરધામમા લઇ જવા જેવી પરસ્પર વિરૂદ્ધ વાત થઇ. શ્રીજીએ વચનામૃતમા અનેક સ્થળે 'સ્વય ભગવાન્ પોતાના ઐશ્વર્ય શક્તિઓ પાર્ષદ સાથે અવતાર ધરે છે' એમ કહ્યુ છે પણ રામ કૃષ્ણ નરનારાયણ લક્ષ્મીનારાયણ આદિક ધામના ભગવાનોને સાથે લઇને અવતરે છે' એવુ કોઇ સ્થળે કહ્યુ નથી. ઉલટુ પોતાને શ્રીકૃષ્ણ નરનારાયણના અવતાર તરીકે બહુવાર કહ્યા છે. આ બધો શાસ્ત્રીય ઉપોદ્ઘાત જોતા આ આખી વાત બહુધા બનાવટી ચોક્કસ થાય છે અનત જીવના કલ્યાણ કરવામા તથા સાથે લાવવામા અને અક્ષરધામમા લઇ જવામા જીવ ઇશ્વરકોટી ભેળાજ બીજા ધામના ભગવાનોને પણ લીધા હોવાથી આશયાશય એવો સમજાય છે કે—વૈકુંઠ ગોલોકાદિક ધામના જે ભગવાનો કહેવાય છે તે વસ્તુત ભગવાન્ નહિ પણ કોઈ જીવ ઇશ્વરાદિક ઊંચી અવસ્થાના અધિકારી પુરૂષ હતા અને તે અનાદિ કાળથી મોક્ષ વિના રઝળતા હતા તે અત્યારે તેમનો મોક્ષ કરવા શ્રીજી સાથે લાવ્યા છે તે હવે ભજન કરાવીને અક્ષરધામમા લઇ જવાના હશે છે. જે અવતારો સ્વય પરબ્રહ્મ પરમાત્મા પુરૂષોત્તમસ્વરૂપ ઉપાસ્ય હોઇને જેમના ઉપાસનથી અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ ઉપાસકોને થવાની શ્રીજી સ પ્ર ૩ અ ૪૧ શ્લો. ૫૭ થી કહે છે તથા વચનામૃત લોયા ૧૮ વિગેરેમા કહે છે તે રામ કૃષ્ણ નરનારાયણ આદિને અત્યારસુધી મોક્ષ વિના રઝળતા અને તેથીજ તેમને સાથે લઇને પૃથ્વીએ આવ્યાનુ અને અંતે અક્ષરધામમા લઇ જવાનું કહેવુ તે કેટલું બધુ વિરૂદ્ધ છે તેની કાંઈ સીમા છે? એક તરફથી શ્રીજીને અવતારી પુરૂષોત્તમ કહેવા

અને બીજી તરફથી તેમની અને તેમના અવતારો વચ્ચે જીવ પરમેશ્વર જેટલો આત્યંતિક ભેદ કહેવો તે અત્યંત વિપરીત છે. રાજા કહેવો અને રાજ સાથે કશો સંબન્ધ નહિ એના જેવી અવળી વાત છે. આ સ્થળે એક પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે કે-જ્યારે બીજા ગોલોકાદિ ધામના ભગવાનોને અક્ષરધામમાં લય ગયા ત્યારે એ ધામો ખાલી પડી રહ્યાં? કે બીજા કોઈની ત્યાં સ્થાપના કરી? કે પછી તે ધામોજ ઉઠાવી લેવામાં આવ્યાં? કે બીજી શી વ્યવસ્થા થઇ? તેનો ઉત્તર કરવાનો બાકી રહે છે. જો તે ધામોમાં બીજાઓની સ્થાપના કહેવામાં આવે ત્યારે તેમને અક્ષરધામમાં લય જવાનો પ્રસંગજ ન રહ્યો હોવાથી રઝળતાજ રહેવાના. કેમકે પુરુષોત્તમ તો હવે કદાપિ પધારવાનાજ નથી એમ મીંડુ વાળી દીધું છે. પુરુષોત્તમ વિના અક્ષરધામ મળતું નથી એમ પણ નક્કી કરી દીધું છે. જે પદે પદે જુદીજ વાત કરે પણ કોઇથી બંધાયજ નહિ તેને ચતુર્મુખ બ્રહ્મા કે સહસ્ત્રમુખ શેષ પણ પહોંચી શકે નહિ. અને જ્ઞાનલવ દુર્વિદગ્ધને બ્રહ્મા પણ રાજી કરી શકે નહિ એ વાત બરોબર છે. આ વાત અનેક અવળા અર્થોનો નાસ્તિક અડ અખાડો છે.

પ્ર. ૪ વાત ૧૧ **'બીજા ભગવાનના અવતારે આવી સમાધિ કરાવી નહોતી'** આ વાત શ્રીજીમતથી મહાવિમુખ છે. ચિત્તની ભગવન્મૂર્તિમાં એકાગ્રતાને સમાધિ કહે છે. આ તો યોગનું આઠમું અંગ હોઇને યોગિજનસાધારણ છે. એમાં કાંઇ નવું નવાઇ જેવું નથી. ભગવદવતારોમાં તો સમાધિ કરાવાનું ઐશ્વર્ય સાહજીક છે. વરતાલ ૧૩ માં 'જીવોના કલ્યાણને અર્થે આ ભરતખંડમાં ભગવાન્ અવતાર ધરે છે...તેમ ભગવાનની મૂર્તિ રાજારૂપે છે ને સાધુરૂપે છે તે મૂર્તિનું જ્યારે જે જીવ શ્રદ્ધાએ કરીને દર્શન કરે છે તેના ઇન્દ્રિયો ભગવાન્ સામાં તણાઈ જાય છે ત્યારે સમાધિ થાય છે. **જેમ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું દર્શન કરીને ગોકુળવાસી સર્વેને સમાધિ થઈ હતી અને ભગવાને તે સમાધિમાં પોતાનું ધામ દેખાડયું હતું.** તેવી રીતે જે જે સમયમાં ભગવાનના અવતાર હોય તે તે સમયમાં ભગવાનની મૂર્તિને વિષે એવો ચમત્કાર જરૂર હોય...અને કોઇ સમયમાં ભગવાનને ઘણાક જીવને પોતાને સન્મુખ કરવા હોય ત્યારેના અભક્ત જીવ હોય અથવા પશુ હોય તેને પણ ભગવાનને જોઇને સમાધિ થઇ જાય છે તો ભગવાનના ભક્તને થાય **એમાં શું આશ્ચર્ય છે?'** આ પ્રકારે શ્રીજી સમાધિ કરાવાનું સર્વ અવતારોને સાધારણ ઐશ્વર્ય કહે છે. અવતારો એ પરંબ્રહ્મ ભગવાનના સમગ્ર ગુણ ઐશ્વર્ય પરિપૂર્ણ દિવ્ય રૂપાંતર હોવાથી તેમા આવી ભેદ્યી વાત કહી શકાય નહિ. જે તે વાને શ્રીહરિસ્વરૂપ ધ્યેય અવતારોને ઉતારી પાડવા એટલોજ વિમુખવાદ સમજાય છે.

પ્ર ૪ વાત ૧૧ **"માટે અવતાર અવતારીના સંકલ્પમાં ન્યૂનાધિકપણું છે, તે શું તો જે અવતારીને તો સંકલ્પમાત્રેજ તે ક્રિયા થઇ જાય છે ને જે અવતાર છે તે તો સંકલ્પ ધારીને તે ક્રિયામાં પોતે ભળે ત્યારે તે ક્રિયા સિદ્ધ થાય છે"** આ વાત પણ અજ્ઞાનગ્રસ્ત હોઇને અવતારોને ફક્ત અવતારીથી જુદા પાડી ઉતારી પાડવાના પાપગ્રસ્ત છે. 'સત્યકામઃ સત્યસઙ્કલ્પઃ' આ શ્રુતિમાં કહ્યા પ્રમાણે સત્યકામ સત્યસંકલ્પ અવતારી સ્વય ભગવાનજ અવતારરૂપમાં પણ પોતાના જ્ઞાન શક્તિ આદિક ષડ્ ઐશ્વર્યે સંપન્નજ વિરાજમાન હોવાથી તેમને વચ્ચે 'અવતારી સંકલ્પમાત્રથી કામ કરી શકે અને અવતાર સંકલ્પ કરીને સ્વય જીવ ઇશ્વરાદિકની પેઠે પ્રયત્ન કરે ત્યારેજ તે કામ થાય, નહિ તો તે કામ સિદ્ધ થાય નહિ' એવો ભેદ પાડવો તે અત્યન્ત અયોગ્ય છે. શ્રીજીએ તો રામ કૃષ્ણ મત્સ્ય નૃસિંહ વામન આદિક અવતારોને અવતારીથી સર્વ રીતે અભિન્ન સત્યકામ સત્યસંકલ્પ કહીને, તેમનાં તેવાં ગુણ ઐશ્વર્યો પણ વચનામૃતાદિકમાં વિસ્તારથી

વર્ણવ્યાં છે. સત્યકામ સત્યસંકલ્પપણારૂપ ઐશ્વર્ય તો મુક્તોમા પણ વર્ણવ્યુ છે । સૌભરી મહર્ષિ દિવ્ય પચાસ રૂપે થયા અને તેટલાજ દિવ્ય ભોગ્ય ભોગોપકરણાદિ સમૃદ્ધ ભવનો બનાવી દીધા આમા એમને સંકલ્પ સીવાયની બીજી શી ક્રિયા કરવી પડી હતી ? જો એવોજ ભેદ માનીએ તો અવતારોને એક સાધારણ માણસ જેવાજ ગણવા કહેવાય આ જોતા અવતારો કોના ? અવતાર એ શુ તત્વ ? અને તેમા ભેદ કેવો હોઇ શકે ? આ શાસ્ત્રીય બાબતનુ બડમતે બીલકુલ ભાનજ ન હોય એમ જણાય છે. ।

પ્ર ૪ વાત ૧૫ "અદ્વૈતમૂર્તિ એવા પ્રગટ પુરૂષોત્તમ તેને વિષે ને બીજા વિભૂતિ અવતારને વિષે કેમ ભેદ છે ? તો જેમ તીર અને તીરનો નાખનારો તથા ચક્રવર્તી રાજા ને ખડીયા રાજામાં ભેદ છે, જેમ સૂર્ય ને સૂર્યના મંડળમા ભેદ છે ને જેમ ચંદ્રમા ને તારામા ભેદ છે તેમ આ પ્રગટ પુરૂષોત્તમમાં ને બીજા રામ કૃષ્ણાદિ અવતારમાં ભેદ છે" આ અવતારદ્રોહી પાપ વાતમા પ્રથમ તો પોતાને માથે કોઇ દોષ ન આવે એવા કપટ કારણથી 'આવી વાત મહારાજે કરી' એમ નિર્દોષ એમને માથે હડહડતો અપવાદ આપ્યાની બગમડાઇ કરી જણાય છે મહારાજે તો વચનામૃતાદિક ગ્રંથોમા પોતાનુ અને અવતારોનું સ્વરૂપ બહુ સુંદર શાસ્ત્ર રીતે બહુશ પ્રતિપાદન કર્યું છે તેમા આવા અત્યંત ભેદક વિષમ વિગીત અસંગત એકસામટા અનેક દૃષ્ટાંતો આપીને પરમાત્મસ્વરૂપ ધ્યેય અવતારોને અત્યંત નીચે ઉતારી પાડવાનો ગંધ પણ જણાવ્યો નથી એટલે શ્રીજીવચનથી વિરૂદ્ધ બડમનાવની બાબ્ર સ્વય સાબીત થાય છે શ્રીજી તો જે એક અદ્વૈતમૂર્તિ ભગવાન્ પુરૂષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણનારાયણ છે એજ સ્વય પોતાની સમસ્ત સત્તા સાથે બીજુ રૂપ ધરવા રૂપ અવતારભાવને સ્વીકારે છે એટલે અવતારદશામા પણ બીજુ જુદુ તત્વ નહિ પણ સ્વયજ હોવાથી તેમા તત્વથી અલ્પ પણ ભેદ નહિ સમજવાનો અને તેથીજ તેમની ધ્યેયના અને મોક્ષદના સમજવાની કહે છે આ સુસ્થિતિ જોતા જે મૂળ રૂપ છે તે અવતારી અને એને ઉદ્દેશીને રૂપાંતર થાય એજ અવતાર કહેવાય આ વચ્ચે આવોજ અવતાર અવતારીભાવ શાસ્ત્રીય સમુચિત છે આવી બન્ને વચ્ચે અત્યંત ઐક્ય સ્થિતિમા આવા અત્યત ભેદક અવિચારીતરમણીય દુષ્ટ દૃષ્ટાંતો બીલકુલ સંભવી શકે નહિ અને ભગવાન્ શ્રીજીએ આવા દૃષ્ટાંતો નહિ આપેલા હોવાથી તે વિષમ અને અસત્ અનુપયોગી અતિનિંદ્ય છે આ દૃષ્ટાંત ઉપરથી વિમુખાશય એવો તુચ્છ નાસ્તિક તરી આવે છે કે તીર અને તીરને નાખનારો પુરૂષ તે વચ્ચે જડ ચેતનરૂપ અત્યંત જુદાઇ પરતંત્રરૂપ સ્વરૂપ સ્વભાવથી સહજ હોઇને ચેતન પુરૂષની પ્રેરણા વિના જડ તીર કશુ કરી શકતો નથી તેમ અવતારો અને અવતારી વચ્ચે એટલીજ પરતંત્રતારૂપ જુદાઈ સ્વરૂપસ્વભાવથી હોઇને ચેતન અવતારીની પ્રેરણા સીવાય જડ અવતારો કશુ કરી શકેજ નહિ જેમ તીર પુરૂષથી પૃથક્ હોવાથી તેની કશી સ્વતંત્ર સત્તા નથી તેમ અવતારીથી પૃથક્ હોવાથી અવતારોમા કશી સત્તા નથી એ તો એક જડ જેવુ પૃથક્ અત્યંત પરતંત્ર તત્વ છે આવોજ વિમુખ દુરાશય આ દૃષ્ટાંતથી નીકળે આવુ દૃષ્ટાંત તો જડચિદાત્મક જગત્ અને પરમાત્મા વચ્ચે આપ્યુ હોય તો કાંઇ સંભવી શકે પણ અવતાર અવતારી એકતત્વ હોવાથી એમા સંભવી શકે નહિ જ્યાં બંને વ્યક્તિઓ તત્વથી જુદી જુદી હોઇને તેમની વચ્ચે નિયામ્યનિયામકભાવ સ્વાભાવિક હોય ત્યા ખડીયા રાજા અને ચક્રવર્તી રાજાનું દૃષ્ટાંત અપાય અહીં તો અવતાર અવતારી એકજ તત્વ હોઇને એમની વચ્ચે નિયામ્યનિયામક ભાવ સ્વાભાવિક નહિ હોવાથી આ દૃષ્ટાંત સંભવી શકે નહિ દૃષ્ટાંતનો દુરાશય તો બન્ને તત્વથી વ્યક્તિઓ જુદી હોઈને બન્ને વચ્ચે શાસ્યશાસકભાવ સ્વભાવત કહેવાનો છે । શ્રીજીસિદ્ધાંત તો એવો છે કે જેમ ચક્રવર્તી રાજા બીજો વેષ ધરીને બીજે સ્થળે જાય ત્યારે પણ તે સ્વય સર્વશક્તિમાનજ ચક્રવર્તીજ છે પણ બીજો જુદો નથી તેમ પરમાત્મા બીજુ

જુદું રૂપ ધરીને અહીં પધારે ત્યારે પણ સર્વ ગુણ ઐશ્વર્યે સંપન્ન સ્વયં પરંબ્રહ્મ ભગવાનજ છે પણ બીજા જુદા નવા નથી. આવા સત્યાર્થને ઉથમાવી પાડીને અસત્યાર્થને આગળ કરવા આવું અપદૃષ્ટાંત અડાવ્યું છે. જેમ ગૃહ અને ગૃહમાં રહેનારો બન્ને બહુજ જુદા હોય ત્યાંજ આવું સૂર્ય અને મંડળનું દૃષ્ટાંત અપાય. અવતાર અવતારી તત્વથી જુદા નહિ હોવાથી આવું દૃષ્ટાંત આપવું તે વિષમ હોઇને અનુપયોગી અયોગ્ય અતિદુષ્ટ છે. શ્રીજી,તો પંચાળા ૪ મા જેમ સ્વયં સૂર્ય બીજું મનુષ્યરૂપ ધરીને સત્રાજીત તથા કુંતાજી પાસે કાર્યવશાત્ આવ્યા ત્યારે પણ પોતાની સર્વ શક્તિએ સંપન્ન સ્વયં સૂર્યજ હતા પણ બીજા નહિ તેમ સ્વયં ભગવાન્ અવતારી મનુષ્યાદિ ભાવને સ્વીકારીને અહીં કાર્યવશાત્ પધારે ત્યારે પણ સર્વ ગુણ ઐશ્વર્યે સંપન્ન સ્વયં ભગવાનજ છે પણ બીજા જુદા નહિ એમ સૂર્યના દૃષ્ટાંતથી અવતાર અવતારિની એકતાને સમર્થન કરે છે. જ્યાં સ્વરૂપ સ્વભાવથી બન્ને વ્યક્તિઓની જુદાઇ હોય ત્યાંજ તારા અને ચંદ્રમાનું દૃષ્ટાંત અપાય. અવતાર અવતારીમાં તો સ્વરૂપ સ્વભાવથી જુદી વ્યક્તિઓ નહિ હોવાથી આ દૃષ્ટાંત આપી શકાય નહિ. શ્રીજીએ તો લોયા ૧૩ મા મુક્તાદિ જીવો અને પરમાત્મામાં સ્વરૂપ સ્વભાવથી બહુજ ભેદ સ્વાભાવિક સમજાવવા માટે તારા અને ચંદ્રમાનું દૃષ્ટાંત વિવેચન સાથે આપ્યું છે. પણ અવતાર અવતારી વચ્ચે અત્યંત ભેદ સમજાવવા કુત્રાપિ આવું દૃષ્ટાંત આપ્યું નથી. વિમુખ મતે જે આનો અવળો ઉપયોગ કર્યો છે તે શ્રીજી સામે બંડભાવને જણાવનારો સ્પષ્ટ છે. આ રીતે શાસ્ત્રાનુસારી શ્રીજીસિદ્ધાંત જોતા જે આ મનકલ્પિત દૃષ્ટાંતો અપાયા છે તે અતિ વિષમ હોઇને અનુપયોગી અસંગત અતિહેય સિદ્ધ થાય છે બીજા અવતારોની વાત બાજુ પર રહી પણ અહીં રામ કૃષ્ણાદિકના નામ નિર્દેશ સાથે તેમને વિભૂતિમાં ગણીને તેમને તીર, ખડીયા રાજા, સૂર્યમંડળ અને તારાને ઠેકાણે ગણીને અવતારી પુરૂષોત્તમપદથીજ અત્યંત નીચે ઉથલાવી પાડવાનો પાપાશય જણાવ્યો છે તે તો સંભવિત શ્રીજીમાન્ય બીલકુલ નથી શ્રીજી તો રામ કૃષ્ણના નામ નિર્દેશથી તેમને સ્વસંપ્રદાયના ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ મનાવવા પરબ્રહ્મ પુરૂષોત્તમ સર્વકારણ ભગવાન સર્વોપરી અવતારીપણે વર્ણવવાપૂર્વક તેમનું પોતે ધ્યાન ધરવા સુધીનું કહે છે અને વધારામાં 'વસુદેવસુત શ્રીકૃષ્ણનાજ બીજા અવતાર ધર્મસુત શ્રીહરિ છે' એવો પણ ઉદ્ધવસાંપ્રદાયિક શાસ્ત્રીય ઉપોદ્ઘાત એમણે ઘડાવ્યો છે (પ્રમાણો પાછળ આવી ગયા છે તે જોઇ લેવા) આ જોતા તો બડસિદ્ધાંત અને શ્રીજીસિદ્ધાંત વચ્ચે વિમુખોક્ત તીર અને તીરનો નાખનારો, ચક્રવર્તી અને ખડીયા રાજા તારા અને ચંદ્રમા જેટલો ભેદ સામીલ થાય છે જ્યારે રામકૃષ્ણાદિ અવતારસામાન્યને આવા ભેદભર્યાં વિષમ દૃષ્ટાંતો આપીને અવતારી પુરૂષોત્તમપદથી નિરવધિ નીચે ઉતારી પાડવાનો અન્યાય અપાય ત્યારે તો સર્વોપરી શ્રીજી પણ એક અવતાર રૂપમાં પધારેલા હોવાથી નિષ્પક્ષપાતી ન્યાય થતા તેમને પણ એવો અન્યાય કેમ ન અપાય? એનો વિમુખોએ મુખ્યપણે વિચાર કરવાનો છે શ્રીજીના વાક્યામૃતો પ્રથમ લખ્યા છે એના સિદ્ધાંત પ્રમાણે લઇએ તો શ્રીજી પણ અવતારી પુરૂષોત્તમ સર્વોપરી છે અને રામ કૃષ્ણાદિક પણ એવાજ છે એમ સુખેથી કહી શકાય તેમ છે એમાં જો કુમતિથી કુભેદ કલ્પીએ તો સંપ્રદાયના સતસિદ્ધાંતનું અસ્તિત્વજ રહે નહિ અને શ્રીજીવાક્યામૃતનો કશો અર્થજ રહે નહિ અને અનગી ઉપાધિઓનો અવધિજ રહે નહિ આ બધું બહુ વિચારણીય છે જે બાબત શાસ્ત્રસિદ્ધ સત્ય હોય તે આડાં અવળાં વિષમ દૃષ્ટાંતો દેવાથી અસત્ય કોઇ અવળી કદાપિ થતી નથી અને થશે નહિ આ વાત જોવા બડીયાને વચનામૃતનું બીનકુલ જ્ઞાન નથી અથવા છે તો વિમુખભાવથી શિશુપાળવત્ અવળું કહે છે એમજ જણાય છે. આવા વચનામૃતવિરોધી અવળા અપદૃષ્ટાંતો આપીને અવતારોનો અપાર અપરાધ કરનારા આસુરો તો એમનાજ દૃષ્ટાંતાર્થ મુજબ સંપ્રદાયથકી તદ્દન જુદા વિમુખ થઇ ગયા છે અને થતા જાય છે

પ્ર. ૪ વાત ૨૪ "તથા ગોલોક વૈકુંઠાદિક ધામના પતિ તેણે સહિત આ પૃથ્વી ઉપર પધાર્યા છે ને આ સર્વે છે તે આ પ્રગટ પુરૂષોત્તમની સભામાં બેઠા છે તેને હું દેખું છું" શ્રીજીએ 'ભગવાન્ પોતાનાં સર્વ ઐશ્વર્યો મુક્ત પાર્ષદો સાથે અવતરે છે' એમ તો બહુધા કહ્યું છે પણ 'સાથે ગોલોકાદિક ધામના પતિએ સહિત અવતરે છે' એમ તો કયાંય કહ્યું નહિ હોવાથી આ વાત તદ્દન બનાવટી બાબ હોઈને શ્રીજીમહારાજ માથે મિથ્યા અપવાદ આરોપવા રૂપ મહાદ્રોહજનક છે. શ્રીજી તો ગોલોક ધામને ઈપ્સિત પરાત્પર અપુનરાવૃત્તિ પ્રકૃતિપર કહીને, ત્યાંથીજ પૃથ્વી ઉપર પધારવાનું અને અંતર્ધાન થતા ત્યાંજ પાછા પધારવાનું કહેવાપૂર્વક પોતાનેજ ગોલોકાધિપતિપણે ઓળખાવે છે. આ વસ્તુસ્થિતિએ જોતાં શ્રીજીથકી બીજા જુદા ગોલોકાધિપતિને સાથે પૃથ્વી ઉપર લાવવાનો પ્રસંગ નથી તો શ્રીજી સાથે તેમની સભામાં પૃથક્ બેઠકનો પ્રસંગજ કયાંથી હોય ! મૂળજ નથી તો શાખા કયાંથી હોય ? વૈકુંઠ ગોલોકથી આવીને કયા અધિપતિઓ સભામાં શ્રીજીથી જુદા બેઠા છે તેનું નામ નિશાન કે ઓળખાણ તો કશું આપ્યું નથી. વિમુખપંથમાં કોઈને ઠરાવ્યા હશે એમ જણાય છે. ગોલોકથકી શ્રીકૃષ્ણને સાથે લાવવાનો દુરભિપ્રાય હશે પરંતુ શ્રીજીજ ગોલોકાધિપતિ ફરી શ્રીકૃષ્ણના અવતારરૂપ હોવાથી એ વાત બંધબેસતી આવે તેવી નથી. શ્રીજીને રામ કૃષ્ણાદિકથકી અત્યંત જુદા પાડીને, રામ કૃષ્ણાદિકને શ્રીજીના મુક્તાદિક સાથે ગણીને તેમને પુરૂષોત્તમપદથી પારાવાર નીચે ઉતારી પાડવાની આસુરી અવળાઈ સીવાય બીજો કશો વાતનો અર્થ નથી. વાતે વાતે એની એજ બંડબાબતની પુનરાવૃત્તિનો પ્રોગ્રામ છે.

પ્ર. ૪ વાત ૨૫ "અમદાવાદમાં શ્રીનરનારાયણદેવની પ્રતિષ્ઠા કરી તે સમે શ્રીજીમહારાજ મુક્તાનંદસ્વામી આદિક સંત આગળ એમ બોલ્યા જે આ ભરતખંડના રાજા શ્રીનરનારાયણ છે તેમની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા આપણે કરી ને જે સાક્ષાત્ મૂર્તિમાન શ્રીનરનારાયણદેવ શ્રીબદરિકાશ્રમવાસી છે તથા વૈકુંઠવાસી શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ આદિક સર્વે તે પ્રગટ પુરૂષોત્તમ દ્વિભુજ મૂર્તિ એવા જે આ ભગવાન તેમની ઉપાસના તથા સેવા કરે છે" આવી વાત શ્રીજીએ કરેલી સત્સંગિજીવન આદિક ગ્રંથમાં પ્રસિદ્ધ નહિ હોવાથી અને વળી શ્રીજીએ કરેલી વાતથી સાવ અવળી હોવાથી બનાવટી બડીયા બાબાગાલ નિશ્ચિત થાય છે. શ્રીજીએ નરનારાયણદેવની પ્રતિષ્ઠા કર્યા પછી થએલી મહાસભામાં આપેલા ઉપદેશની વાત સ. પ્ર. ૪ અ. ૨૫ શ્લો. ૮૭ થી ૮૯ સુધીમાં સંપૂર્ણ છે. એમાં પ્રથમજ પ્રતિષ્ઠાપેલા નરનારાયણ એ કોણ ? તો તેના ખાસ ઓળખાણ માટે 'જે આપણા ઉપાસ્ય ઈષ્ટદેવ શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમ ગોલોકાન્તર્વર્તિ અક્ષરધામમાં વિરાજમાન હતા તેજ સર્વ ભૂતોના શ્રેય માટે ધર્મમૂર્તિથકી નરનારાયણરૂપે પૂર્વે પ્રગટ થયા હતા. તે પોતે વરદાનથી માતાપિતાને સંતોષીને બદરીકાશ્રમમાં આવીને ભરતખંડના આશ્રિત મનુષ્યોની ભુક્તિ મુક્તિ માટે તપ કરતાથકા વિરાજે છે. એજ બદરીપતિ નારાયણરૂપને ધારી રહેલા ગોલોકાક્ષરધામવાસી શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમ ભગવાન્ બ્રહ્માદિ દેવોની પ્રાર્થનાથી પૃથ્વીનો ભાર ઉતારવા યાદવ કુળમાં શ્રીકૃષ્ણરૂપે પ્રગટ થયા અને નારાયણના સખા જે નર તે અર્જુનરૂપે પ્રગટ થયા આ કારણથી નરનારાયણજ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ કહેવાય છે. એમ કહીને એજ નરનારાયણની પ્રતિમા અહીંયા પધરાવી છે પણ, બીજા કોઈ અવતારની નહિ એમ છેવટે કહે છે. વચનામૃત સા. ૧૬ મા 'અને તે પછી તે ભક્તજનના હૃદયને વિષે ભગવાનની ઇચ્છાએ કરીને જણાતુ જે અક્ષર બ્રહ્મમય એવુ તેજ તેને વિષે સાક્ષાત્ એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ તેનું દર્શન થાય છે. એવી રીતે જે પોતાના ભક્ત છે તેમનું તે ભગવાનના તપે કરીને નિર્વિઘ્ન કલ્યાણ થાય -

છે" આ રીતે નરનારાયણકૃત તપના પ્રતાપથી આશ્રિતોને અક્ષરધામી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનાં દર્શન થવાની બહુ ઉંચી વાત કહી છે. હવે સંપ્રદાયનો 'શાસ્ત્રીય ઉપોદ્‌ઘાત જોઈએ તો એજ નરનારાયણ એજ માતાપિતાથકી એજ બદરીકાશ્રમથકી ભગવાન્ સ્વામિનારાયણરૂપે પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થયાનો પ્રગટ છે. અને શ્રીજી' આ આમતને પોતેજ સ. પ્ર. ૪ અ. ૪૦ શ્લો. ૪૮ 'जानीत वद्‌रीपतिम्' એમ બદરીપતિ નારાયણપણે જાણવાનું કહે છે અને દત્તપુત્રોએ પણ તેજ પ્રમાણેનો નિશ્ચય શ્લો. ૫૫ થી જાહેર કર્યો છે. આ બધો શ્રીજીએ કહેલો સત્યાર્થ જોઇએ તો નરનારાયણ એ કેવળ બદરીકાશ્રમવાસીજ નહિ પણ ખરી રીતે ગોલોકાલવર્તિ અક્ષરધામવાસી સ્વયં શ્રીકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ ભગવાનજ મૂળરૂપ છે. અને એજ શ્રીજીમહારાજ પુરુષોત્તમ મૂળરૂપ છે પણ જુદા જુદા નહિ એમ સાબીત થાય છે. હવે લક્ષ્મીનારાયણ કોણ? તો તેમનું ઓળખાણ વરતાલમાં મૂર્તિ પધરાવી તે વખતેજ શ્રીજીએ મહાસભામા આપ્યુ છે—સ. પ્ર. ૪ અ. ૨૭ શ્લો. ૫૪ માં જે આ લક્ષ્મીનારાયણ મધ્ય મંદિરમાં પધરાવ્યા છે તે બીજા કોઇ અવર નહિ પણ સ્વયં દ્વારકાધીશ શ્રીકૃષ્ણજ છે એમ જાણવું એમ કહે છે. શ્લો. ૬૧ માં જે દ્વારકાધીશ શ્રીકૃષ્ણ છે એજ લક્ષ્મીનારાયણ છે એમાં ભેદ ન જાણવો. આ મારૂ વચન સત્યજ છે એમ માનો એમ કહે છે. અ. ૩૨ શ્લો. ૪૧ માં દ્વારકાધીશ શ્રીકૃષ્ણને લક્ષ્મીનારાયણ નામથી રહેલા જાણીને સર્વે ભક્તો પરમાનંદને પામ્યા એમ કહીને છેવટે શ્લો. ૪૪ માં 'एवं स्वयं स भगवान् स्वस्यैवागमनादिकम् । लीलया दर्शयामास नातो ज्ञेया तयोर्भिदा ॥' એમ શ્રીહરિ પોતાનો એને દ્વારકાધીશ શ્રીકૃષ્ણનો સ્વરૂપથી અભેદ સ્પષ્ટ કહે છે આ જોતા તો લક્ષ્મીનારાયણ એજ શ્રીજીમહારાજ છે એમ નિશ્ચિત થાય છે. જે લક્ષ્મીનારાયણ છે તે કેવળ વૈકુંઠવાસીજ નહિ પણ ખરી રીતે અક્ષરાધિપતિ સ્વયં પુરુષોત્તમજ છે એમ સ. પ્ર. ૧ અ. ૧૪ શ્લો ૫૮ માં રામાનંદસ્વામીને સાકાર પરમાત્માનાં દર્શન થવાના પ્રસંગે કહેવામા આવ્યુ છે. અંડાંતર્વર્તિ વૈકુંઠના વાસી પણ પરબ્રહ્મના સાક્ષાત અભિન્ન અવતારભૂત હોવાથી ખરી રીતે એ પણ અક્ષરધામવાસીજ છે. શ્રીકૃષ્ણ એજ શ્રીહરિ છે એવો તો સઘળો સાંપ્રદાયિક શાસ્ત્રીય સિદ્ધાંતાર્થ છે. શિક્ષાપત્રીમા શ્રીજી લક્ષ્મીનારાયણ નરનારાયણ રાધાકૃષ્ણ આદિકમાં સર્વથા ભેદ નહિ સમજવાનો કહે છે. વચનામૃત લોયા ૧૨ મા 'પણ ભગવાનની મૂર્તિઓમાં ભેદ નથી' એમ સિદ્ધાંતથી કહે છે. આ બધાં શ્રીજીના શાસ્ત્રાનુસારી અમૃતવચનો વિચારીએ તો 'નરનારાયણ લક્ષ્મીનારાયણ આદિક સર્વે શ્રીજીની ઉપાસના તથા સેવા કરે છે' એવુ આરંભજલ્પન અનુયાયિથી સ્વપ્ને પણ થઇ શકે નહિ. આથી તો શ્રીજી પોતે પોતાની ઉપાસના સેવા કરે છે એવો અતિ અવળો અર્થ થાય છે અને શ્રીજીના વચનમા કશી કીંમત રહેતી નથી વાતનો વાભાશય તો લક્ષ્મીનારાયણ નરનારાયણ રાધાકૃષ્ણાદિકથકી પ્રથમ શ્રીજીને અત્યંત જુદા પાડીને તેમને પુરુષોત્તમ પદથી ઉતારી પાડીને જીવ ઇશ્વરાદિ જેવા કોઇ ક્ષુદ્ર વર્ગના ગણવાનો નાસ્તિકાગ્રણી ઉઘાડો છે. શ્રીજીએ જે જે કર્યુ હોય તેને ગણે પૂર્વના કોઇ ખરા સામાવાડીયા હોય તેમ ખોટી રીતે ખોદી નાખવુ કે ઉતારી પાડવુ એટલોજ વિમુખકર્તવ્યાર્થ સમજાય છે. લુણહરામી વિમુખોને બીજો ધંધોજ શો? ખાવું એનુંજ ખોદવું.

– પ્ર. ૪ વાત ૩૦ 'ઐશ્વર્ય તેણે યુક્તાયકા ને શ્રીધર્મદેવ ને ભક્તિમાતાથકી છે જન્મ જેમનો એવા જે સ્વામિનારાયણ તેજ અક્ષરાતીત સર્વોપરી પુરુષોત્તમ છે. તેમાથી સર્વે અવતાર પ્રગટ થાય છે ને પાછા તેમને વિષે લીન થાય છે' આ વાત બીજી લગરી વિરોધીને કરતા હોય તો મધ્ય ૧૩ "અને એ અક્ષરાતીત જે પુરુષોત્તમ ભગવાન છે તેજ સર્વ અવતારનુ કારણ છે અને સર્વે અવતાર પુરુષોત્તમમાંથી પ્રગટ થાય છે અને પાછા પુરુષોત્તમને વિષે લીન થાય છે' આ

શ્રીજીવચન પ્રમાણે શાસ્ત્રરીતે સારામાં સારી છે. જ્યારે પુરૂષોત્તમમાંથી અવતારો થાય છે,અને પાછા એમાંજ લીન થાય છે ત્યારે અવતારોને જુદુ બીજુ તત્વજ કેમ કહેવાય? અને તે વચ્ચે અત્યંત ભેદ કેમ કહેવાય? અને તેમનું ધામ જુદુ જુદુ કેમ કહેવાય? વિચાર કરતાં વાસ્તવિક રીતિએ નજ કહેવાય વળી કારણથી કાર્યની ઉત્પત્તિ અને પાછો કાર્યનો કારણમાં લય કહ્યો તે પણ કાર્ય કારણનું અનન્યપણું અંગીકાર કરીએ તોજ ઘટી શકે. એમ જોતા, પણ અવતારોને અવતારીથી જુદા અને તેમનું ધામાદિ જુદુ કહી શકાય નહી. હવે પરમાત્મા,તો સ્વરૂપ સ્વભાવથી અચ્યુત અક્ષર અખંડ નિરંશ નિર્વિકારી નિત્ય હોવાથી, તેમાથી અવતારોનું થવાપણું અને વળી અંતે એમાંજ લય થવાપણું શી રીતે ઘટી શકે? એનો એક વિચાર કરવાનો રહે છે. જડચિદાત્મક જગત અને પરમાત્મા વચ્ચે જેવો કાર્યકારણ ભાવ છે તેવો આમા કહી શકાય નહિ. આમાં તો બીજુ તત્વ નથી એટલે જેમ સૌભરી મહર્ષિ પ્રથમ એક હતા, પછીથી પચાસ રૂપે થયા, પછીથી પાછા એકરૂપ થઇ ગયા, એના જેવુ આમાં સમજવુ પડે. આમાં આત્મતત્વથી સૌભરી પચાસ ન હતા પણ એકજ હતા. એક રૂપમાથીજ પચાસ રૂપતા થઈ અને પાછી તેમાંજ તેની લીનતા થઈ. આ રીતિએ પરમાત્મા આત્મતત્વથી તો એકજ છે, પરન્તુ સ્વય નિત્ય દિવ્યાકૃતિ વિશિષ્ટ હોવાથી પોતાની રૂપપર્યાય નિત્ય દિવ્ય આકૃતિમાથી સજાતીય દ્વિતીય આકૃતિને ધારે તે અવતાર કહેવાય અને તેનું અદર્શન કરે તે તેનો લય કહેવાય. આ પ્રમાણે કહેતા એવી એક શંકા આવે કે નિત્ય દિવ્ય આકૃતિમા શિથિલતારૂપ વિકારનો સભવ આવે અને જો વિકાર ન માને તો અવતારરૂપ કાર્ય સભવી શકે નહિ. તો તેમ નથી.' જેમ કાઇ પણ સસ્થાનની શિથિલતારૂપ વિકાર થયા વિના પણ દેવાદિ અનેક દેહોને ઉત્પન કરવાપણુ બ્રહ્માના દેહમા જોવામા આવે છે તેમ પરમાત્માની દિવ્ય નિત્ય આકૃતિમાં કાઇપણ સંનિવેશની પ્રચ્યુતતા થયા વિનાજ એમાથી અનેક અવતારોનુ ઉત્પન્ન થવાપણુ ઘટતુ આવે છે. એટલે એવી શકાને સ્થાન નથી. અભિપ્રાય એ થયો કે જે મૂળ રૂપ છે તે અવતારી કારણ અને પ્રયોજનવશાત્ સ્વેચ્છાથી સ્વીકારેલા મત્સ્યાદિ રામકૃષ્ણાદિભાવો તે અવતાર કાર્ય કહેવાય। આવો અભિપ્રાય હોવાથીજ શ્રીજીએ વૈયા ૧૮ તથા વરતાલ ૧૮ મા મૂળ રૂપનુ અને અવતાર રૂપનુ પરોક્ષ અપરોક્ષ શબ્દથી લાબુ વિવેચન કર્યું છે. આ રીતે અવતારીથકી અવતારતત્વ જુદુ નહિ હોવાથી બન્નેની અત્યત એકતા નિશ્ચિત થાય છે. એટલે તેમનુ ધામ પણ એકજ અને તેમના ઉપાસકોને મળવાનુ ધામ તથા ધામી પણ એક મૂળજ છે એમ અકામે પણ માનવુ પડે. પોતાના સમગ્ર ઐશ્વર્ય તેણે યુક્તથકા ધર્મ ભક્તિથકી સજાતીય દ્વિતીય રૂપે જન્મ ધરવાપણુ એજ અવતાર રૂપ શ્રીહરિ કહેવાય અને એમનું જે મૂળ રૂપ તે અવતારી કહેવાય. અવતારીથકી અવતારો તત્વથી અભિન્ન હોઇને સર્વ ગુણ ઐશ્વર્યે પરિપૂર્ણ હોવાથી અવતારોને પણ અવતારી સર્વોપરી પુરુષોત્તમપણે પણ કહી શકાય વળી એક અવતાર રૂપમાથી બીજા અનેન રૂપો ધરવાની શક્તિ હોવાથી પણ તેમને અવતારી કહી શકાય આવો અભિપ્રાય હોવાથીજ શ્રીજી જો શ્રીકૃષ્ણનો એક તરફથી અવતાર તરીકે કહે છે તેમનેજ બીજી તરફથી અવતારી સર્વોપરી પુરુષોત્તમપણે કહે છે તેની પણ સારી સગતિ થાય છે આજ રીતિએ શ્રીજીને પણ મૂળની અપેક્ષાએ અવતાર કહેવાય અને અવતારી સર્વોપરી પુરુષોત્તમ નારાયણ પણ કહેવાય. આમા શ્રીજીએ આવોજ ન્યાય નિષ્પક્ષપાતી જણાવ્યો છે તે માનવાની પ્રથમ જરૂર છે. આ ન્યાય શાસ્ત્રીય સ્વીકારવામા આવ તો બીજી કશી અશાસ્ત્રીય અવળી લબાડ લવરી કરવાની રહે નહિ

પ્ર. ૫ વાત ૮ 'બીજા અવતાર જેવા તો આ સત્સગમા ઘણા છે' આ કુમતિ વાતમા સત્સગના ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ શ્રીકૃષ્ણાદિક ધ્યેય અવતારોને સર્વસાધારણ મનુષ્ય જેવા ગણીને પરમેશ્વર

પદથી ઉતારી પાડવાની સત્સંગમાં કુસંગતા વાપરી છે સત્સંગમાં આવું કોઇ માનતું નથી પણ વિમુખ કુસંગમાં એમ મનાતું હશે. અવતારો જેવા ઘણાને ઠરાવ્યા છે તે કોણ હશે તેનું કંઇ નામ નિશાન ઓળખાણ તો આપ્યું નથી. વિમુખ મંડળમાં કોઇને ગોઠવ્યા હશે એમ જણાય છે. ભગવત્સ્વરૂપ અવતારોને અને અક્ષરાદિકને સરખા કહેનારાઓને તો શ્રીજી શ્લોક ૧૩ મા દુષ્ટમતવાળા અતિપાપી અને અદર્શનીય કહેવાપૂર્વક એઓના દર્શનથી મહાપાપ થવાનું કહે છે

પ્ર. ૫ વાત ૨૧ "મહારાજે પણ કહ્યું છે જે 'અવતાર અવતારીમાં ભેદ એમ સમજવો જે રાજા ને રાજાનો ઉમરાવ ને તીરને તીરનો નાખનાર એમ ભેદ છે એટલો ઉમરાવ ઘણો ભારે હોય ને હુકમ ચલાવે એવો મોટો હોય તો પણ રાજા પાસે કેટલીક મર્યાદા ભરે ત્યારે બેસાય ને રાજાનો એની ઉપર હુકમ ચાલે છે એમ છે" આ વામ વાતમાં પ્રથમ તો આવી વિમુખ વાતનો અપવાદ મહારાજ માથે મુકવાનું મહાપાપ નરકગામી કર્યું. મહારાજે આના જેવા દુષ્ટ દષ્ટાંતોથી કોઈ સ્થળે આવી વાતનો ગંધ પણ કાઢ્યો નથી. ઉલટો મહારાજે તો અનેક સ્થળે અવતાર અવતારીનો સ્વરૂપ સ્વભાવથી અત્યંત અભેદ નટાદિ દષ્ટાંતથી કહ્યો છે (વચનો પ્રથમ આપ્યા છે) જ્યાં બન્ને વ્યક્તિઓ સ્વરૂપ સ્વભાવથી અત્યંત ભિન્ન હોય ત્યાંજ આવું દષ્ટાંત આપી શકાય માટેજ શ્રીહરિએ શ્લોક ૧૩ મા નારાયણ અને મુક્તો વચ્ચે અત્યંત ભેદ જણાવા રાજા અને ચાકરનું દષ્ટાંત વિવેચનથી આપ્યું છે. અવતાર એ અવતારી પરમાત્માનું તત્વથી અભિન્નસ્વરૂપ હોવાથી તેમને ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓ કદાપિ કહી શકાય નહિ એટલે એ દષ્ટાંત અતિવિષમ હોઈને લેશથી સંભવિત નથી. જો એમ કહીએ તો પરમાત્મા અવતરનારજ નથી એમ નાસ્તિકવત્ બોલવું વાળી દેવું પડે. વળી જ્યારે પરમાત્માના અવતાર નથી તો પછી તેની ધ્યેયતા પણ જીવાદિકની પેઠે કહેવાય નહિ. અવતારી અવતારો વચ્ચે રાજા પ્રજાનું દષ્ટાંત અપાય ત્યારે તો અવતારો પૃથક્ પદાર્થજ જીવાદિક જેવો વિમુખ મતે ઠરે. એમ થતાં શ્રીજીએ શાસ્ત્રોમાં પરબ્રહ્મ પરમાત્માને આગળ ધરીનેજ સમગ્ર ગુણ ઐશ્વર્ય સાથે તેમાંજ અવતારભાવ વર્ણવ્યો છે તેનો ખરો અને કશો અર્થજ રહે નહિ અને બધાં શ્રીજીવચનામૃતોને વિપરત્ નિવાંજલિ આપી કહેવાય આ તો શ્રીજીના મહાદ્રોહી મહાવિમુખોનું મહાધમ કામ કહેવાય વળી જ્યારે અવતારોને આવી રીતે ભગવત્પદથીજ ઉતારી પાડવામાં આવે ત્યારે શ્રીજી પણ એક અવતારીથી જુદા અવતાર રૂપમાં રહેતા હોવાથી તુલ્ય ન્યાયે એમને પણ એમજ કહેવાનો કોઇ પ્રસંગ લાવે તો તેનો શો ઉત્તર શાસ્ત્ર રીતે આપવો એનો પણ વિચાર વિમુખ મતે નથી અવતારોને જે તે રીતે નિંદીને ઉતારી પાડવા એટલોજ મૂઢ ગૂઢ આસુર ભાવ વાતે વાતે આવે છે શ્રીજી તો અવતારોના પરંભાવને નહિ જાણીને ઉલટા માણસ જેવા જાણીને અવજ્ઞા કરનારા છે તેને મૂઢ કહેવાપૂર્વક તેનો સત્સંગમાંથી પાત થવાનો શ્લોક ૧૮ મા 'अवजानन्ति मां मूढा' આ ગીતા શ્લોકને લખીને કહે છે. ક્યાં શ્રીજીની વૈદિક પરા વાણી ? અને ક્યાં વિમુખી વૈખરી વાણી ? આમાં આપેલા દષ્ટાંતોના વિષમપણાનો વધારે વિચાર પ્રથમ આવી ગયો છે વિમુખ મંડીયા અને શુદ્ધ સંપ્રદાય વચ્ચે તીર અને તીરને નાખનારા જેટલો અત્યંત ભેદ સ્પષ્ટ થયો છે.

પ્ર ૫ વાત ૨૨ "ને બીજા અવતાર તો કેવા છે ? તો તેનું દષ્ટાંત દીધું જે **દીલ્લીના પાદશાહનું નામ શેરખાં તે બીજાથી નામ ન પડે** તે એક ગામનો સિપાઇ નામે શેરખાં દીલ્લી ગયો તેને પાદશાહે પુછ્યું જે કેમ તમારું નામ શેરખાં છે ? ત્યારે કહ્યું જે 'હું તો શેરખાં કેવો તો નામમાત્રે કરીને શેરખાં છું તે જેવા પગરખાં ચમરખા લામરખાં એવો

છું' એમ ભેદ છે. એવી રીતે સમજવું તે સમજણ ઠીક છે' આવીજ વાત પ્ર. ૩ વાત ૧૦૮ પણ છે તથા પ્ર. ૬ની પ્ર. ૬ વાત ૨૨ પણ આવીજ છે. અવતારોની નિંદા કે અવજ્ઞા કે ખંડન કરનારી વાતો તો અનેક છે પણ તેમાં આ વાત તો રામકૃષ્ણાદિ ધ્યેય અવતારોને નિંદીને ઉતારી પાડવામાં પગરખાંતુલ્ય તુચ્છ અધમાધમ મહાસુર મહાનાસ્તિકશિરોમણી છે. આ ત્રિમુખુ વાતથી બંઢીયા ખુંણીયા ઢુંઢીયા મમાણીયાનો મલિનાશય એવો નીકળે છે કે-જેમ દીલ્હીના પાદશાહનું નામજ શેરખા પડાય પણ બીજાનું નામ શેરખાં પડાય નહિ., જો કોઇ બીજા સિપાઇનું નામ શેરખાં પાડયું હોય તે તો નામમાત્રજ કહેવાય પણ ખરી રીતે તો તે પાદશાહ આગળ પગરખાં ચબરખાં લબરખાં જેવાં અતિ નીચ તુચ્છજ કહેવાય. તેમ શ્રીજીમહારાજ એકલાનેજ ભગવાન નામથી ખરી રીતે કહેવાય પણ રામ કૃષ્ણાદિ અવતારોને ખરી રીતે ભગવાન નામથી પણ કહી શકાય નહિ. તેમને વેદાદિ શાસ્ત્રોમાં કે શ્રીજીએ સ્વગ્રંથમાં ભગવાન નામથી કહ્યા હોય તો તે ખોટુંજ ભુલભરેલું કે હુલામણા તરીકે સમજવાનું છે. ખરી રીતે રામકૃષ્ણાદિ અવતારોનો હિમાબ તો પગરખા ચબરખા લબરખાં નામનાં જુદી જુદી જાતનાં જોડાં જેવો અતિ તુચ્છ અતિ ઉતરતો છે. જેમ પાદશાહ અને બીજા સિપાઇઓ વચ્ચે અત્યંત ભેદ શેરખા પગરખા જેવો છે તેમ શ્રીજી અને અવતારો વચ્ચે આવો અત્યંત ભેદ અનાદિથી છે એટલે અવતારોને સિપાઇઓ જેવા અને તેમનુ ભગવાન નામ પગરખા જેવુ કહેવાનો દુષ્ટાશય જણાયો. છેવટે આવી નીચ સમજણનેજ સારામા સારી સિદ્ધાંતવાળી જણાવી. આ મહાપાપ વાતનો અને શ્રીજી વાતનો વિચાર કરીએ તો પગરખા શેરખા કે આસુરી દૈવી કે નાસ્તિક આસ્તિક કે રાહુ ચંદ્રમા કે વૈખરી પરા વાણી જેટલો અત્યંત ભેદ જણાય છે. શ્રીજી તો અવતારોને પ્રથમ ૩ 'જે જે અવતારે કરીને જે જે સ્થાનકને વિષે જે જે લીલા કરી હોય તે સંભારી રાખવી' પ્રથમ ૪૨ 'ગોપીયો ગુણાતીત થઇને નિર્ગુણ એવું જે ભગવાનનું અક્ષરધામ તેને પામીઓ, તેનું કારણ એ છે જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પોતે સાક્ષાત્ પુરૂષોત્તમ ગુણાતીત દિવ્યમૂર્તિ હતા' પ્રથમ ૫૧ 'અને તે ક્ષર-અક્ષરથકી પર અક્ષરાતીત એવા જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન્...તેજ કૃપા કરીને જીવના કલ્યાણને અર્થે સર્વ મનુષ્યને દર્શન આપે છે' પ્ર. ૬૩ 'એવી રીતે અતિ સમર્થ ને અતિ પ્રકાશે યુક્ત ને અતિ મોટા જે એ ભગવાન્ તે પોતાનું જે આવુ ઐશ્વર્ય અને તેજ તેને શમાવીને જીવના કલ્યાણને અર્થે મનુષ્ય જેવા થાય છે' પ્રથમ ૭૮ 'રામ કૃષ્ણાદિક એ જે ભગવાનના અનંત અવતાર તેનો મહિમા વિચારે જે 'જે ભગવાને રામ કૃષ્ણાદિ અવતારે કરીને અનંત જીવોનો ઉદ્ધાર કર્યો છે' લોયા ૧૧ 'અને મનુષ્યને વિષે તથા દેવતાને વિષે જે પુરૂષોત્તમનારાયણની રામ કૃષ્ણાદિ મૂર્તિઓ તેનું ધ્યાન કરવું' લોયા ૧૮ 'અને તેજ ભગવાન્ મત્સ્ય કચ્છ વરાહાદિ રૂપને તથા રામ કૃષ્ણાદિ રૂપને કોઇક કાર્યને અર્થે ધારણ કરે છે પણ જે એ પોતાનું મૂળ રૂપ છે તેને તજીને એ અવતારનુ ધારણ કરતા નથી' પંચાળા ૬ 'શ્રીકૃષ્ણ જેવો અવતાર સર્વ શક્તિએ યુક્ત બીજો કોઇ નથી થયો, કેમ જે બીજી જે સર્વે પોતાની મૂર્તિઓ ભિન્ન ભિન્નપણે રહી છે તે સર્વેનો ભાવ પોતાને વિષે દેખાડ્યો ..અને એ અવતાર સર્વોપરી વર્તે છે...માટે આ અવતાર સર્વોત્કર્ષપણે વર્તે છે' પંચાળા ૭ 'અને એવા તેજોમય દિવ્યમૂર્તિ જે ભગવાન્ તે જીવોના કલ્યાણને અર્થે ને પોતાને વિષે નવ પ્રકારની ભક્તિ જીવોને કરવાને અર્થે કૃપા કરીને પોતાની જે સર્વ શક્તિ અને ઐશ્વર્ય પર્યંત તેણે સહિત થકાજ મનુષ્ય જેવા થાય છે ત્યારે પણ જે એવા મર્મના જાણનાર છે તે ભગવાનનું સ્વરૂપ અક્ષરધામને વિષે જેવું રહ્યું છે તેને સમજે છે પણ તે સ્વરૂપને વિષે ને આ સ્વરૂપને વિષે લેશમાત્ર ફેર સમજતા નથી" મધ્ય ૧૩ 'અને સર્વે અવતાર પુરૂષોત્તમમાંથી પ્રગટ થાય છે અને પાછા પુરૂષો-

તમને વિષે લીન થાય છે' મધ્ય ૩૧ 'અને જ્યારે ભગવાનના અવતાર જે રામ કૃષ્ણાદિ તેની ઉપાસના કરે ત્યારે બ્રહ્મરૂપ થાય ને એની મુક્તિ થાય' મધ્ય ૬૪ 'મત્સ્ય કચ્છાદિ જે ભગવાનના અવતાર છે તે સર્વે અવતારના અવતારી તે શ્રીકૃષ્ણભગવાન્ છે...એવા જે શ્રીકૃષ્ણભગવાન્ તે આપણા ઇષ્ટદેવ છે...અને પોતાનું અક્ષરધામરૂપી જે તખત તેને વિષે સદા વિરાજમાન છે...અને તે શ્રીકૃષ્ણનો દેવકીજીથકી જે જન્મ તે તો કથનમાત્ર છે...સર્વે હરિભક્ત એમ જાણતા હતા જે એજ જે શ્રીકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ તેજ આ ભક્તિ ધર્મના પુત્ર શ્રીજીમહારાજ છે' વરતાલ ૧૮ 'અને પાંચમા આપણા ઇષ્ટદેવ જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ તેને જાણવા... અને તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનાં જે પરોક્ષ રૂપ ને પ્રત્યક્ષ રૂપ તેને જાણવાં...અને તે વ્યાસજીએ એમ સિદ્ધાંત કર્યો છે જે સર્વ અવતારના ધરતલ જે પરમેશ્વર તેજ સ્વયં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ છે ને બીજા જે અવતાર તે એના છે...ગો પરોક્ષ જે શ્રીકૃષ્ણ કહ્યા તેજ આ ભક્તિ ધર્મના પુત્ર શ્રીજીમહારાજ છે' અંત્ય ૩૧ 'પ્રત્યક્ષ ભગવાનની મૂર્તિ ને ધામની મૂર્તિ તે બેયમાં લગાર પણ ભેદ ન જણાય...તે મૂર્તિ ને આ મૂર્તિ એકજ છે...જેમ ધામની મૂર્તિ ગુણાતીત છે તેમજ મનુષ્યમૂર્તિ પણ ગુણાતીત છે' અંત્ય ૩૮ 'સર્વોપરી જે પુરુષોત્તમ ભગવાન્ તેજ દયાએ કરીને જીવોના કલ્યાણને અર્થે પ્રગટ થયા થકા સર્વ જનના નયનગોચર વર્તે છે ને તમારા ઇષ્ટદેવ છે...એવા જે એ પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ ભગવાન્ તેના સ્વરૂપમાં ને અક્ષરધામને વિષે રહ્યા જે ભગવાન્ તેના સ્વરૂપમાં કાંઈ પણ ભેદ નથી એ બે એકજ છે ને સર્વોપરી છે ને સર્વ અવતારના અવતારી છે' સ. પ્ર, ૩ અ. ૨૯ શ્લો. ૬૯ માં અક્ષરસ્થ દિવ્યાકૃતિ અને ભૂમિસ્થ મનુષ્યાકૃતિ શ્રીકૃષ્ણના સ્વરૂપમાં ભેદને સમજનારાને અજ્ઞાની કહ્યા છે. અને શ્લો. ૮૪ માં એવાને અસુરો કહ્યા છે ઇત્યાદિ દિવ્ય વચનોથી અક્ષરપતિ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા અક્ષરાતીત પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણનારાયણને આગળ ધરીનેજ એમના અવતારભાવને સર્વ ગુણ ઐશ્વર્ય સાથે કહેવાપૂર્વક બન્ને વચ્ચે અત્યંત અભેદ તત્વથી તાત્વિક કહીને તેમના ધ્યાન ઉપાસનથી અક્ષરધામની પ્રાપ્તિરૂપ મોક્ષ મળવાનું કહે છે. વિશેષમાં વસુદેવસુત શ્રીકૃષ્ણને ઉદ્ધવસંપ્રદાયના ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ પરબ્રહ્મ ભગવાન પુરુષોત્તમ સર્વોપરી અવતારી કહેવાપૂર્વક તેમના બીજા અવતાર તરીકે પોતાને ખાસ ઓળખાવે છે. એક મારે નહિ પણ સર્વ અવતારો માટે આજ સામાન્ય રીતિ છે એમ સુધાસિંધુની ટીકામાં તથા રામાનુજાચાર્યકૃત ગીતાભાષ્યમાં કહ્યું છે. હવે જ્યારે શ્રીજીના કહેવા મુજબ ઐક્ય ન લઈએ અને વિમુખમત મુજબ શેરખાં પગરખાં જેવો ભેદ પાડીએ તો શ્રીજી પણ એક ધર્મસુત તરીકે પૃથ્વી ઉપર અવતાર રૂપમાં રહેલા હોવાથી તેમને પણ ખરી રીતે ભગવાન્ નહિ પણ પગરખાં જેવા કહેવામાત્ર ભગવાન ઠરવાનો પ્રસંગ વાદીતરફથી કેમ ન આવે? ન્યાય આગળ પક્ષપાતને બહુ સ્થાન રહે નહિ. શ્રીજીએ પોતાની ભગવત્તા કહી છે તે શાસ્ત્રીય ન્યાયદૃષ્ટિએ નિષ્પક્ષપાતે દ્વેષ અસૂયાભાવ વિનાની વૃત્તિથી કહી છે. સત્ય ન્યાયે નિષ્પક્ષપાતપણે શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ કહીએ તો જે તે વિતંડાવાદથી કે જલ્પવાદથી કેવળ દ્વેષ રોષ અસૂયાભરી મલિન મનોવૃત્તિથી અને બીભત્સ બંડ બાપાથી નાસ્તિક આસુરવત્ રામ કૃષ્ણાદિ ધ્યેય અવતારોને દુષ્ટ દૃષ્ટાંતો આપીને પુરુષોત્તમપદથી ઉતારી પાડવા અને પોતે માનેલા ગુ. સ્વામી જાગા પ્રાગા વિગેરેને રામ કૃષ્ણાદિકથકી પણ મોટા ઠરાવવા અને તે દ્વારા પોતાને પણ મોટું ઠરવું એજ વિમુખપગરખાંનું કર્તવ્યમાત્ર છે. શ્રીજીસ્વરૂપ ધ્યેય રામ કૃષ્ણાદિક અવતારોને જે તે ખોટી રીતે ખોદી નાંખવામાં વધારે વિમુખી લુગડરામી લવરી કરે એજ બંડમંડળમાં મોટા વિદ્વાન કે ઉપાસક કે જ્ઞાની કે મહાંત કે સંત મહાત્મા કે મહામુક્ત અક્ષરી કહેવાય છે. પરીક્ષાજ એવી રાખેલી સમજાય છે. 'समानशीलव्यसनेषु सख्यम्' એ ન્યાયે બધી મંડળી એવીજ ભેગી થાય અને પછી એકબીજાનાં 'अहो ! रूपमहो ! ध्वनिः'

એ ન્યાયે વાયડી વખાણુ કર્યા કરે. અને સંપ્રદાયનાં સર્વ પૂજ્ય અંગોની અહર્નિશ નિંદા દ્રોહ કર્યા કરે. જગતમાં ઉપરના રામ કૃષ્ણાદિ અવતારોને પરંબ્રહ્મ પરમાત્મા પુરુષોત્તમ ભગવાનપણે ભાવથી માનીને ભજનારાની સંખ્યા આસ્તિક અત્યધિક હોવાથી તેમની પણ લાજ શરમે આવી દુષ્ટ વાતો કરતાં નાસ્તિક અસુરો પણ અચકાય અને લજ્જાય આ તો આવી લોકલાજને પણ ધોળીને પીઇ ગએલા તે કયાંય અચકાય કે લજવાય નહિ 'नास्ति नष्टे विचार:' 'किमकार्यं कदर्याणां' એવું છે. આ વાતુમાંજ લોકોના અનુવાદથી પોતે પોતાને વિમુખ કે બડીયા કે ખુણીયા કે મસાણીયા કહે છે તે આવા અર્થમાં અનુસંધાનથીજ કહેતા હશે. જ્યાં જોડા સીવી ખાનારા કે ચામડાનો વ્યાપાર કરી ખાનારા કે લુગડાં સીવી ખાનારા નીચ મોચી ખોજા દરજીજ વાતો ગોઠવનારા કે લખનારા હોય ત્યાં પોતાની જાતભાત પ્રમાણેજ મોટા રામ કૃષ્ણાદિ અવતારોને પણ પગરખાં ચમરખાં લમરખાંજ લખે લખાવે અને હીન્દુ નહિ પણ મુસ્લીમ દુષ્ટ દષ્ટાન્ત આપે છપાવે એમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવું નહિ. 'यदा यदा मुञ्चति वाक्यबाणं तदा तदा जातिकुलप्रमाणम्' આ નીતિવાક્ય આમાં બરોબર બંધબેસતું શું નથી થતું ? આ કેવી સભ્ય કૃત સંસ્કૃત પ્રિય વાણી ? અને કેવી અદ્રોહવૃત્તિ ? તે વિચારી લેવું. પગરખાં લમરખાં ચમરખાં આ ત્રણમાં શો ભેદ હશે તે તો જોડા સીવનારા જાણી શકે કે તેમના ખુદ શિષ્ય બનેલા જાણી શકે. બીજા જાણી શકે નહિ. અવતારોમાં પણ એવા ભેદથી કોને ઠરાવ્યા હશે તે પણ તેજ બડીયા જાણી શકે. આવી વામ વાતો ગુ સ્વામી કરે અને બા સ્વામી સંગ્રહે એ બીલકુલ માનવા જેવું નથી જો માને તો બધો દોષ ભાર તેમને માથેજ આવે. આ પાપ વાત અવતારોને ઉતારી પાડવા કે તેમનું અતિ અપમાન કરવાજ જોડાઇ છે એ તો કોર્ટમાજ નક્કી થયું છે બોરસદકોર્ટમાં બહિષ્કૃત બોચાસણીયા શાસ્ત્રીની જુબાની વખતે આવી કેટલીક નિંદક વાતો વંચાએલી. એમાં એમણે એમ કબૂલ કરેલું કે—આ વાતો અવતારોને ઉતારી પાડનારી અને અપમાન કરનારી છે અને એવી વાતોને અમે માનતા નથી આ જુબાની પ્રમાણે વિમુખમતે પણ આવી વાતો અવતારોને ઉતારી પડનારી કે અપમાન કરનારી ચોક્કસ થઇ અને કોર્ટે પણ એવોજ ન્યાય આપ્યો છે. જુબાનીના વાક્યો અને જજમેન્ટના વાક્યો પાછળ આપ્યા છે. તો આવી વાતોને કહેનારા કે લખનારા કે પ્રચાર કરનારાને પાંચ મહાપાપીથી પણ વધુ પાપી કેમ ન કહેવાય ? શ્રીજી તો અવતારોનું કુયુક્તિથી ખંડન કરનાર શાસ્ત્રને સચ્છાસ્ત્ર તરીકે ન માનવું અને તે સાંભળવું પણ નહિ એમ શિક્ષાપત્રીમાં કહે છે અને વળી 'અવતારોનું ખંડન કે તેમના ચરિત્રોને વિષે દોષ પરઠનારને મહા અસુર જાણવા એમ ગુ સ્વામી પ્રત્યેજ શ્રીજીએ સત્સંગિજીવનમાં કહ્યું છે અધ્ય ૧૮ માં જેને શ્રીકૃષ્ણને વિષે પરમેશ્વરપણાની બુદ્ધિ નહિ તેને નાસ્તિક કહેવાપૂર્વક તેનો સંગ નહિ કરવાનો કહ્યો છે આ અવતારોના વાતનો વિશેષ વિચાર કરીએ તો બડીયા વિમુખો જેના તેના જ્યાં ત્યાં જુના સુકા પગરખાં ચમરખાં લમરખાંથી મર્યાદ ખાય એવીજ વિષમ હોઈને અવાચ્ય અશ્રોતવ્ય છે. આવી નાસ્તિક વાતને કહેવા સાંભળવામાં અને વિચારવામાં પણ પ્રાયશ્ચિત્તપરિહાર્ય મહાપાપ છે. પણ ખંડન હિ અવર્જનીય પ્રયોજનને લીધે તેમ કરવું પડે છે હવે આ સમજવું ઠીક છે કે બહુ ભુંડી છે તેનો વિમર્શ શાસ્ત્રજ્ઞ આસ્તિક સ્વયં કરી લેશે

પ્ર ૫ વાત ૨૭ "અને એમ વાત કરી જે ભગવાનના અવતાર તો અસંખ્યાત છે પણ આ સમે મહારાજ પ્રગટ થયા તે ભેળા હજાર ભગવાનના અવતાર થયા ને પોતે તો એક માંહી અવતારી થયા એમ ચોખ્ખું સમજવું" આ વાત તો કશા ઢંગઢળ વિનાની ન્નામ ઠની શાખી જેવી હાંડી હડો શાસ્ત્રવિરોધી અવતારદ્રોહી અજ્ઞાનગ્રસ્ત ઉડાડી છે એક

વસ્તુમાં ભગવાનને આર્ગળ ધરીને એમનાં અસંખ્યાત અવતારો થવાનું કહે છે; શ્રીજીમહારાજ આ વખતે મહારાજ એવા ભગવાનમાં હજારો અવતારો થવાનું કહે છે, ત્રીજી તરંગમાં આ એમ મહારાજને પ્રગટ થવાનું કહેવાપૂર્વક વળી અવતારી સારી રીતે થવાનું કહે છે. મહારાજ આ વખતે પ્રગટ થયા એમ કહીએ એટલે એ એક ભગવાનનો પ્રાદુર્ભાવ કહેવાય. એમને અવતારી શી રીતે કહેવાય? જો એમને અવતારી કહેવાય તો શ્રીજીના કહ્યા મુજબ શ્રીકૃષ્ણાદિક અવતારોને અવતારી કેમ ન કહેવાય? બીજામાં પણ એ ન્યાય કેમ ન લેવાય? આ બધું વિચારવાનું છે. મહારાજે પ્રગટ થયા તે એવા ભગવાનના એક હજાર અવતારો થયાની વાત અહીં કરે છે. શ્રીજી વાતોમાં જે અવતારની વાત કરી છે, પરંતુ તે સાધુ બ્રહ્મચારી પાળા સત્સંગીની અંદરનાં કે બીજે ક્યાંય આવેલ છે? તેનું નામ નિશાન ઓળખાણ તેણે કશું આપ્યું નથી. આથી અપ્રીતિનો ગંધ જેવું જણાય છે. માનીતા ખડીયામાં કોઈ કોઈ જે એવા વિમુખસંસ્કારી સાંપ્રત હોય તે ભેળવી સંપ્રદાયનો શાસ્ત્રીય ઉપોદ્ઘાત તો સ્વયં શ્રીજી નરનારાયણ ઋષિના અવતાર હતા અને સાધુ બ્રહ્મચારી ગૃહસ્થાદિ ભક્તોના અવતારો હતા એમ બહુ ચોખ્ખું કહે છે. વળી શ્રીજી તો પુરુષોત્તમમાંથી અવતારોને થવાનું અને પાછા એમાંજ લીન થવાનું કહેવાપૂર્વક અવતાર અવતારી વચ્ચે અંતર અમેદ કહે છે. એટલે આવી ગાંઠ ગાભાની લવરી કરવાની જ રહેતી નથી. આ વાત ઉપરથી અવતારો કેવાં? અને એ શું તત્વ છે અને એમનો ભેદ કેવો. કેટલો વિગેરે જાણવાની જરૂર છે.

નહોય એમ ભાસે છે. વાતનો પાયો જ તો એવો જ છે કે અવતારો એ પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમના મહિં પણ એક એવું વર્ગીકરણ માનું કેવાદિક જેવું છે. સંસારમાં અવતર્યા કરે છે, તે કલ્પાયું વિના સ્પષ્ટ જ કરવું હતું તેમાંથી અત્યારે મહારાજ આવ્યા ત્યારે તે ભેળા દશ હજારને ક્યાંયનું સાથે આવ્યા છે, એમ કરીને સાધુ સત્સંગીઓથી પણ અવતારોને અત્યંત નીચે ઉતારી પોતાનો વિમુખ ઇરાદો પ્રગટ જાહેરમાં આવ્યો છે. વિશેષ વિવેચન તો પ્રથમની વાતોમાં આવી ગયું છે.

(વ. પ્ર. ૫. વાત ૩૪) અને એકવાર કહે જે અવતાર અવતારીનો ભેદ કેમ સમજશો? ત્યારે એક જણે કહ્યું જે ભગવાયો ને વેષ; ત્યારે પોતે કહ્યું જે અવતાર અવતારીનો ભેદ એમ નહિ; રાજા ને રાજાનો ઉમરાવ; હીરો ને હીરાને નાપનારો, ને તારા ને ચંદ્રમા; એમ ભેદ જાણવો."

(વ. પ્ર. ૬ વાત ૩૪) પણ આવી જ છે. આ ભાજીપાલા જેવી તુચ્છ માત વિષમ દૃષ્ટાંતથી અવતારોને અવતારીથી અત્યંત જુદા પાડીને ઉતારી પાડવામાં વિમુખપણું જ છે. જ્યાં બન્ને વ્યક્તિઓ સ્વરૂપ સ્વભાવથી ભિન્ન હોય ત્યાં આવાં ભેદક દૃષ્ટાંત આપી શકાય. અવતાર અવતારીની તો સ્વરૂપ સ્વભાવથી અત્યંત એકતા શ્રીજીપ્રતિપાદિત હોવાથી આવાં અત્યંત ભેદક દૃષ્ટાંતો આપી શકાય નહિ. આનું વિશેષ વિવેચન પાછળ આવી ગયું છે. અહીં જે એક જણે ભગવાયો ને વેષ એવું દૃષ્ટાંત આપ્યું, તેનું જે ખોટી રીતે ખંડન કર્યું એનો જ ટૂંક વિચાર આપીએ છીએ. એક જણે જે આ દૃષ્ટાંત આપ્યું તે બીજાં પાછલાં મનકલ્પિત દુષ્ટ દૃષ્ટાંતો આપ્યાં તેના જેવું મનકલ્પિત નહિ પણ શાસ્ત્રીય હોઈને શ્રીજીઅભિમત સમન્વિત સમુચિત સમીચીન છે. શ્રીજીએ હરિકૃષ્ણસુધાસિંધુમાં "गोलोकाधिपतिर्यो हि स प्रत्यास्तत्र केवलः । स्वतन्त्रः स्वेच्छयैवासौ नराकारेण दृश्यते ॥ येनान्तरं भूतवतो नटस्येवास्य सर्वथा । स्वरूपभेदो नास्त्येव ज्ञेयमित्थं मनीषिभिः ॥" (त० ८ श्लोक १०-११) (અર્થ જે ગોલોકાધિપતિ પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ છે એમજ અહીં નરનાટ્યધારીને વર્તે છે તથાપિ તે બીજા જુદા નહિ. એજ સ્વતંત્ર શ્રીકૃષ્ણ પોતાની ઇચ્છાથીજ નરાકારે દેખાય છે. જેમ નટ પ્રપંચના પોતાના સ્વતઃસિદ્ધ

વેષને બદલીને બીજા વેષને ધારે તથાપિ તે જુદો બીજો નથી પણ એનો એજ છે તેમ દિવ્યાકાર અને મનુષ્યાકારે વર્તતા શ્રીકૃષ્ણના સ્વરૂપમા ભેદ છેજ નહિ એકજ છે એમ સુજ્ઞોએ સમજવુ) આ રીતે અવતાર અવતારીનો અભેદ સમઝાવામા નટનુ દૃષ્ટાન્ત સાર્થક સવિવેચન લીધુ છે ને કહો કે ભવાયો કહો બન્નેનો એકજ મળનો અર્થ છે. આ દૃષ્ટાંત પ્રમાણેજ અક્ષરસ્થ દિવ્યાકાર અવતારી અને ભૂમિસ્થ મનુષ્યાકાર અવતારનો અભેદ સમઝવાની વાત પચાળા તરગ ૭ તથા અન્ત્ય તરંગ ૩૧ મા પણ કહી છે શ્લોકો પ્રથમ આવી ગયા છે. સ. પ્ર ૩ અ. ૨૯ કે જે અક્ષરસ્થ દિવ્યાકાર અવતારી અને ભૂમિસ્થ મનુષ્યાકાર અવતારનું અદ્વૈત (એક) પણુ પ્રતિપાદન કરવાપર હોવાથી સ્વરૂપાદ્વૈત નામથીજ કહેવાય છે તેમા શ્લોક ૩૭ થી અક્ષરસ્થ દિવ્યાકૃતિ અને ભૂમિસ્થ નરાકૃતિમા કિંચિત્ પણ ભેદ નહિ જાણવારૂપ વૈષ્ણવાચાર્યોનો સિદ્ધાંત કહીને, શ્લોક ૩૮ 'स दिव्यमूर्तिं सन्नेव नरनाट्य दधौ प्रभु' આ શ્લોકથી નરનાટયના દૃષ્ટાંતથી અવતાર અવતારીનો અભેદ કહેવાનો આરંભ કરીને, પછીના આખા અધ્યાયથી તેનુ સમર્થન સવિસ્તર કર્યુ છે. આવી અવતાર અવતારીની તત્વથી અભિન્નતા જાણવારૂપ વાત લોયા ૧૮ મા બહુ વિસ્તારથી કહી છે આના વિવેચન માટે આમા भूभार क्षपितो येन' આ જે શ્લોકો ભાગવત સ્કંધ ૧ અ ૧૫ ના ૩૪–૩૫ લીધા છે તેની વચ્ચેનો અધો શ્લોક 'यथा मत्स्यादिरूपाणि धत्ते जह्याद्यथा नट" આવો છે આનો ભાવાર્થ સંપ્રદાયની ભક્તરજની ટીકામા 'જેમ નટ નાટ્ય કરવામા ઉપયોગી વેષાંતરને ધારીને તેનુ ફળ સિદ્ધ થતા તેનો ત્યાગ કરીને પોતાના અસલ રૂપથી રહે છે તેમ ભગવાન પણ પ્રયોજનોપયોગિ મત્સ્યાદિ રૂપોને ધારીને તેનુ ફળ સિદ્ધ થતા તેનો ત્યાગ કરીને પોતાના મૂળ રૂપથી રહે છે' આ રીતે કહ્યો છે આ રીતે શ્રીજીએ અવતાર અવતારીનુ ઐક્ય સમઝાવા જે નટનુ દૃષ્ટાંત સુધાસિંધુ સત્સંગિજીવન વચનામૃત વિગેરેમા લીધુ છે તે મન કલ્પિત નહિ પણ ભાગવત જેવા પ્રામાણિક શાસ્ત્રને અનુસારે હતું આ જોતા એક જણે જે 'ભવાયો ને વેષ આ દૃષ્ટાંત આપ્યુ તે બરોબર મળતુ હતુ આ રીતે અવતાર અવતારીનો તત્વથી અભેદ સમઝાવા માટે શ્રીજીએ લીધેલા શાસ્ત્રસિદ્ધ નટ દૃષ્ટાંતનુ ઉંધુ ખડન કરવુ અને શ્રીજીએ કોઈ સ્થળે નહિ આપેલા કપોળકલ્પિત ઉટાંગ દુષ્ટ દૃષ્ટાંતો આપીને અવતાર અવતારીનો અત્યંત ભેદ કહેવો તે તેમના વચનદ્રોહી વિમુખ માયાવાદીયા પૂર્વશત્રુઓનુ આપ ખુદ અપકર્તવ્યજ અવતા દ્રોહી કહેવાય શ્રીજીએ જે જે કહ્યુ હોય તેનુ જે તે પ્રકારે રીતે ખડન કરવુ અને પોતાના મન કલ્પિતનુ મડન કરવુ એવોજ આસુર વિમુખ પાપાર વાતે વાતે જોવામા આવે છે એના પ્રધાન પુસ્તકમા આ વાત પરિપૂર્ણ પુરતી છે આ વાત કરી કહેવાય નહિ પણ ભોળા લોકોને ભરમાવાની એક ભુંડી ભવાઈજ કરી કહેવાય આવી વાત પોતે ગુરુ સ્વામીએ કરેલી કે ના સ્વામીએ સમઝેલી કહીએ તો દોષારૂપ કોણ થાય ? એનો એકાંતમા બેસીને શિષ્યોએ વિચાર કરવાનો છે એમની ઉપર દોષ ન આવવા માટેજ એમની નથી એમ કહેવામા આવે છે

પ્ર. ૫ વાત ૯૪–૯૫ અને આ મહારાજનો અવતાર તો મૂઢ અજ્ઞાનનો નાશ કરીને બ્રહ્મરૂપ કરવા થયો છે ને બીજે તો બધુ ડોળી નાખ્યું છે , ને એના સાધુને વિષે કઠણ સાધવો,' જેને બીજાએ રાસ કરાવ્યો ને એવા સાધુએ તોડાવ્યો ત્યારે એથી અધિક તો' સાધુમા સામર્થ્ય છે ત્યારે પુરુષોત્તમની તો વાતજ શી ! આ સિદ્ધાન્ત વાર્તા કહી છે તે જો નહિ સમઝાય તો ખોટ રહી જાશે ને વાસેથી પસ્તાવો થાશે પ્ર ૬ વાત ૮૫ પણ આવીજ છે આ વાત મૂઢાજ્ઞાનમગ્ન હોઈને અવતારોના દસ્યાનુસારી દિવ્ય ચરિત્રોમા શિશુપાળવત્ દોષ આરોપીને તેમને કહેવાના માનીતા તુચ્છ સાધુથકી પણ અત્યંત નીચે ઉતારી પાડવાના અપસિદ્ધાન્તરાશિ મહાઆસુરી

છે. અવતારો કે જે પરંબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમનાંજ સાક્ષાત્ દિવ્ય રૂપાંતરો હોઇને જેમના ઉપાસનથી મૂળ અજ્ઞાનનો નાશ કરી બ્રહ્મરૂપ કરી કલ્યાણ થવાનું મધ્ય ૩૧ મા 'અને જ્યારે ભગવાનનો અવતાર જે રામકૃષ્ણાદિક તેની ઉપાસના કરે ત્યારે બ્રહ્મરૂપ થાય ને એની મુક્તિ થાય' મધ્ય ૧૭ 'ભગવાન તો પાપથકી ને અજ્ઞાનથકી મુકાવીને પોતાના ભક્તને અભયદાન આપે છે' એવો સ્વાર્થ જાણ્યો હોય તો કોઈ રીતે ભગવાનનો અવગુણ આવે નહિ' એવા ઉચ્ચ શબ્દોથી શ્રીહરિ કરે છે. વળી જેના ઉપાસનથી ઉપાસકને અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ થવાની મ પ્ર ૩ અ. ૪૧ શ્લો. ૫૭ માં શ્રીજી કહે છે. વળી ગીતા અ. ૧૦ શ્લો. ૧૦–૧૧ **'ददामि बुद्धियोगं तं' 'तेषामेवानुकंपार्थमहमज्ञानजं तमः । नाशयाम्यात्मभावस्थो ज्ञानदीपेन भास्वता'** આમા કહ્યા મુજબ જેમની પુનિત પ્રવૃત્તિજ સ્વસ્વરૂપનુ જ્ઞાન આપી સ્વવિષયક અજ્ઞાનનો નાશ કરી બ્રહ્મરૂપ કરી કલ્યાણ કરવાનીજ ખાસ છે. આ બાબત પ્ર. ૭૮ 'જે ભગવાને રામ કૃષ્ણાદિ અવતારે કરીને **અનંત જીવોનો ઉદ્ધાર કર્યો છે'** કા. ૧ 'એવી રીતે **સર્વ પ્રકારે જીવના હિતને અર્થે પ્રવર્ત્યા** એવા જે ભગવાન્ તે જ્યારે કૃપા કરીને મનુષ્યસરખા થાય છે' કા. ૫ 'માટે પોતાના જે પ્રેમીભક્ત તેના મનોરથ પુરા કરવા' એજ ભગવાનને અવતાર ધર્યાનું પ્રયોજન છે અને તે ભેળું **અસંખ્ય જીવનું કલ્યાણ કરે છે'** ઇત્યાદિ સ્પષ્ટ શબ્દોથી શ્રીજી કહે છે. વળી જેઓ વેદ ગીતા ભાગવતાદિદ્વારા અજ્ઞાનનાશક જ્ઞાનનો ઉપદેશ આપી બ્રહ્મરૂપ કરનાર છે વળી જેમનાં ગુણ ચરિત્રોને 'જેને અંતરમાં ભગવાનની મૂર્તિ અખંડ દેખાતી હોય તેણે પણ ભગવાને જે જે અવતારે કરીને જે જે સ્થાનકને વિષે જે જે લીલા કરી હોય તે સંભારી રાખવી' એમ પ્રથમ ૩ માં સંભારી રાખવાની અનુજ્ઞા કરે છે. વળી જે અવતારોના જન્મ કર્મને દિવ્ય જાણવામાત્રથીજ કલ્યાણ થવાનુ મધ્ય ૧૦ તથા વરતાલ ૧૮ માં ગીતાના **'जन्म कर्म च मे दिव्यं'** આ શ્લોકને લખીને શ્રીજી કહે છે. વળી જેમનાં ગુણ ચરિત્રોને કલ્યાણકારી નિત્યનિર્દોષપણે સમજવાનુ અને જે એમ ન સમજે તેને વિમુખ અજ્ઞાની અધર્મી અસુર મૂર્ખરાજ સમજવાનુ ઘણાં વચનામૃતોમા શ્રીજી કહે છે. (વચનસંગ્રહ પ્રથમ આપ્યો છે) એવા પૂજ્ય ધ્યેય કલ્યાણકારી શ્રીજીસ્વરૂપ અવતારોને મૂળાજ્ઞાનને નહિ નાશ કરનાર, બ્રહ્મરૂપ નહિ કરનારા પ્રલપીને બધુ ડોળી નાખનારા કહેવા અને એમના દિવ્ય કલ્યાણકારી નિત્યનિર્દોષ ચરિત્રોમા રાસ રમાડ્યાનો દોષ કહેવો તે તો કોઇ શ્રીજીના મૂર્ત્તના સામાવાડીયા આસુર શત્રુ વિમુખ વિના બીજો કોણ કરી શકે ? એમનુંજ એ હલકું અપકર્તવ્ય છે શ્રીજીને અવતારી કહીએ એટલે એમનાજ બધા અવતારો કહેવા પડે એમ થતા એમણેજ પૂર્વે અવતારો ધરીને બધુ ડોળી નાખ્યુ છે કે મૂળ અજ્ઞાનનો નાશ કરી બ્રહ્મરૂપ કરી કોઇનુ કલ્યાણ કર્યું નથી એમ એમને માથેજ બધા દોષોનો આરોપણપ્રસંગ કેમ ન આવે ? વળી સંપ્રદાયનો શાસ્ત્રીય ઉપોદ્ઘાત એના શ્રીકૃષ્ણનાજ બીજા અવતાર શ્રીહરિને કહ્યા છે, તો રાસ કરાવ્યાનો એમને માથે મહાદોષ અને તેથી તેમનીજ મધુ કરતા કનિષ્ઠતા કહેવાનો પ્રસંગ કેમ ન આવે ? અને એમનીજ નિંદા કરી એમનેજ હલકા પાડવાનો પાપ-પ્રસંગ કેમ ન કહેવાય ? આ બધુ દીર્ઘદૃષ્ટિએ વિચારવાનુ છે. વળી આવી પાપમતિવાનને સિદ્ધાંતી અને વળી નહિ સમજે તો ખોટ રહી જવાનુ અને વળી પાછળથી પસ્તાવો થવાનુ પણ વધારામા સંભવે છે. ઉપર મુજબ વિચારતા આ વાત અપસિદ્ધાંતવાળી નિશ્ચિત છે. આવી અવળી વાતને કોઈ સાચી માની બેસે તો ઘણી ખોટ આવે અને પાછળથી પસ્તાવો થાય એ કહેવુ બરોબર છે હવે બધુ ડોળી નાખનારા કોણ છે ? તે તો પ્ર. ૩ ની વાત ૧૨૬ મા રઘુવીરાનંદ ભોગ સાધુ બે જણા ભક્તને ઉદ્દેશીને 'અવતારમાત્રનું ખોટી કાઢયું ને સંપ્રદાય ડોળી નાંખ્યો ને શિક્ષાપત્રીના અવળા અર્થ કરીને કહે છે' આવાં વચનો કહ્યા છે તે એના વિમુખ મંડળના ખું ... મમા ... રાજ

સંપ્રદાયને કોણી નાંખનારાં બધું આગળથી જડી ગયાં છે. અવતારોમાં બધું ડાળી નાંખનારા જડતી મોતેજ તેવા શિષ્ય અને છેવટે એમનું જ બધું ડોળાઈ ગયું અને સંપ્રદાયવિરોધી વિમુખ થઈ ઘરોઘર થાય કરતાં સ્વયં થઈ ગયાં સૂર્ય સામે ધૂળ નાંખે તે પોતાની આંખ્ય ઉપરજ પડે છે અને અગ્નામથી ને જાતનો દોષ પરઠે તે પોતામાંજ આવે છે એમ શ્રીજી પ્રથમ ૨૪ માં કહ્યું છે તે પ્રકારે સંપ્રદાયનું છે. જે રામ કૃષ્ણાદિ અવતારોને આખું જગત કલ્યાણ માટે ભજે પૂજે છે એવા જગમાન્ય શાસ્ત્રપ્રતિપાદ્ય એવા અવતારોને બધું ડોળી નાંખનારાં કહેવાં એ કોઈ અલ્પ અપવાદ કે અલ્પ પાપ ન કહેવાય પરંતુ વિમુખોનું સ્વરૂપ વિમુખજ હોવાથી નવાઈ પામવા જેવું નથી. આ તો વિમુખમુખોઈનું ખોટું જાહેર પ્રદર્શન કહેવાય. અવતારોને હલકા પાડીને પોતાની તથા અધિક મોટપ્ય જણાવવાની વાત શ્રી સ્વામી કદાપિ કરેજ નહિ. તેમનું ખોટું દેખાડવા તેમના કોઈ નીચ હલકટ બુદ્ધિ જેવી હોદ્દો ઢોંગી ઠુસરી મુકેલ છે.

પ્ર. ૫ વાત ૬૫ "જીવની કોટીયું, ઈશ્વરની કોટીયું, બ્રહ્માની પણ કોટીયું ને કોટીયું ને અનંતકોટી રામ અને અનંતકોટી કૃષ્ણ ને અનંતકોટી અક્ષરમુક્ત એ સર્વના કર્તા સર્વના આધાર સર્વના નિયંતા ને સર્વના કારણ મહારાજને સમજે ત્યારે જ્ઞાન થઈ રહ્યું" આ કૃષ્ણસ્વામીની વાતમાં જીવ ઈશ્વર બ્રહ્માની કોટી જેવી એક રામ કૃષ્ણાદિકની કોટી ઠરાવીને તેમને પરમેશ્વરરૂપપણાથી કે તેમના સાક્ષાત્ અવતારરૂપપણાથી પણ ઉતારી પાડવાનો પાપાશય વ્યક્ત છે. રામ કૃષ્ણને પાછળ લખીને અક્ષરાદિકને આગળ લખ્યા છે એ ઉપરથી અક્ષરાદિ મુક્તથકી પણ તે રામકૃષ્ણાદિકને કનિષ્ઠ ઠરાવવાનો વિમુખાભિપ્રાય વ્યક્ત થાય છે. શ્રીજી તો રામ કૃષ્ણાદિકને પરબ્રહ્મ પરમાત્મા ઉપાસ્ય ઈષ્ટદેવ કહેવાપૂર્વક તેમનેજ સર્વકર્તા સર્વાધાર સર્વનિયંતા સર્વકારણ સમજવાનું કહે છે અને એમ સમજે એનેજ જ્ઞાન થઈ રહ્યાનું કહે છે. અને વિશેષમાં શ્રીકૃષ્ણને પોતાના મૂળ પૂર્વરૂપ કહેવાપૂર્વક અભિન્નપણે સમજવાનું કહે છે, એમ સમજે તોજ શાસ્ત્રનો મનસ્વી ગુણ થાય નહિ તો પરસ્પર વિરોધ આવે. સ્વયં શ્રીકૃષ્ણપરમાત્માજ અવતારરૂપમાં રહેલા હોવાથી એમની વચ્ચે કોઈક કાર્યકારણભાવ કે આધારાધેયભાવ કે નિયામ્યનિયામકભાવ કહેવો તે વસ્તુતઃ સમુચિત નથી. અજ્ઞાનને જ્ઞાન ને જ્ઞાનને અજ્ઞાન ઠરાવવું તો વિમુખમંડળીને વરેલુંજ વાતે વાતે જણાય છે. શ્રીજીનું વચન અમૃત માનવામાં વિમુખોને તીવ્ર તાપ સુઝે છે. અને પોતાનાં વિપ્રલંભનોને મનાવવા માટે ઢોલ ત્રંબાળુ વગાડીને નિર્લજ્જ થઈ જ્યાં ત્યાં જેમ તેમ રીતેજ જાય છે [illegible]

પ્ર. ૬ ની ચોપડીના પ્ર. ૫ વાત ૨૯૮ "બીજા કોઈને કલ્યાણ કરતાં આવડયું નથી. નાણું કરતાં ગણું કર્યું છે ને બીજાં અવતારે એક બે જીવનાં કલ્યાણ કર્યાં ને સારા ગોળી રોશીએ લાખું જીવનાં કલ્યાણ કર્યાં છે" આ વાત નાણાં કરતાં ગણું જેવી અવતારે [illegible] તેમને અપરાધ કરીને અનીતી [illegible] પાડનારી પાપવાળી પાપાશયવાળો છે. ખરી રીતે કહીએ તો શ્રીજીએ જે અવતારોએ અનંત જીવોનાં કલ્યાણ કર્યાં અને એમ મહિમા જેમની ખાસ પ્રકૃતિ પણ પકડી છે તેમને કલ્યાણ કરતાં આવડયું નથી કે એક બે જીવનાં કલ્યાણ કર્યાં છે એમ જણાવવું ને [illegible] અધિક [illegible] છે. એમ [illegible] સુધી [illegible] કલ્યાણને પામ્યા નથી [illegible] રખડી [illegible] છે [illegible] ગ્રંથોમાં એવું એક [illegible] દૃષ્ટાંત આવું છે [illegible] સાથે [illegible] નથી [illegible] નહિ [illegible] રામ કૃષ્ણાદિ અવતારોને [illegible]

કલ્યાણ કરવાનુંજ નહિ આવડતું હોવાથી કલ્યાણને બદલે અનંતું અકલ્યાણજ કરી નાખ્યું છે. અને કલ્યાણને બદલે અકલ્યાણનોજ માર્ગ પ્રવર્તાવી દીધો છે. આવો નિરવધિ ગુમ દુરાશય જણાવ્યો છે. જ્યારે ધ્યેય કલ્યાણમૂર્તિ પરમાત્મસ્વરૂપ અવતારોને આ રીતે 'મૂર્ખભાવથી જલ્પાય ત્યારે શ્રીજી પણ એક પરંબ્રહ્મની અપેક્ષાએ અવતારરૂપ હોવાથી તુલ્યન્યાય થતાં એમને પણ એમ કેમ ન કહેવાય ? એનોજ વિમુખોએ વિચાર કરવાનો છે. કઇ સત્સંગી ડોશી ? કયા સાધ્ય માણસો ? અને કેવું કલ્યાણ કર્યું ? તે તો તે માનીતી ડોશી અને તેના પ્રસંગીઓ એકલાજ જાણે. એમાં કોઈ શુદ્ધ સજ્જન સાક્ષી નથી. શ્રીજીએ જે જે શાસ્ત્રપદ્ધતિએ કહ્યું હોય તેનું આસુર વિમુખભાવથી ખંડન કરવું એટલોજ ઉદ્ધત ઉદ્દેશ વાતે વાતે તરી આવે છે. ભગવાનના સ્વરૂપના ભયંકર મહાદ્રોહ સીવાય બીજું શું સાર વિમુખ વાતોમાં છે ? આ શ્રીજીનો મહિમા કર્યો કહેવાય નહિ પણ તેમની મહાનિંદાજ મહાપાપજનક કરી કહેવાય. મહિમા તો શ્રીજીએ અવતારોનો અનવધિ વચનામૃતાદિકમાં કર્યો છે, પણ વિમુખોને વાંચવો વિચારવો માનવો ક્યાં છે ? આસ્તુ વિમુખ આસુરોનું બધુંય વિમુખ આસુરજ હોઇ શકે. આથી નિશ્ચિત થાય છે કે વચનામૃતનું વિમુખોમાં અલ્પ પણ ભાન જ્ઞાન નથી.

પ્ર. ૫ વાત ૪૨૫ 'એક બ્રહ્માંડમાં દશ દશ મૂર્તિઓ છે ને પ્રધાન પુરૂષને કેરાડે કરોડે દશ દશ મૂર્તિઓ સોતાં બ્રહ્માંડ છે તે પ્રધાન પુરૂષ માયામાં લીન થાય છે એમ કહીએ છઇએ તેમાં જીવને શંકા નથી પણ હમણાં એમ કહીએ જે અવતારમાત્ર માયામાં લીન થાય છે તો જીવ આ ઘડીએ કજીયો કરે, પણ પ્રધાન પુરૂષ માયામાં લીન થયા ત્યારે અવતાર પણ લીન થયાજ જાણવા' આ માયામય વાતમાં બ્રહ્માંડમાં દશ મૂર્તિ પૈકી નરનારાયણ લક્ષ્મીનારાયણ વાસુદેવનારાયણ અને કૃષ્ણનારાયણ આ ચારને ગણવામાં આવ્યા છે. આ ચાર અને બીજા બધા અવતારોને માયામાં લીન થવાનો પૂર્ણ પાપાશય જણાવ્યો છે. શ્રીજી તો મધ્ય ૧૩ માં 'અને એ અક્ષરાતીત જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન છે તેજ સર્વ અવતારનું કારણ છે અને સર્વે અવતાર પુરૂષોત્તમમાંથી પ્રગટ થાય છે અને પાછા પુરૂષોત્તમને વિષે લીન થાય છે' આ પ્રમાણે અવતારમાત્રનો અવતારી અક્ષરાતીત પુરૂષોત્તમ સાથેજ સાક્ષાત્ સંબંધ કહીને તેમનાથકીજ અવતારોનો આવિર્ભાવ અને એમને વિષેજ લય થવાનું કહે છે. એમ કહીને અવતાર અવતારીનું અત્યંત ઐક્ય સ્વરૂપ સ્વભાવથી કહે છે. આવા ભગવત્સ્વરૂપ અક્ષરાતીત માયાતીત માયાનિયંતા માયાનિવારક દિવ્ય અવતારોને માયામાં લીન થવાનું કહેવું તે અત્યંત શાસ્ત્રવિરુદ્ધ શ્રીજીવચનવિરુદ્ધ ખંડખોર છે. આવા વિમુખવાદમાં જે જડ હોઇને શ્રીજીઆશ્રિત જીવો ન હોય તેમને શંકા ન થાય અને એની સામે એ કજીયો ન કરે પરંતુ જે જીવો હોઇને શ્રીજીના વચનવિશ્વાસી સાચા આશ્રિતો હોય તેમને તેજ ક્ષણે અતિશંકા થાયજ અને તેવા પાપને નહિ સહન કરીને તેવા વિમુખવાદ સામે તત્ક્ષણજ મહા કજીયો કરેજ. જો આવો વિમુખ મત મુજબ માનવામાં આવે ત્યારે તો સંપ્રદાયના શાસ્ત્રીય ઉપોદ્ઘાત પ્રમાણે શ્રીજી તો શ્રીકૃષ્ણનારાયણના એક અવતાર હોવાથી એમનો પણ માયામાં લીન થવાનો પ્રસંગ સામાન્ય ન્યાયે જરૂર આવેજ. આ વાત ઉપરથી વામાશયતો એજ નીકળે છે કે—અવતારો એ કોઇ પુરૂષોત્તમના નહિ પણ કોઈ જીવ ઇશ્વરાદિ જેવું ક્ષુદ્ર ખાતું અનાદિથી જન્મ મરણને પામ્યા કરતું રઝળતું છે તે પ્રલય થતાં માયામાં લીન થઈ જાય છે. આ વામ વાતનો અને શ્રીજીવચનામૃતનો વિચાર કરીએ તો માયા અને માયાતીત જેટલો કે તિમિરતેજ જેટલો કે આસુરી દૈવી જેટલો ભેદ સ્પષ્ટ જણાય છે. રામકૃષ્ણાદિ અવતારોને પ્રકૃતિ પુરૂષથી પણ નીચે ઉતારી પાડવાજ આવી ભયંકર ગોઠવણી કરી છે. અનંત કલ્પથી જન્મ મરણને પામીને અને માયામાં લીન થનારા વિમુખ ભરીવા પોતાની પ્રકૃતિ

મુજબજ અવતારોને કહે એમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવું નથી. વિવેકભ્રષ્ટ વિચારશૂન્ય ભગવદ્વિમુખોને તો સદાય અંધારૂ ઘોર હોવાથી એમજ બોલે લખે એમા નવાઇ પામવા જેવું નહિ.

૬ સિદ્ધાંતસાગર-સિદ્ધાંત ૩ 'મહારાજ પૃથ્વી ઉપર પધાર્યા તેની ખબર કરવાને માટે બીજા ધામ ને લોકાંતરમા સંતદાસજીને અક્ષરધામમાથી પરબારા મોકલતા હતા, તે તેમણે જઇને સર્વે **ધામના અનંત ભગવાન્** અને તે તે ધામના અસંખ્ય મુક્તને કહ્યુ જે પૃથ્વી ઉપર અનંત જીવનો મોક્ષ કરવાને અર્થે અક્ષરધામમાથી પુરૂષોત્તમ પધાર્યા છે **માટે તમારે જો અક્ષરધામમાં જાવું હોય તો પૃથ્વી ઉપર દેહ ધરીને મહારાજના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરો એમ સર્વને કહી આવ્યા. પછી તે અનંત ધામના અનંત ભગવાન્** અને તેમના જે અનંત મુક્ત તે સર્વે પૃથ્વી ઉપર મનુષ્ય દેહને ધરતા હવા એમ **સ્વામીએ** વાત કરી હતી' આવી વાત સંપ્રદાયના શ્રીજીમાન્ય શાસ્ત્રમા નહિ હોવાથી અને વળી અત્યંત વિરૂદ્ધ હોવાથી વિમુખકલ્પિત ગપ્પાષ્ટક જેવી આમ્ય નિશ્ચિત થાય છે. સંતદાસે તો ઉલટું ભક્તચિંતામણી પ્ર ૪૯ મા **"સંતદાસના છે સત્ય બોલ, કહે દીઠો મેં બ્રહ્મમહોલ; તેમાં મૂરતિ દીઠી મેં દોય, ઉદ્ધવ ને શ્રીકૃષ્ણની સોય, ઉદ્ધવ તે રામાનંદરૂપ, શ્રીકૃષ્ણ તે આ શ્રીહરિસ્વરૂપ"** આ પ્રમાણે બ્રહ્મધામી શ્રીકૃષ્ણના અવતારરૂપ શ્રીહરિને કહ્યા છે. વાતનો અપસિદ્ધાંત વિમુખમાન્ય એવો નીકળી આવે છે કે-અવતારોનો અક્ષરધામી પુરૂષોત્તમ સાથે કશો સબન્ધજ નથી, એ તો અનાદિ કાળથી પોતે મોક્ષ વિના રખડતા અને પોતાના આશ્રિતોને પણ રખડાવતા બ્રહ્માંડની અંદર રહેનારા કોઈ જીવ ઇશ્વરાદિ જેવા અનાદિબદ્ધ વર્તે છે, અત્યારસુધી અક્ષરધામી પુરૂષોત્તમ પ્રગટ્યાજ ન હતા, હાલમાજ પ્રગટ્યા હોવાથી મોક્ષ મેળવવાનો અવસર આવ્યો છે, જેથી તે અવતારોને અને તેમના મુક્તોને અક્ષરધામમા જવું હોય તો મનુષ્ય દેહ ધરી પૃથ્વી ઉપર આવી નિશ્ચય કરવાની ખબર આગળથી અપાવી વિગેરે. શ્રીજી સ. પ્ર ૩ અ ૪૧ મા જે અક્ષરધામી અવતારોની ઉપાસનાથી આશ્રિતોને અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ થવાની કહે છે તે મોક્ષમૂર્તિ અવતારોને ઉલટી પોતાને અક્ષરધામમા જવું હોય તો મનુષ્ય દેહ ધરી ઉપાસના કરવાની કહેવી તે કેટલી બધી વિરૂદ્ધ વિગીત અને વિચિત્ર વાત છે. જ્યારે એમજ માનવામા આવે ત્યારે તો શ્રીજી પણ શાસ્ત્ર રીતે શ્રીકૃષ્ણના એક અવતારરૂપ હોવાથી એમની પણ એવીજ અપદશા તુલ્ય ન્યાયે કેમ ન થય ? ગુ. સ્વામી રામકૃષ્ણાદિ ભગવદવતારો કરતા પણ અતિ મોટા ઠરાવવા આવો અપસિદ્ધાન્તનો અધ અપનાપ કરવામા આવ્યો જણાય છે. જાણે કોઇ શ્રીજીની વચનના વિદ્રોહી પૂર્વશત્રુજ જન્મ્યા હોય એમ વાતે વાતે અવગુણજ જલ્પવામા આવે છે. આ વાતને તો અપસિદ્ધાંતના કે સિદ્ધાંતાંતરનો મહાસાગરજ ખરી રીતે કહેવાય આવી અપસિદ્ધાન્તી અવતારદ્રોહી વાત ગુ સ્વામી કદાપિ કરે નહિ એમની ઉપર પણ મિથ્યા અપવાદજ અપાયો છે બીજા કોઇને છોડેજ નહિ

એજ પ્રકરણની ચોપડીના પ્ર ૧ વાત ૬ **"મહારાજે મોહનું રૂપ કર્યું જે મહાપુરૂષથી લઇને બ્રહ્માપર્યંત સર્વે આમટીયા છે. ને સર્વેને લોહીમાં મોહ છે"** આ મોહમૂર્તિ વાતમા શ્રીકૃષ્ણાદિ અવતારોને ગમે તેવી રીતે અતળ નીચે દરજ્જે ઉતારી પાડવાની મહાવિમુખતા વાપરી છે આજ ચોપડીના પ્ર ૨ વાત ૨૨૯ 'જીવકોટી ઇશ્વરકોટી અવતારકોટી પુરૂષકોટી અક્ષરકોટી ને મૂળ અક્ષર એ સર્વેના સ્વરૂપ સ્વભાવ ગુણ વિભૂતિ ઐશ્વર્ય પ્રતાપ બળ તેજ ઓજ આદિ મહારાજ હથેળીમા જળના બિંદુને દેખીએ તેમ દેખે છે. પણ એ સર્વે મળીને મહારાજ જેવા છે તેવા જાણવાને કોઇ સમર્થ નથી" આ રીતની છે આમાં જીવ ઇશ્વરકોટી અને પુરૂષ અક્ષરકોટી વચ્ચે અવતારકોટી ગોઠવી છે એથી અવતારોને પુરૂષ અક્ષરથી પણ બહુ નીચે જણાવ્યા

જેવાજ ઠરાવાનો પાપાશય વ્યક્ત થયો. બીજુ—અવતારકોટીના સ્વરૂપ સ્વભાવાદિકને શ્રીજીમહારાજ યથાસ્થિત જાણે છે પણ તેઓ મહારાજને યથાસ્થિત જાણી શકતા નથી, એમ કરીને અવતારોને જીવ ઇશ્વરાદિક જેવાજ ગણવાનો પાપાશય વ્યક્ત કર્યો આ વાતનું અનુસંધાન તેમજ પ્ર. ૫ પ્ર. ૪ વાત ૨૬ મા શ્રીકૃષ્ણને મહાપુરૂષ ઠરાવ્યા છે. પ્ર. ૬ પ્ર. ૫ વાત ૧૮૭ મા શ્રીકૃષ્ણાદિકને પ્રકૃતિ પુરૂષની અંદર ઠરાવ્યા છે. પ્ર. ૬ પ્ર ૫ વાત ૨૩૩ મા શ્રીકૃષ્ણને કૂટસ્થ પુરૂષ ઠરાવ્યા છે. સિદ્ધાંત માર્ગ ૨૪ મા સર્વ અવતારોને પ્રકૃતિ પુરૂષની અંદરનાજ અત્યાગ્રહથી ઠરાવ્યા છે. આ વાતનું અનુસંધાન આમા લઇએ તો રામ કૃષ્ણાદિ અવતારોને પણ મહાપુરૂષથી નીચે ચામડીયા ઠરાવીને લોહીમા મોહવાળા માયાબદ્ધ ઠરાવાનો આસુર પાપાશય અતિસ્પષ્ટ થાય છે. શ્રીજીએ વચનામૃત મધ્ય ૧ મા મોહનું રૂપ કર્યું છે તેમા મોહને વશ વર્તનારા બ્રહ્માદિકમેળા અવતારોને ગણીને મોહવશ્ય કહ્યા નથી પણ સ્વયં નિર્મોહી હોઇને આશ્રિતોના મોહને નિવારનારા કહ્યા છે શ્રીજી જે અવતારોને પરંબ્રહ્મ પરમાત્માના સાક્ષાત્ અભિન્ન દિવ્ય રૂપાંતરો ભજનીય વંદનીય મોક્ષપ્રદ નિર્મોહી કહે છે તે અવતારોને ચામડીયાની નીચ ઉપમા આપી લોહીમા મોહવાળા (ગ્રીવ ૫૭) કહેવાની નીચ પાપી સીવાય બીજો કોણ હીંમત કરી શકે ? જ્યારે આપ્તકામ પૂર્ણકામ આત્મારામ નિર્મોહી અવતારોને પ્રકૃતિપુરૂષની અંદર ગણીને આવા નીચ ચામડીયા જેવા લોહીમા મોહવાળા ઠરાવાય છે તો શ્રીજી પણ એક અવતાર રૂપ હોવાથી તુલ્યન્યાયે તેમની પણ એવી અવદશા કેમ ન કહેવાય ? એજ વિમુખોએ વિચારવાનું છે વળી વાતમા મહાપુરૂષથી બ્રહ્મ પર્યંતના સર્વે અધિકારી ઇશ્વરોને ચામડીયા ઠરાવી લોહીમા મોહવાળા ઠરાવ્યા છે પણ પડીનાની વાત તો કહી નથી, એ ઉપરથી આ ઇશ્વરોને પણ નિંદીને ઉતારી પાડીને પોતાને નિર્મોહી મોટા સર્વોપરી ઠરાવાનો અધમાશય જણાય છે. ગુ. સ્વામીને દીકરો હતો એમ એક પ્રસ્તાવનાકાર લખે છે, તો આ દીકરો તેમને કરકાના લોહીમા મોહ વિના થયો હશે ? જ્યા વાતોને લખનારા કે સમજનારા ચામડા ચુંથનારા મોચી ઓજા વિગેરે હોય અને તેમના શિષ્ય બનેલા બીજા જ્યા શોધનાર છપાવનારા હોય ત્યા સારી સમર્થકૃત સંસ્કૃત વાણીની લેશ આશાજ શી રાખવી ? **'यदा यदा मुञ्चति वाक्यबाणं तदा तदा जातिकुलप्रमाण'** એ માહિત્ય અધમેસતુ બરોબર છે ક્યા શ્રીજીની અમૃતવાણી ? અને ક્યા વિમુખી વૈખરી વાણી ? અવતારોનો, અપરાધ, નિંદા અને ખંડનનો કાંઇ, અવધિ છે ?

પ્ર. ૧ વાત ૪૩ "તેમ મહારાજની આગળ સર્વે અવતારમાત્ર ઉમરાવની પેઠે છે. પછી બીજી વાત કરી જે ચક્રવર્તી રાજા ગરાશીયા કહેવાય ને પ્રાય ગામનો ધણી તથા એક ગામનો ધણી હોય તે પણ ગરાશીયા કહેવાય ને વહુવાયાં પણ ગરાશીયા કહેવાય છે તેમ ચક્રવર્તીને ઠેકાણે મહારાજ છે ને બીજા અવતારાદિક સર્વે વહુવાયાંને ઠેકાણે છે એને પુરૂષોત્તમ તો એક સહજાનંદસ્વામી છે ને બીજા તો એનુ આપેલું કહેવું માય છે એમ અવતાર અવતારીનો ભેદ સમજવો ને આ જે વાત તે તો અલૌકિક છે" આ વહુવાયા વાતમા પરમ મોક્ષપ્રદ અવતારોને જ્યા ત્યા જેતું તેનું એઠું કહેવુ માગી ખાતા રખડતા ભીખારા વહવાયાના હલ્કા દૃષ્ટાંતથી હદ ઉપરાંત ઉતારી પાડવામા આવ્યા છે. શ્રીજીના વચનામૃતાનુસારે માનીએ તો સ્વયં પરમાત્મા પુરૂષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણજ પોતાના સમગ્ર ગુણ ઐશ્વર્ય સાથે અવતારરૂપમા સ્વયં લોકકલ્યાણ માટે કૃપાથી બિરાજતા હોઇને અવતાર અવતારી વચ્ચે અત્યંત ઐક્ય સ્વરૂપ સ્વભાવાદિકથી સિદ્ધ હોવાથી તેમની વચ્ચે સરકાર ને ઉમરાવ કે ચક્રવર્તી ગરાશીયા ને વહવાયા ગરાશીયાનું ભેદક દૃષ્ટાંત આપીને ભેદ પાડી શકાયજ નહિ. જ્યા બન્ને વ્યક્તિઓ સ્વરૂપ સ્વભાવાદિકથી ભિન્ન હોય ત્યાંજ આવુ દૃષ્ટાંત આપી શકાય, જ્યારે શ્રીજી અવતાર અવતારી વચ્ચે અત્યંત અભેદ સમજવાનો કહે છે

ત્યારે વિમુખવહવાયાં અત્યંત ભેદ સમજવાનો કહે છે. એમાં જોતાં બન્નેની વાતો વચ્ચે સરકાર ને ઉમરાવ કે ચક્રવર્તી ગરાશીયા અને વહવાયાં ગરાશીયા જેટલો ભેદ જણાય છે. જ્યારે આવો વિષમ દૃષ્ટાંતથી અત્યંત ભેદ પડાય ત્યારે તો પરબ્રહ્મ ભગવાન્ કદાપિ અવતરતાજ નથી એમ પરમાત્માના શાસ્ત્રીય અવતારવાદનેજ નાસ્તિકવત્ ખોટોજ કરવાનો દુરાશય સિદ્ધ થાય વળી પાંચ ગામનો એક ગામનો અને દરિદ્ર ગરાશીયાને ખરી રીતે ચક્રવર્તી ગરાશીયા ન કહેવાય પણ વહવાયાજ કહેવાય એમ અવતારોને ખરી રીતે ભગવાન્ પુરૂષોત્તમ ન કહેવાય પણ હલકા ભીખારા દરિદ્ર વહવાયાજ કહેવાય એવો પણ બકાર્થ નીકળી આવે છે. શ્રીજીને તો જેને વહવાયા કહે છે એવા શ્રીકૃષ્ણના દ્વિતીય અવતાર રૂપે નક્કી કર્યાનો આખોય સાંપ્રદાયિક શાસ્ત્રીય ઉપોદ્ઘાત હોવાથી એમની તો શ્રીકૃષ્ણાદિક કરતા પણ વધારે અવદશા કહેવાનો પ્રસંગ કોઈ તરફથી તુલ્ય ન્યાયે આવે તો કશો પ્રત્યુત્તર પ્રામાણિક નથી મૂળ કારણની કનિષ્ઠતા કહેવાથી કાર્યનીજ કનિષ્ઠતા ઠરે જ્યાં નીચ વહવાયાજ વાતુ ગોઠવનારા કે સમજનારા હોય ત્યાં પોતાની જાતીય પાપદૃષ્ટિથી પૂજ્ય ધ્યેય ભગવદ્રૂપ અવતારોને પણ હલકી વહવાયાની ઉપમા આપે એ એમની નીચ જાતિને શોભતું મળતુંજ છે આ કેવી વહવાયાંની સમલકૃત સંસ્કૃત મધુરી અદ્રોહ વાણી ? મહિમા કહેવા સમજવાની મર્યાદા । તથા રીતિ તો શ્રીજીએ બહુજ શીખવી છે તેનું અલ્પ પણ અનુસંધાન વહવાયાને છે ? અસ્તુ જે શ્રીજીના વચનવિદ્રોહી વિમુખ સામાવડીયા થયા તેને કશો વિવેક વિચાર કે શાસ્ત્રાનુસંધાન કે લોકલાજ નજ હોય એ સહજ છે વળી આ વામ વાતના વખાણ તો 'અલૌકિક' શબ્દથી છેવટે કરે છે એ બરોબર છે કે—નાસ્તિક લોકો પણ આવા જગન્માન્ય પૂજ્ય ધ્યેય અવતારોને આવી રીતે વહવાયા કહેતા જરૂર અચકાય છે અને લજ્જાય છે આમને તો લોકલાજ પણ નહિ હોવાથી લોકમાંથી એમની વાત પણ અલૌકિકજ કહેવાય આવી વિમુખ વાતોને વખાણનારા પણ '**અહો ! રૂપાણ્યહો ! સ્વરા**' આ રીતે વહવાયા કેમ ન કહેવાય ? અવતારોને વહવાયા કહેનારા બંડીયાજ સંપ્રદાયથી વિમુખ થઈ વહવાયા જેવી ભુંડી દશાને ભોગવી રહ્યા છે તે અવતારદ્રોહનુંજ ફળ છે

પ્ર ૨ વાત ૨૨૯ "દત્તાત્રેય કપિલ ઋષભદેવ રામચંદ્ર ને શ્રીકૃષ્ણાદિક અનન્ત અવ**તાર તે સર્વે આ સાધુમાં આવી ગયા** જીવકોટી ઈશ્વરકોટી અવતારકોટી પુરૂષકોટી અક્ષરકોટી ને મૂળ અક્ષર' આ વાયક વાત રામકૃષ્ણાદિ ધ્યેય અવતારોને તેમની એક જીવાદિક જેવી કોટી ઠરાવીને પ્રથમ માનીતા કહેવાતા અધ્યેય મૂળ અક્ષર સાધુથકી અને પછીથી અધ્યેય અક્ષરકોટી પુરૂષકોટીથકી પણ અત્યંત નીચે ઉતારી પાડવાના વિમુખાશયવાળી બકવા છે શ્રીજી જે અવતારોને પરબ્રહ્મ પરમાત્માના અભિન્ન રૂપાન્તરો પ્રકૃતિપર અક્ષરપર, ધ્યેય કલ્યાણકારી કહેવાપૂર્વક જેમના ઉપાસનથી અશ્રિતોને અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ થવાની કહે છે તે અવતારોને તેમના દ્રોહી વિમુખો મૂળ અક્ષર અક્ષરકોટી પુરૂષકોટીથી પણ નીચે કહે છે અને શ્રીજી જે અક્ષર પુરૂષાદિકને ભગવદવતારોથકી અત્યંત નીચે તુચ્છ અનુપાસ્ય કહે છે તેને વિમુખો ભગવદવતારો કરતા મોટા ઉપરી ઉપાસ્ય ઠરાવે છે આ બાબત શ્રીજીવચનથી કેટલી વિરૂદ્ધ છે તેનો સદ્વિચાર કરીએ તો દિવાને રાત્રિ અને રાત્રિને દિવા કહેવા જેટલી અથવા રાજાને વહવાયુ અને વહવાયાને રાજા કહેવા જેટલી વિરૂદ્ધ છે જ્યારે અવતારોની અક્ષરપુરૂષાદિકથી નીચે હલકી કોટીજ જલ્પવામાં આવી ત્યારે તો શ્રીજીએ કહેલો પુરૂષોત્તમથકી અવતારો થવાનો આખો વાદજ ખંડિત થઈ ગયો અને એમ થતા શ્રીજી પણ એક અવતારરૂપ હોવાથી એમનો પણ સમાન ન્યાયે એમાંજ સમાવેશ થવાનો પ્રસંગ આવ્યો. અને વળી શ્રીજીને તો શ્રીકૃષ્ણના દ્વિતીય અવતાર તરીકે નક્કી કરેલા હોવાથી

શ્રીકૃષ્ણને ઉતારી પાડવામાં આવ્યા તો શ્રીજીને પણ ઉતારી પાડયાજ કહેવાય. વળી વાતમાં માનીના સાધુમાંજ રામચંદ્ર શ્રીકૃષ્ણાદિક અનંત અવતારો આવી જવાનું જલ્પે છે તો સાધુજ સર્વ અવતારોનું કારણ ઉપરી અવતારી ઠરતાં ધ્યેય, અવતારોને પૂજ્ય મુકીને અધ્યેય. સાધુનુંજ ધ્યાન ઉપાસન કરવાનું બંડમતે સિદ્ધ થયું. આપણુ શ્રીજીવચનથી કેટલું વિરૂદ્ધ છે તેની કાંઈ સીમા છે? અસ્તુ શ્રીજીના પૂર્વવૈરી સામાવડીયા વિમુખ થયા તેમનું બીજું કર્તવ્યજ શું હોઈ શકે? શ્રીજીએ જે જે કહ્યું હોય કે વ્યવસ્થા કરી હોય તેનું વિતંડાવાદથી કે જલ્પવાદથી કે નાસ્તિકવાદથી કે આસુર બળથી નિંદન ખંડન છેદન ભેદન નિકંદન જે તે ખોટી રીતે દ્વેષ અસૂયાથી કરવું અને ઘોર નરકે પહોંચવું અને ભોળા લોકોને ઠગીને પહોંચાડવા એજ. આ બધુ શ્રીજીદ્રોહી નરકગામી મહાપાપ કરવાનું કારણ તો પોતે કલ્પેલા નિરક્ષર અક્ષરને અવતારોપરી ઠરાવી એનું ઉપાસન પ્રવર્તાવી પોતાને પણ સર્વોપરી ઠરવું એજ જણાય છે. શ્રીજીના સર્વોપરીપણાની વાત તો એક અવલંબન માત્ર લોકોને ઠગવા પુરતું છે. તાન તો ઉપર કહ્યું એજ મુખ્ય વિમુખ છે.

એકલા ત્રીજા પ્રકરણની વાત ૧૫ "રામદાસભાઈ ત્યાગમાં ચડે એવા હતા તોપણ અવતાર અવતારીની નિષ્ઠા ન પેઠી અને ગોપાળાનંદસ્વામીને કહેતા જે છોકરા ભગવાનને તોળ માં?" આ વાતમાં રામદાસભાઇ કે જે રામાનંદસ્વામીના મુખ્ય શિષ્ય મહાત્યાગી હોઇને સ. પ્ર. ૩ અ. ૨ શ્લો. ૨૫ માં કહ્યા પ્રમાણે સર્વ સેવકોને શ્રીજીની તે તે સઘળી સેવામાં યથાસમય પ્રવર્તાવવારૂપ સેવાને કરતા અને શ્રીહરિના ભક્તોમાં પણ અગ્રણી હતા અને જેમની મોટપ ઘણા ગ્રંથોમાં લખી છે અને આ વાતમાં પણ સ્વયં વખાણ કરે છે એમને પણ 'નિષ્ઠા ન હતી' એમ લવીને ઉતારી પાડવાનું મહાપાપ કર્યું છે. શ્રીજીએ શાસ્ત્ર દૃષ્ટિએ જેવી અવતાર અવતારીની અભિન્નતારૂપ શ્રેષ્ઠ નિષ્ઠા કહી છે તેવી તો તેમનામાં પેઠી હતી પણ બંડીયાએ મનથી કલ્પેલી જુદી શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ ભુંડી ભેદનિષ્ઠા નહિ પેઠી હોય તે ઉપરથી તેમનામાં નિષ્ઠા ન હતી એમજ અપવાદ આપ્યો. જ્યારે પરમાત્માજ સ્વયં ગુણ ઐશ્વર્ય સાથે અવતારરૂપમાં વિરાજતા હોય ત્યારે તેમની વચ્ચે સ્વરૂપ સ્વભાવથી કશો ભેદ નહિ સમજવાનું શ્રીજીએજ કહ્યું છે. તેને નહિ ગણીને જ્યારે બંડીયા ન્યૂનાધિક ઠરાવવાં એક મણ બે મણ ત્રણ મણ દશ મણના પથરા વડે તાજવે ચઢાવીને અવતારોને તોળવાની તુચ્છ વાતો ખુંદીયા કરતા હશે કે તેમ કરીને નિંદતા હશે ત્યારે "છોકરા ભગવાનને તોળ માં?" એમ અવતારોને તોળવાનો નિષેધ કર્યો હશે. શ્રીજીના સિદ્ધાંત મુજબ મોટાએ સાવ સાચી પ્રામાણિક વાત કરી પણ બંડીયા જાણે અમેજ એક સાચુ સમજ્યા છીએ એમ અભિમાનથી તેમની વાતને ઉથલાવી પાડીને પોતાની મિથ્યા મોટપ્ય માટે મોટાઓમાં મહાદોષ કુબુદ્ધિથી કલ્પીને તેમને ઉતારી પડવાની છોકરબુદ્ધિ કરી. શાસ્ત્રોના અવળા શિશુપાળી અર્થો કરીને જાણે અમે એકલા બંડીયાજ સ્વરૂપ નિષ્ઠાવાળા છીએ બીજા કોઈજ નથી એમ અભિમાનીને જાણે સ્વરૂપનિષ્ઠાનો કે જ્ઞાન ઉપાસનનો આખો ઇજારોજ રાખી લીધો હોય એમ વાતે વાતે વિમુખલપનં કર્યાજ જાય છે. આ વાત ઉપરથી એટલું તો ચોક્કસ થાય છે કે—આવી બંડ વાતોને કોઇ મોટાઓ માનતા ન હતા. એટલુંજ નહિ પણ ઉલટો ઠપકો ઉઘાડો આપતા. વળી પોતા ઉપરે અપવાદ ન આવવાના કુટિલ આશયથી 'ગોપાળાનંદસ્વામીને કહેતા' એમ એમને માથે અવતારોને તોળવાનો અપવાદ આપી એમને પણ બંડવાડામાં સંડોવી દેવાની દુષ્ટતા વાપરી દીધી. ગો. સ્વામીએ તો બહુ સ્થળે અવતાર અવતારીનો અને શ્રીકૃષ્ણ શ્રીહરિનો તત્ત્વથી અભેદજ પ્રતિપાદન કરેલો પ્રસિદ્ધ છે. બંડીયા વિમુખોને ક્યાં કોઇનું માનવું છે? પોતાનો વિમુખકક્કો સાચો કરવા ગમે તેને ઉતારી પાડે કે નિંદી કાઢે કે ખંડન કરી પાડે. આનું નામજ ખરી વિમુખતા કહેવાય.

પ્ર. ૩ વાત ૪૦ "મહારાજ પધાર્યા તે ભેળા સંતદાસના કહેવાથી બે હજાર ભગવાન્ પોતપોતાની ખોટ કાઢવા આવ્યા પણ જેણે આ સાધુનો તથા બીજા અક્ષરમુક્તનો સમાગમ કર્યો તેની ખોટ ટળી ને બીજા પોતે પોતાને સ્થાનકે રાગે કરીને પાછા ગયા ને તેવાના જોગમાં જે નવા હરિજન આવ્યા તેને પણ તેમના લોકમા લઇ ગયા. આવી ઉપાસનાની વાત બીજે કહેવાય નહિ" આની દુર્વાતનો ગંધ પણ શ્રીજીએ કે તેમના સંતદાસાદિ મુક્તોએ નહિ આણેલો હોઇને સર્વ સચ્છાસ્ત્રોથી અતિવિરૂદ્ધ હોવાથી બડબનાવટી અને ખોટી રીતે ભગવત્સ્વરૂપ રામ કૃષ્ણાદિ અવતારોને અક્ષરાદિકથકી પણ નીચે ઉતારી પાડવાના મહાદ્રોહવાળી નક્કી થાય છે. જે અવતારો પરબ્રહ્મ પરમાત્માના સજાતીય દ્વિતીય સ્વરૂપાન્તરો ધ્યેય કલ્યાણમૂર્તિ પૂર્ણ ગુણ શક્તિવાળા અક્ષરધામી હોઇને જેમના ઉપાસનથી આશ્રિતોની ખોટ રાગાદિ નિવૃત્ત થયાની સાથે અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ થવાની શ્રીજી સ. પ્ર. ૩ અ. ૪૧ મા કહે છે તે અવતારોને અત્યારસુધી અનેક વૈકુંઠાદિ લોકમા રખડતા કહેવા તેમજ રાગવાળા હોવાથી પોતાની અનાદિની ખોટ ટાળવા અહીં આવવાનું કહેવું તેમજ એમને પણ અક્ષર કે અક્ષરમુક્તોના સમાગમ વિના ખોટ રાગ નહિજ ટળવાનો કહેવો તેમજ આવ્યા પણ સમાગમ નહિ કરવાથી ખોટ રાગ નહિ ટળતા પાછા સ્વલોકમા હાથે હાથે ગયાનું કહેવું તેમજ પોતાના સમાગમમાં આવેલા નવા બીજા હરિજનને પણ ત્યાં ભોળવીને પકડી જવાનો અપવાદ આપવો, આ બધું કેટલું વિરૂદ્ધ વિગીત વિચિત્ર છે તે કોઇથી કહી શકાય તેમજ નથી. આવી પાપ રીતે જ્યારે રામ કૃષ્ણાદિ અવતારોને અત્યાર સુધી રઝળતા રાગ ખોટવાળા કહેવામા આવે ત્યારે શ્રીજી પણ બદરીકાશ્રમથકી અવતારરૂપમા આવ્યાની શાસ્ત્રીય પ્રસ્તાવના હોવાથી એમની પણ એવી અવદશા તુલ્ય ન્યાયે આવતાં કેમ ન થાય ? થાયેજ. આ ઉપરથી બંડાર્થ એવો નીકળે છે કે અવતારોનો પરંબ્રહ્મ પરમાત્મા સાથે સ્વરૂપ પણ સંબન્ધજ નથી તેમ તેમનામા તેમનુ ગુણઐશ્વર્ય પણ કશુંજ નથી, એ તો એક જીવ ઇશ્વરાદિ જેવું અનાદિથી રઝળતું રાગ ખોટવાળું ખાતુ છે તે અવતાર નામથી મિથ્યા કહેવાય છે અને એમના આશ્રયમા જે આવેલા તે પણ અધાપિ રાગવશાત્ મોક્ષ ન પામતા સાથે રઝળ્યા કરે છે એટલે અવતારોનો અને એમના આશ્રિતોનો અધાપિ મોક્ષજ થયો નથી અત્યારે ઘણાકમાથી પોતાની ખોટ કાઢવા બે હજાર આવ્યા ખરા પણ જેણે અક્ષર સાધુનો સમાગમ કર્યો તેની ખોટ ટળી અને જેણે ન કર્યો તે પાછા ગમનશાત્ સ્વસ્થાને પાછા જતા રહ્યા વિગેરે. આ રીતે આ વાતમા રામ કૃષ્ણાદિ ભગવાનોને મૂળ અક્ષર સાધુ અને અક્ષર મુક્તોથકી અત્યંત નીચે ગબડાવી પાડવાની વિમુખપ્રમુખતા વપરાઇ છે. આ બે હજાર ભગવાનો થયા તે કોણ કોણ સાતુ વર્ણી પાગા હરિભક્ત હશે ? તે તો વિમુખ બડીવાજ જાણે. શ્રીજી તો બદરીકાશ્રમથકી આવ્યા છે અને સાથે મરીચ્યાદિ ઋષિઓને લાવ્યા છે એવો સાંપ્રદાયિક ઉદ્દઘોષ ત છે. વળી છેવટે 'આવી ઉપાસનાની વાત બીજે કહેવાય નહિ' એમ પોતાનોજ ઇજારો જણાવ્યો છે. જેઓ શ્રીજીના આશ્રિતો હોઇને એમના વચનામૃતોને મુખ્ય માનનારા હોય તે તો આવી વંઠેલ વ્યભિચારી બડીવા ઉપાસનાની વિમુખ વાત નજ કરી શકે એ બરોબર કે વિમુખોને કોઇ પ્રકારનો વિવેક નથી એ આ વાત ઉપરથી જણાય છે આ બધુ અવતારોના મહાદ્રોહ રૂપ મહાપાપ નરકપ્રાપક કરવાનું ખરૂં કારણ તો સાધુ ગુ. સ્વામીને અવતારાદિક કરતા મોટા ઠરાવીને સાથે પોતાને પણ મોટા ઠરવુ એજ છે.

પ્ર ૩ વાત ૪૭ "પણ તે બધા મહારાજનું દીધું કહેલું ખાય છે અને પોતા બંધાણાને ઠેકાણે છે, પણ મહારાજની આજ્ઞા પાળના તેને પગે લાગવું અને જે સ્થાનકના તે છે તેટલા માનવા ..વળી તે માયામાં કૂટસ્થ છે...બીજા સ્થાનકનું તો મોવાળા તોઆ

જેવું છે તે આજ જેમ છે તેમ તમને કહ્યું છે અને બીજા તો એમ માનશે જે સ્વામી નિંદા કરે છે' વિગેરે" આ 'નિંદક શેવાળા તોડ્યા જેવી વાતમાં પ્રથમ રામ કૃષ્ણાદિ બધાય 'અવતારોને હેય તુચ્છ' પોતાના ધણીને ઠેકાણે અને કોઈનું આપેલું ચપટી એઠું કણેથું ખાનારા વહુઆરો જેવા ઠરાવીને, 'પછીથી માયામાં લય પામનારા અને એગાંજ 'અનાદિથી કુગયા-કરતા જીવાદિક' જેવા ઠરાવીને, તેમના બદરીકાશ્રમ શ્વેતદ્વીપ વૈકુંઠ ગોલોકસ્થાન કલ્પીને તેને પણ સુનાળા તોડવા જેવા તુચ્છ ઠરાવીને, નરનારાયણ લક્ષ્મીનારાયણ વાસુદેવનારાયણ શ્રીકૃષ્ણનારાયણ આદિકને અત્યંત નીચે ઉતારી પાડવાનો પાપાશય પ્રકાશમાં મુકેલો છે. વિશેષમા શ્રીજીની આજ્ઞા હોવાથી એને પગે લાગવું પડે, નહિ તો તે પગે લાગવા લાયકજ નથી એમ ઠરાવીને. તે તુચ્છ ગોલોકાદિ સ્થાનના હોવાથી એમને એટલાજ માનવા પણ અધિક અક્ષરધામના ન માનવા એવો પણ પાપાશય જણાવ્યો છે. શ્રીજી તો કૃષ્ણાદિક બધાયને અક્ષરધામાધિપતિ અવતારી સર્વોપરી પરબ્રહ્મ પરમાત્મા પુરૂષોત્તમ અક્ષરમાયાતીત ધ્યેય પૂજ્ય કલ્યાણમૂર્તિ કહેવાપૂર્વક એમના આશ્રયથી આશ્રિતોનું અક્ષરધામપ્રાપ્તિરૂપ મહાકલ્યાણ થવાનું કહે છે. અને વિશેષમા પોતાને પણ શ્રીકૃષ્ણનારાયણના બીજા અવતાર તરીકે કહે છે. આવા અવતારોને આવી નિંદાથી ઉતારી પાડવામા આવે તો બદરીકાશ્રમથકી નરનારાયણના બીજા અવતાર રૂપે આવેલા શ્રીહરિને પણ ઉતારી પાડ્યાજ કહેવાય. જ્યા સુનાળા તોડનારા માયામા કુટાતા, એઠું ઉતરેલું કણેથું માગી ખાતા. નીચ વહુઆરોજ વાતુ લખનારા હોય ત્યા સાચી સમજ કૃત સંસ્કૃત અદ્રોહી અનિંદક મધુર વાણીની આશાજ શી રાખવી? છેવટે વાર્તાકારજ લોકાનુવાદથી કબૂલ કરે છે કે આ વાતો અવતારોની નિંદાપર છે, એને બીજાને વિશેષ કહેવાનુ રહેતું નથી.

પ્ર ૩ વાત ૬૨ "મહારાજે તો આ સાધુ (ગુણાતીતાનંદ) નેજ ભગવાન કહ્યા છે, વાસુદેવનારાયણરૂપે ગાયા છે......ભગવાન્ શબ્દથી ભડકાય છે પણ રામ કૃષ્ણ નરનારાયણને ભગવાન્ કહેતાં આંચકો ખાતા નથી અને આ તો અનંત ભગવાનના ભગવાન્ સર્વોપરી પુરૂષોત્તમ નારાયણ છે એક મહારાજના દાસ છે એવો ધામનો મહિમા સાધુના સમાગમ વગર નથી સમજાતો" આમા કલ્પિત ધામનો સર્વોપરી મહિમા સમજવાના ખાસ ઈરાદાથી પ્રથમ તો તેને સાધુ રૂપમા ઠરાવીને, તેને શ્રીજીમતે ખરી રીતના ભગવાન્ અને રામ કૃષ્ણાદિકને ખોટી રીતના ભગવાન્ ઠરાવીને, તે અવતારોને કલ્પિત અક્ષરધામ સાધુથકી પણ નીચે ઉતારી પાડવાની પારાવાર વિમુખતા છડેચોક થાપરી છે. રામ કૃષ્ણાદિક કે જે ખરી રીતે ભગવાન્ નથી તેને ભગવાન કહેતા આંચકો ખાતા નથી અને આ સાધુ કે જેને મહારાજે ખરી રીતે ભગવાન્ વાસુદેવનારાયણ કહ્યા છે તેને ભગવાન કહેતા આંચકો ખાય છે એમ દિવસ રાત્રિ જેટલું અતિ અંતરું જલ્પીને છેવટે આ સાધુને અનંત ભગવાનના ભગવાન્ સર્વોપરી પુરૂષોત્તમનારાયણ પણ ઠરાવાનો પારાવાર પાપાશય ગુપ્ત રીતે પ્રકાશમા મૂક્યો હોય એવી વાક્યરચના કરી છે. શ્રીજીએ તો ખરી રીતે રામ કૃષ્ણાદિકને પરબ્રહ્મ ભગવાન્ અક્ષરાતીત પુરૂષોત્તમ ધ્યેય કહ્યા છે અને ખરી રીતે અક્ષરપર્યંત સર્વને અભગવાન્ અધ્યેય કહ્યા છે એને એમના સાચા આશ્રિતો સાધુને ભગવાન શબ્દથી કહેતા અવશ્ય ભડકવા પૂર્વક આંચકો ખાયજ અને રામ કૃષ્ણાદિકને ભગવાન્ શબ્દથી કહેતા ન ભડકવા પૂર્વક આંચકો નજ ખાય એ શાસ્ત્ર પ્રમાણે છે શ્રીજી-વિમુખો તો રામ કૃષ્ણાદિકને ભગવાન્ કહેતા પણ ભડકે છે કે આંચકો ખાય છે અને કલ્પિત નિરક્ષર સાધુને અવતારી સર્વોપરી ભગવાન કહેતા આંચકો ખાતા નથી એમ વિમુખોનું સઘળુ વિપરીતજ છે જે તે ખોટી રીતે અવતારોને ઉતારી પાડીને પોતાને તેમનાથી પણ મોટું ઠરવુ અને પુજાવું એજ પા ।

વાત વિમુખમંડળના રમરગમાં ઉંડી પ્રવેશી ગ.ઇ.છે. શ્રીઆથી અને શ્રીજીથી વિમુખ થયા એનોજ આ બધો વિપરિણામ પ્રકટ છે. અસ્તુ. પ્ર. ૨ ની પ્ર. ૧ વાત ૧૫૭ 'સંતમાંથી ને સત્સંગિમાંથી પડયો, તે ભગવાનમાંથી પણ પડી ગયો એમ જાણવું' પ્ર. ૧, વાત ૩૪૭ 'મુસલમાન કોઈથી વટલાય નહિ તેમ વિમુખને કોઇ વાતનો વિચાર નથી' પ્ર. ૨ વાત ૧૩ 'વિમુખને તો સદા અંધારૂંજ છે' પ્ર. ૨ વાત ૨૯૫ 'આમાંથી નીકળે તે બહુ જીવને પાડે' પ્ર. ૨ વાત ૧૦૮ 'સત્સંગમાંથી જવાય એ સૌથી મોટું પાપ, એથી બીજું કોઇ પાપ મોટું નથી' પ્ર. ૨ વાત ૧૩૬ 'સત્સંગથી વિમુખ થયો એથી બીજી હાણ નથી' આ બધુ આ વાતુમાંજ ખડીવા વિમુખો માટે કહેનામા આવ્યુ છે તે બરોબર બંધબેસતું બહુ સારૂં છે. જેથી હવે બીજાને વિશેષ કહેવાની જરૂર રહેતી નથી.

પ્ર. ૩ વાત ૭૮ 'મહારાજને તો પોતાની મૂર્તિમાં જોડવા છે, પણ અનંત પ્રકારના સત્સંગમાં મનુષ્ય તે પચ નાખ્યું, ને બગીચામાં થોર બાવળ ને કાંટા પણ હોય તે મોગરા ગુલાબની રક્ષા કરે' આમાં અવતારોને દુષ્ટ દષ્ટાંતથી ઉતારી પાડ્યા છે. જેમ કોઇ શાહુકાર બગીચો કરે છે તેમાં મોગરા ગુલાબ ચંપા આંબા વિગેરે પુષ્પપ્રધાન ફળપ્રધાન ઉત્તમ વૃક્ષોને રોપાવે છે અને એના રક્ષણ માટે ફરતી કાંટાવાળા થોર બાવળ વિગેરેથી વાડ કરાવે છે આનું મુખ્ય પ્રયોજન તો મોગરા ગુલાબની રક્ષા કરવી એજ છે. તેમ સંપ્રદાયમાં રામ કૃષ્ણાદિ અવતારોને રાખ્યા છે કે સ્થાપ્યા છે તે તો થોર બાવળના કાંટાની વાડની ઠેકાણે રક્ષા માટે રાખેલા છે, એમનું બીજું કશું પ્રયોજન નથી. એમ ખરાબ દૃષ્ટાંતથી અવતારોને નિંદીને હલકા પડવાની આસુરતા જણાવી છે. શ્રીજીએ તો પરબ્રહ્મ પરમાત્માનાં સાક્ષાત્ અભિન્ન દિવ્ય રૂપાંતરો ભજનીય કલ્યાણકર્તા કહીને તેમની મહામંદિરોના મધ્ય ભાગે સ્થાપના કરી પૂજનાદિ પ્રવર્તાવ્યું છે અને વિશેષમાં પોતાને શ્રીકૃષ્ણના દ્વિતીય અવતાર તરીકે ઓળખાવ્યા છે. આવા ધ્યેય ભગવદ્રૂપ અવતારોને થોર બાવળના કાંટાની વાડ જેવા નીચ કહેવા એ કેટલું બધુ વિરૂદ્ધ છે તે થોર બાવળના કાંટા જેવા વિમુખ અસુરોને ખબર પડે નહિ ખરી રીતે તો જેમ બાગમા રોપેલા ગુલાબ ચંપા વિગેરે ભેગા ઉગીને તેને હરકત કરતા થોર બાવળ આદિક કંટકવૃક્ષોને ખોદીને બહાર કાઢી નાંખવામા આવે છે તેમ સત્સંગમા રહી શ્રીજીમાન્ય શાસ્ત્રમાન્ય ધ્યેય અવતારાદિકને નિંદનારા ખંડનારા વિમુખોને સંપ્રદાય બહાર કાઢી મુકયા છે એમજ કહેવુ બંધબેસતું છે. સત્સંગમા કુસંગ તે આનુજ નામ જાણવું. અને એવા કુસંગી મનુષ્યોને શ્રીજીએ કહેલુ વચન પચ ન પડે એ સહજ છે.

પ્ર. ૩ વાત ૧૭૯ 'વળી બીજી વાત કરી જે એક સમે કાળમાં કાઠીના છોકરા સાધુ ભેગા રહ્યા હતા, તે ગુજરાતમા ગયા, ત્યા રાયણુ ખાધામાં આવી, તે જોઇને કહે જે આ છે તો લીંબોળી પણ અહીંયા આને રાયણ કહેતા છે. પછી કોકે કહ્યું જે લીંબોળી તો નાની હોય ને આ તો બહુ મોટી ને ગળી પણ બહુ છે ત્યારે તે કહે જે એ તો ધરતી ફેરે, મોટી ને ગળી છે, પણ છે લીંબોળી એમ પુરૂષોત્તમ સર્વોપરી મળ્યા છે, તો પણ બીજા અવતાર જેવા જાણી ભજે છે. જેમ લીંબોળી છે એમ ધારીને ખાય છે, પણ રાયણની જાતજ નોંખી છે એમ જાણતા નથી તેમ. માટે આ તો સર્વેથી જુદા સ્વયં પુરૂષોત્તમ છે એમ જાણવું" આમા અવતાર અવતારી વચ્ચે કડવી લીંબોળી અને મીઠી રાયણનું વિષમ દૃષ્ટાંત આપીને સ્વરૂપ સ્વભાવાદિ સર્વ પ્રકારથી તેમની અત્યંત જુદાઇ જણાવાની જડજલ્પના કરી છે. શ્રીજી મધ્ય ૧૩ મા, પુરૂષોત્તમમાથીજ અવતારો થવાનું અને એમાજ પાછા લીન થવાનુ કહેવાપૂર્વક અવતારોને સર્વ ગુણ

શક્તિસંપન્ન સજાતીય દ્વિતીય દિવ્ય રૂપાંતર ભજનીય કહીને અવતારોપકી તેમની સ્વરૂપ સ્વભાવાદિક સર્વ પ્રકારે અભિન્નતા કહીને પુરૂષોત્તમશબ્દવાચ્યતા સ્પષ્ટ કહે છે, આવા પુરૂષોત્તમરૂપ અવતારોને કડવી નાની લીંબોળીનું અને અવતારી પુરૂષોત્તમને ગળી મોટી રાણયનું વિષમ દૃષ્ટાંત આપીને બન્નેને જુદી જાતજ ઠરાવીને અવતારોને પુરૂષોત્તમપદથી તેમજ અભિન્ન તેમના અવતારપદથી પણ ઉતારી પાડવાની આસુરી ઉદ્દતાઇ શ્રીજીવચનવિરૂદ્ધ અનવધિ કરી છે. જેમ લીંબોળી અને રાણયની જાતજ જુદી હોઇને તેમના ગુણો જુદા જુદા છે તેમ અવતાર અવતારીની જાતજ જુદી હોઇને તેમનો ગુણો કડવા મીઠા જુદાજ જણાય તો પરબ્રહ્મ પુરૂષોત્તમના અવતારો છે અને તે સર્વ શક્તિએ સંપન્ન અભિન્ન છે એ આખો શ્રીજીબોધિત વાદજ નિષ્પ્રમાણ નિષ્ફળ થઇ ગયો કહેવાય. વિષમ દૃષ્ટાંત પ્રમાણે લઇએ ત્યારે અવતારોને અવતારી પુરૂષોત્તમ સાથે કશો સંબન્ધજ નથી, એ તો કોઈ જીવ ઇશ્વરાદિ જેવું તુચ્છ જુદુ ખાતુજ છે, એમનેજ અવતાર નામથી કહે છે, એને પુરૂષોત્તમ નજ કહેવાય, એવોજ બંડ ભાવાર્થ નીકળ્યો. એમ થતાં શ્રીજીવચનનો કશો અર્થજ રહ્યો નહિ. શ્રીજીને સર્વોપરી અવતારી પુરૂષોત્તમ કહેવા હોય તો અવતારો એ તેમનાં સર્વ ગુણ ઐશ્વર્યે સંપન્ન અભિન્ન રૂપાંતરો પુરૂષોત્તમજ છે એમ માનવુંજ પડે જ્યારે બન્ને લીંબોળી રાણયની પેઠે જુદુ તત્વજ હોય ત્યારે એકને અવતારી અને એકને એમના અવતાર એમ કહી શકાયજ નહિ. અભેદ હોય તોજ એમ કહી શકાય. જો અવતારોને જુદુ તત્વજ ઠરાવીને ઉતારી પાડવામાં આવે તો સાંપ્રદાયિક ઉપોદ્ઘાત જોતાં શ્રીજી તો વસુદેવસુત શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમના બીજા અવતાર હોવાથી એમની અવદશા એવીજ તુલ્ય ન્યાયે થયા વિનાની રહેજ નહિ. જેમ કાઠીના છોકરા ગુજરાતમાં આવીને મીઠી રાણયને પણ એક જાતની લીંબોળીજ અવિવેકને લીધે સમઝ્યાં તેમ જેને શાસ્ત્રનું કે શ્રીજીવચનનું અનુસંધાન નથી એવા અવિવેકી વિમુખો અવતારો કે જે સ્વયં પુરૂષોત્તમજ છે તેમને તેમ નહિ સમઝતા પોતાના જેવા સાધારણ જીવકોટીનાજ સમઝી બેસે એ બંધ બેસતું છે. અને શ્રીજીના કહેવા મુજબ વિવેકી ગુજરાતી તો મીઠી રાણયને કડવી લીંબોળી કદાપિ સમઝેજ નહિ તેમ પૂજ્ય અવતારોને પુરૂષોત્તમજ સમઝે પણ જીવાદિક જેવા નજ સમઝે. આ બધુ સદસદ્વિવેકનું ફળ છે. કાઠીયાવાડમાં કડવી લીંબોળીને રાણય સમઝે એવા અવિવેકી છે એમ પોતે સોરઠવાળા સ્વયં કબૂલ કરે છે. તો આવી શાસ્ત્રીય બાબતમાં પણ અવિવેક વાપરે એમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવું નથી., અવતાર અવતારીનો અભેદ તો શ્રીજીએ અનેકવાર કહ્યો છે તેમને પણ બંડ મતે અવિવેકી બનાવ્યા કહેવાય. વિમુખોને કોઇ જાતનો વિચાર નથી એ આ વાત-માંજ કહ્યું છે તે, બરોબર ઘટતુ આવે છે રામ કૃષ્ણાદિ અવતારોને કડવી લીંબોળીના દૃષ્ટાંતથી જુદી જાતજ ઠરાવીને પુરૂષોત્તમપદથી ઉતારી પાડ્યા એ એમનો, તથા, શ્રીજીનો ઓછો અપરાધ નથી. કયા શ્રીજીની અમૃત વાણી ? અને કયા વિમુખ વૈખરી વાણી ? મીઠી રાણય અને કડવી લીંબોળી જેટલો જાતથીજ ભેદ છે. કયા, સંપ્રદાયનિષ્ઠ સન્મુખ અને કયા બહિષ્કૃત વિમુખ ? મીઠી રાણય અને કડવી લીંબોળી જેટલો જાત ભાતથીજ ભેદ છે. છતા અવિવેકી વિમુખો રાણયને લીંબોળી સમઝીને પડી મુકે છે અને લીંબોળીને રાણય સમઝીને ખાવા મંડી પડે છે. વિવેક વિચારના અભાવેજ એમ બધુ અવળું બને છે તે વિમુખવાડામાં પ્રત્યક્ષ છે.

પ્ર. ૩ વાત ૨૩૪ "અખંડાનંદ બ્રહ્મચારીને પુરૂષોત્તમપણાની વાત ન બેઠી અને અમદાવાદવાળા વાસુદેવાનંદ બ્રહ્મચારીને પણ એ વાત ન બેઠી ને અવતાર અવતારીની વાત સભામાં કોઇએ કાઢી, ત્યારે વાસુદેવાનંદ બ્રહ્મચારીએ કહ્યુ જે ભથાયો ને વેપ એમ સમઝવું. ત્યારે, અમે કહ્યુ જે તારા ને ચંદ્રમા, તીર અને તીરનો નાંખનાર એમ ભેદ છે" આ

વાપડ વાતમાં વડતાલના મહાવિદ્વાન્ અખંડાનંદ બ્રહ્મચારી કે જે પૂર્વાશ્રમમાં શિવરામ વિપ્ર નામથી હતા, જેમને ઉદ્દેશીને શ્રીજીએ પંચમ પ્રકરણનો ઉપદેશ કર્યો છે. વાસુદેવાનંદ વર્ણી કે જે અમદાવાદના મહાવિદ્વાન્ સમર્થ હતા આ બેને પુરુષોત્તમપણાની નિષ્ઠા ન હતી એમ કહીને ઉતારી પાડ્યા અને એમણે જે શાસ્ત્રના અને શ્રીજીના અભિપ્રાય મુજબ અવતાર અવતારી વચ્ચે ભવાયો ને વેશનું અભેદ દૃષ્ટાંત આપ્યું તેને પણ અવળું કરીને બીજા બનાવટી અશાસ્ત્રીય ભેદક દૃષ્ટાંત આપીને ભેદ સાધવાની વિમુખતા આગળ ધરી આ પણ કાશીની મહાસભા હજ્યા જેવી જાલ્મ વાત છે આ ઉપરથી એટલું તો નક્કી જણાય છે કે મોટા મોટા સાધુ બ્રહ્મચારી વિદ્વાનો આવી વિમુખ વાતોને માનતા નહિ. એટલું જ નહિ પણ વિમુખવાદને અને તેમણે કરાતી પોતાની ખોટી નિંદાને નહિ ગણીને સભામાં ચોખેચોખ્ખું કહેતા પછીથી વિમુખો તો ‘પુરુષોત્તમપણાની નિષ્ઠા ન બેઠી’ એવી પાછળથી ખાનગીમાં નિંદા કર્યા કરે. વસ્તુતત્ત્વનો વિચાર કરતા સ્વયં શ્રીજી પુરુષોત્તમનો સ્વયં અવતાર હોવાથી પુરુષોત્તમજ છે એવી નિષ્ઠા શાસ્ત્રીય સર્વને હતી પરંતુ બંડીયાએ માનેલી અત્યંત ભેદરૂપ નિષ્ઠાને તેઓ ન માનતા હોવાથી ખોટો કુત્સિત કરવા કે હલકા પાડવા લવરી કર્યા કરે દુરભિપ્રાય તો એવોજ કે–‘અમે એકલાજ નિષ્ઠાવાળા છીએ, બીજા કોઈ નથી.’ એમ પોતાની મિથ્યા મોટપ્ય માટે લવરી કર્યા કરે કોઈ વાતમાં મુક્તાનંદસ્વામીને નિષ્ઠા ન હતી કોઈ વાતમાં બ્રહ્માનંદસ્વામીને નિષ્ઠા ન હતી, કોઈમાં શુકાનંદને નિષ્ઠા ન હતી કોઈમાં અયોધ્યાપ્રસાદને, નિષ્ઠા ન હતી, કોઈમાં મહાનુભાવાનંદને નિષ્ઠા ન હતી એમ વાતે વાતે જડજલ્પન કર્યાજ જાય છે તે તેમની વિમુખ જાતને શોભતુંજ છે. અપદૃષ્ટાંતોનો વિચાર પ્રથમ આવી ગયો છે

પ્ર ૩ વાત ૨૪૭ “વડતાલમાં બે આચાર્ય ભેળા થયા ત્યારે રઘુવીરજી મહારાજ અમને ભળાવીને ઉઠી નીકળ્યા. પછી અમે ઉહ ઉઠાવ્યો ને લૌકિક દૃષ્ટાંત દઈને સમજાવ્યા ને ચબરખાં ને પગરખા ને લમરખાને દૃષ્ટાંતે કરીને પુરુષોત્તમપણાની વાત કરી” આ વાત શું સ્વામીની મિથ્યા મોટપ્ય માટે અને અવતારોને નીચ પગરખાના દૃષ્ટાંતથી ઉતારી પાડવા માટે જુઠી જોડી કાઢી છે પુરુષોત્તમપણાની વાત તો ઉપનિષદાદિ શાસ્ત્રવચનોથી થાય પણ પગરખા ચબરખા લમરખાથી નજ થાય છતા શાસ્ત્રોને પડતા મુકીને પગરખાથી પુરુષોત્તમપણાની વાત કરવા જાય છે આ કેવી વિષમ વિગીત વિપરીત બાબત છે? આ તો શાસ્ત્રથી નહિ પણ ખરવાડી બારે જોડાથીજ શાસ્ત્રાર્થ કરે એવા મહામંગીયા ધુરંધર વિદ્વાન્ શાસ્ત્રી કહેવાય! આ વાતને દુર્બળ શાસ્ત્રજ્ઞ શી રીતે પહોંચી શકે? જ્યાં બે ધર્મધુરંધર આચાર્યો ભેગા થયા હોય અને જ્યાં સાથે સભાસદ વિદ્વાનો હોય ત્યાં આવી અવતારોને પગરખા ઠરાવાની વાતનો ગંધ પણ કોણથી કાઢી શકાય નહિ જ્યાં શાસ્ત્રસિદ્ધાંતથી વાત થતી હોય ત્યાં લૌકિક ઉહ કે વિષમ દૃષ્ટાંતો ચાલી શકેજ નહિ સિદ્ધાંતને અનુગુણ થતું હોય એજ દૃષ્ટાંત અને બીજું તો દુષ્ટાંત અદૃષ્ટાંત કહેવાય. આવું પાપ દૃષ્ટાંત કોઈ સ્થળે શ્રીજીએ કે તેમના મુક્તોએ આપ્યું નથી આ તો વિમુખ બંડીયાનું મનોરાગી છે વળી આ વસ્તુ ઉહથી સાધી શકાતી નથી કેમકે તેની ગતિ અને પ્રતિષ્ઠાજ નથી પ્ર ૩ વાત ૧૦૦ માં ‘એકનો પોતાના હૈયાનો ઉઠાવ કામ ન આવે શાસ્ત્ર પણ જોઈએ’ પ્ર ૩ વાત ૨૭૧ માં ‘કાલથી અમને એક વિચાર થયો જે શાસ્ત્ર વિના તો સર્વે અધુરિયું છે કાચળીઓ પંથ ને નાસ્તિકનો પંથ એવું છે” પ્ર ૩ વાત ૫૭ ‘જેનું દશ જણ પ્રમાણ કરે તે ખરો કહેવાય પણ એમનું કહ્યું પ્રમાણ નહિ’ એમ શાસ્ત્રની અને શાસ્ત્રજ્ઞ પ્રામાણિકની જરૂર જણાવેલ છે શાસ્ત્ર વિના કેવળ ઉહથી કે લૌકિક દૃષ્ટાંતથી જડજલ્પન કરવા જાય તો નાસ્તિકના પંથ જેવું અધુ વિમુખજ કરે અને જીવ તન મન ધનનો દુરંત દાખડો કરીને કોઈથી એવુંજ સ્વયં મેળવ્યું છે છેવટે પોતેજ

વાતમાં કબૂલ થાય છે કે—આ બધો પંથ કે વાડો તર્કપર્યાય ઉદ્ધથી અને પગરખાં આદિક દુષ્ટ દૃષ્ટાંતથીજ ચલચેલો જુદો પાડેલો છે, પણ શ્રીજીઅભિમત સચ્છાસ્ત્રોથી તેમ સંપ્રદાયનાં શાસ્ત્રોથી તેમ શ્રીજીએ બાંધેલા શુદ્ધ બંધારણથી નહિ. આ તો જેમ કોઇ મૂર્ખરાજે કાશીના પંડિતોની સભા જીતી એના જેવી વાયડ વાત છે. શ્રીજી જે રામ કૃષ્ણાદિ અવતારોને પરંબ્રહ્મ ભગવાન્ પુરુષોત્તમ ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ સર્વોપરી અવતારી કહેવાપૂર્વક અવતારીથકી અત્યંત અભિન્ન કહે છે તેને એ આચાર્યોની સભામાં જોડા જેવા કહેવા ઉજુ થવું તે તો તેમના મહાદ્રોહી મહાઅસુરનુંજ બકવાદજર્યું દુષ્કામ કહેવાય. વડતાલમાં રઘુવીરજીને કોઈ વિદ્વાનજ જાણે નહિ મળ્યા હોય એમ ગુ. સ્વામીને ભળાવીને ઉઠી ગયા! રઘુવીરજીએ સ્વગ્રંથમાં આવી દુર્વાર્તાનો ગંધ પણ આવવા દીધો નથી. જ્યાં જુદી જુદી જાતના જોડાં સીવનારા નીચ વાતો લખનારા હોય ત્યાં આવીજ નીચ ગલીચ ભાષા હોય, એમાં નવાઇ નહિ. નિંદાનો કે ખંડનનો કે અપરાધનો કાંઈ અવધિ છે? આવી બનાવટી ખોટી વાત ગુ. સ્વામી કરે એ માનવા જેવું છે? ઘણી વાતો અવતારનિંદક છે એમ પ્રતિવાદીના સાક્ષી શાસ્ત્રીએ કબૂલ કર્યું છે.

ઉપર પ્રમાણે અક્ષરાધિપતિ પરબ્રહ્મ પરમાત્માના ધ્યેય મોક્ષપ્રદ રામ કૃષ્ણાદિ અવતારોને શિશુપાળવત્ નિંદીને ઉતારી પાડવાના ખાસ પાપ ઇરાદાથીજ ગુ. સ્વામીના ખોટા નામથી જુદી જુદી ગોઠવી કાઢેલી જુઠી અનેક જડ વાતો ત્યાં ત્યાં રઝળતી જોવામાં આવે છે, તેમાંથી આ તો અલ્પ દિગ્દર્શન કરાવ્યું છે. આવી લોકશાસ્ત્રવિરૂદ્ધ શ્રીહરિસિદ્ધાંતવિરૂદ્ધ વાતોનેજ પ્રેતની પેઠે વળગીને ચલવેલા વિમુખ બંડ ફુલંડ પંથમાં અવતારનિંદાનો ઘણો વધારો થયો છે અને થતો જાય છે. અને હાલમાં એ પંથના વાજીંત્રસમા સ્વા. ના. પ્રકાશ નામના ગુણાતીત બડીયા માસીકે તો સંપ્રદાયના અવતારાદિ સર્વ પૂજ્ય અંગોને જે તે રીતે નિંદવા ખોદવાનો આગવો ઇજારોજ રાખ્યો હોય એમ જણાય છે. પરંતુ આવી વાતનું લેશથી પણ પ્રામાણ્ય સંપ્રદાયમાં હોઈ શકે નહિ અને એને અનુસરીને ચલવેલા બંડવાડાનો સંપ્રદાય સાથે કશો સંબન્ધ હોઇ શકે નહિ એટલુંજ કહેવું સમજાવવાનું મુખ્ય છે.

ઉપર જે અવતાર અવતારીની સ્વરૂપથી અભિન્નતા અને શ્રીકૃષ્ણ શ્રીહરિની સ્વરૂપથી અભિન્નતા સપ્રમાણ સયુક્તિ સમર્થન કરી તેને કેટલાક એકદેશી અર્ધદગ્ધો મૂળમાંથી ઉથલાવી ગબડાવી પાડવાની પારાવાર પાપપ્રવૃત્તિ કરી રહ્યા છે અને તેમાં વચનામૃત મધ્ય ૯ના કેટલાક શબ્દોને એક તરફી પ્રમાણ તરીકે લઇને પૂર્વાપરના અનુસંધાન વિના જેમ તેમ અડાવતા જાય છે અને એમ કરીને બીજાં શાસ્ત્રપ્રમાણોને તથા શાસ્ત્રજ્ઞોને પણ બીભત્સ ગંદા શબ્દોથી હલકાં પાડવાની ઉચ્છૃંખલ પ્રવૃત્તિમાં ઉઘાડા પડ્યા છે અને આ અંધપ્રવૃત્તિથી ઘણા ભોળા લોકો પણ ભરમાયા છે. આ પ્રસંગે તેમના મન સમાધાન માટે સત્ય શાસ્ત્રીય હકીકત નિવેદન કરવાની જરૂર જણાય છે.

પ્રથમ તો આ વચનામૃતનો મુખ્ય ઉદ્દેશ શાસ્ત્રીય રીતે શો છે તે ખાસ સમજવાનું છે. ઉપસંહારમાં 'અતિદૃઢ **ભગવાનનો આશરો કરવો એજ મત અતિસારમાં સાર છે**' એમ શ્રીજી કહે છે. આ ઉપરથી આશ્રયનો મુખ્ય ઉદ્દેશ નિશ્ચિત થાય છે. વળી '**सर्वधर्मान्परित्यज्य मामेकं शरणं व्रज**' '**स्वल्पमप्यस्य धर्मस्य त्रायते महतो भयात्**' આ ગીતા શ્લોકોને અર્થ સાથે લખીને તેમાં ભગવત્સ્વરૂપના બળવાળા અર્જુન અને ધર્મ શાસ્ત્રના બળવાળા યુધિષ્ઠિરને દૃષ્ટાંત તરીકે લઇને બધી વાતનું વિવેચન કરેલું હોવાથી પણ એમજ દૃઢ થાય છે. આ જોતાં આશ્રય કહો કે શરણ કહો કે ભગવત્સ્વરૂપનું બળ કહો કે નિષ્ઠા કહો એ બધું એકાર્થજ છે. વરતાલ ૫ માં '**मामेव ये प्रपद्यन्ते**' આ ગીતા શ્લોકથી જે **પ્રપત્તિ** કહી છે તે પણ આનેજ કહે છે. શબ્દો જુદા જુદા છે પણ વસ્તુ જુદી જુદી નથી. આ રીતે ગીતા વિગેરેમાં જે એક

સરલ સહળ શરણાગતિ માર્ગ આપો છે તેનું સ્વરૂપ અને તેનો મહિમા જણાવવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ આ વચનામૃતમાં છે એમજ સુદૃઢ થાય છે. આ બધી બાબત પ્રથમ ૩૩ 'ભગવાનનો દૃઢ આશરો એજ એક સર્વ સાધનમાં મોટું સાધન છે તેણે કરીને ભગવાન્ પ્રસન્ન થાય છે' મધ્ય ૧૦ 'ને પરમેશ્વરનો દૃઢ આશ્રય કરવો એનુંજ નામ ભક્તિ છે' મધ્ય ૧૩ 'માટે એ જે ભગવાનનો દૃઢ આશ્રય છે એવો નિર્વિઘ્ન માર્ગ કોઈ નથી' મધ્ય ૬૬ 'કલ્યાણ તો એક ભગવાનના આશ્રયે કરીનેજ છે' વરતાલ ૫ 'એવો જે હોય તે પ્રભુનો શરણાગત ભક્ત કહેવાય' વરતાલ ૧૦ 'માટે જેને કલ્યાણ ઇચ્છવું તેને તે તે લક્ષણે કરી તે ભગવાનને ઓળખીને તે ભગવાનને શરણે થવું અને તેનો દૃઢ વિશ્વાસ કરવો' અંત્ય ૨૫ 'કેવળ પોતાનુંજ બળ રાખે પણ ભગવાનનું બળ ન રાખે તે ન ગમે' ઇત્યાદિ વચનામૃતોમાંજ વિસ્પષ્ટ છે. આવો આશ્રયપર્યાય શરણનો મહિમા હોવાથીજ 'श्रीकृष्णदेवं शरणं प्रपन्नोऽसि स पातु मां' 'श्रीकृष्ण त्वं गतिर्मम' ઇત્યાદિ શરણવરણના મંત્રો સંપ્રદાયમાં પ્રવર્ત્યા છે.

જેનું શરણ સ્વીકારવાનું હોય તે શરણ્ય ભગવાનનો મહિમા પણ બરોબર સમજવો જોઇએ એ બીજી બાબત છે. માટેજ ઉપસંહારમાં 'ભગવાનના સ્વરૂપનો મહિમા સમજવો જોઇએ' એમ શ્રીજી કહે છે. મહિમામા તેમનું સ્વરૂપ સામર્થ્ય વિગેરેનો ઉત્કર્ષ સમજવાનો હોય છે. માટેજ અહીં 'સર્વોપરી ને સદા દિવ્ય સાકારમૂર્તિ અને સર્વ અવતારનું અવતારી એવું જે ભગવાનનું સ્વરૂપ છે તેજ મને પ્રાપ્ત થયું છે...સર્વ ધર્મને તજીને તું એક મારાજ શરણને પામ્ય તો હું તને સર્વ પાપથકી મુકાવીશ તું કાંઇ શોક કરીશ નહિ' એમ કહે છે. ભગવાનજ મારૂં રક્ષણ કરશે અને ,અભીષ્ટ આપશે એવો દૃઢ વિશ્વાસ મહિમા સાથે જોઇએ. આ બધી બાબત બીજાં વચનામૃતોમાં પણ બહુ વ્યક્ત છે હવે 'જ્ઞાનમાર્ગ તો એવો સમજવો જે કોઈ રીતે ભગવાનના સ્વરૂપનો દ્રોહ થાય નહિ' એમ આરભ કરી તેનું થોડું વિવેચન કરીને 'માટે જે સમજું હોય તેને ભગવાનના વચનમાં તો જેટલું પોતાની સામર્થિ પ્રમાણે રહેવાય તેટલું અવશ્ય રહેવું પણ ભગવાનની મૂર્તિનું બળ અતિશય રાખવું' એમ કહે છે. આ ઉપરથી ચોક્કસ થાય છે કે–બીજાં ધર્માદિ સાધનોમા બળબુદ્ધિનો ત્યાગ કરીને ભગવાનનુંજ એક બળ રાખવું. ભગવાનનું મુખ્ય બળ નહિ રાખતાં સાધનોનું બળ રાખે તો ભગવાનનો દ્રોહ કર્યા બરોબર છે. આ બાબત 'सर्वधर्मान् परित्यज्य मामेकं शरणं व्रज' 'स्वल्पमप्यस्य धर्मस्य' આ વચનથીજ આમાજ વ્યક્ત છે, 'अनन्यसाध्ये स्वाभीष्टे महाविश्वासपूर्वकम् । तदेकोपायतायाच्ञा प्रपत्तिः शरणागतिः' 'मुख्योऽयं सर्वसिद्धिकृत्' ઇત્યાદિ વચનાંતરો પણ એજ અર્થને પુષ્ટિ આપે છે આ બધી બાબતને 'અને કોઇક કાગે ભગવાનના વચનનો લોપ થતો હોય તો તેની ચિંતા નહિ પણ ભગવાનના સ્વરૂપનો દ્રોહ થવા દેવો નહિ અને જો ભગવાનનું વચન કાંઇક લોપાયું હોય તો તે ભગવાનની પ્રાર્થના કરીને પણ છુટકો થાય ..માટે જે સમજુ તેને ભગવાનના વચનમાં તો જેટલુ પોતાની સામર્થિ પ્રમાણે રહેવાય તેટલુ અવશ્ય રહેવુ... યુધિષ્ઠિર રાજાને તો શાસ્ત્રના વચનનું બળ હતું. અને યુધિષ્ઠિરે કાંઇ પાપ કર્યું નહિ તો પણ શાસ્ત્રના વચનનો વિશ્વાસ હતો તેણે કરીને એમ જાણ્યુ જે મારે કોઈ કાગે કલ્યાણ નહિ થાય... અને ભાગવતમાં એજ વાત પ્રધાન છે જે શ્રુતિસ્મૃતિના ધર્મને કાંઇક તજાય તેની ચિંતા નહિ પણ ભગવાનનો આશ્રય તજવો નહિ અને કોઇક એમ જાણે જે આવી વાત કરીએ તો ધર્મ ખોટા થઇ જાય પણ આ વાર્તા કાંઇ ધર્મને ખોટા કર્યા સારૂ નથી ..અને જો ભગવાનના સ્વરૂપની નિષ્ઠામાં માચ્યપ હોય તો જે દિવસ ધર્મમાંથી ચળી જવાય તે દિવસ તે એમ જાણે જે હું નરકમાં

પડી ચુક્યો" ઇત્યાદિ વાક્યોથી આમાંજ સ્પષ્ટ કહે છે; પ્ર. ૬૭ "અને એવી નિષ્ઠા વિનાના જે જીવ છે તે પોતાના **સાધનને બળે કરીને** પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છે છે પણ એવા **પરમેશ્વરના પ્રતાપે** કરીને પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છતા નથી એવા જે જડમતિવાળા પુરુષ છે તે તો જેમ નાવ વિના પોતાના બાહુ બળે કરીને સમુદ્ર તરવાને ઇચ્છે **તેવા મૂર્ખ** છે" "અને જે એવા ભગવાનને પ્રતાપે કરીને પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છે છે તે તો જેમ નાવમાં બેસીને સમુદ્ર તરવાને ઇચ્છે **એવા** ડાહ્યા છે" મધ્ય ૧૩ 'ભગવાનનો આ કહ્યો એવી રીતે દૃઢ આશ્રય હોય તે જાણીને તો ભુંડું કર્મ કરે નહિ પણ કદાચિત્ ભુંડાં દેશ કાળાદિકને યોગે કરીને જો કાંઇક અવળુ કર્મ થઇ જાય તોપણ તે દૃઢ આશ્રયવાળો કલ્યાણના માર્ગથકી પડી જાય નહિ' આ પ્રકારે બીજાં બહુ વચનામૃતોમાં પણ બહુ વ્યક્ત છે. આ રીતે દ્રોહ વર્તનું પણ સાથે નિરૂપણ કરી દીધું છે. આ રીતનો મહિમા સમઝીને શરણાગતિ કરનારાને બહુ અર્થની પ્રાપ્તિ અને બીજાને અનર્થની પ્રાપ્તિ કહેવાપૂર્વક શરણાગતિની પેઠે શરણાગતનો પણ મહિમા અર્જુનના દૃષ્ટાંતથી સ્પષ્ટ કહ્યો છે. આ રીતે આશ્રય બાબતમાં જે જે ખાસ સમઝણની જરૂર હતી તે બધી ઉપપાદન કરી છે. આથી ઉપક્રમોપસંહારની એકાર્થતા અવિરોધથી નિશ્ચિત થાય છે.

વળી આ જે શરણાગતિનિષ્ઠાની વાત કરી તે શ્રીજીએ કેવળ પોતા માટેજ કરી છે એમ નહિ પણ સર્વ અવતાર સાધારણ છે. અક્ષરધામી પર રૂપ તો આપણને અગોચર હોવાથી તેની શરણાગતિ સંભવતી નથી. અવતારરૂપ ગોચર થતું હોવાથી તેની શરણાગતિ સંભવે છે. માટેજ શ્રીજી વરતાલ ૧૦માં સાધુરૂપ રાજારૂપ ભગવદવતારોનાં લક્ષણો કહીને પછીથી 'માટે જેને પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છવું તેને તે તે લક્ષણે કરીને **તે ભગવાનને ઓળખીને તે ભગવાનને શરણે** થવું અને તેનો દૃઢ વિશ્વાસ રાખવો' એમ સર્વ અવતાર સાધારણ કહીને તેમાં ઉપયોગી લોયા ૯ 'તથા રામ કૃષ્ણાદિક જે ભગવાનના અવતાર તેની જે કથાઓ તેને હેતે સહિત સાંભળે તો ભગવાનને વિષે ભક્તિ ઉપજે' લોયા ૧૧ 'અને મનુષ્યને વિષે તથા દેવતાને વિષે જે પુરુષોત્તમનારાયણની રામ કૃષ્ણાદિ મૂર્તિઓ તેનું ધ્યાન કરવું' પ્રથમ ૩ 'ભગવાને જે જે અવતારે કરીને જે જે સ્થાનકને વિષે જે જે લીલા કરી હોય તે સંભારી રાખવી' મધ્ય ૩૧ 'અને જ્યારે ભગવાનના અવતાર જે રામ કૃષ્ણાદિક તેની ઉપાસના કરે ત્યારે બ્રહ્મરૂપ થાય ને એની મુક્તિ થાય' ઇત્યાદિ બાબતને પણ સર્વસામાન્ય કહે છે; આ બધુ જોતાં શ્રીજીએ કેવળ પોતા માટેજ આ વાત કરી છે એમ નહિ.

હવે આ નિરૂપણમાં **(તે માટે પોતાને સાક્ષાત્ મળ્યું જે ભગવાનનું સ્વરૂપ તેને સદા દિવ્ય સાકારમૂર્તિ ને સર્વ અવતારનું કારણ અવતારી એવું જાણવું અને જો એમ ન જાણે ને નિરાકાર જાણે ને બીજા અવતાર જેવા જાણે તો એનો દ્રોહ કર્યો કહેવાય)** આ વાક્યોની કાંઇ જરૂર જણાતી નથી. ઉલટું અનુપયોગિતા સાથે કેટલાક શબ્દો વિપરીત અર્થને જણાવનાર અને વિશેષમાં બીજાં અનેક શ્રીજીવચનો સાથે તથા વેદાદિ શાસ્ત્રો સાથે બહુ વિરોધ લાવનાર પણ થાય છે. અને પુનરુક્તિ જેવું પણ થાય છે. મધ્ય ૧૩ માં પુરુષોત્તમમાંથી અવતારો થવાનું અને પાછુ એમાંજ લય થવાનું કહે છે. અંત્ય ૩૧ ૩૮ માં અક્ષરધામસ્થ અવતારી દિવ્યાકૃતિ અને ભૂમિસ્થ અવતાર મૂર્તિઓમાં લગારપણ તત્ત્વથી ભેદ નથી એમ કહે છે. સ. પ્ર. ક. અ. ૨૯ માં અવતાર અવતારી વચ્ચે અત્યંત અદ્વૈત સ્વરૂપથી કહે છે. લોયા ૧૧ માં ભગવાનની મૂર્તિઓને વિષે ભેદ નથી એમ કહે છે. શિક્ષાપત્રીમાં ભગવત્સ્વરૂપોમાં ભેદ નહિ સમઝવાનો કહે છે; આ બધા પૂર્વાપરનો પૂર્ણ વિચાર કરતાં અવતાર અવતારીનો સ્વરૂપ સ્વભાવથી અત્યંત અભેદ સ્વીકારવોજ પડે. જો ભેદ કહીએ તો અક્ષરધામી દિવ્યાકૃતિ પરંબ્રહ્મના અવતારભૂત શ્રીજીને પણ સર્વોપરી અવતારી કહી શકાય નહિ. વળી શ્રીકૃષ્ણને તો ઉદ્ધવસંપ્રદાય મને

પરંબ્રહ્મ પરમાત્મા પુરુષોત્તમ સર્વોપરી અવતારી ઉપાસ્ય-ઇષ્ટદેવ ભગવાન કહેવાપૂર્વક શ્રીજીને તેમના દ્વિતીય અવતારરૂપે સ્થાપવાનો આખો સાંપ્રદાયિક શાસ્ત્રીય ઉપોદ્ઘાત વચનામૃત ગ્રંથમાંજ છે. (વચનો પાછળ આપ્યાં છે) સ. પ્ર. ૧ અ. ૩૮ શ્લો. ૧૫ 'कृष्णतुल्याखिलाकारं' એમ શ્રીકૃષ્ણના જેવા સર્વ આકારવાળા શ્રીહરિને કહ્યા છે. હરિદિગ્વિજય ઉલ્લાસ ૪૨ માં 'ज्ञेयः कृष्णावतारत्वात्कृष्ण एव न संशयः' 'तस्मात्कृष्णावतारोऽयमित्यस्माभिरुदीर्यते' વચનામૃત મધ્ય ૬૪ 'એજ જે શ્રીકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ તેજ આ ભક્તિ ધર્મના પુત્ર શ્રીજીમહારાજ છે' એમ પરંબ્રહ્મ કૃષ્ણના અવતાર હોવાથી કૃષ્ણતુલ્ય અભિન્ન જાણવાના કહે છે. આ બાબતને વૃદ્ધો 'अन्योऽपि धर्मरक्षायै' ઇત્યાદિ ભાગવત શ્લોકોને પ્રમાણપણે લઇને બહુ સમર્થન કરે છે. વળી દીક્ષામાં વાસુદેવ શ્રીકૃષ્ણનેજ ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવપણે માનેલા હોવાથી એમનીજ શરણાગતિ કરવાની સ. પ્ર. ૪ અ. ૪૬ માં કહેતાં શરણમંત્રજ 'श्रीकृष्णदेवं शरणं प्रपन्नोऽस्मि स पातु माम्' 'श्रीकृष्ण त्वं गतिर्मम' એમ શ્રીકૃષ્ણવિષયના કહે છે. કિં બહુના—આજ વચનામૃતમાં 'सर्वधर्मान्' આ ગીતા શ્લોકને અને અર્જુનને આગળ ધરીને શ્રીકૃષ્ણશરણનુંજ નિરૂપણ છે. આ બધો આખો ચોમેરનો વિચાર કરતાં અવતાર અવતારી વચ્ચે તેમજ પરસ્પર અવતારો વચ્ચે તેમજ શ્રીકૃષ્ણ શ્રીહરિ વચ્ચે સ્વરૂપ સ્વભાવાદિકથી અત્યંત અભેદ વાસ્તવિક સિદ્ધ થતો હોવાથી '**ને બીજા અવતાર જેવા જાણે તો એનો દ્રોહ કર્યો કહેવાય**' આ શબ્દો બહુજ ભારે પડતા અવતારદ્રોહક શ્રીજીવચનવિરોધી અશાસ્ત્રીય નિશ્ચિત થાય છે. ઉપર પ્રમાણે અભેદને સમર્થન કરતા શ્રીજી આવી અતિભેદની વાત કદાપિ કહેજ નહિ. આવી વાત બીજા કોઇ વચનામૃતમાં કે મુખ્ય માન્ય સત્સંગિજીવન શિક્ષાપત્રી વિગેરે ગ્રંથોમાં પણ શ્રીજીએ કરેલી ઉપલબ્ધ થતી નથી. જો આ લખાણને સત્ય માનીએ તો શ્રીજીનાં અન્ય અનેક વચનામૃતો સાથે તેમજ વેદાદિ શાસ્ત્રો સાથે બહુ વિરોધ આવે અને શ્રીજીવચનોનો કશો અર્થજ રહે નહિ અને વિશેષમાં એવો અભેદ લખનારા શ્રીજી અને એમના મહાસદ્‌ગુરુઓજ પ્રથમ મહાદ્રોહ કરનારા ઠરે તો આ જે અસંગત અનુપયોગી અસંબદ્ધ અતિવિરોધી વાતનો અહીં પ્રવેશ થયો છે તે પાછળથી ક્ષેપક થયો છે એમજ માનવાનો સંભવ આવે છે. જેમ શ્રીજીએ અંત્ય ૧૦ માં પદ્મપુરાણ વિષે ક્ષેપકતાની વાત કરી છે તેમ તેમના આ વચનામૃતમાં પણ થઇ હોય એમ જણાય છે.

હવે આની ક્ષેપકતા આ રીતે સાબીત થાય છે. બોરસદકોર્ટમાં મંડાએલા દાવામાં પ્રતિવાદી ઓચાસણીયાએ પ્રથમ સુરતમાં ૧૯૬૪ માં છપાએલી આવૃત્તિ રજુ કરેલી. વાદી તરફથી પાછળથી પત્રાત્મક તથા મુંબાઇવાળી આવૃત્તિ રજુ થએલી. વાદી પ્રતિવાદીઓના વકીલો પાસે વળી બીજીજ આવૃત્તિઓ હતી. શાસ્ત્રી હરિજીવનદાસની જુબાની વખતે ઉલટ તપાસમાં પ્રતિવાદીઓએ મધ્ય ૯ નો ઉપરોક્ત વિચાર વિમુખ સ્વપક્ષ સ્થાપવા ઉકેલ્યો ત્યારે કોર્ટની આવૃત્તિમાં '**અને જો એમ ન જાણે ને નિરાકાર જાણે તો એનો દ્રોહ કર્યો કહેવાય ને તે સ્વરૂપને બીજા અવતાર જેવું પણ ન સમજવું**' એમ દ્રોહ શબ્દનો અન્વય ફક્ત નિરાકાર બાબતને લાગુ કરેલો નીકળ્યો. પાછળની રાજકોટની અને તેને આધારે મુંબાઇમાં છપાએલી આવૃત્તિમાં '**અને જો એમ ન જાણે ને નિરાકાર જાણે ને બીજા અવતાર જેવા જાણે તો એનો દ્રોહ કર્યો કહેવાય**' એમ દ્રોહશબ્દનો અન્વય અવતાર બાબતને પણ લાગુ કરેલો નીકળ્યો. આવા અઘટિત ફેરફારથી કોર્ટને અને બીજાઓને પણ મોટો સંશય થયો અને તે શબ્દો ઉપર કેટલીક ચોવટ ચર્ચા પણ થઇ. આ ઉપરથી સત્ય વસ્તુ નક્કી કરવાને કારણે બીજી જુની મુદ્રિત અને લેખિત આવૃત્તિઓ પણ મેળવવાનો અને ઠેઠ મૂળ સુધી શોધવાનો પ્રસંગ પ્રતિવાદીના પ્રવાહથી અણધાર્યો આવી પડ્યો. પ્રથમ તો સં. ૧૮૯૦ માં ગઢડામાં લખાએલી જુની પ્રત કોર્ટમાં બતાવવામાં આવી. તેમાં (તે માટે

પોતાને સાક્ષાત્ મળ્યું જે ભગવાનનું સ્વરૂપ તેને સદા દિવ્ય સાકારમૂર્તિ ને સર્વ અવતારનું કારણ અવતારી એવું જાણવું અને જો એમ ન જાણે ને નિરાકાર જાણે તો એનો દ્રોહ કર્યો કહેવાય ને તે સ્વરૂપને બીજા અવતાર જેવું પણ ન સમજવું) આટલા શબ્દોજ નીકળ્યા નહિ. એટલે વળી સર્વને મોટા અપરિહાર્ય સંશયને સ્થાન મળ્યું અને મોટી ચર્ચા પણ થઈ. આ પ્રસંગથી બીજી ઘણી જુની પ્રતો લેખિત પણ જોવામાં આવી તેમાં પણ ઉપરની પંક્તિઓ નીકળી નહિ. આચાર્યશ્રીના ખાનગી ઓરડામાં કેટલાંક જુનાં પુસ્તકો લેખી રહે છે તેમાં તપાસ કરતાં સ. મુકુંદાનંદજીના શિષ્ય વૈકુંઠાનંદજીના નામવાળી એક પ્રત નીકળી તેમાં પણ ઉપરની પંક્તિઓ નીકળી નહિ. આ ઉપરથી તે વખતના મૂળ સ્થાન ગઢડામાં કો. શ્રેમવતીનંદનદાસજી દ્વારા તપાસ કરાવતાં તેમાં પણ ઘણી જુની પ્રતોમાં ઉપરના શબ્દો નીકળ્યા નહિ. વડતાલ લાયબ્રેરીમાં એક પ્રત સં. ૧૮૮૬ માં લખેલી મળી આવી તેમાં ઉપરના શબ્દો નીકળ્યા ખરા પરંતુ તેમાં જે પાન ઉપર ઉપરના શબ્દો હતા તે કાગળજ જુદો અને અક્ષરો પણ જુદા અને સાઇઝ પણ જુદી એમ બધુ જુદુજ નીકળ્યું. એટલે આખી પ્રતમાં આ એક પાનજ ફેર નવું લખીને પાછળથી દાખલ કર્યો જેવું ઉઘાડું જણાયું. આ ઉપરથી ક્ષેપકભાવને વધારે પુષ્ટિ મળી. શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરૂષદાસ કે જે આ કેસમા પ્રમુખ પ્રતિવાદી અને ગુણાતીત નિરક્ષર જ્ઞાનના અત્યારે અગ્રેસર છે તે વડતાલથી વિમુખ થયા ત્યારે તેમનો પુસ્તકનો પટારો રહી ગએલો તે જે સાધુને હાથ આવેલો તેમાંથી એક વચનામૃતનું લેખી પુસ્તક કે જેમાં યજ્ઞપુરૂષદાસ શાસ્ત્રીનું નામ લખેલું હતું અને જે પાછળથી લખાએલું હતું તેમાં પણ ઉપરના બધા શબ્દોજ નથી. આ ઉપરથી ક્ષેપકભાવને પરિપુષ્ટિ મળે છે. વધારે સંશય સાથે અતિ આશ્ચર્ય પામવા જેવી તો આ એક વાત છે કે–સં. ૧૯૩૩ માં પહેલવહેલી આવૃત્તિ પત્રાત્મક આચાર્યશ્રી કેશવપ્રસાદજી મહારાજશ્રીએ શેઠ ચીમનલાલ હરિલાલ કે જે, રા. રા. જેઠાલાલભાઈ પ્રોફેસરના પિતાશ્રી થાય તેમના દ્વારા છપાએલી પ્રકાશમાં આણી છે તેમાં પણ ઉપરના બધાજ શબ્દો ઉપલબ્ધ થતા નથી. આ બાબત અમદાવાદ ગાદીના આચાર્યશ્રી તથા મહાંત પ્રમુખ બધા અનુયાયિઓએ અવશ્ય જાણવા જેવી છે. આ ઉપરથી તો ક્ષેપકભાવ અતિદૃઢ અસંશય થાય છે. વળી આ ઉપરથી સંસ્કૃત હરિવાક્યસુધાસિંધુનો પણ તપાસ કરવાનો પ્રસંગ આવ્યો. જે એક જુનું લખેલું મળ પુસ્તક હતું તેમાં ઉપરના અભિપ્રાયનો શ્લોક નીકળ્યો નહિ. તે પછીથી લખાએલી એક પ્રતમા ઉપરના અભિપ્રાયનો એક શ્લોક અંદર નહિ પણ બહાર જુદો પાના ઉપર જુદા અક્ષરોથી લખેલો જોવામા આવ્યો. અને તેના નંબરો પણ છેકીને સુધારવામાં આવેલા જોવામાં આવ્યા. વળી આ ઉપરથી વિશેષ શોધ કરતાં એક સુધાસિંધુની ટીકાનું પુસ્તક શુકાનંદમુનિહસ્તે લખાએલુ મળી આવ્યુ. તેમાં ક્ષેપકશ્લોકની ટીકાજ ન હતી અને શ્લોકના નંબરો મેળવતાં એક શ્લોક ઓછો હતો. આ જોતા તો પુરેપુરો નિશ્ચયજ થયો કે આ બાબતનો આમાં પણ પાછળથીજ પ્રક્ષેપ થયો છે. આ બધુ જોતા વિચારતા આ બાબત શ્રીજીઅભિપ્રાયથી કે તેમનાં નિરીક્ષણથી કે સમર્થકર્તા સદ્ગુરૂઓના અભિપ્રાયથી બહુ દૂર બહારજ છે એમ ચોક્કસ કહી શકાય. અને ક્ષેપકભાવ પાછળથી થએલો એમ પણ ચોક્કસ કહી શકાય. હવે ક્યારે કોણે કેવી રીતે પ્રક્ષેપ કર્યો હશે તે અત્યારે નિશ્ચિત થવું અશક્ય છે. કેમકે લખેલાં છાપેલાં અનેક પુસ્તકો ફેરફારવાળાં છે.

આ રીતે ઉપરના શબ્દોના ક્ષેપકભાવની વાત થઇ. હવે દ્રોહશબ્દના અન્વયનો ફેરફાર ક્યાંથી થયો તેનો વિચાર કરવાનો બાકી રહે છે. ઘણીખરી લખેલી પાછલી પ્રતોમાં તથા સં. ૧૯૩૩ માં આચાર્યશ્રી ભગવત્પ્રસાદજી મહારાજશ્રીની આજ્ઞાથી સા. વસ્તાજીએ મુંબઇમાં પહેલવહેલી છપાએલી તથા સં. ૧૯૪૪ માં આચાર્યશ્રી વિહારીલાલજીની આજ્ઞાથી અમદાવાદમાં છપાએલી પત્રાત્મક આવૃત્તિમાં 'ને જો એમ ન જાણે ને નિરાકાર જાણે તો એનો દ્રોહ કર્યો કહેવાય

નો તે સ્વરૂપને બીજા અવતાર જેવું પણ ન સમજવું' આના શબ્દો છે. એટલે દ્રોહ શબ્દનો અન્વય ફક્ત નિરાકારવાદને પણ અવતારોને લગાવેલો ન હતો. સં. ૧૯૬૪ મા સુરતમા એક આવૃત્તિ નીકળી તેમા પણ તેમજ છે. અમદાવાદમા આચાર્યશ્રી પુરૂષોત્તમપ્રસાદજીની આજ્ઞાથી, ધર્માદા ફંડની વ્યવસ્થાપક મંડળી તરફથી સં. ૧૯૫૫ મા મોટા ટાઇપોથી આવૃત્તિ નીકળી છે તેમાં પણ ઉપર મુજબ છે. કિં બહુના. સં. ૧૯૪૬ મા રાજકોટ, કે જે આવા કજીયામા બહુ વર્ષથી કુટાતુ પ્રસિદ્ધ છે તેમા સ્વામી બાલમુકુંદદાસજીની સંપૂર્ણ સહાયથી ઠક્કર દામોદર ગોરધનદાસે મોટા, ટાઇપોથી ગુટકો છપાવ્યો તેમા પણ ઉપર મુજબજ શબ્દો છે એટલે દ્રોહ શબ્દનો અન્વય અવતારોને લગાડ્યો નથી આ પછી એજ રાજકોટમા એજ પ્રેસમા એવાજ ટાઇપોથી એની એજ સહાયથી એના એજ માલીકે સં. ૧૯૫૫ મા ગુટકા છપાવ્યા તેમા 'અને જો એમ ન જાણે ને નિરાકાર જાણે ને બીજા અવતાર જેવા જાણે તો એનો દ્રોહ કર્યો કહેવાય' એમ દ્રોહ શબ્દનો અન્વય અવતારોને પણ લગાવેલો જોવામા આવ્યો એટલે અહીંથી વધારે પડતો ક્ષેપકભાવનો પ્રવેશ થયો એમ સાબીત થાય છે આ પછી સં. ૧૯૫૭ મા તથા સં ૧૯૬૩ મા આવૃત્તિઓ નાની સાઇઝની નીકળી તેમા પણ એમજ આવ્યું રાજકોટની આવૃત્તિ વધુ શુદ્ધ હોવાની જુની માન્યતાથી તેને આધારે મુંબાઈમાં બે ત્રણ આવૃત્તિઓ છપાઈ તેમાં પણ તેમજ આવ્યું આ રીતે પ્રથમ ઘણા શબ્દોના ક્ષેપકનો પ્રવેશ થયો અને પાછળથી દ્રોહ શબ્દના અન્વયમા ફેરફારો થતા ગયા સં ૧૯૪૬ ની આવૃત્તિમા જે વસ્તુ ન હતી તે ૧૯૫૫ ની આવૃત્તિમા કોન તરફથી કેવી રીતે કેવા સંયોગોમા પ્રવેશી હશે તે તો તે રાજકોટવાળા પ્રેરક સહાયક શોધક મુદ્રક પ્રકાશકજ જાણી શકે બીજાઓ તો એમજ અનુમાન કરે કે—આવી બાબતમા બહુ ઉંડા ઉતરેલા કોઇ જાણભેદુ કુમંડી બડીયાનીજ કપટ કારીગરી હશે કેમકે આ સમયમા ગુણાતીત જ્ઞાન નામના અજ્ઞાનમા યજ્ઞપુરુષદાસ શાસ્ત્રી પણ બહુ બળેલા હોઇને ભણવા નિમિત્તે જાગા પ્રાગા ભક્તને મળવા જુનાગઢ રાજકોટની મુસાફરી બહુધા કરતા અને કોઇ પુસ્તક લખવા શોધવામાં ભાગ લેતા એમ તેમના જીવનવૃત્તાન્તથીજ જણાય છે અસ્તુ ગમે તેમ થયુ હશે પરંતુ પ્રથમ વડતાલ ગાદી તરફથી છપાઇ બહાર પડેલી બે ત્રણ આવૃત્તિમા જે વસ્તુ ન હતી તે ૧૯૫૫ ની આવૃત્તિમાં આવી ઉતરાયો અહીંથીજ ફેરફાર થવાનું સુખેથી કહી શકાય આ ઉપરથી તત્વજીજ્ઞાસુઓને સાધ્ય સિદ્ધિમા મહાસંશય થાય એ સહજ છે અને આ ક્ષેપક બાબત શ્રીજીના તેમજ સંપ્રદાયકર્તા સદ્‌ગુરૂઓના અભિપ્રાયથી વિશેષ નિષ્ઠુર વિપરીત છે એમ પણ માનવામા સબળ સાધન મળે છે હવે આ ક્ષેપક શબ્દોને શ્રીજીના વચનામૃત તરીકે માન અપાય કે કેમ? તેનો વિચાર સદસદ્વિવેકિઓ સ્વયં કરી લેશે જો કે આ બધી વિવેચન કરેલી બાબત સત્ય પ્રમાણભૂત અસંશય છે તથાપિ કોઇ અંતરિતને કાંઇ સંશય રહેતો હોય અને તેથી ખરી ખાત્રી કરવાની ઇચ્છા થાય તો વડતાલની લાયબ્રેરીમા બધા ઉક્ત પુસ્તકો સંગ્રહી રાખેલા જણાવામા આવશે આ વચનામૃતની ઉક્ત બાબત ઉપર પ્રતિવાદીઓએ વિમુખ પોતાની ફાવની ઘડી દલીલો જોરથી રજુ કરેલા અને તેની સિદ્ધિ માટે વચનામૃતને શિક્ષાપત્રી સત્સંગિજીવન ગ્રંથની અપેક્ષાએ મુખ્ય ઠરાવવાની ઘણી દલીલો કરેલી પરંતુ ઉપરના યોગ્ય સબળ કારણોને લીધે તેનો કશો વિચાર કોઇએ લીધો નહિ અને વચનામૃતને મુખ્ય ગ્રંથ તરીકે સ્વીકાર્યો નહિ વચનામૃત મુખ્ય ગ્રંથ નથી આ બાબતને ખોચાસણીયાના અંતરંગ અનુયાયી બનેલા અને જ્ઞાતા તરીકે તેમનામા મનાતા પંડ્યા ઉત્તમરામભાઇ પણ સુધા માસિકના વર્ષ ૭ અંક ૮ તા ૧–૧૦–૩૪ પાન ૨૦૦ ઉપરના લેખમા પ્રથમ વચનામૃતોની જુદી જુદી પ્રતોના જુદા જુદા શબ્દોનુ ફેરફારી દિગ્દર્શન કરાવ્યાપૂર્વક 'હાલમા તો એટલુંજ કહેવું બસ થશે કે જેમ બ ને દેશોની શિક્ષાપત્રી તથા સત્સંગિજીવન ગ્રંથો સર્વમાન્ય મનાયા છે તેમ વચનામૃત ગ્રંથ આચાર્યોની તકરારોમાં અમદાવાદ તથા મુંબઇ કોર્ટે સર્વમાન્ય

તરીકે ગ્રાહ્ય કર્યો નથી. વળી શ્રીજીમહારાજે વચનામૃતો પ્રાકૃત વાણીમાં કહેલા છે ને તેના ઉપરથી 'સુધાસિંધુ' નામે સંસ્કૃત વચનામૃતો કરવામાં આવેલાં છે તે સત્ય છે" આવાં વાક્યો લખીને પુરેપુરી પુષ્ટિ આપે છે. તો આવી બાબતમાં એક શબ્દથી કે એક વાક્યથી અર્થનો નિર્ણય થતો નથી, આગળ પાછળ શું કહે છે તેમજ બીજાં વચનામૃતો અને મુખ્ય ગ્રંથ શિક્ષાપત્રી સત્સંગિજીવન શું કહે છે આ બધાનું પણ અનુસંધાન લેવું પડે. પછીથી તત્ત્વનિશ્ચય તાત્ત્વિક થાય છે.

ઉપર પ્રમાણે જે મધ્ય ૯ના શબ્દો અનુપયોગી ક્ષેપકજ નિશ્ચિત થાય છે તેનેજ મુખ્ય માનીને અને બીજાં વચનામૃતો તથા મુખ્ય શાસ્ત્ર શિક્ષાપત્રી સત્સંગિજીવન વિગેરેને અતિ ગૌણ પાડીને ગુ. સ્વામીના ખોટા નામથી ગુંથાએલી જુદી જુદી વાતો કે જે રામ કૃષ્ણાદિ અવતારોનું જે તે રીતે ખંડન મંડન નિંદન માટેજ ખાસ પ્રવર્તેલી છે તેને આગળ ધરીને નિરક્ષર બંડીયા ખુંણીયા વિમુખો અવતારોને હદ બહાર ઉતારી પાડવાજ મલિન મનોવૃત્તિથી અને 'ભડભાદીયા લબાડ લવરી કર્યેજ જાય છે અને વિશેષમાં શ્રીજીના કહ્યા પ્રમાણે અવતારવાદને માનનારા સંપ્રદાયનિષ્ઠોને હલકા પાડવાના પાપાશયથી સ્વા. ના. પ્રકાશ માસિક વિગેરેમાં એવા ગરબડગોટાળા ગબડાવ્યાજ જાય છે. આમાં જો ઉંડા પેસીને જોઇએ તો એટલોજ ઉદ્દેશ તરી આવે છે કે "અમેજ શ્રીજીનો સર્વોપરી મહિમા સમજનારા શુદ્ધ ઉપાસક છીએ, એટલે અમો સંપ્રદાયના દેવ આચાર્ય શાસ્ત્ર ત્યાગી સત્સંગી અને બધારણ આદિક કોઇપણ અંગને ન અનુસરીએ કે ઉલટું અહર્નિશ શિશુપાળવત્ નિંદીએ અને છેવટે આ સર્વેનો ત્યાગ કરીને શુદ્ધ સત્સંગથી બહાર જઇ બહાર રહું ઉંધાડું કરીએ તો પણ દેહને અંતે અક્ષર ધામમાં ઠેઠ જવાના અને બીજા બધાય સંપ્રદાયમાં રહીને દેવ આચાર્ય આદિક અંગોને સારી રીતે અનુસરનારા પણ અવતાર અવતારીને સ્વરૂપથી જુદા નહિ માનનારા હોઇને શુદ્ધ ઉપાસક નહિ હોવાથી અક્ષર ધામમાં નહિ જવાના વિગેરે અતિગંભીર અતિવિમુખ છે. આમાં ખરી વાત તો એ છે કે-શરણાગત કે સ્વરૂપનિષ્ઠાવાળાને સંપ્રદાયના સર્વ 'અંગો દેવ આચાર્ય શાસ્ત્ર સંત વિગેરેનો 'આશ્રય દૃઢ રાખવાનો છે. તેને સર્વથા છોડીને બહાર જનારા, એટલુંજ નહિ પણ તે અંગોને અનેક પ્રકારે નિંદનારા બહારવટું કરનારા સત્સંગીજ ન રહ્યા હોવાથી તેમને ધામને બદલે ધક્કા મુક્કાજ યમદૂત હસ્તક અંતે મળવાના છે. પ્ર ૨ ની પ્ર. ૧ વાત ૧૫૭ મા 'સંતમાંથી ને સત્સંગીમાંથી પડયો તે ભગવાનમાંથી પણ પડી ગયો એમ જાણવું' પ્ર. ૨ વાત ૧૦૮ 'સત્સંગમાંથી જવાય એ સૌથી મોટું પાપ, એથી બીજું કોઇ પાપ મોટું નથી' પ્ર ૨ વાત ૧૩૬ 'સત્સંગથી વિમુખ થયો એથી બીજી હાણ નથી' આ રીતે વાતોમાંજ સત્સંગમાંથી પડયો, તે ભગવાનથકી પણ પડી ગયો એમ કહેવાપૂર્વક તેને મહાપાપ અને મહાહાનિ તરીકે સ્પષ્ટ કહે છે. એટલે બીજાએ બહુ કહેવાનું રહેતું નથી.

જો કે ઉપરની બહુ જુની બાબત બહુ વર્ષે અત્યારે ઉકેલવા જેવી નહિ પરંતુ મહિમ્નકૂન બોચાસણીયાએ આ બાબતનો છેડોજ લીધો અને આ ક્ષેપક ભાગનેજ આગળ ધરીને જ્યાં ત્યાં બીજા યથાર્થને ખોટા કરવા મચ્યા અને એમ કરીને સંપ્રદાયનિષ્ઠ સર્વ કોઇની પણ જ્યાં ત્યાં શિશુપાળવત્ ખોટી નિંદા તિરસ્કારજ કરવા લાગ્યા. એટલુંજ નહિ પણ આ ચર્ચાને કોર્ટમાં મુખ્ય સ્થાન આપીને દુરાગ્રહમાં સામા ઉતર્યાં ત્યારેજ આ વિચાર ઇચ્છા ન છતાં જાહેરમાં જણાવાની જરૂર પડી એટલે આ મુળ બાબતને ઉથામનારા વિમુખ બંડીયાજ પ્રથમ દોષારપદ છે આ મધ્ય ૯ ના જેવીજ એક ફેરફારી ભક્તચિંતામણિ પ્ર. ૭૭ 'અક્ષર પર પુરૂષોત્તમ જેહ' આ ચોપાઇમાં પરશબ્દ માટે થએલી તેમજ બીજીપણ કેટલીક આવાહનનામ આદિમાં થએલી કોર્ટમાં ઘણી ચર્ચાઇ હતી. એમાં પણ ઉપરના જેવું પોકળ બંડીયું સાબીત થયું હતું આ બધાનો વિસ્તારભયથી વિચાર કર્યો નથી.

હવે જો કે (તે માટે પોતાને સાક્ષાત્ મળ્યું જે ભગવાનનું સ્વરૂપ,તેને સદા દિવ્ય સાકારમૂર્તિ ને સર્વ અવતારનું કારણ અવતારી એવું જાણવું અને જો એમ ન જાણે ને નિરાકાર જાણે તો એનો દ્રોહ કર્યો કહેવાય ને તે સ્વરૂપને બીજા અવતાર જેવું પણ ન સમજવું) આ બધા શબ્દો ઉપર પ્રમાણે અસંબદ્ધ અનુપયોગી ક્ષેપક નિશ્ચિત થતા હોઇને શ્રીજીવચનથી બહુ દૂર હોવાથી તેની સંગતિનો વિચાર કરવાનોજ રહેતો નથી. તથાપિ જે કેટલીક પાછળથી લખાએલી તેમજ પ્રથમ છપાએલી પ્રતોમાં ઉપરના શબ્દો આવ્યા છે તેની સંગતિ 'ઉક્તં નિર્વહેત્' આ ન્યાયે આ રીતે થઇ શકે છે–શ્રીજીએ રામાનુજાચાર્યનો સાકાર સિદ્ધાંત સ્વીકારેલો હોવાથી ભગવાનને દિવ્ય સાકાર મૂર્તિ ન સમજતાં નિરાકાર સમજવા એ મહાદ્રોહ છે એ બાબત પ્રથમ ૭૧ 'ભગવાનના સર્વે અપરાધ થકી જે ભગવાનના આકારનું ખંડન કરવું એ મોટો અપરાધ છે એ અપરાધ કરે તો એને પંચ મહાપાપ કરતાં પણ અધિક પાપ લાગે છે અને ભગવાન તો સદા સાકારમૂર્તિ છે તેને જે નિરાકાર સમજવા એજ ભગવાનના આકારનું ખંડન કર્યું કહેવાય છે' મધ્ય ૩૯ 'ભગવાનને જે નિરાકાર સમજે એ તો પંચ મહાપાપ કરતાં પણ અતિમોટું પાપ છે એ પાપનું કોઈ પ્રાયશ્ચિત નથી' વરતાલ ૨ 'અને સદા મૂર્તિમાનજ છે તેને અકર્તા કહેવા તથા અરૂપ કહેવા ને ભગવાન્ વિના બીજા કાલાદિકને કર્તા કહેવા એજ ભગવાનનો દ્રોહ છે' ઇત્યાદિ શ્રીજી વચનામૃતો જોતા **'નિરાકાર જાણે તો એનો દ્રોહ કર્યો કહેવાય'** બરોબર છે. બીજું–ભગવાનનું મૂળરૂપ પરોક્ષ હોવાથી કોઇને તેની પ્રત્યક્ષ પ્રાપ્તિ નથી. એનું મળવાપણું તો અવતારોના આશ્રયથીજ કહી શકાય જેનો આશ્રય કરાય તે ભગવદવતારને પરિપૂર્ણ માનીનેજ ઉપાસનનું વિધાન હોવાથી તેમને સ્વયં ભગવાન્ અવતારી કે સર્વ ગુણ ઐશ્વર્યસંપન્ન માનવાજ જોઇએ. વળી અવતારો એ અવતારી પરમાત્માનાંજ સમગ્ર ગુણ ઐશ્વર્ય પરિપૂર્ણ અન્યૂન રૂપાન્તરો હોવાથી તે વચ્ચે બીનકુલ ભેદ નહિ સમજવાનો શ્રીજીએ કહેલો છે. (વચનો પ્રથમ આવી ગયાં છે) આ બધું જોતાં **'પોતાને સાક્ષાત્ મળ્યું જે ભગવાનનું સ્વરૂપ...તે સર્વ અવતારનું કારણ અવતારી એવું જાણવું'** આ બાબત પણ બરાબર છે. **'અને બીજા અવતાર જેવું પણ સમજવું'** આ વાક્ય તો એક પતિવ્રતાની ટેક પુરતું ભક્તાપેક્ષાવાળું છે. ભગવાનની પર વ્યૂહ વિભવ અંતર્યામી અર્ચાવતાર આ પાંચ પ્રકારે સ્થિતિ હોવાથી એના અવાંતર બીજા ભેદો બહુ થતા ભગવાનની અગણિત મૂર્તિઓ ધ્યેય ઉપાસ્ય પતિ તરીકે થઇ આમાં કેનું વન ઉપાસન કરવું ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર ખાસ જરૂરી છે. તો જેને જે મૂર્તિ જે સમયે શુભાશ્રયપણે મળી હોય તેમાં પતિવ્રતાના જેવી ટેક રાખીને ભક્તિ કરવી. આ બાબત પણ શ્રીજીએ શાસ્ત્રીય ન્યાય યુક્તિથી મધ્ય ૧૯ 'શ્રીકૃષ્ણનારાયણ એવા જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન્ તેના જે અવતાર તે દેવ મનુષ્યાદિકને વિષે થાય છે તે **અવતારને વિષે પતિવ્રતાના જેવી ટેક રાખવી. જેમ સીતાજીને** શ્રી રામચંદ્રને વિષે નિર્દોષપણે નિષ્ઠા હતી તેમ ..પણ **ભગવાન્ વિના બીજા દેવની ઉપાસના ન કરવી** અને જો બીજા દેવની ઉપાસના કરીએ તો તેમાં મોટો દોષ લાગે છે ને પતિવ્રતાપણું જાય છે ને વેશ્યાના જેવી ભક્તિ થાય છે' લોયા ૧૮ 'ઇત્યાદિક જે ભગવાને આકૃતિઓ ધારણ કરી હતી ત્યારે **તેને તે તે કાળે જે જે મળ્યા તેમણે તેવા તેવા રૂપનું ધ્યાન કર્યું છે. અને તે ધ્યાને કરીને તે તે રૂપને પામ્યા છે'** અસ ૧૬ 'અને જેને **રૂપે કરીને** ભગવાનનું દર્શન પોતાને થયું છે તે સંબંધે જેને પતિવ્રતાના જેવી દૃઢ પ્રીતિ બંધાણી છે તેને પોતાના ઇષ્ટદેવ જે ભગવાન્ તેના જે બીજા અવતાર હોય તે સંઘાથે પણ પ્રીતિ થાયજ નહિ...જેમ હનુમાનજી શ્રીરઘુનાથજીના ભક્ત છે તે રામાવતાર પછી બીજા અનેક ભગવાનના અવતાર થયા છે પણ હનુમાનજીની રામચંદ્રજીને વિષે પતિવ્રતાના જેવી ભક્તિ છે' લોયા ૧૧ 'એક પુરૂષોત્તમનારાયણ વિના બીજા જે શિવ બ્રહ્માદિક દેવતા તેનું ધ્યાન મોક્ષને ઇચ્છતો

હોય તેને-ન કરવું અને મનુષ્યને વિષે તથા દેવતાને વિષે જે પુરુષોત્તમનારાયણની રામ કૃષ્ણાદિક મૂર્તિઓ તેનું ધ્યાન કરવું...અને જેવી **ભગવાનની મૂર્તિ પોતાને મળી હોય તેનુંજ** ધ્યાન કરવું અને પૂર્વે ભગવાનનાં અવતાર થઇ ગયા તે મૂર્તિનું ધ્યાન ન કરવું અને પોતાને ભગવાનની જે મૂર્તિ મળી હોય તેને વિષેજ પતિવ્રતાની ટેક રાખવી. જેમ પાર્વતીએ કહ્યું છે જે...એવી રીતે પતિવ્રતાની ટેક તે પણ ભગવાનનું રૂપ અને અન્ય જીવનું રૂપ એ બેયને વિષે અવિવેકી પુરુષને સમભાવ થાય છે તેની નિવૃત્તિને અર્થે કહી છે...**પણ ભગવાનની મૂર્તિઓને વિષે ભેદ નથી** આવી રીતે સત્પુરુષની સમજણ છે' ઇત્યાદિ શબ્દોથી સમજાવી છે. આ બધા શબ્દોનો મુદ્દો એટલોજ નીકળે છે કે-ભગવાનની રામ કૃષ્ણાદિક અનંત અવતારમૂર્તિઓ છે તે તમામમાં પતિપણું તો વ્યાપક વિશાળ હોવાથી તેમાંથી જેનો જેણે આશ્રય કર્યો હોય તેને વિષે પતિવ્રતાના જેવું વ્રત રાખીને તેની ભક્તિ કરવી. આ ઉપરથી બીજી મૂર્તિઓ વિશ્વપતિ આત્મપતિ ભગવાનની નથી કે તે ધ્યેય મોક્ષપ્રદ નથી કે કનિષ્ટ હેય નિંદનીય ભર્ત્સનીય છે એમ નહિ. કેમકે રામકૃષ્ણાદિકને ભગવાનનીજ અભિન્ન મૂર્તિઓ તરીકે કહેવાપૂર્વક તેમની ધ્યેયતા અને મોક્ષપ્રદતા પ્રથમ નક્કી કરે છે. પતિવ્રતાની ટેક રાખવાનું સબળ કારણ કહીને છેવટે ભગવાનની મૂર્તિઓમાં ભેદ નથી એમ ઉપસંહારમાં સ્પષ્ટ કહે છે. વળી જેમ ભગવાન સિવાય બીજા શિવ બ્રહ્માદિક દેવના ધ્યાનનો નિષેધ કરે છે તેમ અવતારમૂર્તિઓના ધ્યાનનો નિષેધ કરતા નથી. લોયા ૧૧ માં પતિવ્રતાની ટેક સંબન્ધમા ઉપયોગી કહેવાનું સર્વ કહીને છેવટે '**પણ ભગવાનની મૂર્તિઓને વિષે ભેદ નથી**' એમ ઉપસંહાર કરવામાં આવ્યો છે તે બહુ મુદ્દાનો શાસ્ત્રીય સમુચિત છે. અને આ બાબત શિક્ષાપત્રીમાં કરેલી સ્વરૂપાભેદની વાતને પણ બહુ મળતી છે. આ બાબતમાં સૌભરીસ્ત્રીયોનું દૃષ્ટાંત બરોબર બંધ બેસતું છે. જેમ એકજ સૌભરી ઋષિ માંધાતા રાજાની પચાસ કન્યાઓ એક સાથે પરણ્યા અને પછી પોતે પચાસરૂપે થઇ પચાસેય સ્ત્રીયો સાથે એક સાથે જુદા જુદા ભવનમાં રહ્યા. આમાં સૌભરીનું જે રૂપ જે સ્ત્રીને મળ્યુ હોય તેમાંજ તેણીને પતિ તરીકેની ટેક રાખવાની પણ બીજામાં નહિ. આ ઉપરથી બીજા પતિ સૌભરીનાં રૂપ નથી કે ગૌણ નિંદ્ય હેય છે એમ પણ નહિ. પ્રથમ સૌભરી એક હતા, પછીથી પચાસ રૂપે એજ થયા હતા, પછીથી પાછા પોતેજ એક રૂપ થઇ ગયા હતા. આ બધીજ બાબતને બધીજ સ્ત્રીયો જાણતી હતી. એટલે એક બીજીને મળેલાં સૌભરીરૂપો પરસ્પર દ્વેષ નિંદા તિરસ્કારનાં કે ગૌણભાવનાં સ્થાન ન હતાં. માટેજ અનેક રૂપે થએલા સૌભરીમાં પતિ તરીકેના દૃઢ સ્નેહ ભાવને લીધે સર્વ સ્ત્રીયોનો સૌભરીના જેવોજ સરખો મોક્ષ થવાની વાત શ્રીજીએ વચનામૃત પ્રથમ ૭૫ માં કહી છે તે બરોબર બંધ બેસતી થાય છે. આ છેવટનો સરખો મોક્ષ થવાનો મુદ્દો ખાસ સમજવા જેવો છે. આ દૃષ્ટાંત મુજબ એકજ ભગવાન્ અનંત રૂપને ધારે છે તેમાં જેને જે રૂપ શુભાશ્રય તરીકે મળ્યું તેમાં પતિવ્રતાના જેવી ટેક રાખીને ભક્તિ કરે. આ ઉપરથી બીજાં સ્વરૂપો જગત્પતિ ભગવાનનાં નથી કે ધ્યેય મોક્ષપ્રદ નથી કે ગૌણ છે કે દ્વેષ નિંદા તિરસ્કારનાં સ્થાન છે એમ કહી શકાય નહિ પતિવ્રતાની ટેકમાં **તુળસીદાસનું** દૃષ્ટાંત અપાય છે એનો અર્થ પણ ઉપરોક્તજ છે તુળસીદાસે શ્રીકૃષ્ણને રામચંદ્રથકી અભિન્ન અન્યૂન ભગવાનજ ભજનીય મોક્ષપ્રદ માન્યા હતા અને તેથીજ શ્રીકૃષ્ણે ઇચ્છાનુસાર રામ રૂપે દર્શન આપ્યું હતું. જો શ્રીકૃષ્ણ અને રામચંદ્રને સ્વરૂપથી જુદા જુદા ભગવાનો સમજતા હોય તો આ દૃષ્ટાંત બંધ બેસેજ નહિ. તુળસીદાસે શિશુપાળવત્ શ્રીકૃષ્ણનું હદ ઉપરાંત ખડન નિંદન ભંડન કર્યું ન હતું આ બાબત પણ બહુ સમજવાજેવી છે. આ બધીજ બાબત હરિદિગ્વિજયના ઉલ્લાસ ૪૧ શ્લો. ૧૯ ની ટીકામાં બહુ સ્પષ્ટ કરી છે. "ननु मय्यत्येवं-परं नैकचित्तत्वदास्थापितस्वरूपोपासकानां भक्तौ व्यभिचारितेऽऽयाता,

यत उपासनायां साध्वी एकपतिवदेवमेकार्चोपासनोक्तेरिति चेन्न–लक्ष्मीनारायणराधाकृष्णादीनां मदेकरूपत्वात्, 'एतानि मम रूपाणि सर्वाण्यत्र न संशयः ॥ १८ ॥ प्रयोजनवशादेव मूर्तिरेकास्त्यनेकधा । अतोऽत्र भेदो न ज्ञेयो ध्यानं कार्यं यथारुचि ॥ १९ ॥' एतच्च शिक्षापत्र्यां 'स राधया युतो ज्ञेयो राधाकृष्ण इति प्रभु' इत्यादौ स्पष्टमभिहितम्" (અર્થ–શંકા–અક્ષે તમે કહો છો તેમ હોય, પરતુ તમોએ સ્થાપેલાં અનેક સ્વરૂપોની ઉપાસના કરનારા જનોને ભક્તિમા વ્યભિચારપણું આવશે ? કેમકે ઉપાસનામાં તો જેમ પતિવ્રતા વનિતાને એકજ પતિ છે તેમજ ઉપાસકોને એકજ સ્વરૂપનું ઉપાસન કરવાનું કહ્યું છે સમાધાન–તો એમ નથી. લક્ષ્મીનારાયણ રાધાકૃષ્ણ આદિક જે છે તે એક મારાંજ અભિન્ન સ્વરૂપો છે ને કહે છે–આ સર્વે મારાજ સ્વરૂપ છે એમા સંશય નથી. એકજ મૂર્તિ પ્રયોજનવશાતજ અનેક પ્રકારે વર્તે છે. માટે એમાં સ્વરૂપથી ભેદ ન સમજવો. જેમા રુચિ ઉપજે તેનું ધ્યાન ઉપાસન કરવુ. આ બાબત શિક્ષાપત્રીમાંજ 'स राधया' ઇત્યાદિ શ્લોકમા સ્પષ્ટ કહી છે) આ રીતે શંકા સમાધાન સાથે પતિવ્રતા ટેકનું સુંદર નિરૂપણ કર્યું છે. આ સર્વનો ખરો અર્થ તો અનુપાસ્ય ભવ બ્રહ્માદિ દેવોમાં નિષ્ઠા નહિ કરતાં એક પરબ્રહ્મ ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ શ્રીકૃષ્ણ જગતપતિમાંજ કરવી એવો છે. આ રીતે 'અને બીજા અવતાર જેવુ પણ ન સમજવું' આ વાક્યની પણ સુસંગતિ થઇ શકે છે.

શ્રીકૃષ્ણ શ્રીહરિની બાબતમાં તો આટલુ વિશેષ વિધાન છે–વસુદેવસુત શ્રીકૃષ્ણને પરબ્રહ્મ ભગવાન પુરુષોત્તમ સર્વોપરી અવતારી ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવપણે પ્રતિપાદન કરવાપૂર્વક ધર્મસુત શ્રીહરિને તેમના બીજા અવતાર તરીકે સમર્થન કરવાની સાથે શ્રીજીને શ્રીકૃષ્ણના અવતાર જેવાજ અત્યંત અભિન્ન એકરૂપ સમઝીનેજ સ્નેહ ભક્તિ કરવાની કહેની છે એટલે આ વાક્ય એમના સંબન્ધમા તો સંભવિત નથી. ઉલટુ શ્રીકૃષ્ણ શ્રીહરિને જો કોઇ રીતે જુદા સમજે સમઝાવે તો દ્રોહ કર્યો કહેવાય એમ કહેવું એજ વધારે બંધબેસતુ શાસ્ત્રીય છે. 'બીજા અવતાર જેના જાણે તો દ્રોહ કર્યો કહેવાય' આ વાક્ય તો વધારે ક્ષેપક હોઇને ત્યાજ્ય છે. ધ્યેય અવતારો માટે આવો શબ્દ શ્રીજીએ કોઇ સ્થળે વાપર્યો નથી. જો ઉપર પ્રમાણે સિદ્ધાંતમા લઇએ તો પૂર્વે થએલા રામ કૃષ્ણાદિ અવતારો કે જે બહુધા જગતને પ્રત્યક્ષ મળ્યા હતા તેમને પણ મુકીને શ્રીજીને ભગવાન તરીકે માનનારા પણ બધા મહાદ્રોહીજ ઠરે અને શ્રીજીને ભગવાનના અવતાર તરીકે માનીને કોઇને ભજવાનો પ્રસંગજ ન રહે. માટે શ્રીજીએ જે શાસ્ત્રપદ્ધતિએ માન્યતા નિશ્ચિત કરી છે તેને અનુસરીને શ્રીજીને પણ એક પૂર્ણ અવતાર અવતારી સમઝીને પતિવ્રતાભાવથી ભજવા અને બીજાને ન નિંદવા એજ સારમા સાર માર્ગ કલ્યાણકારી છે બંડપદ્ધતિ મુજબ શ્રીજીસ્વરૂપ અવતારોને નિંદી ઉતારી પાડીને મહાપાપજનક નરકપ્રાપક મહાદ્રોહ કરવાની કોઇને કાંઇ જરૂર નથી જગત્કારણ જગતપતિ પરમેશ્વર એકજ છે, એમનાજ બધા અભિન્ન અવતારો છે, અવતારો પણ સમસ્ત ગુણ ઐશ્વર્યે પરિપૂર્ણ ધ્યેય મોક્ષપ્રદ છે, આટલો શાસ્ત્રીય બાબત માન્યા વિના સાંપ્રદાયિક વૈદિકને છુટકોજ નથી તો આને અનુસરીનેજ બોલવું લખવુ સમઝવુ જોઇએ

ઉપર પ્રમાણે આમા મોરસદ કોર્ટનુ જજમેન્ટ અને તેને સમઝવામા ઉપયોગી કોર્ટમાં ચર્ચાએલા કેટલાક વિષયોનું વિવેચન કરતા, ગુ. સ્વામીના નામથી છુપાએલી જુદી જુદી વાત વાતુંના અનેક પ્રકારે અપ્રામાણ્ય સમર્થન કરવાપૂર્વક તેને આધારે પ્રસરેલી સંપ્રદાયવિરોધી મનમાની બંડમાન્યતાના ખંડન સાથે, સ્વામિનારાયણ શબ્દનો તાત્વિક અર્થ, સંપ્રદાયની ગુરુપરંપરા, અક્ષરધામની ગોલોકાન્તર્વર્તિતા, પરમ ધામ ધામીનું સ્વરૂપ, શ્રીકૃષ્ણ શ્રીહરિની એકતા અને અવતારનિરૂપણ, વિગેરે વિષયોનું વિવેચન કર્યુ હવે અક્ષરમુક્તો વિગેરે જે વિષયો કોર્ટમા ચર્ચાયા હતા તેનુ વિવેચન કરવામાં આવશે.

(અપૂર્ણ)